Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

ʿim targumim u-veʾurim mi-meḥabrim shonim

Sefer Shemot

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 596 [1836 oder 1837]

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8818

Visual Library

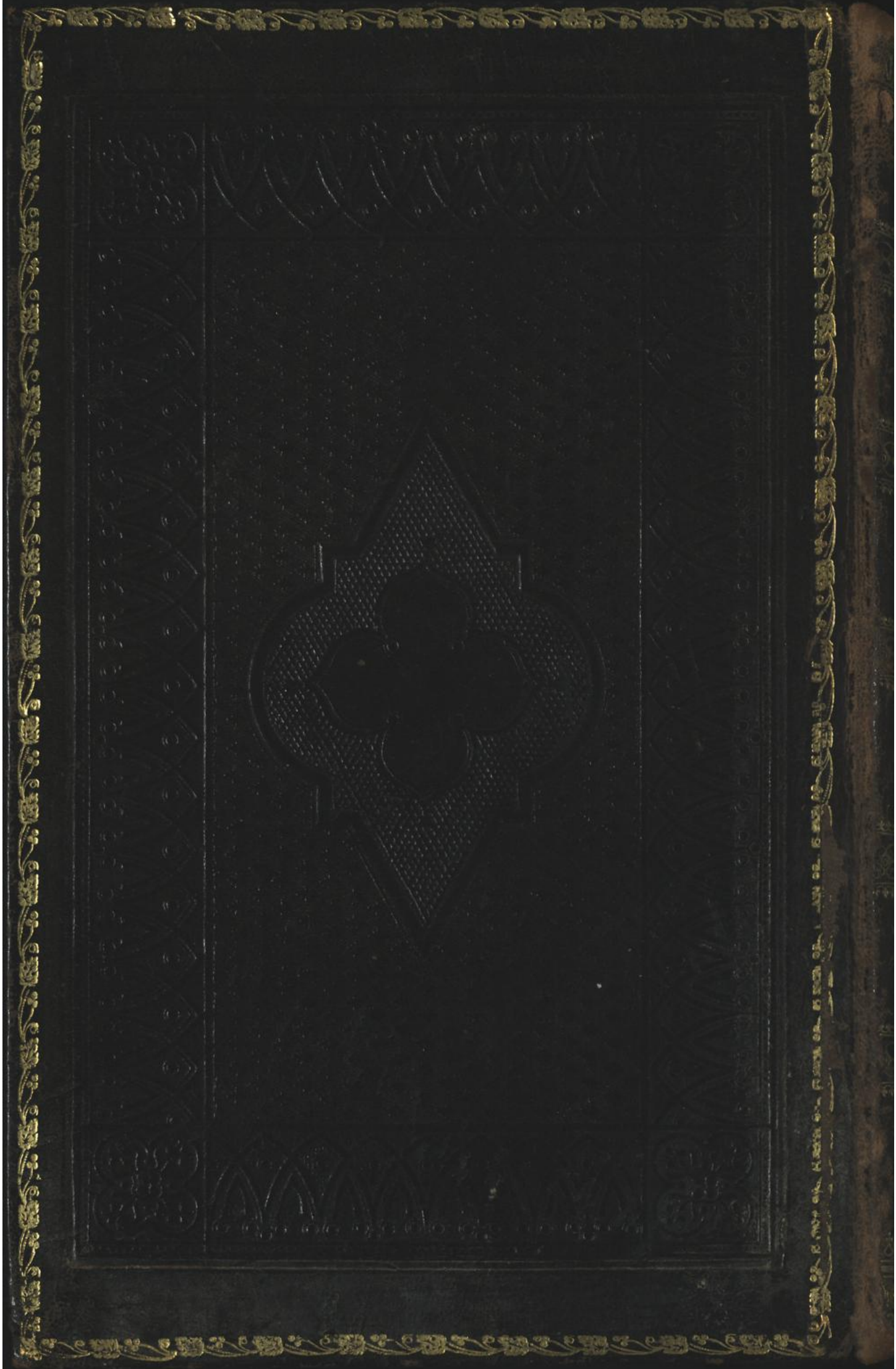

Bibliotheca
D^ORIS JOSEPHI ŽALUD
LIT. C* IV/1
Nº 1719

ספרי קדש

עם

תרגומים ובאורים

ממחברים שונים

אבני נזר מתנוססות בהדר התבנית וביקר התכנית

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא.

והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם וגו'
והביטו אחרי משה עד כאו האהלה (שמות ל"ג ח').

Prag 1836,
Druck und Verlag des M. I. Landau.

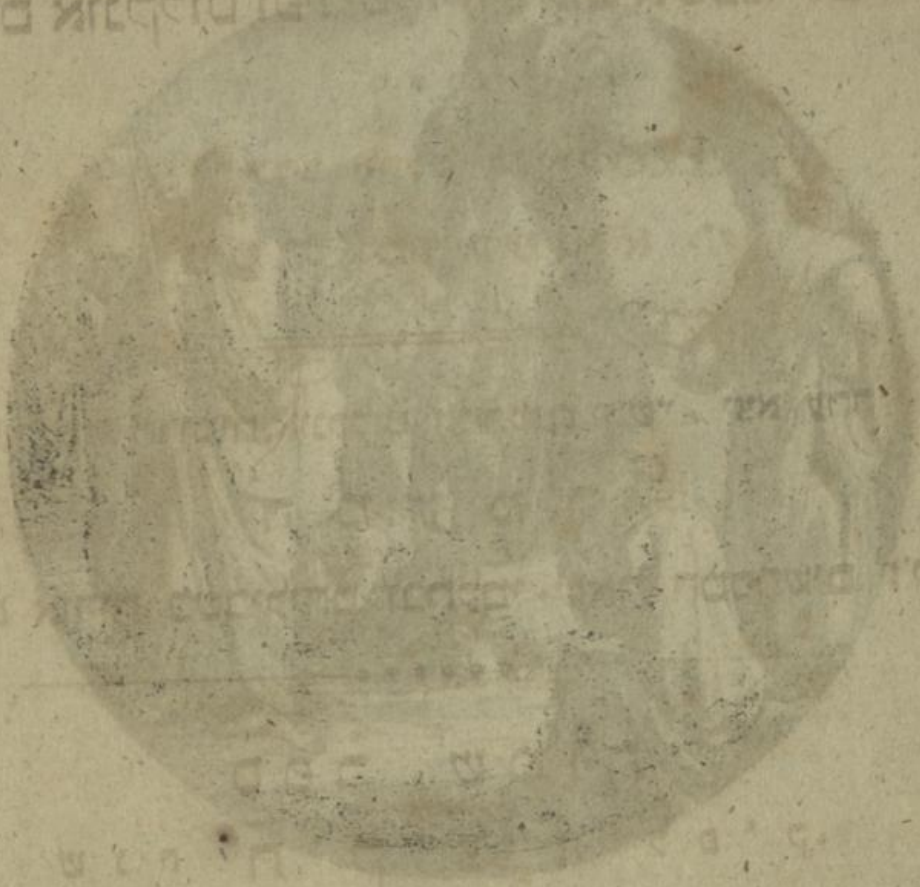

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek
1576

ספר

נתיבות השלום

והוא חבור כולל

חמשת חמשי התורה

הוגה על פי תקון סופרים

עם

תרגום אונקלוס ופירש"י, ותרגום אשכנזי ובאור

מאת

הרב החכם הכולל

רבי משה מדעסויא נ"ע.

ועל שדי תרומות אונקלוס המתרגם ורש"י, יצא עתה

המעמר

ללקט אורות בשבילים ובתלמי שאר המפרשים ז"ל.

ספר שמות

שנת ת'ק'צ'ו לפ'ק.

SCHEMOTH.

פראג

דרוק אינר פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

שמות א

יחי ד' שיטין פנויות ויתחיל מתהילת שיטה ה'.

א (ו) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הַבָּאִים מִצְרַיְמָה אֵת־יַעֲקֹב אִישׁ
וּבֵיתוֹ בָּאוּ: (ב) רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי
וִיהוּדָה: (ג) יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן:
(ד) דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר: (ה) וַיְהִי
כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים
נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם: (ו) וַיָּמָת
יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכָל הַדּוֹר הַהוּא:

ובני

תרגום אונקלוס

א (ו) וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּעֲלוּ
לְמִצְרַיִם עִם יַעֲקֹב גְּבַר וְאֶנָשׁ
בֵּיתֵיהּ עֲלוּ: (ב) רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה:
(ג) יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִין: (ד) דָּן וְנַפְתָּלִי
גָּד וְאָשֵׁר: (ה) וַהֲוָה כָּל נַפְשָׁתָא נַפְקֵי יַרְכָּא
יַעֲקֹב שַׁבְעִין נַפְשָׁן וְיוֹסֵף דַּהֲוָה בְּמִצְרָיִם:
(ו) וּמִית יוֹסֵף וְכָל אֲחוֹהִי וְכֹל דָּרָא הַהוּא:

ובני

תרגום אשכנזי א

א (ו) דיעזעם זינד דיא נאמען
דער קינדער ישראל,
דיא נאך מצרים קאמען מיט
יעקב, יעדער מיט זיינען הויז=
לייטען זינד זיא געקאממען.
(ב) ראובן, שמעון, לוי אונד
יהודה, (ג) יששכר, זבולן
אונד בנימין, (ד) דן, נפתלי,
גד אונד אשר. (ה) אללע פער=
זאנען, דיא פאן יעקב אב=
שטאממען, ווארען צוואממען
זיעבענציג פערזאנען, יוסף
מיטגערעכנעט, דער אין מצרים
ווער. (ו) יוסף שטארב, אונד
אללע זיינע ברידער אונד אל=
לע מענשען דעמזעלבען צייט=
אל=

ר ש "י

א (א) ואלה שמות בני ישראל. לעס"י
שמנין בחייהן בשמותם מזר
ומנין במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו
לכוכבי' שמוליך ומכניסן במספר ובשמותם
שנאמר המוליך במספר לבאם לכולם בשם
יקרא (ישעי' מ): (ה) ויוסף היה במצרים.
והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה נא
ללמדנו וכי לא היינו יודעים שהוא היה
במצרים אלא להודיעך לדקתו של יוסף.
הוא יוסף הרועה את לחן לחביו. הוא יוסף
שהי'

באור

א (א) ואלה שמות, מפני שרולה לפרש ובני ישראל פרו וישרלו וגו' הולרך לנפול ולומר בשותם למלרים לא היו אלא שבעים, ואחר מות לור ההוא פרו וישרלו. (הרשב"ם): את יעקב, עם יעקב, כמו כרת ה' את לברם (בראשית ט"ו י"ח): וביתו, לבני ביתו: (ב) ראובן, הזכיר תחלה בני הגבירות בסדר תולדותם ואח"כ בני השפחות בסדר תולדותם: (ה) ויוסף היה במצרים, אין לורך להודיע זאת פה, כי כבר הוא נודע מהפרשיות הקודמות, רק בא להודיע שיוסף נמנה בכלל השבעים נפש, ועשרו ועם יוסף אחר היה במלרים, וכן מתורגם בל"ח

המעמר

א (ה) ויוסף, הרב המתרגם אשכנזי תרגם כדעת יונתן שהעתיק עם יוסף, אך שהוסיף עוד ובניו, כי לולא זאת היה רלוי להזכיר זה אחר אחר מנה השבעים ולא להפסיק ביניהם בפסוק ויהי כל נפש וגו' וכמו שהעיר הרב המזרחי על זה, ולדעת יונתן יהיו אלה ובניו בפסוק ל' נמשך גם לבאן ויהי' שעור הכתוב: ויהי כל נפש וגו' עם יוסף ובניו אחר היה במלרים. ואח יבוא הכל על נכון. —

שמות א

(ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ
וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא
הָאָרֶץ אֹתָם: פ
(ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם
אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף:
(ט) וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ: (י) הָבָה
נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־
תִקְרֶאנָה

תרגום אשכנזי

אַלטערס. (ז) דיא קינדער ישראל וואַרען פרוכטבאַר, האַטטען פֿיעלע קינדער, פֿער־מעהרטען זיך, אונד וואורדען שטאַרק אונגעמיין זעהר, זאָ דאַס דאַז לאַנד פֿאָן איהנען פֿאָלל וואַר. (ח) עס קאַם איין נייער קעניג צור רעגיערונג איבער מצרים, דער דען יוסף ניכט גענאַננט האַט. (ט) ער שפראַך צו זיינעם פֿאָלקע: דאַז פֿאָלק דער קינדער ישראל ווירד אונז צו פֿיעל אונד צו מעכטיג. (י) וואָהלאַן! וויר וואָללען איהם דורך ליסט ביאקאָמען, עם מעכטע זיך פֿערמעהרען; וואן דאַן קריעג וואר־

דען

ר ש "י

שהי' במצרים ונעשה מלך ועומד בגדקו: (ז) וישרצו. שהיו יולדות שנים בכרס אחד: (ח) ויקם מלך חדש. רב ומשולל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו: אשר לא ידע. עשה עצמו כאלו לא ידעו: (י) הבה נתחכמה. כל שכנה ל' הנאה והזמנה לדבר הוא כלומר הזמינו עצמנו לכך: נתחכמה לו. לגרם שנתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו נתחכם לשיעבוד של

ישראל

תרגום אונקלוס

(ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְפִישׁוּ וְאִתְיַלָּדוּ וְסַגִּיאוּ
וּתְקִיפוּ לַחֲדָא לַחֲדָא וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא
מִנְּהוֹן: (ח) וְקָם מַלְכָּא חַדְתָּא עַל מִצְרָיִם
דִּי לָא מְקַיֵּים גְּזֵרַת יוֹסֵף: (ט) וַאֲמַר
לְעַמֵּיהּ הָא עַמָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סָגֵן וּתְקִיפִין
מִנָּנָא: (י) הָבוּ נִתְחַבַּם לְהוֹן דִּלְמָא יִסְגוֹן

ויהי

באור

בל"ח: (ז) וישרצו, יש שרשים שהם לפעמים עומדים ולפעמי' יולדים, כמו שרש שוב, וכן וקנלך (דברי' ל' ג'), הוא עומד, וכן ה' קלהיך את שבותך (שם), יולד, ויהי ישראל הפך (שופטים כ' מ"ח), עומד, הפך לכם לצנת עמו (תהלים ק"ה כ"ה), יולד, וכן שרש ארן, ישרצו המים (בראשית ל"ג כ'), יולד, פרו וישרצו, הוא עומד, ופי' פרו הוא ההולדה, כעין יתן פריו, וענין השרצה הוא רוב ההולדה, כמו השרלים שהם לרוב: וירבו, כתב הרמב"ן: שלא היו מתים כדרך עם רב עכ"ל, ר"ל גם כי היו מתים מהם לא מתו רק מעט, ולא לערך ניכויים הגדול, שנדרך זה נתרבו מאד: ויעצמו, פי' הרמב"ן שנעלם גופם היו חנקים: במאד מאד, הכי"ת נוסף כמו בראשונה כי מלאנו בלא כי"ת בראשונה יפעו (במדבר כ' ט'): ותמלא הארץ אתם, עניינו נתמלאה מהם: (ט) עם בני ישראל, הרמב"ן כתב שאינו ממוך רק הוא לתוספת ביאור עם שהם בני ישראל, והנה עם שנאמרו לרוב מלת עם נפתח תמ"ך בלא ממיות, פה נראה יותר לפרש שהוא ממוך, ויש לפרש בני ישראל על י"ב בני יעקב, ועניינו עם שלי"ב בני ישראל שנולדו נתרבו מהם ונעשה לעם, וכן מתורגם בל"ת: (י) הבה, לשון קריאה וזרוז, עיין בראשית י"ח ג' נא (בראשית י"ח ג') כי עם הזרוז בראשית התיבה הזאת: נתחכמה, נעקם דרך לערמה שלא ירגה: לו, בעבורו, כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ' י"ג). וענין ההתחכמות

המעמר

(י) ועלה מן הארץ, לדעתי מלת מן הוא ליתרון, כהורלת המ"ם הנוסף במקומה, ומרן עניינו

שמות א

תִּקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא
עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־
הָאָרֶץ: (יא) וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי
מסים

תרגום אונקלוס

וִיהֵי אֲרֵי יְעַרְעִינָנָא קְרַב וְיִתּוֹסְפוּן אַף אִינוּן
עַל סַנָּאָנָא וְיִגִיחוּן בָּנָא קְרַב וְיִסְקוּן מִן
אַרְעָא: (יא) וּמַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן שַׁלְטוֹנִין מַבָּאשִׁין
בדיל

תרגום אשכנזי ב

דען זאָללטע, זאָ קאָננטע דיע־
זעם פֹּאָלק צו אונזערן פֵּיינדען
איבערנעהען, אונד טיט אונז
שטרייטען, אָדער אוים דעם
לַאנדע ציעהען. (יא) מאַן זעטצ־
טע איבער דאָסזעלבע בעאַמ־
טען

ר ש י

ישראל לרוגס במים שכבר נשבע שלא יניח מגול לעול' (והם לא הניחו שעל כל העולם לינו מניח לכל מביא על קומה לחת. נרא"י יפן): ועלה מן הארץ. על כרחינו. ורבותינו דרשו כלשון שמקלל עלמו ותולה קללתו בחבירו והרי הוא כאלו בתוכו ועליונו מן הארץ והם יכתוב: (יא) עליו. על העם:

באור

הזה נראה כמו שכתב הרמב"ן ז"ל שלא רצה פרעה וחכמי יועציו להכותם בחרב כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם אשר בתו בארץ במלות המלך הראשון. וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס כזה כי עמהם הוא מתיישן ואף כי בני ישראל עם רב ועליס ויעצה עמהם מלחמה גדולה, לכל אמר שיעצו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי בחיבה יעשו נהם ולכך הטיל עליהם מס כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה, ואחרי כן הוה נסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים ואפילו היולדות עלמן לא ידעו נהם ואחרי כן הוה לכל עמו כל הבן היולד היארה תשליכהו אתם, והענין שלא רצה לעוות לשרי הטבחים אשר לו להרגם בחרב המלך או שישליכו הם לוחם ליאור לבל אמר לעם בחשר ימלא כל איש ילד יהודי ישליכהו ליאור ואם יבעק בני הילד אל המלך או אל שר העיר יאמר שיביא עדים ויעשו בו נקמה, ובאשר הותרה רלועת המלך היו המצרים (בשמחם ובקלחם בטבע כל עם לקנא בעם אשר בחרם לגור בארלם ברחותם כי יכליחו) מחמצים הבתים ובכנסים שם בלילות ומתנכרים ומוליאים הילדים משם כי על כן נאמר ולא יבלה עוד הלפינו, ונראה שעמד זה ימים מעטים כי בלדת אהרן לא היתה הגזירה (ולבן לא הוכרחה אמו לבקש תחבולה להלילו), ובשגולל משה (ג' שנים אחר לדת אהרן) נראה שנתבטלה, לולי בת פרעה נחמלה עליו, אמרה לאבי' שלא יעשה כן, או באשר נשמע כי מלת המלך הי' הדבר ניטל לותו, (למען לא יחשב לו לחרפה בין מלכי עמים לעשות חמס כזה חנם, או מירלתו בן יעמדו ישראל להלחם עמו), או שהי' על פי החלטגינים כדברי רבותינו ז"ל כי הכל התחכמות עליהם שלא יוודע החמס, וזה טעם מאמר האומרים למשה רבינו אשר הבאשתם את ריחינו לתת חרב בידם כי עתה יוסיפו בשנאתם לותנו וימלאו טענה כי לנאתנו מורדים במלכות ויהרגו לותנו בחרב לעיני הכל ולא יצטרכו עוד לעשות במרמה עכ"ל עם קלת תוספת נאור. תקראנה, תקרענה, וכן מלחמה שהוא לשון יחיד על תקרלנה שהוא לשון רבים, כמו ידה ליתד תשלחנה (שופטים ה' כ"ו), כ"כ הרשב"ם, והרשב"ע כתב כי אשר נתן שם הפועל, ועניינו כי תקרלנה קורות מלחמה, כמו וברך ולא תאיבנה (שמות כ"ג כ'), הרלוי וברך ברכה, וברב יועליס תקוס (משלי ט"ו כ"ב), הרלוי תקוס עלה, ודומיהם, והרד"ק בשרשים שכם קרא כתב אר"ל מלחמה ומלחמה, ובשרש עוג כתב כי תקרלנה הוא עתיד לנסתרת עם כנוי נסתרת והכוונה כי תקרא לה מלחמה פירוש לעיר, ורלוי להיות דגש בנו"ן כמשפטו בבנויים רק שהוקל: ונלחם בנו ועלה מן הארץ,

לשון

המעמר

יושבי הארץ, כמו וכל הארץ בתו, ועוד רבים, והכוונה כי יתעלו וירוממו מעל המלריים שהם יושבי הארץ, ויתורגם (תוכד זיך חיבער דיוו בעזוהנער דעם זאָנדעם ערהעבען), כי דעת

תרגום אשכנזי

שמות א

טען דער פראָהנדיענסטע, אום
עם דורך איהרע שווערע אַר־
בייטען צו אונטער דריקקען. עם
מוסטע דעם פרעה פָּאר־
ראַטהס שטעדטע בויען, נעהמ־
ליך פיתם אונד רעמסס. (יב)יע־
מעהר זיא עם אַבער אונטער־

מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן
עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם
וְאֶת־רַעַמְסֵס: (יג) וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ
אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ
מפני

דריקטען, דעסטאָ מעהר נאַהם עס צו, אונד דעסטאָ מעהר בריייטעטע עס זיך אוים, עם
ווארד

רש"י

תרגום אונקלוס

מסים. לשון מס שרים שנוגשים מס
העם. ומהו המס שיגנו ערי מסכנות
לפרעה: למען ענותו בסבלותם. של מצרי:
ערי מסכנות. כתרגומו. וכן לך בת לל
המוכן הלז (ישעיה כ"ב) גזבר הממונה
על האוצרות: את פיתום ואת רעמסס.

בְּדִיל לְעַנּוֹיֵהוֹן בְּפוּלְחָנֵהוֹן וּבְנוֹ קִירְוֵי
בֵּית אוֹצָרָא לְפַרְעֹה יַת פִּיתֹם וְיַת רַעַמְסֵס:
(יב) וּכְמָא דְמַעַנִּין לְהוֹן כֵּן סָגֵן וְכֵן תַּקִּפִין
ועקת

שלח היו רחויות מתחיל לנך ועמהם חזקות וגלורות ללוכר: (יב) וכאשר יענו אותו. נכל מה
שהם נותנין לנ לענות כן לנ הקדוש נרוך הוא להרנות ולהפרין: כן יגבה. כן רנה וכן פרץ. ומדרש
רות הקודש לומרת כן. לחם לומרים פן יגבה ואני לומר כן יגבה: ויקוצו. קלו נחייהם.
ורנותינו

באור

לשון של מרן שנותיהם ולח טוב לנו לחנך עבדינו. (הרשב"ם), וכן פי' הרמב"ן, ויתכן לומר
לפי משמעות הענין שהוי"ו של ועלה היא וא"ו המחלקת במקום לו, כמו ומכה לביו ולחמו
(שמות כ"ח ט"ו), פי' לו לחמו, ועניינו כאן ונלחם בנו וינלחנו, לו אם לא ינלחמו, לפחות
יהי' הנזק רב לנו, נמה שיעלה מן הארץ הזאת של מרן שנותיו, ונחנך עבדים רנים, וכן
מתורגם נל"ח: (יא) מסים, שרצו מסם, ושם הנפרד ממנו סם כמו היתה למס (לויה ל'
ל'), והוא על משקל פת, שרצו פתת, והרנים פתים, כמו פתות לחם פתים (ויקרא נ' ו'),
ועניינו שמיה עליהם שרים מן המלרים לעבוד נהם עבודת המס: בסבלתם, עניינו כונד
המשא וטעינתו על הכתף: מסכנות, תוצרות, כמו לך בת לל הסכן הזה על שנחת לחר על
הכית (ישעי' כ"ב ט"ו), גזבר הממונה על האוצרות: רעמסס, נפתח העי"ן שם העיר,
ולינו מרן רעמסס שיצאו בה בני ישראל שהוא שם מדינה, והעי"ן נשוא: (יב) ובאשר
יענו אתו כן ירבה וכן יפרץ, נכל מה שהמרים ומגדילים עליהם הענוי כן גדלה יותר ויותר
הכלחת רנים, וירנה ויפרץ משמיש במקום ניונוי, כי כן המשפט נלשון הקודש לשמש נעתיד
במקום ניונוי, ונפרט נמקום שכוונת המספר לספר על לחוה מעשה שהתמיד זמן רב:

המעמר

המשרתים שילחו המלריים, פן יעזבו לת הארץ ויצאו לארץ כנען, לא יער בעיני, יען לפי
הנראה עד עתה היו בני ישראל משרתים, ולא עבדו לת מלריים כלל, ויצאו בארץ גושן במיטב
הארץ, והיו רועי לאן לאנר הוא תועבת מלריים, וא"כ אין ספק כי נתופים ובמחולות יצלחום,
ולולם לא ה' לחל ידם לגרש לותם כי חזק היו מהם. (יא) ואת רעמסס, הרב המנחר
הלך בעקבות הראב"ע כי עיר רעמסס לא היתה בארץ גושן, ותנקד בפתח העי"ן, ולארץ
רעמסס שהוא מוצב בני ישראל, כמו בארץ רעמסס (בראשית מ"ז י"א) נקודת העי"ן
היא בצר"י; לפי לין ראיה מצוי מעט הזה, ובפרט בשמות הערים להבדיל בינייהם. ולכן
יותר נראה בדעת חכמי העמים שהעיר רעמסס היתה בארץ גושן, ועל שמה נקרא כל הגוף רעמסס
כמו, מלריים וכנל. ומה שנא ויכן אין הכוונה שנתו לותה מחדש שהרי כתוב בתו בני יעקב
מלרימה נשמר ארץ רעמסס, לא הענין שחזקו לותה ובנו בה מסכנות, והרבה ים ביולא בזה
בתנ"ך שיגוף בנה על חיזוק החומות והמנלרים.

מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יג) וַיַּעֲבִדוּ
מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃
(יד) וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה
קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־
עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם
אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ׃
(טו) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת

העבריות

ויארד איהנען אַנגסט, וועגען
דער קינדער ישראל'ס. (יג) דאָס
רויף טריעבען דיא מצרים דיא
קינדער ישראל'ס צוּ אַרבייט
אַן מיט שטרענגע׃ (יד) זיא
מאַכטען איהנען דאַז לעבען
ביטטער דורך האַרטע אַרבייט
אין ליים, אין ציעגעלן אינד
אין אַללערלייא אַרבייט אויף
דעם פֶּעלדע נעבסט אַנדערן
הויזאַרבייטען, וואָנו זיא דיע־

זעלבען אַנגעטריעבען. (טו) אויך זאַגטע דער קעניג פָּאן מצרים צו דען עברישען העבאַמטען,
וואָ־

תרגום אונקלוס ר ש"י

וַעֲקַח לְמִצְרָאֵי מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
(יג) וְאַפְלְחוּ מִצְרָאֵי יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקָשְׁיוּ׃
(יד) וְאַמְרִרוּ יַת חַיֵּיהוֹן בְּפוּלְחָנָא קַשְׁיָא
בְּטִינָא וּבְלִבְנֵי וּבְכָל פּוּלְחָנָא בְּחַקְלָא יַת
כָּל פּוּלְחָנְהוֹן דִּי אַפְלְחוּ בְהוֹן בְּקָשְׁיוּ׃ (טו) וַאֲמַר מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְחַיָּתָא יְהוֹדָיָתָא
די

ורבותינו דרשו נקולים היו בעיניהם. ויש
מפרשים המלרי' בעיני עלמם: (יג) בפרך.
בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו
(טו) למילדות. הוא לי' מוליות. תלת
שים לשון קל ויש לשון כבד כמו שובר ומשבר
דובר

באור

ויקצו, קלו בחייהם, כמו קלתי נקיי (נחמיה כ"ז מ"ו): (יג) בפרך, בקושי, והוא לשון
שברון, ומשנה מלאנו מפרנין בלגוזים, שתהא נפרכת בלפורן, ור"ל בעבודה המשברת את
הגוף: (יד) ובכל עבדה בשדה, חרים וקליר: את כל עבדתם, עם כל עבדתם: אשר עבדו
בהם, בתוך העיר. (הרשב"ם), וכן מתורגם בל"ח: עבדו, השרש עבד בניינו הקל ישמש על
העובד ועל הנעבד, רק יש הבדל ביניהם, כי הנעבד קשור עם בי"ת, בין שהבי"ת לפני
השרש עבד כמו לעלם בהם תעבדו (ויקרא כ"ה מ"ו), ובין לאחריו כמו לא תעבד בו (שם ל"ט),
והעובד קשור עם מלת את בין לפניו כמו את תעבד (דברים י' כ'), ואת אחיך תעבד (בראשית כ"ז מ'),
ובין לאחריו כמו עבדו את כדרלעמר (שם י"ד ד'), ל"נ תאמר על הנעבד עובד לותו ותאמר על האדון
עובד בו, ולפי שמלת את תפסר לפעמים, לכן גם בשרש עבד לף שם תפסר מלת את יורה על העובד
רק שלא יהא קשור עם בי"ת כמו ועבדתם אלהי' אחרי' (דברי' י"ג ט"ז), ולפעמי' חשמש הבי"ת שאחריו
במקום בעבור ולא יורה השרש הזה על העובד כמו ויעבד ישראל בחטה (הושע י"ב י"ג), פי' בעבור
החטה

המעמר

(טו) למילדת העבריות, כתב הרשב"ם למילדות שהן עבריות ע"כ. ויהיה התוכר, והוא
כדעת חז"ל שאמרו, כי יוכבד ומרים היו. ודעת הרד"ק שלא היו עבריות, כי לוך יבמה
קרעה על נשים עבריות שימיתו ילדיהן, לך היו מלריות המילדות את העבריות עכ"ל. וירלה
שלא היו העבריות נתומות הזלת נקיות כמלריות, ול"כ יהיה למילדות העבריות שמיכות
דבר, מילדות של עבריות. והנה היו המילדות הללה השרות העומדות על פקודת שאר המילדו'
כמ"ש הרשב"ע יכוה להן שהנה יעשו בערמה להחיות את המילדות שאר תחתיהן לעשות את
הדבר

שמות א

הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה
וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה: (טז) וַיֹּאמֶר
בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן
עַל־הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן

אחו

תרגום אשכנזי

וואָס־פֿאַר דיא איינע שפרה אונד
דיא אַנדערע פועה געהייסען?
(טז) ער שפראַך נעהמליך: וועו
איהר דען עבריישען וויבערן
אין־דער געבורט בייאשטעהט,
זאָ זאָללט איהר אויף דעם
קרייסשטוהל אַכט האַבען,
וועו עס איין זאָהן איזט, זאָ
זאָללט איהר איהן אומברינגען,

תרגום אונקלוס

דִּי שׁוּם חָדָא שִׁפְרָא וְשׁוּם תִּנְיָתָא פּוּעָה:
(טז) וַאֲמַר בַּד תְּוַיְּנִין מוֹלְדָן יָת יְהוּדָיָתָא
וְתֶחֱזַיְּין עַל מַתְבְּרָא אִם בַּר הוּא תְּקְטְלַן

יחיה

ר ש "י

דובר ומדבר.בך מוליד ומילד:(טו) נילדן. כמו נהוליד:שפרה. יוכבד . ע"ש שמשפרת לת הילד : פועה . מריס . ע"ש שפועה ומדבר והוגה לולד כדרך הנשים המפייסו' תינוק הבוכה: פועה . לשון לעקה . כמו כיולדה תפעה (ישעיה מ"ב) : על האבנים. מושב הלשה היולדת ומקום לחר קורלו משבר . וכמוהו עושה מלאכה על האבנים (ירמיה י"ח) . מושב כלי לומנות יולר קרם : לס בן הוא וגו'. לח היה מקפיד לולן על הזכרים שלמרו לו למלטגיניו

שעתיד

באור

הלשה : (טו) העבריח, בני ישראל נקראו עבריס לפי שרלש יוסף ולמונתס שהוא לנרהס, הי' מעבר הנהר, כמ"ש בעבר הנהר ישבו לבוחינס מעולם (יהושע כ"ד ב'). (טז) האבנים, מושב הלשה היולדת, ונקרא ג"כ משבר, ולדעת הרלב"ע שרשו לבן, ולדעת רבי יהודה בן קדים שרשו בנה מגזרת בנים והלל"ף נוסף כמו מי לפסים (יחזקלל מ"ז ג'), וכ"ה דעת הרד"ק בשרשים שרש לבן, ו"ל ורליתן על האבנים, מקום נפילת הולד מבטן למו ויקרל משבר לבל המלה הזלת נגזרה מן בן ובנים והלל"ף נוספת, ולפי דעתי כי ורליתן על האבנים הוא הרחס ונקרל לבנים על שס הבנים, וכן נקרל משבר על שבר הלשה היולדה ולבלי', ונקרלו לבנים בלשון בנים לענין הלירים שהס נפתח הרחס שהס בנים כמו שני כירי הדלת עכ"ל. והמהן אחו, נפתר שלל יודע הדבר כי ממס היה עושה, (הרלב"ע), וזהו מכוון לפי' הרמב"ן שהבלתי למעלה, ומלת והמתן שרשה מות מבחי העי"ן ורלוי להיות וַהֲמַתֶּם כמו הַשְׁבֶּתֶן לו וַהֲמִיהוֹתָן כמו הֲשִׁיבוֹתָן כי שני גופי המדבר נעדו ולרבעה גופי הנוכח יבולו בבנין הפעיל מבחי העי"ן על שני המשקלים הללו, רק לקוחי פניות שתי חוי"ן חסרו הלרח והבליעה בדגש שבשניה, והמ"ס רלוי' להיות בפתח ובלה בחיק ע"מ לס לבני יִלְדֵיהֶם (במדבר י"ח י"ב),

וירשחם

המעמר

הדבר הזה, ובל יגידו כי המלך טוה עליהס בן, כי עוד לל רלה לעשות עול בזה לעיני עמו, וגס עוד לל הוסבל קרן ישראל עד לעפר, והמלך והעם עודס ירלים מהס ומהמונס יחתו, ובלשר נבלר עוד. (טו) על האבנים, נחלקו המפרשים בהוראת ושרש המלה הזלת הנמללת רק במקום הזה ובירמי' י"ח י' עושה מלאכה על האבנים (עיין בבלור ופתרון המלות לילידי מהר"ם לנדא נ'), והמכם געזעניום בתב בספר המלים שלו שלין להכריע החמת עס מי, כי לבחנו לל נדע עוד על לילזהו לופן היתה בימים ההס מעשה היולר לו לומנת ההולדה. לולם לדעתי נרלה דעת הריק"ס שהביל הרד"ק בשרש לבן, והוא שבשני המקומות הזרע בָּנָה, והלל"ף למשקל, ומשבר הלשה הוא מן בנים ובא על משקל הזועי, לס הכוונה על תמונת הרחס מבל ולס על מקום מושב הלשה בעת לדתה והיה הבסח הזה עשוי משני חלקים וכן הענין בעלמו בבלי היולר, ושס הוא מהורלת בנין.

שמות א

תרגום אשכנזי ד

אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה׃
(יז) וַתִּירֶאן הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים
וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ
מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים׃ *
(יח) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת
ויאמר

איזט עס אבער איינע טאכטר,
זאָ מאַג זיא לעבען בלייבען.
(יז) דיא העבאַממען אבער
פֿירכטעטען גאָטט, אונד טהאַ־
טען ניכט זאָ, וויא איהנען דער
קעניג פֿאָן מצרים געזאגט
האַטטע, זאָנדערן ערהיעל־
טען דיא קינדער אַם לעבען.
(יח) דער קעניג פֿאָן מצרים
ליעס דיא העבאַממען רופֿען,
אונד

תרגום אונקלוס

ר ש ״ י

יְחֵיֶה וְאִם בְּרָתָא הִיא תִּתְקַיְּמִינָהּ׃ (יז) וּדְחִילָא
חַיָּתָא מִן קֳדָם יְיָ וְלָא עֲבָדָא כְּמָא דִי
מַלֵּיל עִמְּהֶן מַלְכָּא דְּמִצְרָיִם וְקַיָּמָא יַת
בְּנַיָּא׃ (יח) וְקָרָא מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם לְחַיָּתָא
ואמר

שעתיד להולד בן המושיע לותם: ותיה
ותחיה: (יז) ותחיין את הילדים. מספקות
להם מים ומזון. תרגום הרחמן וקיימת
והצני וקיימתון לפי שלשון ענר לנקבות
רגות תינה זו וכיוצא בה משמשת לשון
פעלו ולשון פעלתם. כגון ותשמרנה לים
מלרי ל' ענר כמו ויאמרו לזכרי'. ותדברנה
נפינם לשון דברתם כמו ותדברו לזכריס.

באור.

וְיַרְשֶׁתָם לתם (דברים י״ח ל״ח), הרחוי יַלְדָתֶיהוּ וְיַרְשָׁתָם: וחיה, טעמו למעלה, כמו מן
יבב יבנה, מן תרפכדד מי יאמר לנקבה חיה לבל ולאו חיה לאף אניס פעמים (קהלת ו' ו')
טעמו למטה ולשון זכר מגזרת עשה עלה רלה. (הרשב״ם), ור״ל שים נשון חייס שני שרשים,
הא' חיי מהכפולים שהעבר ממנו לזכר נסתר חַי נחסרון עי״ן הפעל ע״מ חַם סַב שהרשם תמס
סבב, ולנסתרת חָיָה ורחוי להיות חַיָה ע״מ חַמָה סַבָּה, ונתב הרד״ק בשרשי שהיו״ד רחוי'
להדגש, ולא כתב סבה על נפילת הדגש ממלה זאת, ובמכלול (דפוס קטן דף קס״ד ע״ח)
כתב כבה לזה כי ז״ל שם ומלת וחיה נרפית שהיתה רחוי להדגש, וכן כי חיות נרפה שלא
להתערב עם חיות השדה עכ״ל, לאמנס לפי דבריו מדוע לא חשש בעל הלשון במלת כעת חַיָה
(בראשית י״ח י'), שלא תתערב עם חיית השדה, וכ״ל לפי שמלתו לא בלחישת המקבלות דגש
שלפעמים יפול מהם הדגש ויוכלם בנקודת החות שלפניה כמו ואניכן חַחֵל כי (בראשית ל״ח ז'),
שהרשו התל, והוא ענר מבנין פָּעַל והרחוי חֵחֵל (לדעת המדקדקים, לאמנס לא כן דעתי,
כמ״ש בפ' ויצא (שם) ע״ש), וכן לא יוסף פרעה חָחֵל (שמות ח' כ״ה), הרחוי חַחֵל, כן במלת
חיה נשלם הדגש שניו״ד נכתת החי״ת ונעשה קמץ. ויש עוד שרש חיה מנחי למ״ד ה״א שממנו
לנסתר חָיָה ולנסתרת חָיְתָה. ודעת הרשב״ם שמלת וָחָיָה שנכתן היא מהכפולים שהם היתה מנחי
למ״ד ה״א תהיה פה זרות כפ״ל, החלת חסרון התי״ו המורה לנסתרת ורחוי להיות וחיתה,
והב' נגיני המלה שהיא מלעיל בעבר כדינה נכפולים חָיָה חַיָה (כי וחיה פה הוא ענר חלת
שהוי״ו הקמולה מהפכתו לעתיד), ולא כן ננחי למ״ד ה״א בָּנָה בָּנְתָה שהם מלרע לף בענר.
וכ״ה דעת הרד״ק בשרשים שרש חיי ובמכלול (דפוס קטן דף קס״ד ע״ח) שהיא מהכפולים
(עיין בקונטרס עליס לתרופה, כי שם החרכתי בטענות נגד הרחב״ע ור״י מיוג, המולקים על
זה, ונריך להוסיף שם בדף ג' ע״ב שורה כ״ג אחר מלת שבת מלת בשלמים, ושם שורה כ״ז קודם מלת
לאמנס, ויהי' חַיָה על משקל אַיָה הַיָה): (יז) וחיידאן, בנו״ן הנקבה לבד והמל״ף נחה ושרשו
יבא, ולכן התי״ו בחירק מושך יו״ד, לבל ותרחנה שרשו רחה והתי״ו בחירק קטן. וחחיין,

שמות א

וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים: (יט) וַתֹּאמַרְן הַמְיַלְּדוֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן

המילדת

תרגום אשכנזי

אונד שפראך צו איהנען: וואַרום האַבט איהר דיעזעם נעטהאַן, אונד האַבט דיא קינדער ביים לעבען ערהאַלטען? (יט) דיא העבאַממען שפראַכען צו פרעה: ווייל דיא עבריישען ווייבער נישט ווי דיא מצריישען זינד, זיא זינד לעבהאַפט; בעפאָר נאָך דיא העבאַממע צו איהר

רש"י

וכן ותחללנה לותי על עמי לשון ענוי תלמוד כמו ותחללו לזכריס: (יט) כי חיות הנה. בקיקו כמילדו. תר' מילדו' חיות. ורבותינו דרשו הרי הן מסולות לחיות הזדמן שחיון לריבות מילדות. והיכן מסולות לחיות. גור אריה. זאב יטרף. נבור שורו. חילה

עיוחה

תרגום אונקלוס

וַאֲמַר לֶהֶן מָה דֵּין עֲבַדְתִּין יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וְקַיֵּימְתּוּן יָת בְּנָיָא: (יט) וְאָמְרָא חַיָּתָא לְפַרְעֹה אֲרֵי לָא כְנִשְׁיָא מִצְרָיְתָא יְהוּדָיְתָא אֲרֵי חַכִּימָן אִינִין עַד לָא עָלַת לְוָתְהֶן

הייתא

באור

הרחון לנסתרות, והנני לנמלאות, כי כ' הנוטרים שייוס בלשון עברי: (יח) מדוע עשיתן הדבר הזה, הרמב"ע פי' כי לזנגם שהלה כי אין התולדות לעובר דבר המלך, רק הוא גזרת מאמר לומר בני מות תתן בעבור שעשיתן הדבר הזה, ולכן גם הם לא ראו לתת סבה על עצותן זולת רק השיבו לו עברנו על מלוותיך עכ"ל, אך מלת מדוע לא תסבול פירושו כי תורה על שלת טעם וסבה, גם מתשובתן שהתחילו במלת כי, אשר תורה על נתינת סבה על עברם דבר המלך, לא נראה כן. לכן נראה לי לפי שלא היתה גזירה מוחלטת ומפורסמת מלת המלך להמית הילדים רק נסתר לזה בן למילדות שתמיתוס בעת לחתם מרחם לחמותם, ובלופן שגם לחמותם לא ירגישו שהמיתוס בידן, לולם לא ישגיחו על הילד, הלא לו בני הבית, לא היה רצון המלך בזמיתוס לעיניהם, כי בוש לעשות חמס בזה בפרסוס, כדברי הרמב"ן אשר העתקתי למעלה, ולכן אשר נודע למלך שלא הומתו הילדים לא נחמר ויקצוף עליהן מלך מצרים, נראוי להיות בענין על דברו, כלשון הרגיל במקרא, כי אם קרא להן, ושאל מהן הסבה, מדוע לא המיתו את הילדים, אם היה זה בעבור שהשגיחו עליהן, ונשתמרו מהן, ולכה לעמוד על הדבר, מי גלה לבני ישראל סוד המלך שאמר בסתר למילדות, והנה בחכמה השיבו ואמרו כי בחמת לא נודע להם דבר המלך, ולא ידעו להשמר מזה, רק לפי שהוה בטבעם ברחוח, ובטרם נחמו אליהן בבר ילדו, ונראה לכל שהוא ילד מי, ולא רצינו עוד להמיתו לעיני הכל, כי זהו נגד רלונך: (יט) חיות, גם תאר מענין חיים ודגם היו"ד נפל ונשלם בקמץ שבחי"ת כמו מלת וחיה, ולדעת ר' יהודה והרמב"ן בלי בשפטו מן חָיָה חָיוֹת כמו מן בָּלָה בָּלוֹת דָּוַח, ופי'

הרמב"ע

המעמר

(יח) מדוע, עיין בנאור, והנה בבר אמרנו כי המילדות החלה היו שרות ועליהן נזה המלך להמית את המילדות אשר תחת סקודתן לעשות כדבר הזה, ולכן חשב המלך אולי לא רצו יתר המילדות לשמוע בקול שרות, ולזה שלח את פיהן, אך הנה לא חפצו להביא חמה על שאר המילדות, כי בחמת לא אמרו להן דבר, ולכן השיבו כי חיות הנה. וחיין את הילדים, כתב הרשב"ם ז"ל: לין חילוק בין פעלו לפעלתם ע"כ, הנה כוונתו שהמובחות והנסתרות שוות הנה בעתיד חָיָיְנָה ולחז לנון ענר לפי שבחן הוא מהופך, אבל כ"ל לפעלתן בזמן ול'

בזמ"ס בנודע.

שמות א

הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ: (כ) וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים
לַמְיַלְּדֹת וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד:
(כא) וַיְהִי כִּי־יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת־
האלהים

תרגום אונקלוס

חַיָּתָא וַיְלִידָן: (כ) וְאוֹטֵיב יְיָ לְחַיָּתָא וְסָגֵי
עַמָּא וּתְקִיפוּ לַחֲדָא: (כא) וַהֲוָה כַּד דְּחֵילָא
חייתא

תרגום אשכנזי ה

איהנען קעממט, האבען זיא
שאָן געבאָרען. (כ) גאָטט ליעס
עם דען העבאַממען וואָהל גע־
הען; דאַו פֿאָלק פֿערמעהרטע
זיך, זיא וואורדען שטאַרק.
(כא) אַלס נון דיא העבאַממען

רש"י

שליחה. ומי שלח נכתב בי הרי הנתוב
כולהן [ס"ת ויכתב לחיים ועוד כתיב] מה
תמך לגיהה (יחזקאל י"ט): (כ) וייטב.
הטיב להם. וזה חלוק בחיבה מיסודה שתי

לותיות ונתן לה וי"ו יו"ד נרחב' כשהיו נתה לדבר לשון ויפעיל הוא נקוד היו"ד בציר"י שהוא
קמץ קטן כגון וייטב אלהים למילדות וירב נבת יהודה (ליכה נ') הרבה תחניה וכן ויגל את
הארירת דגנוזר תדן (ד"ה נ' ל"ו) הגלה את האחרית. ויפן זנב אל זנב (שופטים ט"ו) הפנה
הזנבות זו לזו. כל אלו לשון הפעיל את לחריס. וכשהוא מדבר בלשון ויפעיל הוא נקוד היו"ד
בחיר"ק. בגון וייטב בעיניו לשון הוטב. וכן וירב העם ותרבה העם. ויגל יהודה הגלה יהודה.
ויפן כה וכה הפנה לכאן ולכאן. ואל תזיבנו וילך ויצב וירד וילח לפי שאינן מגזרתן של אלו שהרי
היו"ד יסוד בהן ירד ילח יצב ילך יו"ד אות שלישית בו: וייטב אלהים למילדות. מהו הטובה:

באור

הרמב"ן כי כח חיים יש להם: (ב) וייטב, שרצו יטב והוא מנהג הפעיל, כי שרשי פ"ל
יו"ד יבואו על ב' דרכים בהנהג הקל ובהפעיל בקל"ח יבא הי"ת בקל בציר"י להמשך יו"ד השרש
כמו אֵרֵד אֵדַע, ובהפעיל בחולם מושך וי"ו תמורת היו"ד להבדילם מהנהג הקל, כמו אוֹרִיד אוֹדִיעַ,
ובקל"ת יבא הי"ת בקל בחירק מושך יו"ד כמו: יֵיטַב לִי בַּעֲבוּרֵךְ (בראשי' י"ב י"ג), וזה בהפעיל
הי"ת בציר"י מושך יו"ד השרש: וירב העם ויעצמו מאד, מלת עם לשמים לשון רבים,
ולפעמים לשון יחיד, כמשפט השמות הכוללים, ובאו כאן שניהם וירב ויעצמו: (בא) יראו

המעמר

(ב) וייטב, דברי רש"י בזה סתומים וחתומים ופורש אין להם, כי השוה מלת וייטיב עם וירב
בנת יהודה ועם ויפן זנב אל זנב, והמה מגזרות שונות כי וייטיב הוא מנחי היו"ד מן יטב,
(ואם השרש הזה בא גם מן טוב מנחי העי"ן כנודע), אך וירב ויפן המה מנחי ה"ח; והרב
רבינו מזרחי כתוב ז"ל: כי הוא (ר"ל רש"י) מחכמי לרפת שאומרים שעלומי העי"ן ונחי ה"ח
בלם שרשם אחי לותיות בלבד שרש ויפן מן, ושרש ויקס קס, וחכמי ספרד חולקים עליהם
ואומרים שאין שרש פחות משלש לותיות ושרש ויפן פנה, ושרש ויקס קוס עכ"ל. הנה נראה
שהוא הבין דעת רש"י כי וייטב הוא מעלומי העי"ן משרש טוב. אך זה יפלא כי בהפעיל מנחי
העי"ן הי"ת נקמ"ן ולא בציר"י, וגם אין לומר שגם נחי פ"ח יו"ד נחשב למשקל השניים, שהרי
רש"י בעלמו כתב בסוף דברו שנמלות אלך לחשב היו"ד יסוד והיא האות השלישית. גם מה
שכתב רש"י כי במלות וינל וירב ויפן הי"ת בציר"י הוא תמוה עד מאד כי בחמת הוא בסגו"ל
בכל אלה המקומות. וכבר העיר ע"ז הרב ר"ח בחור בהגהותיו למכלול בערך נל"ה ע"ב. ורחיתי
להמדקדק הגדול הרב בעל תקון סופרים שהשיג על הת"ת שאמר כי לא נקרא וירב העם
בפסוק שלפנינו היו"ד בציר"י יהיה הוא כמו וייטב ויולח לשני, וע"ז השיג הרב ואמר שהם
גזרות מתחלפות, יטב, ורבה, ונחי היו"ד רצוים להיות בהפעיל בציר"י, ונחי ה"ח בקל
לותיות הי"ת בחיר"ק, ועם וי"ו ההפוך לפעמים בציר"י, ובהפעיל בפת"ח ועם וי"ו ההפוך
בסגו"ל, ובחבר אמרנו, והנה לא את הרב לנו כי דברי רש"י בנתן הטעו את החוקר ומלחו
על לשונו, גם מה שכתב הרב בסוף דבריו כי לא מצאנוה בגל"ה בציר"י, רק בתי"ו לו בנו"ן
הי"ת, בשחילת בנודו בבר בח גם הקל"ף בציר"י, ואפן ואחרד (דברים ט' ט"ו), חולם בכל
זאת בניס דבריו כי היו"ד הי"ת לא יבא בשום מקום בציר"י ולזה ל"ל וירב בחיר"ק היו"ד ולא
בציר"י. (בא) ויהי כאשר יראו, עיין בשחור שמה שהביאו הרמב"ן להבדיל בשרש יבא הם

שמות א

הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃ (כא) וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן׃ פ

וילך

תרגום אשכנזי

גאָטט פֿירכטעטען, אונר גאָטט נייע הייזער אין דער נאַציאָן ענטשטעהען ליעס, (כא) דאַ געבאָטה פרעה זיינעם גאַנצען פֿאָלקע: יעדען נייאגעבאָרנען זאָהן זאָללט איהר אין דען פֿלום ווארפֿען, יעדע טאָכטער אַבער לעבען לאַססען.

רש"י

(כא) ויעש להם בתים. בתי כהונה לויה ומלכות שקרויין בתים. ויבן את בית ה' ואת בית המלך. כהונה ולויה מיוכנד. ומלכות ממריס. כדתיתח במסכת סוטה: (כב) לכל עמו. לפי שהיה גזר יום שנולד משה חמרו לו לילטגניו היום נולד מושיען ואין לנו יודעים שם ממלריים שם מיכאל ויוחן לנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום לפי שהמלריים שניהם כל הבן הילוד ולפי ניחמר הילוד לעבריים והם לא היו יודעים שסופו ללקות על מי מריבה:

תרגום אונקלוס

חַיְתָא מִן קֳדָם יְיָ וְעָבַד לְהֶן בָּתִּין: (כב) וּפַקִּיד פַּרְעֹה לְכָל עַמֵּיהּ לְמֵימַר כָּל בְּרָא דְיִתְיְלִיד לִיהוּדָאֵי בְּנַהֲרָא תִּרְמוּנֵיהּ וְכָל בְּרָתָא תְּקַיְמוּן׃

ואול

באור

המילדות את האלהים, ז"ל המתרגם האזכנזי, כל ירלה שחרים מפני, הורלתה ירלת הגזק והלעג שיבא לְיִרְאָה מלת הירוק, והיא לימת החדון על עבדו, והגבור על החלש, בל"ת (פורלט), ותולם עם מלת את הוגחה על הרוב להורות ירלת המעלה והכבוד, כמו ירלת החב על בנו והרב על תלמידו, בלעזן תאזכנזי (שהפורלט), ואין לורך למה שכתב הרלב"ע בזה, כי ירלת האלהים היא ירלת ההתרוממות והגדולה, ותבא תמיד עם מלת את, ואף שהירוק הינו מקבל הפעולה מן הירא אין לחוש לזה לפי טבע הלשון, ומה יענה בשלת להכנה, הנאמרת על שם ב"ה, אף שהנאהב גם הוא הינו פעול מן האוהב (והרב המחבר החכם בעל יין לבנון התריך לבאר ההבדל שבין הירלה מפני הדבר, וירלת הדבר, ע"ש) עכ"ל: ויעש להם בתים, הרשב"ם פי' שעשה למילדות בתים לשמרן מן יגלו לעבריות היולדות, ולא ידעתי לאיזה לורך עשה זאת, שם בטלה עלתו בהיותן הולכות, עתב"ו בהמנען מלבת, ואם יפרש שדרך עונג עשה להם זאת, הנה העיקר חסר מן הספר, ועוד שלפי משמעות הכתוב נראה שקיבל התנלותן ומדוע יענים תותן, גם מליצת הלשון ויעש להם בתים לא תסבול פירושו, ורש"י והרלב"ע פירשו לשבח, שזכר הוא להן מלת האלהים חלף ירלתן אותו, וזב על וייטב אלהים למילדת, וההשבה היא שהרשה מהן משפחות היולאת מהן, כי מלאנו המלילה הזאת נאמרת על ההשבה ההיא כמו כי בית יעשה לך ה' (שמואל ב' ז' י"ח), וכן פי' הרד"ק בשרשים שרש בית, ודבריהם נכונים, רק שאין חיבור וקישור לפסוק זה עם מה שלפניו ושלאחריו, ומדוע לא נאמלע המאמר וירב העם ויעלמו מאד, גם לכל הפירושים לא תתישב מלת להם, וראוי לומר להן בנגוי הנקבות, תולם לדעת המתרגם האזכנזי פסוק זה מחובר לפסוי שלאחריו, ושעורו, וירב העם ויעלמו מאד, ויהי כי ירלו המילדת את האלהים, ויעש (וכי עשה האלהים) להם (לעם הנזכר בפסוק הקוד') בתים (משפחות רבות, וכשרלה פרעה שלא נתקיימה עלתו, לז) ויצו פרעה לכל עמו לאמר (תחנולה לתרת להמעיטם, והיא) כל הבן הילוד וגו', והוא"ו של ויהי היא וא"ו ההמשך לתשובת התנאי, כמו שבארנו פעמים רבות: (כב) הילוד, שם תואר לנולד [כמו גבור שכור]:

המעמר

הוא נקשר עם יחס את לו מ"ם, תולם הרב אמר פיו ולשונו ואמר, עם מלת את הוגחה על הרוב להורות ירלת המעלה והכבוד כי בעמת מבינו כי ירא תגבי תותו (ברלחית ל"ב י"ג), וגם הוא ירלת החלש ממי שתקיף ממנו, ולזה השכיל הרב לומר שהוא לך על הרוב, ולא נן עשו המדקדקים התרוגים לשבר החליפו דין זה ממנו (עיין תלמוד לשון עברי). (כב) ויצו

שמות ב

ב (א) וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח
אֶת־בַּת־לֵוִי: (ב) וַתַּהַר הָאִשָּׁה
וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא

וחצנהו

תרגום אונקלוס

ב (א) וְאָזַל גַּבְרָא מִבֵּית לֵוִי וּנְסִיב יַת
בַּת לֵוִי: (ב) וְעַדַּיַּעַת אִתְּתָא וְיַלֵּדַת
בַּר וַחֲזַת יָתֵיהּ אֲרֵי טָב הוּא וַאֲטַמְרַתְיֵהּ
הלתא

רש"י

ב (א) ויקח את בת לוי. פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה [וחזר ולקחה וזהו וילך שהלך בעלת בתו שאמרה לו גזירתך קשה מעל פרעה שפרעה גזר על הזכרים ואתה ג"כ על הנקבות ברש"י יען] והחזירה ועשה בת לקוחים שניים. ולפי היה נהפכה להיות נערה. ובת ק"ל שנה היתה שנולדה בשוקת למצרים בין החומות. ומשתי' ועבר בשתהו שם. ובשילהו היה משה בן שמנים שנה ק"כ כשנתענה ממנו היתה בת ק"ל וקורא לותה בת לוי: (ב) כי טוב הוא. כשנולד נתמלא הבית כלו אורה:

תרגום אשכנזי ו

ב (א) פֿאָר איינינער ציית גינג
איין מאַן אוים דעם הויז
זע לוי, אונד נאַהם איינע טאָכ-
טער לוי'ס; (ב) דיא פֿרויא
וואַרד יעטצט שוואַנגער, גע-
באַהר איינען זאָהן, אַלס זיא
איהן זאַה, דאַס ער וואָהל-

באור

ב (א) וילך, נעל המעורר ומזמן עצמו לדבר יאמר הכתוב שהלך ליגשתו, כמו וילך רחבן ויגבב את גלהה (בראשית ל"ה כ"ג), וילך משה וידבר (דברים ל"ד ו') וילך ויקח את גמר את דבליס (הושע ג' ג'), לכו ונמכרנו ליסמעאלים (בראשית ל"ז כ"ז), לכו ונהרגהו (שם ל"ז כ'), וכן זה, כ"כ הרמב"ן: איש מבית לוי, זה עמרם, כמו שמפורש במקום אחר, ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה (לקמן ו' כ'), ולפי הזכיר הכתוב לפי שם האיש, ולפי שם אשתו, כי רצה לקצר עד לדת המושיע, אחר כן יזכור גם יתום ג' השבטים רחבן ושמעון בענינו (לקמן סי' ו'), ועל דרך הפשט אין מוקדם ומאוחר בפרשה, כי היה זה קודם גזרת פרעה, וילדה מרי' ואהרן, ואחר כן גזר פרעה לאמר כל הבן היליד תשליכהו, ותלד הבן הטוב הזה, וכן מתורגם בל"ת: (ב) כי טוב הוא, מלת טוב כאשר תמלא בתים מלא דעת יתכן היותו בנשמה, כמו וטוב גם עם ה' וגם עם מנשה (שמואל ל' ג' כ"ו), או טוב עין לו בנוף לו בגורם טוב תואר לו מראה, ובענין שמלאנו בילד כי טוב

המעמר

פרעה, לדעת כל המפרשים היו שתי הגזרות התלה להמית הבנים על המשנר ולהשליכם ליאור רלופות; קולם לבני לא כן יתכוב, כי לא נהפך לב פרעה בזמן קלר. והנה בגזרה הראשונה העמיק להסתיר עלתו ולא גלה את סודו אך למיי מספר שם כי ירא את יהוה, או שלא העיז פניו לעשות חמס בזה כאשר בתרנו, (וכן דעת הרמב"ן ורלי"ל ויתר המפרשים), ועתה יתן את גלוי לכל העמים לבלה זרע יעקב; ולכן אומר אני כי ימים רבים לישראל בין גזרה ראשונה לאחרונה, וכבר קם דור אחר (לולי גם מלך אחר, או כמה מלכים עמדו על מצרים ולפי גם לא נזכר זה) אשר נולדו בשנות הגמורה (לייבאיינענשאפט) והיו עבדים לשמיתות (שקומפֿען), ולכן לא היו עוד המצרים ירלים מפניהם, כי לא קם עוד רוח בהם, ולפי אין ספק כי לא הניחו המצריים בידם כלי קרב, כי העבד לא הורשה לשאת חרב או חנית, גם מודעת זאת כי העבד עולם הוא ובניו אך בבהמות נחשבו, ובא ביד האדון להכותם נפש ואין מכלס דבר, ולזה לא היה שוב נחשב זאת לשול ואפס אם פרעה יכוה להמית בני עבדיו, כי קנין כספו המה, ויש בידו לעשות עמהם כחפץ וכלות נפשו.

ב (ב) כי טוב הוא, לדעתי המצריים לא שלחו את ידם להמית אך הילדים אשר היו נרייתי וחזקים נלחמם מרחם, קולם לא מהרו לשפוך דם הנולדים מלומי גם כי אמרו הלא יומם ינק וימותו ולזה נאמר כי טוב הוא כלומר נרייתי וחזק, ויתורגם: (דאם ער גשוונד זייט); גם יונתן העתיק נר קיומי הוא, אלא שכוונתו ע"ד חז"ל שנולד משה לשעה מדעים ויום אחד

תרגום אשכנזי

שמות ב

גע׳בילדעט ווא׳ר, פֿערבא׳רג
ויא איהן דרייא מא׳נא׳טע,
(ג) לענגער א׳בער קא׳ננטע ויא
איהן ניכ׳ט פֿערבערגען, דא׳
נא׳הם ויא פֿיר איהן איין קעסט׳
כ׳ען אויס בינזען, בעקלעבטע
עם מיט ליים אונד פֿעך, לעג׳
טע דא׳ז קינד הינין, אונד
זעטצטע עס׳ אין דא׳ז רעהריכ׳ט,
אם אופֿער דעם פֿלוססעם׳
(ד) זיינע שוועסטער שטעללטע
זיך פֿא׳ן פֿערנע, אום צוויים׳

וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים: (ג) וְלֹא־
יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ
תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר
וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד
וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת הַיְאֹר:
(ד) וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה

מה

ר ש ״ י

(ג) ולא יכלה עוד הצפינו. שמנו לה
המצרים מיום שהחזיר׳ והיו יולדות לששה
חדשים ויוס אחד שהיולדת לשבעה יולדת
למקיטעין והס נדקו אחריה לסוף תשעה:
גמא. גמי בלעז׳ יונק״ו ענ״ל, ובל״ק (ביגזען): ותחמרה, ה״ק הכנוי נחה, והרחוי נמסיק: בחמר,
הוא טיט לדוס מדבק ימלא בארץ ישראל, וכמהו בחרת בחמר (נרחמית י״ד י׳) ושוח
בחמר מבפנים ובזפת מבחון שלא יכנסו בה המים: ויובנד עשתה בן, כי תשבה לולי יקרע בו
גם וינבל, ומחשבות הוסס עמקו, ומי יוכל לעמוד בסודו, ולו לבדו נתכנו עלילות! לולי סבב
הוסס זה שיגדל משה בבית המלכות, להיות נפשו על מדרגה עליונה בדרך הלמ״ד
והרגילות, ולא תהיה שפלה רגילה בבית עבדים, הלא תראה שהרג את המצרי בעבור שעשה
חמס, והושיע בנות מדין מהרועים בעבור שהיו עושים חמס להשקות לאחר מן המים שלהן,
ועוד דבר אחר, כי ילדו הי׳ גדל בין אחיו ויכירוהו מבעוריו, לא היו יראים ממנו כי יתבייהו
כאחד מהם: והשם פסיק, ה״ח לשון אגם רוסי״ל בלע״ז [ובל״ק (רָהָר, שילף)], ודומה לו קוים
וסוף קמלי (ישעי׳ י״ט ו׳) (רש״י: (ד)[ותתצב, המלה הזאת זרה בדקדוק, ומשמעה ותתיצב, כי

ה מ ע מ ר

וכמו שכתב רש״י. לו נאמר כי טוב הוא הענין שטוב בטבעו היה נוח לרוות ולא כדרך הילדים
אשר יצעקו בקול מר מורח, ולכן היתה יכולה להכניעו כי לא נשמע קולו החוצה, לולא אחר
ג׳ חדשים כבר נתגבר קולו ולא היה אפשר עוד להסתירו, ולפ״ז יתורגם (דסם עד זהכפט זייח.
(ג) והשם בסוף, פירש״י הוא לשון אגם רוסי״ל. והוא רָהוּט בל״ל (רָהָר, שילף). וכדרך
הכלל שהנחתי במרפא לשון שבת ס״ב ע״ה צלצל בעניין מלות לועזיות ברש״י שבסוף תותיות י׳ לי
ע״ב, וכוונת רש״י שמלת סוף יש לה שתי הוראות כמו מלת אגם שאחר לקמן ז׳ י״ט שהוא קבוצת מים
שאינן נובעין הלא עומדין במקום אחד וקורין לו חֶשטאנג (טייך) ויורה גם על הנחל הנובע בו כמו ואת
החמים שרפו באש (ירמי׳ נ״א ל״ב), וכן סוף הוא קבוץ מים שנאלים בו קנים כפירושו להלן ל״ג י״ח,
יורה ג״כ על הקנה עלמו כמו שפירש כאן, ועיין מרפא לשון סנהדרין ס״ב ע״ה אורבני (ד״ה).

מַה־יֵּעָשֶׂה לּוֹ: (ה) וַתֵּרֶד בַּת־
פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ
הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־
הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־
אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ: (ו) וַתִּפְתַּח
וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר
בכה

עם האלען. (ו) ויא עפֿענעט עס, בעזאה דאז קינד, אונד עם וואר איין וויינענדער קנאַ־
בע

תרגום אשכנזי ז

סען, וואס איהם ווידערפֿאה־
רען ווירד. (ה) דא גינג דיא
טאָכטער פרעה'ס הינאב אין
דען פֿלום, זיך צו באדען,
אונד איהרע קאַמערמענדע
גינגען הערום אם אופֿער דעם
פֿלוסעם; דיא פרינצעססין ער־
בליקטע דאז קעסטכען אים
רעהריכט, דא שיקטע זיא
איהרע שקלאַפֿין, אונד ליעס

תרגום אונקלוס

(ה) וּנְחַתַת בַּת פַּרְעֹה לְמִסְחֵי עַל נַהֲרָא
וְעוּלֵימָתָהָא מְהַלְכָן עַל גֵּיף נַהֲרָא וַחֲזַת
יַת תֵּיבוּתָא בְּגוֹ יַעֲרָא וְאוֹשִׁטַת יַת אַמְתָהּ
וּנְסֵיבַתָּהּ: (ו) וּפְתָחַת וַחֲזַת יַת רַבְיָא וְהָא
עולימא

רש"י

נסוף. הוא לשון מגס רוש"ל בלע"ז. ודומה לו קנה וסוף קמלו: (ה) לרחוץ על היאר. סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו: על יד היאר. לפל היאר כמו רגו חלקת יוחב על ידי (ז"כ י"ד) וה ח לשון יד ממש שיד החדס סמוכה לו. ורבותינו למדו הולכות לשון

מיתה הולכות למות לפי שמיתו בה. והכתוב מסיימן כי למה לנו לכתוב ונערותי' הולכו': לת לחמתה. לת שפחתה. ורבותינו דרשו לשון יד. לפל לפי דקדוק לשון הקדש היה לו לינקד לחמתה מ"ם דגושה. והם דרשו לת לחמתה, לת ידה ונתרבנה לחמתה לחמות הרבה: (ו) ותפתח ותראהו. לת מי רלתה הילד זהו פשוטו. ומדרשו תרלתו עמו שכינה: והנה נער בוכה. קולו כנער:

מן

באור

שרשה יכב מנחי פ"ל יו"ד, ולין מנהג גזרת נחי הפ"ל לנוח בבניינים דגושי העי"ן, כי לריך לנקד ת"ג לפני העי"ן להמשיך לות נחה במקום פ"פ ולל יתכן לבוח דגש לחרי ת"ג (בלי נגינה תחתי'), וכשרלה בעל הלשון להקל פה ולהניח היו"ד החליף מקומה, ושמה לפני תי"ו ההתפעל (כאשר הוא המנהג בשפ"ל פעל היו לחת מלותיות זסם"ן, כמו יאתמר, מסתולל, ולטדק), יונקד תי"ו החית"ן בלירי להמשיכה, ותי"ו ההתפעל בפתח להדגש העי"ן לפי' הבנין, וחף שהמנהג נרוע הבדשים בעלי היו"ד בראשונה שעייניהם לל"י, להבליע היו"ד בדגש, כמו הציב, הצבת כל גבולות ארץ (תהלים ע"ד י"ז). הנה פה לל היה דגש הל"י מורה על היו"ד, כי הוא להורלת סי' הבנין, לכן הניחה בלתון זה]: [לדעה, לתר הראב"ע כי הה"ל היו במקום התי"ו הנלה בסוף המקור מנחי פ"ל יו"ד תחת היו"ד פ"פ השרשה, כמו לרדת, לדעת, וכמו לחבר תנה הודך (שם ח' ג'), לל תירל מרדה מלרימה (בראשית מ"ו ג'), ונשתנה פתח ל"פ לקמן להמשיך הה"ל, ולירי הדל"ת יהי' להרחבת העי"ן. ולדעתי יתכן ג"כ לומר שהה"ל נוספת כאשר מלאנו גם בשינוי המקור בשלמות, כמו לאהבה לת ה' וגו' ולדבקה בו (דברים י"ל כ"ב), לירלה לת ה' (שם י' י"ב)]: (ה) לרחץ על היאר, סרס המקרא ופרשהו, ותרד בת פרעה על היאור לרחץ בו, ויהי' על היאר כמו לל היאר, וכן וילך לקנה הרמתה על ניתו (שמואל ל' כ' י"ל) כה תאמרו לים על רעהו ולים לל לחיו (ירמי' כ"ג ל"ה), לו הוא כמו לרחון ביאור, וכן ונפת צופים על לל לחד (שמות כ"ט ג'): על יד היאר, לפל היאור, כמו רגו חלקת יוחב לל ידי (שמואל ב' י"ד ל'), והוא לשון יד ממש שיד החדס סמוכה לו: לת אמתה, לת שפחתה: (ו) ותפתח ותראהו את הילד, לדעת הרשב"ם לין פי' ותרלהו רלוי' פשוטה, לומר שכשפתחה לת התיבה רלתה בה הילד שבתוכה, כי היו הודעה שלח לעורך, כי מי לל ידע שכשפתחה רלתה בה הילד לבל הוא מפרש לשון הבטה לרלות לם הוא זכר לו נקבה, והוא מקובל לחכיו, ושעורו כשפתחה והביטה בו היטב רלתה כי נער הוא, כלומר

שמות ב

בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי
הָעִבְרִים זֶה: (ז) וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ
אֶל־בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי
לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת
וְתֵינִק לָךְ אֶת־הַיָּלֶד: (ח) וַתֹּאמֶר־
לָהּ בַּת־פַּרְעֹה לְכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה
וַתִּקְרָא אֶת־אֵם הַיָּלֶד: (ט) וַתֹּאמֶר

לה

תרגום אשכנזי

בע. דאַ ערבאַרמטע זיא זיך
איבער איהן, אונד שפראַך:
עס איז איינער פּאָן דעזועה=
נען דער עברים. (ז) דאַ שפּראַך
זיינע שוועסטער צור טאָכטער
פרעה'ס: זאָלל איך הין גיהען,
אונד דיר פּאָן דען עבריישען
וויבערן איינע אַממע רופֿען,
דאַס זיא דיר דאַז קינד זיינע,
(ח) דיא טאָכטער פרעה'ס
שפראַך צו איהר: גיהע הין!

דאַז פֿרויענצימער גינג, אונד ריפֿט דיא מוטטער דעם קינדעס. (ט) דיא טאָכטער פרעה'ס

שפראַך

רש"י

(ז) מן העבריות. שהחזירתו על מנת
הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר
עם השכינה: (ח) ותלך העלמה. הלכה
בזריזות

תרגום אונקלוס

עוּלֵימָא בְּכִי וְחָסַת עֲלוֹהִי וַאֲמַרַת מִבְּנֵי
יְהוּדָאֵי הוּא דֵּין: (ז) וַאֲמַרַת אֲחָתֵיהּ לְבַת
פַּרְעֹה הֵאֵיזִיל וְאֵיקְרֵי לִיךְ אִתְּתָא מֵינִיקְתָּא
מִן יְהוּדָיָתָא וְתוֹנִיק לִיךְ יָת רַבְיָא: (ח) וַאֲמַרַת
לָהּ בַּת פַּרְעֹה אֵיזִילִי וְאָזְלַת עוּלֵמְתָּא וּקְרַת יָת אִמֵּיהּ דְּרַבְיָא: (ט) וַאֲמַרַת לָהּ

בח

באור

זכר, והוא נכה, ויהי' לדעתו שם ילד לפעמים כולל זכר ונקבה, והיינו בטרם נודע עדיין
מה הוא, או בשתין כוונת המדבר להבדיל ביניהם, רק ידבר מן לתלוי הדים לו לחצה יהיו
זכרי' או נקבות, ולפעמים הוא שם פרטי לזכר, ולנקבה ילדה מצח"ב שם נער היינו כי שם
שם פרטי לזכרים, ולנקבה נערה, ולכן נאמר שם לבדיו יתן לו חצה וילדה לו בניס או בנות
חצה וילדים תהיה לחדונים (לקמן כ"ח ד'), כלל גמלה ילדיה הבניס והבנות לכל נעריה לא
יבלבס, כי הכוונה בו דווקא על הזכרים, ולנקבות נאמר נערותי', וזהו ההבדל בכוונה בין
שם נער לשם ילד, חבל גם נער נאמר על הילד מעת היולדו, כמו מה נעשה לנער היולד
(שופטים י"ג ח'), וכן ויבקש דוד את האלהים בעד הנער (שמואל ב' י"ב ט"ז), ולכן כאשר
פתחה את התיבה ולא נודע לה עדיין שם זכר או נקבה היא אמר הילד, ובשרחתה שהוא זכר אמר
והנה נער בכה. ושם ילד על הורחתו הכללית יתורגם בל"ק (רש"ז קינד), ועל הורחתו הפרטית
(דער ייבגלינג, דער קנאבע): [והרמב"ן אמר שאין לזוק לזה, להכירו בעבור שהוא מהול, רק
שבתנה אל לבה המעשה בלבד הי', כי אמרה לבעבור הגיל לותו לו שלא ירעו במות הילד
שמוהו שם, והיש מבני למה יעשה כן, אבל לדעת מז"ל שגם על עמו גזר ע"ם לטבעניו שאמרו
שלא ידעו שם יהי' מוציאן עבדי לו מבני, בטלה טענת הרמב"ן]. ותראהו את הילד, לאחר
שאמר ותרחהו הוסיף לבאר את הילד: והנה נער בכה ותחמל עליו, לפי שהי' בכה, לכך
ותחמל עליו, והוי"ן מהברות המאמר הא' שהוא הסבה אל הב' שהוא המסובב בשהוא במקרא:
(ז) [ותניק, שרצו ינק, והוא מבנין הפעיל ועל המנהג בשתי פ"א יו"ד תשתנה לוא"ו, כמו
תוריד תודיע, רק שבשם לות הלשו"ן נקל בלירי, תרד, תדע, מה שאין כן בשרש זה
הי' בתירק מוצך יו"ד, כמו כי שפע ימים יינקו (דברים ל"ג י"ט), למען תינקו ושבעתם
(ישעי' ס"ו י"א), לכן נאם בהפעיל בלירי מוצך יו"ד, כמ"ש בגמלת וייטב (לעיל ל' כ"ח)]:

היליבי

שמות ב

לָהּ בַּת־פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד
הַזֶּה וְהֵינִקֵהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־
שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד
וַתְּנִיקֵהוּ: (י) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ
לבח

תרגום אונקלוס

בַּת פַּרְעֹה הָא לִיכִי יָת רַבְיָא הָדֵין וְאוֹנְקֵיהִי
לִי וַאֲנָא אֶתֵּן יָת אַגְרָךְ וּנְסִיבַת אִתְּתָא יָת
רַבְיָא וְאוֹנְיְקַתֵּיהּ: (י) וּרְבָא רַבְיָא וַאֲיְתֵיתֵיהּ
לבח

תרגום אשכנזי ח

שפּראַך צו איהר: נים דיעזעם
קינד הין, אונד זייגע עם מיר,
איך ווילל דיר לאָהן דאַפיר גע־
בען. דיא פֿרויא נאַהם דאָז
קינד, אונד זייגטע עם. (י)אַלס
דער יינגלינג העראַן ווארם,
כראַכטע זיא איהן דער טאָכ־
טער

ר ש"י

בזריזות ועלמות כעלם: (ט) היליכי.
נתנאלה ולח ידעה מה נתנבאה הי עליכי:
מציתיהו

באור

(ט) [היליכי, מנקלוס תרגם הח ליכי, כמו ג' מלות, וכן תרגם בב סעדי' נחון בתרגומו הערבי, ויהי לפ"ז הח כמו הח לכם זרע (נרחבית מ"ז כ"ד), לשון הנה, וליכי כלת הנוכז לנוקבה, והרחב"ע ימחן לקבל פי' זה, בעבור שלח נמלח בכל המקרח לנוקבה ליכי רק לך נקמן הלמ"ד והכ"ף נשוח, ולזכר להפך, ופי' הוח שהיח מלה לחת, ושרשה ילך (כי יש ללשון הליכה ג' שרשים בל"ה, הלך וילך), ותהי' מן ההפעיל בפלס היניקי ועניינה הוליכי, ונרחה לי כי לף שהעתיד משרש זה לח נמלח בהפעיל רק בחולם לות החית"ן, לוליך, יוליך, ולח בליכי, הנה הי' זה להבדילו מן הקל, חלך, ילך, כי יו"ד ההפעיל לח תספיק להבדילם, בעבור שתפול בנוח העתיד עם וח"ו המהפכתו לעבר, והלמ"ד בסגול בקל ובהפעיל, כמו וילך לבנרס (סם י"ב ד'), מן הקל, ויולך ה' לח היס (שמות י"ד כ"ח), מן ההפעיל, משח"כ בלווי תספיק הה"ח שברחק ההפעיל להבדילו מן הקל, ועכ"ז בעבור שבח שלח כמנהגו, כי נמלח הלווי ממנו בהפעיל בחולם, כמו הולך מהרה (במדבר י"ז י"ח), הליכו שמה (מלכים ב' י"ז כ"ז), סמכו חז"ל לדרוש על זה ואמרו (בסוטה דף י"ב ע"ב ובשמות רבה פרשה ל' סימן כ"ט) שמרקה נבואה נפיה ואמרה היליכי הח עליכי, לבל לפי פשוטו כ"ל שבלו בן לזווגם לל מלת והינקהו הבלה לחרי' שנשטה בן בעבור שבעתיד לות החית"ן בה בחירק (במ"ם לעיל במלת ותינק), וכמ"ש המדקדים במלת הרו והגו (ישעי' נ"ט י"ג), שמלת הרו משפטה בן שרשה ירה, משח"כ הגו שרשה הגה משפטה הָגוֹ, ובלה בן לזווג המלות, וכן למרו במלות לת מולכך ולת מובלך (שמואל ב' ג' כ"ה), שרחוי' להיו' מבואר כי היח מנחי העין, ובלה בן לזווג' עם מולכך שמשפטה בן לפי שהיח מנחי פ"ח יו"ד, ויהי' לפ"ז פי' היליכי, הוליכו וכן תיב"ע לוניליי, וכן מתורגם בל"ח]: [ותניקהו, הרחוי ותיניקהו, ולכן למר הרחב"ע שברשו נוק, וכמו שנחמר מן שב, נח, קס, בהפעיל תשיבהו, תניחהו, תקימהו, ויהיו בפסוק לחד שני שרשים מענין לחד, וכ"ה לדעתו ויזל יעקב נזיד (נרחבית כ"ה כ"ט), ויזוד שרשו זול, ונתב שכן מלחנו הטיבו כל לשר לכרו (דברים ה' כ"ה), הוח ענר לנסתרים מן ההפעיל, שרשו טוב, בשקל והס הניחו חליו (שמות ל"ו ג'), הטיבי נגן (ישעי' כ"ג ט"ז), הוח לווי משרש יטב, כמו היליכי, לבל דעת הרשב"ם היח כי ותניקהו שרשו ג"כ ינק ולח נח בן רק לקנר לת התינה, ותניקהו במקום ותיניקהו,
וכן

המעמר

(ט) היליכי, הרב המבחר לומר כי בח היליכי לזווג עם והיניקהו, לולם כבר כתבתי בס"ח שלין זווגו עולה יפה, כי זה רק לם שתי המלות סמוכות כמו הרו והגו וכן לת מולכך ולת מובלך
לבל

שמות ב

לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא
שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם
מְשִׁיתִהוּ: * (יא) וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם

ויגדל

תרגום אשכנזי

טער פרעה'ס ס ער ווארֿ א'הר
וויא איין זאהן. דיעזע נאַננטע
איהן משה, אונד שפראַך:
וויל איך איהן אויס דעם וואַס-
סער העריים גענאָגען האַבע.
(יא) עס ווארֿ צו דער זעלבען
צייט

ר ש ' י

(י) משיתיהו. שחלתיה הוא לשון הוקח בלשון ארמי כמשחל ניניתך מחלבך. וכלשון עברי משיתיהו לשון הסירותיו כמו לא ימוש לא משו כך תכהו מנחש. ולשני לומר

תרגום אונקלוס

לְבַת פַּרְעֹה וַהֲוָה לָהּ לְבָר וּקְרַת שְׁמֵיהּ
מֹשֶׁה וַאֲמַרַת אֲרֵי מִן מַיָּא שְׁחַלְתֵּיהּ:
(יא) וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וּרְבָא מֹשֶׁה וּנְפַק
לות

באור

וכן נראה דעת הרד"ק שלא הניח בשרשים שרש נוסף, שכל יותר נראה דעת הראב"ע]: (י) [לכן, כמו תמצת בני מיכל (שמואל ב' כ"ו ח'), שלא היו בניו רק בני מרב לחותה, רק שהיה גדלה לותם ונחשבו כבניו, וכן זרובבל בן שלתיאל (עזרא ג' ח'), ולא היו בניו רק בן בניה לחיו כמו שכתוב בד"ה (ח' ג' י"ז ו"ח ו"ט); ויב"ע תרגם ויהי לה לבן, והוה לה מכיבוהי כניה: משה, לפי דקדוק הלשון הי' ראוי להקרא משוי, כי הוא הפעול, שכל לון השמות שומרים לת מתכונתם כמו הפעלים. משיתהו, מנחש תכנו שלשון לא ימוש (יהושע ח' ח' ויצעי' נ"ד י'), והוא מגזרת נחי העי"ן, ופי' מלשון ההרה, ויפה דקדק גו רש"י ותמר שאם הי' כן הי' ראוי לומר מַשְׁתִּיהוּ, כמו ומשתי לת עון הארץ ההיא (זכריה ג' י'), כמו מן שוב שנתי, ומן שוס שמתי לכל הוא מגזרת נחי ל"ה, וברבו משה וכמו שנאמר מן ראשה (ראשי, ומן קנה קניתי לים לת ה' (ירמיה ד' ח'), נחליף ה"ח ל"ם ניו"ד, וכהפעיל נאמר ימצני ממים רבים שמואל ב' כ"ב י"ז ותחלים י"ח י"ז), כמו מן ראשה ודבר מה ירצני (במדבר כ"ג ג'), נחסרון ה"ח ל"ם, והוא לשון הוקח, ולא נמצא נמקרא רק שלו הג' פעמים (רק שזה הוא מן הקל, והנ' החברים מן ההפעיל), וכולם נאמרים על המציכה וההוצאה מן המים, וכ"ה דעת הרד"ק (בשרשים שרש משה) והראב"ם: והנה לדעת כל המפרשים יהי' משיתהו לפ"כ עם כמוי הנסתר והכוונה משיתי לותו, ומאמר ותקרא שמו משה שב על בת פרעה שהיא קראתה בן כי לאמרה כי מן המים משיתיהו. ולפי שהוקשה לראב"ע מה לה לבת פרעה ללשון עברי והיא מצרית, לכן לאמר שאם משה מתורגם מלשון מצרים ללשון הקדש, ושמו בלשון מצרים הי' מוניוס, והעיד שכן כתוב בספר עבודת האדמה הנעתק מלשון מצרים ללשון קדרים, וכן נקרא גם בספרי חכמי יון, ומהר"י קנרנאל טען עליו, ואמר כי דבר זה ל"ל לגיירו בשום לשון, רלה לומר שיועתקו ויתורגמו שמות העלם הפרטיים, הנגזרים מהענינים, מלשון ללשון, עם היות שיועתקו הענינים לפני מהם יוגזרו, הלא תראה שמי שיקרא ד"מ שמעון בלשון עברי, נגזר מלשון שמיעה, יקרא שמעון ג"כ בכל לשון מהלשונות, לפי הענין שממנו נגזר שם שמעון שהיא מלת שמיעה תתחלף לכל כל לחד מנעלי ללה הלשונות, וזה הענין פשוט ומוסכם בכל הלשונות, ולכן כל מעתיק ספר ומתרגם לותו יעתיק כל מלה ומלה מהענינים והספורים והשמות הכוללים, זולתי שמות בני האדם הפרטיים שלא יתרגמם בשום לד, לכל יזכיר לותם בשמית שהונתו להם בראשונה, וכן עשה לונקלוס ושאר המתרגמים, ולכן תרגם ותקרא שמו משה וגו', וקרת שמי' משה ותמרת לרי ממיא שחלתי', הנה לא תרגם שם משה, לכל תרגם מלת משיתהו, ולכן לא נשאר שום יחס בלשון תרמית ללשון משה עם לשון שחלתי', כמו שהיה נהם היחס וההדמות בלשון העברית, ומפני זה זכרה התורה שמות האנשים הפרטיים כפי מה שנקראו בלשונותיהם בראשונה, לכן יתרו ורעואל בלק ובלעם איוב ועוג פוטיפר לסנת בת פוטיפרע, שהם שמות מלשונות העמים,

---

המעמר

לכל כאן שים מאמר ביניהם לא יולדך זה לדעתי. (י) משיתהו, עיין בנאור, והנה

וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא

בסבלתם

צייט, אַלס משה גראָס גע־ וואָרדען, גינג ער אויס צו זיי־ נען

תרגום אונקלוס ר ש "י

לְוָת אָחוֹהִי וַחֲזָא בְּפוּלְחַנְהוֹן וַחֲזָא גְּבַר

לומר שלינו ממחנרת מצוימות שלנו מגזר, מצה ולשון הולכה הוא. וכן ימצני ממים

רנים (תהלים י"ח). שלנו היה ממחנרת מצ לנו יתכן לומר מציותיהו כאשר יאמר מן קס הקימותי ומן שב הצינותי ומן נת הניחותי לו מצתיהו כמו ומצתי את עון הארץ (זכריה ג') לנל מצתי לינו לנו מגזרת תינה שפעל שלה מיוסד נה"ל בסוף התינה. כגון מצה בנה עצה לוה פנס כצינוף לומר נהם פעלתי תנת היו"ד במקום ה"ל כמו עשיתי בניתי פניתי לויתי: (יא) ויגדל מצה.

באור

ולין ספק שהיו נגזרים נלצוותם מצמות עניניס שקרו לו, ולאחר שהדבר כן, לינ יאמר לנחנו נצס לקוננו מצה שהעתיקה התורה שמו המפורסס שנקרא בו מלידתו, לשר לא כדת לס היו שמו מוניות נדברי רחב"ע, ע"ב עוד שלאריך נדברי טעם נדרנו, ולבן לאמר הוא שהטעות קרה להרחב"ע ושלר מפרשים נעבור שלשבו כי ותקרא שמו מצה שב על בת פרעה, ומלת מצתיהו היא למדברת נעדה, כמו מצתי לותו, ולינו כן כי כל המווי"ן שנפסוקים הקודמים ונפסוק זה מוזרות על לס מצה, ותקח החצה לת הילד ותניקהו, ותבלהו וגו', ועלי' נאמר ג"כ ותקרא שמו מצה, ותאמר לנת פרעה סנת הדבר שקרלתהו כן על צס המלוע שהי' לך עמו כי מן המים מצתי לותו, ונלשונו הדבר הזה יורה על ההולכה וההמשכה מן המים, ומזק פירושו גס מדקדוק המלה, כי העבר למ"ב הוא פקדתי, ועס כנוי הנסתר הוא פָּקַדְתִּיהוּ, ולנוכחת הוא פָּקַדְתְּ, ועס כנוי הנסתר יחשנה שוא התי"ו לחיוק המעט שבתנועות, ויאמר ג"כ פְּקַדְתִּיהוּ, לנל יש הפרש ביניהם, כי למ"ב לא תחסר היו"ד לעולם [הפריז על המדה, כי נמלאו לויזה מהן בלי יו"ד לסי' המ"ב, כמו תשר לויתך (לקמן ל"ח י"ח ול"ד י"ח), תשר לויתם (שס ל"ב ח')], כי היא עיקר הסי' למ"ב כמו שס לנני ילדתיהו (נמדבר י"ח י"ב), כי מלסתיהו (שמואל ב' ט"ז ז'), וכן לנקבה מדבפת נעדה, בקצתיהו ולא מלאתיהו (ז"ה ה' ו'), וגס לנני הנחלתיהו (שמואל ב' ח' כ"ח), כלס נספרי מדוייקים עס יו"ד אחר התי"ו, לנל לנוכחת יבוא תמיד בלא יו"ד לחריה, כמו לוי לי לחמי כי יְלַדְתַּנִי (ירמיה ט"ו י') שמרובו יָלַדְתְּ לותי לְבַבְתַּנִי לחתי כלה (ז"ה ד' ט'), ויהי' גס זה כמוהס מָשִׁית לותו, על מנקל מה זאת עָשִׂית (נרחנית נ' י"ג). וכתב עוד שעדות הרחב"ע שרחה נספרי הלאנה שקורין למצה מוניום לינו סותר זה, והוא על נ' פנים, ב' כי מוניום הוא עלמו מצה, כי הוא קרוב נמנעת לצס מצה, לנל לפי שדרכי המנעת יחתנו נכל לצון, הלא תרחה, כי נלצון רומי יקרא מוזים, ונלצון יממעלל מוסת נסמ"ך או נצי"ן שמלית תחת הצי"ן ימנית, והכל נוצע מצה שמקורו מלצון העברי, הלא שיחנה קלת נכל לצון לפי טבע המנעת של הלצון הסוא, ולפן הב' שפי' מוניום נלצון מלרים הקדומה, מפליא, ונקרא כן לנלס נשבור הגפלאות הגדולות שעשה, ויהי' הצס הזה יחשר לו נוסף על שמו העלמי מצה, שעשתה לו לומו, והצס מוניום הוא לשר הונח מהמלרים שקיללוהו כן לאחר היותו בן פ' שנים נעמדו לפני פרעה, והתפרסמו מעשיו וחכמותיו הנפלאים, ולולי יוגזר מן מלניום, שפירושו נלצון יון גדול, כאשר נתלרהו לנחנו לקרלו, ממוקק, לים האלהים, עבד ה', כ"ז הוא דרך מהר"י לנרבנאל, נפסוק זה, ויהי' תרגומו בל"ל נלופן זה [דער חיהר ווירט מיין זאָהן וואָר (געהאלף דיר מוטטער) נעננטע חיהן משה, מוצר שפרחך (צו פּרעה'ס טאָכטער) ווייל דוס חיהן מוים דעם וואַסער העלפֿען גאָלטען האָסט], ומלת ותקרא מוזרת על ותבלהו, ומלמר ויהי לה לבן הוא כמו מלמר מוסנר, ולבן הוא בלחנת המפסיק יותר מכל הטעמי' שלפניו (ויש לי עוד לדבר בזה ולהוסיף על דברי מהר"י לנרבנאל המגיע לכלל ההעתקה בענין שמות העלמיים הפרטיים, ובבר כתבתים בהקדמת החבור)]: (יא) ויגדל כשה, שגדל והי

המעמר

מה שרלה הרמי"ח לחלק בין פעל מדבר הבח בבנוי הפעול ובין פעל נוכחת לא יתבן כי מלבד

הרגום אשכנזי

שמות ב

בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה
אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו: (יג) וַיִּפֶן כֹּה
וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־
הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל: (יג) וַיֵּצֵא
בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים
עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה
תַכֶּה רֵעֶךָ: (יד) וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ

לאיש

נען מיטבריידערן, אונד זאה, איהרע האַרטע אַרבייט מיט אַן, זאה אויך איינען מצרישען מאַן, דער אויף איינען עברישען מאַן צושלעגט פאַן זיינען מיטבריידערן. (יב) ער וועגדעטע זיך היער אונד דאַ אום, אלס ער נון זאה, דאַס ניעמאַנד צוגעגען וואַר, ערשלוג ער דען מצרי, אונד פערגרוב איהן אין דען זאַנד. (יג) דעם אַנדערן טאַגם נינג ער וויעדער אוים, דא שטריטטען זיך צוויי עברישע מענער. ער שפראַך צו דעם אונגערעכטען: וואַם האַסט דוא דיינען נעכסטען צו שלאַגען? (יד) יענער שפראַך: ווער האַט דיך צום אָבערהויפּטע

טע

רש"י

תרגום אונקלוס

והלך נכר נתנ ויגדל הילד. אמר ר' יהודה בר' אלעזר הרחמן לקומה והצני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו: וירח בסבלותם. נתן עיניו ולבו להיות מלר עליהם: איש מצרי נוגש היה ממונה על שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרות הנבר למלאכתם: מכה איש עברי. מלקהו ורודהו ונעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוליכו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ונח על אשתו כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר וכשרחה לאותו מלרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום: (יב) ויפן כה וכה. ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה. ולפי פשוטו כמשמעו: וירח כי אין איש. עתיד לצאת ממנו שיתגייר: (יג) שני אנשים עברים. דתן ואבירם הם שאותירו מן המן: נצים. מריבים: למה תכה. אע"פ שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד: רעך. רשע כמותך: (יד) מי שמך לאיש. והרי עודך נער:

מצרי מחי לגבר יהודי מאחוהי: (יג) ואיתפני
לכא ולכא וחזא ארי ליח גברא ומחא
ית מצראה ומטמריה בחלא: (יג) ונפק ביומא
תניינא והא תרין גברין יהודאין נצן ואמר
לחייבא למא אנת מחי לחבריך: (יד) ואמר

מן

להלרגני

באור

לאיש כי מתחלה אמר ויגדל הילד, עד שלא היו' לריך לגמלה לאותו, ולא הניחה לאותו לבית פרעה, ויהי לה לבן, כי לפני מלכי' יתילב; לאחר כן גדל והי' לאיש לעת. (הרמב"ן): ויצא אל אחיו, כי הגידו לו את מולדתו, והיה חפץ לראות את אחיו והנה נסתכל בסבלותם ועמלם, ולא יכול לסבול, ולבן הרג את המלרי המכה את העברי: (יג) נצבים,

סב

המעמר

שאלינו גם מדבר מבלי יו"ל ובאחר העיר המבאר, בת גם המובאת בירו"ל כתובה כמו ונתתיהו לפניהם (יחזקאל ט"ז י"ט) ועוד רבים כמוהו (עיין מבלול), וגם הרד"ק לא חלק כלל בין בנוי מדבר ובין בנוי נמלאת; והרמב"ן העיר כי היה רחוי להיות שמו משוי ולא משה. ולדעת ידידי ר' יוסף ווייסע נ"י יהיה משה בינוני מבנין פועל בפלס צָוָה והיה רחוי להיות בְּשׁוּי (וכן המבטא בהעתקת שבעים היונית) אך שגת חול"ם תמורת קבו"ץ ודגש אחריו בנהוג בחלוף הזה בלשוננו, ועיין מ"ש בהרמ"ל בהערה ח' למבחר תפארת למשה (נדפס חלק הרביעי מאוצרי לשון) מאמר י"ב.

שמות ב

לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הֲלְהָרְגֵנִי
אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־
הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן
נוֹדַע הַדָּבָר: (טו) וַיִּשְׁמַע פַּרְע�ֹה
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג
אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי
פַּרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב
עַל־הַבְּאֵר: (טז) וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע
בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתְּדַלֶּנָה וַתְּמַלֶּאנָה

את

תרגום אשכנזי

טע אונד ריכטער איבער אונז
געזעצט? דענקסט דוא מיך עט־
וואַ אומצוברינגען, וויא דוא דען
מצרי אומגעבראַכט האַסט?
משה פֿירכטעטע זיך, שפּראַך:
וואַהרהאַפֿטיג! דיא זאַכע איזט
בעקאַננט וואָרדען. (טו) פּרעה
ערפֿוהר אויך דיעזע זאַכע,
אונד וואָללטע משה אומברינ־
גען לאַססען: דאַ פֿלאָה משה
פֿאָר פּרעה, אונד בעזעטצטע
זיך אין דעם לאַנדע מרין; ער
זאַס נעמליך בייא אייניעם ברונ־
נען. (טז) דער פּריעסטער צו
מדין האַטטע זיבען טעכטער.
דיעזע קאַמען, שעפּפֿטען וואַס־
סער, אונד פֿיללטען דיא

טרע־

תרגום אונקלוס

מַן שַׁוְיָךְ לְגַבַּר רַב וְדַיָּן עֲלָנָא הַלְמִקְטְלִי
אַתְּ אָמַר כְּמָא דְקַטַלְתָּא יָת מִצְרָאָה וּדְחִיל
מֹשֶׁה וְאָמַר בְּקוּשְׁטָא אִיתְיְדַע פִּתְגָמָא:
(טו) וּשְׁמַע פַּרְעֹה יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וּבָעָא
לְמִקְטַל יָת מֹשֶׁה וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם
פַּרְעֹה וְיִתֵּיב בְּאַרְעָא דְמִדְיָן וְיִתֵּיב עַל בֵּירָא:
(טז) וּלְרַבָּא דְמִדְיָן שִׁבְעָ בְּנָן וְאָתָאָה
וְדַלָאָה וּמַלָּאָה יָת רַהֲטַיָּא לְאַשְׁקָאָה עָנָא

דאבוהן

רש"י

להרגני אתה אומר. מכאן אמרו למדיס
שהרגו נפש: ויירא משה. כשנשמו ומדרשו
דבר לו על פרשה ביערכאל שעתיד לעמוד
אמר מעתה אמת ליגס רשיין ליגאל: אכן
נודע הדבר. כשמעמו ומדרשו נודע לי
הדבר שהייתי חושב עליו מה אעשה ישראל
מכל שנעיס לומות להיות נדחים בעבודת
פרך אבל רואה אני שהס ראויים לכך:
(טו) וישמע פרעה. הס הלשינו עליו: ויבקש
להרוג את משה. מצאו לקוסטינר להרגו
ולא שלטה בו החרב הוא שאמר משה וילילני
מחרב פרעה: וישב על הבאר. למד מיעקב
שנזדווג לו זוגו מן הבאר: (טו) ולכהן
מדין

באור

שם התאר מנוין נפעל והפעל נוטים כמו נרדים: (יד) אתה אומר, תוכח בלבך, ומלינו למירה
על מחבת הלב, תמרתי אני בלבי (קהלת ב' א'), תמרתי טוב ממנו הנפל (שם ו' ג'): [אבן,
כמו שם כן, (הרא"ע), והרשב"ם מפרש אך כן, ואולי יהי' לדעתו הנח במקום הדגש,
וראוי להיות הזל"ף פתוחה והכ"ף דגושה, לתסרון הב"ף הא', וכלטרף להדגש אל פתח הכ"ף
ונעשה קמץ, עם שאין לוכך לזה נב"ף המקבלת דגש, כמו שאמרו המדקדקים במלות
הַלָּל, הַלֵּל ושם אין כן דעתי, כמו שכתבתי בפרשת ויצא (בראשית ל"א ז'), והרד"ק בשרשים
פרש אכן כתב, שענינו אמת הדבר וכקיומו, ופירושו מסכים עם תרגומו של אונקלוס ויונתן בן
עוזיאל שתרגמו בקושטא, וכן מתורגם בלשון הכתב (ווהרהיך)]: (טו) וישב בארץ
מדין, כלל ופרט כך מפרש דרך פרט אחיך נהיה הדבר שיצב בארץ מדין, ואמר
שבתחלה יצב על הבאר ושם תירע מה שתירע, ועל ידי זה נשא אשה ונתישב בארץ ההיא,
וכן מתורגם בל"א. (טו) ולכהן, כל שובד יקרא כהן ותחילו עובד ע"ז:

חרגום אשפנזי

שמות ב

טרענע, איהרעם פאטערס קליינעם פיעה צו טרענקען; (יז)רא קאמען דיא הירטן,אונד טריעבען זיא וועג; משה אבער מאכטע זיך אויף, שטונד איהרען ביא,אונד טרענקטע איהר קליינעם פיעה. (יח)אלס זיא צו איהרעם נראסבאטער רעואל קאמען, שפראך ער: ווארום זעמט איהר הייטע זא באלד צו הויזע?(יט)ויא שפראכן: איין מצרישער מאן האט אונז ווי־דער דיא הירטן ביגעשטאנ־דען; אוך האלף ער אונז וואס־סער שעפען,אונד טרענקטע דאז קליינע פיעה. (כ) יענער שפראך צו זיינען ענקעלינען:וואו איזט ער דען? ווארום האבט איהר דען מאן פערלאסטען?רופט איהן, דאס ער היער שפייזע.

אֶת־הָרַהֲטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן: (יז) וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁק אֶת־צֹאנָם: (יח) וַתָּבֹאנָה אֶל־רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מְהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם: (יט) וַתֹּאמַרְן אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁק אֶת־הַצֹּאן: (כ) וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ

ויאכל

תרגום אונקלום

ר ש " י

דאבוהן: (יז) ואתו רעיא וטרדונין ואקם משה ופרקינין ואשקי ית ענהן: (יח) ואתאה לות דעואל אבוהן ואמר מה דין אוחיתין למיתי יומא דין: (יט) ואמרא גברא מצראה שיזבנא מיד דרעיא ואף מידלא דלא לנא ואשקי ית ענא: (כ) ואמר לבנתיה ואן הוא למא דנן שבקתין ית גברא קרן ליה

מדין. רג שנהן ופירש לו מעבודת גלולים וגידוהו מלגלס: לות הרהטים. לות נריכות מרולו' המים העשויות בארן: (יז) ויגרשום. מפני הנדוי: (כ) למה זה עזבתן. הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו

באור

(יז)[ויגרשום,בא במ"ס הכנוי תחת הנו"ן הרחוי' לנקבות,וסבת הדבר בחב הרחב"ע שלא תתערב המלה עם הנו"ן מלותיות הלמנתי"ו היוספת לפעמים בעתיד, כמו נסי עמי תגרזון מבית תענגיה(מיכה ב' ט'), שהנו"ן נוספת, כי אין לורך אל הכנוי בעבור שמפורש נסי עמי]: (יח) רעואל, אבי מניהן הי', כי יתרו הי' מותנו, והוא מובן, וכתוב מבני חבב חתן משה (שופטים ד' י"ח), וכתוב לחבב בן רעואל המדיני (במדבר י' כ"ט), וכן דרך הלשון לקרוא לאבי אביו ולבן בנו בנו, כמו אלהי אבי אברהם (בראשית ל"ב י'), ובובדנלר מנובי (דניאל ה' ב'), והוא היה אבי אויל מרודך שהי' אבי בלשאלר, וכן בן הבן יקרא בן כמו הידעתם את לבן בן נחור (בראשית כ"ט ה'), והוא הי' בן בתואל בן נחור, וכן ומפבשת בן שאול (שמואל ב' י"ט כ"ה), שהיה בן יהונתן בן שאול, וכן הבנות בנתי והבנים בני (בראשית ל"ו מ"ג): (יט) ובם דלה דלה לנו, גם זה בכלל ויסק את נחום שבפסוק י"ז שלא הספיקו המים שבראטים לכל הצאן: (כ) נקראן,

המעמר

(יז) את צאנם, גם פה נחלף הנו"ן במ"ם, וכתב הרחב"ע שהוא בעבור שלא יתקבצו ב' נוני"ן.

את

שמות ב

וַיֹּאכַל לָחֶם: (כא) וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה
לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־
צִפֹּרָה בִתּוֹ לְמֹשֶׁה: (כב) וַתֵּלֶד בֵּן
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר
גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: פ
(כג) וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת
מלך

תרגום אשכנזי יא

(כא)משה ווילליגטע דריין.בייא
דעם מאַננע צו בלייבען. דיע־
זער גאב זיינע טאַכטער צפורה
דעם משה צור פרויא. (כב) ויא
געבאהר איינען זאהן, אונד ער
נאַננטע איהז גרשם, דען ער
שפראַך: איך בין איין פרעמ־
דער אין איינעם מיר אינבע־
קאַננטען לאַנדע. (כג) לאַננע
צייט הערנאַך וואַר עס, אַלס
דער

תרגום אונקלוס

לֵיהּ וְיכוֹל לַחְמָא: (כא) וּצְבִי מֹשֶׁה לְמִתַּב
עִם גַּבְרָא וְיַהֲב יָת צִפּוֹרָה בְּרַתֵּיהּ לְמֹשֶׁה:
(כב) וְיָלְדַת בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵיהּ גֵּרְשֹׁם
אֲרֵי אָמַר דַּיָּר הֲוֵיתִי בְּאַרַע נוּכְרָאָה:
(כג) וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא סַגִּיאַיָּא הָאִינוּן וּמִית
מלכא

רש"י

לקרותו: ויאכל לחם. שמח ישב לזה
מכם. כל"ח כי אם הלחם לזה הוא אוכל:
(כא) ויואל. כתרגומו. ודומה לו הואל
נא ולין (שופטים י"ט). ולו הואלנו.
הואלתי לדבר. ומדרשו ל' אלה נשבע לו
שלא יזון ממדין כי אם נרשותו: (כג) וימת
מלך מצרים. נלטרע והיה שומע תי־ עקות
ישראל

באור

מלה זרה במשקלה, ואין לה ריע, והרחוי קְרָאָה בשתי השלי"ף ונו"ן ה"א בסוף והנה נרחית
השלי"ף. והיא בסגול, ונשמה הקו"ף בחירק שהוא המעט שבתנועות בכתיבה ובמבטא, לפי שבא
במקום השוא (שאינו תנועה) שהולרך להשתות לתנועה, שלא יתחברו ב' שוחין ברחש אחת כמו
פָּקְדִי, פְּקֹד מן פָּקוֹד: ובח בסי' תחד לבד לנקבה, ולא נשאר רושם לה"א להניחה לף במבטא
(כמו במלת חֲרָתָן לי מרה (רות ח' כ') שנמשכת במבטא לאחר הקמץ, לף שאינה נכתבת), ונמשך
בן בשלמי' שְׁמַעְנִי קולי (בראשית ד' כ"ג)]: (כא) ויואל משה, ענין הרצון וההסכמה לדבר
[ויקדר הכתוב ולא הודיע שקרא לו כי מובן הוא, ודרך הכתוב לקצר בספורים, כמו ויאמר
להביא את ספר הזכרונות לפני המלך ויהיו נקראים וגו' (אסתר ו' ל') ענינו ויביאו לו ויהיו
נקראי' וגו' ונבים כן]: לשבת את האיש, יתכן שהוא הכהן הנזכר למעלה, והוא יתרו, ולפסר שהוא
רעואל אבי יתרו. והנהן הי' טרוד בנהונו בנית תלהיו, ולא הי' שם על כן לא הזכירו הכתוב:
(כב) [גרשם, הנה קצר הכתוב ולא הזכיר לידת אליעזר שנולד ג"כ בשם רמזו למצרים,
כמ"ש להלן ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם וגו' (ד' כ'), וירמה לי שלא הולרך הכתוב
להגיד שם גם לידת גרשם רק להיות הקדמה לספור הנזכר להלן שקרה לו בדרך שפגשו ה'
וביקש המיתו, ולפורה הלילתו בהעריתה את ערלת בנה, וכפי דעת תיב"ע הי' זה גרשם
שלח מל לותו בגזרת קוחנו שלח ומול את בנו הראשון, לבל את אליעזר מל, וכן סופר בם' היצר]:
(כג) הרבים ההם, לאחר שהרג משה את המצרי, ובקש פרעה מלך מצרים להרגו, ויברח מפניו
עד שהיה עתה בן שמנים שנה כשדבר הקב"ה עמו וימת עתה המלך שהיה מבקש להרגו
וישראל נאנחו עד עתה בעמלם: [וימח מלך מצרים, חז"ל למדו שנלטרע והיה שומע ילדי
בני ישראל ובוחן בדמם, כי כן יעלוהו פוסקיו, וכן תיב"ע, וכן פי' רש"י. ויתישב לפי זה מנוח
וימת וגו' ויאנחו וגו', שהמאמר הם' שנשא אל הב', כדרך הווי"ן התכופים, אבל מפרשי הפשט
פי' מיתה ממש, וכן ת"י ומתרגם התשבחות, ויתישבו מכוח המאמרים ע"ד פי' הרמב"ן ז"ל וז"ל
ועל דרך הפשט מנהג כל הנעבדים למלך בליעל רשע שיהיו מלפים ומחכים ליום מותו וכאשר
רואו שמת המלך האנוש מלך ממלוך לחם מנוח מרגיע מן הרשעון כי למדו מבלה תקותנו ונגזרנו לנו
ויבחרו מות מחיי, וזה טעם ויקצפם כי נאקו נאקת חלל עכ"ל, וכן סופר בם' היצר ז"ל ויאנחו בני
ישראל

שמות ב ג

מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם
אֶל־הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה׃
(כד) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם
וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־
אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃
(כה) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיֵּדַע אֱלֹהִים׃ ס רביעי ג (א) ומשה

היח

תרגום אשכנזי

דער קעניג פֿאָן מצרים שטאַרב; דיא קינדער ישראל זייפֿצטען נאָך איממער אונטער דער אַרבייט, זיא שריען, אונד איהר וועהעקלאַגען שטיעג צו גאָטט הינויף פֿאָן דער אַרבייט (דאָס הייסט: גאָטט בעטאָם, עס זו עגדעען). (כד) גאָטט ערהאָרטע איהר יאַממערן, גע־דאַכטע אויך אַן זיינען בונד מיט אברהם, יצחק אונד יעקב. (כה) גאָטט זאַה דיא קינדער ישראל (אין וועלכעם צושטאַנ־דעזיא זיך בעפֿאַנדען). גאָטט קאַננטע זיא (דאָס הייסט: בעטאָם, זיך מיהרער מַלגונעהאַטען).

משה

רש"י

ישראל ורוחן נדמס: (כד) נאקתם. לעקתם. וכן מעיר מתיס ינאקו (מיוב כ"ד): את נריתו את אנרהם. עס אנרהס: (כה) וידע אלהים. נתן עליהס לב ולא העלים עיניו:

משה

תרגום אונקלוס

מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְאִיתְנָחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן פּוּלְחָנָא דַהֲוָה קָשֵׁי עֲלֵיהוֹן וְזַעִיקוּ וְסַלֵּיקַת קְבֵילְתְּהוֹן לְקֳדָם יְיָ מִן פּוּלְחָנָא: (כד) וּשְׁמַע יְיָ יָת קְבֵילְתְּהוֹן וּדְכַר יְיָ יָת קְיָמֵיהּ דְּעִם אַבְרָהָם דְּעִם יִצְחָק וּדְעִם יַעֲקֹב:
(כה) וְגַלֵי קֳדָם יְיָ שַׁעְבּוּדָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ לְמִפְרַקְהוֹן יְיָ:

ומשה

באור

ישראל יום יום מן העבודה הקשה תאר עליהם כי למרו הנה נמות פרעה וקם נגו והקל מעלינו העבודה לך כח מחזיקים עליהם את העבודה התחרונה מן הרחבונה עכ"ל. והרשב"ם פי' כי וימת מלך מצרים וגו' הוא הקדמה למה שאמר הקב"ה למשה לח"ז כי מתו כל האנשים וגו' (לקמן ד' י"ט), ע"ד ומס הוא לחני כנען (נרחשית ט' י"ח)]: ואעל שועתם אל האלהים, שהיתה תפלתם רצוי' ומקובלת לפניו וגזר לגאלם: (כד) נאקתם, לשקה נכח מחוק הכאב, וכן מתיס ינאקו (מיוב כ"ד י"ב): את אברהם, עס אנרהס: (כה) וירא אלהים את בני ישראל, את החמס העשוי להס במצרים: וידע אלהים, שעלה ברצונו הקדוש להסקיף עליהס עין הרחמנה והחמלה ולהדניק הבטחתו נהס לגאלם, כטעם רק לחכם ידעתי (עמוס ג' ב'), ועיין לעיל (נרחשית ד' כ"ה) מה שכתבנו בשלת וידע אלהס:

תאר

המעמר

(כד) את נאקתם, נאק ואנק המה מהשרשים המתהפכים כמו אנק חלל (יחזקאל כ"ו ט"ו) וכן מאנקת אביונים (תהלים י"ב ו') ונאלף גם החל"ף נה"מ, היינה כרם עלי דשן (מיוב ו' ה') בין שיהיה יונהו (שם ל' ד').

שמות ג

הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ
כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר
הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים
חֹרֵבָה: (ג) וַיֵּרָא מַלְאַךְ יְהוָה
אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה
וירא

תרגום אשכנזי יב

ג (א) משה ווײדעטערַאז קלײ־
נע פֿיעה זיינעם שווּע־
גערפֿאַטערס יתרו, דעם פּריע־
סטערס צו מדין. ער פֿיהרטע
דאַז קלײנע פֿיעה דיא ווּיסטע
הינונטער, אונד קאַם בּיז אַן
דען גערטליכֿען בערג, נאַך
חרב. (ב) היער ערשיען איהם
איין ענגעל רעם עווּיגען אין

דער פֿלאַממע רעם פֿייערס אוּס רעם דאָרנבושׁ. משה זאַה, ווּיא דער דאָרנבו ש
בראַנט

תרגום אונקלוס

ג (א) וּמשֶׁה הֲוָה רָעֵי יָת עָנָא דְיִתְרוֹ חֲמוֹהִי
רַבָּא דְמִדְיָן וּדְבַר יָת עָנָא לְאָתַר
שְׁפַר רַעְיָא לְמַדְבְּרָא וְאָתָא לְטוּרָא דְאִיתְגְּלֵי
עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ לְחוֹרֵב: (ב) וְאִיתְגְּלֵי
מַלְאָכָא דַיְיָ לֵיהּ בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָׁתָא מִגּוֹ
אסנת

רש"י

ג (א) לאחר המדבר. להתרחק מן הגזל שלא ירעו בשדות לחרים: אל הר האלהים. ע"ש העתיד: (ב) בלבת אש. בשלהבת אש, לגי אל אש כמו לב השמים לב האלה. ואל תתמה על התי"ו שלמו כיוצא בו מה אמולה לבתך (יחזקאל ט"ז): מתוך הסנה. ולא לילן לאחר מאוס עמו לגבי בלהה:
אבן

באור

ג (א) [אחר המדבר, הרל"ק בשרשים שרש דבר כתב כי מדבר הוא מקום שומם שלימו נעבד ונוזע, וכן מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר רחוק מן העיר לו שמוך לעיר כמו על פני דרך לת המדבר (שמואל ב' ט"ו כ"ג), וכתב שהנכון כי מזה נקרא מדבר מקום מרעה הבהמות לפי שהרועה נוהג שם הבהמות, וינהג לת הצאן לאחר המדבר, כתרגומו בתר שפר רעיא דמדברא עכ"ד, ולדעתי אין מדבר כי אם מקום שמם, כלומר מעידים פסוקים רבים, רק שנמלאים שם לפעמים מקומות שיש בהם מרעה לצאן, וכן תרגם יב"ע לאחר שפר רעיא דאחורי מדברא]: הר האלהים, על שם העתיד: חרבה, ההר נקרא חרב, והה"ל נוספת כמקו' לא"ד נתאלתה, ולכן המלה מלעיל: (ב) [בלבת אש, שרשו לבב, והנפרד לַבָּה, ודגש הבי"ת לחסרון הבי"ת ע"פ, כפלם גַּבָּה, מן גבן, כמ"ש וּבְגַבָּה זרועי תלמים (יחזקאל ט"ז י"ח), ומשקלו פַּלָּה, ויהי' זה מענין מה שמלה לְפֶתַח (יחזקאל ט"ז ל') (כפי פי' הרלב"ע), ולף שזה בשתי הפ"ה וזה בחיריק, הנה כמוהו על גַּפַּת לגוז (ז"ה ו' י"ח), ולפי שהלב מילוע גוף החלש ועלמו נאמר ג"כ למילוע כל גוף ועוסק שלו לב, נער נאמ עד לב השמים (דברים ד' י"ח), כלב האלה (שמואל ג' י"ח י"ד), ואל לב שקוליהם (יחזקאל י"ח כ"ח), קשלו תהמת בלב ים (לקמן ט"ו ח'), וים שבירשו בלבת לב כמו בלהבת לב ושרשו לבב, ויהי' מן השרשים המתחלפים לותיותיהם, כמו שלמה שמלה, כשב כבש, ודומיהם, ושרש לבב עם שלש נאמרו בכתוב, נמלא בדברי המזנה, בת לאחד ולבה המלבה מייב (ב"ק פ"ו מ"ד), ויהי' הנפרד לַבָּה ודגש הבי"ת לבבדות השם ככל השמות הנאים ממשקל הבבר, בשלם אַבָּה נפשך (דברים י"ב כ'), שהנפרד אַוָּה והה"ל לנקבה ברלשית השתנותה לתי"ו בשמיות והה"ל השרש נשתנה, כדרך שרבי כל"ה ומשקלו שָׂבָה, ותין הכרע נזה כי שני הדרכים נכונים°]: הסנה, מין קוץ יבש, וכמה הוא בלשון ישמעאל, ונקרא הר סיני על שמו, שהרחות ל"ד הפעל במכתב [°כי המין הזה גדל שם, וספרו תרי החרן כי החכמים לחר שם נמלאים כהם קוים דקים מתפשטים ומתפללים כווידים, בהורת הסנה.
וזם

שמות ג

וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל׃ (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־

תרגום אשבנזי

בראַננטע אין פֿאַללעם פֿייער אונד דאָך וואַרד דער דאָרנ־ בוש ניכט פֿערצעהרט. (ג)דאַ געדאַכטע משה: איך מוס דאָך הין געהען אונד זעהן דיא

רש"י

חמראה אוי״

חכל. נאכל כמו לח עבד נם. לשון לקח משס׃ (ג) מסורה נמ׳. מסורה מכאן להתקנ־ עם

תרגום אונקלוס

אַסְנָא וַחֲזָא וְהָא אַסְנָא בָּעִיר בְּאֶשְׁתָּא וְאַסְנָא לֵיתוֹהִי מְתָאכֵיל׃ (ג) וַאֲמַר מֹשֶׁה אֵיתְפְּנֵי כְעַן וְאֶחֱזֵי יַת חֵיזְוָנָא רַבָּא הָדֵין

באור

וחס יצערו החנניס לנמה חלקיס תמלח נורת הסנה נקיס שנכל לחד מהס״]: בער באש, הטעס דולק, ומדוע לח יבער הסנה לח יזרק וייחכל, וכן ת״ח הרחטן בער והזני מיחאכיל, [וכנו׳ ת״ח שלפניכו הזני מיתוקד, ויש היח], ובל״ח פרחטן (ברענגען), והזני (פֿערברענגען או פערפֿעהרט וווערדען) [ויהנה לדעת הרחכ״ע השרש הזה גם הקל ממנו הוח תמיד מהפעלי׳ היוכלים לזני, וכחב כי לח נוערה הוח כמו לח חוכלה, והעד כחח חבער יער (תהלים פ״ג ט״ו) (ר״ל שכחוב הפעול לחריו והוח היער), והנה החח שהיה בסנה נוער כל לחר סניביו כי זה כמו שלמו נחח מקדשך (שם ע״ד ז׳) עכ״ל, ור״ל כי הכיוונ שם היח שלחו לח במקדשך, וכן כחן שנה בי״ח השמוש על כל לחר סניבות הסנה הנחסר נכחוב, ושעורו והנה לח נוער ושוף סניבות הסנה, רק הסנה לח נשרף, ואין כן דעת הרל״ק בשרשים שרש נער, רק שכולם שהס מהקל פעלים עומדים הס, ורלייתו מן הכחוב כפשחים לחר נערו נחח (שופטים ט״ו י״ד), שזב נערו על הפעול והוח הפשחים (גם יפי׳ לנגדו הכחוב והיה החסן לנערת ופעלו לניכון ונערו שניהס יחדו ואין מכנה (ישעי׳ ו׳ ל״ח), שזב יצערו על הניכון השורף ועל הנערת הנשרף), ופי׳ נחח מבער יער, תבער ביער, כמו שמלחו בבמה מקומות מסרון בי״ת השמוש, ודבריו נכונים, וענין הנעור יחיחם לל החח השורף וגם לל הדבר הנשרף, ונוכל לומר לח נוער וגם עץ נוער, שניהן בענין הקל, מה שחין כן שורש שרף לח יחמר על החח כי חס נקל, ועל העץ רק בנפעל: [אבל, נחכל, כמו לח עבד גם (דברים כ״ח ג׳), לחר לקח משס (ברחשית ג׳ כ״ג), (רש״י), וכוונתו שהוח מבנין פֹעל כמוהס, חכל לח כהורחת זמנס, כי המה ענבים ברחיית פתח העי״ן שנהס, חס הוח תחר בינוני, ולבן העי״ן קמוצה, וחס נפשך לומר שהיח קמוצה, לסבת הסמ״ך, הנה מלת חינכו תורה שחינכו עבר, כי בעבדים בעתידים לח יחמס הכחוב רק נמלת לח]: (ג) אסרה נא, גזרת סר, לס נחה לחריה

המעמר

ג (ב) בער, כחב הרב המנחר ז״ל: והנה לדעת הרחכ״ע השרש הזה גם הקל ממנו הוח תמיד מהפעלים היולחים לבנים עכ״ל ע״ש, ולחר נקשת סליחה מכבוד הרב ז״ל לומר לפי שחין זה כוונת הרחכ״ע כלל, ולח גם הרל״ק בשרש נער לחמר ים מי שפירש כל לשון נוער יולח, מי יודע לל מי מהמדקדקים כוון — כי זה לשון הרחכ״ע: ונוער הוח מהפעלים היולחי׳ כי לח נוערה כמו לח חוכלה והעד כחח חבער יער, והנה החח שהיה בסנה היה נוער כל לחר סניביו, כי זה כמו שלמו נחח מקדשיך (בלומר כמו שעם הענין בהיפך שלחו לח במקדשך, כן כחן לח נוער בסנה) וככה ההר נוער נחח עכ״ל, והנה מזה חין להכריע כלל כי נוער נקל הוח תמיד יולח, כי לפי יכחים פסוקים רבים ובפרט וחמתו נערה בו (חסתר ח׳ י״ג) שהוח נודחי עומד, חך כוונתו שהוח מהפעלים שהס גם יולחים בקל כמו הפך ורבים כמוהו. גם לח ידעתי לפי יסורש מדוע לח יבער הסנה יולח? כי רחוק לומר שהענין מדוע לח יבער החח חת הסנה שתחסר מלת לח וגם יחס הפעול הרחוי לנח לח הפס בידיעה. ומה שהכריחהו לפרש נוער נכחן יולח לפי שלדעתו היה הפלח שהשלהבת לחר לחזה בסנה היתה חוכלה סניביו ונסנה עלמו לח ניכר שנלטה בו חח, וכ״כ הרשב״ם ז״ל: לפילו במקום יכילת הלהבה מן הסנה לח היה נחלת כלל ע״כ, וח״כ דעת הרחכ״ע נכונה עד מחד.

שמות ג

הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא־
יִבְעַר הַסְּנֶה: (ד) וַיַּרְא יְהוָה כִּי
סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים
מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: (ה) וַיֹּאמֶר אַל־תִּקְרַב
הַלֹּם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו
אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא: (ו) וַיֹּאמֶר
אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אלהי

תרגום אשכנזי יג

אויסערארדענטליכע ערשיי־
נונג, וואָרום דער דאָרנבוש
ניכט פֿערברענט? (ד) אַלס
דער עווינע זאה, דאַס ער
הינטראַט, צו זעהן, דאַ ריעף
איהם גאָטט אוים דעם דאָרנ־
כיש צו, אונד שפּראַך: משה!
משה! ער שפּראַך: הייר בין
איך! (ה) ער שפּראך: קאָמ־
מע ניכט נעהער הייהער! ציע־
הע דיינע שוהע פֿאָן דיינען פֿי־
סען, דען דיא שטעללע, אויף
וועלכער דוא שטעהסט, איזט
הייליגעס ערדרייך! (ו) אונד
שפּראַך פֿערנער: איך בין דער
גאָטט דיינער פֿאָטער, דער
גאָטט

תרגום אונקלוס

מַה דֵּין לָא מְתַּכַּךְ אַסְנָא: (ד) וְחָזָא יְיָ
אֲרֵי אִיתְפְּנִי לְמֶחֱזֵי וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִגּוֹ
אַסְנָא וַאֲמַר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַאֲמַר הָא אֲנָא:
(ה) וַאֲמַר לָא תִּקְרַב הַלְכָא שְׁרִי סֵינָךְ מֵעַל רֵיגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דִּי אַתְּ קָאֵים עֲלוֹהִי
אַתַּר קַדִּישׁ הוּא: (ו) וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהָא דְּאָבוּךְ אֱלָהָא דְּאַבְרָהָם אֱלָהָא דְּיִצְחָק וֵאלָהָא
דיעקב

ר ש י

סה: (ה) אל. אלוף והונא. כמו וגאל הנרצל. כי יאל זיתך: לדמות קדם הוא.
המקום

באור

מ"ס' היא למרחוק כמו ס"ו ממני (תהלים ו' ט'), הטעם רחקו ממני, ואם לחריזה אל נאלם נקודות תהפך הדגר, כמו סורה אלי (שופטים ד' י"ח), סור ממקומך ונח אלי, וכן נתן לסורה ממקומי אל מקום הסנה, וכתב הרד"ק נזדמנים שרש סור כי לנחורה נראה כי לסרה נח הוא הפך ענינו לגל לדקות הענין הוא הוא בעלמו כי המ"ס מסתתר עמו ופי' לסרה נח ממקומי וכן כי סר לראו' סר ממקומו לראו': (ד) וירא ה', המלאך נקרא על שם שולחו כדרך כי שמי בקרבו, כן פי' הרחב"ע והרשב"ם, עוד כתב הרחב"ע לו השם רחה כי סר לראות ולזה אח המלאך לקראו אליו, ולכן נאמר בתחלה השם המיוחד ואח"ז שם אלהים שאינו שם העצם רק שם תאר והוא כולל כל קדוש שאינו גוף ולא כח בגוף: משה משה, כפל הקריאה לזרז את הנקרא: (ה) הלם, כמו הנה: של, שרשו נאל, נפלם נע עניינו שלוף והולך: (ו) [יי אלהי אביך וגו', על דרך הפשט כמו אלהי אנותיך אבל יזכיר יחיד במקום רבים אלהי כל אב מאבותיך

המעמר

(ה) אדמת קדש הוא, בחב רש"י: "המקום", לפי שאדמה לשון נקבה והיה ראוי לומר היא, לכן פי' הוא ז"ל שמוסב על המקום שהוא שם זכר.

ויסחר

שמות ג

אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר
מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל־
הָאֱלֹהִים: (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה רָאֹה
רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר
בְּמִצְרָיִם וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי
מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת־
מַכְאֹבָיו: (ח) וָאֵרֶד לְהַצִּילוֹ מִיַּד
מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ
ההיא

תרגום אשכנזי

גאָטט אברהם'ס, דער גאָטט יצחק'ס אונד דער גאָטט יעקב'ס: משה פֿערבאַרג זיין אַנגעזיכט, דען ער פֿירכטע טעזיך הין צו שויען צו גאָטט. (ז) דער עווינע פֿוהר פֿאָרט: איך האַבע דאַו עלענד מיינעס פֿאָלקעס אין מצרים ערזעהען, אונד איהר געשרייא איבער איהרע אונטערדריקקער ערהאֶרט, דען זיינע פֿלאַגען זינד מיר וואָהל בעקאַננט. (ח) איך האַבע מיך דאַהער העראַבגעלאַסען, עס פֿאָן דער נעזאַלט דער מצרים צו עררעטטען, אונד עם אוים דיעזעם לאַנד

רש"י

המקום: (ו) [כי ידעתי את מכאוביו. כמו וידע אלהים כלומר כי שמתי לב להתבונן לדעת את מכאוביו ולא הגלמתי

תרגום אונקלוס

דְיַעֲקֹב וּכְבִשְׁינוּן מֹשֶׁה לְאַפּוֹהִי אֲרֵי דָחֵיל מִלְאִסְתַּכָּלָא בְּצִית יְקָרָא דַיְיָ: (ז) וַאֲמַר יְיָ מְגָלָא גְלֵי קֳדָמַי יַת שְׁעִבּוּד עַמִּי דִבְמִצְרָיִם וְיַת קֳבֵלְתְּהוֹן שְׁמִיעַ קָדָמַי מִן קָדָם מַפָּלְחֵיהוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי יַת כֵּיבֵיהוֹן: (ח) וְאִתְגְּלֵיתִי לְשֵׁזָבוּתְהוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי
ולאסקותהון

באור

מלכותיך כי כלם יקראו לחים אב, וכן אלהי דוד אבינך (מלכים ג' כ' ה' ויעש' ל"ח ה' ודה"ב כ"ח י"ב), זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממהו (לקמן ט"ו ב'), אלהי אבותי, ור"ח אמר כי אלהי אבינך אברהם כי הוא החל לקרות בשם ה' ואחר כך הזכירו בשם ואיך אלו אחר האבות, (הרמב"ן). והנה טעם הזקף שבמלת אבינך המפסיק יותר מן הטעמים שאחריו עד התחתון יורה שאלהי אבינך כולל כולם, והכתים אחריו הם פרטו, וכדעת הרמב"ן ז"ל]: (ז) ואת צעקתם, שלועקים מפני שונאיו' לותם שמעתי: כי ידעתי את מכאביו, כמו וידע אלהים, כלומר כי שמתי לב להזקיף על מכאוביו ולא התעלמתי מהם: (ח) וארד להצילו, כנוד השם מלך הכל, אלא שהושאל לשון ירידה מן התנועה המקומית למקום נמוך אל פנות המחשבה והשקפה על ענין שכל ופחות נמצלה מהמשקיף הפונה לה מגמת מחשבתו אליו, וכן בהרבה מקומות מהכתוב הושאלה לשם יתברך ירידה על הדרך הזה, כאשר זכר הרב המורה בספרו וכאשר בתבנו בשמו בפ' נח (בראשית י"ח ה'), וע"ת ואחלציתי (איך בין ערטיענען), גם הוא כיון להורות ההנשמה מכבוד השם ית', ואולם לא היו דברי המלאך שדבר בלשון שולחו, לפשר אחין לורך לזה, והטעם כפשוטו ואחר פה אליך לדבר אתך כדי להצילו מיד מלריס (וכן פי' הרשב"ם), והמלה

המעמר

(ו) ויסתר, כאשר שמע שעלם השעבוד גגלה אליו, הסתיר פניו, וספר זאת משה לעמו למען ילמדו ללדוק את השם הנכבד והנורא כל הימים בראותם שאלהים הבחירים ירא מהביט אליו, כי כל הכתוב בתורתנו הקדושה לא גם הוא לך ספור מעשה, הוא ללמד לאדם לשעיל בדבר מוכר ודעת.

שמות ג

הַהוּא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה
אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֶל־
מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: (ט) וְעַתָּה
הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה
אֵלָי וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר
מצרים

תרגום אשכנזי יד

לאַנדע הינויף צו פּיהרען אין
איין גוטעס אונד נער יימינעס
לאַנד, דאַז מילך אונד האָנ־
פּליעסען לעסט, אַן דען אָרט
דעס פּאָלקעס כנעני, חתי,
אמרי, פּרזי, חוי אונד יבוסי.
(ט) ווי׳ נון דאַז געשרייא דער
קינדער ישׂ־אל צו מיר גע־
קאָמטען, אונד איך ריא דראַנג־
זאַלע ערזעהן, וועלכע ריא
מצרים

תרגום אונקלוס ר ש׳ י

וּלְאַפָּקוּתְהוֹן מִן אַרְעָא הַהִיא לְאַרַע טָבָא עיני ולח הלוימתי לחזי מלעקתם]:
וּפַתְיָא לְאַרַע עַבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ לַאֲתַר כְּנַעֲנָאֵי וְחִיתָאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִיזָאֵי וְחִיוָאֵי
וְיבוּסָאֵי: (ט) וּכְעַן הָא צְלוֹתָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָלַת לְקֳדָמַי וְאַף גְּלֵי קֳדָמַי יַת דְּחָקָא
דמצראי

באור

והמלה הלזכנזי׳ (הערקלערונג) גם היא כוללת שני הפירושים שזכרנו: ארץ טובה וגו׳, שבח תחלה את הארץ שהיא טובה לומר שהאויר טוב ויפה לבני אדם, וכל טוב ימצא בה, ושהיא רחבה שיבאו שם כל ישראל ומרחב, אחר כך שבח אותה שהיא ארץ מקנה שיצאו בה מרעה טוב והמים יפי׳ וירבה החלב בבהמות ובענור שהמרעה הטוב ימצא בחרי ובמרום הרים, ועל הרוב לתן הפירות הגדלי׳ שם שמני׳ ויפים מאד, לומר כי היא שמנה כל כך עד שתזוב כלה מדבש פירותיה והנה שבח אותה על טוב ה׳ על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני לאן ונקר: [זבת, שרבו זוב, והאחר לנקבה זבה, ונסמיכות תשתנה הה״פ לתיו והקמן לפתח, נפלם קמת רעך, (דברים כ״ג כ״ו), אבל לתן הסמיכות פה מורה על הקנין כרוב׳ המלת, אבל חובלם במלת שלם, כמו קמת רעך, קמה של רעך, לו תאבר לרעך, אבל תהיה המלה הנ׳ תוספת בחור אל הת׳ שהיא זבה ומפרש מה היא זבה ואמר חלב ודבש, ומענין הסמיכות הזה הוא יפת תאר ויפת מראה, יפה היא ובמה נתאר לו במראה]: [אל מקום הכנעני וגו׳, יזכיר בכאן שבח עממים וינים הכניעי לולי לא היתה תרגו זבת חלב ודבש כתלה וכן נפסוק כי ילך מלאכי לפניך (לקמן כ״ג כ״ג), הזכיר תלה השבח, ולולי היה רמז שתלו בנבו תחילה כי הם לאבר נקבלו על יהושע ויתנם ה׳ בידו, וכיוצא לאמרו הגרגשי פיזה ולבן לא נזכר עם הכניתים שנאמר בהם והכתדתיו, וכן בכאן ירמוז אל הגלחאים שבבבו (הרמב״ן). והרלב״ע כתב שלא הזכירו כי הוא קטן מן השבעה, והזכיר הכנעני אף שכולם בני כנען, לפי שכל הארץ נקראת ארץ כנען בשם הכולל ע״ש חניהם, והי׳ לו י״ח בנים, והשבה מהם ים לב״א מהם שם פרטי ע״ש חניו בן כנען לפי שגדלו והיו לעם רב, והחמשה האחרים שלא נתרבו יוכללו בשם חניהם הראשון כנען, וכתב עוד הראב״ע שהפרזי הוא לישון, ולא ידעתי מנין לו זה, לולי הוא לאחד מאחר בניו הה׳ שלא נזכרו פה, שהם ערקי סיני תרודי למרי תמתי, ואפשר שלישון בענור גדלו, שהנחום מצאתם מלוד בהוב שאחר, שאר לישון ענר ים מלאוך (ישעי׳ כ״ג ב׳), ועוד בשאר מקומות, הי׳ עול בחק הראב״ע לכללו בשם כנעני, ונתן לו שם פרטי, ולדעתי לין הפרזי לישון, כאשר תגיד בקו״ח לי״ה]: (ט) ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי, בבר אמר ואת לעקתם שמעתי, אלא שהכפל במלת ועתה, ועתה הנה גו׳ ועתה לכה ואשלחך אליהם מורה על היות הכונה כאשר תרגמנו (זויל נון דאז געשרייט בו׳ זיא געהט פון ט׳זא וכו׳):

שמות ג

מִצְרַיִם לְחֲצִים אֹתָם: (י) וְעַתָּה
לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְע�ֹה וְהוֹצֵא
אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:
(יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים
מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי
אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם:
(יב) וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־
לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ
בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם

תעברון

תרגום אשכנזי

מצרים איהנען אַנטהון. (י) זאָ
געהען דען אַלזאָ, איך ווילל דיך
צו פרעה שיקקען, אונד דוא
זאָללסט מיין פֹאָלק, דיא קינ־
דער ישראל'ס, אווס מצרים
הערויס פֿיהרען. (יא) משה
שפראַך צו נאָטט: ווער בין איך,
דאַס איך צו פרעה גענהען, אונד
דיא קינדער ישראל אוים מצרים
פֿיהרען זאָלל? (יב) נאָטט
שפראַך: איך ווערדע מיט דיר
זיין! אונד דיעזעם הייר דיענע
דיר צור פֿערוי־ערונג, דאַס
איך דיך געזענדעט האַבע: ווען
דוא דאַס פֹאָלק אוים מצרים גע־

פֿיהרט

ר ש "י

(י) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. ומ"ש
מה תועיל והולך את עמי יועילו דבריך
ותוליאם מצה. (יא) מי אנכי. מה
אני חשוב לדבר עם המלכים: ובי תולים
את בני ישראל. ואף אם חשוב אני מה זכו
ישראל שיעשה להם נם ותוליאם ממלכים:
(יב) ויאמר כי אהיה עמך. הבינו על
לשון לשון ועל לשון לשון. שאמרת
מי אנכי כי אלך אל פרעה לא אלך היא
כי אם משלי כי להיה עמך וזה המרמה
תצר רשית נסנה לך האות כי אנכי שלחתיך
ותצליח

תרגום אונקלוס

דְמִצְרָאֵי דַּחֲקִין לְהוֹן: (י) וּכְעַן אֵיתָא
וַאֲשַׁלְחִנָּךְ לְוָת פַּרְעֹה וְאַפֵּיק יָת עַמִּי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: (יא) וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם
יְיָ מָאן אֲנָא אֲרֵי אֵיזֵיל לְוָת פַּרְעֹה וַאֲרֵי
אַפֵּיק יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: (יב) וַאֲמַר
אֲרֵי יְהֵי מֵימְרִי בְּסַעֲדָךְ וְדֵין לָךְ אָתָא אֲרֵי
אֲנָא שַׁלַּחְתָּךְ בְּאַפָּקוּתָךְ יָת עַמָּא מִמִּצְרָיִם

תפלחון

באור

(יא) מי אנכי, מי הני חשוב לכנס נחלר המלך ולעמוד לפניו? : וכי אוציא, לפי' רלוי הני לכנס אל פרעה ולדבר עמו, וכי חיל לו כח יש לי להוליא עם רב מתחת יד מלך עז כמוהו?:
(יב) ויאמר כי אהיה עמך, כפי סדר הט"מ' נפסוק הזה אין מאמר וזה לך האות שוסב על סוף הכתוב, כי אם על רלשיתו, ואין ת"כ העבודה על ההר אות על שליחות משה נאשר פירשו רוב המפרשים, כי אם שני הבטחות הבטיח לו הקב"ה, על ירלתו לעמוד נגד מלך רב אמר לו כי אהיה עמך, וזה הצרלה תצר רשית נסנה לך האות כי אנכי שלחתיך ותצליח בשליחותי, וכדאי אני להצילך, כי כאשר רשית הסנה עושה שליחותי ואינו אוכל, כך תלך בשליחותי ולא תנזק. והוסיף לו הבטחה אחרת, שעל ההר הזה, תצר עליו רלה את המרלה הגדול והנורא שם יעבדו את האלהים, שם יזבח משה עלה וזבחים, שם יקבלו ישראל את התורה, ושם יכרות משה ברית עמהם להיות עם סגולה לשם, והוא יהי' להם לאלהים: בהוציאך, כפי הכלל המונח (לקמן י"ח ו') יהיה שמוש הני"ת עם המקור להורות הזמן

המעמר

(יב) וזה לך האות, הרב המבאר אמר שלדעת רוב המפרשים וזה לך האות נמשך אל המאמר האחרון עיין בדבריו. אולם גם רש"י המפרשים רש"י ז"ל נכר ניאור ממש כדברי הרב. וכן נראה דעת הרלב"ע, כאשר יבין כל המעיין בדבריהם.

שמות ג

תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר
הַזֶּה: (יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים
הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם
שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי מַה־
שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם: (יד) וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר
אהיה

תרגום אונקלוס

תִּפְלְחוּן קֳדָם יְיָ עַל מוּרְא הָדִין: (יג) וַאֲמַר
מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא אָתֵי לְוָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֵימַר לְהוֹן אֱלָהָא דַאֲבָהַתְכוֹן
שְׁלָחַנִי לְוָתְכוֹן וְיֵמְרוּן לִי מַה שְׁמֵיהּ מָה
אֵימַר לְהוֹן: (יד) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֶהְיֶה
אשר

תרגום אשכנזי מו

פֿיהרט האַבען ווירסט, זאָלסט
איהר אויף דיעזעם בערגע
גאָטט דיענען. (יג) משה שפּראַך
צו גאָטט: וואָן איך נון צו דען
קינדערן ישראל'ס קאָממע,
אונד זאַגע איהנען: דער גאָטט
אייערער פֿאָטער זענדעט מיך,
אונד זיא שפּרעכען: וויא איזט
זיין נאָמע? וואָס זאָלל איך
איהנען זאָגען? (יד) גאָטט
שפּראַך צו משה: איך בין דאַז
וועי

ר ש "י

ותפלון בשליחותי וכדאי הוי להכי כתיב רחית הסנה עוסה שליחותי ולינגו לוכל כך תלך בשליחותי ותינך ניזוק. ובשלמא מה זכות יש ליסראל שילכו ממלריס דבר גדול יש לי על הולכה זו שהרי עתידי' לקבל התור' על ההר הזה לסוף ג' חדשים שילכו ממלריס. לכך אמר כי להיות עמך וזה שתלכו בשליחותך לך בחות על הנטח' החלת שלחי מנטיתך שכשתולישם ממלריס

תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו תורה עליו והיא הזכו' העומד' ליסראל. ודוגמת ל' זה מלינו בייצי' (פ' ל"ז) וזה לך האות לכול הבאה ספיח וגו' מפלת סנחרי' תהיה לך לות על הנטחה לחרת שתלכם חריבה מפירות ולתי לנרך הספיחים: (יד) להיה לחר להיה. להיה עמם

נלרה

באור

העבר, ישמוט הכ"ף עם המקור להורלת העתיד, והיה ל"נ רלוי שיאמר בהוליאך, ולא שהמדקדק בהורלת הזמנים על למתם ידע שאין כאן זמן עתיד גרידא כי אם זמן מורכב מעתיד ועבר, שהרי לא יעבדו את האלהים על ההר כי אם לאחרי כאתם, ואז יהיה זמן הוליאה בעבר, ונכון ל"נ לאמר בהוליאך, ולזה מתורגם בל"א בזמן מודכב (זוען דוא ווידסט הערוים בעפֿיהרט האבען): (יג) ואמרו לי מה שמו, אם המיוחד הסורה הורתה שלימה על המליאות ועל ההשגחה, כי בדבות ימי הגלות והשעבוד ליסראל במעט נשתכחו מהם השמות הקדושים הידועים בלומה מימי האבות, ומזרו להיות כשאר הגוים המחזיקי' בבעל השמים וכסיליהם, מדעתם שאין אלוה זולתם, עוד משבט לוי שנשא' בזמן בלמונתו, ולא עבד ע"ז מעולם ולפיכך זכה לכתר כהונה, עתה אמר משה הרי שמך הגדול נעלם ונסתר מכל לוס ולשון, וכלם עומדים זולתך, ולם יאמרו ישראל אלי מי שלחך, ומה שמו המורה על למתתו קדמותו ונלחיותו ושהוא מושל ומשגיח על הכל, מה לומר אליהם (עיין בם' גנת אגוז לרבינו יוסף ן' גיקטיליא חלק רחשון שער ההוי' שהאריך בזה, כדרכו לשנות ולשלם המאמרי', ומה שהקשה שם על הרב המורה על פירושו למלות להיה אשר להיה יתורץ לך בפשוט ט"ו בטוב טעם): (יד) אהיה אשר אהיה, במדרש אמר לו הקב"ה למשה אמור להם אני שהייתי ועשיו אני הוא ואני הוא

לעתיד

המעמר

(יד - טו) אהיה, כתב רש"י ז"ל (והוא מתלמוד ברכות ט') להיה עמם בשרה זאת וכו' אמר לו

שמות ג

אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם:
(טו) וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה

כה

תרגום אשכנזי

וועזען, וועלכעס עוויג איזט!
ער שפראך נעמליך: זאָ זאָללסט
דוא צו דען קינדערן ישראל'ס
שפרעכען: דאָז עוויגע וועזען, °
וועלכעס וך נעננט: „איך בין
עוויג" האָט מיך צו אייך גע־
זענדעט. (טו) גאָטט שפראך פֿערנער צו משה: זאָ זאָללסט דוא צודען קינדערן ישראל'ס

שפרע־

רש"י

בגרה זו לחזר להיות עמהם בשעבוד שאר מלכיות. לומר לפניו רבש"ע מה לחני מזכיר להם גרה לחרות דיש בגרה זו. לומר לו יפה לומרת כה תאמר וגו': [לת שהבניל מלילה

משה

תרגום אונקלוס

אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַאֲמַר כְּדֵין תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶהְיֶה שַׁלְחַנִי לְוָתְכוֹן: (טו) וַאֲמַר עוֹד יְיָ

למשה

באור

לעתיד לבא [ועוד לומרו רז"ל להיות עמהם בגרה זו לחזר להיות עמם בשעבוד שאר מלכיות, הכוונה להם], כי בשעבור שהזמן העבר והעתיד כלו בגורל הוה, כי אין חלישות ולבא עמו, ולא עברו מיתיו כלום לפיכך יקראו בו כל הזמנים בשם אחד, הכולל הי' הוה ויהיה, וע"י זה יורה על חיוב המציאות, ויורה ג"כ על ההשגחה התדירה בלי הפסק, כלומר בשם הזה לחני עם בני אדם לזון ולרחם את אחר ברחם. מעתה לומר להם ליזרעל שאני היה הוה ויהיה מושל ומשגיח ועל הכל, לחני לחני הוא, ולהיות עמהם בגלל ברחם, להיות עמהם בגרה זו, ולהיות עמהם בגלל קרחם עלי. והנה אין בל"ח מלה כוללת הורות כל הזמנים עם הורות חיוב המציאות והורות ההשגחה יחד בשם הקדוש הזה (דאָז עוויגע, נאָטטהוועזענדיגע, פֿאָרזעהענדע וועזען), ותרגמנו (דער עוויגע לו דאָז עוויגע וועזען). [והנה לונקלוס תרגם להיה אחר להיה, להלח עם מלן דלהלח (בפי הנוסח שהבני הרמב"ן ז"ל), ע"ד ומנחתי לת אחר לקן ורחמתי לת אחר ברחם (לקמן ל"ג י"ט), כוון לתרגמו על כוונת ההשגחה לבד, ונמדרש הנ', והגאון רב סעדי' כתב כי בתורה לחר לח עבר ולח יעבור כי הוא ראשון והוא לחרון, וקרובי' דבריו לדברי המדרש הנ' שורה על הנלחיות, והרמב"ם נמורה הנבונים בתרו הנמלח לחר הוא נמנח כוון על הורלת חיוב המציחות, ונלחלת כליל כל הנ' ההורלות, לך לונקלוס בתרמי, וכן רב סעדיה בערבי, וכן הרמב"ם בערבי (שחבר בה ספרו המורה), לח מלחו בלשונו' ההן מלה כוללת כל ההורלו' ההן כשם הקדוש הזה לכן פתר כ"ח לפי דרכו בלח' מן ההורלות ההן, והמתרגם החבנזי רלה לפתרו בענין הנלחיות, כי ממנו יסתעפו הה רלות האחרות, וכן מלחתי גיב"ע שתרגמו על ההורלה הזלת, לגלח הוא דהוינן ועתיד למהוי שדברי לוותבון]: (טו) ויאמר עוד, גם לחר, והוא מטעם הרלשון, רק הלחד על לשון

מדבר

המעמר

לו יפה לומרת כה תאמר לבני ישראל להיה שלחני לליכם, ורליתי בהגהות רש"י (שנדפסו לגל לחיה חומשים) שבאר דברי רש"י בטוב טעם ודעת כי לומר ו"ל: לח שהבניל מלילה מזה ניותר לגלח שלח הכין דברי הש יתברך וכי לח מחשבותיו מחשבות משה שמלח כך היתה דעתו בלומרו ית' להי' לחר להי' למשה לבדו הגיד ולח ציוה זלת ליזרעל. וזהו יפה לומרת גם דעתי מתחלה שלח תלמר לבני ישראל כ"ח להי' שלחני. עכ"ל. ולולי להיה הוא תמיד בהורלת פעל והענין כי משה לחר ולמרו לי מה שמו מה לומר לליהם, כלומר הן עתה יבלם מהגיע עלמותך וכחבר מי' הרב המבחר. וע"ז הציב ה' להי' לחר להיה, כלו' עוד תרלה כי לעתיד לגלה להם לת שמי הנכבד ולת עלמותי כמי לחר יציג לותם לדם ולי, וכוון בזה לל השמיד הנבחר בהר סיני, לחר עין בעין יחזו כבודו, וכן תלמר לבני ישראל להי' שלחני לליכם, כלו' הבלם לחר שלחני לליכם לומר לי להיה, עתיד לי להתוודע לכם. והוסיף ה' עוד כז תלמר לבני ישראל ה' ללהי לבותיכם וגו' שלם גם נעמו לו בגלולי

מבריס

שמות ג

כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי
אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי
לְדֹר דֹּר׃ (טז) לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־
זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד

פקדתי

תרגום אשכנזי טז

שפרעכען: דאָו עוויגע וועזען, דער גאָטט אייערער פאָרעל־טערן, דער גאָטט אברהם'ס, יצחק'ס אונד יעקב'ס, זענדעט מיך צו אייך. דיעזעם איזט אימ־מער מיין נאָמע, אונד דיעזעם זאָלל מיין דענקוואָרט זיין אין צוקינפטיגען ציטען. (טז) גענע הין, אונד פערזאַמעלע דיא עלטעסטען אויס ישראל, אונד זאָגע איהנען: דאָו עוויגע וועזען, דער גאָטט אייערער על־טערן, איזט מיר ערשיענען, דער גאָטט אברהם'ס, יצחק'ס

פקדתי

אונד יעקב'ס, אונד שפראַך: איך האַבע אייך בעזאַכט, אונד וואָס אייך אין מצרים גע־שיעהט

תרגום אונקלוס

לְמֹשֶׁה כִּדְנַן תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהָא
דַּאֲבָהָתְכוֹן אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵיהּ דְּיִצְחָק
וֵאלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב שְׁלָחַנִי לְוָתְכוֹן דֵּין שְׁמִי
לְעָלַם וְדֵין דּוּכְרָנִי לְכָל דָּר וָדָר: (טז) אֵיזִיל
וְתֵיכְנוֹשׁ יָת סָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן יְיָ
אֱלָהָא דַּאֲבָהָתְכוֹן אִיתְגְּלִי לִי אֱלָהֵיהּ
דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לְמֵימָר מְיַדַּע דְּכִירְנָא

יהכון

רש"י

מזה ניתר לנו שלח הנין דנרי הנס ית' וכי לא מחזקתו מחזנת הנ"י שמאז כך היתה דעתו נאמרו ית' להני' לאמר להני' למשה לכדו הגיד ולא שיגיד ליסראל והנ יפה לומרת זה דעתי מתחלה כך היתה שלא תגיד לבני יסראל כדנרים החלה שלא כה תאמ' לבני יסראל להני' פעם אחת. וכ"מ נרכות ודוק]: (טו) זה שמי לעלם. מסר וי"ו לומר העלימהו. שלא יקרא בכאנו: וזה זכרי. למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור: (טז) את זקני יסראל. מיוחדים ליסינה:

באור

מדבר על עלמו, וזה לשון יחיד המדובר עליו, ואעפ"כ יש הבדל גדול ובנבר ביניהם, שהשם הקדוש אין לו נקוד כלל, וינקד פעם בנקוד אלהים ופעם בנקוד אלהים, וזה יורה על העלמו ושתרו מכל משכיל שולתו המזכירו בשם ההוא, וע"כ דרשו חז"ל על מלת לעלם, לעלם נתיב מסר וי"ו לומר העלימוהו, לא כמו שחשבו נקרא אני נכתב וכו', כי אין לפרש עלם השם ית' בנתנת, ואין לו תפיסה כי אם בדקות המחשבה המטוהרה, ואולם שם אלהים יש לו נקוד הראוי לו, והוא נקרא בכתבו, כי העלם הנשגב המדבר בלשון הזה משיג את עלמותו בתכלית עלימות ההשגה, לפי שהוא המדבר ואומר אהיה, והוא המושג והמשיג את עלמו, והתבונן בזה כי הוא הנדל נשגב בין השמות הקדושים הללו, ולא רחיתי לאחד מהמפרשים שהתעורר עליו: וזה זכרי לדר דר, יאמור אל אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כי לא לעולם יהנה בריית אנות

המעמר

מלרים, בכל זאת עוד לא נכרת מציונם שם אלהי אבותם ומסורה היא בידם כי בקר יפקוד אתכם ולבן יאמינו לקולכם כי זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דור כלומר השם אלהי אברהם וגו' הוא שמי בתוכם לעולם ולדור דר, ולבן עוד לא שנאו את השם הזה. —

שמות ג

פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם
בְּמִצְרָיִם: (יז) וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם
מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ: (יח) וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ
אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ
מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה
אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ
וְעַתָּה נֵלְכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ: (יט) וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־

יחן

תרגום אונקלוס

יַתְכֹּון וְיַת דְּאִיתְעֲבַד לְכוֹן בְּמִצְרָיִם:
(יז) וַאֲמָרִית אַפֵּיק יַתְכוֹן מִשְׁעִבּוּד מִצְרָאֵי
לְאַרַע כְּנַעֲנָאֵי וְחִיתָאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִזָּאֵי
וְחִוָּאֵי וְיבוּסָאֵי לְאַרַע עַבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ:
(יח) וְיַקְבְּלוּן מִנָּךְ וְתֵיתֵי אַתְּ וְסָבֵי יִשְׂרָאֵל
לְוָת מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְתֵימְרוּן לֵיהּ יְיָ אֱלָהָא
דְּיהוּדָאֵי אִיתְקְרֵי עֲלָנָא וּכְעַן נֵיזִיל כְּעַן
מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם
יְיָ אֱלָהָנָא: (יט) וַאֲנָא יָדַעְנָא דְּלָא יְשִׁבּוֹק

יחבון

תרגום אשכנזי

שיעהט! (יז) דאַ האָבע איך
בעשלאָסטען, איך ווילל אייך
הינויף פֿיהרען אויס דעם
עלענד צו מצרים אין דאָס לאַנד
דעם פֿאָלקעס כנעני, חתי,
אמרי, פרזי, חוי אונד יבוסי,
אין איין לאַנד, דאָס מילך
אונד האָניג פֿליעסטען לעסט;
(יח) זיא ווערדען דיינעם פֿאָר־
טראָגע געהאָר געבען. אַלס־
דאָן זאָללסט דוא אונד דיא על־
טעסטען אויס ישראל צו דעם
קענינג פֿאָן מצרים געהן, צו
איהם שפּרעכען: דער עווינע,
דער נאָטט דער עברים האָט
זיך אונז פֿערשפּירען לאָסטען,
לאָס אונז דאָך אייניע דרייא־
טענינג ריזע טהון אין דער ווי־
סטע, דאָס וויר דעם עווינען
אונזערעם גאָטטע אָפּפֿערן,
(יט) אך ווייס צום פֿאָראויס,

רש"י

וא"ת זקיים סתם היאך תפגר לו לתסוף זקיים על ס' רבות. (יח) ושמעו לקולך, מכיון שתאמר להם לצון זה ושמעו לקולך שבשר סי' זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלצון זה הם נגאלי'. יעקב אמר להם אלהים פקד יפקוד אתכם, יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם: [אלהי העברי'. יו"ד יתירה רמז ליו"ד מכות שרש"י יתן: נקרה עלינו. לצון מקר' וכן ויקר אלהים (במדבר כ"ג) ואנכי אקדה כה (שם) אהא נקרה מאתו הלוט: (יט) לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך. אם אין אני מרפה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי המזקה לא יתן אתכם להלוך:

לא

באור

תכות וכנגד הדורות כאשר יבכירו אלהי אברהם יצחק ויעקב ישמע אל ויענם. (הרמב"ן): (יח) העבריים, נב' יודי"ן ח' ליתם וח' לסי' הרגים עם המ"ם שלח כמנהג, כי המנהג לחסר יו"ד היתם בלצון רגים, בענור פניות ב' יודי"ן: נקרה, לצון מקרה, כמו ויקר אלהים (במדבר כ"ג ד'), ואנכי אקרה כה (שם ט"ו), וכל הפרש הזה פעמים בח"ף בסוף ופעמים בה"א, והטעם אחד: (יט) לא יתן, יניח כמו על כן לא נתתיך, (בראשית כ' ו'), ולא נתנו

אלהים

יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ
וְלֹא בְיָד חֲזָקָה: (כ) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־
יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל
נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ
וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם:
(כא) וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה
בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא
תֵלְכוּ רֵיקָם: (כב) וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה

משכנתה

תרגום אשכנזי יז

דאָס דער קעניג פֿאָן מצרים
אייך ניכט וועט לאָזן ווי וואָלטן רייזן
לאַסטן, אויך ניכט מיט
שטאַרקער האַנד (דאָז מיינט:
מיט גענוגטן). (כ) אַלליין אייך
ווערדע מיינע האַנד אויס־
שטרעקקן (דאָז הייסט: מיי־
נע גענוגטן לייגן), אונד דאָז
לאַנד מצרים פלאַגן דורך אַל־
לע מיינע וואונדער, וועלכע איך
אין איהם טהון ווערדע; הער־
נאָך וועט ער אייך וואָהל וועג־
צייהען הייסן. (כא) איך ווער־
דע דיעזעם פֿאָלקע גונסט פֿער־
שאַפֿן אין דען אויגען דער מצרים; ווען איהר דען רייזען ווערדעט, זאָלט
איהר ניכט מיט לעערער האַנד רייזען, (כב) זאָנדערן יעדע פֿרויא ווירד
פֿאָר־

תרגום אונקלוס

יַתְכוֹן מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמֵיהַךְ אֱלָהִין מִן קָדָם
דְחַיְלָא תְקִיפָא: (כ) וְאֶשְׁלַח יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי
וְאֶמְחֵי יַת מִצְרָאֵי בְּכֹל פִּרְשָׁתַי דִּי אֶעֱבֵיד
בֵּינֵיהוֹן וּבָתַר כֵּן יְשַׁלַּח יַתְכוֹן: (כא) וְאֶתֵּן
יַת עַמָּא הָדֵין לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי וְיְהֵי
אֲרֵי תְהָכוֹן לָא תְהָכוֹן רֵיקָנִין: (כב) וְתִשְׁאַל

רש"י

לא יתן. לא יאבוק כמו על כן לא נתתיך
(בראשית כ'). ולא נתנו אלהים להרע
עמדי (שם ל"א). וכלן לשון נתינה הם.
וי"מ ולא ביד חזקה ולא בשביל שידו חזקה
כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים
וגו' ומתרגמין לותו ולא מן קדם דחיליה
תקיף. מצאתי על רבי יעקב בר מנחם נאמר
לי

באור

אלהים להרע עמדי (שם ל"א ז'), וכולם לשון נתינה הם: ולא־ביד חוקה, ל"ת ולא מן קדם דחיליה תקיף, הכוונה לא בשביל שידו חזקה, כי מאז אשלח את ידי והכיתי וגו', ותולם לפי פשטות הכתוב נראה כפי' הרמב"ן וז"ל לא יתן לחכם להלוך לא בדבור ולא ביד חזקה עד שאשלח ידי בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו ביד חזקה ובזרוע נטוי' ובמורא גדול ובאותות ובמפתים ואח"כ ישלח לחכם, כי כלם נאו עליו טרם נותנו לותם להלוך עכ"ל, וכן מתורגם בל"א: (כא) ריקם, מ"ס ריקס נוסף, וכמוהו חנם, והוא תואר הפועל (מדוועדביוק), ע"כ נא נאוה לרכיס וליחיד לזכר ולנקבה: (כב) ושאלה, במתנה גמורה וחלוטה, שהרי הוא אומר ונתתי את חן העם, כמו שאל ממני ואתנה גוי' נאלתך (תהלים ב' ח'), זהו עיקר פשוטו ותשובה למינים (הרשב"ם), וכן מתורגם בל"א, ועיין מ"ם להלן נפ' נא על פסוק ושאלו

המעמר

(יט) ולא ביד חוקה. הנכון לדעתי כמו שפי' רש"י שאמר שם אין לחני מרפה לו ידי החזקה, והו"ו תשמש במקום שם כמו במקום לו (עיין מכלול לרד"ק). ולא ביד חוקה, ת"ח ולה י ן מן קדם דחילה תקיפה, וזהו כוונת הפוליגלוטא דפוס אנטוירפן בלומר לא יתן לחכם להלוך ולא בידי החזקה וזה מסכים עם פירש"י והמדפיסים החכונים לחזו בגי' י"מ שהביאו רש"י משמו של רבי יעקב בר' מנחם והעיקר כפי' הרלבון. (ד"ה)

תרגום אשכנזי

שמות ג ד

פֿאַרדערן פֿאַן איהרער נאַ־
באַרין אונד פֿאַן דער איי־
וואַהנערין איהרעם הויזעם זיל־
בערגעשירר אינד גאַלדגע־
שירר אונד קליידונגען; דיא
ווערדעט איהר אויף אייערע
זאַהנע אונד טעכטער לעגען,
אונד אַלזוֹ מצרים נאָך אוים־
רייסען.

מְשַׁכְנָתָהּ וּמְגָרַת בֵּיתָהּ כְּלִי־
כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם
עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם
אֶת־מִצְרָיִם: ד (א) וַיַּעַן מֹשֶׁה
וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא
ישמעו

ד (א) משה אַנטוואָרטעטע, אונד שפּראַך: זיא ווערדען מיר אַבער נעווים ניכט

ר ש "י

תרגום אונקלוס

לי: (כב) ומגרת ביתה. מלותה שהיא גרה תחה בבית: ונצלתם. כתרגומו ותרוקינון. וכן וינצלו את מצרים ויתנצלו בני ישראל את עדיס והנו"ן בו יסוד. ומנחם חברו במחברת לד"י עם ויצל אלהים את מק"ם תביכו. לשר הגיל אלהי' מתביכו. ולא יאמנו דנריו כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחיריק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם. כמו ונסחתם מן האדמה ונתתם ביד לויבכם וגפתם לפני לויבכם ונתבתם בתובה ותמרתם ונללו לשון נפעלנו. וכל נו"ן שהיא בתיבה לפרקים ונופלת ממנה בנו"ן של נוגף נותן נותך כשהיא מדברת לשון ופעלתם תנקד בצב"ל בחטף. בגון ונצלתם את מניכם. ונתתם להם את קרן הגלעד. ונמלתם את נשר ערלתכ'. לכך אני אומר שאת הנוקד' בחיריק מן היסוד היא ויסוד שם דבר נלול והוא מן הלשונות הכנדים. כמו דבור כפור למוד כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחיריק. כמו ודברתם אל הסלע. ונפרתם את הנית. ולמדתם אותם את בניכם:

אַחְתָא מְשַׁבַּבְתָּהּ וּמְקָרִיבַת בֵּירָתָהּ מָנִין
דְּכַסַף וּמָנִין דְּדַהֲב וּלְבוּשִׁין וְתַשְׁוּון עַל
בְּנֵיכון וְעַל בְּנָתֵיכון וּתְרוֹקְנוּן יַת מְצְרָיִם:
ד (א) וַאֲתֵיב משֶׁה וַאֲמַר וְהָא לָא יְהֵימְנוּן לִי

באור

לים מלת רעהו (י"ל ג'): משכנתה, לינו נגזר מן שכנה, רק מן שכנת, ולף כי לא נמלא, כי הס"ל תהסך לתי"ו רפוי' בנוים לא לדגושה: ומגרת ביתה, מלותה שהוא גרה תחה בבית [ושרשו גור, והיא תואר שמוך לנקבה נפלם זכת חלב, והנפרד גרה]: כלי כסף וכלי זהב, תבזיון לבנוד בחג שתזנו באדנר: ושמחם, חסר מלת לותם": [ונצלתם, כתרגומו ותרוקנון, והוא ענין הסרה וגלילה וכן וינצלו את מצרים (שם י"נ ל"ו), ויתנצלו בני ישראל את עדיס (שם ל"ג ו'), ושרשו נצל ולא יצל כדברי מנחם. שאם כדבריו תהי' הנו"ן לסי' הנפעל והדגש לחסרון יו"ד פ"פ, הפך כוונת הענין, כי ישראל היו המנצלים ולא המנולים, לכל לם שרשו נצל תהי' הנו"ן הס"פ והדגש לסי' בנין הנבד, נפלם ודברתם אל הסלע (במדבר כ' ח'), וכפרתם את הנית (יחזקאל מ"ה כ'), ולמדתם אתם את בניכם (דברים י"ל י"ט)]:

ד (א) והן לא יאמינו לי, יתכן שמה שאמר לו הקב"ה ושמעו לקולך, הכוונה, לגלוי עמו אל

המעמר

ונצלתם, נראב"ע אלפני כתוב כמו ודברתם כי יתכן להיות מבנין נפעל כמו ונגפתם ע"כ. והוא ט"ס וכ"ל כי לא יתכן כאשר יבין כל מבין בדקדוק הלשון, וכן פי' הרלב"ג. —

ד (א) לא יאמינו, הרלב"ע יהרב המנהר השתדלו ליזב הקושי' איך אמר משה ולא ישמעו בקלי והלא כבר הבטיחהו ה' ושמעי לקולך עיין בדבריו. ולי נראה שמש' הבין כי הבטיח' ה' רק היתה כי יאמינו בה' וכי יש בם בידו להכילם, כי הספק הזה העיר משה באמרו הנה לחכני בא וגו' (לעיל ג' י"ג), ולזה נשארה עוד לתגתו וכי' במסתפק אם גם יאמינו כי הוא כיר ויחמין לשולחיו, וכי ה' נראה אליו ולא אלבו בדא — וקרוב לזה בתר הרד"ק אלך על פי דרכו ע"ש. —

יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה
אֵלֶיךָ יְהוָה׃ (ב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה
מַזֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃ (ג) וַיֹּאמֶר
הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה
וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃
(ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח
יָדְךָ וְאָחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֵק

בו

מה־זה קרי איהר. (ד) רער עוויגע שפראך פֿערנער צו משה: שטרעקקע דיינע האַנד, אונר פֿאַסטע אן איהרען שוואַנץ. ער שטרעקטע זיינע האַנד, אונר ערגריף איהן, דאַ וואַרד עם צום שטאַ־

בע

תרגום אונקלוס

לִי וְלָא יַקְבְּלוּן מִנִּי אֲרֵי יֵימְרוּן לָא
אִיתְגְּלֵי לָךְ יְיָ׃ (ב) וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ מָה דֵּין
בִּידָךְ וַאֲמַר חוּטָרָא׃ (ג) וַאֲמַר רְמִידִי
לְאַרְעָא וּרְמָהִי לְאַרְעָא וַהֲוָה לְחִוְיָא וַעֲרַק
מֹשֶׁה מִן קֳדָמוֹהִי׃ (ד) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
אוֹשֵׁיט יָדָךְ וֶאֱחוֹד בְּדָנְבֵיהּ וְאוֹשֵׁיט יְדֵיהּ

ואחקיף

תרגום אשכנזי יח

גלויבען, אויך מיינער שטים־
מע ניכט געהאָר געבען, דען
זיא ווערדען שפרעכען: דער
עוויגע איזט דיר ניכט ערשיע־
נען. (ב) דער עוויגע שפראַך
צו איהם: ואַס האַסט דוא דאַ
אין דיינער האַנד? ער אַנט־
וואָרטעטע: איינען שטאַב.
(ג) ער שפראַך: ווירף איהן צור
ערדע! ער וואַרף איהן צור ער־
דע; דאַ וואַרד איינע שלאַנגע
דאַרוים. משה פֿלאָה פֿאַר

תרגום אשכנזי רש"י

ד (ב) מזה בידך. לכך נכתב חיסה לשון לדרוש מזה שבידך יהיה לך לקו' שמכה בשרים. ופשוטו כתרס שאומר להבירו מודה אתה שזו שלפניך אין היא אמר לו הן אמר לו הריני עושה לוחה עץ: (ג) ויהי לנחש. רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל [שאמרו לא יאמינו לי] ותפס אומנתו של נחש: (ד) ויחזק בו. לשון אחיזה הוא והרבה ים במקרא. ויחזיקו האנשים בידו. והאחזקה

במנושיו

באור

המלך ולאמר לו אלהי העבריים נקרא עלינו כי מה יפסידו בזה, והנה הודיע השם כי לא יתן לאותם מלך מצרים להלוך, ולכן אמר משה והן לא יאמינו לי, אחרי שאותם שלא יתן לאותם פרעה להלוך, ולא ישמעו עוד לקולי כלל, כי יאמרו לא נראה אלהיך ה', שאלו היית שליח השם לא ימרה פרעה את דברו, או שיאמרו לא נראה אליך השם הגדול במדת רחמים לעשות לנו אותות ומופתי' שאתר שאמרת כי תינך גדול מהאבות, ולכן לא שמע פרעה. (מדברי הרמב"ן): (ב) מזה בידך, אמר כן לפתיחת הדברי', כי ידוע הי' מה שבידו, וכן אל תגל לאחיך (ברכות ד' ט'), וכ"י כתב כי לפי פשוטו הוא כתרס שאומר להבירו מודה אתה שזו שלפניך אין הוא אומר לו הן אמר לו הריני עושה לוחה עץ: מטה, שרצו נטה ונקרא כן לפי שהאדם נשען עליו, וכתב הרשב"ם שנתן לו המופת הזה שנמצא עמו תמיד כי מטהו משענתו כמנהג הזקן, כי בדרך רועה לא נא אל פרעה, והנ' בידו ממש: (ג) וינס משה מפניו, כל אדם מתרחק מן המזיק לו, אף על פי שידע שאם יהי' כן נתפן השם לזה מליל מידו, והנה אף על פי שהודיעו השם הגדול שבו נברא העולם ובו נהי' כל דבר, רלה להראותו כי בו יעשה לאותות ומופתים בשנוי התולדות למען יתחזק העניין בלבו של משה וידע בחמת כי על ידו יעשו בעולם דברי מחודש' ולי למשה בנ' החותו' ולא היו שם מים, על כן נוהו לעשו' האות הג' לעיני העם. (מדברי הרמב"ן): (ד) ויחזק בו, לשון לחיזה הוא, והרבה ים במקרא, ויחזיקו האנשים בידו (שם י"ט ט"ז), והאחזקה במנושיו (דברים כ"ה י"ח),

בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ: (ה) לְמַעַן
יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱ
אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה
לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא
יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ
מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג: (ז) וַיֹּאמֶר הָשֵׁב
יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ
וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה
כִּבְשָׂרוֹ: (ח) וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ

לך

תרגום אשכנזי

בע אין זיינער האַנד, (ה) דאַמיט זיא גלויבען מאָגען, פֿוהר דער עוויגע פֿאָרט, דאַס ריר דער עוויגע, דער נאָטט איהרער עלטערן ערש־ענען, דער נאָטט אברהם'ס יצחק'ס אונד יעקב'ס(ו). דער עוויגע שפּראַך פֿערנער צו איהם: ברינגע איינמאַהל דיינע האַנד אין דיינען שאָס. ער ב־אַטע זיא אין זיינען שאָס, אונד אַלס ער זיא ווידער הערויסצאָג, דאַ ווער זיינע האַנד אויסעטציג, ווייס ווי שנעע. (ז) ער שפּראַך פֿערנער: טהוע דיינע האַנד אַבערמאַלס אין דיינען שאָס. ער טהאַט זיא אַבערמאַלס אין זיינען שאָס, אונד אַלס ער זיא ווידער הערויסצאָג, דאַ ווער זיא זיין איבריגעס פֿלייש. (ח) ווען זיא דיר אַלזא

ר ש "י

במנוסי. וחזקתי בזקנו. כל לשון חזוק הדבוק לגי"ת לשון לחזיקה הוא: (ו) מצרעת כשלג. דרך צרעת להיות לבנה. ואם בהרת לבנה היא. אף כאות זה רמז שלשון הרע ספר בחמרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מריס על ל' הרע: (ז) מחיקו והנה שבה כבשרו. מכאן אמרה טובה ממהרת לבא מאדת פורענות

תרגום אונקלוס

וַאֲתֵקֵיף בֵּיהּ וַהֲוָה לְחוּטְרָא בִּידֵיהּ: (ה) בְּדִיל
דְּיֵהֵימְנוּן אֲרֵי אִתְגְּלֵי לָךְ יְיָ אֱלָהָא
דַּאֲבָהָתְהוֹן אֱלָהֵיהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵיהּ דְּיִצְחָק
וֵאלָהֵיהּ דְּיַעֲקֹב: (ו) וַאֲמַר יְיָ לֵיהּ עוֹד
אָעֵיל כְּעַן יְדָךְ בְּעִיטָפָךְ וַאֲעֵיל יְדֵיהּ
בְּעִיטָפֵיהּ וַאַפְּקַהּ וְהָא יְדֵיהּ חַוָּרָא כְּחַלָּגָא:
(ז) וַאֲמַר אָתֵיב יְדָךְ לְעִיטָפָךְ וַאֲתֵיב יְדֵיהּ
לְעִיטָפֵיהּ וַאַפְּקַהּ מֵעִיטָפֵיהּ וְהָא חֲבַת חַוַת כְּבִישְׂרֵיהּ: (ח) וְיְהֵי אִם לָא יְהֵימְנוּן לָךְ

באור

וחזקתי בזקנו (שמואל ח' י"ז ל"ה), כל לשון חזוק הדבוק לגי"ת לשון לחזיקה הוא. (רש"י): (ח) למען יאמינו, הטעם שנשבועתך כן למניסס יאמינו, ויקבל הכתוב בזה, כי ידוע שעל מנת שיעשה כן למניסס ויאמינו ירצון נפלאות, כ"כ הרמב"ן: (ו) [מצרעת כשלג, דרך צרעת להיות לבנה, ואם בהרת לבנה היא (ויקרא י"ג ד'), ומקרוי קצר הוא, וענינו בתחלתו מצרעת ולבנה כשלג, ובענין אחין הדמיון ניפל כ"ח על המרמה, לכן תרגום אונקלוס לא תרגם מלת מצרעת כדרכו תמיד במלת סגירת, רק חורח כחלגא, וכן תרגם גם והנה מריס מצרעת כשלג (במדבר י"ב י'), והא מריס חורח כחלגא, וסוף הפסוק והנה מצרעת, תרגם והא סגירת] בחיקך, הגאון אמר כי החיק הוא בית הזרוע וכנה ובחיקו יש (ישעי' מ' י"א), שאהו בחיקך (במדבר י"א י"ב), וחזרים אמרו כי הוא הכנף הסמוך לחזה. (הרא"ש), ופירוש שאהו בחיקך כי כן מנהג האומן לשית היונק על חיקו ובומך לחותו בזרועותיו, והמתרגם אונקלוס תרגמו כפי הנ': (ח) אם לא יאמינו, ידענו כי הגם ידע אם יאמינו או לא יאמינו רק הכתוב דבר כנגד

לְךָ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת
הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת
הָאַחֲרוֹן: (ט) וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ
גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא
יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי
הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם
אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם
בַּיַּבָּשֶׁת: (י) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים

אנכי

תרגום אשכנזי יט

ני5ט גלויבען, פֿוהר דער עוי־
גע פֿאָרט, אונד דעם ערשטען
וואונדערציי5ען קיין געהאָר
געבען וואָללען, זאָ ווערדען
זיא דאָך אויך דיא שטימע
דעם לעטצטען וואונדערציי־
5ענס גלויבען. (ט) ווען זיא
אַבער דיעזען בידען וואונדער־
ציי5ען ני5ט ווערדען גלויבען,
אונד דיינער שטימע קיין גע־
האָר געבען וואָללען, זאָ נים
פֿאָן דעם וואַססער דעם פֿלו־
סעם, אונד גיעסע עס אויף
דאַז טראָקנע לאַנד; אַלסדאַן
ווירד דאַז וואַססער, וועלכעם
דוא אוים דעם פֿלוסס נעהמען

ווירסט, אויף דעם טראָקנען לאַנדע צו בלוט ווערדען. (י) משה שפראַך צום עוויגען:
אום פֿערצייהונג מיין גאָטט! איך בין קיין מאַן וואָרטען (דאַז הייסט: קיין גוטער רעד־

נער

תרגום אונקלוס

וְלָא יְקַבְּלוּן לְקָל אָתָא קַדְמָאָה וְיהֵימְנוּן
לְקָל אָתָא בַּתְרָאָה: (ט) וְיְהֵי אִם לָא יְהֵימְנוּן
אַף לְתֵרִין אָתַיָא הָאִלֵּין וְלָא יְקַבְּלוּן מֵימְרָךְ
וְתִיסַב מִמַּיָא דִּבְנַהֲרָא וְתֶשׁוּד לְיַבֶּשְׁתָּא
וְיהוֹן מַיָא דִּי תִסַּב מִן נַהֲרָא וְיהוֹן לְדָמָא
בְּיַבֶּשְׁתָּא: (י) וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ בְּבָעוּ

יי

ר ש " י

פורענות שהרי נרתעיתה לך נאמר מחיקו:
(ח) והאמינו לקול האות האחרון.
משתאמר להם בשביל כך קיבלו על שספרתי
עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו
בך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעים
בגון פרע' ומרים בשביל שה:(ט) [ולקח'
ממימי היאור. רמז להם שעתיד לחסונה
נפרע מאלהותם לפי שהקב"ה נפרע מן
האלהות נפרע מאלהותם תחלה שהיו
עובדים לנילוס המחייה אותם והכניס

לדם. נרמ"י יען]: והיו המים וגו'. והיו והיו שני פעמים נרמה בעיני חלו נאמר והיו המים לבד

תקף

באור

משה שהם יהיו מקבלת ישראל שלא יאמינו לאות הראשון יאמינו לאות האחרון, והכתוב
אמר לקל האות, ואין לו קול, רק דברה תורה כלשון בני אדם, כמו מות ומיים ביד לשון
(משלי י"ח כ"א), ואמר הכתוב האות האחרון אף על פי שים שם אות שלישי שעשוי שלא הראה
לו עתה רק לשלה שני האותות כי השלישי עתיד לעשותו. (הרשב"ם): (ט) והיה וגו', אם יהיו עוד
מקבלת ישראל שלא יאמינו באות האחרון תעשה האות השלישי ויאמינו וכתיב ויעש האתת לעיני
העם (להלן ד' ל'), וזה האות השלישי שהוא והיו לדם ניכנת הוא חלק מהמכה הראשונה
נעשר המכות העתידות להיות. (הרשב"ם): והיו וגו', והיו, שני פעמים דרך המקרא
לנכול התיבות בעבור מילוע לרוך שבניהם, וכמוהו והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד
בן שים שנה והי' ערכך ממשי' שקל כסף (ויקרא כ"ז ג'), וכן כי יבא הלוי מאחד שעריך
מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל אות נפשו (דברים י"ח ו'), החזיר ובא פעם שנית בעניר
שהאריך בנתי': (י) בי, לשון נקבה, כתרגומו בנעו: איש דברים, יודע לדבר בחתוך השפה

והלשון

תרגום אשכנזי

שמות ד

אָנֹכִי גַּם מְתֻמּוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם
מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי כְבַד־
פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי: (יא) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ
מִי־יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ
או

גע שפראך צו איהם: וואר האט דען דעם מענשען איינען מונד צום שפרעכען גענאבט, אדער וואר מאכט איהן שטום אדער טויב, אדער דאס ער גוט האבען אונד זעהען קאן, הלא

ר ש "י

תרגום אונקלוס

אדער

יְיָ לָא גְבַר מְלוֹל אֲנָא אַף מֵאִתְמָלֵי אַף
מִזְּקַדְמוֹהִי אַף מֵעִדַּן דְּמַלֵּילְתָּא עִם עַבְדָּךְ
אֲרֵי יַקִּיר מַמְלֶל וְעָמִיק לִישָׁן אֲנָא: (יא) וַאֲמַר
יְיָ לֵיהּ מַן שַׂוִּי פּוּמָּא לֶאֱנָשָׁא אוֹ מַן שַׂוִּי
אִלֶּמָא אוֹ חַרְשָׁא אוֹ פְּתִיחָא אוֹ עַוִּרָא

מקח מן היאור לדם ניכנת זומע לגי שנידו הס נהפכים לדם וקו כשהיו נאדן יהיו בהוייתן מכל ענטיו מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ניכנת: (י) גם מתמול וגו'. למדנו שכל ז' ימים היה הקב"ה מפתה לת משה נסנם לילך נשליחותו. מתמול שלשום מאז דנרך הרי ג' וג' גמין רנויין הס הרי ו' והוא היה עומד ניו' השניעי כשאמר לו זאת עוד שלח נא ניד תשלח עד שמרה בו וקנטל עליו. וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונניא היה שנאמר [הלא אהרן אחיך הלוי וגו']. ועוד נאמר לעלי הכהן הנגלה נגלתי אל בית אניך נהיותם נמצרים (שמואל א ב') הוא אהרן. וכן ניחזק' ואודע להם נארץ מצרים וגו' ואומר אליה' חיים שקולי עיניו השליכו (יחזקאל כ') ואותה נבואה לאהרן נאמרה: כבד פה. נכבידות לחי מדבר ונלשון לעז נל"נו: (יא) מי שם פה וגו'. מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המלרי: או מי ישום

באור

והלשון, שלא יגמגם ולא יכבדו על פיו הנרות ידועות: גם וגו' גם וגו', מנהג העברים כאשר ירלו להשוות שני דנרים, או שלשה, יוסיפו מלת גם בתחילה, וכן מצל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך (סופרים ח' כ"נ), והטעם מנעורי היית כבד פה לף כי עתה כי לחני זקן: מאז דברך אל עבדך, כי לח הסירות נבדות פי נלוותך לותי ללכת אל פרעה לדבר בשמך, וח"ל אין אלך לפניו, והנה משה מרוב חפלו שלא ילך, לח התפלל לפני השם ית' להסיר ממנו כובד הפה, אלא טען לחרי שלח הסירות כבדות פי מעת שדברת לי ללכת, אל תלוני שאלך, כי לח יתכן לאדון הכל לשלוח שליח ערל שפתים למלך עמים, ופי' מאז דברך מעת דנרך כמו ומאז נאתי אל פרעה (לקמן ה' כ"נ): כבד פה, נכבידות לחי מדבר ונלשון לע"ז נל"נו, (רש"י), וכל"ח (טטחאוער): (יא) מי שם פה, דבור נעבור היותו נפה, וכן שפה לחת (נרחנית י"ל ח'): מי ישום אלם, יחכן לומר יעים על האלמו', לף על פי שאינו יע, כי לם העדר ולפיסת הדניר, כי מסיר הקיון והדבר היע יאמר בו שפעל החפיסה כמו שיאמר נמי שיכנה הנר שהניח החשך, והנון שהוא נמשך אל אדם, או מי יעוס אדם אלם או אדם חרש [כי כולם שמות תארים הם אלם חרש פקח עור, ולפי המנה' יבוא המתואר עם התאר, וכשנמסר הוא נבואו], וכן מתורגם נל"ח. פקח, הפך החרש והעור, ככתוב פקוח לוניים (י-ע' מ"ב כ'), לפקח

ה מ ע מ ר י

ד (י) כבד פה, לועז רש"י בלע"ו וזהו לשון לישלקית (טטחאוער, טטחטטערער), ונדפוס פרינ רל"ח הגי' בלבוי"ר וזהו הפעל בל"ל בחלובוטיער (טטחטטערן). (ד"ה).

שמות ד

אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה: (יב) וְעַתָּה
לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְהוֹרֵיתִיךָ
אֲשֶׁר תְּדַבֵּר: (יג) וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי
שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח: (יד) וַיִּחַר־
אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא
אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי כִּי־דַבֵּר
ידבר

תרגום אונקלוס

הֲלָא אֲנָא יְיָ: (יב) וּכְעַן אֵיזֵיל וּמֵימְרִי יְהֵא
עִם פּוּמָךְ וְאַלְפִינָךְ דִּי תְמַלֵּיל: (יג) וַאֲמַר
בְּבָעוּ יְיָ שַׁלַּח כְּעַן בְּיַד מַן דְּכָשַׁר לְמִשְׁלַח:
(יד) וּתְקִיף רוּגְזָא דַייָ בְּמֹשֶׁה וַאֲמַר הֲלָא
אַהֲרֹן אָחוּךְ לֵיוָאָה גְּלֵי קֳדָמַי אֲרֵי מַלָּלָא
ימליל

תרגום אשכנזי כ

אָדער כלינד זייא? בין איך
עם ניכט, דער עווינג? (יב) אַל־
זָא ג׳הע נור: איך ווילל מיט
דיינעם מונד זיין, אונד דיך
לעהרען, וואָס דוא רעדען
זָאללסט. (יג) ער שפּראַך: אום
פֿערצייהונג מיין גאָטט! זענדע
דאָך, דורך וועלכען דוא זאָנסט
זענדען ווילסט. (יד) דער עווי־
גע ערצירנטע זיך איבער משה,
שפּראַך: איזט ניכט אהרן דיין
ברודער, דער לוי? איך וויים,

ר ש"י

לגלס. מי עצה פרעה לגלס שלח נתמן
במלות הריגתך ולת מבקשי מרגיס שלח
שמעו בלוותו עליך ולמספקלטוריס
ההורגים מי עצתם עוריס שלח רלו
כשברכת מן הנימה ונמלטת. הלח לאנכי
שמי ה׳ עשיתי כל זאת: (יג) ניד
תשלח. ניד מי שתתה רגיל לשלוח
והוא להרן. דבר לאר ניד לאר שתרלה
לשלוח שתין סופי להכניסם לתרן
ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלומים הרבה: (יד) ויחר לף. רבי יהושע בן קרחה
לאר כל תרון לף שבתורה עושה רושם וזה לא נלאר בו רושם ולא מלינו שבא עונש
על ידי לוותו תרון. לאר לו ר׳ יוסי לף בזו נלאר בו רושם. הלא להרן לחיך הלוי. שהי׳ עתיד להיות
לוי ולא כהן והכהונה הייתי לומר לגלות ממך מעתה לא יהיה כן גלא הוא יהיה כהן ולתה הלוי
שנלאר

באור

עיניים עורות (שם ז׳): הלא אנכי ה׳, שם לתה לריך לים דברי׳, לל תחוש, הלא לני נראתי
לל פיות שבעולם, ולני עשיתי לגם מי שתפלתי ותרם ועור ופקח לרלייה ופקח לשמיעה, ושם תפלתי
שתהי׳ לים דברי׳ היית, הלא לעשות לך לני תבן, ובעת שתדבר יהיו דבריך וכוונים שלני להי׳ עם
פיך, הה״ד ועתה לך ולנכי להי׳ עם פיך (שמות רבה), ולפי זה נוחה בעיני שלח רלה השם
ב״ה להסיר ממנו כובד הפה בשבור שהי׳ בו ממעשה הנס שעשרו רבותינו שהירע לו עם פרעה.
(לזון הרמב״ן): (יב) והוריתיך אשר תדבר, שהיו דברי לפר לגזים בפיך במלות נכונות שתוכל
לגעת בהן יפה, שתין שם מלותיות הכבדות על פיו, בן פי׳ הרמב״ן והרשב״ע: שלח נא ביד
תשלח, ניד לפר שתרלה לשלוח, לו ניד לל לפר תשלח זולתי, כי תין לדם בעולם שלח יהי׳
הגון יותר ממנו לשליחות זה, והסבה למשה בכל הסרבנות הזאת עצותו הגדולה מכל האדם
לפר על פני האדמה, שלח היי מוכח לת לבי להתגדל ולדבר לל מלך, ושיתפלר לאמר ה׳
שלחני, לת על ישראל להוליאם ממלרי׳ ולהיות עליהם מלך: ביד תשלח, חסר לפר, ושעורו
ניד לפר תשלח, לו שתשלח, כמו עם לבנם שלח (ד״ה ב׳ ט״ז ט׳): (יד) אהרן אחיך הלוי,
שתן הי׳ נודע בישראל הנביח הלוי כי היו בהם לחרים שעשה בשמו. (הרשב״ע) ידעתי כי
דבר ידבר הוא, כלומר גלוי לפני שידבר בעבורך ברלונו להכבדך ולם לו לא נייח ו, וגם

המעמר

(יג) בי אדני, התורה מספרת לנו את כל הדברים האלה, למען ידעו בני ישראל כי לא בגבולות
נפשו חפלה להיות שר ושופט על עם ה׳ ולא הלך בשליחותו עד לפר תרה בו לף ה׳.

שמות ד

יַדַּבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ׃ (טו) וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ (טז) וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים׃ (יז) וְאֶת־הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בידך

תרגום אשכנזי

דאַס ער גוט רעדען ווירד. עבען יעטצט רייזט ער דיר ענטגע־גען; ווען ער דיך זעהען ווירד, ווירד ער זיך הערצליך פֿרייען. (טו) דוא דאַרפֿסט נור מיט איהם רעדען, אונד איהם דיא וואָרטע אין דען מונד לעגען, איך ווילל שאָן מיט דיינעם אונד זיינעם מונדע זיין, אונד אייך לעהרען, וואָס איהר טהון זאָללט; (טז) ער זאָל דיין־נעטוועגען מיט דעם פֿאָלקע רעדען, זאָ דאַס ער דיר צו אייגעם מונדע דיענען (דאַז הייסט: דייגע וואָרטע פֿאָר־בריכגען) זאָלל, אונד דוא זאָללסט איהם וויא אין גאָטט זיין (דאַז הייסט: גערעכקען חייגגעבען). (יז) דיעזען שטאַב

אַבער

ר ש "י

שנאמר ומשה היה האלהים בניו יקרחו על שבט הלוי: הנה הוא יוצא לקראתך. כשתלך למלרים: ורחך ושמח בלבו. לא כשתהא סנור שיהא מקפיד עליך שתהא עולה לגדולה ומשה זכה להרן לעדי החשן הנחין על הלב: (טו) ודבר הוא לך. בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שנולם לשון עליהם: יהיה לך לפה. למליץ לפי שאתה נגד פה: לאלהים. לרב ולשר:

ויצא

תרגום אונקלוס

יַמַּלֵּיל הוּא וְאַף הָא הוּא נָפֵיק לְקָדָמוּתָךְ וְיֶחֱזִינָךְ וְיֶחְדֵּי בְלִבֵּיהּ: (טו) וּתְמַלֵּיל עִמֵּיהּ וְתָשַׁוֵּי יַת פִּתְגָמַיָּא בְּפוּמֵיהּ וּמֵימְרִי יְהֵא עִם פּוּמָךְ וְעִם פּוּמֵיהּ וְאַלֵּיף יַתְכוֹן יַת דִּי תַעְבְּדוּן: (טז) וְיִמַּלֵּיל הוּא לָךְ עִם עַמָּא וְיְהֵי הוּא יְהֵי לָךְ לְמְתוּרְגְּמָן וְאַתְּ תְּהֵי לֵיהּ לְרַב: (יז) וְיָת חוּטְרָא הָדֵין תִּסַּב בִּידָךְ

די

באור

הנה הוא מעלמו יולא לקראתך ורחך ושמח בלבו ולא יקנא לך למעלתך על האליחות הנכבדת הזאת, ומה שהולרך לומר לו לך לקראת משה המדבר' בעבור כי הודיעו הדרך אשר ינא בה, ויתכן שמע אהרן בנלות משה ממדין ויולא מעלמו לקראתו ואחר כך בדרך נאמר לו לך לקראתו המדברה כי שם תמלאנו. (הרמב"ן): כי דבר ידבר הוא, שהוא היה דנרי' היודע לדבר: (טו) עם פיך, להורותך אשר תדבר אל פרעה כי עתה לא אמר שידבר אהרן בעבורו רק אל העם כמו שנאמר ודבר הוא לך אל העם אבל לפרעה משה ידבר, ויתכן שיהיה זה לכבוד המלכות, ובסוף הזכרת משה ואמר הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה (לקמן ו' ל'), ונתן לו רשות שלא ידבר גם לפרעה והיה מעלה למשה ולכך אמר שם רחה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך (שם ז' א'). (הרמב"ן): ועם פיהו, להיות דנרי פיהו לשומעים אן: (טז) לך, בשבילך, ואל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכי' אצל דבור נלש לשון עליהם: יהיה לך לפה, המוליא מחשבות הלב אל פועל הנטוי וההברה: לו לאלהים, נותן הרעיון בלב אים, כן אתה תודיע לאהרן את מחשבות לבך, והוא ידבר

בעבורך

בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־
הָאֹתֹת: פ ששי
(יח) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב וְ אֶל־יֶתֶר
חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה נָּא
וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם
וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ
לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם: (יט) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב
מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים
הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ: (כ) וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו
וירכבם

תרגום אשכנזי כא

אַבער זאָללסט דוא אין דיא
האַנד נעהמען, מיט וועלכעם
דוא דיא וואונדערציי־כען טהון
זאָללסט. (יח) משה גינג,
קעהרטע צו זיינעם שוויעגער־
פֿאטער צוריק, שפראַך צו
איהם: איך ווילל דאָך הינ־
ריזען, אונד צו מיינען מיטבר־י־
דערן, דיא אין מצרים זינד,
צוריק קעהרען, אונד זעהען,
אָב זיא נאָך לעבען. יתרו
שפראַך צו משה: רייזע מיט
גליק. (יט) נון זאַגטע אויך דער
עוויגע אין מדין צו משה: רייז
זע נור נאַך מצרים צוריק, דען
אַללע דיא לי טע זינד טאָדט,
דיא דיר נאַך דעם לעבען גע־
טראַכטעט. (כ) משה נאַהם
אַלזאָ זיינע פֿרויא אונד זיינע
קינ־

תרגום אונקלוס

דִּי תַעְבִּיד בֵּיהּ יָת אָתָיָא: (יח) וַאֲזַל מֹשֶׁה
וְתָב לְוָת יִתְרוֹ חֲמוֹהִי וַאֲמַר לֵיהּ אֵיזֵיל כְּעַן
וְאֵיתוּב לְוָת אַחַי דִּי בְמִצְרַיִם וְאֶחֱזֵי הַעַד
כְּעַן אִינוּן קַיָמִין וַאֲמַר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה אֵיזֵיל
לְשָׁלָם: (יט) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה בְּמִדְיָן אֵיזֵיל
תּוּב לְמִצְרַיִם אֲרֵי מִיתוּ כָּל גַּבְרַיָא דְּבָעוֹ לְמִקְטָלָךְ: (כ) וּדְבַר מֹשֶׁה יָת אִתְּתֵיהּ וְיָת

רש"י

(יח) ויאמר אל יתר חותנו. ליטול רשות שהרי נשבע לו [אלא יש מפרשים כ"ז ברשותו]. ונשבע שמו' היו לו רעואל יתר יתרו קיני וכו': (יט) כי מתו כל האנשים. מי הם דתן ואבירם מיום היו אלא שירדו מנכסיהם והעני

בנוהי

באור

בעבורך: (יז) את האחח, לא נזכר עדיין במטה רק אות אחת, שיהיה לנחש, ואולם הכוונה את האותות, אשר אומר אליך, ולשון הרמב"ן: ויראה בעיני כי כאשר אמר ה' למשה בכל נפלאתי אשר תעשה בקרבו (לעיל ג' כ'), הודיעו אותן בפרט, אבל הנתינ יקבר וזה טעם אשר תעשה בו את האחת עכ"ל: (יח) [וישב, מן המדבר כי שם דבר אליו אלהים]: יתר, הוא יתרו, כמו גשם הוא גשמו ושלמה הוא שלמון והנה אמר לו שילך לראות אחיו ולא גלה לו הסוד. (הרשב"ם): (יט) במדין, מלבד הדבור הראשון שהי' בסיני, לזה הקב"ה עתה במדין עוד הפעם שיזוד מגרימה: [כי מתו כל האנשים, לפי פשוטו מתו ממש, וכן פי' הרשב"ם והרשב"ם]: (כ) [ואת-בניו, הרמב"ן פי' כמו ובני פלוני אליהם (במדבר כ"ו ס')], כי לא היו לו רק גרשם כאשר הזכיר הכתוב (לעיל ג' כ"ב), ואליעזר נתעברה ממנו בדרך או במצרים שם הלכה שם, ויתכן כי קודם הדבור הנדבר לו בהר האלהים לא נולד לו רק גרשם, לפי היתה לכורה הרה וכאשר שב אל יתר חותנו ילדה ובעבור כי היה דבר המלך

נתון

שמות ד

וַיִּרְכַּבֵם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ: (כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה

ראה

תרגום אשכנזי

קינדער, ליעם זיא אויף אייזען עזעל רייטען, אונד קעהרטע אין דאַס מצרים צוריק. משה נאַהם אויך דען גטטליכען שטאַב אין זיינע האַנד. (כא) דער עוויגע שפראַך אַבער צו משה: ווען דוא הין ציעהעסט נאַך מצרים

ר ש "י

והעני תשוב כמת: (כב) על החמור. חמור המיוחד הוא החמור שחנך לנרתם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנא' עני ורוכב על החמור (זכריה ט'): וישב לרשה מצרים ויקח משה את מטה. לין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא: (כא) בלכתך לשוב מצרימ' וגו'.

דע

תרגום אונקלוס

בְּנוֹהִי וְאַרְכִּיבִינוּן עַל חֲמָרָא וְתַב לְאַרְעָא דְּמִצְרָיִם וְנָסִיב משֶׁה יָת חוּטְרָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵּיהּ נִסִּין מִן קֳדָם יְיָ בִּידֵיהּ: (כא) וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה בְּמֵהָךְ לְמֵתַב לְמִצְרַיִם חֲזִי כָּל

מופתיא

באור

נתון לך מל לותו ולא קרא לו אם וכדרך כתוב מלה לותו לתו קרלה לו אם כי מצה הי' נפגע מן המלאך, ולתרי לכתו למצרים ורלה שנגלו מכל הנקמים את נפשו לז קרא לו אליעזר כי אלהי לתי בעזרי וילני מחרב פרעה, וכך הזכירו רבותינו כי הנמול הזה הוא אליעזר עכ"ל, והוא בשמו' רבה (פ"ה ס"ט), וכ"כ רש"י והרשב"ם שהוא אליעזר, ולין כן דעת יב"ע בתרגומו (להלן בפסוק כ"ד), רק שהוא גרשם שלא מל לותו בגזירת יתרו מותנו שהתנה עמו שלא למול בניו בנותו, וכן סופר בס' היצר, ונראה מדברי הרמב"ן כי גלתן לפרש כן בעבור שלא נזכר למעלה (ב' כ"ב), רק לידת גרשם, לכל כנר בתבתי שם שלא הוכרך לספר שם לידת גרשם רק להיות הקדמה לספור זה של פגיעת המלאך, ולפי שהנן הת' שהוא גרשם הגם שלא נמול לכן לא הוזכר שם רק לידתו, ומ"ם שלא מל לותו ולא קרא לו שם, יצטרך להניח רלי' שכן הי' דרכם לקיום שם בעת המילה, כי כפי הנראה מהכתובים, היו קוראים שם לילד מיד לחר הלידה על שם המקרה שקרה בעת ההיא, וברומם קראה האם שם, ונמעוטם האב, ולפעמים המילדת, כנראה מפרק וזרח]: וישב ארצה מצרים, לדעת הרשב"ע הוא לנדו שב כי כתוב פגע את משה נמול בו ונהתרפאו שנה לפורה עם בני' של לניה, וכתב הרמב"ן שיתכן זה כי בעבור שנמול בו לא הי' יכול להניחו בדרך עד שיתרפא, ולא רלה לעכב שליחותו של הקב"ה, ולכן עזבם בחלון ולוה לותה לשוב לבית לבי' לחר שיתרפ', גם לפשר שהלכו למצרי' ונחשר נתעכבו שם נכספה של לני', ונלחה עם הבנים: [ויקח משה את מטה האלהים, לין מיקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא. (רש"י), ור"ל שלקח המטה קודם שנב, ולין לורך לזה לפי דרכנו, כי הוא כלל ולח"כ פרט]: מטה האלהים, הוא מטה משה והוא מטה להרן כי בידו הי' נחשר עשה בו לת התותות, ונקרל מטה האלהים בעבור התות שנעשה בו, כ"כ הרשב"ע: (כא) ויאמר ה' אל משה בלכתך וגו', שב עתה לפרש בעבור שהזכיר מטה האלהים מה שחמר השם למשה כל המופתים שהוא עתיד לעשות במצרים והזכיר לו לות שילמו בעבורו ממצרים היא מכת בכורות, והנה ויהי בדרך במלון הי' רלוי להיות דבק עם ויקח משה לת לשתו ולת בניו, וכניס כזה בתורה כמו שלם ישלם לם לין לו (להלן כ"ב ג') כי הוא דבק עם ומשה נקר ישלם תחת השור (שם כ"ח ל"ז). (הרשב"ע): בלכתך לשוב מצרימה, בשומו לדרך פעמיו הודיע השם למשה דרך כלל לת כל לחר ילונו של פרעה והזהירו וזרזו קודם מעשה, וילוה לותו בשבת מגזה נפרט בכל מופת ומופת, למר לו בלכתך בדרך שים לבך והתבונן לעשות לפני פרעה כל המופתים שאני עתיד לשום בידך [ואל תתמה על

לחר

רְאֵה כָּל־הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי
בְיָדֶךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי
אַחֲזֵק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־
הָעָם: (כב) וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה
אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל:
(כג) וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי
ויעבדני

מצרים צוריק, בעטראַכטע
אַללע דיא וואונדערציייַכן,
דיא איך דיר אין דיא האַנד גע־
בען וועדע, דאַמיט דוא זיא
פַאר פרעה טהוסט; אינדעס־
סען וועדע איך זיין הערץ
פערשטאָקט זיין לאַססען, זאָ
דאַס ער דאַז פאָלק ניכט ווירד
וועגלאַססען וואָללען: (כב) דוא
זאָללסט אַבער צו פרעה זאַ־
גען: זאָ האַט דער עווינע געשפראָכען: ישראל איזט מיר זאָ ווערטה, אַלס איין ערשט־
געבאָרענער זאָהן. (כג) נון האַבע איך דיר געזאַגט: לאַס מיינען זאָהן וועג, דאַס

ער

תרגום אונקלוס

מוֹפְתַיָּא דִּי שַׂוֵּיתִי בִּידָךְ וְתַעְבְּרִינוּן קֳדָם
פַּרְעֹה וַאֲנָא אַתְקֵיף יָת לִבֵּיהּ וְלָא יְשַׁלַּח
יָת עַמָּא: (כב) וְתֵימַר לְפַרְעֹה כְּדֵנָן אָמַר
יְיָ בְּרִי בּוּכְרִי יִשְׂרָאֵל: (כג) וַאֲמָרִית לָךְ
שַׁלַּח יָת בְּרִי וְיִפְלַח קֳדָמַי וְאִם סָרֵב אַתְּ
לשלחותיה

רש"י

דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי
לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא
ממנו: חזר שמתי בידך. לך על ג' לוחות
האמורות למעלה שהרי לך לפני פרעה
לוה לעשותם חלק לפני ישראל שיחמינו
לו. ולך מלינו שעשאם לפניו. חלק מופתים
שתני עתיד לעשות בידך כמכריס כמו כי
יגבר חליכס פרעה וגו'. ואל תתמה על
חזר כתב חזר שמתי שכן משמעו כשתדבר

עמו כבר שמתים בידך: (כב) ואמרת אל פרעה. כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלוח אמור לו כן:
בני בכורי. לשון גדולה כמו אף אני בכור אתננהו (תהלים פ"ט) זהו פשוטו. ומדרשו כתן אתה
הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו: (כג) ואומר אליך. בשליחותו של מקום שלח

את

באור

חזר כתוב חזר שמתי, שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך. (לשון רש"י), וכתב עוד כי על ג'
הלוחות' האמורות למעלה לי לחבר לפרעה, שהרי לך לפני פרעה לוה לעשותם, חלק לפני ישראל,
שיחמינו לו, ולך מלינו שעשאם לפני פרעה, ולזה פרשו על העבר בעתיד, והוא הזמן המורכב לחזר
העירותיך עליו (איך וועדע בעטאַהן האַבען)], ואני אחזק את לבו, שלא ישלח את העם בכל המופתי'
ההם, ואמרת אליו ביום ההוא כה אמר ה' וגו', ואז ישלחם, כי לא מלינו שהודיע משה למצרים
את מיתת בכוריהם רק בעת היות, ולא הי' ל"כ ואמרת אליו לווי שיאמר לו מיד, כי אם
ידיעה שילוני בסוף כל המכות לאמר לו כן: (כב) בני בכרי ישראל, זה הגוי שעבדוני לבניתיו
בתחלה, ואני אוהב אותם כחזר יאהב איש את בנו בכורו, ואתה לוקחו לעבד עולם, על
כן אני אהרג את בנך בכרך: (כג) ואמר אליך וגו', זה יאמר לו קודם המכה האחרונה, הנה
אמרתי אליך פעם אחר פעם שלח את בני ואתה מאנת לשלחו, ולכן בפעם הזאת הנה אנכי

הרג

המעמר

(כג) וחמאן, נרוג ספריס הגי' נאונקלוס ומסרג ונדפוסים מדויקים הגי' וחס סרג
וכן הוא בדפוס מנוכדת, והכוונה מבוארת יותר בגרסה זו וחף שחינה נהסכמת בעל הטעמים
שהניח לשלחו בחתנת. (ד"ה).

שמות ד

וַיַּעֲבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ: (כד) וַיְהִי בַּדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ: (כה) וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע

לרגליו

תרגום אונקלוס

לְשַׁלָּחוּתֵיהּ הָא אֲנָא קָטֵיל יָת בְּרָךְ בּוּכְרָךְ: (כד) וַהֲוָה בְּאוֹרְחָא בְּבֵית מְבָתָא וַעֲרַע בֵּיהּ מַלְאָכָא דְיְיָ וּבְעָא לְמִקְטְלֵיהּ: (כה) וּנְסִיבַת צִפּוֹרָה טִינָרָא וּגְזָרַת יָת עוּרְלַת בְּרָהּ וְקָרִיבַת

לקדמוהי

רש"י

לת בני: הנה לנכי הורג ונומר. היה מכה לחרונה וכה התרהו תחלה מפני שהיה קשה. וזה הוא שאמר בליוב הן לל יצניב נכחו לפיכך מי כמוהו מורה (ליוב ל"י). נאר ולס המבקש להנקס מחבירו מעלים לת דבריו שלא יבקש הללה לכל הקב"ה יצניב נכחו ולין יכולת להמלט מידו כי לס נשובו לליו לפיכך הוא מורהו ומתרה

סען

בו לשוב: (בד) ויהי. משה: בדרך במלון ויבקש המיתו. לפי שלא מל לת לליעזר בנו ועל שנתרשל בענין מיתה. תניא ר"י יוסי ר"ו לא ותרשל שלא לאחר לאחול ולשלח לדרך סכנה היא לתינוק עד ג' ימים לאחול ולשהה ג' ימים הקב"ה לוגי לך שוב מלרים ומפני מה נענש לפי שנתעסק במלון תחלה. במסכת נדרים והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מרלשו ועד יבריו וחוזר ובולעו מרגליו ועד לותו מקום הניתה לפורה שנזדיל המילה הוא; (כה) ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה:

ותאמר

באור

הרג וגו': (בד) ויהי בדרך, היתה קללה נידם שלא יומל הבן ביום השמיני לס הוא חולה לו הוא בדרך ולין יכולת במוליכו להתמהמה ובעבור כי משה לא יכול להתעכב בשליחות השם, רלה בעלתו שלא יומל הנער כי יסתכן, לס יוליכו לותו בדרך. והנה שלח השם מלאך להזכיר משה בינית עלתו ומול הנער וילך לו לבדו, והנער יהי' עם לאמו עד שיתרפא. וטעם ויפגשהו ה' שבא חולי על משה מהשם שלא עלה על לבו, וזהו ויבקש המיתו לס לא יומל בנו, ובעבור שלחזתו רעדה לא יוכל הוא למולו ומלה לותו לפורה כי הוא גלה לה זה הסוד. ולל תתמה בעבור שהוא כתוב ויפגשהו ה' כי מלאך ה' נקרא על שמו וכמוהו וה' הלך לפניהם יומם (שמות י"ג כ"ל), וסם כתוב ויסע מלאך האלהים (שם י"ד י"ט). (הרלב"ע): (כה) צר, דבר חד, כמו חרבות לריס (יהושע ה' ב'), וכמוהו לור חרבו (תהלים פ"ט מ"ד): ותגע לרגליו, השליכתו לפני רגלי משה והוא פעל יולא מבנין הפעיל, כלומר לס מפני הענין הזה נחלית,

---

המעמר

(בה) את עדלת בנה, מלד לתפלה על יב"ע לפי יקצוב כי יתרלה ענד ה' לל לותנו להתנות עמו שלא להכית לת בנו הבכור היולד לו בברית ה'. ולס בס סופר בן בספר היסר דע ידידי! שלס גם הספר הזה מלא מן נעימי הרמב"ן נ"ע. בגלל זאת כל קורלו בו בפרט בספוריו מגבורות יעקב ובניו בלזמותיהם, (ותוקף מעשי יהודה בתרן מלרים לעיני יוסף ועלמת מעשה לשר עמד לנגדו) ירלה כי גומלו קחני ולין מותם להמת הנרור נתון על כל דבריו.

לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־דָּמִים
אַתָּה לִי: (כו) וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ אָז אָמְרָה
חֲתַן דָּמִים לַמּוּלוֹת: פ
(כז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ
לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ
וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ:
ויגד

סען, אונד שפּראַך: דוא ביזט מיר אין בלוטיגער אַנפֿער־ווַאַנדטער! (דאָז הייסט: דער דאָז (עבען קאָמטעט). (כו) דאַ ליעס דיא נעפֿאַהר פֿאָן משה אַב. דאַ זאַגטע זיא: איין בלוטיגער פֿערוואַנדטער! אַבער נור צו בעשניידונגען (נעמוך: עם האָט וויטער קיין בלוט גע־קאָמטעט אָום דאָז בלוט דער בעטכניידונג). (כז) דער עווינע

שפּראַך צו אהרן: גיהע משה ענטגעגען, דער וויסטע צו. ער גינג, בעגעגנע־טע איהם ביים דעם גיטטליכען בערגע, אונד בעגריסטע איהן מיט איינעם

תרגום אונקלוס

לֶקֳדָמוֹהִי וַאֲמַרַת בְּדָמָא דְמְהוּלְתָּא דֵּין
אִיתֵיהֵב חַתְנָא לָנָא: (כו) וְנַח מִנֵּיהּ בְּכֵן
אֲמַרַת אִילּוּלֵי דָמָא דְמָהוּלְתָּא דֵּין אִיתְחַיָּיב
חַתְנָא קְטוֹל: (כז) וַאֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן אִיזֵיל
לְקֳדָמוּת מֹשֶׁה לְמַדְבְּרָא וַאֲזַל וַעֲרַעֵיהּ
בְּטוּרָא דְאִיתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַייָ וּנְשַׁק
ליה

ר ש " י

ותאמר. על כנה כי חתן דמי לחה לי. לחה היית גורם להיו' החתן שלי נרלח עליך הורג לישי לחה לי: (כו) וירף המלאך ממנו. לז הבינה שעל המילה בלח להורגו: לאמרה חתן דמים למולות. חתני היה נרלח על דבר המלה: (שינה רש"י בלשונו לעיל כתב לחה היית גורם דקאמה לרש"י מה זה לז לאמרה חתן דמי' והלח גם לעיל לאמרה חתן דמי'. שלח מתחלה סנרה זה וזה גורי חטח המילה וחטח לחר ולחר כך כשרלחה וירף לגמרי לז הבינה דעל דבר המילה לבד בח. וכזה מתורץ ג"כ שנוי לשון בתרגום לונקלום בחתן דמים ודוק כנ"ל): למולות. על דבר המולות

באור

הנה דס המילה. ותאמר, על כנה: חתן דמים, כפי דרכי הלשון נרלה שהוח מוסב על הבן והבן נקרל חתן כמו שמתורגם בל"ח (איין בלוטיגער חַאַנדטער), שופך דמים לחה לי, לחה היית גורם להיות בעלי נרלח עליך, ומנהג הנשי' לקרל לבן כחשר יומל חתן, כמו שהיו קורין לחדס ניום סופתו חתן, כי עיקר מלת חתן הוח ענין התחדש בשמחה, וכמו שתחדש השמחה ניום החופה, כן תתחדש השמחה ניום המילה, וכן כתב הרחב"ע והרד"ק בשרשים שרש חתן. [והנה גם רשב"ג בנדרים (דף ל"ב ע"ח) לומר שחתן דמים שב על התינוק, שלמר שם לח ורלה מי קרוי חתן הוי לומר זה התינוק, חלח שהוח מפרש שהמלאך בקש להרוג לת התינוק, חבל מפשטות הכתוב חין נרלה כן שיהוד הכנוי המיתו על התינוק שלח נזכר קודם זה, גם לדבריו מדוע לח מל לותו משה בעלמו, ולכן הנכון כפי רש"י והרשב"ם והרד"ק והרחב"ע, שרב המיתו על משה, והיח דעת ריב"ק וכני (לפי גרסת רש"י פה רבי יוסי), לך חתן דמים שב על התינוק הנימול. והנה פי' הרחב"ע שהעתקתי הוח לשיטתו שהוח לליעזר ונולד מקרוב ולח נשלמו לו שמו' ימים עד שהוכרך משה לנזות לדרך, חבל לדע' יב"ע וס' היטר שהוח גרשם בנו בכורו שלח מל לותו בשבר, י"ל שלח נשנם עד הנה כי הי' חנום בהיותו לבל יתרו מותנו שלח הניחו למולו, משל"כ עתה שנפרד ממנו, לו שהשתן מקטרג בשעת הסכנה]: (כו) וירף ממנו, ממשה שסר ממנו החולי והרעדה, לז נרלותה שסר החולי מבעלה, לאמרה: חתן דמים למולח, כמו שמתורגם בל"ח, בשמת שופך דמי' לחה לי, לבל דס המילה לח דס נפשות, ומולות שם דבר, והנה על לשון רבים בשביל דמים, והלמ"ד משמש בלשון על, כמו ואמר פרעה לבני ישראל (לקמן י"ד ג'): (כז) בהר האלהים, הוח חורב, כי ההר הזה הוח בין מדין ובין מלרים: וישק לו, לאהרן נשק למשה כי משה הענו נהג בכבוד בלחיו הגדול,

(כח) וַיַּגֶּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל־
דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ וְאֵת כָּל־
הָאֹתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ: (כט) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: (ל) וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת
כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי
הָעָם: (לא) וַיַּאֲמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ
כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְכִי רָאָה אֶת־עָנְיָם וַיִּקְּדוּ
וַיִּשְׁתַּחֲווּ: ה * (א) וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

שלח

תרגום אשכנזי

קיסע. (כח) משה בעריכטע־
טע דעם אהרן אללע דיא וואר־
טע דעם עוויגען, דיא ער איהן
אויסצורייכטען נעזענדעט האט,
אינד אללע דיא וואונדערצייי־
כען, דיא ער איהם אויפגע־
טראגען. (כט) משה אונד
אהרן גינגען, אונד פעראזאמעל־
טען אללע דיא עלטעסטען דער
קינדער ישראל'ס. (ל) אהרן
טרוג פאר, אללע וואָרטע, וועל־
כע ער עוויגע צו משה גע־
שפראכען, טהאט אויך דיא
וואונדערצייכען פאר דען אוי־
גען דעם פאלקעס. (לא) דאז
פאלק גלויבטע, אונד פער־
שטאנדען דאראוים, דאס ער
עוויגע דיא קינדער ישראל'ס
בעראכט, אונד איהר עלענד
אננעזעהען האבע (נעמליך חוק
חיהכען לו העפען), דיא נייג־
טען איהר הויפט, אונד ביקטען זיך.

ה (א) הערנאך קאמען משה אונד אהרן, אונד שפראכען צו פרעה: זא האט דער עוויגע ערר
נאטט

רש"י

סם דבר הוא והלמ"ד מסמכת בלשון
על כמו ואמר פרעה לבני ישראל. ותרגום
תרגם דמיס על דס המילה:

ה (א) ואחר כאו משה ואהרן וגו'. לפל
הזקיים

דִּי מַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַעֲבַד אָתַיָא לְעֵינֵי עַמָּא: (לא) וְהֵימִין עַמָּא וּשְׁמָעוּ אֲרֵי דְכִיר
יְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי יָת שָׁעְבּוּדְהוֹן וּכְרָעוּ וּסְגִידוּ:
ה (א) וּבָתַר כֵּן עָלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְאָמְרוּ לְפַרְעֹה כְּדֵנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל

תרגום אונקלוס

לֵיהּ: (כח) וְחַוִּי מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן יָת כָּל פִּתְגָמַיָא
דַיְיָ דִי שַׁלְחֵיהּ וְיָת כָּל אָתַיָא דִי פַקֵּדֵיהּ:
(כט) וַאֲזַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּכְנָשׁוּ יָת כָּל סָבֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ל) וּמַלֵּיל אַהֲרֹן יָת כָּל פִּתְגָמַיָא

באור

ולכן לא אמר ויצוהו ים לאחיו. (הרמב"ן): (כח) את כל דברי ה' אשר שלחו, שהגיד לו כל
הדברים שהיו בינו ובין הקב"ה וכל אחד היה מסרב בשליחות ובי על כרחו נשתלח וזה טעם כל.
(הרמב"ן): (לא) וישמעו, הבינו כי הגיע הקץ האמור לאברהם: ענים, מנזרת ענוי: ויקדו,
מבעלי הכפל, כמו קדקד, על מקל ויתמו ימי נכי לכל משה (דברים ל"ד ז'), ידמו כאבן
(לקמן ט"ו ט"ז):

ה (א) ואחר באו משה ואהרן, לאחר שעשה אהרן את האותות לעיני העם באו משה

שמות ה

שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר׃
(ב) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה אֲשֶׁר
אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל
לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־
יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ׃ (ג) וַיֹּאמְרוּ
אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלְכָה
נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר
וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ
בדבר

תרגום אשכנזי כד

גאטט ישראל׳ס, ענ־
שפראכען: לאס מיין פאלק
ציעהען, דאס זיא מיר אין דער
וויסטע אין פעסט פייערן.
(ב) פרעה שפראך: ווער איזט
דער עוויגע, דעסטען שטימ־
מע איך געהאר געבען זאלל,
דאס פאלק ישראל וועג צו לאס־
סען? איך קעננע דען עוויגען
ניכט, אונד ווערדע דאס פאלק
ישראל ניכט ווענלאססען.
(ג) זיא שפראכען: דער גאטט
דער עברים האט זיך אונז פער־
שפירען לאססען; וויר וואללען

נור איינע דרייטעגיגע רייזע מאכען אין דער וויסטע, אונד דעם עוויגען אונזערם גאטטע
איין

תרגום אונקלוס

ר ש "י

שַׁלַּח יַת עַמִּי וְיַחֲגוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא׃
(ב) וַאֲמַר פַּרְעֹה שְׁמָא דַיְיָ לָא אִיתְגְּלִי לִי
דְּי אֶקְבֵּל לְמֵימְרֵיהּ לְשַׁלָּחָא יַת יִשְׂרָאֵל לָא
אִיתְגְּלִי לִי שְׁמָא דַיְיָ וְאַף יַת יִשְׂרָאֵל לָא
אֲשַׁלַּח׃ (ג) וַאֲמָרוּ אֱלָהָא דְּיהוּדָאֵי אִיתְגְּלִי
עֲלָנָא נֵיזֵיל כְּעַן מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא דְּיִלְמָא יְעָרְעִנָּנָא
במות

הזקיים נזמטו לחד לחד מחבר
מסה ולהרן עד שנזמטי כולס קודס
שהגיעו לפלטין לפני זירלו ללכת. ובסיני
נפרע להס ונגע מסה לבדו והס לא יגשו
החזירס לחזוריהס: (ג) פן יפגענו. פן
יפגעך היו לריכיס לומר לולי שחלקו כנוד
למלכות

באור

ולהרן על פרעה ואמרו אליו: ויחגו לי, לזבוח זבחי׳ כמו לחגו חג בעבתים (תהלים קי״ח כ״ז), חגיס ינקפו (ישעי׳ כ״ט ו׳): (ב) מי ה׳ אשר אשמע בקלו, הנה פרעה חכם גדול הי׳ ויודע את החלהים ומודה בו, כאשר אמר הוא לו מוריבו על יוסף לחרי הודיע אלהי׳ לותך (נרחשית מ״ח ל״ט), אים חשר רוח אלהים בו (שם ל״ח), אבל לא הי׳ יודע את השם המיוחד שהזביר משה ולהרן, ולבן אמר מי הוא השם הזה אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל שהס עבדי מלרי לעבדו, ומה חלק ים לו בעם הזה שיעבדוהו, לא ידעתי את השם הזה ולא אשלח את ישראל: (ג) ויאמרו אלהי העברים וגו׳, כלומר עם ישראל מעבר הנהר בחו לגור הנה, והוו אלהי בני עבר הנהר והס עמו, ולריכין לעבדו: נקרא עלינו, כמו נקרית נהר הגלבע (שמואל ב׳ ל׳ ו׳) והוא כעשס פגיעה, והשרש הזה יבא על ענין זה רובו בה״ל ומעוטו בשל״ם בסוף: פן יפגענו, יחבן שיכללו בזה גם לוחמו גם לותם פרעה עמנו וכל מלריס, שיכה לותנו בדבר או בחרב, והחיוב על כולנו: [°יפגענו, שרש פגע יומר פעם על

המעמר

ה (א) שלח, הנה חמר שלח בפעל שהוא מורה על השילוח חפשי מבלי לחזור (פערטיקען, ענט־
שפען) כמו ושלחה מביתו, לבל על השלוח על מנת לחזור נחמר שלח בקל, ומזה נלמד כי
משה ולהרן לא כזבו בספתם קלילה לפרעה כי חמרו שישלח לותם לגמרי, ומזה יובן שחין דעתם
לחזור, ולבן תרגם יב״ע בחן: פטור ית עמי, ולעיל שלח נח ביד תשלח חמר שלח.

תרגום אשכנזי

שמות ה

אין אפֿפֿער שׁלאַטען, ער מעכטע אונז הוימזוכען מיט פעסט אָדער מיט קריעג. (ד) דער קעניג פֿאָן מצרים שפּראַך צו איהנען: משה אינד אהרן! ווארום האַלטעט איהר דיא לייטע פֿאָן איהרער פֿער־ריכטונג אַב? גענט הין צו אירערן אַרבייטען! (ה) פרעה שפּראַך: דאַז געמיינע פֿאָלק נימבט יעטצט איבערהאַנד,

בַּדְּבָר אוֹ בֶחָרֶב: (ד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם: (ה) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם אֹתָם

מסבלתם

רש"י

למלכות. פניעה זו לשון מקרה מות היא: (ד) תפריעו לת העם ממעזיו. תבדילו וחרחיקו לותם ממלאכתם שמומעין לכם וכבורים לנוח מן המלאכה. וכן פרעה לל תענר בו (שמלי ח') רחקהו. וכן ותפרעו כל עלתי [שם ח']. כי פירוש הוא נרחק ונת־ענ: לכו לסבלותיכם. לכו למלאכתכם שים לכם לעשות בנתיכם. לבל מלאכת שעבוד מלרים לא היתה על שבט לוי. ותדע לך שהרי משה ולהרן יולאים ובאים שלא בגזות: (ה) הן רבים עתה עם הלרן. שהעבודה מוטלת עליהם ולתם משביתים לותם מסבלותם

הפסד

תרגום אונקלוס

בְּמוֹת אוֹ בְקִטוֹל: (ד) וַאֲמַר לְהוֹן מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְמָא משֶׁה וְאַהֲרֹן תְּבַטְּלוּן יַת עַמָּא מֵעִבְדְתְהוֹן אֲזִילוּ לְפוּלְחָנְכוֹן: (ה) וַאֲמַר פַּרְעֹה הָא סַגִּיאִין בְּעַן עַמָּא דְאַרְעָא וְתַבַּטְלוּן

יתהון

באור

התפלה והתקנה, ובנעו לי בעפרון בן לחר (בראשית כ"ג ח'), ופעם על הפניפה, ויפגעו בו מלאכי אלהים (שם ל"ב ב'), ופעם על ההלחה להמית גם פגע בו ויכהו וימת (שמואל ב' ל' ט"ו), לפגע בכהני ה' (שם ל' כ"ב י"ו), ועניניס קרובים הס, ורובס קשורים עם הני"ת, והשה פעלים יולאים. וכתב רש"י ז"ל כי פניעה זו לשון מקרה מות הוא, והנה ל"ת דילמת יצרעיננא, וכ"ת יב"ע יקרע יתן, ומשמעות תרגומס שהוא עומד, ואב על הדבר והקרב, ולא יתיאב מבורו עם הני"ת, לבל הי' לריך לומר בן יפגענו דבר או חרב, לבן נראה שאב על הסס שלפניו והוא יולא כחניריו, ור"ל בן יפגע הסס לותנו (או בנו) להכותנו במכת דבר או חרב]: (ד) תפריעו, כתרגומו תבטלון, וכל ענין פרע בטול הסדר והזנחת החוק הוא, וכן פורע מוסר (משלי ט"ו ל"נ), גדל פרע (במדבר ו' ה'), ופרע לת רלון השעה (שם ה' י"ח), והזכירס בשמס דרך נבוד: לכו לסבלותיכם, על דרך הפשט עבודת המלך שהיו מכלל העס, כי בפעם הזאת בלו לפניו עם כל העס ולא שמע אליהם, ולוה לותם שובו בלכם אל העבודה (ועל ה' דרך הזה מתורגם בל"ת), ובנו משה ולהרן לפניו, ולמר להם פרעה תנו לכם מופת ועשו כן אז היו בעיניו מרטומים ומכשפי' וחכמים, ונהג בהם כבוד, ומעת החלו המכות עליו נהג בהם מורא גדול. וכן נראה עוד שלא היו כל עם בני ישראל עובדים כל הימים לפרעה בחמר ובלבנים, כי היו ממלאכי ארץ מלרים עריס, לבל במס היו עושים, רק כי הכניד עליהם עלו לקחת מהם דב. ורש"י כתב לסבלתיכם למלאכתכם שים לכם לעשות בנתיכם לבל מלאכת שעבוד מלרים לא היתה על שבט לוי, ותדע שהרי משה ולהרן יולאים ובאים, ונכון הוא כי כל עבודת החדש בבית ובשדה יקרא כן, כמו לכל סבל בית יוסף (מלכים ב' י"ב כ"ח), ומנהג בכל עם להיות להם מכמים מורי תורתם ולכן הניח להם פרעה שבט לוי שהיו מכמיהם וזקניהם, והכל סבם מלת ה', (הרמב"ן). ולפי דעת רש"י איתורגם (בעהט הין לו מייערן פֿער־ריכטונגען): (ה) הן רבים עתה עם הארץ, ולריך להכניע לבם בעבודה ובמלאכה למען לא

מִסִּבְלֹתָם: (ו) וַיְצַו פַּרְעֹה בַּיּוֹם
הַהוּא אֶת־הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְאֶת־
שֹׁטְרָיו לֵאמֹר: (ז) לֹא תֹאסִפוּן
לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים
כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם הֵם יֵלְכוּ וְקֹשְׁשׁוּ
לָהֶם תֶּבֶן: (ח) וְאֶת־מַתְכֹּנֶת

הלבנים

אונד איהר ווּאללט זיא שמא־
רען פַּאן איהרער אַרבּייט?
(ו) פּרעה בעפַאהל נאך רע־
זעלבען טאג דען אַנטרייבערן
דעם פַּאלקעם אונד דעססען
אויפזוהערן פַּאלגענדעם:
(ז) געבט דען לייטען קיין
שטראָה מעהר, דיא ציעגעל
צו פַּערפַּערטיגען, וויא גע־
סטערן אונד פַּאָרגעסטערן
(רַמז הייסט: וויא כיזהער)

זיא מאָגען זעלבסט ג׳יהען, אונד זיך שטראָה אויפזובען. (ח) דיא אַנצאָהל רער ציגעל, וועלכע

וויא

יַחֲהוֹן מְפוּלְחָנֵהוֹן: (ו) וּפַקִּיד פַּרְעֹה בְּיוֹמָא
הַהוּא יָת שָׁלְטוֹנֵי עַמָּא וְיָת סַרְכוֹהִי לְמֵימָר:
(ז) לָא תּוֹסְפוּן לְמִיתַּן תִּבְנָא לְעַמָּא לְמַרְמֵי
לִבְנִין כְּמֵאִיתְמָלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי אִנּוּן יַיְזְלוּן
וְיִגַּבְּבוּן לְהוֹן תִּבְנָא: (ח) וְיָת סְכוּם לִבְנַיָּא

רי

הפסד גדול הוא זה: (ו) הנוגשים. מלריים היו והשוטרים היו ישראל הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעובדי הסלבה: (ז) תבן. לשעוב״ל היו גובלין לותו עם הטיט: הלבנים. טיוו״ל שעושים מטיט ומיבשין לותן בחמה ויש שעורפין לותן בכבשן: כתמול שלשום. כאשר הייתם עושים עד הנה: וקושו. ולקטו: (ח) ואת מתכונת הלבנים. סכום

חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם לותו סכום חשימו עליהם גם

עתה

באור

לא יאלו רלא כדרך עם רב השונאים ממלאכה, שהבטלה מביאם לידי שיעמום: (ו) הנגשים, מלריים היו, והשוטרים הם מישראל, הנוגש ממונה על כמה שוטרים, והשוטר ממונה לרדות בעובדי המלאכה: (ז) [תאספון, ארבו יסף, ועל המנהג בהספירל מנחי פ״י שתחלף היו״ד לו״ו נאה והיא נקודת החולם לאות הנוספת שלפניו, ובא פה שלי״ך תחת היו״ד, כי כל הד׳ אותיות להו״י לחיות הנה]: חבן, רש״י לשטוב״ל [והוא ע״טעוו״לעס ובל״ח (טטוֶפּ־פען)], הוא הנותר בשדה לאחר הקלירה, והיו גובלין לותו עם הטיט להעמידו, ומלת קש (לקמן י״ב) פירש״י שהוא לשון לקיט (חייבא זעזא), ומלקלום תרגם תבן תיבנא וקש גילי, ומשמעות הענין כמו שמתורגם בל״ח, שתבן הוא (טטרֶה), וקש הוא התבן היבש והעלים היבשים הנלקטים בשדה לו הנשאר לאחרי הקלירה שנקר׳ בל״ח (טטוֶפּפפען): ללבן, מגזרת לבנה, ובנין הלבנים חזק מהלבניס, כי בנין העפר יזיקהו המים, ובנין הלבנים יזיקהו החמה, וכן כתו׳ ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחמר (בראשית י״ל ג׳). (הרשב״ע): הלבנים, טויל״ם [(ציגעלטטיינע) בל״ח], שעושין מטיט ומיבשין לותן בחמה, ויש שעורפין לותן בכבשן. (רש״י): כתמול שלשם, כאשר הייתם עושי׳ עד הנה: חבן, יש שמות שלא ישתנו ממעלתם בלחנם לו בסוף פסוק בנעלי קמץ קטן (שהוא הסגול), כמו לדק, והנה בן תבן, ועצמם לא נודע רק בכה נמלאו. (הרשב״ע): (ח) מתכונת וחבן, יאמר על קבל הדבר ושעורו בחספר ומדה, ומיס תבן בחדה (לשון ב״ח

המעמר

ה (ז) חבן, לועז רש״י לשטוב״ל ועיין מה שפירש החכם המבאר, ודבריו עולים בסגנון

תרגום אשכנזי

שמות ה

דיא ביזהער פֿערפֿערטיגעט,
זאָללט איהר איהנען דענאָך
אויפֿלעגען, איהר זאָללט
ניכטס דאַפֿאָן אַבנעהמען,
דען זיא זינד מיסיגע לויטע;
דאריום שרייען זיא: ווער וואָל־
לען הינגעהען, אינר אונזער עם
גאָטטע אין אָפּפֿער שלאַכטען!
(ט) דיא אַרבייט מים אַלזאָ דען
לויטען שווער געמאַכט ווער־
דען, דאַמיט זיא צו טהון האַ־
בען, זאָ ווערדען זיא זיך נים מעהר מים ליגענהאַפֿטען ווארטען אונטערהאַלטען.

בדברי

דיא

רש"י

עתה למען תכבד העבודה עליהם: כי נרפים. מן הענודה הם לכך לנם פיוה על הבטלה ומועקים לאמר נלכה וגו': מתבוות. ותוכן לבניס. ולו נתנו עלילות (שמות ה' ב'). ואת הכסף המתוכן (מלכים ב' י"ב). כלם לשון חשבון הם: נרפים. המלאכה רפויה בידם ועשוכה מהם והם נרפים ממנה רטרי"ש בלע"ז: (ט) ואל יעשו בדברי שקר. ואל יהגו וידברו

תרגום אונקלוס

דִּי אִינוּן עָבְדִין מֵאִתְמְלֵי וּמִדְּקַדְמוֹהִי תְּמַנּוּן
עֲלֵיהוֹן לָא תְּמַנְעוּן מִנְּיָהּ אֲרֵי בַּטָּלָנִין אִינוּן
עַל כֵּן אִינוּן מְצַוְּחִין לְמֵימַר נֵיזִיל וְנִדְבַּח
קֳדָם אֱלָהָנָא: (ט) תִּתְיַקַּר פּוּלְחָנָא עַל
גַּבְרַיָּא וְיִתְעַסְּקוּן בֵּיהּ וְלָא יְתַעַסְּקוּן בְּפִתְגָמִין
בטילין

באור

כ"ה), ושמי בזרת תבן (יצ' מ' י"כ), ולו נתנו עלילות (שמות ה' ב' ג'), ענינו שכל המעשים וכל התמורות שבעולם בכר נתנו לכל הדם ב"ה (פֿאָרהער בעשטיממט), לת הכסף המתוכן (מלכים ב' י"ב י"כ), ענינו הנמנה, כלומר סכום חשבון הלבנים שהיה כל ה' שנה ליום, כשהיה התבן נתון להם, לותו סכום תשימו עליהם גם עתה, למען תכבד העבודה עליהם: נרפים הם, המלאכה רפוי' בידם ועשוכה מהם, והם נרפי' מאכה רטרי"ם בלע"ז, (רש"י), והוא בל"ח (חבגעזאָכדערט עכטבערנט): (ט) ואל ישעו וגו', לונקלוס תרגם ולא יתעסקון בשתמין בטילין, וכן פירש"י לל יהגו וידברו דוח לשמר בלבם נזכחה, ודומה לו ולזעה בחזקה תמיד (יחזקאל ל"ג ל"א) ובן מתורגם בל"ח. והרשב"ם כתב יעשו לישוב הנ"ט בלע"ז (וכל"ח חויזאוערקוחבע זיין), כמו ויצא ה' לכל הכל (בראשית ד' ד'), ולל יעשה לל המזכרות (יחזקאל י"ו ח') עכ"ל, לכל רש"י הרחיק פי' זה בשמרו כי על כוונת הפנוי' כי' לריך לקזרו עם מלת לל, ככל הרלויות שהביא, לכל שם הוא לשון דבור נופל עליו לשון שמוע הכי"ת, כעין המדברים בך (יחזקאל ל"ג ל'), לדבר בם (דברים י"ל י"ט). והרלב"ע פ' יעשו, כמו ירפו כשזר לשר נרפים לתם, וכמוהו הבא מאני (תהלים ל"ט י"ד), שוו מני (יצי' כ"ב ד'), שמשמעו הרפו ממני, וכ"ת בדברי שקר היה בי"ת הסבה, והכוונה ולל ירפו ממלאכתם בשבור דברי שקר שמבזיים לותם מזה ולהבן, ולולם גם בכל הרלויות שהביא לין הזרע הזה נופל כי לל על פנות המזבח והכוונה, כמ"ש הרשב"ם, ללל שיוכה על דבר והפכו, כדרך כל הפעלי המורי' על תנועה, שיורו על התנוע' מאתו ועל התנועה לליו כמי המלות שיסובו

המעמר

לחד עם דברי תום' שבת ל"ו ב' ד"ה כיהה, ועיין מה שהעירותי במרפק לעין שם. (ר"ה).

שמות ה

בִּדְבָרֵי־שֶׁקֶר: (י) וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי הָעָם
וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר
כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם
תֶּבֶן: (יא) אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם
תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ כִּי אֵין נִגְרָע
מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר: (יב) וַיָּפֶץ הָעָם
בכל

תרגום אשכנזי כו

(י) דיא אַנטרייבער דעם פֹּאלְק
קעם אונד זיינע אויפֿזעהער
גינגען הינוים, אונד שפראַכען
צום פֹּאלקע אַלזוֹ: זאָ האַט
פּרעה געזאַגט: איך געבע אייך
קיין שטראָה מעהר; (יא) איהר
זעלבסט געהעט הין, נעהמט
אייך שטראָה, וואָ איהר וואַס
פֿינדעט; דען פֹּאן אייערער
אַרבייט ווירד ניכט דאַו מינדע־
סטע אַבגענאָממען. (יב) דאַו
פֹּאלק

תרגום אונקלוס

בַּטְלִין: (י) וּנְפָקוּ שָׁלְמוֹנֵי עַמָּא וְסַרְכּוֹהִי
וְאָמְרוּ לְעַמָּא לְמֵימָר כְּדֵנָן אָמַר פַּרְעֹה לֵית
אֲנָא יָהֵיב לְכוֹן תִּבְנָא: (יא) אַתּוּן אֱזִילוּ סַבּוּ
לְכוֹן תִּבְנָא מֵאָתַר דְּתַשְׁכְּחוּן אֲרֵי לָא
אִיתְמְנַע מִפּוּלְחָנְכוֹן מִדְּעֵם: (יב) וּבַדַּר
עמא

רש"י

תמיד בדברי רוח לומר ולכה נזנחה. ודומה לו ומצעה בחקיך תמיד (תהלים קי"ט). למשל ולצינה מתרגמינן לצוערן. ויספר. ותחתי. ולי לפשר לומר יצעו לצון ויצע אל הגל. ואל קין יאל מנחתו לא שעה. ולפרש ל יצעו אל יפנו. שלא כן היה לו לכתוב ואל יצעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כלם יצעה החלם על עוצמו (ישעי' י"ז). ולא יצעו על קדוש ישראל [שם ל"א]. ולא יצעו אל המזנחות [שם י"ג]. ולא מלאתי שמוע אל בי"ת שמוכה לאחריהם אבל אחר לצון דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל לצון שמוע בי"ת בגון הנדברים בך. ותדבר מריס ואהרן נמצה. כמלאך הדובר בי. לדבר בם. ולדברה בעדותיך. אף כאן אל יצעו בדברי שקר אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי: (יא) אתם לכו קחו לכם תבן. ולריכים אתם לילך בזריזו' כי אין נגרע דבר מכל סכוס לבני' שהייתם עושים ליוס נהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך:

באור

שיחוברו עמהן, כמו פעל נגד, וכן סור, וכן קרב, שיתבן שיבוא עם אל ועם מן, אף כאן ויצע ה' אל, פי' שפנה מחשבתו אל הדבר, והשע ממני מורה על הסתלקות המחשבה מן הדבר, מעתה אם בי"ת בדברי שקר היא בי"ת הסבה, כמ"ש הראב"ע, אין הכרע בלל לתינח יצעו, אם הורגלתה על פנות המחשבה אל מלאכתם, או על הסתלקה ממנה. והרד"ק בשרשים שרש שעה פירשו ענין נטיון, ומשל לו מבריס ע"ש, וכן תיב"ע ולא יתרחלון על מילי שקרא, ואף ההורגלה הזאת ים לגללה עם ענין פנות המחשבה והכוונה אל דבר, כמ"ש הרד"ק שם בעלמו: (י) ויצאו, מלרמון המלך אל העם העובדים: (יא) [אתם לכו קחו לכם התבן, בלה מלת הנוכחים לפני הנוכחים, בעבור התנגדות הקודש, כי עד עתה נתנו לכם תבן, משל"כ עתה אתם תקחו תבן ולא יתן לכם מאחרים] : מאשר תמצאו, בקוב לו בלמוק: [כי אין נגרע וגו', ולריכים אתם לילך בזריזות כי אין נגרע דבר מכל סכוס לבניס שהייתם עושים ליום נהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך. (רש"י), ויורה על זה מלת לכו המורה על הזריזות] ולשון הרשב"ם קמץ גרוע, לשון פעול, ולשו היה פתח היה לשעבר, וכן נשגב קמץ, אבל נשגב פתח לשעבר, ושלו היה לשעבר, הי' לו לכתוב כי לא נגרע עכ"ל, לפי שעל השלילה נהוס יאמר אין, ועל השלילה בשעבר יאמר לא: (יב) ויפץ, פועל יולא והפועל

המעמר

(יב) ויפץ, ת"א ובדר כגי' דפוס מנוקד כמו ויפץ ה' אותם (בראשית י"א ח') כי פרעה הוא הפועל וכמו שפי' הראב"ע, ובי"ס הגי' ואיתברר, ואחריהם נוטה תרגום הרמב"ן. (ד"ה).

שמות ה

בְּכָל־אֲרֵץ מִצְרַיִם לְקַשֵּׁשׁ קַשׁ
לַתֶּבֶן: (יג) וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר
כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ
כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן: (יד) וַיֻּכּוּ
שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ
עֲלֵהֶם נֹגְשֵׂי פַרְעֹה לֵאמֹר מַדּוּעַ
לֹא כִלִּיתֶם חָקְכֶם לִלְבֵן כְּתְמֹל
שִׁלְשֹׁם גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם:

ויבאו

תרגום אשכנזי

פֿאלק צערשטרייעטע זיך אין דעם גאַנצען לאַנדע מצרים, שטאָפּלען אויף צו זאַמען, שטאַטט דעם שטראָה עס. (יג) דיא אַנטרייבער וואַרען דרינגענד, אונד שפראַכען: מאַכט אייערע אַרבייט פֿער־טיג, יערען טאָג זיין טאָגע־ווערק, זאָ גוט, אַלס דאַ דאָ שטראָה פֿאָרהאַנדען ווער. (יד) דיא אויפֿזעהער דער קינדער ישראל'ס וועלכע דיא אַנטרייבער פרעה'ס איבער זיא געזעטצט האַטטען, וואורדען

דיא

רש"י

(יב) לקש קש לתבן. לאסוף תבשיה ללקוט לקט לגורך תבן הטיט: קש. לשון לקוט ע"ש שדבר המתפזר הוא וצריך לקבצו קרוי קש בשאר מקומות: (יג) נוגשים. דוחקים: דבר יום ביומו. חשבון של כל יום כלו ביומו כשאר עשיתם בהיות התבן מוכן: (יד) ויכו שוטרי בני ישראל. השוטרים ישראל היו וחסים על חבריהם מלדחקם וכשהיו משלימין הלבנים לנוגשים שהם מלריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין לותם על שלא דחקו את עושי

המלאכה

תרגום אונקלוס

עַמָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְגַבָּבָא גֻּלְּמֵי
לְתִיבְנָא: (יג) וְשַׁלְטוֹנַיָּא דַּחֲקִין לְמֵימָר
אַשְׁלְמוּ עִבְדְתְּכוֹן פְּתָגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ כְּמָא
דַּהֲוַיְתוּן עָבְדִין כַּד מְתִיהֵב לְכוֹן תִּיבְנָא:
(יד) וְלָקוֹ סַרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן
שַׁלְטוֹנֵי פַּרְעֹה לְמֵימָר מָה דֵּין לָא אַשְׁלֵימְתּוּן
גְּזֵרְתְּכוֹן לְמִרְמֵי לְבֻנִין כְּמֶאֱתְמָלֵי וּמְדַקְדָּמוֹהִי

אף

באור

פרעה שהלריכם לגזן. (הרלב"ע), וכן כתב הרד"ק בשרשים שרש מין, וכתב עוד ולפשר שהוא פעל עומד וכן ויפן העם מצליו (שמואל ל' י"ג ח'): לקשש קש לתבן, ללקוט קש להיות להם במקום התבן, ולא"ר לתבן מצמת במקום מלת תחת לו מלת במקום, כמו והחמר היו להם לחמר (בראשית י"ל ג'): (יג) אצים, דוחקים וממהרים, כמו ויחילו המלאכי' (שם י"ט ט"ו), והוא כתן פועל יולא לפי שהוא שהקל, כי הוא מהפעלים שהם פעמים יולאים ופעמים עומדים, כמו שרש שוב ושרש מוש: לאמר, להם: דבר יום ביומו, חשבון של כל יום כלו ביומו, כלשר עשיתם בהיות התבן מוכן ונתן לכם: (יד) ויכו, לשון ויופעלו, הוכו מיד לחבריהם שהנוגשים הכוס, לפי שהשוטרי' ישראל היו, והיו חסי' על חביריהם מלדחקם, וכשהיו מוסרים לת הלבני' ליד הנוגשי' שהם מלריים, והי' חסר מן הסכוס, היו מלקין לותן על שלא דחקו לת עושי המלאכה: אשר שמו וגו', עניטו לשר שמו נוגשי פרעה לותם לשוטרי' עליהם: לאמר, כלומר שבשביל זה הכו, שלמרו להם הנוגשים מדוע לא כליתם גם תמול גם היום החק והמנין הקלוב עליכם ללבון כתמול השליטי, שהוא יום שלפני לתמול, והוא הי' נהיות התבן נתן להם, והנה החק ללבון הוא על העושים במלאכה לא על השוטרים, שלא שהמעשה יחשב בעושה, ולזה למרו השוטרים ללבנים לומרי' לנו עשו, כשלו הם העושים, ובל"א מתורגם (טאַפּלען), הוגח על המעשה: [כתמול שלשם, תמול לגד יאמר על הרוב על היום העבר הקרוב

(טו) וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ
אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה
כֹּה לַעֲבָדֶיךָ: (טז) תֶּבֶן אֵין נִתָּן
לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ
וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ:

ויאמר

נון ווערדען דיינע קנעכטע אַזאַך דאַצו געשלאַגען, אונד דיין פֹּאָלק וויא מיסעטהעטער בע=
האַנ=

(טו) דיא אויפֿזעהער דער קינ=
דער ישראלים קאַמען, אונד
שריען צו פרעה: ווארום פֿער=
פֿעהרסט דוא זאָ מיט דיינען
קנעכטען? (טז) שטראָה ווירד
דיינען קנעכטען ניכט גענע=
בען, אונד גלייכוואָהל זאַגט
מאַן צו אינו: שאַפֿפֿט צוענעל!

תרגום אונקלוס

אַף תְּמָלֵי אַף יוֹמָא דֵּין: (טו) וַאֲתוֹ סָרְכֵי
בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְצַוָּחוּ קֳדָם פַּרְעֹה לְמֵימָר לְמָא
תַעֲבֵיד כְּדֵין לְעַבְדָךְ: (טז) תִּבְנָא לָא מְיַתְיְהֵב
לְעַבְדָךְ וְלִבְנָיָא אָמְרִין לָנָא עִבִידוּ וְהָא
עַבְדָךְ לָקִן וְחָטָאן עֲלֵיהוֹן עַמָּךְ: (יז) וַאֲמַר

בטלנין

רש"י

המלאכה. לפיכך זכו לותן שוטרים להיו' סנהדרי ונתכל מן הרוח לחזר על מזה והוסם עליהם שנאמר לספה לי שבעים לים מזקני ישראל מלותן שידעת הטובה שעשו נמלרים כי הם זקני העם ושוטריו. ויבו שוטרי בני ישראל לחזר שמו נוגשי פרעה. לותם לשוטרי עליהם מדוע וגו' למה ויבו שהיו לומרים להם מדוע לח כליתם גם תמול גם היום חק הקשוג

עליכם ללבון כתמול השליטי שהוח היה בהיות התבן נתן להם: ויבו לשון ויופעלו היבו מיד לחרים הנוגשים הכוס: (טז) ולבני' לומרים לנו. הנוגשי' עשו כמנין הרחשון: וחטאת עמך. אלו היו נקוד פתח הייתי לומר שהוח לשון לבור זה חטאת עמך הוח שבשיו שהוח

באור

ליום שעומד בו, ועל המעט נמלח גם על יום הרחוק, ועכ"ז הכוונה שההרחק מעט לח כביר (כלחר מלת מחר עיקרה היח על היום הבח הסמוך, ונמלח גם על לחר זמן), ולח תסבך חלינו גם מלת שלשם תהי' כוונת שתיהן על היום הג' העבר, כי עקרו נקרח תמול, ושלשם תחר נוסף להודיע בחיזה תמול מדבר לח יום ח' שלפני זה לו יום ב' לו תמול רחוק, ושלשום לבד לח נמלח, רק ג"פ נמלח בהפסק מלת גם בינו ובין תמול (לעיל ד' י', ושמואל ב' ה' ב', ול"ה ח' י"ח ב') ושם הכוונה תמול על היום הח' הקרוב, ושלשום על יום שלפניו, כי מלת תמול מוסבת לחרת בכחה גם לל שלשום, ולכן פה תהי' כוונת כתמול שלשם שניהם על היום הג' העבר, ככל חניריהם, וכוונת גם תמול על היום הב' שהוח יום לחר לפני זה שעומד בו, והכוונה כמ"ש הרלב"ע, כי ביום ג' שלפני זה השלימו סכום הלבנים, לך ביום העבר שהוח היום שעשה מזה הלותות לעיני העם ולח התעסקו בעבודתם לח השלימו, גם היום שבח מזה ולהרן לל פרעה לח השלימו, וכן כתוב ויבו פרעה ביום ההוח, ולכן לחתה מתרגומו של לונקלוס שתרגם כתמול שלשם, כמליתמלי' ומדקדמוהי, וחלקם לשתים ומשמעותו שגם ביום שלפני זה השלימו, והכתוב לומר לח כליתם וגו' גם תמול גם היום, וכן לחתה גם על יב"ע שתרגם הי כמליתמלי והי כמדקדמוי, ופירש כוונתו יותר מת"ח, לולם רש"י ז"ל פי' שתי המלות כתמול שלשם רק על יום הג'): (טז) ולבנים אמרים לנו עשו, הנוגשים לומרים עשו לבנים כמנין הרחשון: וחטאת עמך, כמו וחטלה בחלוף ה"ח הנקבה בתי"ו והרפות הלל"ף [כי בלחר רבו להניח הלל"ף, כמו שתנוח במלת חטח, לח תוכל שוב הה"ח לנוח לחרי', כי לח ינוחו ב' לותיות יהו"ח רלופות לף בסוף התיבה, לם לח בשהב' לל"ף, גם קשה להניעה לחר החל"ף הנחה, ועוד כי לז תהי' נמפיק ותתחלף עם ה"ח הנחה לבנוי לנסתרת, לבן החליפוה בתי"ו שגם היח לפעמים סי' לנוקבה, וכמוהו וקרחת לחבם (דברים ל"ח כ"ט), ושניהם

תרגום אשכנזי

שמות ה

האַנדעלט. (ז) ער שפּראַך:
מיסינע לייטע זייר איהר, מי־
סינע לייטע! דרום זאַגט איהר:
ווייר וואָללען רייזען, דעם עווי־
גען איין אָפּפֿער צו שלאַכטען.
(ח) אַלזאָ געהט הין, אַרבייי־
טעט! שטראָה זאָלל אייך ניכט
געגעבען ווערדען, דיא אַנצאַהל
דער ציעגעל מיסט איהר דעני־
גאָך ליעפֿערן. (ט) דיא אויפ־
זעהער דער קינדער ישראל'ס
זאַהען זיך אין איינעם באָזען צו־
שטאַנדע דאַ זיא זאַגען מום־
טען: נעהמט ניכטס אַב פֿאָן
ציעגעלשטייגען, דעם טאַגע־
ווערקע יעדעס טאַגס. (י) זיא
טראַפֿען משה אונד אהרן, דיא
געגנאיבער שטונדען, אַלס

(ז) וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים
עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה נִזְבְּחָה
לַיהוָה: (ח) וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ
וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתֹכֶן לְבֵנִים
תִּתֵּנוּ: (ט) וַיִּרְאוּ שִׁטְרֵי בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֹתָם בְּרָע לֵאמֹר לֹא־
תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ:
(י) וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
נִצָּבִים לִקְרָאתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת
פַּרְעֹה: (כא) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא
יְהוָה עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר

הבאשתם

זיא פֿאָן פּרעה הערוים קאַמען, (כא) אונד שפּראַכען צו איהנען: לעד עוויגע
ווירד איין אינזעהען האַבען געגען אייך, אונד ווירד ריכטען, דאַס איהר אונ־
זערן

רש"י

שהוא נקוד קמץ] שם דבר הוא וכך פירושו
ודבר זה מניח חטאת על עמך כלומר כחוב
וחטא לעמך כמו כנותנין לחם (רות ג׳)
שהוא כמו לבית לחם ונתן הרב׳: (יח) ותבן
לנגים. חזנון הלבנים יבן לת הכסף
המחוכן(מלכי׳ ג׳ י״ב)המנוי כמו שחמו׳נענין
וילורו וימנו לת הכסף (שם): (יט) וירלו
שוטרי בני ישרל. לת חנריהם הנדיס על
ידם: נרע. רלו לוחם נרעה ולרה המולחת
לותם נהכנידם העבודה עליהם לחמר
לל תגרעו וגו׳: (כ) ויפגעו. מלוים
מיחרלל לת משה ולת לחרן וגו׳. והנוחינו
דרשו כל נלים ונלנים דתן ולכירם היו

תרגום אונקלוס

בַּמְלָנִין אַתּוּן בַּטְלָנִין עַל כֵּן אַתּוּן אָמְרִין
נֵיזֵיל נְדַבַּח קֳדָם יְיָ: (יח) וּכְעַן אִיזִילוּ פְּלָחוּ
וְתִיבְנָא לָא מְתְיְהִיב לְכוֹן וּסְכוֹם לִבְנָיָא
תִּתְּנוּן: (יט) וַחֲזוֹ סָרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל יַתְהוֹן
בְּבִישׁ לְמֵימַר לָא תִמְנְעוּן מִלִּבְנֵיכוֹן פִּתְגָם
יוֹם בְּיוֹמֵיהּ: (כ) וְעָרְעוּ יַת מֹשֶׁה וְיַת אַהֲרֹן
קָיְמִין לְקֳדָמוֹתְהוֹן בְּמִפַּקְהוֹן מִלְוָת פַּרְעֹה:
(כא) וַאֲמַרוּ לְהוֹן יִתְגְּלִי יְיָ עֲלֵיכוֹן וְיִתְפְּרַע

די

באור

ומניהם עברים, והוא"ו מהמנתם לעתיד], ונח עם נלעון נקנה כמו מדוע שונגם העם הזה
(ירמי׳ ח׳ ה׳), והענין לדעת המתרגם התחננו, שהם נוהגי׳ גנו שתנחנו עמך כמנהג עם
המוטלים, להכות לותנו, ותנחנו נקיים: (ט) ויראו, זה הפסוק דנק בכסוקי׳ הנלים לחריו,
רלו נפשם נגרה, כי חכ לנם בקרנם על לחיהם עוזי המלכה, ונגזרת המלך הוכיחו לרדות
נם ולזמר להם לת תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו, וכחשר פגעו משה ולהרן התרעמו עליהם;
ומלת לותם כמו עלמם (זיך זעלבער), וכן מחורגם נל"ח: (כא) ירא ה', לת החמם העשוי
למו, והוא עליכם, שלותם גרמתם לותו, כי על ידכם למו נמכסי׳ ונכחשים בעיני כרעה נרים

רע

הֲבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי
פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֵת־חֶרֶב
בְּיָדָם לַהֲרָגֵנוּ: (כא) וַיָּשָׁב מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָּה
הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה
שְׁלַחְתָּנִי: (כב) וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־
פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם
הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ:

זערן געריך צום עקעל גענאַלט
אין דען אויגען פרעה'ס אונד
זיינער בעדיענטען, א'הנען איין
שווערדט אין דיא האַנד גענע־
בען, אונו אומצוברינגען.
(כב) משה טראַט וויעדער הין
צו דעם עוויגען, אונד שפראַך:
מיין גאָטט! וואַרום לאַסט דוא
עם דען לייטען זאָ שלעכט נע־
הען? וואָצו האַסט דוא מיך דען
געזענדעט? (כג) זיטדעם אי־ך
צו פרעה געקאָמטען בין, אי־ן
דיינעם נאַמען צו רעדען, לעסט

ויאמר
ער עם דען לייטען נאָך שלעכטער גהען; דוא צַבער האַסט דיין פֹּאָלק ניכט גערעטטעט.
דער

תרגום אונקלוס

ר ש "י

דִּי אַבְאֵשְׁתּוּן יָת רֵיחָנָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
עַבְדּוֹהִי לְמִיתַּן חַרְבָּא בִּידֵיהוֹן לְמִקְטְלָנָא:
(כב) וְתָב משֶׁה קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ לְמָא אַבְאֵשְׁתָּא
לְעַמָּא הָדֵין וּלְמָא דְנַן שְׁלַחְתָּנִי: (כג) וּמֵעִידַן

שנאמר נהם ילחו ונניס: (כי) למה
הרעותה לעם הזה. ולא תאמר מה
תיכפת לך קובל אני על שנלחת י:
(כג) הוא לשון הכעיל הוח הרגה רעה
עליהם. ותרגומו מנחים:

עתם

דְּעָלִית לְוָת פַּרְעֹה לְמַלָּלָא בִּשְׁמָךְ אִיחְבַּאַשׁ לְעַמָּא הָדֵין וְשֵׁזָבְתָּא לָא שֵׁזַבְתָּא יָת עַמָּךְ:

ואמר

באור

רש: אשר הבאשתם את ריחנו בעיני פרעה, נעצור כי החמץ ההרגזות מתקבוץ נמקים
אחד למעלה מהמצח על כן לאמרו הרגזה לחת תחת חברתה, כמו ומתוך החור (קהלת י"ח
ז'), (הרחב"ע). והרד"ק כתב נדרשים ברש נתן שאמר בעיני כמוך אל ריח ואף על פי שעל
דרך המשל הי' אומר נאמי, גם אל הענין כלומר שלח ירנו לרחותנו ולהביט אלינו כמו שירחק
החדם הדבר הנאלח ולא ירנו לריחו, וכן מתורגם נל"ח: (כב) וישב משה, אל המקום
שהי' מדבר עמו שם: למה הרעהה לעם הזה, ואם תאין ראויין להגאל עוד למה זה שלחתני:
(כג) ומאז באתי, מהעת שנאתי: הרע, לשון הפעיל והוא פעל יולא, הרנה רעה עליהם
וכן מתורגם נל"ח. והנה דבר תימה הוא לאמרי שהודיע השם למשה פעמים שלא יתן לחוש מלך
מצרים להליך עד שיעשה את כל המופתי' אשר נתן בידו, ואם כן למה יתרעם משה לומר למה
זה שלחתני והלא לא הגלה? ואעתיק לך דברי הרמב"ן שכל דבריו דברי תן, ושכל טוב, נ"ל
לפי דעתי שאשר משה ראינו כי יאמר ה' שלא ישמע אליהם פרעה להוליאם מיד במלותו, ולא
נאות ומופת, עד שיעשה בו נפלאותיו הרנות, אבל משה כי יניאם עליו תכופות זו אחר זו
נימים מעטים, וכשאמר לו אדעתי את ה', לוה לעשות לפניו מיד אות התנין והוא לא ישמע
ויבה אותו בו ביום נדם ואח"כ בכל המכות וכשרואה משה שעמדו ג' ימים, וכרעה יריע להם
בכל יום, וה' לא כהה בו ולא גלה למשה להודיעו מה יעשה, לא חשב משה כי אכזבה היא,
ויאמן שהיו זה המעשה ספר הנאוד ימים רבים כי נאשר הנו שוטרי בני ישראל עמדו ימים
עד שדברו עם פרעה עלמו ואמרו לו למה תעשה כה לעבדיך, כי אין בראות כל אדם לבא בהיכל
המלך פנימה, ולדבר אליו כניב נביב, אף כי שוטרי העם הנאלאי' בעיניו, והנה שנלו
בחלם ולאלם ימים, והיו נאים עד לפני שער המלך, עד שנשמעה בעקתם לפני המלך, וזה
שיבאו

שמות ו

ו (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה
תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד
חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם
מֵאַרְצוֹ: ס (ב) וַיְדַבֵּר
אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי

יהוה

תרגום אונקלוס

ו (א) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּעַן תֶּחֱזֵי דִּי אֶעֱבֵיד
לְפַרְעֹה אֲרֵי בְיָדָא תַּקִּיפָא יְשַׁלַּחִנּוּן וּבְיָדָא
תַּקִּיפָא יְתָרְכִנּוּן מֵאַרְעֵיהּ:
(ב) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא יְיָ:

וא׳ הגליתי

תרגום אונקלוס

ו (א) עתה תראה וגו׳ הרהרת על מדותי לח כאברהם שאמרתי לו כי בניחק יקרא לך זרע ולח״כ אמרתי לו העלהו לעולה ולח הרהר אחרי מדותי לפיכך עתה תראה. העשוי לפרעה תראה ולח העשוי למלכי ז׳ אומות כשאלישם לאחז: כי ביד חזקה ישלחם. מפני ידי חזקה שתחזק עליו ישלחם: וביד חזקה יגרשם מארצו. על כרחם של ישראל יגרשם ולח יספיקו לעשות להם כלום. וכה״א ותחזק מצרים על העם וגו׳:

(ב) וידבר אלהים אל משה. דבר אחו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה: ויאמר אליו אני ה׳. נאמן בשלם שכר טוב למתהלכים לפני. ולח לאחם שלאתיך

באור

שיבאו לפניו וידברו עמו, וכן אאשר שנא משה אל ה׳ ואמר למה הרעותה אחרי ימים מעת שפגעו בו השוטרים ונאלה שמות רבה אמרו וילאו נגשי העם ושטריו, כיון שגזר כן הלך משה למדין ועשה שם שנה מדשים ואהרן היו יושב במצרים, ואותה שעה המשיר משה את אשתו ואת בניו למדין, ועוד אמרו ופגעו את משה ואת אהרן אחר שנה מדשים נגלה הקב״ה למשה במדין, ואמר לו לך שוב מצרימה, שאו משה ממדין ואהרן ממצרים ופגעו בהן שוטרי בני ישראל כשהן יוצאים מלפני פרעה. וכן ראיתי עוד במדרש חזית דומה דומי לפני, מה לבני זה נראה ואוזר ונראה כך גואל הראשון ונראה להם ואוזר ונכשל מהן ואוזר ונראה להן, וכמה נכשל מהם, כ׳ האשוי׳ שאמר שלשה מדשים הה״ד ויפגעו את משה ואת אהרן, ור׳ יהודה בר׳ אומר לקיצין כלומר כי לשון פגיעה לפרקים היא, והנה היו ימים רבים מעת דבר לו השם ובואו אל פרעה, ולכן כשנא משה אל השם אמר למה הרעותה לעם הזה למאר לשלוח אותי קודם שהגיע הקץ, כי לא היה רצוי לשלוח לו עד שאמרה להגילם, כי עתה הרעות להם ולא הגלת אותם, ואם ככה אתה עושה להם יסופו בדעה אשר תמלאם, ולכן ענה אותו: עתה, בעת הזאת בקרוב תראה אשר אעשה לפרעה, כי לא אאריך לו כל כך אשר אשנת וקרוב לבא עתו וימיו לא ימשכו עכ״ל:

ו (ב) וידבר אלהים אל משה, (ל׳ רש״י) דבר אחו משפט על שהקשה לומר למה הרעותה לעם הזה, ויאמר אליו אני ה׳ נאמן בשלם שכר למתהלכי לפניו ולא לאחם שלאתיך, כי אם לקיים דברי שדברתי לאבו׳ הראשוני׳ וכל׳ הזה מלינו שהוא נדרש בכ״מ, כנון אני ה׳ נאמן ליפרע, כשהוא אומר אאל עונש ואאלת את שם אלהיך אני ה׳ (ויקרא י״ט י״ב) וכשהוא אומר אאל קיום המצו׳, כנון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה׳ (שם כ״ב ל״א), נאמן ליתן שכר: (ג)וארא וגו׳, לעתיק לך פה רוב דברי הראב״ע בתוספו׳ באור קצת לקוט מדברי הרמב״ן

המעמר

ו (ב) וידבר, לדעתי אין המאמר הזה נמשך על הפסוק הקודם בדעת המפרשים כי אמה שאמר

וארא

יְהוָה: (ג) וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־
יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי
יהוה

תרגום אונקלוס

(ג) וְאִיתְגְּלֵיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
באל

תרגום אשפנזי כט

איך דער עווינע!(ג)איך ערשיען
דעם אברהם,יצחק אונד יעקב,
אלס נאטט דער אללערמעכ=
טיגסטע, אבער מיט מיינעם
ווע=

רש"י

כי לא לקיים דברי אבותי אלא לקיים דברי עצמי. ונלמוד הזה מלינו שהוא נדרש בכמה מקומות לשני ה' נאמן להפרע

בשהוא לשון בגון וחלמת לא שם לקדיך לשני ה' ובשהוא לשון מכות בגון ושמרתם מלותי ועשיתם לותם לשני ה' נאמן לייתן שכר: (ג) וארא אל האבות בכל שדי. הבטחתים הבטחות ובכלן לא אמרתי להם לשני אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם. לא הודעתי

באור

שהסכי' עמו במקום הזה, וכ' עליו שצדקי בל דבריו בענין הזה. וארא, נבואת האבות היתה במראות הלילה, על כן מלת וארא, ושמי ה' שעורו ובשמי ה', כי בי"ת בחל שדי מושבת עלמה ולחרת עמה, ועינינו שלא נודעתי להם בחשר נודעתי לך בחספקלרי' המחירה, ידיעת פנים אל פנים, כי האבות ידעו ה' המיוחד, לבל לא נודע להם בנבואה, ולבן בשידבר אנרהם עם השם שכר השם המיוחד עם חל"ף דל"ת לו חל"ף דל"ת לבדו, והנה הענין שהאבות הי' גלוי השכינה להם והדבור עמהם בחי' הדין הרפה, ונהג עמהם בה. ועם משה יתנהג ויודע בחדת הרחמים שהוא בשמו הגדול, ולבן לא יזכיר משה שם חל שדי, כי התורה בשמו הגדול נתנה, שנאמר אנכי ה' אלהיך (לקמן כ' ב' ודברים ה' ו'), וענין שדי הוא כמו מנלח ותקיף (ויציין מ"ב נפ' מקץ (בראשית מ"ג י"ד) בענין השם הזה), ובוונת הכתוב שהוא נראה לאבות בשם הזה שהוא מנלח מערכות התולדות ומנהיגם לעשות בחיריו, לעשות להם נסים גדולי' שלא יתבטל על ידם נוהג העולם, כי לא הכריח והטה את חקי התולדות ומערכות היצורים לעומת השלמים ההם, ברעב פלה לותם ממות, ובמלחמה מידי חרב ונתן להם עושר וכבוד והל טוב, והם בכל היעודים שנתורה בבריכות וקללות, כי לא חבח על לדם טובה בשכר מלוה לו רעה בעוגב עבירה רק במעשה הגס, ולא יוכח הלדם על טבעו לו מערכת התולדות לא תבח לליו העובה לו הרעה ההיח בעולם הזה תמיד בגלל מעשיו, לבל שכר בל התורה ועונשה בעולם הזה הכל נסי' והם נסתרים מעין הרואים, יחשבו בהם שהוא מנהגו של עולם, והם בלדם עוגב ושכר בחמת (ומפני זה תלריך התורה ביעודי' שבע"ה ולא בחבר יעודי הנפש לעולם הנשמות, כי שכר המעשי' בעו"ה הם מופתים, לינם נמשכים ממערכת התולדות, לבל קיום הנפש לעולם הנשמות ודבקה בחלהים היח דבר רחוי ונמשך לתולדתה שהי' חלק חלוה ממעל, ותשוב חל החלהים חשר נתנה), וכבר הודעתיך בפרשת שמות (ג' י"ד וט"ו) ענין השם הנכבד יו"ד ה"ח, וקלת ההוראות הרמות והנכבדות הנכללות בו, ומכלם שהשם ב"ה הוא מקור בל ההויה, ובראשונו הפשוט יהי' ויקום בל הוה, והוא משגיח על בל נמלח בהשגחה תדירה, ונמלח תמיד לעושי רלונו לנרום להם חדשות בשנוי התולדות והמערכה, כי הפועל נטבע לא יפעול

כי

המעמר

עתה חרלה וגו' בבר הגיד לו, והי' הדבור הזה בפ"ע וחולי לחר ימים, והכוונה בו להודיע לבני ישראל ע"י משה כי בהם נחר ה' לעם סגולתו ולתת להם נחלת גוים בחשר דבר לאבותיהם. וע"ז לומר וחרח לל אנרהם וגו' בחל שדי בלומר להודיעם כי לחני עשה נפלאות בעולם השפל גם נגד חקי הטבע, ולזה הקמתי לת בריתי לתם וגו' לף שהיו יושבי חרן בנען עם גדול ורם. ולומר ושמי ה' לא נודעתי הוא לומר מוסגר, והכוונה כי לא הודעתי להם שמי ה' כי לין היה זה מן הלורך לפי שבבר ידעו הסבה הרחשונה מפחת מופתי השפל גם מלד הקבלה, לף זאת לא הבינו כי לטובת בשרי ולהנחילם טוב גם בע"ז לפעול נורחות מתנגדים לטבע

תרגום אשכנזי

וארא ו

וועזען, וועלכעם אונענדליך אונד אללגענוועדטיג הייסט, בין איך פאן איהנען ניכט ערקאננט ווארדען. (ד) איך האבע אויך מיינען בונד מיט איהנען ערריכטעט, איהנען דאז לאנד כנען איינצוגעבן, נעמליך דאז לאנד איהרעם אויפענטהאלטס, וואךרין זיא אלם פרעמדע זיך אויפגעהאלטען; (ה) נון האבע איך אויך פערנאממען דאז

ר ש י

הודעתי לון כתיב כאן חלק לא נודעתי לא נכרתי להם כמד תלמיתו' שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הנטעתי ולא קיימתי: (ד) וגם הקמותי את בריתי וגו'. וגם כשנראיתי להם בחל שדי הבטחתי והעמדתי ברית ביני וביניהם: לתת להם את ארץ כנען. לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו'. ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם בחל שדי אמרתי ליעקב אני אל שדיפרה ורבה וגומר ואת הארץ אשר וגומר הרי שנדרתי להם ולא קיימתי: (ה) וגם אני. כמו שהבטחתי והעמדתי הברית ים עלי לקיים. לפיכך שמעתי את

תרגום אונקלום

בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְיָ לָא אוֹדַעִית לְהוֹן: (ד) וְאַף אָקִימִית יָת קְיָמַי עִמְּהוֹן לְמִיתַן לְהוֹן יָת אַרְעָא דְכְנָעַן יָת אַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן דְאִתּוֹתַבוּ בָהּ: (ה) וְאַף קָדָמַי שְׁמִיעַ יָת קְבִילַת בְּנֵי ישראל

באור

כי אם מה שנכתב לעשות, לא כן הפועל נרמז גרידא, ונחשבו לנד, כי לא יבדר ממנו לעשות כל אשר יחפון. והנה החבות לא הגיעה מעלתם לדבקה בשם כמשה אשר ידעו השם פניס אל פניס, על כן הי' יכול משה לשנות תולדות הנערתים, ולחדש לותו' ומופתים בדמות השם ית', אלא יכלו החבות לחדשם. ומעתה שעור הכתוב כך הוא, משה אמר שני דברי', האחד למה זה שלחתני, והשני והכל לא הכלת את עמך, והשיב לו השם על האחרון עתה תראה אשר תעשה לפרעה, ועל הראשון אמר לו אני ה', ואני נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני מנלח בו מערכות הילוריס ומנריחם לעזור לנחירי, אבל בשמי שד יו"ד ה"א המורה על ההשנחה התדירה בלי הפסק כי הלוני מקור ההויות כלם, וכי נהי' כל הויה, ואני נאמן ונמלח תמיד לברא חדשות בשנוי התולדות לשלם שבר טוב למחשבים לפני, בשם הנכבד הזה לא נודעתי להם כאשר נודעתי לך פנים אל פנים, ובענור זה שלחתיך למען יודע על יבך השם הזה בעולם כאשר אמר לבן אמר לבני ישראל אני ה', והמתרגם האשכנזי הוסיף לפתור השם הנכבד כפי הענין, כי אין בלשון האשכנז תיבה אחת כוללת כל ההוראות הנכבדות כמו בל"ק, כאשר הודעתיך בפרש' שמות, ולדקו גם דברי ז"ל על דרך הדרש הקרוב לפשוטו של מקרא שהי' דבר השם בזה הבטחה שניי' גם דבר משפט ותוכחה למשה לאמר לו הנה החבות שלא הגיעה מעלתם בנבואה אליך, ולא ראו רק בחל שדי, האמינו בי, וגם הקמתי את בריתי אתם ושמעתי נאקת בניהם בעבורם, אף כי אתה שידעתני בשם הגדול והבטחתיך בו, שים לך לבטוח ברחמי, ולהבטיח את ישראל בשמי הזה שאעשה עמהם לותות ומופתים לטובה: (ד) [וגם וגו', יזכיר לו שלש שנות על שלחו להוליאם עתה, בפסוק שלפני זה אמר כדי להודיע את שמי ויכלתי לשנות התולדו' אשר עדיין לא נודעתי בזה עד הנה ובפסוק זה אמר שנה ג' לקיים הבטחתי שהבטחתי אל החבות, אך אלו הב' שנות לא הספיקו לגאלם עתה, כי לא הגיע עדיין הקץ, כאמור חז"ל על פסוק מלא על ההרים (ז"ה נ' ח'), לכן אמר בפסוק שלאח"ז עוד שנה ג' שמעתי את נאקת בני ישראל, נאמן שאחשוב את' שנה מלידת יצחק, כדי לגאלם עתה, והוא כוונת אתי המלות

וגם

אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי: (ו) לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־ יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים: (ז) וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם: (ח) וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי

את

דאז זייפֿצען דער קינדער ישראל'ס, וויא דיא מצרים זיא צור ארבייט צווינגען. דא דא־ טע איך אן מיינען בונד. (ו) אל־ זא זאגע צו דען קינדערן ישראל'ס: איך בין דאז אל־ נעגענווערטיגע, עווינע וועזען, איך ווילל אייך הערפֿארציע־ הען אונטער דען לאסטען דער מצרים, אייך פֿאן איהרער דיענסטבארקייט ערלעטטען, אייך מיט אויסגעשטרעקטעם ארמע אונד גיט גראסען שטראפֿגעריכטען ערלאזען, (ז) אייך מיר צום פֿאלקע (נעמ־ ליך צו מיינען אונטערטהאנען) נעהמען, אונד אייער גאטט זיין; איהר זאללט עם ערפֿאה־ רען, דאס איך דאז אונגעד־ ליכע, עווינע וועזען, אייער

את

גאטט זייא, דער אייך אונטער דען לאסטען דער מצרים הערפֿארציהט! (ח) איך ווילל אייך אין דאז לאנד ברינגען, דא איך מיינע האנד צור פֿערזיכערונג אויפֿגעהאבען, עם דעם אב־ הם

יִשְׂרָאֵל דִּי מִצְרָאֵי מְפַלְּחִין בְּהוֹן וּדְכִירְנָא יָת קְיָמִי: (ו) בָּכֵן אֵימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ וְאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פּוּלְחַן מִצְרָאֵי וַאֲשֵׁזִיב יָתְכוֹן מִפּוּלְחָנְהוֹן וְאֶפְרוֹק יָתְכוֹן בִּדְרַע מְרַמַּם וּבְדִינִין רַבְרְבִין: (ז) וְאֶקְרֵיב יָתְכוֹן קֳדָמַי לְעַם וֶאֱהֵא לְכוֹן לֵאלָהָא וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְכוֹן דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מִגּוֹ דְחוֹק פּוּלְחַן מִצְרָאֵי: (ח) וְאָעֵיל יָתְכוֹן לְאַרְעָא

נאקת בני ישראל הנוקים: לשבר מלרים מעבידים לוחם ולזכור. ולוחו הברית. כי בברית בין הבתרים אמרתי לוגם לת הגוי אשר יעבודו דן אנכי: (ו) לכן. על פי אותה השבועה: אמור לבני ישראל אני ה'. הנאמן בהבטחתי: והוצאתי אתכם. כי כן הבטחתי ואחרי כן יאמרו בריכים גדול: (ז) סבלות. טורח משא מלרים: (ח) נשאתי

את

באור

וגם שנפסוק זה ונפסוק שלאחר זה]: (ו) והוצאתי וגו', יבטיחם שיוליא לוחם מתחת מלרים ולא יסבלו עוד כובד משאם. והצלתי אתכם מעבדתם, שלא ימשלו בהם כלל להיות להם במקומם למם עובד: וגאלתי אתכם וגו', כי יעשה בהם שפטים גדולים עד שיאמרו המלריים הנה לך ישראל עמך בפליון נפשנו, כי טעם גאולה כענין מכר. וטעם בזרוע נטויה שתהי' ידו נטויה עליהם עד שיוליאם: (ז) ולקחתי אתכם לי לעם, שבואתם אל הר סיני ותקבלו התורה, כי שם נאמר והייתם לי סגלה (לקמן י"ט ה'). וידעתם כי אני יי, כאשר תראל לחתם בזרוע נטוי' לעיני כל העמים, תדעו כי אני ה' העושה לוחות ומופתי' מחודשים בעולם, ואני אלהיכם, ובשבועה שנשבעתי את כל אלה: (ח) אשר נשאתי את ידי, לתן שבועה, כאחד השבי'

את

תרגום אשכנזי

אברהם, יצחק אונד יעקב איינ= צוגעבען; דיעזעם ווילל איך אייך אלס איין ערבמהייל גע= בען, א י ך, דאז עוו נע וועזען. (ט) משה שפראך צוואר אל= לעם צו דען קינדערן ישראלם, ויא נאבען איהם אבער קיין גע= האר וועגען קירצע דעם אדעמם אונד שווערער ארי= בייט. (י) נון רעדעטע דער עוויג גע מיט משה, אונד שפראך: (יא) גאהע, זאגע צו פרעה, קעניג פאן מצרים, דאס ער דיא קינדער ישראל אוים זיי= נעם לאנדע ציעהען לאססע. (יב) דא שפראך משה פאר דעם עווי= יהוה

ר ש " י

לח ידי. הרימותיה ליגע נכסלי: (ט) ולא שמעו אל משה. לא קבלו תנחומין: מקוצר רוח. כל מי שהוא מלר רוחו ונשמתו קלרה ואינו יכול להאריך בנשימתו. קרוב לענין זה שמעתי בפרש"ז מר'ברוך בר'יצ'ז והניח לי רליה ממקרא זה בפעם הזאת לודיעם לח ידי ולח גבורתי וידעו כי שמי ה' (ירמי' י"ו) למדנו בשהק"נה מלמן לח דברינו אלי' לפרעונות מודיע שמו ה' וכ"ש החמנה לטובה. ורבותינו דרשוהו לענין אל מעלה שאמר משה למה הרעות' ל"ל הק"נה קבל על דאנדין ולא משתכחין ים לי להתחזון על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם [ג] בחל שדי. ולא אמרו מה שכך ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם: [ד] וגם הקימותי וגו'. וכשנקש לחנהם לקבור לת שרה לא מלח קבר עד שקנה בדמים מרובים. וכן יעקב ויקן לת חלקת השדה לנטות אהלו ולא ההבהו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעותה. ויש המדרש מתיצב אחר המקרא מפני כמה דברים. אחת שלא נאמר ושמי ה' לא נודעתי להם ות"ת

תרגום אונקלום

דַּקַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִיתַּן יָתֵהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְאִתֵּן יָתֵהּ לְכוֹן יְרוּתָא אֲנָא יְיָ: (ט) וּמַלֵּיל משֶׁה כֵּן עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא קַבִּילוּ מִן משֶׁה מֵעֲיָק רוּחַ וּמִפּוּלְחָנָא דַּהֲוָה קָשְׁיָא עֲלֵיהוֹן: (י) וּמַלֵּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר: (יא) עוֹל מַלֵּיל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְישַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ: (יב) וּמַלֵּיל משה

באור

לח ידי לל השמים ונשבע, כמו כי ישא לל שמים ידי (דברים ל"ב מ'), וירם ימינו ושמלו לל השמים (דניאל י"ב ז'): אבי יי, נאמן לקיים הנטחתי: (ט) ולא שמעו אל משה, לא הטו לוזן לדבריו, לא נעבור שלא יאמינו בה' ובנביאו, רק מקצר רוח, כאדם שתקצר נפשו בעמלו, ומעבדה הקשה, שהיו הנוגשים אלי' נהם, ולא יתנוס לשמוע דבר ולאזוב נו: (יא) בא, לל

המעמר

(ט) מקצר רוח, לדעת אל מן תכמיח הוא מן קלר רוח מריס לולת (משלי י"ד כ"ט) ויהיה ענין קולר רוח, לף ורוגז, על כי משה הבטיחם להעלותם ועתה הכניל לת עולם נמפורש סוף פ' שמות וזה יכון ניותר עם ועבודה קש".

וארא ו

יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־
שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה
וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם: פ
(יג) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־
אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־
פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא
את

תרגום אונקלוס

מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימָר הָא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא
קַבִּילוּ מִנִּי וְאֵיכְדֵין יְקַבֵּל מִנִּי פַּרְעֹה וַאֲנָא
יַקִּיר מַמְלָל: (יג) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם
אַהֲרֹן וּפַקֵּידִינוּן לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְוָת
פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם לְאַפָּקָא יָת בְּנֵי
ישראל

תרגום אשכנזי לא

עוויגען: דא דיא קינדער ישראל מיר קיין נעהאר נעבען, וויא ווירד מיר פרעה רען נעהאר גענבען? איך האבע יא א־נבעשניטטענע ליפפען (דמז הייסט: קיין ניכט גוט טפרעכען). (יג) אלוף שפראך דער עוויגע כויט משה אונד אהרן, אונד גאב איהנען דען בעפעהל אן דיא קינדער ישראל'ס אונד אן פרעה קעניג פאן מצרים, אום

ר ש "י

לא הודיעס שכך שמו הרי תחלה כשגלה לאנרהס בין הבתרים נאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. ועוד היאך הסמיכה נאמרת בדברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו' לכן לאמור לבני ישראל. לכך אני אומר יתיצב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו והדרשה תדרש שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע (ירמי' כ"ג) מתחלק

לכמה גלולות: (יב) ערל שפתים-לטוס שפתים וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא לטוס. ערלה חזנס (שם ו') לטומה משמוע. ערלי לב (שם ט') לטומים מהבין. שתה גם חתה והערל (חבקוק ב') והחטם מזכרות כוס הקללה. וערלת בשר שהגיד לטוס ומכוסה בה. וערלתם ערלתו עשו לו לוטס וכסוי ליסור שיבדיל בפני לכילתו. שלש שניס יהיה לכם ערלים לטוס ומכוסה ומונדל מלאכלו: ואיך ישמעני פרעה. זה לחד מעשרה ק"ו שבתורה: (יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. לפי שאמר משה אני ערל שפתים ניתף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמלין: ויצום אל בני ישראל. נוסף עליהם להגיהם בנחת ולסבול לותם: ואל פרעה מלך מצרים. נוסף עליו לחלוק

לו

באור

אל תרמון המלך: (יב) ואני ערל שפתים, יתכן שחשב משה אולי כי מפחיתותו לא שמעו אלינו, כי הוא ערל שפתים ולא יבין לדבר על לבם דברים טובים דברי נחומים, לזה כי ידבר לפרעה: ערל שפתים, לטוס שפתים, וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא לטוס, ערלה חזנס (ירמי' ו' י'), לטומה משמוע, ערלי לב (שם ט' כ"ה ויחזקאל מ"ד ז'), לטומי מהבין, שתה גם אתה והערל (חבקוק ב' ט"ז) והחטם מזכרות כוס הקללה, ערלת בשר, שהגיד לטוס ומכוסה בה, וערלתם ערלתו (ויקרא י"ט י"ג), עשו לו לוטס וכסוי ליסור שיבדיל בפני לכילתו, שלש שניס יהי' לכם ערלים (שם), לטוס ומכוסה ומונדל מלאכלו (רש"י), והרד"ק בשרשים שרש ערל מפרש שכל דבר היתר והנכנד שרשוי להשליכו ולהסירו יקרא ערלה, וכן ערל שפתים, כי העלג יכבדו עליו דבריו ויוליך בשפתיו דברים יחריס עד שיגיע אל הדבור שרוצה לדבר והוא שקורין לו בלע"ז לופג"י, ע"ש שמפרש כל הפסוקים ע"פ דרכו. והמלה היא סמוכה, והנפרד ערל, כמו מן זקן זקן ביתו (בראשית כ"ד נ'): (יג) וידבר יי אל משה ואל אהרן, לפי שאמר משה אולי ערל שפתים, ניתף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמלין: ויצום אל בני ישראל, להודיעם את כל אשר יצום אל פרעה להוציאם מארצו, ואל פרעה שיוציאם מארצו, ושעור הכתוב וילום לדבר אל וגו', או ללכת אל בני ישראל וגו', ודבר הלווי מה הוא מפורש, בפרשה שניי' לאחר סדר היקם, אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן

הפסיק

תרגום אשכנזי

וארא ו

אום דיא קינדער ישראל'ס אויס דעם לאַנדע מצרים צו פֿיהרען. (יד) דיעזעם זינד דיא הויפּטער א הערר שטעממע: דיא זאָהנע ראובן'ס דעם ערשטגעבאָרנען ישראל'ס וואַרען חנוך, פלוא, חצרון אונד כרמי: דיעזעם זינד דיא פֿאַמיליען שמעון'ס. (טו) דיא זאָהנע שמעון'ס: ימואל, ימין, אהד, יכין, זהר אונד שאול זאָהן דער כנענית: דיעזעם זינד דיא פֿאַמיליען שמעון'ס. (טז) דיעזעם זינד דיא נאַמען דער קינדער לוי'ס נאַך אירער גענעראַציע: גרשון, קהת אונד כרארי. דיא לעבענס צַה־

ר ש "י

לו בניך נדברים זה מדבר. ופצותו ליס על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה. ודבר אל לוי מהו מפורש בפרשה שנייה לאחר סדר היחס. אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי בית אבותם לגלגל היוחסין שולדו משה ואהרן ונמי נתייחסו: (יד) אלה ראשי בית אבותם. מתוך שהוקשו ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בגניל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדות מראובן [ס"ת ובפסיקתא רבתי ראיתי לפי שקנטרס יעקב אביהם לג' שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתוב וייחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם]: (טו) ושני חיי לוי וגו'. למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שבט מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו וגו"כ ויקם מלך חדש ולוי האריך ימים על כולם:

תרגום אונקלוס

וארא ו

יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: (יד) אִלֵּין רֵישֵׁי בֵּית אֲבָהָתְהוֹן בְּנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרוֹן וְכַרְמִי אִלֵּין זַרְעַיָת רְאוּבֵן: (טו) וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאָהַד וְיָכִין וְצוֹחַר וְשָׁאוּל בַּר כְּנַעֲנִיְתָא אִלֵּין זַרְעַיָת שִׁמְעוֹן: (טז) וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי לֵוִי לְתוֹלְדָתְהוֹן גֵּרְשׁוֹן וְקָהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי

לוי

באור

הפסיק הענין באלה ראשי בית אבותם, מתוך שהוקש ליחס שבט לוי עד משה ואהרן, ונמי נתייחסו: (יד) אלה ראשי בית אבותם, מתוך שהוקש ליחס שבט לוי עד משה ואהרן, בגניל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם מראובן, כך כתב רש"י, והרמב"ן כתב שלא רצה הכתוב להתחיל אלה שמות בני לוי לתולדותם, שלא יראה שיהיו לוי בכור היחס מכאן ואילך לגבוד משה אחיו הגדולים ממנו וכי הוא נמנה שלישי: (טו) ובני, משבחת לשבט שנתקיים במצרים, או במדבר, כי לא היתה נזכרת בס' פינחס: וצחר, הוא זרח [כי ג' השרשים הם קרובים בענין]: (טז) ושני חיי לוי, הזכיר שנות חיי לוי ולא הזכיר חיי שבטים, בעבור כבוד משה ואהרן, ובן הזכיר חיי קהת ולא חיי גרשון ומררי וכן חיי עמרם ולא חיי יצהר וחברון ועזיאל בעבור כבוד שלושי השם. ודעת הרשב"ם שכל שנות הדורות הוא מונה בענין הזה, הזכיר שני חיי מנשה עד אפרים, ולא אפרים עד יהושע, ולא הזכיר שנות יעקב, ולא הזכיר שנות לוי בנו, ולא הזכיר שנות קהת, ולא הזכיר שנות עמרם, ולא הזכיר שנות משה, ולא הזכיר יהושע והשופטים והמלכים

וגלות

וארא ו

תרגום אשכנזי לב

לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
(יז) בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי
לְמִשְׁפְּחֹתָם: (יח) וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם
וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי
קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
(יט) וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם: (כ) וַיִּקַּח
עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ
לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע
וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: (כא) וּבְנֵי
יִצְהָר קֹרַח וְנֶפֶג וְזִכְרִי: (כב) וּבְנֵי

עזיאל

רע לוי'ס וואַרען הונדערט אונד
זיעבען אונד דרייסיג יאַהרע.
(יז) דיא זאָהנע גרשון: לבני
אונד שמעי נאַך איהרען פאַמי-
ליען. (יח) דיא קינדער קהת:
עמרם, יצהר, חברון אונד
עוזיאל. דיא לעבענסיאַהרע
קהת וואַרען הונדערט אונד
דרייא אונד דרייסיג יאַהרע.
(יט) דיא קינדער מרר'ס: מחלי
אונד מושי. דיעזעם זינד דיא
פאַמיליען דעם לוישען שטאַמ-
מעם נאַך איהרער געבורטס-
פאָלגע. (כ) עמרם נאַהם זיי-
נע באַזע יוכבד צור פֿרויא,
אונד צייגטע אהרן אונד משה.
דיא לעבענסיאַהרע עמרם'ס
וואַרען הונדערט אונד זיעבען
אונד דרייסיג יאַהרע. (כא) דיא
זאָהנע יצהר: קרח, נפג אונד
זכרי; (כב) דיא זאָהנע עזיאל:

מישאל

תרגום אונקלוס

רש"י

לֵוִי מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין: (יז) בְּנֵי
גֵּרְשׁוֹן לְבְנִי וְשִׁמְעִי לְזַרְעַיְתְהוֹן: (יח) וּבְנֵי
קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי
קְהָת מְאָה וּתְלָתִין וּחְלַת שְׁנִין: (יט) וּבְנֵי
מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אִלֵּין זַרְעַית לֵוִי
לְתוֹלַדְתְּהוֹן: (כ) וּנְסִיב עַמְרָם יָת יוֹכֶבֶד
אֲחַת אֲבוּהִי לֵיהּ לְאִתּוּ וְיָלִידַת לֵיהּ יָת אַהֲרֹן

(יח) ובני מיי קהת ובני מיי עמרם וגו'. מתניתין זה לנו למדיס על מונב ב"י לרבע מלות שנה שאמר הכתוב שלש בארץ מלריס לבדה היו שלש מיוס שנולד יצחק. שהרי קהת מיורדי מלריס היה שנוסב כל שנותיו ושנות עמרם ובמניס של משה לא תמלאס לרבע מלות והרבה שניס נפלטיס לבניס בשני האבות:
(כ) יוכבד דודתו. לשת לבוהי בת לוי

לשות

וְיָת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין: (כא) וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וְנֶפֶג וְזִכְרִי:

באור

וגלות נכל שניים וגם שנות בית שני נדניאל: (יח) ובני קהת וגו', על שלשה בני קהת, עמרם ויצהר ועזיאל מפרש בניהם, ועל חברון לא פירש, ומ"ת לא היו לו בנים, והלא בחומש הפקודים כתיב ומשפחת החברני (במדבר ג' כ"ז), ולמה לא פירש כאן בני חברון? אלא לפי שהיו לריך להזכיר בתורה לפניהו את שמותם, כשאר יוצאי בני אלה השלשה, עמרם בשביל אהרן משה ומרי', בני יצהר, בשביל קרח דכתיב ויקח קרח בן יצהר (שם ט"ז א'), בני עזיאל בשביל מישאל ואלצפן דכתיב ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן בני עזיאל דד אהרן (ויקרא י' ד'), ובני קרח אסיר ואלקנה וגו', לפי שכתוב לפניהו ובני קרח לא מתו (במדבר כ"ו ו"ל, ובני אהרן ע"ם שכתוב ואל משה אמר עלה על ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא (לקמן כ"ד ו'), ואלעזר בן אהרן וגו', בעבור כבוד פנחס הזכיר אצל אלעזר, אבל בני לריאמר לא פירש כאן, שלריך להזכיס לפניהו בתורה: (כ) דדתו, אשת אבוהי, את לוי אחות קהת,

ואראו

עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃
(כג) וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־
עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא
אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃
(כד) וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה
וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃
(כה) וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ
מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד
לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת
הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ (כו) הוּא אַהֲרֹן
וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם

תרגום אשכנזי

מישאל, אלצפן אונד סתרי.
(כג) אהרן נאַהם דיא אלישבע,
טאָכטער עמינדב'ס, דיא
שוועסטער נחשון'ס צור פרויא,
צייגטע נדב, אביהוא, אלעזר
אונד איתמר. (כד) דיא זאה־
נע קרח'ס: אסיר, אלקנה
אונד אביאסף. דיעזעם זינד
דיא פאַמיליען דעס קרחשען
שטאַממעס. (כה) אלעזר,
אהרן'ס זאהן, נאַהם זיך אי־
נע פאָן דען טעכטערן פוטיא'ס
צור פרויא נעבאַהר דען פנחס.
דיעזעם זינד דיא הייפטער דער
שטעממע דער לוים נאַך אי־
רען פאַמיליען. (כו) דיעזער
אהרן אונד משה איזט עס, צו
וועלכען דער עווינע גזאַגט
האַט־

הוציאו

ר ש י

לחזות קהת: (בג) לחזות נחשון. מכאן למדו הנוסח לחזה כריך לנדוק בחיריק: (כה) מבנות פוטיאל. מזרע יתרו שפטר ענלים לע"ז. ומזרע יוסף שפטר בילרו: (כו) הוא לאהרן ומזה. ללו שהוכרו למעלה בילדה יוכבד לעמרם: הוא לאהרן ומזה לזרע אמר ה'. יש מקומות שמקדי' לאהרן למזה ויש מקומות שמקדים מזה לאהרן

תרגום אונקלוס

(כג) וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃
(כג) וּנְסִיב אַהֲרֹן יָת אֱלִישֶׁבַע בַּת עַמִּינָדָב
אֲחָתֵהּ דְּנַחְשׁוֹן לֵיהּ לְאִתּוּ וְיָלְדַת לֵיהּ יָת
נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר׃
(כד) וּבְנֵי קָרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אִלֵּין
זַרְעִית קָרַח׃ (כה) וְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן נְסִיב
לֵיהּ מִבְּנָת פּוּטִיאֵל לֵיהּ לְאִתּוּ וְיָלְדַת לֵיהּ יָת
פִּינְחָס אִלֵּין רֵישֵׁי אֲבָהָת לֵוָאֵי לְזַרְעִיתְהוֹן׃(כו)הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה דִּי אֲמַר יְיָ לְהוֹן אַפִּיקוּ

יה

באור

גל"ח (במזע): (כג) ויקח אהרן וגו', כאשר הזכיר שם הנביאים לכבודו הזכיר שם הכהונה והזכיר גם לאו שלו פינחס כי לולי תנה הכהונה לנריות עולם, וכן דרך הכתוב להזכיר במלכים שמות לאותם, ושם לאו מעכה את לביאלום (מלכים ל' ט"ו כ' ו'), ושם לאו עזובה את שלחי (שם כ"ב מ"ב ו"ה כ' כ' ל"ח): (כה) מבניות פוטיאל, על דרך הפשט יתכן שהי' פוטיאל נכבד בדורו והזכירו הכתוב לשבח. (לשון הפמכ"ן), ואמר הכתוב מבנות פוטיאל ולא אמר את פוטיאל, כי היו לו בנות רבות, והוא בחר אחת מהן, או שלא היתה בתי אבל את בתו מתיחסת אליו לשעלתו, ועל כן לא הזכיר שמה: (כו) הוא אהרן ומשה, אבל הלידה הקדים לאהרן

הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם: (כז) הֵם
הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם
הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: (כח) וַיְהִי בְּיוֹם
דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: ס שלישי (כט) וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה
דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר אֵלֶיךָ:
ויאמר

האטטע: פֿיהרט דיא קינדער
ישראל אוים רעם לאנדע מצרים
הערוים מיט אללען אירהרען
העערשאארען. (כז) זיא זינד
עס, דיא אן פרעה, קענינ פֿאן
מצרים פֿארגעטראגען, דאס
זיא דיא קינדער ישראל אוים
מצרים פֿיהרען וואללטען. דיע
זעם איזט דאז הערקאממען
משה'ס אונד אהרן'ס. (כח) דא
נון דער עוויגע מיט משה אים
לאנדע מצרים רעדעטע,
(כט) דא נעמליך דער עוויגע צו
משה נעשפראכען האטטע:
איך בין דאז עוויגע וועזען!
זאגע דעם פרעה, קענינ פֿאן
מצרים, אללעם, וואס איך

תרגום אונקלוס

יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן:
(כז) אִינוּן דְמַמְלְלִין עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם
לְאַפָּקָא יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הוּא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן: (כח) וַהֲוָה בְיוֹמָא דְמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: (כט) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר אֲנָא יְיָ מַלֵּיל עִם פַּרְעֹה מַלְכָּא
דְמִצְרַיִם יַת כָּל דִּי אֲנָא מְמַלֵּיל עִמָּךְ:
ואמר

להרן למימר שמקולין כחד: על כנחתם.
נלכחותם כל כנחם לשבטיהם. יש על
שזימו חלק נמקום לות לחת. על חרכך
תחיה כמו נחרכך. עמדתם על חרכבם
(יחזקאל ל"ג) כמו נחרכבם: (כז) הם
המדברים וגו'. הם שנלטוו הם שקיימו:
הוא משה ואהרן. הם נשליחותם ונלקחתם
מתחילה ועד סוף: (כח) ויהי ביום
דבר וגו'. מחוכר למקרא של לחריו:
(כט) וידבר ה'. הוא הדבור עלמו
האמור למעלה בח דבר אל פרעה מלך
מצרים. אלא מתוך שהפסיק הענין
בדבי אני לשלח ולקיים דברי שליחותי

נח

באור

להרן למה, כי הוא גדול בשנים: (כו) הם וגו', עתה מעת שדברו אל פרעה הקדים משה
לגודל מעלתו, שהשם דבר עמו פניס אל פניס, ונגע אל הערפל אשר שם השם, ולא כן
אהרן, והכתוב מעיד לא כן עבדי משה, ואהרן קרא לותו פעמים אחרי, על כן לא תאמר בכל
המקרא משה הכתוב ואילך שלא יקדים משה לאהרן, ואין שנוי מכתוב זולתי תולדת אהרן
ומשה (במדבר ג' א'), וגם ותלך למרים את אהרן ואת משה (שם כ"ו נ"ט), כי כאשר נולדו
בן הזכירם הוא משה ואהרן, עתה אחר שפור יחוסיהם, כאומר זה הי' סדר התיחס משה
ואהרן: (כח) ויהי ביום דבר, הפסוק הזה דבק למה שלאחריו, כי עתה חזר אל התחילה
שהתחיל בה קודם שפור היחוס, וגם הפסיק להודיע מי הם משה ואהרן, ועתה חוזר על
הראשונות ואומה ויהי ביום דבר וגו' ומה דבר? וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' וגו', ומ"ה
הזיב הן אני ערל שפתים כאמור למעלה, הזיב לו השם ב"ה כאשר לפנינו:

ויאמר

תרגום אשכנזי

צו דיר רעדען וועדע (ל)אונד משה פֿאר דעם עוועגען נע־ שפרעכען האַטטע: איך בין יאַ אונבעשניטטענער ליפּפען, וויא וועד מיר דען פּרעה נעהאָר געבען?

ז (ח) דאַ שפראַך דער עוויגע צו משה: זיעהע! איך האַבע דיך דעם פּרעה צום נאָטט געזעטצט, אונד דיין ברודער אהרן זאָלל דיין פּראָפֿעט זיין: (ט) דוא זאָלסט

ארא ו ז

(ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה: פ

ז (ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ: (ט) אַתָּה

חדבר

תרגום אונקלום

(ל) וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ הָא אֲנָא אֲקִיר מַמְלֵל וְאֵיכְדֵין יְקַבֵּיל מִנִּי פַּרְעֹה:

ז (ח) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חֲזֵי דְּמַנְּיתָךְ רַב לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחוּךְ יְהֵי מְתוּרְגְּמָנָךְ:

את

רש"י

נח דבר אל פרעה מלך מצרים: (ל) [ויאמר משה לפני ה'. היה החמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אליו ואנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין כך היה הדיבור כאלו האומר נחזור על הראשונות:]

ז (א) נתתיך אלהים לפרעה. שופט וכולה לרדותו במכות ויסורין: והיה נביאך. כתרגומו מתורגמנך. וכל לשון נבואה אצל המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים. ינוב חכמה. ויכל מהתנבות דשמואל (שמואל ח' יו"ל) ובלעז קורין לו פרידי"גיר: (ב) אתה תדבר. פעם אחד כל אליהות ואליהות כפי שמעת מפי ואהרן

באור

ז (א) ויאמר ה' אל משה וגו', תרגום אונקלוס תרגם מזי דמנייתך רב לפרעה ואהרן אחוך יהי מתורגמנך, ורש"י פי' נתתיך אלהים לפרעה, שופט וכולה לרדותו במכות ויסורים: יהיה נביאך, כתרגומו מתורגמנך, וכן כל לשון נבואה אצל המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים (ישעי' נ"ז י"ט), ינוב חכמה (משלי י' ל"ב), ויכל מהתנבות דשמואל (ש' י' י"ג), ובלע"ז קורין לו פרידיקי"ר (רש"י), וכן בל"ז קורין לו (פרעדיגער) מלשון רומי פרידיקאר"י. והרמב"ן כתב שלשון הדבר כן, כי שורש ניב מהשויי' לפי דעת חכמי הרפת, ומעלומי העי"ן לפי דעת חכמי ספרד, ושרש נביא שלש אותיות והעד נביאים, ויתנבאו, כי החל"ף שורש, ועוד כי ניב שפתי' כמו פרי, כי הוא מגזרת תנובה, עוד ינובון בזיבה (תהלים כ"ב ט"ו), והעד הנאמן וניבו נבזה מכלו (מלאכי ב' י"ג), ועוד מה טעם השב אחת החית כי נביא הוא (בראשית כ' ז'), לא פירושו דברן הוא, רק פירושו הוא נביא שתגלה לו סודי בדרך כי לא גלה סודו אל עבדיו הנביאים והוא מתענג עלי ע"כ ויתפלל בעדך ודיה עכ"ל, ויהי' ל"כ שרש נבא הנקתו בעלם על הבא בסוד ה' ויודע את דרכיו על דרך פלא, ובל"ז (פראָפֿעט), לכן הלך זה המתרגם האשכנזי בעקבות הרמב"ן ז"ל, ובאשר נתרנו למעלה בפ' שמות (ד' ט"ז), הוא יהי' לך לפה, המוכיח מחבות הלב אל פועל הבטוי והשברה, ואתה תהי' לו לאלהים, נותן הרעיון בלב חים, אף כאן פירושו אתה תהי' אלהים לפרעה וגו', כמו שאלהים מלוה לבני אדם ומודיעם את גזירותיו ע"י נביא אלוה אחתי אליהם להודיעם ולהשמיעם מה יבנה האל, כן אתה תודיע לפרעה את גזירותי ע"י אהרן אחיך שהוא יהי' לך לפה: (ב) אתה תדבר וגו', אתה תבא

לפני

המעמר

(ז) נביאך, עיין בפתרון המלות לידידי מהרמ"ל נ"י כי גם הוא נטה לדעת רש"י ות"ח שעינו

וארא

תְּדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן
אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח
אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ: (ג) וַאֲנִי
אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי
אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ
מצרים

תרגום אונקלוס

(ג) אַתְּ תְּמַלֵּיל יַת כָּל דִּי אֶפְקֵדִנָּךְ וְאַהֲרֹן
אָחוּךְ יְמַלֵּיל עִם פַּרְעֹה וְיִשַׁלַּח יַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ: (ג) וַאֲנָא אַקְשֵׁי יַת לִבָּא
דְּפַרְעֹה וַאַסְגֵּי יַת אָתָוָתַי וְיַת מוֹפָתַי בְּאַרְעָא
דמצרים

תרגום אשכנזי

אים זאגן, וואס איך דיר
אויפטראגן וועלד: דיין ברו־
דער אהרן זאל אבער זאגן
פרעה דען אנטראג טהן,
דאס ער דיא קינדער ישראל
אוים זיינעם לאנדע ציהען
לאסען. (ג) אינדעסען וועל־
דע איך פרעה'ס הערץ אב־

רש"י

לחיך ימליכנו ויטעימנו בחוכי פרעה:
(ג) ואני אקשה. מלחר שהרגיע והתרים
כנגדי וגלוי לפני שלין נחת רוח בלומית
ע"ח לתת לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה
לבו למען הרבות בו לותותי ותכירו
לתם גבורותי. וכן מדתו של הק"ב מביי
פורענות על הלומות עובדי כוכבים
ומזלות כדי שיסמעו ישרחל ויירחו שנחמר
לותי תקחי מוסר (לפניה ג) ולח

הערטען, אונד פֿיעל צייכען אונד וואונדער: בעוויזע אין מצרים געשעהען לאכסען.
פרעה

הגרתי גוים נשמו סנותם לחמרתי לך תירלי

על

באור

לפני פרעה עם לחרן, ועם תלוה לחהרן ולח ישמע פרעה לח דבריך ולחהרן בעליותך ישמיעו
לח דבריך, כלשר החלהים מלוה למשיח והנביח מעמיע לח דבריו ומוכיח בהם, והנה זו מעלי
גדול למשה שכה הה לגודל ענותו שהי' נוח לדבר בערלת שפתיו, וכן לחמר גם החיים משה גדול
מחד בעיני עבדי פרעה ובעיני העם (לקמן י"ל ג'), מהה כנגד מהה שהי' ירח שלח יהי'
נגזה בעיניהם. (מדברי הרמב"ן): ואהרן אחיך ידבר אל פרעה, כלל הה כי בכל פעם
שבח משה לפני פרעה בח גם לחהרן עמו, וחף שלח נזכר בפרט בכל מקום, כי סמך הכתוב
על הכלל זה: ושלח, ענינו שיגלח, וכן מתורגם בל"ח: (ג) ואני אקשה, רגיל שחלו בזה לם
הגם הקב"ה לח לב פרעה, מה פגעו ומה חטחתו? ורז"ל נתנו על זה שני טעמים, ושניהם
לחמת, הלחד כי פרעה ברשעו לשר עשה לישרחל רעות גדולות מנס על לח חמס בכפיהם,
נתגייב למנוע ממנו דרכי התשובה כשר נלו בזה פסוקים רגיל בתורה ובכתובים, ולפי מעשיו
הרלשונים נדון, והטעם השני כי היו מכי המכות עליו בפשעו, כי לח נלמר בהן רק ויחזק
לב פרעה (לקמן פסוק י"ג וכ"ב וסי' ח' ט"ו), ויכבד פרעה לח לבו (שם ח' כ"ח), הנה לח
רלם לשלחם לכנוד השם, לכל כשר גברו המכות עליו ונלחה לסנלם, רק לבו ונפש בקרבו,

והי'

המעמר

שמינו כי הוח יהי' לך לפה, ומה שלמר הרלב"ע כי לם נפרע נגיח דבר לין יחמר
ה"ג לח לשת החיים כי נגיח הוח, חינו טענה, כי זולת לח יכזיב שום חיש כי שם נגיח נלמר גם ביחוד
על נגיח לה' והטעד לח קם נגיח עוד. לבל נלמר כי שם נגיח כולל גם המלין (דאָלמעטשער) גם
הדבר (פֿערעדיגער) כמו שכתב רש"י, ומזה נגיח לגויים נתתיך (ירמיה ל' ה'). גם יחמר נגיח
על המשורר לשר יגיר לה', כמו על יד חסף הנגיח על ידי המלך, ומזה הטעין מבל הנגיחים
הנזכר בספר שמואל (ל' י' י"ח) וכן להקת נגיחים (שם י"ט י"ט).

(ג) ואני אקשה, עיין בביחור במה שהגיח בשם הרמב"ן. והנה הטעם הרלשון הוח בעלמו דעת

הרמב"ם

תרגום אשכנזי

(ד) פרעה ווירד אייך נעמליך קיין נעהאָר נעבען: אַללין אין

ואראז

מִצְרָיִם: (ד) וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם

פרעה

ר ש ״ י

על כן נחמם מכות הקודמות לא נאמר

תרגום אונקלוס

דְּמָצְרָיִם: (ד) וְלָא יְקַבֵּל מִנְּכוֹן פַּרְעֹה וְאֶתֵּן יח

באור

והי׳ נמלך לבלתם מכונד המכות להנגל מהם, לא לעשות רצון בוראו, ולזו הקשה הבם את רוחו וחמן את לבבו, למען ספר שמו, בענין שכתוב והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבי׳ וגו׳ (יחזקאל ל״ח כ״ג), ולשבר אמר קודם המכות ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם (לעיל ד׳ כ״ח), יודיע למשה את העתיד להעשות בו במכות האחרונות בענין שאמר ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרי׳ להלך (שם ג׳ י״ט), וזהו טעם ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותתי, כלומר שאקשה לבו למען רבות מופתי בארץ מצרים כי נחמם מכות האחרונות גם נטבישת

המעמר

הרמב״ם נזכר מקומות נשמנה פרקיו ובספר המדע, לולם הרב דון יצחק אברבנאל לשבר לא יצא פני חיש ולא יבוש לדבר נשער גם נגד דעת זקניש וללחום מלחמת החמת בכל עוז, דמה הדעה הזאת נשתי ידיש ואמר: והוא לכלי זר וקשה מאד בפי מה שלמדונו הנביאים מדרכי השם ב״ה כי כל הנביאים פה אחד שלא יחפון ה׳ נמות המת כ״א נשובו מדרכיו ושיה, ונאמר שובו בניש שובנים לארץ משובתם (ירמיה ה׳ ג׳), והמשורר אמר טוב וישר ה׳ על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כ״ה ו׳), ומי לנו גדולים בפוזעים כאחאב או מנשה, ואשר ננוע לאחאב אמר יתברך לא אביא רעה בימיו, ובמנשה נאמר ובהצר לו חלה את פני ה׳ אלקיו וגו׳ ויעתר לו ויושבהו ירושלים למלכותו (ד״הי ב׳ ל״ג י״ג) עכ״ל. ונאמת כי מן החכמים שלמדו מפסוק זה בפרק חלק כי מנשה יש לו חלק לע״הב. ובסוף דבריו אמר על הרמב״ם וכבר הרגים הרב בודיות הדעה הזאת וכו׳ ע״ש, וכל מבקיל יבין כי דברי הרדי״ק נאמת ובלדק נאמרים, ואתפלא על הרב המורה אשר שם ליסוד מוסד ״אל תעשה אל דברי יחיד נאנדה״ איך סמך על קלת מדרשי חז״ל בענין הזה. — ועל הטעם השני שכתב הרמב״ן לפי שפרעה לא ישלח את העם לעבוד השם אלא להנגל מן המכות, יקשה כי גם נסיתון נאמר כי הקשה ה׳ אלקיך את רוחו ואמן את לבבו למען תתו בידך (דברים ב׳ ל׳) והנה בסיתון לא נגעה יד ה׳ עדן. ואם גם דברי פי חכם הרמב״ן אין מיושבים על אדני אמנת אלקינו ויברים למולאי דעת, אבל יפלא מאוד יזכיר הבתוב זה אלא בפרעה וסיתון ולא בשאר המורדים, כי לפי דרכו יולדק על כל הרשעים לומר כי מאת ה׳ היתה. ולכן ירחה לי נכון לאחר דברי אדונינו הרמב״ן עם דעת הרדי״ק בתשובה השלישית על הטענה הזאת (עיין בדבריו) עם תוספת ביאור ואומר: הנה אין ספק כי הרשות נתונה לכל אדם לבחור בטוב ולמאום ברע ללבת בדרך טובים או בארח עקלקלות בחוות נפשו גם לעזוב דרך רשע ולשוב אל ה׳ ורפא לו, וידוע הוא, שאם יהיה העוגג והשבר נרובים בעקבי המעשים אם טוב ואם רע, אז במעט תתבטל הבחירה, ויהיה האדם מוברח במפעליו, כי מי יחטא אם קללה תנוחתו מיד או מי זה יחנע מעשות טוב אם יתברר לו שאך על ידו יגיע חייש וברכה. ולזה מחכמת הבורא ומובתו להיות לדיק ורע לו, אף רשע וטוב לו בע״הז. לולם בחסד ה׳ על יריאיו גזרה חכמתו לפעמים ליסר אדם או חומה שלמה על עונש ולהודיעם כי בענור זה עשה ה׳ זאת להם למען ילמדו לירוא את השם הנכבד והנורא בחשר עשה לחכותנו במדבר, ובכל הימים אשר עמדו על אדמתם. והנה אחים אשר ייסרנו יה בתוכחות עלי עון וגם יודיעהו על מה הוכה אם גם יאבל מרשעו לא יהיה מחק המשפט שיקבל ה׳ תשובתו. וכן הוא הענין בחמונה, כי כל אדם יובל להשיב בתמנעות השבל אדם שנה רשעה ומקוים המכיאות. ואם השביל אדם זאת מעצמו או שילמין

בזה

וארא

פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרַיִם
וְהוֹצֵאתִי אֶת־צְבָאֹתַי אֶת־עַמִּי
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם

בשפתים

תרגום אונקלוס

יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי בְּמִצְרָיִם וְאַפֵּיק יַת חֵילִי
יַת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּדִינִין

תרגום אשכנזי לה

איך ווערד מיינע האַנד אַן
מצרים לעגען (רחז היימט מיי=
נע מַכּט ווידער זיא געבראי=
כען), אונד מיינע העערע,
נעמליך מיינע אונטערטהאַנען,
דיא קינדער ישׂ־אל, אויס
מצרים פֿיהרען דורך שוערע

ר ש ׳ י

נאמר ויחזק ה׳ את לב פרעה מלך ויחזק לב
פרעה: (ד) את ידי. יד ממש להכות בהם:
מופת

באור

בטביעת הים נאמר ויחזק ה׳, כי לב מלך ביד ה׳ אל כל אשר יחפון יטנו, (לשון הרמב״ן ז״ל). והנה תוסיף לך בתור מיוט, דע שכל המעשים יוחסו אל השם ב״ה נאלד מה, כי כלם מסובבים מאתו, קונתם בוראה מוחלטת, וקונתם בוחינת הרשות, כי יש תמורות בעולם ותמורות בנפש, והנה מקור התמורות בעולם ע״י התנועה, והתנועה מוכרחת בוראה, ומקור התמורות בנפש ע״י התשוקה, והתשוקה מפשית, אין תוסף ואין מכריח, כי הסבה התכליתית המעוררת את התשוקה לא תפול בה הבוראה כי אם הרשיון, ובהתחבר הנפש עם הנוף תלמדנה התנועה והתשוקה ושנו לאחדים עד שהתיועה בנוף תוליד תשוקה בנפש והתשוקה בנפש תוליד תנועה בנוף, והשם ב״ה הניתן רשות לתשוקה להוליד התמורות בנפש יבניח עליה להלה בחטה נועם, אל התכלית הטוב המכוין מאתו ית׳ עד־בנם הרע הבאירי הנולד מהתשוקה גם הוא יהי׳ סבה אל הטוב אשר ירצה בו הטוב והמטיב, ויתכן לומר בלד מה שהוא עשה את כל המעשים אשר יתעסק בהן אל התכלית הטוב המכוין מאתו יתברך, הוא הקשה את לב פרעה למען רבות מופתיו, וידעו מצרים כי הוא ה׳: (ד) ונחתי את ידי, כחרגומו ואתן ית מחת גבורתי, והוא כלשון בני אדם, בשבור שההכאה היא

המעמר

בזה מלך קבלת מנותיו הדין נותן שיהי׳ שכרו כפול והרבה מאד; לולם אם ירצה ה׳ אל לים בהיד והדר כבודו ויעשה לעיניו נסים ונפלאות, שוב לא תהי׳ התמונה הזאת ״מלך הבאיר׳ המפשית, אך הוא כמוכרח, ורק מחסד האל הוא אם יחפוץ ה׳ לו זאת לצדקה. ולכן היתה זאת אך חלק ידידי עליון ונחלת עם סגולתו להם תשף את זרוע קדשו ומן השמים השמיעם את הוד קולו, ואם סרו מדרך הטוב יצלח בהם חרון אפו למען יעובו אליו, ומיד כאשר יכנע לבם הערל והוא רחום יכפר עון. והנה פרעה אומר: מי ה׳, וגם את ישראל לא אשלח, בודאי לא היה ראוי שיודיעהו ה׳ את כחו ועוצם ידו ויבריחהו לעשות מצותיו. לולם יבן נזרה מבחתו לעשות גדולות בארץ חם ונפלאות בשדה צוען, לכן השמין את לב פרעה למען יפיג לבו להאמין לכל האותות ומופתים אשר יעשה משה לעיניו כי אמר אך מקרה היה, אף שכל איש למראה עיניו יבחוב כי אלהים היה, לולם בכל זאת לא חדל מהשית לו בחירה חפשית לחזוק מעושק, כאשר היתה לו, בטרם הי׳ אליו דבר ה׳, ואך ה׳ הסב את לבו לבלתי יתפעל מהאותות והמופתים, ואין זה עול במשפט כלל. ופעל ה׳ את זאת ע״ד השתלשלות הסבות במ״ש הרמ״ק, כי רצה פרעה שהמכות לא התמידו ורובם סרו מאליהן, ולכן חשב לו מקרה הוא מפאת מערכת השמים ולא ה׳ פעל כל זאת, ואף על לוחם אשר התפלל משה בעדו ובאמת היתם הרוחה אמר בלבו כי הגיע העת שתשוב המכה ומשה ידע זאת מלד חכמתו וכן הוא הענין בסיחון כי אין ספק שמלבי אמורי בכבר נתחייבו כלייה למקום מלד חכמתו אבל בלולת הקשית ה׳ את לבם לא היו נלחמים עם ישראל כי רצה ה׳ נלחם להם לבני ישראל גזר להם היס לנזרים הולך לפניהם בעמוד ענן יומם ובעמוד אש לילה ויאמר להם לחם מן השמים, לך כאשר רצו כי נטה ישראל מעל מלך לדוש אשר ילא לקראתו בעם כבד וגם בחרן מואב ובארן בני עמון לא שלחו את ידם משנו כי קללה יד ה׳ נגד גוים עלומיב — ועל נאמר כי הקשה ה׳ את לבו וגו׳.

תרגום אשכנזי

שטראַפֿגעריכטע. (ה) זאָל־
לען דען דיא מצרים געווארֿהר
ווערדען, דאַס איך דאָ עוויגע
ווּנדער בין, ווען איך מיינע האַנד
איבער מצרים היננייגען, אונד
דיא קינדער ישראל אוים איה־
רער מיטטע הערויסֿפֿיהרען
ווערדע. (ו) משה אונד אהרן
טהאַטען עס, וויא א־הנען דער
עוויגע בעפֿאָהלען האַטטע, זאָ
טהאַטען זיא. (ז) משה ווּאַר
אַכטציג יאַהרע אַלט, אונד
אהרן דרייא אונד אַכטציג, דאַ
זיא מיט פרעה רעדעטען.
(ח)דער עוויגע שפּראַך צו משה
אונד אה־ן, ווּיא פֿאָלגט:
(ט) ווען פרעה צו אייך זאַגען
ווירד: בריננט איין ווּאונדער
צום בעווייזע! זאָ שפּריך צו
אהרן: נים דיינען שטאַב, אונד
ווּירף איהן פֿאָר פרעה היז, ער
ווירד צור שלאַנגע ווערדען.

ר ש " י

(ט) מופת. לות להודיע שיש לכוך
נמי שלוח לתכס:

וארא ז

בִּשְׁפָטִים גְּדֹלִים: (ה) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם
כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־
מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִתּוֹכָם: (ו) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן עָשׂוּ:
(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן
בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם
אֶל־פַּרְעֹה: ס רביעי
(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־
אַהֲרֹן לֵאמֹר: (ט) כִּי יְדַבֶּר אֲלֵכֶם
פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת
וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ
וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין:

תרגום אונקלוס ויבא

רַבְרְבִין: (ה) וְיִדְּעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד
אֲרִים יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל־מִצְרָיִם וְאַפֵּיק
יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּינֵיהוֹן: (ו) וַעֲבַד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ יָתְהוֹן כֵּן עֲבָדוּ: (ז) וּמֹשֶׁה בַּר תְּמָנִין שְׁנִין וְאַהֲרֹן בַּר תְּמָנִין
וְחַלַּת שְׁנִין בְּמַלָּלוּתְהוֹן עִם פַּרְעֹה: (ח) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימָר: (ט) אֲרֵי יְמַלֵּיל
עִמְכוֹן פַּרְעֹה לְמֵימָר הָבוּ לְכוֹן אָתָא וְתֵימַר לְאַהֲרֹן סַב יַת חוּטְרָךְ וּרְמֵי קֳדָם פַּרְעֹה

לתנין

(ט) מופת. לות להודיע שיש לכוך נמי שלוח לתכס:

באור

היל ע"י היל, וטעם לנחתי כמו שהמלאכים הם לנחות ה' נשמים כן הס ישראל נחרן:
(ו) ויעש משה ואהרן, עתה כלל כי על יד אהרן גס על יד משה נעשו האותות, אחר כן
יפרט כל אות ואות: (ט) לכם, למען ילמדו דברים: מופת, לות ומופת משתתפים בלד מה
שמונן, אלא שהורלת האות יותר כוללת, שהדבר אשר על ידו יודע לו יזכר ענין זולתו יקרא
אות, וכן המאורות הגדולים היו לאותות ההודעה, והקבת אשר בענן אות הזכירה לזכור
ברית עולם, והדבר אשר על ידו יאמן ויתאמת ענין זולתו יקרא מופת (אשר שהוא מענין
שתה אף שהינו משרשו, כי על ידי המופת יתפתה הלב להאמין), והנה ההודעה יותר כוללת
מן ההתאמתות, לכן כל מופת אות ולא כל אות מופת, ותיבת נס הוגחה על קונדס אחרון
שבו מרימין את הסודר החלוי בו לאות לאנשי הלגח או לבעלי הספינה, והושאלה על האות
והמופת הנעשה בפרסום לאנשי דניס, והיו לנס, ולשון רז"ל תורה על הפלח היולח מגדר
התולדות ומקיפם, לטובת בני אדם בחירי יה: ואמרת, הוי"ו נוה תינו וי"ו התוספת, בל"ח
(חוגר), כי לא יוסיף דבר על מה שקדם לומר זה גם זה, כי אם וי"ו ההמשך, כאשר בכללים,
שמוה לקשור ההמשך בקודם בשבט התנחי, בל"ח (זח): מטך, הוא מטה משה, שנתנו לו:

(י) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה
וַיַּעֲשׂוּ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ
אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה
וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין׃
(יא) וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים
וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַּם־הֵם חַרְטֻמֵּי
מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃ (יב) וַיַּשְׁלִיכוּ
אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע
מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃ (יג) וַיֶּחֱזַק

לב

תרגום אשכנזי לו

(י) משה קאָם אַלוֹא מיט אהרן פֿאָר פרעה, אונד טהאַטען זאָ, וויא דער עוויגע בעפֿאָהלען, נעמליך, אהרן וואָלט זיינען שטאַב הין פֿאָר פרעה אונד פֿאָר זיינען בעדיינטען, דאַ וואַרד ער צור שלאַנגע. (יא) פרעה ליעס אויך דיא ווייזען מענגער אונד דיא צויבֿערער רופֿען. (זיבערער זיכד זייטע, דיא דורך פֿערכאָרגענע קינסטע דען טיין דער דיגע פֿערענדערן קענטען.) דאַ טהאַטען דיא בילדערשריפֿטקונדיגען דורך איהרע פֿערבאָרגע־

נען קינסטע עבען דאַסועלבע. (בילדערטריפֿט מיזט מיינע מַרט פֿאָן טריפֿט, מין וועלכער דיא פריעסטער לו מצרים מיהרע קינסטע מוכד גענייעט זעהרען פֿאָרגעטראָגען האַבען; וועד דיעזע פֿערטטוכד, וואַר מין וויזער מוכטער מיהנען, מוכד וומופֿטע פֿיעלע פֿערכאָרגענע קינסטע). (יב) זיא וואַרפֿען נעמליך יעדער זיינען שטאַב הין, דאַ וואורדען זיא צור שלאַנגע. אַללייך דער שטאַב אהרן׳ס פֿערשלאַנג איהרע שטעבע. (יג) אינדעס־

תרגום אונקלוס

ר ש "י

סען

יְהִי לְחַנִּינָא: (י) וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְוָת
פַּרְעֹה וַעֲבָדוּ כֵּן כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ וּרְמָא
אַהֲרֹן יַת חוּטְרֵיהּ קֳדָם פַּרְעֹה וְקֳדָם עַבְדּוֹהִי
וַהֲוָה לְחַנִּינָא: (יא) וּקְרָא אַף פַּרְעֹה לְחַכִּימַיָּא
וְלַחַרְשַׁיָּא וַעֲבָדוּ אַף אִינוּן חַרְשֵׁי מִצְרַיִם
בְּלַחֲשֵׁיהוֹן כֵּן: (יב) וּרְמוֹ גְּבַר חוּטְרֵיהּ וַהֲווֹ לְחַנִּינַיָּא וּבְלַע חוּטְרָא דְּאַהֲרֹן יַת חוּטְרֵיהוֹן׃

(י) לתנין, נחש: (יא) בלהטיהם, בלחשיהון וחין לו דמיון במקרא וין לדמות לו להט החרב המתהפכת (ברחשית ג') דומה שהיה מתהפכת על ידי לחש: (יב) ויבלע מטה אהרן, מחכר שהוא נעשה ואחקה

באור

(י) להנין, לנחש: (יא) ולמכשפים, היודעי׳ לחנות ולהפוך התולדות למראה עין, ע"י תחבולות נעלמות לרחים והסבעות הרחים: חרטמי, בחור המלה הזחת עיין נפ׳ מקן (ברחשית מ"ח מ׳): ואמר הרחב"ע שהפרים הכתוב בין מעשה מצה שהי׳ לחמת שנהפך המטה לנחש, וכן מעשה החרטמים, על כתוב בלהטיהם, והמלה מגזרת להט המרב (שם ג׳ כ"ד), ולהט לותם היום הנח (מלחכי ג׳ י"ט), והוח כמו בריקות ואח עונרת, וזאת היח לחיזת עיניים, ואונקלוס תרגם בלחשיהון, וחין לו דמיון במקרא, וכן מתורגם בל"ח: (ג) ויחזק, מעלמו,

המעמר

(יא) בלהטיהם, הנכון לדעתי, נפ׳ המלה הזחת שהוח כמו לחש (שחת הוח עם לוט) כמו והמלך לחש סניו (ב"ב י"ט ה׳) שעניני הכישוי, ולזה יפה תרגם אונקלוס בלחשיהו שהוח הדבור נשתר ולח יִשָּׁמַע קולו.—

תרגום אשכנזי

וארא ז

סען ווארד ראך פרעה'ס הערץ
דא־ורך שטארק (דאז הייסט:
ער בלייב חזק זייגען זין), אונד
נאב איהנען קיין געהאר, זא
וויא דער עווינג געשפראכען
האט. (יד) דער עווינג שפראך
צו משה: פרעה'ס הערץ איזט
פערשטאקט, ער ווייגערט זיך
דאז פאלק ציעהען צו לאססען
(טו) געהע צו פרעה דעס מארג־
גענס, זא ער עבען נעהט ער אוים אן דאז וואססער, שטעללע דיך אם אופער דעס פל ססעם

והמטה

נע־

רש"י

ונעזה מטה נלע לת כלן: (יד) כבד. תרגומו יקיר ולח לתיקר מפני שהוח שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר (שמות י"ח): (טו) הנה יולח המימה. לנקניו שהיה עושה עלמו חלוה ואומר שלינו לריך לנקניו ומצניס ויולח לנילום ועושה

שם

תרגום אונקלוס

(יג) וְאִתַּקַּף לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא קַבֵּל מִנְּהוֹן
כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ: (יד) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה יַקִּיר
לִבָּא דְּפַרְעֹה כָּרֵיב לְשַׁלָּחָא עַמָּא: (טו) אֵיזֵיל
לְוָת פַּרְעֹה בְּצַפְרָא הָא נָפֵק לְמַיָּא וְתִתְעַתַּד

לקדמוהיח

באור

נעבור שלשה שעבו המרעמים גם הם כמעשה לאהרן, לף שנלע מטה לאהרן לת־מטותם, התחזק לבו לומר גם לאהרן נכספים עשה: (יד) כבד, פועל עבר כמו כי זקן יצחק (בראשית כ"ז ל'), לו חסן ה' (שופטים י"ג כ"ג), כאשר לחב (בראשית כ"ז ט') [ורש"י ז"ל כתב כבד, תרגומו יקיר ולח לתיקר (בנוסחאות ישנות של ת"ח הוח יקיר, לנגד בנו' מדשות הוח לתיקר), מפני שהוח שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר (לקמן י"ח י"ח), כוונתו שהוח שם תאר לל הלב כלומר לב פרעה הוח לב כבד, כמו שבם הוח תאר לל הדבר, דבר כבד הוח ממך, וכ"כ הרד"ק בשרשים שרש כבד שהוח תאר, ולדעת הלומרים שהוח ענר הוח מהפעלים המקבלים הפעולה דרך מקרה ואינם לח עומדים ולח יולאים, והמה קרובים לנפעל יותר מלקל, ולכן יתורגם הפעל מהם בלשון פעיל כמו שיתורגם בנין הנפעל בלשון פעיל, ולח רלה רש"י לפרש שהוח ענר, כי יפול תחת הזמן ויהי' משמעו שנעשה כבד לחר עשיית המופתי' לפניו, שהוח נגד החמת, כי הי' לנו כבד גם מתחל' טרם עשותם לפניו], ולולם כפי מה שכתבתי בהקדמה יש בלשון הקודש פעלים רבים שהינם מורים כלל על שנוי, לח על פעולה ולח על הפעלה, ולין נכחם כי גם הורלת התואר ודבוקו עם נושח המלמר, כמו מה טבו להליך (במדבר כ"ד ה'), שעשרו מה טובים המה, ה' מלהי גדלת מלד (תהלים ק"ד ל'), הוח כמו גדול לתה, וזכרנו שם שהוח מלחות לשון הקדש להשתמש בפעל ענר ממין הזה, במקום שם התואר עם דבור המליחות, לפ"ז יתבן שתהי' מלת כבד פעל ענר, ומעפ"כ לח תורה על השתנות הלב, כי שם על היותו כבד, והוח במקום כבד הוח [ועפ"ז נדקו יתדו דברי רש"י והרד"ק שהוח תאר לפי כוונתו, ויתדו יהיו תמיס עם הרשב"ם שהוח ענר לגזרת פעל לפי משקלו, וכדרכו לבוח בענר במקום התאר, וכוונתו כמו תאר, ובטלה מחלוקת, עם שנרחם כי דברי רש"י והרשב"ם סותרים זה לת זה]: מאן, המ"ם נקוד לירי לפי שלח ידגש החל"ף הבח לחריו, כמו מרף נפשו (שופטים ה' י"ח): (טו) לך אל פרעה בבקר, מוהג

המעמר

(יד) כבד, הגיה רש"י בת"ח יקיר, במקום איקיר להורות שהוח שם המואר ולח פעל ענר

ומר

וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח
בְּיָדֶךָ: (טז) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה
אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ
לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי
בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה:
(יז) כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי
אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה וּבַמַּטֶּה
אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר
בַּיְאֹר וְנֶהְפְּכוּ לְדָם: (יח) וְהַדָּגָה
אשר

תרגום אשכנז לז

נעגען איהן, אונד נים דען שטאב אין דיינע האנד, דער אין איינע שלאנגע פערוואנדעלט ווארדען; (טז) זאדאן שפריך צו איהם: דער עוויגע, דער גאטט דער עברים האט מיך צו דיר געזענדעט, אונד דיר זאגען לאסטען: לאס מין פאלק ציעהען, דאמיט זיא מיר דיענען אין דער וויסטע, דוא האסט אבער ביזהער ניכט גע־האָרכען וואללען; (יז) זא האט דער עוויגע געשפראכן: היע־דורך זאללסטו דיא ערקענגען, דאס איך דער עוויגע בין! היער

שלאנע איך מיט דיעזעם שטאבע, דען איך אין מיינער האנד האבע, אויף דיא וואססער אין דעם פלוסע, אונד זיא זאללען אין בלוט פערוואנדעלט ווערדען; (יח) דער פיש אם פלו־

ר ש "י

סם נרכיו: (טז) עד כה. עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות שלפתח כה נכה אמר ה' כחצות הלילה: (יז) ונהפכו לדם. לפי שאין נשמים יורדים במצרים וגילוס עולה ומשקה את הארץ ומצריים עובדים לגילוס לפיכך הלקה את יאורם ואת"כ הלקה אותם ונלמו

תרגום אונקלוס

לְקָדָמוֹחֵיהּ עַל כֵּיף נַהֲרָא וְחוּטְרָא דִּי
אִתְהָפִיךְ לְחִיוְיָ תִּיסַּב בִּידָךְ: (טז) וְתֵימַר
לֵיהּ יְיָ אֱלָהֵיהּ דִּיהוּדָאֵי שַׁלְחַנִי לְוָתָךְ לֵימַר
שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא וְהָא
לָא קַבֵּילְתָּא עַד כְּעָן: (יז) כִּדְנַן אָמַר יְיָ
בְּדָא תִּידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ הָא אֲנָא מָחֵי
בְּחוּטְרָא דִּי בִידִי עַל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא וְיִתְהַפְּכוּן לְדָמָא: (יח) וְנוּנֵי דִּי בְנַהֲרָא יְמוּתוּן

באור

מלך מצרים לנחת בתמוז וחג, כי לא יגדל היאור (המשקה את כל ארץ מצרים) הנקרא נילוס, והוא הולך המימה לראות כמה מעלות עלה היאור, ונלחת המלך לגשת אליהם מרגית העם לחריו, ולוה הסם שיעשה משה האות שהוא מכת היאור לעיני המלך ולעיני העם, לולי יצעקו על מלוניהם לשוב מדרכו הרעה, ואם לא יעשו כן יהיו גם הם חייבין להענש, ולוהו לקחת המטה לאר נהפך לנחש ולחת לותו לל להרן לנטותו על מימי מצרים, שירחה פרעה בעיניו, כי מרגע שיכה אהרן במטה על היאור לא יהפך לדם: (טז) עד כה, עד עתה: (יז) בואת תדע כי אני יי, לעמת שתמרת לא ידעתי את ה' (לעיל ה' ב'): הנה אנכי מכה, דברי הסלית: אשר בידי, לף על פי שאהרן הכה, הנה שניהן שוים ומשתתפים באות: (יח) והדגה,

המעמר

ואמר כמו כי כבד ממך הדבר (לקמן י"ח י"ח), לפי שתונקלוס תרגם כבד כמעט בכ"מ הקיף [רק ויהי המחנה כבד (בראשית ל' ט') תרגם סגיאה וכן תרגם בעם לבבד (במדבר כ' כ') בתיל ר"ג] לומר כי כבד ממך הדבר תרגם יקיר וכן כי כבד ממני (במדבר י"ח י"ה) תמי יקיר מני, ולכן אין להסתפק שגם כאן הוא שם התואר ואין לשנות. (ר"ה)

תרגום אשכנזי

וארא ז

אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר
וְנִלְאֲוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־
הַיְאֹר: ס (יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח
מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם
עַל־נַהֲרֹתָם ו עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־
אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם
וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם וּבָעֲצִים וּבָאֲבָנִים:
(כ) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ו

צוה

פֿלוסע ווירד שטערבן, אונד דער פֿלום שטינקענד ווערדן, אונד דאַדורך דיא מצרים זיך עקעלן, וואַססער אויס דעם פֿלוסע צו טרינקען. (יט) דער עוויגע שפּראַך צו משה: שפּריך צו אהרן: נים דיינען שטאַב, אונד נייגע דיינע האַנד הין נעגען אַללע געוועסער דער מצרים, נעהמליך נעגען איהרע שטרעמע, נעגען איהרע פֿליסע, נעגען איהרע זעען אונד נעגען איהרע וואַססער־טיִכע, זאָ זאָללען ויא צו בלוט ווערדן, דאַמיט זאָלל בלוט זיין אים גאַנצען לאַנדע מצרים אויך אין העלצערנען אונד אין שטיינערנען וואַססער־נעפֿעסען. (כ) משה אונד אהרן טהאַטען אַלוֹא, ווי דער עוויגע בע־

פֿאָה

רש"י

תרגום אונקלוס

(יח) ונלאו מצרים. לנקב רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות: (יט) אמור אל אהרן. לפי שהגין היאור על משה בשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן: נהרותם. הם נהרות המושכים נעין נהרות שלנו: יאוריהם. הם בריכות גדו"ם מבריכות העשויות בידי אדם מפני הנהר לשדות. ונילוס מימיו מתגברים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות: לגמיהם. קבולות מים שהיו נובעין ויוצין מושכין אלא עומדין במקום אחד וקורין להו בלעז"נק: בכל ארץ מצרים. אף במרחצאות ובחמטאות שבהתים: ובעצים ובאבנים.

פֿקיד

(יח) וְנִלְאוּ מִצְרַיִם. לִנְקֹב רְפוּאָה לְמֵי
הַיְאוֹר שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִשְׁתּוֹת: (יט) אֱמֹר
אֶל אַהֲרֹן. לְפִי שֶׁהָגִין הַיְאוֹר עַל מֹשֶׁה
בְּשֶׁנִּשְׁלַךְ לְתוֹכוֹ לְפִיכָךְ לֹא לָקָה עַל יָדוֹ
לֹא בְּדָם וְלֹא בִּצְפַרְדֵּעִים וְלָקָה עַל יְדֵי
אַהֲרֹן: נַהֲרוֹתָם. הֵם נַהֲרוֹת הַמּוֹשְׁכִים
נְעִין נַהֲרוֹת שֶׁלָּנוּ: יְאוֹרֵיהֶם. הֵם בְּרֵיכוֹת
גְּדוֹלוֹת מִבְּרֵיכוֹת הָעֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם
מִפְּנֵי הַנָּהָר לִשְׂדוֹת. וְנִילוֹס מֵימָיו
מִתְגַּבְּרִים וְעוֹלֶה דֶּרֶךְ הַיְאוֹרִים וּמַשְׁקֶה
הַשְּׂדוֹת: לְגַמֵּיהֶם. קְבוּלוֹת מַיִם שֶׁהָיוּ
נוֹבְעִין וְיוֹצְאִין מוֹשְׁכִין אֹתָן עוֹמְדִין בְּמָקוֹם
אֶחָד וְקוֹרִין לוֹ בְּלַעַז"נַק: בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם. אַף בְּמַרְחֲצָאוֹת וּבְחַמְטָאוֹת שֶׁבַּהֲתִים: וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים.

באור

שם המין נוקל לכל סוגי במים: ונלאו, מבנין נפעל מגזרת לאה, כמעט לא יבלו, ולשון הרבה"ם ונלאו, ככר פירשתיו בפ' לוט (בראשית י"ט י"ח, ועיין מ"ש שם), שכל ונלאו כמו לשון שלא לא יוכלו לנו"י בלע"ז עכ"ל, וכל"ח (ערוך השלחן): (יט) ויאמר וגו', להרן יעה בידו את המטה כנגד כל הרחות להפוך את כל מימי מצרים לדם. ומלת מימי מצרים כלל, והפרט על נהרתם, והם נהרות המושכין, כעין נהרות שלנו, ואינם היאור רק שיאור ונהרות לחרים בארץ מצרים כי הדם היו בכל מקום: יאריהם, הם בריכות גדולים העשויות ע"י אדם מפני הנהר לשדות, ונילוס מימיו מתגברים ועולה דרך הבריכות ומשקה השדות: אגמיהם, קבולת מים שהיו נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקום אחד ואוקרין לו תסמנק. (רש"י), כל"ח (טייך): בכל ארץ מצרים, אף במרחצאו' ובחמטאו' שבהתי': ובעצים ובאבנים, מים שבכלי

צְוָה יְהוָה וַיֵּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־
הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַּרְעֹה
וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם
אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם: (כא) וְהַדָּגָה
אֲשֶׁר־בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר
וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם
מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: (כב) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי
מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־
פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר

דבר

תרגום אשכנזי לח

פַּאהלן האַטטע, אהרן נעמליך
הוב דיא האַנד מיט דעם שטאַ=
בע אין דיא העהע, אונד שלוג
דאַז וואַסטער, וועלכעם אין
דעם פֿל סע וואַר, פֿאָר דען
אויגען פרעה'ס אונד פֿאָר דען
אויגען זיינער בעדיינטען, דאַ
וואורדען אַללע וואַסטער אין
דעם פֿלוסע אין בלוט פֿער=
וואַנדעלט; (כא) דער פֿיש אים
פֿלוסע שטאַרב דאַפֿאָן, דער
פֿלום וואַרד שטינקענד, זאָ
דאַם דיא מצרים קיין וואַסטער
אוים דעם פֿלוסע טרינקען
קאָננטען; דאַז בלוט וואַר אים
גאַנצען לאַנדע מצרים. (כב) נון

טהאַטען דיא בילדערשרייַבטקונדיגען עבען דאַסזעלבע דורך איהרע פֿערבאָרגענען קינ=
סטע, וואָדורך פרעה'ס הערץ געשטערקט וואַרד, זאָ דאַם ער איהנען קיין געהאָר גאַב,

וויא

תרגום אונקלוס

פַּקִּיד יְיָ וַאֲרִים בְּחוּטְרָא וּמְחָא יַת מַיָּא
דִּי בְנַהֲרָא לְעֵינֵי פַּרְעֹה וּלְעֵינֵי עַבְדּוֹהִי
וְאִיתְהַפִּיכוּ כָּל מַיָּא דִּי בְנַהֲרָא לְדָמָא:
(כא) וְנוּנֵי דִּי בְנַהֲרָא מִיתוּ וּסְרִי נַהֲרָא וְלָא
יְכִילוּ מִצְרָאֵי לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִן נַהֲרָא וַהֲוָה דְמָא
בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם: (כב) וַעֲבַדוּ כֵן חַרְשֵׁי מִצְרַיִם בְּלַחֲשֵׁיהוֹן וְאִתַּקַּף לִבָּא דְפַרְעֹה

ר ש " י

מים שבכלי עץ ובכלי אבן: (כב) בלטיהם.
לחש שלומרין לותו בלט ובחשאי. ורבותינו
למדו בלטיהם מעש' עדים בלהטיהם מעש'
כשפים: ויחזק לב פרעה. לומר ע"י מכשפות
לחש עושין כן. תבן לחש מכניסין לעפריים
עיר שבולה תבן. לף לחש מניחין מכשפות
למצרים

באור

עץ ובכלי אבן (כ) וירם במטה ויך וגו', קיבר הכתוב ולא הזכיר נטייה ידו על מימי מצרים:
(כב) בלטיהם, לחש שלומרין לותו בלט ובחשאי, נגזר ממלת לט, כמו הבאר אל דוד בלט
(שמואל ב' י"ח כ"ג) [והוא לדעת הרשב"ע לון שרש בלהטיהם ובלטיהם אחד, כי הה"ח חילוף:
מלותיות המשך בחסרון המלה, רק שהכ' שרשו לוט, והח' לבש, אבל לדעת הרד"ק כשרשים

המעמר

(כב) ויעשו כן. הרשב"ם שאל אם נתבטו כל מימי מצרים לדם מהכתוב אהרן אם כן מאין
היה לחרטמים מים. והניח שאהרן לא הכה רק המים שעל האדמה ולא לותם שהיו מתח
לאדמה ויצאו החרטמים והוליכו המים והשכום לדם, ודבריו נראין שהרי נאמר: ויחפרו כל
מצרים וגו'. ולדעת הרמב"ן לא הכה מזה לעיני פרעה ולעיני עבדיו אך היאור לבד והיו
נהפך לדם. ותש"כ הלך אהרן בארץ מצרים, וכל המים אשר ראו הכו ונהפכו, ולזה היו
לזרעמים חפשר למצוא מים. אבל לדעתי הוא בחוק מחוק כי יבוא אהרן אל הנהרים פניים:
להכות גם המים נעניים ואכניים ולא יבקשהו המצריים. —

תרגום אשכנזי

דְּבֶר יְהוָה: (כג) וַיֵּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא
אֶל־בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת:
(כד) וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם סְבִיבֹת
הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ
לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאֹר: (כה) וַיִּמָּלְאוּ
שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת יְהוָה
אֶת־הַיְאֹר: פ
(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא
אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר
יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:
(כז) וְאִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה
אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ

בצפרדעים

ווּיא דער עוויגע געשפּראָכן
האָט. (כג) פּרעה וואָנדטע זיך
אום, גינג אין זיין הויז, אונד
קעהרטע זיך אויך היראַן
ניכט. (כד) דיא מצרים גרובען
אום דען פּלום הערום נאַך
וואַסער צום טרינקען, דען
זיא קאָננטען ניכט פּאָן דעם
וואַסער דעם פּלוסעם טרינ־
קען. (כה) זאָ פּערגינגען זיעבען
טאָג, נאַכדעם דער עוויגע
דען פּלום געשלאָגען האָטטע.
(כו) דער עוויגע שפּראַך צו
משה: גיעהע צו פּרעה, זאָג
איהם: זאָ האָט דער עוויגע
געשפּראָכן: לאָס מיין פּאָלק
ציעהען, אונד מיר דיענען!
(כז) וויינערסט דוא דיך אָבער,
זיא ציעהען צו לאָססען, זאָ
פּלאָגע איך אַללע דיינע גרענ־

ר ש "י

למצרים שכולה כשמים: (כג) גם לזאת.
למופת המטה שנהפך לתנין ולח לזה
על דם: (כה) וימלא. מנין ז' ימים
שלח שב היאור לקדמותו שהיתה המכה
משמרת רגיע חדש וג' חלקים הי' מעיד
ומתרה בהם: (כו) ואם מאן לחתה. ואם
סרבן לחתה. מאן כמו ממאן משרש חלח
בגוי החדש ע"ש המפעל כמו שלו ושקע
סר וזעף: נוגף את כל גבולך. מכה
וכן כל לשון מגפה לימו לשון מיתה
לשון מכה. וכן וגגפו חמה הרה (שמות
כ"ח) לימו מיתה. וכן וכטרם יתגפו
רגליכם (ירמי' י"ג). פן תגוף בחכן
רגלך (תהלי' כ"ח). ולחכן נגף (ישעי'

תרגום אונקלוס

וְלָא קַבִּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ:
(כג) וְאִיתְפְּנִי פַּרְעֹה וְעַל לְבֵיתֵיהּ וְלָא שַׁוִּי
לְבֵיהּ אַף לְדָא: (כד) וַחֲפַרוּ כָל מִצְרָאֵי
סַחֲרָנֵי נַהֲרָא מַיָּא לְמִשְׁתֵּי אֲרֵי לָא יְכִילוּ
לְמִשְׁתֵּי מִמַּיָּא דִּבְנַהֲרָא: (כה) וּשְׁלִימוּ שַׁבְעָא
יוֹמִין בָּתַר דִּמְחָא יְיָ יָת נַהֲרָא: (כו) וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לְוָת פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵיהּ כְּדֵנָן
אֲמַר יְיָ שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי:
(כז) וְאִם מְסָרֵיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא הָא אֲנָא מָחֵי

באור

שרש נחש שרשם נחד, לחש, ובח' נחה הס"ל תמורת הח' בחלוף אותיות אהו"י, ונב' נמשכה
מקין פ"פ, ועיין שם בשרש הנ"ל ובשרש להט]: (כג) גם לזאת, לפי שנכנר חזק את לבו
במופת המטה שנהפך לתנין, לחמר גם לזאת, ולחמר זאת בפי טבע הלשון נפתח, שם לא
היכיר המין, כאשר זכרנו בהקדמה: (כה) וימלא, הזכיר זמן המכה בעבור שעמדה
ימים רבים, ולא כן בשאר המכות: (כו) בא אל פרעה, שני פעמים הי' משה מתרה
את פרעה בשני מכות ובשלישי לא התרה, וכן בכל סדר וסדר, בדש ובפרדע התרה,
ובכנים לא התרה, בערוב ודבר התרה, ובשחין לא התרה, בברד וארבה התרה, ובחשך
לא התרה. (רשב"ם): (כז) מאן, מלת מחץ תוקר, כמו שלו שקט זעף, ב"ג

וארא ח

בַּצְפַרְדְּעִים: (כח) וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ: (כט) וּבְךָ וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְפַרְדְּעִים:

ויאמר

תרגום אשכנזי לט

צען מיט פֿרעשען: (כח) דער פֿלום זאָלל פֿרעשע אין גרָאָסער מענגע הערפֿאָרברינגען, זיא וועלען אַלסדאַן הערויף געהען, אונד אין דיין הויז קאָמטען, אין דיין שלאָפֿצימער, אונד אויף דיין בעטטע, אין דאָס הויז דיינער בעריענטען אונד אונטער טהאַנען, אין דיינע באַקאָפֿען אונד אין דיינע באַקטרענע, (כט) אַן דיר זעלבסט, אַן דיינע אונטערטהאַנען אונד אַן אַללע דיינע בעריענטען וועלען דיא פֿרעשע הערַאן קריעכען.

תרגום אונקלוס

ר ש "י

יַת כָּל חְחוּמָךְ בְּעוּרְדְּעָנְיָא: (כח) וְיֵרְבֵּי נַהֲרָא עוּרְדְּעָנְיָא וְיִסְקוּן וְיֵעֲלוּן בְּבֵיתָךְ וּבְאִידְרוֹן בֵּית מְשְׁכְּבָךְ וְעַל עַרְסָתָךְ וּבְבֵית עַבְדָּךְ וּבַעֲמָּךְ וּבְתַנּוּרָךְ וּבְאָצְוָתָךְ: (כט) וּבָךְ וּבַעֲמָּךְ וּבְכָל עַבְדָּךְ יִסְקוּן עוּרְדְּעָנְיָא:

ה'): (כח) ועלו. מן היאור: בניתך. ולח"כ בנית ענדיך. הוא התחיל בעלה תחלה ויאמר לל עמו וממנו התחילה הפורענות: (כט) ובכה ובעמך. בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין:

ותעל

באור

רש"י, וכתב הרד"ק בשרשים שרש מלן שהוא בפלס ושנח לוני לת המתים (קהלת ד' ב') ור"ל שהי' רלוי להיות ממלן משנח כדרך הבינוני מנין הכבד, וכ"כ הרלב"ע פה שהוא תלר יולח: נגף, מכה שים בה השחתה קלולה נגיפה, וכן ונגפו לשה הרה (שמות ל"ל כ"נ), לינו מיתה חלק מכה שים בה השחתה. והמפרשים נחלקו בשלור מלת לפרדעים לם הוא הנקרל בל"ל (קרָקָדִי), והוא נמלל בנהר במלרי' ומוטף בני לדם נילאו מן הנהר, לו הוא הארן הנמלל בדובי הנהרות הנקרל (פּרָט), ולזה הסכים הרלב"ע, וכן מתורגם בל"ל: (כח) ושרץ. פועל יולח כמו יזרלו המים (בראשית ל' כ'): ועלו, מן היאור כי הנהר לעולם שפל מן העיר, ובתנוריך, הוא שלופין בו לת הפת בהדנקה לכותלי התנור, וחת כתנוריהם שלנו: ובמשארותיך,

המעמר

(כז) בצפרדעים. כתב הרב המביאר: יש לומרים שהוא מה שנקרל בל"ל (קרָקָדִי) עיין בדבריו. ונחמת כי כן דעת הרדי"ק לחבל לין נרחה מכמה טעמים החחד כי לין מדרך החיה הזחת לפרות ולרבות כל כך עד שתמלח הארן מהם ולין זה מדרך ה' כי יגרש חדשות לך לחבל. ומה שחמר הרדי"ק שהקב"ה הביל' לשם ממי לוקינום לינו נמשמעות הכתוב, שחמר: וארץ היאור לפרדעי' וגם לין מדרך התנין הזה לפשוט בחרן חף כי לנוח נכתים ונתנורים כי הוא חך לפעמים לנוח ליבש יחח על שפת היאור חך לח ירחק מגבולו, ושם הרדי"ק שמע מפי לחת שהיתה מלחה תנינים החלה והיח הנקרלת קרָקָדִי' וינוחו בנמל מעקמיקה, הן לח נמלח שתתכבד החיה הזחת שם כינשה. ושף כי לדעת רשב"ע שחמר (לעיל כ"ד) כי מכות דש, לפרדעים, כנים, היו כוללים מלריים וערבים, ושף יפחית ה' לת עמו?—ונרחה לי כי לזה כוון בחמרו (לחמרי שהביח הדעה שהוא התנין החוטף בני לדם) וז"ל ולחרים לומרים כי הם הנמלחים נרובי נהרות שמשמיעים קול והוא הנכון בעיני, ע"כ, לבל מה שים לפקפק על פי' השני של הרשב"ע (ולף' הסכימו עמו רוב המפרשי') הוא מה שנף' בתהלים (ע"ח מ"ה): יחלח בהם ערוב ויחכלם ולפרדע ותשחיתם. ששם גם נחמ' שתין במלת ותשחיתם, הכוונה על המיתה, נכל זחת לפי הנכלל הזירי לעלו' מהקל על החומר משמע כי לפרדע היה קשה מערב, (כח) ובמשארותיך. סרמב"ן תרגם גם כאן גם, לְהַלָּן (י"ג ל"ד) (בחקטרעג) וכן דעת

תרגום אשכנזי

ו א ר א ז

ח (ו) דער עווּיגע שפּראַך צו משה: זאַגע צו אהרן: נייגע דיינע האַנד הין מיט דיינעם שטאַבע געגען דיא שטראָמע, געגען דיא פּליסע אונד געגען דיא זעען, אונד ברינגע דיא פּרעשע העּ־רויף איבער דאַז לאַנד מצרים. (ב) אהרן נייגטע זיינע האַנד הין געגען דיא געוועסער פּאָן מצרים; דאַ קאַם דער פּראָש העּרויף, אונד בעדעקטע דאַז

ויעשו

ר ש "י

ח (ב) ותעל הצפרדע. לפרדע אחת היתה והיו מכין לותה והיו מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו. ופשוטו ים לומר שרוץ הצפרדעים קורץ לשון

תרגום אונקלוס

ח (ו) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר לְאַהֲרֹן אֲרֵים יָת יְדָךְ בְּחוּטָרָךְ עַל נַהֲרַיָּא עַל אֲרִיבַיָּא וְעַל אַגְמַיָּא וְאַסֵּיק יָת עוּרְדְּעָנַיָּא עַל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם: (ג) וַאֲרִים אַהֲרֹן יָת יְדֵיהּ עַל מַיָּא דְּמִצְרָאֵי וּסְלִיקוּ עוּרְדְּעָנַיָּא

וחפו

ב א ו ר

היה הערינה שלשון נה העיסה. (רד"ק בשרשים שרש שחר), וכן ת"י ויע"ש ונחלוותך, ופי' מהר"ם די לונזלנו במעריך שלו שהוה הערינה, דלת בנעל הערוך שפי' תנור, וכן פי' מ' בנימין מוספיה בהוספותיו על הערוך:

ח (א) נטה את ידך, על רוחות הנמים: האגמים, הנפרד אגם, ונקבולו בה הדגש תמורת הנח, ובסמיכות הרבים ובכנוים נפל הדגש כמו ועל לגמיהם (לעיל ז' י"ט), לגמי נפש (ישעי' י"ט י'), וחולי הרפויס הס ממשקל לחר בנפרד: (ב) ויט, הנה נטה ידו ולח הכה ביחור כחשר עשה בראשונה רק רמז כי יכלו לעלות הצפרדעים בנטות ידו לבד, כ"כ הרמב"ן [ויתכן שהכה רק שקבר הכתו']: הצפרדע, שם המין, בערבי' גרינולייר"ה בלע"ז, והוא

ה מ ע מ ר

החכם בעזעניום ותמר וחילי שנחלף זי"ן שחלית בימנית והוה מן שחר. לפל הרד"ק בשרש שחר כתב וז"ל: ועניו לחר נרוך טנלך ומשלרתך ונתנוריך ובמשחרותיך והיה הערינה שלשון בה לת העיסה. לפל משחרותם לרורות בשחלותם היה העיסה עלמה ותפשר שיקרה בן לעניו מזון מנזרת שחרה וכסותה, כי הלחם הוה עיקר מזון החדם ע"כ. גם יונתן שתרגם בתן כחונקלוס, לקמן סר ממנו והעתיק: מן דמשתייר להין מן פטירי ומריבי. הנה הניו שם משחרת מן שחר ונשחר. ונלחת לת ידעתי למעת המפרשים שגם שם הענין על הערינה מדוע. יזכיר הכתוב זה, מה לנו לת שנחו הערינה לו שחר כלי על שכמם, כי רחוק הוה שיחזו העיסה בתוך הערינה, וכנר הרגיש לדעתי הרלב"ע בזה לכן לתמר כי הוה כלי ען כי תמוריהם היו טעונים בגדיהם שחלו ממלרים — וגם זה רחוק.

ח (א) היאורים, ת"ל לריתיה ובדפוס תמוריהם הני' לריטיה בטי"ת וכן הוה בתרגום לשחר ת' ה'דפוס וויניליה והכון בתי"ו כמו שמלינו בתלמוד בכמה לוכתי ההוה תורה דנפל לריתיה (בב"ק כ"ג) הלי לריתיה דהלאי (חולין ק"ו ע"ח ועיין תוספות שם), וכנר העיר המתורגמן כל יחור בלשון יחיד מתורגם בהרה ובלשון רבים מתורגמים לריתיה. (ד"ה)

(ג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם
וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְּפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם: (ד) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה
וְיָסֵר הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי
וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה:
(ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר
עָלַי לְמָתַי וּלְעַבְדְּךָ וּלְעַמְּךָ

לאַנד מצרים. (ג) נון טהאַ־
טען דיא בילדערשרי־פֿטקונדי־
גען עבען דאַסזעלבע דורך
איהרע פֿערבאָרגענען קינסטע,
אונד בראַכטען דיא פֿרעשע
איבער דאַז לאַנד מצרים הע־
רויף. (ד) פרעה ליעם משה
אונד אהרן רופֿען, אונד
שפּראַך: פֿלעהט צו דעם עווי־
גען, דאַם ער דיא פֿרעשע
פֿאָן מיר אונד פֿאָן מיינען אונ־
טערטהאַנען וועגנעהמע, זאָ
ווילל איך דאַז פֿאָלק ציעהען
לאַססען, דאַם זיא רעם עווי־
ולעמך

גען איין אָפּפֿער שלאַכטען. (ה) משה שפּראַך צו פרעה: שאַפֿע דיר איינען רוהם אי־
בער מיך, אויף וועלכע צייט זאָלל איך פֿיר דיך אונד פֿיר דיין אונטערטהאַנען פֿלע־

תרגום אונקלוס

וַחֲפוֹ יַת אַרְעָא דְמִצְרָיִם: (ג) וְעַבְדוּ כֵּן
חָרְטֻמֵּיהוֹן וַאֲסִיקוּ יַת עוּרְדְּעָנַיָּא עַל
אַרְעָא דְמִצְרָיִם: (ד) וּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וְאָמַר צַלּוֹ קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עוּרְדְּעָנַיָּא
מִנִּי וּמֵעַמִּי וְאֶשַׁלַּח יַת עַמָּא וְיִדְבְּחוּן קֳדָם
יְיָ: (ה) וַאֲמַר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה שְׁאַל לָךְ גְּבוּרָא וְהַב לִי זְמַן לְאֵימָתַי אֲצַלֵּי עָלָךְ וְעַל עַבְדָּךְ

ימידות. וכן ותהי הכנס הרתים׳ פדוליי"ר
בלעז. וף ותעל הלפרדע גרינוליי"ר
בלעז: (ה) התפאר עלי. כמו היתפאר
הגרון על החובב בו מצחצח לומר אני גדול
ממך ונטי"ר בלעז. וכן התפאר עלי
הצחצח להתחכם ולשחול דבר גדול ולומר
שלא תוכל לעשותו: למתי לעתיר לך. לת

באור

והוא שם למין הגרינולי"ת, בל"ז (פרוש), והוא תגזור ממנו שם המין תלמר (געפרעש) כמו מן (ווילד, געווילד), מן (בערג, געבירגע), ודומיה׳, וכן ותהי הכ׳ (לקמן פסוק י"ד), שם המין, ברש"י פדולייר"ת בלע"ז, והוא שם המין נגזר מן פעדיקולוס (בל"ז ויז): (ג) ויעשו, נמיס מועטים ע"כ רלה פרעה כי הפרדעים בין מצצה להרן ובין מצחיכם ע"כ קרית למצה כי רלה שהרטמים הוסיפו על המנה ולא יכלו לחסדה. (הרלב"ע). (ד) ויקרא, לומר העתירו דרך מוסר לשניהם, ולזת המנה היתה קצה מהרלוזה כי כתוב ולפרדע ותצחיחם (תהלים ע"ח מ"ה). (הרלב"ע): [העתירו, לעתיר והעתרתי, ולא נאמר עתרו לעתר ועתרתי (ר"ל מנין הקל), מפני שכל לשון עתר הרבות פלל הוא ובאשר יאמר הרבה לרבות והרביתי לשון מצטיל כך יאמר העתיר לעתיר, לעתיר דברים, ואם לכולם והעתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל"ה י"ג), הרביתם (רש"י), לכל נמלא גם בקל ובנפעל ויעתר יצחק וגו', ויעתר לו וגו', וגם הוא לשון רבוי תפלה, כמ"ש הרל"ק בשרשים שרש עתר, כי לא הוזכר הצרע הזה רק על רבוי התפלה, כי על התפלה סתם בלי הזכר הוזכר שרש פלל, וממנו נגזר שם תפלה, וכ"כ רש"י עלמו בריש פ' תולדת (בראשית כ"ה כ"ו), ולא חלק שם נין קל להספיל, רק לאמר סתם שבוש' הצרע הזה היה על רבוי דבר' ע"ש]. ויסר, ענינו שיסר, וכן ויזכרו, ענין שזכרו: ואשלחה, וי"ו ההמשך, בל"ז (זף): (ה) התפאר עלי, כמו היתפאר הגרון על החובב בו (ישעי' י' ט"ו), מצחצח לומר אני גדול ממך, אף כאן התנצח עלי לנקם תפלך, ולעשה, ברש"י ונטי"ר בלע"ז והוא (ריהאען) בל"ז: למתי אעתיר לך, את לאר לעתיר

המעמר

(ה) התפאר עלי וגו', פירש"י הצחצח להתחכם ולשחול דבר גדול וכו' ותרלה שם לחליס

תרגום אשכנזי

וארא ח

וְלִעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְפַרְדְּעִים
מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה:
(ו) וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ
לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ:
(ז) וְסָרוּ הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ
וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר

תשארנה

העז, דיא פרעשע פאן דיר אונד פאן דיינען הייזערן אוים, צוראטטען, דאס זיא נור אים פלוסע בלייבען? (ו) פרעה שפראך: אויף מארגען. יע, נער שפראך: נאך דיינעם ווארט, דאמיט דוא ערפאהרסט, דאס ניטמאן מיט דעם עוויגן אונזערעם גאטטע

צו פערגלייכען, (ז) זאל זאללען דיא פרעשע פאן דיר, פאן דיינען הייזערן, פאן דיינען בעדיענטען אונד פאן דיינען אונטערטהאנען וויבען, דאס זיא נור אים פלוסע בלייבען.

משה

תרגום אונקלוס

וְעַל עַמָּךְ לְשֵׁצָאָה עוֹרְדְּעַנְיָא מְנָךְ וּמִבָּתָּךְ
לְחוֹד דִּבְנַהֲרָא יִשְׁתַּאֲרוּן: (ו) וְאָמַר לְמָחָר
וְאָמַר כְּפִתְגָמָךְ בְּדִיל דְּתִידַע אֲרֵי לֵית כַּיְיָ
אֱלָהָנָא: (ז) וְיַעְדוֹן עוֹרְדְּעַנְיָא מְנָךְ וּמִבָּתָּךְ
וּמֵעַבְדָּךְ וּמֵעַמָּךְ לְחוֹד דִּבְנַהֲרָא יִשְׁתַּאֲרוּן:

וגסק

רש"י

לחזר לעתיד לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרלה זיכרתו ותרלה אם לחצלים דכרי למועד אתקנע לי. הלו נאמר מתי לעתיר היה מזמע מתי לתפלל. עכשיו שנא' למתי מזמע לכי היום לתפלל עליך זיכרתו הצפרדעים לזמן אתקנע לי לאמור לחזה יום תרלה זיכרתו: לעתיר העתירו והעתרתי. ולא נאמר לעתר עתרו ועתרתי מפני שכל לשון עתר הרנות פלל הוא וכאשר יאמר הרנו לרצה והרציתי לשון מפעיל כן יאמר העתירו לעתיר. לעתיר דנרים. וגם למולם העתרתם עלי דנריכם הרניתם: (י) ויאמר למחר. התפלל היום זיכרתו למחר:

ויאל

באור

לך היום על הכרתת הצפרדעים, למתי תרלה זיכרתו, ותרלה אם לחצלים דכרי למועד אתקנע לי, הלו נאמר מתי לעתיר, כי' מזמע מתי לתפלל, עכשיו שיאמר למתי מזמע לכי לתפלל היום עליך זיכרתו הצפרדעי' לזמן אתקנע עלי, לחזור לחזה יום תרלה זיכרתו, וכן מתורגם בל"א: להכריח הצפרדעים, רמז למיתתם כלשון וגזרתה הנפץ ההוא (כראשי י"ג י"ל ועוד רבים), והכרתי לחחתך (מלכי' ח' כ"ח ונ' ט' ח'), ואמר משה פעם לפרעה וסרו הצפרדעים, לחזר בי מיד שיתפלל יסורו כולם אלא יפגד פרעה שימותו חלה ויעלו לחרים מן היאור רק תסור המכה לגמרי ולא על פי שתשארנה מהם ביאור, וגל זה להודיעו כי המכה מאת האלהים על ענין ישראל בלבד. (הרמב"ן): (י) למחר, התפלל היום זיכרתו למחר, והנה אין מנהג החדש לנקש רק ביסור המכה ממנו מיד, לך אולי תזב פרעה כי מערכת הדמים הביאה הצפרדעים על מצרי' ומשה ידע כי הגיע עת סורם, ולכן אמר אליו התפאר עלי בחזבו שיאמר לו להכריתם מהר, לכן האריך לו עד למחר, למען נסותו: כדברך, לעזה, או כדבריך יהי': (ו) ביאר

תשארנה

המעמר

דכרי למועד אתקנע לי וכו' ע"כ, ודכריו נראים לנאור מה שתרגם אונקלוס שאל לך גזורת (כלומר מוסת נדול) והכ לי זמן וכו' וכן הגיה התכס בעל תוהב גר שני הספרים והכ לך זמן מעוגת היא. (ר"ה).

תִּשְׁאַרְנָה: (ח) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־
יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־
שָׂם לְפַרְעֹה: (ט) וַיַּעַשׂ יְהוָה
כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְפַרְדְּעִים
מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־
הַשָּׂדֹת: (י) וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם
חֳמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ: (יא) וַיַּרְא
פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד
אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה: ס (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה
אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ

והיה

תרגום אונקלוס

(ח) וּנְפַק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִלְוַת פַּרְעֹה וְצַלִּי
מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ עַל עִיסַק עִוְרְדְּעָנַיָּא דִּי שַׁוִּי
לְפַרְעֹה: (ט) וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָמָא דְּמֹשֶׁה וּמִיתוּ
עִוְרְדְּעָנַיָּא מִן בָּתַּיָּא מִן דָּרָתָא וּמִן חַקְלָתָא:
(י) וּכְנָשׁוּ יָתְהוֹן דְּגוֹרִין דְּגוֹרִין וּסְרִיאוּ עַל
אַרְעָא: (יא) וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי הֲוַת רְוָחָתָא
וְיַקַּר יָת לִבֵּיהּ וְלָא קַבֵּל מִנְּהוֹן כְּמָא דִּי
מַלֵּיל יְיָ: (יב) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֵימַר לְאַהֲרֹן אֲרִים יָת חוּטָרָךְ וּמְחֵי יָת עַפְרָא דְּאַרְעָא

ויהי

תרגום אשכנזי מא

(ח) משה אונד אהרן גינגען
פֿאָן פּרעה הינוועג, משה שריע
צו דעם עוויגען וועגען דער
פּרעשע, דיא ער דעם פּרעה
צוגעשיקט. (ט) דער עוויגע
טהאַט, וויא משה געשפּראָ-
כען האַט. דיא פּרעשע שטאַר-
בען אוים דען הייזערן, אוים
דען גענאֶפֿטען אונד אוים דען
פֿעלדערן; (י) זיא בראַכטען
זיא אין הויפֿען צוזאַממען,
אונד דאָס לאַנד וואַר שטינ-
קענד. (יא) אַלס פּרעה זאַה,
דאַס עס נאַכגעלאַסטען האַט,
מאַכטע ער זיין הערץ האַרט,
אונד וואָלטע איהנען ניכט
געהאֶר געבען, וויא דער עווי-
גע געשפּראָכען. (יב) דער עווי-
גע שפּראַך צו משה: זאַגע צו
אהרן: נייגע דיינען שטאַב הין,
אונד שלאַגע דען שטויב דער

ערֶ

רש"י

(ח) וילץ וילעק. מיד זיכרתו למחר:
(י) חמרם חמרם. לגורי' לגורים כתרגומו
דגורין גלין: (יא) והכבד את לבו. לשון
פעל הוא כמו הלוך ונסוע. וכן והכות את
מואב ושחול לו בחלטים. הכה ופלוע:
כאחר דבר ה'. והיכן דבר ולא ימצא
אלינס פרעה: (יב) אמור אל אהרן.
לא היה העפר כדאי לנקות על ידי משה
לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו

בחול

באור

תשארנה, כי אם היו ערם עלותם, ולאחר שהזכיר היאור לזרך להזכיר הנהרות והאגמים: (ח) ויצא וגו' ויצעק, מיד זיכרתו למחר: ויצעק, טעם וילעק כי בעת אשר ילעק יביאהו כי אמר אל פרעה מעצמו כדברך יהי' בלא דעות הזה. (הרא"ע): (ט) ויעש ה' כדבר משה, מעצמו: החצרת, הם הבתים שבכפרים עם יתר הבנינים שסביבותיהם, בל"ז (גשהעפטע), נגזר מן (החָל), כמו חלרות מן חלר: (י) חמרם חמרם, לגורים לגורים, כתרגומו דגורין גלין: (יא) הרוחה, כמו ורוח לשחול (שמואל א' ט"ז כ"ג), והוא הפך הלחץ והצרה: והכבד, לפי שהמכה פוגמת גדולה היתה לו נתחזק לבו מאליו אלא הוא הרשיע להכניד את לבו. (הרשב"ם), והוא שם הפועל תחת פעל

תרגום אשכנזי

וארא ח

וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (יג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְּמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (יד) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא

יכלו

ערדע ז זאָ זאָלל ער אים גאַנ־
צען לאַנדע מצרים צו אונגע־
ציעפֿער ווערדען. (יג) ויא
טהאַטען אַלזאָ; אהרן נייגטע
זיינע האַנד מיט זיינעם שטאַ־
בע הין, שלוג דען שטויב דער
ערדע, דאַ ענטשטאַנד דאַז
אונגעציעפֿער אין מענשען אונד
אין פֿיעה; אַללער שטויב דער
ערדע אים גאַנצען לאַנדע
מצרים ווארַ צו אונגעציעפֿער.
(יד) נון טהאַטען דיא בילדער־
שריפֿטקונדיגען עבען דאַסזעלבע
בע דורך איהרע פֿערבאַרגענען קינסטע, דאַז אונגעציעפֿער הערפֿאָרצובריננען, אַבער
זיא

ר ש ׳ י

נחול ולקח על ידי לחרן: (יג) ותהי הכנם. הרמיזה פדולי"ח בלעז: (יד) להוליח את הכנים. לברחותם ולהוליחם ממקום לחר: ולח יכולו. שחין השד שולט על נריה פחותה מכשעורה:

תרגום אונקלוס

וִיהֵי לְקַלְמָתָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ (יג) וְעָבְדוּ כֵן וְאָרִים אַהֲרֹן יָת יְדֵיהּ בְּחוּטְרֵיהּ וּמְחָא יָת עַפְרָא דְאַרְעָא וַהֲוָת קַלְמָתָא בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא כָּל עַפְרָא דְאַרְעָא הֲוָת קַלְמָתָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ (יד) וְעָבְדוּ כֵן חַרְשַׁיָּא בִּלְחָשֵׁיהוֹן לְאַפָּקָא יָת קַלְמָתָא

ולא

באור

ענר: (יב) והיה לכנם, כ"ל שיתהפך העפר לכנים, כי כן הוח נחור מלת והי' הנח' עם למ"ד לזחרי', להורות על השתנות הדבר מחבר הי' בענר, והתחדש בו ענין, עד שנהיה דבר לחר: לכנם, מיני כינים ופרעושין, (הרשב"ם), בל"ח (חונגעליעפֿער): (יג) הכנם, שם המין והמ"ם נוסף כמו ליקש חנם, ולח נמנח הנפרד ממנו במקרח רק בדברי רז"ל כנה, ומחר כל עפר הארץ הי' כנים, לף שהכה במקום לחד, כי כן הי' דבר המיס ודבר השחין, כי השגם הוח כי לח תחל המכה: (יד) ויעשו כן, שהכו עפר הארץ לו תחבולה לחרת: להוציא חת הכנים, לברחותם לו להוליחם ממקום לחר: ולח יכלו, שנה מלת השם היתה שלח הצליחו במעשיהם בפעם הזחת, וה' שכל עלתם כרלינו, שהכל שלו והכל בידו, והנרחה בעיני עוד, כי מלת השם להפוך תולדות המי' לדם, ומלת הלפרדעים להעלותם מן היחור, יכלו לעשות כן, כי ילן בהם נריחה לו יכירה, כי לח חמר הכתוב ויהיו הלפרדעים רק ותעל הלפרדע שנחספו ועלו ממקומם, רק מלת הכנים היתה יכירה, ולין שנע העפר להיות כנים על כן חמר והי' לכנים, וחמר להולי' חת הכנים, כענין תוכח הארץ נפש חיה וגו' ויהי כן (נרחשית ח' כ"ל), ולח יכול לעשות כמעשה הזה זולתי היוכר ית' וחמר ויעשו כן ולח יכלו, כי השניעו שדיהם

לעשות

המעמר

ח (יד) ולא יכולו, עיין מה שכתוב הרב המנחר נשם הרמב"ן, ולולח ירחתי להריס רחשי נגד שר התורה סייתי חומר כי גם פה לח היתה נריחה חמתה כי לך חקי הנריחה לח הנריחה עלמה ישנה ה' בעזמו נפלחות, וכחשר חמרתי לעיל בדבר הלפרדעים, חבל הענין היה כי ידוע הוח שמיות קטנות חין מספר למו יצרנו בעפר הארץ ויעוספו בחויר השמים

ואין

וְכָלּוּ וַתְּהִי הַכִּנִּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:
(טו) וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה
אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־
פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה: ס (טז) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר
וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא

המימה

זיא קאָנוטען נ׳לט. אינדעם־
סען ווער דאָז אונגעציפֿער אָן
מענשען אונד אָם פֿיעהע־
(טו) דיא בילדערשריפֿטקונדי־
גען שפּראָכען צו פֿרעה: עס
איזט איין פֿינגער גאָטטעס
(דאָז הייסט: מייגע ווירקונג,
דיא מוכמיטטעלבאָר פֿאָן גאָטט
קאָמאָט). אַללין, פֿרעה׳ס
הערץ ווער שאָן פֿערשטאָקט,
אונד ער גאָב איהנען הענ־
נאָך קיין געהאָר, ווייא דער

עווינג געשפּראָכען האָט. (טז) דער עווינג שפּראָך צו משה: שטעהע דעס
מאָרגענס פֿריה אויף, אונד שטעללע דיך פֿאָר פֿרעה, ער געהט הינוים אָן דאָז וואַס־
סער

וְלָא יְכִילוּ וְחַוַּת קַלְמָחָא בֶּאֱנָשָׁא וּבְבְעִירָא:
(טו) וַאֲמָרוּ חַרְשַׁיָּא לְפַרְעֹה מָחָא מִן קֳדָם יְיָ
הִיא וְאִתַּקַּף לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא קַבֵּיל מִנְּהוֹן
כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ: (טז) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְאִתְעַתַּד קֳדָם פַּרְעֹה

(טו) לאצבע אלהים היא. מכה זו לויגה ע״י
כשפים מלת המקום היא: כאשר דבר ה׳.
ולא ישמע אליכם פרעה:

הא

באור

לעצות מאמרם ולא הי׳ נחש כח, (מדברי הרמב״ן): [ותחי הכנם וגו׳, הזכיר עוד הפעם לומר כי היתה המכה לפי בחרטמי׳, כ״כ הרלב״ע, ולדבריו יהי׳ זה כלל אחר הפלט]: (טו) אצבע אלהים הוא, סודו כמעשה להרן שהי׳ מלת האלהים ולא ע״י מעשה כשפים, ולולם פרעה לא ישמע גם לפי חרטומיו, ולא קיים להם מן העת ההיא והלאה, כל כך החזיק את לבו. [והנה הרלב״ע פי׳ שאמרו לפרעה לא בזה זאת המכה בענוד ישראל לשלחם רק מכת אלהים היא נפי מערכת הכוכבים על ארץ מצרים, כי פרעה לא נתן הנורק רק השם שהזכיר לו משה, וזה כדרך כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא הי׳ לנו (שמואל א׳ ו׳ ט׳), מן השמים, על כן חזק לב פרעה, והרמב״ן טען עליו ואמר כי המקרה לא יקרא לשבע אלהים, רק המכה הבאה מאתו בעונש תקרא יד ה׳ ולשבע אלהים, כאשר נאמר בכתוב שהניח לא ידו נגעה בנו, וכתיב וירא ישראל את היד הגדלה (לקמן י״ד ל״א), ואיתה יד ה׳ בכם ובאתיכם (שמואל א׳ י״ב ט״ו), נגדה מאד יד האלהים שם (שם ה׳ י״ח) עכ״ל, ולדעתי כוונת הרלב״ע היא שהודו כי מכה היא מלת האלהים אבל לא בענוד ישראל לשלחם, רק לעונש עון אחר, וכוונתו כמה שאמר נפי מערכת הכוכבים, כי המה מאמצעיים לעצות בארץ כפי מה שגזרה חכמתו, אם לשבע ואם לחסד, ולשבע שרצו לשבע והלל״ף נוספת, כי כן מלאנו במשנה שעשו ממנו פעל והשתמשו ממנו בשנין הפעיל, ואם היו שניהם שוים הממונה קומר להם הלשיעו (יומא פ״ב מ״ח), ופירשו שם בגמרא (שם דף כ״ב ע״ב) תנא הודיעו שלשעותיהם למדין]: באשר דבר ה׳, ולא ישמע, שלשם פרעה (לעיל ז׳ ד׳): (טז) הנה יוצא המימה, בארץ מצרים אין גשם ואין מטר סומף,

---

המעמר

ואין העין שולטת בהן ולא יושגו בחוש, והנה בדברו ה׳ התקבצו הצרעים החלה לשלפים ולרבבות ויקנו על נוסות אדם ובהמה ויעשבו ויבקעו לומם, ולזה לא יכלו החרטומים לעשות כמו חלה,

תרגום אשכנזי

וארא ח

סער, שפריך צו איהם: וָאָ
האַט דער עווינג געשפראָכען:
לאַם מיין פֿאָלק ציעהען אונד
מיר דיענען! (י) ווען דוא
אַבער מיינע אונטערטהאַנען
ניכט ציעהען לאַססעסט, זָא
ווילל איך איבער דיך, דיינע
בעדיענטען, דיינע אונטער-
טהאַנען אונד אין דיינע הייזער אַללערלייא געווילד שיקקען, דיא הייזער דער מצרים זָאלֿ,

מצרים

לען

ר ש ״ י

(יו) מצלי' נך. מגרה נך. וכן ואן בהמו' לשלח נם לשון שסוי לנטייי"כיר בלעז: לת הערב. כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו מצחיתים בהם. ויש טעם בדבר בלשלה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו. בטבעיסי מלחמות מלכים נת עליהם בסדר מלכות בשלרה על עיר בתחלה מקלקל מעיינותיה ואחר כך תוקע עליהם ומריצין בשוסרות לירלח ולנהלם. וכן הלפרדעים מקרקרים והומים וכו'

כדאיתא

תרגום אונקלום

הָא נָפֵיק לְמַיָּא וְתֵימַר לֵיהּ כְּדֵין אָמַר יְיָ שַׁלַּח עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי: (י) אֲרֵי אִם לֵיתָךְ מְשַׁלַּח יַת־עַמִּי הָא אֲנָא מַשְׁלַח בָּךְ וּבְעַבְדָּךְ וּבְעַמָּךְ וּבְבָתָּיִךְ יַת עָרוֹבָא וְיִתְמְלוּן בָּתֵּי

מצראי

באור

ונהר נילוס עולה ומשקה לת כל השדות, כידוע, וכשהר יגלו המים לעלות, כן תרבה הטרטה בשדות, והשנע בכל ארץ מלרים, לכן דרך המלכים לנלות ולרלות עד לגה עלה הנהר: (יו) משליח, רש"י פי' מלשון שסוי לנטייל"ר בלע"ז, ונרלה של"ל לינליטי"ר בלע"ז, ובל"ל (העטלען): [הערב, לשון הרשב"ם לומר לתי כי מיני זחנים הם שנקרחים ערוב על שם שדרכם לטרוף בלילות כדכתיב זחב ערבות ישדדם (ירמי' ה' ו'), זחבי ערב לח גרמו לנקר (נסני' ג' ג'), וכשהר יחמר מלודם (ר"ל שהוח שם המקרה) לחרוס שם תהר), כן יחמר מעומק עמוק, מערב ערוב, נו"יטרי"ר בלע"ז (ובל"ל כחַבטטוייבער), שהזב ערוב הוח שהוח הולך בערב, עומק שם דבר הוח (ר"ל שם המקרה לעמקות), והמעשה קרוי עמוק (ר"ל דבר שנעשה בו העומק כמו הקרקע לו הנור שהם העלם שחל עליהם מקרה העמקות קרוי עמוק, שנעשה שם תהר להם, נור עמוק, מים עמוקים), לחרוס שחיר עכ"ל, לבל לדעת כל המפרשים הוח שם כולל לכל מיני החיות מעורבות, וכן תיב"ע עירבוב חיות ברש, וכן סופר נספר היזר שנלו שם כל מיני חיות וכל ערן החרן ועדן העוף ע"ש]: ומלאו, פעל מלח,

וכן

המעמר

כי כל תחבולתם הוח רק לטעות לת העין ונמו רגע ידמה לזו לרלות דבר מה תהר לינינו נגד עיניהו כלל, לולם להבדיל הכנים על החדש לו בהמה עד כי ירגשו בחב מזה זחת לין לחל ידם. (יז) חח הערב, לחר המעמר: נהיות כי ערב ערב יחבלק לעניניס שונים זה מזה ונרלה בהשקפה רחשונה שחין ביניהם שום השתחפות, לכן רלוחי לנחר לך פה לין כל ההורלות יסתעפו מגזע לחד, ולזה לחי לומר ערב הנחתו הרחשונה על ערבוב והתחנרות כמו ערב כחן וכן ערב רב, ומזה לו בשתי לו בערב (ויקרל י"ב נ"ח) כמו שבחב הרד"ק בשרשים לפי שהערב מתערב עם השתי, וגם מועד בילת השמש נקרל מזה ערב יען לעת כולת יתערבו הלורות ויתמזגו המרלות, (ולל כדעת החכם געזעניום שלמר כי ערב הוח מענין עדן ונחת כי ונהך

הוח

וארא ח

מְצָרַיִם אֶת־הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ: (יח) וְהִפְלֵיתִי
בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר
עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם
ערב

תרגום אונקלום

מְצָרָאֵי יָת עַרוֹבָא וְאַף אַרְעָא דִּי אִינּוּן עֲלָהּ:
(יח) וְאַפְרֵישׁ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת אַרְעָא דְגֹשֶׁן
דִּי עַמִּי שָׁרֵי עֲלָהּ בְּדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי חַמָּן

רש"י

כדלית"ח במדרש ר' תנחומא: (יח) והפליתי. והפרשתי וכן והפלה ה'. וכן לא נפלאת היא ממך (דברים ל') לא מובדלת ומופרשת היא

תרגום אשכנזי מג

לען פֿאלל געווילד זיין, וויא
אויך דאַז ערדריך, אויף וועלט
כּעם זיא וואָהנען. (יח) איך
וועדע אַבער דאַז לאַנד גשן
אַלסדאַן דאַדורך אונטערשיי-
דען, וואָרין מיין פֿאָלק וואָהנט,
דאַס דאַזועלבסט קיין געווילד
זיין

באור

וכן הנפעל ממנו שמוש בזוה לדבר הממלא ולדבר המתמלא, נאמר ונתיס מלאי כל טוב (דברים ו' י"ח), הנה הבתי' מתמלאי', ובמקום לאר ושוליו מלאי' את ההיכל (ישעי' ו' ל'), הנה הזולי' מלאי'. וכן בנפעל בתיב ותמלא הארץ את המי' (מלכי' ב' ג' כ'), הנה הארץ מתמלאת, ובמקו' אחר נאמר וימלא כבוד ה' את כל הארץ (במדבר י"ד כ'), הרי הכבוד מלא, ובמקו' הזה בתי מלרי' הם המתמלאי', ואת הערב כמו מן הערב, וכמוהו וימלא את החכמה (מלכים ח' ז' י"ב): וגם האדמה, מקום שתין בתי': (יח) והפליתי, טעמו מפריש והוא

המעמר

הוא כאשר לפנינו, והעד הנאמן בזה שהוא מענין לא יבקר במ"ש הרד"ק). ונגזר ממנו מלת מערב על פלת ניחת השמש כנודע, ולדעתי מזה וערבה כל שמחה (ישעי' כ"ד י"ח) כלומר כל שמחה היתה מהול בתוגה, והרד"ק פירשוהו כמו מסבה, והחכם בעזעניום פתרו מענין רחוק, עיין בדבריהם. ויען לעת ערב לס יפוח היום והחדס יבנות ממלאכתו סרוח על ערב המנוחה ויתעדן בכללי ערב, לכן נאמר על העונג והנחת ערב וערבה שנתך (משלי ג' כ"ו). ונקרא העוף הידוע בשם ערב לפי שדומה בשחרותו לחשכת ערב. והושאל על התחייבות לאחר יתחייב לים את עלמו בעבור לאחר (כירגטשאפֿט) כי עבדך ערב את הנער (בראשית מ"ד ל"ג) כי בחים לאחר יערב יתלאדו אתי תכונות שונות, כי מלד לאחד הוא מלוה ומלד לאחר הוא לוה ונקרא המשפון ערבון כי ים למלוה ולללוה זכות בו, גם בני התערובות (מלכים ב' י"ד י"ד) הוא מזה הענין (גייסען), ומזה נאמר על המסחר בחליפין (טויטשהאנדעל) לערוב מערבך (יחזק' כ"ז ט') כי כל לאחד הוא קונה ומוכר לאחד, לולם במלת ערבה שהורלתו כמו מדבר, הנה כנר לאר המכס בעזעניום כי לולי הוא מהמלית המתהפכות וענינו כמו עבר, לך שלדעתו המלה הזאת (עטיאָפּיט) עיין בדבריו, ולדעתי מילדי העברית הוא והונח על ארץ מיבוש בלי הריס וגבעות לאשר בקל נוכל לעבור בו בלי מכשול ומבני נגף, ולכן נח גם על כר נרחב כמו וירדו על הערבה (יחזקאל מ"ז ח') גם על ארץ ליה רחבת ידים (שטעפפען) וכן הוא הענין בשלת מדבר, (עיין רד"ק שרש דבר), וגם ערבי נחל מזה הענין כי העלים החלה ילמתו בערבה. ולדעת ידידי ר' יום ט' וויסע כי' נקרא מדבר ערבה, יען כי כל כחות הטבע המה תהו ובהו בקרבו, מונחים יחדו ושוכנים בתערובות מבלי להתחלק ולהתפשט כל אחד למיניהם, לך ערבה בהורלת מיבוש הוא על העונג והנחת לאשר לכל הולך בתוכו, ומענין וערבה שנתך הנזכר למעלה עכ"ל. ועל לורות ערוב הנזכר בכתובים שלפנינו, הנה בספר המלים כתב החכם בע-עניום שהוא מין ארץ הנקרא (קחקערלחקע) [דיא טוחקע] ואמר כי מוכח מן הפסוקים שלינו שם קבין, ונראה לי שבוונתו שלא יהיה שם לקבוץ מינים רבים לא יתכן ה"א הידיעת לאחר עם השם, ויפה פעיר, ואין ספק כי זה הכריח להרמב"ם לפרש על זאבי ערב.

תרגום אשכנזי

וארא ח

עָרֵב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: (יט) וְשַׂמְתִּי פְדֻת
בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה
הָאֹת הַזֶּה: (כ) וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא
עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַּרְעֹה וּבֵית
עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת
הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב: (כא) וַיִּקְרָא
פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ:
(כב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת
כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה
אלהינו

זיין זאָלל, דאַמיט דוא ער־
פֿאָהרסט, דאַס איך דער עווי־
גע מיטטען אים לאַנדע גיגענ־
ווערטיג בין. (יט) איך ווילל
אַלזאָ איינען אונטערשיעד מא־
כען צווישען מיינען אונד דיי־
נען אונטערטהאַנען; מאָרגען
זאָלל דיעזעס וואונדערציי־כען
געשעהען. (כ) דער עוויגע
טהאַט אַלזאָ; עס קאַם מע־
טיגעס געוויילד אין פרעה'ס
הויז אונד אין דיא הייזער זיי־
נער בעדיענטען אונד אים גאַנ־
צען לאַנדע מצרים וואַרד דאַס
לאַנד פֿאָן דעם גיעווילדע פֿער־
דאָרבען. (כא) פרעה ליעס
משה אונד אהרן רופֿען, אונד
שפראַך: גיהעט, אָפּפֿערט
אייערעם גאָטטע אים לאַנדע!

(כב) משה שפראַך: עס איזט ניכט שיקליך, דיעזעס צו טהון; דען זאָלכע דינגע, דיא דען
מצרים איין גרויל זינד, מיסטען וויר דעם עוויגען אונזערעם גאָטטע שלאַכטען. ווען וויר

נון

רש"י

היא ממך: למען תדע כי לחני ה' בקרב
הארץ. לפי על מי שכינתי בשמים גזרתי
מתקיימת בתחתונים: (יט) ושמתי פדות.
מיבדיל בין עמי ובין עמך: (כ) תשח'
הארץ. נשחתת הארץ מתחלת לרעת:
(כא) זבחו לאלהיכם בארץ. במקומכם
ולא תלכו במדבר: (כב) תועבת מצרים.

תרגום אונקלוס

עָרוֹבָא בְּדִיל דְּתִידַע אֲרֵי אֲנָא יְיָ שַׁלִּיט בְּגוֹ
אַרְעָא: (יט) וְאֶשַׁוֵּי פוּרְקָן לְעַמִּי וְעַל עַמָּךְ
אֵיתֵי מָחָא לְמָחַר יְהֵי אָתָא הָדֵין: (כ) וַעֲבַד
יְיָ כֵּן וְאָתָא עָרוֹבָא חַקִּיף לְבֵית פַּרְעֹה וּלְבֵית
עַבְדּוֹהִי וּבְכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם אִיתְחַבָּלַת
אַרְעָא מִן קֳדָם עָרוֹבָא: (כא) וּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר אִיזִילוּ דַבְחוּ קֳדָם
אֱלָהְכוֹן בְּאַרְעָא: (כב) וַאֲמַר מֹשֶׁה לָא תַקִּין לְמֶעְבַּד כֵּן אֲרֵי בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי דַּחֲלִין לֵיהּ

באור

והוא מבעלי הס"ת, והנה מבית הערוב היא מכה מסולקת, וכאשר יעלו החיו' מחעותם קלי'
הם ללכת בכל הארץ, ורלוי הי' נטבעם שיכלו גם בארץ גשן לאשר שם בני ישרא, סולרך לומר והפליתי
את ארץ גשן, שחגלל כלה נעבור שומד עליה, כי רוכה של ישראל היא, וכן נדבר של
בשמו' הזכיר ההנדלה והפרשה: כי אני יי בקרב הארץ, לע"פ שכינתי בשמי' נזירתי מתקיימת
בארץ, כן פירש"י, ולשון הרמב"ן לומר כי הוא שליט ומשגיח בקרב הארץ, לא כמי שיחשוב
עניים שאר לו ולא ירחה וחוג שמי' יתהלך עכ"ל: (יט) פדות, לשון הבדל', וכל פדיון קרוב מזה
הטעם, והכוונה שאפי' בארץ מלרים שם ישראל לא יזיקוהו: למחר, שלא תאחר
מקרה קוף: (כ) ויעש, למחרת כאשר דבר משה: [חשחת הארץ, נשחתת הארץ, מתחלת לרעת.
(רש"י), ולא העתיד במקום הנימוני, ורניס במוהו]: (כא) וזבחו לאלהיכם בארץ, במקומכם
ולא תלכו במדבר. (רש"י): (כב) תועבת מצרים, יראת מלרים, כמו ולמלכם תועבת בני

עמון

וארא ח

אֱלֹהֵינוּ הֵן נְזַבֵּחַ אֶת־תּוֹעֲבַת
מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ:
(כג) דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר
וְנִזְבְּחָנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר
יֹאמַר אֵלֵינוּ: (כד) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם
לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק
הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת
הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי: (כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
הנה

תרגום אשכנזי מד

גון דען גרייל דער מצרים פאָר
איהרען אויגען אַלס איין
אָפּפֿער שלאַכטען, וועלדען
זיא ניכט מיט שטיינען נאך
אונז וועלפֿען? (כג) אוינע דרייא
טעגיגע רייזע וואַללען וויר אין
דער ווייסטע טהון, אונד דעם
עוויגען אונזערעם גאָטטע אָפּ
פֿערן, וויא ער אונז בעפֿעהלען
לען ווירד. (כד) פֿרעה שפּראַך:
זאָ וויל איך דען איך זיעהען
לאַססען, דאַס איהר דעם עווי
גען אייערעם גאָטטע אין דער
ווייסטע אָפּפֿערן מאָגעט, נור
(כה) משה שפּראַך: זאָ וויא
איך

ענטפֿערנט איך ניכט נאָך ווייטער, פֿלעהט פֿיר מיך!

תרגום אונקלוס

מְנִיהּ אֲנַחְנָא נַסְבִּין לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא
דָּא נְדַבַּח יַת בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי דַחֲלִין לֵיהּ
וְאִינוּן יְהוֹן חָזְן הֲלָא יִיְמְרוּן לְמִרְגְּמָנָא:
(כג) מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין נֵיזִיל בְּמַדְבְּרָא וּנְדַבַּח
קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא כְּמָא דִי יֵימַר לָנָא: (כד) וַאֲמַר
פַּרְעֹה אֲנָא אֲשַׁלַּח יַתְכוֹן וּתְדַבְּחוּן קֳדָם יְיָ
אֱלָהָכוֹן בְּמַדְבְּרָא לְחוֹד אַרְחָקָא לָא תַרְחֲקוּן לְמֵיזַל צַלּוּ אַף עָלָי: (כה) וַאֲמַר מֹשֶׁה הָא

רש"י

ירחת מלרים כמו ולמלכם תועבת בני עמון (מלכים ב' כ"ג) ואנל ישרחל קורח לותו תועבה. ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מלרים דבר שנוח הוח למלרים שזיבה אתנו זובחים שהרי ירחתם אתנו זובחים: ולא יסקלנו. נתמיה:

פתל

באור

עמון (מלכים ב' כ"ג י"ג), ואנל ישרחל קורח לותו תועבה. ועוד יש לומר בלשון אחר תועבת מלרים דבר שנוח הוח למלרים שזיבה אתנו זובחים שהרי ירחתם אתנו זובחים, (רש"י): ולא יסקלנו, דרך שחלה ותמיה [ויק"ח כי תחסר ה"ח החמה והלח יסקלונו, אנל הרחב"ע חמר כי חלת הן נזבח כה"ח החמה והנה הוח כך הנזבח לת תועבת מלרים לעיניהם ולח יסקלנו, וכמוהו הן היתה נזחת (ירמי' ב' י'), ר"ל ההיתה נזחת, למנס הרד"ק כתב בשרשים שרש הן שחף על פי שענין חלו השנים לשחלה חלת הן היח במשמעה כי יבח ענין השחלה בלח חם ובלח ה"ח השחלה כמו חתה זה בני עשו (בראשית כ"ז כ"ד), והדומים לו עכ"ל, ודבריו נכונים]: (כג) דרך שלשת ימים, לריכים חנו להתרחק ממלרים: כאשר יאמר אלינו, ליזה

מקנה

המעמר

(כב) ולא יסקלוני, עיין בשמות, חולם יתכן שהוי"ו לשחלה וכמו שכתב הרד"ק בספר הכלול וז"ל: ים וי"ו לשחלה על חלת לח כמו ולח יתן לעבדיך (מלכים ב' ה' י"ד) וכן ולח ילך גם חתנו למנון (ש"ב י"ג כ"ו) ע"ב, ואם גם בחופן הזה נקודת הוי"ו בקמ"ן נחמר שהוקל בחן ומין זה

זר בל כך.

תרגום אשכנזי

וארא ח

איך פֿאַן דיר וועג געהע, זאָ פֿלעהע איך צו דעם עוויגען, אונד דאַז געווילד זאָלל פרעה, זיינע בעריינטען אונד זיינע אונטערטהאַנען מאָרגען פֿער. לאַססען; נור הינטערגעהע פרעה ניכט לענגער, דאַס ער הערנאַך דאַז פֿאָלק ניכט ציע, הען לאַססע, דעם עוויגען צו אָפּפֿערן. (כו) משה גינג פֿאָן פרעה הינוים, אונד פֿלעהטע צו דעם עוויגען. (כז) דער עוי, גע טהאַט נאַך משה'ס וואָר, טען; דאַז געווילד וויך פֿאָן פרעה, פֿאָן זיינען בעריינטען אונד פֿאָן זיינען אונטערטהאַנען, עס בליעב ניכט איינעם צוריק; (כח) אַללין פרעה

אח

ר ש "י

מאַ־

(כה) התל. כמו להתל: (כו) ויעתר אל ה'. נתחנן בתפלה. ובן אם נא לומר ויעתיר הים יכול לומר ומצמע וירכה בתפלה. וכשהוא אומר בלשון ויפעל מצמע וירכה להתפלל: (כו) ויסר הערוב. ולא מתו

תרגום אונקלום

אֲנָא נָפֵיק מֵעָמָךְ וְאֶצַלֵּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה וּמֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּיהּ מְחָר לְחוֹד לָא יוֹסֵף פַּרְעֹה לְשַׁקָּרָא בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלָּחָא יַת עַמָּא לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ: (כו) וּנְפַק משֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וְצַלֵּי קֳדָם יְיָ: (כז) וַעֲבַד יְיָ כְּפִתְגָמָא דְּמשֶׁה וְאַעְדֵּי עָרוֹבָא מִפַּרְעֹה מֵעַבְדּוֹהִי וּמֵעַמֵּיהּ לָא אִשְׁתְּאַר חַד: (כח) וְתַקֵּר

פרעה

באור

מקום נחת וכמה נחת ממנו: (כד) בעדי, עלי. (כה) [והעתרתי, נלה הה"ח נפתח בעבור העין שהיא נח"ם, והוא להרחיב לות הגרון: התל, להתל, והכוונה כמו את"ח לשקרו, ותשר לו משה כן בעבור שתמר במכת הלפרדעים לשלח את העם ולא שלח, ודקדוק המלה בתקתי נפ' ויכל (כרתשית ל"ח ז') ע"ש]: (כו) [ויעתר, רש"י ז"ל רולה נתן להבדיל בין הקל מזרם זה שבירוזו וירכה בתפלה ובין הפעיל שענינו וירכה להתפלל, ולא ירדתי לסוף דעתו, והנרלה מן הכתוב שלשניהם כוונם לחת, כי משה תמר לפרעה והעתרתי בהפעיל, והכתוב יתמר עליו ויעתר בקל, וכ"כ הרמב"ע יש מלות בלשון הקדש שהן שוות בטעם והן מצני בניניש מהקל ומהכבד כמו ויעתר אל ה', והעתרתי אל ה', וכמוה תשר לנוכי מורה הנער רן והוא ירה החלי (ז"ח כ' ל"ו), ולשה המלות שהן בכה מועטות הן נמספר עכ"ל]: (כז) [ויסר, שרשו סור מנחי העי"ן, ומשפטו בעתיד מהקל יסור, ועם וא"ו ההפוך יהתנה העורק לק"ח כמו מן יקום ויקס (והוא לפנת הנגינה שנעתקה מן פ"ח הפעל אל יו"ד החית"ן, ולא יבח לעולם בח נרחה " לחרי ת"ג שחין שה נגינ') ובהפעיל משפטו יסיר, ועם וא"ו ההפיך יהתנה החירק לפנול כמו מן יקים ויקס (לפנה המנפרת), רק שם הפ"ח חי"ת לו עי"ן יהתנו הק"ח והפנול לפתח להרחינם, גם שם ל"ם לחת מלותיות הנ"ל לו' ר"ם (זיש לה נ"ב דין הרחנה לפעמים), יהתנו לפתח, כמו ותנח, ויבע, ויבר, ולו מין הנפל בין הקל ובין ההפעיל, רק כל לחד יוכן מענינו, והנה מלת ויסר שה תוכל להתפרש בלחד משניהם, ושניהם נכונים, שם מהקל, ולו חזרת על הערב שלפני' כחזר לומר למעלה וסר הערב, לו מההפעיל, ולו חזרת על הפס שלפני', שהסיר הערב, והנה לונקלום ויונתן בן עוזיאל תרגמוה מן ההפעיל, כי על וסר הערב תרגמו ויעדי, ומלת

ויסר

אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם: פ

ט (ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: (ג) כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם: (ג) הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ

אשר

תרגום אונקלוס

פַּרְעֹה לַת לְבֵיהּ אַף בְּזִמְנָא הָדָא וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:

ט (ח) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לְוָת פַּרְעֹה וּתְמַלֵּל עִמֵּיהּ כִּדְנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְיהוּדָאֵי שַׁלַּח יָת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי: (ב) אֲרֵי אִם מְסָרֵב אַתְּ לְשַׁלָּחָא וְעַד כְּעַן אַתְּ מַתְקֵיף בְּהוֹן: (ג) הָא מָחָא מִן קֳדָם יְיָ הֲוָיָא בְּבָעִירָךְ

די

תרגום אשכנזי מה

מאַכטע אויך דיעזעם מאַהל זיין הערץ האַרט, אונד ליעס דאַז פֿאָלק ניכט ציעהען.

ט (ח) דער עוויגע שפּראַך צו משה: גיעהע צו פּרעה, שפּריך צו אים: זאָ האַט דער עוויגע, דער גאָטט דער עברים, געשפּראָכען: לאַס מיין פֿאָלק ציעהען, אונד מיר דיענען!

(ב) דען ווען דוא זיא ניכט ציעהען לאַסען וועסט, אונד העלטסט זיא נאָך צוריק. (ג) זאָ ווירד דיא האַנד דעם עוויגען זיין אַן

דיי

רש"י

כמו שמתו הלפרדעים שלח מתו היה להם הנאה נעורות. (כח) גם בפעם הזאת. לע"פ שאמר לוכני תזלח לתנס לח קייס הנטזתו:

ט (ב) מחזיק גם. לוחז גם כמו והחזיקה נמנושיו (דנריס כ"ה): (ג) הנה יד ה' הויה. לשון הוה כי כן יאמר

באור

ויסר תרגמו ולעדי, כנודע שנאמרו תנח החל"ף לסי' ההפעיל נמקום הה"ף והמתרגם האשכנזי תרגמו מן הקל]: (כח) גם בפעם הזאת, לע"פ שאמר לוכני תזלח לתנס, לח קייס הנטזתו [ויתכן שנוונת גס היח כמו שהכניד נלפרדעים, כי לח נמלח עד הנה שהנטיח לזלחס רק נלפרדעים ונערב, ונזניהס הנטיח לזלחס ולח קייס דנרו, ולכן נאמר נזניהס והכבד לת לנו ויכבד פרעה לת לנו, כלומר שהוח הכניהו נרלון, ולח ויחזק לב פרעה לו ויכבד לב פרעה, שהוח מעלמו, כן פי' הרשב"ס לעיל (ז' כ"ג)]:

ט (ב) ועודך, עוין ההתמדה והזמן ההוה, ויתכן לפרשו כענין עדיין: מחזיק, לוחז, כמ והחזיקה נמנושיו (דנריס כ"ה י"ח) [°ועניינו לתקף לותס נחזקה, וכ"ת מנקלוס ויב"ע מתקיף°]: (ג) הויה, לשון הוה, כי כן יאמר בל' נקבה על העבר היתה, על העתיד תהי', ועל העומד הויה כמו עושה רובה רועה, והנה מלחנו שנתחלפה היו"ד בוח"ו, ולתה הוה להס למלך (נחמי' ו' ו'), ונח פה על מספטו: [°במקנך אשר בשדה, התרה לותס שהוה כי רוב המקנה בשדה, לבל היה הדבר גס במקנה חשר בבית כמו שיאמר בל מקנה מלרים, ויתכן כי בעבור היות תוענה למלרים בל רועה לאן היו מפריסים לותס מן הערים זולתי בעת השתמשם בסוסים לרכוב ובחמורים למשל, והנה היה המקנה רחוק ממלרים בשדה גבול גשן ויתערב במקום המרעה מקנה מלרים ומקנה ישראל, ועל כן הולרך לומר והפלה ה' בין מקנה מלרים ובין מקנה ישראל, לו בעבור שהדבר משנוי החויר רחוי שיחפשט בבל הפלך רק שעשה השם עמהם להפליח. (הרמב"ן), ולדעתי היו ישראל רועי המקנה חשר למלרים, כמ"ש וימרו חת מייהם בעבודה קשה וגו' ובבל עבדה בשדה, ונפרט בי עבודת מרעה הלאן שהיתה עבודה נזוי' בעיניהם נמ"ש בי תועבת מלרים בל רועה לאן (בראשית מ"ו ל"ד), בלי

תרגום אשכנזי

אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד: (ד) וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם וְלֹא יָמָות מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר: (ה) וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ: (ו) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד: (ז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה

לא

דיינעם פֿיהע, וועלפֿעם אויף דעם פֿעלדע איזט, אַן פּפֿערד, דען, אַז עזעלן, אַן קאַמעל, לען, אַם רינדפֿיהע אונד אַם קלייגען פֿיהע איינע זעהר שוועהע פּעסט. (ד) דער עווינע ווירד איינען אונטערשיעד מאַכען צווישען דעם פֿיהע דער ישראל אונד דעם פֿיהע דער מצרים, זאַ ראַם ניכטס, וואַם דען קינדערן ישראל'ס נעהרט, שטערבען זאָלל. (ה) דער עווינע זעטצטע אייניע צייט פֿעסט, מאָרגען ווירד דער עווינע דיעזעם אים לאַנד טהון. (ו) דער עווינע טהאַט דיעזעם אויך טאַגס דאַרויף; עס שטאַרב נעמליך אַללעם פֿיהע דער מצרים, פֿאַם פֿיהע דער קינדער ישראל'ס אַבער שטאַרב ניכט אייניעם. (ז) פרעה שיקטע צוואַר הין, אונד ער־

פֿוהר

תרגום אונקלוס

דִּי בְחַקְלָא בְּסוּסָוָתָא בַּחֲמָרֵי בִּגַמְלֵי בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא מוֹתָא סַגִּי לַחֲדָא: (ד) וְיַפְרֵישׁ יְיָ בֵּין בְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי וְלָא יְמוּת מִכּוֹלָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִדַּעַם: (ה) וְשַׁוִּי יְיָ זְמָנָא לְמֵימָר מְחַר יַעֲבֵד יְיָ פִּתְגָמָא הָדֵין בְּאַרְעָא: (ו) וְעָבַד יְיָ יַת פִּתְגָמָא הָדֵין בְּיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּמִית כָּל בְּעִירָא דְמִצְרָאֵי וּמִבְּעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא מִית חַד: (ז) וּשְׁלַח פַּרְעֹה

נלזון נקנה על שנאי היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה כמו עושה רוצה רועה: (ד) והפלה. והבדיל:

באור

ספק מסרוס לעס הנגזה בעיניהם, ולחשוב עוד כי לא מתו רק המקנה לחוץ בשדה, כל' להרחות הפלא, שעם שמקנה בני ישראל היו מעורבים עם מקנה מצרים לו סמוך להם, בשבור שבני ישראל היו הרועים, עכ"ז לא מת ממקנה ישראל עד לחד, ויהי' פי' וימת כל מקנה מצרים בפשוטו כלם ממש, להיינו לחוץ בשדה, כי שב על הפסוק הל', ועתה מה שכתוב שלח פרעה את מקנך, היינו לותם שהיו בבית בעת מכת פדבר, ולחרי סור המכה שלחום אל השדה לרעות, וכן פי' רש"י לקמן (פסוק י'), וכן שנויי' בשילחך אל ויקח גם מחות רבב בחור (שם י"ד ז')]: דבר, עניינו מיתה: (ה) וחשלה, והבדיל: [מכל לבני ישראל, חסר לחוץ, וכן ת"ח מכולא דבני ישראל, הדל"ת בלחרי במקום הזי"ן הנגזרת ממלת לחוץ בשבילי: דבר, יאמר על ענין דברים מפוברים כמו הדבר לחוץ דבר ה' (ירמי' מ"ו י"ג), גם יאמר על ים כמו זה, וכמוהו לא תקרית דבר (דברים ג' ז'). (הרמב"ן), ותנקלוס ויב"ע מתרגמי' על הענין הל' פתגם לו פתגמא, ועל הענין הב' מדעם, וגם יורה לפעמים על מלת ענין, והוא קרוב לכל הב', כמו על דבר הנפרעני (לעיל מ' מ'), על דבר שרה (בראשית כ' י"ח), על דבר הכסף (שם מ"ג י"ח), ולכן יתורגמו בתרמי עיסק]: (ח) מועד, גם קבע ותות לתחלת החות, שלח יאמרו מכת מדינה היא: (ו) וימח כל מקנה מצרים, הענין רומז, כי

לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־
אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח
אֶת־הָעָם: פ
(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־
אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם
פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזָרְקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה
לְעֵינֵי פַּרְעֹה: (ט) וְהָיָה לְאָבָק עַל
כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם
וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ

אבעבעת

שען זאָ וויא אַם פֿיעה צור ענטצינדונג, אויס וועלכער

תרגום אשכנזי מו

פֿוהר, דאַס פֿאָן דעם פֿיעהע דער קינדער ישראל'ס נ כט אייגעם געשטאָרבען ווער; אַל־ליין דאַז הערץ פֿרעה'ס ווער חאַרט, זאָ דאַס ער־דאַז פֿאָלק דעננאָך ניכט ציעהען לאַסטען וואָללטע. (ו) דער עווינע שפּראַך צו משה אונד אהרן: נעהמט אייערע בידען הענדע פֿאָלל רוס פֿאָם אָפֿען, אונד משה ווערפֿע איהן גען הימל מעל פֿאָר דען אויגען פֿרעה'ס, (ט) זאָ זאָלל ער צום שטויבע ווערדען איבער דאַז גאַנצע לאַנד מצרים, אונד אַם מענ־

בלאַטען הערפֿאָרברעכען, אים נאַנ־

תרגום אונקלוס

וְהָא לָא מִית מִבְּעִירָא דְיִשְׂרָאֵל עַד חַד
וְאִיתַּקַּר לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת עַמָּא:
(ח) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן סָבוּ לְכוֹן מְלֵי
חָפְנֵיכוֹן פִּיחַ דְאַתּוּנָא וְיִזְרְקִינֵיהּ מֹשֶׁה לְצֵית
שְׁמַיָּא לְעֵינֵי פַּרְעֹה: (ט) וְיֶהֱי לְאַבָּקָא עַל
כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיֶהֱי עַל אֱנָשָׁא וְעַל
בְּעִירָא לִשְׁחִין סָגֵי אֲבַעְבּוּעִין בְּכָל אַרְעָא

דמצרים

רש"י

(ח) מלא חפניכם. יליו"ניים בלעז: פיח כבשן. דבר הנפח מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן ובלעז לול"ס: פיח לשון הפח' שהרוח מפיחן ומפריחן: וזרקו משה, וכל דבר הנזרק בכח לינו נזרק אלא ביד לאחת הרי ניסים הרבה. לאחד שהחזיק קומלו של משה מלא חפנים אלו ואל להרן. ולאחד שהלך החבק על כל ארץ מצרים: (ט) לשחין פורח אבעבועות. כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו נומחין נועות. שחין לשון חמימות. והרבה

באור

הנה כתוב אלא העז את מקנך (לקמן פסוק י"ט), ובכה תמלא בגרד ואת כל עבד השדה (שם כ"ה), והעד מכת הארבה ואכל את יתר הפלטה (שם י' ה'): (ז) עד אחד, אפילו אחד, ופי' הכתוב אחף על פי שאלא ורוה הפלא הגדול שממקנה ישראל לא מת מאומה, ומקנהו הנה השם, הכביד את לבו כל כך שלא רצה לשלחם, וכן מתורגם בל"ת: (ח) מלא חפניכם בגר"י ילויי"ם בלע"ז, כ"ל ולוויינט"ם בלע"ז כמו וות"ם יאינטעם, בל"ת (אייערע הענדע פֿאָל) כי לעז נרפת של מלא חפניים הוא (יאינט"ע) ומלת (וות"ם) הוא הכנוי שלכם: פיח, לפי דק שמתנפח נרוח מן הגחלים עמומי' הנשרפי' בכבשן, ולשון כר"י ובלע"ז לולנ"ם, ונרחה שנריך להנקד כזה אוֹלֶבש, בל"ת (געבלאזען): וזרקו משה, לשון כר"י וכל דבר הנזרק בכח לינו נזרק אלא ביד לאחת הרי נסי' הרבה, לאחד שהחזיק קימלו של משה מלא חפנים אלו ואל להרן (ובגר"י כ"י שבידי מוסיף בלשון הזה, שמונה קמוצים שקופן יד לאחת מחזיק שני קמלים הרי שמונה קמלים לשניהם ע"כ), ולאחד שהלך החבק על כל ארץ מצרים: (ט) לשחין, לשון חמימות, והרבה ים בלשון המשנה שנה שחונה, בל"ת (עגרלינדונג) גם הוא מלשון הזה: פרח אבעבעת, כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו נומחין נועות מלאות מורסא

ילחלוח

אַבַּעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
(י) וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעַמְדוּ
לִפְנֵי פַּרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה
הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אַבַּעְבֻּעֹת
פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: (יא) וְלֹא־
יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי
מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין
בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם:
(יב) וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא
שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה: ס (יג) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר

גאַנצען לאַנד מצרים. (י) זיא
נאַהמען רוס פֿאָם אָפֿען,
שטעללטען זיך פֿאָר פרעה,
משה ווארף אים גען היממעל,
דאַ ווארד ער צור בלאַזענדע,
ציגדונג, הערפֿאָרברעכענד
אַם מענשען אונד אַם פֿיעה.
(יא) דיא בילדערשרייבֿטקונדיגען
גען קאָנגטען ניכט שטעהען
פֿאָר משה וועגען דער ענטצינ-
דונג, דען דיא ענטצינדונג ווארד
אין דען בילדערשרייבֿטקונדיגען
אונד אין גאַנץ מצרים. (יב) דער
עוויגע שטערקטע דאַז הערץ
פרעה'ס, זאָ דאַס ער אים נען
קיין געהאָר גאַב, ווי א דער
עוויגע צו משה געשפראָכען
האַט. (יג) דער עוויגע שפראַך
צו משה: שטעהע פֿריה אויף,
שטעל-

והתיצב

ר ש "י

והרבה ים בלעזון מצוה שנה שמונה:
(י) בחדש ובנהמה. ואם תאמר מאין
היו להם הבהמות והלא כבר נאמר וימת
כל מקנה מצרים לא נגזרה גזרה אלא על
אותן שבשדות בלבד שנאמר במקנך אשר
בשדה והיכן לקו הבתים את דבר ה' הכניס את מקנהו
אל הבתים. וכן שנויה במכילתא

תרגום אונקלוס

דְּמִצְרָיִם: (י) וּנְסִיבוּ יַת פִּיחַ דַּאתּוּנָא וְקָמוּ
קֳדָם פַּרְעֹה וּזְרַק יָתֵיהּ מֹשֶׁה לְעֵיתָ שְׁמַיָּא
וַהֲוָה שְׁחִין אֲבַעְבּוּעִין סָגֵי בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא:
(יא) וְלָא יְכִילוּ חַרְטֻמַיָּא לְמֵיקַם קֳדָם מֹשֶׁה מִן
קֳדָם שְׁיְחָנָא אֲרֵי הֲוָה שְׁיְחָנָא בַּחַרְטֻמַיָּא וּבְכָל מִצְרָאֵי: (יב) וְאַתְקֵיף יְיָ יַת לִבָּא דְּפַרְעֹה
וְלָא קַבֵּיל מִנְּהוֹן כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה: (יג) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַקְדֵּם בְּצַפְרָא וְתִתְעַתַּד

קדם

ב א ו ר

ולחלוח, והלל"ף נוסף כי המלה מגזרת מים תנעה לח (ישעי' ס"ד ח') [והיא מנחי למ"ד ה"א
ונפלה הה"א, והס"ת והעי"ן כפולים כמו תסגנני (שם י"ג י"ח), מן כתרז בלבנון יסגה (תהלים
ק"ד י"ג), תשעשעו (ישעי' ס"ו י"ב)]: ועל דעת רבותינו ז"ל הי' מן הפיח ההוא לבדו יורד
על כל ארץ מצרים, והי' לבדו ההוא כאבק על הלחם ועל הבהמה מעלה בהן שחין, כי הי'
מס עורף, ולולי היה הרוח מניעם היתה נבתים, ואין ניכל ממנו, ונכון הוא, וכן הוא
יורד פעמי' רבות בימי הבצורת כדמות מנק נרדת הטל, ובתוב יתן ה' את מטר ארצך חנק
ועפר (דברי' כ"ח כ"ד). (הרמב"ן): (יא) ולא יכלו וגו', בזמן והכלמו לעמוד לפני
משה בהיותם מלאי שחין ולא יכלו מלטת נפשם על כן לא נאמר על היכל המלך: (יב) ויחזק ה'
את לב פרעה, בתנות הרשעונות בעצמו והדומה הי' הדבר, ועתה סבה מאת ה' כיון שבאלה
למעלה

וארא ט

תרגום אשכנזי מז

וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: (יד) כִּי ו בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־ מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־ הָאָרֶץ: (טו) כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־ יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדֶּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ: (טז) וְאוּלָם בעבור

שטעללע דיך פאר פרעה, אונד זאגע איהם: זא האט דער עווינע, דער גאטט דער עברים, געשפראכען: לאס מיין פאלק ציעהען אונד מיר דיענען; (יד) דען דיעזעם מאהל שיקקע איך אללע מיינע פלאגען איבער דיין הערץ, איבער דיינע בעדיענטען אונד איבער דיינע אונטערטהאנען, דאמיט דוא ערפאהרסט, דאס מיר ניכטס גלייך זייא אויף דער גאנצען ערדע. (טו) צוואר העטטע איך עבען יעטצט מיינ

נע האנד אויסגעשטרעקט, אונד דיך נעבסט דיינען אונטערטהאנען מיט דער פעסט געשלאגען, אונד זא ווארעסט דוא פערטילגט פון דער ערדע; (טז) אלליין איך האבע

דיך

תרגום אונקלוס

ר ש " י

קֳדָם פַּרְעֹה וְתֵימַר לֵיהּ כְּדֵנָן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיהוּדָאֵי שַׁלַּח יַת עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי: (יד) אֲרֵי בְּזִמְנָא הָדָא אֲנָא שָׁלַח יַת כָּל מַחֲתַי בְּלִבָּךְ וּבְעַבָדָךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל דְּתִידַע אֲרֵי לֵית כְּוָתִי שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא: (טו) אֲרֵי כְעַן קָרֵיב קָדָמַי דְּשָׁלָחִית פּוֹן יַת מָחַת גְּבוּרְתִּי וּמַחִית יָתָךְ וְיַת עַמָּךְ בְּמוֹתָא וְאִשְׁתֵּצִית מִן אַרְעָא: (טז) וּבְרַם בְּדִיל דָּא קַיֵּימְתָּךְ בְּדִיל

מצל ויקח גם מאות ככר נחור: (יד) את כל מגפותי. למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות: (טו) כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כי אלו רציתי כשהיתה ידי במקוך שהכיתיך שלחתיה והכרתי לוחך ואת עמך עם הבהמות. ותכחד מן הארץ. מכל נעבור זאת העמדתיך וגו'

לאחויותך

באור

למעלה (ז' ג') לדעת רז"ל, והוא החמת: (יד) מגפתי, בעבור הקולות והברד והמטר והאש שהתחבו ולא רצינו שפתל פרעה בכל המכות העוברות בחבר פחד מזחת, ואמר ה' להלן: כי אין כמני בכל הארץ, טעמו כפי מחשבת המצרים שאלהיהם יוכלו להרע לו להיטיב, כ"כ הרמב"ן: (טו) כי עתה וגו', כשהי' הדבר על בהמות היתה דעתי לשלוח יד כמו כן בך ובעמך להמית לחכם בדבר, והיית נכחד מן הארץ, מכל בעבור זאת העמדתיך וגו': אך, שרצו נכה [ורצוי להיות ותכה, ודגש הכ"ף לתשלום הנו"ן, לך לשבת ות"ו ההפוך שבעתיד הוגינה

המעמר

ט (טו) ואך, כתב הרב בגליון כי לא יהיה לעולם ד"ח בחות שוחית בסוף המלה ע"כ, הנה הסיוע על המדה כי בבר בא בנוי הגוף לנוכחת אתָּ בדגש התי"ו והוא חזק כי שרצו חנת כמו שאמרו המדקדקים.

תרגום אשכנזי

ואתחנן

ואראטז

בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ (יז) עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃ (יח) הִנֶּנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד

דיך דאַרום נאָך ערהאַלטען, אום דיר מיינע מאַכט צו ווייזן, גאַנץ, אונד דאַמיט מאַן מיינען נאָמען ערצאָהלע אין דער גאַנצען וועלט. (יז) אונטערדריקסט דוא אַבער נאָך פֿערנער מיינע אונטערטהאַנען, זיא נישט רוי, זען צו לאַססען, (יח) זאָ לאַס, סע איך מאָרגען אום דיעזע צייט רעגנען זוהר שווערען

רש"י

וגו': (יז) עודך מסתולל בעמי. כתרגומו בניסת לי' לעמי והוא מגזרת מסלה דמתרגמינן לורח בניסת ובלעז קלק"יר ובנר פרשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא נחה לדבר בלשון מתפעל נותן הת"ו של שמוש בתחלת לותיות של עיקר כגון זו וכגון ויסתכל החגב (קהלת י"ב) מגזרת סכל כי תסתכל עלינו (במדבר י"ג) מגזרת סר וגניד. מסתכל הויית (דניאל ז'): (יח) כעת מחר. כעת הזאת למחר

ערע

תרגום אונקלוס

וְלַאֲחָזְיוּתָךְ יָת חֵילִי וּבְדִיל דִּיהוֹן מְשַׁתָּעַן גְּבוּרַת שְׁמִי בְּכָל אַרְעָא׃ (יז) עַד כְּעַן אַתְּ כְּבִישַׁת לֵיהּ לְעַמִּי בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלָּחוּתְהוֹן׃ (יח) הָא אֲנָא מָחֵית בְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר בַּרְדָּא

תקיף

באור

הגיוה למעלה, נחסרה הה"ל, כי לא תנוח לחרי הת"ק אחין בה נגינה, ולכן נעדר גם דגש הכ"ף, כי לא יהי' לעולם דגש חזק בלות סוקי סוף התיבה, וכמוהו ואט אליו לוכיל (הושע י"ג ד')]: (יז) עודך מסתולל בעמי, כתרגומו בניסת לי' לעמי, והוא מגזרת מסלה דמתרגמינן לורח בניסת ובלע"ז קלקי"ר. (רש"י), והוא (טרעטען) בל"ה, ומתורג' בלשון לחזכז, (חונטערדריקקען), שהוא מעניני: [מסתולל, שרש סלל יפורש לעניינים רבים שיוכיח זה מזה, כפי דעת ר' יונה (אוקדת רבי מרינוס בפי הרחב"ע), והרד"ק בשרשים שרש סלל חבר כלם תחת ענין אחד, והוא ענין ההרמה וההגבהה, וע"ש שמפרש עד"ז כל הפסוקים שיש שם השרש הזה, וכן מפרש עודך מסתולל בעמי, מתרומם ומתגאה בהם לבלתי שלחם, וכן פי' הרחב"ע משחנח, ודקדוק המלה שהוא מבנין התפעל העומד בגוף הפועל מסייע לפי' זה, כי לדעת לוקלוס ורש"י והרשב"ם הוא יולא, ולא יתכן לגוף בבנין זה, וכן תרגום יב"ע עד כדון אנת מתכבד בעמי, ובכוונת הפסוק בכללו ירחה לי שבב על הפסיק שלחריו, והמ' תנאי והכ' כמשך ממני, ועניינו אם עודך וגו', לא הנני ממטיר וגו', וכן תרגם המתרגם האשכנזי]: (יח) הנני ממטיר כעת מחר וגו' ועתה שלח העז וגו', כל מלה דברי ה' על

מזה

המעמר

(יז) מסתולל, עיין בנאור, ומזה גם החכם בעזעניוס הסכים בעקר הורחת סלל עם הרד"ק בעניני נדף עם רוס, ומזה גם שם סולם שנו יעלה וירוס ומזה גם סללה, על הסוללות (ירמיה ל"ג ד') ובלומה כי הנה בנורות ערימות עפר למלחם מסם עם החויב (וואַל), ולזה הוסלל גם על עמידה נגד דבר (עמטענעמטעלען, ווידערזעטלען) ומזה הענין כתן ויתורגם: (נתך ווידערזעטלט דוח דיך), ועוד יש לפרש מלשון חז"ל מסלסל בשערו, כשם המסוללות זו בזו בעניני השחוק ויתורגם: (נתך טרייבסט דוח מיט מיינעם פחוקע דיין שפיעל), ונח בהתפעל כי גם סלועז יחמר זה על דרך פעל מחר (ניך מיט עטוואם שפיעלען). (יח) כעת מחר, ת"ת

בעידנא

כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ
בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־
עָתָּה: (יט) וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז אֶת־
מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה
כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא
בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד
עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ: (כ) הַיָּרֵא

את

תרגום אונקלוס

תַּקִּיף לַחֲדָא דְּלָא הֲוָה דְּכָוָתֵיהּ בְּמִצְרַיִם לְמִן
יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלַלַת וְעַד כְּעָן: (יט) וּכְעַן שַׁלַּח
כְּנוֹשׁ יָת בְּעִירָךְ וְיָת כָּל דִּי לָךְ בְּחַקְלָא כָּל
אֱנָשָׁא וּבְעִירָא דִּי יִשְׁתְּכַח בְּחַקְלָא וְלָא יִתְכְּנֵשׁ
לְבֵיתָא וְיֵחוֹת עֲלֵיהוֹן בַּרְדָא וְיִמוּתוּן:

דרחיל

האגעל, דעסגלייכען אין
מצרים נילט נעוועזען פאן דעם
טאגע דער ענטשטעהונג אן
ביז יעטצט. (יט) שיקקע אלזא
הין, לאם דיין פיעה צוזאמ-
מען האלטן, אונד וואס דוא
זאנסט אויף דעם פעלדע
האסט; אללע מענשען אונד
פיעה, וועלכע זיך אויף דעם
פעלדע פינדען, אונד נילט
אינז הויז נעבראכט וועדען

את

ווירד, זא ווירד דער האגעל אויף זיא פאללען, אינד זיא וועדען שטערבען. (כ) ווער

נון

תרגום אונקלוס

שרט לו שריטה בנוחל למחר כשתגיע תמה
לנחתיך הברד: הוסדה. שנתיסדה וכל
תילה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסד ילד ידע
יסר כשהיה מתפעלת תנח הוי"ו נמקום
היו"ד כמו הוסדה הולדה ויודע ויולד
ליוסף, בלנרים לת יוסד עבד (משלי כ"ט):
(יט) שלח העז. כתרגומו שלח כנוס.
וכן יושבי הגבים העיזו (ישעי' יו"ד).
העיזו בני בנימין (ירמי' ו"ו): ולא יאסף

ר ש"י

באור

משה ונידוע שנתן משה ותמר לת כל דברי ה' לשער שלתו ולת הוסיף להאריך רק לומר הירת לת דבר ה' שדבר להם משה כן, והיתה העלה הזאת נחמלת ה' כי מכת הברד לת שלח רק להשמית יבול השרן ולת על החדש על כן יורה חטזיס בדרך להגילם ממנו, (הרמב"ן), וכתב עוד בשעור שתמר הכתוב תשר לת הי' כמותו במלריס למן היום הוסדה ושנה ותמר עוד (לקמן פסוק כ"ד) כנד מתד תשר לת הי' כמהו נכל ארן מלריס מתז היתה לגוי, ירמוז כי יש מקומות לתרים בעולם שירד עליהם כן כענין ום' השליך עליהם לבנים גדלות מן השמים (יהושע י' י"ת), או כענין סדום ועמרת ואדמה וצבים, לבל בתרן מלריס שתין הגשמים יוללים ולת הברד הי' פלת גדול בה וכו' (ובשעור זה פתדו פתד גדול כי לת ירד שם מלת כלמות של, הרלב"ע), וטעם למן היום הוסדה כתומר לת רתו בה כן לתותיכם ותכות לתותיכם מעולם, ולת יתכן לומר שהי' כן טרם הוסד העיר או טרם היות התרץ לגוי, ותולי בשעור שהברד הזה עתם על חטת יושביה, ותיננו בנוהג בעולם יתמר כן שלת בת ככה בעונות לתותם כי טרם היותה לגוי דבר בדור הוא שלת בת כן עכ"ל: הוסדה, שנתיסדה, וכל תילה שתחלת יסודה יו"ד כשהי' מתפעלת תנח הוי"ו נמקום היו"ד, כמו הולדה, ויודע, ויולד, לת יוסר עבד (משלי כ"ט י"ט). וה"ת הכנוי רפה והיתה רתו"י להיות נמפיק: (יט) שלח העז, כתרגומו שלח כנוס, וכן יושבי הגבי' העיזו (ישעי' י' ל"ת), העזו בני בנימין (ירמי' ו' ת'): ולא יאסף, לשון הכנסה: וירד, וי"ו ההמשך, כנזכר כמה פעמים:

המעמה

בעידנת הלין מתר כל"ל שנון על דרשת תז"ל שתמיתת הובת ברם"י ששרע לו שריטה שנותל ומ' ולת כמו שהגיהו המגיהי' כעידנת בל"ף להשוותו לת העברי דת"ל היתה לתרגם דמתר. (ר"ה)

תרגום אשכנזי

נון אונטער פרעה'ס בעדיענ־
טען דאָו וואָרט דעם עוויגען
פּירכטעטע, פּליכטעטע זיינע
קנעכטע אונד זיין פּיעה אין דיא
הייזער; (כּח) ווער זיך אַבער
אַן דעם עוויגען וואָרט ניכט
קעהרטע, דער ליעם זיינע
קנעכטע אונד זיין פּיעה אויף
דעם פּעלדע. (נג) דער עווי־
גע שפּראַך צו משה: נייגע
דיינע האַנד הין גען הימעל,
זאָ זאָלל האַגעל ענטשטעהען
איבער מענשען, איבער פּיעה
אונד איבער אַללעם קרויטגע־
וועכס דעם פּעלדעם אים לאַנ־
דע מצרים. (נג) משה נייגטע
זיינען שטאַב גען הימעל. דער
עוויגע ליעם ראָננער אונד האַ־
געל וועדען, דער בליטץ
פּוהר

ר ש "י

הניתה. לשון הנחה הוא: (כ) הנים. הגריח: (כב) על השמים. לגד השמים ומדרש אגדה הגיהו הק"נה למשה למעלה

תרגום אונקלום

אש

(כ) דְּדַחֵיל מִפִּתְגָמָא דַיְיָ מֵעַבְדֵי פַרְעֹה כְּנַשׁ יַת עַבְדּוֹהִי וְיַת בְּעִירֵיהּ לְבָתַיָּא: (כא) וּדְלָא שַׁוִּי לִבֵּיהּ לְפִתְגָמָא דַיְיָ שָׁבַק יַת עַבְדּוֹהִי וְיַת בְּעִירֵיהּ בְּחַקְלָא: (כב) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אָרֵים יַת יְדָךְ עַל צֵית שְׁמַיָּא וְיְהֵי בַרְדָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם עַל אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל כָּל עִשְׂבָּא דְחַקְלָא בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: (כג) וְאָרִים מֹשֶׁה יַת חוּטְרֵיהּ עַל צֵית שְׁמַיָּא וַיְיָ יְהַב קָלִין וּבַרְדָא וּמְהַלְכָא אֵישָׁתָא עַל

ואראט

אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים: (כא) וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה: פ

(כב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וְיִהְיֶה בָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: (כג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלַּךְ־

באור

(כ) הנים, הגריח, לשון ויכם: (כא) ויעזוב, הרשב"ע נקט טעם לוי"ו של ויעזוב, והיא וי"ו המשך שזכרנו, לאחר שני מספרי' שהאחד חולדות השני, ואין שמושה זה גם זה, לאחר שם זה, לו שם יהי' זה יהי' זה, כאלו אמר שם היו אלה אחר שם לנו אלו דבר ה' הנה עזב וגו': (כב) על השמים, לגד השמים [והרשב"ע אמר על השמים, הוא האויר וכמוהו על פני רקיע השמים (בראשית א' כ') עכ"ל, ירצה שכוונתו לפרש מלת על כפשוטה, אבל אין לזרך כי נמצאו רבים שיבוא על במקום אל כמו ויצל אלקנה הרמתה על ביתו (שמואל א' ב' י"ח), ותתפלל על ה' (שם א' י'), כה תאמרו אים על רעהו ואים אל אחיו (ירמי' כ"ג ל"ה), ודומיהם, ויהי' זה מכללם שפירושו אל השמים, ופי' נטה את ידך, כמשך, כי כן כתוב אחריו ויט משה את מטהו, וכ"כ הרשב"ע]: בכל ארץ מצרים, כלל ואחריו פרט, לפיכך מוטעם בתחתון: (כג) קלת, הוא הרעם: ותהלך, מהבנין הקל, מלשון הליכה [והי' רצוי להיות התי"ו בח"ם כמנהג בתוחיות הגרון, יחרכו הימים (יחזקאל י"ב כ"ב), יעמוד, יחמוד, וכן נמצא בשרש זה מדבר בתחל יהלך (תהלים ל"ח ו'), ונח זה בתירק ע"ד שאר התוחיות שלח כמנהג, וכח מתג תחת התירק לעשותו

אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־
אֶרֶץ מִצְרָיִם: (כד) וַיְהִי בָרָד וְאֵשׁ
מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כְּבֵד מְאֹד
אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי: (כה) וַיַּךְ
הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־
בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה
הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר:
(כו) רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד: (כז) וַיִּשְׁלַח
פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם
יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים:

העתירו

תרגום אשכנזי מט

פֿוהר צור ערדע, אונד זָא
ליעם דער עוויגע אים גאַנצען
לאַנדע מצרים האַגעל רעגנען.
(כד) עם ווער האַגעל, אונד
מיטטען אים האַגעל פֿלאַממענ־
דער בליטץ, איין זעהר שווע־
רעם וועטטער, דעסגלייכֿען
אים לאַנדע מצרים ניכֿט גע־
ווען, זייט דעם עם צו איינער
נאַציאָן גע[illegible]ארדען. (כה) דער
האַגעל שלוג אים גאַנצען לאַנ־
דע מצרים אַללעם, ווָאס אויף
דעם פֿעלדע ווער פֿאָן מענ־
שען ביז פֿיעה; אַללעם קרויט־
גע[illegible]עכֿם דעם פֿעלדעם צער־
שלוג דער האַגעל, אונד יע־
דען בוים צערבראַך ער. (כו) נור
אים לאַנדע גשן, אַלווָא דיא
קינדער ישראל'ס ווָאהנטען,
ווער קיין האַגעל. (כז) פרעה
שיקטע הין, ליעם משה אונד
אהרן רופֿען, אונד שפראַך
צו אי'הנען: דיעזעם מאַהל גע־
שטעה'ן איך, איך האַבע גע־
זינדיגט! דער עוויגע איז דער גערעכֿטע, איך אַבער אונד מיין פֿאָלק זינד פֿרעפֿלער.

תרגום אונקלוס

ר ש"י

אַרְעָא וְאַמְטַר יְיָ בַּרְדָּא עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם:
(כד) וַהֲוָה בַרְדָּא וְאִישָׁתָא מִשְׁתַּלְהֲבָא בְּגוֹ
בַּרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דְכָוָתֵיהּ בְּכָל
אַרְעָא דְמִצְרָיִם מִעִידָן דַּהֲוַת לְעָם: (כה) וּמְחָא בַרְדָּא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם יָת כָּל
דִּי בְחַקְלָא מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וְיָת כָּל עִשְׂבָּא דְחַקְלָא מְחָא בַרְדָּא וְיָת כָּל אִילָנֵי
דְחַקְלָא תַּבַּר: (כו) לְחוֹד בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן דִּי תַמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה בַרְדָּא: (כז) וּשְׁלַח
פַּרְעֹה וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן חֲבִית זִמְנָא הָדָא יְיָ זַכָּאָה וַאֲנָא וְעַמִּי חַיָּבִין:

למעלה מן הזמים: (כד) מתלקחת בתוך הברד כם בתוך כס הלז והברד מעורבין והברד מים הוא ולעזות הלזו קורם עמו זלוס

באור

מירק גדול, כי לחדי מירק קטן לא יהי' מ"פ]: ארצה, הפך תולדתם כי היא למעלה עולה:
(כד) מתלקחת בתוך הברד, פלא בתוך פלא, האש והברד מעורבין: (כו) רק בארץ גשן,
בענור שנטה ידו על השמי' והוריד הברד, היה רצוי שיהי גם על ארץ גשן, שהחויר שלא
ועל ארץ מצרי' לחד הוא, לכן הזכיר הכתוב שנפל לויר על ארץ גשן, בענור שבני ישראל שם:
(כז) חטאתי הפעם, עתה הפעם לבי מודה שחטאתי, וכן מתורגם בל"א [ויע"ש מבי הפעם

תרגום אשכנזי

ואתחנן ט

(כח) העתירו אל־יהוה ורב מהית קלת אלהים וברד ואשלחה אתכם ולא חספון לעמד:
(כח) פלעהט צום עויגען, דאם עס גענוג דאנענר גאט, טעם אונד האגעל געוועזען זיא, זאו ווילל איך אויך ציע, העו לאססען, אונד איהר זאללט ניכט לענגער בלייבען.
(כט) משה שפראך צו אהם: זאו באלד איך צור שטאדט הינ, נוים געהע, ווערדע איך מיין הענד ציהם עוויגען אויפהע, יהיה בע, דיא דאנענרשטיממען זאללען אויפהאָרען, אונד דער האגעל ניכט מעהר זיין, דאמיט דוא תדעה כי לי הארץ כל־הארץ:
(כט) ויאמר אליו משה כצאתי את־העיר אפרש את־כפי אל־יהוה הקלות יחדלון והברד לא

רש"י

תלוה גיניה: (כח) ורב. די לו גמה שהורידכבר: (כט) כצאתי את העיר. תכל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים: טרס

תרגום אונקלוס

(כח) צלו קדם יי ויסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא הלין דלוט באלין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון ולא תוספון לאתעכבא:
(כט) ואמר ליה משה כפקי מן קרתא אפרוש ית ידי בצלו קדם יי קלייא יתמנעון וברדא

באור

למטה, הפעם ידעתי כי ה' הצדיק וגו', והוא נגד הגניזה]: (כח) העתירו אל ה', הזכיר השם הנכבד, ואמר קלת אלהי' כי הוא מודה שים אלהי', ובעניר שלא אמר קולות ה' אבר משה שם העלם והתאר ואמר מפני ה' אלהי', והטעם כי השם הוא אלהי' לנבדו, ולא תמלא נכה נדברי משה נכל התורה, ואין טענה ממלת ה' אלהי' אחה החלות (דברים ג' כ"ד), כי בחל"ף דל"ת הוא כתוב, (הרלב"ע). ולפי פשוטו מלת אלהי' יורה על החזק כענין כהררי אל (תהלים ל"ו ז'), שלהבת יה (ש"השם ס' ו'), למדרת אלהים (שמואל ס' י"ד ט"ו): [ורב, ענינו די, ואינו יולא מלשון דבוי, שהכוונה שבנר לקינו הרבה עד שים די, וכן ורב על הקולות והברד, ואנקלו' הסב כוונת המלה אל השם, שתרגם וסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא קלין דלוט כאלין מן קדם ה': לעמד, להתעכב, כמו את"ח ויכ"ע]: (כט) כצאתי את העיר, על דרך הפשט יתכן לומר שהי' משה מתפלל בניתו רק בפשט הזאת רצה להיות בפיו כרוזות הקולות ויחללו הקולות והברד מיד, ולא יתכן לעשות כן בעיר על כן אמר בצאתי את העיר, וכן נאמר עוד וילא משה מעם פרעה את העיר, ובתלמוד אמר הנה אנכי יולא מעמך (לעיל ח' כ"ה), ורז"ל אמרו שלא היה מתפלל בתוך העיר לפי שהיתה מלאה גלולי', וכל שכן שלא הי' השם נדבק עמו אלא מן הצד, אם כן נאמר כי בעבור שהי' פרעה מבקש עתה סיסור הברד מיד הוצרך משה לכרוע לו כי יבטל הצרך לצאת את העיר ותפ"ב יפרוש כפיו אל ה', והוא האמת. (הרמב"ן):

המעמר

(כט) כצאתי את העיר, לדעתי אמר זאת משה לפרעה להודות לו שהוא לא ייעץ ולא יאת מקול המון רעמים ויעצור את העיר בעת שהוא נוראה אף אם יבא הברד מאחריו ועד נהפוך, כי פרעה לא ידע עוד כי נמנאת הברד ומלטו בני ישראל וכי נאחרן גושן לא היה שם. והרב המאחר הניח דעת מז"ל שלא רצה להתפלל בעיר מלאה גלולים ואמר וכ"ש שלא היה השם נדבק עמו אלא מן הצרך ע"כ, הק"ו הזה אינו שהרי הוא בעצמו כתב לקמן על עוד נגע אחד וגו' שהדבור ההוא נאמר לו בעמדו לבני פרעה, וכן כתב רש"י שם.

יְהֹוָה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה
הָאָרֶץ: (ל) וְאַתָּה־וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי
כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:
(לא) וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי
הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל:

והחטה

תרגום אונקלוס

וּבַרְדָּא לָא יְהֵי עוֹד בְּדִיל דְּתִידַע אֲרֵי דְיָי
אַרְעָא: (ל) וְאַתְּ וְעַבְדָּךְ יָדַעְנָא אֲרֵי עַד כְּעַן לָא
אִיתְכְּנָעָתּוּן מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים: (לא) וְכִיתָּנָא
וְסָעֲרֵי לְקוֹ אֲרֵי סַעֲרָיָא אֲבִיבִין וְכִיתָּנָא

תרגום אשכנזי נ

דוא וויסעסט, דאַס דיא ערד
דעדעם עווינען זייא: (ל) דוא
אַבער אונד דיינע בעדיענ-
טען, וויים איך וואהל, דאַס
איהר אייך פֿאַר דעם עווינען
גאָטט נאָך ניכט פֿירכטעט.
(לא) פֿלאַכס אונד גערסטע
וואַרד צערשלאַגען, דען דיא
גערסטע האַטטע געשאָסען,
אונד דער פֿלאַכס קנאָטען אַנ-

רש"י

(ל) טרם תיראון. עדיין לא תיראון.
וכן כל טרם שנמצאת עדיין לא הוא
ואינו לשון קדם. טרם יבואנו (נרחבות
י"ט) עד לא יבואנו. טרם ילמח עד לא
נמח. אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין
לאינכם יראים ומשתהיה הרוחה תעמדו

בקלקולכם: (לא) והפשתה והשעורה נכתה. נשברה לשון פרעה נכה. נגפים. וכן לא נכו. ולא יחכן
לפרש לשון הכאה שאין וו"ן במקום ה"ח לפרש נוכתה כמו הוכתה נגו כמו הכו אלא הניין
שורש בתיבה והרי הוא מנזרת ושפו עלמותיו (לשון למ"ד): כי השעורה אביב. כשר כיוצא יעומדת

באור

את העיר, מן העיר: (ל) טרם תיראון, עדיין לא תיראון, וכן כל טרם שנמצאת עדיין
לא הוא, ואינו לשון קדם, טרם יבואנו (נרחבות י"ט), עד לא יבואנו, טרם ילמח (שם כ' ה')
עד לא נמח, אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין לאינכם יראים, ומשתהי הרוחה תעמדו בקלקלתם
(רש"י). והרמב"ן פירש כי הכתוב יחסר מלה אחת טרם זה תיראון כלומר טרם שתשובו כפי
ויחדלו הקלות והנרך אתם יראים את ה' כי בסוף המכה תשובו ותמרו, והמתרגם השכיחו
נחר בשורש", ועיין מה שכתבתי ממלת טרם ונאותו לדעת רש"י והרחב"ע והמשכים
לאריכם, כמ' נרחבות (שם): (לא) והפשתה והשעורה, ספר הכתוב מה שהיכ, להודיע
כמה שלא שבר הנרך לכל האורכה, הנרך מקלקל את הקשה והאורכה מוכל את הרך: [נכתה,
רש"י כתב נשברה, ל' פרעה נכה (מלכים ב' כ"ג כ"ט), נגפים (יחזי' ט"ז ז'), וכן לא נכו, ולא
יכן לפרשה לשון הכאה שאין וו"ן במקום ה"ח לפרש נוכתה כמו הכתה נגו כמו הכו אלא הניין
שורש בתיבה והרי הוא מנזרת ושפו עלמותיו (לשון ל"ג כ"ח) עכ"ל, הנה נראה מדעתו שלא ר"ל
שהוא מבנין פָּעַל בעבור שלא נמצא כלל האקר' השרש הזה בבנין הנזכ', רק בהפעיל לו בהפעל
ולכן לא נמצא לעולם הנו"ן כתיבה בשרש זה, וגם זה דחוק להיות מן ההפעיל והנו"ן תהי' במקום
הה"ח, כי לא מצאנו החלוף הזה בשום מקום, ולכן נחר לומר שהוא מענין לחזר, לחבל יותר
לחוק הוא לגזור פעל מהענין הכ' שלא נמצאו ממנו רק שמות, ולכן יותר נראה כדעת הרחב"ע
כי נכר נמצאו שרשים הנחים תמיד בבנין לחד, חון מפעם לו פעמיים נמצאו בבנין לחר,
כמו שרש שחר שלא נמצא רק בנפעל ובהפעיל, ונמצא פעם לחד בקל, עוד שחר הקטן (שמו ל
ח' ט"ז י"ח), וכן הסכים הרד"ק בשרש שרש נכה שהוא מבנין פָּעַל, והנה נכתה שבח בלשון
יחידה על שתים חטה ושערה, לפי שבא על כל אחת לבד, ונכו שבא על החטה והכסמ' ביחד].
כי השערה אביב, כבר נכרה ועומד' בקציה, ונשתברו ונפלו, וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה
לעמוד בגבעוליה: אביב, עמדה בקניה לשון בחני הנחל (ז"ה ו' י"ח), והוא לשון בנור
[ותביב ירקה שהוא תחר של השערה שנמאר בשולה: והפשתה גבעל, שהפשתה היתה

המעמר

(לא) גבעול, לפי דרכי שגם הלמ"ד יוכשר לשות המשקל ק"כ נאמר שנבעול הוא מנבע (שניניו

תרגום אשכנזי

וארא ט

(לג) וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִלֹת הֵנָּה: (לד) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה: (לה) וַיַּרְא

פרעה

גיזעטצט; (לג) וויצעו אביר אונד דינקעל וונד ניכט צע־ שלאגען ווארדען, דעו זיא זונד שפעט רייפענד. (לד) משה גינג פאן פרעה וועג צור שטאדט הינוים, הוב זיינע רענדע צום עווינגען אויף; דא דאנערטען דיא דאננערשטימונגען אונד דער האגעל אויף, אונד קיין רעגען שטירצטע מעהר אויף דיא ערדע. (לה) אלס

רש"י

ג' חזיה ונתברו ונפלו. וכן הפזתה גדלה כיוצא והוקזה לעמוד בגבעוליה: הזעורה תכניב. עמדה בתניה לשון נתני הגפל (יחזקאל ו"ו): (לב) כי אפילות הנה. מאחרות ועדיין היו רכות ויפולות לעמוד בעוד הקזה. ות"ס שנאמר את כל עצב הזדה הנה הגפן, יש לפרש בגפנים העומדים בקלחם הרחוים ללקות בברד. (רש"י), ואפשר לפרש שהגפן הכה את כל עצב הזדה, אלא שהאפילות לא נתקלקלו לגמרי, וחזרו וגמיחו, ולא כן הזגיב והגפעול, שהם נתקלקלו ונפחתו לגמרי, ולפיכך הרחב"ע אפילות מנוון ואבל ולא ונה לו (עמוס ה' כ'), והטעם שהיו עדיין תז' הזרע ולא גרעו, ות"ס לא היו עדיין בכלל כל עצב הזדה שהכה הברד: (לג) לא נחך, לשון יניקה, כמו כהתוך כסף בתוך כור כן מתנו בתוכה (יחזקאל כ"ב כ"ב), ומטר לא הוכק

מרנה

תרגום אונקלוס

גִּבְעוֹלִין: (לג) וְחִטַּיָּא וְכוּסָּמָיָא לָא לְקוֹ אֲרֵי אֲפֵלָתָא אִינוּן: (לד) וּנְפַק מֹשֶׁה מִלְוַת פַּרְעֹה יַת קַרְתָּא וּפָרַשׂ יְדוֹהִי בִּנְפָלוֹ קֳדָם יְיָ וְאִתְבְּעוּ קָלַיָּא וּבַרְדָּא וּמְטָרָא דַהֲוָה נָחֵית לָא מָטָא עַל אַרְעָא: (לה) וַחֲזָא פַּרְעֹה אֲרֵי

אחמנע

מכותינו שנחלקו על זה ודרזו כי אפילות פלגי פלגי ועצו להם שלא לקו: (לג) לא נתך. לא הגיע ולף אותן שהיו בחוץ לארץ ודומה לו ותתך עלינו הלגם והזבובים (דניאל ט') ותגיע עלינו. ומנחם בן סרוק מפרו בחלק כהתוך כסף (יחזקאל כ"ב) לשון יניקת

באור

ג' הקזה שלא שנקרת גבעל ולכן נכתה, ותשבר בי"ת הזמים, כמו בית תכניב (במדבר לי י"ו) שוף כמו בניה תכני]: (לב) והכסמת, לועזילע"ת בלע"ז. (ירמ"ן בזרעים שרע כסם), וכן נקרת בל"ת (שפעלט, דינקעל): אפילת הנה, מאחרות ועדיין היו רכות ויפולות לעמוד בעוד הקזה, ות"ס שנאמר את כל עצב הזדה הנה הגפן, יש לפרש בגפנים העומדים בקלחם הרחוים ללקות בברד. (רש"י), ואפשר לפרש שהגפן הכה את כל עצב הזדה, אלא שהאפילות לא נתקלקלו לגמרי, וחזרו וגמיחו, ולא כן הזגיב והגפעול, שהם נתקלקלו ונפחתו לגמרי, ולפיכך הרחב"ע אפילות מנוון ואבל ולא ונה לו (עמוס ה' כ'), והטעם שהיו עדיין תז' הזרע ולא גרעו, ות"ס לא היו עדיין בכלל כל עצב הזדה שהכה הברד: (לג) לא נחך, לשון יניקה, כמו כהתוך כסף בתוך כור כן מתנו בתוכה (יחזקאל כ"ב כ"ב), ומטר לא הוכק

מרנה

המעמר

כמו גבה וגביצה לעד) ונקרת בן הקזה לא בגבור שהוא גדול לי נאמר שהוא מן גביע ויהיה שביעי הברד (רער בלוואנקענוק) ואל"ף למקל, ובן דעת הזכם בעזעניום, אף שהוא אמר שהלה מורכבת מן גביע ומן קבל שהוא אלת לחמית (סיריש) עיין בהגריו, ולדעתי הלמ"ד למקל, והביאני ידידי ר"ו כי ככר קדמו ר' יום"ר בן יקי רק שלדעתו פשתה היא למו גבן והגבעול הוא הגביע בראשו הזוסף את הזמר. (לב) לא נגו, ת"ח לא לקו כל"ל נמו שהוא נכל ספרים מדויקים והקרא לאמר אינו אלא טועה, ויתכן שגם תונקלוס כוון על הפנירה ולא על ההבלה כמו שפירש"י ושפתו שהשה וכוסמת היו עומדין ויקות ודקות. (ר"ה)

פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד
וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיְכַבֵּד לִבּוֹ
הוּא וְעַבָדָיו: (לה) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה
וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פ
י (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא
אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־
לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שִׁתִּי

אחתי

פרעה זאת, דאס רעגען, האגעל אונד דאננערשטימעו אויפגעהארט, פֿהר ער פֿארט צו זינדיגען, ער אונד זיינע בעדיענטען מאכטען זיין הערץ הארט; (לה) פרעה'ס הערץ ווארד שטארק, אונד ער לעם דיא קינדער ישראל נישט צ"ע הען, ווי דער עוויגע דורך משה גע שפראכען האט.

פתוח

י (א) רער עוויגע שפראך צו משה: גיהע צו פרעה, דען איך האבע זיין הערץ פֿער שטאקט גמאכט, אונד דאז הערץ זיינער בעריענטען, דאמיט

תרגום אונקלוס

אִתְמְנַע מִטְרָא וּבַרְדָא וְקָלַיָא וְאוֹסִיף לְמֶחֱטֵי
וְיַקֵּר לִלְבֵיהּ הוּא וְעַבְדוֹהִי: (לה) וְאִתַּקַּף
לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא
דִי מַלֵּיל יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה:
י (א) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹל לְוָת פַּרְעֹה אֲרֵי אֲנָא יַקֵּרִית יַת לִבֵּיהּ וְיַת לִבָּא

דעבדוהי

רש"י

יליקת מתכ' ורוחה לגי לית דגריו כתרגומו ויגק ותמיך. לגקת לחתכת. לף זה לח נתך לח הולק לחרן:

י (א) ויאמר ה' אל משה בח אל פרעה, והתרה בו: שיתי שימי אותיות הגי: התעלמתי

י (א) בא אל פרעה, והתרה בו: כי אני וגו', הטעם אל תתחומם בענין שחזק לבו עד עתה: שהי, שימי, אותיות הגי. (רש"י), [בתחלה מפרש ענין המלה שהיא מלשון שימה, ואח"כ מפרש שאף שהיא מקור, בלה נמקום העתיד, ולי נראה שבאה כן כדי לגלול העבר והעתיד יחד, כי בכר שם לותות, ועתיד לשום, וחולי כוונת רש"י לפרשה על העתיד בענין מלת למען המופלת יותר על העתיד, כמ"ש גם' וירח (בראשית י"ח י"ט). ובעלי הדקדוק מחולקים בזה, י"ח

באור

מלה, והוא מבנין נפעל, כמו נגש אל הערפל (לקמן כ' כ"ח): (לד) ויסף לחטא, דבבר שהודה על הברד, ואמר ואני ועמי הרשעי' לכן קורהו עכשיו מזיד: ויכבד לבו הוא ועבדיו, התגבר מה שאמר משה ואתה ועבדיך, ובגראה מלשון הכתוב גם עבדיו הכבידו את לבו, וכן מתורגם בל"א: (לה) ויחזק, לחר שפחד מהמכה הזאת יותר מהרחמנות:

י (א) בא אל פרעה, והתרה בו: כי אני וגו', הטעם אל תתחומם בענין שחזק לבו עד עתה: שהי, שימי, אותיות הגי. (רש"י), [בתחלה מפרש ענין המלה שהיא מלשון שימה, ואח"כ מפרש שאף שהיא מקור, בלה נמקום העתיד, ולי נראה שבאה כן כדי לגלול העבר והעתיד יחד, כי בכר שם לותות, ועתיד לשום, וחולי כוונת רש"י לפרשה על העתיד בענין מלת למען המופלת יותר על העתיד, כמ"ש גם' וירח (בראשית י"ח י"ט). ובעלי הדקדוק מחולקים בזה, י"ח

המעמר

י (א) שהי, עיין בלחור על ענין דקדוק המלה הזאת, והנכון כדעת החכם בעלעניום שהוא מנחי ע"י כמו שיר גיל ודומיהם שהם ינוח העבר בקל ע"ד ועו"ו (ובקלתם גם העבר ניו"ד כמו בינותי בספרים (דניאל ט' נ') ועיין תל"ע דסום פרשת תקל"ב חלק ב' בזרת נו"ן) ולכן ינוח העתיד בקל מזה הטעם תמיד ע"ד ההפעיל, תשית, ישים, כמו מגיל מריב (ולח כדעת הרד"ק שאמר כי ישית ותשת הוא מהכפל כי מה הכפל יש בזה כי את לי ה' זרע אחר (בראשית ד' כ"ה), וכן ותיבה תשית (שם ג' ט"ו), הלח שהם יוצחים לשני), ומ"ש הוא כתן הסקוק מן הקל כמשפט, כמו גיל דין וחך נמצר היו ד בשבתב וזה ג"כ לעת תגמי בכרך שהניח הרלב"ג ע"ש.

אֹתֹתַי אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ׃ (ג) וּלְמַעַן
תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת
אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֶת־
אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וְיִדַּעְתֶּם
כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ (ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח
עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ (ד) כִּי אִם־מָאֵן
אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא
מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ׃ (ה) וְכִסָּה

מים איך דיעזע מיינע וואונ־
דערצייכען אונטער איהנען
טהוע׃ (ג) אונד דאמיט דוא
ערצעהלעסט פאר דען אהרן
דיינעם קינדעס אונד דיינעם
ענקעלם, וואס איך אין מצרים
פערריכטעט, אונד מיינע
וואונדערצייכען, דיא איך אן
איהנען געטהאן האבע, אונד
איהר דארוים erkennet, דאס
איך דאז עוויגע וועזען זייא.
(ג) משה אונד אהרן קאמען
פאר פרעה, אונד שפראכען
צו אים: זא האט דער עווי־
גע, דער גאטט דער עברים,
געשפראכען: ווי׳א לאנגע ווי׳ל
גערכט דוא דיך נאך פאר מיר
נעדעמיטהיגעט צו ווערדען?
לאס מיין פאלק ציעהען, דאס
זיא מיר דיענען! (ד) דען ווען דוא מיין פאלק ניכט ציעהען לאסכעסט, זא ברינגע איך
מארגען דאז געשלעכט דער היישרעקקען אין דיינע גרענצען; (ה) עס זאלל דען שיין

אז

ר ש י

(ב) התעללתי. שחקתי כמו כי התעללת בי (במדבר כ״ב) הלא כאשר התעולל נהם (שמואל א׳ ו׳׳ו) התמור במלרים ותינו לשון פועל ומעללים שאם כן היה לו לכתוב עוללתי כמו ועולל למו כאשר עוללת לי (איכה א׳) כאשר עולל לי (שם): (ג) לענות. כתרגומו להתכנעת והוא מגזרת עני מתנת

תרגום אונקלום

דער

דַּעֲבָדוֹהִי בְּדִיל לְשַׁוָּאָה אָתַי אִלֵּין בֵּינֵיהוֹן׃
(ב) וּבְדִיל דְּתִשְׁתְּעֵי קֳדָם בְּרָךְ וּבַר בְּרָךְ יַת
נִפְקִין דִּי עַבְדִית בְּמִצְרַיִם וְיַת אָתְוָתַי דִּי שַׁוִּיתִי
בְּהוֹן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ (ג) וְעַל מֵיתָ
וְאַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַאֲמַרוּ לֵיהּ כְּדֵנָן אֲמַר
יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי עַד אֵימָתַי מְסָרֵב אַתְּ לְאִיתְכַּנָּעָא מִן קֳדָמַי שְׁלַח עַמִּי וְיִפְלְחוּן
קֳדָמָי׃ (ד) אֲרֵי אִם מְסָרֵב אַתְּ לְשַׁלָּחָא יַת עַמִּי הָא אֲנָא מַיְתֵי מְחַר גּוֹבָא בְּתְחוּמָךְ׃

ב א ו ר

י״ל שהיא מנין הקל, והרחוי שוחי, ונלה היו״ד הנמשכת מחירק הסי״ן (ועם שהיננה כתובה ע״פ המסורה) נמקום הוא״ו עי״ן הפעל, וי״ל שהיא מנין הפעיל והרחוי השיחי, ונחסרה ה״א ההפעיל]: (ב) תספר, לחה וכל ישראל: התעללתי, רס״י ורמב״ן כיוצו לחקתי, כמו כי התעללת בי (במדבר כ״ב כ״ט), כלומר חשר חני מלחק בו, מכניד לת לנו ועושה הנקמות בו כטעם יוסב בשמי יחק ה׳ ילעג למו (תהלי׳ ב׳ ד׳), והרשב״ם פי׳ מלשון פעולה וכן ת״ל ית נסין דעבדית במלרים, וכן מתורגם בל״א: (ג) ובא משה ואהרן, ידענו כי לא יבא משה אל פרעה בלא אהרן עמו, כי הוא המלין, והזכיר עתה משה ואהרן, בשבור שהושבו שניהם וגרשוס בחמרונה, שלא עשה כן בכל המכות: לענת, כתרגומו להתכנעת והוא מגזרת עני, מתנת להיות עני ושפל ממני: (ד) ארבה, שם המין:

אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת
אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל | אֶת־יֶתֶר
הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד
וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם
מִן־הַשָּׂדֶה: (י) וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי
כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר
לֹא־רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ
מִיּוֹם הֱיוֹתָם עַל־הָאֲדָמָה עַד
הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה:
(ז) וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד־

מתי

דער ערדע בערעקקען, וואָ
דאָס מאַן דיא ערדע ניכט
זאָלל זעהען קאָננען; עם זאָלל
אויך דען אי בערעסט דעס גע־
רעטטעטען פֿערצעהרען, דאַז
אייך פֿאָן דעם האַגעל נאָך איב־
ריג געבליעבען איזט; (י) אי ד יע־
דען בוים פֿערצעהרען, דער
אייך אויך דעם פֿעלדע
וועכסט; (י) עס זאָללען אויך
דאַפֿאָן דיינע היזער, דיא היי־
זער דיינער קנעכטע אונד
דיא היזער פֿאָן גאַנץ מצרים
פֿאָלל ווערדען, דערגלי־כען
דיינע פֿאָטער אונד גראָסֿפֿא־
טער ניכט געזעהען, זיט דעם
זיא אויף ערדען געווען ביז
אויף דען הייטיגען טאָג. (ז)

וואַנדטע זיך, אונד גינג פֿאָן פּרעה הינוים. (ז) דאַ שפראַכען דיא בעדיענטען פּרעה'ס צו

איהם

תרגום אונקלוס

ר ש י

(ה) וַיְכַסֵּי יַת עֵין שְׁמָשָׁא דְּאַרְעָא וְלָא יְכוֹל
לְמֶחֱזֵי יַת אַרְעָא וְיֵיכוֹל יַת שְׁאָר שֵׁזְבְתָּא
דְּאִשְׁתְּאַרַת לְכוֹן מִן בַּרְדָּא וְיֵיכוֹל יַת כָּל אִילָנָא דְּאַצְמַח לְכוֹן מִן חַקְלָא: (ו) וְיִתְמְלוֹן
בָּתָּךְ וּבָתֵּי כָל עַבָדָךְ וּבָתֵּי כָל מִצְרָאֵי דִּי לָא חֲזוֹ אֲבָהָתָךְ וַאֲבָהַת אֲבָהָתָךְ מִיּוֹם מֶהֱוֵיהוֹן
עַל אַרְעָא עַד יוֹמָא הָדֵין וְאִתְכְּנִי וּנְפַק מִלְוָת פַּרְעֹה: (ז) וַאֲמַרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה לֵיהּ

להיות עני, ונפל מפני: (ה) את עין
הארץ. את מראה הארץ: ולא יוכל.
הרוחה לראות את הארץ ולשון קצרה
הוא כמו (ישעיה כח) כי קצר איש מהשתרע
עליו: ואכל. פרי לשון עבר כמו שתמר כל ירק נטען עכ"ל: (ו) ויפן ויצא מעם פרעה, נדבכי

באור

(ה) את עין הארץ, את מראה הארץ: ולא יוכל וגו', הרוחה לראות, ול' קצרה הוא, וכן דרך נעל הלשון לפעמים להסתיר גוף הפועל, כמו בל"ק (ווערבוך חיאפערמאכען, אחז זיהט): העץ הצמח, כי הנרך שבר את כל עץ השדה, ומה שצמח אחר כך יאכל הארבה, וז"ל הרמב"ן ז"ל, לפרוש המפרשים שהיו ימים רבים בין מכת הברד למכת הארבה בשעור שבתוב הצמח לבסוף מן השדה, ועל דעתי לא היו ימים רבי' ביניהם רק מעט כי בידוע הוא שלא נאכל דין המעריי' יותר משנה, כי משנות משה רבינו יודע זה, כמו שבינינו במסכ' עדיו' (פ"ב מ"י) משפט המעריי' במעלי' שנים עשר קדש, וכן לפר יתר הפלטה הנשארת לבסוף מן הברד, וכתיב לאחר השחיר הברד, כי היתה השנה ההיא עלמה, לפי כן היה הברד נחדש לדר בשנה ההיא לא מקודם לכן, כי השעורה לניב והפשה לפילה ולא יזיק לליה לפי יכה הברד מה שצמח ממנה כי תשוב ותצמח, ועדיין לא פרחה הפקן ולא הגבו השיבולת, ולכך לפר הכתוב ואת כל עץ השדה שבר, כי שבר הענפים והפארות ופת"כ בקודש ימים בניסן למחה החטה והכוסמת והיא הפלטה הנשארת מן הברד, והתחילו העליס להוליא פרח והגבעים נראה, וזהו טעם הטומאה כי בא הארבה ואכל פרחיהם והשחית הכל לאחר לא השחיר להם פרח לו לין ונחדש הזה בעצמו נגאלו, והכתוב שלמר את כל פרי העץ על הין שיעשה פרי לאחר כמו שלמר כל ירק נתן עכ"ל: (ו) ויפן ויצא מעם פרעה, נדבכי

רבותינו

תרגום אשכנזי

ב א י

מָתַי יִהְיֶה זֶּה לָּנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח
אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם חֵדַע כִּי אָבְדָה
מִצְרַיִם: (ח) וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה
וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים:
(ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ
נלך

איהם: וויא לאַנגע זאָלל אונז
דיעזער נאָך צום פֿערדערבען
זיין? לאַס דיא לייטע ציעהען,
דאַס זיא דעם עוויגען איהרעם
גאָטטע דיענען! מערקסט דוא
דען נאָך ניכט, דאַס מצרים
צו גרונדע גאַהט? (ח) מאַן
בראַכטע משה אונד אהרן צו,
ריק, אונד שפראַך צו איהנען:
ציעהעט הין, דיענעט דעם
עוויגען אייערעם גאָטטע! ווער
זינד דען, דיא דא ציעהען זאָל,
לען? (ט) משה שפראַך: מיט
אונזערן יונגען אונד אַלטען

ר ש " י

תרגום אונקלוס

כנר: (ז) הטרם תדע. העוד לא ידעת
כי לאבדה מלריס: (ח) ויושב. הושבו
ע"י

עַד אֵיכָתַי יְהֵי דֵּין לָנָא לְתַקָּלָא שַׁלַּח יַת
גּוּבְרַיָּא וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן הַעַד כְּעַן
לָא יְדַעְתָּ אֲרֵי אֲבָדַת מִצְרָיִם: (ח) וְאִיתְהַב יַת מֹשֶׁה וְיַת אַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַאֲמַר לְהוֹן
אִיזִילוּ פֻּלְחוּ קֳדָם יְיָ אֱלָהְכוֹן מָן וּמָן אָזְלִין: (ט) וַאֲמַר מֹשֶׁה בְּעוּלֵמָנָא וּבְסָבָנָא נֵיזֵיל
נבנוא

ב א ו ר

רבותינו ז"ל רמזו לותם שפונים זה לזה מלמינים לדבריו וילא משם כדי שיטלו עלה לעשות
תשובה: (ז) יהיה זה, המתרגם התכנוני נתרו (דיעזער), כי נוניתו שהוא מוסב על משה תשר
ילא מהם, ועליו לתרו שהוא להם למוקש, ורתיי לדעתו שהי' לו לומר זאת כדין כל תוזר
שלא נתיקד בו המתוזר, כתשר זכרנו כמה פעמים: הטרם תדע, וכי עדיין לא נתברר לך
ולינך מרגיש ונותן לב לנ: (ח) ויושב את משה, נגר הידעתיך כי לת הוא סימן הפעול, נקרא
(תקיזאטיך). והנה נגל בניני התולדות הפעול נעלמו הוא נושא המלמר לפיכך נא הנושא עם
מלת לת, כמו יתן לת התרן (במדבר ל"ג ה'), יתכל לת נשרו (שמות כ"ח כ"ח), וכן כתן
ויושב לת משה, ונא הפעול נלשון יחיד למשה ולתהרן, תם נעבור היות משה העקר, תו כדרך
הלשון נהקדים הפעל לל הפועל שלא לשמור המין והמספר, כתשר העירותיך נכמה מקומות:
מי ומי ההלכים, רלה פרעה שילכו רתשיהם זקניהם ושוטריהם לנשי' נקבו נשמות:

כו

ה מ ע מ ר

(ח) ויושב, עיין נשלוח, וכנר מלתי לתמוה נתל"ע שלדעתי תם יהוא יתם הפעול נבויניס
הפעולים הוא תך תם יקדם כעל נשוא שליהי לנושא כמו נתן ונן יתלק לת התרן, יתכל לת
נשרו ודומיהם, לפי שנשלוכן הזה כנר ונלל יתם היסר נשוא כהמי (שם) ולזה יהוא השם ניתם
הפעול לף שהוא הנושא, תנל תם יקדם השם לפעל שלא הפעל מוסב על שוא הפרטי המנר
לא יכל יתם הפעול כי לא יתכן לשוא מתמר מנלי יתם היסר (לא נכח ולא נפועל) כלל, ולזה
לא יוכלק לתמר לת השמים! לנרתיס, לת התכוה נתכל, ועיין מ"ם עוד תם נזה הענין.

ב א י

נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבְבִנוֹתֵינוּ בְּצֹאנֵנוּ
וּבְבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ׃
(י) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה
עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־
טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם׃
(יא) לֹא כֵן לְכוּ נָא הַגְּבָרִים

ועבדו

תרגום אשכנזי נג

וואָללען ווער רייזען, מיט אינ־
זערן זאָהנען אונד טעכטערן,
מיט אונזערעם קליינען פֿיהע
אונד רינדפֿיהע וואָללען וויר
רייזען, דען ווער האָבען אין
פֿעסט דעם עווינגען. (י) ער
שפראַך צו אהנען: זאָ מאַג
דער עוו גיט מיט אייך זיין, וויא
א ך אייך אונד אייערע קינדער
וועלדע רייזען לאָססען. זעהט,

איהר האָבט אייך באָזעם פֿאַרגעניאָמען! (יא) ניכט דאָך! איהר מאַננסלייטע נעהט

הין

תרגום אונקלוס

ר ש ׳ י

בְּבַנָּנָא וּבְבָנָתָנָא בְּעָנָנָא וּבְתוֹרָנָא נֵזִיל אֲרֵי
חַגָּא דָּדָם יְיָ לָנָא׃ (י) וַאֲמַר לְהוֹן יְהֵי כֵן
מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן כַּד אֲשַׁלַּח יָתְכוֹן וְיָת
טַפְּלְכוֹן חֲזוֹ אֲרֵי בִישָׁא דְּאַתּוּן סָבְרִין
לְמֶעֱבַד קָדָּמַי׃ (יא) לָא
כֵן אֵיזִילוּ כְּעַן גּוּבְרַיָּא וּפְלַחוּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי
יתה

ע"י שליח שלחו לחריהם והיזיטם על
כרעה: (י) [כאשר אשלח אתכם ואת
עטכם. ולף כי אשלח את הצאן ואת
הבקר כאשר תאמרו:] ראו כי רעה נגד
פניכם. כתרגומו. ומ"ל שמעתי כוכב
אחד יש שמו רעה לאמר להם פרעה רואה
אני בחלטגונו' שלי אותו כוכב עולה
לקראתכ' במדבר והוא סימן דם והריגה.
וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הק"נה להרגם
אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים
לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר

להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדבר לדם מיד שמל יהושע
אותם. וזהו שנא' היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהושע ה') שהיו אומרים לכם דם
אנו רואין עליכם במדבר: (יא) לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים

ועבדו

ב א ו ר

(ט) כי חג ה' לנו, מטה על כולנו לחוג: (י) כי רעה נגד פניכם, אחת חוזתי' רעה בלבבכם
כמו ונגד פניהם נבוני' (ישעי' ה' כ"א), הטעם בלבבכם ומחשבותיכם. ויתכן לפי הענין
כי התנצית תאר אליו יכוין האדם כאלו הוא נגד פניו, והוא מכוון את דרכו אליו להזיקו,
ויהי' כאלו אמר ראו שכוונתכם לרעה, וכן מתורגם בלבון לחשבני. והרמב"ן כתב ז"ל
כי רעה וגו', כתרגומו זה לשון רש"י, ומה טוב כי פירשהו אליהו, ונוסחאות מן התרגום
מתחלפו' בו, יש שכתוב בהן אחרי בישא דאחון סבירין למעבד לקבל לפיכן אסתחרת, ונראה
לומר שאחת מהנוסחאות לפרש הרעה שאחם חושבין לעשות שהם לנגד פניכם להעיד
בכם שאתם רוצי' לברוח, כלשון והושיבו אנשים אנים בליעל נגדו ויעדהו לאמר (מלכים
א' כ"א י'), והוא כלשון ויצבו לאחל לפם (נחמי' ל"ז כ"ה), ויסתחרו, קוס נא שנה (שם
כ"ז י"ט), מסתחר, ויש נוסחאות כתוב בהן לקבל לפיכן לאסתחרת, יאמר הנה הרעה
הזאת מזומנת לבוא לנגד פניכם כי עליכם תחזור, מלבון ולא תסב נחלה (במדבר ל"ו ז'),
לא תסתחר וכו', ועוד מצאתי בו נוסחא אחרת לית קבל לפיכן לאסתחרת, יאמר אין
בהכרת פניכם להסב הרע מאתר בלבבכם, כי הנרת פניכם עונה בכם על"ל: (יא) לא כן,

כאשר

וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם
מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי
פַּרְעֹה: ס שני (יג) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם בָּאַרְבֶּה וְיַעַל עַל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם וְיֹאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב
הָאָרֶץ אֵת כָּל־אֲשֶׁר הִשְׁאִיר
הַבָּרָד: (יג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ
עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיהוָה נִהַג רוּחַ־
קָדִים בָּאָרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־
הַלָּיְלָה הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים
נָשָׂא אֶת־הָאַרְבֶּה: (יד) וַיַּעַל
הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח

הין, דיענעט דעם עוויגען, דען דיעזעם וואללט איהר יאַ נור. מאַן יאַגטע זיא היערויף פאַן פרעה הינוועג. (יג) דער עוויגע שפראַך צו משה: נייגע דיינע האַנד איבער דאַז לאַנד מצרים הין, אום דער היי־ שרעקקען ווילען, דאַמיט זיא איבער דאַז לאַנד מצרים קאָמ־ מען, זיא זאָללען אַללעם גע־ וועכס דער ערדע פערצעהרען, וואַס דער האַגעל איבריג גע־ לאַסטען. (יג) משה ניגטע זי־ נען שטאַב איבער דאַז לאַנד מצרים, דער עוויגע פיהרטע איינען אָסטווינד איבער דאַז לאַנד דענזעלבען גאַנצען טאָג אונד דיא גאַנצע נאַכט; זאָ וויא דער מאָרגען וואַרד, זאָ טרוג דער ווינד דיא היישרעק־ קע הער. (יד) עם קאַם דיא היי־ שרעקקע איבער דאַז גאַנצע לאַנד מצרים, אונד ליעס זיך אין

ועבדו את ה': כי אותה אתם מבקשים. כי אותה בקשתם עד הנה מזנחה לגלחיו ואין דיך הטף לזנות: ויגרש אותם. היו זה לעון קלר ולא פירש מי המגרש: (יב) נטה. נזניל מנת הטרנה: (יג) ורוח הקדים. רוח מזרחית: נשא את הטרנה. לפי שנשא כנגדו ממלרים

יָתַהּ אִתּוּן בָּעָן וְתָרִיךְ יַתְהוֹן מִן קֳדָם פַּרְעֹה:
(יג) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יְדָךְ עַל אַרְעָא
דְמִצְרַיִם וְייֵתֵי גוֹבָא וְיִסַּק עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם
וְייֵכוֹל יַת כָּל עִישְׂבָא דְאַרְעָא יַת כָּל דִי אַשְׁאַר
בָּרְדָא: (יד) וְאָרֵם מֹשֶׁה יַת חוּטְרֵיהּ עַל
אַרְעָא דְמִצְרַיִם וַיְיָ דַּבַּר רוּחַ קִידוּמָא בְּאַרְעָא כָּל יוֹמָא הַהוּא וְכָל לֵילְיָא צִפְרָא הֲוָה
וְרוּחַ קִידוּמָא נְטַל יַת גוֹבָא: (יד) וּסְלֵיק גוֹבָא עַל כָּל אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּשְׁרָא בְּכָל תְּחוּם

באור

כתוב למרתם להוליך הטף עמכם, חלק לכו הגברים: כי אתה, (ויעתק), כתוב העיוותיך בהקדמה כ טנע הלשון בהסתר המין הנקבה בלשון העמים (נייטרום), לומר בלשון נקבה: את מבקשים, נקשתם עד הנה לזנות לה', ותין דרך הטף לזנות: ויגרש, הזגרם, כל ח (תרן ימגטע): (יב) בארבה, נזניל מנת הטרנה:

בְּכָל גְּבוּל מִצְרָיִם כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה כֵן אַרְבֶּה כָּמֹהוּ: וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן: (טו) וַיְכַס אֶת־עֵין כָּל־הָאָרֶץ וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֶת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד וְלֹא־נוֹתַר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: (טז) וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם: (יז) וְעַתָּה שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם

והעחירו

דעם גאַנצען בעזירקע פֿאָן מצרים ניעדער אין גראָסער טענגע; פֿאָר דיעזער צייט איזט דערגליכען היישרעקקע ניכט געווועזען, אונד נאָך דער צ יט ווירד קיינע זאָלכע זיין; (טו) עם בערעקטע דען שיין דער ערדע, זאָ דאַס דיא ערדע פֿינסטער וואַרד, פֿער־צעהרטע אַללעם געוועכס דער ערדע, אונד אַללע פֿרוכט דעס בוימעס, וואַס דער האַגעל צוריק געלאַסטען; עם בליעב ניכטס גרינעס אַן בוים אונד פֿעלדגעווועכס אים גאַנצען לאַנדע מצרים. (טו) פרעה אויסטע היערויף, משה אונד אהרן רופֿען צו לאַסטען, אונד שפראַך: איך האַבע מיך אַן דעם עוויגען אייערעם גאָטטע

אונד אַן אייך פֿערגאַנגען! (יז) פֿערצייהע דאָך מיין פֿערגעהען נור נאָך דיעזעס מאַהל! פֿלעהט

תרגום אונקלוס

ר ש "י

מִצְרַיִם תַּקִּיף לַחֲדָא קֳדָמוֹהִי לָא הֲוָה כֵּן גּוּבָא דְכֻוָתֵיהּ וּבַתְרוֹהִי לָא יְהֵי כֵּן: (טו) וַחֲפָא יַת עֵין שְׁמָשָׁא דְכָל אַרְעָא וַחְשׁוֹכַת אַרְעָא וַאֲכַל יַת כָּל עִשְׂבָּא דְאַרְעָא וְיַת כָּל פֵּירֵי אִילָנָא דִי אַשְׁאַר בַּרְדָּא וְלָא אִישְׁתְּאַר כָּל יָרוֹק בְּאִילָנָא וּבְעִשְׂבָּא דְחַקְלָא בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרָיִם: (טז) וְאוֹחִי פַּרְעֹה לְמֵיקְרֵי לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַאֲמַר חָבִית קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן וּלְכוֹן: (יז) וּכְעַן שְׁבוֹק כְּעַן חוֹבִי בְּרַם זִמְנָא הָדָא

נדרומית מערבית היתה כמו שמפורש בסוף פסוק: (יד) ואחריו לא יהיה כן. ולפי שהיה בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם (יואל ב') למדנו שהיה כנגד משה לפי שהיו יואל היה ע"י מיניו הרבה שהיו יחד לרבות יתר מסיל גזם לכל שלא משה מן אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה: (טו) כל ירק. עלה ירוק

וצלו

באור

(יד) ואחריו לא יהיה כן, נכתב על פי הנבואה, ודעת הרמב"ן נמצא הכתוב, כי בעבור שמכת החרבה רגילה לבא לפעמים בכל הדורות, ועוד שבאה זאת כדרך המקרים כי רוח הקדים נשאו, בעבור זה אמר שהי' גדול מאד מכל אשר נהי' במקרה העולם כי לפניו ואחריו לא נהיו כמוהו, ונגדלו ידעו כי מכת החלמיש היא אחת רגילות לבוא בן באחד הזמנים, וגם לפי שהחרבה שהי' ביומי יואל מכה מאת החלמיש היתה, לפיכך נאמר גם שם כמוהו לא נהיה מן העולם (יואל ב' ב'): (טו) כל ירק. עלה ירוק וירקרוק"ת בלע"ז, (רמ"י), והוא (גרינעם) בלשון אשכנז, ובטוגת רמ"י וכרונו לכתבה להודיע שלא תצמח ירק בלשון אשכנז (קרויט), שאינו

תרגום אשכנזי

בא י

וְהַעְתַּירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיָסֵר מֵעָלַי רַק אֶת־הַמָּוֶת הַזֶּה׃ (יז) וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃ (יח) וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה רוּחַ־יָם חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאַרְבֶּה וַיִּתְקָעֵהוּ יָמָּה סוּף לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם׃ (יט) וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ (כ) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה

ידך

פֿלעהעט צום עוויגען אייערעם גאָטטע, דאַס ער נור דיעזען טאָד פֿאָן מיר אַבוועגדע. (יז) משה גינג פֿאָן פרעה הינוועג, אונד פֿלעהעטע צום עוויגען. (יט) דער עוויגע ליעס דען ווינד זעהר ווענדען, אונד אייגען זעהר העפֿטיגען וועסטווינד ווענד וועהטען, דער דיא היישרעקקע אויפֿנאַהם, אונד אין דיא בינזען. ועע פֿערזענקטע. ניכט אייגע אייגענע היישרעקקע בליעב אין דעם גאַנצען בעזירקע פֿאָן מצרים. (כ) דער עוויגע פֿערשטאָקטע דאַז הערץ פרעה'ס, אונד ער ליעס ניכט דיא קינדער ישראל ציעהען. (כא) דער עוויגע שפראַך צו משה: ניגע דיינע האַנד

גען

תרגום אונקלוס

ר ש י

וְצַלּוּ קָדָם יְיָ וְיַעְדֵּי מָנִי לְחוֹד יַת מוֹתָא הָדֵין׃ (יח) וּנְפַק מִלְוָת פַּרְעֹה וְצַלִּי קָדָם יְיָ׃ (יט) וַהֲפַךְ יְיָ רוּחַ מַעַרְבָּא תַּקִּיף לַחֲדָא וּנְטַל יַת גּוֹבָא וּרְמָהִי לְיַמָּא דְסוּף לָא אִישְׁתְּאַר גּוֹבָא חָד בְּכֹל תְּחוּם מִצְרָיִם׃ (כ) וְתַקֵּיף יְיָ יַת לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כא) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֱרֵים

ירוק וירדו"ת נלעז: (יט) רוח ים. רוח מערבי: ימה סוף. לומר לנו שם סוף היה מקומו במערב נגד כל רוח דרומית וגם במזרח של ארץ ישראל לפיכך רוח ים תקעו לתורה בימה סוף כנגדו. וכן מלינו לענין תחומין שהוא סובב לנד מזרח שנאמר מים סוף ועד ים פלשתים ממזרח למערב שם פלשתים במערב היה שנאמר בפלשתים יושבי חבל הים גרי כרתים (צפני' ב'): לא נשאר אפי'

באור

ניפל על הארץ, רק פירושו מראה הירוק' שהיה בארץ ונעשה הזבובים: (יט) רוח ים, רוח מערבי, נקרא מערב יס בלשון הקדש, בעבור היס הגדול היושב מספרד ועובר על ארץ מצרים אל ארץ ישראל והיה לפליט מערב, ולשונו יס לוקיונוס כי ישראל לא ירצו כל כך. ונקרא יס ספרד היס הגדול בעבור שרחבו שם מאות פרסאות ואחר הימים שנחלו ישראל

כיס

המעמר

(ב) ויחזק ה', לפי שראה פרעה כי נחום קדים את החרבה ונרוח יס סוף כדרך שבעים לכן חזר כי מקרה הוא, ועל זה נאמר ויחזק ה' כי מאתו היתה הסבה לדמות מעשה הנס למקרה טבעי למען ידע לב פרעה מלהזמין כי יד ה' עשתה זאת, ובאחר בחרנו לעיל בתחלת

פרשת

בא י

יָדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם וְיִהְיֶה חֹשֶׁךְ עַל־
אֶרֶץ מִצְרַיִם וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ: (כב) וַיֵּט
מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיְהִי
חֹשֶׁךְ־אֲפֵלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
שְׁלֹשֶׁת יָמִים: (כג) לֹא־רָאוּ אִישׁ
אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו
שלשה

תרגום אונקלוס

יְדָךְ עַל שְׁמַיָּא וִיהֵי חֲשׁוֹכָא עַל אַרְעָא
דְּמִצְרָיִם בָּתַר דְּיַעְדֵי קְבֵיל לֵילְיָא: (כב) וְאָרִים
מֹשֶׁה יָת יְדֵיהּ עַל שְׁמַיָּא וַהֲוָה חֲשׁוֹכָא
קְבֵיל בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם תְּלָתָא יוֹמִין:
(כג) לָא חֲזוֹ גְּבַר יָת אָחוֹהִי וְלָא קָמוּ אֱנָשׁ
מתחותוהי

תרגום אשכנזי נה

גען הימעל, זָא זָאלל אי־
נע פֿינסטערנים איבער דאַז
לאַנד מצרים ווערדן, אונד דיא
פֿינסטערנים זָאלל אַנהאַלטען
(כב) משה נייגטע זיינע האַנד
גען הימעל, דאַ ווארד דיק־
קע פֿינסטערנים אים גאַנצען
לאַנדע מצרים דרייא טאַגע;
(כג) זיא זאַהען אײנער דען אַנ־
דערן נכט, אונד עס רעגטע
זיך נישמאַנד פֿאָן זיינער שטעל־

ר ש "י לע

לחד. לף המלוחי' שמלחו מהם: (כא) וימש
חשך. ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו
של לילה ומשך של לילה ימים ויחשיך
עוד: וימש. כמו וימשם ים למו תיבות
הרבה חסרות תל"ף לפי שאין הנרת התל"ף
נכרת כל כך לין הכתוב מקפיד על חסרונה
כגון לף יהל שם ערבי (יעשי' י"ג) כמו
לף יאהל לך יטה לאהלו וכן ותזרני חיל
(שמואל ב' כ"ב) כמו ותאזרני. ואונקלוס
תרגם לשון הסרה כמו לף ימות בתר דיעדי קבל לילי כדניע שמוך לאור היום. שבל לין הדבור
מיוסב על הי"ו של וימש לפי שהוא כתוב לאחר ויהי חשך. ומדרש אגדה פותרו לשון ממשם שלהרים
שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש: (כב) שלשת ימים. שלום של ימים טרליי"ש בלעז.
וכן שבעת ימים בכל מקום שטייי"נלה של ימים: ויהי חשך לשלה שלשת ימים. חשך של תופל שלף רחו

לים

באור

כים סוף ויש בגרת וים המלח לתן בהם שיהיה רחב שלשים פרסה. (הרחב"ע): (כא) וימש חשך, כמו
ולף יהל שם ערבי (יעשי' י"ג כ'), כמו ולף יאהל, וכן כאן וימש כמו ויחשם כלומר החשך
של לילה יחשם ויחשיך זמן מרובה שלף החירה הלילה עד שלשת ימים, וכן מתורג' בל"ף. ומ"ף
פותרו לשון ממשם בלהרי' שהי' כפול ומכפל, עב עד שהי' בו ממש [ולפ"ז שרשו משם, ונף
כמנהג ההשעיל מן הכפולים, כמו מן חלל, והוף יחל להוסיף (תופטי' י"ג ה'), וכן כי' הרחב"ע מגזרת
ימשם, ולדעתו הוף מנחי העי"ן, ונף וימש נמקים וימים, כדרך הלירי והחירק להתחלף זה בזה,
עב"ז הוף מעונינו, כמו ידיהם ולף ימיטון (תהלי' קט"ו ז'), ושב וימש על מלרים, כי ימלף בלשון
יחיד, כמו ויאמר מלרים לנוסה (לקמן י"ד כ"ה)]: (כב) שלשת ימים, שלום של ימים טרליי"נף
בלע"ז, וכן שבעת ימים בכל מקום שטייי"נף של ימים. (רש"י), לריך להנקד טֶרְלִיֵּ"נִי סְטִיֵּ"נִי,
כלומו תאמר בל"ף (דרייהעייט לו זיבענהייט), מן (דרייו וזיבען), וכוונת רש"י ז"ל להודיע
שלינו שם התואר (דרייו לו זיבען), כי השם התואר לף יסמך אל העלם אלא לו, והי' לריך
לומר שלשה ימים, שבעה ימים, לף שלשת ימים שבעת ימים, ואולם הוא כשם
המקרה למספר השלום והשבעה: (כג) מחחהיו, מביתו, לפי פשוטו שלף ידעו להיכן ילכו,

המעמר

פרשת וארא. (כא) וימש חשך, רש"י הביא על אונקלוס שפירש גם אחר שסר תשבת הלילה
עוד היה חשך שת"כ היה מן הרחי להקדים וימש חושך לפ"י ויהי חושך, אולם בנר כתב הרד"ק
נמכלול וז"ל: וים וי"ו שמורה הזמן שבשר ענר קודם הפעל אחר לפניו עיין שם שהניח מאלים

רגיס

הרגום אי"טבנוי

לע דרייא טאגע לאנג, אללין קינדערן ישראל'ס אבער־שיעליבט אין איהרען וואהנוגען. (כד) פרעה ליעם משה רופען, אונד שפראך: געהט הין, דיענעט דעם עווינעז, נור אייער קלייעם אונד גראסעם פיעה בלייבע היער, אייע־ער קינדער אבער קאננעז מיט רייזען. (כה) משה שפראך: דוא זעלבסט מוכט אונז שלאבט

ר ש "י

לית לת לחזיו לוחן ג'ימים. ועוד ג' ימים לחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו לית מחחיו. יוכל לין יכול לעמוד. ועומד לין יכול ליזע. ולמה הניח עליהם חשך שהיו ניזרחל בלוחו הדור רצעים ולא היו רואים לגל' ומחו בני' ימי לחלה כדי שלא ירחו מלרים נמצלחם ויחמרו לף הם ליקים כמונו. ועוד שחפזו ישרחל ורחו לת כליהם וכזילחו והיו חולין מהן והיו חומרים לין נידנו כלום לומר לו לחי רלויתיו נניתך וכמקום פלוני הוח: (כד) יולג. יהח מולג נמקומו: (כה) גם לחה תתן. לף דייך שמקנינו ילך עמנו חלא מצלך תתן:

פרסה

באור

לפין הרמב"ן ז"ל כי לף הי' החשך הזה לחפיסת חור השמש שבח שמשם והי' כמו לילה, חבל הי' חשך לחלה כלומר לחיך עב מחלד שירד מן השמי' על כן לחמר נטה לת ידך על השמי' להוריד משם חשכה גדולה נופלת עליהם, והיתה מכנה כל נר, כלומר בכל החפירות העמוקות ובכל מקומות החשך העלום לף יתקיים הנר וכו', ועל כן לף רלו לים לת לחיו ולף קמו לים מתחתיו, ולמלת כן היו משתמשין בנרות, וזהו שלמר הבחוש שלא חשך ויחשך (תהלים ק"ח כ"ח), כי הי' שלות מושך לף לפיסת חור השמש בלבד, ויתכן שהיה לילד עב מחד מורגש שהיה בו ממש כדברי רבותינו כלשר הוח בים לוקינוס נעדות ר"ח עכ"ל, והוח הרחב"ע שכתב והנה בים לוקינוס יבח חשך עב שלא יוכל לחדם להפריש בין יום ובין לילה ויעמוד זה לפעמים חמשה ימים, ולחי הייתי שם פעמים רבות עכ"ל: (כה) גם אתה, לף לי שמקנינו ילך עמנו חלא

חצי-

המעמר

רגיש לזה ול"כ יהיה גם זה כמוהו, גם מה שלמר הרב בגליון הכתוב כי לדעת הרחב"ע שבויתם על מלריים ובף ניחיד כמו לחיסה הפעם, הנה לין לורך לזה כי הכוונה ויתם הממשב וכאן ולף יוכל לרחו' דלעיל. (בג) שלשת ימים, עיין ברש"י ובכתוב גם בתלמוד לפון עברי ערך שם המספר בהערה. לולם לף גם כדקו דברי הרד"ק כי הסמיכות בשם המספר לף יורה לף על הקיון ולף על התוחר והוח רק סמיכות ענין על פי מנהג הלשון, הנה לין ספק כי ניתק הזמני יש הנדל שם המספר בנפרד לו בסמיכות, כי לף יבוח המספר בנפרד לין להנריע שם הדברים הנמנים המה דבוקים כמו ויהי לחרון ה' בחרן פלשתים שבעה חדשים (שמואל ו' ו') שענינו רלופים ופעמים שהם נפרדים כמו שלש רגלים תחוג לי, לך המספר הבח בסמיכות יהיה תמיד הנספרים רלופים ודבוקים, ובן לחמרו חז"ל בכל מקום שיבוח הסמיכות רלופות.

בא י

שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם: (כד) וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג גַּם־טַפְּכֶם יֵלֵךְ עִמָּכֶם: (כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם־אַתָּה תִתֵּן

בידנו

תרגום אונקלוס

מִתְחוֹתוֹהִי תְּלָתָא יוֹמִין וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲוָה נְהוֹרָא בְּמוֹתָבָנֵיהוֹן: (כד) וּקְרָא פַּרְעֹה לְמֹשֶׁה וַאֲמַר אִיזִילוּ פְּלָחוּ קֳדָם יְיָ לְחוֹד עַנְכוֹן וְתוֹרֵיכוֹן שְׁבוּקוּ אַף טַפְלְכוֹן יֵיזִיל עִמְּכוֹן: (כה) וַאֲמַר מֹשֶׁה אַף אַתְּ תִּתֵּן בִּידָנָא

נכסת

בְּיָדֵנוּ וְבָחִים וְעֹלֹת וְעָשִׂינוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ: (כו) וְגַם־מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ
עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה כִּי מִמֶּנּוּ
נִקַּח לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וַאֲנַחְנוּ לֹא־נֵדַע מַה־נַּעֲבֹד אֶת־
יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה: (כז) וַיְחַזֵּק
יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא אָבָה
לְשַׁלְּחָם: (כח) וַיֹּאמֶר־לוֹ פַּרְעֹה
לֵךְ מֵעָלַי הִשָּׁמֶר לְךָ אַל־תֹּסֶף
רְאוֹת פָּנַי כִּי בְּיוֹם רְאֹתְךָ פָנַי
תָּמוּת: (כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ
לֹא־אֹסֵף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ: פ

ויאמר

תרגום אשכנזי נו

אונד ברענגסטו אפֿער מיטגע־
בען, דאַס ווער זיא דעם ע'וי־
גען אונזערעם נאָטטע ברינגען,
(כו) אונד אונזער אי גינגעס
פֿיעה מוס איך מיטגעהען,
קיינע קלויע קאַן צוריק בלי־
בע', דען דאַפֿאָן מיססע: ווער
נעהמען, דעם עוו־גען אונ־
זערעם גאָטטע צו דיענען. ווער
ווייסען נאָך ניכט, וויא ווער
דעם עוויגען דיענען ווערדען,
ביז ווער דאַהין קאָממען.
(כז) דער עוויגע פֿערשטאָקטע
דאַז הערץ פֿרעה'ס, זאָ דאַס
ער זיא ניכט וואָללטע ציעהען
לאַססען. (כח) פֿרעה שפּראַך
צו איהם: געהע הינוועג פֿאָן
מיר! נים דיך אין אַכט, דאַס
דוא מיין אַנגעזיכט ניכט ווי־
דער זיעהסט! דען זאָ באַלד

דוא מיין אַנגעזיכט וויעדער זיעהסט, זאָללסט דוא שטערבען. (כט) משה שפּראַך: דוא
האַסט רעכט גערעדעט, איך ווערדע דיין אַנגעזיכט ניכט וויעדער זעהען:

היער

תרגום אונקלוס

נְכַסַת קוּדְשִׁין וְעַלָּוָן וְנַעֲבֵיד קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא:
(כו) וְאַף בְּעִירָנָא יִיזֵיל עִמָּנָא לָא נִשְׁאַר מִנֵּיהּ
מִדַּעַם אֲרֵי מִנֵּיהּ אֲנַחְנָא נַסְבִּין לְמִפְלַח
קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא וַאֲנַחְנָא לֵית אֲנַחְנָא יָדְעִין
מַה נִפְלַח קֳדָם יְיָ עַד מֵיתָנָא לְתַמָּן: (כז) וְתַקֵּיף יְיָ יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא אָבָה
לְשַׁלָּחוּתְהוֹן: (כח) וַאֲמַר לֵיהּ פַּרְעֹה אִיזֵיל מֵעִילָוֵי אִסְתַּמַּר לָךְ לָא תּוֹסִיף לְמֶחֱזֵי אַפַּי
אֲרֵי בְיוֹמָא דְתֶחֱזֵי אַפַּי תְּמוּת: (כט) וַאֲמַר מֹשֶׁה יָאוּת מַלֵּילְתָּא לָא אוֹסִיף
עוֹד לְמֶחֱזֵי אַפָּךְ:

ואמר

ר ש"י

(כו) פרסה. פרסת רגל פל"טח בלעז:
לא נדע מה נעבוד. כמה תכבד העבודה
ממך יתאל יותר ממה שיש בידנו: (כט) כן
דברת. יפה דברת וכזמנו דברת לעת
שלח לוסיף עוד לראות פניך:

כלה

באור

מזלך תתן: (כו) פרסה, פרסת רגל פַלַנְטֶ"א בלע"ז, נל"ח (פוסזאָהוֹע), והוא השטח התחתון
מהרגל שהוא עומד על הארץ, ונקרא כל החי על שם החלק ההוא, לפי שהוא מעמידו,
וכן נל"ח יאמר (קוויע) על כל החי: לא נדע מה נעבד, לזה מין נכתר וכמה נקריב
ממנו: (כט) כן דברת, יפה דברת וכזמנו דברת, שלח לוסיף עוד לבוא שלוך לעולם, לאחרי שלחתי מלחתך:

ויאמר

תרגום אשכנזי

יא (ז) היער שפראך דער עווי.
נע צו משה: נאך איינע פלאגי
נע ווילל איך אויף פרעה אונד
מצרים ברינגע, דאראן ווירד
ער אייך וואהל צי׳הען לאססען,
דאס ער ווירד ציעהען לאססען,
ווירד ער אייך זאָ גאר פעללינ
פאן היער ווע׳ג טרייבן. (ב) זאגע
אינעווישען דעם פאלקע, דאס
איין מאן פאן זיינעם פרײנדע,
אונד

ב א יא

יא (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד
נֶגַע אֶחָד אָבִיא עַל־פַּרְעֹה וְעַל־
מִצְרַיִם אַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם
מִזֶּה כְּשַׁלְּחוֹ כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ
אֶתְכֶם מִזֶּה: (ב) דַּבֶּר־נָא בְּאָזְנֵי
הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ ו מֵאֵת רֵעֵהוּ

ר ש ״ י

יא (א) כלה. גמירא כלה כליל כלכם
ישלח: (ב) דבר נא. לין נא חלק
ליון נקצה בנקצה ממך הזהירם על כך
שלא יאמר לותו לדיק לנרהם ועבדוס

תרגום אונקלוס

ואשה

יא (ז) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹד מַכְתַּשׁ חַד
אֵייתִי עַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם בָּתַר
כֵּן יְשַׁלַּח יַתְכוֹן מִכָּא כְּשַׁלָּחוּתֵיהּ גְּמִירָא
תָּרָכָא יָתֵרִיךְ יַתְכוֹן מִכָּא: (ב) מַלֵּיל כְּעַן קֳדָם עַמָּא וְיִשְׁאֲלוּן גְּבַר מִן חַבְרֵיהּ וְאִתְּתָא

מן

ב א ו ר

יא (א) ויאמר ה׳ אל משה, נצטוו לפני פרעה נאמר לו זה, שהרי מזהיר מלפניו לא הוסיף
רשות פניו, וקבר הכתוב נסמורים, כי הנס אמר לו עוד נגע אחד והודיע את
הנגע ההוא ואמר לו בשנות הלילה הזה יולא בתוך מצרים וכל ענין הפרשה ההיא אבל לא
רצה הכתוב להאריך בהזהרה שאמר הנס למשה, ויאמר משה אחרי כן לפרעה כה אמר ה׳
וגו׳: כשלחו, כאשר ישלח, כשדבר על העתיד יאמר כשלח, ואולם על ההוה או העבר יאמר
בשלח פרעה את העם (לקמן י״ג י״ז): כלה, הכל, כלכם ישלח, גברים ונשי טף ומקנה:
(ב) וישאלו, (לשון הרשב״ם ז״ל) לנס מתנה גמורה כמו שאל מאני ותתנה גויס נאלתך
(תהלי׳ כ׳ ח׳) עכ״ל, וכ״כ לקמן (י״ב ל״ו) ויתן את חן העם, לתת להם במתנה וכו׳, ויבזלוס,
מלרי׳ ליזרחל יזרע היו העזלים ומלרים היו המזחילים, הזלימו שאלתם ומתנה היתה, מי שמואל
את הדבר קרוי שואל, ומי שמוסר לו מה שמואל קרוי משאיל וכו׳, וינצלו את מלרים, עדיים
הטוב

ה מ ע מ ר

יא (א) בשלחו, הרב המנהר החליט וחזריו החזיק המדקדק הגדול החכם בן זאב שעל העתיד
יבוא המקור עם כ״ף ועל העבר ובינוני בני״ת, ומה יענה על בשמוע עבו (בראשית
כ״ז ל״ד) וכבר הרגיש הרב עצמו בזה להלן (ה׳), ולכן דעתי כי הכ״ף והבי״ת שומרים הורחסס
במקור כמו בשמות כי הכ״ף יורה על הזיווי, ולזה יבוא במקור לס שתי פעולות יתחילו
כמעט בזמן לחד, ויתורגס: (חלם), לולס הבי״ת הורחתו התוך ולכן יבוא במקור לס נעוד
לחר תמשוך פעולה לחת תתחיל החזרת, ויתורגס: (וועהרענד), דוק ותשכח כי כן הנוח.
(ב) וישאלו, עיין בנקור, והנה כאן ובן לעיל תרגס הרמב״ן ג״ע (פאדרערן) כדעת הרשב״ס,
לבל לקמן (י״ב) תרגס וישאלו (זיא בעטן) ובפסוק שלחריו על ויבזלוס (דאס זיא וועהנען
זיעהנן), ולדעתי גם שם כוונת הרשב״ס כי לא מלינו הפעל הזה בשם יל כ״ח נאן ובשואל
(ח׳ ח׳ כ״ה) וגס תבני השאילתיהו לה׳ וגו׳ וגס בודאי אין הכוונה שאלה לחזרה, לזה אני
אומר כי יען שהוא מהורחת בנין הכבד הנוסף להורות על התמידות נמודע, לכן גם השפעיל
מורם שאל נוכחו על השאלה הקיימת ע״מ שלא להחזירו (וכמו שיאמר בעל ל״ח: יעמזכרען
מיינע גמדרע פערליהען), שהוא נגזר מן (וייהען), וח״כ גם כאן נאמר כי ויבזלוס הוא השתנה-

וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב: (ג) וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם גַּם ו הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם: ס רביעי (ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְהוָה כַּחֲצֹת

הלילה

תרגום אונקלוס

מן חֲבֵירְתָּהּ מָנִין דְּכַסְפָּ֫ וּמָנִין דְּדָהֲב: (ג) וְיָהַב יְיָ יַת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי אַף גַּבְרָא מֹשֶׁה רַב לַחֲדָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַמָּא: (ד) וַאֲמַר מֹשֶׁה דְּנָן אֲמַר יְיָ כְּפַלְגוּת לֵילְיָא אֲנָא מִתְגְּלֵי

בגו

תרגום אשכנזי נז

אונד איינע פֿרוא פֿאַן איהרער פֿרײַדנין זילבערנע־שירר אונד גאָלדען געשירר פֿאָרדערע. (ג) דער עוויגע גאָב אויך דעם פֿאָלקע גונסט אין דען אויגען דער מצרים; דער מאַן משה זעלבסט ווער זעהר האָך גע־אַכטעט אים לאַנדע מצרים, אין דען אויגען דער קנעכטע פֿרעה׳ס אונד אין דען אויגען דעם פֿאָלקעס. (ד) נון זעטצ־טע משה הינצו: זאָ האַט דער עווינע גע־שפֿראָכען: ווען עס

ר ש "י מיט־

ועמו לותם קיים נהם. "ולחרי כן ילאו ברכוש גדול לא קיים נהם: (ד) ויאמר משה כה אמר ה׳. בעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו שהרי [משיצא מלפניו לא הוסיף רשות פניו: כחצות הלילה. כהחלק הלילה כחצות כמו כעלות בחרות חמס בנו (תהלי׳ קכ"ד) זה פשוטו ליאבו על לומניו אחין מלות שם דבר של חלי. וכבותינו דרשוהו כחלי הלילה ואמרו

שאמר משה כחצות למצע סמוך לו לו לפניו לו לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו לטטגניב

פרעה

באור

הטיב מלבושיהן שלו ונתנו על בניהם ועל בנותיהם וכדכתיב ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב (שם ל"ג ו') עכ"ל, והכי האמת שלשון שאלה נופל גם על בקשת הדבר בלי חזרה וכן אמר גדעון לשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו (שופטים ח' כ"ד), והם נתנו לו ועשה ליתו לאפוד, והי׳ ר"ל שאלה בלי חזרה, ולא שאין לורך להודי׳ הכתוב ממצעו, וכבר נתנו חז"ל תשובה נכוחה שבדין נעלו ממצרי׳ מה שמשלולים: (ד) כחצות הלילה, כהחלק הלילה, ולין חלות שם דבר של חלי כי שם המקיר מן חלה כמו כעלות מן עלה בחרות חמס (תהלי׳ קכ"ד ג'), מן תרה, כלומר כשיגיע לותו הזמן שיחלה הלילה לחני יולא וגו', ובשעת מעשה כחבר הגיע הזמן ההוא רלוי לומר ויהי בחלי הלילה בבי"ת, זהו לפי פשוטו לדעת רש"י והרשב"ם ז"ל, ומסבים למה שכתבנו למעלה בתיבת כשלחו, ולולם מלאנו המקור עם הכ"ף גם על הענין, כמו ויהי כרחת לת הנזם וגו' וכשמעו לת דברי רנקה לחחו (נרחשית כ"ד ל'). כשמע

המעמר

(ד) כחצות, בקלת נוסחלות ב"ם"י נכתב: לבל הקב"ה הוה יודע עתים ורגעים לומר בשלו לולם לא מלינו בכל שאמר ה׳ כן, לך להלן (י"ב כ"ט) נלמר ויהי בחלי הל לה, לולם לפי דרכי נהורלת הכ"ף והבי"ת בלקור (לעיל ל') יבוח החילוף הזה על נכון כי שם גם חבית לילה המלילית היה רק רגע בלימרת, בכל זלת הוה בבר בשעה הלשונות לקרוח השעה כלה לומר בה חלקה הלילה בשם חלות לילה, ולכן כלן שלמר לחני יולא לומר כחלות כי מיד בשתקדים לותה השעה יולא ה׳ ממקומו, לבל לקמן שנא וה׳ הכה כל בכור בלרן מלרים, וזה היה נמשך כל השעה ולזה נלמר בחלי.

SCHEMOTH

תרגום אשכנזי

ב א יא

הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם׃
(ה) וּמֵת כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם׃ מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרֵחָיִם וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה׃
(ו) וְהָיְתָה צְעָקָה גְּדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף׃ (ז) וּלְכֹל בְּנֵי

ישראל

מיטטערנאַכט זיין ווירד, צייגע איך מיך דורך מצרים, (ה) זאָל אַללעם ערשטגעבאָרענע אים לאַנדע מצרים שטארבען, פֿאָן דעם ערשטגעבאָרענען פרעה'ס, דער אויף זיינעם טהראָנע זיטצען זאָללטע, ביז אויף דעם ערשטגעבאָרענען דער שקלאַפֿין, דיא הינטער דער האַנדמיהלע זיטצט, זאָ וויא אַללעם ערשטגעבאָרענע דעם פֿיההעם; (ו) עם ווירד איין העפֿטיגעם גשרייא זיין אים גאַנצען לאַנדע מצרים, דערגלייכען ניע געוועזען, דערגלייכען אויך ניע וויעדער זיין ווירד. (ז) אַללען קיודערן ישראל'ס

ר ש " י

פרעה ויאמרו משה בדקי הוא לנגד הקנ"ה יודע עתיו ורגעיו לומר בחצות: (ה) עד בכור השבי. למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו ירחמ"ם תגעה עלינו והגיעה פורענות על מצרים: מבכור פרעה עד בכר השפחה. כל הפקותי' מבכור פרעה ומשובי' מבכור השפחה היה בכלל ולמה לקו בני השפחו' אף הם היו משתעבדי' בהם וממים בלרתם: וכל בכור בהמה. לפי שהיו עובדין לה. כשהק"בה נפרע מן האומ'

תרגום אונקלוס

בְּגוֹ מִצְרָיִם: (ה) וְיִמוּת כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם מִבּוּכְרָא דְּפַרְעֹה דַּיָּתִיר לְמִתַּב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרָא דְּאַמְתָא דִּי בָתַר רֵיחָיָא וְכֹל בּוּכְרָא דִּבְעִירָא: (ו) וּתְהֵי צְוָחָתָא רַבְּתָא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרָיִם דְּכְוָתָהּ לָא הֲוַת וְדִכְוָתָהּ לָא תּוֹסִיף: (ז) וּלְכֹל

בני

באור

עמו (שם כ"ז ל"ד): אני יוצא, הטעם על הגזרה היוצאת מלפני השם: (ה) הישב על כסאו, הרשוי לשבת על כסאו לחריו, והזכיר הנכבד מכל מלרי' שהוא בן המלך, והנזה מהכל שהוא בכור השפחה: אשר אחר הרחים, ולהלן הוא אומר על בכור השבי אשר בבית הבור (לקמן י"ב כ"ט), שלא שבי הפסוקי' לחד הם, כי בכור השפחה כמו בכור השבי, כי השבוי' שפחה היא, והעבד טוען בבית האסורים, ובלילה שמים לותו בבור, כאשר הזכיר יוסף כי שמו אתי בבור (בראשי' מ' ט"ו): (ו) כמוהו לא נהיתה, לשון זכר ולשון נקבה כאחד, כמו

המעמר

(ו) כמוהו לא נהיתה, יפה אמר הרמב"ן לא רצינו בזאת בכל המקרא וכו' עיין בדבריו. ומה שראה הרב המגיה לדמותו אל המהנה האחת והכהו ע"ב אין הרמיה דומה כי מהנה הוא מן השבות המשותפים לשני מינים כמו רוח חם ודומיהם, אולם כלם אין בהם סימן נקבה אבל בעקה שבאת בה"א הנקבה לא תעשה זכר לעולם, ולכן דחק הרמב"ן לפרש בחסרון מלות ושעורו שוד או שבר אשר על כמוהו לא נהיתה בעקה בזאת; ואם הוא דחוק הן לא ידעתי טוב ממנו ובהליעי הדברים לפני ידידי ר' יוסף וויסע נ"י העיר כי לדעתו כמוהו מוסב על ארץ מצרים (כי ארץ נאלת בספרי הקדש גם בלשון זכר) ויתם כמו הוא להשוות הזמן ע"ד וכמו השחר עלה (בראשית י"ט ט"ו) ומעתה ענין הכתוב והיתה בעקה גדולה בארץ מצרים אשר בכל ימי הארץ הזה לא נהיתה וגם בכל עתותיו לא תוסיף להיות.

יִשְׂרָאֵל לָא יְחָרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ
לְמֵאִישׁ וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן
אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין
יִשְׂרָאֵל: (ח) וְיָרְדוּ כָל־עֲבָדֶיךָ
אֵלֶּה אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲווּ־לִי לֵאמֹר
צֵא אַתָּה וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בְּרַגְלֶיךָ
וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא וַיֵּצֵא מֵעִם־פַּרְעֹה
בְּחֳרִי־אָף: ס (ט) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֹא־יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם
פרעה

ישראל'ס אבער זאל קיין הונד
דיא צונגע רעגען, וועדער גע־
גען איינען מאן, נאך געגען
פיה, דאמיט איהר ערקעננעט,
דאס דער עוויגע איינען אונ־
טערשיעד מאכט צווישען
מצרים אונד ישראל; (ח) זא־
דאן וועדען דיעזע דיינע בע־
דיענטען אללע צו מיר העראב
קאממען, זיך געגען מיך בוק־
קען אונד שפרעכען: רייזע
דוא אונד דאס גאנצע פאלק,
דאס דיר פאלגעט! הערנאך
וועדע איך רייזען. היערוף
גינג ער פאן פרעה הינוועג
מיט ענטברענטעם צארן.

(ט) דער עוויגע האטטע דיעזעם דעם משה שאן פארהער געזאגט: פרעה וועד אייך קיין

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יְנַוֵּק כַּלְבָּא בְּלִישָׁנֵיהּ
לְמִנְבַּח לְמֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא בְּדִיל דְּתִדְעוּן
דִּי יַפְרֵישׁ יְיָ בֵּין מִצְרָאֵי וּבֵין יִשְׂרָאֵל:
(ח) וְיֵחֲתוּן כָּל עַבְדָּךְ אִלֵּין לְוָתִי וְיִבְעוּן
מִנִּי לְמֵימַר פּוֹק אַתְּ וְכָל עַמָּא דִּי עִמָּךְ וּבָתַר
כֵּן אֶפּוֹק וּנְפַק מִלְּוָת פַּרְעֹה בְּחֻקּוֹף רְגָז:
(ט) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לָא יְקַבֵּל מִנָּכוֹן פַּרְעֹה
בדיל

נפרע מלהיה: (ז) לא יחרץ כלב לשונו. לומ' אני שהוא לשון ענין לא יענן וכן לא חרץ לבני ישראל לחיים את לשונו (יהושע יו"ד) לא ענן. לז תחרץ (ש"ב ה' כ"ד) תשתנן. למורג חרוץ (ישעי' מ"א) שנון. מחצבות חרוץ (משלי כ"ו) לשון חריף ושנון. ויל חרוצים תעשיר (שם י') חריפים סוחרים שנויים: לשר יפלה. ינדיל: (ח) וירדו כל עבדיך. חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי: אשר ברגליך. ההולכים אחר עצתך והלוכך: ואחרי כן אצא. עם כל העם מאצלך: ויצא מעם פרעה. כשנאמר דבריו ילא מלפניו: בחרי אף. על שאמר לו אל תוסף ראות פני:

באור

המחנה החזת והכהו (שם ל"ב ט'): (ז) לא יחרץ כלב לשנו, לשון רש"י לומר שהוא לשון ענין, לא יענן, וכן לא חרץ לבני ישראל לחיים את לשנו (יהושע י' כ"א), לא ענן, אז תחרץ (שמואל ב' ה' כ"ד), תשתנן, למורג חרוץ (ישעי' מ"א ט"ו), שנון, מחצבות חרוץ (משלי כ"ו ה'), לשון חריף ושנון, ויל חרוצי תעשיר (שם י' ד'), חריפי' סוחרי' שנוי' עכ"ל, והכוונה שנכוחי ישראל תפילו קול נבוח של מזיקי החיות לא יזיק לותם: יפלה, ינדיל: (ח) וירדו כל עבדיך, חלק כבוד למלכות, שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ואמר קומו צאו מתוך עמי, ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי: (ט) ויאמר, וכבר אמר, כשנפטר הלשון נכנסה מקומות, וכן מתורגם בל"א: לא ישמע אליכם פרעה, נלומר נכל מכה ומכה הי'

המעמר

(ז) לא יחרץ, עיין מה שכתבתי בנלחמי על ספר יהושע (י' י"א).

פַּרְעֹה לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: (י) וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ
אֶת־כָּל־הַמֹּפְתִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי
פַּרְעֹה וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה
וְלֹא־שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְצוֹ: ס יב (א) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם לֵאמֹר: (ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה

לכם

תרגום אשכנזי

גיהאר געבען, דאמיט מיינע וואונדער אים לאנד מצרים דעסטאָ מעהר וועדען. (י) נון האטטען משה אונד אהרן אלע דיעזע וואונדער פאר פרעה גיטהאן, אלליין דער עווינג ליעס דאז הארץ דעס פרעה האדט זין, אונד ער וואללטע דיא קינדער ישראל נישט אוים זיינעם לאנד לאסען.

יב (א) דער עווינג שפראך צו משה אונד אהרן אים לאנד מצרים, וויא פאלגט: (ב) דיעזער מאנאט

ר ש ' י

(ט) למען רבות מופתי. מכות גדולות וקריעת ים סוף ולנגר לת מלרי': (י) ומשה ואהרן עשו וגו'. פנר כתב לנו זלת נכל המופתים ולת שלחה כאן אלא בשביל לשמוע לפרעה על אחריה:

יב (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן. שנזהיל אחרן שזה ושרת במופתים כמשה אלא לו כפוד זה במנוס לאחרונה שכללו עם משה בדבור: בארץ מלרים. מין לנרך לו לומר אלא בתוך הנרך ת"ל כבאתי לת העיר וגומר. ומה תאמלה קלא

לו ה שאמל בתוך הנרך דנר תמול לת כ"ם ומפני מה לת נדנר עמו נתוך הנרך לפי שהיתה מלאה גלילים: (ב) החדש הזה. הראהו לבנה נחדושה ואמר לו כשהיא מתחדש יהיה לך ר"ח. ואין מקרת יולת מידי פשוטו על זה נוסן אמר לו זה יהיה רלש לחדר מנין החדשים שיהא לייר קרוי שני סיון שלישי: הזה. נתקדש משה על מולד הלבנה בלילו שיעור תראה ותהיה נלוית לקדש והראה

ריש

תרגום אונקלוס

בְּדִיל לְאַסְגָּאָה מוֹפָתַי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:
(י) וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עֲבָדוּ יַת כָּל מוֹפָתַיָּא
הָאִלֵּין קֳדָם פַּרְעֹה וְאַתְקֵיף יְיָ יַת לִבָּא
דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵיהּ:
יב (א) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן בְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם לְמֵימָר: (ב) יַרְחָא הָדֵין לְכוֹן

ריש

באור

לוזר הקב"ה למשה ולאהרן לת יעמע תליכם עד לנפוק: (י) ויחזק ה', נכל פעם ופעם: יב (א) ויאמר, תוניר ה לוס הרחשונה שנזה הקב"ה לת ישרחל על ידי משה ואהרן, והיתה נחרן ניניס, כי אחר המנוות שנתורה יש מהן נסר סיני ויש מהן נלוהל מועד ויש מהן נמדנר מו"נ: (ב) ההח"ש, זהן שנוב הלנה מחדושה לחדושה כ"ט יום י"ב שעות ותשל"ג חלקי

המעמר

יב (ג) רחש"י, הרחב"ן: זמרב תנרנחל הזריכו נדרים הוה נחקירות תכוניות לנאר לוך ניסן תין לן לחדשים נחש"י ר"ה נכי קנלת חו"ל יכן היה נתורה וחג המלוף נלית האסף (ל"ל ג"כ ט'), והנה לין סנק כי לדקו דנרי חז"ל כי ניסן הוה ר"ה לחדשים והשנה לנגיב, לך הנלין לרנתי בן חות תנה שלך יתב חומן כלנך יום וגילה למדו כני חלם

הקדומים

לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: (ג) דַּבְּרוּ
אל

תרגום אונקלוס

רֵישׁ יַרְחַיָּא קַדָּמָאָה הוּא לְכוֹן לְיַרְחֵי שַׁתָּא:
מלילו

זייא אייך דער אנפאנג דער מאנאטן, ער זאלל אייך דער ערשטע זיין צו אללען מאנאטען דעם יאהרם. (ג) זאגט

והרחה לו בחלבנה לת הלבנה נרקיע ואמר לו כזה רחה וקדם. וכילד הרחהו והלח לח היה נדבר עמו אלח ביום

שנאמר ויהי ביום דבר ה'. ביום לוותו. מן היום לשר ליה ה' והלח'. אלח סמוך לשקיעת החמה ואמרה לו פרשה זו והרחהו עם חשכה: (ג) דברו אל כל עדת. וכי אהרן מדבר והלח כנר נאמר אתה

תדבר

באור

אלקי שעה, יקרח חדש ימים או חדש והיום הראשון ממנו יקרח ראש חדש, או חודש לבדו, יאמר חדש ושבת (ישעי' ס' י"ג), חדשיכם ומועדיכם (שם י"ד), והטעם יום חדוש אור הלבנה, וזמן תקופת השמש מנקודה לחת נגלגלי עד שובו שנית אל הנקודה ההיא, יקרח שנה, ושנה פעמים שנים עשר חדשי הלבנה ופעמי' שלשה עשר כידוע, כי שנת החמה שם"ה יום וקרוב מרביעית היום, והנה רואי חדשים הם הימי' הראשונים של החדשים ורואש חדשים הוא החדש הראשון מחדשי השנה: לכם ראש החדשים, שימו לותו ישראל חדש הראשון וממנו ימנו כל החדש' שני ושלישי עד תשלים השנה שנים עשר או שלשה עשר חדשים, כדי שיהי' בזה זכרון לנס הגדול של יציאת מצרי', כי בכל עת שנזכיר החדשים יהי' הנס נזכר, ועל כן אין לחדשים שם בתורה, כי אלה השמות ניתן לישר אולתם שמות פרסי' הם ולא ימצאו רק בספרי נביאי בבל ובמגילת אסתר, אבל בתורה יאמר בחדש השלישי (לקמן י"ט ח'), ויהי בשנה השנית בחדש השני (במדבר ג' י"ח), ובחדש השניני וגו' (שם כ"ט ח'), וכיו שתהי' הזכירה ביום השנת בשמותינו ממנו אחד בשנת שני בשנת כך הזכירה ניצולת מלרים בשמותינו מחדשי השנה לגאולה ההיא: ראשון הוא לכם, הטעם שלינו ראשון בשנה, שהרי תחלת שנותינו מחשרי דכתיב ומן התקוף תקופות השנה (שמו' ל"ד כ"ב), וכתי' בחלת השנה (שם כ"ג י"ו), אבל

היא

המעמר

הקדושים אשר עבן לא נגה עליהם אור המאורות ממהלך הירח, כי הוא הקרוב אלינו, ובל ילים למרחה עיניו יעשוט כי בקרוב שלשים יום יתחדש לעיניו ויאמור את מקודתו לחרבעה עתי', להוסיף נוגה ולהיות הלוך וחסור עד יסתר מעין רואה — ואז על מקומו שוקף זוהר — וכאשר הכינו זאת היה להם הירח למועדי השנים (מלבד יחידי סגולה אשר נשמת שדי בינם) ותלקו השנה לארבעה ונתנו בל חלק לשבעת ימים; שלש באשר השבילו יותר ובשאו עיניהם השמימה לחקור במאשר יתר בלא השמים מלאו שגם השמש סובב והולך על תקופתו גם הכישו את אזור האזלות (דען טהיערקרייז) והבינו כי מדי שנים עשר חדש חבוא השמש בבל חדש בחדשו בנקודת בוכב אחר, ובכלות הימים החלה עוד תשוב למקומה הראשון, ובל זה נודע, ומעתה שמו י"ב חדשי לקבוע יתם השנים. והנה אם גם הסניחו בלא לאשון השנים, עוד היה הראות נתונה לבל אחד ואחד לבחור אי"זהו חדש שירלה להתחיל בו מבין השנים, אבל אבן כי יי בלבלו התשבונות ולא ימלאו יודעי העתים את יהיהם אם לא יהיה דעת בלם אחד בענין הזה, לזה בחרו החבמים מיני קעם את חדש האניב לראש השנה ומשם התחילו למנות י"ב חדשים על פאת השנה, כי בשאר לעת בואת הטבע תחדש נעוריה והתבל אחרי בלותה תשוב לעלומיה, בן מן הראוי שגם אבחנו בחדש השנה (אם לא מאשהו סבה מן הסבות נבקש תשבון אחר). גם נבון הוא מה שבתוב הרדי"ק בשן בשם חבמי העמים וז"ל: והנה תבמי התבונה, אשר לא מנני ישראל המה, עשו בחחלת השנה בהנחם השמש נראש טלה בתקופת ניכן, וכן עשו תחלת היום בזריחת השמש בנוקר לפיות שהיתם זמני האור והחום אשר הוא במדות הקנין שראוי שיקדם לקור וחשך שהם במדרגת ההעדר עכ"ל, ואם גם הוא ז"ל לא התחכם לבטל הטענה הזאת לדעתי לך לשוח

עמל

תרגום אשכנזי

בא יב

אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת: (ד) וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ

במכסת

דער גאַנצען געמיינע ישראל: אַם צעהנטען דיעזעם מאָנאַט זאָללען זיא זיך אויסזוכען יעדער איין לאם פֿיר זיינע פֿאַמיליע, איין לאַם פֿיר יעדעם הויז. (ד) איזט אַבער דיא הויזהאַלטונג צו גערינג, געמיינעם לאַממעם צו זיין, זאָללען ער אונד זיין נעכסטער נאַכבאַר זיך אויסזוכען נאַך

רש"י

תדבר אלא מולקין כנוד זה לזה ומומרים זה לזה למדני והדבור יולא מבין שניהם כלומר שניהם מדברים: דברו אל כל עדת ישראל בעזור לחדש. דברו היום בר"ח שיקחוהו בי' לחדש: הזה. פסח מלרי' מקום בעזרה ולא פסח דורות: שה לבית אבות. למשפחה אחת הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכולן ת"ל שה לבית: (ד) ואם ימעט הבית מהיות משה. ואם יהיו מועטין מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו משמעו לפי פשוטו ועוד יש בו מדרש נלמד שאחר שנמנו עליו

תרגום אונקלוס

(ג) מַלִּילוּ עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּעַסְרָא לְיַרְחָא הָדֵין וְיִסְבּוּן לְהוֹן גְּבַר אִמְרָא לְבֵית אֲבָא אִמְרָא לְבֵיתָא: (ד) וְאִם יְזֵעִיר בֵּיתָא מִלְאִתְמַנָּאָה עַל אִמְרָא וְיִסַּב הוּא וְשֵׁיבֵיהּ דְּקָרִיב לְבֵיתֵיהּ בְּמִנְיַן נַפְשָׁתָא

גבר

באור

הוא רחמן למי לעשה שנקרי לו לזכר גאולתינו. (מדברי הרמב"ן): (ג) בעשר לחדש הזה, דברו היום בר"ח שיקחו בעזור לחדש, והזה נקוד בחתף קף על פי שהוא מוסב אל ויקחו להם, לפי שהוא מוסב גם על הפסוקי' הבאים עד והי' לכם למשמרת וגו', וכך ענינו בעזור לחדש הזה יעשו כאלה, יקחו להם וגו': שה לבית אבות, למשפחה אחת, ואם היו בני המשפחה מרובין, שה לבית: (ד) ואם ימעט הבית, ואם יהיו לבני הבית מועטין מהיות

המעמר

עמל עיין בדבריו, אבל אם גם החדש הזה יהיה למו רחש חדשים (וכן תחלת השנה כי מדוע נחלק ביניהם) כפי טבע הגמלאים, בכל זאת עמים רבים נחרו בחשבון אחר ושמו חדש אחר לראשית השנה, והיה זה אם בחיזהו חדש מן החדשים קרה להם מקרה אחר רבו להיותו לזכר עולם ולמען ידעו דור אחרון בניס יקומון את אשר נעשה לאבותם; והנה גם מפחת השכחת החומה היה נכון כי בני ישראל יבחרו בחדש האביב, מועד לחסי מארץ מלרים מבית עבדים להיות להם רחמן לחשבון החדשים והשנים, אולם השנה הזאת היתה רק שנת הדחי (דחז רע"ג יגיעזע יאהר) לקבוע המועדים בחדש הרחמן ובחדש השלישי ובחדש השביעי כנזכר בתורת משה, אולם שנת המלוכי (דחז בירגערליכע יאהר) רחשיתו בחאד לתשרי, והיה לזה סבה הכרחי ע"פ חקי תורתנו הקדושה, כי היא קותה לנו לעשות בשנה השביעית ובשנת החמשים בחרים ובקליר ומכל עבודה בשדה, ולהשיב כל איש את שדה אחוזתו אשר קנה מיד עמיתו, ולכן היה גם בשנת היובל שלוח העבדים לחפשי כי בעוד שנה תמימה אשר אין זרע וקליר היה פנאי לאחרון לחזור לאחרי עבדים לאחריס, ומעתה אם תהיה רחשית השנה בימי האביב, כאשר תוכיח האחרן למחק וגנה זרוע"ה, מי זה יאמרו ויעיד מדמתו בתוכך לבני שביעית אם לא לו תהיה תנוחת השדה? וא"ב תשוב האחרן אחר שנים רבות, ולכן היתה לענין זה רחשית השנה לאחרי אשר עבר הקין כלה הקליר ונאסף כל תנוחת השדה.

בְּמִכְסַּת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכְסוּ עַל־הַשֶּׂה: (ה) שֶׂה תְּמִימִם זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ: (ו) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: (ז) וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם

ונחנו

נאך אַנצאהל דער פערזאָנען, איינען יעדען נאך פֿערהעלט־ נים זיינעם עסענס זאָללט איהר צום לאַמע מיטצעה־ לען. (ה) איין יעהריגעם לאַם מעננליכען געשלעכטס אָהנע לייבעספֿעהלער מיסט איהר האַבען, איהר קאָננט עם פֿאָן שאַפֿען אָדער פֿאָן ציענע־ פֿיעה נעהמען. (ו) דיעזעם זאָללט איהר אין פֿערוואַהרונג האַלטען ביז אויף דען פֿיער־ צעהנטען טאָג דיעזעם מאָ־ נאַטס; אַלסדאַן זאָלל דיא גאַנצע פֿערזאַמלונג דער נע־ (ז) פֿאָן דעם בלוטע זאָללען

מיינע ישראל'ס עס שלאַכטען צווישען ביידען אַבענדען.

תרגום אונקלוס

גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵיהּ תְּחָמְנוּן עַל אִמְּרָא: (ה) אִמַּר שְׁלִים דְּכַר בַּר שַׁתָּא יְהֵי לְכוֹן מִן אִמְּרַיָּא וּמִן עִזָּא תְּסָבוּן: (ו) וְיִהֵי לְכוֹן לְמַטְּרָא עַד אַרְבְּעַת עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא דֵּדֶן וְיִכְסוּן יָתֵיהּ כֹּל קְהָלָא כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּין שְׁמָשַׁיָּא: (ז) וְיִסְּבוּן מִן דְּמָא וְיִתְּנוּן עַל

חרין

ר ש " י

עליו יכולין להתמעט ולמזוך ידיהם הימנו ולהמנות על זה לחר לך לם נתו למזוך ידיהם ולהתמעט מהיות מזה יתמעטו בעוד הזה קיים בהיותו בחייס ולח מזנחתו: מכסת. תזנון וכן מכסת הערכך (ויקרח כ"ז): לפי מכלו. הרחוי לחכילה פרט לחולה ולזקן שחינו יכול לחכול כזית: תכסו. תתמנון: (ה) תמים. בלח מום: בן שנה. כל שנתו קרוי בן שנה כלו' שנולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים. לפי שהיו לכם למשמרת. זהו לשון נקור שטעון נקור ממום ל' ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ל' ימים מה בלח לוה כן בפסח דורות היה ר' מתיח בן חרש חומר הרי הוח חומר ולחנור עליך ולחרוך והנה עתך עת דודים (יחזקחל ט"ז) הניעה שנועה שנשבעתי לחבריהם שחגחל חת חנינו ולח היו בידם מלות להתעסק בהם כדי שיגחלו שנחמר ולח ערום ועריה (שם) ונתן להם חתי מלות דם פסח ודם מילה שמלו בלילה זו שנחמר מתנוססת בדמיך (שם) בשני דמים וחומר גם חת בדם בריתך שלחחי חסיריך מבור חין מים בו (זכרי' ט) ושהיו שטופין בחלילים חמר להם מזכו וקחו לכם מזכו ידיכם מחלילים וקחו לכם נחן של מלוה: ושחטו חותו. וכי כלן שוחטין חלח מכחן שנלוה של חדם כמותו: קהל עדת ישראל. קהל ועדה ויזרחל. מנחן חמרו פסחי לבור נשחטין בג' כתות זו לחר זו ונכנסה בת רחשונה ננעלו דלתות העזרה וכ' כדחיתח בפסחים: בין הערבים. מגד שנות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לנית מבוחו לערב ולשון בין הערבים נרחה בעיני לותן שנות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת ז' שנות מני יבוח כללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה. ערב לשון נשף וחשך כמו ערב' כל שמחה (ישעי' כ"ד): (ו) ולקחו

באור

מזה שלח יוכלו לחכלו כלו: במכסת, תזנון, וכן מכסת הערכך (ויקרח כ"ז כ"ג), וכמוהו המכם לה' (במדבר ל"ח ל"ז), גם תכסו כתרגומו תתמנון, והוח מפעלי הכפל. והכפל חסר בחלת במכסת גם מן המכם: (ה) תמים, בלח מום: בן שנה, כל שנתו קרוי בן שנה, בלומר שנולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים, מזה לו מזה, שלף עז קרוי שה, שנחמר ושה עזים (דברים י"ד ל'): למשמרת, כתרגומו למטרח, שישמרנו כל לחד בניתו: בין

תרגום אשכנזי

בא יב

וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־
הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־
יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם: (ח) וְאָכְלוּ אֶת־
הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ
וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ:
(ט) אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל

מבשל

זיא נעהמען, אונד אויף דיא
ביידען טהירפּפָאסטען טהון
אונד אויף דיא אָבערשוועל-
לע, אַן דען הייזערן, וואָרין
זיא שפּייזען וועדען; (ח) דאַז
פֿלייש זאָללען זיא דיעזע נאַכט
נאָך עכסען אַם פֿייער געבראַ-
טען אונד אונגעזויערט בראָ
דאַצו, מיט ביטטערן קרי-
טערן זאָללען זיא עס פֿערצעה-
רען. (ט) עכסעט אַבער ניכט
דאַראָן האַלבגאַר אָדער אין

תרגום אונקלוס

ר ש "י

תֵּרִין סַפָּיָא וְעַל שַׁקְפָּא עַל בָּתַּיָא דִּי יֵכְלוּן
יָתֵיהּ בְּהוֹן: (ח) וְיֵכְלוּן יַת בִּסְרָא בְּלֵילְיָא
הָדֵין טְוִי נוּר וּפַטִּיר עַל מְרָרִין יֵכְלוּנֵיהּ:
(ט) לָא תֵיכְלוּן מִנֵּיהּ כַּד חַי וְאַף לָא

בשלא

מן הדס. זו קבלת הדס ינוקא"ד ת"ל מצר. נסף: המזוזות. הם הזקופות לחת מכאן לפתח ולחת מכאן: המשקוף. הוא העליון שהדלת סוקף עליו כשסוגרין לותו לינטי"ל בלעז. ולשון סקיפה חנטה כמו קול עלה נדף (ויקרא כ"ו) טרפת דשקוף. חבורה (שמות כ"ח כ"ה) משקופי: על הבתים מצר יאכלו לותו בהם. ולא על משקוף ומזוזות שבנית התנן ובנית הנקר שלין דרין בתוכו: (ח) לת הבשר. ולא גידים ועלמות: על מצות ומרורים. כל עצם מר נקרא מרור ולוס לאכול מר זכר לוימררו לת חייהם: (ט) אל תאכלו ממנו נא. שלינו בלוי כל לרבו קולקו כא בלשון ערבי: ובשל מבושל.

כל

באור

הערבים, המשקל הזה נופל תמיד על משקר שני' כמו ידים, רגלים, לזנים, ודומיהם, והנה קבלת חז"ל שמצינו שבית ומעלה עד תחלת שקיעת החמה הוא זמן שחיטת הפסח, ויהי' ח"כ לא בין הערבים, וכתב רש"י ז"ל שלשון בין הערבים לותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה, עריבת היום בתחלת ז' שעות מבי יומו כללי ערב, ועריבת הלילה בתחלת הלילה, ערב לשון נסף וחבר כמו ערבה כל שמחה (ישעי' כ"ד י"ח) עכ"ל: (ז) המזוזה, הם העמודים הזקופי' מלדי הפתח, והמשקוף הוא משתן העליון הנרחה לעין כל נכניסת הבית, כמו ויסקף מבימלך (בראשית כ"ו ח'), ולשון רש"י המשקוף, הוא העליון שהדלת סוקף עליו כשסוגרין לותו לינט"ל בלע"ז (לינט"ח וכל"ח חבערטוועלט), ולשון סקיפה חנטה, כמו קול עלה נדף (ויקר' כ"ו ל"ו) מרפת דשקוף, חבורה (שמו' כ"ח כ"ה) משקופי עכ"ל (ח) צלי אש ומצות, מוטעם בזקף, שלין תיבת ומצות מחוברת עם על מרורים, כי אם לוה תחלה יחיל הפסח בלי ויאכל מלות עמו, ואזר ואמר על מרורים יאכלהו, מוסב על הבשר הנזכר למעלה, לוה בלאכילת המלות ולא היה בלאכילת המרורי' רק אמר שיאכלו לת הבשר עם מרורים, שלין במרורים מלוה, רק לאכול הבשר עמהם, ואם לין בשר לין מרורים וגם לינם מעכבים הבשר, ואם לאכל פסח ולא לאכל מרורים ידי פסח יצא, כי המלוה בפסח כמו המלוה במנה כל אחת לוה בפני עלמ'. גם על המלות אזר ולוה בערב תאכלו מלת (להלן בפסוק י"ח), אבל בפני עלמו בדעת רבותינו ז"ל לאכל במרורי' לית במלת לווי לאכלם בפ"ע (מדברי הרמב"ן) ועל כמו עם, וכני כמוהו: (ט) אל תאכלו ממנו נא, שלינו בלוי כל לרבו יקרא כא בלשון ערבי: ובשל, אם התאר ופירושו שהיה מבושל במים, כי יש בלי לאת יקרא מבושל בל-חיב ובשלת ולאכלת (דברים ט"ז ז'), ויבשלו הפסח כ"ם כמשפט (ד"ה ב' ל"ה י"ג) כי ענין הבשול הוא התקון למורך האכילה, בל"א (בשר וערדען לו בשר מאכען), בין שיהי' נאת לו במים, והמבושל נאת יקרא בלי

מְבֻשָּׁל בַּמַּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ
רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ:
(י) וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר
וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ
תִּשְׂרֹפוּ: (יא) וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ
מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם
בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֲלֵכֶם בְּיֶדְכֶם
וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא

ליהוה

זואַסטער געקאָכט, זאָנדערן
אַם פֿייער געבראַטען, מיט
קאָפּף, קניעשטיקקען אונד
איינגעווייד; (י) אויך זאָללט
איהר דאַסאָן ניכטס איבריג
לאַסטען ביז אויף מאָרגען,
וואָס אַבער דאַסאָן ביז מאָר-
גען איבריג בלייבט, זאָללט
איהר אים פֿייער פֿערברענען.
(יא) פֿאָלגענדער גשטאַלט
מיסט איהר עס עסטען: אייר
ערץ לענדען גענירטעט, אייר
ערץ שוהע אַן דען פֿיסטען אונד
אייערן שטאָק אין דער האַנד,
אונד דאַן מיסט איהר עס מיט
אייל̈ערטיגקייט עסטען, עס איזט דאָס איבערשריטונגסאָפּפֿער דעם עווינגען צו עהרן

תרגום אונקלוס

כַּשְׁלָא מְבַשַּׁל בְּמַיָּא אֱלָהֵין טָוֵי נוּר רֵישֵׁיהּ
עַל כָּרְעוֹהִי וְעַל גַּוֵּיהּ: (י) וְלָא תַשְׁאֲרוּן
מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא וּדְיִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא
בְּנוּרָא תוֹקְדוּן: (יא) וְכֵדֵין תֵּיכְלוּן יָתֵיהּ
חַרְצֵיכוֹן יְהוֹן אֲסִירִין מְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן
וְחוּטְרֵיכוֹן בִּידֵיכוֹן וְתֵיכְלוּן יָתֵיהּ בִּבְהִילוּ

פסחא

ר ש "י

כל זה נזהרת לך תאכלו: נמיס. מנין
לאחר מזקין ת"ל וכל מנוזל מכל מקום:
כי אם צלי אש. למעלה גזר עליו במלות
עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכלו
ממנו כי אם צלי אש: ראשו על כרעיו.
לולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם
קרבו בני מעיו נותן לתוכו לאחר הדחתן.
ולצון על כרעיו ועל קרבו כלצון על נבלות'
כמו בנבלות' כמות שהן לך זה כמות שהוא
כל נזרו מצלם: (י) והנותר ממנו עד בקר.
מה תלמוד לומר עד בקר פעם שנייה ליתן

בקר על נקר שהנקר מצית הגן החמה ובא הכאוב להקדים שחסור בחכילה מעלות השחר זהו לפי
משמעו. ועוד מדרש לאחר למד שחינו נאכף ביום טוב לילך ממחרת וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר
ראשון עד בקר שני תעמוד ותשרפנו: (יא) מתניכם חגורים. מזומנים לדרך: בחפזון. לצון נהלה
ומהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (שמואל א' כ"ג). אשר השליכו חרש בחפזם (מלכים ב' ז'):
פסח הוא לה'. הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהק"נ מדלג בתי ישראל מנין

בתי

ב א ו ר

ולוה שלא יאכלו אותו לא נא ולא מבושל במים: ראשו על כרעיו, לולהו כלו כאחד עם ראשו
ועם כרעיו ועם קרבו, בני מעיו נותן לתוכו לאחר הדחתן, ולצון על כרעיו ועל קרבו כלצון
על נבלתם (לקמן פסוק י"ח), כמו בנבלות' כמות שהן, לפי כאן כמות שהוא, כל נזרו מצלם.
(יא) מחניכם חגרים, מזומנים לדרך: בחפזון, לצון נהלה ומהירות, כמו ויהי דוד נחפז
ללכת (שמואל א' כ"ג כ"ו), אשר השליכו חרש בחפזם (מלכים ב' ז' ט"ו) והיה זה נפסח
מ.ריס לו.ד, והכלל שכל מלוה שהיה בגוף הפסח כגון נותר ובגידין עשם וכלי ודומיהם,
מכ.ה לד.רות, אבל כל מלוה שהיה בלולגים, כגון מניית המתנים ונתינת הדם על
המזקוף ודומיהם, לינה רק בפסח מלרים: פסח, לצון דלוג וקפיצה מזקוס למקום נעז בח
המקום שניהם, בל"א (איבערשפרינגען או איבערטרייטען), כלומר הקדון קרוי פסח על

תרגום אשכנזי

לַיהוָה׃ (יג) וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ
מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־
בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־
בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם
אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ (יד) וְהָיָה
הַדָּם לָכֶם לְאוֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר
אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם
וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם
נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ
מצרים

רעז; (יג) איך ווערד דיעזע נאַכט אין דעם לאַנד מצרים אומהער פֿאַהרען, אונד אַל־לעם ערשטגעבאָרנע אים לאַנד מצרים שלאַגען פֿאָם מענשען ביז צים פֿיעה, אונד אַן אַללען געטטערן מצרים׳ס ווילל איך שטראַפֿגעריכטע איבען, איך, דער עוויגע! (יג) דאַז בלוט זאָל אייך צום צייכען זיין דיענען אַן דען היזערן, וואָרין איהר זייד; איך ווערד דאַז בלוט מערקען, אונד איבער אייך הינווענג שרייטען. איך זאָל קיינע פלאַגע צום פֿערדערבען טרעפֿען, אינדעם איך אין דעם לאַנד מצרים שלאַ־

רש"י

נתי מכרים וקופין ממכרי למכרי ויזרחל תמצעי נמלט ויחזס עשו כל עבודותיו לבסמיס דבר לחר דרך דלוג וקפילה זכר לנמו שקרוי פסח וגס פסק"ח לשון פסיעה: (יב) ועברתי כמלך השובר ממקום למקום ונהעברה לחת ונרגע לחד כולן לוקין: כל בכור בחרן מכרים. לף בכורות לחרים והס במכרים. ומנין לף בכורי מכרים שנמקומות לחרים חלמ"ד לומר למכה מכרים בבכוריהס (תהלים קל"ו): מאדם ועד בהמה. מי שהתחיל בעבירה תחלה

תרגום אונקלוס

פִּסְחָא הוּא קֳדָם יְיָ: (יג) וְאֶתְגְּלֵי בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּלֵילְיָא הָדֵין וְאֶקְטוֹל כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מֵאֲנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וּבְכָל טָעוֹת מְצָרָאֵי אֲעֲבֵד דִּינִין אֲנָא יְיָ: (יד) וְיְהֵי דָמָא לְכוֹן לְאָת עַל בָּתַּיָא דִּי אַתּוּן תַּמָּן וְאֶחֱזֵי יַת דָּמָא וְאֵיחוֹס עֲלֵיכוֹן וְלָא יְהֵי בְּכוֹן מוֹתָא לְחַבָּלָא בְּמֵיקְטְלִי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

מכתן ממנו מתחלת הפורענות: וכבל חלהי מכרי׳. של עץ ורקנת ושל מתכת נמסת ונתכת לחרן: לעשה שפטים חני ה׳. חני בעלמי ולח ע"י שליח: (יג) והיה הדם לכם לחות. לכם להות ולח להחרים לחות. מכחן שלח נתנו הדם חלח מנפיים: ורחיתי חת הדם. הכל גלוי לפניו חלח חמר הקב"ה נותן חני חת עיני לרחות חתכם עסוקי׳ במלותי ופוסח חני עליכם: ופסחתי. וחמלתי ודומה לו פסוח והמליט (ישעי׳ ל"ח) וחני חומר כל פסיחה לשון דלוג וקפילה. ופסחתי. מלמ היה מנחי׳ זרוע לנחי מכרים שהיו שרוים זה נתוך זה. וכן פוסחים על שני הסעיפים (מלכים ח׳ י"ח) וכן כל הפסחים הולכים נקופלים. וכן פסוח והמליט מלמנו וממלטו מבין המומחים: ולח יהיה נכם נגף. לכל הווה הוח נמכרים. הרי שהיה

באור

שם הדלוג, שהקב"ה מדלג ומניח חת בתי ישראל להכות הבכורי׳ שבבתי המכריי׳, ולשון רש"י דרך דלוג וקפילה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פסק"ח (הוח שם חג הפסח) לשון פסיעה עכ"ל: (יב) ובכל אלהי מצרים וגו׳, לפי שהי׳ נוטר בחלהי מכרים ואמר מי ה׳: (יג) והיה הדם לכם לאח, שיחזק לבבכם ולח יקף בשמעכם בעקת המכריי׳ שמות בכוריהס בעבור המכחית,

המעמר

(יב) ועברתי, כתב הרלב"ע כי כח ה׳ וגבורותיו הם העוברים, ובזלו ה׳ עובר ע"כ, ודבריו נרחין שהרי חמר להלן (כ"ג) ולח יתן המשחית לבוח חל בתיכם.

בא יב

מִצְרָיִם: (יד) וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם
לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה
לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תָּחָגֻּהוּ:
(טו) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ
בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר
מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל־אֹכֵל חָמֵץ
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל
מיום

תרגום אשכנזי סב

שלאגע. (יד) דיעזער טאג
זאלל אייך קינפטיג איין גע־
דעכטניסטאג זיין, אונד איהר
איהן דעם עוויגען אלם איין
פעסט פייערן בייא אייערן
נאכקאמטן, אלם איין עווי־
געם געזעטץ זאללט איהר איהן
פייערן. (טו) זיעבן טאגע
זאללט איהר אונגעווייערט
בראד עסטן, יעדאך אם ער־
שטען טאגע מיסט איהר שאן
דען זויערטיג אוים אייערן הויז

זערן געריימט האבען, דען ווער גענזייערטעם בראד איסט פאם ערשטען טאגע אן ביז
צום

תרגום אונקלוס

(יד) וְיֶהֵי יוֹמָא הָדֵין לְכוֹן לְדוּכְרָנָא וּתְחַגּוּן
יָתֵיהּ חַגָּא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלָם
תְּחַגּוּנֵיהּ: (טו) שַׁבְעָת יוֹמִין פַּטִּירִין תֵּיכְלוּן
בְּרַם בְּיוֹמָא קַדְמָאָה תְּבַטְּלוּן חֲמִירָא
מְבָּתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל דְּיֵיכוּל חָמִיעַ וְיִשְׁתֵּצֵי
אֱנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מְיוֹמָא קַדְמָאָה עַד
יומא

ר ש "י

מלרי בניתו של ישרחל יכול ימלט ת"ל ולח
יהיה בכם נגף לכל הווה במלרי' שבכח יכ'
הרי שהיה ישרחל בניתו של מלרי שומע לה:
ילקה כמותו תלמוד לומר ולח יהיה בכם
נגף: (יד) לזכרון. לדורות: וחגותם
לותו. יום שהוח לך לזכרון לתה חוגגו
ועדיין לח שמענו לי שהו יום הזכרון תלמוד
לומר זכור לת היום הזה לשר יללתם
למדנו שיום הילילה הוח יום של זכרון ולי
זה יום ילפו תלמוד לומר ממחרת הפסח

יללו הוי לומר יום חמשה עשר בניסן הוח של יום טוב שהרי ליל חמשה עשר לכלו
לת הפסח ולנוקר ילפו: לדורותיכם. שומע לני מעוט דורות שניס תלמוד לומר חקת
עולם תחגהו: (טו) שבעת ימים. שטי"ן של ימים: שבעת ימים מלות תחכלו. ובמקום
לחר הוח לומר שבת ימים תחכל מלות. למד על שביעי של פסח שחינו חובה לחכול מלה ובלבד
שלח יחכל חמן. מנין לף שבי רשות ת"ל שבעת ימים זו מלה שתורה דבר שהיה בכלל ויללו מן הכלל
ללמד לח ללמד על עלמו בלבד ילו חלח ללמד על הכלל כלו ילח מה שניעי רשות לף שבי רשות.
יכול לף ליללה הרחשון רשות ת"ל בערב תחכלו מלות הכתוב קבעו חובה: לך ביום הרחשון תשביתו
שחור. מערב י"ט וקרוי רחשון שהוח לפני השבעה ומלינו מוקדם קרוי רחשון הרחשון לדם חולד
(לויב ט"ו) הלפני לדם נולדת לו לינו חלח רחשון של ז' ת"ל לח תשחט על חמן לח תשחט הפסח
ועדיין חמן קיים: הנפש ההיח. כשהיח בנפשה ובדעתה. פרט לחנוס מיסרחל שומע לני חברת
מיסרחל ותלך לה לעם לחר ת"ל במקום לחר מלפני בכל מקום שהוח רשותי:

מקרח

באור

כי בעבור הדם שחני רוחה לפסח עליכם ולח יהי' בכם נגף, כי זה הדם יהי' לחות על המזחות:
(יד) לזכרון, לדורות: (טו) השביתו, הענין שבאחר יבשם היום הרחשון בכר יהי' השחור
נשבת מהבתים, והוח זמן מורכב מעתיד ועבר כמו שמתורגם בל"ח (זשלוש חיהר חויסגעריימט
האבען), ולח פירש הכתוב מתי ישביתו בעי"ט, וחז"ל דרשו לך מלק, וקבעו לו זמן בשעה
השביעית בעי"ט: כי כל אכל וגו', הענין כי בכל לוכל חמן מיום הרחשון עד יום השביעי ונכרתה
הנפש

מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ (טז) וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃ (יז) וְשָׁמַרְתֶּם אֶת

תרגום אשכנזי

ביז זיעבעניטן, דעסטען פער, זאָן זאָלל אויס ישראל פֿער, טילנט ווערדען. (טז) אַם ער, שטען טאַג זאָלל דיא אויס, רופֿונג דער הייל־גקויט געשע, הען, אינר אַם זיעבענטען טאַ, גע זאָלל בייא אייך איינע אויס, רופֿונג דער הי ליגקיט געשע, הען, קיינע קונפטאַרבייט זאָלל אַן דעמועלבען פֿערריכטיט ווערדען; יערָאָך, וואַס איי, נער פערזאָן צור שפייזע דיענט, דיעזעס אַללין מאַג פֿיר אייך צובערייטעט ווערדען. (יז) בע, אָפּ,

ר ש " י

(טז) מקרא קודש. מקרא שם דבר קרוי מותו קדש לאכילה ושתייה ונסוח: לא יעשה בהם. לפילו ע"י אחרים: הוא לבדו. (יכול אף לא"י ת"ל הוא לבדו יעשה לכם ולא לא"י) הוא ולא מכשיריו שתצר לעשותן מערב יום טוב: לכל נפש. לפי' לבהמה יכול אף לנכרים תלמוד לומר אך: (יז) ושמרתם את המצות. שלא יבאו לידי

תרגום אונקלוס

יוֹמָא שְׁבִיעָאָה: (טז) וּבְיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עִיבָדָא לָא יִתְעֲבֵיד בְּהוֹן בָּרַם דִּי מִתְאֲכֵל לְכָל נַפְשׁ הוּא בִלְחוֹדוֹהִי יִתְעֲבֵיד לְכוֹן: (יז) וְתִטְּרוּן יָת פַּטִּירָא אֲרֵי

בכרן

באור

הנפש ההיא", ובן מתורגם בל"ח, ועד יום השביעי הוא כמו עד היום השביעי: (טז) מקרא קדש, מקרא שם דבר, קרוי מותו קדש לאכילה ושתייה ונסות: אך אשר יאכל לכל נפש וגו', ולכך כתיב בכל ימי' טובים מלאכת עבודה לא תעשו, למעוטי אוכל נפש, אבל בשבת ויום הכפורי' כתיב כל מלאכה, (הרשב"ם), והנה כל פעולה הנפעלת בכח החדש ועמל חיניהו עם כשרון המעשה נאחר יחות אל התכלית המכוון בפעולה ההיא תקרא מלאכה, והכשרון הזה יולד לו על ידי ידיעת התכלית הנלקח במעשה ההוא עם ההרגל והלמוד בפרטי הפעולה המביאים אל התכלית ההוא, וכל תכלית מלאכה הוא לטוב ותועלת בני החדש אל שלימותם ותקון ענינים, ואם אין בה עמל החיניר' כי אם הכשר המעשה הנתלה בחכמה ומחשבות הנפש המשכלת תקרא מלאכת מחשבת בלשון המשנה (פיינע קונסט) והכנה והכשרון אל הפעולות הללה התכליתיות אשר על ידם תעשה המלאכה תקרא בל"ק חכמה, ובל"ח (קונסטגעשיקליכקייט), וכל פעולה פרטית מהם תקרא בל"ח (קונסטחאנדלונג או קונסט, פֿערריכטונג), וכל פעולה הנעשית בלי כשרון המעשה הנזכר כי אם בעמל החיניר' לבד תקרא עבודה, בל"ח (דינסט או אַרבייט), וכל מלאכה שיש בה עמל שאין בה טוב החדש מיד בי אם הכשר ותקון המביא אל הטוב ההוא, תקרא מלאכת עבודה, ולזה אין בכללה מלאכה שהיא לטוב לאוכל נפש מיד, ומטור הכללים הללו, ותבין מהם כוונת המתרגם התשבוני בכל מקום שנזכר שם עבודה או מלאכה או כל מלאכה או מלאכת עבודה, ותשע מדוע לא הכניסו תו"ל בגדר מלאכה הנאסרת בשבת ובי"ט כי אם מלאכה שהיתה במשכן, ותמרס על ההולפה שהיא מלאכה גרועה, ודומיהם: (יז) ושמרתם את המצות, לשי פשוטו לאכלם ביום הזה

המעמר

(טו) עד יום השביעי, תמר היכ התבלה שם ל כמו היום השביעי, ואין טוך לזה כי השם

יסתר

אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: (יח) בָּרִאשׁוֹן
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב
תֹּאכְלוּ מַצּוֹת עַד יוֹם הָאֶחָד
וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב: (יט) שִׁבְעַת
יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם
כִּי ו כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה
הנפש

אבאַטעט וואָהל דאַז אונגעזויערטע ברויט, דען פֿון עבען דיעזעם טאָג האָבע איך אייערע ערטער שאַרען אויס דעם לאַנד מצרים גענומען; דאַהער זאָללט איהר דיעזען טאָג בעאָבאַכטען בי־א אייערן נאַכקאָממען אַלס איין עוויגעם גזעטץ. (יז) אים ערשטען מאָנאַט נאַטע אַם פֿיערצעהנטען טאָג דעם מאָנאַטס דעם אַבענדס זאָללט איהר אונגעזויערטעס ברויד עסען ביז צום איין אונד צוואַנציגסטען טאָג דעם אַבענדס. (יט) זיעבן טאָג זאָלל קיין זויערטייג אין אייערן היזערן צו פֿינדען זיין, דען ווער גענייערטעס אויסט, דיעזעלבע פֿערזאָן

תרגום אונקלוס

ר ש "י

בְּכֵן יוֹמָא הָדֵין אַפֵּיקִית יָת חֵילֵיכוֹן מֵאַרְעָא
דְּמִצְרָיִם וְחַטַּרוּן יַת יוֹמָא הָדֵין לְדָרֵיכוֹן
קְיָם עָלָם: (יח) בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָה עַסְרָא
יוֹמָא לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא תֵּיכְלוּן פַּטִּירָא עַד
יוֹמָא חָד וְעַסְרִין לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא: (יט) שַׁבְעַת
יוֹמִין חַמִּירָא לָא יִשְׁתְּכַח בְּבָתֵּיכוֹן אֲרֵי
כָּל דְּיֵיכוֹל מַחְמְעָא וְיִשְׁתֵּצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא
מכנשתא

ממון מכלן למרו תפס תלטוז בלונן. רבי יחזיה לומר לל תהי קורא לת המלות חלל לת המלות כדרך שתין מחמלין לת המלה כך תין מחמלין לת המלה חלל לס נתה לידך עשה לותה מיד: ושמרתס לת היום הזה. ממלאכה: לדורותיכס חקת עולס. לפי שלל נחמר דורות ותקת עולס על המלאכה חלל על החגיגה לכך חזר ושנחו כתן שלל תחמר לזהרת כל מלאכה לל יעשה לל לדורות נחמרה חלל לחותו הדור: (יח) עד יום החחד ועשרים. למה נחמר והלל כבר נחמ' שבעת ימים לפי שנחמר

ימים לילות מניין תלמוד לומר עד יום החחד ונומר: (יט) לל ימלל בבתיכס. מנין לגבולין תלמוד לומר בכל גבולך. מה תלמוד לומר בבתיכס מה ביתך ברשותך חף גבולך ברשותך יצל חמלו של נכרי שהוח חלל ישרחל ולל קנל עליו לחריות: כי כל אוכל מחמלת. לענוש כרת על השאור

ב א ו ר

לזכרון, כי בעצם היום הזה הוצאתי וגו', ולא הספיק בנקס להחמיץ, בדבתיב ויאפו לת הבלק חשר הוליאו ממלרי' עוגת מלות כי לא חמן וגו' (לקמן ל"ט), וחז"ל דרשו ושמרתם לת המלות שמריכין שמור שלא יבלו לידי חמון: הוצאתי את צבאותיכם, הטעם שתלמדו בן לדורותיכם כי הנגואה הזאת היתה בתחלת החלם ועליין לא יפלו, ויתכן שיהי' זמן מורכב כחשר זכרנו בכמה מקומות (חיב ווערע הערוים געפיהרט חבען): ושמרתם את היום הזה, ממלאכה: לדרתיכם חקת עולם, לפי שלא נאמר דורות ותקת עולם על המלאכה חלא על חגיגה, לכך חזר ושנאו כאן לאסור המלאכה לדורות: (יח) בראשון, הטעם בחדש הראשון:

ה מ ע מ ר

יסמך לל מספר סדורי כמו לכל שם תואר, והצד שנת החמצים, בשנת שלש, ול"ב יום בתן המספר הנסמך ולזה לא ייתוד נה"ח לאס גס הסומך נה"ח.

הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי אֶת־קָרְבָּנִי הֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַת־לָהֶם: (ט) כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת: פ חמישי

(יח) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח: (יט) וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר־בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל־הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן־

הדם

זאן זאלל אויסגערָאטטעט ווער־דען אוים דער גע מיינע ישראל'ס, זאוואהל איין פֿרעמד־דער אַלס איין איינגעבָּארע־נער דעם לאַנדעם. (כ) ניכטס געזויערטעם זאללט איהר עם־סען, אין אַללען איירען וואו־נונגען זאללט איהר אינגעזויי־ערטעם ברָאד עסען. (כא) משה בעריף אַללע על־טעסטען ישראל'ס, שפּראַך צו איהנען: האָלעט אָדער קויֹ־פֿעט אייך קליינעם פֿיה פֿיר אייערע פֿאַמיליען, אונד שלאַכטעט דאַז איבערשרי־טונגסאָפּפֿער; (כב) נעהמט דאַן איין בינדעל איזאָפּ, טינקט עם אין דאַז בלוט, וועלכעם אים בעקקען איזט, ברינגעט אַן דיא אָבערשוועללע אונד אַן דיא ביידען פּפֿאָסטען פֿאָן דעם בלו־

הדם

תרגום אשכנזי

ב א יב

תרגום אונקלוס

מְכֻּנְשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּגִיוָרָא וּבְיַצִּיבָא דַאֲרָעָא: (כ) כָּל מַחְמָעָא לָא תֵיכְלוּן בְּכֹל מוֹתָבָנֵיכוֹן תֵּיכְלוּן פַּטִּירָא: (כא) וְקָרָא מֹשֶׁה לְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אִיתְנַגִּידוּ וְסִבוּ לְכוֹן מִן בְּנֵי עָנָא לְזַרְעֵיתְכוֹן וְכוּסוּ פִּסְחָא: (כב) וְתִטְּבוּן אֵיסָרַח אֵיזוֹבָא וְתִטְבְּלוּן בְּדַמָּא דִי בְמָנָא וְתַדּוּן לְשַׁקְפָּא וּלְתַרְתֵּין סְפֵּיָא מִן

רש"י

והלה נבר ענש על החזן חלה שלח תאמר חזן שרוי לאכילה לא יענש שור שהיו רוי לאכילה לא יענש עליו. ושם ענש על השור ולא ענש על החזן הייתי לומר שור שהוא מחזן לזרים ענש עליו חזן שהיו מחזן לחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם: נגר ונזקרת החזן. לפי שהגם נעשה ליורש הוקרך לרבות את הגרים: (כ) מחמצת לא תאכלו. לזהיר על לאכילת שור: כל מחמצת. להניח את תערובתו: בכל מושבותיכם תאכלו מצות.

זה בא ללמד שתהא רשות ליהנות בכל מושבותיכם. פרט למעשר שני וחלות תודה [שאינם רשויים לאכל בכל מושבות אלא בירושלים]: (א) משכו. מיהרו ומשכו ידיכם מעל הצאן: וקחו. מי שאין לו יקח מי שיש לו נתון ימשוך משלו: וקחו. מי שאין לו יקח מן השוק: למשפחותיכם. זה לבית אבות: (ב) לזוב. מין ירק שיש לו גבעולין: אגודת לזוב. שלשה קלחין קרויין אגודה: לזר בסף. בכלי כמו ספות כסף (מלכי' ב' י"ב): מן הסף לזר בסף.

באור

(ב) בכל מושבותיכם, לפי' בגבולין שאין שם פסחי' נשחטים: (א) לכל וקני ישראל, והם יזרו לקהל: משכו, מי שיש לו נתון יקח משלו, וקחו, מי שאין לו יקח מן השוק, והוי"ו מחלקת כמו משכו לו קחו, וכן מתורגם בל"ת: למשפחותיכם, זה לבית אבות: ושחטו, לשון רבוי מהכיון הקל, והי' רצוי להיות הצי"ן בחיריק כמו משכו רק בעבור אות הגרון שהוא לזרין נפתח הצי"ן כמשפט אותיו' הגרון כמו נחתו לכם(יהושע כ"ד ט"ו ומלכים ז' י"ח כ"ה): (כב) אגדת, כמו מגורה, כמו ויהיו לגדודים אחת (שמואל ב' ג' כ"ה), ונחלקו המדקדקי' אם הצ"ף נוסף והוא מגזר' גדוד, או אם הוא שרש, כמו וקשב תפדתו (שמות כ"ח מ' ול"ט ה'): אזוב,

בא יב

הַדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ
אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר׃
(כג) וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף אֶת־מִצְרַיִם
וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף וְעַל־
שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל־
הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא
אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף׃ (כד) וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק־לְךָ וּלְבָנֶיךָ

עד

תרגום אונקלוס

מִן דְּמָא דִּי בְמָנָא וְאַתּוּן לָא תִּפְּקוּן אֱנָשׁ
מִתְּרַע בֵּיתֵיהּ עַד צַפְרָא׃ (כג) וְיִתְגְּלֵי יְיָ
לְמִמְחֵי יַת מִצְרָאֵי וְיֶחֱזֵי יַת דְּמָא עַל שַׁקְפָּא
וְעַל תְּרֵין סַפָּיָא וְיָחוֹס יְיָ עַל תַּרְעָא וְלָא
יְשָׁבוֹק מְחַבְּלָא לְמֵיעַל לְבָתֵּיכוֹן לְמִמְחֵי׃
(כד) וְתִטְּרוּן יַת פִּתְגָמָא הָדֵין לְקַיָּם לָךְ
ולבנך

תרגום אשכנזי סד

בלוטע, דאַז אים בעקקען איזט,
איהר אַבער זאָללט ניעמאַנד
אויס דעם הויז גיהען ביז
מאָרגען. (כג) דער עווינע ווירד
אומהערגאַהרען, מצרים צו
שלאַגען, ווירד דאַז בלוט מער,
קען אַן דער אָבערשוועללע
אונד אַן דען ביידען פּפאָסטען
אונד ווירד איבער דיא טהירע
הינוועגשרייטען, אונד דען
פּערדערבער ניכט לאַססען
אין אייערע הייזער קאָממען,
צו שלאַגען. (כד) בעאָבאַכטעט
דיעזע זאַכע צום געזעטץ פּיר
דיך אונד דיינע קינדער אויף

עוויג

רש"י

למה חזר ונזכר אלא תאמר טבילה לחמת
לבעל המתנות לכך נאמר עוד תחזר נסך
ומתחלת כל נתינה ונתינה מן הדם תחזר נסך
ועל כל הגעה טבילה: ולתם לא תצאו וגו'.
מגיד שמחזר שחתנה רשות למשחית לחבל
לילו מבחין בין לדיק לרשע ולילה רשות
למחבלים הוא שנאמר בו תרמוס כל חיתו
יער (תהלים ק"ד): (כג) ופסח. ומחל ויס
לומר ולנו: ולא יתן המשחית. ולא יתן
לו יכולת לנגף כמו לא נתנו אלהים להרע

עמדי

באור

מין ירק שים לו גבעולין, ונשחר לו הצם הזה גם בל"ע (חיוקף), ונן מתורגם בל"ח:
בסף, נכלי, כמו ספות כסף (מלכי' ב' י"ב י"ד): ואתם לא תצאו וגו', כי סימני הדם תחזר
על המזוזות יגן עליכם. וכתב הרמב"ן ז"ל הענין שהזהיר הכתוב את ישראל במצרי' שלא יצאו
מפתח ביתם בלילה ההוא לפי שהקב"ה עובר במצרי' כמלך שעובר ממקום למקום, וספקלטורים
לפניו שלא יפגע בו קדם ולא יסתכל בו, כענין וכח ה' אלהי כל קדשי' עמך (זכריה
י"ד ה'), וכן והי' בעבר כבדי ושמתיך בנקרת הצור (לקמן ל"ג כ"ב), להגין עליו מצרפי'
ומחלי' של מעלה עב"ל: (כג) ולא יתן, לא יניח, כמו כי על כן לא נתתיך לנגע אליה (בראשית
כ' ו'): (כד) ושמרתם את הדבר הזה, הוא דבר הנזכר למעלה לא מתן הדמי',

כי

המעמר

(כב) ואתם לא תצאו, עיין בצאור, חולם על דרך הפשוט ירמה לי כי כמו שצא הצווי מתניכם
חגורות, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם, למען יהיו נכונים לצוס לדרך בעמיהם, כן צוה
שלא יכלו מפתח ביתם החולה, למען יהיו שם וביתו נועדים יחדו לעת יבוא הומן לצאת ולא
יעדר שים.

תרגום אשכנזי

עַד־עוֹלָם׃ (כה) וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לָכֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
הָעֲבֹדָה הַזֹּאת׃ (כו) וְהָיָה כִּי־
יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה
הַזֹּאת לָכֶם׃ (כז) וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח־
פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח
עַל־בָּתֵּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם
בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בָּתֵּינוּ
הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃
(כח) וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

כאשר

עוויג. (כה) ווען איהר נון אין דאַז לאַנד קאָממט, וועלכעם אייך דער עוויגע איינגעבען ווירד, וויא ער צוגעזאַגט, זאָ מיסט איהר ריעזען גאָטטעסדיענסט בעאָבאַכטען. (כו) ווען נון אייערע קינדער צו אייך זאָגען: וואָס בעדייטעט אייך דיעזער גאָטטעסדיענסט? (כז) זאָ שפרעכט: עס איזט אין איבערשריטטונגסאָפּפער דעם עוויגען צו עהרען, וויל ער אין מצרים איבער דיא הייזער דער קינדער ישראל'ס הינווענגעשריטטען, דאַ ער מצרים געשלאָגען, אונד אונזערע הייזער עררעטטעט האַט. דאַז פֿאָלק מאַכטע איינע טיעפֿע פֿערבייגונג, אונד ביקטע זיך. (כח) דיא קינדער ישראל גינגען הין, אונד טהאַטען, וויא דער עוויגע

ר ש "י

עמדי (נרחצת ל"ח): (כה) (והיה כי תבואו אל הארץ. תלה הכתוב ענודה זו בכניסתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא פסח אחד שעשו בשנה השניה על פי הדבור:) כאשר דבר. והיכן דבר והכלתי אתכם אל הארץ וגו': (כו) ויקד העם. על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם: (כח) וילכו ויעשו בני ישראל. וכי בכר עשו והלא מרחו דומים ניאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם כאלו עשו: וילכו ויעשו. אף ההליכה מגוף הכתוב ליתן

סנר

תרגום אונקלוס

וּלְבָנָךְ עַד עָלְמָא׃ (כה) וִיהֵי אֲרֵי תֵיעֲלוּן
לְאַרְעָא דִּי יְהַב יְיָ לְכוֹן כְּמָא דִּי מַלֵּיל
וְתִטְּרוּן יָת פּוּלְחָנָא הָדֵין׃ (כו) וִיהֵי אֲרֵי
יֵימְרוּן לְכוֹן בְּנֵיכוֹן מָא פּוּלְחָנָא הָדֵין לְכוֹן׃
(כז) וְתֵימְרוּן דִּבַח חַיַס הוּא קֳדָם יְיָ דִּי חַס
עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם כַּד מְחָא יָת
מִצְרָאֵי וְיָת בָּתָּנָא שֵׁיזִיב וּכְרַע עַמָּא וּסְגִידוּ׃
(כח) וַאֲזָלוּ וַעֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּי פַקִּיד

באור

כי נפסח מלרע' לגד נלטוו על זה כמו שאמר ועבר ה' זגו' וראה את הדם וגו': (כה) והיה כי תבאו, עתה פירש כי שחיטת הפסח תלוי' בארץ, ולא עשו כי אם פסח אחד במדבר העבדה הזאת, מוסב על דבר שחיטת הפסח, לא על מתן הדמי' הסמוך, כיזכר בפסוק הקידם: (כו) מה העבדה הזאת, המשונה מכל הימים הטובים שבכל הדורים, ומלת הזאת מועתדת בשעם שעתה, ויהי' הענין מה לכם העבדה הזאת כמו שתורגם בל"ח (וזהם בערייטט חייך דיעזער גאָטטעסדיענסט): (כז) ויקד העם, על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם: (כח) וילכו ויעשו בני ישראל, שילכו מלמעלה מטה והלכו אל הבתים ועשו את הפסח כשנאמרו, וכאל הכתוב לומר כאשר נזכר שלא הם לו דבר מכל אשר

לוו

כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
כֵּן עָשׂוּ: ס ששי (כט) וַיְהִי
בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיהוָה הִכָּה כָל־
בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה
הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי
אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר
בְּהֵמָה: (ל) וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה
הוּא וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־מִצְרַיִם
וַתְּהִי צְעָקָה גְּדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי־
אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת:

ויקרא

משה אונד אהרן בעפֿאהלען,
אַלזוֹ טהאַטען זיא. (כט) עס
וואַר מיטטערנאַכט, אַלס דער
עוויגע שטארבען ליעס אַללעס
ערשטגעבאָרנע אים לאַנדע
מצרים, פֿאָן דעם ערשטגע-
בָּארנען פרעה'ס, דער אויף
זיינעם טהראָנע זיטצען זאָלל-
טע, ביז אויף דעם ערשטגע-
באָרנען דער געפֿאַנגענשאַפֿט,
דער אין דער גרובע איינגע-
שפֿעררט וואַר, זאָ וויא אַל-
לעס ערשטגעבאָרנע דעס פֿיע-
העס. (ל) פרעה שטונד דעם
נאַכטס אויף, ער זעלבסט
אונד אַללע זיינע בעריענטען
אונד גאַנץ מצרים, עס וואַר

איין גראָסעס גע‌שרייא אין מצרים, דען עס וואַר קיין הויז, אין וועלכעם קיינע ליכט וואַר.

ער

תרגום אונקלוס

יְיָ יָת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עֲבָדוּ: (כט) וַהֲוָה
בְּפַלְגוּת לֵילְיָא וְיָ קְטַל כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא
דְּמִצְרַיִם מִבּוּכְרָא דְּפַרְעֹה דְּיָתִיב לְמִתַּב
עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתֵיהּ עַד בּוּכְרָא דְּשִׁבְיָא
דִּי בְּבֵית אֲסִירֵי וְכֹל בּוּכְרָא דִּבְעִירָא: (ל) וְקָם
פַּרְעֹה לֵילְיָא הוּא וְכָל עַבְדּוֹהִי וְכָל מִצְרָאֵי
וַהֲוָת צַוְחָתָא רַבְתָא בְּמִצְרָיִם אֲרֵי לֵית בֵּיתָא
דִּי לָא הֲוָה תַּמָּן מִיתָא: (לא) וּקְרָא לְמֹשֶׁה

ולאהרן

רש"י

אבר להליכה ואבר לעמידה: כאשר צוה ה'
את משה ואהרן. להגיד שבחן של ישראל
שלא הסילו דבר מכל מצות משה ואהרן
ומהו כן עשו לפי משה ואהרן כן עשו:
(כט) וה'. כל מקום שנאמר וה' הוא ובית
דינו שהוי"ו לשון תוספת הוא כמו פלוני
ופלוני: הכה כל בכור. לפי שלומה לחרות
הוא נאמר: מבכור פרעה. לפי פרעה
בכור היה ונשתייר מן הבכורות ועליו הוא
אומר בעבור הרשיעך לית כמי בים סוף: עד
בכור השבי. שהיו שמחים לקידם של ישראל.
ועוד שלא יאמרו ירושתנו הניחה לפורענות
ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן
החשוב שבכלן על הפחות ובכור השפחה

מצוה מבכור הזכי: (ל) ויקם פרעה. ממטתו: לילה. ולא כדרך האלכים בשלש שעות ביום: הוא.
מחלה ומאי כך עבדיו מלמד שהיה הוא מאזר על נתי עבדיו ומעמידן: כי אין בית אשר אין שם
מת. יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנאמר לפי בכור לתנהו (תהלים פ"ט).
דבר אחר מלריות מצרי' תחת בעליהן וילדות מרווקים פנויים והיו לשם בכורות הרבה פעמי' הם

מצה

באור

לוו, וכן דרך הכתוב בכמה מקומות: (כט) הישב על כסאו, הרמוי ועתיד ליתב על כסאו
אלו

תרגום אשכנזי

בא יב

(לא) ער ליעם משה אונד אהרן דעם נאַכטס רופֿען, שפּראַך: מאַכט אייך אויף, געהט אוים מיינם פֿאָלקע הערוים, זאָווא אהל אי הר אַלם אויך דיא קינדער ישראל'ס, אונד געהט, דינט נעט דעם עווינעם, ווי אייהר גיזאַגט. (לב) אויך אייער קלייניעם אונד גראָסעם פֿיהה נעהמט מיט, ווי אייהר גיזאַגט, אונד רייזעט נור. גיבט מיר אבער אויך דען זיגען. (לג) דיא מצרים ברוינטן געוואַלט גיגען דאַם פֿאָלק, זיא אייליענדם אוים דעם לאַנד צו טייבן, דען זיא זאַגטן: ווייר זינד אַללע דעם טאָדעם! (לד) דאַם פֿאָלק אח נאַהם

(לא) וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבֶּרְכֶם: (לב) גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם־אֹתִי: (לג) וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים: (לד) וַיִּשָּׂא הָעָם

ר ש " י

תמצה לחזה חזת כל לחד כניר לחביו: (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה. מיד בהיות מחזר על פתחי העיר ליצן היכן משה ערוי היכן לאהרן ערוי: גם לחם. הנגרים: גם בני ישראל. הטף: ולכו עבדו כלכיכם. הכל כמו שחשבתם ולא כחשבתי אני בעל לא לחזק בעל מי ומי הסולכים בעל לחנכם ובקרכם יבא גם לחנכם גם בקרכם קחו. ומהו כחזר דברתם גם אתם תתן בידינו זבחים ועולות: (לב) קחו כחזר דברתם. וברכתם גם אותי. הסבלנו עלי אלא לאות שחיו בטוח: (לג) כלנו מתים. לאמרו לא בגזרת משה

תרגום אונקלום

וּלְאַהֲרֹן לֵילְיָא וַאֲמַר קוּמוּ פּוּקוּ מִגּוֹ עַמִּי אַף אַתּוּן אַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִיזִלוּ פְּלָחוּ קֳדָם יְיָ כְּמָא דַּחֲוִיתוּן אֲמָרִין: (לב) אַף עָנְכוֹן אַף תּוֹרֵיכוֹן דַּבְּרוּ כְּמָא דִּי מַלֵּילְתּוּן וְאִיזִלוּ וְעַבְּדוּ אַף עָלַי: (לג) וְתַקִּיפוּ מְצְרָאֵי עַל עַמָּא לְאוֹחָאָה לְשַׁלָּחוּתְהוֹן מִן אַרְעָא אֲרֵי אֲמָרוּ כּוּלָּנָה מַיְתִין: (לד) וּנְטַל עַמָּא יָת לֵישֵׁיהוֹן

ב א ו ר

אלו הי' חי, וכן מתורגם בל"ח: (לא) ויקרא, מיד השכרם כי משה ואהרן לא היו בלילה ט"ו בחרן רעמסס עם ישראל רק בחצות מקום המלוכה שהי' פרעה שם, ובכח פרעה אליהם אלו מלאכי' אל תרן גזן תחר שם בני ישראל לית לכם רשות לנחת ומשה ואהרן לא ינחו מפתח ביתם עד הבקר כמנית הזה, ולמחרת נחשבו כלם ברעמסס, והי' יום גדול, ומשם נסעו ביד רמה, ומזה ברחשם כאי שנחשר יום בו מרעמסם בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים (במדבר ל"ג ג'), והבטוח שחשר הולילך ה' לנחך ממצרים לילה, כי מעת שפטרם פרעה יקראו יולאי' כי היו מלו בני חורין וברשותם לנחת כחפר ירלו, ועל הדרך הזה היתה הגאולה גלילה והילוכה ניים שלשחריו, כחשר חמרו חז"ל: (לב) וברכתם גם אתי, גם תברכו לותי, הטעם שיתפללו עליו ועל ממלכתו שלא יבנע עוד כ בנוסר: (לג) וחזק, לשון נקבה, כי מדינת מצרים כוללת

ה מ ע מ ר

(לא) ויקרא, הנה מה שכתב הרב המאחר כי משה ואהרן לא היו בלילה ט"ו בחרן רעמסס וכו' הזה

אֶת־בְּצַקָּם טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם
צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם עַל־שִׁכְמָם:
(לה) וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה
וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי
זָהָב וּשְׂמָלֹת: (לו) וַיהוָה נָתַן אֶת־
חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם
וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם: פ
(לז) וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס
סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי
הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף: (לח) וְגַם־עֵרֶב
רב

תרגום אשכנזי סו

נאַהם אַלזאָ זיינען טייג, בעפאָר ער נאָך זויער געוואָרדען, איהרע באַקטרעגע, איינגעבונדען אין איהרען טיַערן, אויף איהרע שולטער. (לה) דיא קינדער ישראל'ס אַבער האַבען אויך געטהאַן, וויא משה געשפראָכען, זיא באָרגטען פֿאָן דען מצרים זילבער- אונד גאָלד-געשירר אונד קליידער. (לו) דער עוויגע גאַב דעם פֿאָלקע גונסט אין דען אויגען דער מצרים, זאָ דאַס זיא איהנען ליהען; אַלזאָ לעערטען זיא נאָך מצרים אויס. (לז) דיא קינדער ישראל'ס רייזטען פֿאָן רעמסס נאַך סכות אונגעפֿעהר זעכס מאַהל הונדערט טויזענד מאַן צו פֿוס אָהנע דיא קינדער. (לח) עם צאָג אויך איינע מענגע

ר ש " י גע

תרגום אונקלוס

עַד לָא חֲמָע מוֹחַר אֲצַוָּתְהוֹן צָרִיר בְּלָבָשֵׁיהוֹן
עַל כַּתְפֵּיהוֹן: (לה) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ
כְּפִתְגָמָא דְמֹשֶׁה וְשְׁאִילוּ מִמְצְרָאֵי מָנִין
דְכַסַף וּמָנִין דְדָהָב וּלְבוּשִׁין: (לו) וַיְיָ יְהַב
יַת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי וַאֲשְׁאִלוּנוּן
וְרוֹקִינוּ יַת מִצְרָאֵי: (לז) וּנְטָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מֵרַעְמְסֵס לְסֻכּוֹת כְּשִׁית מְאָה אַלְפִין גַּבְרָא
רַיגְלָאָה בַּר מִטַּפְלָא: (לח) וְאַף נוּכְרָאִין
סגיאין

הוא שהרי לחמר ומת כל בכור וכאן לקח הפשוטים מתים ה' לו י' נפיק לקמ: (לד) טרס יחמן. המלריים לח הניחום להוות נדי חמון: מאלוחם. שירי מלה ומרור: על שכמם. לע"פ שהמות הרבה הולינו עמהם מכנים היו לח המנות: (לה) כדבר משה. שחמר להם במלריים וישחלו לים מלח רעהו: ושמלות. לף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב והמחזר בפסוק חשוב: (לו) וישחילום. לף מה שלח היו שוחלים מהם היו נותנים להם לחם לומר לקח טול שנים ולך: וינצלו. ורוקינו: (לז) מרעמסס סכתה. ק"כ מיל היו וכלו שם לפי שעה שנת' ושח לחכם על כנפי נשרים: הגברים. מבן עשרים ומעלה: (לח) ערב רב

באור

הכל: (לד) משארתם, הוח הכלי שנותנים בו הבלק: (לו) מרעמסס, נפתח תחת הרי"ש וכוח תחת העי"ן, והוח שם מחוז, ושם העיר רעמסס נפתח תחת העי"ן: (לח) ערב רב,

המעמר

המה דברי הרשב"ע, לך מה שחמר כי משה ואהרן לח ילחו מפתח ניתם וכו' הוח מחנגד לדעתו כי הוח חמר ות"ל: והנה ילחו הם (משה ואהרן) מפתח ניתם נמלות ה' בחלות הלילה ונתן להם פרעה רשות שילכו ישרחל לעבודת ה' והנה הלך משה עם עבדי פרעה לרעמסס להוליח לח ישרחל עכ"ל, והוח נכון לדעתי כי לפי הטעם שכתבתי לעיל, לל הלחו לח חלה המלוה הזחת כלל על משה ואהרן כי המה לח יקחו לח המועד. (לח) וגם ערב רב, לדעתי

תרגום אשכנזי

רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד: (לט) וַיֹּאפוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם־צֵדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם: (מ) וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

ויהי

גע אַללערלייא ליטע מיט איהנען הינויף, קליינעם אונד גראָסעם פֵּיעה, איין שוועראר צוג פֵּאן פֵּיעה. (לט) פֵּאן דעם טייג, דען זיא אוים מצרים מיטגענאָממען, בוקען זיא אונגענייערטע קוכען, דען ער ווַאר ניכט געזייערט, דען זיא וואורדען אוים מצרים הערוים געטריעבען, אונד קאָננטען זיך ניכט אויפהַאלטען, זא דאַס זיא זיך אויך קיינע צעהרונג צובעריטעט. (מ) עס ווַאר דיא וואָהנונגסצייט דער קינדער ישראל'ס, דיא זיא אין מצרים געוואָהנט האַבען, פֵּיער הונדערט אונד דריייסיג יאַהר

רע

ר ש ' י

רכ. תערובות לומות של גרים: (לט) עוגות מצות. חררה של מלה בלא שלח החמין קרוי מלה: וגם לדה לא עבו להם. לדרך מגיד שבחן של ישראל שלא המרו היקר בלא למדבר בלא לדה שלח החמינו והלכו. הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד נעוריך לחבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרוע' (ירמי' ב'). מה שכר מפורש לאחריו קדש ישראל לה' וגומר: (מ) לאחר יבאו במצרים. לאחר שהר הישיבות שיבאו גרים בארץ לא להם: שלשים שנה וארבע מאות שנה: וחלתין

תרגום אונקלום

סַגִיאִין סְלָקוּ עִמְּהוֹן וְעָנָא וְתוֹרֵי בְּעִירָא תַּקִּיף לַחֲדָא: (לט) וַאֲפוֹ יַת לֵישָׁא דִּי אַפִּיקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרִיצָן פַּטִּירָן אֲרֵי לָא חָמַע אֲרֵי אֶתְרְכוּ מִמִּצְרַיִם וְלָא יְכִילוּ לְאִתְעַכָּבָא וְאַף זְוָדִין לָא עֲבָדוּן לְהוֹן: (מ) וּמוֹתַב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי יְתִיבוּ בְּמִצְרַיִם אַרְבַּע מְאָה

וחלתין

באור

מלגזי מלשם שהתערבו עמהם, והם התפללו שנתפרו עליהם: (לט) עגת מצות, חררות של מצות, בלא שלח החמין קרוי מלה: וגם צדה, לדרך לא הזמינו להם: (מ) אשר ישבו במצרים, לאחר שהר הישיבות שיבאו גרים בארץ לא להם: שלשים שנה וארבע מאות שנה, בין הכל מצאנו ילפק עד עכשיו היו ת' שנה, שמהרי לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהי' זרעך (בראשית ט"ו י"ג), ובלבי' שנה היו מצטערה גזירת בין הבתרי' עד לידת יצחק, וח"ל לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאי' עם יעקב הי', לא וחצוב כל שנותיו וכל שנות עמר' בנו ושמנים של משה לא תמלאם כל כך, ועל כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים, והרבה משנות עמרם נגלעי' בשנות קהת והרבה משמנים של משה נגלעים בשנות עמרם, הרי שלא תמלא ד' מאות שנה לגילת מצרים, החזקת לומר על כרחך שהר

המעמר

כי מלכות מצרים שהיתה תקיפה ומשלה ממשל רב עשתה מלחמות עם עמים רבים ושנה מהם שני, והיו להם לעבדים ושפחות ורבו גם הם בארץ; ולכן כאשר יצאו בני ישראל מארץ מצרים ביד רמה נקראו גם המה לבני ישראל והלמו עמהם.

בא יב

(מז) וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל־צִבְאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מצרים

תרגום אונקלוס

וּתְלָתִין שְׁנִין: (מז) וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וַהֲוָה בְּכַרָן יוֹמָא הָדֵין נָפְקוּ כָּל חֵילַיָּא דַיְיָ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: (מח) לֵיל נטיר

תרגום אשכנזי סו

רע. (מז) אַם ענרע דעם פֿיער הונדערט אונד דרייסיג גסטען יאַהרעם, צַן עבען דיעזעם טאַגע וואַר עם, דַא אַללע העערע דעם עוינען אוים דעם לאַנ־

ר ש ׳ י

הכל מסורס יצחק עד עכשיו היו ד׳ מאות שנה שהיה לו זרע לאברהם שנאמר כי גר יהיה זרעך ול׳ שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק. ות״ל לומר בארץ מצרים לכלה שהרי קהת מן הנשים עם יעקב היה לו ושנות כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ופ׳ של משה לו תמצאם כל כך

וע״כ הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרם נגלעים בשנות קהת והרבה מפ׳ של משה נגלעים בשנות עמרם הרי שלא תמצא ד׳ מאות לבילת מצרים והוקקת לומר ע״כ שלפי שארכו היסורים וקרבו גרות ולפי׳ בחברון כענין שנא׳ לאבר גר עם אברהם ויצחק ולומר לת ארץ מגוריהם לאבר גרו בה לפיכך לתה לריך לומר כי גר יהי׳ זרעך משהיה לו זרע. וכשתמנה ת׳ שנה משנולד יצחק תמצא מניתן למצרים עד יליאתן ר״י וזה לחד מן הדברים שאנו לתלמי המלך:

(מא) ויהי מקץ ל׳ שנה וגו׳ ויהי בעצם היום הזה. מגיד שניון שהגיע הקץ לא עכבן המקום

כהרף

באור

שלפי שארכו היסורים נקרבו גרות, ולפילו בחברון, כענין שנאמר לאבר גר עם אברהם ויצחק (עם ל״ה כ״ז), ולומר לת ארץ מגוריהם לאבר גרו בה (לעיל ו׳ ד׳), לפיכך לתה לריך לומר כי גר יהי׳ זרעך, משהי׳ לו זרע, וכשתמנה ת׳ שנה משנולד יצחק תמצא מניתן למצרי׳ עד יליאתן מאתים ועשר שנים, וזה לחד מן הדברים שאנו הזקנים לתלמי המלך, (לעיל רש״י). ועדיין אין החשבון מדוקדק כל כרכו, שהרי כתוב ואברהם בן ממש שנים ושבעי׳ שנה בלאתו מחרן (בראשית י״ב ד׳), ומעמד בין הבתרי׳ היה לאחר כך, ובן מאת שנה הי׳ בהולד לו את יצחק בנו, ות״ל לא עברו בין מעמד בין הבתרים ללידת יצחק כי אם עשרי׳ וחמש שני׳ על הרוב, ונלטרך לקרן העיון כמו שאנו בסדר עולם לאברהם לבינו הי׳ בן שבעים שנה בשנה שנלבר עמו בין הבתרים שנאמר ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה וגו׳ יצאו כל לבאות ה׳ וגו׳, חזר לאחרן ועשה אם חמש שנים שנאמר ואברהם בן חמש שנים ושמנים שנה בלאתו מחרן, ויהי׳ ענין הכתוב לומר כי בלאתו מחרן לרן מולדתו שלש חזר ורשה עוד בית לבינו היה בן ע״ה שנים, ודעת הרמב״ן שחשבון ד׳ מאות שנה הוא מיום שנולד יצחק ואלה השלושים שנה הנוספי׳ מספרם מיום שילת לאברהם מחרן מולדתו מאור כשדים ובא עם לבינו אל חרן, כאשר כתוב ויבאו עד חרן וישבו שם (שם י״ל ל״ח), ואברהם יצב עם לבינו בחרן חמש שנים ובא אל ארץ כנען, והוא בן ע״ה שנים ולא שב אל חרן, והנה כאשר נולד יצחק תמו שלשים שנה שילת לאברהם מאלהו כי הוא העקר כי לו נתנה ארץ הכנעני, והנה פי׳ ומושב בני ישראל אשר ישבו במלרים שהיו גרים הם ואבותיהם [ככתוב בפשט וגרים הם (תהלים ק״ה י״ב וד״ה ח׳ י״ו י״ט), ואברהם אמר גר ותושב לבבי עמבם (בראשית כ״ג ד׳)] שלשים שנה וארבע מאות שנה מיום שילת לאברהם מארץ מולדתו: והשיבוש היותר מחוור מן הכל בעיני הרמב״ן ז״ל הוא שנאמר כי הגזרה היתה ארבע מאות שנה מן היום ההוא כאשר הזכרנו והשלשים שנה האלו הם תוספת עליהם בשביל הדור ההוא, כי אם נגזר על האדם בחטאו גלות וענוי שנה לו שנתי׳ והוא יוסף פשע יוסיפו עליו גלות ויסורין שאין שבשו הרשעה הבטחה לו שלא יעבד עוד אם יוסיף פשע, והנה הי׳ על אברהם גזרה שיהיה זרעו גר בארץ לא להם ד׳ מאות שנה ושלא יאמרו הנה עד דור רביעי כי לא שלם עון האמרי ולא היתה לו הבטחה רק בלאחרי כן יצאו בנכסים גדול, והוא מיד לו מופלג כאמר, וגם הוא על תגלי כאמר ושם

לת

תרגום אשכנזי

ב א יב

מִצְרָיִם: (מג) לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא
לַיהוָה לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
הוּא־הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה שִׁמֻּרִים
לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם: פ
(מג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח כָּל־בֶּן־נֵכָר
לא

לאַנדע מצרים גינגען. (מג) דיע זעם איזט איינע נאַכט, דיא דער עוויגע בעאַבאַכטעט, זיא אויס רעם לאַנדע מצרים צו פֿיהרען. דיעזעם איזט דיא נאַכט, וועלכע רעם עוויגען געווייהט זיין זאָלל, איינע בעאַבאַכטונג פֿיר אַללע קינדער ישראל'ס בייא איהרען נאַכקאָמען. (מג) דער עוויגע שפּראַך צו משה אונד אהרן:

דיעזעם איזט דאַס געזעטץ רעם פֿערשאָנונגסאָפּפֿערס: אין יעדער פֿרעמדער (דער ניכט פֿון דער

ר ש י

כהרף עין בט"ו בניסן בתו מלחני הצרת לכל לחברים לבצרו בט"ו בניסן נולד יצחק בט"ו בניסן ונגזל גזר' בין הבתרים: (מב) ליל שמורים. שהיה הק"בה שומר ומצפה לו לקייים הבטחתו להוליאם מארץ מצרים: הוא הלילה הזה לה'. הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך: שמורים לכל בני ישראל לדורותם. מזומר ובא מן המזיקין בענין שנא' ולא יתן המשחית וגו': (מג) זאת חקת הפסח. בי"ד בניסן נאמר להם פ' זו: כל בן נכר. שנתנכרו מעשיו לתניו שבשמי' ולאד יהודי מומר ולאד תינו יהודי במשמע: ומלתם

תרגום אונקלום

נְטִיר הוּא קֳדָם יְיָ לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא
דְמִצְרַיִם הוּא לֵילְיָא הָדֵין קֳדָם יְיָ נְטִיר
לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדָרֵיהוֹן: (מג) וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן דָּא גְּזֵירַת פִּסְחָא כָּל בַּר
ישראל

ב א ו ר

לת הגוי לחזר יעבדו דן לנכי ולחרי כן ילאו ברכוש גדול שיעמיד בדין לת הגוי לם עבו כרלוי ליזרלל לפי מעשיהם ולפי הנגזר עליהם, ועוד שלין סוס הנטחה שלל יגרוס החטל לנטלה שלל במקום שבועה, ומן הידוע שהיו ישרלל במלרים רעים וחטלים מלד ונטלו גם המילה דכתיב וימרו בי ולל לבו לשמע שלי לים לת שקולי עיניהם לל השליכו ולת גלולי מלרי' לל עזבו ולמר לשפך חמתי עליהם בתוך לרץ מלרים (יחזקלל כ' ה'), ועל כן נחלרך גלותם שלושי' שנה, והיו רלוי שיתלרך יותר שלל שלעקו והרבו בתפלה, וזה טעם ויאנחו בני ישרלל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם וגו' וישמע שלהי' לת נאקתם וגו' (לעיל ב' כ"ג וכ"ד), ועתה הנה לעקת בני ישרלל נלה שלי (שם ג' ט'), ובתוב ונלעק של ה' שלהי לבותינו וגו' (דברים כ"ו ז'), כי לל היו רלוי להגלל מפני הקץ שנל שלל שקבל לעקתם עכ"ד: (מב) ליל שמרים, שהי' הקב"ה שומר ומצפה לו לקייים הבטחתו להוליאם מארץ מלרים: הוא הלילה הזה לה' וגו', שהי' שמור לעת ומקודש לשמו הלילה ההוא יהי' שמור לכל בני ישרלל לדורות שישמרו לותו לעבוד בו לפניו בהלילת הפסח והגירת הנפשים ולתת הכל והודלה לשמו: (מג) זאת חקת הפסח, בי"ד בניסן נלמרה הפרשה הזלת שהרי כתוב בסופה ויעשו כל בני ישרלל וגו' ללמד שנמולו הם ועבדיהם ול"כ הי' נדין להקדימה קודם ויהי בחלי הלילה, לבל בענור שלמר עם ויקד העם וישתחוו, שרלמינו בהבטחת הגלולה סמך הכתוב לזה פרשת ויהי בחלי הלילה לומר שקיים להם הבטחתו ובשהשלים הענין חזר להשלים חקת הפסח ודיניו: בן נכר, שנתנכרו מעשיו לתניו שבשמים, ול' גוי ול' ישרלל מומר במשמע, וכן ת"ל כל בר ישרלל דלשתמד (בן הבילו-הרמב"ן ז"ל, וכ"ה הגו' היפנה בתו' שנדפס עם הרמב"ן ובמקרל גדול, והנוסחל המדפה היל כל בר ישרלל דלשתלק), שהתנכר לתניו ולתניו שבשמים במעשיו הרעים והוא

תשמד

לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ (מז) וְכָל־עֲבֶד אִישׁ
מִקְנַת־כָּסֶף וּמַלְתָּה אֹתוֹ אָז
יֹאכַל בּוֹ׃ (מה) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר לֹא־
יֹאכַל בּוֹ׃ (מו) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל
לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר
חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בוֹ׃
(מז) כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃
(מח) וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶּסַח ס
לַיהוָה הִמּוֹל לוֹ כָּל־זָכָר וְאָז

יקרב

דער כַּלְיוֹן מוּזט), זָאלל נִיכְט
דאַפָּאן עסְסען; (מז) א יעדע
יעדען מאַנעם שקלאַפּע:
אַבער, דען ער פּויר געלד גע־
קויפט, דען זָאללסט דוא בע־
שנידע; אַלסדאַן קאַן ער דאַ־
פָּאן עסְסען. (מה) איין געדול־
דעטער פרעמדלינג (דער ניכְט
מוּזט געזעטלט (מַכגענאַמען)
אונר איין טאַגלאָהנער, זָאלל
ניכְט דאַפָּאן עסְסען; (מו) עס
מוס אין דעמזעלבען הויז
פַּערצעהרט ווערדען, דוא
זָאללסט פָּאן דעם פליישע

ניכְטס אויס דעם הויז הינוים טראַגען, אויך קיינען קנאָכען דאַרף צערברעכען. (מז) דיא גאַנצע געמיינע ישראל'ס זָאללען דאָס פסח מאַכען. (מח) ווען איין פרעמדער בייא דיר וואָהנט, (דיילע רעליגיוֹן מַכְנִיאַט) אונד ווילל דעם עווינען דאָס פסח פַּייערן, זָא מיסְסען אַללע מאַננסען אין זיינעם הויז בעשניטטען ווערדען, אַלס׳

תרגום אונקלוס

ר ש "י

יִשְׂרָאֵל הָאִסְתַּלַּק לָא יֵיכוֹל בֵּיהּ׃ (מד) וְכָל
עַבְד גַּבְר זְבִינֵי כַסְפָּא וְתָגַּר יָתֵיהּ בְּכֵן
יֵיכוֹל בֵּיהּ׃ (מה) תּוֹתָבָא וַאֲגִירָא לָא יֵיכוֹל
בֵּיהּ׃ (מו) בַּחֲבוּרָא חֲדָא יִתְאֲכֵל לָא תַּפְקוּן
מִן בֵּיתָא מִן בִּסְרָא לְבָרָא וְגַרְמָא לָא
תְּתָבְרוּן בֵּיהּ׃ (מז) כָּל כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
יַעְבְּדוּן יָתֵיהּ׃ (מח) וַאֲרֵי יְתָגַּיר עִמָּךְ גִּיּוֹרָא
וְיַעֲבֵד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ יִתְגְּזַר לֵיהּ כָּל דְּכוֹרָא
ובכן

(מד) ומלתה אותו אז יאכל בו. מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע ר' אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח. ת"כ מה ת"ל אז יאכל בו. העבד: (מה) תושב. זה גר תושב: ושכיר. זה שנתן שכרו' וזלו' ומה ת"ל והלא ערלים הם ונאמר כל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר: (מו) בבית אחד יאכל. בחבורה אחת אלא יעבו הנמנין עליו אתי מבורות ויאכלוהו. אתה אומר בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כשמעו ולמד שאם התחילו והיו ה' כלי' בחבר וירדו גשמי' אלא יכנסו לבית ת"ל על הבתים אשר יאכלו

לותו בהם מכאן שהאוכל לובל בג' מקומו': לא תוציא מן הבית. מן החבור': ועצם לא תשברו בו. הרחוי לאכילה בגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם אין עליו כזית בשר אינו משים שבירת עצם: (מז) כל עדת ישראל יעבו אותו. למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מלרים שה לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת"ל כל עדת ישראל יעבו אותו: (מח) ועשה

באור

משומד שהזכירו חכמים בכל מקום, ופירושו מנוכר ושעורו משומד מלשון ושתמודע יוסף לאחוהי ולינון לא אתמודעוהי, וחסרו הבי"ן כמו שהגליעוה נמלו' רבות ולמדו מדם במקום מדעם דור קטי דור קטיע נקי נקיע. (מדברי הרמב"ן ז"ל): (מד) ומלתה אתו, מיעוט לדת ישראל אם ירצה בכך: (מה) תושב, זה גר תושב: ושכיר, זה הגוי, ולדעת חז"ל יתכרים הבתו' לאכול הפסח אם מלו ולא טבלו, ולפסטו' הבתו' יתבן נאחר פי' הרמב"ן תושב מישראל או שכיר לא יאכל בכלל אם לא ינוס על הדמ כמשכט בל העדה: (מו) בבית אחד יאכל, נחניר' לאחי: (מח) ועשה

יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ
וְכָל־עָרֵל לֹא־יֹאכַל בּוֹ: (מט) תּוֹרָה
אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר
בְּתוֹכְכֶם: (נ) וַיַּעֲשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־
אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ: ס (נא) וַיְהִי
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
עַל־צִבְאֹתָם: פ שביעי

יג (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר: (ב) קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר

תרגום אשכנזי

אַלסדאַן מאַג ער הינצו טרע־
טען, דאַז פסח צו האַלטען,
אונד זאָגוט זיין אַלס איין אוינ־
געבאָרנער דעם לאַנדעם; יע־
דער אונבעשניטטענע אַבער
זאָלל ניכט דאַפאָן עסען.
(מט) עבען דיעזעלבע לעהרע
זאָלל זיין פֿיר דען איינגעבאָ־
רענען אונד פֿיר דען פֿרעמדען,
דער אונטער אייך וואָהנט.
(נ) דיא קינדער ישראל'ס טהא־
טען, זאָ ווי דער עוויגע דעם
משה אונד אהרן בעפֿאָהלען,
טהאַטען זיא. (נא) אַן דעמזעל־
בען טאַגע נאָך פֿיהרטע דער
עוויגע דיא קינדער ישראל'ס
אוים דעם לאַנדע מצרים אין
גאַנצען העערציגען.

יג (א) דער עוויגע שפראַך צו

משה, ווי פֿאָלגט: (ב) הייליגע מיר אַללעם ערשטגעבאָרענע, דיא עפֿענונג דעם

ר ש "י

פסח. יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל והי' כאזרח הארץ. מה לאזרח כי"ד לף גר כי"ד: וכל ערל לא יאכל בו. להביא את שמתו מחמת מילה שחייבו מומר לערלו' ואינו נלמד מגר גר לאזרח לף לשאר מצו' שבתורה:

תרגום אונקלוס

וּבְכֵן יְקָרֵב לְמַעְבְּדֵיהּ וִיהֵי כְּיַצִּיבָא דְּאַרְעָא
וְכָל עַרְלָא לָא יֵיכוֹל בֵּיהּ: (מט) אוֹרַיְתָא
חֲדָא תְּהֵי לְיַצִּיבָא וּלְגִיּוֹרָא דְּאִתְגַּיַּר
בֵּינֵיכוֹן: (נ) וַעֲבָדוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא
דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן כֵּן עֲבָדוּ:
(נא) וַהֲוָה בְּכַרְנָן יוֹמָא הָדֵין אַפֵּיק יְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן
יג (א) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: (ב) אַקְדֵּישׁ קָדָמַי כָּל בּוּכְרָא פָּתַח

באור

פסח, והוא רוצה לעצות הפסח, ימול בתחלה: וכל ערל, ישראל שלא נמול מפני שמתו אחיו מחמת המילה, או הילודי' במדבר נדרך: (מט) ולגר, הוא גר צדק, לא גר שער: (נא) ויהי בעצם היום הזה, לומר שלפי שהיתה הגאולה בלילה כתיב זכרנו שניתן להם רשות לצאת, היכיצד לא היתה כי אם בעצם היום. והרמב"ן והרשב"ם פירשו שזה הפסוק דבק עם מה שלאחריו, שביום ההוא שהוציא הקדוש ב"ה את ישראל ממצרים נו ביום דבר אל משה ואמר קדש לי וגו' כי בחצי הלילה היתה מכת בכורי' ובשלח ישראל מיד לוה הקב"ה

לקדש את בכוריהם:

יג (ב) קדש לי כל בכר, כל הנמצאים בישראל היום, כי בבכור שפדוהו ממות בהכותו כל בכור בארץ מצרים, נוה להקדישם לעבוד את עבודת

פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי יִהְיֶה: (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: (ד) הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב: (ה) וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ יְהוָה

אל

מוטטערלייבעם (דאָס הייסט: וואָס זיי עלטט מוים מוטטער= זייבע קעמען) בייא דען קינד= דערן ישראל'ס, זאָ וואָהל בייא מענשען אַלס בייא פֿיעה, עם אזט מיין. (ג) טשה שפראַך צו דעם פֿאָלקע: געדענקעט דיעזען טאָג, דאַ אהר אויס מצרים געגאַנגען, אויס דעם שקלאַפֿענהויז, דען מיט דער שטערקע דער האַנד האַט אייך דער עוויגע פֿאָן היער ווענגע= פֿיהרט; עם זאָלל אויך ניכטס געזייערטעם געגעסטען ווער=

דען. (ד) הייטע געהעט איהר הערויס אים אהרן=מאָנאַטע. (ה) ווען דיך נון דער עוויגע בריג=

תרגום אונקלוס

כָּל וַלְדָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא דִּילִי הוּא: (ג) וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא הָווֹ דְכִירִין יַת יוֹמָא הָדֵין דִּי נְפַקְתּוּן מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא אֲרֵי בְּתֻקֶף יָד אַפֵּיק יְיָ יַתְכוֹן מֻכָּא וְלָא יִתְאֲכֵל חָמֵיעַ: (ד) יוֹמָא הָדֵין אַתּוּן נַפְקִין בִּירָחָא דַּאֲבִיבָא: (ה) וְיְהֵי

רש"י

יג (ב) פטר כל רחם. שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים רחצית מדון (מגלי י"ז). וכן יפטירו בשפה (תהלי' כ"ב) יפתחו שפתים: לי הוא. לעצמי קניתים ע"י שהכיתי בכורי מלריס: (ג) זכור את היום הזה. למל שמזכירין יליאת מלריס בכל יום: (ד) בחדש האביב. וכי לא היינו יודעין בלי זה שדבר אלא לומר להם רמז מפני שגמלנס שהולין לתבס בחדש שהוא כשר לגאת לא חמה ולא קנה ולא גשמים.

וכן הוא אומר מוליא אסירים בכושרות (תהלי' ס"ח) חדש שהוא כשר לגאת:

אל

באור

ס' לכל אשר יולה בהם, כי היתה הענולה מתחלה בבכורות, ולא לוה עדיין על הפדיון עד שהלויסם בלויס ולוה לפדות העולפים, לפל המלוה בנולדי' לא נהגה במדבר, (מדברי הרמב"ן): פטר כל רחם, שפתח את הרחם תחלה, כמו פוטר מים רחצית מדון (מגלי י"ז י"ל), וכן יפטירו בשפה (תהלים כ"ב ח), יפתחו שפתים: לי הוא, קניתי לותם להיות לי, ע"י שהכיתי בכורי מלרי', ולותם החייתי, ומלת רחם זרה כי משמש לשון הקודם שיפתח הלות שהוא לפני לות הגרון: (ד) האביב, בכור ובשול התבולה, כמו עדנו בלנו לא יקטף (ליוב' ח י"ג), ודגם הבי"ת לאסרון הבי"ת הרלשונ' החסר', והוא מגזרת לא שהוא כמו רלשון לאשר הוליד, ולף שמינו משרשו כי לא שרשו, לבה וזה לבב, ענינם לחד: (ה) והיה כי יביאך וגו', לע"פ שלא מנה

אל

המעמר

יג (ב) כל רחם. לומר הרב המגלר: ומלת רחם זרה וכו' והמה דברי הרלב"ע, והנה מלאנו לו רע במלת לחם, לולם מלת רחם יבוא גם על יונר: רחם רחמתים (שופטים ה' ל') וכן בכורות שדים ורחם (בראשית מ"ט כ"ה) בהעניר כל פטר רחם (יחוק' כ' כ"ו) הקמ"ן בחלה בעזור ההפסק בנודע.

תרגום אשכנזי

אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת
בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: (ו) שִׁבְעַת יָמִים
תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג
לַיהוָה: (ז) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֶת שִׁבְעַת
הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־
יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ:
(ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר

ברינגען ווירד אין דאז לאנד דעם פאלקעם כנעני, חתי, אמרי, חוי אונד יבוסי, וועלכעס ער דיינען פארעלטערן צוגעשוואָרען, דיר איינצוגעבען, איין לאנד, וואו מילך אונד האָניג פליעסט, זאָלסט דוא דיעזען גאָטטעסדיענסט האלטען אין דיעזעם מאָנאָטע. (ו) זיעבען טאגע זאָלסט דוא אונגעזויערטעס בראָד עססען, אונד אם זיבענטען טאגע זאָלל איין פעסט דעם עווינגען צו עהרען זיין. (ז) אונגעזויערטעס בראָד זאָלל גענעסט ווערדען דיא גאנצע זיעבען טאגע, אונר קיין גע־זייערט בראָד געזעהען ווערדען, אויך קיין זויערטייג געזעהען ווערדען אין אללען דיינען גרענצען. (ח) צו דיינעם זאָהנע זאָלסט דוא אלסדאן זאגען: דיעזעם געשיהט ווענען דעס־

ר ש "י

(ה) אל ארץ הכנעני וגו'. ואע"פ שלח מוה שלח ה' עממין כל ז' גויס במשמע שכולן נכלל כנעני הם וחלת ממשפחות כנען היתה שלח נקרא לה שם חלק כנעני: נשבע לאבותיך. באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה' את אברם וגו'. וביצחק הוא אומר ארץ הזאת אתה שוכב עליה וגו': זבת חלב ודבש. חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים: את העבודה הזאת. של פסח והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו'. ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה. בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בנו רבע הכתוב מדבר שהוציא עצמו מן הכלל. וכאן והגדת לבנך בנו שאינו יודע לשאול. והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי הגדה המושכין את הלב:

חרגום אונקלום

אֲרֵי יָעֵלִנָּךְ יְיָ לְאַרַע כְּנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי
וֶאֱמוֹרָאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ
לְמִתַּן לָךְ אַרַע עָבְרָא חָלָב וּדְבָשׁ וְתִפְלַח
יָת פּוּלְחָנָא הָדֵין בְּיַרְחָא הָדֵין: (ו) שַׁבְעָא
יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה חַגָּא
קֳדָם יְיָ: (ז) פַּטִּירָא יִתְאֲכֵיל יָת שַׁבְעַת
יוֹמִין וְלָא יִתְחֲזֵי לָךְ חָמֵיעַ וְלָא יִתְחֲזֵי לָךְ
חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָךְ: (ח) וְתֵימַר לִבְרָךְ בְּיוֹמָא

באור

שלח ה' עממין, כל שבעת הגויס במשמע שכולן נכלל כנעני הם, וחלת ממשפחות כנען היתה שלח נקרא לה שם חלק כנעני, לפון רש"י, ולזה נכלל מקום שהזכיר ארץ כנען נסתם יכלול את כלם, כי שם כנען נאמר בכלל וכיוצא, ועל דעת רש"ל לית הזכיר חלת חמצת הצמי' לפי שחרפס היתה זבת חלב ודבש, ולית היתה כן ארץ השניים הנזכרים, ולכך יבאר לותם בארץ הזאת (עיין נפי' רמב"ן): ובת חלב ודבש, חלב זב מן העזים ודבש מן התמרי' ומן התאנים:

בעזר

לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי
בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: (ט) וְהָיָה לְךָ
לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין
עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה
בְּפִיךָ כִּי בְיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ
יְהוָה מִמִּצְרָיִם: (י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־
הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים
יָמִימָה: פ

והיה

תרגום אונקלוס

דַּהוּא לְמֵימָר בְּדִיל דָּא עֲבַד יְיָ לִי בְּמִפְּקִי
מִמִּצְרָיִם: (ט) וִיהֵי לָךְ לְאָת עַל יָדָךְ
וּלְדִכָּרָנָא בֵּין עֵינָךְ בְּדִיל דִּתְהֵי אוֹרַיְתָא
דַיְיָ בְּפוּמָךְ אֲרֵי בְּיַד תְּקִיפָא אַפְּקָךְ יְיָ
מִמִּצְרָיִם: (י) וְתִפַּר יָת קְיָמָא הָדֵין בְּזִימְנֵיהּ

מלת נפרשה צריכה לדרוש מה יש שהיא כתיב:

תרגום אשכנזי ע

דעסטען, וועלכעם דער עוויג נע מיר געטהאן, אלס איך אויס מצרים גינג. (ט) דיעזעם זאלל דיר צום מערקצייכען אויף דיין נער האנד דיענען, אונר צום דענקצעטטעל צווישען דיינען אוינען [דאמיט דיא לעהרע דעם עווינען אין אייערעם מונד דע בלייבע (דאז הייסט: זיך מיטאער פֿאַרטיפֿטאַנגלע)], דאם דיך דער עוינג מיט שטארקער האנד אוים מצרים נעפֿיהרט. (י) בעאבאכטע אלזאו דיעזע פֿערארדנונג צו איהרר צייט פֿאן יאהר צו יאהר.

ר ש " י ווען

(ח) בעבור זה. בשביל שחקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו: עשה ה' לי. רמז תשובה לבן רשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל: (ט) והיה לך לאות. יהיאת מצרים תהיה לך לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע: על ידך. שמאל לפיכך ידכה: (י) מימים ימימה. מזמן לזמן:

באור

(ח) בעבור זה, בשביל שתקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו עשה לנו הש"ת לזות ומופתים והוציאנו ממצרי' והטעם לא הוציאנו ממצרים רק כדי שנעבוד לזותו, ככתוב בהוציאך את העם ממצרי' תעבדון את האלהי' על ההר הזה (לעיל ג' י"ב), ובתוב תכף הוצאתי אתכם מתחת מצרי' להיות לכם לאלהי' (במדבר ט"ו מ"א), כן פירש"י ורתב"ע, וכן דרשו רז"ל שעל מצה ומרור המונחי' לפניו ירמוז בתשובה שבשביל זה, וכן מתורגם בל"ת. והרמב"ן פירש בשביל זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרי' לתי עובד את העבודה הזאת, וכן והודעת להם את הדרך ילכו בה (לקמן י"ח כ'), ענינו תכף ילכו בה, ותמר זה בלומר תגיד לו זה שאתה רואה בעיניך שעשה ה' לך בצאתך ממצרי', וגם הרשב"ם פירש כך והביאו רתי' על תסרון מלת תכף מהכתוב זה היום עשה ה' וגו' (תהלים קי"ח כ"ד), שהטעם לפי דעתו זה היום תכף עשה ה' לי שהייתי לרתב פנה גדולה ונשמחה בו, ותולם סדר הנתת הטעם מסכים יותר עם פירש"י והרתב"ע: (ט) והיה לך וגו', שעורו והי' לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך כי ביד תזקה הוציאך ה' ממצרים לילה למען תהי' תורת ה' בפיך, ופי' שתכתוב על ידך ובין עיניך יהיאת מצרי' וע"י זה תזכור תותה תמיד ותהי' תורת ה' בפיך לשמור מצותיו ותורותיו וכי הוא לדוניך הפוקד מנית עבדים: (י) את החקה, תקת הפסח: מימים ימימה, מזמן לזמן כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כ"ה כ"ט): (יא) וה' כי יביאך וגו', עתה לזה כי כאשר ינוחו על הארץ תנהג המלוה גאולתי בלילה ובהמם

המעמר

(ח) בעבור זה, הרב החכם המעלה בתב לתרי דברי רש"י ורתב"ע וכן מתורגם בל"ת ע"כ, ולדעתי נראה זה בלא במקומו ורתוי לבוא לתרי דעת הרמב"ן והרשב"ם כי כל מעין ירתה שתרגום התשבזי מסכים עם פי' הרמב"ן בלא עם דעת רש"י ז"ל. (ט) לאות על ידך, כתב

תרגום אשכנזי

(יא) וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־
אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ
וְלַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַנָהּ לָךְ: (יב) וְהַעֲבַרְתָּ
כָּל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר ו
שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ
הַזְּכָרִים לַיהוָה: (ג) וְכָל־פֶּטֶר
חמר

(יא) ווען דיך גון דער עוויגע בריננען ווירד אין דאז לאנד כנען'ס, וועלכעם ער דיר אונר דיינען פארעלטערן צוגעשוואָרען, אונד עם דיר איינגעבען ווירד, (יב) זאָלסט דוא אלעם, וואס צוערשט אויס מוטטערלייבע קעממט, דעם עוויגען הינשטעללען, נעמליך: אללעם מענלייכע, דאז פאן דיינעם פיעה צוערשט געווארן, זאָלל דעם עווינגען געווייהט זיין. (יג) אללעם ערשטגעבארנע פאם עזעל
זאללסט

ר ש י

(יא) [והיה כי יביאך. יש מרבותינו אלמדו מכאן אלא קדשו בכורות הנולדים במדבר. והאומר קדשו מפרש ניתה זו חס תקיימוהו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם:] כאשר נשבע לך. והיכן נשבע לך והכניסתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו': ונתנה לך. תהא בעיניך כאלו ניתנה לך כו ביום ואל תהי בעיניך כירושת חנות: (יב) והעברת. לשון והעברת אלל לשון הפרשה. וכה"ג והעברתם את נשמותם לשון הפרשה. ומדרש אגדה שהוא קדוש בכורה לפטור את הבא לחריו ואף אחינו בכל קרוי שגר כמו שגר אלפיך. אבל זה לא נא אלא ללשון על הנפל שהרי כבר כתיב כל פטר רחם. ומ"ת אף בכור בהמה טמאה במשמע נא ופירש במקום אחר בנקרך ובלאנך. ל"א יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור לקדש הכתוב מדבר: (יג) פטר חמור. ולא פטר אחר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא
בוכרא

תרגום אונקלוס

מְזֻמָּן לָזְמָן: (יא) וִיהֵי אֲרֵי יָעֲלִנָּךְ יְיָ לְאַרְעָא
כְּנַעֲנָאֵי כְּמָא דִי קַיֵּים לָךְ וְלַאֲבָהָתָךְ
וְיִתְּנִנַּהּ לָךְ: (יב) וְתַעֲבַר כָּל פָּתַח וְלָדָא
קֳדָם יְיָ וְכָל פָּתַח וְלַד בְּעִירָא דִי יְהוֹן לָךְ
דִּיכְרִין תַּקְדִּישׁ קֳדָם יְיָ: (יג) וְכָל פָּתַח
בוכרא

באור

ונפטר חמור, ולוה נפדיונם לדורות: (יב) והעברת, לשון הפרשה, וכן הוא לומר והעברתם את נקלתו לבתו (במדבר כ"ז ח'), כלומר העבירו והסיחו מיתר הנולדי' להיות לה', וחזר ונאמר דרך פרט לזה תהי' ההעברה ההיא בכל מין ומין, שכל פטר שגר בהמה יהיה הזכרי' לה', ופטר חמור יערוף ונכור לקדש יפדה, וכן מתורגם בל"א: שגר, לשון שלוח מן הבתן, (הרשב"ם), והוא על משקל לחן שלח יתנה בסמיכות, רק נמלאו מלות זרות ואלה הם שגר אלפיך (דברי' ז' י"ג וכ"ח ל' וי"ח ו' וי"ט), ובחדר משכבך (לעיל ז' כ"ח), הגל הבליס (קהלת ח' כ' וי"ב ח'), מספח ממתך (חבקוק ב' ט"ו), וסגר לבתך (ישעי' כ"ו ו'), ולא מלאתי יותר. (הראב"ע): (יג) פטר

המעמר

הרשב"ם: לפי עומק פשוטו יהיה לך לזכרון תמיד כאלו כתוב על ידך, כעין שמני כחותם על לבך (ונאמת מזה לזן רחיה כי שם הוא בכ"ף הדמיון), בין עיניך כעין תכשיט וכניד הזהב שרגילין ליתן על המלח לנוי, עד כאן, וגם הראב"ע הניח הדעה הזאת ודמה אותה בחמרו: כי דוקא בספר מצלי שמו יניח עליו שהמה דברי מצל ומלילה יתכן לומר כי לויות חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך וכדומה, אבל לא נתירתנו הקדושה עיין בדבריו. ויפה דבר, כי מה יוסיף ומה יתן זאת לנו אבר נחזיק בקבלת תנותינו הקדושים על נסור ימין או שמאל מכל אבר הורונו כי רוח ה' דבר בהם ומלתו על לשונם. (יג) פטר
חמור

כא יג

חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה
וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ
תִּפְדֶּה: (יד) וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ
מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ
אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה
ממצרים

תרגום אשכנזי עא

זאָלסט דוא מיט איינעם לאַמע קויפֿסט דוא עם אַבער ניכט לאָז, זאָ מוסט דוא איהם דען גענקען צער ברעכען, אונד אַללעם ערשטגעבאָרנע פֿאָם מענשען אינטער דיינען קינדערן זאָללסט דוא לאָזקויפֿען. (יד) ווען דיך נון אוינסט דיין זאָהן פֿראַגען

וירד

ווירד: וואָם בעדייטעט דיעוֹעם? זאָ שפּריך צו איהם: מיט שטאַרקער האַנד האָט אונז

דער

תרגום אונקלוס

בּוּכְרָא דְחַמָּרָא תִּפְרוֹק בְּאִמְּרָא וְאִם לָא
תִּפְרוֹק וְתִנְקְפֵיהּ וְכָל בּוּכְרָא דֶאֱנָשָׁא בִּבְנָךְ
תִּפְרוֹק: (יד) וִיהֵי אֲרֵי יִשְׁאֲלִנָּךְ בְּרָךְ מְחַר
לְמֵימַר מָה דָּא וְתֵימַר לֵיהּ בְּתֻקְפּ יְדָא
אפקנא

רש"י

לפי שנמצאו בכורי מצרים לחמוריס. ועוד שסייעו את ישראל בגילולת' (שלין לך לחד מישראל שלא נטל הרבה חמוריס) ממצריס טעוניס מכספס ומזהבס של מצריס: תפדה בזה. נותן זה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והזה חולין ביד כהן: וערפתו. עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו

הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו: וכל בכור לאדם בניך תפדה. ה' שלעיס פדיונו קלוב במקום לחמר: (יד) כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון כי ילמדו בניכם מחר לבנינו (יהושע כ"ב) דבני גד ודבני ראובן: מה זאת. זה חנוק טפש שלינו יודע להעמיק שאלתו ופותח ושואל מה זאת ובמקום לחר הוא לומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו' הרי זאת שאלת בן חכם. דברה תורה כנגד ארבעה בניס רשע ושלינו יודע לשאול דרך

סתומה והשואל דרך חכמה:

ולטוטפות

באור

חמר, שהוא טמא תפדה בשה, ואפשר שלא היו לישראל בהמות טמאות כי אם החמורים לבדם, על כן לא הזכיר מין לחמר: וערפתו, תכרות העורף, כאשר לחמרו חז"ל עורפו בקופיץ מאחוריו: וכל בכור אדם בבניך תפדה, חמש סלעים פדיונו קלוב במקום לחמר: (יד) כי ישאלך בנך מחר, יש מחר שהוא לאחר זמן, כגון זה וכגון ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו דבני גד ובני ראובן (יהושע כ"ב כ"ז), וכן מתורגם בל"ת: מה זאת, בא בלשון נקבה כמשפט הלשון בהסתר הגוף, בל"ת (דישעמ): בחזק יד, בפסוק שלאחריו פירש מה היתה היד החזקה, והיא

המעמר

חמור, כתב הרב המבאר ז"ל: ואפשר שלא היו לישראל בהמות טמאות כי"א חמורים על כן לא הזכיר מין לחמר ע"כ, הנה הניח בזה דברי הראב"ע לך תינה את לבבו כי הראב"ע דקדק בלאמרו: על כן לא יפלה בכור מין לחמר, והוא נכון כי כוונתו שיען לא היו לישראל בהמות כי"א חמורים וא"כ הלשון לך חמוריהם לזה בא הלשון לך על המין הזה וכן קבלו חז"ל פטר חמור ולא פטר משאר בהמות טמאות, לבל מדברי הרב המבאר שאמר "על כן לא הזכיר" משמע שהזכיר אל גם על שאר בהמות טמאות רק שלא הזכיר זאת הכתוב לפי שלא היה להם מין בהמה לחרת. ועוד דע שהמלוה הזאת לא היתה אלא (כמ"ש הרמב"ם) עד השנה שניה לצאתם ממצרים כאשר נתקדשו הלויים תחת כל בכור ולא היה פודה את הבכור בה' סלעים ונותנם לכהן.

תרגום אשכנזי

ממצרים מבית עבדים: (טו) ויהי כי־הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל־בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד־בכור בהמה על־כן אני זבח ליהוה כל־פטר רחם הזכרים וכל־בכור בני אפדה: (טז) והיה לאות על־ידכה ולטוטפת בין עיניך כי

דער עווינע פאָן מצרים אויס דעם שקלאַפֿענהויז הערויס געפֿירט. (טו) דאַ פרעה זיך זאָ זער ווידערזעצטע, אונז ציעהען צו לאַסטען, זאָ ערשלוג דער עוינע אַללעם ערשטגעבאָרנע אים לאַנדע מצרים, פֿאָם ערשטגעבאָרנען דעם מענשען ביז אויף דאַז ערשטגעבאָרנע דעם פֿיעהס; דאַרום שלאַכטע איך דעם עווינען צו עהרען אַללעם מעננליכע, דאַז צו ערשט אויס מוטטערלייבע געקאָמטען, אונד אַללעם ערשטגעבאָרענע מיינער קינדער קויפֿע איך לאָז. (טז) דיעזעס זאָלל דיר צום מערקצייכען אויף דיינער האַנד, אונד צור שמירנבינדע צווישען דיינען אויגען דיענען, דאַס

תרגום אונקלוס

אפקנא יי ממצרים מבית עבדותא: (טו) והוה כד אקשי פרעה לשלחותנא וקטל יי כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דאנשא ועד בוכרא דבעירא על כן אנא דבח קדם יי כל פתח ולד דכריא וכל בוכרא דבני אפרוק: (טז) ויהי לאת על ידך ולתפילין בין עינך ארי בתקוף

ר ש "י

(טו) ולטוטפת. תפילין וע"ש שהם ד' בתים קרויין טוטפת טט בכתפי תי' פת בלפריקי שתים. ומנחס מכנו עס הטף אל דרוס (יחזקאל כ"ח) אל תטיפו לשון דבור כמו ולזכרון בין עיניך התמורה בפרשה רלזונה שהרוחה

באור

והיה מנת בשורים כי על ידה ילמו ממצרים: (טו) לה', לבנוד השם, וכן מתורגם בל"ת בכל מקום שנאמר לה' אבל קרבן: כל פטר רחם הזכרים, מהמין הראוי לזבח לה': (טו) והיה לאות וגו', כל זה מתזכות התורות על שלות הבניס: ולטוטפת, לין למלה הזאת משפחה ידועה, לבל בעלי הלשון חשבו ליחס לותה אל לשון והטף אל דרוס (יחזקאל כ"ח ג'), ועלימו מטף מלתי (זיוב כ"ט כ"ב), ענין מוצאל מן והטיפו ההרים עסים (עמוס ט' י"ג) לענין דבור, ותהי' הכוונה כמו ולזכרון בין עיניך התמורה בפרשה רלזונה שהרוחה לותם קשורים בין העיניס יזכור השם וידבר בו, ולולם רבותינו ז"ל יקראו טוטפת מין תכשיט המוצח בראש, כמו שאמרו לא בטוטפת לא בסנדטין ולמר רבי אבהו לזה טוטפת המקפת מלוזן לאוזן, והם בעלי הלשון שהיו מדברים בו ויודעי' לותו ומהם רלוו לקבלי, ולזר שאמר למעלה ולזכרון בין עיניך יבאר פה בלמרו ולטוטפת שלין המלוה בין העיניס למטה אלא בגובה הראש מונחים שם בטוטפת, (מדברי הרמב"ן ז"ל). והנה סדר הסוגי' בזבת (דף כ"ז ע"ב) כך הוא, מלי טוטפת וכו', אלא אמר רב יהודה משמי' דלבי לתחיימו, ופירש"י פרונטי"ל של זהב (ענינו מין תכשיט). חני'

ה מ ע מ ר

(טו) על ידה, ע"ד הפשוט הה"ן נוסף כמו לזר לתה שלוזת בשמלה (ירמיה כ"ט כ"ה) ועוד רבים, וזז"ל דרשו ידנה יד בהה למקום הנוזת התפילין בידוע.

כ א יג

תרגום אשכנזי עב

כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרָיִם

דאם אונז רער עוועג מיט שטארקער האנד אוים מצרים געפיהרט האט.

תרגום אונקלוס

ר ש " י

יָד אַפָּקָנָא יְיָ מִמִּצְרָיִם: שהרוחה לותם קשורים בין העינים יזכורהנם וידבר בו:

באור

תני' כמי הכי יולף לזה בסכנה המוהבת ובטוטפת ובסרטיטין הקבועין בה, לזו טוטפת ולזו סרטיטין ת"ר תכהו טוטפת המוקפת לה מלזן לאזן סרטיטין המגיעין לה עד לחיי', לאמר רב הונ' עניות עושות לותן על מיני לבעוני' עשירות עושות לותן על כסף ועל זהב. ונרלה מדברי רב הונא שלף התכשיט ממיני לבעוני' המקיף מלזן לאזן יקרא טוטפת, וכן פלרך תכוס עליך (יחזקאל כ"ד י"ז), תרגומו טוטפתך, ובערוך ערך טטפת כתב לפשייני הוא טוטפת ולמלי קרו לה טיטפת שמונח במקום תפילין, ולפי זה אין מקום לטענת הרמב"ן, ויתכן ליקח תיבת טטפת לל לשון דבור ומשם הונח על התפילין שנרלה, והושאל לל כל תכשיט המונח במקום תפילין, ולמר עוד הרמב"ן ולמר טוטפת לשון רבים בשביל שהם שתים רבים כלשר קבלנו לורתם מן הלנות הקדושים שרשו הנביאים והקדמוני' עושים כן עד משה רבינו ע"ה. והנה שורש המלוה הזאת שנויה כתב יציאת מצרים על היד ועל הרחם נגד הלב והמוח שהם משכנות המחשבה, והנה נכתוב פרשת קדש והי' כי יביאך בטוטפות מפני המלוה הזאת שנלטוינו בהם לעשות יציאת מצרי' טוטפות בין עינינו, ובפרשת שמע והי' לם שמוע שנלטוינו ג"כ על זה, דכתיב והיו הדברים האלה לשר לנכי מלוך היום על לבבך וגו' והיו לטוטפות בין עיניך, ולכך לנו כותבין גם ללו הפרשיות בטוטפות שהם מלות היחוד וזכרון כל המלות ועשן וזכרן וכל השרש בלמונה שכ"ד. ורליתי עוד להרמב"ן שה דברים בוללים בטעם המלוות, ורליתי להעתיקם שה כי המה למרי נועם ומתוקים מדבש, ז"ל ועתה לומר לך כלל בטעם המלוות, דע כי מעת היות עבודה זרה בעולם מימי לנוש החלו הדעות להשתבש בלמונה, משם כופרים בעיקר ולומרים כי העולם קדמון בחשו בה' ויחמרו לץ הוא, ומשם מכזיבים בידיעתו השרטית חמרו ליכה ידע לל ויש דעה בעליון, משם שוללו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו לדם כדגי הים שלץ יעשים הלל בהם ולין עמהם עונש לו שכר יחמרו עזב ה' לת הלרן, ולכשר ירלה הלהים בעדה לו ניחוד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם ושטעו, יתבדר לכל בטול הדעות הלה כולם, כי המופת הנפלץ מורה שיש לעולם ללוה מחדשו יודע ומשגיח ויכול, ולכשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתבדר ממנו עוד לממת הנבואה, כי ידבר הלהים לת הלדם ויגלה סודו לל עבדיו הנביאים, ותתקייים עם זה התורה כלה, ולכן יחמר הכתוב במופתים למען תדע כי לני ה' בקרב הלרן (לעיל ז' י"ח), להורות על ההשגחה כי לץ עזב לותה למקריס כדעתם, ולמר למען תדע כי לה' הלרן (שם ט' כ"ט) להורות על החדוש כי הם שלו שנרלה מלין, ולמר בעבור תדע כי לין כמני בכל הלרן (שם י"ד), להורות על היכולת שהוא שליט בכל לין מעבב בידו, כי בכל זה היו המלריים מכחישים לו משתפקים, ת"כ הלותות והמופתי' הגדולים עדים נלמני' בלמונת הנורא ובתורה כלה, ובעבור כי הקב"ה לץ יעשה לות ומופת בכל דור לעיני כל רשע לו כופר [ר"ל כי לין כל רשע כדלי ורלוי להרלות לו מופת, ויש עוד טעם לזה כי שלימות המופת מיעוטו, לולם ריבויו הוא סבה לשכוח בו שהוא טבע ולץ מופת], יגוה לותנו שנעשה תמיד זכרון ולות לשכר רלו עינינו ונעתיק הדבר לל בנינו ובניהם לבניהם ובניהם לדור לחרון, והחמיר מלד בענין הזה כמו שחייב כרת בלכילת חמץ ובעזיבת הפסח, והלריך שכתוב כל מה שנרלה ללינו בלמת ובלותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב לותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בנקר ובערב, כמו שלמרו (ברכות דף כ"ל ע"ל) למת ויליב דלוריית, ממה שכתוב למען תזכר לת יום כלתך מלרן מלרים כל ימי חייך (דברים ט"ז ג') ושנעשה סבה בכל שנה, וכן כל ביולל בהן מלות רבות זכר ליציאת מלרים והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלץ יבלו ולץ יהיה פתחון פה לכופר להכחיש חמונת הלהים, כי הקונה מזוזה בזוז לחד וקבעה בפתחו ונתבונן בעיניה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה והלמין בכל פרות התורה מלבד שהודה שחסד הבורא גדול יותר מלד על עוני רלונו שהוליללו מלותו עבדות ללרות ובבוד גדול לזבות לבותינו החפלים ביללת שמו,

תרגום אשכנזי

(ח) אַלס נון פּרעה דאַז פֹּאָלק ציעהען ליעס, פֿיהרטע זיא גאָטט ניכט דען וועג דורך דאַז לאַנד פלשתים, וויל עס זעהר נאַהע איז; דען גאָטט זאַגטע צום פֹּאָלק: דאַז

רש"י

(יז) **וידבר** בשלח פרעה. ולא נחם. ולא נהגם כמו לך נחה את העם (שמות ל"ג). בהתהלכך תנחה לותך (משלי ו'): כי קרוב הוא. ונוח לשוב בלותו הדרך למלכים ומדרכי לגדה יש הרבה: ברלותם מלחמה. כגון מלחמת וירד העמלקי והכנעני וגומר (במדבר י"ד). לפי הלכו דרך יער היו מוזרים ומה לפי שהקיפם דרך מעוקם לחמרו נתנה רלה ונשובה מלרימה לפי הולינם בפשוטה עלכ"ו (לפי סדר הכתוב נרלה הרגזמות מהופכות ועיין ברע"פ וכג"ל ייטוב נכון ע"ז): פן ינחם. יקשבו מחשבה על שילחו ויתנו

לב

תרגום אונקלוס

(יז) וַהֲוָה כַּד שַׁלַּח פַּרְעֹה יָת עַמָּא וְלָא דַבְּרִינוּן יְיָ אוֹרַח אַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי קָרִיבָא הוּא אֲרֵי אֲמַר יְיָ דִּילְמָא יְוֹעוּן עמא

בשלח יג

מִמִּצְרָיִם׃ ס (יז) וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי ו אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־

ינחם

באור

ולכי' לחמרו (נפ"ב דלחנות מ"ח) הוי זהיר במלוה קלה כחמורה שכולן חמורות וחניכות מלד שבכל שעה לדם מודה נהן לחלהיו, וכוונת כל המלות שנחמין נחלהינו ונודה לליו שהוא נרלונו, והיל כוונת הילירה שחין לנו טעם לחר בילירה הרחשונה ומין לעליון בתחתונים חפן מלנד זה שידע הלדם ויודה לחלהיו שנרלו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת נתי כנסיות וזכות תפלת הרנים זהו שיהיה לבני לדם מקום יתקנלו ויודו לחל שנרלם והמליכם ויפרסמו זה ויחמרו לפניו נריותיך לנחנו, חו כוונתם נמה שחמרו ז"ל ויקרלו חל חלהים נחזקה (יונה ג' ח'), מכחן לחתה למד שתפלה לריכה קול, מן הנסים הגדולים המפורסמים לדם מודה ננסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה שחין לדם חלק נתורת משה רנינו עד שיחמין נכל דנרינו ומקרינו שכלם נסים חין נהם טבע ומנהגו של עולם נין נרנים נין פיחיד, חלח לם יעשה המלות יללינו שנרו ולם יענור עליהם יכריתנו ענשו הכל נגזירת עליון כחשר הזכרתי כנר ויתפרסמו הנסים הנסתרים נענין הרנים כחשר יבח ניעודי התורה נענין הנרכות והקללות, כמו שחמר הכתוב וחמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לחרן הזחת וגו', וחמרו על חשר עזנו חת נרית ה' חלהי חנחם וגו' (דנרי' כ"ט כ"ג וכ"ד), שיתפרסם הדנר לכל החומות שהוא מחת ה' נענשם, וחמר נקיוס ורחו כל עמי החרן כי שם ה' נקרח עליך וירחו ממך (שם כ"ח י'), ועוד לפרש זה נע"ה עכ"ל, ומה נעמו לחמרותיו המשנילים יכינוס:

(יז) ולא נחם, וי"ו הה שחך, כלשון זכרנו נבמה מקומות, לפי שים נלן שני משפטים שוני', פרעה שלח חת העם, והחלהים לח נחם דרך חרן פלשתים, וביניהם חנור והמשך נערך חל הזמן, שכשחר הי' זה לח נהיה זה, נל"ח (שם פרעה וכו' דש וחלוטע), תורה הוי"ו על ההמשך הזה שבין שני המשפטים: נחם, נהגם, כמו לך נחה חת העם (לקמן ל"ג ל"ד), נהתהלכך תנחה לחך (משלי ו' כ"ב): כי קרוב הוא, קלת המפרשי' יפלרו מע"פ שהוח קרוב, ולדעתם יש כי שעינינו

לג

המעמר

(יז) כי קרוב הוא, כתב הרשב"ם ז"ל: ויהי בשלח פרעה ונתכוין הקב"ה להניחם לחרן כנען, ולח רלה הקב"ה להנחותם דרך חרן פלשתים כי קרוב הוח דרך יער לינחם מיד נחרן כנען, וכשיבחו לטורח מלחמות חרן כנען יתנו רחש וישובו חרן מלרים כמו שעשו כמה פעמים ע"כ,

והוח

ב ש ל ח יג

יְנַהֵם הָעָם בְּרֹאתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיְמָה: (יח) וַיַּסֵּב אֱלֹהִים וְאֶת־ הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף

וחמשים

תרגום אונקלוס

עֲמָא בְּמֶחֱזֵיהוֹן קְרָבָא וְיִתוּבוּן לְמִצְרָיִם: (יח) וְאַסְחַר יְיָ יָת עַמָּא אוֹרַח מַדְבְּרָא לְיַמָּא

דסוף

תרגום אשכנזי עב

דאָז פֿאָלק מעלטע זיך בעי־ענ־ קען, ווען זיא קריעג פֿאָ־ זיך זעהען, אונד נאַך מצרים צוריק געהען. (יח) נאָטט ליעס אַלזאָ דאַז פֿאָלק איי־ נען אומוועג ציעהען, דען וועג דורך דיא וויסטע צור

ים־

ר ש ״ י

לג לשון: (יח) ויסב. הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים סוף. כמו לים סוף ומוף הוא לשון לגם שגלים נו קנים. כמו ותשם בסוף. קוה וסוף קמלו

ישעי׳

באור

לף על פי, וכמוהו כי עם קשה ערף הוא (לקמן ל״ד ט׳), רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מ״א ה׳), כי רכב ברזל לו (יהושע י״ז י״ח), כי המה הבל (תפלים ל״ד י״ח) וחולם חין בכל אלו הכתובים רמי גמירה שאין עליה תשובה, ויתכן להכניסם כלם תחת גדר ד׳ לשונות של כי שזכרו חז״ל, ואף כאן לפי משמעות פשטות הכתוב כי קרוב הוא לשון דהא, דרך הוא לבנם מיד לארץ כנען ולכשיגיעו לשורת מלחמות עם הפלשתים תשר לא יתנום לעבור דרך פלשת, יתנו רשם וישובו מצרימה. והרמב״ן טען על זה שהי׳ לו לומר כי אמר אלהים כי קרוב הוא פן ינחם העם, וחולם אף שני המאמרי׳ כי קרוב הוא ופן ינחם העם הם נתינת טעם למאמר ולא נחם אלהים, מכל מקום יש ביניהם הבדל נהודעה, כי היות דרך ארץ פלשתים עד ירושלים בלתי רחוק הוא ידוע לעוברי דרך ואין בו צורך למאמר האלהים, כמו שילטרך לחדשת פן ינחם העם, לפיכך הנדילם הכתוב בלשון, והנה בל״ת הונחם מלת (וויל) להודעת הסבה הלקוחה מדבר הנודע והמפורסם, ומלת (דען) להודעת הסבה הלקוחה מדבר הבלתי נודע כל כך, ולזה כוון המתרגם האשכנזי בשנותו את לשונו (וויל עם נחהע חיזט דען גאָטט וכו׳): פן ינחם העם, הסם יודע העתידות וידע שינחמו לא יולכם דרך ארץ פלשתים ואמר פן ינחם בלשון בני אדם: ושבו מצרימה, כי קרוב הדרך לשוב לגבל בדרך המדבר לא ירצו מלחמה עד היותם בארצם בארץ סיחון ועוג מלכי האמרי, וגם רחוקי הם ממצרי בעת ההיא, ומלחמת עמלק ברפידי׳ לא היתה רחוי׳ לשוב בעבורה כי הם לא יעברו דרך ארצו, והוא גם ונלחם בהם לבדלתו לותם, ולא ירצו לשוב מצרימה לא יועיל, כי ילחם בהם בדרך, וגם רחוקים היו ממצרי׳ בדרך העקום אשר הלכו בה, ולא ידעו דרך אחרת. (הרמב״ן): (יח) ויסב, הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך עקומה: המדבר ים סוף, ת״ת תורת מדברת לימת דסוף, וכן פיכט״י, ולדעת הראב״ע הוא כמו דרך המדבר מדבר יס סוף, וסוף הוא לשון לגם שגלים נו

קנים

המעמר

והוא נכון מאד, כי יולאי מצרים הם גם היו עבדים לפרעה ועבדו בפרך, בכל זאת לך היום להם למלחמה והלילה למנוחה, גם לא חסרו דבר מלחם תוקם כי יצאו על סיר הבשר, ואנשים כאלה בל יגליחו ללחום לחם להיות עומדים על משמרתם ויומם ולילה לא ישבותו ולא הורגלו להשביע נפשם הרעבה והשוקקה בלחם בר ומים למען, כאשר הוכרחו לזה לחצי הלבוש, ולזה הוליכם ה׳ בדרך המדבר פגדול והנורא לחדש בקרבם רוח נבו רוח גבורה ותומן לב. ובעיקר

בעניו

בשלח יג

וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (יט) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר

פקד

תרגום אשכנזי

בינוענזעע, אונר דיא קינדער ישר'ל נינגען נעוואַפֿנעט אוים דעם לאַנדע מצרים הינוים. (יט) משה נאַהם אויך דיא נע' ביינע יוסף'ס מיט זיך, דען דיעזער האַטטע דיא קינדער ישראל'ס בעשוואָרען, שפּראַך נעהם:

רש"י

(יעצי' י"ט): וחמושים. לין חמושים חלק מזייניים (לפי שהסיבתן במדבר גרס להם שעלו חמושים אחלי היה דרך ייצוג לו היו מחומשים להם כל מה שצריכים חלק כאדם שעובר ממקום למקום ובדעתו לקנות שם מה שילטרך לכל צהוה פירש למדבר לריך לומן כל הלורך וכתוב זה לא נכתב כ"א לשבר לת הלחן שלא תתמה במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם כלי זיין שהכו ישראל לותם בחרב. ברע"י יש) וכה"ג ולתם תעברו חמושים (יהושע ל'). וכן תרגמו לונקלום מזרזין כמו וירק לת חניכיו (בראשית י"ד) וזריז ד"ל חמושים מקומצים לאחד מאחזה ילאו ול' חלקים מתו בשלשת ימי לפלה: (יט) השבע השביע. השביעם שיביאו לגניהם. ולמה לא השביע בניו שיטלוהו לארן כנען מיד כמו שהשביע יעקב

באור

קנים (ביחזקאל כ"ז), כמו ותאס נסוף (לעיל ב' ג'), קנה וסוף קמלו (יעצי' י"ט ו'): וחמשים, מזייניים, וכן הוא לומר ולתם תעברו חמשים (יהושע ל' י"ד), ובמקום לחר קרלם חלוצים (במדבר ל"ב ל' ול"ג ודברי' ג' י"ח), וכן תרגמו לונקלום מזרזין, כמו וירק לת חניכיו (בראשית י"ד י"ד), וזריז, ולמרו המפרשי' שעניני מגורי חומש בכלי זין, היל הכלע החמישית, וכן פירשו רז"ל לל החמש (שמואל ב' כ' י'), לומר רבי יוחנן בדומן חמישית מקום שמרה וכבד חלויין בו, והודיעך הכתוב כי ביד רמה יצלו בכלי מלחמה ולא כמו עבדים בורחים: (יט) ויקח משה וגו', הזכיר למעלה עלו בני ישראל, החייס בדור ההוא, גס העלו עמס הנכבד שהי' בהס, שעל

המעמר

העניו נטה לדעת הזאת גם הרלב"ע כי הוא לומר (לקמן י"ד י"ג) ו"ל: יש לתמוה לין יראת מחנה גדול של בני מאות ללף חיים מהרודפים לחריהם, ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם? והתשובה: כי המלריים היו חדונים ליזראל וזה הדור היולא ממלריים למד מנעוריו לסבול עול מלריים ונפשו שפלה ולין יוכל עתה להלחם עם חדוניו, והיו ישראל נרפים ולינם מלומדים למלחמה, הלא תראה כי עמלק בא נעם מועט, ולולא תפלת משה היה חולש לת ישראל, וגם לנדו שהוא עשה גדולות ולו נחבנו עלילות סנג שמתו כל העם היולא ממלריים הזכרים כי לין בהם כח להלחם נכנעניים עד שקס דור לחר דור המדבר שלא רלו גלות והיתה להם נפש גבורה עכ"ל, ודבר גדול דבר הרלב"ע בכלן. (יח) וחמשים, כפי' הרשב"ם שתגרו כלי מלחמה לפי שהלכו לרשת לת ארץ כנען, והנה לין ספק כי בארץ מלריים בחבר היו עבדים לא הורשה להם לשלת חרב וחנית לך בחבר נכלו לת מלריים לקחו כלי זין. (יט) עלמות יוסף, יפה טעם הרב המבאר על הרלב"ע בפי' ענין עלמות, כי כבר נאמר (בראשית נ' כ"ו) ויחנטו לותו ויושם בארון במלריים, וידוע כי המלריים היו נקיטים מאד במלאכת החנוט עד כי יעשר

גולם

בשלח יג

פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם
וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה
אִתְּכֶם: (כ) וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ
בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר: (כא) וַיהוָה
הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן
לנחותם

תרגום אונקלוס

לְמֵימַר מְדַכַּר דְּכִיר יְיָ יַתְכוֹן וְתַסְּקוּן יָת
גַּרְמֵי מִבָּא עִמְּכוֹן: (כ) וּנְטָלוּ מֵסֻּכּוֹת וּשְׁרוֹ
בְאֵתָם בְּסִטַר מַדְבְּרָא: (כא) וַיְיָ מְדַבַּר
קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא
לדברוהחון

תרגום אשכנזי עד

נעהמליך: נאָטט ווירד אייך
וויעדער בעדענקען, זאָ זאָללט
איהר מיינע געביינע פּאָן היער
מיט הינויף נעהמען. (כ) זיא
צאָגען אויס פּאָן סכות, לאַ=
גערטען זיך צו איהם אַם אַנ=
פּאַנגע דער וויסטע. (כא) דער
עוויגע נעהענד פּאָר איהנען
הער, דעם מאַגם אין איינער
וואָלּ=

רש"י

יעקב. לומר יוסף לבני שליט הייתי במצרים
והיה ספק בידי לעשות לכל בני לא יניחוס
מצרים לעזוב לכך השביעם לכשיגאלו וילקחו
מפס שיטלוהו: והעליתם את עצמותי
מזה לתכף. לחיו השניא בן למדנו שלף
עצמות כל השבטים העלו עמהם שנאמר
לתכף: (כ) ויסעו מסכות. ביום השני שהרי
בראשון נלוו מרעמסס לסוכות:
לנחותם

באור

שעל ידו ירדו מצרימה, והוא השביעם לפני מותו, שיאמרו בן לבניהם, ובניהם לבני בניהם, והזכיר עצמות, כי כל הנשר והעוף יגלעים ויבלע ולא ישאר בשניס מועטות כי אם העצמות, כן כתב הרשב"ע, ואולם הנראה שעצמות בלשון רבי' הוא כנוי לכל חיברי הגוף, על שם שהעצמות מעמידין את הגוף, וכן הוא אומר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים ל"ה י'), ואין הכוונה שם על העצמות לבד, כי אם על כל החיברי'. וכן בל"ח (בעבייגע) כולל כל חיברי גוף החדם: (כ) ויסעו מסכת ויחנו באתם, נגמעם מסכות החל עמוד הענן ללכת לפניהם, ולא הלך דרך קצר פלשתים, כי אם דרך מדבר אחס, ויעתל הלכו אחריו, ויזכור הענן באחס ויחנו שם, והוא שקלה המדבר: (כא) וה' הלך לפניהם, ח"ת מדבר קדמיהון, כמו מוליך, נראה שכוונתו להרחיק ההגזמה, ואמר שהי' מוליך בנאו לפניהם עמוד הענן ועמוד האש, ולדעת הרשב"ם הי' על ידי מלאך הנקרא בשם אולאו, ואולם אחרי שמלאכו במקום אחר אבר עין בעין נראה אחה ה' וענוך עמד עלהם ובעמוד ענן אחה הלך לפניהם יומם ובעמוד אש לילה (במדבר י"ד י"ד), אין לזוח מפשטות המקרא ואף שידענו שהשם מלא כל הארץ כבודו, דרך הכתוב ליחד לו המקום אבר שם ירואה ויתגלה ימין עזו וזרוע תפארתו על דרך פלא ויתכן אם כן לומר בלי הגזמה כלל ח"ו, שהקב"ה נגלה עליהם והלך לפניהם יומם
להרחותם

המעמר

גולם הגוף בתגניתו ותארו, ומחנוט הזה היה על שני פנים, שם נחופן שבירות הימים יתקשה הגוף והיה כחנן, או שהיה הגוף מפורך והוא על מתכונתו כל זמן אבר לא ימיט ממקומו, ואולם, אם נתק ממנו או רוח נשבה בו ותיגנו כי היה לאפר, וא"כ יהיה קניעת יוסף על לחיזהו חופן שיהיה לא ימלט משני חלה, שם שהיו כל חבריו קיימים או שגם עצמותיו התפרדו והיו לאין אבר שלוקחו, והנה נקט משה את עצמות יוסף לשון יהיה להם לזכרון לדור אחרון כי ה' לא מברם לעמיתות ניד מצרים שבבר הבטיח להם כי פקוד יפקוד אותם.

תרגום אשכנזי

בשלח יג

וואלקענזוילע, זיא רעז רעס טען וועג צו פיהרען, אונד רעם נאכטס אין איינער פייערזוילע, איהנען צו לייכטען, רעמיט זיא טאג אונד נאכט פארטגע העז קאננטען: (כב) ער ליעס רעם טאגס זיא וואלקענזוילע אונד רעם נאכטס זיא פייער זוילע פאר רעם פאלקע ניכט וויכען.

וידבר

לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה: (כב) לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם: פ

רש"י

(כא) לנחותם הדרך. נקוד פתח שהוא כמו להנחותם לרחותכם בדרך לצד תלכו בה (דברים ח') שהוא כמו להרחותכם. לף כאן להנחותם ע"י שליח. ומי הוא השליח עמוד הענן. והקב"ה נכבודו מולינו לפניהם. ומ"מ לית עמוד הענן הכין להנחותם על ידו שהרי ע"י עמוד הענן היה הולכים. עמוד הענן לימו לחורה חלף להורותם הדרך: (כב) לא ימיש. הקדוש ברוך הוא את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה.

מניד

תרגום אונקלוס

לְרַבְרוּחֲהוֹן בְּאוֹרְחָא וּבְלֵילְיָא בְּעַמּוּדָא דְּאֶשְׁתָּא לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמֵיזַל בְּיוֹמָמָא וּבְלֵילְיָא: (כב) לָא יַעְדֵּי עַמּוּדָא דַּעֲנָנָא בְּיוֹמָמָא וְעַמּוּדָא דְּאֶשְׁתָּא בְּלֵילְיָא קֳדָם עַמָּא:

באור

להרחותם את הדרך לצד ילכו בה, ובלילה הלך לפניהם בעמוד אש להאיר להם, ועשה בעמוד ענן, שלא היה בדמות ענים רק בדמות עמוד נטוי מן השמים על הארץ, ונקרא העמוד כן בעבור שמעמד הבית עליו: לנחתם, נקוד פתח שהוא כמו להנחותם, וכן להרחותכם בדרך לצד תלכו בה (דברי' ח' ל"ג) שהוא כמו להרחותכם, לף כאן להנחות אותם על ידי שליח, ומי הוא השליח עמוד הענן, שהרי על ידו היו הם הולכים: ללכת יומם ולילה, פעם ביום ופעם בלילה כפי הצורך, ומלת יומם לא תמלא בכל המקרא רק על עת היות השמש על הארץ, כי יום ימלא בתנ"ך והוא לילה, כי בתוך היום הכתי כל בכור (במדב' ח' י"ז), הוא הי' לילה, ובתוך היום הזה יום בצרה (מלכים ב' ז' ט'), והוא הי' לילה, כי עם בתוך וחכינו עד אור הבקר, ובתוך יום לעקתי בלילה נגדך (תהלים פ"ח י'), (הרחב"ע). והכתב"ם כתב שהיו הולכים ביום ובלילה שבשמעע פרעה יאמר בורחים הם וירדוף אחריהם: (כב) לא ימיש, פעל יולא, ענין הסרה, כי הפס הנזכר למעלה לא המיש העמודים לפני העם, וכן תרגם אונקלוס לא יעדי, לא יסיר, וכן תרגם השבעים, ואולם מצינו לא ימיש מתוך האהל (לקמן ל"ג י"א), והוא פעל עומד, לכן תרגמו יב"ע לא עדי, והירושלמי תרגם לא הוה פסק, שעמוד הענן לא סר מלפניהם.

וידבר

המעמר

(כב) יומם, הרחב"ע והרד"ק והחריפס כל המדקדקי' גזרו לומר כי יומם יבוא רק על עת זריחת השמש (עיין בבחור) לכן בכר מלינו יגון בלבבי יומם (תהלים י"ג ג') ופס לא נרמה כי הכוונה לך ביום ולא בלילה (ועיין מה שכתבתי פס בהמעמר).

יד (ו) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין
מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן
נִכְחוֹ תַּחֲנוּ עַל־הַיָּם: (ג) וְאָמַר
פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם

בארץ

תרגום אשכנזי עה

יד (ו) דער עוויגע שפראך צו משה, וויא פאלגט:
(ב) זאגע דען קינדערן ישראל'ס, דאס זיא אימקעה־ען, אונד זיך פאר פי החירות לאגערן, צווישען מגדל אונד דעם מערע, פאר בעל צפן, גענגען איהם איבער, אם מעער זאללט איהר איך לאגערן.
(ג) זא וועד פרעה פאן דען קינדערן ישראל'ס רענקען, זיא וייען פאראיררט אים לאנדע, בעל

תרגום אונקלוס

יד (ו) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: (ב) מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתּוּבוּ וְיִשְׁרוֹן קֳדָם
פּוּם חִירָתָא בֵּין מִגְדּוֹל וּבֵין יַמָּא קֳדָם
בַּעֲיל צְפוֹן לְקִבְלֵיהּ תְּשָׁרוֹן עַל יַמָּא:
(ג) וְיֵימַר פַּרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְעָרְבְּלִין
אינון

רש"י

מניד שעמוד הענן מסלק לעמוד האש ועמוד האש מסלק לעמוד הענן. שעד עלה יעקב זה עולה זה:

יד (ב) וישובו. לתחוריהם לנד מצרים היו מקדמין כל יום הסליחי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגומר: ויחנו לפני פי החירות. הוא פיתום ועכשיו נקרא פי החירות ע"ש שנעשו שם בני מורין והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים: לפני בעל צפון. הוא נשאר מנגד להלהי מצרים כדי להטעותם שיאמרו קשה ירחת' ועליו פירש חיוב מגיא לגויש ויקבדם (חיוב י"ג): (ג) ואמר פרעה. כשישמע שהם שבים לתחוריהם: לבני ישראל. על בני ישראל. וכן ה' ילחם לכם עליכם. לאמרי לי לחי הוא (נרחמית כ') לאמרי עלי: נבוכים הם. כלואים ומסוקעים ובלעז שירי"ד כמו נבכי ים (חיוב ל"ח). עמק הבכא

באור

יד (א) וידבר, מדרך האמת אין רצוי למשכיל לחשוב על מעשה הסס, למה עשה כן, כי כל מעשיו בחכמה, וחכמת האדם כאין נגדו, והזכרתי זה בענין אתמלא בזאת הפרשה שלוה הסס שישובו לאחוריהם דרך ערמה כדי שילח פרעה וירדוף אחריהם ויוכבד בים ומחשבות הסס עמוקות. (הרשב"ע): (ב) וישובו, לתחוריהם, כי ההלך ממצרים להר סיני אינו צריך לעבור את ים סוף כי אם לילך לנפשו אל ים סוף בינו ובין הים הגדול היה ים סוף לימינו והים הגדול לשמאלו, והם שבו לאחור, והיו זה כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך, כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו': לפני פי החירות, הוא פיתום ועכשיו נקרא פי החירות ע"ש שנעשו שם בני מורין, והם שני סלעים גבוהים זקופי והגיא שביניהם קרוי פי הסלעי"ם (דיח מיכדוכ) ונקרא גם פני החירות בשבור שהסס נפנים: לפני בעל צפן, כדי להטעותן שיאמרו קשה ירחתן: נבחו, בלה זו המלה נחירק כמו לחרי נפלו (שמואל ב' ח' י'), ורבים כהם, ועניינו נגד ועומת: (ג) ואמר פרעה, כשישמע שהם שבים לתחוריהם: לבני ישראל, על בני ישראל, וכן לאמרי לי לחי הוא (נרחמית כ' י"ג), לאמרי עלי, וכן ת"ח, והירושלמי תרגם על עסק עמק בני ישראל, וכן תרגם התרגומי: נבכים, בשורק תחת הכולם, כמו לא תעבודי מזה, כי הוא מבנין נפעל

משרש

תרגום אשכנזי

בעל צפון האבע דיא וויסטע אום זיא הער פערשפעררט!
(ד) איך ווערדע דאז הערץ פרעה'ס שטארק מאכען, דאס ער זיא פערפאלגע, ווערדע נאך עהרע האבען אן פרעה
אונד

ב ש ל ח יד

בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר׃
(ד) וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף
אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־
חילו

ר ש " י

(תהלי' ס"ד). מנכי נהרו'(לעיל כ"ח). נכוכי' הם בלועים הם במדבר שאינן יודעים לצאת ממנו ולהיכן ילכו: (ד) ואכבדה בפרעה. בשק"נה מתנקס נרשעים שמו מתגדל

תרגום אונקלוס

אֵינוֹן בְּאַרְעָא אֲחַד עֲלֵיהוֹן מַדְבְּרָא׃
(ד) וַאֲתַקֵּיף יַת לִבָּא דְפַרְעֹה וְיִרְהוֹף בַּתְרֵיהוֹן
וְאִתְיַקַּר בְּפַרְעֹה וּבְכָל מַשְׁרְיָתֵיהּ וְיִדְּעוּן
מצראי

ב א ו ר

(מזרם נוך), כמו נכוכים, נגבו עדרי נקר (יואל ל' י"ח), והעיר שוען נבוכה (לשתר ג' ט"ו), כמו והממלכה נכוכה (מלכים ל' ג' מ"ו), והטעם נחדס שלח ימלח עלה ולח ידע מה יעשה, כ"כ הרלב"ע והרל"ק בזרעים שורש נוך, וכן תרגמו המתרגמי' בלס, ורש"י ז"ל פיר' נכנים הם, בלועי' ומסוקעים, וכל"ע זיכרי"ד [סער"רע, בל"ח (חין דיא ענגע געטריבען פערטפעררט)] כמו נכבי יס (לעיל ל"ח ט"ז), בעמק הנכח (תהלים פ"ד ז'), מנכי נהרות (לעיל כ"ח י"ח), נכוכים הם בלועי' הם במדבר שאינן יודעים לצאת ממנו ולהיכן ילכו. והרשב"ם ז"ל פיר' נכנים הם, סגורי' בנבני יס שלפניהם, בלשתינ הבאת עד נבכי יס, מנכי נהרות, לשל לדעת הרלב"ע נבכי, מזרם לחר והנו"ן שרש, והרל"ק הביאו בזרש נבה, וכן מבכי נהרות ופירשו מעינין דמע ונכי עיין שם: סגר עליהם המדבר, סגר פעל יוצא בחבירו ואינו נודד, ופירושו בחלו המדבר סגר עליהם את דרכם שהוא מקום נחש ועקרב ואיות רעות ודוחקים שם מלחריהם, ולפיכך שבו ממקום שהיו חונים בחתם בקלה המדבר כתוע' בחרן ולח ידעו לאנה ילכו, ויב"ע תרגם טרד עליהון טעוות לפון נגדוי דמדברח, הסב מלת סגר על בעל לפון הנזכר למעלה, וכן פירש ר"ע ספורנו, וכן תרגם הלשבנזי כי הוא מכוון על המשך הכתוב שלפניו, לפי שים לדקדק שם כפל לשון ויאמרו לפני פי החירות נכחו תאכו על הים, ועוד שהוא מתחיל בלשון נסתר ויאמר ויאמרו כמשפט הלשון לאחרי דבור בלח לאמירה, ומסיי' בלשון נוכח נכחו תאכו על הים, ובפסוק שלאחריו חוזר לדבר בלשון נסתר ואחר פרעה לבני ישראל, והי' לו לומר לכם, לכן נראה שאין נכחו תאכו על הים ממאמר משה אל ישראל, כי לא מאמר הש אל משה, ושעור הכתוב כך הוא, דבר אל בני ישראל שישבו ויאכלו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים, ומסיי בנותן טעם לדבריו ואומר אל משה נכח בעל לפון תאכלו על יס סוף כדי שיאמר פרעה על ישראל שהם נבוכים בארץ וטעותו סגר עליהם במדבר: (ד) והוקתי וגו', בשבור שפחד פרעה מהם בשבת נבורות לא היו בלבו לרדוף לאחריהם אף לא יכולו, ע"כ אמר שיחזק את לבו לרדוף לאחריהם: ואכבדה, בשהקנ"ה מתנקס נרשעים שמו מתגדל ומתנבד, וכן הוא אומר ונכבדתי
לאחו

ה מ ע מ ר

יך (ג) סגר עליהם, הרמ"ד ן"ע תרגם נדעת יונתן עיין בנאור, והוא נכון גם לדעת חכמי העמים (עיין ספר המליס להחכם בעזעניום ערך בעל) שאמרו כי בעל בפון היה העיר הקרוי (הערמופאליס) כי שם עמד היכל החליל (טופהתן). והוא היה לפי אמונת המלריים כוכב הרע ומזל נשחול, ובכר נודע כי בל מקום שהיו מן היהוד שמו תחת ממשלת שעירים בני תפתה (עיין מ"ם בהמעמר לספר ויקרח על מלת עזחזל), ולכן מצא פרעה כי החליל הזה סגר עליהם המדבר.

בשלח יד

הֵילוֹ וְיֵדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה
וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: (ה) וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם
כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה
וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־
זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל
מֵעָבְדֵנוּ: (ו) וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ
וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ: (ז) וַיִּקַּח שֵׁשׁ־
מאות

תרגום אשכנזי עו

אונד אַן זיינעם גאַנצען העערע,
אונד דיא מצרים זאָללען ער־
קענענען, דאַס אין דער עוויגע
בין! (ה) זיא טהאַטען אַלזאָ (ה)אַלס
נון דעם קענינג פַּאָן מצרים בע־
ריכטעט וואַרד, דאַס דאַז
פַּאָלק דיא פַלוכט נעהמע, דאַ
וואַרד דיא נעזיננונג פרעה'ס
אונד זיינער בעריעניטען נעגען
דאַז פַּאָלק פַּערענדערט, אונד
שפראַכען: וואַרום האַבען וויר
דאַז נעטהאַן, דאַס וויר דיא

ישראל האַבען ציהען לאַסען, אונז ניכט מעהר צו דיענען? (ו) ער ליעס זיינען וואַגען
אַנשפאַננען, אונד זיין פַּאָלק נאַהם ער מיט זיך: (ז) ער נאַהם זעכס הונדערט אויס־ער־
לע־

תרגום אונקלוס

מִצְרָאֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ וַעֲבָדוּ כֵּן: (ה) וְאִתְחַוִּיָה
לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם אֲרֵי אָזַל עַמָּא וְאִתְהַפִּיךְ
לִבָּא דְפַרְעֹה וְעַבְדּוֹהִי לְעַמָּא וַאֲמָרוּ מַה
דָּא עֲבַדְנָא אֲרֵי שַׁלַּחְנָא יַת יִשְׂרָאֵל
מִלְמִפְלַחָנָא: (ו) וְתַקֵּים יַת רְתִיכֵיהּ וְיַת
עַמֵּיהּ דְבַר עִמֵּיהּ: (ז) וּדְבַר שִׁית מְאָה
רתיכין

ר"ש"י

מתגדל ומתנכד. וכן הוא אומר ונשפטתי
אתו וגו'. ואח"כ והתגדלתי והתקדשתי
ונודעתי וגומר (יחזקאל ל"ח) ואומר שמה
שנר רשפי קשת ואח"כ נודע ביהודה אלהים
(תהלים ע"ו) ואומר נודע ה' משפט עשה
(שם ט') : נפרעה וכל חילו. הוא התחיל
בעבירה וממנו התחיל הפורענות: ויעשו
כן. להגיד שבחן שעשו לקונ מיד ולא
אמרו היאך נתקבל על ידינו אלא כיון
שנרוח אלא אמרו אין לנו אלא רצונו כן
עשרם: (ה) ויגד למלך מצרים. ליקטורין
שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב ורצו שחזרו למצרי' כאן והגידו
לפרעה ביום הרביעי. ובחמישי ובששי רדפו אחריהם. ליל שביעי ירדו ליס. בשחרית אמרו אילה והוא
יום שביעי של פסח לכך אנו קורין השירה ביום השביעי: ויהפך. נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם
קומו צאו מתוך עמי. ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש
ועכשיו נהפכו לרדוף אחריה' בשביל ממונם שהשאילו': מעבדנו. מעבדנו לותנו: (ו) ויאסור את
רכבו. הוא בעצמו: ואת עמו לקח עמו. משכם בשרי' לקינו ונטלו ממונו ושלחנום בזזו עמי
ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים. דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לכניע
שנאמר ופרעה הקריב הקריב עצמו ומהר לפני חיילותיו. דרך מלכים ליטול נזה ברצח כמו

באור

אתו וגו' ואח"כ והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' (יחזקאל ל"ח כ"ג וכ"ג), ואומר שמה שנר
רשפי קשת ואח"כ נודע ביהודה אלהי' (תהלים ע"ו ג' ול'), ואומר נודע ה' משפט עשה (שם
ט' י"ז), (לשון רש"י), כי ענין הכבוד הוא פרסום המעלות והמדות הנכבדות אשר בנושא,
וע"י הנקמה הנראית תתפרסם בעולם מדת הצדק והמשפט: (ה) כי ברח העם, הוגד לו שחזרו
הולכי' אל מקום מיוחד לזבוח להי' כאשר אמרו, כי זס תועי' הנה ואנה הולכי' וסגיר
ומנקשין דרך לברוח: ויאסר, נהפך ממה שהי', שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי, ונהפך
לב עבדיו, שהרי לשעבר אמרו לו עד מתי יהי' זה לנו למוקש, ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם:
מעבדנו, מעבוד אותנו: (ו) ויאסר, בלוי, כמו ויבן שלמה את הבית (מלכים ו' ו' י"ד),
וכן

תרגום אשכנזי

ב ש ל ח יד

מֵאַוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב
מִצְרַיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ: (ח)וַיְחַזֵּק
יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל יְצֵאִים בְּיָד רָמָה:
(ט) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם
וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל־הַיָּם כָּל־
סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ
עַל־פִּי הַחִירֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן:

ופרעה

זיינע רייטעריא אונד זיינע מאננשאפט צו פוסע בייא פי החירות פאר בעל צפון. (י)אלס

פרעה

ר ש י

זיכער לכי לשוה עמכם בחלק שלמה בחלק שלם: (ז) בחור. נבחרים בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה הוי בחור: וכל רכב מצרים. ועמהם כל שלשים הרכב. ומהיכן היו הנהמות הללו אם תאמר משל מצריים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים. ואם משל ישראל והלא נאמר וגם מקנינו ילך עמנו משל מי היו מהירק לת דבר ה' מכאן היה ר"ם אומר כשר שבמצריים הרוג. טוב שבמתים רצון לת מוחו: ושלישים על כלו. שרי לבאות בתרגומו: (ח) ויחזק ה' לת לב פרעה. שהיה תולה אם לרדוף אם לשוב ומזק לת לבו לרדוף: ביד רמה. בגבורה גדולה ומפורסמת:

באור

וכן תרגמו התנכזי: (ז) בחור, נבחר, בחור לשון יחיד, כל רכב ורכב שבמנין זה הי' בחור: וכל רכב מצרים, ועמהם כל שלש הרכב שבמצרים: ושלשים, המלך הוא כמו לחד בחשבון, על כן יקרא מצרי מי שלחריו במעלה השנית מגזרת שנים, ולחר הוא במעלה השלישית שלים (וזה המשקל בקבון הפ"ז בשוא כמו מן נזיר נזירי' ומן פתיל פתילי', ובא זה בקמץ שלא כמשפט להבדיל בינו ובין ושלש שר משלשים שלשים (מלכים ג' ל' י"ג), יום שלישי (בראשית ל' י"ג), שהוא תאר למספר השלשה), והם שרי לבאות בתרגומו: (ח) ביד רמה, שעשו להם דגל וגם להתנוסס, ויולאים בשמחה ובזיזים בתוף וכנור כדמות הנגלי' מעבדות למיות, לא כעבדי' העתידים לשוב לעבודתם, וכל זה הוגד לפרעה: (ט) וירדפו מצרים, עניינו כאשר רדפו מלרי' לאבותיהם כמו שזכר הזיגו לותם שהיו חונים על היס, וכן משפט הלשון, ועל היס ענינו סמוך ליס: ופרשיו, רוכבי הסוסי': וחילו, רגליים

ה מ ע מ ר

(ח) ביד רמה, לדעתי הענין כמו לשאר הדיס יד במלך (מ"ל י"ל כ"ז) והכוונה בדרך הסוררים לשאר

בשלח יד

(י) וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נ
נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה: (יא) וַיֹּאמְרוּ
אֶל־מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים

במצרים

תרגום אשכנזי עז

פרעה זיך נעהערט, הובען
דיא קינדער ישראל איהרע
אויגען אויף, דא וואר גאנץ
מצרים הינטער איהנען הער
ציעהענד; וויא פיר בטעטען זיך
אונגעמיין, אונד דיא קינדער
ישראל שריען צו דעם עוויגען.
(יא) צו משה אבער שפראכען
ויא: איוט עס אוים מאנגעל

דער

תרגום אונקלוס

בְּעֵיל צְפוֹן: (י) וּפַרְעֹה קָרֵיב וּקְפוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יַת עֵינֵיהוֹן וְהָא מִצְרָאֵי נַטְלִין
בַּתְרֵיהוֹן וּדְחִילוּ לַחֲדָא וְזָעִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
קֳדָם יְיָ: (יא) וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה הֲמִדְּלֵית קְבָרִין

במצרים

רש"י

(י) ופרעה הקריב. היה לו לכתוב
ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עלמו
ונתחמן לקדש לפניהם כמו שהתנה
עמהם: נוסע לאחריהם. נלך לאחד
כאיש לאחד. דבר אחר והנה מצרים
נוסע לאחריהם ראוי הר של מצרים נוסע מן
הצמים לעזור למצרים תנחומא: ויצעקו.

באור

רגליים: (י) הקריב, לונקלוס תרגמו קריב, כמו קרב פעל עומד, וכן תרגמו התשבחי, ורלב"ע כתב כי הקריב בכל מקום פעל יולא הוץ, והטעם שהקריב את מחנהו: ויצעקו, לונקלוס תרגם וזעיקו, ולא תרגם ויצי, עשתו מענין תרועת, ולא מענין תפלה, כי אין נראה שבני לדם התפללו אל ה' להושיעם, יענטו ביטועתו לבד עשה להם ויאמרו בלבד לאמרו בפסוקים הבאים שטוב להם שלא הלילם, לבך בארו שהתרעמו לפני ה' על שהוליאם ממצרי', כלשון ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה לעבדיך (לעיל ה' ט"ו), ואולם יתכן כמ"ש הרמב"ן ז"ל, שמלק העם לכתות כתות והכתוב יספר מעשה כלם, לאמר כי הבת האחת התפללה אל ה', והאחרת מבאשת בנדיהו ואינה נוחרת בישועה הנעשה להם, וע"ז כתוב וימרו על ים בים סוף (תהלים ק"ו ז'), ולבך יחזיר הכתוב בני ישראל פעם אחרת, ויצעקו בני ישראל אל ה', כי הטובים בהם לעקו והתפללו אל ה', כי בני ישראל שם ליחידי' והעם שם להמון, וכ"כ יב"ע שמלקו ישראל שם לחרבע כתות, כת אחת אמרה נרד לתוך הים, השנית אמרה נשוב למצרי', השלישית אמרה נערבה לנגדם מערכת מלחמה, והרביעית אמרה נמהר לקראתם בקול תרועת מלחמה להמס ולבלבל אותם, ומשה השיב לכל כת וכת בפי דרכה, לראשונה אמר אל תיראו התיצבו וראו וגו', לשניי אמר לא תשובו למצרי' כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראותם עוד עד עולם, לשלישית אמר לא תערכו מלחמה ה' ילחם לכם, ולרביעית אמר ואתם תחרשון דומו ותנו יקר ושבח וכבוד לה' אלהיכם, והוא בלחוד נלחם ומקובל על הדעת בפי המשך הכתובים, וכן לי' במדרש: (יא) המבלי אין קברים, לשון רש"י וכי מחמת חסרון קבריס, שאין קברי' במצרים לקבר שם לקחתו משם שי"פור פלי"נסה די"נון פו"ים עכ"ל, ס"י פו"ר פלי"לנסי ד"ע נח"ן פתם"עס, והוא בל"ת (איזט עס עטווט אוים אטנגעל דאס קיינע גרעבער וכו'), רלה לנאר בכל הלילה בלשון, שהי' לי לומר המבלי קברים לו היו קברים, ואמר שאף הלועז יבכל הלילה לפעמים, ובל"הק מלאנו הרק לך במשה (במדבר י"ב ג') דוגמתו, והתרגם התשבחי פתר גם הוא לת

כפל

המעמר

לאחר פרקו מעליהם עול, ויגיד עליו רעו והנפש לאחר תעשה ביד רמה (במדבר ט"ו ל'), ול"כ יהיה הוי"ו של ובני ישראל לנתינת טעם כי בענור זאת ברף לאחריהם יען יצאו ביד רמה.

תרגום אשכנזי

בשלח יד

בְּמִצְרַיִם לְקַחְתֵּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר
מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאֵנוּ
מִמִּצְרָיִם: (יג) הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם
לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעַבְדָה אֶת־
מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת־
מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ בַּמִּדְבָּר:
(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־
תִּירָאוּ הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת
יהוה

דער גרעבער, דאַס עטוואַ קיין נע אין מצרים זינד, דאַרום דוא אונו מיטגענאַממען, אין דער ווייסטע צו שטערבען? וואַרום האַסט דוא אונו דאַו געטהאַן, אונו אוים מצרים הערוים צו פֿיהרען? (יב) איזט עס ניכט עבען דיעזעם, דאַז ווייר דיר אין מצרים נעזאַגט האַבען, נעמליך: לאַס פֿאַן אונז אַב, ווייר ווילען דען מצרים דיענען!? דען עס איוט בעסער פֿיר אונז, דען מצרים צו דיענען, אַלס דאַס ווייר אין דער ווייסטע אומקאַממען!

(יג) משה שפּראַך צום פֿאָלקע: פֿירכטעט אייך ניכט! שטעהט רוהיג, אונד זעהעט
דיא

רש"י

תפסו לומנות לנותם. נלחנרים היו לומר לל המקום לחנר עמד עם (נרחנית י"ט). ניעקב ויפגע נמקום (נס כ"ח): (יא) המכלי חין קנרים. וכי מחנת חנרון קנרים נחין קנרים נמלרים ליקנר עם לקחתנו מנס. ספי"ר פלי"נלה דינו"ן פוס"יס: (יב) חנר דנרנו חלין נמלרים. והיכן דנרו ירח ה' עליכם ויענוט: ממותנו. מחנר נמות. ואס היה נקוד מלחפוס (ר"ל חולם נגודע לנעלי דקדוק שקרלו לחולם מלחפוס ועיין לקמן פ'יתרו נרמ"י נפסוק פן יפרץ) היה נגלר ממיתתנו. עכשיו שנקוד נשו"רק ונלר מחנר נמות. ונן מי יתן מותנו שנמות ונן מי יתן מותי דחכשלוס (שמואל ב' י"ט) שחמות. כמו ליום קומי
לעד

באור

כפל הענילה נלשון תזכה: להוציאנו, נח קמן גדול תחת קמן קטן (יהוח הלירי), שרחוי להיות נלירי, וכמוהו לממת לין רחני (ישעי' מ"ז י'): (יב) הלא זה הדבר, לימו מפורש נכתוב, רק ידענו כי כן הוי כי לוך יחמרו לו נפניו דנר שלח הי', ודנר זה נכלל ולח שמעו חל מזה (לעיל ו' ט'): ממחנו, מחנר נמות, ואס היה נקוד מלחפוס (והוח הנקרח לנו חולם) הי' נגלר ממיתתנו עכשיו שנקוד נשורק נגלר מחנר נמות, וכן מי יתן מותנו (לקמן ט"ז ג'), שנמית, וכן מי יתן מותי דחכשלוס (שמואל ב' י"ט ל'), שחמות, והוח המקיר עם נגוייו כמו ליום קומי (לפני' ג' ח'), עד שובי (ד"ה ב' י"ח ו'), שחקום, שחשוב: (יג) החיצבו וראו חת ישועת ה', כי לחתם לח תעשו מלחמה רק תרחו לת ישועת ה' לחנר יעזה לכם היום, ורלב"ע תמה לין יירח מחנה גדול של שש מלות לולי שים מהרודפי' לחריהם ולמה לח ילחמו על נפשם ועל נניהם, ולמר התשובה כי המלרים היו חלוקים ליסרחל וזה הדור שילח ממלרים
למד

בשלח יד

יְהוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי
אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם
לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם:
(יד) יְהוָה יִלָּחֶם לָכֶם וְאַתֶּם
תַּחֲרִשׁוּן: פ שלישי

ויאמר

תרגום אונקלוס

דִּי יַעֲבֵד לְכוֹן יוֹמָא דֵּין אֲרֵי כְּמָא דִּי חֲזֵיתוּן
יָת מִצְרָאֵי יוֹמָא דֵּין לָא תוֹסְפוּן לְמֶחֱזֵיהוֹן
עוֹד עַד עָלְמָא: (יד) יְיָ יְגִיחַ לְכוֹן קְרָב וְאַתּוּן
תשתקון

תרגום אשכנזי עח

דיא הילפֿע דעם עוויגען, דיא
ער אייך הייטע ערצייגען ווירד,
דען ווייא איהר דיא מצרים היי־
טע נעזעהען, זָא זאללט איהר
זיא ניעמאלס ווייעדער זעהען.
(יד) דער עוויגע ווירד פֿיר אייך
שטרייטען, איהר אבער זאללט
שטיל־

ר ש "י

לעד (נפני' ג') עד יום סוני נשלום שחקום
שחטוב. (יג) כי תשר ראיתם את מצרים.
מה שראיתם לותם לינו שלא היום. היום
הוא שראיתם לותם ולא תוסיפו עוד:
(יד) ילחם לכם. נשבילכם. וכן כי ה'
נלחם

באור

למד מנעוריו לסנול עול מלרים ונפשו שפלה ולא יוכל להלחם עם לדוניו והיו ישראל נרפים ולוים מלומדי מלחמה וכו' ע"ש, והנה נלעדי זאת לף שהיו ישראל מזויני' לפשר שלא היו להם רכב ופרשי וכלי קרב לשר על ידם ינלח החלש את הנבור והמועט את המרובה, ועוד שהיה מלרים ממלכה נדולה ונחוכה עם חזק ורב יותר מישראל מלוד מלוד, והרחי' שעבדו נהם נפרך ומררו את חייהם ולא קמו לנגדם, ועתה כראותם חיל מלרי' נוסע לחריהם ללחום עמהם, פחד העם שלף לם יגברו נהם על חלו יקומו עליהם כהנה וכהנה מיתר העם הנשאר בערי' ונחלרות עם רב ונשך מלד ולהם רכב ופרשים וכל כלי קרב וילטרכו למלחמות נדולות ונוראות וימותו נחשר כל במדבר נרעב ונלמח לף לם יגברו על לויניהם, ולפשר שלכך לא למרו לקחתנו למות נמלחמה, לו ממותנו נמלחמה, כי לא היו יראים כל כך מהמלחמה כחשר יראו מהמדבר הנורא נחמת, כי לם ילטרכו ללחום עם מלרי' לא יניחום לנאת מן המדבר כי חשבו גם הם שאין לנאת מן המדבר הזה כי לם דרך מלרים, ולם ימחו בידם ולא יתנום לעבור ישאלו כלוחי' וסנורי' במדבר נאין מזון ומחיה עד שימותו, והי' די נזה להפחיד עם רב נבורי כח ומלומדי מלחמה ולהניח מורך נלבנם, ולמר להם משה שלא יפחדו ולא יראו, כי לא נבחם יגלו וזרוע ידם לא יוציא להם, כי הוא יעשה להם ישועה שלא יראו עוד את מלרים עד עולם, והי' נכלל ההנטחה הזאת שלא ילטרכו לעוד נדרך מלרים כדי לנאת מן המדבר הזה כי הוא יכין להם דרך לא עבר נה לים, ולא יראו את מלרים כי לם היום הזה: כי אשר ראיתם וגו', מה שראיתם את מלרי' לינו שלא היום, היום הוא שראיתם לותם ולא תוסיפו עוד, כן פירש"י, ויתכן שיפשר כ"ף הדמיון כמו כחשר ראיתם, וכן תרגם התשנמי: (יד) ילחם לכם, נשבילכם, וכן כי ה' נלחם להם (לקמן כ"ה), וכן לם לשל תרינון (לויב י"ג ז'), הלתם תריבון לבעל (שופטים ו' ל"ל): ואתם תחרשון, הפך וילעקו בני ישראל:

מה

המעמר

(יג) לא תוסיפו לראותם, נתרגום הירושלמי: לא תוספון למיחמי יתהון עוד עד עלמא נשעבוד ע"כ, והכוונה כי הם לא למדו עוד לנו עבוד את מלרים וילחמו פן לא 'נניעוס לויניהם יקבו את עולם, ולזה הנטיחם שנלוסן כחשר ראו את מלרים עד הנה והוא ניסם הענד על הלדון לא יעמדו עוד לרלותם.

תרגום אשכנזי

ב ש ל ח י ד

שט־ללע זיין. (טו) דער עוּיגע שפּראַך צו משה: וואַרום פּלע־ה העסט דוא נאָך צו מיר? זאָגע רעון קינדערן ישראל, דאַס זיא אויפּברעכן: (טז) דוא אַבער העבע דיינען שטאַב אויף, נייגע דיינע האַנד איבער דאַס מעער, אונד טהיילע עם פּאָן איינאַנדער, זאָ זאָללען דיא קינדער ישראל מיטטען אים

(טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־
תִּצְעַק אֵלָי דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
וְיִסָּעוּ: (טז) וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ
וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבְקָעֵהוּ
וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם
בַּיַּבָּשָׁה: (יז) וַאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־

לב

מעערע אויף טראָקנעם באָדען געהן: (יז) איך הינגעגען, איך מאַכע דאַז הערץ דער מצרים

שטאַרק

ר ש "י

תרגום אונקלוס

גלחס להס. וכן אם לאל תרינון (לעיל י"ג) וכן לאחר דבר לי. וכן האחס תרינון לבעל (זפטעים ו'): (טו) מה תצעק אלי. למדנו שהיה משה עומד ומתפלל. אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך בתפלה ישראל נתונין בצרה. דבר אחר מה תצעק אלי על הדבר תלוי ולא עליך כמו שנאמר להלן על בני ועל פעל ידי תלוני (ישעי' מ"ה): דבר אל בני ישראל ויסעו. אין להס אלא ליסע אחין היס עומד בפניהס. כדאי זכות אבותיהס והאמונה שהאמינו בי וילאו לקרוע

תְּשְׁתַּקְּעִין: (טו) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה קַבֶּלִית
צְלוֹתָךְ מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְּלוֹן:
(טז) וְאַתְּ טוֹל יָת חוּטְרָךְ וְאָרֵם יָת יְדָךְ
עַל יַמָּא וּבְזָעֵהִי וְיֵעָלוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ
יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא: (יז) וַאֲנָא הָא אֲנָא מַתֵּיךְ

יח

לאלח ליסע אחין היס עומד בפניהס. כדאי זכות אבותיהס והאמונה שהאמינו בי וילאו לקרוע

להס

באור

(טו) מה תצעק אלי, אמרו רז"ל מלמד שהי' משה עומד ומתפלל, כי לא ידע מה יעשה, שהרי אמר לו ואנכי הנני מחזק את לבם והם עומדים בצרה, והוא לא היה יודע איך יתנהג על שפת הים והענין רודף ומזיג והי' מתפלל ביומו ה' דרך יחיר, וזה טעם מה תצעק אלי (כלומר אמרו רז"ל לא עת עתה להאריך בתפלה וישראל נתונין בצרה), שהיה כדאי לשתוק מה תעשה ואין לך צורך לצעוק כי בבר הודעתיך שהנני בצרה, ולא ספר הכתוב לעקת משה כי הוא בכלל ישראל, (מדברי הרמב"ן), ותרגום ואמר י"י למשה קבלית צלותך, ונראה שלדעתו שעור הכתוב כמו, מה שאתה צועק בלא אלי, והיה רמוז: דבר אל בני ישראל ויסעו, אין להס אלא ליסע אחין היס עומד בפניהס, כדאי זכות אבותיהס והאמונה שהאמינו בי וילאו, לקרוע

המעמר

(טו) מה תצעק אלי, מז"ל פירשו מענין תפלה, אבל כיון שויצעקו לעיל י' הוא מענין תלונה וכמ"ש הרב המבאר שם, ל"ב מדוע נאמר שהמלה הזאת שנתה לת טעמה כאן? ולכן הנכון בעיני הוא דעת הרד"ק בשנוי מעט, והוא שמשה התוכח עם בני ישראל בדברי ריבות על אשר לא האמינו בה' (והנחוב כדרכו לא הזכיר את כל דברי משה) וע"ז אמר ה' מה תצעק אלי, בעבורי (כי כן שיטום של לפעמים, הרד"ק בשרשיו שרש של ע"ב) והנוונם מה לך להתוכח ולצעוק עם העם להלדיקני, לא עת הרבות דברים עתה, לך דבר אליהם כי יסעו. (טז) ואתה הרם את מטך, אין ספק כי אם תכון ה' לשלוח משה עוזו לעשות גדולות ונפלאות לא יצטרך לאשה חיל לעזרו, אבל ה' נוה בזאת להגדיל כבוד משה בעיני העם שירלו כי הטבע סרה למשמעתו על פי ה', וכן הוא הענין בכל מקום שבא הלוי הזה לו ביומא בו.

לֵב מִצְרַיִם וַיִּבְאוּ אַחֲרֵיהֶם
וָאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ
בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו: (יח) וְיָדְעוּ
מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּהִכָּבְדִי
בְּפַרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו: (יט) וַיִּסַּע
מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה
יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע
עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד
מֵאַחֲרֵיהֶם: (כ) וַיָּבֹא בֵּין | מַחֲנֵה
מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי
הענן

שמארק, דאם זיא הינטער איהנען הינויין געהען. זאוועריא דע איך נאך עהרע האבען אן פרעה אונד אן זיינעם גאנצען העערע, אן זיינען וואגען אונד אן זיינער רייטעריא. (יח) דיא מצרים זאללען ערקענען, דאם איך דער עוויגע בין, דא איך עהרע האבען ווערדע אן פרעה, אן זיינען וואגען אונד אן זיינער רייטעריא. (יט) דער ענגעל גאטטעס דער פאר דעם לאגער דער ישראל הערגענגען, צאג אב, אונד גינג הינטער איהנען הער, דיא וואלקענזייל, דיא פאר איהנען ווער, צאג אב, אונד שטעלטע זיך הינטער איהנען, (כ) אונד קאם אלוא צווישען דעם לאגער דער מצרים, אונד דעם לאגער דער ישראל, היער וואר וואלקע
אונד

תרגום אונקלוס

יח לְבָא דְּמִצְרָאֵי וְיֵעָלוּן בַּתְרֵיהוֹן וְאֶתְיַקַּר
בְּפַרְעֹה וּבְכָל מַשְׁרְיָתֵיהּ בְּרִתֵיכוֹדֵהִי
וּבְפָרָשׁוֹהִי: (יח) וְיִדְּעוּן מִצְרָאֵי אֲרֵי אֲנָא
יְיָ בְּאִתְיַקָּרוּתִי בְּפַרְעֹה בְּרִתֵיכוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי:
(יט) וּנְטַל מַלְאָכָא דַיְיָ דְּמַדְבַּר קֳדָם
מַשְׁרְיָתָא דְּיִשְׂרָאֵל וַאֲזַל מִבַּתְרֵיהוֹן וּנְטַל
עַמּוּדָא דֶעָנָנָא מִן קֳדָמֵיהוֹן וּשְׁרָא מִבַּתְרֵיהוֹן:
(כ) וְעָאל בֵּין מַשְׁרְיָתָא דְּמִצְרָאֵי וּבֵין
מַשְׁרְיָתָא דְּיִשְׂרָאֵל וַהֲוָה עֲנָנָא וְקַבְּלָא
למצראי

רש"י

להס היס: (יט) וילך מלחריהס. להבדיל בין מחנה מלריס ובין מחנה ישראל ולקבל חליס ובליסטרחות של מלריס. ובכל מקום הוח לומר מלחך ה' ובאן מלחך האלהיס אין חלהיס בכל מקום חלח דיין מלמד שהיו ישראל נתונין בדין בחותה שעה אם להנהל אם להחנד עם מלריס: ויסע עמוד הענן. כשחזיכה והחליס עמוד הענן את המחנה לעמוד החז לח נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי חלח נסע והלך לו מלחריהס להחזיק למלריס: (כ) ויבח בין מחנה מלריס. משל למהלך בדרך וב' מהלך לפניו נחו לסטי' לבזותו נעלו מלפניו ונותנו לחחריו
נח

באור

לקרוע להס את היס: (יח) וידעו מצרים, הנצרים: (יט) ויסע מלאך האלהים, המוליך את עמוד הענן לפני מחנה ישראל, וילך המלך מאחריהם, ומתך כך ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמוד מאחריהם, כי המלך הוליכו להפסיק בין מחנה מלריס ובין מחנה ישראל ויסע מלפל בניהם שלח יוכלו לקרוב זה אל זה כל הלילה: (כ) ויהי הענן והחשך, למלריס:

המעמר

(כ) ויסע מלאך ה', הנכון לדעתי כי מלאך ה' הוא הענן ומאמר ויסע עמוד הענן הוא בלוח
של

תרגום אשכנזי

בשלח יד

הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת־הַלָּיְלָה
וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלָּיְלָה׃
(כא) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם
וַיּוֹלֶךְ יְהוָה ׀ אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים
עַזָּה כָּל־הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם
לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם׃ (כב) וַיָּבֹאוּ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה
וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם

ומשמאלם

אונד פֿינסטערנים, אונד דאַ ערלייכטעט עס דיא נאַכט; עם קאַם אַבער אין לאַנגער ניכט צום אַנדערן, דיא נאַנצע נאַכט. (כא) משה שטרעקטע זיינע האַנד אוים איבער דאַז מעער; דער עווינע טריעב דאַז מעער צוריק דורך איינען העפֿטינען אָסטווינד דיא נאַנצע נאַכט, מאַכטע אוים דעם מערע פֿעסטען באָדען, אונד דאַז וואַסער וואורדע צערטהיילט; (כב) דיא קינדער ישראל גינגען מיטטען אים מערע אויף טראָקנעם באָדען, אונד דאַז וואַסער דיענטע אהנען צור מויער, צו איהרר

רש"י

תרגום אונקלוס

לְמַצְרָאֵי וּלְיִשְׂרָאֵל נְהָר כָּל לֵילְיָא וְלָא
אִתְקָרִיבוּ דֵּין לְוָת דֵּין כָּל לֵילְיָא׃ (כא) וַאֲרִים
מֹשֶׁה יָת יְדֵיהּ עַל יַמָּא וּדְבַר יְיָ יָת יַמָּא
בְּרוּחַ קִידוּמָא תַּקִּיף כָּל לֵילְיָא וְשַׁוִּי יָת
יַמָּא לְיַבֶּשְׁתָּא וְאִתְבְּזָעוּ מַיָּא׃ (כב) וְעָאלוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא וּמַיָּא לְהוֹן

באור

ויאר, עמוד האיר את הלילה לישראל, והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה, והחזך על עדפל למצרים: ולא קרב זה אל זה, מחנה אל מחנה: (כא) ברוח קדים עזה, היי הרוח המזרחי לפניו את' לנקוע הים נרוח קדים מיבשת, שירחה כחלו הרוח היא המחרכת יס, כענין שכתוב ישוב קדים רוח ה' וגו' וינוש מקורו ויחרב מעיינו (הושע י"ג ט"ו), השני למצרים ויחכדו, כי נעבור זה חשבו חולי הרוח שם הים לחרבה ולא יד ה' עשתה זאת נעבור ישראל, תע"פ שאין הרוח נוקעת הים לגזרים לא שמו לבם לזאת ובאו אחריהם מרוב תאוחם להרע להם. (הרמב"ן): (כב) בתוך הים, במקום שהי' שם הים נחחלת הלילה: והמים להם חומה, שנקרעו המים

המעמר

אל מלאך ה', ויחורגם: (עם למ"ד כעהאולין חז"וו), והרמב"ן יאחן כזה הפירוש ואמר שלא מלאנו כי נקרא עמוד ענן מלאך ה', ואנכי לא למדתי סוס זרות כזה, הלא נאמר עשה מלאכיו רוחות ומדוע לא נאמר ג"כ על עמוד הענן לאמר נחסוס נדרך פלא, מלאך ה'.

וּמִשְׁמַאלָם: (כג) וַיְרַדְּפוּ מִצְרַיִם
וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פַּרְעֹה
רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם:
(כד) וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף
יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד
אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהָם אֶת מַחֲנֵה מִצְרָיִם:

ויסר

רער רעמטען אונד צו איהרער לינקען. (כג) דיא מצרים פֿער־פֿאלנטען זיא, אונה קאמען איהנען נאך, אללע פּפֿערדע פּרעה׳ס, זיינע וואגען אונד זיינע רייטערייא מיטטען אין דאז מעער הינין. (כד) עם וואר אין דער מארגענוואכט, אלס דער עווינע אויף דאז לאגער דער מצרים איינען בליק וואר דורך דיא פֿייער־אונד וואלקענזייל, אונד דאז לאגער דער מצרים אין פֿערוויררונג בראכטע; (כה) ער ליעס

דיא

תרגום אונקלוס

שׁוּרִין מַיַּמְּנֵהוֹן וּמִשְׂמָאלֵהוֹן: (כג) וּרְדָפוּ
מִצְרָאֵי וְעָאלוּ בַּתְרֵיהוֹן כֹּל סוּסָוַת פַּרְעֹה
רְתֵיכוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי לְגוֹ יַמָּא: (כד) וַהֲוָה
בְּמַטְרַת צַפְרָא וְאִסְתְּכֵי יְיָ לְמַשְׁרִיתָא
דְּמִצְרָאֵי בְּעַמּוּדָא דְּאֶשְׁתָּא וַעֲנָנָא וְשַׁגִּישׁ

יח

רש"י

שנעולס: (כג) כל סוס פרעה. וכי סוס אחד היה מניד שתין כולס חזונין לפני המקום אלא כסוס אחד: (כד) בשמורת הבוקר. שלשת חלקי הלילה קרויין משמורת ואותה שלפני הבקר קורא משמורת הבקר. ואומר אני לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת כת אחר כת לג׳ חלקים לכך קרוי משמורת וזהו שתרגם אונקלוס נמטרת: וישקף. ויבט כלומר פנה אליהם להשחיתם. ותרגומו ומסתכי אף הוא לשון הבטה כמו שלה לופים (במדבר ג״ג) תקל סכותת: בעמוד אש וענן. עמוד ענן יורד ועושה לותו נטיט ועמוד האש מרתיעו ושלפי סוסיהם משתמטות: ויהם. לשון מהומה תשדודי״ון בלעז ערנעש נטל סגניות שלהם. ושנינו בפרקי ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי כל מקום שנאמר בו מהומה הרעשת קול הוא וזה תג לנולן וירעש

ה׳

באור

המים, וכתוב נלנו כמו כד נוזלי׳ ולחרי עבור ישראל נמסו המים שהיו להם חומה, וחהו ויצנו המים על מלרים והם הנדילו בין המלרים ובין היבשה, על כן כתוב ומלרים נסי׳ לקראתו כי חצנו לעלות חל היבשה, וחומות המים נמסו והפסיקו ביניהם ובין היבשה: (כד) באשמרת הבקר, שלשת חלקי הלילה נקראין משמורות ואותה שלפני הבקר קורא משמורת הבקר: וישקף ה׳, ויבט, כלומר פנה אליהם להשחיתם: בעמוד אש וענן, בקולות של ברד והם מתלקחת וענן, כדכתיב וירעם ה׳ בקול גדול וגו׳ ויהמם (שמואל ב׳ ז׳ י׳): ויהם, לשון מהומה תשטורדי״ון בלע״ז [כ״ל עטורדי״מאנט ובל״ח (בעטייבענד)], ערנעש נטל סגניות שלהם, ושנינו בפרקי

המעמר

(כד) וישקף ה׳, יונתן וירושלמי תרגמו ומוריק, יראה שהם פירשו שקוף מענין משקוף שכתב הרד״ק שהוא לשון הכאה ויהיה שקף כמו ספק (בחלוף לותיות והפוכם) כמו ספקו עליך כפיס (לילה ג׳ ט״ו) והכוונה כאן כי הטליך עליהם בתכוני ברד והכה לותם בהן, ולפעת החכם בענינים יהיה הוראת שקף בעצם ורחשונה הכתוב (עיין בספר המלים שלו ערך זה) ונם זה יתכן ויתפרש כאשר לותם בעמוד אש וענן: ויהם, פירש״י לשון מהומה תשדודיאו״ן בלע״ז; עיין

רש״י

תרגום אשכנז

בשלח יד

דיא ראדער זיך פֿאן דען וואגען
אבזאנדערן, אונד פֿיהרטען זיא
מיט בעשווערטעם צוגע, דאס
זאגטע איין מצרי צום אנדערן:
איך ווילל פֿליהען פֿאר ישראל,
דען דער עווינע שטרייטעט
פֿיר זיא מיט מצרים. (כה) דער
עווינע שפראך צו משה: נייגע
דיינע האנד איבער דאס מער,
אז זאלל דאס וואססער צוריק
קעהרען איבער מצרים, אין
בער זיין קריעגסגעשפאן אונד
איבער זיינע רייטערייא.
(כו) משה נייגטע זיינע האנד
אין

(כה) וַיָּסַר אֶת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו
וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם
אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יְהוָה נִלָּחֶם
לָהֶם בְּמִצְרָיִם: ס רביעי
(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־
יָדְךָ עַל־הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־
מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו:
(כז) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם
וישב

רש"י

נק' ל גדול על פלגתיס ויהומס (ס"ח ז'):
(כה) ויסר את אפן מרכבותיו. מכח הלחץ
נזדמנו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבי'
נהם נעים ולויריהן מתפרקין: וינהגהו
בנבדות. בהנהגה שהיה בנבדה וקשה להם
במדם שמדדו ובנבד לנו הוא ובנדיו לף
כתן וינהגהו בנבדות: נלחם להם במצריס.
במלריים. ד"ח במלריס. בתרן מלריס.
שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים לותם
שנאלרו במלריס: (כו) וישובו המים.
שזקופין ועומדים כחומה ישובו למקומם
ויכסו

חרגום אונקלוס

יַת מַשְׁרְיָתָא דְּמִצְרָאֵי: (כה) וַאֲעַדִּי יַת גַּלְגַּלֵי
רְתֵּיכֵיהוֹן וּמְדַבְּרִין לְדוּן בְּתִקּוּף וַאֲמָרוּ
מִצְרָאֵי נֶעֱרוֹק מִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דָא
הִיא גְבוּרְתָא דַיְיָ דִי עָבֵד לְהוֹן קְרָבִין
בְּמִצְרָיִם: (כו) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יַת
יְדָךְ עַל יַמָּא וְיִתּוּבוּן מַיָּא עַל מִצְרָאֵי עַל
רְתֵּיכֵיהוֹן וְעַל פָּרָשֵׁיהוֹן: (כז) וַאֲרֵם מֹשֶׁה
יַת

באור

בפרקי ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקום שנאמר בו מהומה הרעשת קול הוא וזה לא בלבד וירעש ה' בקול גדול ביום ההוא על פלגתיס ויהמס (הל"ל) עכ"ל רש"י, והנה על ידי הקולות והברקים והלא נלחו רבני מרעה ופרעו במהומה גדולה וערבוב כדרך הסוסים להתבלבל מקול רעש ולהבת הברק, ונשתברו לופני מרכבותיהם, וזהו: (כה) ויסר את אפן מרכבותיו, שנשתברו ונפלו והמרכבות נגררות בנבדות וקשי גדול. ומלת ויסר מהבנין הכבד המוסף והי' לו להיות ויסר נפתח קטן תחת הסמ"ך: ויאמר מצרים, לים על לחזיו: נלחם להם, כענורס: במצרים, בגו לבני מלרים: (כו) נטה את ידך, כשעברו ישראל על שפת הים מענר ליס: וישבו המים, שזקופי' ועומדים כחומה ישובו למקומם ויכסו על מלרים:

לשנ ת

המעמר

רש"י בראשית ל' ב' ובמרפא לשון יומא פ"ג ל' ד"ה תוכחת. (כה) ויסר, הסמ"ך בפת"ח וקלוי בפנו"ל כדין הסבעיל מעלומי הצי"ן כוי"ו הספיר, לך שים לבי"ת לפעמים דין הרפנה בלותיות הגרון.

וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם: (כח) וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד: (כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם

נרחם עמוד ביה שמו קי' והמים

תרגום אשכנזי פא

איבער דאַז מעער, דאַ קאַם דאַז מעער גענען מארגען צו־ריק צו זיינער פאַריגען נע־וואַלט, דיא מצרים אַבער פלאָ־הען איהם ענטגענען; דער עווינע שטירצטע זיא הין, מיט־טען אים מעערע. (כח) אינדעם נון דאַז וואַסער וויעדער צו־ריק קאַם, בערעקטע עם דאַז קריענסגעשפאַן אונד דיא רוי־טערייא אוים דעם נאַנצען העערע פרעה'ס, דיא איהנען אין דאַז מעער נאַכגענאַנגען זינד; ניכט איינער פאַן איה־נען בליעב איבריג. (כט) דיא קינדער ישראל'ס אַבער גינגען מיטטען אים מעערע אויף טראָק־

תרגום אונקלוס

יַת יְדֵיהּ עַל יַמָּא וְתָב יַמָּא לָעִידָן צַפְרָא לְתוֹקְפֵיהּ וּמִצְרָאֵי עָרְקִין לְקַדְמוּתֵיהּ וְשַׁנֵּיק יְיָ יַת מִצְרָאֵי בְּגוֹ יַמָּא: (כח) וְתָבוּ מַיָּא וְחַפוּ יַת רְתִיכַיָּא וְיַת פָּרָשַׁיָּא לְכֹל מַשְׁרִיַּת פַּרְעֹה דְּעָלוּ בַתְרֵיהוֹן בְּיַמָּא לָא אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן עַד חָד: (כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַלִּיכוּ בְיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא

ר ש " י

ויכסו על מצרים: (כז) לפנות בקר. לעת שהבקר פוגה לבא: לאיתנו. לתקפו הראשון: נסים לקראתו. שהיו מהוממים ומטורפים וכיון לקראת המים: וינער ה'. כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למט' והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומתכתשין זה עם זה עד שהם תיות לקבל היסורין. וינער וניק הוא לשון טרוף בלשון חרמי והרבה ים במדרשי אגדה: (כח) ויכסו את הרכב וגו' לכל חיל פרעה. כן דרך המקראות לכתוב לשון רבים כמו לכל כלי תעשה נחשת. וכן לכל כלי המשכן ולכל עבודתו

ויתדותם

ב א ו ר

(כז) לפנות בקר, לעת שהבקר פוגה לבא: לאיתנו, לתקפו הראשון: ומצרים נסים לקראתו, שנבהלים היו ובאו לקראת פניהם, כאשר הלו למוס ולעלות על הים שם: וינער ה', כאדם המנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה: (כח) ויכסו את הרכב ואת הפרשים לכל חיל פרעה, כן דרך המקראות לכתוב לשון רבים, כמו לכל כלי תעשה נחשת (לקמן כ"ז ג'), וכן לכל כלי המשכן (שם י"ט) לכל עבדתו (במדבר ג' כ"ו ויחזקאל מ"ה י"ד), ויתדתם ומיתריהם לכל כליהם (במדבר ד' ל"ב), ואינה מלת תקון לשון עב"ל רש"י, ונראה שאין הלמ"ד יתירה לגמרי, כי לא שם לאכר הפרט עם הכלל, שעמיי יקדם הכלל ויאבד עמו הפרט כמו במלאכת המשכן, ופעמים שיקדם הפרט כמו כאן, והוו תקון כלשון. וכן בני מררי למשפחתם לבית אבותם (שם ב"ט), וכן למשפחותיהם יכתו מן התיבה (בראשית ח' י"ט), והרג מלכים עלומים, לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען (תהלים קל"ה י"ח), ודומיהם, בכלם שמוע הלמ"ד לאבי הפרט עם הכלל, ודעת הרמב"ן ז"ל שהלמ"ד בפסוק הזה במקום את, כמו במים לים נכסים (יחזקאל י"ח ט'), ויהי' נאלי אמר ויכסו את הרכב ואת הרכבי' את כל חיל פרעה, כי החיל לחוש הרכב והרכבי', לכל הם עמו לחזר לקח עכו כמו שאמר לעלה בכל סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו, ואולם היותם שחיל כולל כל תנאי הלבוש רכב והלבושים ורגליים, והוא במקום הזה כלל שחזרי הפרט בזו שזכרנו: (כט) ובני ישראל,

SCHEMOTH.

תרגום אשכנזי

טראָקנעם באָדען, אונד דאָז וואַסער דיענטע איהנען צור מויער צו איהרער רעכטען אונר צו איהרער לינקעז. (ל)אַן דעמזעלבען טאָגע ערריעטטע־טע דער עוויגע דאָז פֿאָלק ישראל פֿאָן דער האַנד דער מצרים, ישראל זאָה מצרים טאָדט אַם

או׳

רש״י

ויחדומם ומתריסם לכל כליסם ולינה שלא יקון לטון: (ל) וירא ישראל את מצרים מת. שפלטן היס על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עוליס מכאן כן הס עולין מכאן לאחר רחוק ממנו וירדפו

לאחרינו

בשלח יד

וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִימִינָם
וּמִשְּׂמֹאלָם: (ל) וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם
הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם
וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־

שפח

תרגום אונקלום

יַמָּא וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִיַּמִּינֵהוֹן וּמִשְּׂמָאלֵהוֹן:
(ל) וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל מִידָא
דְּמִצְרָאֵי וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת מִצְרָאֵי מַיְתִין

על

באור

כנר הלכו ביבשה בתוך הים, כן פי׳ הרשב״ם, והרמב״ן כתב בענין לאחר ז״ל טעם להזכיר זה, כי פרעה הי׳ טובע, ועוד בשלחו לחפשים מישראל בים עוברי׳ וזה הי׳ פלא בתוך פלא כי במקום שהיו ישראל עוברי׳ בים הי׳ שם רוח קדים מייבש ובמקום פרעה וחילו הביא השם רוח לאחרת להשם המי׳ שנקרשו ונעשו חומות, והנה שתי רוחות בים ושני המקומות קרובים, והעד הנאמן על זה הפי׳, שכתוב בשירה וברוח אפיך נערמו מים ואלת הרוח היתה עם ישראל ובחוב נאמר ברוחך כסמו ים וזו היא טובעה המלריים, על כן כתוב בסוף השירה ויבא ה׳ עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, וכתב עוד כל תתמה איך יכלו לעבור כל הלילה כי שם מחות אלף רגלי לא הי׳ רביעית המחנה, אולי על דרך לאחר עברו לו נקרע לי״ב קריעים כאחד מרז״ל, ויאמרל לא עברו הים כנגד הרוחב רק נכנסו באורך וילאו אל מדבר צור לאחר נכנסו משם כאחד לאפרש עכ״ל, וכן כתבו התוס׳ בערכין (דף ט״ו ע״ח) שישראל הלכו באורך הים כאלי גורן ענולה ולא עברוהו לרחבו ע״ש, ואולם כפי הנראה לעין רשום בספת המדינה אין לורך לזה, כי מלריים למערב ח״י משוך לכל דרום, ובניהם על שפת הים הגדול שהוא הים האמלעי, ויש סוף (הנקרא דהז רעטהע מעער, או דער חרשפֿישע מעערבוזען) למזרח מלריים משוך מלפון העולם לדרומו מן המקום הנקרא (זוע״ס) עד היס שקורין (דהז חרשפֿישע מעער), ויש בין הים הגדול ליס סוף מרחק מיבשה כמו מהלך שלשה ימים, ושם היו יכולים ליכנס לא״י מבלי עבור את הים, ועל פי השם שנו לאחוריהם, ואנו על שפת מערבי של ים סוף, ועם שלא ידענו היה פי המירת ומגדל, הנראה שלא הרחיקו לומר כי שם אנו נתחלת הים סמוך למקום זוע״ם שזכרנו ושם אין הים רחב כל כך כי שם יד מזוכה מן הים נקרא (בחה״ר אלו״ועם), ובאחר ספרו עוברי האלן ההיא יש שם על שפת הים נחל הנקרא להם נחל (נעד״על) והוא נחל הפלא, לזכר הפלא שנעשה שם לישראל, ואינו רחוק מיהי׳ בחמת במקום ההוא, ונעברם את הים בחו משפתו המערבי דרך רחבו, וילאו על שפתו המזרחי ובאו למרה, ומשם לפיני, ובאחר אמרו נתנ׳ רפֿ ונשוב׳ מלרימה (במדבר י״ד ד׳), לא הי׳ רולים לשוב ולעבור את הים, כי מי יתים להם הים לחרבה, ואולם רלו ללכת דרך היבשה שזכרנו: (ל) וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, הרשב״ם והרמב״ן פירשו ישראל לאחר על שפת הים ראו את מלרי׳ מתי׳ וטבועים בים, ועם שהפי׳ הזה מקובל על הלעת, הנה הנחת הטעמי׳ תנגדהו לפי שתי׳ מלריים בזקף קטן המפסי׳ יותר מן הטפחא שבתיבת מת, ולפירוש הי׳ לריך להעמיד במפסיק יותר תיב׳ מת המוסב׳ על מלריים, לכן אמרו רבותינו ז״ל שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עוליס מכאן זה בך הס

עולין

בשלח יד	תרגום אשכנזי פב
שִׁפַּת הַיָּם: (לא) וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־ הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:	אופֿער דעם מעער עם. (לא) אַלס נון ישראל דיא גראָסע מַאַכט זאהען, וועלכע דער עוויגע אַן מצרים אויסגעאיבט, דאַ פֿירטע טעטע דאַז פֿאָלק דען עוויגען, גלויבטע אויך אַן דען עוויגען אונד אַן זיינען דיענער משה.
פ שיטה שלימה	
תרגום אונקלוס	ר ש"י
עַל כֵּיף יַמָּא: (לא) וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יַת גְּבוּרַת יְדָא רַבְּתָא דִּי יְיָ בְּמִצְרָאֵי וּדְחִילוּ עַמָּא מִן קֳדָם יְיָ וְהֵמִינוּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וּבָנְבִיאוּתָא מֹשֶׁה עַבְדֵּיהּ:	לחרינו: (לא) לת היד הגדולה. לת הגבורה הגלולה שעשתה ידו של הקב"ה והרבה לשונות נופלין על לשון יד וכולן לשון יד ממש הן והמפרש יתקן הלשון לאחר ענין הדבור:

באור

עולין מלד לאחר: (לא) את היד הגדול', (עיין רש"י), וכן ת"ח יתגבורת ידך רבת', וכן תרגם החכמי, והרלב"ע פי' המכה הגלולה, כי לשון יד נופלת על הכח שניד שהיה הסכה, ועל המכה המסובב' מן הכח והגבור' שניד: ויאמינו בה', שהוא לאמת ונאמן לקייס לנביו: ובמשה עבדו, שהוא שלומו ולא יעשה רק מה שילונו האל:

הערה

להעיר נפש הקורא על תפארת והוד השירים אשר בספרי הקדש.

אמר המפרש טרם לאחל לבאר שירת הים לקדיש לך דבר מענין השיר ולימותו בספרי הקודש. כבר הודעתיך שלוש שירי הנבואה ורוח הקודש שקולים ונמנים על מספר מיוחד מהתנועות וערך קלוב לזרכם וקלורם כמעשה השירים לאבר בלשון יון ורומי, לו על משקל יתדות ותנועות עם התלמות ההברות בסופי המרוזי' הנהוגות לפלינו היום בל"ק, כי לין בכל זה יתרון ומעלה כי לם נעימות ההברה לשמע לוזן בלבד, ולף זה לינו כי לם בקריאה פשוטית, לף בנגון, ולזרכה החכם המנגן ימלם בדקדוק ההוא, ועל הרוב ילטרך להבליע לזיזה תנועה בנעימות קולו, לו להלריך הקלר ולקלר האלוך, כדי להרום לת בנין התנועות ולבלבל הסדר המדוקדק יותר מדאי, כי לין חפץ למנגן בערך ויחס שוה המורגש בהברת התיבות, כילוע לבקי בחכמה ההיא, מלבד הלאן והדוחק שיוליד הדקדוק ההוא לבעל השיר, וכדי לשמור לת סדר השיר לאבר בחר בו, ילטרך לפעמי' לחטוף נגד כוונת המחבר, לסרסו, להוסיף עליו ולגרוע ממנו לו להחליף תיבה בתיבה בלתי נלוזה כל כך לכוונתו כילוע, ואין יתרון ערינת הקריאה שוה בנוזק הכוונה והענין, שהוא תכלית הדבור, ואחה תראה שלם יועתק השיר הנשוי על משקל מלשון לל לשון, יהי' בשמן הטוב המורק מכלי לל כלי שרימו יבלה ויחבד, כן תחבד הנעימה ההיא ולא יאבר ממנה מאומה, כי משקל התנועות דבק בלשון ונלמד בו, ולא יעלה ביד המעתיק כ"ח הגדה פשוטית משוללת מכל ערך וסדר ומשקל קלוב, ומכל הדקדוק ההוא בערך התנועות מספרם ומשקלם הקלוב לא יוודע בהעתקה, כ"ח משקונו, ושוא הרגש הלשן לאבר לשן לת בעל השיר לקלר בכוונתו בלאבר זכרנו:

ויראה שלכל זה עזבו קדמונינו את המעלה ההיא החלושה, ובחרו במעלה יותר מבוארת, והיא סדר העניינים והמאמרים על סדר נאה ומכוון של הכללית לפני ירצו בו, כדי שיכנסו הדברים לתוך האזנים לבד, כי"ת בלבנו, ויבחרו מדותיו על לוחותיו, להוליד בו שמחה או עצב, מורך או בטחון, פחד או תקיפה, להבה או שלוה, כפי הנטות של הכוונה, ולקבוע בתוכו מדות הנכבדות והתכונות המעולות כדרכונות ומשמרות נטועי' יתד שלא תמוט. ולאחרי שלטוך ולכללית ההיא תועלת גדולה בנימוסי הציור והנגון הערב כידוע לבעלי חכמת הנפש; בחרו לסדר את מליצותיה' הנכבדות על סדר נאה ומכוון של מלאכת הנגינה; וכפי התחלף מערכת הנגונים, ותנועות הכלים הציוניים, ומנין חוטיהם נימיהם ונקביהם גסות ודקות, תוף וחלילי, ומיני ומלתים וגגיות וגתית ושמנית ועבור לילת השחר ומחול ועוגב ודומיהם, כן יתחנו שמות הציורי' ההם כמו מנלח מבויל מזמור שיר מכתם ודומיהם, וכן יתחנה סדר העניינים ותוכם כפי הרחוי, והנגונים נשבחו ממנו בתוך הגלות, ומרוב העוני והשלטול לבדה ממנו כל הזכרה הנפלאה ההיא, מלאכת הכלי' ותכונתם; מערכת הקולות וחופני הנגון ונעימות הזמרה לבד השתכחו בה גדולי עמנו, ולא נשאר לנו כ"ת שמות הכלים והציורי' לבד, הנזכרים על הרוב בספר תהלות נעים זמירות ישראל, ולולם ידענו שהיתה החכמה ההיא מבורסמת בחומה, וגדולי העם וחכמיו ונביאיו היו יודעי שיר מטיבי נגן ובקיאי' מאוד בחכמה ההיא, ועל פיה סדרו רוב המשלים והחידות התוכחות והנבואות ותהלות ה' לשר רצונו להזמיר לעם ה' כפי לשר נלחה עליהם רוח אלהים ממעל. ואל תדמה בנפשך מלאכת המוזיק המצוי' בידינו היום על החכמה המפוארה לשר השתמשו בה השלמי' ההם, כי הנראה שחין דמיון ביניהם כלל, לכל קרה לחכמה ההיא כשאר קרה לחכמת הציורים, ונעזבה מעלת העניני' והמשבות שבה תיקון הנפש הכללית, מפני מעלת השמע שחין בה אלא עונג החוש ועריבת האוזן, כידוע לבקיאי' במלאכה ההיא, שרוב עסקיה ונעימות לחוצי', תחת לשר בימי קדם היו' מלאכתה ותכליתה לרדות בכחות הנפש למשול במדותי' ולהפך תכונותיה כרצונה:

ובדי לבוחן גם את דברי הציר על התכלית ההוא, נתחו את כל הכור ודנור לנתחיו וחלקיהו למאמרים קצרים, שוי' כמעט בכמותם, עד שלא תמלח להם במאמר אחד לא יותר מארבע תיבות ולא פחות מג' (מלה קצרה או המוקפת לאחרי' חינה מן המנין), ורובם הם של שלש שלש; ובהגדה פעמים אין מספר קבוע לתיבות המאמר, ותמלח מאמר בעל עשרה תיבות ויותר, ואחריו מאמר בעל שתי תיבות בלי סדר כלל. ועשו זה לשתי סבות, האחת שבהיות המאמרי' קצרים יתרבו ההפסקות ומקומות המנוחה, וברבוי המנוחות ים תועלת רב לעורר הכוונה ולחזקה בלב, כאשר העירו ע"ז בעלי הלשון, וגם יועיל לזכרון כי המאמר הקצר לא יהי' בו ענין ומובן הנכנס בלב קל לשמרו על פה ולהיות שנון ומגיל בו כל הימים, והסבה השנית תועלת הנגון, והיה שלא תשורר המאמר המרוך בקול ותלוות לליו הזמרה בכלי שיר תמידית הכוונה ולא תוכן לשומע כי"ת בקיצי גדול, מה שאין כן במאמר קצר, וכל מגמתם הי' לשמור הכוונה, ולשורר עליה, ועוד שהי' מדרכם לחלק את דברי השיר בין ב' וג' כתות, כאשר נזכיר להבא, ולזה יאות שיחלק השיר לחלקי' קטנים פעם ינגנו ויענו שהם אלו נגד אלו, ופעם ישוררו במקהלות ויענו כלם כאחד בקולות' מתחלפו' וערכי' שוני', אלו יגביהו ויעלו אלו ירדו בקול, אלו ימשכו ואלו ינעימו, אלו ינלחו בעוז, ואלו ימתיקו בקול ערב, וילוע שים בחילוף הקולות ומערכותיהם עונג רב ועדן לנפש המניח אל התכלית הנרלה שזכרנו. והנך רואה בימינו אלו, אף כי לבדנו חכמת המוזיקא הקדומה, ולא נשאר לנו שריד מכל מלאכת הנגון, אשר השתמשו בה קדמונינו, גם לא ידענו לופני המנעח והכבות התחנות על אמתתם, מכל מקום נשאר עריבות רב בשירי הקודם, ונרגש לכל קורא מבויל אף אם לא ידע סבתו, והעריבות ההוא אינו עריבת לוזן בלבד, הדבק ונלמד בלשון אשר בו הוסד, כאשר זכרנו למעלה ממשקלי השירים, כי אם עריבת ענין, דבק במובן וכוונת המאמר, לא במנעח שפתים והברת הקול; ולכן אם יועתקו שירי הקודם אל לשון אחר, אף אם יפג טעמם הרב ויסר ריחם ע"י ההעתקה, מכל מקום יאשר להם העריבות העניני שזכרנו, בסדור הדבורים והחלק המאמרי' למחלקותיהם על לופן נאה וערב לאזן, ומקובל על נפש השומע; ולא יאבד הדוד השירי מכל וכל, כמו בהעתקת שירים אחרים:

והנה ענין החלק הדבור השירי למאמרי' קצרי' כבר זכרו הרב בעל מאור עינים בפרק ק' ממאמרו מאמרי בינה, לשירי אשר הניח דעות החכמי' האונגרי' על דבר המשקל השירי

השירי נל"ק, לעתיק לך לשונו בקלור וחלוף קלת כפי דרכי, לאמר: לגבי לאומר לי כי יש גלי ספק מדות וערכי לשירי הקדש שזכרנו, לך לינן נתלות במספר התנועו' שלמות ונלתי שלמות כפי השירי' הנהוגים עתה בינותינו, שהם כדברי הכוזרי (קרוב לסוף מאמרו השני) הליכות שירי הערב שנשתנ' נהם לשונו, לכל ערכיהם ומדותיהם הם במספר העניינים וחלקיהם מנוגח ונשוף והמתחבר לליהם בכל לאמירה ונזרה נכתבת, יש לאשר יהי' המאמר בעל שתי מדות, ועם האחר השני הדבק בו ונלמד לליו תהיינה ארבע, ויש שיהי' בעל שלש ועם השני הדבק בו שש מדות תמימות תהיינה: דמיון זה, ימינך ה', הוא מאמר לחד לעלמו בעל שני גבולים, או תאמר שתי מדות (כוון בזה לל המדות הנהוגות בין מזוררי העמי' נקראים מעטר"ש בלשון רומי, והוא מדות, ובל"ח יקראו (פיסע) רגלים), נאדרי נכח, הוא דומהו הדבק בו, לאשר יחדו הם לרבע, וכן ימינך ה' השני שתים לחרות, תרעץ לויב עוד שתים שהן לרבע יחד, ועל הדרך הזה לאמר לויב, לרדף לחזיב, לחלק שלל, תמלאמו נפשי, לריק חרבי, תוריאמו ידי, נספת נרוחך וגו' (וכמעט כל שירת הים נמו' על הסדר הזה), לפם שירת החזינו היא על שלש שלש, שהן שש בחבור הנלמד, היינו החזינו השמים והאזינה, ותשמע הארץ לאמרתי וגו'. ופעמים נפסוק לחד כל שבן בשירה לחת יהיו שני מיני המדות הללו יחד, של ג' ג' ושל ג' ג', כפי נוח הרוח על המשורר והיות ההשתנות נלות לכוונה, דמיון זה, ובוח לפיך, נערמו מים הם ג' ג', ונלבו כמו ד' נד נזלים, קפאו תהמת נלב' ים, הם ג' ג'. וכן בשירת הבאר התחיל ג' ג' ולח"ב רק ב' ב', וכמו כן בתפלת חבקוק שהיא על שניונות בשניון לדוד, ונתן לותה לל המנלח על הנגינות הרלויות לה, כלמרו למנלח בנגינותי, הולנת על דרך ג' ג', לליה מתימן יבח, וקדוש מהר פארן סלה, כסה שמים הודו, ותהלתו מלאה הארץ. והנה נקלת הדבורי' יעטרך המשכיל להזכיר קלת מלות לחר לסבה מה לינן נגנוסות נמספר המדות ההנה, כמו בשירת החזינו ויאמר לסחירה פני מהם, מלת ויאמר היא דבור לעלמו, ובכן לסחירה פני מהם, הם ג' מדות, לרלה מה לחריחם, הם ג' לחרות וגו', וכן שני שמות ההוי' לשר בתפלת חבקוק פסוק ה' שמעתי שמעך וגו', שהם לקריאה כל לחד הוא לעלמו, ובכן הנזרות לשר הם לגלם הם ג' ג', כי לין עליך למנות לך התנועות ולך המלות בדקדוק ב"ח העניני' והמחשבות המובנות, ולזה פעמי' רבות מלה קטנה נדחקה לשר חלשה ולינה מן המנין, וכן פסוקי תהלים שומרים הסדר שזכרנו, גם מאלי שלמה, חכמות בחוץ תרונה, נרחבות תתן קולה וגו' (לף שלש כוון שלמה בשלשיו לתועלת היבון שזכרנו, כי לך תקנס לשורר נהם, מכל מקום ימלא על דרך שירי לפעמי לחרות שזכרנו, למען תשורר ותחזק הכוונה בלב השומע להוסיף לומן הזכרון והזריזות):

ובעיני לך יפלא כי ימלאו פסוקי רבים לשר לך ידעתי להלום לותם בדרכי' הנזכרים, ואולי הפרוץ מרובה על העומד (במחילה מלת כבוד הרב, לגבי לך כן יחשוב, ובלי ספק שהעומד מרבה ביתרון רב, ואולי לך רלה הרב למנות ב"ח המאמרי' שהם בעלי שלש מדות, כדי שיהיו בשנים המחוברי' יחד שש מדות, וכוון בזה להשוות שירי הקדש עם משקלי השירי' לשר בלשון יון ורומי, שהמרבה לך ירבה משש מדות נקראי' העקסאמי"טרי, ומי הכריחו לזה, לאמרי שלש הי' המנהג הזה כי לם מנהג הסכמי, כפי הנלות לטבע הלשון לשר השתמשו בה, ולבעלי השיר הקדוש דרך לחר, כשר נזכיר להבא, ושתמשו לפעמי' במאמרי' בעלי לרבע מדות כפי הנלות לל הכוונה, ועוד מעט ולודיע לך לת דעתי בזה), לכן עם סגנון דברי ללה, המשכילי' יהירו ויוסיפו למנות מה שלך למיתי, הלא לכל הפני' יש לנו להאמין כי כל השירות הנמללות בשתי הקודש, שירת הים והבאר והחזינו (וברכות יעקב ומשה ומשלי בלעם ועוד שירי' קטני' שבתורת משה) ושירת דבורה ותהלות דוד וספרי תמ"ת (ושיר השירי' וקינות ירמי'), כלם בלי ספק שומרי' סדר וערך, זה בסגנון לחד וזה בזולתו, לו לחד בעלמו בעל מדות שונות. ע"כ דברי הרב ז"ל:

ודע כי מה שזכר שלפעמי' שירה לחת בעלת מדות שונות גם זה לך ובל במקרה ובלשר הזדמן, כי לם בכוונה מיוחדת, והיא שבשר יתנשא המאמר ותתרומם המליצה, כן יקדו המאמרי', למען רנות מקימות ההפסקה ומנוחת הקול, ותתעורר הכוונה בלב השומע, בשר זכרנו, הנך רולה בתהלי' י"ב, יתהל המשורר במאמרי' בעלי ד' מדות, הושיעה ה' כי גמר חסיד, כי פסו אמונים מבני אדם, ובן בפסוק ג' ד' ה', ובפסוק ו' בהביטו

באור

לת למרות הנס נ"ה, והוא מלמר כס ונשא ונגוה מלך, יתחמ במזמרי' קלרים בעלי שתי מדות. מצד עניים, מלנקת לכיונים, עתה לקוס, (ילמר ה'), לצית ניצע, יפיח לו, לח"כ נפסוקי' הנלים צב המצורר לל לרכו במזמרים מרני המדות, למרות ה' למרות טהרות, כסף לרוף נעליל ללרן, מזקק שנעתים, וגו' עד סוף המזמור, וכן במזמור ל"ח התחיל במזמרים מרני המדות עד פסוק י"ד וסוף מלמר הנס נ"ה, כי כי חזק וגו', לז קלר המזמרי' והרנה נהס המעמדות וההפסקות כמו שזכרנו, וכמוהו מזמור ס"ח, רוב הפסוקי' מחוברי' מזמרים נעלי מדות רנות חון מפסוק ה' ו' שנהס הזירה לצר יצורו במקהלות לכנוד הנס, והוא מלמר נשגב עד מלד מחונר ממעטי המדות מסודרים נקדר נלה ועדנ:

שירו לאלהים
זמרו שמו
סלו לרכב בערבות
ביה שמו
ועלזו לפניו:
* * *
אבי יתומים
ודיין אלמנות
אלהים במעון קדשו:

לח"כ פסוק מחונר מנעלי שלש מדות, ללהים (הוא הקריאה, מלמר לעלמו כמו שזכר הרב נעל למרי בינה), מוציא יחידי' ניתה, מוליך לסירים נכושרות, לך סוררי' שכנו לחיתה. ונפסוק י"ט נהתנשאות המליצה היקרה יצוצו המזמרי' הקלרים, עלית למרום, שבית שבי וגו', ולף פה בזירת היס נל הזירה כלה לגודל מעלתה ויקרה מחוברת ממזמרי' קלרי' רוכס בעלי ב' ב', ולס יש נהס נעל שלש יחונר חליו נעל ב' כי כפי עלות המליצה ורומה, כן יקלרו המזמרי', ה' לים מלחמה, ה' שמו. מרכבת פרעה וחילו, ירה בים. תהמת יכסימו, ירדו במצולת, כמו ־ לבן. מי ־ כמכה נללם ה', מי כמכה נאדר בקדש, (נעלי ג' ג'), נורא תהלת, עשה פלא. (נעלי ב' ב'), לעומק המובן:

ויש שחבלנה המדות הקלרות והחרוכות לחפלרת הוד המליצה, נחלוף נלה וקליעה מסודרת, ופה עריכות רב וסגולה נפלאה לעורר הלב, יש מהם נסדור ג' ב' ג' ב', דמיון זה לעורר הלהבה, נשיר השירים (ל' ט' ו'):

לססחי ברכבי פרעה
דמיתיך רעיתי:
נאוו לחייך בתורים
צוארך בחרוזים:
* * *
(וזס ה' י"ד) ידיו גלילי זהב
ממלאים בתרשיש
מעיו עשת שן
מעלפת ספירים:
(וזס ו' ח') אנה הלך דודך
היפה בנשים
אנה פנה דודך
ונבקשנו עמך:

או לעורר המלה כמו בקינו' ירמיהו, וכמעט כל קינות לחני הגבר הולכת על הסדר הזה מג' ב'ג'ב', כמו

אני הגבר ראה עני (מלת לחני הזעירה לחינה מן המנין)
כשבט עברתו:
אותי נהג וילך
חשך ולא-אור:
* * *
כלה בשרי ועורי
שבר עצמותי:
בנה עלי ויקף
ראש והלאה:

וכן כל הקינה היוצ עד תומה, ואם יש בפיך חיך לעעוס, תשכיל שע"י הסדר הערב הזה יכנסו הדברים בנפש ויעוררו בו כחות החניכה והחמלה על המקונן בשבון רוח, מילל ונאנח, מילל בלחוכה ונאנח בקלרה. ומה מתוקה הקליעה ההיא מלרוכות וקלרות כאשר תבוא לפעמים בערבוב, יחשוב בה הקורא במחשבה רלשונה שבאה בלי כוונה כי אם במקרה, ובה כוונה עלומה ועדנה רבה מעורבת הלב, כמו במזמור ס"ח שזכרנו למעלה, וכן בשיר השירים (ה' ב'),

אני ישנה
ולבי ער
קול דודי דופק
פתחי-לי אחתי רעיתי
יונתי תמתי
שראשי נמלא-טל
קוצותי רסיסי לילה:

וכהנה רבות על סדר הקליעה הזאת לו בדומה לה, לין לורך לזכרם ביחוד, כי די בזה למבין. והנה המאמרי הקלרי' החלו סנקרתי' קרוזים לו לדעות יחוברו יחדו על הרוב שנים שנים, ויהי' הדבור בעל שתי דעות נמלות בחוך ענין, פעמי' שיהיה ענין שניהם אחד בעינו וכפול במלות שונות ומליצות מתחלפות, לו שיהי' ענין האחד דומה לו מקביל ומנגד לענין השני, ולז תהיינה התיבות מקבילות ונוכחות בכל אחת מהן לעומת מחברתה, כאשר זכרנו מזה בפ' נרחבות (ד' כ"ג), וזה מלוי מלוד ורגיל בשירי לחן הקדש, ופעמים שלא ישתתפו כי אם בחלק מחלקי המאמר, כגון בנושא לו בנשוא לו במה שיתחבר עמהם, ולזה יהיה בן יש שיכפל החלק ההוא המשותף בפירוש, כגון בתהלים (קי"ח ט"ז),

ימין ה' רוממה,
ימין ה' עשה חיל:
* * *

וכמ' בחחזית (ע"ט כ"ב),

בן פרת יוסף,
בן פרת עלי עין:
* * *

ובשירת היס,

ה' איש מלחמה:
ה' שמו:
* * *

ובתהלים

וכתהלים (קט"ו י"ד) יסף ה' עליכם,
עליכם ועל בניכם:

* * *

וים שימט הענין לו' החלק ההוא המשותף מן הדלת התחת, ויסמך על מה שכתוב בתפילתה, ויאמרו המפרשי' שהתיבה היא הכתובה בתחת מהן מוסבת עליה ותחרת עמה, ככר זכרנו מכלי זה המין בברחזית במקום הנזכר, וגם תרגום שכל מזמור בלשון ישראל ממצרי' וגו' (תהלים קי"ד), הולך על הסדר הזה, שחלק מחלקי הגזרה נשמטת בתחת מן הדלתות פעם ברחשונה ופעם בשני', ויסמך על הכתוב במחברתה, שימשוך לחר עמו, ויש לומרון מזה גם בשירה שלפנינו, כגון זה לכי ולנוהו, לשלי לכי ולרממנהו, שלת זה מוסבת עליה ותחרת עמה, כי כוונת הענין זה לכי ולנוהו, זה לשלי לכי ולרממנהו, ולמען לא תחרך הדלת השני' נשמטה המלה המשותפת. וכן לרור לפס כי עז, ועברתם כי קשתה (ברחשי' מ"ט ז'), הכוונה לרור לפס כי עז, ולרורה עברתם כי קשתה, והוקלה הדלת השני' בענו' היות תיבותי' לרוכו' מתיבו' הדלת הרחשון', ופעמי' שימשט חלק לחד מחלקי המחמ' בדלת הרחשון' וחלק לחד בשני' וזו תסיימה הדלתות כמשולבו' אשה אל לחותה, כמו (שם ט'),

כרע רבץ כאריה ———
——— ופלביא מי יקימנו

כרע רבץ שברחשונה מושך עמו גם השני', ומי יקימנו שבשני' מושך עמו לת הרחשונה, ויהי' בחלי לחר כרע רבץ כאריה מי יקימנו, כרע רבץ כלביח מי יקימנו, (לולם לפי זה הי' לחוי לרמות כאריה נ"ל שהוח מפסיק יותר מן הטפרח שבמלת וכלביח, כמו שהועמד לתנח במלת ה' שבפסוק להגיד כי ישר ה', לחר נזכיר להלן, לבן לדעת בע! הטעמים יהי' פסוק זה ממין קליעה לחרת לחר נזכיר עוד), וכן בתהלים (ע"ח י"ח),

וישכחו עלילותיו ———
——— ונפלאותיו אשר הראם

הענין וישכחו עלילותיו לחר הרחם, וישכחו נפלחותיו לחר הרחם, לכך הועמדה תיבת עלילותיו בטעם מפסיק. וחבין מזה כוונת ודקדוק הכתובים כגון להגיד כי ישר ה' לוכי ולח עולתה בו (תהלים ל"ב ט"ז), מערכת הכתוב כך היה כלו לומר,

להגיד כי ישר ה',
ולא עולתה בו:
כי ישר צורי,
ולא עולתה בו:

ולזה הונח הלחנח בשלת ה', והגרש רביע הפתוח מן הלחנח בשלת לוכי, ובהגדה פשוטית הי' לריך למגר ה' עם לוכי בטעם, כידוע:

ולפעמים כלחר תנח הקריחה בלחת מן הדלתות, יונפלו התיבות במחברתה בלי כפילת הענין, כגון עד מתי רשעים ה', עד מתי רשעי' יעלזו (שם ל"ד ג'). הענין לחה ה'! עד מתי יעלזו רשעים. וכן נשלו נהרות ה', נשלו נהרות קולם (שם ל"ג ג'). חל נקמות ה', חל נקמות הופיע (שם ל"ד ח'). כי הנה לויביך ה', כי הנה לויביך יחבדו (שם כ"ב י'). חתי מלבנון כלה, חתי מלבנון תבלי (ב"ה ד' ח'). וכן בשירה שלפנינו, ימינך ה' נחדרי נכח, ימינך ה' תרטן לויב. כוונת הענין כמו שכתבו המפרשי' לחה ה' הנחדר נכח, ימינך תרטן לויב. מי כמכה בחלם ה', מי כמכה נחדר בקדש, נורל תהלת, עשה פלח. הענין לחה ה'! מי בחלם כמכה נחדר בקדש נורל תהלת עשה פלח, וכדי לסדר לותו על סדר שירי, נתח לותו לנתקיו וכפל התיבות במקום הרלוי והנלות לשורר הלב.

ודע

ודע שים בהלמדת הדלתות ומחברתם תועלת גדולה לת בלבד בהבנת הורחתם, כי בפילת הענין יטעים המוכן ויהסבכנו על כל לדדיו, עד כי לת יבחר בו דבר סתום ומכוסה, ועי"ז תהי' ההורחה ברורה וגלוי' וזכה לגומע, כי חם תמלח בו גם תועלת רב לעורך נעימות הנגון, כי חם יובר הזיר במקהלות יחלק למחלקותיו, ותדמה בנפשך שהכת החת תשורר הדלת החת, והשני' תשורר חת מחברתה בנגון דומה חו מקביל חליו כפי הנוחות, יוולד מזה נעימות רב ועדן לנפש, ועי"ז תתעורר רוח השומע לקבל הענייני', ולהכניסם חל לבו, שמה יגברו בכח וימשלו בילבו וירדו בכחות ומדות נפשו להטותם לכל חשר יחפלו ולהפך תכונותי' ומזגיה מן הקלה חל הקלה, כמו שזכרנו:

ובבר זכרו חז"ל ענין החלק הזיר למחלקותיו, בסוטה (דף כ"ז ע"כ) בחלקו חכמי ישרחל בילד שרו על הים, יש חומר, משה חמר חשירה לה', וישרחל חמרו חשירה לה', משה חמר כי גחה גחה, וישרחל ענו חשירה לה', וכן ענו על כל מחמר ומחמר, ויש חמר שענו ישרחל חתרי משה כל מה שחמר, בקטן המקרח חת ההלל, משה חמר חשירה לה', וישרחל חמרו חשירה לה', משה חמר כי גחה גחה, והם חמרו כי גחה גחה, ור' נחמי' חומר בסופר הפורש על שמע בב"הכ, משה חמר לז יביר ישרחל (כן הוח הנוסחח בתוספתח בס שמשה חמר בנגד ישרחל לז יביר ישרחל), וישרחל חמרו חשירה לה', משה חמר עזי וזמרת, וישרחל חמרו זה חלי ואנוהו, משה חמר ה' חיש מלחמה, וישרחל חמרו ה' שמו, ובמכילתח חמרו ר' חליעזר בן תדחי חומר משה הי' פותח בדבריו תחלה, וישרחל עונין חחריו וגומרין עמו, משה הי' פותח ואומר חשירה לה' כי גחה גחה, וישרחל חומר סוס ורכבו רמה בים, משה חמר עזי וזמרת יה, וישרחל עונין חחריו ויהי לי לישועה, משה הי' פותח ה' חיש מלחמה, וישרחל עונין חחריו וגומרין עמו ה' שמו. ויתבן ל"כ שגם הלוי' המשוררים בב"המק למחלקותם שרו על הדרך הזה, ובכל מקום שים בפילת ענין בפסוק עשו בדברי ר' נחמי' בסופר הפורש על שמע ושרו חלו נגד חלו חת הענין ההוח במלות שונות בחשר זכרנו, ובמקום שחין בפילת ענין מפורש, בפלו בל פסוק ופסוק בקטן המקרח חת ההלל, ובחשר חנו נוהגין במזמור מן המלר, לבפול חת הפסוקי' שחין בהם בפילת ענין, והוח מפסוק כ"ח עד סוף המזמור, ולולי נקבע המנהג הזה לזכר מה שנעשה במקדש: ופעמי' שיחובר הדבור משלש דלתות, ולז על הרוב שתי' מהן נלמדות בענין ובמובן, והשלישית בודחת תסוב על שתיהן: דמיון זה בתהלים (ל"ב ח'),

בפרח רשעים כמו עשב
ויציצו כל פעלי און
להשמדם עדי עד:

שתי הדלתות הרחשונות נלמדות ע"י בפילת הענין במלות שונות, והשלישית מוסבת על שתיהן, כי יתכן לומר

בפרח רשעים כמו עשב
להשמדם עדי עד
ויציצו כל פעלי און
להשמדם עדי עד:

וכמוהו עדתיך נחמנו מחד, לביתך נחוה קדש, ה' לחרך ימים (שם ל"ג ה'): הנה שני המחמרי' הרחשונים למודים, והשלישי מוסב על שניהם, כי עדות ה' נחמנו לחרך ימים, לביתו נחוה קדש לחרך ימים: וכן

שה"ש (ב' ה'): סמכוני באשישות
רפדוני בתפוחים
כי חולת חהבה חני:

ונפסוק אין כאל ישרון (דברים ל"ג כ"ו) כדלת השני' והשלישית למודות בענין וכפילת המובן, והרלתונה תסוב עליהן על הדרך הזה

אין כאל ישרון
רכב—— שמים בעזרך
— ובגאותו שחקים —

כלומ אמר ישרון! אין כאל רוכב בגאותו שמים בעזרך. ישרון! אין כאל רוכב בגאותו שחקים בעזרך. והדבר הזה מוליד ערינות רב בנוסיקה, שאם תחלוק השיר למחלקותיו, ויעורבו כלם הדלת המשותפת, והדלתות הנלמדות יעורבו אלו נגד אלו בקולות מתחלפות ונגוני' דומים ומקבילים, יהיה זה לתפארת השיר ויוליד עדן רב בנפש השומע:

ויש שיהי' הדבור נעל הרבע הלתות, ואז על הרוב הרלתונה נלמדת עם השלישית, והשני' עם הרביעית, דמיון לדבר בשירת האזינו (דברים ל"ב כ"ח),

הם קנאוני בלא-אל
כעסוני בהבליהם,
ואני אקניאם בלא-עם
בגוי נבל אכעיסם,
* * *

ושם (מ"ג) אשביר חצי מדם
וחרבי תאכל בשר
מדם חלל ושביה
מראש פרעות אויב:

השלישית נאור לרלתונה, שהדם יהי' מחלל ושביה, והרביעית לשני', כי הנשר יהי' מרקד פרעות אויב. וכן במהלים (ל' י"ב),

הפכת מספדי
למחול לי
פתחת שקי
ותאזרני שמחה:

המספד ילמד עם השק, והמחול עם השמחה. וכן (שם ק"ל מ' וט'),

טוב לחסות בה'
מבטח באדם
טוב לחסות בה'
מבטח בנדיבים:
* * *

וכנ"ה (מ' י"ג וי"ד) צרור המר דודי לי,
בין שדי ילין
אשכל הכפר דודי לי,
בכרמי עין גדי:
* * *

ובתהלים (קט"ו י"ז וי"ח), לא המתים יהללו יה
ולא כל ירדי דומה
ואנחנו נברך יה
מעתה ועד עולם:

הראשונה מקבלת לשליחת, שהמתים לא יהללו יה, ואנחנו נברך יה, והשני' מקבלת לרביעית שהם ירדו דומה, ואנחנו לא נדום מעתה ועד עולם, בענין למען יזמרך כבוד ולא ידם ה' אלהי לעולם אודך (שם לי י"ג):
ודרך אמר בפסוק מי כה' אלהינו המגביהי לשבת וגו' (שם קי"ג ה' וו'), יתכן שנחלק למחלקותיו בלופן זה

מי כה' אלהינו ————————
המגביהי לשבת
המשפילי לראות
בשמים ובארץ

דהיינו שאין שום כיוצא מי כה' אלהינו, לא"כ הכת האחת המגביהי לשבת, והשני' המשפילי לראות, הראשונה בשמים והשני' בארץ, ויהי' המובן המגביהי לשבת בשמים המשפילי לראות בארץ (ופסוק ברע רבן בארי וכלביא מי יקימנו אמר זכרנו למעלה יהי' לדעת בעל הטעמים ממין הקליעה הזאת, בלופן זה,

ברע רבץ
כאריה וכלביא
—— מי יקימנו:

והכוונה ברע בארי מי יקימנו, רבץ כלביא מי יקימנו, ויהי' לדעתו לשון כריעה נופל יותר על האריה, ולשון רבילה נופל יותר על הלביא, ולכן אין שמלת רבץ וא"ו העטף), ויתכן שסיימו שום כיוצא בשמים ובארץ, כאלו אמר המגביהי לשבת בשמים ובארץ, המשפילי לראות בשמי' ובארץ, ותהי' הכוונ' שהו' יושב על כסא רם ונשא בשמי' ובארץ, ומשפיל לראות בשמי' ובארץ, לפי שגם השמי' הרמים שפלים בערכו, וזהו לדעתי היותר נכון בענין הכתו':

* * *

ובצ"ה (מ' ה') שחורה אני ונאוה
בנות ירושלם
כאהלי קדר כיריעות שלמה:

הנה באהלי קדר מוסב על שחורה אני, וכיריעות שלמה על ונאוה, ובהגה רבות בשירי הקדש, ימלאם המתבונן בהם:

וכבר יצאתי מגדר הכוונ', עברתי מק וגבול אשר שמתי לעצמי, שלא להאריך בלימודי', ועשיתי זה לתהלת הדברי', כי לא מלאתי בכל מפעלי התורה דבר מספיק מזה הענין, ולהעיר נפש הקורא על תפארת והוד השירים אשר בספרי הקדש, כי רציתי ילדי בני עמנו יספיקו בילדי נכרים, ויתבוננו מאד במלאכת השירי' אשר לתומות הזרות, בלתי להם נתנה תפארת השיר ומין ערכו, ונערה בלבי לא הקנאה, להרות כי בגבוה שמים מעל הארץ כן גבהו דרכי שירי הקדש משירי חול, לא לבד בבחינת מעלת המשורר שהוא הפועל, והמלילות היקרות והנכבדות שהם חומר השיר, וכן בבחינת תכליתו שהיא התיצרה אל הלומר הנעלמי והנשלמה האמתית על ידי העניינים הרמים והנשגבים, הנבואות והיעודי' והברכות ותהלות ה' המגיעי' את הקדש לקיי עד, כי אם גם בבחינת הלורה שהיא מערכת המלמרים חבורם וסדורם, יש לשירי הקדש יתרון רב ומעלה עלומה בהוד ויופי על כל השירי' המשוננים להם כל כך, ומעתה אשוב לבאר את דברי שירת הים אשר לפנינו:

תרגום אשכנזי

בשלח טו

טו (א) דאמאלם זאנגען משה
אונד דיא קינדער
ישראל'ם דיעזען געזאנג דעם
עוויגען צו עהרען, אונד שפרא=

טו * (א) אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ

נוסח הציור מריח ע"ג לנגה נדפסה בסוף הספר לאמד

ר ש "י

תרגום אונקלוס

טו (א) בֵּכֵן שַׁבַּח משֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת
תּוּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ
למימר

טז (א) לז ישיר משה. לז נזדמנה הנס
עלה בלבו שיעיר שירה. וכן לז יזכר יהושע
(יהושע י') וכן ובית יעשה לבית פרעה (מ"ח
ז') חסר בלבו שיעשה לה. לפי כאן ישיר לשון
לו לבו שיזיר וכן עשה ויאמרו לאמר לשירה לה'. וכן ויהושע כשראה הנס אמר לו לבו
שידבר וכן עשה ויאמרו לבניני כל ישראל וכן שירת הבאר שפתח בה לז יזיר ישראל פירש לאחריו עלי
באר ענו לה. לז יבוה שלמה במה (מלכים ח' י"ח) פרשו בו חכמי ישראל שנקט לבנות ולא בנה למדנו
שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה זהו לשבח פשוטו. לפי מדרשו אמרו רז"ל מכאן רמז לתחיית המתים
מן התורה וכן בפלן חון מצל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה ואין לומר וליטב לשון הזה כשאר
דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כגון ככה יעשה לו ב (סימן ח') על פי ה' יחנו (במדבר ט') ויש
לפרש יתכון הענן. לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר לפי שלא היה שלא
לשעה

באור

טו (א) או ישיר, ידענו שמשפט הלשון בזירי' ובנבואות לשמש בעתיד במקום עבר, וזהו
רגיל עד מאד, ולפי זה לפי' לז ישיר התחלת השירה לפי שקשה בעיניך היותו בזמן
עתיד, כי כן דרך הלשון (וזהו דעת הרמב"ן והרשב"ע), ולולם לפי פשוטו הכתוב נראה שעקר
התחלת השירה היה מן לשירה לה', ומין דרך המקרא בהגדה פשוטית לחלוף לת הזמנים, לכן
פירש"י לז נזדמנה הנס עלה בלבו לומר שירה, וכן לז זכר יהושע (יהושע י' י"ב), וכן ובית
יעשה לבית פרעה (מלכים ח' ז' ח'), חסר בלבו שיעשה לה, לפ כאן ישיר לשון לו לבו שיזיר,
וכן עשה ויאמרו לאמר לשירה לה', וכן כיהושע כשראה הנס לשון לו לבו שידבר וכן עשה ויאמר
לבניני ישראל, וכן שירת הבאר שפתח בה לז יזיר ישראל פירש לאחריו עלי באר ענו לה (במדבר
כ"ח י"ז), לז יבנה שלמה במה (מלכי' ח' י"ח ז') פירשו בו חכמי ישראל שנקט לבנות ולא בנה,
למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה עכ"ל, והוסיף לפרש ואין לומר וליטב לשון הזה כשאר
דברי' הנכתבי' בלשון עתיד והן מיד (לפ בהגדה פשוטית בלתי צורית ובלתי נכוחית, ואין
מקום להזכת הרמב"ן ז"ל על הרב), כגון ככה יעשה לזוב (לזוב ח' ה'), על פי ה' יחנו
(במדבר ט' כ"ג), לשר יזכן הענן (שם י"ח), לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו בין לשון
עתיד בין לשון עבר, לכל זה שלא היו לשעה לי לפשר ליישבו בלשון הזה ע"כ לשונו. והנה
גם דברי הרמב"ן ז"ל נזה נכונים שהמספר ענין יעמיד עלמו בזמן שיקצץ וירמוז למעשה,
פעם יעמיד עלמו בזמן המעשה וידבר בו בעניו הווה ועומד עליו בתחלתו ויאמר יזיר ישראל
בילדו מצורי' לפנינו וכו', ולפ שעדיין לפ תירץ הרב ז"ל לזיך יאמר על המצורי' בהווה לז
יזיר, והן אלו דברי רש"י ז"ל נאמת שנמלת לז העמיד המספר לת עלמו בזמן הקודם לשירה,
דהיינו בזמן שראה משה הנס, ולז היתה השירה עתידה, לכל דלון המצורף הי' בהויה שנמר
בלבו לומר שירה וכן עשה, והוא מדוקדק מאד, והנך רואה שאמר לשירה לה', על הדלון
לשירה (איך ווילל זינגען), וכן לז יזיר (נאך זיך פלר לו זינגען), ובתוס הציג הרב רמב"ן ז"ל
על רש"י: לה', לונקלוס תרגם קדם י"י, והלשכנזי (דעת עווינגען לו עהרען), כי גם זה
משמעי

המעמר

טו (א) או ישיר, עיין בלקוט במה שהביא דעת המפרשים בענין העתיד, לולם לכל הפירושי'
לפ יתבארו במה פסוקים כמו לז תבלנה בתי בזים (מ"ח ג' ט"ז) וכן לז יקבל שלמה
(שם ח' ל') וכיולפ שם הדבה, במקומות כאלה הלפ לפ בהגדה פשוטית, וגם אין לפרש שעלה
בדעתו

לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה
גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: (ב) עָזִּי

וזמרת

תרגום אונקלוס

לְמֵימָר נְשַׁבַּח וְנוֹדֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגַּאִי
עַל גֵּיוָחֲנָיָא וְגֵיאוֹתָא דְּיִלְיָה הוּא סוּסְיָא
וְרָכְבֵיהּ שַׁדִּי בְיַמָּא: (ב) תּוּקְפִּי וְתוּשְׁבַּחְתִּי

דחילא

גלות כמו כי גלות עשה וכן כל השירה תמצא כפולה עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה ה' לשון מלחמה ה' שמו וכן בלס. ברש"י ישן) ד"ח כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שמקלם בו עוד יש תוספות אלא כמדת מלך בשר ודם שמקלסי' לותו ולין בו: סום ורוכבו. שניהם קשורי' זה בזה והמים מעלין אותן ויורדין לעומק ולין נפרדין: רמה. השליך וכן ורמו לגו לתון נורא (דניאל ג') ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו מי ירה לבן מנחה (לויב ל"ח) מלמעלה למטה: (ב) עזי וזמרת יה. לונקלוס תרגום תוקפי ותושבחתי. עזי כמו

עזי

תרגום אשכנזי פז

לשון: איך זינגע דעם עוינעו,
דער האַבערהאַבען זיך צייגט!
ראָם אונד זיינען רייטער
שטידצט ער אינז מעער. (ב) מיין

ר ש "י זיעג

לשעה לינו יכול לישבו בלשון הזה: כי גאה גאה. כתרגומו. (ד"ח בח הנפל לומר שעשה דבר שח"ח לכ"ו לעשות כשהוח בלחם בחברו ומ־נצר עליו מפילו מן הסוס לחל כלן הסוס ורוכבו רמה בים וכל שח"ח לעשות ע"י זולתו נופל בו לשון

באור

מזמוני הלמ"ד בל"הק: לאמר, חז"ל דרשו על מלה הזאת, לפי שהי' מיותרת, לחרי שנכתב ויחמרו, ולמדו מזה שהיו כל ישראל עונין לחרי משה: כי גאה גאה, ענין גלה וגלון התרוממות וגדולה עם היליה מן הגבול הרגיל, ומזה הענין ישית בגלון גליך (לויב ל"ח י"ח), כי גלו המים (יחזקאל מ"ז ה'), הטעם בכלס הרבוי והגדול עם העברת הגבול הרגיל, והמתגלה מרומם בעלמו במעלה יתר מן השעור והגבול הרלוי, ולכך פירש"י כל שחי לפשר לעשות ע"י זולתו נופל בו לשון גלות, כמו כי גלות עשה (ישעי' י"ב ה'), כלומר דברי' העוברי' לת שעור וגבול הפשר לזולתו, והנה נבני חדש הלשון הזה יבח על הרוב לגנחי, והוח תהלה ושבח להשם יתעלה המרומם בעמת על כל גבול ושעור לשון תכלית, ולכך לומר לונקלוס בתרגומו וגיחותח דיליה הוח, שלו לבדו יחות הגחון והגחוה, ובכל לשון גלה גחה המקור עם הפעל הענר כלרמו לפעמים (בנוסח רש"י שלפנינו הניחו מרש"י יען שכתילת הלשון גלה גחה כדרך השירים כמו עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, ה' לים מלחמה ה' שמו וכן בלס, והיח דבר תימה, כי הכפל השירי לח יבח לגלח בשתי דלתות לח בדלת לחת, בחשר הזכרנו בהקדמת השירה, ובמלומה שפשר מושעה כח ליד המדפיסי', כי בשני הב"י שבידי לח מלחתי לת הדבר הזה), ולונקלוס תרגם לתגחי על גיותניח וגיחותח דיליה הוח, נתגלה על הגחים והגחוה שלו היח, נתגלה על הסוס המתגלה בשלחמה ועל הגבור הרוכב בו, כי לת שניהם רמה בים, ורש"י פי' על כל השירות וכל מה שמקלם בו עוד יש תוספת ולח כמדת מלך בשר ודם שמקלסין לותו ולין בו עכ"ל, והוח מענין הגחון שזכרנו, שרוממות המעלה שלו עונר הגבול והשעור שחשבר לבני חדש לקלסו, ולכן תרגם השבמי (הטט זיך האַבערהאַבען געלייגט), כי רוממות המעל' חס היליה מן הגבול הרגיל יקרח בל"ח (עלהאַבענהייט), ויחות לומר שהרמה לת עלמו מרומם ונשח על כל רוממות המעלה: רמה, תרגום של השליך וכן רומי קשת (תהלים ע"ח ט'), השליכם כמשליך חן: (ב) עזי, שורש עזז הוכח על הגבורה והחומן על הדברי' המפחידים,

---

ה מ ע מ ר

נדעתו כדמז"ל, חולם החמת כי הוח משנע הלשון להשתמש לחר מלת לז על הרוב העתיד, וכן הדין נמלת טרם כמו טרם ילמח (נרחשית כ' ה') טרם ישנו (שם י"ט ד') ובלומה, ולין להקשות על סגולת הלשון. (ב) עזי, הנה לנחר לך דברי רש"י ז"ל למען תריץ בהם ולח תנשל והוח כי רש"י ז"ל נטה לדבת רבינו בלמה שהניח הרלב"ע (כי בכל מקום שהניח הרלב"ע ורד"ק

דברי

תרגום אשכנזי

זיעג, מיין זאַיטענשפיעל איז יה! ער וואָר מיר ערראַטטונג!

דער

ב ש ל ח ט ו

וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה

אלי

ר ש ״ י

עזי בשורק וזמרת כמו וזמרתי וחני תמה על לשון המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בג' מקומות שהוא סמוך לכל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק ה' עזי ומעוזי (ירמי' י"ו). עזי אליך אשמורה (תהלים נ"ט). וכן כל תיבה בת שתי לותיות הנקודה מלא"פ כשהיא מלרכת בלות שליטית וחין השנית בת"ב בחטף הרלשונה נקודה בשור"ק כגון עז עזי רוק רוקי קק קקי על עלו יסור עלו כל כולו וגליסים על כולו וחלו שלשה עזי וזמרת אל כאן ואל יעשי' ואל תהלים נקודי' בחטף קמן. ועוד אין בלאר מהם כתוב וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי ליטועה לכך אני אומר ליש לשון המקרא שאין עזי כמו עזי ואלא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים (תהלים קכ"ג) שוכני בחנוי שלע (עובדיה ג') שוכני סנה (דברים ל"ג). והרי השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי ליטועה וזמרת דבוק הוא לתיבת השם כמו לעזר' השם (אופטי"ה') בעברת ה'. על דברת בני הלדם (קהלת ג'). ולשון וזמרת ל' לא תזמר. זמיר עלילים (ישעי' כ"ה) לשון כיסוח וכריתה עזי ונקמתו של אלהינו היה לנו ליטועה. ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היו' שים לנו מקראות מלבריס בלשון זה וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש לליעות סביב (מלכי' ו' ו') היה לו לומר עשה לליעות סביב. וכן בדברי הימים ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם (דה"ב י') היה לו לומר מלך עליהם רחבעם. מבלתי יכולת ה' ויחטם (במדבר י"ד) היה לו לומר יחטם. והלבשים לשר שלא משה וימותו מתו היה לו לומר. ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב היה לו לומר עזב: זה אלי. בנבואה נגלה עליהם והיו מרלין לותו באלבעו רוח' שפתה.

ב א ו ר

ונלחון הדברי' המונעי' מלהגיע אל המבוקש, יאמר ועתיר יענה עזות (מלאי י"ח כ"ג), שלא יחיש לבל, ולא יבוז מפני כל, גם בזה לא יבוז מלענות כפי העולה על רוחו, וכן העיזה פניה ותאמר לו (משלי ז' כ"ג), הכוונה בנלחון הבלימה והבושת הנטועה בלב האדם, וכן ודוד מברכך בכל עז (שמואל ב' ו' י"ד), שלא תשב לאלעיגים בלל, ויאמר גם על דבר אחין נו רוח חיים, ברוח קדים עזה (לעיל י"ד כ"ח), כלומר המגורת על העומד לנגדה ומנלחתו, וכן במים עזים (ישמי' ט' י"ח), והשם עוז בשהוא עם הכנוי יבא בקבון או עז בקמץ חטוף ואין הבדל ביניהם, ויורה גם הוא על תוקף ונלחון המונעי', ומכללם החויב (בל"א זיעג), והיו"ד סימן המדבר: וזמרת, זמרה יורה על הנגון בכלי שיר בחבר ילוה אל השירה בפה, והשבח והתהלה אשר יוצר יקרא גם הוא שירה או זמרה, וזמרת חסר יו"ד הכנוי, כי מלת עזי מוכנת עלמה ואחרת עמה כמשפט לשון הקדש בלאו כתב עזי וזמרתי יה, והטעם הודי' לאל שלא בכחו גבר כי אם מאת השם העוז והנלחון, ואליו יאתה התהלה כי הוא היו' לו ליטועה, ויתבן לומר על דרך מליצת השיר שהשם הוא נלחון שלו והוא יהי' שירו וזמרתו, וכן הוא במכילתא, אין עזי אלא תקפי, ועל וזמרת דרש עשתני לימרה, וכן תרגם לונקלוס תוקפי ותושבחתי, וכן תרגם

ה מ ע מ ר

דברי רבינו שלמה לינו רש"י כאשר יבין כל מעיין) שהיו"ד של עזי נוסף, ומה שאמר הראב"ע שלא נמלא לו חבר, הנה רש"י מלא לו רשים רבים כמו היושבי בשמים ושוכני סנה, שענינו היושב בשמים, שוכן סנה, והביא ראיה לזה מן קמיעות העי"ן של עזי כי לשעתו לא יבוא בשפולים הפ"ה הפעל בקמ"ץ חטף רק לם הלמ"ד הפעל בשו"א כמו בעזך יעשה מלך (תהלים כ"א ב') וכן תקך וחק בניך (ויקרא י' י"ג), לבל לם הלמ"ד בתנועה יבוא הפ"ה בשור"ק מחלה שהמה על משקל פול, ואשר על משקל פֵּל בחיר"ק כמו: חֵן, חֲנִי, לֵב, לִבִּי. לולם לם היו"ד נוסף יבוא רק לשם תמורת הנח, כי רלוי להיות עז, ויהיה זה כמו בתים הנח תמורת ניתים כמשפט משקל פֵּיל, ובמלת זמרת הפסיק רש"י לדעת הראב"ע שבח"קמ"ץ תמורת הסת"ם, ומלינו

ב ש ל ח ט ו

אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃
(ג) יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ׃
מרכבה

תרגום אונקלוס

דֵּין אֱלָהִי וְאֶבְנֵהּ לֵיהּ מַקְדְּשָׁא אֱלָהָא
דַּאֲבָהָתִי וְאֶפְלַח קָדָמוֹהִי׃ (ג) יְיָ מָרֵי גְּבָרָן
קרביא

לנלוי עולם כנון מה דוד מדוד. דודי לח וחלוס וכל הענין: אלהי אבי. הוא זה וארוממנהו. אלהי אבי. לח לחי תחלת הקדושה אלח מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי לבותי: (ג) ה' איש מלחמה. בעל מלחמות כמו איש (רות ח') וכל איש ואישך מתורגמין בעל וכן וחזקת והיית לאיש (מלכים ח' ב') לגבור: ה' שמו. מלחמותיו לא בכלי זיין אלא בשמו הוא נלחם כמ"ש ואני בח אליך בשם ה' לבאות (שמואל ח' י"ז). ד"א ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אומו הוא במדתו לרחם על נרואיו ולזון את כל בלי עולם ולא במדת מלכי לדמה בשהוא עוסק במלחמה

תרגום אשכנזי פח

דער איוט מיין גאָטט, איהן ווילל איך ריהמען! מיינעם פַּא־
טערס גאָטט, איהן ווילל איך ערהעבען! (ג) דער עוויגע איוט
הערר דעם קריעגם, עוויגעם
ווע־

ר ש " י

שפחה על היס מה שלא ראו נביאים: ואנוהו. לנקלוס תרגום לנון נוה. נוה שלנן (יחעי' ל"ג). למוה לאן (שם ס"ה). דבר לאר ואנוהו לשון נוי לספר נויו ושבחו לנלוי עולם כנון מה דוד מדוד. דודי לח וחלוס וכל הענין: אלהי אבי. הוא זה וארוממנהו. אלהי אבי. לח לחי תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי לבותי: (ג) ה' איש מלחמה. בעל מלחמות כמו איש (רות ח') וכל איש ואישך מתורגמין בעל וכן וחזקת והיית לאיש (מלכים ח' ב') לגבור: ה' שמו. מלחמותיו לא בכלי זיין אלא בשמו הוא נלחם כמ"ש ואני בח אליך בשם ה' לבאות (שמואל ח' י"ז). ד"א ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אומו הוא במדתו לרחם על נרואיו ולזון את כל בלי עולם ולא במדת מלכי לדמה בשהוא עוסק במלחמה

ב א ו ר

התשבחי: ואנוהו, לנקלוס תרגמו מלשון נוה, נוה שלנן (ישעיה ל"ג כ'), דין אלהי ואבנה ליה מקדשא (עזרא ו' ג'), וכן פילם רשב"ע, והיה דעת רבי יוסי בן דורמסקית במכילתא, ומלת וארוממנהו שהיא בפל לשון של ואנוהו תרגם לנקלוס על העבודה בנית המקדש ואפלח קדמוהי, ואולם לפי פשוטו נראה שהיהם לשון שבח, ואנוהו לשון נוי, כמו הנוה והמעונגה (ירמי' ו' ב'), לספר נויו ושבחו לנלוי עולם, כנון מה דוד מדוד וגו' דודי לח וחלוס (שיר השירים ה' ט' י'), וכל הענין כמו שפירש"י ז"ל והוא מהמכילתא, בדברי שאר התנאי' שם, ואבא שאול לומר ואנוהו כדמה לו מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון, ופי' לשון ואנוהו אני והוא לעשה עלמי כמוהו לידבק בדרכיו, וכן היו אומרי' לדעת ר' יהודה בנית המקדש בחג הסוכות בשעת הקפת המזבח אני והו הושיעה נא, כדאי' בסוכה (דף מ"ה ע"א), ותהי' הכוונה בו ג"כ כדעת אבא שאול: אלהי אבי, זה הוא אלהי לבותי, מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי לבותי, ונאה לי שארומם אותו בשירי: (ג) איש מלחמה, לנקלוס תרגם מרי נלחן קרביא, וכן תרגם הלשבחי (הערך דעם קריעגם): ה' שמו, נודע ה' מעשה עשה (תהלים ט' י"ג), ונתפרסם שם ההוי' בעולם, ע"י שהי' עמי בעת לרתי, ושדד מערכות הילוריס בעזרתי, והוא לבדו עשה בכה, וכל זה מהורלת השם הנכבד, כמו שזכרנו. וברש"י ז"ל

ה מ ע מ ר

רבים כמוהו (ועיין רשב"ע בהן ומבלול לרד"ק) ואל תתמה ממה שהניח רש"י ממרחק (ממלכים ול"הי) רלה כי העתיד יהופך לעבר, הלא בכל פנות המקרא נמלא בזה? לך יען מן הרוב ינוח וי"ו ההפוך רק בראשית הפסוק לזה השתבל רבינו ז"ל להראות כי גם בלמפע הפסוק הדין כן, ומעתה דברי רש"י כלם נכונים למבין ודין להתריך. (ג) ה' שמו, לדעתי הוא מדרך מנעימי זמירות ישראל שהם יתחילו לספר תהלות ה' ונפלאותיו, פתע פתאום תחלמנה שפחותיה' יען יזכרו כי נעלה ה' מכל שבח ולו דומיה תהלה, לזה יקראן נעוז רוחם: ה' שמו!— וינפנו עד כי ימוח מעט מרנשת הרעיון הנורף והנשגב הזה, והנה אמר זה אלי וגו' והתחיל לרוממהו ה' איש מלחמה וכרגע הבריק בנפשו ליור גבורות ה' ומולדת קרון מתומר לזה סיום המחמר: ה' שמו, כלומר מי ימלל גבורות ה' ומי ישמיע תהלתו אם ה' שמו — וכן הענין בירמי' (ל"ג ג') ובעמום (ה' ח' ט' ויו"ד) ע"ש.

חרגום אשכנזי

וועזען זיין נאַמע ! (ד) קריעגס־
געשפּאַן פּרעה׳ס אונד דעס
רעס־אַפּט שליידערט ער אינו
מעער, דער אויסבונר זיינער
קריעגסאָבערן פֿערואַנקען אין
דער ביזענוועע. (ה) אַבגרונר
בערעקטע זיא; זיא זאַנקען אין

ר ש ״ י

נמלחמה פוגה עמו מכל עסקים ותן נו
כח לעשות זו וזו: (ד) ירה נים. שדי נימת
שדי לשון יריה. וכה״ק לו ירה ייריה
(שמות י״ט). לו לימתלקה לימתדי והתי״ו
משמשת נחלו במקום יתפעל: ומנחר.
שם דנר כמו מרכב. משנב. מקלט קלע:
טבעו. לתן טביעה לנלע במקום טיט. כמו טבעתי נין מלולה (תהלים ס״ט). ויטבע ירמיהו נטיט
(ירמי׳ ל״ח) מלמד שנעשה הים טיט לנמול להם כמדתם שנעבדו לת ישראל נמצר ובלבנים:
(ה) יכסימו. כמו יכסוס והיו״ד התמנעית יתירה נו ודרך מקלות נכך כמו ממול ירניון (תהלים ל״ו)

ירויון

ב ש ל ח ט ו

(ד) מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם
וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף:
(ה) תְּהֹמֹת יְכַסִּימוּ יָרְדוּ בְמְצוֹלֹת

כמו

תרגום אונקלוס

קְרָבָיָא יְיָ שְׁמֵיהּ: (ד) רְתִיכֵי פַּרְעֹה
וּמַשְׁרָיָתֵיהּ שַׁדִּי בְיַמָּא וּשְׁפַר גְּבָרוֹהֵי
אִטַּבָּעוּ בְיַמָּא דְסוּף: (ה) תְּהוֹמַיָּא חָפִיוּ

עליהון

באור

ר״ת ה׳ שמו לף נשעה שהוח נלחם ונוקם מאויניו לוחז הוח נמדתו לרחם על נרואיו ולזון לת
כל נלי עולם, ולח כמדת מלכי הלחמה, כשהוח עוסק נמלחמה פוגה עמו מכל עסקיו ותן
נו כח לעשות זו וזו עכ״ל, והוח מהמכילתי, דרשה נעימה קרובה לל המשנ: (ד) מרכבת פרעה,
שהיו נכבדות, ועמהם כל חילו, כלילו ירה לותם, נמו תן שהוח קל, וכן תרגם לונקלוס שדי
נימת, לשון השלכת החן, והי׳ לו למתרגם התשכנזי לתרגם (טוהם על חתם חשער), חלח
שלהמתיק המליצה בלשון לשנו המתמם נתיבת (שוידערטע), והוח שהיל מקליעת לבני הקלע:
ומבחר, שם דבר כמו מרכב, משנב, מקלט קודם, ולחרי שהוח כולל לל כל השלישים
הנזכרים, יתכן לומר בלשון רבים טבעו בים סוף: (ה) תהמת, תחתית המים העמוקים
בלי חק ושעור קלוב, וכן מלולות הם עמקי המים היורדים בלי שעור, חלח שתחתית הים
יקרלו תהום, והעומק יקרלו מלולה, לומר שתחתית הים נסה לותם, ע״ד מליצה כמו שלמר
תנלעמו לרץ, והם ירדו לל התחתית ההוא נמעמקי הים כמו החזן הנבד כחבר יוצלך לל המים:
[יכסימו, שרשו נסה, והוח עתיד ליסתר מנגיון פֹּעַל עם כנוי נסתרים, ויש נמלה זלת לרנעה
זכויות: הת׳ שהסמ״ך רלוי׳ להדגש לפי׳ הבנין כמו עמל שפתיו ויבשימו (תהלים ק״מ י׳),
ונפל הדגש להקל, לומש נמלה כזה רבים נמקום שבי״ן הפעל נהוח, ויקנלו לתו (נרחשית
כ״ו י״ד), לתם מנקבים (לעיל י׳ י״ח), ודומיהם: הג׳ שנלה נם היו״ד מורגשת נמבטא,
שלח כמנהג נחי למ״ד ה״ח שדרכה להיסתר נעתיד לנסתרים, כמו ויכסו לת הרכב (שם י״ד כ״ח)
והוח הסנה שהוקלה המלה מהדגש, ביעור כללות היו״ד, וגם לזכות זה נמלה חנרים, ונקרך
ולחנך ירניון (דנרים ח׳ י״ג), ירוין מרנן כיתך (תהלים ל״ו ט׳), ולומיהם: הג׳ שנלה נם
וח״ו נוספת, וגם זה מלוי לפעמים, ונפרט נמלילות הזירים, כעין שמלה רגיש כזירה זלת,
יחנלמו, תמלמו, תוריעמו, כסמו, תנלעמו, תנלמו ותעשמו: הד׳ הוח השני הגדול מכולם,
שנלה המ״ם נמלחמות נמקים החולם, כמו שהוח נחנריו שהזכרתי, לוהוח הקשה לרש״י ז״ל
שכתב לין דומה לו נמקרח נוקודתו ודרכו להיות נוקודתו יכסימו מלחמוש עד כלן לשונו,
ורלה לומר נחולם, כי הרחשונים קריו לחולם מלחמוש, חולם כנר נחלו גם לנ״ו זה
ריעים, יפשוטו הם (לקמן י״ח כ״ו), לל תעניקי מזה (רות ג׳ ח׳), ומה שכתב רש״י שלין
לו דומה, היינו שתנת המ״ם לכנוי נסתרים נמלחמות, ולחרו המדקדקים שזכותו גרמה לו,
ר״ל נעבור היותו שבן לשורק הקודם לו (ולף שנוקדה פה היו״ד נקמן, מ״מ הוח נמקום
מלחמוש, רק שהוח״ו מקדמה ע״פ המסורת), כדי לזווג הקריחה, והוח דרך נקות נענרי,

כמו

כְּמוֹ־אֶבֶן׃ (ו) יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי
בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב׃
(ז) וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ
תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ׃
ובמימר

תרגום אונקלוס

עֲלֵיהוֹן נָחֲתוּ לְעוּמְקָיָא כְּאַבְנָא׃ (ו) יְמִינָךְ
יְיָ אַדִּירָא בְּחֵילָא יְמִינָךְ יְיָ תְּבָרַת סַנְאָה׃
(ז) וּבְסַגִּיאוּת חוּקְפָּךְ תְּבַרְתַּנּוּן לְדָקְמוּ עַל
עַמָּךְ שְׁלַחְתְּ רוּגְזָךְ תְּשֵׁיצִינּוּן כְּנוּרָא לָקָשָׁא׃
ובמימר

תרגום אשכנזי פט

טיעפֿען, וויא שטיין. (ו) דיינע
רעכטע, אָ עוויגער! פֿער־
הערליכט דורך מאַכט, דיינע
רעכטע, אָ עוויגער! צער־
שמעטטערט דען פֿיינד.
(ז) דורך דיינע גראָסע מאַיעס־
טעט צערמאַלמעסט דוא דיינע
ווידערזאַכער: דוא לאַססעסט איהן אויס, דען ברענענדען צאָרן, ער פֿערצעהרעט זיא
ובמיר

ר ש "י

ירויון מדמן ניתך והיו"ד רחצונה שמשמע'
לשון עתיד כך פרשהו טבעו כים סוף
כדי שיחזרו המים ויכסו אותן. יכסיומו
אין דומה לו במקרא בנקידתו ודרכו להיות
נוקד יכסיומו מלחפוס (גם כאן מובח
להיות חולם כמ"ש): כמו אבן. ובמקום
אחר כללו בעופרת. ובמקום אחר יאכלמו
נקד. הרשעים נקד הולכין ומטרפין עולין ויורדין. בינונים כאבן. והכשרים בעופרת שנאמר מיד:
(ו) ימינך ימינך. שני פעמים בשירה עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין: ימינך
נאדרי בכח. להכיל את ישראל. וימינך השנית תרעץ לויב. ולי נראה לומר ימין עשה תרעץ
לויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלחמות בידי אחת. ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח
מה מלחמתה ימינך היא תרעץ לויב וכמה מקראות דוגמתו כי הנה לויביך ה' כי הנה לויביך יאבדו
(תהלים ק"ג). עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו (שם צ"ד). נשאו נהרות ה' נשאו
נהרות קולם (שם צ"ג). לא לנו ה' לא לנו (שם קט"ו). לעגה נפש ה' לעגה את השמים (הושע
י'). תכני לה' תכני העיר (שופטים ה'). לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום
עלינו אדם (תהלים קכ"ד). עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר (שופטים ה'). תרמסנה רגל
רגלי עני (ישעי' כ"ו). ונתן חרנם לנחלה נחלה לישראל' שנאמר (תהלים קל"ו): נאדרי. כמו רבתי עם
(איכה א'). שרתי במדינות. גבורתי יום: תרעץ לויב. תמיד היא רועצת ומשברת האויב ודומה
לו וירעצו וירוללו את ישראל בשופטים (שימן ו"ד) (ד"א ימינך הנאדר' בכח היא משברת ומלקה
לויב): (ז) (וברוב גאונך. את היד נלבד רועצת האויב כשהוא מרומם ברוב גאונו לא יהרוס קמיו
ואם גדול גאונו לבד לויביו והרסים ק"ו כשהלח גם חרון אף יאכלמו): תהרוס. תמיד אתה

באור

כמו ומולקיו ומובחיו (יחזקאל מ"ג י"ח), שהרוגי מנוחיו, כי הוא מנוחי העי"ן, ונח כן בעבו'
מולקיו שהוא מנקי פ"י, וכן הרו והגו (ישעי' נ"ט י"ג), שהרוגי והגו, כי הפ"ח שרשית, ונח
כן בעבור הרו שהרגו ירה, והפ"ח מן ההשגיל] : (ו) ימינך ה' וגו', נכר פודעתיך שדרך המקרא
לכפול בנך, נאדר תבח הקריאה נאחת מדאות השיר, כמו נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם (תהלי'
צ"ג ג'), ודומיהם, ונאדרי נפעל והיו"ד בו נוסף, ועניני החזיבות והגדולה כמו שתרגם
התבנזי (פערהערליכט), והוא מוסב על השם, כי ימין לשון נקבה, ומשעור לאתה ה' הנאדר
בכח, ימינך רועצת ומשברת את האויב, וכן לי' במכילתא נאדרי בכח נאה לאתה ואדיר בכח:
(י) וברב גאונך, שהוא לשעלה על כל גאים, לאתה הורס, מפיל ומכניע את הקמים נגדך,
ומי הם הקמים כנגדו, אלו הקמים על ישראל, וכן הוא אומר כי הנה לויביך יהמיון (שם פ"ג ג'),
ומה היא ההמיה, על עמך יערימו סוד (שם ל'), ועל זה הוא קורא לותם לויביו של מקום
(רש"י), וכן תרגום אונקלוס לפי הכוונה לדקמו על עמך. כל הרם לשון הסרת הדבר מחבונתו
והשפלת קומתו, כמו והרסת את מזבח הבעל (שופטים ו' כ"ה), הן יהרוס ולא יבנה (איוב
י"ב י'), וממנו יאמר אל יהרסו לשעלת אל ה' (לקמן י"ט כ"ד), כי היולת מן הסדר והמעלה
אשר הוגבל לו שהורס הבנין: יאכלמו, החזון שהוא קום הלף והקלף הדומה לאש יאכלם

תרגום אשכנזי

בשלח טו

וויא שטאפפעלן. (ח) פֿאָם
הייך דיינער נאָזע טהירמטען
זיך וואַססער עמפאָר, פֿליע־
סענדעס שטיינר אויפֿרעכט וויא
דיא וואַנד, דער אַבגרונד וואַרד

(ח) וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ
כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת
בלב

ר ש ״ י

הורם קמיך הקמים נגדך ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויביך יהמיון (תהלי׳ פ״ג) ומה היה ההמיה על עמך ישרימו סוד ועל זה קורא אותם קמיהו של מקום: (ה) וברוח אפיך.

תרגום אונקלוס

(ח) וּבְמֵימַר פּוּמָךְ חַכִּימוּ מַיָּא קָמוּ כְּשׁוּר
אוֹלַיָּא קָפוּ תְּהוֹמֵי בְּלִבָּא דְיַמָּא: (ט) דַּהֲוָה
אמר

הוסיף מב׳ נחירים על לף דבר הכתוב כביכול בשביל׳ דוגמת מלך ב״ו כדי להשמיע לאזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר כשהדם כועס יולף רוח מנחיריו וכן עלה עשן מפיו (תהלים י״ח) וכן ומרוח אפו יכלו (לעיל ד׳) וזהו שאמר למען שמי תאריך לפי (ישעי׳ מ״ח) כשזעפו נחה נשימתו לרוכה וכשהוא כועס נשימתו קלרה. ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אחיס אפי לבתוס נחירי בשני הלף והרוח שלף יכלו לך בשבילך. לאחטם כמו נאקה באחטם בשמ׳ שנת כך נראה בעיני. וכל לף וחרון שאמקרית לני לומר בן חרה לף כמו ועכשי חרה מני חורב (לעיל ל׳) ל׳ שריפה ומוקד שהגחרים מתחממים ונחרים בעת הקלף וחרון מגזרת חרה כמו רגון מגזרת רגה וכן חמה ל׳ חמימות על כן הוא אומר בערה בו (לעתר ח׳) ובנוח החמה אומר בתקרה דעתו: נערמו מים. לונקלוס תרגם לאזן ערמימות ולאזן לאות המקרית כמו ערמת חטים (שיר ז׳) ונלמו כמו נד יוניח: נערמו. ממוקד רוח שילף מלפף יבשו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים: כמו נד. כתרגומו כשור בחומה: נד. לאזן לבור ובנוס כמו נד קליר ביוס נחלה (ישעי׳ י״ז). כונס כנד לף כתב כונס בנחל חלף כנד ואלו היה כנד כמו בנחל וכונס לאזן הכנסה היה לו לכתוב מכנים כבנחל מי היס חלף כונס לאזן חוסף ולובר הוא וכן קמו נד לחד ויעמדו נד לחד (יהושע ג׳) ולין לאזן קימה ועמידה בנחלות חלף בת מות ולבורים ולף מלינו נחל נקוד חלף במלף״פוס כמו שימה דמעתי בנחלך (תהלים נ״ו). לת נחל החלב (שופטים ל׳): קבלו. כמו וכגבינה תקפיאני (לעיל י׳ ל״ד) שהוקבו ונעשו כלבנים והמים זורקים לת המצריים על פחזן בכח ונלחמים עם בכל מיני קוצי: בלב ים. נחוק היס
בדרך

באור

נחצר יחכל הלף לת הקף, וכל לף וחרון שאמקרית הוא מן הענין הזה, חרה לף כמו ועכש׳ חרה מני חרב (לעיל ל׳ ל׳), לאזן שריפה ומוקד שנחירי׳ מתחממים ונחרים בעת הקלף׳ וחרון מגזרת חרה כמו רגון מן רגה, וכן חמה לאזן חמימות, ע״כ הוא אומר בערה בו (לעתר ח׳ י״ב), ובנוח החמה אומר בתקרה דעתו. (רש״י): (ח) וברוח אפיך, היולף מבני נחירים של לף דבר הכתוב בביכול בשביל דוגמת מלך ב״ו, כדי להשמיע לאזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר, כשהדם כועס יולף רוח מנחיריו, וכן עלה עשן באפו (שמואל ב׳ כ״ב ט׳ ותהלים י״ח ט׳), ומרוח אפו יכלו (לעיל ד׳ ט׳). ולונקלוס תרגם ובמימר פומך להרחיק ההשמה כדרכו: נערמו, לונקלוס תרגמו לאזן ערמימות, מבימו מיא, ולולם הגרסה שהוא כמו ערמת חטים (ש״ה ז׳ ג׳), ונלמו כאו נד יוניח (וכן תרגם יב״ע לית אצבידו מיא עורמן עורמן ואני הסירוני׳ הם דעות רז״ל במכילתא) [ועוד נ״ל כי מה שהוא מצנין ערמימות לא למלף בכתוב כי לף מן הספעיל] לאמר שמוקד רוח שילף מלפף יבשו המים ונעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גביהים: כמו נד, כתרגומו כשור, כחומה, שהמי׳ שדרכם להיות נוחלים ויורדים קמו נרוח לפיו כמו חימה: קפאו, כמו וכגבינה תקפיאני (לעיל י׳), לאמר שמרוח לפיו הוקבו ונקבצו תהומות שבתוך היס, והוא מלאר בעל שלג דלגות ותיבות וברוח לפיך מוקפית ומוסבות על

המעמר

(ח) נערמו, כתב הרש״ד בהגהותיו לבקור ז״ל: ועוד נראה לי כי מה שהוא מצנין ערמימות
לף

בְּלֵב־יָם: (ט) אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף
אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ
נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי:
נשפח

תרגום אונקלום

אָמַר סַנְאָה אֶרְדּוֹף אַדְבֵּיק אֲפַלֵּיג בָּזְחָא
תִּשְׁבַּע מִנְּהוֹן נַפְשִׁי אֶשְׁלוֹף חַרְבִּי תְּשֵׁיצִינוּן
ידי

תרגום אשכנזי צ

פֿעסטע מיטטען אים מעערע.
(ט) דער פֿיינד שפּראַך: איך
פֿערפֿאָלגע, האָלע איין, טהיי־
לע בייטע אוים, מיין מוטה
זאָלל איהרער פֿאָלל זיין! איך
ציעהע מיין שווערדט אוים, מיי־
נע האַנד פֿערטילגט זיא;

ר ש " י דוא

ודרך המקילות לדבר כן עד לב הימים. בלב התלה (שמות ג' י"ח) לשון עקרו ותקעו של דגר: (ט) לשון חומר חויב. לעמו נשפיתם בדברים לרדוף ולחזיק ולחלק שללם עם

שרי ועבדי: תמלאמו. תמלא מהם: נפשי. רוחי ורצוני ואל תתמה על תיבה המדגרת בשתים תמלאמו תמלא מהם. יש הרבה בלשון הזה בי' הנגד נתתני (יהושע ט"ו) כמו נתת לי. ולא יכלו דברו לשלוח כמו דבר עמו. בני יגלוני (ירמי' י') כמו יגלו ממני. מספר לעדי תגידנו (חיוב ל"ח) כמו תגיד לו. חף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם: אריק חרבי. תשלוף ועי"ש שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק נופל בו לשון הרקה כמו מריקים שקיהם. וכליו יריקו (ירמי' מ"ח). ואל תתמה אין לשון ריקות נופל על היולת אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי תניביו (ברחשית י"ד) חזדיין בחרבי מלינו הלשון מוסב אף על היולת. שמן תורק (שיר א') לא הורק מכלי אל כלי (ירמיה מ"ח) לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי מלינו הלשון מוסב על היין. וכן והריקו חרבותם על יופי חכמתך דחירס (יחזקאל כ"ח): תורישמו. לשון ריטות ודלות כמו מורים ומעזיר:

ב א ו ר

שלשתן: (ט) אמר אויב, לעמו כאשר פיתם בדברי' לרדוף ולחזיק ולחלק שלל עם שרי ועבדי: תמלאמו, תתמלא מהם: נפשי, רוחי ורצוני (איין מוטה), ואל תתמה על תיבה המדגרת בשתים תמלאמו תמלא מהם, יש הרבה בלשון הזה, כי תרן הנגד נתתני (יהושע ט"ו י"ט, ושופטי' ח' ט"ו), כמו נתת לי, ולא יכלו דברו לשלוח (ברחשית ל"ז ד'), כמו דבר עמו, בני יגלוני (ירמי' י"ב), כמו יגלו ממני, מספר לעדי תגידנו (חיוב ל"ח ל"ז), כמו תגיד לו, חף כאן תמלאמו תמלא נפשי מהם, (רש"י). וכבר הודעתיך (לעיל ח' י"ז) שהפעל הקל מן מלא יבא לפעמים עם מלת את, כמו ומלאו בתי מצרים את הערב (שם), וכן הפעל ממנו ותמלא הארץ את המים (מלכים ב' ג' כ'), וימלא את החכמה (שם ז' י"ד), ודומיהם, ויתכן לפי זה שיהיה תמלאמו כמו תורישמו, תוריש אותם, כן תמלאמו תמלא אותם, כמשפטו [ועם כל זאת פירושו תמלא מהם, כמו את הערב, פירש מן הערב, ואולי תהיה כן גם כוונת רש"י ז"ל]: אריק חרבי, תשלוף, ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ונשאר ריק, נופל בו לשון הרקה, כמו מריקים שקיהם (ברחשית מ"ג ל"ה), וכליו יריקו (ירמי' מ"ח י"ג), ואל תתמה אין לשון ריקות נופל על היולת אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו אבל לא על החרב ועל היין, ולדחוק ולפרש אריק חרבי תניביו (ברחשית י"ד י"ד), חזדיין בחרבי (חיך ווילל מיך וועפֿענען מיט מייגעם טוועדטע), מלינו הלשון מוסב אף על היולת, שמן תורק (ש"ה א' ג'), לא הורק מכלי אל כלי (ירמי' מ"ח י"ב), לא הורק הכלי לא כתיב כאן, אלא לא הורק היין מכלי אל כלי, מלינו הלשון מוסב על היין, וכן והריקו חרבותם על ימי חכמתך דחירס (יחזקאל כ"ח ז'), (לשון רש"י), ויהי' בענין הזה ריק כמו מלא יאמר גם הוא על הממלא ועל המתמלא ממנו [וכמו ארם בער יאמר על האש העורף ועל העץ הנזרף]: חורישמו ידי, תשמידם וכן ואם לא תוריטו (במדבר ל"ג כ"ה), וכן

ה מ ע מ ר

לא נמלא בכתוב כ"א מן ההפעיל ע"כ. והנה בא ערוס יערים הוא (ש"א כ"ג כ"ג) וערוס הוא

תרגום אשכנזי

(י) דוא בליעזעסט מיט דיינעם הויכֿע, דאַז מעער בערעקטע דיא, זיא זאַנקען וויא בלייא אין שטראָמענדעם געוועסם ער. (יא) וער איוט אונטר דען מעכֿטען, אָ עוויגער! וויא דוא? וער איוט פֿערהעררליכֿט מיט היי־ליגקייט וויא דוא? פֿורכֿטבאַר אים לאָבען, וואונדערטהעטער!

ר ש " י

(י) נשפת. לשון הפחה וכן גם נשף בהם (ישעיה מ'): נללו. שקעו עמקו לשון מגולה: כעופרת. אפר פל"ום בלעז: (יא) באלים. בחזקים כמו ואת אילי האדמה לקח. (יחזקאל י"ז). אילותי לעזרתי חושה (תהלים כ"ב): נורא תהלות. יראוי מלהגיד תהלותיך

בשלח טו

(י) נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: (יא) מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־

פלא

תרגום אונקלוס

יְדֵי: (י) אֲמַרְתְּ בְּמֵימְרָךְ חָפָא עֲלֵיהוֹן וַיְכָא אִישְׁתָּקָעוּ כַּאֲבָרָא בְּמַיִן תַּקִּיפִין: (יא) לֵית בַּר מִנָּךְ אַתְּ הוּא אֱלָהָא יְיָ לֵית בַּר מִנָּךְ אֱלָהָא אַתְּ אַדִּיר בְּקוּדְשָׁא דְחֵיל תּוּשְׁבָּחָן

עביד

באור

תרגם לונקלוס תנזילון ידי: (י) נשפת, לשון הפחה, וכן וגם נשף בהם (ישעיה מ' כ"ה), נל"ן (הויכֿען בלאַזען), ואונקלוס תרגם נשפת ברוחך, למרת במימרך, כדרכו: צללו, שקעו זידו בעומק: כעופרת, בדב"י אפר פלו"ם בלע"ז עכ"ל, והוא (בלעז) נל"ן, ובמים אדירים דבקעם נללו, שקעו במי הים, שהם אדירים מכח מרובתם ומצרי גליהם, כאשר ישקע העופרת במי מנוחות, ולכך מלת כעופרת משומדת בטעם ז"ק: (יא) באלם, בחזקים, כמו ואת אילי האדמה לקח (יחזקאל י"ז י"ג), כן פירש"י ז"ל, והרמב"ן והרלב"ע כתבו שמלאכי מעלה יקראו אלים, והקב"ה יקרא אל עליון ואל אלים, והאונקלוס תרגמו (מעלטע), הנאמר על הכחות השמימיות ועל רוחני ארץ בכתוב: נורא תהלת, יראוי מלהגיד תהלותיו פן ימעטו, על כן לך דומיה תהלה. (רש"י ורלב"ע), והרמב"ן מפרש טעם נורא תהלת כי יעשה דברים נוראים אשר הוא מהולל בהם, שיעשה נקמות בעובדי כלונו והושיע את עבדיו, ועל ידם הוא

נורא

המעמר

מקור מהקל, ואם כבר נגלה המקור אין ספק כי שלח את מעינותיו על פני כל הבנין, ואם לא מלינו יתר התופנים מזה, וכבר אמרנו בספרנו תל"ע (ח"ג סינטאקס דפוס פרעג תקל"ג) כי בהלוה המקור אל דרך התלטה יתנה בנין המקור מבנין פעל המוחלט ויבוא לפעמים המקור בקל כמו טרף טורף שהמקור בקל ופעל המוחלט בפועל, וכן גנוב יגנב הפעל בנפעל והמקור בקל וכדומה, ולולם אם לא היה לבעל הלשון בפעל הזה בבנין הקל יתאמת במקור מזאר בניינים כמו קטר יקטירון (ז"ח ב' י"ו) שהמקור בפיעל והמחלט בהפעיל לפי שלא נמצא מצדר הזה הקל, וא"כ נאן שגם המקור בקל אין ספק שהבנין הזה נכנס בלשון אף שאין לו זולת פה זכרון במקרא, (ט) תמלאמו נפשי, יפה תרגם ילידי מהרמ"ל נ' בקדר עיון תפלה שלו (מן מיהנען זאָל זיך מייגע מאַכֿען זעטטיגען) כי כל ההרגשות הפנימיות אם לטובה אם לרעה נקראים נפש, וכן לויבי בנפש יקיפו עלי (תהלים י"ז ט'). (י) נשפת, דרב נשף עניינו לחד בבי"ת לו בפ"ז כמו ורוח ה' נשבה בו, ומזה ויפח לותם לבנים (בראשית ב' ו' י"ח), והרלב"ע אמר ז"ל: מגזרת נשף כי בנשף הבלית רוח שהטביע לותם ע"כ, ומה יענה בספוק וגם נשף בהם ויבשו (ישעי' מ' כ"ד), ויותר נכונים לדברי החכם בעזעניום שאמר כי נספוך הוא, והאם נגזר מן הפעל (בדרך לוב הדברים בלשון עבר) כי לפני בלית הדמם ולחרי בולה יבשב רוח לבן נאמר גם על עת בקל גם על עת עבב נשף. (יא) נורא תהלות, הנה הפסוק י' וי"ב נכתבים יקדו לך מטעם

שזכרנו

בשלח טו

פֶּלֶא: (יב) נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ
אָרֶץ: (יג) נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ
גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל־נְוֵה
קדשך

חרגום אונקלום

עֲבִיד פְּרִישָׁן: (יב) אֲרֵימְתְּ יְמִינָךְ בָּלַעְתִּנּוּן
אַרְעָא: (יג) דַּבַּרְתְּ בְּטַבְוָתָךְ לְעַמָּא דְנָן
דְּפָרַקְתָּא סוֹבַרְהִי בְּחוּקְפָּךְ לְדִירָא דָּקוּדְשָׁךְ:
שמעו

חרגום אשכנזי צא

(יב) דוא נייגטעסט דיינע רעכ־
טע הין, דיא ערדע פֿערשלאַנג
זיא. (יג) נון פֿיהרסט דוא מיט
דיינער גנאַדע דיעזעם פֿאָלק,
דאַז דוא בעפֿרייעט, דוא לי־
טעסט עם מיט דיינער מאַכט

ר ש " י צו

תהלותיך פן ימעטו על כן לך דומיה תהלה. (שם מ"ב). (יב) נטית ימינך. כשהקב"ה נוטה ידו הרשעי' כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלי' בהטיית' וכה"ל ה' וה' יטה ידו וכתל עזוב ונפל עזוז (ישעי' ל"ג) משל לכלי זכוכית הנתונים בידי אדם מעט ידו מעט והן נופלין ומשתברין: תבלעמו ארץ. מבלין שזכו לקבורה בשכר שומרו ה' הפליק: (יג) נהלת. לשון מנהל ואונקלוס תרגם לשון נוצח

באור

נורא, לת כמלכי האומה הנוראי' בעולם, והנה המשך הכתוב כאשר זכרנו בהקדמת הפרשה, מי באלם נאדר בקדש, לו נורא תהלת, לו עשה פלא, כמוך ה'! נותת להתחיו ונכפל הרמוי להכפלה, בעבור הוד הפירי, ולהורך בעימות הנגון: (יב) נטית ימינך, מהו הפלא שעשית, כי אתה בתנועת קלה בחדס הנוטה יד ימינו, גרמת להם שבלעם הארץ: (יג) נחית בחסדך, וכימין ההי' בעלמו אשר הא נפרעת מן החויב, הא נחית בחסדך את העם אשר גאלת, בעמוד ענן לנחותם הדרך: נהלת, לשון מנהל, ואונקלום תרגם לשון נוצח וסובל, ולת דקדק לפרש אחר לשון העברית. (רש"י): בעוזך, בתוקף ותגבורת על כל הפנרים המונעים: נוה קדשך, כמו הנוה הקדום אשר לך, כלרך הלשון לשמש בסמיכות המתואר אל שם המקרה, תמורת שם התואר, והוא הר סיני שהש שכן הכבוד, כן דעת הרשב"ע, והרמב"ן כתב שהוא המקדש, כאשר יאמר עוד מקדש אדני כוננו ידיך, וכן אמרו במכילתא אין נוה אלא בית המקדש, והמשך הכתוב כך הוא, אמר שהשם ינאל בעזו את כל המונעי' ויוליך את עמו לנוהו, ונפסוקים הבאים יבאר איך יהי' הנאלתן והעוז הזה, אמר שהעמים אשר ישמעו את שמע הפלא הגדול אשר עשה השם, תבא בהם ירא' ופחד, וע"י התימה והפחד ההוא יהיו דומי' כאבן ולא יקומו למלחמה, עד אשר יעבור עם ה' והוא יגיאם ויושיבם בהר נחלתו, וימלוך עליהם, ואז יודע מלכותו לעולמי עד, כי לו לבדו יאתה המלוכה והשלטון, ובא נהלת בלשון עבר תחת עתיד

כמשפט

המעמר

שזכרנו לעיל בענין ה' שמו הפסיק המשורר וקרא בהתלהבות רוחו: מי כמוך וגו' הלא אתה ה' עשה פלא נורא תהלות ולכן לך דומיה תהלה וכפירוש רש"י ורמב"ן, ואחרי אשר נחה דעתו נפשו מוזר לעניני ואמר נטית ימינך וכדלעיל. (יג) נחית, בפסוקים הבאים יראה המשורר עוז בנפשו עמו והבטיחם כי ה' יוליכם אל ארץ כנען (שהוא נוה קדשו כי כל הארץ מקדש מלך ה' לבלות ועיני ה' דורש אותה תמיד וכן הכוונה לקמן מקדש ה' כוננו ידיך) וכל יפחדו מן העמים אשר על גבולם יעבורו, וגם לא מעט כנען, כי ה' יביא מרך בלבבם. ואל תתמה על מה שאמר, אז נבהלו אלופי אדום, וכבר בא ואלם אדום לקראתו בעם ככד וכיד חזקה (במדבר כ' כ'), וכן הדבר ביושבי כנען שנאמר ונמגו כל יושבי כנען, ונאמר בפרשת עקב לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' אלהיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה (דברים י"א כ"ה), ובאמת כל מלכי כנען עשו מלחמה עם בני ישראל מלבד יושבי גבעון אשר השלימו עמם, אך הענין הוא שאם גם למושל עם לו לשר הצבא

לב

תרגום אשכנזי

בשלח טו

צו דיינער הייליגען וואָהנונג. (יד) פֿעלקער האָרען עס, זיא בעבען, אַנגסטוועהע ער= גרייפֿט דיא איינוואָהנער פלשת. (טו) פֿלעטצליך ער= שרעקקען דיא שטאַממהעררן אדום'ס, דיא פֿירשטען מואב'ס, ציטטערן ערנרייפֿט זיא, עם צאַגען אַללע בעוואָהנער כנען'ס. (טז) אַנגסט אונד פֿורכט ווירד איבער זיא פֿאַל= בגדל לען

תרגום אונקלוס

רשי

(יד) שְׁמָעוּ עַמְמַיָּא זָעוּ דַּחֲלָא אֲחַדְתִּינוּן לְדָהֲווֹ יָתְבִין בְּפָלֶשֶׁת: (טו) בְּכֵן אִתְבְּהִילוּ רַבְרְבֵי אֱדוֹם תַּקִּיפֵי מוֹאָב אֲחַדְתִּינוּן רְתִיתָא אִתְבַּרוּ כָּל דַּהֲווֹ יָתְבִין בְּכְנָעַן: (טז) תִּפֵּיל עֲלֵיהוֹן אֵימָתָא וְדַחֲלְתָּא בְּסָגֵי תּוֹקְפָךְ ישתקון

נוזח וסובלו לא דקדק לפ' אמר ל' העברי': (יד) ירגזון • מתרגזין: יושבי פלשת. פלשתי' מפני שהרגו את בני לפרים שמהרו את הקץ וילאו בחזקה כמפורש בדברי הימים ויהרגו' לגזי נת: (טו) אלופי אדום אילי מואב. והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים אלא מפני אמינות שהיו מתאוננים ומלטערי' על כנודם של ישראל: נמוגו. נמסו כמו נרגיש תמוגגנה. אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו: (טז) תפול עליהם אימתה • על הרמוקים: ופחד.

באור

כמשפט הנבואות, כלומר שהדבר נכון ובדוק בלבו נעשה כבר: (יד) שמעו עמים, שהם סביבותיהם, גם יעברו עליהם: ישבי פלשת, ארץ פלשת וכן יושבי כנען: (טו) אילי, ניו"ל והוא הקבוץ מן חיל, כי הצרים נערך לפל העם, כמו החילים ההולכים בראש העדר, והנה פלשתי' אדום ומואב לא נלחמו עם ישראל במדבר: נמגו, נמסו כמו נרגיש תמיגגנה (תהלי' ס"ה י"ח), ועל דרך ונשמע ויאמס לבבנו (יהושע ב' י"א): (טו) תפל עליהם, לשון הרמב"ן ז"ל יתפלל שתפול עליהם אימתה ופחד ולא יצאו לקראת ישראל למלחמה, ור"ח אמר כי תפל. עליהם שב אל פלשת אדום ומואב לא אל כנען, והוא שאמר עד יעבר עמך ה', כי עליהם עברו טרם בואם אל ארץ כנען ולא נלחמו עמהם ואם ילא אדום לקראתם בעם כבד וביד חזקה לבל יעברו בארצו, לא נלחם בהם, ולולא כי נפל עליהם אימתה ופחד, היו מבן להלחם בהם מצלחתו לזאת, ולא הזכיר עמון כי עמון ומואב כנוי אחד הם, ויתכן שגם על הכנעני נפל פחדם ולא נלחם בהם עד עברם, כי הכנעני מלך ערד יושב הנגב, לימנו כנעני ניתוסו בדעת רבותינו ע"ל: אימתה, על הרמוקים ופחד על הקרובים, כענין שנאמר כי שמענו את

המעמר

לב לחמין ורוח נגורה להתרוקה פנים עם החוב, בגל זאת לא לגזי הגבא רבי לבב וסרי רוח הן יפלו חללים לפני החוב, והמלך לא נוצא בדב עם וזר הגבא הגבור לא ימלט בחיל עלום. ומזה תבין כוונת הכתוב באן כי על אלופי אדום אמר נבהלו כי אם גם יצא אדום לקראת ישראל הנה לולא ובהלו היו לוחמים עמהם, אבל עתה כי ידעו מפניהם עמדו רק על הפרק לבלתי תת לותם לעבור בגבולם, לולם חילי מואב יחזקו רעד כי אחזם רעד ובלבות ולא מבאו לגזי חיל יהיה כמ"ש ויגר מואב, ועל ארץ כנען אמרו לאמר עם בני ישראל אמר שובבי הארץ והוא העם נמוגו וינוסו מפניהם.

ב ש ל ח ט ו

בִּגְדֻלַּ֣ת זְרוֹעֲךָ֣ יִדְּמ֖וּ כָּאֶ֑בֶן עַד־
יַעֲבֹ֤ר עַמְּךָ֙ יְהוָ֔ה עַד־יַעֲבֹ֖ר עַם־זוּ
קָנִ֥יתָ: (יז) תְּבִאֵ֣מוֹ וְתִטָּעֵ֔מוֹ בְּהַ֖ר
נַחֲלָתְךָ֑ מָכ֤וֹן לְשִׁבְתְּךָ֙ פָּעַ֣לְתָּ
יְהוָ֔ה מִקְדָּ֖שׁ אֲדֹנָ֑י כּוֹנְנ֥וּ יָדֶֽיךָ:

יהוה

תרגום אשכנזי צב

לעז, דורך דיינעם ארמעם
גרעסע ערשטאַרקייט זיא וויא
שטיין, ביז דיין פֿאָלק הינדורך
ציעהט, עוויגער! ביז דיעזעם
פֿאָלק הינדורך ציעהט, דאַז
דוא ערוואַרבסט; (יז) דוא
ברינגסט זיא הין, פּפֿלאַנצעסט
זיא איין אין דיין ערבנעבירגע,
אן יענען זיטץ, דען דוא צור
וואָהנונג דיר, עוויגער!

איינגעריכטעט, אין דאַז הייליגטהום, אָ הערר! דאַז דיינע הענדע בעריטעט. (יח) דער עוויג=

תרגום אונקלוס

יְשָׁתְקוּן כְּאַבְנָא עַד דְּיֶעְבַּר עַמָּךְ יְיָ יַת
אַרְנָנָא עַד דְּיֶעְבַּר עַמָּא דֶּנָן דִּי פְּרַקְתָּא
יַת יְרְדְּנָא: (יז) תַּעֲלִינוּן וְתַשְׁרִינוּן בְּטוּרָא
דַּאֲחֲסַנְתָּךְ אֲתַר מְתַקַּן לְבֵית שְׁכִינְתָּךְ
אַתְקִינְתָּא יְיָ מַקְדְּשָׁא יְיָ אַתְקָנַתְהִי יְדָךְ:

"

ר ש " י

על הקרובים כענין שנאמר כי שמענו
את אשר הובים וגומר (יהושע ב')
(ס"ל לימתה על הקרובים ופחד על
הרחוקים): עד יעבר עד יעבר. כתרגומו:
קנית. חבבת מאחר חומות בחבן הקנוי
בדמי יקרי' שחניב על הלל': (יז) תביאמו.
נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר
תביאנו (ס"ל שלא יכנסו והכי לישתמ בהדיא
פ' יש נוחלין קף קי"ט ובמכילתא הנביא
יכנסו ולא החכות קף שלא נגזרה גזרת מרגלים עדיין מ"מ ניבא ולא ידע מה ניבא. מהרש"ל):
מכון לשבתך. מקדש של מטה מכוון כנגד בסא של מעלה אשר פעלת: מקדש. הטעם עליו זקף

ב א ו ר

את אשר הובים וגו' (שם י'), לשון רש"י והוא מהמכילתא, והנה בספרי סוף פ' עקב שנינו
פחדכם ומוראכם (דברים י"ל כ"ה), הרי אם מפחידים הם, יראים הם, תלא פחדכם על
הקרובים ומוראכם על הרחוקי' וכן הוא אומר וגו', ובמכילתא פ' בא לי' פחדכם ומוראכם
יתן ה' וגו' כאשר דבר לכם, והיכן דבר? את אימתי אשלח לפניך והמתי את כל העם וגו'
(לקמן כ"ג כ"ז), ומעור הדברים כך הוא לדעתי: ליור דבר שאתו גדול מבאנו, יוליד בנפשנו
עין היראה, אם ירצה הבורא והגדולה, כאשר נשבר בנפשנו מעוט ערכנו אליו, לו ירצה
החזק כשנעלה על לבנו היות עמו היכולת והרצון להרע לנו, ואם יהי' היכולת והרצון ההוא
בכח קרוב ומזומן, יוליד הפחד, וזהו שאנינו פחד על הקרובים ומורא על הרחוקים, ופעמים
שלגודל היראה נרגיש בעלמינו, כוונת הלב, סמור השער, ונטול התנועה ולפיסת הכוחות נאינרים
המתנועעים, והברגש ההוא יקרא אימה, והוא על הדוב בקרוב ומזומן לבא, תלא שהשם
הנטיח שיבלח אימתו לפני ישראל ויכול לפ על הרחוקים, כדכתיב את אימתי אשלח לפניך והמתי
את כל העם אשר תבא בהם, וזהו שאנינו אימתה על הרחוקים, כלומר לפ על הרחוקים,
ופחד על הקרובים לבד: בגדול זרועך, כמו בזרוע גדלך, וכן קדם היכלך (תהלים ס"ה ה'),
כמו היכל קדשך, והטעם בזרועך הגדולה: עד יעבר עמך ה' עד יעבר, כפול מפני הקריאה
הנאה בלשון הרחשונה, ותרגם אונקלו' תרגם עד דיעבר עמך ה' ית קנית, עד דיעבר עמך דבן
די פרקתא ית ירדנא, וטעם קנית, שהיו עבדים נמכרים, ואתה קנית לותם להיות לך לעבדים,
כן פי' רשב"ם, וכן תרגמו השבעים (ערוזקרבען): (יז) תבאמו והטעמו, תפלה שיעמדו שם
ימים הרבה ולא יגלו, ויתכן שמלת עד שבפסוק הקודם מוסבת לאחרת עמה עד תבאמו ותטעמו,
והכוונה שידמו כאדם על שניית' וטעם נהר נחלתו, ושם ימלוך עליהם לעולם ועד: מכון
לשבתך, מקדש של מטה מכוון כנגד בסא שלמעלה: מקדש, קו"ף של מקדש דגוש לתפארת
ונעבור שהי' נקו"ף חוא נע נרפה הל"ת כמשפט, ונא נזקף להפרידו מתיבת השם שלאחריו
שהיא קריאה אל השם, מקדש אשר כוננו ידך, ה'! כוננו, כמו פעלת, כי הטעם כפל:

בשלח טו

(יח) יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃
(יט) כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ
וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה
עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם׃

פ שיטה שלימה

(כ) וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת

אהרן

תרגום אונקלום

(יח) יְיָ מַלְכוּתֵיהּ קָאִים לְעָלַם וּלְעָלְמֵי
עָלְמַיָּא׃ (יט) כַּד עָל סוּסָוָת פַּרְעֹה
בְּרְתֵיכוֹהִי וּבְפָרָשׁוֹהִי בְּיַמָּא וְאָתֵיב יְיָ עֲלֵיהוֹן
יַת מֵי יַמָּא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַלִיכוּ בְיַבֶּשְׁתָּא
בְּגוֹ יַמָּא׃ (כ) וּנְסִיבַת מִרְיָם נְבִיאָתָא אֲחָתֵיהּ

דאהרן

תרגום אשכנזי

עו יגע ווירד איממער אונד
עוויג רעגיערען! (יט) ריעזעם
געשאה אלם פרעה'ס פפער=
דע מיט קריעגסגעשפאן אונד
רייטערייא אינו מער הינייז
גינגען, דער עוויגע אבער דיא
וואססער דעם מעערעם אי=
בער זיא צוריק קאממען ליעס,
אונד דיא קינדער ישראל אים
מעערע אויף טראקנעם בא=
דען גינגען. (כ) צו גלייכער
צייט נאהם מרים, דיא פרא=
פע=

רש"י

גדול להפרירו מתינת הסס שלאחריו
המקדם לאחר כונגו ידיך ה' תכונן בית
המקדש שהעולם נברא בידי לאחת שנא' לפי
ידי יסדה ארץ (ישעי' מ"ח) ומקדש בשתי
ידים. ותימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה'
ימלוך לעולם ועד. לעתיד לבא שכל
המלוכה שלו: (יח) לעולם ועד. לשון
עולמות הוי"ו והוי"ו בו יסוד לסיבך היה
פתוחה לכל לנכי תיובל ועד (ירמיה
כ"ט) שהוי"ו בו סמוך קמוצה היה: (יט) כי בא סוס פרעה. כאשר בא: (כ) ותקח מרים הנביאה. היכן
נתנבא כשהיו לאות לאהרן קודם שנולד משה לאמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאיתא בסוטה. ל"ק

לאות

באור

(יח) ה' ימלך, לאחר שיתיצבו ישראל בארץ יודע מלכותו של הקב"ה בכל המלכיות: לעלם
ועד, על דרך קדמה, והטעם לעולם ועד עולם, ולא תתמה על מלת עד שאינה סמוכה כי
הנה כתיב זוכן עד וקדוש אמו (ישעי' כ"ז ט"ו), (הרא"ע). [ורש"י המלה עד לו עוד, ובלי
וא"ו נאה לעולם פתוחה גם בתתנח וס"פ, וכן עם הלמ"ד לעד נאה לעולם פתוחה גם בתם"כ,
לכל עם הוא"ו נרחק לא נמצאת כ"א ט"ו פעמים, ג' מהם בתתנח וי"ב בס"פ, ובכולם נאה
העי"ן בפתח קטן תחת פתח גדול, והוא"ו קמוצה בעבור שהנגינה נאות אחרי' וגם לין עוד וא"ו
המשמשת לאחרי', כמו שור וכבש ועז (ויקרא ז' כ"ג), ועיין בפי' הרא"ע על תהלים (ט' ו'),
כי דבריו פה סתומים, ולשון הרד"ק שם בתהלים מוטעה, ועל מכלל יופי הרגיש בטעות
ושינה לשונו קצת, ולא הועיל כי עכ"ז טעה ע"ש]: (יט) כי בא, לשון הרמב"ן ז"ל, אמר ר"א
שגם זה מן הסירה כי היו מאוררי' ואומריס כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו ויסב ה'
עליהם את מי הים בעוד בני ישראל הולכים בתוך הים והוא גם בתוך גם; ואינו כלשון הסירה
והנבואות (לפי שהמאמרי' תלויים כלשון ההגדה הפשוטה), לכל פירושו לא יזיר משה כי בא
סוס פרעה בים ביום הזה מיד לא ממהרת לא לאחר כן, לו טעמו לא יזיר כאשר בא סוס
פרעה וגו' בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוך הים להגיד כי בלכתם בתוכו ביבשה אמרו
הסירה, ואמר עוד כי לא לקחה מרי הנביאה את התוף בידה ועשתה לה' הפסוק הראשון של
הסיר שתענינה כן לאחרי משה ויושראל עכ"ל, וכן פירש"י והרשב"ם כי בא, כאשר בא, וכן תרגם
התאכנזי: (ב) הנביאה, קורא בעל דברי שבח לו מוכחות בני אדם, (הרשב"ם). [ולדעת תו"ל

בסוטה

אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאנָה כָל־
הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבְמְחֹלֹת:
(כא) וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה
כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה
בַיָּם: ס (כב) וַיַּסַּע
משֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף
וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ
שלשה

תרגום אשכנזי צג

פּאטין, אהרן'ס שוועסטער,
דיא פויקע אין איהרער האנד,
אינ אללע ווייבער נינגען הי־
טער איהר הער מיט פויקען
אונד טאנץ. (כא) מרים זאנג יע־
נען ענטגעגן: זינגעט רעם עווי־
גען, דער האָבערהאבען זיך
צייגט, ראָס אונד רייטער
שמירצט ער אינז מעער.
(כב) משה ליעם דיא ישראל
פאן דער בינזען־זעע אויפברע־
כען, אונד זיא צאגען אין דיא
ווימטע שור; זיא גינגען דרייא
טאַ־

תרגום אונקלוס

דְאַהֲרֹן יַת תּוּפָּא בִּידָהּ וּנְפָקָא כָל נְשַׁיָּא
בַּתְרָהָא בְּתוּפִּין וּבְחִינְגִּין: (כא) וּמַעֲנֵיָא
לְהֶן מִרְיָם שַׁבָּחוּ וְאוֹדוּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגַּאֵי
עַל גֵּיוָתָנָא וְגֵיאוּתָא דִּילֵיהּ הֵיא סוּסְיָא
וְרוֹכְבֵיהּ שַׁדִּי בְיַמָּא: (כב) וַאֲטֵיל מֹשֶׁה יַת
יִשְׂרָאֵל מִיַּמָּא דְסוּף וּנְפָקוּ לְמַדְבְּרָא
דחגרא

ר ש"י

לחו' לאהרן לפי שמסר נפשו על כ' כשנלטרע' נקרעת על שמו: לת התף. כלי של מיני זמר: בתפים ובמחולות. מובטחות היו לדקניות שנאמר שהקב"ה עושה להם ניסים והולידו תפים ממצרים: (כא) ותען להם מרים. משה לחוד שירה לאנשים הוא לומר והם עונין אחריו ומרי' לחודה שירה לנש': (כב) ויסע משה. הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבני' טובו' והיו ישרא' מולקין אותם ניס וגדול' היתה ניחת היס מניחת מצרים שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שיר ח') לפיכך הוכרך להסיעם

באור

נסוטה (דף י"ג ע"ב), היתה ניחת ממנו, כי התנבאה על לידת משה טרם שנולד]: אחות אהרן, על שם הנכור קורין לאחות כמו לאחות נביות (בראשית כ"ח ט'), ואחות לוטן (שם ל"ו כ"ב), (הרשב"ם): את התף, כלי של מיני זמר: ובמחלת, תרגם לנקלום ובחנגין, והוא תנועת האיברי' ע"פ מערכת הנגון ולקולו, בל"ז (טאנץ), ונקרא מחול על שם הכלי החלול שעליו היו מנגנין: (כא) ותען להם מרים וגו', לאו ענתה מרי' לנשים כן, ה"ר לריך לומר ותען להן מרים שורנה לה' כי גאה גאה, לכן הנראה שחוזר על משה ובני ישראל המשוררי', ולהם ענתה מרים וכל הנשים לחבריהם שירו לה' כי גאה גאה, כמו שזכרנו למעלה קרוב לזה בשם הרמב"ן, ולזה תרגם התשבנזי (יענען ענטגעגען), הסב המלה על הנזכרים למעלה: (כב) ויסע, הפעיל, הסיעם משה על פי השם, ופי' הרשב"ע שלח הלך לפניהם עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה כי לא סר עד עברם את היס, ואחר שטבע פרעה וחילו לא נסעו עוד בלילה, ואמר שעתה נסעו על פי ה' ניד משה: מדבר שור, ונמקום אחר הוא קורא לותו מדבר אתם, וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם ויחנו במרה (במדבר ל"ג ח'), אלא שמור הוא שם כולל לכל המדבר הגדול שבין ארץ מצרים ופלשתים וערב, ונקרא כן על שם העיר שבמה שור, והחלק ממנו אחר נו הלכו ישרא' שלשת ימים נקרא נשם המיוחד לו מדבר אתם, והעד שאמר וילכו שלשת ימים במדבר הוא מדבר שור, נפתח הני"ת, על המדבר הגדול יהוע, שהוא מדבר

תרגום אשכנזי

בשלח טו

שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ
מָיִם: (כג) וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ
לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם
עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ מָרָה: (כד) וַיִּלֹּנוּ
הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה־
נִּשְׁתֶּה: (כה) וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה
וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַמַּיִם

וימתקו

טאַג אין דער וויסטע, אונד פֿאַנדען קיין וואַסער. (כג) ויא קאַמען נאַך מרה, קאָננטען אַבער דיא וואַסער צו מרה ניכט טרינקען, דען זיא זינד ביטטער; דאַהער האַט מאַן אויך דען אָרט מרה גענאַננט. (כד) דאַ פֿאָלק מוררטע ווי= דער משה, אונד שפראַכען: וואָס זאָללען וויר טרינקען? (כה) משה בעטעטע צום עווי= גען. דער עוויגע לעהרטע איהן איין האָלץ קעננען; דיעזעס וואַרף ער אינז וואַסער,

רש"י

תרגום אונקלוס

זא

דְּחַגְרָא וַאֲזָלוּ תְּלָתָא יוֹמִין בְּמַדְבְּרָא וְלָא
אַשְׁכָּחוּ מַיָּא: (כג) וַאֲתוֹ לְמָרָה וְלָא יָכִילוּ
לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִמָּרָה אֲרֵי מָרִירִין אִינּוּן עַל
כֵּן קְרָא שְׁמַהּ מָרָה: (כד) וְאִתְרַעֲמוּ עַמָּא
עַל מֹשֶׁה לְמֵימַר מָה נִשְׁתֵּי: (כה) וְצַלִּי קֳדָם
יְיָ וְאַלְפֵיהּ יְיָ אָעָא וּרְמָא לְמַיָּא וּבַסִּימוּ

מיא

להסיעם נע"כ: (כג) וינלו מרתה. כמו למרה. ה"ל נסוף תיבה במקום למ"ד נתחילתה והתי"ו היל במקום ה"ל הנזרע' נתיבת מרה ונסמיכות כזהיל נדנקת לה"ל שהוא מוסיף במקום הלמ"ד תהפך הה"ל של זרע לתי"ו וכן כל ה"ל שהיל זורע נתיב' תהפך לתי"ו נסמיכתה כמו חמה חין לי (ישעי' כ"ז). וחמתו בערה בו (לקמן ל"ב). הרי ה"ל של זרע נהפכ' לתי"ו מפני שנסמכ' אל הוי"ו הנוספת. וכן ענד וחמה. הנה

לחמתי כלהה (נרחנית למ"ד). לנפש חיה. וחמתו חיתו לחם (לעיל ל"ג) בין הרמה ותשובתו הרמתה: (כד) וילנו. לשון נפעל הוא וכן התרגום לשון נפעל הוא ותתרעמו וכן דרך לשון תלונה

באור

שור: (כג) מרתה, כמו למרה, ה"ל נסוף התיבה במקום למ"ד נתחלתה, והתי"ו במקום הה"ל הנזרעת בתיבת מרה [ר"ל שנעתיק כמו זרע בסם מרה, לקבל נתחת לינל' זרע כי הסם נגזר מן פעל מרר], ונסמיכתה כזהיל נדנקת לה"ל שהוא מוסיף במקום הלמ"ד תהפך לתי"ו: על כן קרא, הקורא, והוא הפעל הנקרא (חיופערסאָנליך), וכ"ת הלזכנזי (אתן כענגט): (כד) וילנו, פירש"י לשון נפעל הוא, וכן התרגום לשון נפעל הוא ותתרעמו, וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם, מתלונן, מתרעם, ולא אמר לנון רועם, וכן יאמר הלועז דקומפלים"נט ע"י מסב הדבור אליו נאמרו ע"י עכ"ל, כוונת רש"י שאין בענין התלונה פעולה יוצאת כ"א פעולה עומדת מוסבת על הפועל בעצמו, לכן יבא בענין נפעל, ובאחרי בענין התפעל, וכן הלועז הלרפתי יסב הדבור אל הפועל ויתחמם בפעל שקורין (רעפליקסיוק), דע קומפ"ליזחנט ע"ע, בל"ח (זיך חונווילוג בעליבגען), מסב הדבור אליו נאמרו ע"ע בל"ח (זיך): (בה) וירהו ה' עץ,

המעמר

(כב) במדבר, לחמה על הרב המנאר שכתב יען לחזר בח הכי"ת נפת"ח על הוא כי הכוונה על מדבר יהוא, עיין בדבריו, ובחמת לח מלינו במדבר בכל המקרא כ"ל בפתחות הכי"ת לף לח אין הענין על מדבר מיוחד (לח לח שנח המלה בסמיכות במדבר אין במדבר סיני וכדומה) כמו תעו במדבר (תהלים ק"ז ד') ניענים במדבר (מיכה ד' נ') וכיוצא בהם, כי מדבר הוא שם עצם כללי ויולדק עליו ה"ל ההחלט כנודע למדקדקים. עוד מלחתי שבל דברי המנאר מן והעד וכו' נעתקים המה מדברי הרמב"ע, ולח כן לח על הרב תלונתי. (כד) וילנו, פירש"י

בשלח טו

וַיִּמְחֲקוּ הַמַּיִם שָׁם שָׁם לֻוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ: (כו) וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה

והאזנת

וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ: (כז) וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁנֵים עָשָׂר עֵינוֹת מָיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל־הַמָּיִם:

תרגום אשכנזי צד

זָא וואורדען דיא וואַססער זיס, היער גאַב נאָטט דער נאַציאָן געזעטץ אונר רעגעל, אונר היער שטעללטע ער זיא אויף דיא פראָבע: (כו) ער שפראַך נעהמליך: ווירסט דוא דער שטיממע דעס עווינען דיינעס גאָטטעס פֿאָלגען, אונר טהון, וואַס אין זיינען אויגען רעכט איזט, זיינען נעבאָטהען גע־

האָר

תרגום אונקלוס

רש"י

מַיָּא תַּמָּן גְּזַר לֵיהּ קְיָם וְדִין וְתַמָּן נַסְיֵהּ: (כו) וַאֲמַר אִם קַבָּלָא תְּקַבֵּיל בְּמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּדְכָשַׁר בְּעֵינוֹהִי תַּעְבֵּיד וְתַצֵּית לְפִקּוּדוֹהִי

להסב הדבור על הלדם מתלונן מתרועם ולא לומר לונן רועם וכן יאחר הלועז דקומ־ פלצי"נט"ז מסב הדבור אליו כאמרו ז"י: (כה)אם אם לו.כמרה נתנלהם מקל'פרשיו' על תורה זיתעסקו בהם אנת ופרה לדומה ודיין: ואם נסהו. לעם ורלה קצי ערפו

אלא נמלכו ממשה בלשון יפה נקש עלינו רחמים זיהיה לנו מים לשתות אלא נתלונו: (כו) אם שמוע

באור

לשון הרמב"ן ז"ל, נראה אלא מלאתי לשון מורה אלא נענין למוד וירני ויאמר לי (משלי ד' ד'), למדני, וכן כלם, נראה בדרך הפשט כי הענן ההוא ימתיק המי' ונטבע, והוא סגולה בו ולמד אותה למשה, ורבותינו אמרו שהי' עץ מר והי' שם נחוך שם וכו', ואמרו וירלהו לא נאמר אלא ויורהו הורהו דרכו, כלומר שהורהו ולמדו דרכו של הקב"ה שהוא ממתיק המר כמר שכ"ל לכן תרגם התשכנזי (ועהרטע מיהן קענטען): שם שם לו, הפס ליסראל: חק ומשפט, לשון הרמב"ן ז"ל, על דרך הפשט, כאשר החלו לנא במדבר הגדול והנורא ולמלון לחר אין מים, שם להם נמצייתם ולרכיהם מנהגים אחר יתנהגו שהם עד בואם אל ארץ נושבת, כי המנהג יקרא חק (נראה דהיינו בשביל המנהג להיות מחויב לו ראוי), כענין הטריפני לחם חקי (משלי ל' ח'), חקות שמים וארץ (ירמי' ל"ג כ"ה), ויקרא משפט בהיותו משוער בהוגן, וכן כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים (שמואל ח' כ"ז י"ח), כמשפט הרחצן לאחר היית מקשקו (נרחצית מ' י"ג), ואחרון על משפטו יצב (ירמי' ל' י"ח), על מדתו, או שיסרם בחקי המדבר לסבול הרעב והצמא לקרות בהם אל ה' לא דרך תלונה, ומשפטים שיהיו בהם, לאהוב איש את רעהו, ולהתנהג בעלת הזקנים והלנע לבת בתוליהם בענין הנשים והילדים, ושינהגו אלוס עם הנלים כמחנה למכור להם דבר, ותוכחות מוסר אלא יהיו כמחנות הפוללים לאחר יעשו כל תועבה ולא יתבוששו, וכענין אלוה בתורה כי תלא מחנה על ליניך ונשמרת מכל דבר רע (דברים כ"ג י'), וכן ביהושע נאמר ויכרת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם להם חק ומשפט בשכם (יהושע כ"ד כ"ה), לשים חקי התור' והמשפטים, אחל הנהגו' ויושב המדינות כגון תנחי' שהתנה יהושע שהזכירו מכמים, וכיולא בהם, ואמר ושם נסהו להודיע לאחר הוליכם בדרך הזה שחין שם מים, והניחם אל מקום המים המרים לנסיון, כמו שאמר ויענך וירעבך (דברי' ח' ג'), ולמען נסותך להיטבך באחריתך (שם ט"ז), עכ"ל המחוק: (כו) חשמע לקול, כל שמיעה שאחריה למ"ד או בי"ת, עניינה לעשות כפי השמיעה (געהארכען), וזולתם לפעמים שמיעת הקול גרידא (הערן), ולפעמים הבנת הענין (בעגרייפֿען, פֿערשטעהען), כמו שפירש"י אצל תשמע אלוס לפתר אחו (נרחצית מ"א ט"ו), ואלא נראה"ע שפי' כל שמיעה שאחריה למ"ל או בי"ת הכוונה להבין טעם הדבר: והישר בעיניו תעשה, אלו מלות עשה, הדרך המניח אל

המעמר

לשון נפעל וכו' וכן יאמר הלועז קומפלינטעו"י, כ"כ נרש"י דפוס פרנק רל"ח (ער בעקומגט זיך). (ד"ה).

תרגום אשכנזי

האָר נעבען, אונד אַללע זײַנע געזעטצע היטען, זאָ ווילל איך אַללע דיא קראַנקהייט, דיא איך אין מצרים האָבע זײַן לאָסען, דיר ניכט צושיקקען, דען איך דער עווינע בין דיין אַרצט. (כז) זיא קאָמען נאַך אילם, דאָ זעלבסט ווּאַרען צוועלף ווּאַסערקוועללען אונד זיעבענציג פאַלמען, דאָרט לאַגערטען זיא זיך בייא דעם ווּאַססער;

ר ש י

שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו עליהם: תעשה. היל עשייה: והחזקת. תטה לחזיק לדקדק בהם: כל חקיו. דברים שאינן חלק גזירת מלך בלא טוס טעם ויליר הרע מקנטר עליהם מה לשיכור בחלו למה נחסרו כנון לביצת כלחים ולכילת חזיר ופרה לחומה וכיולא בהם: לא אשים עליך. ואם תעשם הרי הוא בלא הוספה כי אני ה' רופאך זהו מדרשו. ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומלות למען תנהל מהם ברופאך הזה האומר לחדם אל תאכל דבר זה פן יבאיך לידי חולי זה וכן הוא אומר רפאות תהיה לשרך (משלי ג'): (כז) שתים עשרה עינות מים. כנגד י"ב שבטים נזדמנו להם: ושבעים תמרים, כנגד ע' זקנים;

בחמשה

ב ש ל ח ט ו

וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ: ס חמישי (כז) וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם

על

תרגום אונקלוס

לְפִקּוּדוֹהִי וְתִטַּר כָּל קְיָמוֹהִי כָּל מַרְעִין דְּשַׁוִּיתִי בְּמִצְרַיִם לָא אֲשַׁוֵּי עֲלָךְ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אָסָךְ: (כז) וַאֲתוֹ לְאֵילִם וְחַמָּן תַּרְתֵּי עֲסַרְיָ מַבּוּעִין דְּמַיִן וְשַׁבְעִין דְּיִקְלִין וּשְׁרוֹ חַמָּן

עַל מַיָּא:

ב א ו ר

ההלחה החמתית בלי נליזה והטי', הוא היבר, והיבר בעיני הבם הוא לבדו החמתי, ובמכילתא לחמרו, והיבר בעיניו תעשה זה מבח ומתן, מלמד שבל המובח והנותן בחמונה ורוח הנריות נוחה הימנו, מעלה עליו הבתוב בחלו קיים בל החורה בלה: והאזנת, תטה לחזיך: למצותיו, חלו מלות לא תעשה: ושמרת בל חקיו, תתן לב שלא לעבור עליהם: כל המחלה וגו' הטעם יש לך לזבור בי בעיניך רחית המחלה והנגעים והמבו' חשר שמתי במלרים, בעבור שמרדו בי, ואם תחה תשמור חקי תמלט מהם, ולא תעשה לך בחשר עשיתי להם, ועוד בי אני ה' יהיי רופאך מבל מחלה שגזרתי להיותה על החרן אין לך לורך לרופא, בחשר רפחתי המים המרים, שאין יבולת ברופחים לרפחם, והנה דבר מרה הפך המבה הרחשון' שבמלרים, בי מימי היאור מתוקים והפבם לרעה, וחלו היו מרים ושבו מתוקים, והנה הבם עשה דבר והפבו על בן יש לך לירח מפניו שלא תמר בו ולהחוב לומו בי הוא ייטיב לך. (הרחב"ע). והרשב"ם בתב, בי אני ה' רופאך, חשר רפחתי למים, בדבתיב לעון זה בחליטע בשריפח המים, בל המחלה במים מדבר בדבתיב וברך חת לחמך ואת מימיך והסרתי מחלה מקרבך (לקמן בי"ג בי"ה): (בז) שתים עשרה עינות מים וגו', תמרו רז"ל בשבילתא מיום שברא הקב"ה חת עולמו ברא בם שתים עשרה עינות מים בנגד י"ב שבטי ישרחל ושבעים דקלים בנגד ע' זקנים, וספר הבתוב זה, בי חנו עליהם בל שבט על מבועו, והזקנים ישבו בנגד הדקלים לשבח החל עליהם שהבין להם בן בחרן בים. (הרמב"ן);

ויסעו

ה מ ע מ ר

(בז) ויבאו אילמה, גם לילם במדבר היה, לך גם במדבר ימלח לפעמים מקום עץ ומרעה ומעינות יולחים בו ונקרלו המקומות החלה (חמזען).

עַל־הַמָּיִם: טז (ו) וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם
וַיָּבֹאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־
מִדְבַּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילִם וּבֵין
סִינָי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
(ז) וַיִּלֹּנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר:
(ג) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־
יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר
וילונו קרי באכלנו

תרגום אשכנזי צה

טז (ו) פֿאן אילם בראבען זיא
אויף, אונד דיא גאנצע
צע געמיינע דער קינדער
ישראל'ס קאמען אין דיא וויי־
סטע סין, דיא צוויישען אילם
אונד סיני ליעגט, אם פֿינף־
צעהנטען טאג דעס צוויי־טען
מאנאטס נאך איהרעם אויסצו־
גע אוים דעם לאנדע מצרים.
(ב) דיא גאנצע געמיינע דער
קינדער ישראל'ס פֿיהרטען
אויפֿ־הרישע קלאגען אי־
בער משה אונד אהרן אין דער
ווסטע. (ג) דיא קינדער ישרא־
שפראבען צו איהנען: וואָרען
ווער דאך ליעבער געשטארבען
דורך דיא האנד דעס עווינען
אים לאנדע מצרים, אלס ווער בייא דעם פֿלייש־טאפּפֿע זאמען, אלס ווער אונז זאטט
עסען;

תרגום אונקלוס

טז (ו) וּנְטָלוּ מֵאֵילִם וַאֲתוֹ כָּל בְּנֵי שָׁתָא
דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא דְסִין דִי בֵין
אֵילִם וּבֵין סִינָי בְּחַמְשָׁא עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
תִנְיָנָא לְמִפַּקְדוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם:
(ג) וְאִתְרַעֲמוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל
מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּמַדְבְּרָא: (ג) וַאֲמַרוּ לְהוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְוֵי דְמֵיתְנָא קֳדָם יְיָ בְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם כַּד הֲוֵינָא יָתְבִין עַל דּוּדֵי בִיסְרָא
כד

ר ש " י

טז (א) נחמדה עבר יוס. נתפרש היוס
של מניין זו לפי שבו ביום כלתם
החרבה שהוליאו ממצרים והולרכו למן
ללמדנו שאכלו משירי הבצק (או משירי
המלה) ששים ולחת סעודות ויבד להם מן
נחמדה עבר בלייר ויום לחד בשבת היה
כדלימת בפסכת שבת: (ב) וילונו. לפי
שכלה הלחם: (ג) מי יתן מותנו. שנמות
ולינו שם לבר כמו מותנו פלח כמו עשותנו
תנותנו שובנו לעשות לנחנו לחנות לנחנו
למות לנחנו. תרגומו לוי דמיתנא. לו מתנו
הלוחי

ב א ו ר

טז (א) ויסעו מאילם וגו' אל [מדבר סין, לחז הנחוג דרך] קלרה, כי נסעו מאילם ואחו
על יס סוף במדבר ההוא, כי המדבר הגדול הזה מגיע מאילם ועד סיני, ונסעו
משפת היס ונכנסו לל תוך המדבר ההוא, ונסעו מסעות דפקה וחלוש, ויסעו מחלוש לשר
הוא במדבר סיני ויחנו בדפידים. (הרמב"ן): בחמשה עשר יום לחדש חשני, יתכן שלא נספק
להם העוגות שהוליאו ממלריים כמו שחמרו רז"ל, או שזכר זה יוס מנייחם לחמר שבבר כלה
להם קלח ימים לנחתם מחרן מלריס ורחו שבבנסו במדבר הגדול ועיר מוצב לח מלחו לחמרו
בלנו מתיס במדבר הזה ולכך התרעמו, ולזה לחמרו וילונו וגו' במדבר, כי זה הי' עקר תלוחתם:
(ג) מותנו, שנמות, ולינו שם לבר כמו מותנו, פלח כמו עשותנו תנותנו שובנו, לעשות
לנחנו לחנות לנחנו למות לנחנו, תרגומו לוי דמיתנא, לו מתנו, הלוחי והיינו מתיס. (רש"י):
ביד ה', מיתת הבתיס בגלוי לפני הקב"ה, ולח בנרעפי על סיר הבשר, פלל סיר הבשר, כמו

תרגום אשכנזי

בשלח טו

עסטען קאָננטען ! דען איהר האַבט אונז אין דיעזע וויסטע הינוים געפֿיהרט , אום דיעזע גאַנצע פֿערזאַמלונג היער דורך הונגער אומצוברינגען.
(ד) דער עוויגע שפּראַך צו משה : איך ווילל אייך שפּיי־ זע פֿאָם הימעל רעגנען לאַס־ סען , דאַז פֿאָלק זאָלל הינוים געהן אונד זאַממעלן יערען טאָג איהר טעגליכעם , דאַמיט איך עם פּריפֿע , אָב עם מיינער לעהרע פֿאָלגען ווירד אָדער ניכט ? (ה) אַם זעכסט ן טאָג ווען זיא צו רעכטע מאַכען, וואָס

ר ש " י

הלוקי והיינו מתיס : (ד) דבר יום ביומו. לפי שהיה יום לקטו ביומו ולא יכלו לקטו היום למחר : למען אנסנו . לומר לך שהיה הולך בתוכיות לא יסמכו מלות התלויות בו אלא יותירו ממנו ולא יכלו בשבת ללקוט : והיה

אשר

תרגום אונקלום

כַּד הֲוֵינָא אָכְלִין לַחְמָא וְשָׂבְעִין אֲרֵי אַפֵּקְתּוּן יָתָנָא לְמַדְבְּרָא הָדֵין לְקָטָלָא יָת כָּל קָהָלָא הָדֵין בְּכַפָּנָא : (ד) וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה הָא אֲנָא מַחֵית לְכוֹן לַחְמָא מִן שְׁמַיָּא וְיִפְּקוּן עַמָּא וְיִלְקְטוּן פִּתְגַם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ בְּדִיל דַּאֲנַסִּינוּן הֵיהָכוֹן בְּאוֹרָיְתִי אִם לָא : (ה) וְיהֵי בְּיוֹמָא

שתיחאה

באור

ועליו מטה מנשה (במדבר ג' כ') : (ד) ממטיר , שיהיה כדמות מטר , ותרגום אונקלוס תרגם מחית , לפי הכוונה : לחם , יתמר ניתוך על הפת , ונכלל על כל דבר מאכל , ימלא גם על הבגד , כמו לחם לחמה (ויקרא ג' י"ח וט"ז ובמדבר כ"ח כ"ד), גם על הפרי , כמו נשחיתם עץ בלחמו (ירמי' י"ח י"ט) , ויתכן לחס כן שיכלול המן והשליו , כי יתן להם שחלתם שיהיו לחם ובשר : דבר יום ביומו , לומר לכילת יום ילקטו ביומו , ולא יתכוונו ללקוט הרבה לא ימלאו אלא דבר יום ביומו , כדכתיב וימדו בעמר וגו' לימים לפי אכלו לקטו (לקמן י"ח) : למען אנסנו , שכר הודעתיך ענין הנסיון הנאמר אחל הפסוק ב"ה בפ' וירא נפסוק והאלהים נסה את אברהם (בראשית כ"ב א') , והטעם מתוך שעיניהם תלויות אלי בכל יום ויום למזונותיהם , מתוך כך ינסו וירגילו את עצמם לבטוח בי , ותשוב הלמוד' בה' להיות תכונה בנפש , כמו שמפורש בפ' עקב , ויענך וירעבך וגו' (דברים ח' ג') עד סוף הפרשה , וכן מפרש במכילתא : (ה) ביום הששי ,

להדיוט

המעמר

טז (ד) הנני ממטיר , כל לשון ירד מן השמים על הארץ יקרא מטר , כמו ימטר על רשעים פחים (תהלים י"א ו') , ולדעתי הוא מן מטרה שהיא הנקודה עליה יורו המורים (והוא נגזר מן נטר שעינינו כמו נגר והיא שהיה כי רגה קצת יעמור מטרתו ויצימה לנגד עיניו , ומזה נקרא בית הכלא חלר המטרה (נחמיה ג' כ"ה) כי שם השומרים עומדים) יען שכל דבר היורד משמים לארץ הוא כאן יעוף אל מטרתו , רק שהוקל מן הדגש . (ה) ביום הששי , דע שאין מן הכתוב הכרע כלל שמהן התקיל לגדת ביום הראשון , כי מה שאמר ביום השני

הוא

בשלח טו

אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל
אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם וְיוֹם: (ו) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא
אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ז) וּבֹקֶר
וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ
אח

תרגום אשכנזי צו

זיא איינברינגען וועדען, ווירד
עם צווייא מאהל זאָ פֿיעל זיין,
אלס זיא אן אנדערן טאגען
זאממעלן וועדען. (ו) דא
שפראך משה אונד אהרן צו
דען קינדערן ישראל'ס: דיעזען
אבענד זאלסט איהר ערפאהרען, דאס דער עווינע אייך
אויס דעם לאנדע מצרים גע־
פֿיהרט, (ז) אונד מארגען

זאללט איהר דיא הערליכקיים דעם עווינען זעהען, דא ער אייערע אויפֿרישש
רע־

תרגום אונקלוס

שְׁתֵיתָאָה וְיַתְקְנוּן יָת דִּי יַיְתוּן וְיְהֵי עַל חַד
תְּרִין עַל דִּי יְלְקְטוּן יוֹם יוֹם: (ו) וַאֲמַר
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַמְשָׁא וְתִדְעוּן
אֲרֵי יְיָ אַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם:
(ז) וְצַפְרָא וְתֶחֱזוֹן יָת יְקָרָא דַייָ כַּד שְׁמִיעַן
קדמוהי

רש"י

(ה) והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע לומר לעני לשבר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו ימלאו משנה במדידה על לשבר ילקטו וימדו יום יום וחהו לקטו לחם משנה בלקיטתו היה נמלא לחם משנה. וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה פוים"ן בגית למלאו העומר פעמים ללחם יומים: (ו) ערב. כמו לערב: וידעתם כי ה' הוציא לחכם מארץ מצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם לותנו תדעו כי לא לחנתנו המוציאים אלא ה' הוציא לחכם שיגיד לכם את השליו: (ז) ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנא' והנה כבוד ה' נראה בענן נאמר אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי הינולת בידו ליתן תאותכם
ובשר

באור

לדעתו, כי התחיל המן לרדת ביום ז': והכינו וגו' והי' משנה, הורגת הוי"ן כמשפטם, בשבר יביאו ביום הששי את אשר יביאו, ימצאו שלקטו כפליים ממדת כל יום ויום, כי בכל יום לא מצאו כי אם עמר לגלגלת, וביום הששי ימצאו שני העמר לאחד. ולשון רש"י לומר לעני לשבר יביאו והיה משנה, לאחר שיביאו ימצאו משנה במדידה על לשבר ילקטו וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה בלקיטתו היה נמצא לחם משנה, וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים (לקמן כ"ט), נותן לכם ברכה פוי"ן (נראה של"ל פוי"סמע"נט והוא של"ח (שהר פֿיעל), ובשני כתיבות יד שנידלי כל הדגוש שנוסף הדפוס מן לומר לעני עד סופו לינו) בגית למלאות העמר פעמים ללחם יומים: (ו) ערב וידעתם כי ה' הוציא אתכם, ולא לשבר, בשבר לשבר תראתם כי הוציאתם לותנו: (ז) ובקר וראיתם את כבוד ה', לא נאמר זה על הכבוד הנראה בענן כי ביום ההוא כדבר להרן אל העם נראה להם, וכתב הרמב"ן ז"ל, הנכון בעיני, כי הי' דבר המן פלא גדול מאד, כי השלו הגיז לותו מן היס ברוח נסע מאתו כדרך
העולם

המעמר

הוא הששי לשבוע (כי בשפת עברית לימי השבוע וגם לחדשים לא היו שמות מיוחדים, ובבר זמרו שמות החדשים עלו עמהן מבבל) ול"ב יהיה תחלת רדת המן בשחזהו יום שיהיה בב' או בג' וכדומה, שייך לומר על ערב שבת היום הששי בה"ל הידיעה לפי שהוא הששי הידוע לימי הראשית. משנה, פירש רש"י נותן לכם ברכה פוים"ן; וזהו בל"ח מיבערפֿוים, עיין מרפא לשון ימות ס"ג ח' ל"ס ברכה, ומרפא לשון קושה י' ח' ל"ה בשם בירבו. (ד"ה).

תרגום אשכנזי

רערעוועירער דען עווינגען פֿער־
נאַמען: דען וואָס זינד ווער
געאַבטעט, דאָס איהר איבער
אונו קלאַגען פֿ־הרעט?(ח)משה
שפראַך פֿערנער: דיזעס ווירד
געשעהען, אינדעם אייך דער
עווינע דיעזען אַבענד ווירד
פֿלייש

ב ש ל ח ט ז

אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהוָה וְנַחְנוּ
מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ: (ח) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה בְּתֵת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב

חלינו קרי

בשר

ר ש י

וגזר ייתן לך לא נפנים מלירות יתונה לכם
כי שלח כהוגן שחלתם לותו ומנכרם מלחה
והלחם שחלת' לעורך בירידתו לנקר תרלו
לת כנוד לור פניו שיורידהו לכם דרך חנה
נבקר ים שהות להבינו וטל מלמעלה וטל
מלמטה כמונ בקופסח: לת תלונותיכם
על ה'. כמו לגר על ה': ונחנו מה. מה
מנחנו חשוכין: כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו לת הכל לת נגיפם ונגיפם וגנותיכם וערנ רב. ועל
כרחי לני זקוק לפרש תלינו בלשון תפעילו מפני דגשותו וקריימו שלנו היה רפה הייתי מפרשו בלשון
תפעלו כמו וילן העם על משה לו לא היה דגש ולין בו יו"ד ונקרא תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו

עכטיו

תרגום אונקלום

וְקָדְמוֹהִי יַת תְּרֵעֲמַתְכוֹן עַל יְיָ וַנַחְנָא מָה
אֲרֵי תְתְרַעֲמְתוּן עֲלָנָא: (ח) וַאֲמַר מֹשֶׁה
בְּדִיהַב יְיָ לְכוֹן בְּרַמְשָׁא בִּיסְרָא לְמֵיכַל

ולחמא

ב א ו ר

העולם, אבל המן נוכר להם ירידה חדשה בענין מעשה בראשית, והוא מה שאמרו בו שנברא
בין השמשות (עיין מה שכתבנו בכוונת המאמר הזה בפ' בראשית ב' כ'), ולכך אמר נאות לאכר
יעשה לכם היום בערב תדעו כי ה' הוליא אתכם מארץ מצרים כי יערוך לכם שלחן במדבר,
אבל בפלא הגדול אשר יעשה לכם בבקר תראו את כבוד מלכותו, אשר מי אל בשמים ובארץ
אשר יעשה כמעשיו וכגבורותיו, כי בגדולות ובפלאות שיעשה השם ירצה את בנותו, בענין לקנן
את כל הגוים והלשונות ובאו וראו את כבודי (ישעי' ס"ו י"ח), ובתיב והגידו את כבודי (שם
י"ט), וכן רבים, וכן הוא דעת הנקלוס שאמר ותחזון ית יקרא די"י ולא תרגם בו ותיתגלי עכ"ל:
ונחנו, חסר אל"ף: מה, מה אנחנו חשובין, כמו מה אדם ותדעהו (תהלים קמ"ד ג'), במה
נחשב הוא (ישעי' נ' כ"ב), אמרו דרך ענוה, מי הנו שתלינו עלינו, לא עלינו תלונתיכם כי
אם על ה': [תלינו, שרשו לון, והוא מבנין הפעיל, והרחוי תלינו, כמו תשיבו בידכם (בראשי'
מ"ג י"ב), רק שנא הדגש במקום הנח, והסבה לזה כתב הרד"ק בשרשים שרש לון שהיא כדי
להבדיל בין הענין הזה ובין ענין לינה שנכפל ג"כ בשרש זה ובא ג"כ בהפעיל לפעמים, כמו
וילינו ויקומו (שם כ"ד ל"ד), ולא נמלא מענין תלונה רק ב"פ כמשפטו בהפעיל, וילן העם
(לקמן י"ו ג'), הלינותם עלי (במדבר י"ד כ"ט); אמנם לדעתי אין זאת הסבה לזה, כי המלות
הן הלותיות השמושיות המתלוות אליהם יבדילו ביניהם, כי מה שהוא מענין תלונה לא יהיה

כ"ת

ה מ ע מ ר

(ז) כי תלינו, הנה לקו דברי הרב רמ"ד בריבו עם הרד"ק, לולם גם מה שאמר הוא כי
בא שני פעמים בגוף כמשפט כלי שנלע שארשו לון ולא נלן (עיין בדבריו), גם דרכו לא יתכן
בעיני, כי אין ספק שבימים ההם בחצר היה עוד לבון עבר מתהלך בארץ ובחיים חיתה, היו
הסופרים כותבים בלשון בני אדם מבלי לדקוק אם נדע שרש המלה אם לא, ואם גם מקור
הנקודות נפתח, אך לחברי כי נכתבה לבון הקדם מכל שפה, בכל זאת לא נראה כלל כי כוונו
להבדיל בנקודות בין שרש לשרש, רק סמכו ע"פ הקריאה הרגילה בפה מבני מקרא אשר היו
בזמנם, וא"כ אם הקרא ד"מ וילן היו"ד בת"ג רחפה נקדו קמ"ץ ואם בת"ק וכפל הלמ"ד נקדו בפתח
כגלי לבוש לב על מ"ב העולם, ושמור לך זה הכלל בי לדעתי שגו בזה רוב המדקדקים מבני עמנו.

בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ
בִּשְׁמֹעַ יְהוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם
אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ
מָה לֹא־עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־
יְהוָה: (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן
אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת
תְּלֻנֹּתֵיכֶם: (י) וַיְהִי כְּדַבֶּר אַהֲרֹן
אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ
אל

פֹּלייש צו עסמען נעבען, אונד
אַם מאָרגען אַנדערע שפייזע
צום זאַטט ווערדען, דאַ דער
עווינע אייערע אויפֿריהרערי־
שע קלאַגען פֿערנאָממען, דיא
איהר איבער איהן פֿיהרעט;
דען וואַס זינד וויר נעאַבטעט?
אייערע קלאַגען געהן ניכט אי־
בער אונו, זאָנדערן איבער דען
עווינגען. (ט) משה שפראַך צו
אהרן: שפריך צו דער גאַנצען
געמיינדע דער קינדער ישראל:
טרעטעט הער פֿאָר דען עווי־
גען, דען ער האַט אייערע אויפֿ־
ריהרערישע קלאַגען פֿערנאָמ־
מען. (י) אינדעם אהרן צור גאַנצען געמיינע דער קינדער ישראל׳ס רערעטע, וואַנדטען

זיא

תרגום אונקלוס

וְלַחְמָא בְּצַפְרָא לְמִסְבַּע כַּד שְׁמַיִן קֳדָם
יְיָ֔ ית תּוּרְעֲמוּתְכוֹן דִּי אַתּוּן מְתַרְעֲמִין עֲלוֹהִי
וְנַחְנָא מָה לָא עֲלָנָא תּוּרְעֲמוּתְכוֹן אֱלָהֵן
עַל מֵימְרָא דַיְיָ: (ט) וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן
אֵימַר לְכָל כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל קָרִיבוּ
קֳדָם יְיָ אֲרֵי שְׁמַע קֳדָמוֹהִי ית תּוּרְעֲמוּתְכוֹן:
(י) וַהֲוָה כַּד מַלֵּיל אַהֲרֹן עִם כָּל כְּנִישְׁתָּא
דבני

ר ש " י

עכשיו הוא משמע תלינו לת לחריס כמו במרגלי׳ וילינו עליו לת כל העדה (במדבר י״ד): (ח) נשר לאכל. ולא לשובע. למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין נשר לשובע. ומה ראה להזכיר לחם נקר ונשר בערב לפי שהלחם שאלו נהוגן שהי לאשר לו לאדם מלא לחם לכל נשר שאלו שלא כהוגן שהרבה נהמות היו להם ועוד שהיה לאשר להם מלא נשר לפיכך נתן להם בשעת תורת שלא כהוגן: לאשר לחם מלינים עליו. לת לחריס העומעים לחכם מתלוננים:
(ט) קרבו. למקום שהענן ירד:
השליו

ב א ו ר

כ״ף עם מלת על, ומה שהוא מענין לינה לא יקובר לעולם עם על, כאשר נמלאו שרשים רבי׳ שיורה כל לחד על ענינים שונים, ויובדלו על ידי המלות או לותיות השמושיות המתלוות אליהם כאשר התרכתי בזה בשרש פקד בריש פ׳ במדבר ע״ש, ולדעתי יבוא הדגש חמורת הנח להורות על הפלגת ההוראה וחזקה, כמו שיחזק ענין התלונה מענין הלינה, ובא נ״ם עם הנח כמשפט, כדי שנדע שאשרו שון, ושלא נחשוב שאשרו נלן והדגש לחסרון ו״ן, או שיורה נאלו השנים על קלות התלונה]: (ח) בתת ה׳ לכם וגו׳, יפרש מאמרו הראשון, כי נתת ה׳ לכם נערב נשר לאכול וידעתם כי ה׳ הוליא אתכם מארץ מצרים, ונתתו לכם לחם בבקר לשבוע תראו את כבוד ה׳: (ט) קרבו לפני ה׳, ההולך לפניהם בעמוד ענן. (רע״ם): (י) ויפנו

אל

תרגום אישכנזי

ב ש ל ח טז

אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה בֶּעָנָן: פ ששי
(יז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
(יג) שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלוּנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: (יג) וַיְהִי בָּעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטָּל סָבִיב

השליו קרי למחנה

זיא זיך נענען דיא וויסטע, אונד דיא העררליכקייט דעס עווינען ערשיען אין איינער וואלקע. (יח) דער עווינע שפראך צו משה: (יב) איך האבע דיא אויפריהרערישע קלאגען דער קינדער ישראל'ס פערנאממען, שפריך צו איהם נעז. וויא פאלגט: נעגען אבענד זאללט איהר פליש עסען, אונד מארגען פריה איך אין אנדערער שפייוע זאטט עסען, אונד זאללט ערפאהרען, דאס איך דער עווינע אייער נאטט בין. (יג) אבענדס דערוף קאם איינע מענגע וואכטעלן הערוף, בעדעקטע דאז לאגער, אום

נער, אונד דעם מארגענס וואר איינע לאגע פאן טהויא רינגס אום דאז לאגער, אלם

תרגום אונקלוס

ר ש " י

דְּבֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְפְּנֵיאוּ לְמַדְבְּרָא וְהָא יְקָרָא דַּיְיָ אִתְגְּלִי בַּעֲנָנָא: (יח) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: (יב) שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת תּוּרְעֲמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַלֵּיל עִמְּהוֹן לְמֵימַר בֵּין שְׁמָשַׁיָּא תֵּיכְלוּן בִּסְרָא וּבְצַפְרָא תִּשְׂבְּעוּן לַחְמָא וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: (יג) וַהֲוָה בְּרַמְשָׁא וּסְלַיְוָא שְׁלֵיו וַחֲפַת יָת מַשְׁרִיתָא וּבְצַפְרָא הֲוָת נַחֲתַת טַלָּא סְחוֹר סְחוֹר

(יג) השלו. מין עוף ושמן מלא: היתה שכבת הטל. הטל שוכב על המן ונמקוס לפי הוא לומר וכרדת הטל וגו' (במדבר י"ו). הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו ומוצא ויורד טל עליו ואכי הוא כמונח נקופסא למשריתא

באור

אל המדבר, כי דרך המדבר הי' הענן מהלך נ"ס"ע. (יז): (יב) [תלונת, זהה לנשות הנו"ן (הרלב"ע), כי שרש המלה לון ולף שגם הל"פ תלונתיכם הקודמים נפרשה הנו"ן בהם דגוש', מ"מ אין בהם זרות כי לפניו קנון בקוס העורק, ולכן יהי' בהם הדגש במקום הנח, משל"כ בזה שנח גו הנח עם הדגש]: (יג) השלו, מין עוף, (רש"י), ורגיל בפי המתרגמים לפתרו בל"ז (וואכטעלן) ועל דרך הפשט הי' מעשה השלו לנתים, והמן שהי' חייתם הי' להם תמיד, כי עקר תלונתם על כי הולחתם לתתו על המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב, ולולם דעת הכותינו ז"ל שהיה השלו עמהם מן היום ההוא והלאה כמו המן, וכן נראה, כי על הלחם ועל הבשר נתלוננו ובשניהם הניח להם את תאותם, כי מה יתן ומה יוסיף להם בשר ליום לחד או ליומים, והפרשה מתפרש ותתריך בענין המן כי כל מעשיו הם נפלאים ותקצר בענין השלו כי הוא נמוהג שבעולם, וענין השלו הבני בקנרות התאוה כי לא נתן להם ממנו בכל עת לשובע כאשר יחמר בכאן תמיד בשר לאכול ולחם לשבוע, ובאשר התאוו לו מלד נתן להם ממנו בשפע רב כאשר אמר הממעיט אסף עשרה חמרים (במדבר י"ח ל"ב), ואכלו חדש ימים בשפע ההוא ושב לענינו הראשון

בשלח טז

לַמַּחֲנֶה: (יד) וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל
וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק
מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ:
(טו) וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ
איש

תרגום אונקלוס

לְמַשְׁרִיתָא: (יד) וּסְלֵיקַת נְחָתַת טַלָּא וְהָא
עַל אַפֵּי מַדְבְּרָא דַּעֲדָק מְקַלָּף דַּעֲדַק כְּגִיר
כְּגְלִידָא עַל אַרְעָא: (טו) וַחֲזוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
ואמרו

תרגום אשכנזי צה

(יד) אַלס דיא לאַגע טהויא
אויפֿגעשטיעגען, דאַ וואַר
אויף דער אָבערפֿלעכע דער
ווישטע עטוואָס פֿיינעס גע-
קערנטעס (חַס וויל רוגדע
קערנכלען), פֿיין ווי דער רייף
אויף דער ערדע. (טו) אַלס עס
דיא קינדער ישראל זאַהען,
שפראַך

רש"י

נקופסא: (יד) ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה זורחת עולה טל שעל המן לקראת החמה בדרך טל עולה לקראת חמה לף מס תמלא שפופרת של ניצה טל ותסתום לת פיה ותניחה בחמה היל עולה מאליה בחויר. ורבותינו דרשו (עיין בס"ר פל"ח) שהטל עולה מן הארץ בחויר וכעלות שכבת הטל ותגלה המן ורלו והנה על פני המדבר וגו': דק מחוספס. מגולה ולין דומה לו בשקרל ויש לומר מחוספס לשון חפיסה ולוסקמל שנלשון משנה כשנתגלה משכבת הטל רלו שהיה דבר דק מחוספס נתוכו בין שתי שכבות הטל. ותרגם אונקלוס מקלף לשון מחשוף הלבן: ככפור. כפור יי"לידל בלעז דעדק כגיר כאבני גיר והוא מין לבע שחור כדאמרינן גבי נסוי הדם הגיר והזרניך. דעדק כגיר כגלידל על ארעא דק היה כגיר ושוכב מוגלד בקרח על האדן וכן פירושו דק ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד. דק טינ"ם בלעז שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרגם אונקלוס תוספת הוא

באור

הרלשון (מדברי הרמב"ן ז"ל): (יד) ותעל שכבת הטל, שכי' מלפה לת המן ומכסהו, ודרך הטל לעלות: והנה, ענינו כלשר שלה שכבת הטל רלו והנה על פני המדבר וגו': מחוספס, לין לו מכר במקרל, ואונקלוס תרגמו מקלף לשון מחשף הלבן (בראשית ל' ל"ז) [וי"כ שרשו חסף, ונכפלה בו עי"ן הפעל, והשי"ן והסמ"ך מתחלפות, ולכ"ז יהי' פעול מבנין פָּעַל, והלות היתירה תחת הדגש, על משקל מְבֹרָךְ (ד"ה ל' ט"ו כ"ז), ומוכל לבנות ממנו כל בנין פִּעֵל, חִסְפֵּס חִסְפַּסְתָּ וכו'], לפל הרלב"ע כתב שלינו נכון, כי משפט הלשון שיכפלו הפ"ל והעי"ן כמו יפיפית (תהלי' מ"ה ג'), לו העי"ן והלמ"ד כמו ירקרק (ויקרל י"ג מ"ט), לו הלמ"ד לבד כמו סגריר (משלי כ"ז ט"ו), רק העי"ן לבד לל מלאנו כי לם בעלומי הפ"ל, כמו הגיני (תהלי' ה' ג'), כי לחר שחסר הפ"ל נרלה הגימ"ל כלמ"ד הפעל על כן כפלוהו, רק בלותיות נרלות לל מלאנו העי"ן כפול, והוא פירושו כמו עגול, וכן כתב הרד"ק בשרשים שרש מחוספס מגולגל ועגול [ויהי' לדעתם שרש בן ארבע לותיות]. וכתב ר"ע שפורשו דק מחוספס, דבר שסגריר שלו היה דק נלזרו גד הוא, וכן תרגום התשבזי (בעקערנט): כבאר, (לשון רש"י) כפור יילוד"ף בלע"ז [כ"ל שעל"ע וכל"ף (בעפֿרָהרען, ריין)] דעדק כגיר (הוא לשון אונקלוס), כאבני גיר, והוא מין לבע שחור, כדאמרינן גבי בסוי הדם, הגיר והזרניך, דעדק כגיר כגלידל על ארעא, דק הי' כגיר, ושוכב מוגלד בקרח על האדן, וכן פירושו דק ככפר, שטוח קלוש ומחובר כגליד, דק טינב"ם בלע"ז [כ"ל טענ"וועס, וכל"ף (דינגע), שהי' מגליד גלד דק מלמעלה, וכגיר שתרגם אונקלוס תוספת הוא על לשון העברית ולין לו תיבה בפסוק עכ"ל, והרמב"ן ז"ל כתר לת דברי אונקלוס המתרגם בחומן תזר, ולין להחריך, ור"ע ספורנו כתב דק ככפר, גם בהגחתו הי' דק שלף הי' מונח גרגיר על גרגיר עכ"ל, והנה כפי הנרלה מפשטות הכתוב דק מחוספס מסכים עם מה שחמר במקום לחר (לקמן ל"ף) והוא

תרגום אשכנזי

ב ש ל ח ט ז

שפראך איינער צום אַנדערן:
וואָס איזט דאָז? דען ויא וואו־
סטען ניט, וואָס עם וואר.
משה שפראך צו איהנען: דיזעס
איזט ריא שפייזע, דיא אייך
דער עווינע צו עססען גענע־
בען. (ט) דיזעס הַאט אַבער
דער עווינע דאָביא בעפֿאָהלן:
זאַממעלט דאָפֿאָן, יעדער נאָך
דעם ער צום עססען נעטה־ג
האָט, איין עמר אויף יעדעס
הויפט נאָך דער אַנצאָהל דער
פערזאָנען: איין יעדער נעהמע,
זאָ פֿיעל ער לייטע אין זיינעם
צעלטע האָט. (י) דיא קינדער
ישראל טהאָטען אַלזאָ, ויא
זאַממעלטען איינער פֿיעל, דער

ר ש " י

הוא על לחון העברי' ואין לו תיבה נפסוק:
(טו) מן הוא. הכנת מזון כמו וימן להם
המלך (דניאל ק'): כי לא ידעו מה הוא.
שיקרלוהו נשמו: (טו) עמר. שם מדה:
מספר נפשותיכם. כפי מנין נפשו' שיש
לאיש בהלו תקחו עומר לכל גולגולי:
(יז) המרבה והממעיט. יש שלקטו הרבה
ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו
בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו
שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר
לגולגולת אחד בהלו והממעיט ללקוט לא

ויאמרו

תרגום אונקלוס

וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוֹהִי מָנָא הוּא אֲרֵי לָא יָדְעִין
מַה הוּא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן הוּא לַחְמָא דִּי יְהַב
יְיָ לְכוֹן לְמֵיכָל: (טו) דֵּין פִּתְגָמָא דִּי פַקִּיד
יְיָ לְקוּטוּ מִנֵּיהּ גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵיהּ עוֹמָרָא
לְגוּלְגַּלְתָּא מִנְיַן נַפְשָׁתֵיכוֹן גְּבַר לְדִי
בְמַשְׁכְּנֵיהּ תִּסְבוּן: (יז) וַעֲבָדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
ולקטו

ב א ו ר

כזרע גד, ודק נכפר עס לכן: (טו) מן הוא, לפי שלא ידעו מה הוא, מן הוא תרגומו של מה הוא, ולפי שהוא לשון מלרי, ובלותו לשון היו רגילין שהוא כמו מה, כתבו משה בלותו לשון שאמרו להודיענו שלפיכך קראו בני ישראל לת שמו מן על שם שהיו תמהי' ואומרים מן הוא, כמו מה הוא (וכן פירשו חז"ל בוחלה שמות רבה), וכן יגר שהדותא (נרחנית ל"ת מ"ז), וכמוהו הפיל פור הוא הגורל (אסתר ג' ז'), לא הי' לריך לכתוב אלא הפיל הגורל, הוחיל וכל' הקודש נתחבה המגילה, אלא להודיענו על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור (שם ט' כ"ו), ואלו לא נכתב מתחלה בלשון שהיו אומרים בלותה המלכות, לא היינו יודעים למה נקרא פורים, (מדברי הרשב"ם). ורש"י ורלב"ע פרשוהו מענין מזון, כמו וימן להם המלך (דניאל ק' ה'), אשר מנה את מאכלנם (שם י'): (טו) לקטו ממנו איש לפי אכלו, אלא ירבה ללקוט, כי ירד להם בנקר בנקר: עמר, שם מדה, וחז"ל אמרו שמדתו מ"ג בילים, וחומש בילה מתרגולת ממולצת, והי' זה להם שעור ג' סעודות לאדם בינוני, ומה שירבה האחד ימעיט השני: מספר נפשותיכם, כפי מנין נפשות שיש לכל ק' בהלו תקחו עומר לכל גלגלת: (יז) וילקטו, בלא מדה מלומלמת: המרבה והממעיט, וים שלקטו הרבה וים שלקטו מעט, כי לקטו בחומר, ולעתם למוד בהלם ולעתות כאשר לוה משה, כי לא לוה להם ללקוט בשדה בשעור מלומלם, כי זהו דבר שלי לאשר, ונעשה להם נס, שבאשר בחו לביתם

(יח) וַיָּמֻדוּ בָּעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף
הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר
אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ: (יט) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ
עַד־בֹּקֶר: (כ) וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־
מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־
בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף
עֲלֵהֶם מֹשֶׁה: (כא) וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ
בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ
וחם

תרגום אשכנזי צט

אַנדערע וועניג; (יח) זיא מאסען עס מיט דעם עמר, דער פֿיעל נעוואַמעלט, האַטטע ניכטס איבריג, אונד דער וועניג נעוואַמעלט, ניכט צו וועניג; יעדער האַטטע זאָ פֿיעל נעוואַמעלט, אַלס ער צום עסטען בריינטע. (יט) משה שפּראַך צו איהנען: ניעמאַנד לאַסטע דאַפֿאָן ביז מאָרגען איבריג! (כ) זיא נעהאָרכטען אַבער דעם משה ניכט, זאָנדערן אייניגע ליעטן דאַפֿאָן ביז אויף דען פֿאָלגענדען מאָרגען איבריג; אַללין עס קראָכטען ווירמער הערוים, אונד עס ווארד שטינקענד. דאַ ווארד משה צאָרניג איבער זיא. (כא) זיא זאַממעלטען דאַהער יעדען מאָרגען אַיין, יעדער זאָ פֿיעל ער צום עסטען בריינטע

תרגום אונקלוס

וּלְקָטוּ דְּאַסְגֵּי וּדְאַזְעָר: (יח) וְכַלּוּ בְעוּמְרָא
וְלָא אוֹתַר דְּאַסְגֵּי וּדְאַזְעָר לָא חָסַר גְּבַר
לְפוּם מֵיכְלֵיהּ לָקָטוּ: (יט) וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן
אֱנָשׁ לָא יַשְׁאַר מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא: (כ) וְלָא
קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה וַאֲשְׁאָרוּ גּוּבְרַיָּא מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא וּרְחִישׁ רִיחְשָׁא וּסְרִי וּרְגִיז עֲלֵיהוֹן
מֹשֶׁה: (כא) וּלְקָטוּ יָתֵיהּ בְּצַפַּר בְּצַפַּר גְּבַר כְּפוּם מֵיכְלֵיהּ וּמַה דְּמִשְׁתָּאַר מִנֵּיהּ עַל אַפֵּי
חקלא

רש"י

מלא חסר מעומר לגולגולת וזהו נס גדול שנעשה בו. (כ) ויותירו אנשים. לתן ולאכזיב: וירם תולעים. לשון רמה: ויבאש. הרי זה מקרא הפוך שנתחלה הבאיס ולבסוף התליע בעון שנאמר ולא הבאיס ורמה לא היתה

תרגום אונקלוס

טע

באור

לגיתס: (יח) וימדו בעמר, לית לים מה שלקטו, מלאו שהמידה ללקוט לא העדיף על עמר לגלגלת לשבר נפשלו, והממעיט ללקוט לא מלא חסר מעמר לגלגלת: (יט) אל יותר ממנו עד בקר, הכוונה שלא ישאר לו שלא יכול לאכלו ישליכנו מתוך לאהלו, ולא יאמרנו לאכלו מאר, רק ינטה נה': (כ) ולא שמעו וגו', מלת אנשים דנקה עם ולא שמעו [וכמוהו ויקרא אל משה וידבר ה' אליו (ויקרא א' א')], כי אנשים מעטים היו שלא שמעו והותירו: וירם, לשון רמה [ושרצו רמס, ולא נמלא עוד פעל ממנו, והוא מבנין הקל, ורחוי להיות הרי"ם בחולם, כמו יסב יחג, ועם וח"ו ההפוך שנעתקה הנגינה לפני', רחוי להשתנו' לק"ח, ונשתנה לקנין להבדילו מן וַיָּרֶם כנוד ה' (יחזקאל י' ד'), שהוא מענין הגבהה, ושרצו רום]: ויבאש, ה"ז מקרא הפוך, שנתחלה הבאיס ולבסוף התליע, כענין שנאמר ולא הבאיס ורמה לא היתה
נו

המעמר

(ב) ויבאש, לשון כ"י הרי זה מקרא הפוך שנתחלה הבאיס ולבסוף התליע וכו' ע"כ, והענין הוא כי זה אחת מהוראות הוי"ו להורות על הזמן שכבר ענבר במ"ש הכל"ק נמכלול, כאו וגבר ימות ויקלב (לעיל י"ד י') ימות לשבר שיקלב, ועוד כמוהו.

תרגום אשכנזי

ב ש ל ח מז

חֵם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמֶם: (כג) וַיְהִי
בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה
שְׁנֵי הָעֹמֶר לְאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־
נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה:
(כג) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה

מחר

שפראכן: איין רוהעטאג, איין היילינער רוהעטאג איזט מארגען רעם עוויגען צו עהרען!

ר ש ״ י

היתה בו וכן דרך כל המתליעים: (כא) וחם השמש ונמס. הגשמר בשדה נעשה נחלים ואותן ממנו לחיים ולבהמים ולחומות העולי לדין מהן וטועמין בהם טעם מן ויודעין מה שגזן של ישראל. פשר לשון פורתין ע״י השמש מתחמ׳ ומפזיר: ונמס. דיסטנ״פריר ודוגמתו בסנהדרין בסוף פרקא מיתות: (כב) לקטו לחם משנה. כשמדדו את לקיטתן בהליהם מלאו כפלים שני העומר לאחד. ומ״ל לחם משנה לותו היום נשתנה לשנא נריחו וטעמו (שחם להגיד שמנים היו והלא כתיב שני העומר לאחד חלק מזונה נטעם וריח): ויגידו למשה. שחלוהו מה היום מימים ומכאן ים ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנלטווה לומר להם והיה ביום השבי והכינו וגו׳ עד שחלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ה׳ שולטוויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מחנתם ולא הוליחו מן הכלל:

תרגום אונקלום

חַקָּלָא כַּד חַם עֲלוֹהִי שְׁמְשָׁא פָּשַׁר: (כב) וַהֲוָה
בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה לְקָטוּ לַחְמָא עַל תְּרֵין
תְּרֵין עוֹמְרִין לְחַד וַאֲתוֹ כָּל רַבְרְבֵי כְנִישְׁתָּא
וְחַוִיאוּ לְמֹשֶׁה: (כג) וַאֲמַר לְהוֹן הוּא דִּי מַלֵּיל
יְיָ שַׁבָּא שַׁבְּתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ מָחָר יַת דִּי

אחון

ב א ו ר

גו (לקמן כ״ד), וכן דרך כל המתליעים. (לשון רש״י והוא מהמכילתא): (כא) ויחם השמש, כתרגומו כד חם עלוהי שמשא, כלומר הי׳ קור השמש חס עליו, כי השמש נעלמי לא יחם: ונמס, מנין נפעל מפעלי הנפל, תרגומו פשר וכתב רש״י לשון פורתין ע״י השמש מתחמם ומפזיר, ונמס דיסטנס״ריר (כל״ל חויפגעלעזט ווערדן, זייגע פערשיטונג פערורזאכן), ודוגמתו בסנהדרין סוף ד׳ מיתות עכ״ל, וכן (דף ס״ז ע״ב) לי׳ פשר גמלא שע״י הכשפי׳ נמס הגמל ונאנד מזגו הטבעי ע״ב. והנך רואה שמות הווי״ן לכנר המתמר, וחם השמש ונמס, כלומר הוחם השמש לז נמס: (כב) לקטו לחם משנה, כשמדדו את לקיטתם בהליהם מלאו כפלים, שני העמר לאחד: ויגידו למשה, שמלאו מזונה, ושאלוהו מה יעשו נמותר, ומשה לא הגיד להם עד עתה מה שאמר לו הקב״ה ביום הרחמן והי׳ ביום השבי וגו׳ כי נתכון שיהיו תמהים כשימלאו מזונה, כדי להודיע להם עתה כבודו של יום השבת: (כג) הוא אשר דבר ה׳, מיום הח׳, ואני לא הגדתי לכם, כי מחר לחם חייבי׳ לשבות לכבוד השבת, ולא לעשות מלאכתם לפני׳ לצורך לוכל נפש. ומלת שבת קדש בדקדוק כי תיננה על משקל נגד, כי ת״ו שבת ס׳ ל׳ נקנה, והעד שבת היא לה׳, ומלת שבת שם דבר כמו שביתה, והי׳ ראוי להיות שבתת על משקל לקח, ובאחר חסרו הת״ו האחת פתחו הני״ת להיות על ל׳ נקנה: שבת קדש, שבת של קודש: לה׳, לכבוד השם,

ה מ ע מ ר

(כג) שבת קדש, כתב הרב המאסר ומת שבת קדש בדקדוק וכו׳ כי ת״ו שבת סימן לשון נקבה

בשלח טז

מָחָר אֶת אֲשֶׁר־תֹּאפּוּ אֵפוּ וְאֵת
אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל־
הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת
עַד־הַבֹּקֶר: (כד) וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־
הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא
הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה בּוֹ:
(כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם

כי

תרגום אונקלוס

אַתּוּן עֲתִידִין לְמֵיפֵא אֵפוּ וְיַתִּירִי אַתּוּן עֲתִידִין
לְבַשָּׁלָא בַּשִּׁילוּ וְיַת כָּל מוֹתָרָא אַצְנְעוּ לְכוֹן
לְמַטְרָא עַד צַפְרָא: (כד) וְאַצְנָעוּ יָתֵיהּ עַד
צַפְרָא כְּמָא דִּי פַקִּיד מֹשֶׁה וְלָא סְרִי וְרִיחָשָׁא
לָא הֲוָה בֵּיהּ: (כה) וַאֲמַר מֹשֶׁה אַכְלוּהִי

תרגום אשכנזי ק

וואָס איהר באַקקען וואָלט,
באַקט הייטע, וואָס איהר קאָ־
כען וואָלט, קאָכט הייטע,
אונד וואָס איבריג איז, לאָסט
נור שטעהן צור פֿערוואָהרונג
ביז דען קינדֶסטינגען מאָרגען.
(כד) זיא ליעסען עס ביז דען
קינדֶסטינגען מאָרגן שטעהן, וויא
משה בעפֿאָהלען האַטטע. אונד
עס וואַרד ניכט שטינקענד,
אונד קיין וואורם וואַר דאַרין.
(כה) משה שפראַך: פֿערצעהרט

עם

רש"י

(כג) לת לחר תאפו אפו. מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לצרי ימים ומה שאתם לריכים לבשל ממנו בשלו היום. לשון אפייה נופל בלאם ולשון בישול בתבשיל: למשמרת. לגניזה: (כה) ויאמר משה אכלוהו היום וגו'. שחרי שהיו רגילין ללאת וללקוט בלו לשחול אם

נלא

באור

בעבור שזכת מכל מלאכתו ביום השביעי, וכנה בשבת השמיטה ושבתה הארץ שבת לה' (ויקר' כ"ה ב'): אפו, לווי, והי' רלוי להנקד בחטף פתח על משקל עשו, אלא בשביל שהיגו מחובר לאחריו אלא מנוגן בטעם רביע שהוא מנגוני המלכים לכן נוקד בלירי, (הרשב"ם). והנה אמר להם משה, מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום לשני ימים, ומה שאתם רוצים לבשל ממנו בשלו היום, ל' אפיה נופל בלאם ול' בשול בתבשיל. (רש"י): למשמרת, לגניזה: (כד) ולא הבאיש ורמה לא היתה בו, בדרך המתליע שתעלה בלאשו וע"י זה ירוש

תולעים

המעמר

נקנה והעד שבת היא לה', ודבריו לקוחים מדברי הרלב"ע אבל המה תמוהים שאם גם שבת לשון נקבה אין להתליט מזה שבת בסיומן נקבה כי רבו שמות נקביות אשר לא יסומנו בסיון בנודע. ואף כי התי"ו לאחרי קמ"ן אינו סימן נקבה אם לא ע"ל זרות, כמו שבת לעיני (תהלים קל"ב ד') ועוד מלעים, וגם אם יש אומרים כי אינם שמות נפרדים כ"א סמוכים ונקמ"ן תמורת פת"ח, ומלבד זה הנה נעלמו מעיני הרב המאחר דברי הרד"ק בשרשים שאמר ז"ל: ושבת פעם בלשון נקבה שבת היא לה' (ויקרא כ"ג) ופעם בלשון זכר, שומר שבת מחללו (ישעי' נ"ו) עכ"ד. והרלני ידידי ר' יוסף ווייסע נ"י כי התום' בסם' בתובות דף ה' ע"ל כתבו ג"כ כדברים האלה [והוסיף עוד כי בזה יובן בט"ו ל"א בסוכה דף נ"ב מה שתקנו לאבי כ"הג בתפלת שבת פעם וינוחו בה, ופעם וינוחו בו, ומה שאומרים גם וינוחו בם שיעורו וינוחו בלהנה ונרלון (הנלחמים מקודש) ע"כ]. ולזה הנמון כי שבת היא ע"מ פֹּעַל כמו גֹּנַב, דַּיָּן, ומה שהוא בנוי שַׁבַּתִּי ולא שָׁבָתִי, הנה מלאנו דוגמתו גם במשקלים לאחרים שבא דגם תמורת הבא כמו גמלי, אשנבי, ובדומה הרבה. האמנו אנו, לדעת תו"ל הענין שיאמר וינבלו היום לשני ימים ומין כן דעת הרלב"ע כי הוא בלר תאמר במהגנם לאנו שתאבל היום ובן תנבלו

ועבו זה מהעומר פרשת ע"כ.

תרגום אשכנזי

בשלח טז

כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה: (כו) שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ: (כז) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ: ס (כח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי: (כט) רְאוּ כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־

עם הייטע, רעז הייטע איזט איין רוהעטאג דעם עוויגען צו עהרען, הייטע פינדעט איהר ניכטס אויף דעם פעלרע. (כו) זעכס טאגע זאללט איהר עם זאממעלן, אונד אם ויע־ בענטען איזט רוהעטאג, דא ווירד עם ניכט צו פינדען זיין. (כז) עם ווער אם זיעבענטען טאגע, דא גינגען איניגע פאן דעם פאלקע אוים, אום צו זאממעלן, זיא פאנדען אבער ניכטס. (כח) דער עוויגע שפראך צו משה: וויא לאנגע ווייגערט איהר אייך נאך מיינע

כן

געבאטע אונד לעהרען צו האלטען? (כט) זעהט! דאס אייך דער עוויגע דען רוהעטאג גע־

גע־

רש"י

נלח לם לחו לחמר להם לת שנידכם מכלו לערב חזרו לפניו ושלחוהו מהו לומר להם שבת היום. ריקה לוחס דוקנים שמת פסק המן ולח ירד עוד חמר להם היום לח תמלחהו מה תלמוד לומר היום היום לח תמלחהו לגל מחר תמלחהו: (כו) וביום השביעי שבת. שבת הוח המן לח יהיה בו. ולח בח הכתוב חלח לרבות יום הכיפורים וימי טובי: (כח) עד חנה מחנחס. מגל הדיוט הוח נהדי הוכח לקי' נרחח ע"י הנשחים מתגנין הנשרים: (כט) ראו. נעיניכם

תרגום אונקלוס

יוֹמָא דֵּין אֲרֵי שַׁבְּתָא יוֹמָא דֵּין קֳדָם יְיָ יוֹמָא דֵּין לָא תַשְׁכְּחֻנֵיהּ בְּחַקְלָא: (כו) שְׁתָּא יוֹמִין תְּלַקְטֻנֵיהּ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא לָא יְהֵא בֵּיהּ: (כז) וַהֲוָה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה נְפַקוּ מִן עַמָּא לְמִלְקָט וְלָא אַשְׁכָּחוּ: (כח) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עַד אֵימָתַי אַתּוּן מְסָרְבִין לְמִטַּר פִּקּוּדַי וְאוֹרָיָתַי: (כט) חֲזוֹ אֲרֵי יְיָ יְהַב לְכוֹן

שבתא

באור

חולעי', וזה לח הנחים, על כן לח היתה בו רמה: (כו) לא יהיה בו, המן יורד, ונחב הרחב"ע והוסיף בו תוספת נחור, נמו ומען הדעת טוב ורע לח תחכל ממנו (נרחשית ב' י"ז) עכ"ל, והוח תמוה שלפי הנרחה חין כחן תוספת נחור כלל, כי הם שני מחמרים נפרדים, וביום השביעי הוח שבת כלומר חף לענין ירידת המן ולקיטתו, יהי' שבת ביום השביעי, לכן לח יהי' בו המן, ותיבת שבת נשוח המחמר הרחשון, ולח יובן המחמר השני כלל בלי מלת בו, וכן המתיק רש"י ז"ל נמחק לשונו ובחב וביום השביעי שבת, שבת הוח המן לח יהי' בו: (כז) וביום השביעי, לרחת המן: מן העם, ממחוסרי חמנה שביעית: ללקט, לרחות היעמדו דנרי משה: (כה) ויאמר ה' אל משה, שיחמר ליחושע ככה: בצותי, על החנשים שלח שמעו והותירו עד הנקר: ותורתי, נקדושת יום השבת, שהשם הורה להם ענין היום ונתן להם לחם משנה: (כט) ראו, נעיניכם כי ה' נתנהו מוסיף לחתם על קדושת היום הנכבד הזה,

שבתי

בשלח טו

כֵּן הָיָה נִתַּן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי
לֶחֶם יוֹמַיִם שְׁבוּ ו אִישׁ תַּחְתָּיו
אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי: (ל) וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם
הַשְּׁבִעִי: (לא) וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל
אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן
וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בְּדְבָשׁ: (לב) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת
לדרתיכם

תרגום אונקלוס

שַׁבָּתָא עַל כֵּן הוּא יְהֵב לְכוֹן בְּיוֹמָא שְׁתִיתָאָה
לַחְמָא תְּרֵין יוֹמִין תִּיבוּ אֱנָשׁ תְּחוֹתוֹהִי לָא
יִפּוֹק אֱנָשׁ מֵאַתְרֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה:
(ל) וְנָחוּ עַמָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה: (לא) וּקְרוֹ
בֵּית יִשְׂרָאֵל יַת שְׁמֵיהּ מָנָא וְהוּא כְּבַר זַרְע
גֵּידָא חִיוַר וְטַעֲמֵיהּ כְּאִסְקְרִיטַוְן בְּדְבָשׁ:
(לב) וַאֲמַר מֹשֶׁה דֵּין פִּתְגָמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ מְלֵי
עוֹמָרָא מִנֵּיהּ לְמַטְרָא לְדָרֵיכוֹן בְּדִיל דֶּיחֱזוֹן
ית

לו חסקריטין גלגון מצנה והוא תרגם של אונקלוס: (לב) למשמרת · לגניזה:

תרגום אשכנזי קא

געבען, דאַרום גיבט ער אייך
אַם זעכסטען טאַג שפייז
אויף צווייא טאַג. יעדער בלי=
בע אַן זיינער שטעלע, ניע=
מאַנד גיהע פֿאַן זיינעם אָרטע
אַם זיבעטען טאַג! (ל) דאַ
רוהעטע דאַז פֿאָלק אַם זיע=
בעטען טאַג. (לא) דאַז הויז
ישראל נאַנטע רען נאַמען דער
שפייז מן. דער מן ווי
קאָריאַנדער = זאַמען, ווייס,
אינד זיין געשמאַק ווי
לעטן מיט האָניג. (לב) משה
שפראַך: דיזעס האַט דער
עווינע גיבאָטען: איין עמר
פֿאָלל דאַפֿאַן זאָלל צור פֿער=
וואַהרונג

רש"י

בעיניכם כי ה' נתנודי מזהיר לחכם על השבת שהרי גם בעבה נכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים: שבו איש תחתיו. מכאן סמכו חכמים לתינוק יוצא חון לתחום [ג' לנופו ולחד לפיטיט ידים ורגלים]: אל יצא. לחלפים לחמה של יצא איש ממקומו. אלו חלפים לחמה של תחום שבת ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר: (לא) והוא כזרע גד לבן. עשב שמו קולי"ינדר ויזרע אלו ענול ולחינו לבן והמן היה לבן ולחינו כמראל לזרע גד אלא לעניו העגול כזרע גד היה והוא לבן: כצפיחת. בלק שמטגנין לותו בדבש [ולשון הרשב"ם וטעמו כצפיחת בדבש, ולהלן הוא לומר והיה טעמו כטעם לשד השמן (שם ח')], פירשו רבותינו כדבש לתינוקות שמן לזקנים ולחי לומר לפי מזונו כשהיולין לותו כמות שהוא בלא טחינה הוא כצפיחת בדבש, כמו החגורים קודם טחינה וכתיכה מתוקין הם, אבל להלן כתיב וטחנו ברחים או דכו במדכה (שם), לפיכך והיה טעמו למטונית כמו החגורים שנעשים שמן לאחר כתיכה וכן הזתים, לפיכך כתוב כאן וטעמו, ושם והיה טעמו כטעם לשד השמן, שמתחלף טעם המתיקות ונעשה טעם שמן עכ"ל, וכן כתב הרמב"ן כי בשהיכל כאחר ירד הוא כצפיחת בדבש ואם ינוצל יהיה טעמו כלשד השמן מלה הבנים מעשים הרמתו הכתוב עכ"ל]: (לב) למשמרת, לגניזה: האכלתי, מוסב

באור

שהרי הוא נותן לכם בכל ערב שבת לחם יומים: שבו איש תחתיו, נתהלו: אל יצא איש ממקומו, ללקוט המן כאחר שעבו תוכיים שילחו ללקוט: (ל) וישבתו וגו', לא ילא לחפש ללקוט ביום השבת מיום ההוא והלאה: (לא) כזרע גד לבן, עשב שמו (קוריאנדר), וזרע שלו ענול ולחינו לבן, והמן היי לבן ולחינו כמראל לזרע גד הי', והוא לבן [ומלאנו במקום לאחר שלעיין הלבנינות המשילו לדבר לאחר, ועינו כעין הבדלח (במדבר י"ל ז')]: כצפיחת בדבש, בלק שמטגנין לותו בדבש, ולאין לו תבר במקרא [ולשון הרשב"ם וטעמו כצפיחת בדבש, ולהלן הוא לומר והיה טעמו כטעם לשד השמן (שם ח')], פירשו רבותינו כדבש לתינוקות שמן לזקנים ולחי לומר לפי מזונו כשהיולין לותו כמות שהוא בלא טחינה הוא כצפיחת בדבש, כמו החגורים קודם טחינה וכתיכה מתוקין הם, אבל להלן כתיב וטחנו ברחים או דכו במדכה (שם), לפיכך והיה טעמו למטונית כמו החגורים שנעשים שמן לאחר כתיכה וכן הזתים, לפיכך כתוב כאן וטעמו, ושם והיה טעמו כטעם לשד השמן, שמתחלף טעם המתיקות ונעשה טעם שמן עכ"ל, וכן כתב הרמב"ן כי בשהיכל כאחר ירד הוא כצפיחת בדבש ואם ינוצל יהיה טעמו כלשד השמן מלה הבנים מעשים הרמתו הכתוב עכ"ל]: (לב) למשמרת, לגניזה: האכלתי, מוסב

לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יִרְאוּ אֶת־
הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם
בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: (לג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה
מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי
יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם:
(לד) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיַּנִּיחֻהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת
לְמִשְׁמָרֶת: (לה) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה
עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־

תרגום אשכנזי

וואהרונג פֿיר אייערע נאכֿקאמטען זיין, דאמיט זיא דיא שפייזע זעהען, דיא איך איין צו עסען נענעבען אין דער ווי־סטע, אלס איך איים רעם לאנדע מצרים געפֿיהרט. (לג) משה שפּראך צו אהרן: נים אייע פֿלאשע, טהוע הינין איין עמר פֿאלל מן, אונד זעט־צע עם פֿאר דעם עווינען הין, צור פֿערוואהרונג פֿיר אייע־רע נאכֿקאממען! (לד) וויא דער עווינע דעם משה גענא־טהען, אהרן זעטצטע עם הין פֿאר דיא ציינגניסלאדע צור פֿערוואהרונג. (לה) דיא קינ־דער ישראל'ס אסען דען מן פֿיערציג יאהרע, ביז זיא אין איין בעוואהנטעם לאנד קא־

מען

ר ש י

לדורותיכם. בימי ירמיה כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקין בתורה והם אומרים נגיח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס הוליך להם לגנזת המן אמר להם אתם רואין דבר ה' שמעו לו ואמר אלו רואו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להביא מזון ליריחו: (לג) לגנזת. כלאיים של תורה כתרגומו: והנח לפניו לפני ה'. לפני אהרון ולא אמר מקרא זה עד שנגנז לכל מעד אלא שנכתב בתוך ספרשת המן: (לה) לרגעים שנה. והלא אמר למ"ד יום הם שהרי נט"ו נתייר ירד להם המן תחלה ונט"ו ניסן פסק

מנא

שנת' ויצטות המן ממחרת אלא שהעונות שהוליכו ישראל מצרים טעמו בהם טעם מן: אל תרן נוצנת. לומר שעברו את הירדן [ס"ת שלותה שבעבר הירדן מיוצבת וטובה שנאמר לעברה נא ואראה

ב א ו ר

הדבר כמדבר בעדו אל נוכחים, אף שלא קדמה לאמירה, כי נאמר זה הדבר אשר צוה ה', ולא אמר לאמר, וכן הוא שלא כמנהג הכלל שזכרנו פעמים רבות, ואמר הרשב"ם שמשה אמר כן ליתרו אשר האכלתי אתכם: (לג) ויאמר משה אל אהרן, לאחר שהוקם המשכן בשנה שניה' שהי' שם תרון העדות, ושם היתה הפרשה הזאת ראוי להכתב, ונכתבה במקום הזה לספר הגם, שעמד המן לדורות: צנצנת, כלי חרס, ואין לו תגר במקרא: לפני ה', לפני אהרון: (לה) ארץ נושבת, ארץ סיחון ועוג, כי גם אלו גם מלחם אהרן: את המן אכלו עד

נחם

הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה
אֶרֶץ כְּנָעַן: (לו) וְהָעֹמֶר עֶשְׂרִית
הָאֵיפָה הוּא: פ שביעי
יז (א) וַיִּסְעוּ כָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל ע יז
מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי
יְהוָה וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם וְאֵין מַיִם
לִשְׁתֹּת הָעָם: (ב) וַיָּרֶב הָעָם עִם־
מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ־לָנוּ מַיִם
וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־

מען. דען מן אסען זיא, בין זיא אין דיא אנגאנגסנ־ענגע דעם לאנדעם כנען קאמען. (לו) רער עמ־ איוט דער צעהנ־טע טהיל איינעם איפה.

יז (א) דיא גאנצע געמיינע דער קינדער יש־אל'ס בראך־פאן דער ווסטען זין אויף, אום איהרע צוגע נאך דעם בעפעהל דעם עווינען פאר־צוועטצען; זיא לאנערטען זיך צו רפידים, דא האטטע דאס פאלק קיין וואססער צו טרינקען. (ב) דאס פאלק צאנקטע מיט משה, זיא שפראכען:

תריבון

שאפפט אונז וואססער, דאס וויר טרינקען! משה שפראך צו אהנען: וואס צאנקט

אהר

תרגום אונקלוס

מַנָּא אֲכַלוּ עַד מֵיתֵיהוֹן לְסָיְפֵי אַרְעָא דְכְנָעַן:
(לו) וְעוּמְרָא חַד מִן־עֲסָרָא בְּחֻלַּת סְאִין הוּא:

יז (א) וּנְטָלוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמַּדְבְּרָא דְסִין לְמַטְלָנֵיהוֹן עַל
מֵימְרָא דַיְיָ וּשְׁרוֹ בְּרִפְידִים וְלֵית מָיָא לְמִשְׁתֵּי
עַמָּא: (ב) וּנְצָא עַמָּא עִם משֶׁה וַאֲמָרוּ הָבוּ
לָנָא מַיָּא וְנִשְׁתֵּי וַאֲמַר לְהוֹן משֶׁה מָה אַתּוּן

נצן

רש"י

לת הארץ הטובה לזר בעבר הירדן יתרגום על מזבח יתיבתא ר"ל מיושבת. רס"י יצן]. על קלה ארץ כנען. בתחלת הגדול קידש שעברו את הירדן והם ערבות מואב. נמלו מכאיזין זה לת זה בערבות מואב כנגד מצה בז' באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בט"ז בניסן שנ' ויאכלו מעבור הארץ ממחר' הפסח (יהושע ה'): (לו) עשירית האיפה. האיפה ג' סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' ביצים כמלא עשירית האיפה מ"ג ביצים ושומע ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות:

באור

באם אל קצה ארץ כנען, ועם לחם החרן אכלו את המן לאחר נחם על ארץ סיחון ועוג עד שעברו את הירדן ובאו אל קלה ארץ כנען, כדכתיב ביהושע (ה' י"ב) ויפסק המן ממחרת: (לו) עשירית האיפה, האיפה שלש סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין, והלוג ו' ביצים, כמלא עשירית האיפה מ"ג ביצי' ושומע ביצה, והוא שעור לחלה ולמנחות. (רס"י):

יז (א) למסעיהם, שלא באו במסע הראשון ממדבר סין לרפידים, כי משם לדפקה, ואחרי כן לאלוש ומאלוש לרפידים, וזהו למסעיהם על פי ה', ולא נתן הכתוב לפרש מסעיהם כי אם תלונותיהם, שבתחלת כיאם אל המדבר התלוננו על הלחם ועתה רבו על המים: ואין מים לשתות העם, כשבאו לשם לא מצאו שם מעיינות מים לשתות העם: [לשתות העם, לפי דקדוק הלשון נראה לומר ואין מים לעם לשתות, וע"כ יפרש שבא פה המקור במקום השם, ושעורו ואין מים לשתיית העם, וכמוהו מקץ עבר שנים לשבת שנים שבת פה (בראשית ט"ז ג'), פי' ליושבת שנים, וכן כי' ר"ע ספורנו]: (ב) וירב העם עם משה, מיד ט"ס נגר עליהם הצורך למי' עשו מריבה עם משה: תנו לנו מים, למשה ולאהרן היו מדברים אף שלא הזכיר הכתוב

כי

תרגום אשכנזי

בשלח יז

תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן אֶת־
יְהוָה: (ג) וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם
וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה
זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית
אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי בַּצָּמָא:
(ד) וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר
מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט
וְסָקְלֻנִי: (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ
מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ

איהר מיט מיר? וואס פֿער־
זוכט איהר דען עוויגען? (ג) אַלס
אַבער דאָז פֿאָלק נאַך וואַסער
דורשטעט, פֿיהרטע עס אויפֿ־
ריהרישע קלאַגען איבער
משה, אונד שפּראַך: וואַ־
רום האַסט דוא אונז אויס
מצרים הערוים געפֿיהרט? מיך
אונד מיינע קינדער אונד מיין
פֿיע פֿאָר דורשט אומקאָמ־
מען צו לאַססען? (ד) משה
שריע צום עוויגען, שפּראַך:
וואַס זאָלל איך נון מיט דיזעם
פֿאָלקע אַנפֿאַנגען? עס פֿעהלט
נור וועניג, זאָ שטייניגען זיא
מיך. (ה) דער עוויגע שפּראַך
צו משה: גיעה פֿאָר דעם פֿאָל־
קע הער, נים איניגע פֿאָן דען
עלטעסטען אוים ישראל מיט דיר אונד דיינען שטאַב, מים וועלכען דוא דען פֿלום נעשלאַ־

נו

ר ש " י

ין (ב) מה תנסון. לומר היוכל לאת מים
כאדון ליה: (ד) עוד מעט. אם
למתין עוד מעט וסקלני: (ה) עבור לפני
העם. ורחה אם יסקלוך למה הולאת לעז
על בני: וקח אתך מזקני ישראל. לעדות
שיראו שעל ידך המים יולאים מן הצור ולא
יחמרו מעינות היו אם מימי קדם: ומטך
אשר הכית בו את היאור. מה תלמוד לומר
אשר הכית בו את היאור אלא שהיו ישראל
אומרים על המטה שאינו מוכן אלא
לפורענות בו לקה פרעה ומצרים כמה
מכות נמצרים ועל הים לכך נאמר אשר

הכית

סב

תרגום אונקלום

גען

נָצָן עִמִּי מַה אַתּוּן מְנַסַּן קֳדָם יְיָ: (ג) וְצָחִי
תַּמָּן עַמָּא לְמַיָּא וְאִתְרָעֵם עַמָּא עַל מֹשֶׁה
וַאֲמַר לְמָא דְנָן אַסֵּיקְתָּנָא מִמִּצְרַיִם לְקַטָּלָא
יָתִי וְיָת בְּנַי וְיָת בְּעִירֵי בְּצָחוּתָא: (ד) וְצַלֵּי
מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לְמֵימַר מָה אֶעֱבִיד לְעַמָּא
הָדֵין עוֹד זְעֵיר פּוֹן וְיִרְגְּמָנֵנִי: (ה) וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה עֵיבַר קֳדָם עַמָּא וּדְבַר עִמָּךְ מִסָּבֵי
יִשְׂרָאֵל וְחוּטְרָךְ דִּי מְחֵיתָא בֵּיהּ יָת נַהֲרָא

באור

כי אם משה, כי משה לא דבר עם ישראל רק ע"י אהרן: מה תריבון עמדי וגו', אמר להם
אין הריב הזה כי אם לנסות את הש"י היוכל תת לנו מים, ואם תתריבו ותתפללו אל הש"י,
אולי יענה לתנם: (ג) ויצמא, כאשר התחזק עליהם הצמא, התרעמו על משה כי הרע להם
להוליאם מארץ מצרים. (ד) עוד מעט, אם למתין עוד מעט, כן פירש"י ז"ל [ולדעתו תהי'
הוא"ו של וסקלני מחברת כ"אם הסבה אם ימתין], והאתרגם האזכנזי תרגמו כאלו אמר אינו
אבר כי אם מעט, כלומר הם מריבים עמי ומתלוננין עלי במזק רב, ולא חסר להם כי אם
שיהיו סוקלין אותי [ולדעתו תהיה שמוש הוא"ו בשמוש הש"ן עוד מעט יסקלוני,
ונמלטו רגיס כמוה]: (ה) עבר לפני העם, כי היו נרפידים, והצור אשר ממנו יצאו המים

היה

ב ש ל ח יז

בּוֹ אֶת־הָאֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק מָחָר אָנֹכִי נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: (י) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ לְהִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה: (יא) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק: (יב) וְיְדֵי מֹשֶׁה כְּבֵדוֹת וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַּחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ: (יג) וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב: (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם: (טו) וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה נִסִּי: (טז) וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר: (א) וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם: (ב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חוֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ: (ג) וְאֶת־שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: (ד) וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי וֵאלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה: (ה) וַיָּבֹא יִתְרוֹ חוֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים: (ו) וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ: (ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה: (ח) וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל־אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה: (ט) וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם: (י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם: (יא) עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם: (יב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חוֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חוֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים: (יג) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב: (יד) וַיַּרְא חוֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב: (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים: (טז) כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו: (יז) וַיֹּאמֶר חוֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: (יח) נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֵׂהוּ לְבַדֶּךָ: (יט) עַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלִי אִיעָצְךָ וְיִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהָבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים: (כ) וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: (כא) וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: (כב) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּן אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֶל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ: (כג) אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם: (כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר אָמָר: (כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: (כו) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם: (כז) וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ: (א) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי: (ב) וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: (ג) וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (ד) אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי: (ה) וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ: (ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ז) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה: (ח) וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה: (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֶּד מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה: (י) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם: (יא) וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי: (יב) וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת: (יג) לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: (יד) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם: (טו) וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה: (טז) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: (יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר: (יח) וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד: (יט) וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: (כ) וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה: (כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב: (כב) וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרָץ בָּהֶם יְהוָה: (כג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל הָעָם לַעֲלוֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעִדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ: (כד) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל־יֶהֶרְסוּ לַעֲלוֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ בָּם: (כה) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם:

תרגום אשכנזי קג

גען, נים אין דיינע האנד, אונד נעהע! (ו) איך ווערדע דאָעלבסט אויף דעם פּעלזען צו חרב פּאָר דיר שטעהען, זאָ זאָללסט דוא דען פּעלזען שלאָגען, אַלכדאַן ווירד וואַסער אויס אים פּליעסען, דאַמיט דאַז פּאָלק טרינקען קאָננע. דיעזעם טהאָט משה פּאָר דען אונגען דער עלטעסטען אויס ישראל. (ז) מאָן נאָננטע דען נאַמען דעם אָרטעם מסה אונד מריבה, ווייל ד׳א קינדער ישראל געצאַנקט האַטטען, אונד ווייל ויא דען עווי־גען פּערזוכט האַטטען, שפּראַכען נעמליך: איזט אויך דער

ברפ׳דים

תרגום אונקלוס

עוויגע אונטער אונז, אָדער ניכט? (ח) דאַז פּאָלק עמלק קאַם, אונד שטרייטט מיט ישראל

ר ש ״ י

סַב בִּידָךְ וְתֵיזִיל: (ו) הָא אֲנָא קָאֵים קֳדָמָךְ הַתָּן עַל טַנָּרָא בְּחוֹרֵב וְתִמְחֵי בְּטַנָּרָא וְיִפְקוּן מִנֵּיהּ מַיָּא וְיִשְׁתֵּי עַמָּא וַעֲבַד כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי סָבֵי יִשְׂרָאֵל: (ז) וּקְרָא שְׁמָא דַּאֲתְרָא נַסָּיתָא וּמַצּוּתָא עַל דְּנָצּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל דְּנַסָּיאוּ קֳדָם יְיָ לְמֵימַר הַאִית שְׁכִינְתָּא דַּיְיָ בֵּינָנָא אִם לָא: (ח) וַאֲתָא עֲמָלֵק וַאֲגַח קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל

כרפ׳דים

כּוֹכִית נוֹ לֹת הֵיזוֹר וְהֵן חוֹמְרִים עָלָיו שֶׁהוּא לְפוּרְעָנוּת יִרְלוֹ עַתָּה שֶׁלֹּא לְטוֹבָה הוּא מוֹכֵן: (ו) וְהַכִּית בַּצּוּר. עַל הַצּוּר לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא צוּר מִכָּאן שֶׁהַמַּטֶּה הָיָה שֶׁל מִין דָּבָר חָזָק וְשָׁמוֹ סַנְפִּרִינוֹן וְהַצּוּר נִקַּב מִפָּנָיו: (ח) וַיָּבֹא עֲמָלֵק וגו׳. סְמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְמִקְרָא זֶה לוֹמַר תָּמִיד לְבָנֶיךָ בֵּינֵיכֶם וּמְזוּמָן לְכָל נְרִיכֶיךָ וְאֵלּוּ אוֹמְרִים הֵיאַךְ נִדְרֹשׁ בְּדִבְרֵי ה׳ נְקִינִנוּ אֵלּוּ מִן. מֵיכָן שֶׁהַכָּלָל בָּא וְנוֹתֵךְ לְתוֹכָם וְאֵלּוּ לוֹעֲקִים לִי וְתִדְעוּ הֵיכָן לִבְנִי. מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהִרְכִּיב גְּנוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְיָלַךְ לְדֶרֶךְ הָיָה לוֹמֵד הַבֵּן רוֹאֶה

חמן

ב א ו ר

היה נחוש, והולרך משה לענוד, לפני העם ולהולינם מרפידים לחורב כמהלך פרסה אי פרסאות רחוק מן המחנה, ע״כ אמר לו השם שיקדם לפני העם הוא וזקני ישראל עמו, והנה לא הלכו לחריבו כל העם אל חורב לשחות כי לא נאמר לפני הר סיני עד לאחרי כן בחדש השלישי, אבל שלחו לשם נעריהם ונהמתם לשחוט מי׳ולהניח להם כמנהג המחנות: (ו) הנני עמד וגו׳, הכוונה תלך עד שתרחה אותי עומד לפניך על הצור, וכתב הרמב״ן ז״ל נראה כי הפלא נמיס במקום הזה עתה הי׳ קבוע שהי׳ הנאר עמהם כל ימי המדבר בדגלי רבותינו נראה זה וגלה עליהם השכינה במקום ההוא כמו שאמר נמן ובקר ורחיהם את כנוד ה׳ (לעיל ט״ז ז׳), נראה היותו פלא קיים: (ז) ויקרא, משה חו הקורא: על ריב וגו׳, נמה לסיים פתח, וכמוהו ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן נך ואתן לעשו (יהושע כ״ד ד׳): (ח) ויבא,

ה מ ע מ ר

ין (ח) ויבא עמלק, אמר המעמר: הספקות אחר יפלו בספור הזה רבו כמו רבו ובנר התעוררו

תרגום אשכנזי

בשלח יו

ישראל צו רפידים. (ט) משה
שפראך צו יהושע: זוכע
אונז טאפפערע מענער
אוים, אונד ציעהע הין,
שטרייטן מיט דעם עמלק,
מארגען שטעהע איך אויף דער

בְּרְפִידִם: (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא
הִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק מָחָר אָנֹכִי נִצָּב
על

רש"י

תרגום אונקלוס

מפן ויאמר לפח טול מפן זה וחן לי והוח
נותן לו וכן אניה וכן אליצית פנעו בחדס
אחד אמר לו אותו הבן רחיים את חנח אמר
לו חביו איך יודע היכן חבי הגליבו
מעליו ובח הכלב ונזכו: (ט) בחר לנו. לי ולך השוה לו מכאן למדו יהי בכוד תלמידך חביב עליך
כגלך וכבוד חניך כמורח רבך מניין שנאמר ויאמר להרן קל משה כי אחוני (במדבר י"ב) והלח להרן
גדול מאחיו היה ועושה את חניינו כרבו. ומורח רבך כמורח שמים מניין שנאמר אדני משה כלאם (שם
י"ח) כלם מן העולם חייבין הם כלייה המורדים בך כאלו מרדו בהקב"ה: וכח הלחם. לח מן הענן
והלאם נו: מחר - בעת המלחמה אחני נגב: בחר לנו אנשים. גבורי' וירחי אחת שתהח זכותן מסייעתן.

ד"ח

באור

גוי עמלק הוח היושב בארץ הנגב: (ט) יהושע, הוח נון הנזכר לעיל בן עמיהוד
שהי' נשל דגל לפניהם וקראו הכתוב בשם שקראו משה בדבר המרגלים, (הראב"ע).
ויתכן שמשה קרא לו כן מיום היותו בחזר ופרט נעו"ה בפרשת שלח לך (במדב' י"ג ט"ז):
בחר לנו, דרך הלשון לומר ככה בחר לנו, שבו לנו וזה (לקמן כ"ד י"ד), וחף הלועז כן דרכו
לפעמים, וחם תדקדק תמלח בו תמיד הורחת הלוכך והטבה, כמ"ש בפסוק לך לך מלרכך
(בראשית י"ב ח'): אנשים, ידועי' בעלי גבורה לנגזי מלחמה כמו כלם לנגזים (במדבר י"ג ג'),
וחזקת והיית לחים (מלכים ח' כ' נ'): וצא הלחם, לח ממחנה ישראל להלחם בעמלק: מחר,
בעת

המעמר

עליהם הרלב"ג הרמב"ן והר"י חברבנחל, וכל מעיין בחת יבין כי נחתנה המלחמה הזחת
מכל המלחמות חשר לחמו בני ישראל, הן במדבר והן בחרץ כנען, והוח נחשבה חופנים: (הח') שלח
לוה ה' למשה כי ילחם בעמלק וגם לח הודיעו שיכוחו עליו כמו במלחמת סיחון ועוג, רק משה
מדעתו לוה ליהושע לבחת לקרחתו. (הב') שתין נכר כלל כי יד ה' היתה בעמלק להומס;
לך כפי הנרחה היה נלוח יהושע רק על דרך הטבע, כי הגבור יגלח החלוש ממנו, וחם גם
שהיה העוז לבני ישראל ע"י תפלת משה, בכל זחת לח הגדיל ה' לעשות עמהם כמו בשחר מלחמות.
ומזה נמשך (הג') שיהושע לך החלים חת עמלק לבל לח החרימם ונפלו חללים מזה ומזה,
רק שלבסוף גברה יד ישראל כמו שחמר, וכחשר יניח ידו ונבר עמלק, וכן נחמר במשנה תורה
(כ"ה י"ח) ויזנב בך כל הנחשלים, ובכל יתר המלחמות ה' נתנו ילח לפניהם וינרש מפניהם
לויב ויחמר השמד. ומכל זה נרחה כי לרקו דברי הרלב"ג והרד"ק שחמרו כי יען שרבו בני
ישראל עם משה וינסו חל כמפורש בפרשה הקודמת, לכן הסתיר ה' חת פניו מהם ולח ילח
בגבולותם (זה מבחר במשנה תורה שם) ולחתה עיף ויגע ולח ירח חלהים, וזה גם כן כוונת
חז"ל (שמות רבה כ"ו) שחמרו כי מחמת חטחם פלטם העון, ולכן רק בתחנולות עשה משה
מלחמה כפי מנהג הטבע. ולחרי ההלעה הזחת לנחר לך כל הפרשה ע"פ דרכי כיד ה' הטובה
עלי. (ט) ויאמר משה, הנה לח רחה משה לנחת נרחם הנבח כי חם הוח יפנה עורף לפני
חויב, הלח יחם לנגד כל העם נקרנו ולח יקום עוד רוח בחים, ולכן שם חת יהושע ברחש
הלבח כי ידע חת החיים וחת גבירתו, ולחר נחר לנו חנשים כי התשועה תינוה נרב חיל רבי
לנב לחנר ינוסון מלהב חרב, ורק בגבורים תעשה מלחמה וחם גם מתי מספר המה, והנה
משה חנר לח הניר חת לחיו (כי נימי קרפו נרח מפני פרעה וגר בחרן נגריה ימים רבים עד

כי

ב ש ל ח יז

עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: (י) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה: (יא) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר

יניח

תרגום אונקלוס

קָאִים עַל רֵישׁ רַמְתָּא וְחוּטְרָא דְאֱלָהָא בִּידִי: (י) וַעֲבַד יְהוֹשֻׁעַ כְּמָא דַי אֲמַר לֵיהּ מֹשֶׁה לְאַגָּחָא קְרָבָא בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר סְלִיקוּ לְרֵישׁ רַמְתָּא: (יא) וַהֲוָה כַּד מָרִים מֹשֶׁה יְדוֹהִי וּמִתְגַּבְּרִין

תרגום אשכנזי קד

שפיטצע דיעזעם הינע'ס, דען געטטליכען שטאב אין מיינער האנד. (י) יהושע טהאט, וויא איהם משה געזאגט, מיט עמלק צו שטרייטען; משה, אהרן אונד חור אבער שטיע־גען אויף דיא שפיטצע דעם הי־געלם. (יא) וועז משה זיינע האנד אין דער העהע היעלט, וואר ישראל מעכטיגער, אונד וועז

ר ש ״ י

ד״ק נמר לנו מנזי׳ יוודען לנטל כספי׳ לפי שכני עמלק מכשפין היו: (י) ומשה להרן וחור. מכאן לתענית שריכים ג׳ לעניר לפני התיבה שנתענית היו שרויים: חור. נוה של מריס היה וכלב בעלה: (יא) כשהר יריס משה ידו. וכי ידיו של משה נולחות היו המלחמה

ב א ו ר

בעת המלחמה ליכי ובכ: ומטה האלהים, כתרגומו חוטרא דלתתבידו בי׳ נסין מן קדם ה׳: בידי, שהיה בו ידי להתפלל, והנה עלה על רצון הנעשה, כדי שירחם את ישראל הגלחמי׳ ויהיה עינו עליהם לטובה, וגם הם ירלו לותו נוסף כפיו ומתפלל ויבטחו בו ויוסיפו לומן וגבורה למלחמה, והיה כל הענין הזה, מפני שהי׳ עמלק גוי לזיק וחזק מאד, וישראל לא רלו מלחמה מעולם כאשר לומר מן יניחם העם כראותם מלחמה (לעיל י״ג י״ז), והי׳ עיף ויגע כנתיב נמשנה תורה (דברים כ״ה י״ח), על כן פחד מהם והולרך לכל התפלה והתחנה הזאת. (מדברי הרמב״ן): (י) ויעש, הזכיר אהרן וחור, בעבור לורך לפרש תמכו בידיו: (יא) כאשר ירים כישה ידו, וכי ידיו של משה נולחות היו המלחמה וכו׳ כדאיתא בר״ה (דף כ״ט ע״ב). (רש״י): ובאשר יניח ידו, על דרך הפשט כאשר הניח ידו בתוכם מפני כובד ידו

ה מ ע מ ר

כי הגיע לשמנים שנים) לא ידע את ישראל מי לומין לנו בגבורים ומי רק הלבנ, לך יהושע היה נער עמהם וידע את מי יקריב אליו. והנה רוב העם לא היו מלומדי מלחמה ורוח נכאה להם כדרך עבדים וכנשים כאשר לאמרו זה פעמים, ולזה נאר רק מקלת העם, וחז״ל לאמרו שנים לדיקים, וגם זה נכון מאד כי לאמר שיבאר לו שנים שאר יאמינו בה׳ ובמשה עבדו ויעשו בחלהים כשלם כי לה׳ היטועה, כי החנים שאר בקרבם אל המלחמה יאמינו בכל לב שתגבר יד הלא להם העוז והנלחון ובחמונתם יהיו בטוחים. על ראש הגבעה, בגר כתב הרלב״ג כדי שירחו אותו ישראל עומד בתפלה במקום מגולה עד כאן, והוא הדבר שאר דברתי כי זה יהיב עוז בנפשם כי ידעו שאם משה יקרא ה׳ יענהו ולכן לקח מטה אלהים בידו שאר עשה בו את כל האותות והמופתים לעיניהם, והיה המטה הזה לנס כדגל בראש הבנא. (יא) כאשר ירים, אמר הרשב״ם ז״ל: כשאר יריס ידו והמטה ובגר ישראל שכן דרך עוברי מלחמה כל זמן שרואין הרמת נסים הן מתגברים וכשהוא מושלך רגילין לנוס ולהנלח ע״כ, והוא מסכים מאד לדרכנו שאר יבין כל משכיל, וכן יסכים לזה מ״ש חז״ל וכי ידיו של משה וכו׳ עיין ברש״י

תרגום אישכנזי

ב ש ל ח יז

יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק: (יג) וַיְדֵי
מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ
תַּחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר
תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד
וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ:
(יג) וַיַּחֲלֶשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמָלֵק
וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב: פ
(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב

זאת

ווען ער זיא זינקען ליעס, וואר עמלק מעכטיגער. (יג) אלס משה דיא הענדע שווער וואורדען, נאהמען זיא איינען שטיין, לענטען זאלכען אונטער, אונד ער זעטצטע זיך דארויף; אהרן אונד חור אבער אינטערשטטצטען זיינע הענדע, פאן דיעזער זייטע איינער, אונד פאן דיעזער זייטע איינער; זא היעלטען זיינע הענדע אום ביז זאננענאונטערגאנג. (יג) יהושע שלוג עמלק אונד זיין פאלק מית דער שארפפע דעם שוערדטעם (רמז

היימט: ער עהיעלט זיינען פאלק מיבער זיא. (יד) דער עוויגע שפראך

ר ש " י

המלחמה כו' כדאיתא בר"ה: (יב) וידי משה כבדים. נזדמן שיתעצל במלוה ומנה לחבר תחתיו נתייקרו ידיו: ויקחו. לחרן וחור: למען ויסמו תחתיו. ולא יצא לו על כרחו ונפשח למר ישראל שרויין בצער לפי לחיה עמהם בצער: ויהי ידיו לאמונה. ויהי משה ידיו באמונה פרוסות השמים בתפלה נאמנ' ונכונה: עד בא השמש. שהיו עמלקים מתגברין לח השעות בחילט"לוגיחה בלי זו שעה הם נופלים והעמיד להם משה תמה וערבב לח השעות: (יג) ויחלש יהושע. מלך רלחי גבוריו ולח השחיר חלח חלשים שבהם ולח הרגם כלם מכלן לחנו למדים שעשו ע"פ הדבור של שכינה: (יד) כתוב זאת

תרגום אונקלום

דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְכַד מַנַּח יְדוֹהִי וּמְתַגְּבְרִין
דְּבֵית עֲמָלֵק: (יג) וִידֵי מֹשֶׁה יָקָרָן וּנְסִיבוּ
אַבְנָא וְשַׁוִּיאוּ תְּחוֹתוֹהִי וְיָתֵב עֲלָהּ וְאַהֲרֹן
וְחוּר סְעִידִין בִּידוֹהִי מֵכָּא חַד וּמֵכָּא חַד
וַהֲוָאָה יְדוֹהִי פְּרִישָׁן בְּצָלּוֹ עַד דַּעַל שִׁמְשָׁא:
(יג) וְחַבַּר יְהוֹשֻׁעַ יָת עֲמָלֵק וְיָת עַמֵּיהּ לְפִתְגָם
דְּחַרְבָּ: (יד) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּתַב דָּא דוּכְרָנָא

בספרא

ב א ו ר

ידו רפה מגבר עמלק, ומזה לתורה וחוק שיתמכו בהם ולא יניחם עוד: (יב) וידי משה כבדים, ידעתו שאין כח בחדם להרים ידיו יום שלם ותפי' שעות מועטות אף כי עד בא השמש, והנה הזכיר וידי משה כבדים יותר מידי שאר הזקנים, על כן לא היי יכול להרימם תמיד, ולדעת המתרגם התנגדו הכוונה, כאשר התחילו ידי משה להיות כבדים. ואמר כבדים לשון זכר, כי יד זכר ונקבה, כמו והנה יד שלוחה לי והנה בו מגלת ספר (יחזקאל ב' ט'): וישב עליה, שלא היי יכול לעמוד ומצאנו מקומו בחבן שמו תחתיו: אמונה, דבר עומד וקיים, והוא שם דבר, וענינו כמו בחמונה, והכוונה שהיו ידיו עומדות וקיימות ברוממותן, וכן תרגם התנגדו, ויחנקלוס תרגם והוחם ידוהי פריסין בגללו, וכן פירש"י ז"ל שהיו ידיו פרוסות השמים בתפלה בחמנה ונכונה: (יג) ויחלש, נכחש, כדכתיב קול ענות חלושה (לקמן ל"ב י"ח) [והוח שם פעל יולח

ה מ ע מ ר

כרש"י. (יב) ויהי ידיו אמונה, נכי הניח הרלי"ך בשם י"מ שהענין שידי משה היו לבני ישרחל לחמונה

בשלח יז

זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי
יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר
עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם: (טו) וַיִּבֶן
מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה
נסי

תרגום אשכנזי קה

צו משה: שרייב דיעזעם צום
געדעכטנים אין דאז בוך, אונד
טראגע עם אויך דעם יהושע
אויף, דען איך ווילל דאז אנ-
דענקען פאן עמלק אונטער
דעם הימעל פערטילגען.
(טו) משה בויעטע איינען אל-
טאר, אונד נאננטע איהן: דער
עווי

תרגום אונקלוס

בְּסִפְרָא וְשַׁוִּי קֳדָם יְהוֹשָׁעַ אֲרֵי מְמַחָא אֶמְחֵי
יַת דּוּכְרָנָא דַּעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא: (טו) וּבְנָא
מֹשֶׁה מַדְבְּחָא וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם יְיָ דַּעֲבַד
ליה

רש"י

זכרון. שנה עמלק להזדווג ליסראל קודם לכל האומות: ושים באזני יהושע. המכניס את יסראל לארץ סילוה את יסראל לגלס לו את גמולו כאן כרמז לו למשה סיהושע מכניס את יסראל לארץ: כי מחה אמחה. לכך אני מזהירך כן כי אפן אני למחותו: (טו) ויקרא

שמו. על מזבח: ה' נסי. הקדוש ברוך הוא עשה לנו כאן נס. לפי שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו

באור

יולא, ונמלא גם פעל עומד, וגבר ימות ויאבד (לעיל י"ד י')]: (יד) בספר, בפתוחות הני"ת הנודע והוא ספר התורה, וכן תרגם התשבנזי, וזו היא המלוה הכתובה לנו בפרי תורה זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כ"ה י"ז): באזני יהושע, שהוא ימלוך עליהם וילוה את בני יסראל לגלס לו את גמולו: כי מחה אמחה, לכך אני מזהירך כן, כי אפן אני למחותו בענור שהכעיסו את השם, כי אלופי אדום נבהלו מפחדו בענור העותות שעשה במלרים ובים ובכה מואב ופלשת, וזה עמלק שמע גבורותיו ונפלאותיו בענור יסראל ובא ממקום רחוק להלחם עמם ולא פחד מהשם, וכן כתוב ולא ירא אלהים (שם י"ח): (טו) שמו, על מזבח: ה' נסי, פירש"י, הקב"ה עשה לנו כאן נס ע"ל, והוא מדברי רז"ל במכילתא, ויהי' לפ"ז תיבת נס במקום הזה שם מסומף לפלא או מופת, וחז"ל רגילים להשתמש בה על הענין הזה, ואולם בכל מקום שתמלא בתנ"ך לא תורה כי אם על עץ ארוך ודק ובראשו וילון או דגל שמרימין לאות בלחמה או בתניות, ויתכן אם כן לפרשו גם כאן מהענין הזה, ה' נסי הקדוש ברוך הוא היה לי לנס להתנוסס על לויבי ולהנקם ממנו בענין שנאמר נתת ליראיך נס להתנוסס (תהלים ס' ו'), וכן כתב הרד"ק בשרשים שרש נסס, וכן תרגם התשבנזי. ולנקלום בארו מלשון פלא ומופת, ותרגם ופלח עלוהי קדם י"י דעבד לי' ניסין, יראה שרלה להזמר שלא תמצוד שהמזבח קרוי ה'. והרלב"ע כתב שתיבת מזבח מוכחת לחרת עמה וכן הוא מזבח ה' נסי, ואולם מלאתו שכן דרך קריאת השם בל"הק, יורה לפעמים על ענין לבד, שאינו תואר הדבר הקרוי ולא מגיד ממציגיו, וכן ויקרא לו אל אלהי יסראל (בראשית ל"ג כ'), אל בית אל (שם ל"ה ז'), כאשר כתבנו שם, ויקרא שם האדם לוריאדי, אליעזר, עמנו אל, ושם המזבח י"י נסי, וכן כתב רש"י ז"ל, לפי שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו על המזבח זוכר את הנס שעשה

המעמר

לאמונה, ולכן אם יניף ידו וגבר עמלק, וזה נכון מאד לפי דבריו והבן. והמעמר לאהלים (קי"ט ע"ה) הנאתי דעת ידידי ר"ו כי לאמונה הוא פה בהוראת תואר הפעל, דוגמת ואולך אתכם קוממיות, ולזה נא אלא אות השמוש לפניו.

תרגום אשכנזי

עוויגע איוט מיין פאניער !
(טז) אונד שפראך פערנער :
דיא האנר ליענט אויף דעם
טהראנע דעם עוויגען צום
שוואור , דאס דער עוויגע פאן
נעשלעכט צו נעשלעכט ווירד
עמלק קריעג פיהרען ווירד .
יח (ז) יתרו , פריעסטער צו
מדין , משה'ס שווי-
גערפאטער , פערנאהם אל-

ר ש " י

שמו של מזבח זוכר לת הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו : (טו) ויאמר . משה : כי יד על כס יה . ידו של הקב"ה הורמה ליטול נשבע שלא להיות לו מלחמה ולהיה בעמלק מכאן ולהבא עולמים ומה כס ולא נאמר כסא ולא הכס נחלק לחלקין נשבע הקב"ה שתין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה הכס שלם והכסא שלם שנאמר הלויב תמו חרבות לנצח (תהלים ט') זהו עמלק שכתוב בו ועכשיו שמרה נלח (עמוס ז') ועריס נתשת לנצח זכרם המה (תהלים ט') מהו לומר לחריבו וה' לעולם ישב הרי הכס שלם כיון למספט כסאו הרי כסאו שלם :

יח (א) וישמע יתרו . מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק : יתרו . שבע שמות נקראו לו רעואל יתר יתרו חובב חבר קיני פוטיאל . יתר על כס שיתר פרשה לחת בתורה ולחתה תחזה . יתרו לכשנתגייר וקיים המלות הוסיפו לי לות ה' על שמו . חובב . שחבב לת התורה . חובב הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטים ד') . ויש לומרים רעואל לחניו של יתרו היה ומהו לומר ותבואנה לל רעואל לחיהן (שמות ב') שהתינוקות קורין לאחי לחיהן לחנ . בספרי : חותן משה . כאן הי' יתרו מתכבד במשה לחי חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנאמר ויטב לל יתר חותנו (שם ד') : לת כל לשר עשה . להם בירידת המן ובאחר ובעמלק :

באור

שעשה הקב"ה : (טו) ויאמר , לפך לחי קורא שם המזבח ה' נסי , שהרי הרים הקב"ה לת ידו על כסאו ונשבע כי מלחמה לו בעמלק מדר דר , דוגמת כי לשא אל שמים ידי (דברים ל"ב מ') :
יח (א) וישמע יתרו , משמעות המאך הכתוב כי הוליך ה' כמו כאשר הוליך ה' , יאמר שמע יתרו לת כל לשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כאשר הוליאם מארץ מצרים , והכוונה על המכות הגדולות והאותות והמופתים וכו' , ולכן נאמר לנו ללכת בעלמו לל משה לראות בגדולתו ולדרוש לת האלהים , ורבותינו ז"ל אחלו במילתא מה שמועה

חמעמר

יח (א) וישמע יתרו , הרב המאור העתיק לנו פה רק דברי הרמב"ן נמה שהאריך לנלח לת הראב"ע שהחזיק בדעת ר"א כי לאחר מתן תורה בא יתרו , ומאחר לת טענותיו נגד דעת ר"י שיתרו בא קודם מתן תורה , ויפה עשה גם שניאם כי השמיטו הטענה הראשונה של הראב"ע ולא ענהו ע"ז דבר , כי באמת זה מן התימה על הראב"ע שהקשה מס יתרו בא קודם מתן תורה לאיך העלה יתרו עולה וזבחים לאלהים (לקמן י"ח) ולא הזכיר שנעם מזבח מדש עב"ל , והנה עלם החכם הזה לת עיניו לאור ייטיבו לראות , משה שנאמר בפרשה הקודם

בשלח יז יח

נסי: (טז) וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס
יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר
דֹּר: פ
יח (א) וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן
חֹתֵן משֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה

אלהים

תרגום אונקלום

לֵיהּ נִסִּין: (טז) וַאֲמַר בְּשִׁבּוּעָה אֲמָרָא דָּא
מִן קֳדָם דְּחֵילָא דְשַׁכִּינְתֵּיהּ עַל כָּרְסֵיהּ יְקָרָא
דַּעֲתִיד דְּיִתְגַּח קְרָבָא קֳדָם יְיָ בְּדַבֵּית עֲמָלֵק
לְשֵׁצָיוּתְהוֹן מָדָרֵי עַלְמָא:
יח (א) וּשְׁמַע יִתְרוֹ רַבָּא דְמִדְיָן חֲמוּתֵי
דְמשֶׁה יַת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְמשֶׁה
ולישראל

יתרו יח

תרגום אשכנזי קו

אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וְלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כי

לעם, וואס גאָטט פֿיר משה אונד זיין פֿאָלק, דיא ישראל,

תרגום אונקלוס ר ש " י

וְלִישְׂרָאֵל עַמֵּיהּ אֲרֵי אַפֵּיק יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל כי ממצרים

למשה ולישראל · שקול משה כנגד כל ישראל:

באור

שמע ונח, כלומר מחיה שמוע' נתעורר לנח, ולמרו מלחמת עמלק שמע שהיה כתובה בלדו בדברי רבי יהושע רבי אליעזר אומר מתן תורה שמע, וי"ל קריע' יס סוף שמע, והנה לדעת האומר מתן תורה שמע לא נח יתרו אלא לאחר מתן תורה, ויש להביא ראיות הרבה לזה מן הכתוב, שאמר ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים (לקמן ח'), והיה זה ח"כ אלל הר סיני שהם קנו שנה אחת, ועוד שאמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו (שם ט"ז), שהם הנתונים בהר סיני, ועוד כי אמר כאן ויאלף משה את חתנו וילך לו אל ארצו (שם כ"ז), וזה הי' בשנה השני' בנסעם מהר סיני, כמו שאמר בפ' בהעלתך ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני וגו' נסעי' לנחנו (במדבר י' כ"ט), ושם בתוב ויאמר אליו לא תלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך (שם ל'), והיה ההליכה הנזכרת שם, והניחו עוד רחי' ממה שאמר במזבל' תורה רב לכם שבת בהר הזה, פנו וסעו לכם וגו' (דברי' א' ו' ז'), ושם נאמר ואמר אליכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם וגו' (שם ט'), ואקח את ראשי שבטיכם וגו' (שם ט"ו), ואת היתה עלת יתרו ממחרת בואו, ונאמר שם ונסע מחרב (שם י"ט), וא"כ לא נח אלא בשנה השני' כאשר נסעו מחורב, והי' רואי להקדים פרשת רפידים וחניית ההר לפרשה הזאת, והקדימה הכתוב לכתבה כאן אם כדברי הרשב"ם ז"ל שאין להפסיק בין המלות, או כדברי הראב"ע שהי' זה בעבור דבר עמלק שהזכיר המלוה להכרית זרעו הזכיר בנגדו הטוב שעשה יתרו עם ישראל כדי שאם יהי' מזרעו עם גוי עמלק שיזכרו ישראל חסד אביהם ולא יגעו בהם, ואם נח להכרית עמלק מהר בשני קיני העומדים עמהם, והוא דבר אחיל שאמר להם כן. ואולם יקשה לדעת הזאת עד מאד שלא זכר הכתוב שמע כי אם מעשה מלחים, וממתן תורה לא זכר דבר, וגם משה לא ספר לו כלום ממתן תורה, והיה הגדולה שבנפלאות ובטונות שעשה הקב"ה עם ישראל, וממנה יוודע כי ה' אלהים אמת ותורתו אמת אין עוד מלבדו, ומפני החיבה הזה נתר הרמב"ן לתפוס סדר התורה כדעת רבי יהושע, שנח קודם מתן תורה בהיותם ברפידים, והוא נסע ממקומו ונח אל הר סיני הקדוש לו, שהרי משה הלך לשם לרעות צאן מדין, ומשה חנה שם עם ישראל ברפידים שהוא קרוב להר סיני, ובוונת הכתוב ויבא יתרו וגו' אל המדבר אשר הוא חנה שם הר האלהים שנח אל הר האלהים חורבה אל המדבר אשר הי' משה חונה שם, ויהי' כמו מקרא מבורש, עיין מה שכתוב מזה בפסוק ההוא, ולדעת הרמב"ן ז"ל גם רפידים במדבר סין, ומדבר סין מגיע עד הר סיני וכולל דבקה אלוש ורפידים, ומחורב אלא לרפידים לאמר למשה אני מתכך יתרו חתך אליך (לקמן ו'), ונח משה אליו והניחו לרפידים וא"כ בנסעם אל הר סיני, הלך יתרו עמהם, ומה שאמר והודעתי את חקי האלהי' ואת תורתיו הם חק ומשפט ודיני' שנלטוו בחרב, לודיעי ממנו' שהיו להם מעולם, כמ"ש הרשב"ם. ומה שאמר שבפ' בהעלתך אין רחי' מכרחת, כי יתכן שבפעם הזאת שב יתרו אל ארצו הקרוב למקום ההוא, ובשנה השנית בא שנית אל משה והוא עודנו בהר סיני, ואז בקש משה מאתו והתחנן לו שילך עמהם, כמ"ש שם אל נא תעזב אתנו וגו' (במדבר י' ל"א), ויתרו לא הסיב לותו דבר, ונראה שקבל דבריו ולא עזבו עוד (ויש עוד דרך אחר בהתרת הספק ההוא עיין מה שכתוב מזה בפ' בהעלתך כי שם מקומו). ועל הטענה הרביעית שזכרנו ממה שאמר ואקח את ראשי שבטיכם וגו' לא הביאו המפרשי' דבר, ואפשר שכוונת הכתוב באמרו בעת ההוא להורות שבבר הי' זה קודם לבן בהיותם ברפידים, עיין מה שכתוב מזה שם, והנך רואה שלכל ח' מנ' הדרכי' לא נמלט מספקות ודוחקי' בשור הכתובים, ואנחנו נעיר ע"ליהם אחת אחת בבואנו אל הכתובי' ההם: למשה,

המעמר

(ט"ו) ויבן שם מזבח לה', ואם כן מדוע לא נאמר שעל המזבח הזה עשה יתרו את עולותיו

תרגום אשכנזי

יתרו יח

כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם: (ג) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן
מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה
אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ: (ד) וְאֶת שְׁנֵי בָנֶיהָ

אשר

געטהאן, אלס דער עוויגע
נעמליך ישראל אוים מצרים
פיהרטע. (ב) דא נאהם יתרו,
משה'ס שוויעגערפאטער דיא
צפורה, משה'ס פ־ויא, נאכ־
דעם ער זיא צוריק געזאנדט
האטטע, (ג) ער נאהם אויך

רש"י

תרגום אונקלוס

מִמִּצְרָיִם: (ב) וּדְבַר יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה יָת
צִפּוֹרָה אִתַּת מֹשֶׁה בָּתַר דְּפַטָרָה: (ג) וְיָת

תרין

כי הוליך ה'וגו'. זו גדולה על כלם: (ב) אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה כמדין לך שוב מלרימה (שם) ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' וילך להרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים

באור

שלח הזקן פרעה ושהגדילו הקדוש ברוך הוא בעיני פרעה ועבדיו ועשה על ידו נסים לישראל: (ב) אחר שלוחיה, כשאמר לו הקב"ה כמדין לך שוב מלרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו'

המעמר

וזבחיו, לולם הטענה היותר חזקה בעיני המפרשים בדברי הרמב"ן היא ממה שהאמר בתן (כ"ז) וישלח משה את חתנו וגו' וזה סותר למה שהאמר בפרשת בהעלותך (במדבר י' כ"ט) ויאמר משה לחובב וגו', כי דעת הרמב"ן שיתרו בא שני פעמים היא רחוקה מאד, ובבר העיר ע"ז הרדי"ק, עיין בדבריו כי נכונה הבר. והרמב"ן בספר במדבר במקום הנזכר אמר וז"ל: ולולי דחז"ל הייתי אומר שרעואל היה לבי לפורה ולה שני אחים שם האחד יתרו ושם השני חובב ושלשתן נקראו אותני משה שכל הקרובים אל האדם מלד אותנו נקראים כך במ"ש הרמב"ן עכ"ל, והנה גם לדעת ר' יונה יהיה חובב רק אחי לפורה כי זה לשון הרד"ק בשרש חתן וכתב רבי יונה כי אחי האשה יקרא לבעלה חותן, מבני חובב חותן משה (שופטים ד' י"א) לפי שאלה ויאמר משה לחובב בן רעואל, ואמר: ותשלנה אל רעואל אביהן דומה לו כי רעואל הוא יתרו וחובב בן יתרו, ולא יתכן לפרש כך וכו' ע"ש. והנך רואה שגם לדעת האומרים כי אחי האשה נקראו לבעלה חותן וחובב היה אחי לפורה, בכל זאת לא עלה על דעתם כי גם יתרו היה רק אחיה יען שמכל הספורים נראה כי יתרו היה לבי לפורה, כי לולא זאת לא חרד משה כל האריכה הזאת לבוא לקראתו ולעשות כל היקר הזה, היאות לאחי אשתו לך לא לאחיה, ועוד כי נאמר למעלה (ד' י"ח) וילך משה וישב אל יתר חותנו ויאמר לו אלכה נא ואשובה וגו' ויאמר יתרו למשה לך לשלום, הנה נראה שלקח ממנו רשות לקחת את אשתו ואת בניו עמו מלרימה, ואין דרך לנהוג בבוד כזה באחי אשתו אם כבר יצאה מרשותם והיתה לאשה וילדה בנים. לולם לבני אתפלא איך בבדה משה הסתירה הזאת מן פרשת בהעלותך על המפרשים, הלא ידענו כי כך היא דרכה של תורה להשלים הספורים על דרך כלל במקום אחד, ולהגיד אחרית דבר בראשיתו, כמו ויאמר משה אל אהרן קח לבנבת אחת וגו' (לעיל ט"ז ל"ג) שבא הלווי הזאת בשנה השנייה לאחרי שהוקם המשכן והזכירה הכתוב כאן, וכן ובני ישראל אכלו את המן (שם ל"ה) ועוד הרבה כמוהו, ולא"כ נאמר כי יתרו לא נתרצה ללכת עמהם ושב לארלו, וזה הוא בעלמו שנזכר כאן וישלח משה את יתרו, ובן כתב לקמן הרב המבאר בעלמו, ולזה בא וישלח בפיעל שמורה על פטירת דבר נגד רלונינו כמו שלח את עמי (לעיל ז' ט"ז) תשלחנו חפצי מעמך (דברים ט"ו י"ג) וכן שלח תשלח את האם (דברים כ"ב ו') כי חפלו לקחת האם על הבנים, וגם ושלחה מביתו (שם כ"ד ג'), העניין כן הוא לדעת האומר כי מלת ערות דבר דוקא שמוכרח לגרשה אף נגד רלונו, ולדעת האומר כי גם בזולת זה רשאי לגרשה נאמר כי ענין שלח הוא כאן נערך אל הפעול כי האשה מגרשת בע"כ, ולזה נאמר בחופש, לא יוכל שלחה, דהיינו שבודאי אם נתרלה האשה יוכל לשלחה.

יתרו יח

אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: (ד) וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה: (ה) וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו ואשתו

פרעה׳ס עררעטטעט. (ה) אַלוֹאָ רייזטע יתרו, משה׳ס שוויעגער־פאַטער, אונד זיינע זאָהנע

תרגום אשכנזי קן

איהרע צווייא זאָהנע, דאַפאָן איינער גרשם היעס, דען ער שפראַך: איך בין איין פרעמדלינג אין איינעם אונבעקאַנטען לאַנדע. (ד) אונד איינער היעס אליעזר, דען ער שפראַך: דער נאָטט מיינעס פאַטערס איזט מיינע הילפֿע געווען, אונד האַט מיך פאָם שווערדטע

תרגום אונקלוס

תְּרֵין בְּנָהָא דִּי שׁוּם חַד גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אֲמַר דַּיָּיר הֲוֵיתִי בְּאַרַע נוּכְרָאָה: (ד) וְשׁוּם חַד אֱלִיעֶזֶר אֲרֵי אֱלָהֵיהּ דְּאַבָּא הֲוָה בְּסָעֲדִי וְשֵׁזְבַנִי מֵחַרְבָּא דְּפַרְעֹה: (ה) וַאֲתָא יִתְרוֹ חֲמוֹהִי דמשה

רש״י

הלהים. לומר לו מי הם הללו לומר לו זו היא לשון שנשתתי במדין והלו בני. לומר לו והיכן לשון מוליכן לומר לו למלרים. לומר לו על הרשעונים לנו מלטערים ולשון נח להוסיף עליהם לומר לה לכי לבית לניך נטלה שני בניה והלכה לה: (ד) ויללני מחרב פרעה. כשגלו לתן ולכירם על דבר המלרי

באור

וגו׳ ויש לתרץ ויפגשהו בהר הלהים, לומר לו משה היכן היית כל השנים הללו לומר לו במדין, ת״ל מי הם טף וגשים הללו עמך, לומר לו זו היא לשון שנשתתי במדין והלו הם בני, לומר לו והיכן לשון מוליכן לומר לו למלרים לומר לו על הרשעוני׳ לנו מלטערין ועכשיו נלטער גם נחלו, לומר לה לכי לבית לניך, נטלה שני בניה והלכה לה, (מכילתא). וזה הוא לשון שלוחים לשון שהחזירה ושלחה לבית לבי׳: (ג) אשר שם האחד גרשם, לף על פי שלין זה מקום מולדתם יפרש שם הכתוב כי לש הי׳ מקום להזכיר שם אליעזר בהולדו, ולשן רבה להזכיר החסד שעשה הקב״ה עם משה והצילה שניתן לשם על זה: כי אמר, משה הזכיר בפסוק הקודם: גרשם, דע כי לנשי ל״הק שומרים הפעלים במתנותם בשל הכתובים, ולינם מוצאים לשמור שמות בני לדם, על כן שם תתמה שלמר גרשם בעבור שגר שם, כי הנה קין בעביר קנייתי, ולינו נכון בדקדוק [כי קין מנחי העי״ן, וקניתי מנחי למ״ד ה״א], ולשה משה גם מגזרת ינחמנו, ופעם יהפכנו השם כמו חוטים, הוא חוטם, ונקרא יענק בעבור שילדתו לחו בעוכב, (הרלב״ע): (ד) כי אלהי אבי, נמשך על כי למר הנלמר בפסוק הקודם: (ה) ויבא יתרו חתן משה וגו׳, כבר הודעתיך דעת הרמב״ן נפי׳ זה הפסוק, שלשבר בא יתרו לל משה לש הי׳ משה חנה עדיין בהר התלהים כי לש נרפידים, ולשבר הוא חנה שם מוסב על המדבר, כי גם רפידי׳ במדבר ותיבות הר התלהים מוסגו׳ על ויבא יתרו, כתלו לומר ויבא יתרו חתן משה ובניו ולשתו לל משה לל המדבר לשבר הוא חנה שם, ויבא עד הר התלהים (שהוא בין מדין ומקום קנייתו משה, ומשם) ויאמר לל משה לני חתנך וגו׳, שמשם שלח והודיעו לת בואו, וכן לונקלוס מסכ חנייתו משה על המדבר לש על ההר, כי תרגם לות משה למדברא דהוא שרי תמן לטורא דלתגלי עלוהי יקרא די״י, ויב״ע מוסיף תיבת סמיך דהוא שרי תמן סמיך לטורא דלתגלי וכו׳, ומשע מדבריו שלף הוא מסכ חנייתו משה על המדבר, שלש שלשעתו בא יתרו לל משה ממ״ז, לל המדבר לשבר הוא חנה שם, והוא סמיך להר התלהים, ולונקלוס לין סדר הנחת הטעמים מסכימים עם הגדולים הללו, כי תיבת המדבר מעומדת בטעם ז״ג, המפסיק יותר מן הטפחא שנמלת שם, ולדבריהם שלשבר הוא חנה שם מוסב על המדבר רלוי שזכה ההעמדה במלת שם, ולריך לומר שדעת מניח הטעמים היא כדעת רבי אליעזר שזכרנו למע׳ה שיתרו בא לשבר מתן תורה, כשבר חנו ישראל נגד ההר, ויהיו

יתרו יח

וְאֶשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר
אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים:
(ו) וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חִתְנְךָ
יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ
עִמָּהּ: (ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת
חִתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ
איש

תרגום אשכנזי

נע אונד זיינע פֿרויא צו משה הין, צור וויסטע, ווּאָ ער זיין לאַגער האַטטע, אַם געטטלי־פֿען בערגע. (ו) ער ליעס רעם משה זאַגען: איך, דיין שוויע־גערפֿאַטער יתרו, קאָממע צו דיר, וויא אויך דיינע פֿרויא, אונד איהרע צוויי זוהנע מיט איהר. (ז) משה גינג זיינעם שוויעגערפֿאַטער ענטגעגען, ביקטע זיך פֿאָר איהם, קיס־טע איהן, אונד זיא ערקונדיג־

ר ש " י

המלרי ובקש להורות מזה נעשה נוהגו כעמוד של שיש: (ה) אל המדבר. לפי שמו יודעים שבמדבר היו אלף בשבתו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדמו לנו לנטות אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה: (ו) ויאמר אל משה. על ידי שליח: לחני חותנך יתרו וגו'. אם אין אתה יולא בגיני לא בגין אשתך ואם אין אתה יולא בגין אשתך לא בגין שני בניה: (ז) ויצא משה. כבוד גדול נתכבד יתרו בלותם שעה כיון שיצא משה יצא להרון נדב ואביהוא ומי הוא שרואה את אלו יולאין ולא יצא: וישתחו וישק לו. לחני יודע מי התחיל למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקדוי איש זה משה שנאמר

תרגום אונקלוס

דְּמֹשֶׁה וּבְנוֹהִי וְאִתַּתֵּיהּ לְוָת מֹשֶׁה לְמַדְבְּרָא דְּהוּא שָׁרֵי תַּמָּן לְטוּרָא דְּאִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַּיְיָ: (ו) וַאֲמַר לְמֹשֶׁה אֲנָא חָמוּךְ יִתְרוֹ אָתֵי לְוָתָךְ וְאִתְּתָךְ וְתַרִין בְּנָהָא עִמָּהּ: (ז) וּנְפַק מֹשֶׁה לְקַדָּמוּת חָמוּהִי וּסְגִיד וּנְשִׁיק לֵיהּ

באור

ר"ל בפסוק הזה שלשה הודעות ובלן מוסבות על ביאת יתרו, לומר שבא יתרו אל משה דהיינו אל המדבר, דהיינו אל הר האלהים לשבר הוא חנה שם, ולבך הניח הטעמי' בשבר הס לבניו, ואולם מנקלים ויב"ע הלבו בשטת ר' יהושע שבשבר בא יתרו אל משה לא חנה עדיין בהר סיני כי אם במדבר סין ובריבי' ר"ל לשנות סדר הנחת הטעמים ולשבר אל המדבר עם שבר הוא חנה שם, ולהפריד מהם תיבות הר האלהים, והמתרגם האשכנזי לחן בשטת בעל הטעמים ותרגם ויבא אל משה שהלך לבא אללו, ועשה נותו שלא אליו והודיעו: (ו) ויאמר אל משה, נאללו בזה רש"ל לא לגרת כתב לו על דרך ויאמר מירם אלך לור בכתב ויאלא אל שלמה (ד"ה ב' ב' י'), או שלא לו ע"י שליח, כי גם השליח יתכן שיאמר אני אתכך בלשון עולמו, והנה האומר בפסוק הקודם שבא אל משה ממש, קריך לפרש ויאמר אל משה ובשר אמר עשה נותו, או תאמר שבשבר בא אל קלה המחנה שלא אל משה, שלא לבא אליו פתאום והוא יבא לקראתו לבבדו, ולדעת הרמב"ן אין צורך לזה, כי בשבר בא עד הר סיני הסמוך לאחרין שלא אל משה: (יד) [וישתחו, דקדוק התיבה הזאת מנוקר היטיב בתהלת פ' וירא (בראשית י"ח ב'), ולפי שבמלתו ב' שרשים לענין זה שחה ושחה לשבר יבא פעלים מהם (מלבד שרש שוה שהוא ג"כ מענין זה לך לא נמלא ממנו פעל רק כי שחה אל מות ביתה (משלי ב' י"ח), שחלוקים בו הר"י קמחי ורבי יונה, שהר"י קמחי מבארו ג"כ לשרש שחה, לפי שנראה בזה דעת רבי יונה יותר נכונה, בעבור שהוא מלעיל, כמנהג ב"ע להמשיך ע"פ, לולי כוונת הריק"ם לשבר אל מבירו, שלא להיות הפעל הזה בודד משרש זה), ולא ראיתי לאחד מן המדקדקים הראשונים גם האחרונים שיבדילו ביניהם בלישה ענין פרטי, בדרך השרשים הנרדפים, שעם שיתחו בענייני הכללי נדלי בלישה ענין פרטי, לבן לבי אומר לי שיובדלו בלשון זה, כי

עם

יתרו יח

תרגום אשכנזי קח

אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ
הָאֹהֱלָה: (ח) וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה
וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת
כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ
וַיַּצִּלֵם יְהוָה: (ט) וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל
כל

טען זיך איינער נאך דעם אנ־
דערן וואהלזיין, זאדאן גינגען
זיא הייניין אין דאז צעלט.
(ח)דא ערצעהלטע משה זיינעם
שווייגער־פאטער אללעם, וואס
דער עווינע אן פרעה אונד אן
מצרים געטהאן, אום דער
ישראל ווילען, אללע בע־
שווערליכקייטען, דיא זיא אויף
דעם ווענע געטראפען האב־
טע

בען, אונד וויא דער עווינע זיא ערעטטעט האט. (ט) יחדו פרייעטע זיך איבער אללעם גו־

תרגום אונקלוס

וּשְׁאֵילוּ גְבַר לְחַבְרֵיהּ לְשָׁלָם וְעָלוּ לְמַשְׁכְּנָא:
(ח) וְאִישְׁתְּעִי מֹשֶׁה לְחָמוּהִי יַת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ
לְפַרְעֹה וּלְמִצְרָאֵי עַל עֵיסָק יִשְׂרָאֵל יַת כָּל
עַקְתָא דִּי אַשְׁכַּחְתְּנוּן בְּאוֹרְחָא וְשֵׁזְבִינוּן יְיָ:
(ט) וְחַדִּי יִתְרוֹ עַל כָּל טַבְתָא דִּי עֲבַד יְיָ לְיִשְׂרָאֵל
די

רש"י

שנאמר והחיים משה: (ח) ויספר משה
למותנו. למשוך לת לבנו לקרבנו לתורה:
לת כל התלאה. שעל הים ושל עמלק:
התלאה. למ"ד לל"ף מן היסוד של תיבה
והתי"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו
לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תנוחה:
(ט) ויחד יתרו. ויעמק יתרו זהו פשוטו.
ומ"מ

באור

עם שזניהם מורים על ענין ההצלה והנצעת לב המשתחוה לל הגדול ממנו נמעלה, לו לל תאר יקטרך לליו, מ"מ ערש שחה וכל הפעלים מכל הבניינים הנלים ממנו, יורו על ההצלת הגוף בפועל, לאר יורה גזה על הנצעת הלב, לכן תמלא על הרוב לפניו לו לחריו מלת לל גרידל לו עם הכנוי', כמו ללי לליו לליך, לו למ"ד ההמוגית מחוברת לל לאר לליו ההשתחויה ולכן יאמר לפעמים בפירוש ויצתחו לרצה לו לפיס לרצה, גם לין תמלא שיוצלל הערש הזה לל הנפש לבד לו לל הדוממי' שאינם בעלי תנועה, לו לל התכונות הנפשיות, כי לינו מורה רק על ההצלת הגוף בעל בחירה, בפועל, להרלות הכנועת לבבו הנסתרת, לבל ערש שחה יאמר על הכנועת הלב גרידל, ולכן לין יתחבר לעולם עם למ"ד שמוגית לו עם מלת לל, ולכן נמלל על הכנועת הנפש לבד, מה תשתוחחי נפשי (תהלים מ"ב ו' ו"ב ומ"ג ה'), ותשוח עלי נפשי (ליכה ג' כ'), ונמלל גם על בלתי בעלי נפש התנועה, ומבלר משגב ממתיק הצח (ישעיה כ"ה י"ב), שחו גבעות עולם (חבקוק ג' ו'), ונמלל על התכונות הנפשיות, וצח רוס לנשים (ישעי' נ' י"ל), וצח גבהות הלדם (שם י"ז), ומעפר תצח לאמרתך (שם כ"ט ד'), הנה זלת תקרתי' היטב, ונקו"ל לדבר עוד מזה לי"ה], והנה לפי הסברל, כי היולל הוא המשתחוה, וקרלו הכתוב רעהו, בעבור גודל מעלתו בחכמה: ויבאו האהלה, הידוע שהוא להל משה: (ח) ההלאה, למ"ד לל"ף מן היסוד של תיבה, והתי"ו הוא תקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים, וכן תרומה תנופה תקומה תנוחה, כן כתב רש"י ז"ל והוא כדעת חכמי לרפת, ולולם חכמי ספרד מולקי' עליהם ולומרים שיסוד התיבה למ"ד הל"ף ה"ח ולין לה ענין עם תנופה תקום' שהם מנחי עי"ן, והוא מנחי למ"ד ה"ח, והמעם מענין ונללו מלרים (לעי' ז' י"ח), כלומר לרה שילאה לדם לסנלה, כי ספר לו רדיפת מלריים נים ונילת עמלק ורעב הקהל ונמלו ומכלם הנילם ה': (ט) ויחד, הרב המנחר הנרי הרלב"ע מנלי לכרם לוחם ונחמת לריכים נאור כי מה

המעמר

(ז) ויחד, הרב המנחר הנרי הרלב"ע מנלי לכרם לוחם ונחמת לריכים נאור כי מה

תרגום אשכנזי

יתרו יח

כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה
לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם:
(י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר
הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד
פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם
מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם: (יא) עַתָּה
יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־
הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ
עליהם

טע, דאז גאָטט דעם פֿאָלקע ישראל ערציגט, [פֿאָרגעמליך אַבער] דאַס ער עס פֿאָן דער געוואַלט דער מצרים עררעטעט האַט. (י) יתרו שפּראַך: געלאָבט זייא דער עוויגע, דער אייך אוים דער געוואַלט דער מצרים אונד פּרעה'ס עררעטעט האַט, דער דאז פֿאָלק פֿאָן דער געוואַלט דער מצרים עררעטעט האַט! (יא) איטצט ערקענע איך, דאַס דער עוויגע גרעסער זייא אַלס אַללע געטטליכע וועזען, דען מיט דערזעלבען זאַכע וואורדען זיא געשטראַפֿט, מיט וועלכער זיא מירראַנניא אויסגעאיבט

רש"י

ומ"ש נעשה בזרו מדודין מלר על לבוד מלרים היינו דלמרי לינבי גיורת עד עשרה דרי לא תבזי לרמלה בלפיה: על כל הטובה. טובת המן והבלר והתורה. ועל כלן לאבר הלילו מיד מלרים עד עבשיו לא היה עבד יכול לנרוח ממלרים שהיתה החרן מסוגרת וחלו יללו ס'רבוח: (י) לאבר הליל לתבס מיד מלרים. לומה קלה: מיד פרעה. מלך קלה: מתחת יד מלרים. כתרגומו ל' רילוי ומרות היד שהיו מבבידי עליהם היא העבודה: (יא) עתה ידעתי. מבירו הייתי לשעבר ועבשיו בי תר: מבל האלהים. מלמד שהי' מביר בבל ע"ז שבעולם שלא הניח ע"ז שלא עבדה: בי בדבר לאבר זדו עליהם. כתרגומו במיס דמו

תרגום אונקלוס

הא׳

דִּי שֵׁזְבִיהּ מִדָּא דְּמִצְרָאֵי: (י) וַאֲמַר יְתְרוֹ
בְּרִיךְ יְיָ דִּי שֵׁזִיב יַתְכוֹן מִדָּא דְּמִצְרָאֵי
וּמִדָּא דְּפַרְעֹה דִּי שֵׁזִיב יַת עַמָּא מִתְּחוֹת מַרְוַת
מִצְרָאֵי: (יא) כְּעַן יְדַעְנָא אֲרֵי רַב יְיָ וְלֵית
אֱלָהּ בַּר מִנֵּיהּ אֲרֵי בְּפִתְגָמָא דִּי חַשִּׁיבוּ
מִצְרָאֵי לְמֵידַן יַת יִשְׂרָאֵל בֵּיהּ דָּנִינוּן:
וקריב

באור

לבי (לעיל ל"ח כ"ז), ויצב ממנו שבי (במדבר כ"ח ח'), רק נפתח הז"ת בשבור שהוא לות הגרון, ונשאר הלל"ת דגוש כאשר היה, ולא ידע בבל המקרא לות דגוש בסוף המלה רק לם הי' בג"ד כפ"ת שיתחברו שני שורין שהם בסוף, כמו ויצב ממנו שבי (במדבר כ"ח ח'), ויצת מן היין (בראשית ט' כ"ח), רק עם לחד מהמלכים לא מלינוהו דגוש רק פתח, והם שנים ויחד יתרו לל יחד בימי שנה (לעיל ג' ו'). (הרחב"ע): על כל הטובה, טובת המן והבלר והתורה. (כ"ב רש"י ז"ל, ולחז בזה שעת החומר לאחר מתן תורה נח), ועל כלן לאבר הלילו מיד מלרים עד עתה לא הי' עבד יבול לנרוח משם, שהיתה החרן מסוגרת, ועבשיו יללו משם שבים רבוח וכן תרגם יב"ע ודי שיזבינון, וכן תרגם החזבוני: (י) אשר חציל אתבם, משה ואהרן מיד מלרים ומיד פרעה, ולא העם פוציא משעבוד מלרים: (יא) מבל האלהים, בי אין נחש בח לניקום לרת המחמינים נם, ואונקלוס תרגם לרי רב י"י ולית חלה בר מניה, הוסיף נופך משלו: בי בדבר אשר זדו עליהם, על בל דבר לאבר זדו מלרים על ישראל עשה בהם שפטי',

המעמר

שאמר רק עם לחד מהמלכים וכו' כוונתו בי בנחי למ"ד ה"ח לא מלינו שיבוש בג"ד כפ"ת בדגש, לאבר תנועה (שנקרא חליו נגד השו"א מלך) בי אם לאבר בת"ח, וזה לך שתי פעמים במלת יחד

יתרו יח

עֲלֵיהֶם: (יב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה
עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן
וְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם
עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:
ויהי

תרגום אשכנז קט

האבען. (יב) יהרו, משה'ס שווּיעגערפאטער, בראטע גאטט בראנדאפפער אונד שפייזאפפער; אהרן אונד אללע עלטעסטען ישראל'ס קאמען הין, מאהלציט צו האלטען מיט משה'ס שווּיעגערפאטער פאר גאטט.
דעם

תרגום אונקלוס

(יב) וְקָרִיב יִתְרוֹ חֲמוֹהִי דְמֹשֶׁה עֲלָוָן וְנִכְסַת
קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַאֲתָא אַהֲרֹן וְכֹל סָבֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵיכַל לַחְמָא עִם חֲמוֹהִי דְמֹשֶׁה קֳדָם יְיָ:
והוה

רש"י

לאכלם והם נאכלו נמים: לחזר זדו. לחזר הרשעו. ורבותינו דרשוהו לשון ויזד יעקב נזיד (בראשית כ"ה) בקדרה לחזר בשלו בה ויבשלו: (יב) עולה. כמשמעה שהיה כולה כליל: וזבחים. שלמים: ויבא אהרן וגו'. ומזה היכן הלך והלא הוא שילך לקראתו וגרם לו לפת כל הכבוד ללא שהיה עומד ומשמש לפניהם: לפני האלהים. מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה בלא נהנה מזיו שכינה:
ויהי

באור

וכן ת"ל והלחזבנזי, וכן לי' במכילתא: זדו, הרשיעו: (יב) עלה, כמשמעה שהיה כלה כליל: וזבחים, שלמים: לאלהים, בעבור שיתרו עדיין לא ידע את ה', כי משה לחזר עשה ה' לפרעה ולמצרים, ויגלם ה', לכל יתרו הקריב לאלהים, וכבה לא ימלא כל הקרבנות שבתורת נהגים כאשר לפרש בעז"ה, וכן כי יבא לכל העם לדרש אלהים, והודעתי את חקי האלהים, הם דברי משה לחמיו, ויתכן שאמר לו כן, בעבור כי המשפט לאלהים הוא, (הרמב"ן ז"ל). והנה אין כוונת הרב ז"ל שיתרו לא ידע את הש"י לגמרי, שהרי ככר לאמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים, ואיך יקריב עתה עלה וזבחים לא להש"י הנכבד לאשר הכיר מעלתו? ועוד שבאו לאהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עמו לפני האלהים, ולא יתכן זה לולי הקריב לאלהים לחמת, לולי שכוון הרב ז"ל למה שכתב בפ' ואלה בפסוק ושמי ה' לא נודעתי להם, שגם לאבות הקדושים לא נודע מעלת הש"י הנכבד ההוא, כאשר נתפרסמה ע"י משה עבד ה', ויתרו לף שהתחיל להכיר את ה', עדיין לא התחזקה האמונה ההיא בלבו עד שיהי' רצוי לומר עליו שהקריב להש"י הנכבד. והנה לדעת האומר שהי' זה קודם מתן תורה יתכן שהקריבו העולה והזבחי' על המזבח שבנה משה לאחר מלחמת עמלק לו שבנו מזבח לאחר, לף שלא נזכר בכתוב: לאכל לחם, כל סעודה קרוי' לחם: עם חתן משה, לכבוד יתרו באו, ומשה לא הולרך להזכיר, כי האכל שלו הוא, ורז"ל אמרו במכילתא שהי' עומד ומשמש עליהם, מהיכן למד, מאברהם אבינו, שאמרו הדבר הזה דרש ר' יצחק ואמר כשעשה ר' גמליאל סעודה לחכמי', היו כל חכמי ישראל מסובים אצלו עמד ר' גמליאל ושמשן, אמרו אין אנו כדין שישמשנו, אמר להן ר' יהושע הניחו לו שישמש, שמלינו גדול מרבן גמליאל ששמש את הבריות, אמרו לו זה, אמר להן אברהם אבינו גדול העולם שימש מלאכי השרת והי' סבור שהם בני אדם ערביים עובדי ע"ז, רבן גמליאל שישמש חכמי' לומדי תורה עאכ"ו, אמר להן ר' יצחק אבינו גדול מרבן גמליאל ומאברהם ששמש את הבריות, אמרו לו אי זה, אמר להן שבנה שבכל שעה

מספיק

המעמר

לולם בשאר שרשים זולת כחי למ"ד ה"ח בוודאי אבינו בנ"ד נפ"ת לגושה הרבה פעמים לאחר פת"ח הבא בלות גרון תמורת או"ו כמו שׁוֹמַעְתָּ שׁוֹבַחְתָּ, גם בא הכינוי אַתְּ בדגש המי"ו, רק שהוא לדעת המדקדקים חזק ולא קל (עיין תל"ע דפוס פראג תקל"ד בערך מסרי ס"ח נו"ן).

תרגום אשכנזי

(יג) דעם מאָרגענס דאַרוף זאַם משה, דאָ פֿאָלק צו ריכטן טען ס דאַז פֿאָלק שטאַנד אום משה

יתרו יח

(יג) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם

על

רש"י

(יג) ויהי ממחרת. מולאי יום הכפורים הי' כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת רדתו מן ההר. וע"כ ז"ל לומר הלא

תרגום אונקלוס

(יג) וַהֲוָה מִיּוֹמָא דַּבָּתְרוֹהִי וְיָתֵב מֹשֶׁה לְמֵידַן

ית

ממחרת יום הכפורים שהרי קודם מתן תורה ז"ל לומר והודעתי להם חקי וגו'. ומשנתנה תורה עד יום הכפורי' לא יצא משה לשמוע את העם שהרי כ"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה פ' יום וירד ביום הכפורים. ומיון פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה לפ' לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא שלוחו אל חרנו לא היה שלא עד שנה שנייה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומלינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגו'. אל נא תעזוב אותנו (במדבר י' ל"ב) ואם זו קודם מתן תורה משאלתו והלך היכן מלינו שחזר. ואי"ת שם לא נאמר יתרו שלח חוכב ונגו של יתרו היה הוא חוכב הוא יתרו שהרי כתוב מבני חוכב חותן משה (שופטים ד') ויצא משה וגו' ויעמוד העם. יוצא כמלך וכולן עומדים. והוקשה הדבר

באור

מספיק מזון לכל בעלי עולם כדי לרצון, ומצניע לכל מי רצון, ולא לבני אדם הכשרי' והצדיקי' בלבד, אלא אף הרשעי' עובדי עבודה זרה, רבן גמליאל עלה"ו שיעמד מכמי' ובני תורה: (יג) ויהי ממחרת, לביאת יתרו, כן משמע מפשוטו של מקרא, וכן תרגם יונקלוס והשבעים, ורש"י ז"ל כתב (נוסחא שלפנינו בדפוס היא משובשת, עיין רש"ס, ולעתיק לך הנוסחא שכת"י, והיא מתוקנת, ויש בה שוני מעט מלותה נוסחא שהביא הרש"ס ז"ל) ממחרת יום הכפורים היה, כך שנינו בספרי, ומהו ממחרת ממחרת רדתו מן ההר, ועל כרחך לי לפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים שהרי קודם מתן תורה לי לפשר לומר והודעתי להם את חקי האלהים ואת תורתיו, ומשנתנה תורה עד י"הכ לא הי' שהות למשה לשפוט את העם, שהרי כ"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחרת עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד בי"הכ. ומיון פרשה זו כתובה כסדר, שלא נאמרה עד שנה שניי', שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו, ומלינו במסע הדגלי' שאמר לו משה נסעי' אנחנו אל המקום וגו' (במדבר י' כ"ט), אל נא תעזב אותנו (שם ל"ב), ואם זו קודם מתן תורה, משאלתו והלך, היכן מלינו שחזר, ואם תאמר שם מיבב נאמר ולא יתרו וגנו של יתרו הי', מובב הוא יתרו שהרי כתוב מבני חובב חותן משה (שופטי' ד' י"א) ע"כ, כן היא הנוסחא בכ"י שבידי עם פי' הרשב"ם, ובכ"י השני' משנת רמ"ט כך היא הנוסחא, ויהי ממחרת, מולאי י"הכ שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שניי' אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא, שלוחו אל חרנו לא הי' עד שנה שניי', שהרי כך שנינו בספרי ויהי ממחרת מולאי י"הכ הי', ומהו ממחרת, ממחרת רדתו מן ההר, ועל כרחך לי לפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים, שהרי קודם מתן תורה לי לפשר לומר והודעתי להם חקי האלהי' ואת תורתיו, ומשנתנה תורה עד יום הכפורים, לא יצא משה לשפוט את העם, שהרי כשנעשה עגל בתמוז ירד ושבר הלוחות, ולמחרת עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד בי"הכ, ומיון פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמרה עד שנה שניי', שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו, ומלינו במסע הדגלים שאמר לו נוסעים אנחנו וגו' אל נא תעזב אותנו, ואם קודם מתן תורה, משאלתו והלך היכן מלינו שחזר, ואי"ת שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו הי' חוכב הוא יתרו שהרי כתוב ומבני חובב חותן משה, קשה הדבר לומר שלא רצו בניו של משה במתן תורה ולא עמדו על הר סיני, ובחומת לב יודע מרת נפשו (לפיכך) ובשמחתו לא יתערב זר (מגלי י"ד י'), לפי הקב"ה ישראל היו משועבדים בע"ז ובלבנים ויתרו יוצא בהשקט ובנעימה ובא לרצות בשמחת תורה עם בניו ולפיכך וישלח משה את חותנו, ולפי כך נחלקו השלשה בגיורת ושבוי' ומשוחררת שלא יתחרסו עד ג' חדשים עכ"ל בכ"י ההוא, והנוסחא הזאת היא היותר מתוקנת ועל ידה יתורץ כל מה שהקשה הרש"ס ז"ל, ועוד שבאו

יתרו יח

עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב׃ (יד) וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת כָּל־
אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר
מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה
לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ
וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר
עַד־עָרֶב׃ (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ
כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃

כי

תרגום אונקלוס

יַת עַמָּא וְקָם עַמָּא עֲלוֹהִי דְּמֹשֶׁה מִן צַפְרָא
עַד רַמְשָׁא׃ (יד) וַחֲזָא חֲמוֹהִי דְּמֹשֶׁה יַת כָּל
דִּי הוּא עָבִיד לְעַמָּא וַאֲמַר מָה פִּתְגָמָא
הָדֵין דִּי אַתְּ עָבִיד לְעַמָּא מָה דֵּין אַתְּ יָתִיב
בְּלַחוֹדָךְ וְכָל עַמָּא קַיְימִין עֲלָוָךְ מִן צַפְרָא
עַד רַמְשָׁא׃ (טו) וַאֲמַר מֹשֶׁה לְחָמוֹהִי אֲרֵי
אָתֵן לִוָתִי עַמָּא לְמִתְבַּע אוּלְפַּן מִן קֳדָם יְיָ׃

תרגום אשכנזי קי

משה הערום פֿאָן מאָרגען ביז
אַבענד. (יד) אַלס משה'ס
שוויעגערפֿאַטער זאַה, וואַס
ער אַללעס פֿיר דאַז פֿאָלק צו
טהון האַטטע, שפראַך ער:
וואַס איזט דיעזעם פֿיר איין
געשעפֿט, וועלכַעם דוא פֿיר
דאַז פֿאָלק פֿערריכטעסט? וואַ=
רום זיטצעסט דוא אַללין, אונד
דאַז גאַנצע פֿאָלק שטעהט אום
דיך הער פֿאָן מאָרגען ביז
אַבענד? (טו) משה שפראַך
צו זיינעם שוויעגערפֿאַטער:
וויל דאַז פֿאָלק צו מיר קעממט,
אין געטטליכֶן דינגען אונטער=

רש"י

ריכט

הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך שנאמר מדוע לחתן יושב לבדך וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב. לפשר לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו לפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר כו ויהי ערב וגו': (טו) כי יבא. כי נח לשון הווה: לדרוש אלהים. בתרגומו למתבע מולפן

באור

גה דברי הן שנשמטו בנוסח הדפוס, ולהבהיר הדברתי להעתיקם פה. והנה לפי זה לפ לשעת המומר שקודם מתן תורה בא יתרו, לריכים אנו לומר שלא היו כל הספור הזה בזמן אחד, כי לא אחרי שהתחיל הכתוב בדברי יתרו גמר את כל הספור ההוא, שלא להפסיק בנתיי, וכן דרך הכתוב, ובאמת הלך יתרו עם ישראל מרפידים לסיני לקבל התורה, ולא שלמו משה כי לא בשנה השנייי, כאשר נסעו מחורב, ודעת הרשב"ם ז"ל שלפ קודם מ"ת יתכן לומר את חקי האלהים ואת תורתיו כי היו ממונות היו להם מעולם, לפ כי אמרו רז"ל כי נאמרה נתנו להם דיינים בדכתיב שם שם לו חק ומשפט (לעי' ט"ו כ"ה): מן הבקר עד הערב, לפי שהוא לבדו שוכט את כל העם ואין לו מסייעים: (ד) את כל אשר הוא עשה לעם, כמו שתרגם יב"ע, ית כל דהוה עבד ועביד לעמא, וכן תרגם השכנזי: מדוע אתה יושב לבדך, ולכיכך כל העם נצב עליך מן בקר עד ערב: (טו) כי יבא וגו', לדברים רבים הם

המעמר

(ט) וידרוש אלהים, לדעתי יאמר פה כ"ף הדמיון בעבור קוצי האיזוב בעבי לוחיות היתה נאחז ק' כמו פעמ ם, והעניין כלדרוש מ'ה'ים, והכוונה שהעם יבואו אלי לשמוע משפטי ועדתי כי דברי בוניהם כדבר אלהים וכמו שנאמר בתפילתפל, ועדת לתיתופל בימים ההם בתאר יחזל

תרגום אשכנזי

ריכט צו זוכען: (טז) וועז זיא איינע רעכטסוכע האבען, דיא פיר מיך קעממט, זאכריכטע איך צוווישען איינעם מאן אונד זיינעם נעכסטען, איך מאכע איך איהנען דיא גע־זעצע גאטטעס אונד זיינע לעהרען בעקאננט. (יז) משה'ס שוויעגערפאטער שפראך צו איהם: עס איזט ניכט גוט, וויא דוא עס מאכסט. (יח) דוא כוסט ערמידען, זאו וואהל

יתרו יח

(טז) כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו: (יז) וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה: (יח) נָבֹל תִּבֹּל גַּם־

אתה

תרגום אונקלום

(טז) בַּד הֲוֵי לְהון דִּינָא אָתַן לָוָתִי וְדָאִין אֲנָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין חַבְרֵיהּ וּמְהוֹדַעְנָא לְהון יָת קְיָמַיָּא דֵּיְיָ וְיָת אוֹרַיְתֵיהּ: (יז) וַאֲמַר חָמוּהִי דְמשֶׁה לֵיהּ לָא חֵקֶן פִּתְגָמָא דִּי אַתְּ עָבֵיד: (יח) מְלָאָה תְּלָאֵי אַף אַתְּ אַף עַמָּא

הדין

ר ש " י

לישאל תלמוד מפי הגבורה: (טז) כי יהיה להם דבר בא. מי שהיה לו הדבר בא אלי: (יז) ויאמר חתן משה. דרך נבוד קירלו הכתוב חותנו של מלך: (יח) נבול תבול. כתרגומו. ולשונו לשון כמישה פליים"טרי"ש. כמו והעלה נבל (ירמי' ח'). נבזל עלה מגפן שהוא כמוש על ידי חמה וע"י קרח נופו תש ונלקה: גם לחה. לרבו'

להרן

באור

הם נחים לפני, ולכך לריכים לזמן גדול, כי יבאו אלי קלתם לדרוש את האלהים להתפלל על חוליהם ולהודיעם מה ידבר אליהם כענין שנאמר, לפנים בישראל כה אמר האיש ילכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הרואה (שמואל א' ט' ט'), וכן ודרשת את ה' מאותו לאמר האחי מחלי זה (מלכים ב' א' ב'), וכן ותלך לדרש את ה' (בראשית כ"ה כ"ב), כן פי' הרמב"ן, ואונקלוס תרגם למתבע לאולפן מן קדם ה', וכן פירש"י לשאול תלמוד מפי הגבורה, וכן תרגם האשכנזי (אין גאטטעס ווגטערריכטעט צו זיין), ואין זה מקרי האלהים ותורתיו שזכר למטה, כי שם הכוונה על החקים והתורות שהוא נותן לבני זה, ונאמן ידבר על דרכי ההנהגה ומדות הטוב עם נריותיו, שגם זה יתבעו לאולפן מן קדם ה', ויתכן גם כן שיהיו כענין כלל ופרט, שאמר כי יבא אלי העם לדרוש אלהים כולל שביניהם הדינים שבין אדם לחבירו והודעת חוקי האלהים ותורתיו, וזהו מה שפרט אח"כ בפסוק הבא. (טו) כי יהיה להם דבר בא אלי, לשון רש"י מי שהי' לו הדבר בא אלי עכ"ל, כורות הרב ז"ל לתרץ מדוע התחיל בלשון רבים להם וסיים ביחיד בא אלי, ואמר שהוא כאן כי יהי' להם דבר, מי שהוא לו הדבר בא אלי, ואולם מסדר הנחת הטעמים משמע שבא אלי סב על תיבת דבר, והוא חלק מן התנאי, והטעם כאשר יהי' להם דבר, דבר בא אלי, אז אני שופט בין איש ובין רעהו, וכן תרגם האשכנזי, והוא מדוקדק מאד מלשון הכתוב שאמר בא אלי, ולפי רש"י היה לומר יבא אלי: והודעתי וגו', ועוד שליבית שאני מלמד אותם תורה: (יח) נבל תבל, לשון רש"י כתרגומו,

ולשונו

ה מ ע מ ר

ישאל איש בדבר אלהים (שמואל ב' ט"ז כ"ג), ולכן אמי לבדי כי לא יבמעין לאיש זולתי גם בדברי ריבות שבין איש לחבירו, ובזה יותרו כל הספיקות שהעלו המפרשים. (טו) חקי האלהים, וזולת זה אני מודיעם וכו', וכמה מלות נלטוו ישראל קודם מתן תורה מילה, גיד הנשה, ומלות שבת.

אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֵׂהוּ לְבַדֶּךָּ: (יט) עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וְיִהְיֶ אֱלֹהִים עִמָּךְ הְיֵה אַתָּה לָעָם מ֖וּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים: (כ) וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:

ואתה

תרגום אונקלוס

הָדֵין דִּי עַמָּךְ אֲרֵי יַקִּיר מִנָּךְ פִּתְגָמָא לָא תְכוּל לְמֶעְבְּדֵיהּ בְּלְחוֹדָךְ: (יט) כְּעַן קַבֵּיל מִנִּי אֶמְלֵכִינָךְ וְיֵהֵי מֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעֲדָךְ הֱוֵי אַתְּ לַעֲמָּא חֲבַע אוּלְפַּן מִן קֳדָם יְיָ וְתֵהֵי מַיְתֵי אַתְּ יַת פִּתְגָמַיָּא לְקֳדָם יְיָ: (כ) וְתַזְהַר יַתְהוֹן יַת קְיָמַיָּא וְיַת אוֹרַיְתָא וְתְהוֹדַע לְהוֹן יַת אוֹרְחָא דֵּיהָכְוֹן בָּהּ וְיַת עוֹבָדָא דִּי יעבדון

תרגום אשכנזי קיא

דוא, אַלס דיעזעם פֹּאלק, וועלכעם בייא דיר איזט; רעז דאז נעשעפֿט איזט דיר צו שווערהר, דוא קאננסט עם ניכט אַלליין אויסריכטען. (יט) נעהאָרכע פֿיעלמעהר מיינער שטימע, וויא איך דיר ראַהטען ווילל, אונד נאָטט שטעהע דיר בייא. דיענע דוא דעם פֹּאלקע בייא נאָטט, דאַס דוא נעהמליך דיא זאַכען פֹּאר נאָטט ברינגסט; (כ) איהנען אַבער דיא געזעטצע, אונד דיא לעהרען איינשערפֿסט, אונד איהנען בעקאַננט מאַכסט דען וועג, וועלכען זיא געהען זאָללען, אונד

ר ש "י וואַס

להכין וחזר ושנעים זקנים: כי כבד ממך. כובדו רב יותר מכחך: (יט) לישנך ויהי אלהים עמך. נבואה אמר לו לא המלך בנבורה: היה אתה לעם מול האלהים. שליח ומלין בינותם למקום ושוחל משפטים מאתו: את הדברים. דברי ריבותם: ואתה

באור

ולשונו לשון כמיסה פלייסט"ר (פֿלעטריר, ובל"ח פֿערוועלקען), כמו והעלה נבל (ירמי' ח' י"ג), בנבל עלה מגפן (ישעי' ל"ד ד'), שהוא כמוש ע"י חמה וע"י קרח וכחו תם ונלאה עכ"ל, לכן תרגם לונקלוס מילאה תילאי לפי הכוונה, וכן תרגם התשבזי. עשהו, מלה זרה בדקדוק ובא על דרך לשמרהו כי לא מלאנו ה"ח נרחית בנזרת עזיה, והרחוי עשותו: כי כבד ממך הדבר, כובדו רב יותר מכחך: (יט) איעצך, לתן לך עלה: ויהי אלהים עמך, כלומר ויכלת עמוד: היה אתה לעם, בענין העם: מול האלהים, שליח ומלין בינותם למקום, לדברים שצריכין לדרש לפני האלהים, הודה לו על הדבר הרחשון שאמר כי יכח הוא לדרש לאלהים, כי אין בהם שוחל לפני אלהים ומדבר עמו כי אם הוא לבדו: (כ) והזהרתה, הרחב"ע כתב שהוא מן כי נזהר (יחזקאל ג' כ"א), וטעמו נשמר, ובן תרגם התשבזי, ויתכן שיהי' מלשון והמשכילי' יזהרו (דניאל י"ב ג'), שיורו וילמדו להם את החקי' ואת התורות, בל"ח (עדוייטערן) (ויתכן שגם כל מה שהוא מענין הזהרה יהי' ג"כ מענין זוהר וכרירות), הודה לו בזה גם במה שאמר והודעתי את חקי האלהים ואת תורתיו: ילכו בה, כמו תשר ילכו בה:

המעמר

(יט) היה אתה, לפי דרכי שב זה על והודעתם את חקי אלהים ולא על לדרוש אלהים.

ע (כא) וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם
אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי
אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם
שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי
חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: (כב) וְשָׁפְטוּ
אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־
הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־
הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל
מעליך

וואס זיא צו טרוקהאבן. (כא) דוא
אבער זוכע אוים דעם פאלקע
אוים, רעכטשאפענע ביע־
דערמענער, דיא גאטט פירכ־
טען, מענער דיא דער וואהר־
הייט ערגעבען זינד, דען אי־
גענוץ האבסען; דיזע זאללסט
דוא איבער זיא זעטצען, פאר־
שטעהער איבער טויזענדע,
פארשטעהער איבער הונדער־
טע, פארשטעהער איבער
פינפציג, אונד פארשטעהער
איבער צעהן. (כב) זיא מעגען
דעם פאלקע רעכט שפרעכען
צו אללער צייט; דאבייא אבער זאללען זיא יעדע וויכטיגע רעכטסאכע דיר פאר־
ברינגען, אונד יעדע גרינגע רעכטסאכע זעלבסט ענטשיידען, דאמיט עם דיר לייכ־
טער

תרגום אונקלוס

יַעַבְדוּן: (כא) וְאַתְּ תֶּחֱזֵי מִכָּל עַמָּא גַּבְרִין
דְּחַיְלָא דַּחֲלַיָּא דַיְיָ גּוּבְרִין דְּקוּשׁוֹט דְּסָנְאֵן
לְקַבָּלָא מָמוֹן וְתִמַּנֵּי עֲלֵיהוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין
רַבָּנֵי מְאָוָתָא רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עֲשׂוֹרָיָתָא:
(כב) וְיָדִינוּן יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן וְיְהֵי כָּל
פִּתְגָמָא רַב יַיְתוּן לְוָתָךְ וְכָל פִּתְגָמָא זְעֵיר יְדִינוּן
אינון

ר ש " י

(כא) ואתה תחזה. בר"ה ק זעליך: אנשי חיל. עזירי' שלין לריכין להחניף ולהכיר פניס: אנשי אמת. שו נעלי הבטיח'שהן כדאי לסמוך על דבריהס שע"יכן יהיו דבריהס נשמעין: שונאי בצע. שצונאין את ממונס נדין בהחוק דאמרי'כל דייג' דמפקין ממונ' מיניה נדיג' לאו דיינא הוא: שרי אלפים. הס היו שם מאות שרים לשם אלף: שרי מאות. שמת אלפים היו: שרי חמשים. שניס עשר אלף: שרי עשרות. שנים אלף: (מה שפירש"י על כל השרים כמה היו והוא לכאורה ללא לורך והנה בחמת תקון נזה ותירן קושיא נפסוק דקחזיב מלמעלה למטה ר"ל המספר מרומה קודם מספר המועט ילא הל"ל אלף מתחלה שרי עשרות וחמ"כ בהדרגה כולם. ולפי פירושו שהזכיר ופרט סנוס מנין השרים לא וחזוב וכשתדקדק במניינס לנבייהו לתי שפיר מספר המועט תחלה וחח"כ בהדרגה כנכון ודו"ק): (כב) ושפטו. וידונון לשון לווי: והקל

ב א ו ר

(א) ואתה תחזה וגו', לנגד מה שאמרת ושפט אני בין איש ובין רעהו, שים לך שופטי עמך: אנשי חיל, גל לוסף וקבולת כח לפעול פעולות רבות יקרא חיל, בחנכי מלחמה אמר חיל גדול מאד (יחזקאל ל"ז י'), וגממון, כחי ועלם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח' י"ז), ונפירות תחנה ונתן בתוכו חילם (יואל ב' כ"ב), והחכם היודע והזריז להנהיג את הלוסף ההוא יקרא איש חיל, ויקרא כן הזכרו במערכות לכח המלחמה, וכן המנהיג את העם בנדק ומשפט, ולפ החכם הזריזה ויודעת בהנהגת הבית תקרא אשת חיל, והכוונה שיבחר לו מנשים זריזים היודעים להנהיג עם גדול. וכן תרגם התרגומי (רעכטשאפענע ביעדערמענער): אנשי אמת, שכל מנמת' לזהוב האמת ולהודות עליו בלי לגור מפני איש: שנאי בצע, תועלת עלמו (חייגענוטן) יקרא בצע, בענין מה בצע כי נהרג את אחיו (בראשית ל"ז כ"ו), איזה תועלת יגיע לנו מזה, יאמר שהם שונאים לחום על תועלת עלמם בדין, ולא יבגיהו אם יבא להם הפסד אם יורו דין אמת, וכן הוא בילמדנו שהיו שונאים ממון עלמם ותל"ל ממון אחרים. יהיו אומרים אחי' שוקף את גדיהי אחי' קולן נטיעותי כהוגן אני דנו, וכן תרגם התרגומי: (כב) וידונון, וידונון לשון לווי, וכן תרגם התרגומי (מעגען ריכטען): בכל עת, כי נהיית

מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ: (כג) אִם אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים
וְיָכָלְתָּ עֲמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה
עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם *: ס
(כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ
וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר: (כה) וַיִּבְחַר
מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי
אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים
וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: (כו) וְשָׁפְטוּ אֶת־
העם

טער וועדע, אינדעם זיא דיר טראגען העלפען. (כג) ווירסט דוא נון דיעזעם טהון, זא ווירסט דוא, ווען עס דער ווילל גאטטעם איזט, בעשטעהן קענען, אונד אויך דיא גאנצע נאטציאן ווירד מיט פריעדען נאך הויז קעהרען. (כד) משה געהארכטע דער שטימע זיינעם שווייענערפאטערס, אונד טהאט אללעם, וואס ער גיזאגט האטטע. (כה) משה ווהלטע נעהמליך רעכטשאפענע ביעדערמענער אוים ישראל, אונד מאכטע זיא צו אבערהייפטערן איבער דאז פאלק, פארשטעהער איבער טויזענדע, פארשטעהער איבער הונדערטע, פארשטעהער איבער פינפציג, פארשטעהער איבער צעהן. (כו) דיעזע מוסטען דעם פאלקע צו אללער צייט רעכט

ר ש " י

תרגום אונקלוס

אינון וְיִקְלוֹן מִנָּךְ וְיִכְּרוּן עִמָּךְ: (כג) אִם
יָת פִּתְגָמָא הָדֵין תַּעְבֵּד וְיִפַּקְּדִנָּךְ יְיָ וְתִיכוֹל
לְמֵיקָם וְאַף כָּל עַמָּא הָדֵין עַל אַתְרֵיהּ יְהָךְ
בְּשָׁלָם: (כד) וְקַבֵּיל מֹשֶׁה לְמֵימַר חָמוֹהִי
וַעֲבַד כֹּל דִּי אֲמָר: (כה) וּבְחַר מֹשֶׁה גַּבָּרִין
דְּחַיָּלָא מִכָּל יִשְׂרָאֵל וּמַנִּי יַתְהוֹן רֵישִׁין עַל
עַמָּא רַבָּנֵי אַלְפִין רַבָּנֵי מְאָוָתָא רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עֲשׂוֹרָתָא: (כו) וְדַיְינִין יָת עַמָּא
בכל

שפרע=

מעליך. דבר זה להקל מעליך. והקל. כמו והכבד את לבו והכות את מוחב לשון הווה: (כג) ונוך תלהים ויכלת עמוד. המלך בגבורה תם מלוה תותך לעשות כן תוכל עמוד. ותם יעבב על ידך לא תוכל לעמוד: וגם כל העם הזה. תהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלויים עתה עמך:

(כו) ושפטו. ודיינין את עמך:

יבימון

ב א ו ר

להם שופטים רגיש ילך העצוב תל השופט בכל עת שילה, וימלאנו מזומן, כי תליך לא יוכל להתקרב בכל עת הצורך: והקל מעליך, דבר זה להקל מעליך והקל כמו והכבד את לבו (לעיל ח' י"ח), והכות את מוחב (מלכים ב' ג' כ"ד), לשון הווה. (רש"י): ונשאו אחך, ע"י שיהיו תתך יקל המשא מעליך: (כג) ויכלת עמוד, כתב הרתב"ע ו"ו ויכלת כפ"ת רפה בלשון ישמעתל תם תעשה את הדבר הזה ויתן לך השם רשות לעשותו תז תוכל לעמוד, והנה מה שזכר משמם הוי"ו, שהוא כפ"ת רפה בלשון ישמעתל, הוא כמו שזכרנו לך פעמים רבות שישמם לקשור התיתי, תם תעשה תז תוכל לעמוד, והשמם הזה כתב ג"כ הרד"ק בשכלול (ד' קטן דף נ"ה ע"ב), ותולם מסדר הנחת הטעמי' נראה שתין מלמר וכוך תלהים חלק התיתי, כמו שפי' הרב ז"ל ושתר המפרשים כלם, כי תם חלק מתשובת התיתי, כתלו תמר תם את הדבר הזה תעשה תז תוכל לעמוד בשלות ועזר האלהי' שילליתך בעלתי: וגם כל העם הזה, וגו', הכוונה כי בעלי הריב הנלכים לפניך ים מהם שלא יוכל לדבר חליך לשפטם, והנה בשונם לתלוהים תתחזק המריבה ביניהם, רק עתה יבוא כל תחד תל מקומו שהוא לתלו בשלום: (כו) ושפטו,

תרגום אשכנזי

שפרעכען: אייגע שוועהרע רעכטסזאכע מיסטען זיא פאר משה ברינגען, יערע גרינגע רעכטסזאכע אבער זאלבסט ענטשיידען. (כז) משה ליעס היערויף זיינען שוויעגערפאטער וויערער וועגרייזען, אונד דיזער גינג אין זיין לאנד צוריק.

אים

רש"י

יביאון.מייתין: ישפוטו הם.כמו ישפטו וכן לא תעבורי כמו לא תעבוד ותרגומו דיינין תיזון מקרקעות העליונים היו לצון לווי לכך מתורגמי' וידונון וייתון ידונון ומקרקעות הללו לצון עבייה: (כז) וילך לו אל ארצו. לגייר בני משפחתו:

יתרו יח

הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֵל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם: (כז) וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ: פ

רביעי

בחרש

תרגום אונקלום

בְּכָל עִדָּן יַת פְּתָגַם קָשֵׁי מַיְתִין לְוָת מֹשֶׁה וְכָל פְּתָגַם זְעִיר דַּיְינִין אינון: (כז) וְשַׁלַּח מֹשֶׁה יַת חֲמוּהִי וַאֲזַל לֵיהּ לְאַרְעֵיהּ:

בירחא

באור

ודיינין ית עמך: יביאון, מייתין: ישפוטו הם, כמו ישפטו, וכן לא תעבורי (רות ג' ח') כמו לא תעבדי, ותרגומו דיינין תיזון, מקרקעות העליונים לי לווי, לכך מתורגמין וידונון ייתון ידונון, ומקרקעות הללו לצון עבדי', (רש"י), וכן תרגם אונקלוס פתר (זיח אונקלוס), לצון לווי, וכאן פתר (זיח אונקלוס), כלומר זאת היא תפקידם ומזמרתם, לספוט ולהניח: (כז) וישלח משה, וגו', דרך נבוב, כמו ותכרהם הלך עמם לשלם (בראשית י"ח ט"ז), והנה לפעמים החומר לאחר מתן תורה לא יתרו, תהי' זאת ההליכה בעלמה היא הנזכרת בפ' בהעלותך בספר הדגלים, שמתן יתרו להלוך עם משה, וישלחהו וילך לו לארצו, וחולם לפעמים החומר קודם מתן תורה הוא, כבר הודעתיך דעת הרמב"ן ז"ל. שבפעם הזאת הלך יתרו לא לארצו אם לגייר את בני משפחתו כמו שאמרו רז"ל במכילתא, או לעורך לאחר, ובא שניית אל משה בשנה השניי' ולא עזבו עוד, ורש"י ז"ל טען על הדעה הזאת, ממה שלא זכר הכתוב מזה דבר, ועוד שקשה לומר שלא עמדו בניו של משה במתן תורה, ואם נפשך לומר שלא הלכו בני משה עם יתרו, כי אם נשארו אצל אביהם, מכל מקום יקשה על יתרו עלמו, איך נשאו לבו לשוב אל ארצו, לאחרי שזכה וידע את ה' והכיר בפעלת עם סגולתו, ולא הלך עמם לעורב להיות אם נמעמד הנכבד, לכן דעת רש"י ז"ל שבאותה הלך עמם להר סיני, ולמאורת רדת משה מן ההר יצא לשפוט את העם ונתן לו יתרו עלתו, ואחר זה הלך מאתו, ולא בא עוד אליו, וכן הוא דעת רז"ל במכילתא. ועל דרך הפשט יתכן לפרש ויהי ממחרת לניאת יתרו, והיה זה קודם מ"ת כאשר פירשנו למעלה, והלך יתרו עמהם לעורב לקבל התורה, והספור וישלח משה את חתנו לא הי' בשנה הראשונה כי אם בשנה השניי' בנסעם מעורב, ובעבור שזכר ניאת יתרו הזכיר גם הליכתו ושובו אל ארצו, כדי שלא להפסיק בנתיי', אף שלא היה זה כי אם בשנה השניי' לאחר מתן התורה, [והנה גם רש"י ז"ל לא נמלט מזה, כי גם לדעתו לא הי' ספור כל ענין הפרשה בעת אחת, כי מתחלת הפ' עד ויהי ממחרת הי' קודם מתן תורה, ומשם ואילך לאחר מ"ת, אבל ביניהם יותר מחמשה חדשים, ורצוי ל"כ לכתוב ספור מ"ת וענין עשיית העגל קודם פ ויהי ממחרת, רק מדרך הכתוב לסיים ענין אי' כולו ויתחיל הב', אף שיקדים המאוחר לפעמים, וכן לדרכנו שיהי' פסוק וישלח משה וגו' לבד מאוחר, ועכ"ז נכתב פה כדי שלא להפסיק בספור ענין אחד] ועיין עוד מזה בפ' בהעלותך, ומה שנכתוב שם בעז"ה:

ביום

יתרו יט

יט (ו) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי: (ב) וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: (ג) וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד

לבני

תרגום אשכנזי קיג

יט (ו) אים דריטטען מאָנאַטה נאַך דעם אויסצוג פֿון מצרים, אַם דעם זעלבען טאָג קאַמען זיא אין דיא ווייסטע סיני. (ב) זיא בראַכען אויף פֿון רפידים אוּן קאַמען אין דיא ווייסטע סיני, לאַגערטען זיך אין דער ווייסטע, ישראל לאַגערטע זיך דאָרטען בעגענען דעם בערג איבער. (ג) משה שטיג הינויף אויף דען בערג פֿאָר גאָטט, אונד דער עווינע ריף איהם צו פֿאָן דעם בערג, אונד שפראַך: זאָ זאָללסט דוא דעם הויז יעקב'ס זאָגען, אונד דען

תרגום אונקלוס

יט (ו) בְּיַרְחָא תְלִיתָאָה לְמֵיפַק בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיוֹמָא הָדֵין אֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינָי: (ב) וּנְטָלוּ מֵרְפִידִים וַאֲתוֹ לְמַדְבְּרָא דְסִינַי וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא וּשְׁרָא תַּמָּן יִשְׂרָאֵל לֶקֳבֵיל טוּרָא: (ג) וּמֹשֶׁה סְלִיק קֳדָם יְיָ וּקְרָא לֵיהּ יְיָ מִן טוּרָא לְמֵימַר כְּדֵנָן תֵּימַר לְבֵית יַעֲקֹב וּתְחַוֵּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

אהון

רש"י

יט (א) ביום הזה. בראש חדש היה לריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה מתחדשים עליך כאלו היום נתנה: (ב) ויסעו מרפידים. מה ת"ל לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר נאמר שברפידים היו תונים בידוע שמשנסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה: ויחן שם ישראל. כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת: נגד ההר. למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח: (ג) ומשה עלה. ביום השני. וכל עליותיו בהשכמה היו שנ' וישכם משה בבקר (שמות ל"ד): כה תאמר. בלשון זכר וכסדר הזה: לבית יעקב. אלו הנשי' תאמר להם בל' רכה: ותגיד לבני ישראל.

באור

יט (א) ביום הזה, ביום שהתחיל החדש, וכן תרגם התוספתא: (ב) ויסעו מרפידים, אמר בתחלה דרך כלל שבאו ביום הראשון לחדש אל מדבר סיני, ועתה פירש היאך היו זה, כדרך ספורי הכתוב: ויחנו במדבר, היינו מדבר סיני: נגד ההר, הוא ההר הנזכר למעלה תענדון את האלהים על ההר הזה (לעיל ג' י"ב), (הרשב"ם). וטעם ויחן שם ישראל יאמר ויחנו במדבר, כי רוחני המטות והזקנים חנו כנגד ההר לבדם, על כן הזכיר ויחן כי מועטים היו, כי כפי מעלתם עמדו ביום מתן תורה סביב להר סיני. (הרמב"ן): (ג) ומשה עלה וגו', מיום בואם אל הר סיני נסה הענן את ההר, ושם כבוד ה', וזהו שכתוב ויחן

המעמר

יט (ג) ומשה עלה, הרב המנהר יאמר להזמין לו, ובתרגום ירושלמי למיתנע חולקן מן קדם ה', ויותר נכון נראני דעת הרמב"ן שאמר ז"ל: וכבר קדם אליו השם כי נגלה

תרגום אשכנזי

יתרו יט

דען קינדערן ישראל קונד מאַ־
ַען: (ד) איהר האַבט נעזע־
הען, וואַס איך דען מצרים
געטהאַן, איך האַבע אייך אויף
אַדלער־פֿליגעלן געטראַגען,
איך האַבע אייך צו מיר גע־
בראַכט. (ה) וועדעט איהר
אַלזאָ מיינער שטימע גע־
הארכען, אונד מיינען בינד
האַל־

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (ד) אַתֶּם רְאִיתֶם
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וָאֶשָּׂא
אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא
אֶתְכֶם אֵלָי: (ה) וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ
תִּשְׁמְעוּ בְקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־

בריתי

רש"י

עונזין ודקדוקין פרש לזכריס הקטן
בגידין: (ד) לתת רליתס. לא מסורת
הוא בידכם לא בדברים תני מצוה לכם לא
נעדים תני מעיד עליכם אלא לתת רליתס
הדברי' לאחר עשיתי במלרי' על כמה עבירות
הייו מיינין לי קודם שנזדווגו לפ'ולא נפרעתי
מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם. זה יום

תרגום אונקלוס

(ד) אַתּוּן חֲזַיתוּן דִּי עֲבַדִית לְמִצְרָאֵי וַאֲטֻלִית
יַתְכוֹן כִּדְעַל גַּדְפֵּי נְשָׁרִין וְקָרֵיבִית יַתְכוֹן
לְפוּלְחָנִי: (ה) וּכְעַן אִם קַבָּלָא תְּקַבְּלוּן
לְמֵימְרִי וְתִטְּרוּן יָת קְיָמִי וּתְהוֹן קָדָמַי

חביבין

שנתו ישראל לדעמסם שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולאלתר נקבלו כלם
לדעמסם. ואונקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואטלית יתכון תיקן את הדבור דרך בנוד למעלה:
על כנפי נשרים. כשבר הנושא נוזליו על כנפיו שכל אחר העופות נותנין את בניהם בין רגליהם
לפי שמתירחין מעוף לאר שפורח על בניהם אבל הנשר הזה לינו מתירא אלא מן האדם שמא
יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על בניו לכך נותנו על כנפיו לומר מוטב יבוא החץ בי ולא בבני. אף
כי: עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו'. ויבא בין מחנה מלרים וגו'. והיו מלרייס זורקי' חלים
ואבני בליסטראות והענן מקבלם: ואתם. אם עתה תקבלו עליכם
יעלה לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות: ושמרתם את בריתי. שתכרות עמכם על שמירת התורה:

סגלה

באור

כנוד ה' על הר סיני ויכשהו הענן שבת ימים (לקמן כ"ד ט"ז), קודם מתן תורה, ואמר
שמשה עלה אל האלהים אל קלה ההר, להזדמן לפניו, ולא בא אל הערפל אשר שם כנוד
האלהי', ויקרא אליו השם מראש ההר, ואמר כה תאמר לבית יעקב: (ד) אתם ראיתם,
לא מסורת הוא בידכם, לא בדברי' אני מצוה לכם, לא עדי' אני מעמיד אלא לתת רליתם.
(מכילתא): ואשא אתכם, אונקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע, ואטלית יתכון, תיקן את הדבור
דרך בנוד למעלה, והאתרגם האשכנזי לא זז מפשוטו של מקרא כדי לשמור המליצה, כאשר
ישא הנשר את נוזליו: על כנפי נשרים, כשבר הזה הנושא את נוזליו על כנפיו שלא יזוקו,
ועובר עמהם דרך ימים, כן העברתי אתכם את הים, ולא נזקתם: ואבא אתכם אלי,
אונקלוס תרגם וקריבית יתכון לפולחני, ולפי פשוטו והמשך הכתוב, ואשא אתכם אלי להיות
לי לעם סגולה, ואני אהי' לכם לאלהים: (ה) ושמרתם את בריתי, שתכרות עמכם על

שמירת

המעמר

רשות לא עלה ע"כ, וא"כ תהיה הוי"ו של ויקרא לנתינת טעם, ומצור הכתוב משה עלה אל
אלהים כי קרא לאיתו ומדוע קרא לו כדי לאמר לו כה תאמר וגו' ויתורגם: (משה טטיעג
היכוך חויל דען בערג סאַר גאַטט, דען דער עוויגע רופט איהן, חוק חיהק לו זאַגען חז"ו).
(ד) על כנפי נשרים, יחסר כ"ף הדמיון, וכן תרגם אונקלוס, וכן הוא בדברי הרלב"ע שאמר
בחלו הייתם נשואים.

יתרו יט

תרגום אשכנזי קיר

בְּרִיתִי וְהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־ הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ׃(ו)וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ס (ז) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת

האלטען: זאָ זאללט איהר מיין בעזאָנדערעם אייגענ־ טהום אונטער אללען נאַציאָ־ נען זיין, דען מיין איז דיא גאַנצע ערדע. (ו) איהר אַבער זאללט מיר איין פריעסטער־ ס לעם רייך זיין, אונד איין הייליגעם פֹאָלק. דיעזעם זינד דיא ווארטע, וועלכע דוא דען קינדערן ישראל׳ס זאַגען נאַציאָן רוֹזען, לעגטע איהנען אַל־ לע

תרגום אונקלוס

רש״י

חֲבִיבִין מִכָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי דִילִי כָּל אַרְעָא׃ (ו) וְאַתּוּן תְּהוֹן קָדָמַי מַלְכוּת כָּהֲנִין וְעַם קַדִּישׁ אִלֵּין פִּתְגָמַיָּא דִּי תְמַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ז) וַאֲתָא מֹשֶׁה וּקְרָא לְסָבֵי עַמָּא וסדר

סגלה. לשון חביב כמו וסגולת מלכים כלי יקר ותכניס טיבות שהמלכי׳ גוזזים לותם כך תהיו לי סגלה מכאר לומות׳ ולא תאמרו תתם לנכסם שלי ואין לי לחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא תבתכם נכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום:(ו)ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים כמה דאת אמר ובני דוד כהנים היו (שמואל ב׳ ח׳): אלה הדברים. לא פחות ולא יותר:

ויצב

באור

שמירת התורה: סגלה, מענין וסגלת מלכים והמדינות (קהלת ב׳ ח׳), כדרך המלכים המיחדים לעצמם ולגזכם חלק ממדינתם ומחבניס לותו יותר משאר קרסם, ויקרא כל דבר החביב על האדם סגלה, כן תהיו לי סגלה מכל העמים, כי נחמת לי כל הארץ, וכל העמים שלי הם, וכל המין האנושי יקר אצלי מכל הומות׳ העפלי׳ כי הוא לבדו המכוון מהכ, כאמרס ז״ל חביב אדם שנברא בצלם ומסידי ח״ה יקרים אצלו כלי ספק, (רע״ס), ואולם (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, כל האומות הם בעס, ואתם כמו הכהנים המיוחדי׳ לעבודת הזס להבין ולהורות לכל המין האנושי לקרוא בשם ה׳ ולעבדו שכס אחד כמו שיהי׳ עין ישראל לעתיד לבא כאמרו ואתם כהני ה׳ תקראו (ישעי׳ ס״א ו׳), (רע״ס). ורש״י ורשב״ס פירשו כהני׳ שרים, כמה דאת אמר ובני דוד כהנים היו (שמואל ב׳ ח׳ י״ח): וגוי קדוש, נבדל ומופרש לדבוק באלהי׳: אלה הדברים, לא פחות ולא יותר: (ז) לזקני העם, שהם מכמיהם ושופטיהם, ולהם הנאירה והעלה, ובמעמד כל העד׳ הניד להם את דבר ה׳: וישם לפניהם, הטעם שאמר להם הנה נתתי לפניכם הדברי׳, נאמרו לכם היום לא תעשון כן, כטעם רלה

ונתתי

המעמר

(ו) ממלכת כהנים, הרשב״ס פירש שרים כמו ובני דוד כהנים, ולי נראה כהנים כמשמעו, כי ידוע הוא שאך אחרי העגל נבטלו על מעשה המשכן ואז הבדיל ה׳ את שבט לוי לעבודתו, וא״כ לדעת הרמב״ם בתכלית הקרבנות (מורה נבוכים פרק ל״ב ח״ג) לו היו ישראל יכולים להשיג לאמיתת ענודת הזס ב״ה לא היו צריכין למקדש ולכהנים, ויהיה הבכור מאחים בהן לבית אביו (כי כן היה המנהג בתחלות הקדס), ועיין מה שכתבתי על פסוק הנה אנכי הולך למות (בראשית כ״ה ל״ב). ולזה יובדק ממלכת כהנים כי כל העדה כולם קדושים (ועיין עוד בהמעמר לקמן (ל״ג ו׳) ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב).

יתרו יט

אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה: (ח) וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה: (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֶּד

משה

תרגום אשכנזי

לע דיא וואָרטע פֿאָר, דיא איהם דער עוויגע בעפֿאָה־
לען. (ח) דיא נעזאַמטע נאַציאָן
אַנטוואָרטעטע איינמיטהיג,
אונד שפּראַכען: אַללעם וואָס
דער עוויגע גשפּראָכען, וואָל־
לען וויר טהון. משה בראַכ־
טע דיא וואָרטע דער נאַטש־
יאָן ווידער פֿאָר נאָטט צו־
ריק. (ט) דער עוויגע שפּראַך
צו משה, איך ווערדע מיך
אין איינער דיקקען וואָלקע
דיר אָפּפֿענבאַרען, דאַמיט
דיא נאַטציאָן עם הערע, וועו
איך מיט דיר רעדע, זאָ ווערדען זיא אויך אַן דיר איממער גלויבען. היר בעריכטעטע

רש"י

(ח) ויגד משה את דברי העם וגו'. ניוס המזרח שהוא שליחי שהרי נשלחה עלה וכי כריך היה משה להזיר לאת בת הכתוב לעמוד דרך ארץ ממשה שלא אמר הוציל ויודע מי שלחני ויגיד לי כריך להזיר:
(ט) בעב הענן. במענה הענן וזהו ערפל: וגם בך. גם בנביאים הבאים אחריך: ויגד
משה

תרגום אונקלוס

וְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דִּי פַקְּדֵיהּ יְיָ: (ח) וַאֲתִיבוּ כָל עַמָּא כַּחֲדָא וְאָמְרוּ כֹּל דִּי מַלֵּיל יְיָ נַעֲבֵיד וְאָחֵב מֹשֶׁה יָת פִּתְגָמֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ: (ט) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אֲנָא מְתְגְלֵי לָךְ בְּעִיבָא דַעֲנָנָא בְּדִיל דְּיִשְׁמַע עַמָּא בְּמַלָּלוּתִי עִמָּךְ וְאַף בָּךְ יְהֵימְנוּן לְעָלַם

באור

נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע (דברים ל' ט"ו): (ח) ויענו כל העם יחדו, לא המתינו לעלה וכחירה, כי לא עשוהו כלם למקטן ועד גדול ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה: וישב משה את דברי העם אל ה', למחרת, כמו שמפרש והולך ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' ולא ויגד משה את דברי העם אל ה' והוא ויגד משה וגו' כולל ולא"כ מפרש כך אמר לו משה להקב"ה כבר מאתמול קבלו עליהם לעשות מה שתלוה אותם, (הרשב"ם), בענין שזכרנו פעמי' רבות מדרך הכתוב לכלול בתחלה כל הענין בקצור ולפרש אח"כ פרטי הדברי' איך היו, והנה הכל גלוי לפניו ית' ולא הי' צריך משה להזיר, ואמרו ז"ל למדך הכתוב דרך ארץ ממשה שלא יאמר הוציל ויודע מי שלחני ויגיד לי: (ט) בעב הענן, סמוך, ועדיין במענה הענן, כאותו הפלק ממנו יהוה עב, והוא הנראה לאר עם התלהי' והכל רואין ומבירין בו, כמו שאמר ומראה כבוד הי' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל (לקמן כ"ד י"ז): בעבור ישמע העם בדברי עמך, יאמינו באוזניהם ממש, לא מפי הנדת מגיד, ולא על ידי אותות ומופתים לבד, כי אם שמיעת אוזן מפי שלוח אלהים לזוס לפניהם את תורתי, וכזה וגם בך יאמינו לעולם, ואם יקרה להם נביא או חולם חלום אף אם יתן אות או מופת לבטל אחת מדברי תורה, לא ישמעו לו, ויכחישוהו מיד, לאחרי שכבר התקבל להם שליחותך בראי' שאין לאחריה תשובה ופסק, והיא עדות החזקה בפרסום גדול: ויגד משה וגו', עתה הגיד להם את דברי העם

המעמר

(ט) ויגד משה, לדעתי לאמר זאת ממה לדוגמא מפלת הענוה והמוסר, כי ה' לאמר כי יבוא

יתרו יט

תרגום אשכנזי קמו

מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה׃
(י) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ
אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר
וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ (יא) וְהָיוּ נְכֹנִים
לַיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי
יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר
סִינָי׃ (יב) וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם
סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת
בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר
מוֹת יוּמָת׃ (יג) לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד

משה דיא וואָרטע דעם פֿאָלקעס אַן נאָטט. (י) דער עווי־גע שפּראַך צו משה: נעהע צו דעם פֿאָלקע הין, לאַם זיא זיך הייליג האַלטען הייטע אונד מאָרגען, אונד איהרע קליי־דער וואַשען׃ (יא) דאַמיט זיא בעריט זיין מענען אויף דען דריטטען טאָג, דען אַם דריטטען טאַגע, ווירד זיך דער עווינע הערַאַב לאַססען, פֿאָר דען אויגען דער גאַנצען נאַטציאָן, אויף דען בערג סיני. (יב) דוא מוסט אַבער רינגס אום דאַם פֿאָלק אייגע גרענצע מאַכען, איהנען נעהמ־ליך זאַגען, היטעט אייך, דען

כי

בערג צו בעשטיגען, אָדער אייגען טהייל דאַפֿאָן צו בעריהרען, ווער דען בערג בע־ריהרט, דער זאָלל גע׳טערטעט ווערדען. (יג) עס זאָלל איהן אַבער קיינע האַנד אַנ־

תרגום אונקלוס

ר ש״י

וְחַוִּי מֹשֶׁה לְעַמָּא קֳדָם יְיָ׃ (י) וַאֲמַר
יְיָ לְמֹשֶׁה אֵיזֵיל לְוָת עַמָּא וְתַזְמִנִינוּן יוֹמָא דֵּין
וּמְחָר וְיַחֲווּרוּן לְבוּשֵׁיהוֹן׃ (יא) וְיהוֹן זְמִינִין
לְיוֹמָא תְלִיתָאָה אֲרֵי בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה יִתְגְּלֵי
יְיָ לְעֵינֵי כָל עַמָּא עַל טוּרָא דְסִינָי׃ (יב) וְתַחְחֵם
יָת עַמָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמֵימַר אִסְתַּמָּרוּ
לְכוֹן מִלְּמִסַּק בְּטוּרָא וּמִלְּמִקְרַב בְּסוֹפֵיהּ כָּל
דְיִקְרַב בְּטוּרָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל׃ (יג) לָא
תִקְרַב

מזה לת דברי וגומר. ביום המחרת שהוא רביעי לחדש׃ לת דברי העם וגומר. תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך לימו דומה השומע מפי שליח לשמוע מפי המלך רצונו לרצות לת מלכנו׃ (י) (ויאמר ה׳ אל משה ע״כ שמזקיקין לדבר עמם לך אל העם) וקדשתם. וזמנתם שיכינו עצמם היום ומחר׃ (יא) והיו נכונים. מובדלים מאשה׃ ליום השלישי. שהוא שמה בחדש ובחמישי בגם מזה לת המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפרשת ויתן המשפטים ולין מוקדם ומלוחר בתורה׃

לעיני כל העם. מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו כולם׃ (יד) והגבלת. קבע להם תחומין לסי׳ שלא יקרבו מן הגבול והלאה׃ לאמר. הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן ולהלן ואתה הזהירם על כך׃ ונגע בקצהו. אפילו בקצהו׃

באור

כמה שאמר בפסוק הקודם, וכן תרגם התזכמו׃ (י) וקדשתם. לונקלוס תרגם ותזמינון, וכן פירש״י והרשב״ם, כמו התקדשו למחר ואכלתם בשר (במדבר י״א י״ח), ויתכן שיהי׳ כמשמעו שיהיו קדושים מכל טומאה, כי הנשמר מן הטומאה יקרוי מקודש, כמו שאמר בכהנים לנפש לא יטמא (ויקרא כ״א א׳), קדשים יהיו לאלהיהם (שם ו׳)׃ וכבסו שמלתם, גם ירחצו מים, כי אין כבוס בגדי׳ כמה שאין טבילה בלא מים (מכילתא)׃ (יב) והגבלת, קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול ולהלאה׃ (יג) לא תגע בו, שב אל תגעו בהר, נגעה

המעמר

חליו בעד הענן למען יחשבו בו (נמצה) לעולם, וע״ז הזהיר כי כבר אמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה

תרגום אשכנזי

י ת ר ו י ט

כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה
אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה
בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר:
(יג) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־

העם

ריהרעו, זאנדערן ער זאל געשטייניגעט אדער מיט פפייל לעז ערשאסטן וועדען, עם זייא פיעה אדער מענש, זאל עם ניכט לעבען בליבען. זאבאלד דיא ט־אמ־פעטע אין איינעם טאנע פארט בלאזט, זאללען דיעוע דען בערג בעשטיינען (נשהאוך אהרן, זייגע זשהנע וווכד דיא זיעבענציג עלטעסטען): (יד) משה גינג פאם בערגע הינאב צום פאלקע, ליעס

דאז

ר ש ״ י

תרגום אונקלוס

(יג) ירה ייריה. מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות: ייריה. יוצלך למטה לארץ כמו ירה בים: במשוך היובל. כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינה והפסקת הקול וכיון שמתחלק הם רשאין לעלות: היובל. הוא שופר של איל שכן בערבית קורין לכרית יובלא ושופר של איל יצחק היה: (יד) מן ההר אל העם. מלמד שלא היה משה לעסקיו

וזמין

באור

שבאזר ימיתוהו לא תגע בו יד, שלא יקרבו אל ההר להמיתו, כי אם יסקלוהו בחצי מרחוק, או יורו עליו חצים, ומלת ייריה משונה מרעותיה כי משפט נעלי היו״ד (נחי פ״ל יו״ד) להתחלף בוי״ו בעתיד מבנין נפעל, כמו ולא יודע הנבע (בראשית מ״ח ל״ח), לולי נשתנה כדי שלא יתערב עם גזרת למען תורא (תהלים ק״ל ד׳) כי החל״ף והה״א נחי׳ בסוף המלה לזין הפרש ביניהם במבטא. (הרא״ע) [וכ״כ דעת הרד״ק במכלול (ד׳ קטן דף רי״ו ע״ב ועי״ש) ובשרשים שרש ירה, ויהי׳ לפ״ז על משקל וייחל (בראשית מ׳ י״ב), על דעת האומרים שהיו מבנין נפעל, כמ״ש שם, אבל לדעת הרי״ק קמחי אבי הרד״ק יהי׳ ייריה מבנין התפעל, ומשפטו יתירה, ולפי היו״ד להסרון תי״ו ההתפעל, והקמץ שבה לחשלום הדגש הרחוי להיות בריי״ש לפי׳ הבנין, שהיתה מקבלתו, ואין לתמוה למה לא נתחלפה היו״ד בוי״ו, כדרכה בבנין זה מגזרת נפ״י, כי כן נמלאים הרבה בבנין התפעל שהיום מתחלפים, כמו שהנחתי קמתם במלת וייחל, וכן דעתו במלת וייחל, לולם גנו הרד״ק לא קבל דבריו במלת וייחל לסבה שכתבתי שם, לאכן תינוה מספקת שלא לדחות דבריו במלה הנז׳, אבל פה יתכן להיות כן, כי יש כח בבריי״ש להוריד הדגש, כמו נרך את לבבכם (שם כ״ד ו׳), ואברכה מברכיך (שם י״ב ג׳), ולדעת כולם יבוא פה המקור מבנין הקל עם הפעל מבנין אחר, ונמלאים רבים כן°]: במשך היבל, כשימשיך היובל את קולו, (מכילתא). יובל הוא שופר של איל, שכן בערבי׳ קורין לכרית יובלא: המה יעלו בהר, כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן שלוח

המעמר

וא״כ בבר הלזינו כי הוא שליח ה׳, ואין מן המובחר להגדיל בגודו עוד בעיני העם. (יג) ירה ירה, עיין בשחור, והנה מה שהניח בשם הרשב״ם כי לולי נשתנה הה״ל בחל״ף וכו׳ ע״ש, תן התימה על הרשב״ם שלא הניח רשיה לדבריו, שבמלת ירה עשה נחלף הה״ל בחל״ף לירוק בחלים (ד״הי ב׳ כ״ו ט״ו) וכן וירקו המורים (ב״ב י״ל כ״ד), ועיין עוד בדברי רש״ד במה שהעיר על הרד״ק שדחה את דעת אביו במלות וייחל, ויירה, לולם דע כי בשרש יחל הניח דעתו ובשרש ירה לא זכר ולא פקד לותה, ולדעתי יפה עשה כי במלת וייחל נוכל לפשט כי התחלק נפשו לבלתי שלוט עוד על אחר ז׳ ימים, אך מה תהיה הורחת התפעל במלת ייריה?

יתרו יט

תרגום אשכנזי קמז

הָעָם וְיַקְדֵּשׁ אֶת־הָעָם וְיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם: (טו) וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה: (טז) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: (יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה את

דאז פֿאלק זיך היילג האלטן, אונד זיא וואשען איהר קלײדער. (טו) ער שפראך צום פֿאלקע, האלטעט אייך אויף דען דריטטען טאג בעי רויט, קאממט אונטערדעם סען צו קיננער פֿרויא. (טז) עס וואר אם דריטטען טאג, אלס דער מארגען אנבראך, דא וואר דאננער אונד בליטץ, אונר איינע דיכטע וואלקע אויף דעם בערגע, אוך וואר איין זעהר שטארקער טראמפעטענשאלל צו הערען, דאז פֿאלק אים לאגער ציטטערטע פֿאר שרעקקען. (יז) משה פֿהרטע דאז פֿאלק אוים דעם

פֿאלק אים לאגער ציטטערטע פֿאר שרעקקען. (יז) משה פֿהרטע דאז פֿאלק אוים דעם לאגער

תרגום אונקלוס

ר ש " י

וְזַמִּין יַת עַמָּא וְחַוָּרוּ לְבוּשֵׁיהוֹן: (טו) וַאֲמַר לְעַמָּא הֲווֹ זְמִינִין לְתַלָּתָא יוֹמִין לָא תִקְרְבוּן לְעֵדָּד אִתְּתָא: (טז) וַהֲוָה בְיוֹמָא תְלִיתָאָה בְּמֵהֵוֵי צַפְרָא וַהֲווֹ קָלִין וּבַרְקִין וַעֲנָנָא תַקִּיף עַל טוּרָא וְקַל שׁוֹפָרָא תַקִּיף לַחֲדָא וְזָע כָּל עַמָּא דִי בְמַשְׁרְיָתָא: (יז) וְאַפֵּיק מֹשֶׁה יַת עמא

לעסקיו חלק מן ההר חל העם: (טו) היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשת ימים הוא יום רביעי שהוסיי מעם יום ח' מדעתו כדברי ר' יוסי ולדברי החומר בשעה נחדש ניתנו עשרת הדברות לח הוסיף מעה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה. כל שלשת ימים הללו כדי שיהו הנשים טובלות ליום ג' ותהיינה טהורות לקבל תורה שלא יבעלו תוך שלשת ימים שמא תכלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילת ותחזור ותטמא לבעל מעשהה שלשה ימים בשר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הסולעת: (טו) נהיות הנקר. מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך נ"ו לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד. וכן מצינו ביחזקאל קום צא אל הבקעה ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד (יחזקאל

באור

שכינה והפסקת הקול, וכיון שהסתלק הם רצחים לעלות, כן פירש"י, והכוונה שכל עוד שהשכינה על ההר יהי' קול השופר הולך וחזק, וכאשר ימשוך הקול בענין אחד יהי' סימן להלוך שכינה, וזו הוראה לישראל לעלות אל ההר. והרחב"ע כתב בשם רב שמואל בן מסני, כי טעם המה להרן ובניו ובעים זקנים שבתוב עליהם ואל משה אמ' עלה אל ה' אתה והרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל (לקמן כ"ד א'), ולשאר ישראל לא נתן רשות לעלות אל הר סיני, על כן אמר המם ולא אחרים, וכן תרגם האשכנזי: (טו) לשלשת ימים, כמו ליום השלישי, וכן בתוב ויהסף לתת אל משמר שלשת ימים, ותא"כ ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי (בראשית מ"ב י"ז וי"ח), ובתוב בעוד שלשת ימים ישא פרעה ושם בתוב ויהי ביום השלישי יום הלדת (שם מ' כ"ט וכ'), ולא הוסיף משה מדעתו יום א', כ"כ הרחב"ע, וכ"כ רש"י ז"ל כי לדברי החומר בשעה נחדש ניתנו עשרת הדברות (הוא ת"ק דרבי יוסי בשבת דף פ"ו ע"ב) לא הוסיף משה כלום, ולשלשת ימים כמו ליום השלישי: (יז) ויוצא משה, הוליאם

תרגום אשכנז

יתרו יט

לאַנער הין פֿאָר גאָטט, זיא
שטעללטען זיך אונטען אַם
בערגע. (יח) דער בערג סיני
רויכטע איבעראַלל, ווייל זיך
דער עווינע אין פֿייער אויף
איהן הערַאב ליעס, זיין רויך
שטיעג אין דיא העהע, ווייא
דער רויך אויס איינעם ברענ-
אָפֿען, אונד דער גאַנצע בערג

וואַרד

אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־
הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר׃
(יח) וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר
יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ
כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר

מאד

ר ש ״ י

(יחזקאל ג׳): (יז) לקראת האלהים. מגיד
שהזכיכה יוכלה לקראתם בתחן היולת
לקראת כלה וזהו את ה׳ מסיני בא (דברי׳
ל״ג) ולא נאמר לסיני בא: בתחתית ההר.
לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר
ממקומו ונכפה עליהם כגיגית: (יח) עשן
כלו. לפי עשן זה שם דבר שהרי נקוד הזי״ן
פתח אלא לפי פעל כמו אמר שאע לכך תרגומו תנן כוליה ולא תרגום תננ וכל עשן
שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר: הכבשן. שלסיד יכול בנבנין זה ולא יותר תלמוד לומר

נוער

תרגום אונקלוס

עַמָּא לְקֳדָמוּת מֵימְרָא דַיְיָ מִן מַשְׁרִיתָא
וְאִתְעַתָּדוּ בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא: (יח) וְטוּרָא דְסִינַי
תָּנַן כּוּלֵיהּ מִן קֳדָם דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְיָ
בְּאֵישָׁתָא וְסָלֵיק תְּנָנְיֵהּ כִּתְנָנָא דַאתּוּנָא וְזַע

כל

באור

מן המחנה לקראת האלהים, שיקבלו להיות הכון היורד על הר סיני להם לאלהים: בתחתית
ההר, גרגלי ההר, מתון לגבול שהגביל להם משה, וכתב הרשב״ע והנה היו במעמד הר
סיני כדרך שהלין משה ביניהם בשנת התרגעי׳ בגרתו נרית עמהם, כי בתחלה היו
הבכורי׳ הנגשים על ה׳, ואחריהם נתני השבטים הם הנשיאים, ואחריהם הזקנים
ואחריהם השוטרים, ואחריהם כל ישי ישראל, ואחריהם הטף, ואחריהם הנשים, ואחריהם
הגרי׳, ומשה ואהרן עמהו הגבול והיו נהר קרובים לל הכהנים, לע״פ שלא דבר הכתוב
זה מפורש כי הכתוב לחז דרך קלרה, כי ידענו כי הם לא מרו פי הבם כי הנה כתוב לך רד
ועלית אתה ואהרן עמך (לקמן פסוק כ״ד), ואמר משה אנכי עמד בין ה׳ וביניכם (דברים
ה׳ ה׳) עכ״ל: (יח) עשן כלו, חלין קמץ וחליו פתח כי פעל ענר הוא, לכן תרגומו תנן
(רויכטע), ולא תרגם תננח (רויך), שהוא שם דבר: עשנו כעשן הכבשן, תרגם לונקלום
וסליק תנני בתננח דלתונח, שניהם כמו שם דבר והם שני משקלים שונים, כי עשנו על משקל
שללו שהנו, שהנפרד מהם נשני קמלין, וכתב הרשב״ע כי משקלי השמות משתנים, לאמר
שֶׁגֶר אלפיך (דברים ז׳ י״ג וכ״ח ד׳ ו״ח ול״ח), וכל פטר שָׁגָר בהמה (לעיל י״ג י״ב), ואמר
וְאֶת הַבֹּשֶׂם ואת השמן (שם ל״ה כ״ח), וקנמן בֹּשֶׂם (שם ל׳ כ״ג), ועוד אמר אריתי מורי
עם בָּשְׂמִי (שיר ה׳ ו׳), ואלו הי׳ מגזרת בֹּשֶׂם, הי׳ ראוי להיו׳ בקמץ תחת הני״ת
בָּשְׂמִי, כמו מן קדש קדשי, ואלו הי׳ מגזרת בָּשֶׂם, הי׳ ראוי להיות בפתח הני״ת, כמו
מן שמן שמני, ושמני וקטרתי (יחזקאל ט״ז י״ח), לו בחיבור כמו מן לדק לדקי, והנה עם
בָּשְׂמִי בלא תוסף׳ ו״ד הוא בָּשֶׂם בשני קמלין, כמו שלג, זהב עכ״ל, ומדברי הרשב״ם
נשמע שלדעתו כל עצן שהוא שם דבר כלו קמן, וחולם עָשָׁן הוא שם הפעל (ויש רשי״ן
בל״ח), ועצן שהוא שם דבר בל״ח (רויך), ע״כ שהנוסחת משובשת קלת: כבשן, שלסיד,
יכול בנבנין זה ולא יותר, ת״ל נער בחם עד לב השמי׳ (דברים ד׳ י״ח), ומה ת״ל בנבנין לשבך
את החוטן, מה שהיא יכולה לשמוע, נותן לנביות סימן הנער להם, כיולת גו בחרים יפחג
(הושע י״ח י׳), וכי מי נתן כח בחרי הלח הוא, והכתוב מושלו בחרי׳, שלח אנו מבינין ומדמין

לותו

יתרו יט

מְאֹד: (יט) וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ
וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים
יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: * (כ) וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־
הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא
יהוה

תרגום אשכנזי קיז

וואַרד העפֿטיג ערשיטטערט.
(יט) דער טראָמפעטענשאַל
וואַרד איממער שטאַרקער,
משה טהאָט דיא אַנרעדע,
אונר גאָטט אַנטוואָרטעט
איהם מיט לויטער שטימע.
(כ) אַלס זיך נון דער עוויגע

עמ"פ

אויף דען בערג סיני, נעהמליך אויף דיא שפיטצע דעס בערגעס, הראָב געלאָססען,
ריעף

תרגום אונקלוס

כָּל טוּרָא לַחֲדָא: (יט) וַהֲוָה קַל שׁוֹפָרָא
אָזֵיל וְתַקֵּיף לַחֲדָא מֹשֶׁה מְמַלֵּיל וּמֵימַר קֳדָם
יְיָ מְחַעֲנֵי לֵיהּ בְּקָל: (כ) וְאִתְגְּלִי יְיָ עַל
טוּרָא דְסִינַי לְרֵישׁ טוּרָא וּקְרָא יְיָ לְמֹשֶׁה
לריש

רש"י

בזעד נאָך עד לא השמים. ומה ת"ל נכנן לצבר את החזן מה שהיה יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הנכר להם כיוצא בו כאריה יאחג(הושע י"א) וכי מי נתן כח בארי אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אמו מכנין ומדמין לותו לבריותיו כדי לצבר את החזן מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו וקולו נקול מים רבים (יחזקאל מ"ג) וכי מי נתן קול למים אלא הוא ואתה מכנה לותו לדמותו לבריותיו כדי לצבר את החזן: (יט) הולך וחזק מאד. מנהג הדיוט כל זמן שהוא מתרחק ליתקוע קולו מחלים וכוחה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לצבר חזניהם מה שיכולין לשמוע: משה ידבר. כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב"ה מסייעו לאת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע: יענינו בקול. יענינו על דבר הקול כמו אשר יענה באש (מלכים א' י"ח) על דבר האש להורידו: (כ) וירד ה' על הר סיני. יכול ירד עליו ממש. ת"ל כי מן השמים דברתי עמכם. מלמד שהרכין שמים העליונים והתחתונים
והליען

באור

לותו לבריותיו כדי לצבר את החזן, מה שיכולה לשמוע, כיוצא בו וקולו כקול מים רבים (יחזקאל מ"ג ב'), וכי מי נתן קול למי' אלא הוא, ואתה מכנה לותו לדמותו לבריותיו כדי לצבר את החזן. (מכילתא). ועיין מה שכתוב להלן (בפסוק כ') בשם הרא"ש: (יט) הולך וחזק, כל זמן שהוא מתרחק ליתקוע הקול מתחזק והולך: משה ידבר, אל הקב"ה, ואין קולו נשמע לשום אדם אלא להקב"ה, אבל הקב"ה יענה למשה בקול גדול, בשביל קול השופר שהולך וחזק מאד, ולריך שיהי' קולו של הקב"ה נולא קול השופר להשמיע למשה. (הרשב"ם): (כ) וירד ה', כתב הרא"ש בלל נכנד בעין מה שזכרנו למעלה מהמכילתא, דע כי נשמת האדם עליונה ונכנדת, ואין מדבר בעולם השפל כי אם האדם, גם השומע הוא אדם, שהמדבר אליו הוא רולה להבינו מה שיש בלבו, ולא יוכל המשביל לאדם לשיין רק הידוע הנמלא, וכל הלשונות בנויות על מתכונת דמות אדם, שהוא מירכב מנשמה שחיצה גוף ומגוף שהוא מורכב מד' אריזים, והנה כאשר ידבר האדם לאדם בדברי אדם בלשון שהוא יודע, יבין דבריו ודמותם במחכונתם, ואם ירלה לדבר על שפלים מבני אדם ילטרך להגביה מעלתם ולשומם כדמות בני אדם, עד שיבין השומע, על כן אמו רחם לאהרן, ורחם לעפרות תבל (משלי מ' כ"ו), ופה, ותפתח האהן את פיה (במדבר ט"ז ל"ב וכ"ו י'), גם יד, מיכאתי אהן (ירמי' ו' כ"ב), ואמר יד הירדן (במדבר י"ג כ"ט), בלב ים (לעיל ט"ו מ'), ורגים בנה, והנה הכל בדברי משל כי אין לים לב, ועוד כי ישמו אבר מן הגוף כדמות כל הגוף ואמר מות ואין ניד לשון (משלי י"ח כ"א), ורגים בנה, ובאשר יבקש האדם לדבר על נכבדי ממנו, מוריד מעלתם עד שידמה לאדם בלשו הם בדמות אדם כדי שיבין השומע, אמר והלים גבריאל (דניאל ט' כ"א), וזרעתיו ומרגלתיו וגו'וקול דבריו בקול המון (שם י' ו'), והלך ה את שבו בעליון העליוני,
אמר

חרגום אשכנזי

יתרו יט

ריעף הער עווינע דען משה אויף דען בערג הערויף, משה שטיגט הינויף. (כא) דער עווינע שפראך, גיהט הינאב, ווארנע דאז פאלק, זוא מעכטען פיללייכט הערפארדרינגען צו דער ערשיינונג דעם עווינען, אום צו זעהען, זא קענטען פיעלע פאן איהם אומקאמען. (כב) אוך דיא פריעסטער, דיא נעהער צו דער ערשיינונג דעם עווינען צוטרעטען, זאללען זיך היילין האלטען, דער עווינע מעכטע אייגע ניעדערלאגע אונטער אינען מאכען. (כג) משה שפראך צו דעם עווינען, דאז פאלק ווירד זא ווהל ניכט יוכל

ר ש " י

והליען ע"נ ההר כמלא על המטה וירד כסח הכנוד עליהם: (כא) העד בעם. התרה בהם שלח לעלות בהר: פן יהרסו וגומר. שלח יהרסו לת מלכם על ידי שתחותם לל ה' לרחות ויקרבו לגד ההר: ונפל ממנו רב. כל מה שיפול מהם ותפילו הוח יהידי מצוד לפני רב: פן יהרסו. כל הריסה מפרדת לחיפת הבנין לף הנפרדין ממלא לנגשים הורסים לת המלא: (כב) וגם הכהנים. לף הבכורות שהעבודה בהם: הנגשים לל ה'. להקריב קרבנות לף הם לל יסמכו על חזיונותם לעלות: יתקדשו. יהיו מזומנין להתילב על עמדן: פן יפרץ. לשון פרלה יהרג בהם ויעשה בהם פרלה: (כג) לח יוכל העם. לינו לריך להעיד בהם שהרי מותרים ועומדין הם היום ג' ימים

תרגום אונקלום

לְרֵישׁ טוּרָא וְסַלֵּיק מֹשֶׁה: (כא) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חוֹת אַסְהֵיד בְּעַמָּא דִּילְמָא יְפַגְּרוּן קֳדָם יְיָ לְמֶחֱזֵי וְיִפֹּל מִנֵּהוֹן סַגִּי: (כב) וְאַף כַּהֲנַיָּא דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ יִתְקַדְּשׁוּן דִּילְמָא יְקַטּוֹל בְּהוֹן יְיָ: (כג) וַאֲמַר מֹשֶׁה קדם

באור

לאמר ונוצע יצועה נרחצו (יצעי' נ"ט י"ז), כי פי ה' דבר (שם ס' כ' ומ' ה' ונ"ח י"ד), עיני ה' אל נדיקים (תהלים ל"ד ט"ז), פני ה' בעושי רע (שם י"ז), ותחת רגליו (נקמן כ"ד י'), ועל זה הדרך וירד ה' ויעל אלהים, כי הכל אחד כנודו, ונפרשת כי תצא לחתן לך מצל בטעם הירידה והעלייה על כחן לשונו, וכבר זכרנו ענין הירידה והעלייה והשלחם בלפי מעלה בפ' נח (בראשית י"ח ה') בשם הרמב"ם ז"ל, כי בפנות מחצנות המשכיל אל ענין מחות ממנו במדריגה, יאמר עליו שירד (החט זיך הערחב גיעזאגט), ובהסתלקו ממנו יאמר עליו שעלה (החט זיך ערהאבען) ע"ש: ויקרא ה' אל משה וגו', כדי שיכירו ישראל גודל מעלת משה שקרלו השם לפניהם אל רגע אחד שר הכנוד הנגלה להם: ויעל משה, למעלה קרוב לרגע ההר, שבשם הכנוד מחילה לעלמו, כי לא נגע משה אל הערפל אשר שם האלהים עד לאחר מתן תורה ובשעת מתן תורה עמד בין ה' ובין ישראל להגיד להם את דבר ה' כמ"ש לחנני עמד וגו' (דברים ה' ה'). (מדברי הרמב"ן): (כא) פן יהרסו וגו', שלח יהרסו את מלכם מרוב תאותם לרחות הכנוד, וע"י כך יתקרבו לגד ההר: ונפל ממנו רב, לנקלוס תרגם, ויפל מנהון סגי, וכן תרגם ירושלמי ויפול מנהון לוכלוסין סגיין, וכתב הרחב"ע שמלת בעם מוסבת לחרת וכן הוח ונפל ממנו עם רב, וכן תרגם החזקוני, ויב"ע תרגם ויפול מנהון רב מנהון: (כב) הכהנים, שם הבכורות שהעבודה בהם: הנגשים אל ה', שהם עומדי' בתחלת הגבול קרוב אל הכנוד, או הכוונ' שהם הקריבו עולות על המזבח שבנה משה בתחילת עמלק, גם הם יקריבו במזבח הברית שבנה משה בתחתית ההר: יתקדשו, יהיו מזומנים להתילב על מעמדן, ואל יסמכו על מעלתם להרוס ממנהם: (כג) לא

יתרו יט

תרגום אשכנזי קיח

יוכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי
כִּי־אַתָּה הַעֲדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר
הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ:
(כד) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־רֵד
וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ
וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל־יֶהֶרְסוּ
לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ־בָּם:

וירד

קענען, אויף דען בערג סיני שטייגען, דען דוא האסט אונז שאז נעוויארנעט, אונר נעשפראכען, ציעהע גרענצען אום דען בערג, אונד זאנ= דערע איהן אלס הייליג אב. (כד) דער עווינע שפראך אבער צו אהם: גיעהע נל יכ= וואהל היונב, קאממע זא= דאן ווידער הערויף, דוא אונד דיין ברודער אהרן מיט דיר, דיא פריעסטער אבער אונר דאן פאלק, זאללען ניכט פארדרינגען (יעדער פון זייגעם טטחכרחט נעהאוין), צו דער ערשיינונג דעם עווי= גען הינויף צו שטייגען, ער מעכטע זאנסט אויג ניעדערלאגע אונטער איהנען טאכען.

תרגום אונקלוס

ר ש "י

דְּדָם יְיָ לָא יְכִיל עַמָּא לְמֵיסַק לְטוּרָא דְסִינָי
אֲרֵי אַתְּ אַסְהֵידְתָּ בָּנָא לְמֵימַר תְּחוֹם יַת
מֵיטְרָא וְתְקַדֵּישְׁהִי: (כד) וַאֲמַר לֵיהּ יְיָ אֲזַל
חוֹת וְתֵיסַק אַתְּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכָהֲנַיָּא וְעַמָּא
לָא יְפַגְּרוּן לְמִסַּק קֳדָם יְיָ דִּלְמָא יְקַטּוֹל

ולא יוכלו לעלות אחין להם רשות: (כד) לך רד. והעד בהם שנייה שמזהירין את העם קודם מעשה ומוזהרין ומזהירין לאותו בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול לפי הם עמך תלמוד לומר ועלית אתה. לומר מעתה אתה מהילה לעצמך ואהרן מהילה לעצמו והם מהילה ל בעצם מעה נגד יותר מאהרן ואהרן יותר מן הכהנים, והעם יפרץ בם לפי על פי שהיו נקוד חטף

כל עקר אל יהרסו את מבנם לעלות אל ה': בן

באור

יוכל העם, רש"י פירש לישי צריך להעיד בהם, שהרי מוזהרין ועומדין היום שלשה ימים, ולא יוכלו לעלות אחין להם רשות, ויאמר אליו ה' לך רד, והעד בם שנית שמזהירין את העם קודם מעשה ומוזהרין ומזהירין לאותו בשעת מעשה ע"ל. והרשב"ם כתב שהמפרש כך טעות הוא בידו שהרי הדבר ידוע שצריך לזרז שנית בשעת מעשה ולומר עתה הגיע הזמן לעשות מה שאמרתי, ועוד פסו' שני מה נא לחדש, ופירש הוא הכתובים בענין אחר שלא ידע משה אם צריך להזהירם גם על הראשי' כי בבר הזהירם על הענר' הגבול, וכן פי' הראב"ע ע"ש שנתקשו עד מאד בפירושם, והנה מה שכתב הרשב"ם על הפירוש הנאמר שהוא טעות נשמע ממנו שדברי רש"י לקוחים מהמכילתא ע"ש, וקול' לאחרי ההתנצלות בהמשך הכתובים יתבן לנו לפרש בלי שום דוחק כלל, שבאשר אמר השם אל משה רד העד בעם הנין משה בצוותו השם שלא ירחיק את עצמו ממלכ העם גם הוא, ויהי' עומד בין העם ובין הכהנים להעיד בהם תמיד בדבותם להרוס מבנם ולהתקרב אל ההר, ומרוב חשקו ותאותו לעמוד במקום הקדוש ההוא ושלח לזה משם, לאחרי אשר הורשה לעבור הגבול ולהתקרב אל ה', ושלחו לנו לאחר, לזה ציוני צריך לעמוד עליהם ולהעיד בהם, כי אתה העדתה בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו, ואחנחנו הגבלנוהו וקדשנוהו ומעתה אל יעוז לחוש לעבור את הגבול ההוא ולהתקרב אל ההר: (כג) ויאמר אליו ה' לך רד, לזרז לותם בשעת מעשה, אבל אתה תינך צריך לעמוד עליהם, בי אם ועלית אתה ואהרן עמך, שמיד לאחרי ההתראה תעזוב ותעלה לפניהם מהגבול, ולא תשאר במחילת העם כמו שאמנת, בן נראה מנאור הכתובים לפי עומק פשוטם: והכהנים וגו', הכוונה כמו שאמרו רז"ל במכילתא, אתה מהילה לעצמך, ואהרן מהילה לעצמו וכהנים מהילה לעצמן, משה נגד יות' מאהרן ואהרן יותר מהכהנים והעם כל עקר אל יהרסו את מבנם לעלות אל ה': או יפרץ בם, לע"פ שהוא נקוד חטף קמץ לינו זו מגזרתו, כך דרך

תרגום אשכנזי

(כה) משה גינג הינאב צו
דעם פֹאלקע, אונד זאגטע
עם איהנען.

כ (א) זאראן רערעטע דער
עווינע אללע דיעוע
ווארטע, ווייא פֹאלגנט: (ב) איך

בין

יתרו יט

(כה) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם: ס כ (א) וַיְדַבֵּר
אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
לֵאמֹר: ס (ב) אָנֹכִי

יהיה

רש"י

קמן לימו זו מגזרתו כך דרך כל תיבה שנקודתה מלפ"פום כשהיא נלוה במקף מאחריה הנקוד לחטף קמן: (כה) ויאמר אליהם. התרוכה זו:

תרגום אונקלוס

בְּהוֹן: (כה) וּנְחַת מֹשֶׁה לְעַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן:
כ (א) וּמַלֵּיל יְיָ יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימָר:

אנא

כ (א) וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין לפי שיש פרשיות בתורה שאין עשין אלא מקבל אבר ואם לאו היו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן תלמוד לומר וידבר אלהים דיין ליפרע: את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הק"בה עשרת הדברות בדיבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן ת"כ מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך אחור ופירש על כל דבור ודבור בפני עלמו: (קידושין ח"ב כו' לפירוש זה שמוכח מילת כל הדברים האלה שגם אחר עשרת הדברו' כלם אמר הקב"ה בדבו' אחד ת"ב מה ת"ל אנכי וכו' ר"ל מה נת לסודיענו במה ספרט לבון ג' דברות אלו מאחר מדהוליאם כל' זה שהמצעות דוקא אלו אנים בספרט מפי הגבורה יאלו והלא לפי זה כולם במוהם הק"בה בבבודו ובעלמו דברם. ותירץ אחור ופירש וכו' ור"ל בתוספה החזרה לא החזיר ללמוד על הכלל יכא אלא על הפרט אלו ג' דברות דאמרות בייחיד. ודו"ק): לאמר. מלמד שהיו עונין על

הן

באור

כל תיבה שנקודתה מלפפום (ר"ל סולם), כשהיא נלוה במקף מאחר' הנקוד לחטף קמן. (רש"י): (כה) ויאמר אלהם, התרוכה זו, ונכר הודעתיך שלדעתי בנקור הנתונים עלה מצה מיד אחר התרוכה זו אל מחילתו לפנים מהגבול ולהרן אל מחילתו, כאשר אמר הצם, כי נחלקו בזה מפרשי התורה, וקלתם לאמרו שאל עלה עם להרן כי אם לאחרי כלות

עשרת הדברים:

כ (א) אנכי ה' אלהיך, עד ולשמרי מצותי, כלו פסוק אחד בגמינת הטעם העליון, אף על גב שתי דברות, ואתה ידעת שהטעם העליון הוא בגמינת הדברות והי' רצוי להיות ס"ם בפלת ענדיש, אלא שחזרו שתי אלה הדברות יחד לעולם מעלתם, שהצם ידבר בהם בלשון מדבר בעדו, ואמרו רז"ל אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום, והנה יש בכלל שתי הדברות הללו לדעת הרמב"ם ז"ל מצות עשה אחת וד' מלות לא תעשה, כי ימנה הרב ז"ל מאמר אנכי ה' אלהיך מלוה בפני עלמה, והיא להאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמלאים, ובעל ספר החנוך הוסיף עליו ושהי' ושיהי' לעדי עד וכי הוא הוליאנו ממלרים ונתן לנו את התורה, והוא מלשון הסמ"ג, ובעל סמ"ק והרמב"ן ז"ל הוסיפו עוד עקרי' אחרים הנכללי' לדעתם בפסוק הזה, ובעל הלבות גדולות לא מנה החמונה בחלבות מצות עשה כלל, כי לדעתו תר"ג מלות הן בלם גזירותיו של הקב"ה שנזר עלינו לעשותם לו מוטנו שלא נעשה, אבל החמונה במליותו יתעלה שהוא העקר והשורש שממנו יולדו המלות היינו נכנס בחשבון הזה, וכן דעת הרב די"ח בפירושו על התורה, שדבור אנכי ה' אלהיך היינו מליה לא תמוניית ולא מעשית, אבל הקדמה למצות ולאזהרו' שיאמר בשאר הדבורים, ועינינו להודיעם מי הוא המדבר אתם, ושזינו מלאך מלין מדבר אליהם במצות הנור' ית' כענין בשאר הנביאים בלם, אבל הוא הסבה הראשונה בלי אמלעי עכ"ל. והנה מפשטות הכתוב נראה כדבריהם שלא דבר השם ב"ה אנכי ה' אלהיך אלא בנוד המאמינים במליותו, ולא ירד הקב"ה על הר סיני ללמד לעמו היותו נמלא, מחויב המליות, בלי גבול וחכלית, וניולא מן המשכלות האמתיות וקיומות, כי הם פרי הבחינה וההסתכלות בפעל ה' ובמעשה ידיו, את אשר יאמן ה' להביר גדולת

מעשיו

יתרו כ

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצִאתִיךָ

תרגום אונקלוס

(ב) אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ דִי אַפֵּיקְתָּךְ
מארעא

תרגום אשכנזי קיט

בין דער עוויגע דיין גאָטט:
דער איך דיך אויס דעם לאַנ=
דע

ר ש "י

הן הן ועל לאו לאו:(ב)אזר הוצאתיך מארץ
מצרים

באור

מעזיו נמתנות ונלמדי' ונחיות ונגוף החדש בעלמו, ולשלח לל השמי' עיניו ולרחות מי ברח ללה ומופי' במספר לנפש, לותו יקון, ומי שלח הגיע לל המעלה הזלת, לריך שיקבל המוסכלות ההם מפי לדם מזיג, נלמן להגיד לו החלמת כלזר עם לבנו, לבל לל יתלמתו המסכלות הללו ולל יקבעו בלב מסכילם ונלזה להזינם לל ע"י דבור הפס לנכי נמלח ולל ע"י קולות וברקים וענן כבד וקול השופר, ולין נכל ללה עדות ורלי' על המוסכלים העוניים ההם, כי לם למלמין במלילות הפס, כי לף המקבלי' ע"פ דבור ולמירת מגיד, לריך שילמין מקודם שהמגיד ההוא נלמן רוח ולל יבקר, ולם המגיד הוא הפס ב"ה נכבודו ובעלמו לריך שילמין השומע שהוא לללים למת. וילכן שבן הי' הדבר בלמת, שישראל מלמינים בני מלמינים ידעו והלמינו במלילות הפס ויחודו, קלתם ע"פ נחינת הלב וקלתם בקבלה מפי לבות נלמנים לו מפי גדולי הדור ומנמיו, ולל בל המלמר הזה כי לם ליחדם לסגולה מכל העמים, שיהיו גוי קדוש לה' מכל עמי הלרן כלזר לבזר, והיא שבכל המוסכלות העיונות שזכרנו, לין הבדל ויתרון לבני ישראל מיתר הלומות, והכל מודים בלהותו ית', וגם העובדים ללהים לחרים מודים שהכח הגדול והיכולת הגמורה לשל עליון, וכך למרו רז"ל דקרו לי' שלה דשלהי', וכן לשר הכתוב כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגויס ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה (מלאכי ל' י"ל), וילכן שלה כוון גם המשורר בזכרו השמים מספרים כבוד של וגו' (תהלים י"ט ב'), לין לשר ולין דברי' בלי נשמע קולם (שם ד'), הכוונה שהעיון ההוא יתפרסם בעולם בלי מלשר ודבור, כי כל מלשר ודבור לל יוודע שלל למבין הלשון ההוא, לבל ספורי השמים ומעשה ידי של מוניס לכל נלי עולם, ולל יהי' נהם לומר לו דברי' שלל ישמע ויובן לכל שדם כי בכל הלרן יללו קוס ונקשה תכל מליה' (שם ה'), לל"ב זכר מעלת התורה שהיא מורשה קהלת יעקב מיוחדת לעם סגולה וכה יגדלו מיתר עמי הלרן לתתם עליון על כל הגוים:

והנה לומית העולם לף שהן מודי' במלילות השל ויכלתו על הכל, עם כל זה הם עובדי' גם לנמלח זולתו, קלתם יעבדו לת שרי מעלה, בחשבם שה' חלק לכל לחד עם לו מדינה לו מזוז למשול בו ובהיכולת בידם להרע לו להטיב נרלונם, והן הלו הנקראים בתור' ובכתובי' בלם שלהי' לחרים, כמ"ש הרמב"ן ז"ל בפרשה זו, וכן יקראו שלהי העמי', כי המלאכים יקראו שלהים, וקלתם יעבדו לכוכבי השמים לו לבעיריס לו לבני שדם יעשו להם תמונות וסמילים ויזבחו להם בידוע, והנה לין במשפט השכל הכרעה לחסור עבודה כזו לבן נח, לם לל תהי' דעתו להוליח לת עלמו מרשותו של של עליון, כי במה יתחייב לכוון כל העבודה והתפלה לה' לבדו? ולם יקוה טוב ויירח רע מנמלח לחר זולתו, ויודה שגם הנמלח ההוא כפוף תחת יד של עליון, מכל מקום לל ירחיק השכל היותו מזבח ומקטר ומנסך ומתפלל של הנמלח ההוא, יהי' מלאך לו שד לו בן שדם גביר חיל שר ומושל, ומי יגיד לנו שכל שלה עבודות רשויות לה' לבדו, לולי הזהירנו הקב"ה על זה בתורתו, ובחמת למרו רז"ל שלח הוזהרו בני נח על הזתוך, שלין המעשי' הללו נחשבי' לשלם למרי בעבוד השל [ולין הכוונה בזתוך שיאמר שהם ב' רשויות, דל"ב הוא מסלק הנח המוחלט מחל עליון ב"ה, רק שזינם מוזהרים על העבודה בזתוך, עם הכוונה שחלק להם של עליון בעבוד ומסר בידם קלת ממשלה, ולכן יחשבו שהעבודה להם היא רשון החל], לם לל תהי' כוונתם להוליח לת עלמם מרשותו של שלהי החלהים וחדוני החדונים. וחולם לומנו עם קרובו לחרי שכר הוליחנו ממלרים מבית עבדים ועשה לנו לת כל הנפלחות החלה להיות לו לעם נחלה וסגולה מכל העמים והוא ימלוך עלינו בכבודו ובעלמו בלי למלחות מלחך חו שר חו כוכב, הנה לנחנו עבדיו מחויבי' לקבל עלינו עול מלכותו וממשלתו, ולקיי' גזרותיו, והוא גזר עלינו שלח נעבוד לזולתו כלל, ופרע לנו מיני העבודה הרחוי' לו לבדו, לל לעוס נמלח זולתו, ולין רחוי

תרגום אשכנזי

יתרו כ

דע מצרים נעפֿירט האבע,
אוים דעם הויז דער שקלאַ-
פֿען: (ג) דוא זאָלסט קיי-
נע אַנדערע געטטער האבען
פֿאָר

מִאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
(ג) לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
על

ר ש י

מצרי'. כדאי היה הקולמוס שתהיו משועבדי' לי. ד"ח לפי שנגלה ניס בנגור מלחמה ונגלה כאן בזקן מלא רחמים שנאמר ואחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כ"ד) זו היתה לפניו בשעת השיעבוד ובעלם הזמים מזינקלו הוחיל ואתי משתנה במרחו' לל תאמרו שתי רשויות הם אנכי ולא יהיה. ד"ח לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר את הקולות נאין מה' רואות ומן השמי' ומן הארץ לל תאמרו רשויות הרבה הן. ולמה אמר לי' יחיד אלהיך ליתן פתחון פה לאדם שיהא סנגוריא במעשה העגל וזה שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך לא להם לויתה לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי: מבית עבדים. מבית פרעה שהייתם עבדים לו אז היו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדי' ת"ל ויפדך מבית עבדים מיד פרעה אלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים: (ג) לא יהיה לך. למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מנין שלא יקיים תלמוד לומר לא יהיה לך: אלהים אחרים. אלהות אלא אחרים עשאום אלהים

תרגום אונקלוס

מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדְרוּתָא: (ג) לָא
יְהֶוֹוי לָךְ אֱלָהָא אָחֳרָן בַּר מִנָּי:
לא

באור

ל"ב שיהיה עמו לל אחר נאחת מן העבודו' הללו, וכן אמר בכתוב וכן תמצא עיניך השמימה ורואות את השמש ואת הירח ואת הכוכבי' כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק ה' אלהיך אתם לכל העמים תחת כל השמים, ואתכם לקח ה' ויולא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה (דברים ד' י"ט וכ'):

מעתה שעור הכתוב שלפנינו כך הוא, אנכי (המדבר והמלווה) י"י (הי' הוה ויהי' מקור ההויות כלם, משניא ומלא לאוהבי נעתי לרתם) אלהיך (תקיף ונעל יכולת שממנו תיקל כל טובה ותירח כל רעה, ואליו ראוי לבונן התפלות והעבודות כלם) אשר הולאתיך מארץ מצרי' מבית עבדים (להיות לו לעם נחלה כמו שאמרנו, ורואי לך שתדקוק כל העבודו' כלם לשם המיוחד), ותבין מזה מדוע לא אמר אנכי ה' אלהיך אשר ברחתי את השמים ואת הארץ ואשר נרחתיך, וזו היא השאלה שאל הרב ר' יהוד' הלוי מוצחנו בכוד את הרמב"ן ונזכרת גם בספר הכוזר שלו, ותשובתו בלתי מספקת, לכל אמונת הבריאה והחדוש בזמן בין שיהי' עלי' מופת חותך שכלי, כאשר יחשבו קלת החוקרי', בין שלא יביא השכל בינה ובין החמונה בקדמות העולם, כדעת הרמב"ם נם' המורה, מכל מקום היה מיוחדת לעם ה' וסגולתו לבד, והיה סבה לקבלת עול מלכותו לבדו ולהרחקת השתוף, לכל ההולאה מבית עבדי' מענדות לאירות היא הסבה הנכונה לזה, וכן הענין בשמירת שאר המלות שבתורה כגון מלות השבת, לף שהוא לות לבריאת העולם, כי ששת ימי' עשה ה' וגו', מכל מקום לא נכתבו בני נח לשמות בו מכל מלאכה, וזהו שנאמר בדברו' שניות וזכרת כי עבד היית וגו' על כן ציך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דברי' ה' ט"ו), כאשר נזכיר שם במקומו בעז"ה, כי לנו לבד נתן השם יתעלה תורה ומלות ומשפטים, כי הוא מלכנו מחוקקנו, ועלינו לשמור חקיו ועדותיו, לא כנגיש לא כענדי' וכן לאמרו במבילתא לשר הולאתיך וגו', כדאי היא ההולאה שתהיו משועבדים לי: מבית עבדים, מבית פרעה שהייתם עבדים לו, או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדי' לעבדי' ת"ל ויפדך מבית עבדי' מיד פרעה מלך מצרים (דברי' ז' ח'), אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדי'. (לשון רש"י, והוא מהמבילתא):
(ג) לא יהיה לך וגו', מלשון והי' ה' לי לאלהים (בראשית כ"ח כ"א), להיות לכם לאלהים

המעמר

כ (ב) אלהים אחרים, מלד לתפלת על הרמב"ן (דבריו הובאו בנלוי) שאשר שאם יבאר הכתוב

עַל־פָּנָי: (ד) לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ

פסל

תרגום אונקלוס

(ד) לָא תַעֲבִיד לָךְ צֶלֶם וְכָל דְּמוּת דִּי בשמיא

עליהם ולא יתכן לפרש אלהי' אחרים זולתי שנאתי היות כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו. דבר אחר אלהים אחרים שהם אחרים לבוראיהם לועקים אליהם ואינן עונין אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם: על פני. כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נעטוך על עבודת אלילים אלא אותו הדור:

פסל

באור

(ויקרא י"ח מ"ה), יאמר שלא יהיה לנו בלתי הצם אלהים אחרי' מכל מלאכי מעלה ומכל בשר הנקראים אלהים, כענין שיאמר זבח לאלהים ימרס בלתי לה' לבדו (לקמן כ"ב י"ט), והיה מניעה שלא יאמין באחד מהם ולא יקבלהו עליו לאלו' ולא יאמר לו אלי אתה, וכן דעת המקלים שאמר אלהי אחרון בר מיני, כן כתב הרמב"ן ז"ל, והוסיף עוד ז"ל, ודע כי בכל מקום שאמ' הכתוב אלהי' אחרים הכוונה גו אחרים זולתי הצם הנכבד ויתפוס זה הלשון בקבלת אלוהות או בעבודה לו, כי יאמר לא תקבלו עליכם אלוה בלתי ה' לבדו, אבל כשידבר בגופי' לא יאמר בכתוב אחרים אלילה, אבל יאמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם (ויקרא י"ט ד'), אלהי מסכה לא תעשה לך (לקמן ל"ד י"ז), ויקראם כן בעבור שיעשם בכוונה להיות אלהיו, אבל בהם אמר הכתוב כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן (ישעי' ל"ז י"ט) עכ"ל: על פני, כל זמן שאני קיים, שלא תאמר לא נעטוך על ע"א שלא אותו הדור, (מכילתא). והרמב"ן ז"ל פי' על פני, כמו אם לא על פניך יברכך (איוב א' י"א), ועל פניכם אם לבוז (שם ו' כ"ה), יהיה לא תעשה לך אלהי' אחרי' כי על פני הם ואני מסתכל ומניע בכל

המעמר

הכתוב מן העזייה לא יאמר אחרים אלילה ע"כ, איך נעלם ממנו מה שנאמר במלכים (א' י"ד ט') ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות. — והנה על סדר עשרת הדברות נבר דבר בתורה הרמב"ן ויתר המפרשים, ולי נראה לערוך אותם ע"פ סדר מונות האדם בכלל, כי ידוע הוא שהמונות יתחלקו והיה לשלשה ראשים. האחד: מונות האדם להבורא יתברך, והנה מלות למוניות, והן נכללים בארבע דברים הראשונים כי להן יתר שאת על כל המלות ומחויבים אנו להשלים נפשנו מנגד כדי לקיים אותן ולא כן בשאר מלות שבהן יעבור ולא יהרג. והראש השני: מונות האדם לעצמו, וגם הנה נכנסות מחונות אדם לזולתו, כי חייך וחיי חברך חייך קודמין, וזה נכלל לדעתי גם במלות "שבת", כי אם גם השביתה הוקבעה ביום השביעי דוקא לזכר מעשה בראשית ולציאת מצרים, מ"מ עיקר יום מנוחה הוא מטובת האדם לנפשו, כי אם נכל יום ויום יגע אדם לשעלו ומשבודתו עדי ערב לא ישבות ולא ינוח, עד מהרה נבול יבול. והראש האחרון: הוא מונת האדם לחברו, ובזין בחמשה דבורים האחרונים, וגם הנה יתפרדו והיו לשלשה אלקים, האחד: מה שים בהן "פעולה ועזיה, והם החמורים שבהם, ולזה הזהירם תחלה והקדים כבוד אב ואם הכי נכבד היא והשווה כבודם לכבוד המקום, ואח"כ החונות לשאר בני אדם, וגם זה אמר המדרגה מחמור לקל, לא תרצח שהוא הקשה מכולם כי נפש המת עוד לא תשוב אליו, ואח"כ לא תנאף שגם הוא מעות לא יוכל לתקון, ולבסוף לא תגנוב שזה ניתן להשבון. והשנית: מה שאך בדיבורו בעניד מעשה הוא, והוא לא תענה. והשלישית: ממה שאין בו רק מחשבת הלב ורגשת נפש לבד, והוא לא תחמוד. ואולם אם גם ענירות שבמחשבה הם קלים בעונש וכאמרם ז"ל: מחשבה רעה אין הקב"ה מקפיד למעשה חון מע"ו, בכל זאת רוע המחשבה מקור כל מרי, ואם נטהר את מחשבות נפשינו כל מעשינו יכונו, ומכל זה זכות המחשבה היא יסוד כל המלות, ולזה אתם נה בכתוב ושמר גם זה יהם הגיוני לסיים בהנכבד למען יאחר רשומו בנפשנו בידוע לבעלי המליצה. ועל דבר הסיומים והחלופים הניפלים בין דברות הראשונות לאחרונות דעתנו מבוארת בזה ביד ה' הטובה עלי גם' ואתחנן קחנו מפש.

אל

תרגום אשכנזי

יתרו כ

פֶּסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּ
מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת
וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם וּמִתַּחַת לָאָרֶץ׃
(ה) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
קֵ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים
על

זאללסט דיר קיין געטצענבילד מאכען אויך קיינע עהנליכע געשטאלט, פאן דעם וואס אבען אים הימעל, אדער אונטען אויף דער ערדע אדער אים וואססער אונטער דער ערדע איזט.
(ה) דוא זאללסט דיך פאר איהנען ניכט ביקקען, אייך זיא ניכט נאטטעסרי־ענסטליך פערעהרען דען איך דער עוויגע דיין נאטט, בין אין אייפערפאללער נאטט, (דער קייכען מכדערן נעכען זיך ניידען קאן), דער דאס פערברעכען דער פאטער אהנדעט אן קינ־

ר ש י

(ד) פסל. ע"פ שנפסל: כל תמונה. תמונת כל דבר לאבר נשמים: (ה) לא קנא. מקנא ליסרע ולינו עובר על מדתו לימחול על ע"פ כל לשון קנא לנפרעי"מנט בלעז נותן לב ליסרע:
לשנאי

תרגום אונקלום

בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵילָּא וְדִי בְּאַרְעָא מִלָּרַע וְדִי
בְּמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא׃ (ה) לָא תִסְגּוֹד לְהוֹן
וְלָא תִפְלְחִינוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא
מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מָרְדִין עַל דַּר
תלתי

באור

בכל עת ובכל מקום בעוזים, כי הדבר העשוי בפניו של אדם והוא עומד עליו יקרוץ על פניו, וכן ותענר המיחה על פניו (ברכות ל"ב כ"ב), ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם (במדבר ג' ד'), שהי' אהרן אביהם רואה ועומד שם עכ"ל, ואנקלוס תרגמו בר מיני:
(ד) פסל, על שם שנפסל: וכל התמונה, לפי שלא נפסל, וז"ל המכילתא לא תעשה לך פסל, לא יעשה לך גלופה אבל יעשה לו לטומה, ת"ל וכל תמונה: אשר בשמים ממעל, הכוונה תמונת כל דבר לאבר בשמי' ממעל, כי אין תמונה בשמים, והנה לדעת הרמב"ם ז"ל אזהרה זאת על העשיי' שלא יעשה לו אלהי מסכה לא לו ולא לאחרים, והרמב"ן ז"ל כתב שהכוונה לא תעשה לך פסל וכל תמונה להשתחוות להם ולעבדם בשום עבודה בעולם, ולכך אמר לא תשתחוה להם, כי הוא ונסמך לא העשיי' שמנע אותם מהשתחוות להם, והנה כלם לאזהרות מעבודות ע"ז וכלם מייבי מיתות ואין בכתוב הזה אזהרה לעובי כלמים שלא עבדם, אבל למטה יזהיר על זה אלהי מסכה לא תעשה לך (לקמן ל"ד י"ז), אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (שם כ' כ"ג), לא תעשו לכם אלילם (ויקרא כ"ו ו'): (ה) קנא, אליקת הבעל והאהבה לבלתי רצוי להם ומניעתם מן הרצוי תעורר בלבנו רוח הקנאה, ואבר לו התבונה בנפש להתפעל ברוחו זאת יקרץ קנא, שם לבבוד עלמו כמו ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו (במדבר ה' י"ד), או לבבוד לאחרים כמו המקנא לאחיו לי (שם י"ז כ"ט), והוא לא נאמר בהשם יתברך
לשון

ה מ ע מ ר

(ה) אל קנא, פירש"י כל לשון קנאה לאפרימ"ט בלע"ז, ובדפוס פראג כל"ח כתוב לאפרדימ"ט וזהו מאפארטעאמענט (חייבע העפטיגע חויפרעזוכע) עיין תרגום ובאור מלות בלע"ז לחמש מגלות ס"הם ס' ו' מלת קנאה. (ד"ה). פוקד, עיין דעתי על זה בהמעמר לספר ויקרא על פסוק ונשמתי אני את פני בעם ההוא ואשמידתו (כ' ה').

עַל־שְׁלִשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃
(י) וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי
וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי׃ ס (ז) לֹא
תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא
כי

תרגום אשכנזי קבא

קינדערן, ענקעלן, אונד אור־
ענקעלן, נעהמליך בייא דע־
נען דיא מיך האַסען; (י) דער
אַבער גנאַדע ערצייגעט ביז אין
דאַז טויזענדסטע גענעלעט,
דענען דיא מיך ליעבען,
אונד מיינע געבאָטהע האַל־
טען. (ז) דוא זאָללסט דען נאַמען דעס עוויגען דיינעס גאָטטעס ניכט פֿערנעבליך
אויס׃

תרגום אונקלוס

חֶלְתַי וְעַל דַּר רְבִיעַי לְשַׂנְאָי כַּד מְשַׁלְמִין
בְּנַיָּא לְמֶחֱמֵי בָּתַר אֲבְהָתְהוֹן׃ (י) וְעָבִיד
טִיבוּ לַאֲלָפֵי דָּרִין לְרַחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִּיקוֹדָי׃
(ז) לָא תֵימֵי בִּשְׁמָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא אֲרֵי
לא

רש"י

לשונאי. כתרגומו כשתוחזין מעשה אבות הם נידונים: (י) ועשה חסד. שחסד עושה לאלפים שנה עד לחלפים דור נמלאת מדה טובה יתירה על מדת פורענות לפי על חמש מאות דורות וזו לאלפים: (ז) לשוא. (לשון שקר כמו שנינו) ולי זהו שבועת שוא נשבע לשנות לת הידוע על
עמוד

באור

לשון קיללה חלק בעבודה זרה בלבד, וכך לשון במכילתא נקיללה לקי נפרע מע"ז, לבל לקי חנון ורחום נדברים לחריס, וכן לך תמלא שיזכיר קללה לף נע"ז כי הם ביזרלל לבד, כלשון זכרנו, כי הם לבדם כלשון יעבדו ע"ז ימלאו העבודה והעבודה מהרלוי להם לבדו ויעשום לגלגלי רלוי. ולשון רש"י לל קלל, מקלל ליפרע ולקי עובר על מדתו למחול על עבודת לגלגלי, כל לשון קללה לנפרעי"מעט בלע"ז [כ"ל לנפרעם"מעט, ובל"ל (מייפֿער)], נותן לב ליפרע: פקד, כל לשון פקידה עם מלת על לל יבלל כי הם לפרעון ועונש, והכוונה שהם פוקד העון לשר עשה האב על בניו ומכריתם בעון לבותיהם, כענין שנלמר הכינו לבניו מטבח בעון לבותם (ישעי' י"ד כ"ל), וכן יפקוד לותו לפעמי' על בלשים שהוא הדור השלישי בעון ופעמים על הדור הרביעי כשלל יהי' עונם שלם עד הדור ההוא, כענין שלמר כי לל שלם עון האמרי עד הנה (בראשית ט"ו ט"ז), לבל בדור החמישי לל יענש הבן בעון האב. (מדברי הרמב"ן): לשנאי, לונקלוס תרגם ועל דר רביעי לשנאי ומוסיף עוד כל משלמין בניל למחטי בשר לבהתהון, והוא לפרש מלת לשנאי שהכוונה לם הבנים שנאי, ולולם לם הוליד בן לדיק לל יפלל בעון האב, כמו שפי' יחזקלל (בסי' י"ח פסוק י"ז וב'): (ו) לאלפים, לבנים ללפים, כמו שהוא לומר שלשים ורבעים בן יאמר ללפים והם הדור השלף, כי בל בנים דור לחד, ובני בנים דור שני, והבנים של דור לחרון לשלף קרוי' בנים ללפים, בן פי' הרשב"ם, ובן תרגמו האשבנזי: לאהבי, הם המוסרי' נפשם עליו, הם המודי' בשם הבבוד ובשלהותו לבד, ויבפרו בבל שלהי עבר ולל יעבדו לותם עם שבנת נפשם: ולשמרי מצותי, הם שאר הבדיקים: (ז) לא תשא, לונקלוס תרגם לל תימי לשון שבועה, וכן לתרו רז"ל שהיל חזהרה לנשבע בשם הבבוד לריק, והרמב"ן ז"ל בתב שעל דרך הפשט יאסור עוד שלל יחל על שפתיו השם הבבוד על חנם בלשון לל תשא שמע שוא (לקמן כ"ג ל'), ובל תחל לת שמותם על שפתי (תהלים ט"ז ד'), בי הדבור יקרל בן בעבור שיצל בו קול, וכן משל דבר ה' (זכרי' ט"ו ו' וי"ב ל', ומלאבי ל' ל'), וכן תרגמו האשבנזי: לשוא, לשון רש"י שלפנינו (הרלזון לשון שקר בתרגומו, כמו שתימר) יזהו שבועת שוא נשבע לשנות לת הידוע על עמוד של לבן שהוא של זהב (השני לשון מגן בתרגומו זה הנשבע לחנם ולהבל) על עץ עץ על לבן לבן עב"ל, ובונקלוס שלפנינו הלשר בשפך בי תרגם הרלזון למגנא והשני לשקוץ, ובשני כ"י שבידי מפירש"י בך היל הנוסחל, לשוא, חנם להבל, ולזו היל שבועת שוא נשבע לשנות לת הידוע על עמוד של לבן שהוא של זהב ע"ב [וב"ה הנוסח' נפירש"י שבדפוסים ישנים במו שהוא נקו' עם פי' הרמב"ן ובמקר' גדול], וכלשון הזה

תרגום אשכנזי

יתרו כ

אויסשפּרעכען: דען דער עווי־
גע ווירד ניכט אונגעשטראפט
לאסטען, דעניעניגען וועלכער
זיינען נאמען פּערגעבליך אויס־
שפּרעכען ווירד. (ח) עראינ־
נערע דיך שטעטס דעם רו־
העטאגס, אום אירען צו הייי־

כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־
יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: פ
(ח) זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ:

ששת

ר ש " י

עמוד של מגן שהוא של זהב (והשני לשון מגן זה הנשבע למגן ולהבל על של עץ שהוא עץ ועל של מגן שהוא מגן): (ח) זכור ושמור.

תרגום אונקלוס

לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דִּי יְיַמֵּי בִשְׁמֵיהּ לְשִׁקְרָא:
(ח) הֱוֵי דְכִיר יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָּשׁוּתֵיהּ:

שתא

נדבור

באור

הביאו גם הרל"ס נספרו, וכתב שרש"י לא הזכיר כי לא נשבע לשנות את הידוע, והוא הדין למקיי' את הידוע בגון על מגן מגן על עץ עץ, ולכן תרגם התשבוזי שניהם לשון הגם ולהבל (פערגעבליך): כי לא ינקה, כמו שהתמיר בע"ז, וכתב כי הוא על קנוי ופוקד עון לשנות על בניהם כן כתב בעונש הזה כי לא ינקה, כי נאחר רצוי ליראה את ה' הנכבד והנורא שלא לתת כבודו לאחר כן רצוי לתת כבוד לשמו, והנושא לשוא מלשון, כענין שנאמר ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך (ויקרא י"ט י"ב), ויונתן הספיק לומר כי לא ינקה ולא לומר על קנוי, ופוקד עון, בעבור שהיו אלה הנשבע עבירה גמורה, ויתכוב שרצוי למחול לו, לכך לשון כי לא ינקה למחול לו, (מלברי הרמב"ן). ולברי הרשב"ע בזה הכתוב על הרגילים להשבע לשוא אף אם אין עליהם שבועה כלל, הם יצרים למולאי דעת ורצוי לכל אדם יזרעל לבזיון על לב. והנה לשון הכתוב הזה את שם ה' אלהיך נאלו משם יכבד, וכן כל הדברות אחרי כן, וע' פסוקי' הרשבונים השם יכבר לנכי אשר הוצאתיך על פני כי אנכי ה' אלהיך להאני ולשמרי מצותי, ומפני זה אמרו רז"ל אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמעום שהם עקר הכל, ופי' הרמב"ן ז"ל את כוונת רבותינו, גודלי שבכל עשרת הדברות שמעו כל יזרעל מפי אלהים בפשוטו של כתוב וילבר אלהים את כל הדברים האלה ומפורש עוד מזה את הדברי' האלה דבר ה' אל כל קהלכם (דברים ה' י"ט), אבל בשני הדברות הראשונות היו שומעין הדבור ומבינים אותו ממנו, אשר יבין אותם משה, ועל כן יכבר עמהם אשר ידבר האלהים אל עבדו, ואכלן ואילך בשאר הדברות ישמעו קול הדבור ולא יבינו אותו ויצטרך משה לתרגם להם כל דבור ודבור עד שיבינו אותו ממנו, וכך הם מפרשים משה ידבר והאלהים יענינו בקול (לעיל י"ט י"ט), ועל כן היו בהם לברי ה' אל משה שיאמר להם כן, והכונה היתה זה בדי שיהיו כלם נכונים באמונת ה' ובאשור ע"ז לפי שהם העקר לכל המצות, כמו שאמר הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים (דברי' ד' י') אבל בשאר הדברות יקבלו אפי משה בתוכן עם שמיעתם קול הדברי', ובשאר המצות יאמינו בשמה בכל עכ"ל: (ח) זכור, מקור בשקוים הצוי, והנה שרש זכר בנגין הקל ממנו מורה על הפך השכחה, והוא השאר לורת הדבר ולשומו בנפש לאחרי סור המושג מלפנינו, ובנגין הפעיל מורה על התגדל והתפאר בשה, כי על ידי התפאר בשה יתחדשו הרשמים בנפש ויזכרו הדברים הנרשמים אף אם חינם נמצאים לשוב, כמו והזכרתני אל פרעה (בראשית מ' י"ד), הזכיר שמי (שמות ל' י"ח י"ג), ולהזכיר ולהודות ולהלל (ד"ה ל' ט"ז ד'), ואז"ל אמרו גם על הבנין הקל ממנו שענינו הזכירה בפה ואמרו זכור בפה ושמור בלב, ושעשם יבואר להלן בפ' ואתחנן (דברי' ה' י"ב), ואולם פשטות הכתוב כאחר פי' הרשב"ם ז"ל, וז"ל כל זכירה, כונה על ימי' שעברו (ירמה שעל הבנין הקל ממנו ידבר במ"ב), כמו זכר ימות עולם וגו' אהנחל עליון גויים (דם ל"ב ז' וח'), זכור את היום הזה, לעולם, כי לשעבר ביום הזה יצאתם ממצרים, זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר (דם ט' ז'), זכר רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה (תהלי' כ"ה ו'), אף כאן זכור את יום השבת אל

שתא

(ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ (י) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ו לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ו וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ

אשר

לינען. (ט) זעקס טאַגע קאַננסט דוא אַרבייטען, אונד אַלל דיין נעשעפֿט פֿערריכטען, (י) דער זיבענטע טאַג אַבער איזט איין רוהעטאַג, דעם עווינגען דיינעם גאָטטע צו עהרען, דוא זאַללסט קיין האַנדווערק פֿערריכטען, ווע־דער דוא זעלבסט, נאָך דיין זאָהן, אָדער דיינע טאָכטער,

דיין שקלאַפֿע, דיינע שקלאַפֿין, אויך ניכט דורך דיין פֿיעה, אָדער דורך דיינען פֿרעמ־דען

(ט) שְׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעְבֵּיד כָּל עִבְיָדָתָךְ׃ (י) וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּיד כָּל עִבְיָדְתָּא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרָתָךְ עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וּבְעִירָךְ וְגִיּוֹרָךְ דִּי בְקִרְוָךְ׃

ארי

בדבור לחד נאמרו וכן מצליח מות יומת וביום השבת אני בנשים וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך וכן ערות לחת לחיך יכמ' יבא עלי' הוא שנאמ' לחת דבר אלהי' אתים זו שמענו . זכור לשון פעיל הוא כמו לחמל ושתה הלוך ובכה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד לת יום השבת שהם נזדמן לך מפני יפה תהא מזמינו לשבת: (ט) ועשית כל מלאכתך . בשתא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה: (י) אתה ובנך ובתך . אלו קטנים לו לינו אלא גדולים אמר' הרי בנך מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים וזהו שבינינו קטן שבא לבנו' אין שומעין לו מפני שבניתתו עליך:

וינא

באור

שבת ימי בראשית, כמו שמפרש והולך כי ששת ימי' עשה ה' וגו', כמו שכתוב כאן ולפיכך נכתב כאן זכור כדי לקדשו עכ"ל, וענין לקדשו, להבדילו משאר הימים ביתרון המעלה להיות שונת בו ממלאכה, ולהפנות בו מכל מחשבות הזמן, ולתת בו עונג לנפשנו בדברי ה', כי זה הוא ענין הקדושה כענין שאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד (ישעי' כ"ח י"ג), ומנהג ישראל הי' ללכת סמוך לשבת אצל הנביאים לשמוע מהם דבר ה', כמו מדוע את הלכת אליו היום לא חדש ולא שבת (מלכים ב' ד' כ"ג), ואמרו רז"ל מכלל דאיכא חדש ושבת בעי למיזל: (ט) ששת ימים תעבד, רשות, וכן תרגם האשכנזי: ועשית כל מלאכתך, כל מה שתחפון לעשות, ואז"ל פירוש בשבת יהי' בעיניך כאלו כל מלאכתך עשוי' שלא תהרהר אחרי מלאכה: (י) אתה, כולל כל מי שהוא בן מלוה: ובנך ובתך, אלו הקטנים שאמרתן עליך שלא יעשו מלאכה לפיתך ובריכך, וכן עבדך ואמתך, שהם ברשותינו עלינו לשמרם ולמנעם מעשות כל מלאכה אף לאחרים: ובהמתך, שלא יניחה לעשות מלאכה ביום השבת: וגרך אשר בשעריך, על דרך הפשט גבי תושב ידבר שהוא גר הצער, והוא המקבל עליו לשמור שבע מצות בני נח, ולא הוזהר על השבת, אבל לנו יתוה שלא יעשה מלאכה בו לגרכינו [ואין לומר דאי"כ מחי לריך גר תושב, לפי שלו עובד ע"ז אסור לנו להניחו לעשות מלאכה לגרכינו, י"ל שדבר הכתוב בהוה, כי עת"ז לא היי מצוי בארלנו, כי לא היו מניחין אותו לשבת עם עד שיקבל עליו ז' מלות בני נח, ובשקבלם עליו לא בלבד שיזב אותנו כאות נפשו, כי אם גם מצוה עלינו להחיותו ולעזרו בפרנסתו ושאר לרכיו, ולכן נאמר וגרך אשר בשעריך, ות"א די בקרוך, ור"ל שיש לו רשות לישב בעריך, הואיל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז], כן כתב הרמב"ן ז"ל, וכן תרגם האשכנזי, ואולם רז"ל אמרו שבגר נדק מדבר, וינפק בן אחיך והגר (לקמן כ"ג י"ב), לרבות

תרגום אשכנזי

יתרו כ

דען, דער זיך אין דיינען טהאָ־
רען אויפֿהעלט: (יא) דען אין
זעקס טאַגען האָט דער עווי־
גע, היממעל, ערדע אונד
מעער, נעבסט אַללעם, וואָס
דאַרין איזט, פֿערפֿערטיגעט,
אונד אַם זיבעטען טאַג
נעריהעט; דאַרום האָט דער
עוויגע דען טאַג דער רוהע
נעזעגנעט (ער האָט חיהם וויכ־
טיגע פֿאַלליגע גענאַבען), אונד איהן הייליג ערקלעהרט. (יב) עהרע דיינען פֿאַטער

אביך

אונד

רש"י

(יא) וינח ביום השביעי. כביכול הכזיב
בעלמו מנוחה ללמוד הימנו ק"ו לאדם
שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נח בשבת:
ברך ויקדשהו. נתנו כח להוליד בהם
לאם מזונה וקדשהו בכח אלה היום יורד גו:

למען

תרגום אונקלוס

(יא) אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת
אַרְעָא יָת יַמָּא וְיָת כָּל דִּי בְהוֹן וְנָח בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה עַל כֵּן בָּרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא
וְקַדֶּשְׁיהּ: (יב) יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ בְּדִיל

דיורכון

באור

גר תושב: כי ששת ימים, לשון המדקדקי' שהוא כמו בששת, וכן תרגם יב"ע לרוש בשיתת יומין, ועל דרך הלמת לך הזמן מכלל הנגזרים ויתכן ל"כ לפרשו כמשמעו [ויהי' ל"כ ימים פעול העשוי', ומס שנאמר לתקריו לת השמים וגו', יהי' פירושו עם השמים ועם הארץ, לו מחסר וא"ו העטף ולת השמים, כלומר הימי' עשה וגם השמים וגו']: על כן ברך ה' את יום השבת, נתן בו תוספת טובה, ולוה לותנו לברך לותו ולהדרו: ויקדשהו, לוה לותנו שיהי' לנו יום קדוש לה', ורלב"ע כתב שזימן לותו לקבל בו הנפש תוספת חכמה וקדושה יותר

מזאר

המעמר

לשון המדפיס: הנה שלוח לפני מלת הרב החכם מו"ה יוסף פלעש נ"י נאור על פסוק כבד את אביך וגו', ולמרתי לא לשנע טוב מהקורלו הנעים והעתקתיו לות נלות, וזה לשונו: (יב) כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך, על פסוק הזה נכר זה מצד שניים רבות נתנתי בתריכות נעלה לחד לשר יחדתי בשם מקר דבר, מה שנתקשה בו ומה שראוי להעיר עליו, ועתה לך מקילור דברים לשנה עוד הפעם, כי היות שיתאר בהרחבה נתלמוד קידושין לך שיתפשט כיבוד האבות הן מלד הגוף והן מלד הממון לשר לא יחוסו הבנים למלאות חובתם הטבעית, ולמשל הובלו שם סיפורים שונים, וכן נתלמת זלת מדברי ימים לקלמונים מה עזה שתהיה לחבת הבנים ומה שדי יהיה כיבוד לבותם, לשר על כן יתאר פסוק הזה שה' אלהים לא כוון בזה שתחשב מלוה שכלית זו כמלוה קלה לקיימה רק בשפתים, כי אם שלונו לעשותה בכל לבבנו ובכל מאודנו הן במה שתלה בנוק כסף הן בנוק הגופני הכל ילך הבן לחרי גיוו רק בשים לו יד ומקום לכבד לבותיו ובגלל כן יאחר שמו לנגד לותיכו לל־מות, זכרו יהיה לדור דור ולתהלה בפי כל הנלים לחריו, וזהו כוונת היעוד למען יאריכון ימיך, ומלת למען פה ביאור מספט הקודם כמו למען לשר יטוב, ונלופן זה יתורגם הפסוק מה נעים: (עהרע פֿט־
טער מוכר מוטטער מוין מיינע זאָלבע מלט, דסם דוח חוכטטערבוין בלייבסט). עכ"ל

אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכֻן
יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס (ג) לֹא
תִרְצָח: ס לֹא
תִנְאָף: ס לֹא
תִגְנֹב: ס לֹא־תַעֲנֶה
בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: ס (ד) לֹא
תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־

תחמר

תרגום אונקלוס

דְיָרְכוּן יוֹמָךְ עַל אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב
לָךְ: (ג) לָא תְקַטּוֹל נָפֶשׁ: לָא תְנוּף: לָא
תִגְנוֹב: לָא תְסַהֵיד בְּחַבְרָךְ סָהֲדוּתָא
דְשִׁקְרָא: (ד) לָא תַחֲמֵיד בֵּית חַבְרָךְ לָא

תחמיד

תרגום אשכנזי קכג

אונר דיינע מוטטער, דאַמיט
דוא לאַנגע לעבסט, אויף
דעם ערדריך, וועלכעם דער
עוויגע דיין נאָטט, דיר אייני־
נעבען ווירד. (יג) דוא זאָללסט
ניכט מאָרדען. דוא זאָללסט
ניכט עהעברעכען. דוא זאָללסט
ניכט שטעהלען. דוא זאָללסט
ווידער דיינען נעכסטען ניכטס
אויסזאָגען, אַלס איין פַאַל־
שער צייגע. (יד) דוא זאָללסט
קיינע בעגיערדע האַבען, נאַך
דעם הויז דיינעם נעכסטען,

דוא

ר ש י

(יב) למען יאריכון ימיך. אם תכנד יאריכון ואם לאו יקלרון שדברי תורה נוטריקין הם נדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן: (יג) לא תנוף. אין ניאוף אלא בחשת לים שנאמר מות יומת הנואף והנואפת ואומר בחשה המנאפת תחת ישה תקח את זרים: לא תגנוב. גנוב נפשות

הכתוב

באור

מאחר הימים: (יב) למען יארכון וגו', הכתיבם שכאשר יזכרו יזכרו יזכרו לעל זאת המצוה, לא יגלו מעל לרגם, וכן כתוב אצ ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב ז'), ורז"ל אמרו שבמצוה זאת ימלא הסם ימינו בעולם הזה, ויהיו לרוגים לעולם הבא שבלו לרוך, ותהי' יציבתו לעד על האדמה הטוב' ניתן לנו, ור"ע ספורנו פי' שמתן שכר הזה מוסב על כל המלות שבין אדם למקום שהוזכרו בחמשה דברות הראשונות, ועל כלן היה לומר למען יאריכון ימיך וגו': (יג) לא הרצח, הריגה בלא משפט תקרא רציחה, בל"ח (שחרד), כמו מות יומת הרוצח (במדבר ל"ה ט"ז וי"ז וי"ח), הרצחת וגם ירצת (מלכים ח' כ"ח י"ט), לדק ילין בה ועתה מרצחים (יצי' ח' כ"ח), לכל הריגה ומיתה יש בלא דין כמו ויהרגהו דקין (בראשית ל' ח'), ויש בדין כמו והרגת את האשה (ויקרא כ' ט"ז): לא תנאף, אין ניאוף בלא אשת איש, שנאמר מות יומת הנואף והנואפת (שם י'), וכן הוא לומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים (יחזקאל ט"ז ל"ב), (רש"י), וכן תרגם האשנזי: לא הגנוב, הלוקח נסתר דבר מחבירו ודעתו שיהי' שלו, יקרא גנב, ואמרו חז"ל גנוב נפשות מדבר שהוא חייב מיתה כמו הרוצח והנואף: לא תענה ברעך עד שקר, הענין לא תענה נגד רעך דבר שעל ידו תהי' עד שקר, וכן תרגם האשנזי: (יד) לא החמד, כתב הרמב"ן, לנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהי' אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו, ועתה אתן לך משל, דע כי לים כפרי בים לו דעת נכונה, והוא רואה את מלך שהיה יפה לא יחמוד אותה בלבו שיבבר עמה כי ידע כי זה לא יתכן, ולא תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים שיחלום שיהיו לו כנפים לעוף השמים ולא יתכן להיות כאשר אין אדם מתאוה לשבב עם אמו, אף ע"פ שהיה יפה כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו, ככה כל משכיל לריך שידע כי אשה יפה לו ממון לא ימלא האדם בחמתו ודבתו רק כאשר קלק לו השם, ואמר קהלת לאשר יתננו הלקו ואמרו חכמים בניקיי ומזוני לאו בזכותא הליא מילתא אלא במזלא, ובענול

זה

יתרו כ

תרגום אשכנזי

דוא זאללסט קיינע בעגיער־
דע האבען נאך דיינעם נעכ־
סטען ווייב, נאך זיינעם שקלא־
פען

תַּחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ

ואמתו

ר ש ״ י

הכתוב מדבר. לא תגזול בגוונ ממון או תגזול לא זה בגוונ ממון ולהלן בגוונ נפשו' למרת

תרגום אונקלוס

חֲמֵיד אִתַּת חַבְרָךְ וַעֲבְדֵיהּ וְאַמְתֵיהּ וְתוֹרֵיהּ

וחמריה

באור

זה המצוה לא יתלוה ולא יתמוד, ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו יותר נשגבה היא בעיניו מבת מלך בלב הנפרי, על כן ישמח בחלקו ולא יהיה לו לנגע לחמוד ולהתאוות דבר אחינו שלו כי ידע שהשם לא רצה לתת לו ולא יוכל לקחתו בגזל ובמחשבותיו ובתחבולותיו על כן יבטח בגורלו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו עכ״ל:

ועל דבר סדר עשרת הדברים שנינו במכילתא כילד נתנו עשרת הדברות, ה׳ על לוח זה וה׳ על לוח זה, כתיב לפני ה׳ אלהיך וכנגדו לא תרצח וגו׳ דברי ר׳ חנינא בן גמליאל, וחכמים אומרים עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה שנאמר את הדברי׳ האלה דבר ה׳ וגו׳ ויכתבם על שני לחת האבנים (דברי׳ ה׳ י״ט), ואומר שני אדיך כשני עפרים תאמי לצבי (ש״ה ז׳ ד׳), ואומר ידיו גלילי זהב ממלאים בתרשיש (שה״ש ה׳ י״ד). והנה גם לדעת ר׳ חנינא בן גמליאל נחלקו הדבורים לשני תלומים חמשה כנגד חמשה, כאשר זכרנו שם במכילתא מהיכן שנין כל אחד מהחמשה הראשונים עם הנלמד אליו מן האחרונים, וזכרנו עוד מפרשי התורה כי חמשה מהם לכבוד הבורא, כוללים כל המלות שנין אדם למקום, כי נגד זה אנין גם הוא נוגע בכבוד האל, כאשר אמרו רז״ל הוקש כבודם לכבוד המקום, והדבור הראשון כולל כל מלות הלב והלשון והמעשה, כי מי שאינו מאמין בלבו בה׳ אין עליו מלוה ותוכת הלב כלל, ואיך האדם להזכירו בכל רגע לכבודו, כי כל מה שיעשה לא יעשה כי אם בעבור כבודו, ולא ימנע עלמו ממלות לא תעשה כי אם בעבור כבוד השם לבדו, כאדם הנותן לבקה לעני לא יתננו בעבור כבוד הגבאי, ולא בעבור שבחוהו בני אדם, כי אז מהי׳ מעלת האדם אליו גבוה בעיניו ממעלת השם שנתן לו הון ועדף ממונו מה שיוכל לתת ולקבל שכר מאשם, וככה העושה עבירה בסתר בעבור שלא יודע למלך או לבני אדם ויקל בעיניהם, והחושב זה הוא מגונע כי כן כתוב אם יוכר עין הלא יביט (תהלים ל״ד ט׳), והשם רואה במסתרים מה שלא יוכלו בני אדם לראות בגלוי כי השם יודע מחשבותיו וסודו, והוא יפחד ממלך בשר ודם שלא יענישהו ולא יפחד ממלך החמת שאפשו בידו בע״ה וב״ב, והמאמין בה׳ ית׳ וחינו מאמין בילחית מלרים לא יקבל עליו עול התורה והמלות המיוחדים לעם היולא ממלרים שהם עבדי ה׳ ועם סגולתו, לכך הוסיף לאמר אשר הולאתיך מארץ מלרים מבית עבדים. ובדבור השני הזהיר על השתוף כמו שכתבנו, ופשט מי שאינו מאמין בה׳ גדול מפשע המשתף עמו אל אחר, ובדבור השלישי פשט הנשבע לשקר פשוט ע״ז, רק הוא נוסף השם בגלוי, לולי עשה זה בעבור כעס או לורך, ואפשר שבלבו יאמין בחלהיו ולא ישתף עמו זולתו. ובדבור הרביעי קדושת השבת, לזכור על ידו מעשה בראשית, ונודה בכל עת בים לעולם בורא והוא לוה לותנו בחות הזה, כמו שאמר כי לות הוא ביני וביניכם (לקמן ל״א י״ג), וזהו עקר גדול באמונת ישראל. אח״כ בדבור הזה והאם המשתפים עם השם בילירת האדם, ואם לא יכבדם כאלו אינו מכבד השם, והנה בדבור הזה כמו ממולע בין מלות שבין אדם למקום למלות שבין אדם לחבירו, ומשם ואילך יתחילו החמשה דבורי׳ האחרונים שהם בין אדם לחבירו, ולא מזכר בהם השם כלל, לפי שהם בעניני האדם בבד, והרחון הוא הקשה שהוא להפריד הנשמה מעל הגוף ולשפוך דם האדם אשר ברח אלהים בצלמו. ואחר זה בהוף שהוא חמם בעוף ובבדור החנות, כי יבא ע״י זה לכפור בחמת ולהוהות בשקר, כי לא ידעו את לניהם ויתנו כבודם לאחר, כמעשה עובדי ע״ז האומרי׳ לעץ אבי אתה ולא ידעו את לניהם שברחם מהן. ובדבור שאחריו חמם בבוש האדם והם בגונב נפשות ידבר הוא חמם בחפלת האדם שהוא מתן חלל יקר מכל הון ובבוש. ואחר בן הזהיר מעשות השקר בלשון ע״י עדות שקר. ובדבור העשירי

יתרו כ

וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
לְרֵעֶךָ׃ פ שביעי
(טו) וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת
וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר
ואת

תרגום אונקלוס

וְחָמְרֵיהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ׃ (טו) וְכָל־עַמָּא
חָזַן יָת קָלַיָּא וְיָת בָּעוֹרַיָּא וְיָת קַל שׁוֹפָרָא
ויח

תרגום אשכנזי קכד

פּען, נאַך זיינער שקלאַפֿין,
נאַך זיימעם אָכסען, נאַך זיי־
נעם עזעל, אָדער נאַך אַל־
לעם וואָס דיין נעכסטער בע־
זיצט. (טו) דאָז גאַנצע פֿאָלק
עמפֿאַנד דיא דאָננערשטים־
מען, דיא פֿייערפֿלאַממען,
דען טראָמפּעטענשאַלל אונד
דען

ר ש ״ י

לְמִרְמַת דִּבֵּר לְמַד מַעֲנֵיינוּ מָה לְךָ תַּרְגֵּם לְךָ
תִּנְלַף מִדִּבֵּר נִדְבֵּר שְׁחִיזִּין עֲלֵיהֶם מִיתַת
נ״ד לְךָ לְךָ תִּגְנוֹב דִּבֵּר שְׁחִיזִּ׳עֲלִיו מִיתַת נ״ד:
(טו) וְכָל הָעָם רוֹאִים. מִלְּמַד שֶׁלֹּא הָיוּ בָּהֶם
לְאַחַד מוּמָּח וּמִנִּין שֶׁלֹּא הָיוּ בָּהֶם לְאַלֵּם ת״ל וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם וּמִנִּין שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם חֵרֵשׁ ת״ל נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע:
רוֹאִי׳ לְת הַקּוֹלוֹת. רוֹאִי׳ לְת הַנִּשְׁמָע שֶׁאֵ״ל לִרְאוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר: לְת הַקּוֹלוֹת. הַיּוֹלְאִין מִפִּי הַגְּבוּרָה:
וְנוֹעוּ

באור

על החמדה, ומי שלא יחמוד דבר שאינו שלו לא יזיק לרעהו לעולם, כי בעבור החמדה יבא האדם לכתב ולשקר ולגנוב ולרצוח ולנאוף ולחלל שבת וכל המועדים ולקלות הוריו ויבא לשנא הנריות ולקנא לותם, ומי שאינו חומד יקהב לת הנריות ויכבדם ויסור מלבו הלקנות והתוגות והלחנות ויבטח בה׳ שלהיו שיבלבלנו ויצליך עליו יהבו, והנה דבור לנני ולא תחמד הם כמו מפתחות לכל שאר המלות, על כן הם רקם ומוף. (מדברי הרלב״ע והרמב״ן ז״ל).
והנה לדברי ר׳ מנחם בן גמליאל יתבן שלכך היו שם שני לוחות לבן, כי הי׳ האחד מיועד למלות שבין אדם למקום והשני למלות שבין אדם לחבירו כאשר לחמרו, ולולם לשנת חכמים שאמרו יו״ד על לוח זה ויו״ד על לוח זה יפלא הדוע לא כן הוכפלו הלוחות, ונראה שבוונתם שהדברות הראשונות היו כתובים על לוח אחד והלחרונות שבמשנה תורה על הלוח השני, לפי שנלו בהם חלופי׳ ושמייס רבים במאמרים ובמלות, ושניהם מפי הגבורה נאמרו, כאשר לאמרו רז״ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע, כי כל השמות והמאמרים הנראפים יש להם ענין משותף לשניהם וענין מיוחד לכל אחד מהם, כאשר כתבנו פעמים רבות, וכן הדבר עם החלופים ההם שנלו בעשרת הדברים, עקר הטעם והכוונה בהם לאחד, ולולם יש בהם חלוף מלד ההוראה המיוחדת לכל אחד מהם, ענין הזכירה והשמירה, שוא ושקר תחמד ותתאוה לאחד הוא, אלא שחטא״כ הם נבדלים מלד מה, כאשר לאמרו רז״ל זכור מלות עשה ושמור לא תעשה, זכור בפה ושמור בלב, וכן החמוד נמשה והתאוה בלב, והמלוה כוין לשניהם יחד והעיר ג״כ בלב האומע שתי הכוונות ההן בדבור לאחד, וזהו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע (ואנחנו נעורר על פרטי החלופים ההם בפרשת ואתחנן בהגיענו לי״ה בעם), לפיכך הובללו הלוחות בשני עפרים תלומי לבי׳, כתלומי׳ הללו הדומי׳ זה לזה לקומתם ומזגם ותכונתם, ולטע״כ הם נבדלים מלד, לו בשתי ידים שבאדם שים להן תועלת ותשמים מיוחד לשתיהן, ותועלת מיוחדת לכל אחת מהן, ומז״ל דמו לותן עוד לשני שוגנין, לאחן וכלה, ולשני עולמות, ודי זה למשכיל. והנה הרלב״ע בזכרו פרטי החלופים שבין הדברות הראשונות והלחרונות שגג שגגה גדולה, כי זכר שבדברות הראשונ׳ כתוב עבדו ואמתו קודם שורו וחמרו, ובשניות שורו וחמרו לפני עבדו ואמתו, ולין הדבר בן, כי גם בשניות כתוב ועבדו ואמתו שורו וחמרו, והיא פליאה גדולה לוך נפלה ממנו״ה הזאת תקת יד הרב ההוא החרד מאד על דבר ה׳: (טו) וכל העם רואים את הקולות, פעל רואים מוסב על הקולות הנשמעים, ועל הלפידים שהם נראים, לפי שהדגשת הענין גדולה וחזקה מאשר ההדגשות לחיוניות הפעל והם קפוץ מן הלב, הוא שלמה הרמים על כל השנה מוסיף

דען רו׳ס׳ענדען בערג׃ אלס
עם ראו פאלק נעווארהר ווארד
ערבעכטען זיא, אונד שטונ־
דען פאן פערנע. (טז) זיא
שפרא׳כען צו משה: רעדע
דוא מיט אונז, זא ווא׳ללען
וויר נעהרנע הערען׃ לאס נור
נאטט נ׳כט מיט אונז רעדען,
ווייד מע׳כטען דעם טא׳רעם זיין.
(יז) משה שפרא׳ך צום פאלקע:
פירכטעט אייך נ׳כט, דען
נאטט איזט נור נעקא׳ממען,
אייך אויף דיא פרא׳בע צו
שטעללען, אונד דא׳מיט אויף אייערעם אננעזי׳כטע עהר־פור׳כט פא׳ר איהם זייא, דא׳ס

חטאו

איהר

וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ
וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק: (טז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־
מֹשֶׁה דַּבֶּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה
וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־
נָמוּת: (יז) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם
אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת
אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר
תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי

חטאו

רש״י

וינועו. לין נוע תלוי זיע: ויעמדו מרחוק. היו נרתעין לאחוריהם שני׳ עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת נתין ומסייעין לוהן להחזירם שנ׳ מלאכי צבאות ידודון ידודון (תהלים ס״ח): (יז) לבעבור נסות אתכם. לגדל אתכם נעולם שילא לכם שם נתומות שהוא נכניזו נגלה עליכם: נסות. לשון הרמה וגדולה כמו הרימו נס (ישעי׳ מ״ב) תריס נסי (שם מ״ט) נוסם על הנבעה. שם ל׳) שהוא זקוף: ובעבור תהיה יראתו.

ע״י

תרגום אונקלוס

וַיַּת טוּרָא תָּנִין וַחֲזָא עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק:
(טז) וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּיל אַתְּ עִמָּנָא וּנְקַבֵּיל
וְלָא יְמַלֵּיל עִמָּנָא יְיָ דִּילְמָא נְמוּת: (יז) וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא תְּרַחֲלוּן אֲרֵי בְּדִיל לְנַסָּאָה
יַתְכוֹן אִתְגְּלִי לְכוֹן יְקָרָא דַיְיָ וּבְדִיל דִּתְהֵי
דַּחְלַתֵּיהּ עַל אַפֵּיכוֹן בְּדִיל דְּלָא תְּחוֹבוּן:

וקם

באור

שים עמה נטחון וטלילת הספק: וינעו, לין נוע תלוי זיע, וכן הוא אומר נוע תנוע הארץ כשכור (ישעי׳ כ״ד כ׳), ות״כ יאמר כי נזדעזעו ומפחדם חזרו עוד לאחור ועמדו מרחוק. (כן כתב הרמב״ן) [ות״כ הם נ׳ הודעות, וינעו, ויעמדו מרחק, ונטלה טענת הרחנ״ע], ועל דרך הפשט היא תנועה נלתי מכוונת מן המתנועע כמו וינעש כמדבר (במדבר ל״ב י״ג), מירחתם נסוגו לאחור ממקום שהיו שם, נתנועה נלתי מכוונת תליה, כלשון הנחרד מקול רעש ומקבץ לאחוריו, וענין וירח וינעו, כמו שתרגם האשכנזי, כאשר בתגינתו לז וינעו כמשפט הווי״ס: (טז) ויאמרו אל משה, הכהנים ורלתי המטות הקרובים תליו הם דברו עמו לאחר שנשלמו עשרת הדברים כי פחדו שהשם ידבר תליהם עוד וישמיעם כל המלוות מפיו: ונשמעה, כתרגומו ונקבל, והאשכנזי תרגם (ווהלון גערן הערען), כלומר אין אנו מסרנים לשמוע הדברים, ולדברם מפיך נשמע ונעשם ננפש חפלה: (יז) לבעבור, אמר הרחנ״ע הלמ״ד יוסף, ועל דעתי שהוא להורות על הסנה החכליתית, וכמוהו למ״ד לנלתי עניני כמו כדי נלשון חז״ל, כי מלת נעבור לנדה תורה על הסנה הגורמת, כמו נשניל [כמ״ש נפרשת וירח (נרחשית י״ח י״ט), ואף שאמר לאחריו ונעבור תהי׳ יראתו וגו׳, נלא למ״ד לסנה תכליתית, הייגו לפי שהלמ״ד הל׳ תמשוך לאחרת נכתה], וכך הוא שעור הכתוב כדי לנסות אתכם נת התלהים וכדי שלא תחטאו, נשניל שתהי׳ יראתו על פניכם, ע״י שתהי׳ יראתו על פניכם לא תחטאו וזהו התכלית שתליו יכוון: נס״ח, כמו ולמען נסתך (דנרים ח׳ ט״ז), הכוונה רלה

תלהים

תחטאו: (יח) וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק
ומשה נגש אל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם
הָאֱלֹהִים: ס (יט) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־
הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: (כ) לֹא
תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי
זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: (כא) מִזְבַּח

אדמה

תרגום אשכנזי קכה

איהר זאלט ניט זינדיגען. (יח) דאז פאלק בליעב אלזא פאר־
נע שטעהען, משה אבער
נעהערטע זיך דער פינסטערן
וועטטערוואלקע, וואו גאטט
ערשיען. (יט) דער עוויגע
שפראך צו משה: זא זאללסט
דוא צו דען קינדערן ישראל׳ס
זאגען: איהר האבט נון געזע־
הען, דאס איך פאם הימ־
מעל העראב מיט אייך גערע־
דעט; (כ) איהר זאללט ניט מאכען, נעבען מיר צו זעט־
צען, זילבערנע אונד גאלדע־
נע געטצען זאללט איהר אייך
ניט מאכען. (כא) איינען אל־
טאר

תרגום אונקלוס

(יח) וְקָם עַמָּא מֵרָחִיק וּמשֶׁה קָרִיב לְעֵיטָא
אַמְטָא דִי תַמָּן יְקָרָא דַיְיָ: (יט) וַאֲמַר יְיָ
לְמשֶׁה כְּדֵנָן תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן
חֲזֵיתוּן אֲרֵי מִן שְׁמַיָּא מַלֵּילִית עִמְּכוֹן: (כ) לָא
תַעְבְּדוּן קֳדָמַי דַּחֲלַן דְּכַסַף וְדַחֲלַן דְּדָהַב
לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן: (כא) מַדְבַּח אֲדָמְתָא

העביד

ר ש ״ י

ע״י שרואים לותו יראו ומאויים תדעו כי לין זולתו ותירלו מפניו: (יח) נגש אל הערפל. לפניט משלש מחילות חשך ענן וערפל שנ׳ והאר נוגה נקש עד לג השמים חשך ענן וערפל ערפל הוא עב הענן שאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן: (יט) כה תאמר. בלשון הזה: אתם ראיתם׳ יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מגידין לו שמה שאחרים מגידין לו פעמים שאנו מליק מלהאמין: כי מן השמים דברתי. וכתוב אל׳ תומר ויורד ה׳ על הר סיני בא הכתוב השליחי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה (דברי׳ ד׳) בנודו בשמים ואשו ועבורתו על הארץ. ד״א הרבין שמים ושמי השמים והציען על ההר וכה״א ויט שמים וירד (תהלים י״ח): (כ) לא תעשון אתי. לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרום: אלהי כסף. בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוהות: ואלהי זהב. בא להזהיר שלא יוסיף על שני׳ שאתם עשית ארבעה הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשו לכם. לא תאמר הריני עושה כרובים נפתי כנסיות ובנתי מדרשו׳ כדרך שאני עושה בנית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם: (כא) מזבח אדמה. מחובר באדמה שלא

באור

אלהים לנסותכם בכל מיני נסיון ובאימה התגדרו מליראתו, כי הוליח מלבבכם כל ספק ע״י המעמד הזה, ועתה ירלה היבבם לחובני׳ לותו ולפלים בו ובמלותיו: (יח) ויעמד העם מרחק, הזכיר זה פעם לאחרת, כי משה הי׳ עושה הפך מעשיהם, שהם עמדו מרחוק ומשה נגש אל הערפל, וכן תרגם התזבנזי: (יט) אתם ראיתם, יש הפרש בין מה שאדם רואה, למה שאחרים מגידין לו, שמה שאחרי׳ מגידין לו פעמים שאנו חלוק מלהאמין, (מכילתא). וזהו ענין הכתוב ושלילת הספק זוכרנו למעלה (בפסוק ט״ו), בהורלת תיבת רלה, ובעור הכתוב לאחרי שרואיכם בי מן השמים דברתי עמכם, ואני הוא האחזן בשמים וארץ, אל תשתתפו עמי אל אחר, כי אין לכם לורך אתי: (כ) אתי, כמו על פני, וכן תרגם אונקלוס קדמי, ותחלה הזהירו מן התמונה בהם, לא תעשו דבר לשתפו עמי, ואח״כ הזהיר מן העשוי׳ לבדה, בעוין ופסל ומלבה לא תקימו לכם (ויקרא כ״ו א׳): (כא) מובח אדמה העשה לי, ולא תלמרנו

תרגום אשכנזי

יתרו כ

טאַר פֿאָן ערדע זאָללסט
דוא מיר מאַכען, דאַרויף
זאָללסט דוא שלאַכטען, דיי־
נע גאַנצע אָפּפֿער, אונד דיי־
נע פֿערעהרונגסאָפּפֿער, דיין
קלייניעם פֿיעה, אונד דיין רינד־
פֿיעה; אין אַללען אָרטען,
וואָ איך מיינען נאַמען צו נעני־
נען פֿעראָרדנען ווערדע,
ווילל איך צו דיר קאָממען,
אונד דיך זענגנען. (כב) ווען
דוא מיר מיט דער צייט אייגען אַלטאַר פֿאָן שטיינען מאַכסט ווירסט, זאָ ערבויע איהן

אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו
אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־
צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא
אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: (כב) וְאִם־מִזְבַּח
אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה
אתהן

ר ש " י

יבנו ע"ג עמודים לו ע"ג נפים (ס"ל נסים). ד"ל שהיה ממלא את חלל מזבח הנחשת לחמה בשעת מלחמת: תעשה לי. שתהא תחלת עבודתו לשמי: וזבחת עליו. לחללו כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ג') או לישנו חלק עליו ממש תלמוד לומר הנשר והדם על מזבח ה' לחלק ולין שחיטה בראש מזבח: את עולותיך ואת שלמיך. לשר מלחמתך ומנקרך: את ליאנך ואת נקיך. פירש לחת עולותיך ואת שלמיך: בכל המקו' אשר אזכיר את שמי. אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אנוש אליך וברכתיך אשרה שכינתי עליך מכאן אתה למד שלא נתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה נחה שם וזהו בית הבחירה שם נתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בברכותיהן בפיס ולברך את העם: (כב) ואם מזבח אבנים. כ' ישמעאל אומר

תרגום אונקלום

תַּעְבִּיד קֳדָמַי וּתְהֵי דַּבַּח עֲלוֹהִי יָת עֲלָוָתָךְ
וְיָת נִכְסַת קוּדְשָׁךְ יָת עָנָךְ וְיָת תּוֹרָךְ בְּכָל
אַתְרָא דִּי אַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי לְתַמָּן אֲשַׁלַּח
בִּרְכָתִי לָךְ וַאֲבָרִיכִנָּךְ: (כב) וְאִם מַדְבַּח
אֲבָנִין תַּעְבִּיד קֳדָמַי לָא תִבְנֵי יָתְהוֹן פְּסִילָן
דילמא

פירש"י

באור

לעשות היכלות של כסף וזהב ומנניס יקרות, כדי שתקריב עליהם, אבל יספיק מזבח לדמה. (ר"ע ספורנו): וזבחת עליו, סמוך לו ותלנו, כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ג' כ') כי אין השחיטה נראת המזבח: את צאנך ואת בקרך, כירוש לאת עלתיך ואת שלמיך: בכל המקום אשר אזכיר וגו', בכל מקום אשר אתיסם זכר לשמי, שבשדי שוכן שם, כמו שילה ונוב שעמד שם האהל שם תנוח על המקום ההוא לנקר לותי, גם אני אנוח עליך וברכתיך, ושעם אנוח בדרך בני אדם, והכוונה תמלאני שם במקום שתזכיר את שמי והוא מקום הבנוי. (הרשב"ם): (כב) ואם, ענינו בשיר, כשיגיע הזמן לעשות לי מזבח אבנים (וכן תרגם האשכנזי), והוא בנין בית הבחירה, השמר שלא תבנה את האבנים גזית, ליפותן לבבוד ומעלת הבנין, וגזית כמו על גזזי לאנו (בראשית ל"ח י"ב), כי גז מים (תהלים ל' י') ענינו

המעמר

(כב) ואם מובח, הנכון לדעתי בשעת המלוה הזאת הוא מה שהניח הרשב"ם בשם יש אומרים בפסוק שלפניו שלא יבואו לפסול תמונת כל במזבח ויחשבו העם כי לתמונה הזאת אנו מזבחים ומקטירים (וגם הרשב"ם נטה לטעם הזה, עיין בדבריו) ומה שלא הוא ז"ל לדחות את דבריהם מן הכרובים שהיו בירושת המשכן, ומן נחושים ופטורי לילים שעשה שלמה במקדש, לדעתי אין זה טענה כלל כי הכרובים במשכן היו מעשה חשב ורקם ולא היה מנהגם לעשות רק תבנית עץ ואבן, והכרובים שעשה שלמה היו רק על דלתות הדביר וההיכל ועל קירי הבית מעורבי' עם פטורי לילים ותמרות, ותמונות פרחים ולילים לא היו מדרכם לעשות, וח"כ ידעו הכל שהם עשויים רק לנוי, וגם מצני הכרובים שהיו על האהל אין טענה, כי שלא היו נקדש כלימה ולא נא העם להשתחות שם, ואין הגדול לא יכול כמהותת הספק הזה לחשוב תועה.

יתרו כ

אֶתְחֲנָן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ: (כג) וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־ תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: פ

ואלה

תרגום אונקלוס

דִּילְמָא חָרִים חַרְבָּךְ עֲלָהּ וְתַחֲלִינָהּ: (כג) וְלָא חֵיסַק בְּדַרְגִין עַל מַדְבְּחִי דִּי לָא תְתְגְּלֵי עֶרְיָתָךְ עֲלוֹהִי:

ואלין

תרגום אשכנזי קכו

ניט פֿאַן געהויענען שטיינען, דען זאָלסטו דאָ דיינען מיסעל דאַראַן ברינגסט, זאָ ענטהיילוגסט דוא איהן. (כג) דוא זאָלסט אויך ניט אויף שטופֿען מיינען אַלטאַר בעשטיגען, דאַמיט דיינע שאַמגלירער ניט ענטבלעסט ווערדען מעגען.

ר ש "י

כל אם ואם שבתורה רשות חון מזלזה אם מזבח לבנים תעשה לי הרי אם זה מזמם בלשון כאחר וכאחר תעשה לי מזבח לבנים לא תבנה לחתן גזית שהרי מוכה עליך לבנות מזבח לבנים שנאמר לבנים שלמות

תבנה (דברים כ"ז) וכן אם כסף תלוה (לקמן כ"ב) חובה הוא שנ' והשבט תשיבנו (דברים ט"ו) ואף זה מזמם בלשון כאחר וכן אם תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב') זו מנחת העומר שהיא חובה ועל כרחך אין אם הללו חלויין אלא ודאין ובלשון כאחר הם מזמזים: גזית. לשון גזיזה שפוסלן ומכשלן בגרזן: כי חרבך הנפת עליה. הרי זה מזמם כל' כן שהוא דילמא כן תניף חרבך עליה: ותחללה. הא למדת שאם הניפת עליה גרזן חללת שהמזבח נגרע להקדש ימיו שלקדש והגרזן נגרע לקלר ימיו של קדש אין זה בדין שיוסף המקלר על המחריך. ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שעשוים לפיכך לא יבא עליו כורת ומשכל והרי דברים ק"ו ומה מבנים שאינן רוחות ולא שומעות ולא מדברות ע"י שמטילו' שלו' למרה תורה לא תניף עליה' גרזל המטיל שלום בין אים לאשתו בין משפחה למשפחה בין קדש לחבירו על אחת כמה וכמה שלא תבוזהו פורענו': (כג) ולא תעלה במעלות. שלא תעשה מעלות למקלו"ם בלשון שלא למזבח לא תעשהו מעלות למקלו"ם בלשון שלא חלק יהא ומשופע: אשר לא תגלה ערותך.

ב א ו ר

הכריתה והשמות [ושרשו גזז, ורצוי להיות גַּזִית, הגימ"ל מתוקה והזי"ן דגושה לחסרון ע"ה, רק שבא הנח במקום הדגש, כ"ב הרד"ק בשרשים שרש גזז, ובמכלול (ל' קטן דף רכ"ב ע"ח) במשקלי השמות משקל פָּיְלִית בתב, ואפשר שיהי' מזה המשקל גזית, והי' רצוי גָּזִית הפ"ה בקמ"ץ חטף (ר"ל בתנוע' קטן', והשוה לישנו חלק לסי' שלישנה ת"ג), והז"ן בדגש, חלק שהוקל והנח תמורת הדגש, ובתלמוד גָּזִית, בשקל גָּבְרִית עב"ל], ותתהן מוסב על החנים שהן לשון נקבה, ומאר הרלב"ע שהוא כמו לא תבנה לתהן בנין גזית, ועל דעתי גזית הוא תאר הפעל (בלע"ז לדווערבויוס), כמו ואם תלבו עמי קרי (ויקרא כ"ו כ"ח), ותולך לתנם קוממיות (שם י"ג). ובכר זכרתי זה פעמים רבות: חרבך, שם תרב נופל על כל כלי ברזל שנעשה לחתוך בו, לולי נקרלת בן החרב, כי היא מחרבת: כי חרבך הנפת עליה, לונקלוס תרגמו דילמא תריס חרבך עלה, וכן פירש"י הרי כי זה מזמם בלשון בן שהוא דילמא, ונראה שהם מפרשים חרבך מלשון חרב ממש, שהוא כלי זיין, לכך פתרו מלת כי מלשון בן, שאם יבוא לתהן גזית, בן יניף עליהן גם את החרב ויחללן, ורש"י כ"י שבידי כל הדבור ההוא לינו, וכך כתוב שם, כי תרבך הנפת עליה, ברזל, והוא הנכון כמ"ש למעלה שמלתו שם חרב נופל על כל כלי ברזל לשון נשם פיות כיוצות, כמו ומגלדיך יתן בזרנותיו (יחזקאל כ"ו ט'), ולזה יתכן לפרשו כמשמעו, מלשון לי, וכן תרגם יב"ע, דלן תריסת, ושעורו שאם תניף כלי ברזל על לחת מאבני המזבח לסתתה, הרי חללת לותה לבנין מזבחי, והטעם כמו שאמרו רז"ל שהמזבח נגרע להחריך ימיו של קדש והגרזל נגרע לקלר ימיו של ק"ס, לינו בדין שיוסף המקלר על המחריך, (מכילתא). ומפני זה לא הי' נמצאן ברזל בי כל ימלוחיו היו נחושת, וכן בנית עולמים לא נעשה בו כלי ברזל מלבד הסכינים, כי השחיטה לינה עד היה. (הרמב"ן): (כג) ולא תעלה במעלה, כשאתה בונה בבן למזבח לא תעשהו מעלות מקלו"ם בלע"ז [ורגל עשעלן"בגס, ובל"ח (שטאפפלן, שטופען)], חלק חלק יהי' ומשופע. (רש"י): אשר לא תגלה ערותך עליו, שע"י המעלות אתה נריך להרחיב הפסיעות, ואף על כי שאינו גלוי

כא (א) דיעזעם זינד אויך דיא רעכטע, דיא

כא (א) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר

רש"י תרגום אונקלוס

כא (א) וְאִלֵּין דִּינַיָּא דִּי תְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן:

ארי

שעל ידי המעלות לתת לריך להרחיב פסיעותיך ולא"ם אחינו גלוי ערוה ממש שהרי נתינ ועשה להם מכיסי נד מכל מקו' הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ולתה נוהג בם מנהג בזיון והרי דברים ק"ו ומה מצנים הללו שאין נהם דעת להקפיד על בזיון לאמרה תורה הוחיל ויש בהם לורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חבירך שהוא בדמות יולרך ומקפיד על בזיונו עאכ"ו:

כא (א) ואלה המשפטים. כל מקום שנא' אלה פסל את הרחשונים ואלה מוסיף על הרחשונים מה הרחשונים מסיני אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפ' מובח לומר לך שתשים סנהדרין אלל המקדש (ס"א המזבח ופירוש בעזרה): לשון תשים לפניהם. עשה לו הקב"ה למשה לא

באור

ערוה ממש שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד (לקמן כ"ח מ"ב), מ"מ הרחבת הפסיעות קרובה לגלוי ערוה, ולתה נוהג בו מנהג בזיון, והרי הדברים קל וחומר, ומה מצנים הללו שאין נהן דעת להקפיד על בזיון לאמרה תורה הוחיל ויש נהן לורך לא תנהג נהן מנהג בזיון, חבירך שהוא בדמות יולרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה. (לשון רש"י, והוא מהמכילתא):

כא הרשב"ם ז"ל פתח בחורו על הפרשה הולת העמוקה והרחנה עד מאד בהלכות ודינין, בלשון הזה: ידעו ויבינו יודעי שבל כי לא בחתי לפר' הלבו', לא"ם שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית, כי מיתור המקראות נשמעים ההגדות וההלכות, ומקלתן ימלאו נפ' רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל, ואני לפרש פשוטן של מקראות בחתי, ולפרש הדינין וההלכות על פי דרך ארץ, ולא"ם ההלכות עיקר, כמו שאמרו רבותינו ז"ל הלכה עוקרת משנה עכ"ל. והנה אף אנו בכל נפשי הנער הגדול הזה נחמה, ולא נזוז מפשוטי המקראות ימין ושמאל, אבל לא שכחנו את הכלל הכלול לנו בהקדמת הספר, על דבר ההבדל שים בין הפשוט והמתחלף, והוא שפשוטו של מקרא לפשר שיהי' מתחלף לקבלת רבותינו בתופן הנאות אבל אי אפשר שיהי' סותר להם בהלכות ודינין. כי הדברים המתחלפים אינו מן הנמנע שיהיו שניהם אמת, אבל הדברים הסותרים, אם האחד אמת, השני שקר בהכרח. ולכן בכל מקום שהנראה מלוויו של פשוט המקרא סותר לקבלת רז"ל בהלכות ודינין, חונה על האזהר לנזוב דרך הפשט מכל וכל, ולילך בתורת הקבלה האמתית, אי לעשות פשרה ביניהם, אם תלמד. ואנחנו את הנרית הזה כראינו לנאורנו, ואותו נשמור כיד ה' הטובה עלינו: (א) ואלה, בל מקום שנאמר אלה פסל את הרחשונים, ואלה מוסיף על הרחשונים, מה הרחשונים מסיני. אף אלו מסיני (לשון רש"י, והוא מהמכילתא). והכוונה קרובה לא"ם הרחב"ע ז"ל, שאחרי כלות עשרת הדברים לוה השם למשה שירד אל העם, ויודיעם את יתר המלו' והמשפטים, ואמר כה תאמר אל בני ישראל וגו' (לעיל כ' י"ט), והחל להזהיר על ע"ז, ואמר זיכרות ברית עמם בדתו, שהשם לבדו יהי' להם לאלהים, אח"כ הורהו המשפטים והדינין שנין אים לרעהו, כמ"ש רבותינו ז"ל בסדרם הנה, כל התורה כלה אלו' בשפט, לבך נתן הקב"ה דינין אחר עשרת הדברות, ולבוף חזר והזהיר על ע"ז, בפרשת הנה אנכי שולח מלאך וגו' (לקמן כ"ג כ'), שעקרה להכרית זכר האלילים והפסילים מארן כנען: אשר תשים לפניהם, תורגם די תסדר קדמיהון וכן

המעמר

כא (א) לפניהם, חז"ל אמרו לפניהם ולא לפני העבו"ם, ופירושו שיהיו הדיינין מבני ישראל (עיין גיטין פרק ה'), ולפי הפשוט יהי' לפניהם מיסב על העם, ותהיה הכוונה שהמשפטים האלה יהיו אך לעם זה ולא לעם אחר, כי נודע הוא שנימוסי המדינה וחוקים יפתנו ויתחלפו בפי מזג האדם ותכונת העם היושבים עליה, ואם ע"ד משל בארץ ישראל בפי טבע קדמתם היתה הפשיטות בקרים ונקלות בזנת הפשיטות לנרכה ולא לקולה, הנה בארלות אחרות

משפטים כא

תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם׃ (ג) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד
עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת
יצא

תרגום אונקלוס

(ג) אֲרֵי תְזַבִּין עַבְדָּא בַּר יִשְׂרָאֵל שֵׁית שְׁנִין
יִפְלַח וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעָאָה יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין
מגן

תרגום אשכנזי קכז

דוא א׳הנען פֿאַרלעגן זאָללסט:
(ג) ווען דוא איינען עברי׳ן
שען קנעכט קויפֿסט, זאָלל
ער זעכס יאָהרע דיענען, אונר
אַם

רש"י

לא תעלה על דעתך לומר לחזנה להם הפרק וההלכה ג׳ או ג׳ פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עלמי להביאם טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר תחזר תחזי׳ לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם: לפניהם. ולא לפני ע"ז לפי׳ ידעת נדין לחד שהם דיני ישראל אל תביאהו בערכאות של עובדי כוכבים שהמביא דיני ישראל לפני עכו"ם מחלל את השם ומייקר שם האלילי׳ להשביעם שנת׳ כי לא כצורנו צורם ואויבנו פלילים (דברים ל"ב) כשאויבנו פלילים זהו עדות לעלוי ירחתם: (ב) כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי או הינו חלק עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד

ומה

באור

וכן אמרו רז"ל שיהיו טעמי הדברים ופירושיהם, ויהיו לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם לכך נאמר לפניהם ולא נאמר להם, כמו שם שם לו חק ומשפט (לעיל ט"ו כ"ה): (ב) עבד עברי, עברי תואר לעבד, לא נסתך חליו, והטעם עבד שהוא עברי, כמה שהוא אומר בסמוך אחר כי ימכר לך אחיך העברי (דברים ט"ו י"ב): כי הקנה, כמכרוהו ב"ד הכתוב מדבר, כדכתיב שם אין לו ונמכר בגנבתו (לקמן כ"ב ב'), אבל מוכר עלמו בעניו, כתוב בפרש' נהר סיני וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך וגו' (ויקרא כ"ה ל"ט), וכתוב שם עד שנת היבל יעבד עמך (שם מ') ובכאן הוא אומר שש שנים יעבד כמכרוהו בית דין. יש מרבותינו שמצוה דינם בגזירה שוה, ושם יובל קודם לשש שנים יכול (ולדבריהם אף המוכר את עלמו אינו נמכר ליותר על שש), ויש שנותן חלוק ביניהם. (הרשב"ם ז"ל): ובשבעת, שניעית למכירתו

המעמר

לאחרות יהיה זה בהיפך, וכן אם המלוה אינו להלות בריבית היתה רב התועלת לעם זה אבל היו רק לבריס וכורמים ומפרי אדמתם יחיו, הנה לעם אחר יעשו קנין ומסחר רב, ואנשי כנעני ארץ, יגיע מוחק נוק רב, ולזה אמר כי המשפטים האלה ישים אל לפניהם, והגר אינו מוכרח כלל לעשות כפי המשפטים האלה גם בדברים שבין אדם לחבירו, כי הגר אינו צריך להחזיר העבוט ומותר לו להלות בריבית וביולא בדברים האלה שנאמרו מלתו ית"ש, רק מפאת הרחמים והחנינה. גם נוכל לפרש מלות תשים לפניהם שיהיו מוכנים ונערכים לפניהם לעת הצורך, כי כמה מלות נכללו בפרשה הזאת שאינן נוהגין אלו אחרי שבאו אל המוחה ואל הגאלה. (ב) כי תקנה, כתב הרחב"ע: לומר לך כלל גדול בתורה, כי כל משפט אשר אנו מלוה כל אחד עמד בפני עלמו, ואם יכולנו למלוח טעם למה דבק זה המשפט על זה, אין זאת המלוה על זאת נדבק בכל יכלתנו, ואם לא יכולנו נאמוד כי השכרון בא מפוסר דעתנו ע"כ, ונעקבותיו אלך גם אני לקצר המשפטים בפרשה הזאת; וכבל מקום שאפשר מדרך הרחב"ע ואבאר בטעם אחר אביא גם את דבריו, כי בל אדע איזהו יבאר בעיני הקורא. והנה אמר כאן כי ע"כ החל במשפט העבד, יען אין לאדם בעולם יותר קשה עליו מהיותו ברשות אדם כמוהו עכ"ד, ולדעתי התחיל במשפט העבדים, כי הוא יותר מלוי בדוב כי גם מלך לעבד נעבד, ואח"כ ניאר אחר המלות שהן על דרך בלתי רגיל בל כך, ובאחר נאחר. עבד עברי, נבר יש מרבותינו שפירשו כי גם במוכר את עלמו הכתוב מדבר; ולדעתי יש לפרשו אף על הקונה עבד עברי מיד אין נברי אחר שבא אותו, או שהוא בעלמו נמכר לו, כי ע"ד הפשוט יש לומר שמה שלותה התורה במוכר את עלמו לגר או לעקר שדודו או בן דודו יגאלנו (ויקרא כ"ה מ"ח)

אין

תרגום אשכנזי

משפטים כא

יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: (ג) אִם־בְּגַפּוֹ
יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה
הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: (ד) אִם־

אדניו

אַם זיעבעניטען זאָלל ער אונ־
ענטגעלדליך צור פֿרייהייט
או סגעהען. (ג) איזט ער פֿיר
זיינע פערזאָן אַלליין צו זיי־
נעם העררן געקאָממען, זאָ
געהט ער אויך פֿיר זיינע
פערזאָן אַלליין וויעדער הינ־

ווערג ׃ וואַר ער דער מאַן אַיינער פֿרויא, זאָ געהט זיינע פֿרויא מיט איהם הינוים.

גיבט

רש"י

תרגום אונקלוס

מַתָּן: (ג) אִם בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי
יִפּוֹק אִם בְּעֵיל אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק אִתְּתֵיהּ

עמיה

ומה לי מקיים והתנחלתם לותם (ויקרא כ"ה) נלקוח מן הקינו ישראל אבל נלקוח מיזרע ילפי׳ בפ"ק דקדו׳ ת"ל כי ימכ׳ לך לחיך העברי (דברים ט"ו) לא אמרתי אלא בחיך: כי תקנה. מיד נ"ד שמכריחי בגנבתו כמו שנאמר ואם אין לו ונמכר בגנבתו או הינו אלא במוכר עלמו מפני דוחקו אבל מכרוהו ב"ד לא ילא בפ"ב דהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך (ויקרא כ"ה) הרי מוכר עלמו מצי דוחקו לאמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין: לחפשי. לחירות: (ג) אם בגפו יבא. אלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בגופו אלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לנוסו בבוא בגדו: בגפו יצא. מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים: אם בעל אשה הוא. ישראלית: ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה אתלא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי מייב במזונו׳ אשתו ובניו:

אם

באור

ליבירתו, או אינו אלא שביעית לבנים, ת"ל בב שנים יעבד: לחפשי, רש"י ז"ל פי׳ לחירות ובוונתו שמלת חפשי שם המקנה, כמו חופש, חירות, וכ"כ הרשב"ם, והוכיח שהוא כן, שאילו הי׳ לשון אדם שהוא חפשי (כדעת מנקלוס שתרגם יפוק לבר חורין), הי׳ לו לינקד בחטף לחפשי ע"ל, וי"מ למקום שיהי׳ שם חפשי, כלומר שילא מבית אדוניו אל ביתו. (רד"ק בשרשים שרש חפש): חנם, משרש חנן, והמ"ם נוסף, והטעם מנינה בלי מחיר בסף, והוא תואר הפעל (לדוועריוס), שדרכו לבוא בלא שמוש, כמו ריקם שלחתני (בראשית ל"ו מ"ב), ואולך לחנם קוממיות (ויקרא כ"ו י"ג), ואם תלנו עמי קרי (שם כ"ח), חנם נמכרתם (ישעי׳ נ"ב ג'), רבת נרדוני (תהלים קי"ט ק'), ודומיהם (עיין הקדמת הספר): (ג) בגפו, שלא הי׳ נשוי אשה, כתרגומו בלחודוהי, ולשון בגפו בגופו (שבוף בלשון תרמי גפין), שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לנוסו, בבוף בגדו, (רש"י). וי"ל שהוא כאו בגופו, ומלאנו גופת שאול (ד"ה ח' י') על משקל אחר [וכן כאן הדגש במקום הגח, כמו ופטירי לניס (מלכים ח' ו' י"ח וכ"ט ול"ב ול"ה), וכנהו כאן בלשון זכר], והטעם שלא בא גוף אחר עמו. בגפו יצא, אמר הגאון הולרך לומר שם בגפו יבא בגפו יצא, כאשר אמר יצא לחפשי, בעבור דבר האשה שהוא לריך לומר שם בעל אשה הוא. (הראב"ע), ומ"ל דרבו מזה שאם לא היה נשוי מתחלה ישראלי׳ אין רבו מוסר לו שפחה כנענית: בעל אשה, ישראלית: ויצאה אשתו עמו, וכי מי הכניסה אתלא? אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו, (רש"י) ומדרש

המעמר

אין הכוונה שיגאל אותו שילא לחפשי ויאבד כספו מכל וכל, כי אין דרך מצות התורה בכך, רק שיגאל אותו ויהיה עבד לו וטוב לו עמו, וא"כ גם על אלה יאמר כי רק בב שנים יעבוד; אולם בבר קבלו חז"ל בזאין פודין אים ישראל על מנת להיות עבד ואם פדה אותו על מנת כן התנאי בטל והמעשה קיים, ואנו אין לנו אלא מדבריהם. (ג) בגפו, הראב"ע והרב המנחר אמרו שהוא

משפטים כא

אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ
בָּנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ
תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ׃
(ה) וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד
אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי

ואת

תרגום אונקלוס

עַמֵּיהּ׃ (ד) אִם רִבּוֹנֵיהּ יִתֶּן לֵיהּ אִתְּתָא
וְתֵלֵיד לֵיהּ בְּנִין אוֹ בְנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא
תְּהֵי לְרִבּוֹנָהּ וְהוּא יִפּוֹק בְּלַחוֹדוֹהִי׃ (ה) וְאִם
מֵימַר יֵמַר עַבְדָּא רְחֵימְנָא יָת רִבּוֹנִי יָת אִתְּתִי

ויח

תרגום אשכנזי קכח

(ד) ניבט איהם אַבער זיין
הערר אֶוינע פֿרויא, א׳נד
דיעזע געבאהרט איהם זאה־
נע אָרער טעכטער, זאָ
בלייבט דיא פֿרוא מיט איה־
רען קינדערן איהרעם העררן,
ער אַבער גאהט פֿיר זיינע
פֿערזאָן אַללײן הינוועג. (ה) ווען
דער קנעכט שפֿרעכען זאָלל־
טע, איך ליעבע מיינען העררן,

מיי־

רש״י

(ד) אם אדוניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות
ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד
ממנה עבדים. או היו לוקח בישראלית
ת״ל והאשה וילדיה תהיה לאדוניה הא היו
מדבר אלא בכנעני׳ שהרי העבריה אף היא
יולאה בשש שני׳ לפני שש אם הביאה סימנין
יולאה שנאמר לחיך העברי או העבריה

(דברים ט״ו) מלמד שאף העבריה יולאה בשש: (ה) את אשתי. השפחה:

לא

באור

ומדרש חכמי׳ הוא, והכניסו עמה הכנים, מכתוב שאמר לח״כ ויצא מעמך הוא ובניו עמו (ויקרא כ״ה מ״א), (הרמב״ן): (ד) אדניו, מכאן תכוי לשון הקדש יחלקו בתורת השמות, אבל לא בפעלים, לאמרו אדון גם לאנוש, והוא לשון יחיד, ביד לאדונים קאה (יעזי׳ י״ט ד׳), ובשמותיהם לאמרו אדניו, ולא לאמרו אדוניו, כי לא נמלא, ולשון המדבר אדני שאל, ואסור לאמרו בלשון רבים, אלא יתערב עם השם הנכבד, וכנה אין ראוי שיאמר לשם על לשון יחיד, כמו בכתוב אדני אשאל (בראשית מ״ד י״ט). (הרשב״ע): יתן לו אשה, שפחה כנענית

להוליד

המעמר

שהוא לשון תרמית, ובלשת מלינו לשפיך ולשפיו בשה פעמים במקרא, והוא כמו נשפים ומן הכפולים, והאל״ף נוסף (עיין ערכים לרד״ק שרש לשף ושרש גוף). (ד) אם אדוניו, בשר הוכיחו חז״ל שהעבין הוא שרבו מוסר לו שפחה לכנענית. ואל תתמה לפי הדשה תורתינו הקדושה כי יתן לים ישראלי את שכנתו בשפחה אבל בניה לא יבואו בקהל ה׳, שם לא שיחרר לותם האדון? ואם גם לדעת חז״ל לינו מחלל את זרעו כי בן הגולד מן השפחה הוא לפי שם בשם לבדם כמבואר בשם׳ קידושין, בכל זאת הוא עושה בעילתו בעילת זנות ויולד בנים כחזי׳ דע ידידי! שגם זה מחכמת המדיני ולטובת הכלל, כי ידוע הוא שבכל האדלות שהעבדים השה לשמיתות ביד האדון לפנין הנוף (וייבאוויגענע) הנה העבדים ילידי הבית מסובבים השה מחלה אשר לפי קנה נקנין בשפו, כי יליד הבית בשר השכין לאחת על העבדות מנעוריו. וגם נאמן הוא לבית שבו נולד ונתגדל, ולבן לולא התורה התוכה למסור לעבדו שפחה כנענית, הנה כי יטוב לים ושתבר לאחיו, אין לו קונה אחבן בו, כי מי יקנה עבד עברי אשר לא יעבוד עמו בפרך ורק לשם שנים. שם לא יקוה ממנו שיוליד לו בנים שיהיו לו לעבדי עולם, ומ״כ יוכרח אים עברי למכור את עצמו לגר או לתושב משפחת הגר, כי בבית ישראל אין קונה — וע״פ הדברים האלה נדקו דברי רבותינו ז״ל בקידושין (דף כ׳) שדרשו מן שם בשפו יצא בשפו

יצא

תרגום אשכנזי

משפטים כא

מיינע פֿרויא אונד מיינע קינ־
דער, איך מאַג ניכט אַלס
פֿרייאנעלאַסענער אויסגע־
הען: (ו) זאָ ברינגעט איהן
דער הערר פֿאָר דיא געטט־
ליכען ריכטער, פֿיהרט איהן
אַן אייגע טהיר אָדער פֿפּאָ־
סטע, ווען איהן דער הערר דאַוועלבסט דאַו אָהר מיט אייגער פֿפֿרימע דורך שטאָ־

ועבדו

וְאֶת־בָּנָיו לֹא אֶצֵא חָפְשִׁי:
(ו) וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים
וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה
וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ

רש"י

תרגום אונקלוס

(ו) אל האלהים. לבית דין לריך שימלך
במה כריו שמכרוהו לו: אל הדלת או אל
המזוזה. יכול שתהא המזוזה כשרה לרלוע
עליה ת"ל ונתת באזנו ובדלת (דברים
ט"ו) בדלת ולא במזוזה הא מה תלמוד
לומר לו אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה
מזוזה מעומד לף דלת מעומד: ורלע

וארי

דלוניו את לוזנו. הימנית לו לינו אלא של שמאל ת"ל לוזן לוזן לגזרה שוה נאמר כאן ורלע דלוניו את לוזנו

ונאמר

וַיַּת בְּנַי לָא אֶפוֹק בַּר חוֹרִין: (ו) וְיַקְרֵבִינֵיהּ
רְבוֹנֵיהּ לְקֳדָם דַּיָּנָא וְיַקְרֵבִינֵיהּ לְוָת דְּשָׁא
דַּלְוָת מְזוּזְתָּא וְיִרְצַע רְבוֹנֵיהּ יַת אוּדְנֵיהּ
בְּמַרְצֵעָא וִיהֵי לֵיהּ עַבַד פַּלַח לְעָלַם:

באור

להוליד לו ממנה עבדים: (ו) האלהים, נקרא המשפט והשופטים על שם אלהים, כמו שאמר משה כי המשפט לאלהים הוא (דברים ל' י"ו), וכך אמר יהושפט כי לא לאדם משפטו כי לה' ועמכם בדבר משפט (ד"ה ב' י"ט ו'), והמשורר אמר אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט (תהלים פ"ב ל'), כלומר בקרב עדת אלהים ישפוט, וכן אמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' (דברים י"ט י"ו), ובוולה שמות רבה אמרו בשעה שהדיין יושב ודן נאמת, בניכול מניח הקב"ה שמי השמים, ומשרה שכינתו בגלו, שנאמר וכי הקים ה' להם שפטים והי' ה' עם השפט (שופטים ב' י"ח). (מדברי הרמב"ן): אל הדלת וגו', מנהג השופטים ליזב בשער העיר שים לה דלתים ובריח, והכוונה שיעשה זה לפני יושבי השער, רולה אזנו לשימן עבדות: או אל המזוזה, תו"ל לאמרו שאין המזוזה כשרה לרלוע עליה, כדכתיב ונתת באזנו ובדלת (דברים ט"ו י"ו), בדלת ולא במזוזה, ומעשה אמרו לו אל המזוזה, שיגיעו אל המקום אשר שם הדלת מסורת במזוזה, שלא תהי' הדלת מונחת על הארץ, כי אם זקופה אצל המזוזה והנה בת"ח שלפנינו הנוסחת לות דשא דלות מזוזתא, ובתיב"ע לות דשא דלוח מזוזת', משמע שכוונתם להוליך תיבת לו ממשמעה, ואין לזה הכרע מדברי תו"ל, שהם לא אמרו אלא על הרלוע' שנ"ל בדלת, והכל מדבר מן ההגשה, שיגיעו אל מקום הדלת או אל מקום המזוזה, ויש מן הספרים שכתוב בת"ח או לות מזוזתא, והיא לדעתי הנוסחת הנכונה, וכן מתורגם בל"ן: ורצע, ענייטו יגקוב: במרצע, שם הכלי שנוקבין בו: לעלם, ידענו כי מלת עולם בל"ה ק

המעמר

יגלח שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, כי לאיש יחידי אין לתת לריכין לעשות תקנה בוולת ויהוא יכלה מזיתו גם אם לא יאבור את עבדו לעבד; גם יש בזה פנוי יותר לחוש כי יאמר אהבתי את אדוני ואת בני ולא יבקש לאת חפשי ולא יקח עוד את ישראל ויתן מגרעת בעם ה'. (ו) ורצע, אולי שם לו נזם בראל באזניו לסימן שהוא עבד עולם, כמו שמלינו ת"ל הרומיים שהיו לעבדיהם נזמים בלולה, ובזה היה ניכר לכל כי עבד הוא. ועבדו לעולם, כתב הרשב"ם: לפי הפשוט כל ימי חייו, כמו שנאמר בשמואל (ת' ת' כ"ב) ויש שם עד עולם עכ"ל, ומן הפסוק ההוא נעשמו הגיע הרמב"ע בלוה כי לעולם ענינו אך לזמן

ילוע

וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס (ז) וְכִי־
יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא

פֿרייהייטסיאהר). (ז) ווען איין מאן זיינע טאכטער צור לייבאיגענען פֿערקויפֿט, זאל

זיא

תרגום אונקלוס ר ש"י

(ז) וַאֲרֵי יְזַבֵּין גְּבַר יַת בְּרַתֵּיהּ לְאַמְהוּ לָא

חפוק

ונאמר במלוע תנוך לוזן המטהר הימנית (ויקרא י"ד) מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה רלה לזן ליהנע מכל שאר

לויכריס שבגוף לאמר רבן יוסף בן זכאי לזן זו שנאמר על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב מרצע. ואם מוכר עלמו לזן שנאמר על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעלמו תרצע. ר"ש היה דורש מקרא זה כמין מומר (ר"ל קצר לרוב מבוגש שתולין בלוזר לתכשיט) מה נאתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבעולם אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במלריים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כ"ה) עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעלמו ירלה נמריסס: ועבדו לעלם. עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעי ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו (שם) מגיד שחמשים שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג: (ז) וכי ימכור איש את בתו לאמה. נקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הגיעה סימנין אמרת ק"ו ומה מכורה קודם לבן יולאה בסימנין כמ"ש ויולאה אינה אין כסף שלהן דורשים אותו לסימני נערות שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר: לא תלא כלאת

העבדים

באור

בל"הק הוא זמן, כמו בכר הי' לעלמים (קהלת ו' י'), זמנים, ויצב שם עד עולם (שמואל ו' ו' כ"ב), עד זמן שיהי' גדול, וכן ועבדו לעלם, לזמנו של יובל, שאין זמן מועדי ישראל תלוי ממנו, ויליאת מילות כאלו עולם מתחדש לו. (הרשב"ע): (ז) בתו, הקטנה, שהיא נרשות האב: לא תצא וגו', אין ספק שאף האמה יולאה בשש, כדאתי' וכי ימכר לך אחיך העברי או העברי' ועבדך שש שנים (דברים ט"ו י"ב), וכן היא יולאה ביובל, והכתוב בא למדנו לא תלא וגו', שלא תאמרו על כלות שנת השנים, כי אם קודם לכן כדי שהאדון לעשות לה אחת משלש אלה, ומז"ל למדנו בכלאת העבדים בילילת עבדים כנעניים, הנקראים עבדים סתם, ללמד שאין האמה יולאת בשן ועין, והעבד העברי הוקש לאמה, ואף הוא אינו יולא בשן

ועין

המעמר

ידוע, כי שם הכוונה עד שיגדל הנער, אולם אין מזה טענה על הרשב"ם, כי לדעתו נאמת היתה מגמת חנה (אשר בל ידעה שהקימו ה' לנביא על ישראל) שיהיה שם בל ימי היותו. ולדברי הרשב"ם לא יהיה עבד הנרלע בכלל העבדים היולאים ביובל, והנה גם לדעת רבותינו ז"ל שהוא יולא ביובל, אין לדעתם מלת לעולם על שנת היובל, רק הענין שיעבוד זמן אריך, כמו ימי המלך לעולם, ולא פירש הכתוב כאן מתי יגיע לחפצי, ובמקום אחר פירש לנו את גבול הזמן הזה שהוא ביובל, וכן היא דרכה של תורה בכמה מעשיות הנאים בפרשה הזאת אך על דרך בלל ובמקום אחר יתבאר באר היטב, כמו ושמתי לך מקום אשר ינום שמה (לקמן י"ג) ולא ידענו בלל עתה מה יהיה לימות ומהות המקום הזה, וכן אם בסף תלוה (לקמן כ"ב כ"ד) שהזהיר פה רק על רבית בסף ולא על רבית פירות וביולא בזה. (ז) וכי ימכור, בבר הבאתי בפסוק הקודם שהרשב"ם פי' ועבדו לעולם בל ימי חייו, מעתה אם לית בזה שהי' עמוד התורה ואחד מרמזי בעלי התוס' אשר מימיהם ישתה בל הנמשך לדבר ה' בענין ההלבה, אם לית בזה יבאר פשטות הכתוב בדרך מתנגד למדרשי רז"ל, גם לי לא יחשוב ה' עון אם אלך בעקבותיו ואפרש פרשת אמה העברית על בל הפשוט, והדרשה תדרש ועליה נאים, והמקרא אינו יולא מפשוטו, כי אלילה לי מה' להכחיש בדברי חז"ל! ידעתי כי אמת יהגה חכם, ואם גם בפשטות הכתוב אחוה דעתי, סוף דבר הבל נשמע את אלהים ירא ל בשות בבל דברי התורה בשאר יוכוך

תרגום אשכנזי

משפטים כא

חֲצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים: (ח) אִם־
רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לֹא
יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־
:

ימשל

לו קרי

זיא ניכט זאָ הינווענ געהן, וויא
דיא קנעכטע הינווענ געהען.
(ח) איזט זיא אין דען אויגען
איהרעם העררן מיספעלליג,
זאָ דאם ער זיא ניכט פיר
זיך בעשטיממט, זאָ מום ער
איהר דאצו פערהעלפען, דאם
זיא זיך לאָזקויפען ער זאָלל אבער דיא מאכט ניכט האבען, זיא אן איינען פרעמדען
צו

רש"י

תרגום אונקלוס

תְּפוֹק כְּמַפֻּקְנוּת עַבְדִין: (ח) אִם בִּישָׁא
בְּעֵינֵי רִבּוֹנַהּ דִּי יַקְיְמָהּ לֵיהּ וְיִפְרְקִינַהּ לַגְבַר
אחרן

העבדים. כיליקת עבדים כנענים זיולאים
נתן ועין לכל זו לא תלת נתן ועין לאת עובדת
עם לו עד היובל לו עד שתניה סימנין וכל
הקודם קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה
לו דמי בינה. לו לינו תלת לא תלת כלאת עבדים נשם וביובל תלמוד לומר כי ימכר לך לחיך העברי
לו העבריה מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו מה עברי יולא נשם וביובל לף עבריה יולאה נשם
וביובל ומהו לא תלת כלאת העבדים לא תלת גרושי לינרים בעבדים כנענים יכיל העברי יולא גרושי
לינרים ת"ל העברי לו העבריה מקיש עברי לעברי' מה העבריה לינה יולאה גרושי לינרים לף
הוא לינו יולא גרושי לינרים: (ח) אם רעה בעיני אדוניה. שלא נשאה מן בעיניו לכונסה: אשר
לא יעדה. שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קידושיה וכאן רמז לך
בכתוב שמלוה ביעוד ורמז לך שאינה לריכה קידושין לאחרים: והפדה. יתן לה מקום להפדות

באור

ועין, כי יצרף הוא, ותיב החדון המזיקו לשלם לו ה' דנרים: (ח) אם רעה בעיני אדוניה, שלא נשאה
מן בעיניו לכונסו: אשר לא ידעה, כתיב לא בחל"ף וקרי לו בוי"ו, והכוונה לפי הכתיב שלא ירלה
ליעדה ולהכניס' לו לאשה, ולפי הקרי הטעם אם רעה בעיני אדוניה אשר יעדה החב להיות לו לאשה,
כי הקונה את יצרהל לאמה, לקחתה לו לאשה יקנה אותה, והיא מיועדת לו מן הסתם: יעדה,
ענין זמון: והפדה, החב הנזכר, אחסור לו להמיקה עוד ביד החדון מעת ש'אמר לה אפלתי לקחתה,
לעם

המעמר

מכמי התלמוד, ואומר: הנה נודע הוא לנו גם ממעשי האנות הקדושים, כי לא היה זה זר
בעיני חים את עבחתו, אולם לא לעברת הבית רק לפילגש, והיתה נבנעת תחת הגבירה, ולזה
לא מלינו בכל המקרא מלת לקח אצל פילגש כי לא היתה לאשה גמורה להיות עקרת הבית רק
מיועדת לו לצבב עמה, ומה שבא ויקח לו לאשה פלגש (שופטים י"ט ו') הענין לקח לו לאשה
לפלגש שאחר שהלקיחה לא היתה רק לעשם פילגש, וכן מה שנאמר ויקח לו דוד עוד פילגשים
ונשים מירושלים (ש"ב ה' י"ג) מלת ויקח מוסב רק על הנשים ילא על הפילגשים, ורלוי לדבר
כי בד"הי (ח' י"ד ג') נאמר ויקח דוד עוד נשים מירושלים ולא הזכיר הפילגשים כלל. והנה
הכנוים אשר ילדו הפלגשים פעם חלקו חלק כחלק עם בני הגבירה בנחלת אביהם כמו בבני
יעקב, ופעם נגרע נחלתם, ובכל זאת לא יכחיר יקים, כאשר מלינו בלאברהם ולבני הפילגשים וגו'
נתן לאברהם מתנות (בראשית כ"ה ו'), ולזה לא היה זה רחוק שיכנור חים את בתו הקטנה
לאים עשיר ונכבד לאמה, כאשר שלם תתגדל בביתו ותמלא חן בעיניו יקחה לפלגש. ויפה אמר
הרד"ק: שאם יקנה חים נערה קטנה אשר בל תלליח עוד למלאכה בוודאי יהיה בדעתו ליעדה
לו או לבנו. ואחר ההלעה הזאת יתבאר הענין מבלי לאן, אמר לא תלח וגו' לא תלח בשם בדרך
העבדים לא תשב עמו עד שתהיה בחוי להנשא, כי מה שנאמר, כי ימכר לך לאחיך העברי או העבריה
ועבדך שם שנים (דברים ט"ו י"ב) שם נמוכרת את עלמה הבתוב מדבר בגרושה מן הענין. (ח) והפדה,
לדעתי

משפטים כא

יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ׃ (ט) וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ׃ (י) אִם־אַחֶרֶת

יקח

חרגום אונקלום

אוֹחָרָן לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְזַבּוֹנָהּ בְּמִשְׁלְטֵיהּ בָּהּ׃ (ט) וְאִם לְבְרֵיהּ יְקַיְּימִינָהּ כְּהִילְכַת בְּנָת יִשְׂרָאֵל יַעֲבִיד לָהּ׃ (י) אִם אוֹחָרָנְתָּא יְסַב

ליה

עבודת כל שנה ושנה בשעת המנה ועשתה לחלך שתי שנים הרי שליש המנה טול שני שליש' המנה ותלת מחלך: לעם נכרי לית ימשול למכרה. שחינו רשאי למוכרה לאחר לת החדון ולת החב: בבגדו בה. שם נת לבגוד בה שלת קיים בה מלות יעוד וכן תניה מחר שנגד בה ומכרה לזה: (ט) ואם לבנו ייעדנה. החדון מלמד שתף בנו קט תחתיו ליעדה שם ירלה תניו ושינו לריך לקדושין שחרים שלת חומר לה הרי לת מיועדת לי בכסף שקיבל לתיך בדמיך: כמשפט הבנות. שחר נסות ושונה: (י) שם שחרת יקח לו. עליה: שחרה כסותה ועונתה לת יגרע. מן החמה שייעד לו בבר:

באור

לעם נכרי, שחינו מישרחל, לת ימשול החב למכור לת בתו כי לת יוכל ליתן לותה, ויהי' זה בגידה בבתו, כי לת ימכור החדם לת בתו כי חם למי שיוכל לקחתה, חו יהי' טעם בבגדו בה, שכל מוכר בתו בוגד בה, כל זה מדברי הרמב"ן ז"ל שפי' כן על דרך הפשט, והגה חף לונקלוס ויב"ע תרגמו והפדה על החב, ועל לעם נכרי לת ימשל למכרה לי' במכילתת לזהרה לב"ד שלת ימכרנה לנכרי, וכ' הרמב"ן שיתה מלשונם שהינה לזהרה שלת ימכרנה פעם לחרת לת לזה ולת לאחר, חבל היה מניעה לגמרי מן הנכרי שלת ימכור החדם בתו לנכרי, כי מפני שחמר בשבד עברי ונמכר לכר תושב עמך חו לעקר משפחת גר (ויקרת כ"ה מ"ז), הולרך ל מר שלת יעשה כן בשפחה. ודעת רש"י ז"ל שפעל והפדה מוסב על החדון, שיתן לה מקום ויסייע נפדיונה, כמו שחמרו חז"ל שמגרע מן הכסף שנתן בעדה כמספר השנים שעשתה חלגו, וכפי מספר השנים הנותרות כן יהי' פדיונה, וכ"כ הרחב"ע כי והפדה פעל יולת לבני פעולים, כמו המלמיח הריס מליר (תהלים קמ"ז ח'), וכ"כ הרשב"ם: לעם נכרי, כתרגומו לגבר לוחרן, לתים לחר, וכמוהו הגוי גם לדיק תהרג (בראשית כ' ד'): לת ימשל למכרה, לת החדון ילת החב: בבגדו בה, שם רולה לבגוד בה שלת לקיים בה מלות יעוד, וכן החב מחר שנגד בה ומכרה לזה: (ט) ואם לבנו ייעדנה, החדון הנזכר, וזה רחי' להמפרשים שזהרת לת ימשל למכרה על החדון: כמשפט הבנות, בנות ישרחל הנתולות שלת נמכרו: יעשה לה, הבן, גם החב שם הוח יקחנה, לתת לה שחרה כסותה ועונתה, כ"פ רש"י והרחב"ע, והרמב"ן ז"ל כתב על דרך הפשט שיתן שיאמר שם ייעדנה הקונה לבנו. והוח הדוק שיזדכנה לו כי יעוד לשון זמון הוח, מן המועד לשר יעדו (שמואל ב' כ' ה'), כמשפט לשר יעשה החדם לבתו יעשה לה, שיתן לה מעלו כמהר הבתולות, ולוה נזה כ שר לוה בהענקה, והכל פשד מחתו יתעלה עב"ל: (י) אם אחרת, בין שתהי' מבנות ישרחל שמכרה בין שלת כמכרה: יקח לו,

עליה

המעמר

דעתי הכוונה שלת יעדה לפדות נזה, כ"ת יבדה בוודחי יקלה מכלל שפחה גמורה והוקל עולה מעלית שם גם עוד לינוה חפשית מכל ענדות, ויתורגם: (חונך זיו דַּחֲדוך בעפֿריין וועלט).

תרגום אשכנזי קך

צו פֿערקויפֿען, נאַכדעם ער זעלבסט ליעבלאָז געגען זיא געוועזען. (ט) בעשטימט ער זיא פֿיר זיינען זאָהן, זאָ מום ער נאַך דעם רעכטע דער טעכטער א הר געשעהען לאַסען. (י) וועז ער איהם אויך

ר ש "י

ולגלת שלף הוח מסייע בפדיונה ומה הוח מקום שנותן לה שמגרע מפדיונה בשפר השנים שעשתה חלגו כלגו היח שכורה חלגו. כיולד הרי שקנאה בשנה ועשתה חלגו שתי שנים חומרים לו יודע היית שעתיד' לגלת לסוף שם נמלת שקנית

עבודת כל שנה ושנה בשעת המנה ועשתה לחלך שתי שנים הרי שליש המנה טול שני שליש' המנה ותלת מחלך: לעם נכרי לת ימשול למכרה. שחינו רשאי למוכרה לאחר לת החדון ולת החב: בבגדו בה. שם נת לבגוד בה שלת קיים בה מלות יעוד וכן תניה מחר שנגד בה ומכרה לזה: (ט) ואם לבנו ייעדנה. החדון מלמד שתף בנו קט תחתיו ליעדה שם ירלה תניו ושינו לריך לקדושין שחרים שלת חומר לה הרי לת מיועדת לי בכסף שקיבל לתיך בדמיך: כמשפט הבנות. שחר נסות ושונה: (י) שם שחרת יקח לו. עליה: שחרה כסותה ועונתה לת יגרע. מן החמה שייעד לו בבר:

תרגום אשכנזי

משפטים כא

יִקְּחֶנּוּ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ
לֹא יִגְרָע: (י) וְאִם־שְׁלֹשׁ־אֵלֶּה
לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין
כָּסֶף: ס (יא) מַכֵּה
איש

אייגע אַנדערע פֿרויא ניכט,
זאָ מוס ער דאָך איהרע
קאָסט, קלײדונג אונד וואָה-
נונג ניכט אַבערעכען. (י) לייי-
סטעט ער איהר אַבער דיעזע
דרייא שטיקקע ניכט, זאָ גע-
העט זיא אונעמגעלדליך פֿאָן
איהם וועג. (יא) ווער אי-

רש"י

שארה. מזונו: כסותה. כמשמעו: ועונתה. תשמיש: (יא) ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם לא משלם אלה לא יעשה לה ומה הן הג' ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותלך וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה נידה לפדות את עלמה: ויצאה חנם. ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומה היא היציאה. למדך שתלת בשימנין ותשהה עמו עד שתביא שימנין ואם הגיעו עד שניס קודם שימנין כגר למדנו שתלת שנות' העברי לו העבריה ועבדך עד שני' ומהו האמור כאן ויצאה חנם אשם קדמו שניס תלת כאן. או לימו לומר שתלת את בנגרו' תלמוד לומר אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: (יב) מכה איש ומת. כמה כתונים
נאמרו

באור

עליה: שארה, לדברי האומר (בכתובות דף מ"ז ע"ב) מזונות האשה לחורייתא, שארה, (כתרגומו זיונה), אלו מזונות, וכן הוא אומר ואזר חלציו שאר עמי (מיכה ג' ג'), וכן ויאמר עליהם בעפר שאר (תהלים ע"ח כ"ז), דבר המעמיד ומשחיר חיי האדם, והוא המזון, ומזה הטעם נקראו קרובי האדם שאר בשרו, או שאר בקמ"ץ האל"ף, או שארה, הטעם קיום ושארית, מה שנשאר מן האדם במותו, וכן תקרא העיסה משארה, משארתם לרעת בשלתם (לעיל י"ב ל"ד), על שם המזון, כי הלחם הוא עיקר מזונותיו של אדם: בסותה, מלבושים: ועונתה, כנוי לתשמיש, דבר המענה את האשה בהמנעו ממנה, וכן הוא אומר אם תענה את בנתי (בראשית ל"א נ'), וי"מ ענתה מגזרת עת, כי הוא עת את דודים, כי מלת עת בחסרון נו"ן, כמו לחמת, על כן נדגש תי"ו עתך ועתו כמו לחמתו. וי"ל ועונתה דירה, לשון מעון, כי מ"ם של מעון נוסף. והאומר מזונות האשה תקנת חכמים, תחת מעשה ידיה, יפרש הכתוב בענין לאחר (עי' בפי' הרמב"ן): לא יגרע, לא ימנע מזלת האמה שייעד לו בבר, ואע"ג אם לא יצא לחרת, כי הכתוב דבר בהווה: (יא) ואם שלש אלה, היעוד לו או לבנו או הפדיון: לא יעשה לה, הכוונ' שלא יעשה לה לא תחת משלם אלה: ויצאה חנם, מז"ל פירשו שתלת בשימני נערות, תע"פ שלא הגיע לא עד ולא יובל: חנם אין כסף, מז"ל דרשו כפל הלשון מד לנערה ומד לבוגרת (קדושין דף ד' ע"ח). ולפי הפשט נא הכפל לתוספת בלור, לפי שמלת חנם סובלת ג' פירושים, חנם בלא ממיר, כמו חנם ומכרתם (ישעי' נ"ב ג'), וחנם בלי הצנת התכלית, כמו ולא תתירו מזבחי חנם (מלאכי א' י'), כי חנם מזורה הרצת (משלי ו' י"ז), לבן יוסיף לפעמים התיבה הנרדפת אין כסף, כמו כי מת אתה ולא תחי' (מלכים ב' כ' ו' וישעי' ל"ח ו'): (יב) מכה איש ומת, הנהו בל בך עד שמת הוא, וכן

המעמר

(יא) ואם שלש אלה, לפי דרבי מוסב זה על שארה בסותה ועונתה, וכמו שאמר הרשב"ם, כי רבים מצבו כן, והכוונה שאם ייעדנה ולא יעשה לה שלש אלה, לו, ויצאה חנם, יכריחהו הב"ד לשלחה לחפצי בתין בסף כי לא לריבה ממנו ספר כריתות יען לא היתה רק פילגש בלא קופה וקידושין. (יב) מכה איש, כתב הרשב"ם טעם להזכיר זה לאחר שזכר ענד ושמה, כי

משפטים כא

אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: (יג) וַאֲשֶׁר
לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ
וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס
שָׁמָּה: ס (יד) וְכִי־
יזד

תרגום אשכנזי קלא

נען מענשען שלעגט, דאס
ער שטירבט, זאָלל געטער־
טעט ווערדען. (יג) האָט
ער איהם אַבער ניט נאַכגע־
שטעללט, זאָנדערן גאָטט האָט
עם איהם זאָ אין דיא האַנד
געפּינט, זאָ ווערדע איך דיר
איינען אָרט בעשטיממען, ווּאָהין ער פֿליעהען זאָלל. (יד) ווען אַבער יעמאַנד זיי־
נען

תרגום אונקלוס

אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל: (יג) וּדְלָא בְמָן לֵיהּ וּמַן
קֳדָם יְיָ אִתְמְסַר לִידֵיהּ וְאֶשַׁוֵּי לָךְ אַתְרָא
דִּי יֶעֱרוֹק לְתַמָּן: (יד) וַאֲרֵי יִרְשַׁע גְּבַר עַל

ר ש "י

נאמרו נפ' רוצחין ומה שבידי לפרש למה
נאמר כלם לפרש: מכה איש ומת. למה
נאמר לפי שנאמ' ואיש כי יכה כל נפש מדם
מות יומת (ויקרא כ"ד) שומע אני הכאה
בלא מיתה תלמוד לומר מכה איש ומת איזו
חייב אלא בהכאה שיש מיתה. ואם נאמר
מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי

חברית

לומר איזו חייב עד שיכה איש הכה את העבד ואת הקטן מנין ת"ל כי יכה כל נפש מדם לפילו קטן
ולפילו עבד ועוד אלו נאמר ומכה איש שומע אני לפילו קטן שהכה והרג יהא חייב ת"ל ואיש כי
יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה על נפש מדם לפילו נפלים במשמע תלמוד לומר ומכה איש איזו
חייב עד שיכה בן קיימא הרוצה להיות איש: (יג) ואשר לא צדה. לא ארב לו ולא התכוון: צדה.
לשון ארב וכה"ל ואתה צודה את נפשי לקחתה (שמואל א' כ"ד) ולא יתכן לומר צדה לשון הכל ציד
שבילת חיות אין נופל ה"ל בפועל שלה וגם דבר בא ליד וזה שם דבר בו לדייה ופועל שלו צודה וזה
פועל שלו כל. ואומר אני פתרונו כתרגומו ולא כמן ליה. ומנחם חבירו בחלקו ליד ואין אני
מודה לו ואם יש לאחרו בחלק ממחלוקת של כל נחברנו בחלק על כל תנחומו (ישעי' ס"ו) צדה תורה
(שמואל א' כ') ומלין לנד עילאה ימלל (דניאל ז') אף כאן אשר לא צדה לא ארב למנוף לו שום כל
מיתה ואף זה יש להרהר עליו מ"מ לשון תורב הוא: והאלהים אנה לידו. זמן לידו לשון לא תאונה
לליך רעה (תהלים ל"ב) לא יאונה לצדיק כל און (משלי י"ב) מתאנה הוא לי (מלכי' ב' ח') מזדמן
למנוף לי עילה: והאלהים אנה לידו. ולמה תלה זאת מלפניו הוא שאמר דוד בארב יאמר משל
הקדמוני מרשעים יצא רשע (שמואל א' כ"ד) ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא
קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו במה הכתוב מדבר בזמני
בני אדם א' הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה
מזמין לפונדק לאחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה
שהרג במזיד והורגו ועדים מעידין עליו ומחייבין אותו לגלות נמלא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג
במזיד נהרג: ושמתי לך מקום אף במדבר שינוס שמה ואי זה מקום קולטו זה מחנה לויה:

באור

מתורגם בל"ת: איש, כולל זכר ונקבה: (יג) לא צדה, לא ארב לו, ולא נתכוון להרגו,
כמו ואתה צודה את נפשי לקחתה (שמואל א' כ"ד י"ב): אנה לידו, כמו מתאנה הוא לי
(מלכים ב' ה' ז'), מנקש סבות ועלילות, וכן תאנה הוא מבקש (הושע י"ד ד'), לא יאנה
לצדיק כל און (משלי י"ג כ"א), והטעם שהשם סבב ועלל לו זה בעבור עון אחר שעשה, והוא
לא כוון לכך, וכן דרך המקרא ליחס כל דבר אל השם יתעלה, שהוא עלת הכל, חוץ מן
המעשי' הנעשים על הבחירה החפשית, שהם מעשה האדם. ושמתי לך מקום, כשיהיו ערים

המעמר

לריך לפרש משפט מכה עבדו ואמתו וזה הלים מישראל ע"כ, לולם לדעתי הוא כי אחרי שדבר
במשפט שבין אדם לעבד שהוא המלוי, ידבר עתה מהמשפטים שהם לך בדרך מקרה והתחיל
באמור וסיים בקל, כדרך עשרת הדברים שאחר שלרנו. (יג) לא צדה, לוד ולא לחיים המה,

תרגום אשכנזי

משפטים כא

יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס (טו)וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס (טז) וְגֹנֵב

איש

נען נעכסטן פֿאַרזעטצליך מיט הינטערליסט אומבריננעט, זאָ זאללסט דוא איהן פֿאָן מיינעם אלטאַרע הינוועגנעה= מען, וויעדער צו שטערבען. (טו) ווער פֿאַטער אדער מוט= טער שלעגט, זאָלל געטער= טעט ווערדען. (טז) ווער איי= נען

ר ש "י

(יד) וכי יזיד איש. למה נאמר לפי שנאמר מכה איש וגו' שומע אני אפילו ענד ורופא שהרג ונלוה בית דין שמית נמלקות לרבעים והלך המכה את בנו והרג הרופא את תלמידו והשוגגן תלמוד לומר וכי יזיד ולא שוגג על דעתו ולא על עונד כוכבים ומזלות להרגו בערמה ולא נלוה בית דין והרופא והרוצח בנו ותלמידו אלא על פי שהם מזידין אין מערימין: מעם מזבחי. אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות: (טו) ומכה אביו ואמו. לפי שלדרנו על החובל בחבירו שהוא נתחלומין ולא במיתה הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא נהבלה אים בה חבורה: לאביו ואמו. לו זה לו זה: מות יומת. בחנק. (טו) וגונב

לים

תרגום אונקלוס

חַבְּרִיהּ לְמִקְטְלֵיהּ בְּגֵכִילוּ מִן מַדְבְּחִי תְּהַדְּרִנֵּיהּ לְמִקְטַל: (טו) וּדְיִמְחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל: (טז) וּדְיִגְנוֹב

נפשא

ומזלות להרגו בערמה ולא נלוה בית דין והרופא והרוצח בנו ותלמידו אלא על פי שהם מזידין אין מערימין: מעם מזבחי. אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות: (טו) ומכה אביו ואמו. לפי שלדרנו על החובל בחבירו שהוא נתחלומין ולא במיתה הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא נהבלה אים בה חבורה: לאביו ואמו. לו זה לו זה: מות יומת. בחנק. (טו) וגונב

לים

באור

לבבת. (הרשב"ם), ורש"י פי' אף במדבר שינוס שמה, ואי זה מקום קולט? זה מזבח לויה. (והוא מהמכילתא): (יד) בערמה, להוליא בית דין, והרופא והרוצח בנו ותלמידו, אלא"פי שהם מזידין אין מערימין: מעם מזבחי, הכווגה שלא יהי' למזיד מנוס כלל, ולא יקלטנו שום מקום, ואם אל המזבח ינוס, כאשר עשה יואב, גם משם תקחנו למות, ואז"ל אמרו לאמי' כהן ורוצה לעבוד עבודת מזבחי: (טו) ומכה, אף הכאה אחינה של מיתה, ורז"ל פירשו בעושה חבורה: אביו ואמו, או אביו או אמו: מות יומת, בחנק, וכן כל מיתה

האמורה

המעמר

כי הזיד יתכוון לרדוף את בידו (עיין ספר המלים להחכם בעזעניום), וגם רש"י כבר הרגיש בזה, דוק בדבריו ותמלא כי כן הוא, ולדעתי גם בידה שעניגו מזון (בראשית מ"ב כ"ה) גם הוא המתעף מן לוד, כי ידוע שבימים הקדמוניים בחצר רבתה חית הארץ וגם לא הורגלו עוד בני אדם לעבוד את אדמתם, רב מחיתם היה לבוד ביד, ולזה קראו לכל מין מזון בשם בידם גם אם הוא מפרי האדמה. (יד) מעם מזבחי, כתב הרלב"ע: הנה זה היפך הכתוב הראשון בשם כתיב ואמתי לך מקום והם ערי המקלט, רק המזיד שינוס אפילו על המזבח וכו' יומת ע"כ, ויפה דבר כי הורה לנו הכתוב שאין המקום גורם כלל לכפר או להגיל, אם אף הוא מפשע גם מקום חול קולטתו, ואם ידיו דמים מלאו, גם קדש הקדשים לא יפנה עליו. (טו) ומכה אביו, אמר הרלב"ע: לפי שהזכיר מכה איש ומת הוצרך לפרש כי אם מכה גם בלא מיתת האיש המוכה ביומו, כמו מכה אביו ע"כ, והוא הדבר אשר דברתי שהכתוב יערוך המשפטים מאמור לקל. (טז) וגונב איש, טעם ההמשך שהניח הרלב"ע בשם הגאון לפי שרוב הגנבים וגנבים כאלה קטנים ולא יכירו את אבותם ויתכן שיכים ויקללום, הוא רחוק מאד, אך לדרכי יקשר המשפט הזה היטיב אל הקודם, כי יאמר שים דין מיתה גם בפשוטה שלא יעשה העושה שום רושם בנוף העשוק כמו בגונב איש, ולבסוף הוכיר שים גם מטה מות

במולח

משפטים כא

אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת
יוּמָת: ס (יז) וּמְקַלֵּל אָבִיו
וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס (יח) וְכִי־
יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־
רעהו

(יח) וען מענער אין צאַנק נעראַטהען, אונד איינער שלעגט דען אַנדערן מיט אייַ־
נעם

תרגום אשכנזי קלב

נען מענשען שטיעלט, אונד פֿערקויפֿט איהן, מאַן האַט איהן אַבער פֿאַרהער אין זיי־ נער נעוואַלט געפֿונדען, זאָלל נעטעדטעט ווערדען. (יז) ווער פֿאַטער אָדער מוטטער פֿלוכט, זאָלל נעטעדטעט ווערדען.

תרגום אונקלוס

נַפְשָׁא מְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִזְבְּנִנֵּיהּ וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵיהּ
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל: (יז) וּדְיָילוֹט אֲבוּהִי
וְאִמֵּיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל: (יח) וַאֲרֵי יִנְצוֹן
גַּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר יַת חַבְרֵיהּ בְּאַבְנָא אוֹ
בכורמיוא

רש"י

לים ומכרו. למה נאמר לפי שנאמר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב נפש אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין ת"ל וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש גונב אשה מנין ת"ל גונב נפש (דברים כ"ד) לכך הוקרכו שניהם מה שאין זה גלה זה: ונמצא בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמלך בגר קודם מכירה: מות יומת. בחנק כל מיתה האמורה בתורה סתם חנק היא והפסיק הענין ובתב עוד וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו. ונראה לי היינו פלוגתא דמר סבר מקושין הבאה לקללה ומה סבר לא מקושין: (יז) ומקלל אביו ואמו. למה נאמר לפי שהוא אומר איש איש יקלל את אביו (ויקרא כ') אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אשה ת"כ למה נאמר איש אשר יקלל להוליא את הקטן: מות יומת. בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה וכנין אב לבלם באבן ירגמו אותם דמיהם בם (שם) ומקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו: (יח) וכי יריבן אנשים. למה נאמר לפי שנאמר עין תחת עין לא למדנו אלא דמי ליכריו אבל שבת ורפוי

באור

הלמורה בתורה סתם: (טז) ונמצא בידו, קודם המכירה, שראו עדים שהכניסו מרשות הגונב לרשותו, ואחר כך מכרו לאחר, כמו שבאנו הגונב נפש מישראל, היינו מיד עד שיכניסנו לרשותו, ואמרו בברייתא גנבו ולא מכרו, מכרו ועדיין הוא ברשותו פטור. והנה שעור ונמלך בידו, לאחר שנמלך בידו, ויאבן לומר שהוא מוסב על הלוקח, שומלך בידו של לוקח, שאם לא הכניסו הלוקח מרשות הגונב לרשותו, אין הגונב חייב מיתה, לפי שלא נגמר המכר ביניהם, לו לפי' נגמר המכר, וקנה ע"י הגבהה לו במשיכה באחר של שניהם, יפטר, עד שילא מרשות הגונב לרשות הלוקח. (שטת הרמב"ן ז"ל שפי' כן לשון הברייתא עדיין הוא ברשותו): (יז) ומקלל, מלאנו קללה בזכירת השם, כמו ויקללם בשם ה' (מלכים ב' ב' כ"ד), גם בלא זכרון השם, וקדמונינו ז"ל העתיקו עד שיקלל בהזכרת השם: מות יומת, בסקילה, וכל מקום שנאמר דמיו בו, בסקילה, וכנין אב לבלם באבן ירגמו אותם דמיהם בם (ויקרא כ' כ"ז) ונמקלל אביו

המעמר

נמולל שפתים והוא מקלל אביו ואמו. (יח) וכי יריבן, לאחרי שהזכיר העבולות שהם במיתה, יזכיר עתה אלה העבולות שלפעמים יש עליהן עונש מיתה ולפעמים רק עונש ממון, והם כי יכה איש את רעהו שחובטין אותו בבית האסורין, כמו שבתבו רבותינו ז"ל ואם ימות מאותו ההכאה דתו להמית, ואם יקום, שבתו יהן ורפא ירפא. וכן כי יכה איש את עבדו שהם ימות תחת ידו נקם ינקם, ואם לא אך את בספו יעבד, וכן אם יגוף איש אשה ויצאו ילדיה שאם יהיה אסון נפש תחת נפש וכדעת האומר נכם ממש וכמו שנבאר, ואם לא שלם ישלם.

תרגום אשכנזי

משפטים כא

רְעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: (יט) אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנָקָה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס שני (כ) וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־

אמתו

נעם שטיינע, אָרער מיט דער פּויסט, ער שטירבט צוואַר ניכט, מום אַבער צו בעטטע ליגען: (יט) ווען ער ווידערער אויפֿשטעהט, אונד אַן אייגער קריקקע אויף דער שטראַסע סע הערום גיהן קאַן, זאָל זאָלל דער שלעגער פֿרייא זיין, יעראָך זאָלל ער איהם פֿערזיימונגסקאָסטן ערשטאַטטען, אונד איהן היילען לאַססען. (כ) ווען יעמאַנד זיינען קנעכט אָדער זיינע מאַגד מיט

דעם

ר ש י

ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו: ונפל למשכב. כתרגומו ויפול לבטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו: (יט) על משענתו. על בוריו וכחו: ונקה המכה. וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שנרפה אם ימות זה וכן מצינו בפרק זה והולך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה: רק שבתו. בטול מלאכתו מחמת החולי אם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו אומר קצוצין שהרי אף לאחר החולי הינו רואין למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ירפא. כתרגומו יאלם שבר הרופא: (כ) וכי יכה איש את עבדו או

את

תרגום אונקלוס

בְּכוּרְמֵיָא וְלָא יְמוּת וְיִפּוֹל לְבוּטְלָן: (יט) אִם יְקוּם וְיִתְהַלֵּךְ בְּבָרָא עַל בּוֹרְיֵיהּ וִיהֵי זַכָּאָה מַחְיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵיהּ יִתֵּן וְאָגַר אַסְיָא יְשַׁלֵּם: (כ) וַאֲרֵי יְמְחֵי גְּבַר יָת עַבְדֵּיהּ אוֹ

ית

באור

מכיו ומתו נאמר דמיו בו (שם ט'): (יח) באגרף, על לשון רז"ל מגרוף הוא היד שיקנטו הלקטעות לתוך הכף להכות בה (פויסט בל"ז), והזכיר הכתוב שתי הכלות, לחת קצה, והיה נתכן, ולחת קלה, והיה בגרוף, לומר כי בשתיהן כיוצא לומד, וחובשין לותו, שם ימות זה, כגון שהכהו על נפשו, רוצה הוא מות יומת, ואם לא ימות ישלם שבת ורפוי. וי"מ מגרף כמו רגב עפר (ערדשאָלע בל"ז), מלשון עפר, עצמו פרדות תחת מגרפתיהם (יואל ג' י"ז), והחלף נוסף כחל"ף חזרוע, והוא דעת תונקלוס שאמר בגורמיזא, והזכיר לת זה, לאמר כי גם ברגב יומת, אם הכהו במקום שיש בו כדי להמית. (מדברי הרמב"ן): ונפל למשכב, כתרגומו ויפול לבוטלן, לחולי שמבטלו ממלאכתו: (יט) אם יקום וגו', לפי פשוטו של מקרא דבר הכתוב בהווה, שאם יתחזק המוכה ויצוא כמו חלין, עד שיקום ממשכבו לגמרי, ולא יקוד חליו, כי אם יתהלך בחון בשווקים וברחובות, על משענת מטה לאבר בידו, כמשפט החולים שנתרפאו, והכלל שיאמדוהו לחייס: ונקה המכה, למדך שחובשין לותו, עד שנרפה אם נתרפא זה, ופי' ונקה שיוליאו מבית האסר: שבתו, מגזרת שביתה, על משקל שנרו, ושרשו שבת כי התי"ו שרש, והוא שם ע"מ שבר קנה, או שברו יצב, והוא מקורע"מ רדת, והטעם זמן ישיבתו בבית, שובת ממלאכתי, הפך והתהלך בחון: יתן, ישלם לו: ורפא ירפא, כתרגומו יאלם שבר הרופא, ושנה הכתוב לאמר רק שבתו יתן ורפא ירפא, ולא לאמר רק שבתו ורפואתו יתן, להגיד שיתן השבר אל הרופאים וירפאו אותו, ולא יוכל לתבוע שיתן לו השבר, והוא יעשה בו דגרים לאחרים, רק ירפא בו על כל פנים, (הרמב"ן): (כ) את עבדו, בכנעני הכתוב מדבר, כמו שאמרו חז"ל, לפי שאמר בתחרונה כי בספו הוא, אבל עבד עברי אינו בספו, אלא כשכיר כתוב עמו ואינו כיוצא

לכל

משפטים כא

אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ
נָקֹם יִנָּקֵם: (כא) אַךְ אִם־יוֹם אוֹ
יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ
הוּא: ס (כב) וְכִי־
יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה
ויצאו

תרגום אונקלוס

יַת אַמְתֵּיהּ בְּשׁוּלְטַן וְיִמּוּת תְּחוֹת יְדֵיהּ
אִתְדָּנָא יִתְדָּן: (כא) בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין
יוֹמִין יִתְקַיְּמוּן לָא יִתְדָּן אֲרֵי כַסְפֵּיהּ הוּא:
(כב) וַאֲרֵי יִנְצוֹן גַּבְרִין וְיִמְחוֹן אִתְּתָא מְעַדְיָא
ויפקון

תרגום אשכנזי קלג

דעם צופֿטשטאָקע שלענט,
אונד ער שטירבט אונטר זיינער
האַנד, זאָל ווירד עם נערא־
פֿען; (כא) יעראָך, ווען ער
איינען טאָג אָדער צוויא נאָך
לעבט, זאָלל עם ניכט גע־
ראָפֿען ווערדען, ווייל עם זיין
געלד איזט. (כב) ווען זיך
מענגער האַרערן, אונד פֿער־
לעטצען איינע שוואַנגערע
פֿרויא

ד ש י

לת לממתו. בעבד כנעני הכתוב מדבר
לו לינו מלך בעברי ת"ל כי כספו הוא מה
כספו קנוי לו עולמית לף עבד הקנוי לו
עולמית והרי היה בכלל מכה איש ומת
מלך גם הכתוב והוציאו מן הכלל להיות
נדון בדין יום או יומים שאם לא מת תחת
ידו ונהרג מעת לעת פטור: בשבט. כמין
גו כדי להמית הכתוב מדבר או לפי' אין גו כדי להמית ת"ל ביצרהל ואם בלבן יד אחר ימות גם
[או נכלי עץ יד אחר ימות גו] הכהו והלך דבריס ק"ו מה יצרהל חמור אין חייב עליו אלא ח"כ
הכהו בדבר שיש גו כדי להמית ועל אחר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לכ"ש: נקום ינקם.
מיתת סייף וכתיב נוקמת נקם ברית (ויקרא כ"ו): (כא) אך אם יום או יומים יעמוד לא יקם.
אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כ"ש אלא יום שהוא כיומים ומי זה זה מעת לעת: לא יקם
כי כספו הוא. הא אחר שהכהו אף על פי שהרג מעת לעת קודם שמת חייב: (כב) וכי ינצו אנשים.
זה עם זה ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה: ונגפו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה כמו
פן

באור

לכל דבריו: בשבט, נה"ל הידיע', כי דרך המוסל להיות בידו שבט מוסר, ואעפ"כ יזהר
ולא יכוון בו מכה רבה: נקם ינקם, אמרו ז"ל שהוא מיתת סייף, וכן הוא אומר ונקמת
נקם ברית (ויקרא כ"ו כ"ה): (כא) כי כספו הוא, ודינו להנותו דרך תוכחה: (כב) וכי ינצו
אנשים, זה עם זה, ונתכוון להכות את חבירו, והכה את האשה: ונגפו, אין נגיפה אלא לשון
דחיפה, כמו פן תגוף באבן רגלך (תהלים ל"ב י"ב), ובטרם יתנגפו רגליכם (ירמי' י"ג ט"ז),
ולאבן

המעמר

(כ) בשבט, יפה אמר הרשב"ם בדבר שאדם רגיל להכות את עבדו להוכיחו, אבל בחרב לפי
הפשוט גם אחר יום או יומים ינקם. (כא) יעמוד, כתב הרמב"ן על דרך הפשוט הוא שיקום
העבד ויעמוד על רגליו שאז נחשב אלו מת מחמת המכה ההיא אלא מדבר אחר נתחדש ע"כ.
ואל זה כמו שכתב הרלב"ע, כי רחמי השם על כל מעשיו, וכתיב בדוד ושם לנר שבבת ע"כ.
(כב) וכי ינצו, רלה בני ובכם, כי אנחנו לא נלך בטח בדרך התורה כ"א על משענת הקבלה
החמתית, כי הוה לולא פירושם [מז"ל בפרשה הזאת] יפשוט הפשטן בטעות, שמה אנוש וילחו
ילדיה ולא יהיה לחסון, הכוונה שאם הנשים שילדה המה חיים ובריאים, וגם לאשה לא נעשה
דבר, בכל זאת ענש יענש, כי מלבד שתחוגדל בחב האשה אם בלא את תכרע ללדת ורוב פעמים
יש בו סכנה גם לה גם לילד, מלבד זאת הנה הנשים אחר נולדו טרם הגיע הזמן אחר הוקבע
מטבע לזה, ובפרט אם ע"י ההכאה נפתחו דלתי בטנה, הילדים המה חלושים מאד, יכריעם
החבות

תרגום אשכנזי

משפטים כא

וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ
יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל
הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: (כג) וְאִם־
אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת

נפש

פֿרויא, זאָ דאַס איהר דיא קינדער אַבנעהען, עס איזט אַבער ווייטער קיין אונגליק ערפֿאָלגט, זאָ זאָלל דער מאַן־ אַטער מיט איינער געלד־ בוסע בעשטראַפֿט ווערדען, וויא איהם דער עהעמאַן דער פֿרויא אויפֿלעגען ווירד, אָדער ער בעצאָהלט נאַך דעם אויסשפרוכ דער ריכטער. (כג) איזט אַבער דער פֿרויא זעלבסט איין אונגליק ערפֿאָלגט, זאָ מוסט דוא פֿערזאָן פֿיר פֿערזאָן הינגעבען.

רעלטס

רש"י

תרגום אונקלוס

וְיִפְקוּן וַלְדָהָא וְלָא יְהֵי מוֹתָא אִתְגַּבָּאָה יִתְגְּבֵי כְּמָא דִי שַׁוִּי עֲלוֹהִי בַּעֲלָה וְיִתֵּן מִן מֵימַר דַּיָּנַיָּא: (כג) וְאִם מוֹתָא יְהֵי

ותתן

פן תגוף נתכן רגליך (תהלים ל"ח) נטרס יתנגפו רגליכם (ירמי' י"ג) ולתכן נגף (ישעיה ח'): ולא יהיה לסון. נתזה: ענוש יענוש. לשלם דמי ולדות לבעל שמין לותה כמה היתה רוצה ליתכר בשוק להעלות בדמים בשביל הריונה: ענוש יענש. יגבו ממון מזנו כמו וענשו לומו מלה כסף (דברים כ"ב): כאשר ישית עליו וגו'. כשיתבענו הבעל בב"ד להשית עליו עונש על כך: ונתן. המכה דמי וולדות: בפלילים. ע"פ הדיינים: (כג) לא לסון יהיה. נתזה: ונתת נפש תחת נפש. רבותינו מולקין בדבר יש לומרים נפש ממש ויש לומרים ממון תלכל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק:

עין

באור

ולתכן נגף (ישעי' ח' י"ד): ולא יהיה אסון, נתזה: ענוש יענש, ישלם דמי ולדות לבעל, והוליקו הכתוב בלשון עונש שהוא כמו קנס, לפי שאין כאן ממון תשלומין, כי מי יודע גולדות לא יגליחו. (הרמב"ן): כאשר ישית וגו', רש"י ז"ל פירש כשיתבענו הבעל בב"ד להשית עליו עונש על כך, והכוונה שגיד הבעל לתבעו ולא גיד האשה, כי אין לה חלק וזכות בהם: ונתן, המכה, הדמים: בפללים, ע"פ שומת ב"ד. והרמב"ן ז"ל פי' ע"פ דרכי שהקנס ההוא יהי' כאשר ישית בעל האשה, שהוא חפץ בילדיו, ומצוינים הם לתלו, ויתן זה בפלילים, שלא יתן עליו עונש יותר מכדי דמיהן. ויהי לפי זה ונתן מוסב על הבעל, שהוא יתן עליו עונש כפי הרצוי, ולא ירבה עליו יותר מדאי: (כג) ואם אסון יהיה, נתזה: ונתתה נפש תחת נפש, רבותינו (בסנהדרין דף ע"ט ע"א) מולקים בדבר, י"ל נפש ממש, וי"ל ממון תלכל לא מיתה, שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה, ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהי' נמכר

בשוק

המעמר

התורה לעמול ולטפל עמהם בגידולם יותר משאר הבנים, ולכן מן הרצוי כי המזיק ישלם כל זה לבעל האשה, לולם לא לסון יהיה בין לה בין לילד לז נפש תחת נפש — כן נוכל לפרש הענין ע"פ משמעות הכתובים. לך לפי זה יהיה מיוב מיתה גם על העובר אשר עדיין לא רצה לור השמש, ועוד נלמד השדה יאמר, וזה לינינו נפי משפט החל הרמוס וחנון, וכמו שכתב החכם החכרנחל ז"ל: וכמה מהחמלה והחנינה בעונשיה מה שלא נמלא בנימוסי קלת הלומות כי יעניש הגורם הפלת האשה בין בדעת בין שלא בדעת בעונש ההורג את הנפש, והתורה החלהית רצתה שהילדים שעדיין לא נולדו בין רצוי שיהיה משפטם נתים הגדול ע"כ. בעל האשה, אשר

גם

נֶפֶשׁ: (כד) עַיִן תַּחַת עַיִן. שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת

רגל

תרגום אונקלוס

וְחִבּוּן נַפְשָׁא חֲלַף נַפְשָׁא: (כד) עֵינָא חֲלַף עֵינָא שִׁינָא חֲלַף שִׁינָא יְדָא חֲלַף יְדָא רַגְלָא

חלף

תרגום אשכנזי קדר

(כד) (רעכטסווענגען זאָלטע) אוי גע פֿיר אויגע (זיין), צאַהן פֿיר צאַהן, האַנד פֿיר האַנד, פֿום

ר ש " י

(כד) עין תחת עין. סימא עין חבירו נותן לו דמי טיבו כמה שמיחתו דמיו למכור בשוק וכן כולם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל:

באור

נשוק. (רש"י): (כד) עין תחת עין, הידוע בקבלת רז"ל (בב"ק דף פ"ג ע"ב) שהוא ממון, ובא כלשון הזה בתשלומין, ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש (ויקרא כ"ד י"ח), והנה רחיות רבות יש לדבריהם מצקול הדעת, ומשפט השכל היישר, כמו שאמר הגאון רב סעדיה כי לא הכה לאדם עין חבירו וסירה שלישית לור עיניו, איך יתכן שיוכה מכה זאת בלי תוספת ומגרעת, לולי יתעיך לור עיניו כלו, ויותר קשה הכויה והשלע והחבורה, כי לא היו במקום

המעמר

גם נאמר כי דאי לעד ונשת לאשה המה, והפסוק יכלול גם את הלה בנקין, בכל זאת יולדק מיושת עליו בעל האשה כי על פי הדוב בבא תמצא מדבר, כי אין מדרך הנשים בימים ההם לבוא לבתי הדיינים. (כד) עין, לאחר שהזכיר המשפטים שים בהם בניהם חופן מן האופנים משפט מות באבר אחרנו, יבאר עתה דין אם מיסר אחד מאבריו, כי גם בזה את נפשו הוא לוקח בחלק אחד מן הגוף, כי לאבר הנלקח לא תעלה עוד תרופה והוא מת בחמת; וזה לימו דומה בכל למה שבאר לעיל אם יריבן אנשים שבאתו יחן ורפא ירפא, כי אם עוד יעוד הנזק לחיתנו ולא אסרהו רבר, אבל בתן הנזק כל ימיו בעל מום, וכל ארי גלעד בל ימלאו את אסרונו עוד, ולזה מן הראוי כי יענש יותר. והנה בעיקר כוונת עין תחת עין בבר הניח הראב"ע מה שהתוכחו יחדו הגאון עם בן זוטא שהיה מבת הקראים והבין הדברים בבתבם, והגאון הראה כי מכל הבתובים אין ראיה מבוררת שלא תהיה המבוון תשלום ממון, גם הניח ראיה מפלאת המושבל שיהיה זה משפט מעוקל אם יהיו הדברים במשמען, ואחריו החזיקו בעל הבוזרי הראי"ח והרב המאור עיין בדבריהם; ואולם בבל טענות השבליות לא נתקרר דעת חז"ל (ב"ק דף פ"ג ע"ב. ופ"ד ע"ח) עד שהניח רב אחי גזרה שוה מתחת תחת ועליו אין להשיב בבודע. גם בא שם תניא ר"ח אומר עין תחת עין ממש, והקשו ור"ח ליה בבל תגאי? ותרצו מה שתרצו ע"ש. ובאמת שאם גם מצד הסברת היישרה אם נאמר שהדברים במשמעם והמום אשר נתן בעמיתו יתן בו, לפעמים לא יהיה העונש נערך אל הפעולה, הנה בבל זאת אין הברת שתהיה הבוונה על עונש ממון רק על עונש גופני שהב"ד יסרהו בפי הערך אשר הזיד לעשות רעה לרעהו, אם לאסרו בבית האסורים או להבותו בפי רחות עיני הדיין, והנחוש מוסר זה לב"ד כי אין לאחרון על זה משפט מוחלט השוה לבל נפש ולבל מקרה אשר ממנו נתהוה הפעולה הזאת, ואין זה במו דיני ממונות בידוע לבל מבין. וזה נבון מפלאת המשפט אשר על פיו לא לבד נבון להשיב הנזק, כ"ח גם ליסר הרשע בדי רשעתו ות"ב אף אם שבתו יחן ורפא ירפא בבל זאת עוד ראוי לעונש על אשר הרע לעשות ונתן מום קשה בחבירו, ומזה העונש לא יובל הנזק לפטור את המזיק גם אם ירצהו בבסף רב, יען מחוק השופטים הוא להסיר בל מבשלה מזיק לאחרת בני אדם, ואם בבסף יבפור בל חבלה ת"ב לישוח העשיר אשר בסף לא יחשוב הלא יבה וימחץ בחות בפשו וישלם באשר יושת עליו. ועל מה שנת' בויה תחת בויה וגו' נאמר ג"ב שהוא בענין שלא יובל להתרפאות עוד, ויהיה בו מום קבוע, וזו ראוי להשניח החובל בעונש גופני, וזה בבר סרה טענת הרמב"ן שאם יהיה עין תחת עין במשמעו איך אמר שבתו יתן ורפא ירפא, הלא גם הניזק צריך לתת למזיק שבתו ורפואתו (עיין בדבריו), כי בפשוט הדין נותן שהמזיק שלם ישלם לניזק בבל אשר אסרוהו, כי מה יתן ומה יוסיף זולת לניזק אם

המזיק

תרגום אשכנזי

פום פיר פום, (כה) בראנד־
מאהל פיר בראנדמאהל, וואונ־
דע פיר וואונדע, ביילע פיר
ביי־

משפטים כא

רַגְלוֹ: (כה) כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה
פֶּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת

חבורה

ר ש ״ י

(כה) כויה תחת כויה. מכות לם ועד עכשיו
דבר בחבלה שים נה פחת דמים ועכשיו
בשלין נה פחת דמים חלח לער בגון נוותו
בשפוד על לפרניו חומדים כמה חדם כיולח

תרגום אונקלוס

חֲלַף רַגְלָא: (כה) כְּוָאָה חֲלַף כְּוָאָה פִּידְעָא
חֲלַף פִּידְעָא מַשְׁקוֹפִי חֲלַף מַשְׁקוֹפִי:

וארי

נזה רולה ליטול להיות מלטער בך: פלע. היל מכה המוליחה דס שפלע לת בזרה נפר"דור
בלעז הכל לפי מה שהוח לם ים נה פחת דמים נותן נזק ולם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת
ולער ומקרח זה יתר הוח ובהחובל דרשוהו רבותינו לחייב על הלער לפילו במקום נזק שחף על
פי שנותן לו דמי ידו לין פוטרין חותו מן הלער לומר הואיל וקנה ידו ים עליו לחותכה בכל מה
שירלה חלח חומרים ים לו לחותכה בסס שלינו מלטער כל כך וחם חיתכה בכרזל ולערו: חבורה.
היל מכה שהדם נלרר נה ולינו יולח חלח שמחדים הבשר כנגדו ולשון חבורה טק"ח בלעז כמו ונמר
חברבורותיו (ירמי' י"ג) ותרגומו מזקופי לשון מכטה בשדו"ת בלעז. וכן שדופות קדים שקיפן
קדים

באור

מסוכן, חולי ימות, ולין הדעת סובלתו, וכן הרי שהי' סומא וסימא קיטע וקיטע, מה נעשה לו? ולף שחז"ל דמו כל הרליות הללו והדומות להן (בב"ק קף פ"ג ע"ב ופ"ד ע"ח), ולמרו שים להשיב עליהן, נרלה שלין כוונתם חלח לומר שלינן מכריעות ונולחות לגמרי, זולת הקבלה ושלפשר להשיב על כל לחת מהן ע"פ דוחק, לבל הלמת שהמזיק בהזקפה לחת על כולן, לי לפשר שיתעקש עוד מלשמוע לקבלת חז"ל. והרמב"ן ז"ל הניח עוד רלי' לדבריהם ממה שלמר למעלה רק שבתו יתן ורפוח ירפח, ולם נעשה בחיש לחבר יכה לת רעהו בלבר עשה בו מה ישלם לחרי כן, וגם הוח לריך שבת ורפוי? ולין טענה מפני המתרפח מהרה (כן דחו רז"ל זלת הרלי' בב"ק שם), כי לין זה פשוטו של מקרח לכל הכתוב ידבר בכל החדש, וגם לם נתרפח מהר, בבר לקחנו נקמתו ממנו, כי עשינו לו כלבר עשה בשוה בע"ל, וכוונת הכתוב כמו שכתב הרלב"ע שמדין הגמול הוח חייב בכך, לם לח יתן כפרו, והכתוב לומר שלח נקח כופר לנפש רולח לבר הוח רשע למות, לבל נקח כופר כמי שהוח רשע לברות לבד מלינריו, לבן לח נכריעו לעולם, לבל ישלם כפרו, ולם לין לו, יהי' עליו החוב עד שתשיג ידו, וכן מתורגם בלשון חשבנז. והנה סתחיל בחסרון לינריס, ודבר נהוה על הרוב, שכן דרך המכה לת חבירו להזיקו בעין לו בזן לו בריח לו ברגל, ומהם תקים על יתר הלינריס: (כה) כויה וגומר, בכל חלו לין בהם חסרון לבר, ומשלם דמי לער ובושת ורפוי: כויה, מכות לם: פצע, היל מכה המוליח' דס שפולע לת בזרו נפר"דור בלע"ז (בל"ח חֶפְפֶענע וואונדע, עיין בפ' נרלשית ד' כ"ג), הכל לפי מה שהוח, לם ים נה פחת דמים נותן נזק, ולם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת ולער. (רש"י): חבורה, היל מכה שהדם נלרר נה, ולינו יולח חלח שמחדים הבשר כנגדו ולשון חבורה טק"ח בלע"ז (ובערש"י כ"י טיי"ח בלע"ז והוח טעטש, ובל"ח

פולק

ה מ ע מ ר

המזיק עבד יעבד בנופו, חולם העובד הנופני מינית למזיק הוח על מה שהרשיע לעשות נגד חוקי התורות בכלל, ולזה לין לניזק כלל לשלם לו שבתו ורפוחתו. ומן התימה על הרמב"ן, כי לין יכולין שהניזק יהח מייב לשלם למזיק שבת ורפוי, והלח ידו לח היתה בו, ומה לו לם הב"ד מיינו לותי. והנה הלרכתי בזה לך להרחות לך שלח למנס הוכרחו חז"ל (כאן שחשב הרב האבחר) להניח גזרה שוה ולח השענו על משענת קנה הנבל. (כה) פצע, לועז רש"י נפרדו"ר, עיין תרגום ובחור מלות בלע"ז לחמש מגלות ב"ם ה' י' בפסוק הכוני פלעוני וסם פירש"י דרך כלל כל פלע מבת כלי זיין הוח. (ד"ה).

חַבּוּרָה: ס (כו) וְכִי־
יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־
עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָתָהּ לַחָפְשִׁי
יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ: (כז) וְאִם־שֵׁן
עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי
יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ: פ
(כח) וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ
אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר

ולא

תרגום אשכנזי קלה

ביילע (דאַהער אום דער טהֿ־
טער גערעכט דאַס גיבן). (כו) ווען
יעמאַנד דאַז אויג זיינעם
קנעכטעם אָדער דאַז אויג
זיינער מאַגד שלאגט, אונ־
עם צעראַרבט, מוז ער איהן
צור פֿרייאהייט אויסגעהען
לאַסען פֿיר זיין אויג.
(כז) שלאגט ער זיינעם קנעכ־
טע אָדער זיינער מאַגד אי־
נען צאַהן אוים, מוז ער איהן
צור פֿרייאהייט אויסגעהען
לאַסען פֿיר זיינען צאַהן.
(כח) ווען אין אָכּס איינען
מאַן אָדער איינע פֿרוי א שטעסט, דאַס ער שטירבט, זאָ זאָלל דער אָכּס געשטי־
ניגעט

תרגום אונקלוס

(כו) וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יַת עֵינָא דְעַבְדֵּיהּ אוֹ
יַת עֵינָא דְאַמְתֵּיהּ וִיחַבְּלִנַּהּ לְבַר חוֹרִין
יְפַטְּרִנֵּיהּ חֲלַף עֵינֵיהּ: (כז) וְאִם שִׁנָּא
דְעַבְדֵּיהּ אוֹ שִׁנָּא דְאַמְתֵּיהּ יַפֵּיל לְבַר חוֹרִין
יְפַטְּרִנֵּיהּ חֲלַף שִׁנֵּיהּ: (כח) וַאֲרֵי יִגַּח תּוֹר
יַת גַּבְרָא אוֹ יַת אִתְּתָא וְימוּת אִתְרָגְמָא

יהרגם

רש"י

קדים חבוטות נרוח וכן על המקוף על זס שהלת נוקס עליו: (כו) לת עין עבדו. כנעני לכל עברי לימו יולל בזן ועין כמו שלמרנו לל תלל כלילת העבדים: תחת עינו. וכן בכ"ל רלשי לפרים לפנעות הידים והרגלים ושתי לזנים והשוטס ולקס הגויה שהוא גיד הלמה. ולמה נלמר בן ועין שלס נלמר עין ולל נלמר בן הייתי לומר מה עין שנפרל עמו לף כל שנפרל עמו והרי בן לל נפרל עמו. ולס נלמר בן ולל נלמר עין הייתי לומר לפילו בן תינוק שים לה חליפין לכך נלמר עין: (כח) וכי יגח שור. לפל שור ולפל כל

באור

פּוּעַק, שְׁאָגָה), כמו ונמר מנרנרתיו (ירמי' י"ג כ"ג), ותרגומו מזקופי לזין חבטה בט"רוף בלע"ז (בל"ח טוֹטֶג), וכן שלפות קדים (נרלשית מ"ל כ"ג), שקיפן קדוס, חבוטות נרוח, וכן על המקוף (לעיל י"ב כ"ג), על זס שהלת נוקס עליו, (רש"י). והרד"ק בשרשים שרש חבר כתב שהמכה שנלרר בה הדס נקרלת חבורה, על זס הדס שנחבר זס, ומזס הוזקל לכתמי הנמר הדומין לכתמי החבורה. (כו) עבדו, הכנעני, לכל עברי לימו יולל בזן ועין, כמבואר למעלה: (כו) ואם שן, דבר הכתוב על ההוה ברוב ליקר הזברנו, והוא הדין לשאר הליברים, וחז"ל למדו בכ"ל רלשי ליברים העבד יולל לחירות: תחת שנו, לוה הדס שילל העבד מפני תחת עינו לו תחת שנו, שלל יהי' לדוניו לכזרי, שיבנו מכה נמרלה, כי לס יפחית עינו לו לפני זנו, ילל מרשותו ויהל ממונו: (כח) שור, לפל שור ולפל כל בהמה וחיה ועוף, שלל שדבר הכתוב בהווה: אשה, הזכיר פה לת החשה בפירוש, וכן פרט לו בן יגח לו בת

יגח

המעמר

(כח) וכי יגח, כתב הרמב"ן הזכיר זלת הפרשה בעבור לס יגח השור ענד לו לשה וזה הלים וה זשה (ט"ס הוא ובי"ל והשזה) ישרלליס ע"כ; ולדעתי כי לפרי שבלר דיני הלים שיוק לרעיו

נילים

תרגום אשכנזי

משפטים כא

וְלֹא יֹאכַל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: (כט) וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת:

גענט, אונד זיין פֿליש ניכט געגאסטן וועירדן, דער אייגענטהימער דעס אָכסן אבער איזט שולדלאָז. (כט) איזט עס אבער איין שטעסיגער אָכס געוועזן, פֿאָן געסטערן אָדער פֿאָרגעסטערן, (דמ"ג הייסט מייניגע לייט פֿאָרהער) עס איזט אויך דעם אייגענטהימער צור וואַרנונג אָנגעזייגט וואָרדן, ער וואָלטע איהן אבער דעננאָך ניכט אין אָכט נעהמען, אונד דער אָכס טעדטעט איינען מאן אָדער איינע פֿרויא: זָא זָאלל דער אָכס געשטייניגט וועירדן, אונד אויך דער אייגענטהימער זָאלטע אום דאָז לעבען קאָממען:

אם

ווירד

רש"י

תרגום אונקלוס

כל נהמה וחיה ועוף חלח שדבר הכתוב בהווה: ולח יאכל חת בשרו. ממשע שלח' סקיל יסקל השור חיני יודע שהיח נבלה ונבלה חסור' בחכילה חלח מה תלמוד לומר ולח יאכל חת בשרו שחפילו שחטו לחחר שנגמר דינו חסור בחכילה. בהנחה מנין תלמוד לומר ונעל השור נקי כחדם החומר לחכירו יהח פלוני נקי מנכסיו ויהין ליכנס הנחה של כלום. זהו מדרשו. ופשוטו כמשמעו לפי שנחמר במועד וגם בעליו יומת הוכרך לומר בחס ונעל השור נקי: (כט) מתמול שלשום. הרי שלש נגיפות: והועד בבעליו. ליתן התרחה בעדים כמו העד העיד בנו הדים (ברחשית מ"ג): והמית חיש וגו'. ליפי שנחמר כי יגח חין לי חלח שהמיתו בנגיחה. המיתו בנשיכה. בחיסה. בעיטה. מנין ת"ל או המית: וגם בעליו יומת. בידי שמים. יכול בידי חדם ת"ל מות יומת המכה רוצח הוא (במדבר ל"ה)

יִתְרְגֵם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵיל יַת בִּשְׂרֵיהּ וּמָרֵיהּ דְּתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה: (כט) וְאִם תּוֹר נַגָּח הוּא מֵאִתְמְלֵי וּמְרַקְדְּמוֹהִי וְיִתְסְהֵיד בְּמָרֵיהּ וְלָא נַטְרֵיהּ וְיִקְטוֹל גְּבַר אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא יִתְרְגֵם

ואת

באור

יגח, שהם קטנים, לומר לך שחין בעל השור יכול לערער, שלח היו לחזה לנחת חל מקום השוורים, ושהיו לחכות לשמור חת ילדיהם שלח יזקו. (מדברי הרחב"ע): ולא יאכל את בשרו, כמו הנבלה שיהבלה גר שער חו נכרי, וקדמונינו ז"ל חמרו שכל מקום שכ' נו לח יֵאָכֵל (בכורות הי"ד), הוח חסור בהנחה. (הרחב"ע, וכ"ם הרשב"ם). ומה שהולית הכתוב חסור ההנחה בלשון חכילה והוסיף לומר חת בשרו, למדו חז"ל שמשנמר דינו לסקילה, חע"פ שחחו ועכדי כעין כשר שחוטה, הוח חסור בחכילה. (רח"ם): ובעל חשור נקי, מעונש, כל זמן שלח הועד בו: (כט) והועד, ליתן התרחה בעדים, כמו העד העד בנו הדים (ברחשית מ"ג): יומח, בידי שמים, יכול בידי חדם, ת"ל מות יומת המכה רוצח הוח (במדבר ל"ה כ"ח), על כליחתו חתם הורגו, ולי חתה הורגו על כליחת שורו. (רש"י מגמ' דסנהדרין דף ט"ו ע"כ), והרחב"ע

המעמר

בידים יכויר עתה שם הוח לח עשה דבר ורק מחמת הוין בעבור שמוח התרבל בשמירתו, והתחיל כמו בפרשה שלפניה בשמור, שהרי שם הבית שור לים נוגע בו דין עונש מיתה שהשור יסקל וגם בעליו יומת, רק שהכויר תחלה דין שם כי לח יתכן להיות מועד טרם היותו שם, ולחר כן יפרש דין ענד שרק השור יסקל והבעלים משלמים שלשים שקל, ולין זה כופר נפשם כי לח נתחייבו מיתה. (כט) וגם בעליו יומח, חז"ל חזרו בידי שמים, ועליו כתב הרמ"ח וז"ל: חכל

לחמרו

משפטים כא

(ל) אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו:
(לא) אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הזה

תרגום אונקלוס

וְאַף מָרֵיהּ יִתְקְטֵל: (ל) אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ כְּכֹל דִּי יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי: (לא) אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לבת

תרגום אשכנזי קלו

(ל) ווירד איהם אבער איין לאזענעלך אויפֿערלענט, זאָ גיבט ער דיא לאזקויפֿונג זיי= נער פערזאָן, זאָ פֿיעל אלם איהן אויפֿערלעגט וואָרדען. (לא) וועז ער איינען זאָהן שטעסט אדער איינע טאָכ= טער

רש"י

ל"ה) על רליחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רליחת שורו: (ל) אם כופר יושת עליו. אם זה לינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לאחר שהוא זה שנתחייב מיתה בידי שמים ונתן פדיון נפשו: ונתן פדיון נפשו. דמי ניזק דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אם הי' בן יגח. בן שהוא קטנה לפי שנאמר והמית איש או

באור

והרלב"ע כתב כי לין ספק כי לין כופר למומתי ב"ד, על כן אמרו מעתיקי הדת, כי וגם נעליו יומת מיתה בידי שמים (ודבריו תלה לקוחים מהמכילתא, ולא דבפ"ק דסנהדרין (דף) דאו את הרחי' הזאת), הנה יהי' זה יומת לפי דעתי כמו עין תחת עין, שהוא רחוי שיומת, אם לא יתן כופר נפשו, וכלזה בעבור שהוא בתוב יומת ולא ימות עב"ל, וכ"כ הרמב"ן ז"ל, שבכל חייבי מיתות ב"ד לא נאמר יומת בלבד, אבל מות יומת נאמר בגולן, ואין טענה מומנה אחד יומת (ויקרא כ"ד כ"א), ולא מצינו המסית, שבבר פירש בהם במקום אחר. והנה לונקלוס תרגם ואף מריה יתקטיל, תרגם המלה כמשמעה, ותתפרש כמו שיתפרש הכתוב, אם כדברי הרלב"ע שהוא רחוי שיהרג אם לא ישלם כופר, או באחר הוסיף יב"ע ואף מרי' יתקטל במיתות דמשתלח עלוי מן שמי', כי גם המיתה בידי שמים נקראת בלשון תרמי קטלא, כענין שאמרו ולא ילוף קטלא חייב (תנות פ"ד מי"ג). (כ"כ רמב"ן ורש"ם): (ל) אם כופר יושת עליו, אם זה לינו תלוי, והרי הוא כמו אם כסף תלוה (לקמן כ"ב כ"ד), לשון אחר, זהו משפטו שיתחייב עליו ב"ד כופר, (רש"י). ודעת הרמב"ן ז"ל שאמר אם, בעבור היות הכופר כפרה בענין הקרבנות, ואם הוא לינו אפן בה, אין מכריחים לותו לבא לב"ד לחייבו בבך, ואפי' אם חייבוהו אין ממצנין לותו: כפר יושת על ו, אין זה הפך ולא תקחו כפר (במדבר ל"ה ל"ב), כי הבתוב שם הוא רולא גמור, וזה לא רבא, רק נעשה בעבור שלא אמר שורו להיותו קטור, או השור התיר את עלמו, שלא נקשר כראוי, או שלא מלא הפתח סגור ושלא והזיק. (הרלב"ע): (לא) או בן יגח וגו', אמר לו שהוא מוסיף, ושעורו והמית איש או לבה

המעמר

אמרו ואם כפר יושת עליו מורה שמיתתו בב"ד היא, והוא בדעת הרלב"ע שהניח המבאר, כי המעיין בדברי הרלב"ע יראה שמה שבתב: הנה יהיה לפי דעתו וכו', ל"ל "והנה" והוא דעת לחרת מדברי חז"ל כי לדעתם אין זה דומה בלל לעין תחת עין כי אם הכוונה לך שרחוי להיות בן רק שלנקמו לא נעשה בזוס ולפן המשפט הזה לתת עין תחת עין, אבל נתן המבוון מיתה בידי שמים, ואם לא יתן כפר נפש הוא מות יומת, אבל דעתו הוא שרחוי שהנית דין ימיתהו, וע"ז אמר וכל זה בעבור שהוא בתוב יומת ולא ימות, פירוש שלריבין אנו לפרש בן, שאם תהיה הכוונה מיתה בידי שמים היה לריך יומת בקל, כי ידענו שבל איש על פי ה' יומת רק מה שנאמר יומת בהפעל יורה שהמיתה ע"י בני אדם. ותמה אני לין לאבד הרב המבאר שדברי הרלב"ע והרמב"ן עולים בקנה אחד.

משפטים כא

הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ: (לב) אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: ס (לג) וְכִי־ יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: (לד) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם

כסף

תרגום אשכנזי

טער שטעסט, זאָ זאָלל איהם גלייכפאַלס נאַך דיעזעם רעג־ טע געשעהען, (לג) שטעסט אַבער דער אָכס איינען לייב־ איגענען אָרער לייבאיגענע, זאָ זאָלל דער איגענטהימער דעס אָכסען דעם העררן דעם לייב־ איגענען דרייסיג שקלים אַן געלד געבען, אונד דער אָכס זאָלל געשטיניגעט ווערדען. (לג) ווען יעמאַנד. איינע גרו־ בע אויפרעקט, אָדער ווען יעמאַנד איינע גרובע גרעבט, דעקט זיא אַבער ניכט צו, אונד עס פאַללט איין אָכס אָדער עזעל הינין, (לד) זאָ זאָלל דעריעניגע, וועלכער שולד אַן דער גרובע איזט,

רש"י

לו מאה יכול לינו חייב אלא על הגדולי׳ תלמוד לומר לו בן יגח לו בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים: (לב) לה עבד וגו׳ לו למה. כנעניס: שלשים שקלים יתן. גזרת הכתוב הוא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא אלף דינר והשקל משקלו ארבעה זהו׳ שהם מלי לונקיא למשקל היצר של קולי"נייא: (לג) וכי יפתח איש בור. שהיה מכוסה וגלהו: או כי יכרה. למה נאמר אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כ"ש אלא להביא כורה לאחר כורה שהוא חייב: ולא יכסנו. אם אי אפשי כסהו פטור ובחופר ברשות הרבים דבר הכתוב: שור או חמור. הוא הדין לכל בהמה חיה ועוף. שבכל מקום שנאמר שור וחמור אנו למדין זאת שור שור משבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולא נאמר אלא שור וחמור אלא לדם חמור ולא כלים: (לד) בעל הבור. בעל החקלה לע"פ שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים

תרגום אונקלוס

לְבַת יִשְׂרָאֵל יִגַּח בְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵד לֵיהּ (לב) אִם לְעַבְדָּא יִגַּח תּוֹרָא אוֹ אַמְתָא כַּסְפָּא תְּלָתִין סְלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵיהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם: (לג) וַאֲרֵי יִפְתַּח גֻּבָּר גּוּב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גֻּבָּר גּוּב וְלָא יְכַסִּינֵיהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא: (לד) מָרֵיהּ דְּגוּבָא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יְתִיב

למרוהי

באור

לזה לו בן יגח לו בת יגח, משפט אחד לכלם, ויש לומרים שנח במקום אם, וכן לו בנגלת מי׳ טמאה (ויקרא ה׳ ג׳), לו עזיתי בנפשי זקר (שמואל ב׳ י״ח י״ג), לו נודע כי שור נגח הוא (להלן ל״ו), וכן רבי׳ לדעתם, וכלם עדי שקר תזכיל בהם במקומם. (הרמב״ן): (לב) אם עבד וגו׳ או אמה, כנעניים: שלשים שקלים יתן, גזרת הכתוב הוא, בין שהוא שוה אלף זוז, בין שאינו שוה אלא אלף דינר, והשקל משקלו ד׳ זהובים שהם מלי לונקיא למשקל היצר של קולוני״א. (רש״י): (לג) וכי יפתח איש בור, ברשות הרבים, שהי׳ מכוסה וגלהו: כי יכרה, ללמדך שאף הכורה הי׳ לו בנסוי, ולא מיינו הכתוב לפתחו ולמלאו עפר, (נ״ק דף כ׳ ע״ח), וכן מי׳ בתוספתא בפ׳ הכונס התורה מיעטה בשמירת הבור, דכתיב ולא יכסנו הא כסהו פטור, ולא בעי עד דעלים ליה בעפרא: שור או חמור, הוא הדין לכל בהמה. (שם ג״ד ע״ב): (לד) בעל הבור, הפותח או הכורה, לע״פ שהוא בר״ה, עשאו הכתוב

המעמר

(לג) וכי יפתח, עתה יבאר שאר הנזק שאין צריך בהם עונש מיתה והתחיל בנזקי לפי שהוא יצא

בכל

משפטים כא

כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעֲלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־
לוֹ: ס (לה) וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־
אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ
את

תרגום אונקלוס

לְמָרוֹהִי וּמְיָתָא יְהֵי דִילֵיהּ: (לה) וַאֲרֵי יִגּוֹף
תּוֹר דְּגַבַּר יַת תּוֹרָא דְּחַבְרֵיהּ וִימוּת וְיִזְבְּנוּן
יח

דנ"ק רב הונא בריה דרב יהושע דזהו לפי שהוא קרקע לכל מעלתי כל מילי מיטב הוא דלקי לא מזדמן הכא מזדמן הכא): והמת יהיה לו. לניזק ושמין את הנגלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו: (לה) וכי יגוף. ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו בין שנשבו בשניו כלן בכלל נגיפה הם שאין נגיפה אלא לשון מכה: שור של ים. שור של ים: ומכרו את השור וגו'.

בשום

רש"י

עשאו הכתוב כעליו להתחייב עליו בנזקיו: כסף ישיב לבעליו. ישיב לרבות שום כסף ואפי' סובין (והא דכתיב מיטב שדהו וכתב רש"י שהניזקין מן עדית תירץ בגמ' בפ"ק

באור

כאלו הוא ברשותו, וקראו בעל הבור, להתחייב בנזקיו: והמת יהיה לו, לניזק, שמין דמי הנגלה, ומנכה לומדמי נזקו, (מכילתא, וכ"כ רש"י ז"ל), וכ' הרמב"ן ז"ל ולא בירר את דינו, כי אין לנו לומר בנגלה הזאת שיטלנה הניזק בחשבון התשלומין כשיגיע לותה לפ"ד לפלס המזיק, שאפי' היו למזיק נכלות וטרפות לאכול בניתו יפרענו בהם כפי דמיהם, שכבר אמרנו יש לרבות שום כסף ואפי' סובין, לכל הענין לומר כי הנגלה של ניזק היא וממונו תחשב, לפיכך אם פחתו דמיה לאחרי כן או שנגנבה אין על המזיק לפלס אלא דמי המיתה וכו', וזהו שקורין חכמים פחת נגלה, ומפורש הוא בגמרא ע"ל, והוא תימה דבפ' הפרה (ב"ק דף נ"ג ע"ב) מסקינן דוהמת יהיי לו דבור לדרשא לחודיי קאתי, למי שהמת שלו יהא שור פסולי המוקדשין, שאין המת שלו, ואולם פחת נגלה יפסידנו מוהמת יהיי לו דשור, וא"כ כאן בשור נכווגה לא בירר רש"י ז"ל את דינו, ולא כתב כי אם פירושא דקרא דיהיי לו לניזק קאי, דזה אין ספק בכלל, שהרי יכול לפרעו לאפי' סובין, כמ"ש הרמב"ן בעלמו, ולא הי' להרב להקשות כי אם על והמת יהיי לו דשור: (לה) וכי יגוף, ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין שנשבו בשניו, כלן בכלל נגיפה הם, שאין נגיפה אלא לשון מכה. (רש"י): שור איש וגו', שור של ים את שור של רעהו: ומכרו את השור החי וגו', בשום הכתוב מדבר, שור שוה מאתים

שנגח

המעמר

בכל לופניס נוקי שלם, ואח"כ דין נגיפת השור שהתם לאינו משלם רק אלי נזק. (לד) והמת, הרב המגיה הציג על הרמב"ן, ואמר שנתלמוד לומר כי והמת יהיה לו גבי בור בא למעט שור פסולי המוקדשין; לולם כל המעיין בדברי הרא"ם יראה, כי לא נעלם מעיני רבינו הרמב"ן נ"ע תלמוד ערוך, ואך הוא אמר לפיטת רש"י שאמו בדעת המכילתא שאמרה, אתה לומר לניזק או לינו אלא למזיק, לאמרת אם לא כך היה מה ת"ל והמת יהיה לו ע"כ, והנה על מה שהניח רש"י דעת רבה (ב"ק נ"ג ב') שאמר שהכתוב ממעט שור פסולי המוקדשין לא תשובו הרמב"ן, כי לפי הפשוט יותר נראה דעת המכילתא, ובכר אמרו שרבה עלמו היה מסופק בזה אם לא והמת יהיה לו יורה שהנעלים משלים בנגלה והוא פחת נגלה כמ"ש הרמב"ן. וגם מקשה שם מה חזית וכו' ליפוך אנא, הרי שמלד הסברא והמת יהיה לו לבור בא להורות על פחת נגלה כדעת המכילתא. אבל היה קשה בעיני הרמב"ן אלא בירר רש"י כי כוונת המכילתא רק על פחת נגלה, כי על הנגלה עלמו שתהיה לניזק אין לריך קרא שאפי' היה למזיק כמה נגלות יהיב ליה וכו' ורק ע"ו אמר ומפרש הוא בגמרא, וכוונתו על המאמר ב"ק (דף י' ע"ב).

תרגום אשכנזי

משפטים כא

וְאֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ
וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצָיוּן׃ (לו) אוֹ נוֹדַע
כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם

ולא

וְאֶ זאללען זיא דעו לעבענדי־
גען אֶבסען פֵּערקויפֶען, אונד
דאַז געלד דאַיר טהיילען,
דאַז טאָדטע שטיק זאללען
זיא זיך גלייכאַללס טהיילען.
(לו) איזט עס אַבער איינינע
צייט פֶּאַרהער בעקאַננט וואָרדען, דאַס עס איין שטעסיגער אֶכס זיא, אונד דער אי־
גענ־

רש"י

כשוים הכתוב מדבר שור שוה ר' שמעית שור שוה ר' בין שהנגלה שוה הרבה בין שהיה שוה מעט כשוטל זה מלי חבי וחלי המת וזה מלי חבי וחלי המת נמלק כל אחד מפסיד מלי נזק שהזיקה המיתה. למדנו שהרס משלם מלי נזק שמן העוין לתם

תרגום אונקלוס

יַת תּוֹרָא חַיָּא וְיִפְלְגוּן יַת כַּסְפֵּיהּ וְאַף יַת
דְּמֵי מְיְתָא יִפְלְגוּן׃ (לו) אוֹ אִתְיְדַע אֲרֵי תּוֹר
נַגַּח הוּא מֵאִתְמְלֵי וּמְרַקְדְּמוֹהִי וְלָא נַטְרִיהּ

מריה

לאד לשלינן שור כי דין הרס לשלם מלי נזק לא פחות ולא יותר לו יכול לף בשלינן שור בדמיהן כשהן חיים לאר הכתוב יחלו לת שניהם לם לומרת כך פעמים שהמזיק משתבר הרבה כשהנגלה שוה לימבר לנברים הרבה יותר מדמי שור המזיק ולפי לפשר שיהיה המזיק נשבר לו פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שהלי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הניזק ולם לומרת כן הרי תם חמור מועד על כרחך לל לבר הכתוב ללל בשוין ולמלך שהרס משלם מלי נזק ומן העוין תלמד לשלינן שוין שהשלם מלי נזקו שמין לו לת הנגלה ומה שהחי דמיו בשניל המיתה נוטל! חלי הפחת והולך. ולמה לאר הכתוב בלשון הזה ולל לאמר ישלם חלינו ללמד שלין התם משלם ללל מנופי ולם נגח ומת לחר כך לין הניזק נוטל ללל הנגלה ולם לינה מגעת לחלי נזקו יפסיד לו שור שוה מנה שנגח שור שוה מנה ומת מלות שו לינו נוטל ללל לת השור שלל נתשייב התם לחייב לת בעליו לשלם מן העלייה: (לו) או נודע. או לל היה תם ללל נודע כי

שור

באור

שנגח שור שוה מלתים, נמלק כשוטל כל לחד חלי החי וחלי המת, משלם לו חלי הנזק, ומן העוין נלמוד לשלינן שוין, שחינו משלם ללל חלי נזק, כן פירשו רז"ל, וכן הדין נותן, דלולו לף בשלינן שוין יקר כל לחד חלי החי וחלי המת, פעמים שישתבר המזיק ננזקו: (לו) או נודע, לו לל היו' תם ללל נודע כי שור נגח היום ומתמול שלשום הרי ג' נגיחות, (רש"י). והקשה עליו הרש"ם שעדיין לין טעם למלת לו, שהרי דין המועד מתחלף מדין התם, שהתם משלם חלי נזק והמועד נזק שלם ע"ש, והנרלה בכוונת רש"י ז"ל שים כלן מלאר חלוק מתנלי מורכב ומתאוכה מורכבת, התנלי מורכב מתם ומועד, כי יגף שור (פעם רלשונה לו שנית, והוא תם, לו נודע כי שור נגח הוא ע"י שלש נגיחות, והוא מועד) לים לת שור רעהו ומת, והתאוכה על התם נפסוק ל"ה, ועל המועד נפסוק ל"ו, והכתוב השליב חלקי התאוכה בין חלקי התנלי, ובזה לתי שפיר לשון לו נודע, שהוא חלק התנלי הנשאר, וכן משמע דעת הרמב"ן ז"ל שהנלתי למעלה נפסוק לו בן יגח, ומפרשים לחרים כתבו שכל

לו

המעמר

(לו) או נודע, מה שלמה הרב הזכלר להגן בעד רש"י נגד הרש"ם ירלה לי רחוק, כי זה לינני כלל מדרך הלשון לשלש הלתריות בלובן זה כמודע לכל מבין, ולבן ירלה לי שגם רש"י ז"ל ידע שים לו במקום לם כמו שכתוב הוא בעלמו בכמה מקומות, ובכר הרגיש הרש"ם בזה, לך שהוקשה לרש"י מסרון וי"ו העטיף לם יהיה במקום לם, כי כן דרך במשפטים מתחלפים. ולזה פירש לו לל היה תם, והכוונה לו לם נודע, וכן פי' הרל"ק לו לשיל, לו לם הקרן

יהיה

וְלֹא יִשְׁמְרֵנוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס (לז) כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה: כב (א) אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דמים

תרגום אשכנזי קלח

נענטהימער וואָללטע איהן דעננאָך ניכט אין אַכט נעהמען: זאָ זאָלל ער אָכם פֿיר אָכם בעצאָהלען, אונד דאַז טאָרטע שטיק פֿיעה איזט זיין. (לז) וען יעמאַנד איינען אָכסען אָדער איין לאַם שטיהלט, אונד שלאַכטעט עם אָדער פֿערקויפֿט עם, זאָ זאָלל ער פֿינף שטיק רינדפֿיעה פֿיר דען אָכסען, אונד פֿיער שטיק קלייניעם פֿיה פֿיר דאַז לאַם בעצאָהלען.

כב (א) וען איין דיעב אים איינברוך בעטראָפֿען ווירד, אונד מאַן שלעגט איהן דאַס ער שטירבט, זאָ איזט

תרגום אונקלוס

מָרֵיהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֲלַף תּוֹרָא וּמֵיתָא יְהֵי דִילֵיהּ: (לז) אֲרֵי יִגְנוֹב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִמַּר וְיִכְסִינֵיהּ אוֹ יְזַבְּנִינֵיהּ חֲמִשָּׁא תּוֹרִין יְשַׁלֵּם חֲלַף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלַף אִמְּרָא: כב (א) אִם בְּמַחְתְּרְתָּא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְמְחֵי וִימוּת לֵית לֵיהּ דְּמָא: אם

רש"י

שור נגח הוא היום ומתמול שלשום הרי ג' נגיחות: שלם ישלם שור. נזק שלם: והמת יהיה לו. לניזק ועליו ישלם המזיק עד שיתשלם ניזק כל נזקו: (לז) חמשה בקר וגו'. אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות. שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לגופו על כרחו משלם חמשה בה שנתבזו על גבו משלם ד' הוחיל ונתבזה בו. אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה שור שנטלו ממלכתו ה' שה שלא נטלו ממלכתו ד': תחת השור תחת השה. שנאן הכתוב לומר שאין מדת תגלומי ד' וה' נוהגת אלא בשור ושה בלבד:

כב (א) אם במחתרת. כשהיה מותר את הבית: אין לו דמים. אין זו רציחה הרי הוא כמת

באור

לו במקום אם, וכ"ת יכ"ע וכ"כ רש"י בעלמו בפ' ויקרא (ד' כ"ג), לו הודע כמו אם הודע הדבר, הרבה לו ים משמשין בלשון אם, ואם במקום לו, וכן לו נודע כי שור נגח הוא עכ"ל אם: שלם ישלם שור, נזק שלם: והמת יהיה לו, לניזק, דאלו למזיק, לכתוב שור תחת השור ולשתוק (כ"ק דף יו"ד ע"ב), וממילא ידענו, שכיון שהוא משלם את השור שהוגלה אלו, וגם אם פיחתה פיחתה לו, דאל"כ לימא משלם את השור כלו, אלא וודאי לניזק, שיכניסהו לניזק בחשבון כמות שהיתה הגנלה שוה בשעת הנזק, ואם פיחתה פיחתה לניזק שהי' לו למכרה מיד: (לז) חמשה בקר וגו', למרו חז"ל שור שנטלו ממלכתו חמשה, שה שלא נטלו ממלכתו ד':

כב (א) במחתרת, כשהי' מותר את הבית, (רש"י). וקו"ל למרו לחד הגא במחתרת, לו גונב שנמצא בתוך גגו של חדש, לו בתוך חצירו, לו בתוך קרפיפו, במקום שדרך בעל הבית להמצא, ולמה נאמר במחתרת לפי שדרך הגנבי' לנקב במחתרת: והבה, בין ע"י בעל הבית בין ע"י שאר האדם: אין לו דמים, אין זו רציחה, הרי הוא כמת מעקרו, כאן

המעמר

היה לחיל (עיין שמות). (לז) כי יגנוב, עד עתה דיבר מהעונשין שהם על לד הגמול הגמור שישלם כמה שהזיק, ועתה יבאר דין הקנס שישלם יותר ממה שהיסר לחבירו.

תרגום אשכנזי

משפטים כב

זיינע טוועג ן קיינע בלוט־
שולד: (ב) האט אבער דיא
ואננע דארוף געשיענען, זא
איוט אללערדינגס בלוטשולד
זיינעטוועגען: ער אבער מוס
בעצאהלען, וועז ער ניטטם
האט, ווירד ער פור דען דיעבשטאל צום קנעכט פערקויפט. (ג) פינדעט מאן דען
דיעב־

רש"י

מעקלו כאן למדתך תורה אם בח להורגך
הזכם להורגו וזה להורגך בח שהרי יודע
הוא שאין אדם מעמיד עלמו ורוח שנוטלי
ממונו נפניו וצותק לפיכך על מנת כן בח
שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו:
(ב) אם זרחה השמש עליו. אין זה אלא
כמין משל אם ברור לך הדבר שיש לו שלוש עמך בשעת הזאת שהוא שלוש בעולם בך פשוט לך שאינו
בח להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בילוע שרקמי האב על
הבן ואינו בח על עסקי נפשות: דמים לו. כאי הוא מצוה ואליבא היא אם יהרגנו ב"ה: שלם
ישלם. הגונב ממון שגנב ואינו מייב מיתה ואנקלוס שתרגם ואם עינח דאפלינ נפלת עלוהי לקט
לו שנה אחר שאם אלהיו עדים קודם שבח ב"ה וכשבח ב"ה נגדו התרו בו שלא יהרגהו דמים
לו מייב עליו אם הרגו שאחר שיש רואים לו אין הגונב הזה בח על עסקי נפשות ולא יהרוג את
בעל הממון: (ג) אם המלא תמלא. ברצותו שלא שנח ולא מכר:

תרגום אונקלום

(ב) אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי דמא
ליה שלמא ישלם אם לית ליה ויזדבן
בגנובתיה: (ג) אם אשתכחא ישתכח בידיה
גנובחא

באור

למדתך התורה אם בח להורגך הזכם להרגו, וזה להרגך בח, שהרי יודע הוא שאין אדם
מעמיד עלמו ורוחה שנוטלין ממונו וצותק, לפיכך על מנת כן בח שאם יעמוד בעל הממון
כנגדו יהרגנו, (רש"י). ומטעם זה לף אחר שהרגו פטור, מדין רודף אחר שנידו להרגו: (ב)אם
זרחה השמש עליו, כתב הרמב"ן ז"ל דרך הפשט ידוע, יאמר שאם אחד נאמך נתים
וגמלת שם נאמתרת נלילה יהרג (שודאי אי להרוג אי ליהרג בח), ואם זרחה השמש על
הגנב, ואדם רואהו ומניחו, לא יהרג, אבל ישלם מה שגנב והולי מאם ניום, וטעם השמש
האור, לשיני הרואים, זכן לשיני השמש הזאת (שמואל ב' י"ב י"ח) בגלוי עב"ל, וכן פי' הרשב"ם
והרא"ש, וחז"ל הוליאו מזה, מה שמש שלוש בעולם (ונעשת אחזרת יש שלים בין הבריות, ואין
דרך הגנבי' לבח על עסקי נפשות), אף זה אם ילוע (וברור הדבר כשמש) שבשלוש עמו (ולא
בח להרוג, כגון האב הבח באחרת על בנו, וכיולא בו, שאינו בח על עסקי נפשות, כי אם
לגנוב) והרגו, הרי זה מייב, וכ"כ הרא"ש ז"ל בפ"ט מה' גניבה, שנראה לו שאע"פ שדרשו
חז"ל אם זרחה השמש עליו דרך משל, לעפ"כ אינו יוצא מידי פשוטו, ביום אינו רשאי להרגו
וכו', והרמב"ם ז"ל כתב שרשאי להרגו בין ביום ובין בלילה, וכן הי' במכילתא להדי', שביום
והלילה שוים לענין זה. ואנקלוס הלך בדרך אחר: שלם ישלם, אין הלשון הזה נופל כי אם
על הדבר שאינו בעין, כגון על הקרן אם נתנה לו בפסל הדבר, וכן על הכפל ותשלומי ארבעה
וחמשה, ועל הקרן שהוא מחזיר בעין יאמר והשיב את הגזלה (ויקרא ה' כ"ג), וכן מלשון אם
אין לו ונמכר בגנבתו משמע שאין הגנבה בעין, מעתה שעור הכתוב כך הוא, אם בשחרת
ימלא וגו' אין לו דמים, והגנב פטור מתשלומין כדין חייבי מיתות שאין הב"ד מחייבין אות'
בתשלומין, ואיכא למ"ד בגמר' (סנהדרין דף ע"ב ע"א) שאף הבלים בגנב וטלא, ואם אלגו
בעין, אינו ברין להשיב, כי קנה אותם בדמיו, אלא שאין ההלכה כמותו, כל עוד שהם בעין,
אבל אם הפסידם וולאי לפטורא אם זרחה השמש עליו דמי' לו, מעתה הוא כשאר כל אדם,
וחייב לשלם קרן וכפל וד' וה', ואם אין לו נמכר [וכן חיב"ע מונח שביבות אדם זכאי עליו
ואין חייבות מן ידוי שלשה ישלם וכו', ואב לפי זה על הסמוך לו, ואין צורך לשרש שמוסף
על הפשט קשלפני פ.יו, בדעת הראב"ע והרמב"ן]: בגנבתו, בעבור גנבתו:

משפטים כב

תִּמְצָא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־
חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם
יְשַׁלֵּם: ס שלישי (ד) כִּי
יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם
וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה
אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמִיטַב כַּרְמּוֹ

בעירו קרי ישלם

תרגום אונקלוס

גְּנוּבְתָּא מְתְּאַר עַד חַמָּר עַד אִימַּר כַּד אִינּוּן
חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם: (ד) אֲרֵי יְבִיל
גְּבַר חַקַל אוֹ כַרְמָא וְיִשְׁלַח יַת בְּעִירֵיהּ וְיֵיכוֹל
בְּחַקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵיהּ וּשְׁפַר כַּרְמֵיהּ
ישלם

תרגום אשכנזי קלט

דיעבשטאַל, אפֿס, עזעל, אָדער
לאַם נאָך לעבענדיג אין זיי־
נער געוואַלט, זאָ בעצאָהלט
ער צוויאַפֿאַך. (ד) ווען יע־
מאַנד זיין פֿיעה אין איין פֿעלד
אָדער וויינבערג פֿיהרט, ער
שיקט נעהמליך זיין פֿיעה הין,
אונד לעסט עס אין איינעם
אַנדערן פֿעלדע פֿרעסען,
זאָ מוס ער דען שאַדען בע־
צאָהלען מיט זיינעם בעסטען
פֿעל־

רש"י

מצור עד חמור. כל דבר נכלל תצלומי
כסף כיון שיש בו רוח חיים כיון שחין בו רוח
חיים שהרי נאמר מקרח לחר על שה על
שלמה על כל לחבה ישלם שניס לרעהו:
חיים שניס ישלם. ולח ישלם לו מתים לחץ
חיים לו דמי חיים: (ד) כי יבער. חת
בעירה. ובער. כולס לשון נהמה כמו
מנחנו ובעירנו: כי יבער. יוליך בהמותיו בשדה וכרס של חבירו ויזיק לוחו בשחת מצחי חלו לו
בשלוח בעירה לו בבער. ופירשו רבותינו שלוח הוח נזקי מדרך כף רגל. ובעור הוח נזקי הפן
החוכלת ומבערת: בשדה לחר. בשדה של חיש לחר: מיטב שדהו ישלם. שמין חת הנזק ולפי שלם

לו

באור

(ג) בידו, בשוחו, שלח מכרו: הגנבה, שם מסוגף לפעולת הלקיחה בפתר בלי מחיר, ולדבר הגנוב, וכן לחבה, ורבי׳ כמוהם: חיים, מועמד בחתנ, והוח ל״כ מוסב למעלה, שתמלח בידו חיים, ולח טנחה, ומה שחמרו חז״ל במכילתח חיים שניס ישלם, ולח ישלם לו מתים, הוח דרך דרש, מדסמיך קרח חיים לשניס, שהי׳ יכול לומר לפי המלח תמלח בידו הגנבה חיים מצור עד חמור וגו׳, ולפשר שדקדקו במלת חיים שיש בה זרות מעט במקום הזה, כי התינה הזלת פעמי׳ שהיח שם המקרה, וכלה בלשון רבים ולח תתפרד, ופעמי׳ שהיח תוחר לרבים, והנה לנקלום תרגם מתוך עד חמור עד לומר כל לינון חיין, משמע לדעתו שחייב תוחר לצור עד חמור עד שה, והוח נגד הנחת הטעם, ועוד שחין במאמר מצור עד חמור עד שה קטן ועטוף, שימול עליו תוחר הרבים, לכך דרשו חז״ל במכילתח דקרי על שניס, ובנמ׳ בפרק מרובה (ב״ק דף ס״ה ע״ח) משמע דקרי לריבח דקרח כפי פשוטו (ודברי הרח״ס בזה תמוהים), והנה על דרך הפשט יתכן לומ׳ שמלת חיים היח כחן שם המקרה, שדרכו להיו׳ תוחר הפעל, כמו קרי, קוממיות, ודומיה׳ (לדוערניום), והוח מוסב על המכח תמלח הנלח׳ למעלה, והטעור שתמלח חיים בידו: שנים ישלם, ולח לחבעה וחמצה: (ד) כי יבער וגו׳ בעירה ובער, כלם לשון בהמה, כמו מנחנו ובעירנו (במדבר כ׳ ד׳): יבער, יוליך בהמותיו בשדה וכרס של חבירו: ושלח חת בעירה, חמרו רבותינו ז״ל זהו נזקי מדרך נף רגל: ובער, הוח נזקי הפן החוכלת ומבערת: בישדה חחר, סתום, והכוונה בשדה של חיש לחר: מיטב שדהו וגו׳, י״ח

שדהו

המעמר

כב (ד) כי יבער איש, כתב הרלב״ע: נס זה דנק נחבר למעלה שהזכיר שיוח הנזק ע״י
הטור ע״כ, לך לדעתי הענין הוח כי נתחלה נס לזהיהם משבטי הנזקין שיקרו נס
לדור

ושלם: ס (ה) כי־תצא אש
ומצאה קוצים ונאכל גדיש או
הקמה או השדה שלם ישלם
המבער את־הבערה: ס (ו) כי־
יתן איש אל־רעהו כסף או־
כלים לשמר וגנב מבית האיש

אז

תרגום אשכנזי

פֿעלדע אדער ווײנבערגע.
(ה) ווען פֿײער אויסקעמט,
דערנער ערנדײפֿט, אונד עם
ווירד אין גאַרבענהויפֿען פֿער־
ברענט, אדער שטעהענדעם
געטרײדע, אדער ראַו פֿעלד
ווירד פֿערדערבט, זאָ מוס
דערײניגע בעצאָהלען, דער
דען בראַנד אַנגעצינדעט האַט.
(ו) ווען יעמאַנד זײנעם נעב־
סטען געלד אדער גערעטהע

צו פֿערוואַהרען גיבט, אונד עם ווירד אוים דעם מאַננעם הויז גשטאָהלען, ווירד דער

דיעב

ישלם: (ה) ארי יתפק נור וישכח כוכין
ויתאכלון גדישין או קמתא או חקל שלמא
ישלם דאדליק יח דלקתא: (ו) ארי יתן
גבר לחבריה כספ או מנין למטר ויתגנבון

מכית

תרגום אוגקלום

לו קרקע דמי נזקי ישלם לו ממיטב שדותיו
אם היה נזקו שלם יתן לו אוה שלם מעידית
שיש לו למדך הכאוב שהנזקין שמין להם
בעידית: (ה) כי תצא אש · לפי׳ מעצמה:
ומצאה קוצים · קר״ל דוגם בלעז: ונאכל גדיש.
שליחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש או
לקמה המחוברת בקרקע: או השדה.
שליחכה את גידו ונריך לגיר לוחה פעם

שנייה: שלם ישלם המבעיר. לע״פ שהדליק בתוך שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה חייב
לשלם לפי שלא שמר את גחלתו שלא תצא ותזיק: (ו) וגונב מבית האיש. לפי דבריו: אם ימצא הגנב

ישלם

באור

שדהו של ניזק, כי שמא אכלו הבהמות מן המיטב (כן פי׳ הרשב״ם) והיא כדעת רב לחנין בנ״ק (דף ו׳ ע״ב), וי״ל שלא נח לשלם לו קרקע, יתן לו אוה ונקו ממיטב שדותיו: (ה) כי תצא אש, שלא שמר בעל האש את אשו יפה, והזיק ע״י רוח מלויי׳: קוצים, קרונ״ש בלע״ז, (רש״י), וכל״ח (דיסטעלן): גדיש, שנקלר ונגדש: קמה, המחוברת לקרקע, ועומדת לקצר, ונקראת התבואה קודם שנקצרה, קמה, לפי שהיא קמה כלה כאחת. (רד״ק בשרשים שרש קום): השדה, שהוליכה למחה, ולא נתכוון עדיין: (ו) כי יתן איש וגו׳, פרשה זו נאמרה בשומר חנם, ולפיכך פטר בו את הגנבה, כפי קבלת רז״ל, ונזכר סתם בתוך, מפני שדרך שומרי כסף לו כלי׳ לשמרם בחנם, והפרשה הבאי׳ בשומר שכר, ולכך הזכירה תמור אל שור אל חמור וכל בהמה, שדרכן להנתן ביד רועים לשמור, והם יבעו אותם בשכר. (הרמב״ן):

וגנב

המעמר

לדור היא בהיותם עוד במדבר, כי גם נקר ואלן היו נידם, ואז״כ יזכיר הנזקין שמין להם מקום במדבר אשר לא היה שם נחלת שדה וכרם. (ו) כי יתן, אמר הרמב״ן: גם זה דבק כי על דבר הגניבה ידבר להשלים משפטי הגניבות ע״כ. ולדעתי הענין שעד כה דבר במשפטים המבוררים ונודע התמת עם מי, ותייב הנתבע לשלם, ומעתה יבאר המשפטים המסופקים ואין בידי הדיין להכריע את הספק ולהרשיע את הרשע, נ״ל שבועת ה׳ תהיה בין שניהם, ואז הנתבע פטור משלם, וא״כ גם כאן אמר הענך מתמור אל הקל. כסף או כלים, עיין

מה

משפטים כב

אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשֻׁלַּם שְׁנָיִם׃
(ז) אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב
בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־
לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃
(ח) עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר
עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה
עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־
הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־
שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם
שנים

תרגום אשכנזי קמ

דיעב געפֿונדען, זאָ בעצאָהלט
ער צווייאפֿאַך׃ (ז) ווירד
אַבער דער דיעב ניכט גע־
פֿונדען, זאָ טריטט דער הויז־
הערר פֿאָר דיא געטטליכען
ריכטער (חוק לז בעטוועדען),
דאַס ער זיך אַן זיינעם נעכ־
טען זאַכע ניכט פֿערגרייפֿען
האַט. (ח) בייא יעדער פֿער־
אונטרייעטען זאַכע, עם בע־
טרעפֿע איינען אָכסען, איינען
עזעל, איין לאַם, איין קלייד,
בייא יעדער פֿערלאָהרענען זאַ־
כע וואָ מאַן בעהויפטעט, עם
וואָרע דיעזעם, טום דער
שטרי ט דער בירדען לייטע
פֿאָר דיא געטטליכען ריכטער קאָמטען׃ וועו דיא געטטליכען ריכטער פֿעראורטהיילען,
דער

תרגום אונקלוס

מִבֵּית גַּבְרָא אִם יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא יְשַׁלֵּם עַל
חַד תְּרֵין׃ (ז) אִם לָא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקָרֵב
מָרֵיהּ דְּבֵיתָא לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא אִם לָא אוֹשִׁיט
יְדֵיהּ בְּמָא דְמָסַר לֵיהּ חַבְרֵיהּ׃ (ח) עַל כָּל
פִּתְגָם דְּחוֹב עַל תּוֹר עַל חֲמָר עַל אִמַּר
עַל כְּסוּ עַל כָּל אֲבֵידְתָּא דִּי יֵימַר אֲרֵי הוּא
דֵּין לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא יֵיעוֹל דִּין תַּרְוֵיהוֹן דִּי
יחייבון

רש"י

ישלם. הגנב אניס לנעלים׃ (ז) אם לא
ימלא הגנב. ונא האומר הזה אהוא ג"ה.
ונקרב. אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו
שלא שלח ידו בשלו׃ (ח) על כל דבר פשע.
שימלא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא
עלמו גנבו וירשיע והו אלהים ע"פ העדים׃
ישלם אניס לרעהו. למדך הכתוב שהטוען
בפקדון לומר גנוב הימנו ונמלא אהוא עלמו
גנבו משלם תשלומי כפל שימתי בזמן שנשבע
ואחר כך נמלא עדים שכך דרכו רבותינו׃
ונקרב בעל הבית אל האלהים. קריבה זו
שבועה היא. אתה אומר לשבועה אלו אינו
אלא לדין שבין שנא לדין וכפר לומר גנבה מיד יתחייב בכל אם נמלא עדים שהוא בידו. נאמר כאן
שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה
אף כאן שבועה׃ אשר יאמר כי הוא זה. לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא

באור

וגנב מבית האיש, לפי דבריו: ישלם, הגנב אניס לנעלים: (ז) בעל הבית, האומר: אל האלהים, אל הדיינין, לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו: אם לא, לשון שבועה, והטעם שלא שלח ידו, ועיין מ"ש בלשון זה בפ' וירא (בראשית כ"ח כ"ג), וכן למדו רז"ל בגזירה שוה שקריבה זו היא לשבועה: (ח) על כל דבר פשע, שנשבע בפקדון וגנבו, אם ע"י אחר, או ע"י האומר עלמו, שנשבע לשקר, והעדי' מעידין שהפקדון בידו: אשר יאמר, המפקיד או העד: כי הוא זה, הממון שבגנבה, אם ע"י גנב או ע"י אומר, ונשבע עליו לשקר: אשר ירשיעון אלהים, מי אשר יחייבו לאותו הדיינין, אם הגנב או האומר או העדים שנמלאו זוממין: ישלם שנים לרעהו, הגנב והאומר למפקיד, והעדי' לאומר, כך שעור הכתוב לפי

המעמר

מה שהניח הרב המגיה בשם הרמב"ן, והרדי"ח הוסיף עוד ואמר כי לכן נאמר בסוף או כלים

משפטים כב

שֵׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס (ט) כִּי־יִתֵּן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־
שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־
נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה:
(י) שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם
אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בְּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ
וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: (יא) וְאִם־

גנב

תרגום אשכנזי

דער מום זיינעם נעכסטען צווייאפאך בעצאהלען. (ט) וועז יעמאנד זיינעם נעכסטען אייגען עועל, איינען אכסען, איין לאם, אדער זאנסט אין פיה צו היטען גיבט, אונד עם שטירבט, אדער ווירד בעשעדיגט, אדער וועגגעטריבען, זאך דאם עם ניעמאנד זיהט: (י) זאך זאלל אין אייד בייא דעם עוויגען וועזען צווישען ביידען ענטשיידען, דאם ער זיך אן זיינעם נעכסטען זאכע ניכט פערגריפפען האבע; דייזען נימטט דער אייגענטהימער אן, יענער אבער בריוכט ניכטס צו בעצאהלען. (יא) איזט

עם

ר ש " י

מלמד עד הדיינין יבוא דבר בניהם ויחקרו את העדות ואם בדרישם וירעיעוהו לומר זה ישלם בניהם ואם ירעיעו את העדים שנמלאו זוממין ישלמו הם בניהם לעומר. ורז"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני: (ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור. פרשה זו שבועה ונאמרה בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתוב וגנוב מבית האיש. אם לא ימלא הגנב ונקרב ב"ד לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו תמורה בשומר שכר לפיכך חייבו פטור אם נגנבה כמו שכתוב אם גנוב יגנב מעמו ישלם. אבל על האונס כמו מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה על ידי לסטים ואין רואה שיעיד בדבר: (י) שבועת ה' תהיה. יהבע שבן הוא בדבריו והוא לא אלא בהיד להשתמש בה לעצמו שאם אלא בה יד ואחר כך נתנסה מייב בתוכסיס: ולקח בעליו. השבועה: ולא ישלם. זו השומר כלום:

אם

באור

פשוטו, ורז"ל למדו מזה ענין ההודאה במקצת (עיין בפי' רמב"ן ורא"ם): (ט) כי יתן, בשומר שכר מדבר, והוא חייב בגנבה ואבדה ופטור בתוכסין, ובתרגום יב"ע כתוב בלא לגבר נטיר, והוא טעות הלסום: נשבר, ע"י חיה, כמו לא לבל האריך את הגנבה ולא שבר את החמור (מלכים ג' י"ג כ"ח) וכן תרגם יב"ע, או מיתביר מן חיוא: אין ראה, שיעיד בדבר: (י) ולקח בעליו, השבועה: ולא ישלם, השומר כלום, שהוא פטור בתוכסין:

המעמר

שאין בהם טורח ואין השומר מטריח את עצמו בשמרו בתוך חצירו, ואין דרך בני אדם לתת שכר על שמירתם, אבל בהמה יש טורח רב בשמירתה להאכילה ולהשקותה, ולזה ע"פ הרוב תהיה השמירה בשכר, עכ"ד ביתר באור קצת. (י) ולקח בעליו, כל המפרשים פירשו כדעת חז"ל שהכוונה על השבועה, ואם אלא שייך נעים לומר לקיחה על השבועה, (ולדעת ידידי ר'

יוסף

משפטים כב

תרגום אשכנזי קמא

גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשֻׁלַּם לִבְעָלָיו:
(יג) אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד
הַטְּרֵפָה לֹא יְשֻׁלָּם: פ
(יג) וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ
וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ
שָׁלֵם יְשֻׁלָּם: (יד) אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ
לֹא יְשֻׁלָּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא

בשכרו

עם איהם נעשטאהלען וואר־
דען, מוס ער עם דעם אייגע־
טהימער בעצאהלען. (יב) איזט
עם אבער פאן ווילדען טהיע־
רען צעררים־סען וואר־דען, זא
מוס ער איינען בעוויז דאפאן
ברינגען, דאז צעררים־סענע
ב־ויזט ער ניכט צו בעצאה־
לען. (יג) ענטלעהנט יעמאנד
פאן זיינעם נעכסטען (מיין זאכ־
כעט (חסטפיעה) אונר עם ווירד
בעשעדיגט, אדער שטירבט,
ווען דער אייגענטהימער ניכט

דאבייא איזט, זא מוס ער עם בעצאהלען: (יד) איזט אבער דער אייגענטהימער מיט דא־
בייא, בראוכט ער עם ניכט צו בעצאהלען: איזט עם בעשעדיגט, זא געהט דער פער־
לוסט

תרגום אונקלוס

ר ש "י

יִתְגְּנֵיב מֵעִמֵּיהּ יְשַׁלֵּם לְמָרוֹהִי: (יג) אִם
אִתְבְּרָא יִתְבַּר יַיְתִי סַהֲדִין דְּתָבִיר לָא
יְשַׁלֵּם: (יג) וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵיהּ
וְיִתְבַּר אוֹ מִית מָרֵיהּ לֵית עִמֵּיהּ שַׁלָּמָא
יְשַׁלֵּם: (יד) אִם מָרֵיהּ עִמֵּיהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם

(יב) אם טרוף יטרף. על ידי חיה
רעה: יביאהו עד. יביא עדים שנטרפה
בחונם ופטור: הטרפה לא ישלם. לינו אומר
טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה
שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם. טרפת
תמול ושועל ונמיה משלם. טרפת זאב אריה
ודוב ונחש אינו משלם ומי לאחר לדון כן
שהרי נחוג ומת או נשבר או נשנה מה מית
שאין יכול להציל אף שבר ושניה שאין יכול

אגירא

להציל: (יג) וכי ישאל. בא ללמד על השואל שחייב בחונסין: בעליו אין עמו. אם בעליו של שור אינו
עם השואל במלאכתו: (יד) אם בעליו עמו. בין שהוא בחותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת.
היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה: אם שכיר הוא. אם השור אינו
שהוא

באור

(יא) ישלם לבעליו, על זה קבל שכרו לשמרו מן הגנבים: (יב) יביאהו עד, קבל מהיכרי הטרפה
להיות לו לעד, כדכתיב בשכר יציל הרעה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן (עמוס ג' י"ב), וכן תרגם
יב"ע והירוסלמי, וכן לי' במכילתא: (יג) וכי ישאל, בא ללמד על השואל שחייב בחונסין: ישאל
איש, בהמה לעשות בה מלאכתו: בעליו אין עמו, אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו:
(יד) בעליו עמו, במלאכתו, שהי' המשכיל במלאכת השואל בעת השאלה, כשור השואל
בחונסין: אם שכיר הוא, אם השור אינו שואל אלא שכיר: בא בשכרו, ליל השוכר הזה,
ולא

המעמר

יוסף ווייסע נ' יאוחף לקח על הקבלה ועל הסנועה, כמו קבל בארמי שיאמר גם ממנו
קובל לחני עליך), והרד"ק לאמר שמוסב על מת או נשבה שהנהמה עוד בעין, לך שהנעלים
טוענים שנפסיעה מתה או נשברה, והשומר אומר בחונם, והוא נכון לפי הפשוט. (יב) יביאהו
עד, הכוונה כי במתה או נשברה אף שהנהמה מתה או נשברה לפניו, בבל זאת יסבע אלא פשע,
לבל נטריפת שאין ספק שהוא אונס, כי מי יוכל לעמוד לפני הארי או הדוב, לזה אין לנתבע

רק

תרגום אשכנזי

משפטים כב

לוסט אין דאַז מיעטהגעלד מיט
אין. (טו) ווען יעמאַנד איינע
יונגפֿער, דיא ניכט פֿערלאָבט
איזט, פֿערפֿיהרעט, אונד

בְּשָׂכְרוֹ: ס (טו) וְכִי־יְפַתֶּה
אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה

ושכב

ליעגט

ר ש " י

שכול חלת שכיר בת בשכרו ליד השוכר הזה
ולא בשלה ואין כל הנאי שלו שהרי על ידי
שכרו נתחייב ואין לו משפט שוכל להתחייב
בקונסין ולא פי' מה דינו אם בשומר חנם

תרגום אונקלוס

אַגְרָא הוּא עַל בְּאַגְרֵיהּ: (טו) וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל
גְּבַר בְּתוּלְתָּא דִּי לָא מְאָרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ

קיימא

לו כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם שוכר כשומר חנם רבי יהודה
אומר כשומר שכר: (טו) וכי יפתה. מדבר על לבה עד שתשמעת לו וכן תרגם תרי יתדל. שדול בלשון

חכמי

באור

ולא בשלה, שאין כל הנאה שלו, שהרי ע"י שכרו נתחייב בו, ואין לו משפט השוכל להתחייב
בקונסין, ולא פי' מה דינו, אם כשומר חנם לו כשומר שכר, לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל,
שוכר כיצד משלם, ר"מ אומר כשומר חנם, ר"י אומר כמ"ם עכ"ל רש"י ז"ל, ולדבריו לא פי'
הכתוב בשוכר מענייני התשלומין דבר, כי לטון בת בשכרו מוסב על ביאת השור ליד השוכר,
לאת טעם מדוע דין השוכר לינו כדין השוכל. ויג"ע תרגם בת בשכרו, עלל פסידי' בתגרי',
כלומר אמר שהנזק יבא תמורת השכר, וכן מתורגם בל"ת: (טו) וכי יפתה, ענין הפתוי, הנגיון
הקל ממנו הוא עומד, והורגלתו נטיית הלב לדברים או ענייניס המקובלים אל החוש והדמיון,
ופעמי' שנגדם משפט השכל, כמו כן יפתה לשנאת (דברי' י"ל ט"ז), אם נפתה לבי על אשה (איוב
ל"ל ט'), ויפת בשתר לבי (שם כ"ז), ולכן התנאי' שאין דעתם שלימה להשכיל, ויטעה לבם
מהר לשמוע אל הדברי' המקובלי' בתחלת ענינם, יקרוא פתאי', וכמו שאמר פתי יאמין לכל
דבר (משלי י"ד ט"ו), והוא מלשון מהירות ופתאומית, כי עלת נפתאים נמהרה, והכונה ממנו
הוא יונאל, שיסית את הבתולה, ויטה את רצונה בדברי שקר: אשר לא ארשה, שאם תרצה

חייב

המעמר

רק לגבי שטרפה, אם ע"י עדים או בהודאת בעלת שכיח אבר מאברים ואז אינו לריך שוב
שבועה, וע"ז נאמר הטרפה לא יבלם כיון שהשומר שהיה טרפה שוב אין דין תשלומין כלל גם בלא
שבועה, לולם אם אין בידו להביא ראיה על זה, חזר הדין למקומו ויפטר בשבועה.
(טו) וכי יפתה, אמר הרלב"ע: אחר אשר השלים דין גניבת ממון ידבר על גניבת הלב הוא
המפתה, כי ההוה לפתות את הנערות שאין דעתן שלמה ע"כ. ולפי דרכי נאמר, כי אחרי אשר
אחר המשפטים השווים לכל אדם לאיש ואשה, יזכיר עתה דברי רשות השייכים אך לנשים.
ונעיקר הענין בנערה מפותה רציתי להעתיק לך דברי הרדי"ק כי נכבדות ידבר וז"ל: והתבונן
יושר המשפט הזה, כי ע"פ הדוב אין אדם מפתה נערה בתולה הראוי' לפי כבודו להנשא לו,
כי אם היה כן היה שוחל אותה לנשואין, לכל הנכבדים בעיניהם ברצותם את בנות אדם כי
טובות הנה ויתאוו להן, יפתו אותן לשכב עמהן וידעו להן נדרים לקחת אותן לנשים, ובזה
תתרלה הנערה הבתולה בדי להנשא לאיש נכבד, והוא לא כן יחשוב ולבבו לא כן ידמה, כי
אם למלאות בה תאותו ולעזבה ולהתפאר עם זה אל הנאורים, על כן צותה התורה שהמפתה
מהור ימהרנה לאשה ויקחה בנישואין, (והנך רואה כי הרב ז"ל נטה מדעת חז"ל בזה כי לדעתו
גם המפתה לריך לקחת המפותה לו לאשה, וכן המשמעות קלת בלשון רש"י, ואך בזה יובדל
מן המתנם שהמתנם לא יוכל לשלחה כל ימיו והמפתה יוכל לפטור אותה אחר שאשה והסיר
מרפתה מעליה, וכן משמע מיתת הלמ"ד ,,לאשה''. כי לדעת המפרשים שהכוונה על המוהר
ולא על הנאותין היה לר ך לומר כאשה ננודע לבעל הלשון) אעפ"י שלא תהיה את גילו ואפילו
לא יתן לה נדוניא כלל (ובכל זאת חייב הוא לתת לה המהנות שהדרך לתת אם יקח אשה,

וע"ז

משפטים כב

וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ
לְאִשָּׁה: (טז) אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ
לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר
הַבְּתוּלֹת: ס (יז) מְכַשֵּׁפָה

לא

תרגום אשכנזי קמב

ליענט בייא איהר, זאָ זאָלל
ער זיא זיך צור פֿרויא ערקויפֿן
פֿען: (טז) ווייגירט אַבער דער
פֿאַטער זיך, זיא איהם צור
פֿרויא צו נעבען, זאָ זאָלל ער
זאָ פֿיעל זילבער צו־וויעגען,
אלס דאָס עהענעלר דער יונג־
פֿערן אויט. (יז) איינע צויבע־

רין

תרגום אונקלוס

קַיָּמָא יְקַיְּמִנָּהּ לֵיהּ לְאִנְתּוּ: (טז) אִם
מְצָבָא לָא יִצְבֵּי אֲבוּהָא לְמִתְּנָהּ לֵיהּ כַּסְפָּא
יִתְקוֹל כְּמוֹהֲרֵי בְתוּלָתָא: (יז) חַרָשָׁא לָא

תחי

רש"י

תרמי נכתיי בלשון ערבי: מהר ימהרנה. יפסוק לה מוהר כמשפט לית לאחתו שכותב לה כתובה ויזונה: (טו) כמהר הבתולות. שהוא קטן ממעיט כסף לפל המופס לת הבתולה ושונג עמה בחוגם שנאמר ונתן הלים השוכב עמה לאבי הנערה

חמשים כסף (דברים כ"ב): (יז) מכשפה לא תחיה. פלל תומת בנ"ד וח' זכרים ואחד נקבות

באור

חייב סקילה, בדכתיב במשנה תורה (דברי' כ"ב כ"ד): מהר יהרנה, יפסוק לה מוהר, כמשפט לית לאחתו שכותב לה כתובה ויזונה, כך פירש"י ז"ל, והוא כב"ד כתובה דקורייתא. ועל דרך המשל הכוונה על הבתולים והדורונות שהקרוס משלח לאוהבתו לנרבי הנשואין, והם הנקראים בלשון חז"ל סבלונות, ובלשון תרמי וערב נקראי' מוהרי, ושעור הכתוב שיבלח לה נרבי המופס והנשואין להיות לו לאשה, ואמר הכתוב בלשון הזה, ולא אמר שיקחנה לו, כי אין מנוס עליו שיבלנה, רק אם רלה, ואם לא יחפון בה מתחלה יפרע. (מדברי הרמב"ן): (טו) אביה, שהוא זכאי בכסף קידושין בקטנה ונערה: כמהר הבתולת, כמהר יתנו המנשים לבתולות הנשלות להם, והטעם כי בסלה בעיני הנשורים וילטרך לתביה להרבות לה מתן, והם לא יתנו לה מהר, ורלוי הוא שיפרענו המפתה, ואמרו רז"ל כי ענין המהר הזה הוא נקבע בענין הלונס, והוא חמשים כסף. (מדברי הרמב"ן): (יז) מכשפה, המכשף הוא המשנה דבר התולדות למרלה עין, ידמה הרואה שהדע תנועה בעולם מבלי תנועה שקדמה לה ומיוחסת אליה יחס הסבה אל המסובב, כי אם בדבור וגזירה לבד, או ע"י מעשים זרים אין ערוך להם אל הפעולה

המעמר

ו ע"ז נאמר מהר ימהרנה), ואמנם אם יקרה הדבר בהיפך שתהיה הנערה נבעלת מן המפתה לותה, ולבן מאן יאמן לביה לתתה לו לאשה, בכל זאת יטקל הוא כמהר הבתולות (ולדעתי הוא בסף מקנתה כפי הרגיל לכל אים ואים לבי מעלת הנערה יותר יאבד, כי נודע שבימים ההם ועוד עתה בתרבות הקדם האים יקנה האשה בכסף מלא או בעבודה יותר יענוד בעבודה, אולם אם מאיזה סבה הנערה לא תמלא מן בעיני הנושאים, על האב להרבות מהר ומתן), לפי שפסל לותה בעיני הנשורים, ע"כ דברי פי חכם. (יז) מכשפה, הרמב"ן אמר הטעם להזכיר זה לאחר הבתולה, כי המתאווים יתאוו דרך כשפים למלאות תאותם ע"כ, וכוונתו מבוארת היטב בספר החינוך ז"ל: מבני שהאנשים יפתו את הבתולות על הרוב בעזר נשים שתנות התומרות להן שהן מכשפות, וע"י הכמתן ומעשיהן תתפתה הבתולה ותרלה בחיים ע"כ. אולם לי דרך אחרת בהמשך שלם מכות הקלה, והוא, אחרי שהזהיר על המשפט הכדק בין אים לרעהו להשבית כל ריב ומדון שנין אישים פרטים כי זה אחר אליה יורה כל מחוקק משכיל בדרכותו ליסד דת ודק, כי לולא זאת אים את רעהו חייב בלעו, והנס נכללים

תרגום אשכנזי

משפטים כב

רין זאללסט דוא ניכט לעבען לאססען. (יח) ווער מיט איינעם פֿיעה שאנדע טרייבט, זאלל געטערטעט ווערדען. (יט) ווער איינעם אנדערן געטטליכען ווען אפֿפֿער שלאכטעט אויסער דעם עוויגען אללין, דער האט דאז

לא תחיה: (יח) כל־שכב עם־
בהמה מות יומת: ס (יט) זבח
לאלהים יחרם בלתי ליהוה
לבדו

לעי

ר ש " י

נקבות אלא שדבר הכתוב בהוה שהנשים מצויות מכשפות: [(יח) כל שוכב עם בהמה מות יומת. בסקילה רובע כורבעת שכתוב בהם דמיהם בם] : (יט) לאלהים. לע"ז אלו היה נקוד לאלהים (הלמ"ד בגיר"י) היה נראין לפרש ולכתוב לחרים עכשיו שאמר לאלהים ס"ל לפרש לחרים שכל למ"ד וני"ת וה"ל המשמשת בראש התיב' לפי נקודה בחט"ף כגון למלך למדבר לעיר לריק לפרש לאי זה מלך לאי זה מדבר לאי זה עיר וכן למלכים ולרגלים בחירי"ק לריק לפרש לאיזה ואם תימו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים כל אלהים במשמע אפי' קדש אבל בשהיא נקודה פתח כמו למלך למדבר לעיר (פתח וקמץ ענין אחד בענין זה וגם י"ל בדרך אחר כ"ם בדקדוקי רס"י יעויין שם) נודע באי זה מלך מדבר וכן לעיר נודע באי זה עיר מדבר וכן לאלהים לאותן שהוזהרתם עליהם במקום אחר כיוצא בו לין כמוך באלהים (תהלים פ"ו) לפי שלא פי' הולרך ליקד פתח: יחרם. יומת. למה נאמר יחרם והלא כבר נאמרה בו מיתה במקום

באור

הפעולה ההיא, ויאמר מכשפה, לפי שרוב הכשפים נמלאו בנשים: לא תחיה, בכל חייבי מיתות אמר מות יומת, והוא מלות עשה עלינו לבער הרע מקרבנו, ומה אמר לא תחי', כי החמיר בה הכתוב להזהיר לותנו בלאו שלא נחי' לותה, והטעם מפני שהי' עשות הכשפים רבת המהומה, והשוטי' נפתי' לאחריה, וכן הדין בכל מרבי התקלה, (מדברי הרמב"ן). רמה הכשפים שהי' תמימי' עמו, ולא נקום הטוב ולא ניראה הרע מזולתו, ולא נשמע אל מעונני' וקוסמי' ומכשפי', כי זהו נגד תמימות הלב עם ה' אלהי', כמו שאמר במשנה תורה לא ימצא בך וגו' קוסם קסמי' מעונן ומנחש ומכשף וגו', תמים תהי' עם ה' אלהיך (דברים י"ח י' י"ג): (יט) זבח לאלהים, בקמץ תחת הה"א הידיעה, לאותן שאמרתי לך עליהם לא יהי' לך אלהים אחרים (לעיל כ' ג'), וכשם בדברות הזהיר, וכאן במשפטים רמוי להזהיר עונש העובר ומשפטו, ומלת אלהי' כוללת אף מלאכי מעלה: יחרם, יומת בס"ד, ובתב הרמב"ן ז"ל שאמר יחרם, כי מפני שאר זבח לחרם, יהי' חייב שיחרם, כענין והייתי חרם כמהו שקן תשקלנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (דברים ז' כ"ו), ויתכן שיכלול הכתוב הזובח גם הזבח שהכל יהי' לחרם, ללמד שהוא אסור בהנאה עכ"ל: בלתי לה' לבדו, שעור הכתוב זבח לאלהי' בלתי לה' לבדו, יחרם,

המעמר

נכללים בגדר טוב ורע, יבאר עתה המשפטים שהמה בענין החמת והשקר והנזק והמגונה, שאף שלפי הרשות לא יגיעו בהם נזק ויכר לחיים פרטי ולא יבעו ולא ישחיתו, בכל זאת נודע לכל מבין שלא תכון הכללות התומה כי אם בישרת הדעות והתמונות וזכות המדות וטהרן. והנה התחיל במכשפה, כי רוב העם הנבערים מדעת ילכו לחרי ההבל מעשה כשפים כנודע, והזהיר בזה על תמונת תהו ותפס, ויען כי הוא מדרך המכשפים והמהבלים להתנהל נפשם בתועבות המכוערות לשבע התועבות, לכן סמך, כל שוכב עם בהמה, והזהיר שם כן בזה על תיקון המדות, ולבסוף אחר זובח לאלהים, כי כל ההולך אחר נחשים וילמין בשוח נתעה הוא עובד לאלהים אחרים. (יט) יחרם, יונתן בן עוזיאל תרגם: מלן

תרגום אונקלוס

חַיֵּי: (יח) כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל: (יט) דְּדָבַח לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵיל
אֱלָהִין לְשָׁמָא דַּיְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי: (כ) וְגִיּוֹרָא

לא

משפטים כב

לְבַדּוֹ: (כ) וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלָא
תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: (כא) כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם
לֹא תְעַנּוּן: (כב) אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה
אתו

תרגום אונקלוס

לָא תוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן לֵיהּ אֲרֵי דַיָּרִין
הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: (כא) כָּל אַרְמְלָא
וְיָתוֹם לָא תְעַנּוּן: (כב) אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵיהּ
ארי

תרגום אשכנזי קמג

לעבען פֿערווירקט. (כ) איינען
פֿרעמדען זאָללסט דוא ניכט
(מיט ווּנרטען) קרענקען, אונד
ניכט אונטער־דרייקקען, דען
איהר ווּאַרט זעלבסט פֿרעמדע
אים לאַנדע מצרים. (כא) איהר
זאָללט קיינע ווּיטווע אונד קיי־
נע ווּאַיזע בערריקקען; (כב) ווּאָ
דוא איהן בעדריקסט! ——

רש"י

לחלר והולכת את הלים ההוא לו לת הלחם
הלים וגומר (דברים י"ו) חלק לפי חלת פי'
על לימו עבודה חיב מיתה חלת תלמר כל
עבודות במיתה בח ופי' לך כאן זובח
לאלהים לומר לך מה זביחה עבודה
הנעבית בפנים לאמים לף לבי מרבה
המקטיר והמנסך שהן עבודות פנים וחייבים עליהן לכל ע"ז בין חדרכה לעבדה בכך לכל חלר עבודות כגון המכנל והמרבן והמנסך והמנחק היו במיתה חלת בחזרה: (כ) וגר לת תונה. לונלת דברים קונטרלי"לור בלע"ז כמו והלכלתי לת מוניך לת בחרם (ישעי' מ"ט): ולת תלחצנו. בגזלת ממון: כי גרים הייתם. לם הוניתו לף הוא יכול להונותך ולומר לך לף לתה מגרים בחת מוס חבך לל חלמר לחבירך. כל לאן גר לדם חלת נולד בחותה מדינה חלת בח ממדינה לחרת לגור שם: (כא) כל חלמנה ויתום לת תענון. הוא הדין לכל לדם חלת חדבר הכתוב נהיה לפי שהם תשופי כח ודבר מלוי לענותם: (כב) לם ענה תענה לותו. הרי זה מקרח קלר גזם ולת פי' ענוחו (והת דכתיב והיו נהיכם וגו' זהו לם לעוק יבעק לכל שם לת נעק לת פיהם וק"ל)

באור

ונעבור שהזובחי' לכחות השמי' ומלחכי מרום יחשבו שחין בזה מרי, לפי שהם למעניי' להפיק רצון מלתו, וכללו הזבחים לכל ולמטרתיו, על כן למר בלתי לה' לבדו: (כ) לא תונה, לונלת דברי'קונטרל"רייר בלע"ז (ובל"ל חוזהחֶהנען), כמו והלכלתי לת מוניך לת בחרם (ישעי' מ"ט כ"ו). (רש"י): ולא תלחצנו, בגזלת ממון: כי גרים הייתם, כמו שמפורש לפניהו ולהם ידעתם לת נפש הגר כי גרי' הייתם בחרץ מלרים, ומי שהי' בלרה ומלוקה והשם הלילו, רלוי שירחם על כל הבח בחלוקה ההיח, וכן הוח בתולדות נפש החדם שיכמרו רחמיו בראותו לת רעהו במכאוב שהדגים הוח בעלמו לבעבר: (כא) כל אלמנה, לפי' עשירה ובעלת נכסי', כי למעתה מלוי' ונפשה שפלה: לא תענון, הוח הדין לכל חדם, חלח שדבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשופי כח, ודבר מלוי לענותם: (כב) אם ענה תענה אתו, הרי זה מקרח קלר,

המעמר

דדבח לטעוות עממיח יחקשל בסיפח ונכסוי יחגמרין ע"כ, ודברין תמוהין, כי לח מלינו בעובד ע"ז שממונם לבד רק בעיר הנדחת, ועל זה נודחי לח כוון הכתוב שהרי לחר זובח לל' יחיד, ונעיר הנדחת נריכין לדעת מז"ל להיות לפחות מחה חנשים נדחים, ובכל זחת נרחה נרור שלח כיון כ"ח על חנשי עיר הנדחת, ממה שחמר יחקשל בסיפח, ומיתת סייף חינה ב"ח על חנשי עיר הנדחת לבד. ולפירושו גם חין מעלור לנו לפרש הכתוב בפשטותו חך על הנכסים ולח על הגוף ולח יהיה בלתי לה' לבדו מוסב על יחרם, כלומר שהחרם יהיה כלו כליל לה' ולח כשחר חרם שהוח לכהנים, (כ) וגר, הנה חמר לולם לם יקבל הנכרי לחר בחרלך שלח לעבוד ע"ז (כי זובח לחלהים כולל גם הנכרי) חז לח תונה וכו' ולפי שהזכיר הגר זכר גם יתום וחלמנה שגם המה חלוקי כח ואין מושיע למו (מדברי הרחב"ע). לא חונה, פירש"י לונלת דברים ולועז קונטרלי"ר, עיין כרפח לשון נסחים ס"ו ל"ה מקנטרין. (ד"ה). (כב) אם ענה

תרגום אשכנזי

משפטים כב

אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ: (כג) וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים: פ (כד) אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי

דען ווען ער צו מיר שרייעט, זָא ווערדע איך זיין שרייען ער־ה האָרען, (כג) מיין צאָרן ווירד ענטברענען, איך ווער־ע איך דורך דאַז שווערד אומקאָמ־ מען לאַססען, זָא ווערדען איי־ ערע ווייבער ווִיטוועז ווערדען, אונד אייערע קינדער וואַיזען. (כד) ווען דוא איינעם פָּאָן מיי־ נעם פָּאָלקע געלד לייהעסט, נעהמ־

את

רש"י

וק"ל) כמו לכן כל הורג קין נזר ולא פי' עונשו לא כאן לא ענה תענה לותו לשון גזוס כלומר סיכך ליטול את שלך למה כי חם לעוק יצעק אלי וגו': (כג) והיו נשיכם אלמנות. ממשמע שנאמר והרגתי אתכם ליכי יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הכי זו קללה אחרת שיהיו הנשים נרוות באלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהם ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו: (כד) אם כסף תלוה את עמי. רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה אחד מהן: את עמי. עמי ונכרי עמי קודם עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו ולא לנכרי ולאחיזה מעמי את העני ולאחיזה עני לאותו

את עמך

תרגום אונקלוס

אֲרֵי אִם מְקַבֵּל יְקַבֵּל קֳדָמַי צְלוֹתֵיהּ אֲקַבֵּל קְבִילְתֵּיהּ: (כג) וְיִתְקֹף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וְיֶהְוֵין נְשֵׁיכוֹן אַרְמַלָּן וּבְנֵיכוֹן יַתָּמִין: (כד) אִם כַּסְפָּא תוֹזִיף בְּעַמִּי יָת

עניא

באור

גזס ולא פירש עצמו, כמו לכן כל הרג קין (בראשית ד' ט"ו), גזס ולא פירש עצמו, לא כאן לא ענה תענה לותו, לשון גזוס, כלומר סופך ליטול את שלך, למה? כי אם לעק יצעק וגו', (רש"י). והכוונה שם כאן תנאי אם ענה תענה, מבלי תשובת התנאי, כי וחרה אפי הנאמר בפסוק הבא, היא התשובה על אם לעק יצעק, לכך פי' הרב שהוא כמו גזוס והתרלה, ושעורו כמו האמר לך מלענותו!: שמע אשמע צעקתו, כי קרוב הוא לשמוע לנ ולכלי רוח, וכן אמר ואל תדבק עני בשער, כי ה' יריב ריבם (משלי כ"ב כ"ג), וכשדי יתומי' אל תבא, כי גאלם חזק הוא יריב את ריבם לתך (שם כ"ג י' י"ל): (כג) והיו נשיכם וגו', מדה כנגד מדה: (כד) אם כסף חלוה, אם נתן לך השם הון שתוכל להלות העני: עמי, קרוב הענייה עמי, כי הפסידי' לא ינקשו עושר בעולם הזה, (הרשב"ע). וכמדרש תנחומא לאמרו העניי'

עמי

המעמר

חענה, הוכיח בפיוום הכתוב כדעת הרמ"ה שאמר אם ענה תענה לותו היתום והאלמנה, תדע לך שזו אם לעוק יצעק אלי אמוע אשמע לצעקתו וגומר, וכענין הזה תרגם יונתן לשון סגפה תסגוף יתיה לשון חרוס הין וכו'. (כד) אם כסף, עד פה דבר מהמלות שבן מפלת המשכב המולט ויוצר הגמור לו מענין התמונה העליונה, ועתה ינלה לזיהו מלות שבם רק מנד התנינה והחמלה, וע"ד לפניט מסורת הדין והמה לישור הריבית והתיוב להשיב הענוט, לשר השכל היה מתיום.

משפטים כב

אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ׃
כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃
(כה) אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת
רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃
(כו) כִּי הִוא כְסוּתָהּ לְבַדָּהּ הִוא

כסותו קרי שמלתו

תרגום אשכנזי קמד

נעהמליך דעם ארמען, נעבען
דיר, זיא ניט נענען איהן וויא
אין שולד־אינפֿארדערער,
איהר זאלט איהם קיינען צינז
אויפֿלענען. (כה) ווען דוא דיר
דאז בעטט־טוך דיינעם נעב־
סטען צום אונטערפֿאנדע נע־
בען לאססעסט, זאָ מוסט דוא
עם איהם מיט זאָננען־אונטער־
גאנג וויעדער גענען; (כו) דען עם קען זיינע איינציגע דעקקע זיין, עם איזט פֿיעללייכט דאז לאק־

תרגום אונקלוס

עַנְיָא דִי עִמָּךְ לָא תֶהֵי לֵיהּ כְּרַשָׁיָא לָא
תְשַׂוּוֹן עֲלוֹהִי חֲבוּלְיָא׃ (כה) אִם מַשְׁכּוֹנָא
תִּיסַּב כְּסוּתָא דְחַבְרָךְ עַד מֵיעַל שִׁמְשָׁא
תַּתֵּיבִינֵיהּ לֵיהּ׃ (כו) אֲרֵי הִיא כְסוּתֵיהּ
בלחודיה

ר ש ״ י

שעמך (ד״ה את העני שלה תנהוג בו מנהג נזיון כהלוה שהוא עמי: את העני עמך. הוי מסתכל עלמך כאילו את התה העני): לה תהיה לו כנושה. לה תתבענו בחזקה אם את יודע שאין לו תל תהי דומה עליו כאלו הלויתו שלה כאלו לה הלויתו כלומר לה תכלימהו: נשך. ריבית שהוא כנשיכת נחש שנותך חבורה קטנה כרגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מנענע ונופח עד שקדקדו כך ריבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהריבית עולה ומאסרו ממון הרבה: (כה) אם חבל תחבל. כל ל׳ חבלה אינו משכון בשעת הלואה שלה שמשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע: חבל תחבול. כפל לשון נחלה עד כמה פעמים אמר הקב״ה כמה אתה חייב לי והרי נפשך עולה חלקי כל אחד ואחד ונותנת דין וחשבון ומתחייבת לפני ואני מחזירה לך אף אתה טול והשיב טול והשיב: עד בא השמש תשיבנו לו. כל היום תשיבנו לו עד בא השמש ובא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא נקר של מחר ונפקות יום הכתוב מדבר שאין לריך לה גלילה: (כו) כי הוא כסותה. זו טלית שמלתו

באור

עמו של הקב״ה שנאמר כי נחש ה׳ עמו ועניו ירחם (ישעי׳ מ״ט י״ג): עמך, שהוא במקום שאתה דר בו, וחז״ל אמרו הוי מסתכל בעלמך כאילו אתה עני: לא תהיה לו כנושה, בתרגום ירושלמי פתר לה תהוין לי׳ מרי מיב דחיק, לל תהי׳ עמו כדרך הנושים שהיסם קשה על הלוה, לחבוע ממנו בחזקה, לשום עליו נשך, למען הרחיב את זמנו, לבא לל ניתו ולמשכנו, ושלא להשיב לו העבוט עד שיפרע, כי אם התנהג עמו בחסד, אם אתה יודע שאין לו, הי׳ עמו כאילו לה הלויתו כלום, וחל תכלימהו: נשך, רבית שהיא כנשיכת נחש, שנותך חבורה קטנה ברגלו, ואינו מרגיש, ופתאום הוא מנענע ונופח עד שקדקדו, כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר, עד שהרבית עולה ומאסרו ממון הרבה, (רש״י). ואמר תשימון לשון רבים, כי המלוה והסופר והערב והעדי׳ כלם עובדי׳: (כה) חבל תחבל, כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה, שלא שמשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע: עד בא השמש, אמרו חז״ל נפקות יום הכתוב מדבר, שהוא לוקח ממנו בלילה, כדי שלא יתנהו למלוה לחר, ומחזיר לו ביום, ויב״ע תרגם עד לא יטמוע שמשא, ויהיה עד כמו טרם, שיש לו הפסות טרם תבא השמש, כמו שאמר במקום אחר השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש (דברים כ״ד י״ג), ועל פיו תרגם כן גם המתרגם האשכנזי כי הוא הנאות לפשוטו של מקרא: תשיבנו, מוסב על החבול שהוא לשון זכר: (כו) כי היא, השלמה זכר, היא כסותו, היא שמלתו, כמה יבבב, וכל זה לשורך התמלה, וחז״ל אמרו כסותה, זו טלית שמלתו

משפטים כב

שְׁמַלְתּוֹ לְעֵרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי: ס רביעי (כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר: (כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר

בכור

חרגום אשכנזי

לאַקקען פֿיר זיינען נאַקטען לייב; ויאָרונטער זאָלל ער נון שלאַפֿען? ווען ער אַלוֹא צו מיר שרייען ווירד, זאָ ווער= דע איך איהן ערהאָרען, דען איך בין ערבאַרמונגסאָלל. (כז) איין געטטליכעס ווען זאָללסט דוא ניכט שעלטען, אונד דער אָבערינקייט אין דיי= נעם פֿאָלקע ניכט פֿלוכען. (כח) דיינע טעננע אונד דיינע קעלטער זאָללסט דוא ניכט אי=

בער

ר ש " י

שמלתו. זה חלוק: במה ישכב לרבות את המצע: (כז) אלהים לא תקלל. הרי זו לשרה לברכת השם ולשרה לקללת דיין: (כח) מלאתך. חובה המוטלת עליך כשתמלא תניחך להתבטל והם נכוים: ודמעך. התרומה ולשיני יודע מהו לשון דמע: לא תאחר. לא תשנה סדר הפרשתן לאחר

חרגום אונקלום

בְּלְחוֹדֵיהּ הֵיא חוֹבֵיהּ לְמִשְׁכֵּיהּ בְּמָא יִשְׁכּוֹב וְיְהֵי אֲרֵי יְקַבֵּל קֳדָמַי וְאֶקְבֵּל קְבִילְתֵּיהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא: (כז) דַּיָּנָא לָא תְקַיֵּל וְרַבָּא בְעַמָּךְ לָא תְלוּט: (כח) בְּכוּרָךְ וְדִמְעָךְ לָא תְאַחַר בּוּכְרָא דִּבְרָךְ תִּפְרֵישׁ

באור

שמלתו, זה חלוק, במה ישכב, לרבות את המצע: במה ישכב והיה כי יצעק, מזה יקרוש תגר לפני, רבון העולמי' למי תקדם והוא תשכב על מטתו, ולמי במה תשכב? ושמעתי ענמת נפשו, כי מדתי חנון. ד"ח במה ישכב, הרי כאן נוגעת בלילה, והי' כי יצעק. (נוסח לשון רש"י בכ"י שבידי, ונמלא במדרש תנחומ'): כי חנון אני, שברחמי' ברחתי את עולמי, (מכילתא), ורחוי לבריותי שיתנהגו גם הם בחדת הרחמים, לפנים משורת הדין, כי במדה זו נברתו, ובמדה זו לשני מודד להם: (כז) אלהים לא תקלל, למרו חז"ל שהיא לשרה לברכת השם לפני נכנוי, ולשרה לקללת דיין, כי יכנס בכלל אלהי', השם הנכבד, והשופט לשון יש מושב אלהים נקרן: ונשיא בעמך, כל נשיא בעם, שהוא רחם השררה על ישראל, בין שיהי' מלך או רחם הסנהדרין. (הרמב"ן): לא תאר, כאשר יתייבו לומך נמשפטם, אל תקללם: (כח) מלאתך, למרו חז"ל אלו הבכורי', שחדם חייב בהן כשהתבואה מתמלאת, וכן ת"ח, וכן פירש"י ז"ל, ודמעך פירש"י התרומה (והוא מהמכילתא), ולשיני יודע מהו לשון דמע בכ"ל, והרמב"ן והרשב"ם פי' לפי פשוטו של מקרא כי פרי השדה והכרם יקרא מלאה, כדכתיב כן תקדם המלאה הזרע (דברים כ"ג ט'), ויהי' מלאתך כולל כל מתנות התבואה, ודמעך רמז לתירוש ויצהר, מושאל מן דמעת העץ, שהיין והשמן נקרחים טיפות ירמה על הדמעה, וכ"כ הגאון רב סעדי', אל תשלעתו מלאתך כוללת המלאה מן הזרע והמלאה מן היקב, ודמעך כולל ליצהר לבד: לא תאחר, לא תאחר המתנות שאתה נותן מהם בידך, כי נתחייבת

תתנם

המעמר

(כז) אלהים, לשון שבלה לשבר מחונות הדיינים את מי ילדיקו ואת מי ירשיעו, ישים פניו אל העם והחל במצות כיוצא הדיינים שמהם דבר עד הנה, ואמר שהעם יהיה סר למשמעתם, ואל יקילו בכבודם, וכל בעל דין יקבל בהחבה את אשר גזרו אומר מבלי להקל בכבודם ולהתרעם נגדם, יען לולא זאת אל יכון כח השפט. (כח) מלאתך, כשר כתב הרחב"ע שכל הפסוקים הנאמרים בפרשה הזאת הם לבוקים עד פרשת לא תסור אחרי, אולם כאשר נאמרתי, גם פרשת לא תסור אחרי אף תלוה עד השפוק הזה הוא נמשך היטיב אל הקודם, והם הדברים אשר אתה מצוה

לפני

בְּכֹ֥ור בָּנֶ֖יךָ תִּתֶּן־לִֽי׃ (כט) כֵּ֚ן תַּעֲשֶׂ֣ה לְשֹׁרְךָ֔ לְצֹאנֶ֑ךָ שִׁבְעַ֤ת יָמִים֙ יִהְיֶ֣ה עִם־אִמּ֔וֹ בַּיֹּ֖ום הַשְּׁמִינִ֑י תִּתְּנ֥וֹ־לִֽי׃ (ל) וְאַנְשֵׁי־קֹ֖דֶשׁ תִּהְיֻ֣ון לִ֑י וּבָשָׂ֣ר בַּשָּׂדֶ֗ה טְרֵפָה֙

לא

בייא זיינער מוטטער בלייבען, אם אַטעז טאַג אַבער זאָללסט דוא עם מיר געבען. (ל) איהר זאָללט מיר הייליג מענער זיין, פֿלייש פֿאָן איינעם צערריסענען פֿיהע

רעם

תרגום אשבנזי קמה

בער רײַא צייט אַנשטעהען לאַסטען (נעהמוך, ערשטוינגע מוכר מַכדערע גַחַבען רחַסָאן לז בריגגען) ז דען ערשטנעבאָרע= נען דיינער זאָרגע זאָללסט דוא מיר געבען. (כט) זאָ זאָללסט דוא עם מאַלען בייא דיינעם אָכסען, בייא דיינעם קלייננען פֿיהע ז זיעבען טאגע זאָלל עם

תרגום אונקלוס

קָדָמַי׃ (כט) כֵּן תַּעֲבִיד לְתוֹרָךְ לְעָנָךְ שַׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם אִמֵּיהּ בְּיוֹמָא תְמִינָאָה תַּפְרְשִׁנֵּיהּ קָדָמַי׃ (ל) וְאֻנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן קָדָמַי וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיוָה חֵיְתָא לָא

תיבלון

רש"י

לאחר את המוקדש ולהקדיש את המאוחר שלא יקדיש תרומה לבכורי ומעזר לתרום: בכור בניך תתן לי. לפדותו בחמש סלעים מן הכהן והלא כבר לוה עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך מה בכור אחר לאחר ל' יום פדיהו אנא ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור בהמה דקה מעשר

גו שלשים יום ואחר כך נותנו לכהן: (כט) שבעת ימים יהיה עם אמו. זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא ימהר קודם זמנה לפי שהוא מחוסר זמן: וביום השמיני תתנו לי. יכול יהא מוכה לבו ביום ולא ז' כאן שמיני ונאמר להלן ומיום השמיני והלאה ירצה (ויקרא כ"ב) מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו וביום השמיני אחה רואי ליתנו לי: (ל) ואנשי קדש תהיון לי. אם אתם קדושים ופרושים משקולי נבלות וטרפות הרי אתם שלי. ואם לאו אינכם שלי: ובשר בשדה טרפה. אף בנית בן אלא שדבר הכתוב בהווה

מקוס

באור

תתנם לי, כמו שאמר ראשית דגנך תביא וילהרך (שם י"ח ד') וחז"ל למדו לא תאחר שלא יהנה סדר הפרשתן, לאחר את המוקדש ולהקדיש את המאוחר. ויב"ע תרגם בכורי פירך ובכורי חמר נשוך (הוא תרגומו של יקב, והשיקו היקבים (יואל ב' כ"ד) תרגומו ויטופון נעויף) לא תשהי על זמניהון מן לאסקותהון לאחר שביעתי, תרגם הכל על הבכורים, שלא יאחר להעלותם לירושלים: בכור בניך וגו', כן תעשה לשורך וגו', כל אלו ענייני ראשית הם: (ל) ואנשי קדש תהיון לי, עד הנה הזכיר המשפטים, והזהיר בדברים המכוערים, ועתה בשבח להתחיל בלאוין המוכל, פתח ואמר ואנשי קדש תהיון לי, שלא יגעלו נפשותם בטרפות הדבורי המתועבים, המטמאים את הגפש ומרחיקין אותה מן הקדושה, וכן הוא אומר במקום אחר על תשקצו את נפשותיכם וגו', והתקדשתם והייתם קדושים (ויקרא י"א מ"ד): ובשר בשדה טרפה, אף בנית בן, שלא שדבר הכתוב בהווה, מקום שדרך בהמות ליטרף. (מכילתא), ופירושו כמו את"ל בשר דגים מן חיות חייתא, בשר שנתלע ע"י טרפת שאב לו שרי מן קי' בשרה לו בהמה בשדה נמיים. (רש"י):

לא

המעמר

לפני בני ישראל בעת ההיא, אבל בפסוקים הבאים אין ספק שאין בהם אינור גמור כי המה נאמרו בזה על דרך אין מוקדם ומאוחר בתורה, ואיך יאמר מלאתך ודמעך לא תאחר, ועוד לא היה להם לא מקדש ולא כהן רק לאחרי מעשה העגל, ולולא שטאו בעגל היו הבכורים כהנים

משפטים כב כג

לֹא תְאַכְלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס כג (ס) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס: (ג) לֹא־ תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־

תענה

תרגום אשכנזי

דעם פֿעלד׳ע זאָלט איהר ניכט עסען, דעם הונד׳ע זאָלט איהר עם פֿאָרווארפֿען.

כג (ס) נים קיינען פֿאַלשען בעריכט אַן, האַלטע עם ניכט מיט דעם בעזעווי׳כט, צור אונגערעכטיגקייט איין צייגע צו זיין. (ג) פֿאָלגע דער מענגע ניכט צום באָזען; איין

איי׳

ר ש ״ י

מקום אדרך נהמות ליטרף. וכן כי נאדה מלאה (דברים כ״כ) וכן לאדר לא יהיה טהור מקרה לילה (שם כ״ג) ה״ה למקרה יום ללא אדבר הכתוב נהווה. ונאדר דתלים מן חיות תיתף נאר אנתלג על ידי טרפת זאב או לרי מן חיה כאדרה או נהמה כאדרה נחייה: לכלב תשליכון לומו. ללמדך אדיהא מותר בהנאה וללו דווקא לכלב מדכתיב בנבלה או מכור לנכרי ק״ו לטרפה שמותרת בכל הנאות. ל״כ מה ת״ל לכלב למדך הכתוב אחין הקב״ה מקפיד אבר כל בריה אב׳ ולכל בני ישראל לא יהיו כלב לעזנו (שמות י״ח) לאמר הקב״ה תנו לו אכרו:

כג (א) לא תדא שמע שוא. כתרגומו לא תקביל שמע דשקר לאדרה למקבל לאון הרע ולדיין שלא יאמע דברי בעל דין עד אינא בעל דין חברו: אל תאת ידך עם רשע. הטוען את חבירו תביעת שקר שהנטייהו להיות לו עד חמס: (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות. יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין ל׳ המקרא מיושב בהן על לופניו אבאן דרשו אחין מעין לחובה בהכרעת דיין אחד ואוף המקרא דרשו לחזי רבים להטות אחס יש שנים במיינין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמלע המקרא דרשו לא תענה על ריב על רב אחין מולקין על מופלא שבב״ד לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהם שואלין תחלה זיאמרו את דעתם. ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לקייב מיתה בשביל

באור

כג (א) לא תשא שמע שוא, כמו שהעד מוזהר לא תענה נרעך עד אקר (לעיל כ׳ ט״ז), כן הדיינ׳ מוזהרין שלא לקבל עדות ולשמוע אקר אלא ודרשת וחקרת: אל תשת וגו׳, לפי׳ אם יש שני עדי אקר, אל תלטרף עמהם להעיד כמותם, ואף על פי שיוסמר הדין על פיהם, כי אין מכחישם. (הרשב״ם): (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעת, אם רוצים רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם אני נוטה אחריהם: ולא תענה וגו׳, כשיאלך הנדון על אותו המשפט, אל תענוג על הריב דבר המטה אחרי רבים, להטות את המשפט מאמתו, אלא אמור את המשפט כאבר הוא, ואולי יהא תלוי בגוף הרבים, כן

פירש״י

המעמר

לה׳? ובודאי לא להם יהיו מחנות כהונה המיוחד רק לשבט לוי, לפי שאין לו חלק ונחלה׳, והכהורים הלא אלהם פי שנים בנחלת אחיהם׳, וא״כ איך נאמוד בפשוט שבטרים אטאו כבר הודיע אותם אלהים משפט הכהונה? ולכן הלמת כי המלות הבאות כאן נאמרו לזמנים אונים ונכתבו פה ע״ד אין מוקדם ומאוחר בתורה, ואם תשים עיניך על כל המלות שנאמרו בפ׳ משפטים בין תבין כי כולם, מלבד משפט העומרים ודיני ניזקים משור ובור וחצ, נאמו אם בכלל או

נפרט במקום אחר.

משפטים כג

תרגום אשכנזי קמו

תַּעֲנֶה עַל־רַב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים
לְהַטֹּת: (ג) וְדָל לֹא תֶהְדַּר
בְּרִיבוֹ: ס (ד) כִּי תִפְגַּע
שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב
תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: ס (ה) כִּי־

תראת

איינער שטרייטזאַכט, וועז דוא
דיינע מינונג זאַגסט, העגגע
דער מענגע ניכט נאַך, דאַז
רעכט צו בייגען: (ג) זייא
אַבער אויך דעם געמיינען מאַנ־
נע אין זיינער שטרייטזאַכט
ניכט צו גונסט. (ד) טרייפֿכסט
דוא דען אָכסען אָדער דען
עזעל דיינעם האַכסערס אירֿ
רענד אַן, זאָ פֿיהרע איהם זאָל־
כען וויעדער צו. (ה) זיעהעסט

תרגום אונקלוס

ר ש "י

וְלָא תְחַמְנַע מְלַאֲלָפָא מַה דִּבְעֵינָךְ עַל
דִּינָא בָּהַר סַגִּיאֵי שַׁלֵּם דִּינָא: (ג) וְעַל
מִסְכֵּינָא לָא תְרַחֵים בְּדִינֵיהּ: (ד) אֲרֵי
תְעָרַע תּוֹרָא דְסַנְאָךְ אוֹ חֲמָרֵיהּ דְטָעֵן
אֲחָבָא תְתֵיבִינֵיהּ לֵיהּ: (ה) אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא

דסנאך

נצניל דיין ל' טיכנה מחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי שהוא מסר יו"ד דכאן נו כן: לחרי רבים להטות. יש רבים שאתה נוטה לחריהם ולימתי בזמן שהם שני' המכריעין נמחייבין יותר מן המזכים וממשמע שנ' לא תהיה לחרי רבים לרעות שומע אני לכל היה עמהם לטובה מכאן לחמרו ד"ג מטין ע"פ עד ל' לזכות וע"פ שנים לחובה. ואונקלוס תרגם לא תחמנע מלאלפא מה דבעיניך על דינא ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש לא תענה על ריב לנטות אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לכד לחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן לותו לאמתו. ואני אומר ליזכו על לופניו כפשוטו כך פתרונו לא תהיה לחרי רבים לרעות אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה לחריהם ולא תענה על ריב לנטות וגומר ואם ישאלך הנדון על לותו המשפט אל תענהו על הריב דבר הנוטה לחרי לותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא וקולר יהיה תלוי בגלולר הרבי': (ג) לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר דל הוא לזכנו ולכבדנו: (ה) כי תראה חמור שונאך וגו'. הרי כי משמש לשון למשא שהוא

באור

פירש"י ז"ל ליזכ המקרא על לופניו כפשוטו, וקרוב לזה פי' הרשב"ם, והוא מכוון על סדר הנחת הטעמים, כי תיבת רבים מיועדת בט"ס טפחא, ומלת רב בטעם רביע המפסיק פחות ממנו, ויהי ל"נ סדר הטעמים ומחלקותם כזה, ולא־תענה על־רב || לנטת | לחרי רבים ||| להטת, והוא מדוקדק עם פי' הרב ז"ל, ואין נאור מלת להטת כמו לנטת, כי לנטה הוא מהקל, כמו להיות נוטה לחרי רבים, ולהטת הוא מבנין הפעיל, כמו לאור מטה משפט (דברים כ"ז י"ט), גם נמלת' בלא מלת משפט, ומטי גר (מלאכי ג' ה'), ויהי' ל"נ להטת מוסב על רב, כאלו אמר לא תענה על רב להטת (משפט) לנטת לחרי רבים, כן הוא לפי עומק פשוטו של מקרא, ואולם מדסמך קרא לחרי רבים להטת, דרשו בו חז"ל, שהלכה כרבים, כאלו נוה הכתוב להיות נוטה לחרי רבים, אם הדבר נספק, וכן משמע גם מפשוטו של מקרא, שהרי לא הזהיר מלהיות לחרי רבים, כי אם לרעת, וכן לא הזהיר מלנטות לחריהם, כי אם שלא להטות משפט, ומכלל לאו אתה שומע הן, שאם הדבר נספק, יש לך לנטות לחרי הרוב: (ג) ודל לא תהדר בריבו, לונקלוס תרגם ועל מסכינא לא תרחם בדיניו, כלומר לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול, אלא בצדק תשפט עמיתך (ויקרא י"ט ט"ו): (ד) שור איבך, בחירק תחת היו"ד, והוא פועל בינוני (דייגעם האַסערם), כי מלת ואיבתי מהפעלי' היולאים, והטעם אף על פי שתדע שהוא לויבך, וככה שנאך. (הרחב"ע):

משפטים כג

תִּרְאֶה חֲמֹור שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לָו עָזֹב תַּעֲזֹב עִמֹּו: ס חמישי (ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבֹו: (ז) מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וצדיק

תרגום אשכנזי

דוא דען עזעל דיינעם פֵּיינדעם ערליעגענד אונטער זיינער לאַסט, זאָ היטע דיך, איהם זאָלסטו אַללײן צו איבערלאַסען, הילף איהם פֵּיעלמעהר אַבפּאַקקען. (ו) דוא זאָללסט דאַז רעכט דעם דירפֵּטינגען נידט בייגען אין זיינער שטרייט. זאַכע. (ז) ענטפֵּערנע דיך פֵּאַן אייגער לינגענהאַפֵּטען זאַכע, ברינ.

ר ש "י

שהוח מד' לשונות של שמוש כי וכה פתרונו שמח תרחה חמורו רובץ תחת משאו: וחדלת מעזוב לו. בחמים: עזוב תעזוב עמו. עזיבה זו לשון עזרה וכן עלור ועזוב (מלכים ח' י"ד) וכן ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמי' ג') מלאוה עפר לעזוב ולסייע את חוזק החומה כיולא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו' (דברים ז') שמא תאמר כן בחמים לא תירא מהם ומדרש אך דרשו רבותינו כי תרחה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ויגינו לפי כבודו וחדלת לו בהמת נכרי ומשאוי ישראל וחדלת: עזוב תעזוב עמו. לפרק המשא מלמשקל ליה מליטול משאו ממנו: (ו) לאביונך. לשון חונה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה: (ז) ויקי

חרגום אונקלום

דְּסַנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוֹעֲנֵיהּ וְתֶחְמְנַע מִלְּמְשָׁבַק לֵיהּ מְשָׁבַק תְּשָׁבוֹק מַה דְּבִלְבָּךְ עֲלוֹהִי וְהָדֵר עִמֵּיהּ: (ו) לָא תַּצְלִי דִּין מִסְכֵּינָךְ בְּדִינֵיהּ: (ז) מִפִּתְגָמָא דְשִׁיקְרָא חוי

דמר לעזוב של חזק החומה כיולא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו' (דברים ז') שמא תאמר כן בחמים לא תירא מהם ומדרש אך דרשו רבותינו כי תרחה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ויגיע לפי כבודו וחדלת לו בהמת נכרי ומשאוי ישראל וחדלת: עזוב תעזוב עמו. לפרק המשא מלמשקל ליה מליטול משאו ממנו: (ו) לאביונך. לשון חונה שהוא מדולדל ותאב לכל טובה: (ז) ויקי

באור

(ה) וחדלת, כמו חדל לך מעצות הדבר, וכן ושמרת, והטעם חדל שתעזב הדבר לו לבדו, רק תתיר עמו הקשרים, ותעזוב המשא, ויפול מזה הצד ומזה הצד, ויקוס החמור, כן פי' הרלב"ע, וכן אמרו ר"ל בפריקה הכתוב מדבר, ורש"י פי' מעזב לו לשון עזרה, וכן עלור ועזוב (דברים ל"ב ל"ו), וכן ויעזבו את ירושלם (נחמי' ג' ח'), ועזב תעזב עמו פי' לפרק המשא, ונת' עוד מלמשקל לי' מלטול משאו ממנו עכ"ל, משמע שהוא מניח לשון התרגום על מעזב לו, ובנוסחת שלפנינו תרגם לנקלום מלמשק לי', ועזב תעזב עמו תרגם מבשק תבשוק מה דבלבך עליהי ותפרק עמיה. והמתרגם התבנזי תרגם כפי' הרלב"ע שהוא הנחות לפשוטי של מקרא: (ו) לא תטה, עם הדיין יהבר: אביונך, לשון לונה, שהוא מדולדל ותאב לכל טובה: (ז) מדבר שקר תרחק, לא נראה בעיניך הדין מרומה, ועדים רמאים, ואין

המעמר

כג (ו) אביונך, לדעת כל חוקרי הלשון שרשו חנה והוא כמו חוה בחילוף הדומות, ויהי' על משקל עליון מן עלה, וחולי הוא שם נגזר מן מלת הקריאה חוי, ויהיה הי"ד שרשית, לו הוא מן חבוי שעניינו ג"כ כמיהו, למי חוי לחי חבוי (משלי כ"ג כ"ט), והחליפו הוי"ו והי"ד מקומם בענור לחות המבטא, כי הי"ד לית יכוח לחרי החול"ם והיה לריך לכוח בתנועה ויתרגו ההברות, והוצאל זה השם לענין מדוכח שכל ימיו רעים. ומזה הענין מוכל לפרש המאמר ויפר התניונה כי הלך לדם לל בית עולמו וגו' (קהלת י"ב ה') כי לחרי שספר מן המולשה וחפיסות כח נימי הזקנה, לומר כי התניונה הזאת לית תפר עד שם הלך לדם לבית עולמו, כי לין לרי לשכת הזקנה, ויהיה כי הלך במקום שם הלך, ויתורגם: (חונר דיעתם עלעכד ווילט נילט, ביז דער מענש היכוסכדעלט). (ו) מדבר שקר, הנה הרלב"ע לומר ונקי ולדיק

לל

וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק
רָשָׁע: (ח) וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי
הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וְיסַלֵּף דִּבְרֵי
צַדִּיקִים: (ט) וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם
יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים

חייחם

תרגום אשכנזי קמז

בריננע דען ניכט א"ם, דער איינמאל אלם אונשולדיג אונד גערעכט בעשטאנדען, דען א"ך ווערד שאן דען אונגע־רעכטען ניכט לאזן שפרעכען.
(ח) בעשטעכונג זאללסט דוא ניכט אננעהמען, דען דיא בע־שטעכונג מאכט דיא שארפזיכ־טיגען בלינד, אונד פערדרעהט דיא ווארטע דער גערעכטען.

(ט) דריקקע קיינען פרעמדען, דען איהר ווייסעט, וויא איינעם פרעמדען צו מוטהע איזט,

תרגום אונקלוס

הַוֵי רָחִיק וּדְיַיבֵי וּדְיִנְפַּק דְּכֵי מִן דַּיְנָא לָא
תְקַטוֹל אֲרֵי לָא אֶזְכֵּי חַיָּבָא: (ח) וְשׁוֹחֲדָא
לָא תְקַבֵּל אֲרֵי שׁוֹחֲדָא מְעַוֵּר עֵינֵי חַכִּימִין
וּמְקַלְקֵל פִּתְגָמִין תְּרִיצִין: (ט) וְגִיּוֹרָא לָא
תְעִיקוּן וְאַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת נַפְשָׁא דְּגִיּוֹרָא

ארי

רשי רען

ודיק אל תהרג. מניין ליולא מכ"ד מייב ותמר לחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין לותו תלמוד לומר ונקי אל תהרג ולא ע"פ שלימו לדיק אלא נלטדק בב"ד מ"מ נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכיתו. ומניין ליולא מכ"ד זכאי ותמר לחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין לותו לב"ד ת"ל ודיק אל תהרוג וזה לדיק הוא שנלטדק בב"ד: כי לא אלדיק רשע. לין עליך להחזירו כי אני לא אלדיקנו מדיני אם יולא מידך זכאי יש לי אלוהים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה: (ח) ושחד לא תקח. לפי' לשטות תמת וכ"ש כדי להטות את הדין שהרי להטות את הדין כבר נאמר לא תטה משפט: יעור פקחים. לפי' אכם בתורה ונוטל שחד סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויבוה מאור עיניו: ויסלף. כתרגומו ומקלקל: דברי לדיקים. דבריס המלודקים משפטי תמת וכן תרגומו פתגמין תריצין יתרים: (ט) וגר לא תלחץ. בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע: את נפש הגר. כמה קשה לו כשלוחצים לותו:

ותספת

באור

ואין לאתה יכול להכחישם, התרחק מלותו הדין, ואל תדין בו כלל: ונקי וצדיק אל תהרג, כתרגומו ודיבי ודינפק דכי מן דינא לא תקטול, אם נגמר הדין לזכות, אל תלמד עליו חובה להרגהו עוד. כי לא אצדיק רשע, ואם אתה הנדקתו, אני לא אלדיקנו, וימות בידי שמים, כדכתיב והאלהים אנה לידו (לעיל כ"ח י"ג), יש לי אלוהים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה: ורז"ל אמרו ונקי הוא היולא מב"ד חייב ואח"כ נמלא עליו זכות, שהוא נקי לא"פ אלא נלטדק בב"ד, והלדיק הוא היולא מב"ד זכאי ונמלא עליו חוב, וי"ע תרגם להפך, ותרגם כי לא אלדיק רשע אמרו לא הוינא מזכי ליה מן הוא חייבא, לא הייתי מלדיק לותו אלו כי' חייב: (ח) יעור, כמו שהוצלה הרלי' מן העין על הלב ומשפט השכל כן הוצאל הפכו, שהוא

המעמר

אל תהרוג אתם הוא נקי בלותה דבר ואתה ידעת שהוא רשע ולו משפט מות מלד אחר (אך אין לך עליו עד להעניזו) אל תאמר לא יכהו עתה ואסיר המכשול, כי אני לא אלדיק הרשע. ולפ"ז נוכל לפרש גם ריש דקרא מוסב עליו והיא רק מלוה לאזת כי מדבר שקר תרחק, והמשפט אשר תחרן יהיה אמת מכל לדן, ואם תהרוג נקי בלותו דבר אף שהוא חייב מיתה מקום אחר יהיה זה המשפט לדק לא אמת.

רשיש

משפטים כג

חיים בארץ מצרים: (י) ושש
שנים תזרע את־ארצך ואספת
את־תבואתה: (יא) והשביעת
תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני
עמך ויתרם תאכל חית השדה
כן־תעשה לכרמך לזיתך:
(יב) ששת ימים תעשה מעשיך
וביום

דען איהר וואַרעט זעלבסט
פֿרעמדע אים לאַנד מצרים.
(י) ועכט יאַהרע זאַללסט דוא
דיין פֿעלד בעזאַען, אונד ריא
פֿריכטע דאַפֿאַן איינזאַמעלן,
(יא) דאַז זיעבענטע יאַהר אַבער
זאַללסט דוא עס בראַך ליעגען
לאַסען, אונד וואַס דאַרויף
וואַכסט, פֿעללען פֿערלאַסען,
דאַס עס ריא דירפֿטיגען דיינער
נאַציאָן פֿערצעהרען, אונד
דען איבערריעסט דאַפֿאַן מאַג
דאַז ווילד אויף דעם פֿעלדע פֿערצעהרען; זא זאַללסט דוא עס אויך מיט דיינעם ווינ־
בערג אונד אָהלבערג מאַכען. (יב) ועכס טאַגע קאַננסט דוא דיינע געשעפֿטע פֿערריכ־

רש"י

טען

(י) ואספת את תבואתה. לשון הכנסה
לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך:
(יא) תשמטנה. מעניכה: ונטשתה.
מלכילה לאחר זמן הצעור. ל"ל תשמטנה
מעניכה גמורה כגון חריצה וזריעה.
ונטשתה. מלגזל ומלקצקץ: ויתרם תאכל
חיה השדה. להקיש מאכל לאניון למאכל
חיה מה חיה לוקלת בלא מעשר אף לאניונים
לוקלים בלא מעשר מכאן לאמרו לין מעשר
בשביעית: כן תעשה לכרמך. ותחלת
המקרא בשדה הלכן כמו שאמור למעלה הימנו תזרע את ארלך:

וביום

תרגום אונקלוס

אֲרֵי תֵּירִין הֲווֹיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:
(י) וְשֵׁית שְׁנִין תִּזְרַע יַת אַרְעָךְ וְתֵיכְנוֹשׁ
יַת עֲלַלְתָּהּ: (יא) וּשְׁבִיעָאָה תַּשְׁמְטִינָהּ
וְתַרְטְשִׁינָהּ וְיֵכְלוּן מִסְכֵּנֵי עַמָּךְ וּשְׁאַרְהוֹן
תֵּיכוֹל חֵיוַת בָּרָא כֵּן תַּעְבֵּד לְכַרְמָךְ לְזֵיתָךְ:
(יב) שִׁתָּא יוֹמִין תַּעְבֵּד עוֹבָדָךְ וּבְיוֹמָא

שביעאה

וביום

באור

שהוא העורון, על העדר השכלת הדברים הנכורים וגלוי' לעין, כמו העיני הקנסים ההם
תנקר (נמדבר ט"ז י"ד), והכוונה כי השוחד יטה את לב השופט מדרך הלדק וינהה מאור השכל,
עד שהשופט הפקח, שהוא הסך העור, לא ירלה הדברים לאמתם, ודברי הלדיקים בדין,
שהם ישרים, יהיו בעיניו עקומי' ומסולפים: (י) ואספת את תבואתה, לשון הכנסה לבית,
כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברי' כ"ב ג'): (יא) תשמטנה, מוסב על תזרע את ארלך,
תזמט את ארלך שלא תזרענה: ונטשתה, את תבואתה, שתעזב לותה לאכול לאביוני עמך
(הרמב"ן והרשב"ם, וכ"ת י"ע): לכרמך לויתך, כמו מן תבואת הדגן. דרך המקרא להזכיר

דג

המעמר

(י) ושש, מכל מפרשי הפשט ראיתי לך הרלי"ל שהרגיש בזרות ו"ו העטוף בכאן, ובאור ה'
ז"ל לפי שאמר בתחלת הפרשה בעבד עב שנים יעבוד וגו', לאמר שגם כן הוא הדין בעבודת
האדמה, והפירוש הזה ראוי גם במקום גם במוכן, ולדעתי הוי"ן של וש שנים והשביעית
הם נמשכים בינתם הזמן, והכוונה לפי שש שנים ונומר לך בשביעית תשמטנה, כי כן הורלת
הוי"ו כמו כאשר (עיין מכלול לרד"ק), והנה הזכיר תחלה שביעית שנת השמטה ואחר כן יום
השבת, כי בשביעית יבנות רק מעבודת השדה בקרים ובקליר, ובשבת לא יעשה מלאכה כלל.

למען

משפטים כג

תרגום אשכנזי קמח

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר: (יג) וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ: (יד) שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי

טען, אַם זיעבענטען טאָג אַבער מוסט דוא פֿייערן, דאָס מיט דיין אָכּס אונד דיין עזעל אויך רוהע, אונד דער זאָהן דיינער שקלאַפֿין, זאָ וויא דער פֿרעמד לינג זיך ערהאָלע. (יג) זייד זאָרגפֿעלטיג אין אַלעם, וואָס איך אייך געזאָגט האָבע, לאָססעט דען נאָמען פֿרעמדער געטטער ניכט ערוועהנען, ער זאָלל דורך רייגען מונד נאָר ניכט געהאָרט ווערדן. (יד) דרייא מאָהל

תרגום אונקלוס

ר ש " י זאָללסט

שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בְּדִיל דֶּיְנוּחַ תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָךְ וְגִיּוֹרָא: (יג) וּבְכֹל דִּי אֲמָרִית לְכוֹן תִּסְתַּמָּרוּן וְשׁוּם טָעוּת עַמְמַיָּא לָא תְדַכְּרוּן לָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמָךְ: (יד) תְּלַת זימנין

(יב) וביום השביעי תנוחו. לפי שנאה השביעית לפי תעקר שבת בראשית ממקומה שלפי תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לפי תנהוג בה שבת בראשית: למען ינוח שורך וחמורך. תן לו נייח להתיר שיהא חולה ואוכל עצבים מן הקרקע לו לינו שלפי יתבזבזו בתוך הבית לפי זה נייח

שלפי נער: בן לחמך. בשבר כנעני הכתוב מדבר: והגר. גר תושב: (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. לעשות כל מלות עשה בלאוה שבתורה אזהרה היא במקום לאו: לפי תזכירו. שלפי יאמר לו שמור לי בלפ ע"פ פלונית או תעמוד עמי ביום ע"פ פלונית. ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו וגם אלהים אחרים לפי תזכירו למדך שעקולה ע"פ כנגד כל המלות כולן והנזהר בה כאומר את כולן: לפי ישמע. מן הנכרי: על פיך. שלפי תעשה שותפות עם הנכרי ויבצע לך בע"פ שלו נמלפת שאתה גורס עיזכר על ידך: (יד) רגלים. פעמים וכן כי הכיתני זה שלפ

באור

דגן תירש ויצהר, והוא הדין לכל לוגלים שהם גדולי קרקע: (יב) למען ינוח וגו', מוסב על שבת ימים תעשה מעשיך, תעשה כל מלאכתך בבית ובשדה בששת הימים, בשביל שינוח שורך וחמרך ביום השביעי: בן אמתך, בשבר עבד הכתוב מדבר: והגר, גר תושב: (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, על דרך הפשט הכתוב נקבר בסופו, ומוזר ומזהיר על ע"ג, יאמר מכל האזהרות הרבות לשבר אמרתי אליכם מלאכי' תחרי' תשמרו מלך, ומז"ל לאמרו ובכל לשבר אמרתי אליכם תשמרו וגם אלהי' אחרי' לפי תזכירו, ללמדך שעקולה ע"פ כנגד כל המלות כלן, והנזהר בה כאומר את כלן: לא ישמע על פיך, זכר שמו בלבד, הוא שנאמר בספר יהושע (כ"ג ז'), ובשם אלהיהם לפי תזכירו ולפי תשביעו ולפי תעבדום, הוסיף שם לאוין, לשבר כי אזהרה שלפי יהיה ולפי יתביע שום אדם בשם ע"ז. (מדברי הרמב"ן): (יד) רגלים, מגזרת רגל, כמו פעמים מן פעם, ונראה לשון אחד, כמו הכיתני זה שלפ רגלים (במדבר כ"ב כ"ח): תחג, נקרא הי"ט

המעמר

(יב) למען ינוח, הכוונה לדעתי כי כשבר לויתיך לתת מנוחה לאדמתך בשנה השביעית למען תוסיף את כחה לך, כן תשבות ביום השביעי, למען שורך וחמורך וכן לאמתך ינפשו ויוסיפו לומן לעבוד לך, ואמר בן אמתך ולפי עבדך לפי שבשבר אמרנו בבר יליד בית הוא עבד נאמן לבעליו יותר מהעבד שהוא קנין בספו, ואם הוא ימות בשבת מעבודה קצה בלתי חבך יגיע לך מזה נזק גדול, כי אין למלאות חסרונו אם יקנה עבד אחר.

תרגום אשכנזי

משפטים כג

זאללסט דוא מיר אים יאהרע פייערן. (טו) האלטע דיא פיי־ער דיר אונגעוייערטען קו־כען זיעבען טאגע נעהמליך זאללסט דוא אונגעוייערטע קו־פען עסען(וויא איך דיר גענאטן האבע) אום דיא בעשטימ־טע צייט דעם אהרענמאנאטם, דען אין דעמועלבען ביזט דוא אוים מצרים גענאנגען; מאן דארף אבער ניכט אהנע גאבען פאר מיינעם אנגעזיכטע ערשיינען. (טז) פערנער דיא ערנדטע, פייער ביים דען ערשטלינגען דיינער פעלדארבייט, נעמליך פאן דעם,

לִי בַּשָּׁנָה: (טו) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: (טז) וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תורע

רש"י

שלש רגלים: (טו) חדש האביב. שהתבואה מתמלאת בו בתיה לבין לא נכור ורחמן לבעל פירות: ולא יראו פני ריקם. כשהלכו לרחות פני ברגלים הניחו לי עולות: (טו) וחג הקציר. הוא חג שבועות: בכורי מעשיך. שהוא זמן הבאת בכורים שאחי הלחם הבאין בעצרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש שנא'

חרגום אונקלום

וואם

זִימְנִין תְּחַגּוּן קֳדָמַי בְּשַׁתָּא: (טו) יַת חַגָּא דְּפַטִּירַיָּא תִּטַּר שַׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא דִּי פַקֵּידְתָּךְ לְזִמַן יַרְחָא דַּאֲבִיבָא אֲרֵי בֵּיהּ נְפַקְתָּ מִמִּצְרָיִם וְלָא יִתְחֲזוּן קֳדָמַי רֵיקָנִין: (טז) וְחַגָּא דַּחֲצָדָא בְּכוּרֵי עוֹבָדָךְ די

באור

כי"ט חג מצרם חגג, על סם התנועה לפי שמרקדין ומטפחין, בשמחת י"ט, לבליס ושתים ומנגנים (שמואל ב' ל' ט"ז), כלומר מרקדין ומפזזין ומכרכרין בשמחה. (רד"ק בשרשי' שרש חגג, וכ"ם רב האי גאון). [ולכן הזהיר סם חג סתם על סוכות בדברי רז"ל, כי בו היתה שמחה יתרה בשמחת בית השואבה, והיו מרקדין בו חסידים ואנשי מעשה], וכן נקרא הקרבן חג, על סם שקרב בחג, חלב חגי (להלן פסוק י"ח), וכן אסרו חג (תהלים קי"ח כ"ז), ואמרו תחג כמו תעשה חג: לי, לשמי לבדי, כי יש ימים יהועי' הולכים עובדי האלילים להבליהם, על כן כתוב תחג לי לבדי. (הרשב"ע): (טו) את חג המצות, התחיל ממנו, כי הוא ברחמן לשמי השנה: כאשר צויתך, הוא כמו מאמר מוסגר, שבעת ימים תאכל מצות (כאשר צויתך) למועד חדש האביב [ולכן מלת צויתך בהגיע המפסיק יותר מן האחלף שבמלת מצות]: למועד, לזמן המוגבל ומוקבע: חדש האביב, שהתבואה מתמלאת בו בתיה, לבין לא, בכור ורחמן לבעל פירות. (רש"י): ולא יראו פני ריקם, אין זה כמו ופני לא ירחו (לקמן ל"ג כ"ג), כי שם הפנים הם הנראים, ופה הכוונה כמו שתרגם אונקלוס ולא יתחזון קדמי, כי הבאים אל בית השם הם הנראים, והעד ונראה את פני ה' (שמואל ב' ב' כ"ב), גם ירחה כל זכורך (לקמן פסוק י"ז ול"ד כ"ג) את פני השם, כמו לפני השם. (מדברי הרשב"ע): ריקם, הוא תואר הפעל והכוונה בלא קרבן: (טו) וחג הקציר, הוא חג שבועות, והוא מוסב על תשמר שבשיק הקודם, והכוונה ותשמר גם את חג הקציר: בכורי מעשיך, בכורי קליר מטים, ובחג המלות בכורי

המעמר

(טו) שבעת ימים, כתב הרשב"ם ז"ל: והנה כתיב שבעת ימים תאכל מלות כמו חג הסכות תעשה

תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה: (יז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה: (יח) לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי

ולא

בלוט מיינעם אָפּצֵערם (נעמוך דעם סמ"ם) זאָללסט דוא ניכט בייט געוויערטען ברָאדע

אָמ

תרגום אשכנזי קמט

וואַם דוא אייף דעם פֿעלדע אויסזאָעסט, ענדליך דיא פֿיי־ער בייט אינזאַמעלן דעי־פֿריכטע, אום דען אויס־אונ דעם יאָהרס, וועו דוא דיא פֿריכטע דיינער אַרבייט פֿאָם פֿעלדע פֿעללינ א־ננעזאַמ־מעלט האַסט. (יז) דרייא מאָהל אים יאָהרע זאלל יע־דע מאַננספערזאָן ערשיינען פֿאָר דעם אַנגעזיכטע דעם העררן, דעם עוויגען. (יח) דאָו

תרגום אונקלוס

דִּי תִזְרַע בְּחַקְלָא וְחָגָא דְכָנָשָׁא בְּמֵיפָּקָא דְשַׁתָּא בְּמִכְנְשָׁךְ יַת עוֹבָדָךְ מִן חַקְלָא: (יז) תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחֲזוֹן כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ: (יח) לָא תִכּוֹס עַל

חמיע

רש"י

שנא' וביום הבכורים וגו' בשבועתיכם וגו': וחג האסיף. הוא חג הסוכות: באספך את מעשיך. שכל ימות החמה התבואה מתיבשת בשדות ובחג לוקפים לותה על הבית מפני הגשמים: (יז) שלש פעמים ונומר. לפי שהענין מדבר בשביעית הולרך לומר שלש יפתרסו שלש רגלים ממקומן: כל זכורך. הזכרים שבך: (יח) לא תזבח על חמץ וגו'.

באור

בכורי השעורים, והמרחק בין בכורי השעורים לבכורי החטים כמו שבעה שבועות, (הרשב"ג). ורש"י ז"ל כתב בכורי מעשיך, שהוא זמן הבאת הבכורים, שעתי הלחם הבאים בעלרת, היו מתירין החדש למנחות, ולהביא בכורים למקדש, שנאמר וביום הבכורים וגו' (במדבר כ"ח כ"ו): וחג האסף, הוא חג הסכות, בשעת האסיף, לשר מלאו הגרנות גר והיקבים תירוש ויצהר, לוה הכתוב ליצב בסכות לזכרון, כי במדבר ישבו באהלים, ולא היו להם קרקע ולא דגן ותירוש ויצהר, הרי שלשה רגלים תלוי' כלם בפירות הארץ, תציר וקליר ואסיף. (הרשב"ג): בצאת השנה, לחרי שתכלה השנה ותתחיל השנה האחרת: (יז) זכורך, הזכרים שבך: האדון ה', שהוא לדון הארץ, וממנו בלה לליך הנרכה, על כן תבוא לפניו כשבך המתרחה על לדוניו למועדים ידועים, ומביא לליו דורון, לאות על הכניעה והעבדות: (יח) לא תזבח על חמץ וגו', לא תזבח את הפסח בי"ד בניסן, על החמץ, בהיות לאחד מבני הבכורה, הנמנין על הפסח, חמץ בבעותו: דם זבחי, זין הדם בשחט, לכך לאמרו רז"ל שהוא לזהרה לזורק את הדם על החמץ, כי כל עבודות הקרבן בקרלות על שם הזביחה, וכן מתורגם בל"א:

המעמר

מעשה לך שבעת ימים, והוא הוא חיוב, ולין במוהו שבת ימים מעשה מעשיך, כי לאחריו כתיב שתשבות ביום השביעי, ולין ככה שבעת ימים תאכל מלות, ועוד לזה לא כאב שבעת ימים לא תאכל חמץ עכ"ל. ולדעתו יהיה לאכילת מלה מלוה לכל שבעת הימים, וזה יתנגד לקבלת חז"ל, שאם גם יש דעת יחיד שבסוכות חייב לדם לאכול לרבע עשרה סעודות, מ"מ בפסח הכל מודים שאכילת מלה רק בליל הראשון מובה ובשאר הימים רשות.

תרגום אשכנזי

משפטים כג

אפפערן, אונד דאז פעטט מיי-
נעם פעסטאפפערס זאלל ניכט
איבער נאכט בלייבען ביז אן
דען מארגען. (יט) דיא ערשט-
לינגע דיינער פריהעפסטען
לאנדפרוכט זאלסט דוא אין
דאז הויז דעם עוויגען דיינעם
נאטטעם ברינגען, קאכע קיין יונגעם פיעה אין דער מילך זיינער מוטטער. (כ) איך זענדע

הגה

רש"י

תרגום אונקלוס

לא תזבח את הפסח ני"ד ניסן עד שתעבר
החמץ: ולא ילין חלב חגי וגו'. פון למזבח:
ולא ילין. לין לינה חלק בעמוד השחר שנ'
עד בקר תאכל כל הלילה יכול להעלותו מן
הרפסה למזבח: עד בקר. יכול אף על
המערכה יפסול בלינה ת"ל על מוקדה על
המזבח כל הלילה (ויקרא ו'): (יט) ראשית

איי-

חָמֵיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר מִן מַדְבְּחָא
תַּרְבֵי נְכָסַת חַגָּא עַד צַפְרָא: (יט) רֵישׁ
בְּכוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְיתֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֱלָהָךְ
לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב: (כ) הָא אֲנָא שָׁלַח

מלאכא

בכורי אדמתך. אף הנביעות חיינת בכורים לכך נ"ל כאן בכורי אדמתך. כילד אדם וכום
לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כוכך עליה גמי לסימן ומקדימה ואין בכורים אלא משבעת המינין
האמורין במקרא ארץ חטה ושעורה וגו': לא תבשל גדי. אף עגל וכבש בכלל גדי אלא לגזין
ולד רך ממה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב גדי והולך לפרש לאחריו עזים כגון תנכי
לחלב גדי עזים (ברכות ל"ח) את גדי העזים שני גדיי עזים ללמדך שכל מקום שנאמר גדי אתה
אף עגל וכבש במשמע וכן' מקומות נכתב בתורה אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה

וא'

באור

ולא ילין חלב חגי וגו', מון למזבח, שעל המערכה היתה נפסלת בלינה, שנאמר על מוקדה
על המזבח כל הלילה (ויקרא ו' ב'): (יט) ראשית בכורי אדמתך, מצוות המינים האמורים
בפ' כי תבא, ולקחת מראשית כל פרי האדמה (דברים כ"ו ב'): גדי, הם"ד לכל בשר בחלב,
כמו שפי' רבותינו בשחיטת חולין. ובשלשה מקומות נכתב בתורה, ודרשו בו ר"ל ג' לאיסור
אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור הבשול. והנה אין להתבונן מדוע אסר לנו הקב"ה בשר
בחלב, כי מלבות רבות לזה לנו הטעם שלא נגלה לת טעמך, ואנו די לנו שנדע שהם מצוויים מאתו ית',
ואחרי שקבלנו עלינו עול מלכותו, הרי אנו מחוייבים לעשות רצונו, והתועלת היא בעשייתם, לא
בידיע' סבתם, ואני אומר זה, לא כמלגל ח"ו בנבוב הגדולים מורי התורה, אשר טרחו בכמו
אלה העיונים ואחרו לדעת טעמי מלות שלא נתגלו, כי ידענו שלא היתה כוונתם אלא לשם

שמים

המעמר

(יט) לא תבשל, הנכון בטעם המנ' הזאת דעת הרמב"ם והרדי"ק שזים בו מענין ע"ז וכשוף, ולזה נאמ'
אף בבישול, כי בבישול עלמו היו מנחשים, ולבן באה המלוה הזאת ג' פעמי' בתורה, כי גם לחזהרת
מעונן ומכשף ואכילת הדם וכל זים בו מענין ע"ז יוכפלו פעמים. והרלב"ע לפ גם הרבה
לדבר בסבת המלוה הזאת בכל זאת יראה לי כי לא גלה לנו את דעתו על לאמתו, ואך הוא
כדומה את קורלין בדבר שפתים, ואיך יוכלך בלאת ובתמים מה שהוא לומר לחרי שהביא הטעם
מפוש לאכזריות, ומנהג רוב האדם שאין להם לתן ויקנו חלב בשוק והחלב מלוסף מצות רבות
ואולי הקינה הגדי לא ידע לאכה לאמו, והנה לפ קנה חלב אולי יש בו מחלב לפ הגדי שקנה,
ויהיה עונר וכל שפק בל תורה לאומרת" ע"כ; ומי לא ירחה כי לא לאמונה ימלל חלה,
והלא כלל בידינו שהולכין אחר הרוב במקום שאין קבוע, ורוב החלב שמוכרין בודאי היא מצות

לאכות

משפטים כג

(כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ
לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי: (כא) הִשָּׁמֶר
מפניו

תרגום אונקלוס

מַלְאָכָא קֳדָמָךְ לְמִטְרָךְ בְּאוֹרְחָא וּלְאַעְלוּתָךְ
לְאַתְרָא דִּי אַתְקֵינִית: (כא) אִסְתְּמַר מִן
קדמוהי

תרגום אשכנזי קג

איינעז ענגעל פֿאָר דיר הער,
דיך אויף דעם וועגע צו בעוואָהֿ-
רען, אונר דיך אַן דען אָרט צו,
ברינגען, דען איך בעשטיממט
האַבע. (כא) נים דיך פֿאָר
איהם

רש"י

ומ' לא יסור ניסול: (כ) הנה אנכי שולח מלאך. כאן נתנבאו שעתידין לחטוא ושכינה תומרת להם כי לא תעלה בקרבך: אשר הכינותי. אשר זמנתי לתת לכם והוא פשוטו ומדרשו אל המקום אשר הכינות כנגד מקימי עגל כנגדו וזה לא' מן המקילות שאומרים שנ"ה של מעלה מכוון כנגד של מטה:

באור

שמים, ואולם נגוד הדבר ונגלל שבכל רוחב מניתם לא העלו כי לא סברות דקו' מיוסדות על נלי מה, ובלתי מקובלות על הלב, ולחרי כל דבריהם לפשר ליכר הרע להזיק עליהן, ולאומות העולם להוות בהן את ישראל, כמו שאמרו מכמינו ז"ל על המלות שלא נתגלו טעמן, שלא שלטו עדת המתגיירים בה' ובתורתי יפה למרו. ושמא תאמר מעשה תהו הן? ת"ל לפני ה', לפני מקקיים, ואין לך רשות להרהר בהן: (כ) הנה אנכי שלח מלאך, כאן נתנבאו שעתידין לחטוא, ושכינה תומרת להם כי לא תעלה בקרבך (לקמן ל"ג ג'), (רש"י מוקלה שמות רבה). והכוונה להעתי כל שנתנבאו כאן לא על מעשה העגל ניח ד (כי כלל גדול בענין הידיעה והנמירה, שע"פ שתפול הידיעה על הדבר הנמסר לנמירה, לא תבטל בו ההודעה מלחתו ית'), ואולם הודיעו הש"ם דרך כלל שלאחר יחטאו לא יעלה בקרבם, ויעלה מלאך לפניהם, לכן לא התפלל משה עדיין על זה, כאשר התפלל לאחרי שחטאו ונחרלה הגזירה מלחתו יתעלה, כי אמר די לצרה בשעתה, והנה בלשת לא נתקיימה הגזירה ההיא כל ימי משה, כמו שמפורש בפ' כי תשא, כי משה נקט עליה רחמים, ואמר ונמה יודע אפוא כי מלאתי חן בעיניך אני ועמך הלא בלכתך עמנו (שם ט"ז), והקנ"ה נתרלה לו ואמר לו גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה (שם י"ז), ומפורש אמרו רז"ל בטל שלא ימסר להם שר לבל כל ימי משה, כי הי' משה ממלא מקומו, לכל משמת משה מזר לותו השר למקומו, שבן יהושע רועה לותו, שנ' ויהי אחרי מות משה ויהושע בן נון משרת משה עניו ויחל והנה איש עמד לנגדו ואחרו שלופה בידו וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי (יהושע ה' י"ג י"ד), והכוונה שבא לבאת לפניהם, ללאום מלחמותם, ולכך התרלה לו בחרב שלופה. (מדברי הרמב"ן), וכן ליתא בתנחומא, אני הוא שבאתי בימי משה רבך ואמה לותי ולא רלה שילך עמו, ועתה באתי. והרי"ח בספרו עטרת זקנים הארין נטענות רבות נגד דברי רז"ל בענין שליחות המלאך הזה, ובאר לו דרך אחר, ואולם אין טענותיו נוכחות כפי דרכנו שלא באה ההודעה על מעשה העגל ביחוד, כי אם דרך כללי, כאשר יחטאו ישראל לאלהים): חכנתי, אשר זמנתי לתת לכם, כדיך

המעמר

לחרות ולא מאם הגדי שקנה, ואיך נאות למעוטא דמעוטא כזה? (כ) הנה אנכי, כל המפרשים מתרו ומקרו מה ענין המלאך והרחיבו דבריהם הים לפי דרכו, ואני בעניי לא זכיתי להבין מה כל הארכה הזאת? כי לדעתי אין פה אלא ענף בלבד, כי הלא נודע כי בעברית (כמו ביונית) נאמר שם מלאך בכלל וביחוד, בכלל על כל שליח, ובפרט על שליח ה' יהיה ממשרתי עליון או מבני אדם, ובן נקראו הנביאים מלאכים (עיין שרשים לרד"ק) ומ"כ הכוונה במלוה הזאת כי ישמעו אל הים הנאמר אשר יניאם אל המקום, והוא על דרך הכתוב ויאמר מלאך ויוליאנו

תרגום אשכנזי

משפטים כג

מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר
בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי
בְּקִרְבּוֹ: (כב) כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע
בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצָרַרְתִּי אֶת־
צוררך

איהם אין אַכט, אונד געהאָרכ
כַּע זיינער שטימע, זייא ניכט
ווידערשפענסטיג געגען איהן,
דען ער ווירד קיינע נאַכוכט
האַבען פַּאָר אייער פֶּערברעכ
כען, מיין נאַמע איזט אויך אין
איהם (ער טהוט חַוונע מין מיי=
כעק כַּאמען מוכר חויך מייכעק בע=
פֶּעהן). (כב) ווען דוא אַלוֹא זיי=
נער שטימע גע‌הָאָרכַעסט, אונד אַללעם טהוכט, וואַם איך דורך איהו זאַגען לאַסט, זוֹא
ווערדע איך דיינער פֶּיינדע פֶּיינד, אונד דיינען ווידער‌אַכערן צו־ווידער זיין (דייכע פֶּיינ=
דע

רש"י

(כא) אל תמר בו. לשון המרמה תאמר ימרה את פיך (יהושע ח'): כי לא ישא לפשעכם. לינו מלומד בנך שהוא שליח ואינו הכת שהין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרבו. מפורש לרחב המקרא הזמר מביניו כי שמי מצוחף בו. ורבותינו למדו זה מטטרון שנאמר כשם רבו מטטרון גימטריא שדי: (כב) ואיבתי. כתרגומו ואעיק:

חרגום אונקלום

קָדָמוֹהִי וְקַבֵּיל לְמֵימְרֵיהּ לָא תְּסָרֵיב
לְקִבְלֵיהּ אֲרֵי לָא יְשָׁבוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי
בְּשְׁמִי מֵימְרֵיהּ: (כב) אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְּקַבֵּיל
בְּמֵימְרֵיהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דִּי אֲמַלֵּיל וְאֵסְנֵי יָת
סנאך

באור

כדרך נהגמל עליון גוים וגו' יכב גבלת עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ב ח'): (כא) אל חמר בו, לונקלוס תרגם לא תסרב, וכן כתב רס"י שהוא לשון המרמה, תאמר ימרה את פיך (יהושע ח' י"ח), והרשב"ם כתב שהוא מגזרת ותם המר ימירנו (ויקרא כ"ז ל"ג), ואם הוא דגש, כי הוא מגזרת וריקו לא נמר (ירמי' מ"ח י"א), כמו אל תפל דבר (אסתר ו' י'), מגזרת נפל, לכל לינו מגזרת סרבנות מן מרו מריתי (ליכה ח' כ') שלכ היה לו לומר אל תמרה עכ"ל, ויהי' ל"כ לדעתו מחסרי פ"ל הפעל, והקל נמר, מלעון חלוף, והענין אל תחליף דבר מכל לאמר יצוך. והרד"ק נתרגם הניחו בשרש מרר, וכתב לפי שנקשר עם בי"ת הוא בענין תמרור, והנפעל וריקו לא נמר, בענין לא נתחלף. ודעת הרשב"ם שהוא מפעלי הכפל, ולפ"כ הטעם כמו וימרו, כי הם שני שרשים על ענין אחד: כי שמי בקרבו, כתרגומו מלי בשמי מימריה, והוא מפורש לרחב המקרא, שמע בקלו, כי שמי בקרבו, יקולו הוא קול עליון, כלומר יאמר בפסוק שלפנינו כי אם שמוע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר (לקמן כ"ג), כי בשמי הוא מלוה: (כב) ואיבתי, וי"ו ההמשך לתשובת התנאי: וצרתי,

המעמר

ממלרים (במדבר כ' ט"ז) שהוא משה, ואמר בפתם מלאך לפי שלא רצה לכבד אם הוא משה לו לאחר, גם לא רצוי לו ליקח לו שם נביא, כי אין ההכרח שיהיה המנהיג נביא, רק מלאך ה' עשה דברו, והנה יהושע לא נקרא בכל המקרא נביא כי לא הגיד העתידות לימים יולדו אם גם עשה אותות ומופתים על פי ה', אולם משה אחר חסך מלפוני העתידות אחר יקראו ליזרעל עד אחרית הימים בנבואה בתוכחתו ושירו, עליו נאמר: לא קם נביא עוד, ועל המנהיג הזה אמר כי לא ידע לפניכם כלומר אל תשובו כי אם תכעיסו אותו כי תוכלו עוד לרצותו, לא כן הוא, לא ידע לפניכם אין בידו לשלח פניכם, כי שמי בקרבו כל אחר ידבר וילוה הוא בשמי (וכמ"ש לונקלוס), וא"כ לא אותו מחסתם כ"א אותי ואין ביכלתי לסלוח לכם, והרחיב הגמוכה כי הפירוש הזה נכון הוא, שכל המעולות הנזכרות בענין הזה יוחסו כלם לה' לבדו לא למלאך, אמר: ואיבתי, וצרתי, והכחדתיו. ולפי דברינו אלה אין זה המלאך הנזכר לקמן בפרשת כי תשא, ועיין מה שכתבתי שם ג

משפטים כג

צָרֶיךָ׃ (כג) כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי
לְפָנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי
וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׃ (כד) לֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם
וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי
הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר
מַצֵּבֹתֵיהֶם׃ (כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ

ואת

תרגום אונקלוס

סַנְאָךְ וְאָעִיק לְדָמְעִיקִין לָךְ׃ (כג) אֲרֵי יְהָךְ
מַלְאָכִי קָדָמָךְ וְיַעֲלִנָּךְ לֶאֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי
וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וְיבוּסָאֵי וְאֶשֵׁיצִינוּן׃
(כד) לָא תִסְגּוֹד לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִפְלְחִינוּן וְלָא תַעְבֵּיד כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי פַּגָּרָא תְּפַגְּרִינוּן
וְתַבָּרָא תְּחַבַּר קָמָתְהוֹן׃ (כה) וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהְכוֹן וְיָבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת
משחיך

תרגום אשכנזי קנא

דע מוכח ווידערזאגער מלאך דיר
מיינגעהן בעטראכטען) • (כג) מיין
ענגעל זאלל פאר דיר הער גע־
הען, אונד דיך צו דעם פאלקע
אמרי, חתי, פרזי, כנעני,
חוי אונד יבוסי ברינגען, דיע־
זעם ווילל איך פערטילגען.
(כד) ביקקע דיך ניכט פאר
איהרען געטטערן, דיענעאוה־
נען ניכט, אונד אהמע איה־
נען ניכט נאך, פיעלמעהר
צערשטארע זיא, אונד צער־
ברעכע איהרע בילדזיילען.
(כה) דעם עוויגען, אייערעם
נאטטע, זאללט איהר דיענען,
זא ווירד ער אייערע שפייזע

רש"י

(כד) הרס תהרסם. לאותם אלוהות:
מלבושיהם. לכנני שהם מלינין להשתחוות
להם:

לא

באור

כתרגומו ואעיק, מל' לחץ ולא מל' וצרת הכעס (דברי' י"ד כ"ה), שתרגומו ותלוץ, מל' לרוץ: (כד) לא תשתחוה וגו', לשון הרמב"ן זהו שהזכרתי בתחלת ספר הברית אתם רחיתם (לעיל כ' כ"ג), שהזהיר על ע"ז, וסוף הספר להזהיר על ע"ז, שהוא הסוף, כי יהי' לך למוקש (לקמן פסוק ל"ג), רק יש הפרש, שבתחלת הספר לוה שלא יעבו עם הזם אלהי כסף, ובסוף ספר הברית לוה להכרית ע"ז הכמלחה בארץ כנען, שעשוה יושביה, כי העובד ע"ז נאלו הוא עובר על כל מלות לא תעשה, ולא יועילוהו כל המלות עשה ג"ה וכ"ע הב עכ"ל: ולא תעשה כמעשיהם, פי' הרמב"ן שהיא לזהרה מדרכי האמורי שמנו מכמי', כמו שהזהיר במקו' אחר ובחקתיה' לא תלכו (ויקרא י"ח ג'), וכתב עוד ובנראה יותר כי יזהיר על ע"ז שלא יעבוד אותה כדרכה, אפי' בעבודה שאינה דרך כבוד, כמו שאמרו רז"ל לא תע"ג דקא מכוון לבזוי', לפעור, ותע"ג דקא מכוון למירגמיה למרקולים, ויהי' ר"ל לדעת הרב ז"ל כנוי תעבדם מוסב על אלהיה' וכנוי מעשיהם מוסב על האומות הנזכרים בפסוק הקודם, ויתכן לפרש גם כנוי מעשיהם על האלילים הנזכרים, שהדבר ידוע ומפורסם מכל הספרים הקדמונים שהיו עובדי האלילים מיחסי' לעלביהם תוארות גדולות ומעשים מנוערים, אלה וכיוצא בזה ונקוף, ואם ילך העובד בדרכי ירחתו יעשה גם הוא כמעשיהם, כדי להתדמות להם, לכך אמר לא תשתחוה לאלהיהם, ועל ידי כך לא תעשה כמעשים המיוחסים להם: הרס תהרסם, לאותן אלוהות: מצבותיהם, תנניס המולכות לכנודם, להשתחוות להם: (כה) ועבדתם וגו', כוונת הכתוב הזה, נעבור שרוב

המעמר

(כה) וברך, יתוע הוא כי נהנלי הגוים ים לכל קצת ממנות הטבע אליל מיוחד לאשר יעסיע

משפטים כג

וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס שביעי (כו) לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: (כז) אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹתִי

את

תרגום אונקלוס

מְשָׁתָךְ וְאַעֲדֵי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ: (כו) לָא תְהֵי מַחְכְּלָא וַעֲקָרָא בְּאַרְעָךְ יַת מְנָיַן יוֹמָךְ אַשְׁלִים: (כז) יַת אֵימְתִי אֲשַׁלַּח

קדמך

רש"י

(כו) לֹא תהיה משכלה. אם תעשה רצוני: משכלה. מפלת נפלים או קוברת את בניה קרוייה משכלה: (כז) והמותי. כמו והממתי ותרגומו ואקטיל. וכן כל תיבה שפועל עלה נכפל לות לקרונה כשתחסון

לדבר

באור

עיבדי ע"ז יניחו וידעו כי הסם הנכנד הוא לאלהי האלהים ולאדני האדנים, ולין כוונתם בע"ז רק שיעזבו שבעבודות ההם תהי' להם הצלחה בפעמי ידיהם, בפרי בהמת' וחבואת אדמם ובכל מצאן ידם, כי לדעתם תבוא להם תוספת טובה בעבודת המלאכים משרתי עליון, ע"כ אמר הכתוב שבעבודות הקב"ה לבד תהי' להם הצלחה, ועקירת ע"ז מאדמם לא לבד שלא תזיק להם, אבל תוסיף להם טובה וברכה, כי הקב"ה יברך את לחמם, שהוא כלל לכל מאכל אשר יאכל, ואת מימיהם, שהוא אב לכל משקה אשר ישתה, ויסיר מהם כל המחלה, שיהיו המאכלים והמשקים טובים ובריאים לא יולידו מחלה אבל ירפאו ממנה. (מדברי הרמב"ן): (כו) לא תהיה משכלה, אם תעשו רצוני, (רש"י). והתנחי נזכר בפסוק הקודם, ועבדתם את ה' אלהיכם: משכלה, מפלת נפלים או קוברת את בניה קרוי' משכלה, והזכיר הנקבות כי בהן ימלא השכול והעקור יותר מן הזכרים, והטעם בתרגם לכלול גם הנהמות: את מספר ימיך אמלא, שלא ימות בחלחמ' לו במגפה בשנוי החויר רק בזקנה, שימלא ימיו כמספר אשר הם מני הולדם בדורותיו: (כז) את אימתי וגו', כמו שתעשה עמכם לות לטובה, כן לעשה בשונאיכם לרעה: [והמחי, שרשו המס, ומבנין הקל, והמ"ם דגושה לחסרון מ"ס ע"פ, נפלם שנותי מן שבב, גלותי מן גלל, ולשונו מצרם מות, ומבנין הפעיל, דמ"כ נאוי להיות

והמתי

המעמר

לותה, יש אלהי המצרי מעיות בחלים, ויש המלמיח חניר מן החלמה ויוניק לחם מן החרן וכן יש לבע"ח חל שיפרה ומירבה לותם, וכן לכל בת מבני אדם חל המצרי עליה לברך לותה, זה ירפא חולים, וזאת תהיה בעזר חזק הרה לשמרה, וזה יחון זקנים למלאות ימיהם, ולזה העוז והגלוז במלחמה, וכל זה נודע לבל קורא בפיסיולוגיה. ולכן הזכיר הכתוב את כל אלה (כי לא תהיה משכלה ועקרה כולל גם הנהמות כמ"ש הרחב"ע, ומלת עקרה כוללת אחת מיז ובהמתו ע"כ) לאמר אני הוא המצוה בכל, וזולתי אין במלא אבר בידו לפעול פעולה מה בחקי הטבע, ולדעתי לא אמר הכתוב בענין הברכות בלחן ערך וסדר לא בפי מעלתם אף לא על דרך סבה ומסובב (בדעת המפרשים), וזה לכוונה מיוחדת להורות כי עיני ה' פקוחות על בל נברא, בקטן בגדול, בנקלה בנכבד בזוה, ולזין פה המקום להאריך בענין העמוק הזה.

משפטים כג

אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם
וְנָתַתָּ אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ
עֹרֶף: (כח) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה
לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־

הכנעני

תרגום אונקלוס

קֳדָמָךְ וַאֲשַׁגֵּשׁ יַת כָּל עַמָּא דִּי אַתְּ אָתֵי
לַאֲגָחָא קְרָב בְּהוֹן וְאִיתְּמַר יַת כָּל בַּעֲלֵי
דְּבָבָךְ קָדָמָךְ מְחַזְּרֵי קְדָל: (כח) וְאֶשְׁלַח יַת
עָרְעִיתָא קָדָמָךְ וְתֶתֶרֵךְ יַת חִוָּאֵי יַת כְּנַעֲנָאֵי
ויח

תרגום אשכנזי קנב

פֿאָלק, צו וועלכֿעם דוא קאָמ־
מעסט; דאַרורך אין אונאָרד־
נונג ברינגען, אונד פֿעראור־
זאַכען, דאַס אַללע דיינע פֿיינ־
דע דיר דען נאַקקען צו־וועג־
רען. (כח) איך ווייל האָרנים־
סע פֿאָר דיר הער שיקקען,
דיעוע זאָללען דען חוי, כנעני

אונד

רש"י

לדבר גלגול פעלתי יש מקומות שנוטל לות הכפול'ומדגיש לת הלות ונוקדו בחלל"פוס כגון והמותי מגזרת והמס גלגל עגלתו (ישעי' כ"ח). וסנותי מגזרת וסנב בית לל (שמואל ת' ו'). דלותי מגזרת דללו וחרבו (ישעי' י"ט). על כפיס מקותיך (שם מ"ט) מגזרת מקקי לב. לת מי רלותי

מגזרת רלן עזב דלים (לויק כ') והמתרגם והמותי והקטל טועה הוא. שאלו מגזרת מיתה היתה לין ה"ל שלה בפת"ח ולא מ"ס שלה מודגשת ולא נקודה מלא"פוס. לולא והמתי כגון והמתה לת העם הזה (במדבר י"ד) והתי"ו מודגשת לפי שחבא במקום ב' תו"ין. הלחת נשברת לפי שלין מיתה בלא תי"ו. והלחרת משמשת כמו למרתי חטלתי עזיתי. וכן ונתתי הת"יו מודגשת שהיא בלה במקום שתים לפי שהיה לריך ג' תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תת ה' (יהושע יו"ד) מתת אלהים היא (קהלת ג') והשליכי לשימון: עורף. שינוסו מפניך ויהפכו לך עורף: (כח) הלרעה. מין ארן

העיף

באור

והמתי, המ"ס רפוי, והתי"ו דגושה לחסרון תי"ו ל"פ, כמו והמתה לת העם הזה (במדבר י"ד ט"ו), וכ"כ רש"י והרשב"ם ז"ל, וכתב עוד רש"י שתרגומו והשגש, ולא והקטל, לפי לא נמלא כן בנוסחלות מדשות, רק והיתבר, לך הוא קרוב לעניינו, לולם בנוסחלות ישנות נמלא והשגש, וכן תרגם יב"ע]: ערף, שינוסו מפניך ויהפכו לך עורף, והוא על דעתי תואר הפעל (לזוערניוס), לפי בא בלא שמוש, כמו ריקם, קרי, קוממיות, וכבר זכרנו ענינו פעמים רבות: (כח) הצרעה, הרלב"ע מפרש מכה בגוף מגזרת לרעת שתחלב כח הגוף, ולין כן משמעות הכתוב, שחולי הלרעת לא יגרש לת יושבי הלרץ, ורז"ל למרו שהוא מין ארץ העוף והיתה מכה לותם בעיניהם ומטילה בהם קרס והם מתים, והמין ההוא ידוע שהוא דומה לדבורה, ומזכירין לותו חכמים תדיר בשם דבורין בשם לרעין, ונקרלו בל"ל (וועספען, הָאָרְכִיסְטע) (ולוונקלוס תרגמו ערעיתא, לולי יפלוף האדמי לל"י של לרעה לעי"ן, כמו שיאמר לרעת מן לרץ, ויהי' ערעיתא כמו לרעיתא), כי גם הם יעשו מעט בשם כמו שכתב לריס"טו בספרו מב"ח ספר תשיעי פרק מ"ג, מהמין הנקרלו (וועספען), ובספר החמישי פרק כ"ג מהמין הנקרלו (הָאָרְכִיסְטע), בלשון רומי (קרלבראנעס), וילוע ממין ארץ העוף הזה שהוא מזיק לעיניים, וכן נזכר בספרי היוונים הקודמים, מעתה שעור הכתוב, שלפני נוסף לל הלרץ ישלח המכה הזו בלרלות לויניהם לגרש לת הנסתרים במערות ובנקיקים והנשגבים במבלרים, והוא מה שלמר במשנה תורה (דברים ז' כ') וגם לת הלרעה ישלח ה' בהם עד לבד הנשתרים והנסתרים מפניך, וכתיב בספר יהושע (כ"ד י"ב) ואשלח לפניכם לת הלרעה וגו'. ולחרי שלח הזכיר מז' האומות כי לם שלשה, החוי והכנעני והחתי, משמע שלא היתה המכה הזו כי לם בלבה הנזכרים [ולכן כתב רש"י ז"ל והלרעה לא עברה לת הירדן והחתי והכנעני הם הרן סיחון ועוג, לפיכך מכל ז' לומות לא מנה כאן אלא אלו, ואוי לף על פי

שהוא

תרגום אשבנזי

משפטים כג

הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ׃ (כט) לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ (ל) מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ׃ (לא) וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־

אונד חתי אויסטרייבען, בעפֿאר דוא הין קאממסט. (כט) איך ווערדע איהן אבער ניכט אין איינעם יאהר פֿאר דיר אויסטרייבען, דאמיט דאס לאנד נישט וויסטע ווערדען, אונד דיא טהיערע דעם פֿעלדעס זיך צו דיינעם שאדען צו זעהר פֿערמעהרען; (ל) נאך אונד נאך ווילל איך איהן פֿאר דיר אויסטרייבען, אינטערדעסזען ווירסט דוא דיך פֿערמעהרען, אונד דאס לאנד בעזעטצען קאנען. (לא) איך ווערדע דיינע גרענצען זעטצען פֿאן דעם שילף־מעער (דעם לעטהען מעער) בין אן דאס מעער דער פלשתים (דאס מיטיטע מעער), אונד פֿאן דער ווישטע בין אן

הנהר

ר ש " י

העיף והיתם מכה לותם נעיניהם ומטילם בהם קרם והם יתים. והלרעה לא עברה לת הירדן. והחתי וכנעני הם לרץ סיחון ועוג לפיכך מכל שבעה לומות לא מנה כאן חלא חלו. ואני לא"ם שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו בפס' סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה: (כט) שממה. ריקנית מבני אדם לפי שחטא מעט ואין בכח כדי למלאות לותה: ורבה עליך. ותרבה עליך: (ל) עד תפרה. תרבה לשון פרי כמו פרו ורבו: (לא) ושתי. לשון השתה והת"ו מוקדמת מפני שבאה תחת

דען

תרגום אונקלום

עד

וְיָת חִתָּאֵי מִן קֳדָמָךְ׃ (כט) לָא אֲתָרֵיכִינּוּן מִן קֳדָמָךְ בְּשַׁתָּא חֲדָא דִּילְמָא תֶּהֵי אַרְעָא צַדְיָא וְתִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא׃ (ל) וְעֵיר וְאֶתָרֵיכִינּוּן מִן קֳדָמָךְ עַד דִּי תִסְגֵּי וְתַחְסִין יָת אַרְעָא׃ (לא) וַאֲשַׁוֵּי יָת תְּחוּמָךְ מִיָּמָא דְסוּף וְעַד יַמָּא דְפִלְשָׁתָאֵי וּמִמַּדְבָּרָא

באור

שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו בפס' סוטה (דף ל"ו ע"ח) על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה ע"כ, ולא ידעתי לסוף דבריהו כי שם בפס' משמע שזרקה מרה בכל הלומות שבעבר הפ' של הירדן, ומכ"ש לר"ם שאמר שתי לרעות הוחי וכו' דיהושע עבר, וא"כ הזיקה לת כולם, גם מנין לו שהחתי והכנעני הם לרץ סיחון ועוג, ולדרכה הספר נמלא בתחלת פ' חיי שרה כי מי' לבני חת נחלת שדות במכפלה לפני חברון, שהוא מעבר לירדן מערבה, ולכן יותר נראה דעת הרלב"ע והרמב"ן ז"ל שהקבר הנתוב ולא הזכיר רק נ', והכוונה בכל הנזכרים למעלה. והנה מלת הכנעני לפעמים תכלול כלם, ולפעמים קלתם, ולפעמים הוא שם פרטי לא' מז' לומות, ועיין מ"ש בס' (בראשית מ"ח כ"ב): (כט) שממה, ריקנית מבני אדם, לפי שחטא מעט, ואין בכח כדי למלאות לותה בזמן קבר כזה. ורבה עליך, ותרבה עליך, (רש"י), וכוונתו שאין רבה תוקר, כי אם פעל: (ל) תפרה, תרבה, לשון פרי כמו פרו ורבו: ונחלת את הא־ץ, שתוכל ליושבה כלה, ועתה יפרע לוכך החרץ ורחבה: (לא) מים סוף, שהוא בתחלת מזרח ס': ועד ים פלשתים, שהוא במערב, כדכתיב ופלשתים מלחור (ישעי' ט' י"ח)! וממדבר, שהלכו בו בני ישראל, שהוא בדרום: עד הנהר, נהר פרת בכפון

הַנָּהָר כִּי וְאֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֶת יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ: (לב) לֹא־
תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית:
(לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ
אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם
כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: פ

ואל

תרגום אשכנזי קנג

דען שטראָם, נעמליך דיא איינוואָהנער דיעזעם לאַנדעס וועלל איך אין דיינע געוואַלט געבען, אונד זיא פאָר דיר ווענטרייבען. (לב) דוא זאָללסט מיט איהנען אונד איהרען גאָטטערן קיינען בונד מאַכען (כעמליך זיא מיכטער געוויסען בעדינגונגען וויין דעס וואַכדע נו דולדען). (לג) זיא זאָללען אין דיינעם לאַנדע נאַר ניכט בליי-

בען, זיא קאָננטען דיך צו זינדען ווידער מיך פערפיהרען, דוא קאָננטעסט פערליעטעט ווערדען, איהרען גאָטטערן צו דיענען, אונד דיעזעם ווירדע דיין פאַללשטריק זיין.

צו

תרגום אונקלוס

עַד פְּרָת אֲרֵי אֶמְסַר בִּידֵיכוֹן יַת יָתְבֵי אַרְעָא
וְתֶתְרֵיכִינוּן מִן קֳדָמָךְ: (לג) לָא תִגְזַר
לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם: (לד) לָא יֵיתְבוּן
בְּאַרְעָךְ דִּילְמָא יַחֲיְבוּן יָתָךְ קֳדָמַי אֲרֵי
תְּפַלַּח יַת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ לְתַקָּלָא:

ולמשה

ר ש " י

תחת זתים זתין זיתה בלח ת"ו והלחת לשמם: עד הנהר - פרת: וגרשתמו. ותגרסם: (לג) כי תעבד וגו'. הרי אלו כי משמזין במקום אחר וכן בכמה מקומות וזהו לשון לי שהוא לאחד מד' לשונות שהכי משמע. וגם מלינו בהרבה מקומות לא משמע בלשון אחר כמו לא תקריב מנחת נכורים שהוא תובה:

ואל

באור

ע"י, כן כתב הרשב"ם ז"ל, ואין דבריו מדוקדקים בפי המפות שבידינו, כי על פיהם יש סוף שהוא (דאז רחטהע מעער), ונקרא (דער מרמביטע מעערבוזען), נמצך ממערב לארץ ישראל לדרומה, ויש פלגתיים, והוא (דאז מיטטעלוֹנדיטע מעער), ועל סוף ע"י והמדינות הסמוכות נקרא (מצרע סיריאקוס, דאז סיעריטע מעער) נמערב ע"י, ונמצך אל הלפון. המדבר שהלכו גו בני ישראל הוא מערב לדרום ע"י, ונהר פרת נמצך מלפון לארץ ישראל דרך המזרח ואם נופל אל היס הנקרא (דער פערזיטע מעערבוזען), ובאמת אין צורך שיהיו הגבולים מלומלמים עם ד' רוחות העולם: וגרשתמו, ותגרסם: (לב) ולאלהיהם, להניח ע"ז שלהם, אלא יהרסם ויסבר מבנותיהם: (לג) כי תעבד וגו', הרי אלו כי משמזין בלשון אחר, וכן בכמה מקומות וזהו לשון לי שהוא ל' מד' לשונות שהכי משמע, (רש"י). והרמב"ן כתב על זה, וחינו כן, אלא שעור הכתוב לא יסבו בארצך כי יהי' לך למוקש, פן יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם וכן הוא אומר פן תכרת ברית ליושב הארץ וגו' פן יהי' למוקש בקרבך (לקמן ל"ד י"ב). והטעם כי יסיתם בארצך, יהי' לך למוקש ולמכשול, פן יחטיאו אותך לי בדרכיהם הרעים, ובעלילותם הנאותות, כי תעבד את אלהיהם, כי יפתוך ויסיתוך אבלך עכ"ל: ואולם אין סדר הנאת הטעמים מסכים עם הסדום הזה, אלפי פירושו שעשור הכתוב כך הוא, לא יסבו בארצך כי יהי' למוקש, פן יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם, הי' רצוי הלחתון לנא נמלת אלהיהם, לא נמלת לי, כידוע לנקי בטיב פסקי הטעמים. ויתכן שבא לחת טעם שלא יכרות ברית לא להם ולא לאלהיהם, שהיא החזרה הנזכרת בפסוק הקודם, ואמר לא יסבו בארצך (שלא יכרות להם ברית להחזיקם בארץ), פן יחטיאו אתך לי (בדרכיהם הנאותות, וגם לאלהיהם לא תכרת ברית להניחם), כי תעבד את אלהיהם, והוסיף לחת טעם לדבר, מלוע החשש היה

תרגום אשכנזי

משפטים כד

כד (א) צו משה שפראך ער: שטייגע הינויף צו דער ערשיינונג דעם עוויגען, דוא, אהרן, נדב, אביהוא אונד זיבענציג פאן דען על־ טעסטען ישראל׳ס. אונד ווער־ פעט אייך אין דער פערנע צור אנבעטונג ניערער: (ב) משה

אללין

רש״י

כד (א) ואל משה אמר. פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות כד׳ בסיון נאמר לו עלה: (ב) ונגש משה לבדו.

תרגום אונקלוס

כד (א) וּלְמֹשֶׁה אֲמַר סַק קֳדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשַׁבְעִין מָסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן מֵרָחִיק: (ב) וְיִתְקָרֵב משֶׁה

משה

באור

ההיא יותר רצוי׳ שם יקיימו את העבדים המתים לפי שיבדו את עובדיהם, ולפעמים שיחזרו בלבבם שלין רע בקיום הפסילים והמצות שם לעוי׳ לו לזכר לנד, ולמר כי יהי׳ לך למוקש, כלומר כמו המוקש הנתון על דרך בני אדם שקשה להשמר ממנו, כן תועבת הע״ז המלוי׳ תמיד לנגד עינינו, תדיע נפש יקרה להטותה לחרי׳, וכגליה יורדות אל חדרי מות, וכל הרגיל עמה לפי שקה רע, ונפל ח״כ שתנה במקומו הרצוי. והנה על כה ספר הברית:

כד (א) ואל משה אמר וגו׳, נתלקו רז״ל (במכילתא הניחה הרמב״ן ז״ל) בזיזה יום הי׳, יש שאמרו שהי׳ קודם מתן תורה בחמישי, ולמר להם הרי לשם קשורים תפוסים וענוגים מחר, בלו וקבלו עליכם את כל המצות, וכן פירש״י ז״ל שהי׳ קודם מתן תורה, אלא שכתב שהי׳ בד׳ בסיון, והולרך לזה, לפי שלפירושו לוה על מצות פרישה בו ביום, ומצות פרישה בד׳ בסיון היתה, אלינא דכ״ע, כדאי׳ בשבת (דף פ״ו ע״א ופ״ז ע״ב), ויש משה ויספר לעם, בו ביום, את כל דברי ה׳, מצות פרישה, ואת כל המשפטים, ז׳ מצו׳ שנלטוו בני נח, ושנח וכבוד לא ושם ופרה לדומה ולדינין שניתנו להם במרה, ויכתב משה, מנרחצית עד מתן תורה, וכתב מצות שנלטוו במרה, ויבנם משה, בחמשה בסיון, כרבנן דלמרי בששה בסיון נתנה תורה לישרלל. וספר הברית הנזכר בפסוק ז׳ הוא מנרחצית ועד מתן תורה עם הדינין שנלטוו במרה, ומלמר עלה לאלי ההרה והי׳ שם (שבפסוק י״ב) לאחר מתן תורה הי׳, ולוה שיהי׳ שם ארבעים יום, כן שעור הדבר לשטת רש״י ז״ל. ואולם ר׳ יוסי בר׳ יהודה למר (במכילתא הנזכרת) בו ביום נעשו כל המעשים, כלומר בו ביום לאחר מתן תורה נעשו המעשים של ספור העם וכתיבת ספר הברית, וכריתות עם ישרלל, וכתב הרמב״ן על זה, ולזה שומעין שאמרו בהלנה, שלשיטת רש״י ז״ל אין הפרשיות בחות בסדרן ולא בשמעון כלל, ועוד שאמר את כל דברי ה׳ ואת כל המשפטים, והם המשפטים החלה הכתובים למעלה, שאמר שם ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, כי אינו נכון שיהיו על המשפטים שנלטוו בני נח ושנאמרו להם במרה, שבבר שמעו וידעו לותם, ולא לאמר ויספר אלא בחדשות שיגיד, ולפך הסכים הרב ז״ל עם הרא״ש וכ׳ שהטיב לרחות ופירש הענין בסדרו, ולאמר כי אחר מתן תורה מיד בו ביום לאמר השם אל משה שאמר לה בני ישרלל וגו׳ (לעיל כ׳ י״ט), להזהירם על ע״ז, ולאמר לו המשפטים אשר ישים לפניהם, וכל המצות הנאות לאחרי כן, עד כי יהי׳ לך למוקש, והוא ספר הברית, ולאמר לו השם עוד אחרי כותך להם את החקים והמשפטים החלה תעלה אלי אתה ואהרן וגו׳, וכן כל הענין, כמו שנאמר הפסוקים אחד אחד, כהגיענו אליהם, על פי השטה הזו של ר׳ יוסי בר׳ יהודה, שנה הלכו הרא״ש והרמב״ן והרשב״ם, וכן נראה מתיב״ע שהסכים גם הוא עמה: אל ה׳, על דרך הפשט בא השם במקום הכינוי כדרך הלשון, והוא כמו עלה אלי: (ב) ונגש משה, לדעת הרא״ש גם זה שם במקום כינוי

משפטים כד

תרגום אשכנזי קנד

מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא
יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא־יַעֲלוּ עִמּוֹ: (ג) וַיָּבֹא
מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי
יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן
כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:
(ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי
יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ
תחת

אַלליין זאָלל צו דער ערשיינונג
דעם עוויגען נעהער הינטערע־
טען, יענע אַבער זאָללען ניט
נעהער טרעטען, אונד דאַז
פֿאָלק זאָלל ניט מיט אים
הערויף קאָממען. (ג) משה
קאַם הערונטער, אונד בי־
ריכטעט דעם פֿאָלק אַללע
וואָרטע דעם עוויגען אונד אַל־
לע רעכטע. דיא געזאַמטע
נאַציאָן אַנטוואָרטעט איינ־
שטימיג, אונד שפראַכען:
אַללע וואָרטע, דיא דער עוויי־
גע געשפראַכען האַט, וואָל־

לען וויר טהון. (ד) משה שריעב אַללע וואָרטע דעם עוויגען ניערער, שטונד דעם מאָרגענס
פריה

תרגום אונקלוס

רש"י

בֶּלְחוֹדוֹהִי לְקֳדָם יְיָ וְאִינוּן לָא יִתְקָרְבוּן
וְעַמָּא לָא יִסְקוּן עִמֵּיהּ: (ג) וַאֲתָא מֹשֶׁה
וְאִשְׁתְּעִי לְעַמָּא יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא דַיְיָ וְיָת
כָּל דִּינַיָּא וַאֲתִיבוּ כָל עַמָּא קָלָא חַד וְאָמְרוּ
כָּל פִּתְגָמַיָּא דִי מַלֵּיל יְיָ נַעֲבִיד: (ד) וּכְתַב
מֹשֶׁה יָת כָּל פִּתְגָמֵי דַיְיָ וְאַקְדֵּם בְּצַפְרָא

על הערפל: (ג) ויגש משה ויספר לעם. נו ניוס: את כל דברי ה'. מלות פריזה והגבלה: ואת כל המשפטים. שנע מלות שנלטוו בני נח. ושנת וכנוד לה ולא ופרה קדומה ודינין שנתנו להם במרה: (ד) ויכתב משה. מכרלשית ועד מתן תורה ונכתב מלות שנלטוו במרה: ויבנם בנקר. בחמשה בסיון

באור

כנוי, שהי' לו לומר ונגשת, אבל דרך הלשון בנך, כמו שנאמרו פעמים רבות. והרמב"ן נתן טעם בדבר, ולמר שכפי המשך הענין ראוי שיבוא פה הפסוק תמורת הכתוב, לפי שהי' הדבור גם לאהרן, שנאמר הוא ושמע בקול ה' לומר למשה עלה אל ה' אתה וגו', ולפי כן הי' לריך להזכיר הנגע בפסוק, ולומר בנאור ונגשת אתה משה לבדך, להוליא גם את אהרן, לבך אמר ונגש משה: (ג) ויבא משה וגו', עד כה הי' משה במקום אחר נגש גו אל הערפל, ועתה ירד מלות הפסוק מן ההר לתחתיתו אל המקום אחר הי' שם העם בשעת מתן תורה, ויתכן שבאחר נפרד משה ממחיצתו והחל לבוא אל העם, קרבו אליו ראשי השבטים והזקנים אל מקום מעמד הכהנים הנגשים אל ה', ואמרו לו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת, קרב אתה ושמע וגו' (דברים ה' כ"ג וכ"ד), כי היו סבורים שידבר להם הפסוק הנכבד כל המלות, כאשר דבר להם בעשרת הדברים, ומשה בא עמהם אל העם וספר לבלם את כל דברי ה' וגו': את כל דברי ה', מלמד כה תאמר אל בני ישראל וגו' (לעיל כ' י"ט): המשפטים, כמו שלומו הפסוק, ואלה המשפטי' אשר תשים לפניהם (פס כ"א ל"ז): ויען כל העם, כאלו הוא אינו אחד: (ד) ויכתב משה, ביום ההוא, לאחרי שקבל העם את דברי ה' בשמחה: את כל דברי ה', הוא ספר הברית: וישכם בבקר, משארת היום ההוא: ויבן מובח תחת

המעמר

כד (ד) ויבן, למד הרמב"ן: ומלת ויבן משרת בעבור לאחרת, ע"ן בנאור, אולם יש לומר

תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים: (ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ: (ז) וַיִּקַּח סֵפֶר

הבריח

סרים אויף, ערריכטעט אונטען אם בערגע איינען אלטאר אונד צוועלף זיילען נאך דען צוועלף שטעממען ישראלס. (ה) ער זאנדטע דיא יינגלינגע אוים דען קינדערן ישראלס (נעמליך דיא ערשטגעבאָרענען), דיוע בראכטען גאנצע אפפער, אונד שלאכטעטען דעם עווי־גען צו עהרען שטיערע צו פריע־דענסאפפערן. (ו) משה נאהם דיא העלפטע דעס בלוטעס, טהאט עס אין בעקקען, דיא אנדערע העלפטע דעס בלוטעס גאבער, שפרענגטע ער אויף דען אלטאר, (ז) נאהם

דאז

רש"י

נסיון: (ה) לת נערי. הבכורות: (ו) ויקח משה חצי הדם. מי חלקו מלאך בת וחלקו: באגנות. שתי לגינות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים להזות לותם על העם. ומכאן למדו רבותינו שנכנסו לבנותינו

תרגום אונקלום

וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְחַרְתָּא עַשְׂרֵי קָמָא לְחֵרֵי עֲשַׂר שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל: (ה) וּשְׁלַח יַת בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאַסִּיקוּ עֲלָוָן וּנְכִיסוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ תּוֹרִין: (ו) וּנְסֵיב מֹשֶׁה פַּלְגוּת דְּמָא וְשַׁוִי בְּמִזְרָקַיָּא וּפַלְגוּת דְּמָא זָרַק עַל מַדְבְּחָא: (ז) וּנְסֵיב

סיפרא

באור

ההר, נמקום מעמד העם נשעת מתן תורה, ומלת וינן מצרת נעבור לחרת, נחלו כתוב ושתים עשרה מצבה נגה, (הרלב"ע). ולא ידעתי כוונת נעל הטעמים שהעמיד מלת ההר נתחתה, ולפי הנראה הי' רצוי להיות נמלת ה': לשנים עשר שבטי ישראל, להגיד שכלם נתרצו נקיום הברית: (ה) נערי בני ישראל, הם הנכורות, כמו שתרגם לנקלום ויב"ע, כי הם המעלים עולות ושלמים, וקראם הכתוב נערי', נעבור שהזכיר הזקנים, שהם לגילי בני ישראל, לכך קראם הנכורות נערי', כי הם נערים כנגדם: ויעלו עלה, חהו וזנחת עליו (לעיל כ' כ"ח), והזכיר עם השלמים פרים, כי התובלים רגים היו: פרים, נפי פסוק הטעמים שלפנינו מוסב על השלמים לבד, לא על העולו', כמו שנארנו, שהרי נא התחתה נמלת עלה, ונגמ' (חגיגה דף ו' ע"ב) נסתפקו נזה, עיין פי' רש"י שם, שדקדק היטיב נפסקי הטעמים נפסוק הזה: (ו) חצי הדם, מהעולות והשלמים: באגנת, הם כלים עשויים כדמות כלי המזנח, נהם שם חלי הדם, לזרקו על העם כמו שיזכור: וחצי הדם, הנשאר זרק על המזנח, מן המזרקות שקנל לותו נהם, כדרך הקרנונות: (ז) ספר הבריח, הכתוב למעלה (פסוק

ד'

המעמר

שהוי"ו של ושתים עשרה ישמש נמקום בי"ת העזר, כמו וכלי זעמו (ישעי' י"ג ה') ועוד כמוהו, (עיין מכלול לרד"ק), והשעור וינן מזנח נשתים עשרה מלנה, והכוונה מן, כמו ויעש את הכיור וגו' נמרחות הלנחות (שמות ל"ח ח') שענינו ממרחות, וא"כ לא יהיה מלנה ענין נפני עלמו, לנל מלנה כמו לנן, והיה זה כעין המזנח שננה לליה נהר הכרמל (מ"ח

י"ח

הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם
וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה
נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע: (ח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה
אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר
הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת
יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה: (ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב
וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:
(י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת

רגליו

תרגום אשכנזי קנה

דאז בין דעם בונדעם, אונד לאז עם דעם פאלקע פאר. ויא שפראכען: אללעם, וואס דער עוויגע געשפראכען, וואלען ווייר טהון אונד געהארכען. (ח) משה נאהם דאז בלוט, בעשפרענגטע דאז פאלק דאמיט, אונד שפראך: דיעזעם איזט בלוט דעם בונדעם, וועלכען דער עוינע מיט אייך גמאכט איבער אללע דיעזע וואָרטע. (ט) משה, אהרן, נדב, אביהוא אונד זיעבענציג פאן דען עלטעסטען ישראל'ס שטיענען הינויף. (י) זיא ערבליקטען דיא ערשיינונג דעס

ר ש "י

לבנותינו לברית במילה וטבילה והזלת דמי' שלין הזלה בלא טבילה: (ו) ספר הברית, מברלצית ועד מתן תורה ומלות שנלטוו במרה: (ח) וזרוק. ענין הזלה ותרגומו וזרק על מזבח לכפרל על עמל: (י) וירלו את אלהי ישראל. נסתכלו והלילו ונתחייבו מיתה אלא שלח להם הקב"ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום מנכת המזבן. ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש ה' ותאכל בקלה המתנה בקלינים שבמחנה:

תרגום אונקלוס

סִיפְרָא דִּקְיָמָא וּקְרָא קֳדָם עַמָּא וַאֲמָרוּ כֹּל
דִּי מַלֵּיל יְיָ נַעְבִּיד וְנַקְבֵּיל: (ח) וּנְסִיב
מֹשֶׁה יַת דְּמָא וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא
עַל עַמָּא וַאֲמַר הָא דְמָא דְקְיָמָא דִּי גְזַר
יְיָ עִמְּכוֹן עַל כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין: (ט) וּסְלִיק
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשַׁבְעִין מָסְבֵי
יִשְׂרָאֵל: (י) וַחֲזוֹ יַת יְקַר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל

באור

ד'), ויכתב משה וגו': נעשה ונשמע, על דרך הפשט נעשה כל מה שלוה, ונשמע כל מה שילוה עוד להבא ונקיים, (כן פי' הרשב"ם, וקרוב לזה פי' הרמב"ן), כי השמיעה בל"ה כוללת לף הקבלה והקיום, כמו את"ה ויב"ע ונקבל: (ח) את הדם, לשון שם בתגובת: על העם, על הזקנים, כי הם בנגד כל ישראל, כמו שכתוב בפר העלם דבר על לבור, ושמנו זקני העדה לת ידיהם (ויקרל ד' ט"ו), שהם בנגד כל העדה, (הרמב"ע). וזלת הזליקה עניין הזלה, ותרגומו וזרק על מזבח לכפרל על עמל: דם הבריה, כי זלת לות הברית לבל שני הבותרים בחלקים שוים, כמו שבארנו בברית בין הבתרים (בראשית ט"ו י'): (י) ויראו את אלהי ישראל

המעמר

י"ח ל"ח). (ח) ויזרק, הרמב"ע פירש על העם על הזקנים, עיין בשור, והרדי"ל לתר שזרק לת חלי הדם על המזבח שהקיש למספר בני ישראל (כי גם לדעתו מזבח לינו המלבה), כי היה זר בעיני המפרשים שיזרוק משה בעצמו על כל ההמון הזה שהיה בברית ה', והי' לריך למלאכה הזלת כמה ימים, שהרי לף לחצי הבבל היו שם מלות חלף, ולין שפך שם הבשים והטף (שלף עמהם בת ברית) היו יותר משתי מלות רבוא, ונראה שגם בעיני לונקלוס הי' הדבר קשה, ולכי תרגם בלשון לזר.

תרגום אשכנזי

משפטים כד

גאָטטעם ישראל'ס; אונטער דערען פֿיסען וואַר עם וויא איין וועדק אוים גלענצענדעם ספיר אונד וויא דיא פֿאַרבע דעם היטמעלם, וועז עם הייטער איוט. (יא) אַן דיא עדלען יינגלינגע דער קינדער ישראל'ס לעגטע ער זיינע האַנד ניכט

וישזו

(זיא נעמליך לו בעטערוגען), זיא שויעטען דיא ערשיינונג גאָטטעם, אַסען אונד טראַנקען.

רש"י

כמעשה לבנת הספיר. היה היתה לפניו בעת העבוד לזכור לרתן על ישראל שהיו משועבדים במעשה לבנים: וכעלם הזמים לטוהר. מזגגלו היה לור וקדוה לפניו. וכעלם כתרגומו לשון מרקה: לטוהר. לשון גרור וגלגול: (יא) ואל אצילי. הם נדב ואביהוא והזקנים: לא שלח ידו. מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד: ויחזו את האלהים. היו מסתכלין בו בלבו: גם מתוך לאכילה ושתיה

תרגום אונקלוס

וּתְחוֹת כּוּרְסֵי יְקָרֵיהּ כְּעוֹבַד אַבְנָא וְכֶמְחֵזֵי שְׁמַיָּא לְבָרִירוּ: (יא) וְלִרַבְרְבֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה נְזָקָא וַחֲזוֹ יַת יְקָרָא דַיְיָ וַהֲווֹ חָדָן בְּקוּרְבָּנֵיהוֹן דְּאִתְקַבָּלוּ בְּרַעֲוָא

כאילו

מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד: ויחזו את האלהים. היו מסתכלין בו בלבו: גם מתוך לאכילה ושתיה

באור

ישראל, כמראה הנגוהה, כמו ראיתי את אדני נצב על המזבח (עמוס ט' א'), והזכיר זה לומר שהעזו הזקנים במראה הזאת יותר מאשר העם שרצו על האדון את אשר הגדולה, כי הי' העם במחילת ענן וערפל: לבנת הספיר, לבנת מגזרת לבנה, כמו חומת מים (תהלים י"ח י"ב), מגזרת חומה, והנה לבנת הספיר כמו לבן ספיר שראה יחזקאל במראות הנגוהה שהוא למות נפש. (הרלב"ע, וכן פי' רס"י מלשון לבנה, וכן תרגמו לונקלוס כעובד לבן טב, ויב"ע כעובד לבן ספירינון). והרשב"ם פי' לבנת לובן, וכן תרגם הירושלמי, וכן פי' ר' יונה, וכן כתב הגאון רב סעדי' שהספיר הוא הלבן שקורין בלע"ז קריס"טל, והוא לבן, ובמדרש משמע שהוא לבן הדיומ"נטי (עיין בשרשים שרש ספר), וגם היא לבנה וזכה, ולולם הרלב"ע כתב שאין הספיר לבן, כי לא לדוש, והרלב' על זה כי מנהג הלשון לכנות הענין במלות שונות, והנה כתוב זכו נזיריה משלג למו מחלב (לינה ד' ז'), הנה הטעם כפול, לומר עלם מפניהם ספיר גזרתם (שם), והנה ספיר כמו פניהם, ועוד לא לבנת הספיר הוא לובן, מה טעם לומר כמעשה, הי' ראוי לומר כמראה עב"ל, והנה הספיר הנודע לנו בשם הזה מראיתו כמראה הזמים, לכל יש בו לדמימות לא פחות ומעורב עם מראה הרקיע, והמתרגם התשבנזי תרגם מלת לבנת מלשון לחות וזוהר, כי גם עליו יפול בל"ה שם לובן: וכעצם, כתרגומו לשון מרקה: לטהר, לשון גרור וגלגול, כשהזמים גרור בלא עננים, והנה לא לבן הספיר היא הנודעת בשם הזה, שגם היא במראה הזמי', הוסיף לומר וכעלם הזמים לטהר, שהי' גרור וגלגול, והרלב"ע כתב שתחת לבנת הספיר ראו כעלם הזמים לטהר, והוא הרקיע שהוא כעין הקרח, שהוא נטוי על ראשי החיות שראה יחזקאל, והנה כתוב וירקעו את אלהי ישראל, ושם כתוב היא הפי' לאשר ראיתי תחת אלהי ישראל (יחזקאל י' כ'), כי תפש דרך קצרה, כי היא תחת רקיע גם הוא תחת הכסא, והנה תחת השם הנכבד עב"ל: (יא) ואל אצילי, הם נדב ואביהוא והזקנים הנזכרים, וקראם כן כי נאצל עליהם רוח ממרום, וכן נקראים הגדולים שבעם, ומאצילים קראתיך (ישעי' מ"ח ט') לאצילים, שנאצל עליהם הוד מלכות: לא שלח ידו, בעבור שאמר והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרץ בם (לעיל י"ט כ"ד), הודיע בזאת שהזקנים הללו נזהרו בזה ולא הרסו לעלות, ולכך לא פרץ בהם ה', כי היו ראויי' למה שחזו. (הרמב"ן): ויאכלו, השלמים שם לפני המזבח בחצרות ההר כדין

השלמים

משפטים כד

וישתו: ס (יב) ויאמר
יהוה אל־משה עלה אלי ההרה
והיה־שם ואתנה לך את־לחת
האבן והתורה והמצוה אשר
כתבתי להורתם: (יג) ויקם משה
ויהושע משרתו ויעל משה אל־
הר

תרגום אונקלום

כְּאִילוּ אָכְלִין וּשְׁתִין: (יב) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
סַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וֶהֱוֵה תַמָּן וְאֶתֶּן לָךְ יַת
לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרָיְתָא וְתַפְקִידְתָּא דִּי כְתָבִית
לְאַלּוּפְהוֹן: (יג) וְקָם משֶׁה וְיְהוֹשֻׁעַ
מְשׁוּמְשָׁנֵיהּ וּסְלֵיק משֶׁה לְטוּרָא דְּאֱלֹהִי
עלוהי

תרגום אשכנזי קנו

(יב) רער עווינע שפראך צו
משה: קאמע צו טיר אויף
דעז בערג הערויף, אונד
בלייבע היעועלבסט, איך ווילל
דיר דיא שטיינערנען טאפלען
מיט דער לעהר אונד דעם
נעבאטע געבען, דאז איך
דאראויף נעשריעבען, זיא צו
אונטערריכטען. (יג) משה
אונד זיין דיענער יהושע שטונד
אויף, משה שטיעג הינויף
אויף

ר ש "י

ושתייה כך מדרש תנחומא ותנקלום לא תרגם כן: לקיולי לגון גדולי כמו ומקיליה קרקתיך (יחזי' מ"ח). ויקבל מן הרוח (במדבר י"ח כ"ה). עד לחמות לקיולה (יחזק' מ"ח): (יב) ויאמר יי' אל משה. לאחר מתן תורה: עלה אלי ההרה והיה שם. לרבעים יום: את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. כל עד מאות ואלף עשרה מלות נכלל עשרת הדברות הן. וכיוצא בהן בכל מקום ועדיים כי' בלוחות שיסד לכל דבור ודבור מלות התלויות בו: (יג) ויקם משה ויהושע משרתו. לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן. ואומר לפי שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שלישו לפי לילך משה והלאה (ייתכן שהי' מכלל שבעים הזקנים כמ"ש הרמב"ן, וכאשר פירש משה מהם הי' מלוה את רבו עד הגבול), ומשה ויעל משה לבד על הר האלהים, ויהושע נשאר שם לשמשו ולהתענג שם כל ארבעים יום, שכן מלינו בכיוצא משה

ויעמד

באור

השלמים שטעונין מחילה: וישחו, עשו שמחה וי"ט, כי כן תוכה לשמוח בקבלת התורה, כאשר לוה בנתינם כל דברי התורה על הקרבנים, וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך (דברים כ"ז ז'), וכתיב בשלמה החכמה והמדע נתון לך וגו' (ד"ה ב' א' י"ב), מיד ויבא ירושלם וגו' ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים א' ג' ט"ו), אמר ר' אלעזר מכאן שעושין משתה להגמרה של תורה, וכן בדוד בהתנדבם לבנין הבית נאמר ויזבחו לה' זבחים ויעלו עלות וגו', ויאכלו וישתו לפני ה' ביום ההוא בשמחה גדולה (ד"ה א' כ"ט כ"א וכ"ב), לפי כאן ביום מתונת התורה כן עשו. (הרמב"ן): (יב) עלה אלי ההרה, היה המלוה שאמר לו משה עלה אל ה' וגו', ונגש משה לבדו (לעיל א' וכ'), ועתה בשביעי בסיון היסיף לו לאמר והי' שם ואתנה לך, כי יתעכב שהר עד כי יתן לו לוחת האבן: והתורה, תורה שבכתב: והמצוה, תורה שבעל פה, כי כל המלות ניתנו למשה בסיני, בימים שעמד בהר. (הרשב"ע): אשר כתבתי, שב על הלוחות, כי משם לא כ' רק עשרת הדברים, והוא כמו שאר עליהם כתבתי, כי אין הלשון הפשוטים: ורש"י ז"ל כתב כל תרי"ג מלות בכלל עשרת הדברות הן, ונראו שעדיי' פי', שהזהרות שיסד, לכל דבור ודבור מלות התלויות בו, וכן מתורגם בל"ת: (יג) ויהושע משרתו, לשון רש"י ז"ל, לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן? ואומר לפי שהי' התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר, שלישו רצוי לילך משה והלאה (ייתכן שהי' מכלל שבעים הזקנים כמ"ש הרמב"ן, וכאשר פירש משה מהם הי' מלוה את רבו עד הגבול), ומשה ויעל משה לבד על הר האלהים, ויהושע נשאר שם לשמשו ולהתענג שם כל ארבעים יום, שכן מלינו בכיוצא משה

ויעמד

הַר הָאֱלֹהִים: (יד) וְאֶל־הַזְּקֵנִים
אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־
נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר
עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ
אֲלֵהֶם: (טו) וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר
וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר: (טז) וַיִּשְׁכֹּן
כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ
הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־
משה

תרגום אשכנזי

אויף דען בערג גאָטטעס.
(יד) צו דען עלטעסטען אַבער
שפּראַך ער: וואַרטעט היער
אויף אונז, ביז ווּיר צו אייך צו־
ריק קאָממען, אהרן אונד חור
זינד יאַ בייא אייך; ווער אין־
נע רעכטסאַכע האַט, מאַג
צו איהנען הין גיהען. (טו) משה
שטיג אַלזאָ אויף דען בערג,
אונד דיא וואָלקע בערעקטע
דען בערג; (טז) דיא הערר־
ליכקייט דעס עווּיגען רוהעטע
נעהמליך אויף דעם בערגע
סיני, אונד דיא וואָלקע בערעקטע דען בערג זעכס טאַגע; אַם זיעבענטען טאַגע ריף עס
אוים

ר ש ״ י

(יד) ואל הזקנים לאמר. נלקחו מן המחנה:
שבו לנו בזה. והתעכבו כאן עם שאר העם
ממחנה להיות נכונים לעשות לכל איש ריבו:
חור. בנה של מרים היה ואביו כלב בן
יפונה שנאי ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו
את חור (ד״ה ח׳ ב׳) לאפרת זו מרים כדאיתא
בסוטה: מי בעל דברים. מי שיש לו דין:
(טז) ויכסהו הענן. רבותינו פולקין בדבר.
יש מהם אומרים נלנו ו׳ ימים שמ״ח עד
עשרת יום מתן תורה: ויכסהו הענן. להר:
ויקרא אל משה ביום השביעי. לומר עשרת

תרגום אונקלוס

עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ: (יד) וּלְסָבַיָא אֲמַר אוֹרִיכוּ
לָנָא הָכָא עַד דִּי נְתוּב לְוָתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן
וְחוּר עִמְּכוֹן מַן דְּאִית לֵיהּ דִּינָא יִתְקָרֵב
לָקֳדָמֵיהוֹן: (טו) וּסְלִיק מֹשֶׁה לְטוּרָא וַחֲפָא
עֲנָנָא יַת טוּרָא: (טז) וּשְׁרָא יְקָרָא דַיְיָ עַל
טוּרָא דְסִינַי וְחַפְיֵהּ עֲנָנָא שִׁתָּא יוֹמִין וּקְרָא
למשה

ב א ו ר

ויבא יהושע את קול העם ברעה (לקמן ל״ב י״ז), למדנו שלא הי׳ יהושע עמהם ע״ל:
(יד) הזקנים, הילודים, הם שרלו בנוד הטס: שבו לנו בזה, שבו לשון המתנה ועכוב,
כמו קום עלה נית לל ובא טם (בראשית ל״ה ח׳), וכן ת״ח לוריכו לנח הבא (ערובין
חוכ היער), ולין הכוונה שיעמדו טם כל היום וכל הלילה עד שובט, כי לאמר והנה לאהרן
וחור עמכט, מי בעל דברים יגש אלהט, ונמתנה יהיו בעלי הדברים ושם מקום המשפט,
לכל הטעט שיעמדו ויבלו עד המקום ההוא, ולא יהרסו לעלות לפילו למקום יהושע: חור,
בנה של מרי׳ הי׳, ואביו כלב בן יפנה, שנאמר ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור
(ד״ה ח׳ ב׳ י״ט), לאפרת, זו מרים, כדאי׳ בסוטה (דף י״ח ע״ב). (רש״י): מי בעל דברים,
מי שיש לו דין: (טו) ויעל וגו׳ ויכס, ובנר כסה הענן בששי לאדם: (טו) וישכן, וכבר שכן
הכנוד, כי כן כתוב ויבד ה׳ על הר סיני (לעיל י״ט כ׳), ועוד ומשה נגש אל הערפל אשר
שם האלהים (שם כ׳ י״ח): ויכסהו הענן, רבותינו (ביומא דף ד׳ ע״ח ועי״ב) פולקים בדבר,
יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמ״ח עד יום מתן תורה, ויכסהו הענן, להר (שהרי משה
לא עמד שם כל אותן ששת הימים, כי שם הי׳ עולה ויורד, כאמור שם׳ יתרו), ויקרא אל
משה ביום השביעי לומר עשרת הדברות (והוא במ״ד בז׳ נתנה תורה לישראל), ומשה וכל
ישראל עומדים, אלא שחלק הכתוב כנוד למשה. ו״א ויכסהו הענן למשה ששת ימים לאחר
עשרת הדברות, והם היו בתחלת מ׳ יום שעלה משה לקבל הלוחות, ולמדך שכל הנכנס למחנה

משפטים כד

משֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן: (יז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יח) וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פ

וידבר

תרגום אשכנזי קנז

אויס דער וואָלקע צו משה: (יז) [ד]ריא ערשיינונג דער הערלי־קייט דעם עוויגען וואַר וויא איין ברעננענד פֿיי־ער אָבען אויף דעם בערגע פֿאַר דען אויגען דער קינדער ישראל]. (יח) משה גינג אַל־זָא אין דיא וואָלקע הינין, שטיגע הינוף אויף דען בערג, אונד זָא בליעב משה אויף דעם בערגע פֿיערציג טאַגע אונד פֿיערציג נעכטע.

דער

תרגום אונקלוס

לְמֹשֶׁה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא: (יז) וְחֵיזוּ יְקָרָא דַיְיָ כְּחֵיזוּ אִישָׁתָא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יח) וְעַל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלִיק לְטוּרָא וַהֲוָה מֹשֶׁה בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן:

ומליל

רש"י

הדברות ומשה וכל בני ישראל עומדים חלק שלק הכתוב כנוד למשה. וי"ח ויכפרו הענן למשה שבת ימים לאחר עשרת הדברות והם היו בתחלת מ' יום ועלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פריסה שבת ימים: (יח) בתוך הענן. ענן זה כמין עמן הוא ועשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו:

ויקהו

באור

שכינה טעון פריסה שבת ימים, (רש"י). וגם הרמב"ן פי' בשטה האחרונה שכסה הענן את משה שבת ימים, ולא רצהו לדבר. והנה בתוך לאחר כך ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן, ונאמר ויבא משה בתוך הענן, ולפי השטה הזו נכנס ה' משה מכוסה בענן שבת ימים, ולריך לפרש תוך הענן הוא רוחב ההר, שבת שם הכבוד נראה כאש אוכלת, ומשם קרא אל משה ביום השביעי, ויבא משה, שנכנס להלן ממקום מלבו בענן, אל תוך הענן, שהוא רוחב ההר, אל הערפל אשר שם האלהים, וזהו שכפל לומר ויעל אל ההר, לאחרי שכבר אמר (בפסוק ט"ו) ויעל משה אל ההר, והכוונה פה (בפסוק י"ח) שעלה אל רוחב ההר שבת הכבוד, וכן כתב הרמב"ן, אבל אין בכל זה די בלאר המשך הכתובים וכפילת המאמרים על לופנם. והנה לפי נפרש הכתוב דרך כלל ואחריו פרט, כדרכנו בספורים, כמו שבתבנו בהקדמת הספר, ובכמה מקומות מהכתוב, יבואר לך המשך וסדר המאמרים בלי לחץ כלל. זבר למעלה (בפסוק י"ג) שעלה משה אל הר האלהים, ומה שאמר אל הזקנים שרם עלותו (בפסוק י"ד) ואחר כך גמר הספור שפתח בו, ואמר דרך כלל, שמשה עלה אל ההר, והענן כסה את ההר, שוב פרט לך האיך ה' זה? ואמר שהי' כבוד ה' שוכן על הר סיני, והענן כסה את ההר שבת ימים, וביום השביעי קרא ה' למשה מתוך הענן, ואחרי שהזכיר כבוד ה', בזר (בפסוק י"ז) מראה הכבוד הזה, ובאיזו לופן הי' נראה לבני ישראל [ויהי' הפסוק הי"ז כמו מאמר מוסגר, שאינו עיקרי פה, רק בא לגב גרבא, ולכן הסגירו המתרגם הלזכנזי], ואח"כ גמר הספור ואחר שכאשר קרא השם מתוך הענן, בא משה בתוך הענן, ויעל אל ההר, והי' העלי' בעלמה שונר למעלה דרך כלל. זהו לדעתי בלור הבתובים לפי פשטות הענין, וכן מתורגם בל"ח:

ויקהו

תרומה כה

כה (ה) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ
אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־
תְּרוּמָתִי: (ג) וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר
תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת:

וחכלת

תרגום אשכנזי

נשכוני ב"ם

כה (ה) רעד עוויגע שפראך
צו משה, וויא פאלגט:
(ב) שפריך צו דען קינדערן
ישראל'ס, זיא זאללען מיר
איינע שטייער אויפנעהמען;
פאן איינעם יעדען, דעם עס
זיין הערץ איינגעבען ווירד,
זאללט איהר דיא שטייער
אויפנעהמען. (ג) דיעזעם איזט
דיא שטייער, דיא איהר פאן
איהנען אננעהמען זאללט:
גאלד, זילבער אונד קופפער;

ר ש "י

כה (ב) ויקחו לי תרומה. לי לשמי: תרום'.
הפרשה יפריזו לי ממיניכם
נדבה: ידבנו לבו. לשון נדבה והו' לשון
רצון טוב פייט"ש בלעז: תקחו את תרומתי.
לשרו רבותינו ג' תרומו' למורות כאן.
את תרומת נקע לגלגלת שנעשו מהם
הלדנים כמו שמפורש בשלה פקודי ואת
תרומת המוכס נקע לגלגלת לקופות לקנו'
מהן קרבנות לבור. ואת תרומת המשכן
נדבת כל ז' וז' שהתנדבו. י"ג דברים האמורים בעמן כולם הוצרכו למלאכת המשכן או
לבגדי כהונה כשתדקדק בהם: (ג) זהב וכסף ונחשת וגו'. כלם בלו בנדבה חוץ מיש מהם
שנתנו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד. ולא מלינו בכל מלאכת המשכן
שהוצרך שם כסף יותר שנאמר וכסף פקודי העדה וגו' נקע לגלגלת וגו' (לקמן ל"ח) ושאר
הכסף

תרגום אונקלום

כה (ה) וּמַלֵּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר: (ב) מַלֵּיל
עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִפְרְשׁוּן קֳדָמַי אַפְרָשׁוּתָא
מִן כָּל גְּבַר דִּי יְחֵדְעִי לִבֵּיהּ תְּסַבּוּן יָת
אַפְרָשׁוּתִי: (ג) וְדָא אַפְרָשׁוּתָא דִּי תְסַבּוּן
מִנְּהוֹן דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וּנְחָשָׁא: (ד) וְתִכְלָא

וארגוונא

באור

כה (ב) ויקחו לי תרומה, יקחו מממונם הפרשה לשמי ולעבודתי, וכאן קחה לי עגלה
משלשת (כראשית ט"ו ט'), קחי נא לי מעט מים (מלכים ז' י"ז י'): תרומה לשון הפרשה:
ידבנו לבו, לשון נדבה, והוא לשון טוב פייט"ש בלע"ז [פלעז"חוט, ובל"ז (וואהלגעפאלען)],
(רש"י). העלה והסכמ' החפצות לגמילות החסד ועשות הטוב, מפני היותו טוב, שלח על
מנת לקבל פרס, תקרא נדבה: (ג) זהב וכסף ונחשת וגו', כלם בלו בנדבה, חוץ מיש מה
שנתנו לבו, חוץ מן הכסף שבא בשוה, מחצית השקל לכל אחד (כלומר שהכסף הנזכר פה בא
בנדבה, לבד ממחצית השקל שהוא בשוה), ולא מלינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף
יותר (מנקע לגלגלת הנזכר שם), שנאמר וכסף פקודי העדה וגו', נקע לגלגלת וגו' (לקמן
ל"ח

המעמר

כה אמר המעמר: כתב הרשב"ם, פרשיות של משכן חסן וחפוד, לקבר בפירושן, ויאמלו
בפיר' זי רבינו שלמה לבני לחמי ז"ל, עכ"ל, והוה מימות הרב ז"ל ועד עתה רבו כמו רבו עוד
מבאריס נעניין פזה, ודבר שפתים לך למותר בדברים לבד זכרם המה. גם לין לנו עד תכלית
שדי לחקור דעת עליון למה נותה פרשה זיהי' המשכן על תופן זה ולא אחר, ולבן גם מנבי
פנוי נעקנות הרשב"ם ז"ל ותנים מנטי רק לנאר לזהו מלות ע"פ מחלנתם ומקורם, ועל
תכלית מעשה המשכן נכלל, שמתי לי מקום אחר לדבר עליו בפי' תצוה ידי.

תרומה כה

(ה) וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: (ה) וְעֹרֹת אֵילִם

מאדמים

תרגום אונקלוס

וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ
וְמַעֲזֵי: (ה) וּמַשְׁכֵי דְּדֵיכְרֵי

מסמקי

תרגום אשכנזי קנח

(ד) אויך הימעלבלויע, פור־
פוררַאטהע אונד האַראָטהע
וואָלָע אונד לויינען, האַרן אונד
ציעגענהאַארע, (ה) ראָטה־
געַערבטע ווידדער־פעלער,
פעל.

ר ש ״ י

הכסף הנח עם נדבה עשתוהו לכלי
שרת: (ד) ותכלת. למר לבוע נדם חלזון
ולבעו ירוק: וארגמן. למר לבוע מחין
לבע עשמו ארגמן: ועז. הוח פשׁן: ועזים.

נולה על עזים לכך ת״ק ומעזי הבח מן העזים ולח עזים עלמס שתרגום על עזים עזית:

מאדמים

באור

ל״ח כ״ה וכ״ו), ושאר הכסף הנח נדבה עשתוהו לכלי שרת. (רש״י): (ד) וחכלת, הוח למר, (יבמות דף ד׳ ע״ב), לבוע נדם חלזון, והחלזון בבייתו דומה לדג, (מנחות דף מ״ד ע״ח), ויש לו נתק הגדל עמו (חוטעל בל״ח), והוח עולה לחת לשבעי׳ שנה, לגירסת רש״י (בסנהדרין דף ל״ח ע״ח), חלזון לחד עולה מן היס על ההר, ושם הוח מתליע ומתרנה ע״י גשמים, ולגירסת הערוך הוח עולה ע״י גשמים, ובדמו לובעין תכלת, והוח לבע דומה לעלם הרקיע, ות״ם רש״י ולבעו ירוק הכוונה ירוק כעלם השמים, כי ירוק בל״ה מסוחף לירוק ברקיע (בזוה״ח), ולירוק כשעוה (געלב), ולירוק בכרתי (גרין), ושם תערב ירוק ברקיע עם ירוק כשעוה, יען ירוק בכרתי, כידוע לבובעים: וארגמן, למר לבוע לחדום, כ״כ הרמב״ם (פ״ח מהלבות בלי המקדש ה״ג), וכ״כ הראב״ע שהוח לחדום, ובל״ה (ב׳ כ׳ ו׳) נקרח לרגון, וכן נקרח בלשון לרמי ובלשון הערב, והראב״ד כתב ולי נרחה לרגמן לרוג מבני מינים, לו מצלחה לבעון, על כן נקרח לרגמן, וכן לית׳ בזוהר בבמה מקומות שהלרגמן הוח בלול מבמה גוונין, ונזכר שם לבעמי׳ שעקר גוון שלו ירוק, ובעמי׳ משמע שעיקרו לחדום (עיין בם׳ מעשה חושב לר״ע מיריק׳). והנה לם בדעת המתרגם הלשבנזי שהוח לבע הפור״פור לין כלן מחלוקת בלל, לפי שהפור״פור הוח בלול מבמה גוונין ועקרו לחדום וירוק בתבלת לו בספיר, וכן הזכירו יוסיפון בקדמוניות שלו והחכם פילון בספרו מיי משה, שהוח הפור״פור, וגם הוח נח מדם חומט הנקרח בשם מיוחד לו (פורפור־חוסיבו), היקר והמשובח ממנו הוכח מלור (טירום), ובי׳ הלרגמן הלורי יקר הערך בל בך, עד שלח הרשו הרומיים להתלבש בו, בי לם לשלבי מרן ושרי המדינות, והדבר ידוע ומפורסם בבל ספרי דברי הימים, ובזמנינו נחבד החומט ההוח: ותולעת שני, גם הוח למר לבוע לחדום, ע״י גרעינין שיש תולעת בבל לחד מהן, (כ״כ רש״י ביצה׳ ל׳ י״ח), והוח בלבע גרעין הקיר״מיז (שחרלחך בערב), ונזכר טבעו ומהותו בספרי דיוסקורי״ד ופליניו״ס, ובבעו (שחרלחך) לו (הקרמטה בל״ח), ויתכן שהבבע היותר לחדום ממנו יקרח שני, על שם שהוח לבוע פעמים, וכן בלשון יון יקרח דיב״לפלן, כ״ל לבוע פעמים: ושש, הוח הבד, מין ממיני פשתים, ימלח במלרים, ותרגומו בון (ביסו״ם), והוח לבן, ולימו לבוע, וגם הוח יקר ומשובח מלד לקדמונים, וכל מקום שנלמר בתורה שם לו שם משזר, לריך שיהי׳ החוט בפול שנה, ונמקום שנלמר בד גם חוט לחד בשר: ועזים, מטוה משער העזים, ויש בתרגום עזים שעשרותיהן תרובות ודקות וטובות מלד לעשות מהן מטוה יקר הערך, והמטוה הנמלח לבלינו (קשמעלהחר), גם הוח משער העזים שבתרגום המזרח:

מאדמים

המעמר

(ד) ארגמן, הרד״ק הביח המלה הזאת מבעלי החכמה, ולדעתו שרשו רקס שענינו מעשה מריגה לו מחט מגוונים שונים (עיין ספר המלים להחכם בעזעניוס ערך רקס) ונחלפו הדומות, וכן פירש רש״י ז״ל שרי יהודה בגמחס (תהלים ס״ח ח׳) מלובשים רקמה, ויהיה החל״ף נרחם והנו״ן

תרגום אשכנזי

פֿעללע פֿאָן חחשים אונד שטים=

ר ש " י

(ה) מאדמים. נבוטות היו אדום לאחר עבודן: תחשים. מין חיה ולא היתה אלא לצעה והרבה גוונים היו לה לכך מתרגם סמגונא ומתפאר בגוונין אלו: ועצי שטים. ומאין היו להם במדבר פירש ר' תנחומא יעקב אבינו לפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והניח ארזים למלרים ושטים ולוה לבניו ליטלם

עמהם

תרומה כה

מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שטים

תרגום אונקלוס

מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי דְּסַמְגּוֹנָא וְאָעֵי שטין

באור

(ה) מאדמים, נבוטות היו אדום לאחר עבודן: תחשים, לא הבריעו בה חז"ל אם היא מין חי' או מין בהמה, ולא היתה אלא לצעה, והרבה גוונים היו לה, לכך מתורגם סמגונא, ומתפאר בגוונין אלו, (שבת דף כ"ח ע"ב), וטהור הי', אלא הוצרך למלאכת שמים כי אם עור בהמה טהורה, והתחב המבר ניחזקאל (י"ו י') ותנעלך תחש, לאצר שהוא טמא, וכ"כ רש"י ז"ל אם, טייש"ן בלע"ז והוא בל"ח (דחלם), שהוא מין חי' טמא [ולי נראה שהכסוק ותנעלך תחש שניחזקאל לא נאמר על דרך הספור החמתי, רק על דרך משל, כמבואר למעיין בכל הסי' הט"ז ההוא, והכוונה אם היא שמספר בתוכחתו ליזראל חסדי השם שעשה עמהם, שהספיק למו כל לרכיהם במדבר, אחס לאכול ובגד ללבוש על הלד היותר טוב, ועל דרך הפלגת המליצה אמר תחש, בעבור שהוא המובחר שבמיני העורות, כמו שאמר אם ג"כ ותלבשך רקמה וגו' ותחבשך בשש ותכסך משי, אחין הדברים כמשמעם, שהכסוי הי' דוקא ממין המשי, והחבוש שהוא התכלת לו לבוש לאחר דוקא מן שש, וכן הי' אם הרד"ק שהוא ע"ד הרחבת המליצה ע"ש, וכן דרך הנביא הזה להמשיל משלים נהפלגה גדולה, כדרך שבאר הגדול הבנפים לרך התבר מלא הנולה (אם י"ז ג'), לכן גם יב"ע ההולך בדרך המתרגמים הנאמנים לתרגם ע"פ הכוונה, שהיא העיקרית, לא תרגם אם סמגונא, רק תרגם והביאת משן דיקר ברגליהן, תרגם לפי הענין, ולכן נוכל לומר שכוון על התחש הטהור שנמלא לצורך למלאכת המשכן, ולא שלא נמלא עוד לאח"כ, מ"מ הואיל וכוונתו אם היא על החשך שהי' להם בעת היותם במדבר, תפס בלשונו תחש על דרך הפלגה, בעבור שהי' נמלא אז, וכל ישראל ראו לותו, גם ראו את מבשה התחש קרוב לשמש מאות שנה בא"י, כל ימי היות בית התלהים בשילה ונוב וגבעון, עד שנבנה בית עולמים, ואולי הי' נמלא המבשה ההוא גם בימי יחזקאל, והרחהו ליזראל בהוניהו לותם, בשבר הראה להם ירמי' הנביא שהי' בימיו, את בנלת המן]:

שטים

המעמר

והנו"ן נסוף למשקל, וזה מבריס לדעת הראב"ד והזוהר שהניח הרב המחבר. (ח) ועורות החשים, הרלב"ג אמר שהם חיים גדולים שעורותיהם יותר חזקים, וחכמי העמים אמר אינם נוקקים להאמין כי במשכן לא היה דבר ממין בהמה טמאה אמנו שהיא החיה הנקרא' (זעהוכד) שעורו חזק מאד ויכלה לכל מלאכה (עיין ספר המלים להחכם בעזענים). ועצי שטים, כל המעיין בדברי הרא"ם נרות נכון יראה כי דחה את טענת הראב"ע בקצ, ובבר כתב הרמב"ן על מאמר חז"ל שהארזים הוליאם ז"ל: לבל רחוק הוא שנאמר שהולילום עמהם והעבירום בים, והיותר נכון לדעתי הוא שהביאו עמים רבים מכל הסביבות לל מחנה ישראל למכור כל מיני סחורות ומשם קנו שמן למאור ושמן למשחה והבשמים לקטרת עכ"ל. ולי נראה עוד לא בחולק אך כמוסיף על דבריו, שיען שהיתה מלרים רוכלת העמים בעת ההיא, ובאו לשם מכל קלוי הארץ סוחרים לערוב ערבה, ובבר מלינו לכל יוסף, לרחת ישמעאלים בחה מגלעד וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט הולכים להוריד מלרימה (בראשית ל"ז כ"ה), ורבים מלרחות החלה היו נוסעים דרך המדבר, ומשם קנו ישראל כל מחסורם. וגם אין ספק לדעתי כי הסוחרים החלה קדמו פניהם במנחה ובמתנות מכל דבר מחמד, כי לא ידעו שהמליכים החלה לא ישלחו בעולתם ידיהם, ואחנו גם המה ביתר שוכני מדבר אחר אך על מרכותיהם יחיו לשלול שלל ולבוז בז, ומחדו מעם עלום וכב נחם. ומזה תנין פעמות הבתוב, שמלחך לא בלחה (דברים ל' ז').

שְׁטִים: (ו) שֶׁמֶן לַמָּאֹר בְּשָׂמִים
לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:
(ז) אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים

תרגום אשכנזי קנט

שטים־האלץ, (ו) אהל צום
לייכטען, געווירצע צום זאלב־
אהל אונד צום רייכערווערק,
(ז) שהם־שטיינע אונד איינצו־
פאסענדע עדעלשטיינע צום

לאפד

א

תרגום אונקלוס

שִׁטִּין: (ו) מִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא בּוּסְמַיָּא
לִמְשַׁח דְּרְבוּתָא וְלִקְטוֹרַת בּוּסְמַיָּא:
(ז) אַבְנֵי בּוּרְלָא וְאַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקְעָא

באיפודא

ר ש " י

עמהם כזילקו ממלרים: (ו) זמן למאור. זמן זית זך להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה. שנעשה למשוח כלי המשכן והמזבח לקדשו והולרכו לו בשמים כמו שמפורש בכי תשא: לקטורת הסמים. שהיו מקטירין בכל ערב ובקר כמו שמפורש בויקהל תלוה ולעון קטרת העלות קיטור ותמרות עשן: (ז) לחני שהם. שתים הולרכו שם לעורך החפוד האמור בויקהל תלוה: מלואים. על שם שעושין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנים החלן שם למלות

באור

שטים, ומלין היו להם במדבר, פירש רבי יהושע יעקב לבינו נפה ברוח הקודש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר, והניח לרזים למלרי' ונטען ולוה לבניו ליטלם עמהם כזילקו ממלרים. (רש"י), ולפ"ז שטה מין לרז, ויהי' לרז שטה הנזכר בישעי' (מ"ל י"ט) דנוק, נלומר מין לרז הנקרא שטה. ותולם לונקלום ויב"ע תרגמו שיטין שתם, ובישעי' (שם) מתורגם לרזין שיטין, משמע שהם שני מינים. ורליתי בשם תרגום ר' סעדי' גלון, שתרגמו בלשונו (זאנט), והוא מין לילן סרק ויש בו קולים, ימלא בערב ובמלרי', ולמרו בעלי המסעות שמלאו ממנו על הר סיני ובמדבר הסמוך לו, ועץ שלו קל, בתחלתו לבן, ובשיתין יהי' שחור כמו העץ הנקרא (עבעהאלץ), וריחו נודף, והוא קשה ולינו ממהר להתעפש, ע"כ למרו עליו טעפרהם"טום ופלינ"יום שהוא טוב לבנין, ובפרט לבנין הספינות, ויש ממינו שרף שלו נודע לבלינו, והוא הנקר' (גו"מי מרהני"קום) (לבל חז"ל למרו בילמדנו פ' ותרח מן שטיח לית הנאה חלח מן קליה, ופי' בערוך ערך שט ח', מן עלי שטים לין לחדם הנאה ממנו, שלינו עושה פרי, חלח לם יקלפנו ויעשה ממנו כלים לו יסיקנו). ולפי זה לפשר זיהי' שטה משורש שנט הנזכר מלעון הערב, כמו חטה מן חנט [והדגש לחסרון נו"ן עי"ן הפעל בשניהם, כמו נת, שהרלוי נתת, ונחסרה הנו"ן ע"פ, ונשלמת נדגש התי"ו בהתחברה עם הכנוים, נתי, נתו] , ולח כמו שלמרו המדקדקים, שהוא משרש שוט לו שטט. ותולם לחרי שלמר הנבי' לתן במדבר ארז שטה, משמע שעץ השטה לין מדרכו להיות גדל במדבר, ולינו ל"כ המין שזכרו בעלי המסעות שנמלח במדבר הערב, וכן חלו היתה השטה מלוי' במקומות ההם, לין יאמר הכתוב וכל חשר נמלח לתו עלי שטים? (לקמן ל"ה כ"ד), ולכך למרו רז"ל שהוליחום ממלרים. ומה שהקשה הרחב"ע על דברי חז"ל, בכר תירן הרח"ם בספרו ע"ש:

(ו) שמן למאר, זמן זית זך להעלות נר תמיד: לשמן המשחה, למשוח המזבח והכלים, כמפורש בכי תשא: הסמים, למרו קלת המפרשים, שהסמי' הם לתרופה, כגון הלבונה והחלבנה, והנסמי' למאכל, לתת בו ריח ערב, ולחרי שלדבריהם לין הסמים בכלל הנסמים, הולרכו לפרש ולקטרת הסמים, כמו וסמים לקטרת (עיין בפי' הרחב"ע והרשב"ם), ובן משמע דעת מניח הטעמים, שהטעים מלת המשחה בזקף המפסיק יותר מטעם הפשטח שנמלת בשמי', ולו היתה תיבת בשמי' מוסבה גם על הקטורת היי לו להעמידו בטעם מפסיק יותר. ודעת הרמב"ן ז"ל שהשמי' בשלי הריח והנשם נקראים בשמים שתם, ועניני המובחרי והידועים, ובשמת גם הסמי' בכלל הנושם, וכן למר הכתוב ולת הנשם ולת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטרת הסמים (לקמן ל"ה כ"ח), ולח הזכיר שהביאו סמים, ותולם ויב"ע תרגמו בשמי' וסמים בלשון לחד נופחים, ולפ"ז תיבת בשמי' הכוללת מוסבה גם על קטרת הסמי', וכן תרגמו המתרגם האשכנזי. ולעון קטרת העלות קיטור ותמרות עשן: (ו) אבני

תרגום אשכנזי

תרומה כה

לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן: (ח) וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ
וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: (ט) כְּכֹל אֲשֶׁר
אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תַּבְנִית
הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן
תַּעֲשׂוּ: ס (י) וְעָשׂוּ
אֲרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי

ארכו

רש"י

תרגום אונקלוס

בְּאֵיפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא: (ח) וְיַעְבְּדוּן קֻדָּמַי
מַקְדָּשׁ וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיהוֹן: (ט) כְּכֹל
דִּי אֲנָא מַחֲזֵי יָתָךְ יָת דְּמוּת מַשְׁכְּנָא וְיָת
דְּמוּת כָּל מָנוֹהִי וְכֵן תַּעְבְּדוּן: (י) וַיַּעְבְּדוּן
אֲרוֹנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָּא

אורכיה

באור

תרומה כה

אָרְכּוֹ וְאַמָּה וְחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וְחֵצִי קֹמָתוֹ: (יז) וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ

ועשית

תרגום אונקלוס

אוֹרְכֵּיהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא פּוּתְיֵיהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ: (יז) וְתֶחֱפֵי יָתֵיהּ דַּהֲב דְּכִי מִגַּיו וּמִבָּרָא תֶּחְפֵּינֵיהּ וְתַעֲבֵיד עֲלוֹהִי דֵּיר

דדהב

תרגום אשכנזי קם

עללען זאל דיא לענגע זיין, אַנדערטהאלב עללען דיא ברייטע אונד אַנדערטהאלב עללען דיא העהע, (יז) דיא זאללסט זיא מיט ריינעם גאלד בעלעגען, אינווענדיג אונד אויסווענדיג בעלעגען, אונד

ר ש " י

כמין תרונות שעושים בלח רגלים עשויים כמין תרנז שקורין פיסק"רין יושב על שוליו: (יא) מבית ומחוץ תצפנו. שלם תרונות עשה בצלאל שניים של זהב ותחד של עץ

באור

מנוחת השכינה, שהוא הארון, כמו שאמר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת (לקמן פסוק כ"ב), והוא ל"ב מוקדם במעלה, וסמך לארון השלחן והמנורה שהם כלים כמוהו, ויורו על ענין המשכן שנעשורו נעשו, לפי שמשה הקדים נפ' ויקהל את המשכן את לחלו וגו' וכן עשה בצלאל לפי שהוא הראוי לקדם במעשה. (מדברי הרמב"ן): ארון, כמין תרונות שעושי' בלח רגלים, כמין תרנז שקורין פיסק"רין [תרנ"ע קלר"ע, בל"ח (פיערעקיגע וואדע)], יושב על שוליו. (רש"י): אמתים, לדברי ר"מ (נמסכ' כלים פי"ז מ"י ובמנחות דף ל"ז ע"ח וע"ב) שההלכה כמותו, כל המדות היו בינוניות (חוץ ממזבח הזהב והקרן והסובב והיסוד), כנות שהם טפחים, והטפח לרבע לבנעות בגודל שהן שם לבנעות קטנות: (יא) וצפית וגו', במדרש זיר הזהב רבה בפסוק תורי זהב (ב"ה ל' י"ח) ליכא מ"ד דתימה לחת היתה מלופה מבית ומחוץ, לבל בבריתא דמלאכת המשכן פ"ז שניהו, כילד עשה בצלאל את הארון, עשאן שלם תיבות, שתים של זהב ותחת של עץ, נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ, ומיפה שפתיו העליונות בזהב, שנאמר וכפית לותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו, ומה ת"ל תצפנו, מלמד שהפה שפתיו העליונות זהב עכ"ל. והנה עובי כל דופן של הארון הפנימי הי' מלי טפח, (נ"ב דף י"ד ע"ח), ועובי שוליו טפח, (יומח דף ע"ב ע"ב), ובעובי שולי התילון נחלקו בו חז"ל (שם) לפ' הי' גם הוח טפח לו היגו לבל מהזו, למ"ד עוביו מהזו הי' גובה הארון הלמלעי של עץ תשעה טפחי' עם השוליס, פנימי של זהב שמנה טפחי', ותילון עשרה ומהזו, תשעה כנגד גובה הלמלעי, ומהזו עובי שולי הזהב של תילון, וטפח עשירי עולה למול עובי הכפרת שהוח טפח, ומכסה חבור הכפרת והארון, ולמ"ד לף בעובי שולי של זהב טפח, הי' גובה התילון לחד עשר, ט' נגד גובה הלמלעי, ולחת עובי שוליו של זהב, ולחת

המעמר

(יא) וצפית, לפי הפשוט נרחה בדעת האומר שלך הארון לחד היה, כי מלבד שיקשה להאומר כי שני הרונות של זהב היו, מלין היה להם בל הזהב הזה כמו שהעיר הרחב"ע על זה, גם לינגו זה בשמעות מלת לפוי, כי לפה לם גם הוח מגחל"ה נרדף הוח עם לוף מנע"ו, והוח לשר לך השם על פני דבר מה, כמו וילף הברזל (מלבים ב' ו' ו') וכדומה, ולבן יולדק רק על דבר דק וקלוש המופה על דבר מה, וגם הרד"ק לומר ורחוק הוח שיהיו שלשה הרונות, כי יהיה המשל כנד ולף יובלו לשלת לותם ד' מנשים על בתפותיהם עכ"ל. זר, מגזרת הרחי ורבעי זרית (תהלים קל"ט ג') (הרחב"ע), פירוש כי שם העגין כמו סבבת, ולבן יקרת מה שמקיף דבר מה, זר, ולזה הניח הרד"ק זר מן זרה על משקל בן מן בנה, לולם בבר כתב הרד"ק (בשרש זרה) פירוש לחר במלת זרית, וח"כ חין לבחר בלל שרשו, כי יובל להיות מן זור בשלם נר, לו מן הבפולים והלירי לתשלום, ולבן לח יחתנה, גם יחבן שהוח כמו בזר ונפל נו"ן פ"ח כמו גיח מן נשח וכן בית (לדעת קלח) מן נקב.

תרגום אשכנזי

אבען איינען גאלדענען קראנץ הערום מאכען. (יג) דאנו זאללסט דוא פיער גאלדענע רינגע גיעסען, אונד אן דיא פיער עקקען אנברינגען, אלזו דאס אויף דער איינען זייטע צווייא רינגע, אונד אויף דער אנדערן זייטע וויעדערום צווייא רינגע קאממען; (יג) מאי

תרומה כה

וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב: (יג) וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית:

ועשית

תרגום אונקלוס

דַּהֲבָא סְחוֹר סְחוֹר: (יג) וְתַתִּיךְ לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקָן דַּהֲבָא וְתִתֵּן עַל אַרְבַּע זְוָיָתֵיהּ וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל סְטַרֵיהּ חַד וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל

סטריה

רש"י

ועשית כתלים וסילים לכל לחד ופתוחים מלמעלה. נתן על עץ בתוך על זהב ועל זהב בתוך על עץ ומפה שפתו העליונה בזהב כמלא מלוכה מבית ומחוץ: זר זהב. כמין כתר מוקף לו סביב למעלה בשפתו שעשה הארון החילון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפורת ולמעלה הימנו משהו וכשהכפורת שוכב על עובי הכתלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפורת כל שהוא והוא סימן לכתר תורה: (יב) ויצקת. לי התכה כתרגומו: פעמותיו. כתרגומו זוייתיו. כתיב כתיב מכאן לרחבו של ארון והנדים נתונים בהם ותרכו על הארון מפסיק בין הנדים לחתים ולפי כן צד לצד שיהיו שני בני לוי הנושאים את הארון מהלכין ביניהם וכך מפורש בפרק שתי הלחם: ושתי טבעות על צלעו האחת. הן הן הרגע טבעות שבתחלת המקרא ופי' לך היכן היו והו"ו זו יתירה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך ליתנה כן ושתי מן הטבעות התלה על צלעו האחת: צלעו.

לדו

באור

מול עובי הכפרת, (יומא דף ע"ב ע"ב), וסוגין דעלמא דתלמודא דארון תצעה וכפרת טפח ע"ב, ומשהו העודף לא קא חזיב: זר זהב, כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משובי הכפרת כל שהוא, שלא ירד מבור הארון והכפרת, והיי"ת גובה החילון עם הזר על זהב עשרה טפחי' ושני משהויין: (יב) ויצקת, לשון התכה כתרגומו: פעמתיו, כתרגומו זוייתיה, וכזויות העליונות סמוך לכפרת היו נתוני' שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון, והבדי' נתוני' בהם, ותרכו של ארון מפסיק בין הבדי' לחתי' ומלי בין בד לבד שיהיו שני בני לוי הנושאים את הארון מהלכי' ביניהם, וכך מפורש במנחות בפרק שתי הלחם (דף ל"ח ע"ב). (רש"י): ושתי טבעת וגו', הן הן ד' טבעות שבתחלת המקרא ופי' לך היכן היו, והוי"ו יתירה, ופתרונו כמו שתי הטבעות, ויש לך ליתנה כן, ושתי מן הטבעות התלו על צלעו האחת, כן פי' רש"י, וכן מתורגם בל"ת, שהורתת הוי"ו לנקור הקודם, שלא יהיו הטבעות בזויות ממש, כי אם על הצלעות. והרשב"ם פי' שהיו שם שמנה טבעת, ד' על ארבע פעמתיו, ופי' פעמתיו מלשון רגלים, ואמר שהיו לארון רגלים, כי דרך בזיון הוא שיצב הארון בארץ, ועשו לו למטה כמו רגלים ארבע טבעות ליופי ותפארת כמשכב הארונים, ועוד ארבע טבעות למעלה על הצלעות לשאת את הארון בהם, וכן התום' ביומא (דף ע"ב ע"ב) הזכירו שיתכן שהיו שם שמונה טבעות ע"ש. והרמב"ן ז"ל הניח מדברי הרשב"ם שהיו ארבע התחתונות לשאת את הארון בהם, והעליונות ליופי, והנוסחא שלפנינו להפך, וכת' הרמב"ן ז"ל ואין דבריו נכוני' כלל, מכל שם כדבריו שפעם מלשון רגל יכוה הכתוב שיהיו הטבעות בזויות התחתונות לצד הארון יוצב בהן, ויקרא הבדדי' התחתוני' רגלים, כי ל"ק יתפוש כל הבורות לדמות לרגל, ויאמר לכל דבר לעליונו רגל, ולכל התחתון רגל, וזה נאמת כך הוא שבזויות התחתונות היו הטבעות, כי דרך בנוד

הוא

(יג) וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ
אֹתָם זָהָב: (יד) וְהֵבֵאתָ אֶת־
הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן
לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם:
(טו) בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים
לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ: (טז) וְנָתַתָּ אֶל־
הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן
אליך

תרגום אונקלוס

סְמָרִיהּ תְּנִינָא: (יג) וְתַעֲבֵיד אַרְיְחֵי דְאָעֵי
שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן דַּהֲבָא: (יד) וְתָעֵיל יָת
אַרְיְחַיָּא בְּעִוְקָתָא עַל סְמָרֵי אֲרוֹנָא לְמֵיטַל
יָת אֲרוֹנָא בְּהוֹן: (טו) בְּעִוְקַת אֲרוֹנָא יְהוֹן
אַרְיְחַיָּא לָא יְעִידוּן מִנֵּיהּ: (טז) וְתִתֵּן בַּאֲרוֹנָא יָת סַהֲדוּתָא דִּי אֶתֵּן לָךְ:
והיגביר

תרגום אשכנזי קסא

פֿע אויך שטאנגען פֿאַן שטיב־
האָלץ, בעלעגע ויא מיט גאָלד.
(יד) ברינגע אַלס דאַן דיא
שטאַנגען אין דיא רינגע אויף
דען זייטען דער לאַדע, דיא
לאַדע דאַמיט צו טראַגען.
(טו) אין דען רינגען דער לאַ־
דע זאָללען דיא שטאַנגען
בליבען, ניעמאַלס דאַפֿאַן
וועגגענאָממען ווערדן. (טז) אין
דיא לאַדע לעגסט דוא דאַס
צייגנים (דיא גיזעטצטאַפֿלען),
ווע[לכעם איך דיר] נעבען ווער־

רש"י

נדו: (יג) בדי. מוטות: (טו) לא יסורו
ממנו. לעולם: (טו) ונתת אל הארון.
כמו בארון: העדות. התורה. שהיא לעדות
ביני וביניכם שלויתי לתכם מלות הכתובות
נה

הוא שיהי' הארון נשא וגמה למעלה על כתפות הנהגים, אבל לפי דעתי אין פעם הגל, אבל הוא שם הפסיעה, מה יפו פעמיך (ש"ה ז' ב'), פסיעותיך, כענין שנאמר בתלמוד כמה נאות פסיעותיהם של ריבה זו, וכן מדוע אחרו פעמי מרכבותיו (שופטי' ה' כ"ח), ואמר הכתוב כאן פעמותיו רמז לפסיעות הכהני' הנושאי' את הארון, רמז אני דברי' שיהיו הטבעות בזויות למטה ממש סמוכי' למושב הארון, ושיהי' כל ארבו של ארון מפסיק בין שני הטבעו' כי הארון ארבו למזרח, והטבעות שנים בלפון, אחד בראש המזרחי ואחד במערבי ושנים בדרום, ופעמי' הכהני' הולכין בין טבעת לטבעת, עכ"ל הרב ז"ל, והוא נמה שכתב שהיו הטבעות למטה ממש סמוכי' למושב הארון פליאה גדולה על הרב ז"ל, שהרי בשבת (דף ל"ב ע"ח) מוכח שהיו הטבעות קבועות בשני צדיי הגובה, שהרי שנה טפחים ושני צדיי טפח מלמטה, ולא היו נשא על כתפות הכהנים כי אם שלשה טפחי' ושלים, שהם בין הכל עשרה טפחי', בגובה הארון והכפורת ע"פ, ולכן הנכון כמו שכתב רש"י ז"ל שלא היו לארון רגלים כלל, ולא היו בו כי אם ארבע טבעות, והן היו קבועות סמוך לכפורת, דהיינו שני טפחי' ושלים טפח מן הכפורת ולמטה, על צלעות הארון לרחבו, סמוך לזויות: (יג) בדי, מוטות: (טו) לא יסרו ממנו, לעולם, וכפי מה שפירש רש"י בירושלמי (דף ע"ב ע"ח), היו הבדים עגים ומצני רחציהם, ודקים בחלמעם, ומכניסין לותם בטבעות בדוחק, והם מתפרקים לגה וחגה, אבל לינם נשמטי' לגלות מהן, לפי שהם עגים ברחציהם: (טו) אל הארן, כמו בארון: את העדת,

(טו) אשר אתן אליך, לון מזה רליה שבא הכתוב על המשכן קודם מעשה העגל, כי בבר ניתר הרמב"ן שהכוונה בעדות כאן על הלוחות הבריות, ונאמר ת"כ שפרשת המשכן נאמרה בארבעים ימים האחרונים, גם יש לפרש כדעת הרמב"ן שאמר כי העדות ענינו כל התורה והמצות כפי שאמר נתנה לנו ספוק מרבעים שנה, ומה שאמר על הארון הכוונה אבל הארון כי לא בתם פנימה.

תרגום אשכנזי

אֵלֶיךָ׃ (יז) וְעָשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ׃ (יח) וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃ (יט) וַעֲשֵׂה

דע; (יז) מאַכט אויך איינען דעקקעל פּאָן ריינעם גאָלדע, דריטטהאַלב עללען דיא לענגע אונד אַנדערטהאַלב עללען דיא בריייטע. (יח) מאַכט צוויא גאָלדענע כרובים, פּאָן גע־טריעבענער אַרבייט זאָללסט דוא זיא מאַכען, אויס דען בייד דען ענדען דעם דעקקעלס; (יט) נעהמליך איינען כרוב

כרוב

תרגום אונקלוס

(יז) וְתַעְבִּיד בַּפּוּרְתָּא דְּדָהַב דְּכִי תַּרְתִּין אַמִּין וּפַלְגָּא אוֹרְכָּהּ וְאַמְתָּא וּפַלְגָּא פּוּתְיָהּ׃ (יח) וְתַעְבִּיד תְּרֵין כְּרוּבִין דְּדָהַב נָגִיד תַּעֲבֵד יַתְהוֹן מִתְּרֵין סְטָרֵי כַּפּוּרְתָּא׃

ועביד

רש"י

כה: (יז) כפרת. כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף: אמתים וחלי ארכה. כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכתלים לרבעתם: ותע"פ שלא נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו שהיה עוביה טפח: (יח) כרובים. דמות פרלוף תינוק להם: מקשה תעשה. שלא תעשם בפני עלמם ותחברם בקצוי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה טורפי' שקורין סולדי"ן שלאחר שנתכו הטילו זהב הרבה בתחלת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס בחמצע ורחצין טולטין למעלה ולייר הכרובים בגליעת קלותיו: מקשה. בעד"ן בלע"ז (בל"ח געטריבען, געהאַמערט) כמו דת לדת נקבן (דניאל ה'): קצות הכפרת. רחצי הכפרת: (יט) ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר שניים כרובים לכל

קצה

באור

הלוחות שהן עדות הברית שבין הקב"ה לישראל, ולכך נקראו לוחות הברית: (יז) כפרת, כסוי על הארון, שהי' פתוח מלמעלה, ומניחו עליו כמין דף, ודעת יפת כי כמוהו לכפר עליו (ויקרא ט"ז), לשון כסוי, כמו כסוי תחשים (תהלים ל"ג ט'), ועיין מ"ש מזה בפ' ויצא (בראשית ל"ג כ"ח): אמתים וחצי, כמדת ארכו ורחבו של ארון, ועובי הכפורת לא נזכר בכתוב, ורז"ל אמרו (בסוכה דף ה' ע"ב ודף ה' ע"ח) בפורת טפח: (יח) כרבים, הרא"ע פי' כי כרוב כולל לשורת כל חי, כי אלו הכרובי' שבתורה פירשו שהם לורת אדם, ובמרכבת יחזקאל נראה שאמר גם על פני השור (שמר בפי' ח' פסוק י') במקום אחר פני הכרוב (שם י' י"ד), ובאחרונה קרא כל הד' כרובי', ולדע כי כרובים המה (שם כ'), וחז"ל (בסוכה דף ה' ע"ב ובחגיגה דף י"ג ע"ב) אמו הנ"ף כרובים כדמות כ"ף מצמצת, ואמרו כי פי' כרוב כרביא, כי כדמות פרלוף תינוק היו, ותירגו הכתובי' שבחזקאל נעגין לחר (עיין רא"ם). והנה לונקלוס ויב"ע לא תרגמו המלה הזאת, וכן עשה המתרגם הלשנזי. ובירושלמי דשקלים אמרי' לקבן במעשה ההיכל מצמצ כמו שכתב הרא"ש. וכן במעשה הפרוכת (לקבן כ"ו ל"ח), כתב רש"י ז"ל כרובים, ליורין של נרות: מקשה תעשה, שלא תעשם בפני עלמם, ותחברם בקצוי הכפורת לאחר עשייתם, כמעשה טורפי' שקורין סולדי"ן [ובנרש"י כ"י סולדי"ן, והוא הנכון (בל"ח מגגעלעטעט)] שלא הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפורת, והכה בפטיש ובקורנס בחמצע, ורחצין טולטין למעלה, ולייר הכרובים בגליעת קלותיו: מקשה, בעד"ן בלע"ז (בל"ח געטריבען, געהאַמערט), כמו דת לדת נקבן (דניאל ה' ו'). (רש"י): קצוה הכפרת, רחצי הכפרת לזרכו: (יט) ועשה, הוי"ו לנחור הקודם, כמו ממתוגם בל"ח, שלא תאמר

שניים

המעמר

(יח) כרובים, עיין בהמעמר לספר בראשית על פסוק ויצבן מקדם לגן עדן את הכרובים

תרומה כה

כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָהּ מִזֶּה וּכְרוּב־
אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת
תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי
קְצוֹתָיו: (כ) וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי
כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם
עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־
אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי
הַכְּרֻבִים: (כא) וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת
עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן
תִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ:
ונועדתי

תרגום אשכנזי קסב

זאללסט דוא אוים דעם איינען
ענדע הערוים ארבייטען, אונד
איינען כרוב אוים דעם אנ=
דערן ענדע; אוים דעם דעק=
קעל זעלבסט זאללט איהר דיא
כרובים פערפערטיגען אן בייד=
דען ענדען. (כ) דיא כרובים
זאללען איהרע פליגעל אבען
אויסברייטען, מיט דען פליגעלן
דען דעקקעל איבערדעקקען,
אונד איינער דעם אנדערן דאס
אנגעזיכט צוועדען, יערעך
זא, דאס דאס געזיכט דער
כרובים גענגען דען דעקקעל זיך
נייגע. (כא) ווען דוא נון דיע=
זען דעקקעל אבען אויף דיא
לאדע לעגסט [נאכדעם דוא
אין דיא לאדע דאס צייגנים געטהאן האסט, וועלכעם איך דיר געבען ווערדע], (כב) זא
ווער=

תרגום אונקלוס

(יט) וְעִבֵיד כְּרוּבָא חַד מִסְּיָטְרָא מִכָּא
וּכְרוּבָא חַד מִסְּיָטְרָא מִכָּא מִן כַּפּוּרְתָּא
תַּעְבְּדוּן יַת כְּרוּבַיָּא עַל תְּרֵין סִיטְרוֹהִי:
(כ) וְיהוֹן כְּרוּבַיָּא פְּרִיסַן גַּדְפֵּיהוֹן לְעֵילָּא
מַטְלִין בְּגַדְפֵּיהוֹן עַל כַּפּוּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד
לְקָבֵיל חַד לְקָבֵיל כַּפּוּרְתָּא יְהוֹן אַפֵּי
כְרוּבַיָּא: (כא) וְתִתֵּן יַת כַּפּוּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא
מִלְּעֵילָּא וּבַאֲרוֹנָא תִּתֵּן יַת סַהֲדוּתָא דִּי

רש"י

קנה וקנה לכך הולרך לפרש כרוב לחד
מקנה מזה: מן הכפרת. עלמו תעשו
לת הכרובים זהו פירושו של מקנה
תעשה לותם שלח תעשם נפני עלמם
ותחברם לכפרת: (כ) פורשי כנפים.
שלח תעשה כנפיהם סוכנים שלח פרוסים
וגבוהים למעלה לכל רחביהם שיהח י'
טפחים בחלל שבין הכנפים לכפרת כדלימת
בסוכה: (כא) ושל הלרן תתן לת העדות.
לח ידעתי למה נכפל שהרי כבר לחמר
ונתת של הלרן לת העדות וי"ל שבח ללמד
שנעשו לרון לבדו שלח כפרת יתן תחלה

באור

שני כרובים לכל קנה וקנה לכך הולרך לפרש כרוב לחד וגו': מן הכפרת, זהו פירושו של מקנה תעשה לותם, שלח תעשם נפני עלמם, ותחברם לכפרת: (כ) פרשי כנפים, שלח תעשה כנפיהם סוכנים, כי לם פרוסי' וגבוהי' למעלה לכל רחביהם, שיהי' עשרה טפחים בחלל שבין הכנפים לכפרת, כדלמי' בסוכה (דף ה' ע"ב). (רש"י): ופניהם, הפונים לים לל לחיו, לל לורך הכפרת: אל הכפרת וגו', שלח יהיו פני הכרובים עומדים על זויות גגה, כי לם נוטי' מעט למטה לל הכפרת: (כא) ואל הארן וגו', שעיקר לחר שתתן לת העדת לל הלרון,

המעמר

(ג' כ"ד). (כא) ואל הארון, כנר תמה רש"י ז"ל על הגמות הללו הזקה, עיין בגמור, ולי נרלה שהוי"ן של ואל הלרון ומועדתי הם לנתינת טעם, למר בעבור זאת לויתיך כי תעשה כרובים פרוסי כנפים על הלרון כללו יעמדו לותו שכל יקרב לליו זר, וכענין שלמר ויצק מן הכרובים לשמור לת דרך עץ החיים (בראשית ג' כ"ד) וגם לעשות ללרון כפורת לכפהו יהי קדש קדשים הוא לפי שתתן שם לת העדות וגם לועד לך שמה.

תרגום אשכנזי

(כב) ווערד איך דיר צו בעשטיממן טען צייטען דאָזעלבסט ער־ שיינען, אונד פאָן דעם דעק־ קעל הערַאב צווישען דען בייִ־ דען כרובים, דיא אויך דער צייגנים, לאַדע וונד, אַללעם מיט דיר רעדען, וואָס איך דיר אַן דיא קינדער ישראל אויפטראַגען ווערדע. (כג) פאָר־ פערטיגע אויך איינען טיש פאָן שט ם, האָלץ, צוויייא עללען דיא לענגע, איינע עללע דיא בריי־ טע

תרומה כה

(כב) וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֹותְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ס

(כג) וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחַן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה

וחצי

תרגום אונקלוס

אֲתֵן לָךְ: (כב) וְאֶתְיַחַד מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן וַאֲמַלֵּיל עִמָּךְ מֵעֵילַוֵי כַּפּוּרְתָּא מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא יַת כָּל דִּי אֲפַקֵּיד יָתָךְ לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (כג) וְתַעֲבִיד פָּתוֹרָא דְאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין אוֹרְכֵיהּ וְאַמְּתָא פוּתְיֵיהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ:

והחצי

רש"י

העדות לתונו ותח"כ יתן את הכפרת עליו וכן מצינו בכהקים את המשכן ויאמר ויתן את העדות אל הארון ותח"כ ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה: (כב) ונועדתי. כאהקנע מועד לך לדבר עמך לותו מקום לקבע למועד שאבח שם לדבר אליך: ודברתי אתך מעל הכפרת. ונמקים אחר היות אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (ויקרא א') זה המשכן מאין לפרוכת נמצאו ג' כתובים מבאיין זה את זה בח בכתוב הצליחי והנביא ביניהם ובכל מקום שאל אהל מועד ושמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת וגו' (במדבר ז') מלמד היה נכנס למשכן וכיון שבח בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יולא ונשמע למשה באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל. הרי ו"ו זו יתירה

וטפלה

באור

וכן משפט הלשון בכמה מקומות, וכן מצינו בכהקים את המשכן, ואמר ויתן את העדת אל הארון ותח"כ ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה (לקמן מ' כ'): (כב) ונועדתי, הזמן המזומן ומיוחד לעצות בו דבר יקרא מועד (בעטטיאטע לייט), וכן נקרא מקום הקבוץ לזמן ידוע מועד, שאנו לומרים בקרב מועדיך (תהלים ע"ד ד'), ר"ל בקרב בית המקדש שהיו ישראל נועדים שם, וכן שרפו כל מועדי אל (שם ע"ד), וכן וביח מועד לכל חי (לייוב ל' כ"ג), ופי' הכתוב שם, המקים האוהל לקבע לך להיות לך ולדבר עמך לזמן ידוע, ולבן נקרא לאהל מועד, לפי שהיה נועד הדבר עם משה, וגם היו ישראל נועדים ונקבצים שם: את כל אשר אצוה וגו', כפי הנוסחא שלפנינו ברש"י ורחב"ע נראה שהיו קוראים ואת כ"ו, ואת כל אשר אצוה אותך וגו', ונלחקו לפרש המשך הכתוב, וכל הספרי' המדוקים כתבו את כלח ו"ו, והנה ברש"י כ"י עם רשב"ם שבידי כל הדבור מן ואת כל אשר אצוה עד סופו לחינו, ומלהבח נכתב שם בלעזון הזה, את כתב בלח ו"ו לומר ודברתי אתך מעל הכפרת, ומה, את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל עכ"ל, ואין ספק כי זאת היא הנוסחא הנכונה והאמתית (ועיין בת"ס). והנה המשך הכתובים

המעמר

(כב) ונועדתי, כתב הרחב"ע ז"ל: לח אבין אוך יבאים הפסוק הזה פסוק וידבר ה' אליו מאהל מועד (עיין רש"י), כי מאהל מועד שם גולל את המשכן וזאת כל ואר בו, ואין צורך למכריע עכ"ל.

תרומה כה

תרגום אשכנזי קסג

וְחִפֵּ֥י קְמֹתֹ֖ו׃ (כד) וְצִפִּ֥יתָ אֹתֹ֛ו זָהָ֥ב
טָה֖וֹר וְעָשִׂ֣יתָ לֹ֑ו זֵ֥ר זָהָ֖ב
סָבִֽיב׃ (כה) וְעָשִׂ֥יתָ לֹ֛ו מִסְגֶּ֥רֶת
טֶ֖פַח סָבִ֑יב וְעָשִׂ֣יתָ זֵ֥ר־זָהָ֖ב
לְמִסְגַּרְתֹּ֥ו סָבִֽיב׃ (כו) וְעָשִׂ֣יתָ לֹ֔ו
אַרְבַּ֥ע טַבָּעֹ֖ת זָהָ֑ב וְנָתַתָּ֣ אֶת־
הַטַּבָּעֹ֗ת עַ֚ל אַרְבַּ֣ע הַפֵּאֹ֔ת אֲשֶׁ֖ר
לְאַרְבַּ֥ע רַגְלָֽיו׃ (כז) לְעֻמַּ֣ת
הַמִּסְגֶּ֔רֶת תִּֽהְיֶ֖ינָה הַטַּבָּעֹ֑ת לְבָתִּ֖ים

לבדים

טע, אַנדערטהאַלב עללען דיא
העהע; (כד) בעלעגע איהן
מיט ריינעם גאָלדע, מאַכע
איינען גאָלדענען קראַנץ אומ־
הער; (כה) נעמל״ך דוא מאַ־
כעסט איינען ראַנד דאַראַן
איינע האַנד בריים רינגסאום־
הער, אונד אַן דיעזען ראַנד
פֿיהרסט דוא דען גאָלדענען
קראַנץ אומהער; (כו) דוא
מאַכסט אויך פֿיער גאָלדענע
רינגע דאַצו, אונד זעטצעסט
דיא רינגע אַן דיא פֿיער עקקען
זיינער פֿיער פֿיסע; (כז) אונ־

טערהאַלב דעם ראַנדעס זאָללען דיא רינגע זיין, אַלס אייגע מוטטער פֿיר דיא שטאַנגען

תרגום אונקלוס

ר ש ״ י

(כד) וְחַפֵּי יָתֵיהּ דְּהַב דְּכִי וְתַעְבֵּיד לֵיהּ
דִּיר דְּדַהֲב סְחוֹר סְחוֹר׃ (כה) וְתַעְבֵּיד לֵיהּ
גַּדְנָפָא רוּמֵיהּ פּוּשְׁכָא סְחוֹר סְחוֹר וְתַעְבֵּיד
דִּיר דְּדַהֲב לְגַדְנָפֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר׃
(כו) וְתַעְבֵּיד לֵיהּ אַרְבַּע עִוְקָן דְּדָהָב וְתִתֵּן
יָת עִוְקָתָא עַל אַרְבַּע זָוְיָתָא דִּי לְאַרְבַּע
רַגְלוֹהִי׃ (כז) לֻקְבֵּיל גַּדְנָפָא תְּהֵוְיָן עִוְקָתָא

לאחרא

וטפלה וכמוה הרבה במקרא וכה תפתר
ואת תזר לדבר עמך אם לא תזר תלוה
תותך על בני ישראל הוא׃ (כג) קומתו.
גובה רגליו עם עובי השלחן׃ (כד) זר
זהב. סימן למלכות שהשלחן שם
עושר וגדלה כמו שתומרים שלחן מלכים׃
(כה) מסגרת. בתרגומו גלנסף ונחלקו
חכמי ישראל בדבר י״ח למעלה היתה
סביב לשלחן כמו לכזכזין שבשפת שלחן
שריס וי״ח למטה היתה תקועה מרגל
לרגל בארבע רוחות השלחן ולף השלחן שוכב
על גותה מסגרת; ועשית זר זהב למסגרתו

הוא זר הלמוד למעלה ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה׃ (כו) לעמת המסגרת תהיין הטבעות,
נרגלים תקועות כנגד רחב המסגרת׃ לבתים לבדים. לותן טבעות יהיו נתים להבניס בהן הבדים׃

באור

הכתובי, וכפילת הדברי׳ ולא הארן תתן את העדת, לאחר שכבר נאמר ונתת על הארי את
העדת, נראה שבך שעורו לאחר שנמר מעשה הכרבי׳, בא לאזהר לדרך יעשם, ולמר באחר
תעשי את הכפרת על הארן (לאחר שתתן בתוכו את העדת), לא לועד לך שם לדבר אתך וגו׳,
ויהי׳ וי״ו ונועדתי וי״ו ההמשך לתשובת התנאי כאחר בארנו בכמה מקומות, ומאמר ואל הארן
תתן את העדת הוא כמו מאמר מוסגר כמו שפירשנו׃ (כג) קמתו, גובה רגליו עם עובי
השלחן. (רש״י)׃ (כד) זר, משהו. (סוכה דף מ׳ ע״ב)׃ (כה) מסגרת, נחלקו בו חכמי ישראל
(במנחות דף ל״ו ע״ב ובסוכה דף ה׳ ע״ב), י״ח למעלה היתה סביב לשלחן, כמו לכזכזין
שבשפת שלחן השריס, והי׳ משופע ונוטה כלפי חון, ועליו הי׳ הזר, וע״פ השטה הזו פי׳
הרשב״ם והרמב״ע, וכן מחורגם בל״ח, וי״ח למטה היתה תקועה מרגל לרגל בד׳ רוחות השלחן,
ולף השלחן שוכב על גותה המסגרת, וכן הלכה, ולפ״ז רחוי׳ מיתורגם מסגרת בל״ח (שוסלויסטע)׃
ועשית זר זהב, הוא הזר האמור למעלה, ופי׳ לך כאן שעל המסגרת הי׳ הזר הזה עולה
על השלחן סביב כל שהוא׃ (כו) לעמת המסגרת, בשלחן למטה מן המסגרת תהיינה הטבעות
קבועות, ולא במסגרת עצמה, כן פי׳ הרשב״ם, וכן מתורגם בל״ח׃ לבתים לבדים, לותו

תרגום אשכנזי

(אין ווענדט כעהאריך דיזן סטאנד גען גענטעקט ווערדען), דען טיש צו טראגען; (כח) דיא שטאנג גען מאכסט דוא דאן שטיים האלץ, בעלעגסט זיא מיט גאלד, מיט דיעזען ווירד דער טיש געטראגען. (כט) דוא פערפערטינסט אויך שיסעלן דאצו אונד שאלען, שטיט צען אונד רייניגונגסראהרען,

רש"י

לבתים. לעורך בתים: לבדים. כתרגומו לחתרן לחריטיין: (כח) ונשא בם. ל' נפעל יהי נשא בם. ל' נפעל יהי נשא בם את השלחן: (כט) וקשותיו. קערותיו וכפותיו. קערותיו זה לפום שהיה עשוי כדפום הלחם והלחם היה עשוי כמין חבה פרולה מבתי רוחותיה שוליים לו למטה וקיפל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כוחלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לגדי הבית מזה ומזה ונותן לרבו לרחבו של שלחן וכותליו זקיפים כנגד שבת השלחן והיה עשוי לו לפום זהב ודפים נרזל בזל נרזל הוא נחשת וכשמוליכין מן התנור נותנו בזל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן ולותו דפום קרוי קערה: כפותיו. בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שיאחר ונתת על המערכת לבונה זכה (ויקרא כ"ד): וקשותיו. הן כמין חבתי קנים חלולים שנסדקין לחרכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר ג' על רחש כל לחם שיהב לחם החמד ע"ג לותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קסו"ה: ומנקיותיו. תרגומו ומכילתיה הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בתרן וגבוהים עד למעלה מן השלחן הרבה

תרומה כה

לְבַדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן:
(כח) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשָּׂא־בָם אֶת־
הַשֻּׁלְחָן: (כט) וְעָשִׂיתָ קְעָרֹתָיו
וְכַפֹּתָיו וּקְשׂוֹתָיו וּמְנַקִּיֹתָיו אֲשֶׁר

יסך

תרגום אונקלוס

לְאַרְתָּא לַאֲרִיחָיָא לְמִיטַל יַת פָּחוֹרָא:
(כח) וְתַעֲבִיד יַת אֲרִיחָיָא דְאָעֵי שִׁטִּין וְתַחְפֵּי
יַתְהוֹן דַּהֲבָא וְיהוֹן נַטְלִין בְּהוֹן יַת פָּחוֹרָא:
(כט) וְתַעֲבִיד מָגִיסוֹהִי וּבָזִיכוֹהִי וְקַסָּוֹחֵיהּ
ומכילתיה

לנסכים. לעורך נתיס: לבדים. כתרגומו לחתרן לחריטיין: (כח) ונשא בם. ל' נפעל יהי נשא בם את השלחן: (כט) וקשותיו. קערותיו וכפותיו. קערותיו זה לפום שהיה עשוי כדפום הלחם והלחם היה עשוי כמין חבה פרולה מבתי רוחותיה שוליים לו למטה וקיפל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כוחלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לגדי הבית מזה ומזה ונותן לרחבו של שלחן וכותליו זקיפים כנגד שבת השלחן והיה עשוי לו לפום זהב ודפים נרזל בזל נרזל הוא נחשת וכשמוליכין מן התנור נותנו בזל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן ולותו דפום קרוי קערה: כפותיו. בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שיאחר ונתת על המערכת לבונה זכה (ויקרא כ"ד): וקשותיו. הן כמין חבתי קנים חלולים שנסדקין לחרכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר ג' על רחש כל לחם שיהב לחם החמד ע"ג לותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קסו"ה: ומנקיותיו. תרגומו ומכילתיה הן סניפין כמין יתדות זהב עומדין בתרן וגבוהים עד למעלה מן השלחן הרבה

באור

טענות תהיינה בתים להבנים נהן הבדים: לבתים, לעורך בתים: לבדים, כתרגומו לחתרן לחריטיין: (כח) ונשא בם, ל' נפעל יהי נשא בם את השלחן, כמו ונקה המנה (לעיל כ"ח י"ט), כי הדגש לחסרון נו"ן השרש פ"פ, ונח הנפעל עם מלת את, כמ"ש בנרשתי (ח' ח'): (כט) קערותיו, (במנחות דף כ"ז ע"ח) חלו הדפוסי, והיו עשוי'כעין תיבה פרולה בדמות הלחם, וג' דפוסי' היו שם, לחד לעשות בו הלחם בעודו בלק, ולחד שהי' נלחם בו, והוא של נרזל, והשלישי של זהב, בו הי' נתון לאחר האפי' עד למחר, כדי שלח יתקלקל, ולותו הדפום קרוי קערה: וכפתיו, חלו הבזיכין שתים היו שנותנין בהן שתי קומצי לבונה זכה על שתי המערכות: וקשותיו, בגירסת שלפנינו בש"ם (שם) לי' וקשותיו חלו הסניפין, ומנקיותיו חלו הקיסם

המעמר

(כט) וקשותיו, הנרון שהיו הכלים החלה נפופים לשבך על הלחם ונקראו קשות מן קשת לף שרחוי להיות קשותיו, כשר מלחמו כיוצא בו (עיין מכלול לרל"ק), והרחב"ע במקום הזה לח שמר פיו ולשונו, כי אמר ז"ל: ויש שנוס בדברי הימים שהזכיר תחת קערות מזרקות ותחת הכפות כפורים, והזכיר הקשות בלחר הם, ותחת המנקיות מזלנות והכל זהב לעורך השולחן (ד"הי ח' כ"ח י"ו), ולולי כלים לחרים היו שנוה דוד לשומם בשלשנות שיעשה נהו שלמה זו ולין ככה שלמן לוהל מועד ע"ל, ועליו תפש הרמב"ן ולמר והשנוס בדברי ר"ח הוח כי מס

שחמר

תרומה כה

יַסַּךְ בָּהֶן זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם:
(ל) וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים
לְפָנַי תָּמִיד: פ

תרגום אונקלוס

וּמְכֵיכָלַיְתֵיהּ דִּי יִתְנַסָּךְ בְּהוֹן דְּהַב דְּכִי תַּעֲבֵיד
יַתְהוֹן: (ל) וְתִתֵּן עַל פָּחוֹרָא לְחֶם אַפַּיָּא
קדמי

העליונים על התחתונים ויסגרו ולשון מכילתי' סוגלות" כמו גלקיתי הכיל. לכל לשון מנקיות לישי יודע לילך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל לומרים קצותיו אלו סניפין שמקשים לותו ומחזיקים לותו שלא יפנה: ומנקיותיו. אלו הקנים שמנקין לותו שלא יתעפש לכל לונקלוס אתרגם מכילתיה היה סונה כדברי האומר מנקיות הן סניפין: אשר יסך בהם. לשר יוסף בהם. לשר יכוסה בהן ועל קצותיו הוא לומר לשר יוסף שהיו עליו כמין שכך וכסוי וכן נמקום לשר הוא לומר ולת קצות הנסך (במדבר ד') וזה וזה יוסף והנסך לשון שכך וכסוי הם: (ל) לחם הפנים. שהיו לו פנים כמו שפירשתי ומנין

תרגום אשכנזי קסד

וואָמיט דאַז בראָד בעדעקט
ווירד, פֿאָן ריינעם גאָלדע
זאָללסט דוא זיא מאַכען;
(ל) אויף דען טיש לעגסט דוא
פֿאָר מיר בעשטענדיג שויא־
בראָד

ר ש ״ י

הרכה כנגד גובה מערכת הלחם ומפולים
ו' (ס״ח חמשה) פלולים זה למעלה מזה
ורלשי הקנים שנין לחם ללחם סמוכים על
לותן פלולין כדי שלא יכנד משח הלחם

ב א ו ר

הקנים, ונקראו מנקיות, שמנקין לת הלחם מעפוש (רש״י נגמ' שם, וכן מתורג' בל״ח), שעשו מזהב כמין חלתי קני' חלולים הנסדקי' לחרכם, ומסדר שלשה מהם בין כל לחם ולחם, כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו, והלחם התחתון הי' נתון על טהרו של שלחן, ובין הלחם התחתון לשפי לא היו כי אם שני קנים, לפי שאין על התחתון משאוי כל כך שיכניד עליו, נמלא שהיו שם י״ד קנים לכל מערכה, והם בין הכל כ״ח קנים. ותרנעה סניפין היו שם, עשויין כמין יתדות זהב, עומדי' בחרן על שפת השלחן, שניה מכאן ושניה מכאן בתוך השלחן, והיו גבוהים עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם, והיו מפולין בחמשה מקומות מגבהם, ורלשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על לותן הפלולים, כדי שלא יכנד משח הלחם העליונים על התחתונים: אשר יסך בהן, לשון שכך וכסוי הוא, ועל הקנים הוא לומר כן, שהיו כמין שכך וכסוי על הלחם והוא דכתיב ולת קצות הנסך (במדב' ד' ז'), דמשמע שהקצות מסככות, פי' נתוס' (שם דף ל״ו ע״ב) דהכי קאמר סניפין של קנים, המסככין לת הלחם. ורש״י שלפנינו נחומש פי' לישכח וקצותיו אלו הקנים, ומנקיותיו אלו הסניפין, ופי' לשר יסך בהן שהוא מוסב על הקצות, לא על המנקיות, וכ״פ הרשב״ם והרלב״ע, וכת' רש״י שנחלקו חכמי ישראל בדבר זה, לם קצותיו אלו הקנים ומנקיותיו הן היתדות או להפך, ואולם שבר כתבו התוס' (שם) שלא מלינו מחלוקת זה בש״ס שלנו. והמתרג' התשבנזי תרגם כשיטת הש״ס שלפנינו, וכ״כ הרמב״ם ז״ל (בפרק ג' מה' בית הבחירה הלכה י״ג וי״ד): (ל) לחם פנים, בתנית הלחם שחלקו חכמי ישראל (שם דף ל״ד ע״ב), כ' מנינת לשר כמין תיבה סרוכה

ה מ ע מ ר

שלשר הכתוב והמזלגות והמזרקות והקשות זהב טהור ולכפורת הזהב שמשקל לכפור וכפור לישנו יכוכר לעולמות המערכה שלכל לכל הוא מוזר למה שלשר הכתוב ולכל מלאכת עבודת בית ה' ולכל כלי עבודת בית ה', ולשר לזהב לכל כלי עבודה ועבודה והזכיר המזלגות ומזרקות שהם כלי המזבח והקשות לשלחן והכפורים למזבח, ולמזבח הקטרת שמשקל זהב מזוקק, ולשר הכל נכתב מיד ה' על ידי בצלאל כל מלאכות התבנית, והנה הוא גולל לרבי בית המקדש עכ״ל; לולם כל מעיין בפרשה הזאת בד״אי יבין כי מן פסוק י״ד לא ידבר רק מהשלחן שהיו שהיכל ה', ולא ממזבח הנחשת שהיה בעזרה, כי הזכיר תחלה המנורות ונרותיהן, ולשר בעבודת מנורה ומנורה ובזה כלל גם כליה מלקחיה ומחתותיה, ולש״כ השלחנות יבאר כליהם ולבסוף יזכיר

מזבח

תרומה כה

(לו) וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וקנה

תרגום אשכנזי

בראד. (לו) פערפערטיגע אויך איינען לייכטער פאן רייי, נעם גאלדע, געטרייבענע אר, ביים זאלל דער לייכטער גע, מאכט ווערדען, פום אונד

שאפט

רש"י

ומיון הלחם וסדר מערכותיו מפורשים בחומר על הכהנים: (לא) מקשה תיעשה המנורה. שלח יעשנה חוליות ולח יעשה קניה וגרותיה לינרים לינרים וחח"כ ידביקם כדרך הלורפים שקורים סול"דרין שלח נולה בלה מחתיכה לחת ומקיש נקורנס וחותך בכלי לומנות ומפריד הקנים לילך ולילך: מקשה. תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך לת החנרים מן העשת לנחן ולכחן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בטדי"ן בלעז כמו דח לדח נקען (דניחל ה'): תיעשה המנורה. מלינה לפי שהיה משה מתקשה בה חמר לו הק"בה השלך לת הככר לחור והיח נעשית מלליה לכך לח נכתב תעשה: ירכה. היח הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשת הרגלים

תרגום אונקלוס

קָדָמַי תִּדְרָא: (לו) וְתַעְבִּיד מְנָרְתָּא דַּהַב דְּכִי גְּגִיד תְּתַעֲבִיד מְנָרְתָּא שֵׁידָהּ וְקָנָהּ, כלידהא

באור

מרולה, שניטל כסוי ושתי דופנותיה זו כנגד זו, כך הלחם היו לו שתי דפנות ושולי רחנים, והיו הדפנות מקופלות כלפי מעלה, ולדידי' נקרח לחם הפנים, שיש לו פנים, והם כותלי הלחם, רואים לנחן ולכחן לכדי הנית מזה ומזה, ונותן מרכו לרחבו של שלחן, וכותליו זקופי' כנגד שפת השלחן. ור' יוחנן חמר כמין ספינה רוקדת (ופי' רש"י נגמ' קוי"ם נלע"ז (המהו נל"ח), וחין לה שולים, שלח מלמעלה רחבה, ומלמטה כלה והולכת עד כחלבע, ושני רחשיה מדין, והולכין וגבוהין למעלה, וחין נוגעי' במים, ולהכי קרי לה רוקדת שמרקדת והולכת מהר עב"ל, ולדידי' חין כותלי הלחם זקופי' נגד לדי הנית, וע"כ טעם לחר ים בקריחתו לחם הפנים, (מדברי הרמב"ן). ודעת הרלב"ע שנקרח כן על שם לפני תמיד. והרשב"ם כתב לפי פשוטו לחם הרחוי לפני חריס, לחם נלה, כדחיתי ולקחת סלת ולפית לחה וגו' (ויקרח כ"ד ה'), וכתיב ויסך חשלח מלח סניו ללחם (נרלחית מ"ג ל"ד), וכתיב ולחנה יתן מנה לחת לחים (שמולל ל' ל' ה'), חלק יפה, מקערה שלפני חלקנה, החסונם שנותנים לפני נעל הנית, כי לת מנה לחם (שם), לכך לחים חסונ וכו' עב"ל. ומיון הלחם וסדר מערכותיו מפורשים נחמר על הכהנים (ויקרח כ"ד): (לא) מקשה, נוטל עשת של זהב, ומנה קורנס וחותך נכלי לומנות עד שמולים ממנו הקנים והגביעים: ירכה, הוח הרגל של מטה העשוי כמין

המעמר

מזבח הקטרת לפי שלח היו לו כלים כלל, כי לח נח נכל החקיק לנל מזבח הזהב ולח כליו, כי הוח לח היה לריך לנסוך כלי, ולפי כדברי הרמב"ן היה לו להזכיר המזלגות ומזרקות לחר מזבח הקטרת, כי כלי מזבח החילון היו לך מנחזת כמפורש נמלכים (ח' ז' מ"ה ול"כי ל' ל' ט"ז), וכן נח נתורה לנל כליו תעשה נחשת, וח"ב לריך יכלול נכאן ויחמר והמזלגות והמזרקות והקשוות זהב טהור, והנה המזרקות והמזלגות היו נחשת, ונפרט כי נכל הפרשה לח נזכר דנר מנחשת רק זהב וכסף? ועוד לריך יעלה על הדעת שיזניר כלי המזבח, ולח יזניר המזבח עלמו? ועוד דנר שם כין תנין לח חנר לפניך, חולה כי דנרי הרמב"ן לינם מתיישנים כלל כפי עומק פשוטו של מקולות.

תרומה כה

תרגום אשכנזי קסה

וְקָנָה גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ
מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ (לג) וְשִׁשָּׁה קָנִים
יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה וְקִנֵי מְנֹרָה
מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה
מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃ (לג) שְׁלֹשָׁה גְבִעִים
משקדים

שאפט, דיא קעלכע, קנעפפע
אונד בלומען זאללען אוים
איהם הערוים געארבייטעט
ווערדען. (לג) זעכס ארמע
זאללען אוים זיינען זייטען
הערוים גאהען, נעמליך
דרייא ארמע דעם לייכטערם
אוים דער איינען זייטע,

אונד דרייא ארמע דעם לייכטערם אוים דער אנדערן זייטע, (לג) דרייא מאנדעלפער
מיג

תרגום אונקלוס

ר ש " י

כַּלִּידָהָא חַוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא מִנָּהּ יְהוֹן׃
(לג) וְשִׁתָּא קָנִין נָפְקִין מִסְּיטְרָהָא תְּלָתָא
קָנֵי מְנָרְתָּא מִסְּיטְרָה חַד וּתְלָתָא קָנֵי
מְנָרְתָּא מִסְּיטְרָה תִּנְיָנָא׃ (לג) תְּלָתָא כַּלִּידִין
מצוירין

הרגלים יולאין הימנה ולמטה: וקנה. הקנה האמלעי שלה העולה באמלע היריך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמלעי עצוי כמין זנך לנוקב העמן לתוכו ולתת הפתילה: גביעיה. הן כמין כוסות שעושין מזכוכית אדומים וקלרים וקורין להם מדיר"נ ואלו עשויין של זהב ובולטין ויולאין מכל קנה

וקנה כמנין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה פחות: כפתוריה. כמין תפוחים היו עגולין סביב בולטין סביבו' הקנה האמלעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרים וקורין להם פומי"ש ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה בפתוריהם בולטין ממנה וכמה חלק נין בפתור לבפתור: ופרחיה. ליורין עשויין בה כמין פרחים: ממנה יהיו. הכל מקשה יולא מתוך חתיכת העשת ולא יעשם לבדם וידביקם: (לב) יולאים מלדיה. לכאן ולכאן באלכסון נמשכין ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמלעי ויולאין מתוך קנה האמלעי זה למעל' מזה התחתון לתוך ושל מעלה קלר הימנו והעליון קלר הימנו לפי שהיה גובה רשביהן שוה לגובה של קנה האמלעי השביעי שממנו יולאים השנה קניס: (לג) משוקדים. כתרגומו מצוירים היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין גיי"ליר: שלשה גבעים. בולטין מכל קנה וקנה בפתור ופרח היה לכל קנה וקנה:

ונמנורם

באור

כמין תינה, ושלשת רגלים יולאין הימנו ולמטה: וקנה, הוא הקנה האמלעי שממנו מתפלגין שלשה קניס מכאן ושלשה קניס מכאן, ועליו הנר האמלעי: גביעיה, דומין לכוסות שלכסנדריאה (ר"ל שנעשו באלכסנדרי' של מלרים), שביהן רחב ושוליהן קלר, (הרמב"ם פ"ג מה' נ"ה ה"ט). ורש"י נגמ' (מנחות דף כ"ח ע"ב) ובתוספ כתב כוסות תרוכי' וקלרים, וקורין להם מדיכנ"ש, ויש המלה בעלמה שזכר הרב בפ' מקן (נדפלית מ"ד ב'), ובכר כתבתי שם, שלא ידעתי לפרשה. והנראה שמ"ש קלרי' ענינו ההפך מן רחבים בל"ח (טאחל), לא ההפך מן תרוכים, שזה לא יתכן, ואפשר של"ל לריס: כפתריה, כמין תפוחים היו עגולין סביב, בולטין סביבות הקנה האמלעי, כדרך שעושין למנורות שלפני השרים, וקורין להם פומיי"ש [כן הוא בדש"י כ"י, ובל"ח (חאפפעלפארוויג)], ומנין שלהם כתוב בפרשה, כמה כפתורי' בולטין ממנה, וכמה חלק נין בפתור לבפתור, (רש"י). והרמב"ם ז"ל כתב (שם) שהכפתורי' לתוכי' מעט בגילה: ופרחיה, כמו פרחי העמודי', שהם כמין קערה ושפתה כפולה לחוץ, והגביעי' והכפתורי' והפרחים, לא היו חלק לגוי: ממנה יהיו, היריך והקנה הן גוף המנורה, וממנה יהיו הגביעים הכפתורים והפרחים: (לב) יצאים מצדיה, לכאן ולכאן באלכסון (נעל מכמת המשכן ונעל מעשה חושב כתבו בענגל, והביאו רש' לדבריהם) נמשכין ועולין עד כנגד גובהה של מנורה, שהוא קנה האמלעי, ויולאין מתוך הקנים האמלעי, זה למעלה מזה, התחתון לתוך, ושלמעלה קלר הימנו, והעליון קלר הימנו, לפי שחי' גובה רשביהן שוה לגובה של הקנה האמלעי

השביעי

מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה: (לה) וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ: (לו) וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי

הקנים

מיג פֿערציערטע קעלכֿע אַן דעם איינעז אַרמע, איין קנאָפּף אונד איינע בלומע, אונד דריא מאַנדעלפֿערמיג פֿערציערטע קעלכֿע אַן דעם איינעז אַרמע, איין קנאָפּף אונד איינע בלומע, זא אַן אַללען זעכס אַרמען, דיא אויס דעם לייכטער הערויס געהען. (לד) אַן דעם לייכטער זעלבסט קאָמען פֿיער קעלכֿע, מאַנדעלפֿערמיג פֿערציערטע קנאפּפֿע אינד בלומען; (לה) פֿערנער איין קנאָפּף, אין וועלכֿעם איין פֿאַאר אַרמע זיטצט, נאָך

איין

ר ש ״ י

(לד) וכמנורה ארבעה גביעים. נגופה של מנורה היו ארבעה גביעים לאחד עולה נה למטה מן הקנים והזלזה למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מלדיה: משוקדים כפתורי ופרחיה. זה לא מחמה מקראות שאין להם הכרע לומר ידוע לה גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחי׳: (לה) וכפתור תחת שני הקנים. מתוך הכפתור היו הקני׳ נמשכים

תרגום אונקלוס

מְצַיְּרִין בְּקָנְיָא חָד חַוּור וְשׁוֹשַׁן וְחַלָּחָא כַּלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקָנְיָא חָד חַוּור וְשׁוֹשָׁן בֵּן לְשִׁתָּא קָנִין דְּנַפְקִין מִן מְנָרְתָּא: (לד) וּבְמְנָרְתָּא אַרְבַּע כַּלִּידִין מְצַיְּרִין חַוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנְהָא: (לה) וְחַוּור תְּחוֹת תְּרֵין

קנין

באור

השניעי שממנו יולאין שאת הקנים. (רש״י): (לג) משקדים, נתרגומו מלוירים היו, כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין נילי״ר, (רש״י), ונראה שכ״ל ניזל״ר, והוא בל״ז (איט דעם איינעז בעטרבייטעט), והרשב״ם נתן הליורי׳ שנותלי הגביעי׳ שעין שקדים של בליטות, שעושין כלי כסף מלוייר׳ שבליטו׳ שעין נפות לו שעין תפוח׳ לאמנדל״ין בלע״ז, בל״ז (אמנדעל פֿערמיג פֿערציערט), לשון שקדים, וכ״ג דעת הרמב״ם ז״ל (שם ה״ג), והכל משקדים כמו שעשייתן עכ״ל, וכן מתורגם בל״ז: שלשה גבעים, בולטין מכל קנה וקנה, כפתר ופרח הי׳ לכל קנה וקנה: (לד) ובמנרה ארבעה גבעים, בגופה של מנורה היו ד׳ גביעים, לאחד בולט נה למטה מן הקנים, והג׳ למעלה מן יליאת הקנים היולאין מלדיה: משקדים כפתוריה ופרחיה, לאמרו חז״ל (ביומא דף כ״ב ע״ב ועי״ש) שזהו לא׳ מן ה׳ מקרות שאין להם הכרע, לומר ידוע לה גביעי׳ משקדי׳ או משקדי׳ כפתוריה ופרחיה, והמתרגם התשבנזי תרגם כמו שהבריע בעל הטעמי׳, שהעמיד מלת גביעים בלחנה: (לה) וכפתר וגו׳, מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים מגבי לדיה לילך וילך [ותחסר מלת לחר, כדרכה לפעמים, ושעור הכתוב, וכפתר תחת שני הקנים לחר ממנה, ר״ל שיולאים ממנה, מגוף המנורה שהוא הקנה האמלעי]. וכך היתה תבנית המנורה כפי המירת דשמואל משמי׳ דשמא (מנחות דף כ״ח ע״ב), וכמו

המעמר

(לג) משוקדים, פירש״י כדרך שעושים לכלי כסף וזהב שקורין נילי״ר, והרב המבאר רלה לתקן ניזלי״ר, וזה טעות והבלע״ז ח״ל תיקון, והוא מעשה חוסב שנקרא גם בלשון תשבנז ניעווירקזעסט, ועיין במרפא לשון שנת י״ח ח׳ ד״ה גפרית וסס פירש״י לופן וסדר מלאכה זו הומבחת בתרבי מזרח ומסס נתפשטה ובאה למדינותינו ונשבחה וחזרה ונתיסדה, ובפרט בזמן הזה הניעה אל תבליתה ע״י שני חכמי לב ידועים בשמותם, שם האחד אענטיין וסס השני וואגנער העושים במלאכה זו בעיר פאריז. ועיין מרפא לשון סוטה מ״ט ב׳ ד״ה של מלח וסל גפרית (ד״ה).

תרומה כה

תרגום אשכנזי קסו

הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים
הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה: (לו) כַּפְתֹּרֵיהֶם
וְקָנֹתָם מִמֶּנָּה יִהְיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה
אַחַת זָהָב טָהוֹר: (לז) וְעָשִׂיתָ
אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה אֶת־
נרחיה

איין קנאָפּף, אַן וועלכעם דאַז
צוויישע פּאָר אַרמע זיטצט,
אונד נאָך איין קנאָפּף אַן וועל־
כעם דאַז דריטטע פּאָר אַר־
מע זיטצט, זאָ אַן אַללען זעכס
אַרמען, דיא אויס דעם לייב
טער העריס געהען. (לו) אירע
רע קנעפּפּע אונד אַרמע מיס־
סען אויס אירם זעלבסט הע־
רויסגעארבייטעט וועדען,
נאַנץ אויס אייגעם שטיקקע
רייגעם גאָלד געטריבען. (לז) פּערפּערטיגע אויך דאַצו זיבען לאכיפּען; וועו מאַן דיא

תרגום אונקלוס

ר ש "י

קָנִין דְּמִנָּהּ וְחַזּוֹר תְּחוֹת תְּרֵין קָנִין דְּמִנָּהּ
וְחַזּוֹר תְּחוֹת תְּרֵין קָנִין דְּמִנָּהּ לְשִׁתָּא קָנִין
דְּנַפְקִין מִן מְנָרְתָּא: (לו) חַוּוֹרֵיהוֹן וְקָנֵיהוֹן
מִנָּהּ יְהוֹן כֻּלָּהּ נְגִידָא חֲדָא דְּדַהֲב דְּכִי:
(לז) וְתַעֲבִיד יַת בּוּצִינָהָא שִׁבְעָא וְתַדְלִיק
ית

ומצנים מצני לריה לילך ולילך • כך שניהו במלאכת המכון נוהה של המנורה י"ח טפחים הרגלים והפרח ג' טפחים הוא הפרח האמור ניהך שנאמר עד ירכה עד פרחה (במדבר ח') וטפחיים חלק וטפח שנו גביע מהארבעה גביעים וכפתור ופרח מצני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה עלמה שנאמר מעוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו נקנה שני כפתורי' ושני

פרחים לכך מן השלשה כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנ' וכפתור תחת שני הקנים וגו' וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יולאים ממנו לילך ולילך נמשכים כנגד גוהה של מנורה טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יולאים ממנו חלק וטפח כפתור ושני קנים יולאים ממנו וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יולאים ממנו ונמשכים ועולין כנגד גוהה של מנורה וטפחיים חלק נשתיירו שם ג' טפחים שנהם ג' גביעי' וכפתור ופרח נמלאו גביעים כ"ג י"ח לשלשה קנים שלשה לכל אחד ואחד ואחרונה גגופה של מנורה הרי כ"ג וי"ח כפתורים שלשה בשלשת הקנים ושלשה גגופה של מנורה שהקנים יולאים מהם ושנים עוד נאמרו במנורה עלמה שנאמר מעוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים שניה האחד למטה תחת הירך והאחד בג' טפחים העליונים עם שלשה הגביעים ותשעה פרחים היו לה שלשה לשלשת הקנים שנאמר נקנה האחד כפתור ופרח ושלשה למנורה שנאמר מעוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שניה ואחד האמור בפרשת נהעלותך עד ירכה עד פרחה ואם תדקדק במשנה זו הכתובה למעלה תמלאם כמניינם חיב חיב במקומו: (לו) את נרותיה. כמין נזיכין שנותנין בתוכן הנמן

באור

שכתב הרמב"ם (פ"ג מה' בית הבחירה ה"י), גוהה המנורה הי' י"ח טפחים, הרגלים והפרח ג' טפחים, ושני טפחי' חלק, וטפח שנו גביע כפתר ופרח, וטפחיים חלק, וטפח כפתר, ושני קנים יולאים ממנו, וטפח חלק, וטפח כפתור ושני קנים יולאים ממנו, וטפח חלק, ושני קנים יולאי' ממנו, וטפחיים חלק, נשתיירו שלשה טפחי' שנהם שלשה גביעים כפתר וכפתור ושני קנים יולאי' ממנו, וטפחיים חלק, נשתיירו שלשה טפחי' שנהם שלשה גביעים כפתר ופרח, וכ"ה בגמרא דמ"ה כפי הגי' שהעתיק רש"י ז"ל, אבל לפי הנוסח שלפנינו בגמרא המוכרת הי' בין קנה לקנה שני טפחי' חלק, ולא הי' למעלה מן הקנים מקום חלק כלל בגוהה של מנורה, כי לא נשתיירו שם כי אם ג' טפחים לג' גביעים. מעתה במנורה עלמה תרגעה גביעים, ושני כפתרי' ושני פרחים, שנאמר ובמנורה תרגעה גביעים מעוקדים כפתריה ופרחיה, ועוד פרח שלישי סמוך לירכה של מנורה, שנאמר עד ירכה עד פרחה (במדבר ח' ד'), ועוד שלשה כפתרי' שמהם יולאי' שנת הקנים, ובכל קנה וקנה שלשה גביעים וכפתר ופרח, הרי בין הכל כ"ג גביעים, ותשעה פרחים, וי"ח כפתרים: (לו) ועשית את נרותיה, כמין נזיכין שנותנין בתוכן הנמן

תרגום אשכנזי

לאמפען אנצינדעט, זא זאלל עם לייכטען נעגען דער פאר, דערזייטע אבער; (לח) איהרע צוועגליין אונד דיא אשגע, פעם.

תרומה כה

נֵרֹתֶיהָ וְהֶאְיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ: (לח) וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ

זהב

רש"י

והפתילות: והאיר על עבר פניה. עשה פי שבע הנרות שבראשי הקנים היוצאים מלדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב לורס אל כל פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה: (לח) ומלקחיה. הם הלבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך האש ליתן ולמושכן בפי הנרות ע"ש שלוקחים בהם קרויים מלקחים ולשתהן את"ל לשון לבת טנלי"ש בלעז: ומחתותיה. הם כמין מזיכין קטנים שמוציאין בהן את האפר שבור

תרגום אונקלוס

יַח בּוֹצִינָהָא וְיהוֹן מְנַהֲרִין לְקֳבֵיל אַפָּהָא: (לח) וְצִבְתָהָא וּמַחְתְיָתָהָא דְּהַב דְּכִי:

כברא

באור

והפתילות, והנם נחלקו רז"ל (במנחות דף פ"ח ע"ב) אם היו הנרות מקצה ומחוברות בגוף המנורה, או היו עשויות בפני עצמן, ומונחות בראש הקנים, ובשעת ההטעה היו מסלקן משם ומניחן בחבל, וכתב הרמב"ן שכן נראה מפשוטו של מקרא, ונראה שכוונתו, לפי שאמר מקצה תיעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו, ולא זכר שם הנרות כלל, וכן לסוף נאמר בפתריהם וקניהם ממנה יהיו כלה מקצה אחת זהב טהור, ואח"כ לום על עשיית הנרות והמלקחי' והמחתות, משמע שהיו הכלי' הללו עשוי' לבדם, ולא מקצה אחת עם המנורה, כמו הקנים והגביעי' והכפתרים והפרחים. ולשטה זו יתכן לפרש והעלה את נרתיה, כמ"ש הרשב"ם ז"ל שיעלה הכהן את הנרות על הקנים. ואולם שם היו מחוברות במנורה, לריך לפרש והעלה כמו את"ל ותדליק, ע"ש שלהב עולה ונקראת ההדלקה העלאה: והאיר על עבר פניה, לשון הרשב"ם ידליק הפתילות אל עבר מול המנורה, שזהו לבד השלחן שכנגדו, כדכתיב אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות (במדבר ח' ב'), שכל שבעתן מאירין לבד השלחן שכנגדו לפני ה' עכ"ל. וזהו לשטת האומר מזרח ומערב היו מונחי', ולמ"ד לפון ודרום היו מונחי', הכוונה לדעת הרשב"ם שיאירו על הסרובת שהוא מול פני המנורה. ולשון רש"י ז"ל, והאיר על עבר פניה, עשה פי שבעת הנרות שבראשי הקנים היוצאי' מלדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה, מוסב לורס אל כל פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנורה עכ"ל, ונדחקו קלת המפרשים לפרש דברי רש"י כפי' הרשב"ם שכתבנו שיהיו כל הנרות פונ' כלפי מול האמצעי, לא כלפי האמצעי ממש (עיין רא"ם), והולרכו לזה הדוחק, לפי שלפי המובן מפשטות לשון הרב ז"ל לא היתה כי אם שבעת הנרות של מול פני המנורה שהוא הקנה האמצעי, והכתוב אומר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, ואולם בש"ם (במנחות דף ל"ח ע"ב), ובספרי פ' בהעלתך, משמש לקח הרב ז"ל את פירושו, לי לפשר לדחוק כן, וז"ל הספרי אל מול פני המנורה יאירו (במדבר ח' ב'), שיהיו הנרות מקבילים את המנורה והמנורה את הנרות, הא כיצד ג' כלפי מזרח וג' כלפי מערב וא' באמצע, נמלאו כלם מקבילי' את האמצעי עכ"ל, ומלשון הזה משמע שאף על האמצעי יתכן לומ' שהוא מאיר מול פני המנורה, לפי שהוא דולק מול עלמו, ואינו מוכה לעיס לד (עיין רא"ם): (לח) ומלקחיה, הם הלבתי' העשוי' ליקח בהן הפתילות מתוך האש ליתן ולמושכן בפי הנרות, ועל שם שלוקחי' בהם קרויים מלקחים, ולשתהן את"ל לשון לבת טנלי"ש בלע"ז [והוא טענאלי"ש ובל"ש (צאנגען)]. (רש"י): ומחתיה, הם כמין מזיכין קטנים שמוציא בהן את האפר שנור בגחל בגחלי מזבח הפתילות שלקו בלילה ובבי, ולשון מזתה פויעדר"ש בלע"ז [וברש"י פ' פויעדירי"ש בלע"ז], והוא מלשון שאיבה, כלי שזיקין בו דבר, כמו שפירש"י להלן (כ"ז ג') לקחות לשון שאיבת אש ממקומו, ובל"ש (שעקל = שעפעל)], כמו לחתות אש מיקוד (ישעי' ל' י"ד), (רש"י). והנה פירושו זה הוא לשטת התוספי' שאין המלקחי' והמחתות נכלל מקצה אחת [שהם ר' יהוד' ור' נחמי' דברייתא דמנחות

(דף

תרומה כה

זָהָב טָהוֹר: (לט) כִּכָּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֶת כָּל־ הַכֵּלִים הָאֵלֶּה: (מ) וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה בהר

תרגום אונקלוס

(לט) כִּכְרָא דִדְהַב דְכִי יַעֲבִיד יָתָהּ יַת כָּל מָנַיָּא הָאִלֵּין: (מ) וְחֲזֵי וַעֲבִיד בְּדִמּוּתְהוֹן דִי אַתְּ מְתְחֲזֵי בְּטוּרָא:

תרגום אשכנזי קמז

פֿעסטליין זאָללען רוינעם גאָלד זיין. (לט) איין ככר רוינעם גאָלד זאָלל מאַן דאַצו פֿעראַר־ בייטען, צו אַללען דיעזען גע־ רעטהען. (מ) בעטראַכטע עם וואָהל, אונד פֿערפֿערטיגע עם נאַך דעם מאָדעלל, דאַז דיר געצייגט ווירד אויף דעם בערגע.

ר ש "י

ננקר נזהוב כשהוא מטיב לת הנרות מאסר הפתילות שלקו הלילה וכנו ולשון מחתה פייסדר"ח בלע"ז כמו לחתות לם מיקוד (ישעי' למ"ד): (לט) ככר זהב טהור. שלש יהיה משקלה עם כל כליה שלא ככר לח פחות ולח יותר והככר של חול שמים מנה ושל קדש היה כפול ק"כ מנה והמנה הוא ליטרא שמוקלין בה כסף למשקל קולונ"יא והם ק' זהובים כ"ה סלעים והסלע ד' זהובים: (מ) וראה ועשה. רואה כאן בהר תבנית אחני מראה אותך מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של לם: אשר אתה מראה. כתרגומו דלת מתחזי בטורא שלו היה נקוד מרח' נפתח היה פתרונו אתה מראה לאחרי' עכשיו שנקוד חטף קמן פתרונו דלת מתחזי שאחרי' מראי' לך שהנקוד מפריד בין עושה לנעשה:

באור

(דף פ"ח ע"ב)], ויתכן ח"כ לומר שהם כלים נפרדי' מן המנורה, ואולם לדעת האומר שגם הם היו מקשה לחת ומחוברי' בגוף המנורה (שפי' הנרייט' דמ"ה) לריך לפרש הכלי' הללו בענין לחר, עיין בפי' הרמב"ן ז"ל: (לט) ככר זהב טהור, שלש יהי' משקלה עם כל כליה (המחוברי' בגופה ונעשי' עמה מקשה לחת, כפי הנטות החלוקות המזכרות במנחות ובנריתת דמ"ה, ולדברי הכל גופה נראה מן הככר ולין דבר שמון לגופה בח מן הככר, עיין בפי' רמב"ן ורש"י) שלש ככר לח פחות ולח יותר. וככר של חול שמים מנה, ושל קדש הי' כפול, ק"כ מנה, והמנה הוא ליטרא שמוקלין בה כסף למשקל קולוני', והם ק' זהוני', כ"ה סלעי' והסלע ד' זהוני'. (רש"י): (מ) וראה ועשה, רואה כאן בהר תבנית אחני מראה אותך, מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה, עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש. (רש"י): מראה, בתרגומו דלת מתחזי, שלו הי' נקוד מראה נפתח הי' פתרונו אתה מראה לאחרי', עכשיו שנקוד חטף קמן, פתרונו שאחרי' מראים לך, (רש"י). שההפעיל משרש ראה יוצא לשני פעולי', של האדם הרואה ושל הדבר הנראה, כמו הראני נא את כבודך (שמות ל"ג י"ח), וירחוס את פרי האדמה (במדב' י"ג כ"ו), ולזה יתכן לומר על האדם שאחרים מראין לו, שהוא מקבל הפעולה, והוא מְרָאֶה. ודע שבעיר רומי, בתוך החרבות שבאזרו מהחרמני' והטירות שהיו שם בימי קדם, נאחרו עוד היום ציורים מבנין מפואר של שם שהקימו לבבוד טיטום וועספאסיונוס, ונקרא שרק"ח ד"י טיט"ו, בל"ח (טריומפֿבאגען דעם טיטום), וניכרי' שם תמונות בולטות מבלי המקדש שהוליך הבר עמו משבי ירושלים, בזיבו מלהחריב לת בית תלהינו, ובתוכן לורת המנורה ניכרת היטב עד היום הזה. ואולם כפי הנראה מתוך הספרי' לשר שם העתיקו לת התמונות ההן, לין לסמיך עליהן כלל, ויתכן שהרב המסתת לח כוון לעשות דוגמתן בדקדוק, ונפרט שכפי הנראה לח נעשה הבנין ההוא כי שם לחרי מות טיטום, ומפשר שלח שם הכלים עלמם נגד עיניו, כשהר סתת לותם, ולח דקדק לעשותם כראוי, ואולם לחת הדבר שהוליכו כלי בית תלהינו לרומי, וגנזום שם בלולרותיהם, כמו שזכרו חז"ל במעשה (דף י"ז ע"ב), ושם ראה ר' תליעזר בר' יוסי, שהי' כתה שנים לחר החרבן, לת הבין ולת הפרוכת (בתוי' במעשה שם ובשבת דף ס"ג ע"ב וביומל דף נ"ז ע"ח ובסוכה דף ה' ע"ח), ובסוף פרק לחרון דשבות דר' קתן לית' מבתשת של בית שבט גם ושלחן ומנורה ופרוכת ובין שלהין מונחי' בירומי:

תרגום אשכנזי

כו (ח) צור וואהנונג פֿער־
פֿערטיגסט דוא צעהן
טעפּפּיכע פֿאן זעכספֿאך גע־
צוירנטעם גאַרן, בלויער,
פורפורראָטהער אונד האָכ־
ראָטהער וואָללע מיט פֿיגור־ען
פֿאן כרובים דורכווירקט,
קונסטוועבער־אַרבייט זאָללסט
דוא זיא מאַכען. (ג) ריא לענ־
גע איינעם טעפּפּיכעס זאָלל
זיין אַכט אונד צוואַנציג עללע,
אונד

תרומה כה

בָּהָר: ס שלישי **כו** (ח) וְאֶת־
הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ
מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה
אֹתָם: (ג) אׇרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת
שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרׇחַב
ארבע

רש"י

כו (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעות.
להיות לו לגג ולמחיצות מחון
לקרסים שהיריעות תלויות מלחוריהן
לכסותן: עם משזר ותכלת וארגמן ותולעת
שני. הרי ד' מינין נכל חוט וחוט ח' של פשתן
וג' של צמר וכל חוט וחוט מהן כפול ו' הרי
ד' מינין כשהן שזורין יחד כ"ד כפלי' לחוט:
כרובים מעשה חושב. כרובים היו מלויירין
נהם

באור

כו (א) ואת המשכן, היריעות התחתונות עם הכלל שתחתיהן בין הקרסים עד חמשת
העמודי' שעל הפתח קרוי משכן כי שכן עם כנוד ה': כרבים מעשה חשב, כרובים היו מלויירין
נהם בלריגתן ולא בנקיטה שהוא מעשה מחט, אלא בלריגה בשני כותלי' פרלוף ח' מכאן,
ופרלוף ח' מכאן, לרי מלד זה ובשר מלד זה, כמו שאורגין חגורו' של מגי, שקורין בלע"ז
פיים"יסח [פי"עסא, מלה נוצות בל' לרפ', ובל"ח (מייגעווירקטע שטיקעריי)] (רש"י), וביומח
(לף ע"ב ע"ב) תנח משמי' דר' נחמי', רוקס מעשה מחט, לפיכך פרלוף לחד, חושב מעשה
לורג לפיכך שני פרלופות, ומפרש רש"י שגם במעשה רוקס יש שני לורות לשתי קירות היריעה,
אלא שהן דומות זו לזו, כלורתו מכאן כך לורתו מכאן, והרמב"ם ז"ל (פ"ח מה' כלי המקדש
הל"ו) כתב מעשה רוקס הוא שתהיינה הלורות הנעשות בלריגה נראות מלד לחד בשני הלריג,
ומעשה חושב הוא שתהי' הלורה נראית משני לדדים. ובירושלמי שלהי שקלים פי' כ"י ור'
נחמי' חד למר מעשה רוקס לרי מכאן (ס"ל ולרי) מכאן, מעשה חושב לרי מכאן וחלק
מכאן, ולוחרנא למר מעשה רוקס לרי מכאן וחלק מכאן, מעשה חושב לרי מכאן ושבר מכאן
ע"כ. כך היא הנוסחא בספרי' שלפני, ונדומה שהיא מתוקנת כרלוי, כי מעשה חושב לדברי
הכל ב' פרלופין בדקי' שם להדי', ואין להלריך. ומשמע מכאן שכל חיות הכשא לו כל ליורי
הבריות נקרלות כרובים כמ"ש הרלב"ע, ולף שם נאמר כמ"ש הרא"ש דלא נקט לרי ושבר
אלא לדוגמא, מ"מ מוכח שהיו שם שתי לורות משני מיני בריות, כגון לרי ושבר, ולשניהם
קרא כרובים. וכן משמע מלשון רש"י ז"ל במעשה הפרוכת (לקמן פסוק ל"ה) שגם בי' כרובים
ליורין

המעמר

כו (א) מעשה חושב, לפי הפשוט יכלול מעשה חושב גם מעשה מחט גם הלריגה רק שם
המה מידי לומן מהיר במלאכתו, וכן תרגם לונקלוס ויונתן עובד לומן, והוא כדעת
ר' אלעזר שאמר שרוקמין בקוס שחוצין.

תרומה כה

אַרְבַּע בְּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת
מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת: (ג) חֲמֵשׁ
הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיךָ חֻבָּרֹת אִשָּׁה אֶל־
אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֻבָּרֹת אִשָּׁה
אֶל־אֲחֹתָהּ: (ד) וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת
תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת
מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת
הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת
הַשֵּׁנִית: (ה) חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה
בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת
תעשה

תרגום אשכנזי קסח

אונד דיא בריייטע פּיער עללען
איינעם טעפּיכּם; אַללע טעפּ־
פּיכּע זאָללען איינערלייא
מאַאם האַבען. (ג) פּינף טעפּ־
פּיכּע זאָללען געהעפּטעט
ווערדען איין שטיק אַן דאַז אַנ־
דערע, אונד פּינף טעפּפּיכּע
געהעפּטעט איין שטיק אַן דאַז
אַנדערע. (ד) דוא מאַכסט
אויך שליידען פּאָן בלויער
וואָללע אַם זוימע דעם איינען
טעפּפּיכּם, וועלכער אַן דעם
העפּטע דער אייסערסטע
איוט, אונד עבען זאָ פּיעל
מאַכסט דוא אַם זוימע דעם
טעפּפּיכּם, וועלכער אַן דעם
אַנדערן העפּטע דער אייסער־

כטע איוט. (ה) פּינפּציג שליידען מאַכסט דוא אַן דעם איינען טעפּפּיך, אונד פּינפּציג שליי־

תרגום אונקלוס

חָדָא מְשַׁחְתָּא חָדָא לְכָל יְרִיעָתָא: (ג) חָמֵשׁ
יְרִיעָן יְהוֹיִן מְלַפְּפָן חָדָא עִם חָדָא וְחָמֵשׁ
יְרִיעָן מְלַפְּפָן חָדָא עִם חָדָא: (ד) וְתַעֲבִיד
עֲנוּבִין דִּתְכֵלָא עַל שְׂפָתָא דִירִיעָתָא חָדָא
מִסְּיִטְרָא דְּבֵית לוּפֵי וְכֵן תַּעֲבִיד בְּשִׂיפְתָא
דִירִיעָתָא בְּסִיטְרָא דְּבֵית לוּפֵי תִּנְיָנָא:
(ה) חַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעֲבִיד בִּירִיעָתָא חָדָא
וחמשין

ר ש ״ י

נהס נתריגתן ולח נרקימה שהוח מעשה
מחט שח נתריג' נכ' כותלי' פרלוף ח' מכחן
ופרלוף ח' מכחן לחרי מלד זה ונשר מלד זה
כמו שחורגין חנוחות של מטי שקורין בלעז
פייצי"ש: (ג) תהיין חוברות. תופרן נמחט
זו נלד זו ה' לנד וה' לנד: לשה ל חמותה.
כן דרך המקרח לדבר נדנר שהוח ל' נקבה
ונדנר שהוח לשון זכר לומר חים של לחיו
כמו שנחמר נכרובים ופניהם חים חל לחיו:
(ד) לולחות. לשו"ן בלעז וכן מ"ח ענובין
לשון עגיבה: מקלה נחברת. נחותה
יריעה שנסוף החכור קנולת חמשת היריעו'
קרויה חוברת: וכן תעשה בשפת היריעה
הקילונה נמחברת השנית. נחותה יריעה שהיח קילונה לשון קלה כלומר לסוף החוברת:
מקנילות

באור

ליורין של נרזות: (ג) חברת, נתפרות יחד נמחט: (ד) ללאת, לשון"ש בלע"ז (טשייפען בל"ח), וכן ת"ח ענובין לשון עגיבה. (רש"י): מקצה בחברת, נחותה היריעה שנסוף החבור, קנילת חמשת היריעות קרוי' חוברת: הקיצונה במחברת השנית, נחותה היריעה שהיח קילונה, לשון

המעמר

(ד) ללאות, שרשו לול והוח מעין וגלולים יעלו (מלכים ח' י' ח') שת"י נסבתת (געווחוב־
דענע טרעפּפּע, וועגדעלטרעפּפּע), וכן הללחות המה מסולכים בעיגול.

קרסי

תרומה כו

תַּעֲשֶׂה בְקַצֵּה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמְּחַבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ: (ו) וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וחברת

תרגום אונקלוס

וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבִּיד בְּסִטְרָא דִירִיעָתָא דִּי בְּבֵית לוּפֵי תִּנְיָתָא מְכַוָּנָן עֲנוּבָיָא חָדָא עִם חָדָא: (ו) וְתַעְבִּיד חַמְשִׁין פּוּרְפִּין דרחב

רש"י

(ה) מקבילות הלולאות זאת לזאת. שמור תעשה הלולאות נמדה לחת מכוונו הבדלתן זו מזו וכמדתן בירועה זו כן יהיו בחברתה כתפרוש חוברת לכל חוברת יהיו הלולאות של ירועה זו מכוונות כנגד לולאות של זו וזהו לשון מקבילות זו כנגד של זו תרגומו של כנגד לקבל. הירועו לרכן כ"ח ורחבן ד' וכשחברה ירועות יחד נמלא רחבן כ' וכן החוברת השנית: והמשכן לרכו שלשים מן המזרח למערב שנאמר עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לפאון וכל קרש לאמה וחלי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב. רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר ולירכתי המשכן ימה ו"ו' ושני קרשים למוקלעות הרי עשר ומקומם לאחריהם למקרשות הללו נותן בירועות לרכן של רחבו של משכן עשר אמות למלעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי רחבי הקרשים שעוביין לאמה נתתיהו י"ו לאמה שמונה לצפון ושמונה לדרום לכסות קומת הקרשים שגבהן עשר נמלאו אחי אמות התחתונות מגולות. רחבן של ירועות מ' לאמה כשהן מחוברות עשרים לאמה לחוברת שלשים מהן לגג חלל המשכן לאורכו ואמה כנגד עובי רחבי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלש היו קרשים במזרח חלל ה' עמודים שהמסך פרוס ותלוי בווין שבהן כמין וילון נתתיהו שמונה אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב וג' אמות התחתונות מגולות זו מלאתי בגרייתא דמסכת מדות. לכל נמס' שבת אין הירועות מכסות את עמודי המזרח וט' אמות תלויות לאחורי המשכן והכתוב מסייענו ונתת את הפרוכת תחת הקרסים ואם כדברי הגרייתא הוזקת נמלא פרוכת מסוכה מן הקרסים ולמערב לאמה: (ו) קרסי זהב. פירמו"ן בלעז ומכניסין

באור

לשון קבלה, כלומר לסוף החוברת: (ה) מקבילה וגו', שמור תעשה הלולאות במדה לחת מכוונות הבדלתן זו מזו, וכמדתן בירועה זו כן יהיה בחברתה, כשתפרוש חוברת לכל חוברת, תהיינה הלולאות של ירועה זו מכוונות כנגד של זו, וזהו לשון מקבילת זו כנגד של זו, תרגומו של נגד לקבל. (רש"י): (ו) קרסי זהב, פירמלי"ם בלע"ז (בל"ח (העקליין שפאנגען), וכן מתורגם בל"ח), ומכניסין רחבן לחד בלולאות שבחוברת זו, ורחבן לחד בלולאות שבחוברת זו, ומחברן בהן, (רש"י). והנה הירועות לרכן כ"ח ורחבן ד', וכשחבר חמש הירועות יחד, נמלא רחבן כ', וכן החוברת השנית, והמשכן לרכו שלשים מן המזרח למערב, ורחבו מן הצפון לדרום עשר אמות, כלשון תורה נמעשה הקרשים, נותן הירועות לרכן לרחבו של משכן עשר אמות למלעיות לגג חלל רוחב המשכן, ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי רחבי הקרשים שעוביין לאמה, לדעת ר' נחמי' (בשבת דף כ"ח ע"ב), שכשם שמלמטה עוביין לאמה כך מלמעלה עוביין לאמה, נתתיהו י"ו לאמה, ח' לצפון וח' לדרום, מכסות קומת הקרשים

חמעמר

(ו) קרסי זהב, כתב הרלב"ע: וכמוהו כרע בל קרס נבו (ישעי' מ"ו ז'), ודבריו מבוארים מדברי הרד"ק בשרשים שאמר כי כרע וקרס לחד המה במובן, והקרסים היו רלויים בסופים לתפוס בלולאות.

תרומה כו

וְחִבַּרְתָּ אֶת־הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־
אֲחֹתָהּ בַּקְּרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן
אֶחָד: (ז) וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים
לאחל

תרגום אונקלוס

דְּדָהַב וְתַלַּפֵּף יַת יְרִיעָתָא חֲדָא עִם חֲדָא
בְּפוּרְפַּיָא וְיֶהֵי מַשְׁכְּנָא חָד: (ז) וְתַעֲבֵיד
יריען

תרגום אשכנזי קסט

שפאַנגען, וועז דוא אַלסדאַן
דיא טעפּיכּע איינען מיט דעם
אַנדערן, פֿערמיטטעלסט דער
שפאַנגען פֿערבינדעסט, זאָ
ווירד דיא וואָהנונג איין איינצי,
געם גאַנצעם. (ז) דוא מאַכסט
אויך טעפּיכּע פֿאַן ציעגענ,

ר ש " י

ומכניסין רקמן לתוך גלולות שבחברת זו
ורקמן לתוך גלולות שבחברת זו ומחברן
בהן: (ז) יריעות עזים. מנולה של עזים:
לתחל

באור

הקרסים, שבהן עשר עם הלבנים שתחתיהם, ומלמד שתי לחות התחתונות מגולות, לחה
תחת של לבנים, ולחת של קרסים, ולר' יהודה האומר קרסים מלמטה ענין לחה, ומלמעלה
כלים והולכין עד כאצבע, לת נשתייר מגולה כי אם לחה דלבנים (כן לי' בגמ' שם), וכ"ל
דעובי לבנה שמלמעלה, וכן עודף לבסוון על הגלע לת קשוב, לפי שאינם עולי' יחד כי
אם לב' לבנות ועוד. רחבן של יריעות מ' לחה כשהן מחוברות בקרסי', עשרי' לחה לבל
קונרת, שלשים מהן לגג חלל המשכן לאורכו, ולר' נחמי' לחה כנגד עובי הקרשים שבמערב,
ובמזרח לת היו קרשים, כי אם עמודים, ואין היריעות מכסות לת העמודי', נשתיירו שם תשעה
לחות והיו תלויות לאורי המשכן, מכסות לת הקרשים, ולחה של לבנים מגולה, ולר' יהוד'
נשתיירו עשר לחות, והיו גם הלבנים מבוסים (כן לימת בשבת פ' הזורק (שם), ובגרייתת
דמלאכת המשכן פ"ב), ורש"י ז"ל הבי' נוסחת לחרת בשם גרייתת דמסכת מדות (הובלה בילקוט
פ' פקודי, ולינה גרייתת דמלאכת המשכן, עיין שם' מעשה חושב) שהיריעות היו מכסות גם
לחה של עובי העמודי', ולת נשתייר לאורי המשכן כי אם ח' לחות, לבל הוא ז"ל דחה
הגרייתת ההיא, מן הכתוב ונתתה לת הפרכת תחת הקרסים (לקמן פסוק ל"ג), וכתב ושם
בדברי הגרייתת הזאת דמלאכת פרוכת מסוכה מן הקרסי' ולמעלה לחה, ע"כ הנוסח' שלפנינו
בדפוס, ורש"י כ"י עם רשב"ם מוסיף בו בלור, וז"ל שם והכתוב מסייענו ונתתה לת הפרכת
תחת הקרסים, כשעמודי המזרח לינם מכוסי' לחה, נמלת שהפרוכת שמבדיל בין קדש הקדשים
ובין ההיכל תחת הקרסי', שהקרסי' תקועי' בחמלע היריעות, לשר הם לרבעי' לחה, וההיכל
עשרי' לחה, נמלת שההיכל מכוסה עשרי', ולת הפרוכת תקוע תחת הקרסי', ובית קדשי הקדשי'
עשרה, הרי כתן שלשים לחות, ולחה לכסות עובי קרש שבמערב, ותשעה שלויות לאורי
המשכן, הרי מ' לחות, ושם כשרי הגרייתת של שם' מדות, שלחה מכסה עובי העמוד
שבמזרח, נותן לת הפרוכת מסוכה מן הקרסי' ולמערב לחה, שלם לתה נותן הפרוכת תחת
הקרסי', לת יהי' לבד מזרח עשרים לחה, לפי שלחה מסה לכסות עובי העמוד שבמזרח,
נמלת שתין ההיכל מחזיק כי אם תשע עשרה לחה ורבעו להחזיק עשרי', ל"ב לתה לריך
להחזיק הפרוכת לחה בלפי מערב, ומחזיק ההיכל עשרי', ובית ק"ק עשרה, הרי ל"ל, ול'
לכסות עובי הקרש שבמערב, ושמנה שלויות לאורי המשכן הרי לרבעים ע"כ הנוסחת שם. הנך
מוכה שלדעת רבינו שלמה ז"ל אין בסך שלחת העמודי' והחלל שביניהם לת הי' נחשב לבד
בניס, והדין נותן כן ששפט לחד להם עם עובי הקרשים, וכשם שעובי הקרשים נחשב לבד
חוץ ולת הי' ממדת החלל, כן עובי העמודי' והמרחק שביניהם לחוץ יחשב, והי' ל"ב מסך
כתת המשכן נתון לפניס מחלת עמודי המזרח, וכן הפרוכת נתונה לפניס מלרבעת העמודי'
שלפני קדש הקדשים, ובעל מעשה חושב כתב מסורת דנפשי' שהפרוכת הי' מן ד' העמודי'
ולפני', והמסך מן חמשת העמודי' ולחוץ, ואין דבריו נרחי': (ז) יריעת עזים, מנולה של
עזים

תרומה כו

לְאָהֳל עַל־הַמִּשְׁכָּן עֲשֵׂה־יְרִיעֹת עִזִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם: (ח) אׇרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְרׇחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לַעֲשְׂתֵי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת: (ט) וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְכָפַלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית אֶל־מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל: (י) וְעָשִׂיתָ

חמשים

תרגום אשכנזי

האַאר צום געצעלטע איבער־
דיא וואָהנונג, אויף שטיק־
קע זאָללסט דוא מאַכען.
(ח) דיא לענגע דעס איינען
טעפּפּיכס זאָלל דרייסיג על־
לען, אונד דיא בריייטע דעס
איינען טעפּפּיכס פֿיער עללען
זיין, אַללע אויף טעפּפּיכע
זאָללען אייניגרליא מאַאס הא־
בען. (ט) דוא העפֿטעסט דיא
פֿינף טעפּפּיכע בעזאָנדערס,
אונד דיא זעכס טעפּפּיכע אויך
בעזאָנדערס, שלעגסט אַבער
דען זעכסטען טעפּפּיך איבער,
גענגען דיא פֿאָרדערזייטע דעס
געצעלטעס. (י) דוא מאַכסט

פֿינף־

רש"י

לאהל על המשכן. לפרוס לותן על היריעות התחתונות: (ח) שלשים באמה. שכשותן לרכן לרוחב המשכן כמו שנתן את התחתונות נמלאו שלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות שתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים והאמה התחתונה של קרש שתין היריעה מכסה לותי היא האמה התחונה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה: (ט) וכפל. את היריעה הששית. העודפת שלו העליונות יותר מן התחתונות: אל מול פני האהל. שלי רחבה היה שלוי וכפול על המסך שנמזרח כנגד הפתח דומם לכלה לנועה המכוסה נגיעה על פניה, (רש"י). ומשמע לדעת הרב ז"ל, שהי' שלי רוחב היריעה כפול בין קרש' לעמודי', ולא היתה גם היריעה העליונה מכסה את חמשת העמודים

באור

עזים: לאהל על המשכן, לפרוס לותן על היריעות התחתונות: (ח) שלשים באמה, עודפות אמה מכאן ואמה מכאן על לורך יריעות המשכן, ומכסות אמה דקרשים לר' נחמי', ואמה דאדני לר' יהודה: (ט) וכפלת את היריעה הששית, העודפת שלו העליונו' יותר מן התחתונו': אל מול פני האהל, שלי רחבה הי' תלוי וכפול על המסך שנמזרח כנגד הפתח, דומם לכלה לנועה המכוסה נגיעה על פניה, (רש"י). ומשמע לדעת הרב ז"ל, שהי' שלי רוחב היריעה כפול בין קרש' לעמודי', ולא היתה גם היריעה העליונה מכסה את חמשת העמודים

המעמר

(ט) חמש היריעות, לשון הרא"ע: בגו"ל ופת"ח דרך קלרה כמו שלש שתין ע"ג, כוונתו כמו שכתב הרד"ק בשכלול הספיכות בספר יסודי לא יורה על ענין הלטרפות רק היא תיקון בלשון (ועיין תל"ע לפום פרשג חקל"ד ק"ל בערך שם הספר).

הקרשים

חֲמִשִּׁים לְלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה
הָאֶחָת הַקִּיצֹנָה בַּחֲבָרֶת וַחֲמִשִּׁים
לְלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת
הַשֵּׁנִית: (יז) וְעָשִׂיתָ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת
חֲמִשִּׁים וְהֵבֵאתָ אֶת־הַקְּרָסִים
בַּלְּלָאֹת וְחִבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל וְהָיָה
אֶחָד: (יח) וְסָרַח הָעֹדֵף בִּירִיעֹת
הָאֹהֶל חֲצִי הַיְרִיעָה הָעֹדֶפֶת
תִּסְרַח עַל־אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן:

ואמה

תרגום אשכנזי הע

פֿינפֿציג שלויפֿן אַם זוימע דעם איינען טעפּפּיכֿם, וועלכֿער אַן דעם אייסערסטען העפֿטע איזט, אונד פֿינפֿציג שלויפֿן אַם זוימע דעם טעפּפּיכֿם, וועלכֿער אַן דעם אַנדערן העפֿטע איזט. (יז) דוא זאָללסט אויך פֿינפֿציג קופּפֿערנע שפּאַנגען מאַכֿן. וועלכֿע דוא דעוּדריא שפּאַנגען אין דיא שלויפֿן ברינגסט, זאָ פֿוגסט דוא דאַז גנצעלט צוזאַממן, דאַס עס איין אוינציגעם גאַנצעם ווירד. (יח) דאַז ענדע איבערמאַאס אַן דען טעפּפּיכֿן דעם גנצעלטעם, נעהמליך דאַז האַלבע טעפּפּיכֿשטיק, דאַז מעהר איזט, זאָלל הערַאַב העננען אויף דער הינטערזייטע דער וואָה=

תרגום אונקלוס

(י) וְתַעֲבִיד חֲמִשִׁין עֻנוּבִין עַל־שִׂיפְתָא
דִּירְיָעְתָא חֲדָא בְּסִטְרָא דְּבֵית לוּפֵי וְחַמְשִׁין
עֻנוּבִין עַל שִׂיפְתָא דִּירְיָעְתָא דְּבֵית לוּפֵי
תִּנְיָנָא: (יא) וְתַעֲבִיד פּוּרְפִּין דִּנְחָשָׁא
חַמְשִׁין וְתָעֵיל יַת פּוּרְפָּיָא בַּעֲנוּבַיָּא וְתַלַּפֵּיף
יַת מַשְׁכְּנָא וְיֶהֵי חַד: (יב) וְסִירְחָא דְּיַתִּיר
בִּירְיַעַת מַשְׁכְּנָא פַּלְגוּת יְרִיעְתָא דְּיַתִּירָא
תִּסְרַח עַל אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא: (יג) וְאַמְּתָא

ר ש "י

למושה התזכוס' נלעיף על פניה: (יב) וסרח העודף ביריעות האהל. על יריעו' המזכן יריעו' האהל הן העליונות של עזים שקרוי' אהל כמו שאמור נהם לאהל על המזכן וכל אהל האמור נהן היו חלק ל' גם שמהילו' ומסככות על התחתונות והן היו עודפות על התחתונות חני היריעה למערב שהחני של יריעה אחת עשרה היתירה היה נכפל על מול פני האהל נשתיו ג' אמו' רוחב חניה עודף על רוחב התחתונות: תסרח על אחורי המזכן. לכסות שתי אמות שהיו מגולות

באור

העמודי', דאל"כ לא נשתייר אלא אמה כפול ותלוי: (י) ללאת, ממין היריעות היו עשויות, כן העלה בעל מעשה חושב: (יב) וסרח העודף ביריעת האהל, על יריעות המשכן. יריעות האהל, הן העליונות של עזים הקרויות אהל, כמו שאמור נהן לאהל על המשכן, וכל אהל האמור נהן, היו אלא לשון גג, שמהילות ומסככות על התחתונות, והן היו עודפות על התחתונות אלי היריעה למערב, שהחני של היריעה האחת עשרה היתה נכפלת אל מול פני האהל, נשתיירו שתי אמות רוחב אלי' עודף על רוחב התחתונה: תסרח על אחורי המשכן, לכסות אמה דאדנים האגולה לר' נחמי' ואמה אחת נגררת על הארץ, ולר' יהודה היו שתי אמות נגררות על הארץ, ואמרו חז"ל (נשנת דא פ"ח ע"ב) למה משכן דומה? לאשה שמהלכת בשוק ושיפוליה מהלכין אחרי'. ורש"י ז"ל שכתב, לכסות ב' אמות המגולות הוא אלא אמות, ואולי כתב כן נשנת הברייתא דמס' מדות שהני' לעיל, שלא נשתייר אחורי המשכן כי אם ח' אמות, ונבר דאה הרב ז"ל נעלמו אלו השנויתא ההיא מן הכתוב כמש"ל, והרא"ם ז"ל שלא הי' בידו הברייתא

תרגום אשכנזי

וואהנונג. (יג) דיא איינע על־
לע אויף דיעזער זייטע, זאוויא
דיא איינע עללע אויף דער
אנדערן זייטע, אן איבערמאס
אין דער לענגע דער טעפפיכע
דעם געצעלטעם, זאלל אויף
ביידען זייטען דער וואהנונג
העראב העננען, אום זאלצע
צו בערעקקען. (יד) דוא
זאללסט אויך איינע דעקקע
איבער דאס געצעלט מאכען
אוים ראטה געפערבטען ווידר
דער־עללען, אונד איינע דעק־
קע פאן תחשים־עללען אבען דרויף. (טו) דוא מאכסט דיא ברעטטער צור וואהנונג פאן

שטים־

תרגום אונקלוס

מגולות נקרזים: (יג) והאמה מזה והאמה מזה. לכפון ולדרום: בעודף באורך ירישות האהל. שהן עודפות על אורך ירישות המשכן ב' אמות: יהיה סרוח על גדי המשכן לכפון ולדרום כמו שפירשתי למעלה למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה: לחורי המשכן. הוא לא מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו ולכפון ודרום קרויים לגדיו לימין ולשמאל: (יד) מכסה

תרגום אונקלוס

מְכָּא וְאַמְּתָא מְכָּא בְּדַיָּתִיר בְּאוּרְכָּא יְרִיעָתָא
דְּמַשְׁכְּנָא יְהֵי סָרִיחַ עַל סִיטְרֵי מַשְׁכְּנָא
מְכָּא וּמְכָּא לְכַסָּיוּתֵיהּ: (יד) וְתַעְבִּיד חוּפָּאָה
לְמַשְׁכְּנָא דְּמַשְׁכֵּי דְּדִכְרֵי מְסַמְּכֵי וְחוּפָּאָה
דְּמַשְׁכֵּי סַסְגּוֹנָא מִלְּעֵילָּא: (טו) וְתַעְבִּיד יַת

דפיא

לגגות. לאותו גג של ירישות עזים עשה עוד מכסה לחמר על עורות תילים מאדמים ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג לארכן שלשים ורחבן י' אלא דברי רבי נחמיה ולדברי ר' יהודה מכסה לחד היה חלין של עורות תילים מאדמים וחלין של עורות תחשים: (טו) ועשית את הקרשים. הל"ל ועשית קרשים כמה שנאמר בכל דבר ודבר

מהו

באור

דמ"ה, כת' (נשמות כ"ו) שרש"י ז"ל תפס הכרייתא ההיא לעקר לפי שמקום שהכתוב עומד לינדה ע"ם, נראה שאצ שהכרייתא דמדות היא בעלמה כרייתא דמ"ה, וחינו כן כמ"ל, ולדרכה מכרייתא דמ"ה מוכח שנאמריו לר' יהוד' עשר, ולר' נחמי' תשע אמות לאחורי המשכן, כדאי' בשבת (דף ל"ח ע"ב): (יג) והאמה מזה והאמה מזה, לכפון ולדרום: בעודף בארך יריעת האהל, שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות: על צדי המשכן, לכפון ולדרום כמו שפי' למעלה, למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה עכ"ל רש"י שבדפוס, וכ"י עם רשב"ם שבידי מוסיף עוד זז"ל, אל שם לא היו לאורכות ורחבות כאל עזים ע"כ: אחורי המשכן, הוא לא מערבי, לפי שהפתח במזרח שהן פניו, וכפון ודרום קרויי' לגדיו לימין ולשמאל. (רש"י): (יד) מכסה לאהל, לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות תילים מאדמים, ועוד למעלה ממנו מכסה עורות תחשי', ואותן מכסאות לא היו

המעמר

(טו) הקרשים, לאחר הקרשים פה"ת הדעת לפי שלא נזכרו עדיין כי העצור ועשית את הקרשים

לאחר

תרומה כו

עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים: (טז) עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: (יז) שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
משלבות

תרגום אונקלוס

דַּפָּא לְמַשְׁכְּנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין קַיְימִין: (טז) עֲשַׂר אַמִּין אוֹרְכָּא דְּדַפָּא וְאַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא פּוּתְיָא דְּדַפָּא חָד: (יז) תְּרֵין צְיָרִין
לדפא

תרגום אשכנזי קעא

שטים=האלץ אויפֿרעכט שטי־
הענדע; (טז) דיא לענגע דעם
ברעטטם זאָלל צעהן עללען
זיין, אונד דיא בריישע אי־
נעם יערען ברעטטם אַנדערט־
האַלב עללען; (יז)איין ברעטט
בעקעמטט צוויי צאַפֿפֿען,

רש"י

דיע־

מהו הקרשים מלותן העומדין ומיוחדין לכך. יעקב לגיזו נטע לרזים במלרים וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשילאו ממלרים ולמר להם שעתיד הקב"ה לצוות לותן לעשות משכן במדבר מעני שעתה יהיו מזומנים בידכם הוא שיסד הגבלי בפיוט שלו (ביולר יום ל' לפסח) טם מטע מזורזים. קורות בתינו לרזים. שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן: עני שטים עומדים. לתרגומו"ם נלמד שיהא לורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הבתלים בקרשים שוכנים להיות רחב הקרשים לגובה הבתלים קרש על קרש: (טו) עשר לאות לרך הקרש. למדנו גובהו של משכן עשר לאות: ולאמה וחלי האמה רחב. למדנו לרכו של משכן לעשרים קרשים שהיו נלפון ונדרום מן המזרח למערב שלשי' לאמה: (יז) שתי ידות לקרש
האחד

באור

היו מכסין אלא את הגג לרכן ל' ורחבן י', אלו דברי ר' נחמי', ולדברי ר' יהוד' מכסה אחד היו' חליו של עזרות לילים מאדמים וחליו של עזרות תחשים, (רש"י). ובשבת (דף כ"ח ע"ב) לי' להפך ר' יהוד' אומר שני מכסאות היו ור' נחמי' אומר מכסה אחד היו', וכן שנינו בבריית' דמ"ה פ"ג ובבריית' דמדות, ומשמע שם לר' נחמי' שהי' עקר המכסה מעזרות לילים, והיו בו נקבי לרובים כעין חלונות, ושם היו תופרין תריכות לרובות של תחשים, ואולם פשטות הכתוב כמ"ד שני מכסאות היו, דכתיב מכסה שני פעמים: (טו) עמדים, זקופים מתנים אותם ואל שוכבים קרש על קרש, ובתרג"י לימשטל"ים בלע"ז, כ"ל לימשנל"נוש, והוא עטאנל"עבו, ובל"ל (אויפֿרעכט שטעהענד): (טו) עשר וגו', למדנו גובהו של משכן עשר לאות: ואמה וחצי האמה רחב, למדנו לרכו של משכן לכ' קרשי' שהיו נלפון ונדרום מן המזרח למערב ל' לאמה: (יז) שתי ידות, לונקלוס תרגמו תרין לירין, כעין לירי הללת הנבנסי' בחורי המפתן, וכך שנינו בבריית' דמלאכת המשכן (פרק ו'), ושי' עושה את האדנים חלולים, וחורן את הקרש מלמטה כביע מכאן, וכביעי מכאן
והחרן

המעמר

לשר למשכן עני שטים, כמו על החרן לשר לרחך, לולם הפירוש הזה לם גם וכן הוא כפי פשטות הכתוב לינו מסכים עם הנחת הטעמים, כי לפי זה יהיה כל הפסוק רק מאמר לחד ולא יוכשר לאחנך כידוע, ועיין מה שכתבתי לקמן על את התורים ואת התומים (לקמן כ"ז ה'), שוב נינותי בספרים ורליתי שכבר הרגיש בזרות הה"ח הרדי"ח ז"ל: ואמר הקרשים ולא ועשית קרשים, כמו שאמר ועשית שולחן, ועשית מנורה, לפי שממה שאמר ואת המשכן ת עשה ידענו שהיו שם קרשים שאלמלא כן לא יהיה משכן, ולכך אמר ועשית את הקרשים רולה לומר המעמידים את המשכן, ודרך המדרש כבר זכרנו שהוא רחוק שהוליחום ממלרים עב"ל, והנה מה שאמר ודרך המדרש וכו' כוונתו שכפי הדרש הזה יבוא הה"ח על נכון, שכוון על לותם הקלשים שהוליחום וילועים להם, לך שהדרש הזה דחוק. (יז) שתי ידות, שמות שנחים על משקל רגים הזוגי לם יבואו על דרך ההשאלה (פיגיליך) יתרבו בסימן נקבה, כמו כנפים כנפות החרן, קרניים, קרנות המזבח, וכן ידים ידות.

תרגום אשכנזי

דיעזע ווערדען אייגעפֿאַסט
(מיט דיזו פּיסע נעהאלוף) איינער
וויא דער אַנדערע, זאָ מאַכסט
דוא

תרומה כו

מִשְׁלֶבֶת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן

תעשה

ר ש " י

תרגום אונקלוס

הלחד. היה סורן את הקרש מלמטה בחלציו בניבה למה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן וכן הידות והבריח מלי רוחב הקרש בחלציו (ר"ל קרש נקרא מה שנשאר לאחר שחרן מכאן ומכאן. ולז נשאר רוחב למה. נמלא מלי רוחב הקרש שנחלצו הוא מלי למה. וכן פירש"י בהדיא גם' הזורק שהחזיק בחלציו רחב מלי למה. והיה סורן רביעית למה מכל לד. וכל יד היה רחב רביעית למה. וכן כל שפת לדן היה רחב רביעית למה ודוק היטב. ולז סדה תלונת הרמב"ן ותמיהתו מסולקת) ולותן הידות מכנים בלדנים שהיו חלולים והלדנים גבהן למה ויושנים לוסים לרבעים זה לנגד זה וידות הקרש הנכנסות בחלל הלדנים תרולות משלשת לדיהן רוחב החריץ כעובי שפת הלדן שיכנס הקרש לת כל רחב הלדן שלא לא כן נמלא ריוח בין קרש לקרש כעובי שפת שני הלדנים ש'פסיקו ביניהם וזהו שנא' ויהיו תואמים מלמטה שיחרון לת לדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה לנגד זה: משלבות. עשויות כמין שליבות סולם מובדלות זו מזו ומשופין רחשיהם ליכנס בתוך חלל הלדן כשליבה הנכנסת בנקב בתוך עמודי הסולם: אשה אל לחותה. מכוונות זו בנגד זו שיהיו מריליהם שוים זו כמדת זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו מסובה לנד פני' וזו מסוב' לנד מון כעובי הקרש שהוא למה וחרגו'

באור

והחרן חלין בחלצו, ועושה לו שתי יתדות כמין שני חמוקין, ומכניסן לתוך שני לדנים, שנאמר שני לדנים תחת הקרש האחד לשתי ידותיו הניפין יוצאין' מן הקרש' וכו', כמו שתניח להלן בבאור סוף המקרא, והנה רש"י ז"ל בפירושו על התורה שנה קלת מלשון הבריתא, והרמב"ן והרא"ש ובעל מעשה חושב נשאו ונתנו בתרוכה בבאור כוונת הבריתא ובדברי רש"י ז"ל, ואני לפרש לך מעשה הידות כפי העולם מדברי רש"י ז"ל בגמ' דשבת (דף כ"ח ע"ב), כי נראה שחזר בו הרב ז"ל ממה שכתב כאן בפי' על התורה: הקרש הי' רחב למה וחלי, בעובי למה, והי' סורן בו מלמט' עד גובה למה מכל לד סביב, כדי רביעית החמה, נשתייר בו רוחב למה בעובי חלי למה. הי' סורן בחלצו רוחב חלי למה, נשתיירו שם בעין שתי יתדות, רחב כל אחת טפח ומחלה, ועוביה חלי החמה והן חלו נקראות ידות הקרש. והנה גובה כל לדן למה, ורחבו ד' טפחי' ומחלה כמדת חלי הקרש, ועובי שלו למה בעובי הקרש הי' נוקב בחלצו חלל כמדת היד, שהוא טפח ומחלה ברוחב הלדן וג' טפחי' בעוביו, ומצייר לו שמה טפח ומחלה לכל רוח. מכנים לת הידות בלדנים, נמלא הקרש מכסה לת כל רחב הלדן, והקרש' והלדנים תכופי' ומסוברי' בלופן שלין רווח ביניהם כלל, כמו שנאמר ויהיו תואמם מלמטה: משלבת אשה אל אחתה, כך לי' בבריתא דמלאכת המשכן שהתחלתי בה למעלה, הניפון (ס"ל סניפין וס"ל הסנין, וכן גרס הרמב"ן ז"ל) יוצאים מן הקרשים שניס שניס לכל לחד ולחד שמקיע לת הזכר בתוך הנקבה, שנאמר משלבת אשה אל אחתה דברי ר' נחמי' אר' נחמיה אומר לין ת"ל משלבת מה ת"ל משלבת מלמד שנעשה להם שולפים כסולם המלרי עכ"ל. והנה רש"י ז"ל לא הזכיר השליבות הללו כלל, ומפרש משלבת על ידות הקרש שתהיין עשויות כמין שליבות הסולם ומובדלות זו מזו ומשופין רחשיהן לבנס בתוך חלל הלדן כשליבה הנכנסת בנקב עמודי הסולם, אשה אל אחתה, מכוונות זו בנגד זו, שיהיו מריליהם שוים זו כמדת זו, כדי שלא יהיו שתי ידות זו מסובה לנד פנים וזו מסובה לנד מון כעובי הקרש שהוא למה עד כאן לשונו, וכזה תרגם לונקלוס משלבין חד לקבל חד, וכן מתורגם בל' תלבנו והוא דבוק עד מאד בלשון הכתוב, והרמב"ן ז"ל הביא דברי ר' נחמי' הנ"ל, ופי' סנין בעין שעושין בתרגזין להדק ולחבר הדפין זה בזה כמין יתדו' של עץ, וכת' וכמי זה נראה שיאמר הכתוב שיעשה שליבה יולאה מן הקרש בעין הולין זכרים ובנגדו בקרש שבגדו שליבה לחרת נקובה ומכנים הזכר לתוך הנקבה, וכן בקרש האחד שתהא בכל קרש שתי

תרומה כו

תרגום אשכנזי קעב

תַּעֲשֶׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן:
(יח) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן
עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה
תֵּימָנָה: (יט) וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף
תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקֶּרֶשׁ שְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי
יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו: (כ) וְלַצֶּלַע
הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן
עֶשְׂרִים קָרֶשׁ: (כא) וְאַרְבָּעִים
אַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת
הקרש

דוא עס אַן אַללען ברעטטערן
דער וואָהנונג. (יח) דוא
מאַכסט אַבער דיא ברעטטער
צור וואָהנונג, צוואַנציג ברעט־
טער צור זידליגען זייטע;
(יט) פֿיערציג זילבערנע פֿיסע
זאָללסט דוא מאַכען אונטער
דען צוואַנציג ברעטטערן,
צווייא פֿיסע אונטער איינעם
ברעטטע צו זיינען ביידען צאַ־
פֿפען, אונד צווייא פֿיסע אונ־
טער איינעם ברעטטע צו זיי־
נען ביידען צאַפֿפען; (כ) צור
אַנדערן זייטענוואַנד דער
וואָהנונג, נעמליך צור נערד־
ליכען זייטע, אויך צוואַנציג
ברעטטער, (כא) אונד פֿיער־
ציג זילבערנע פֿיסע, צווייא
פֿיסע אונטער איינעם ברעט־
טע

תרגום אונקלוס

ר ש "י

תַּעֲבִיד לְכֹל דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא: (יח) וְתַעְבֵּיד יַת
דַּפַּיָּא לְמַשְׁכְּנָא עַסְרִין דַּפִּין לְרוּחַ עֵיבַר
דָּרוֹמָא: (יט) וְאַרְבְּעִין סַמְכִין דְּכַסַף תַּעֲבֵיד
תְּחוֹת עַסְרִין דַּפִּין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא
חַד לְתְרֵין צִירוֹהִי וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא
תִּנְיָנָא לְרוּחַ צִיפוֹנָא עַסְרִין דַּפִּין: (כא) וְאַרְבְּעִין סַמְכֵיהוֹן דְּכַסַף תְּרֵין סַמְכִין
תחות

על ידות לירין לפי שדומות לכירי הללת
הנכנסים בחורי המסתן: (יח) לפאת
נגבה תימנה. יין פאה זו לשון מקלוט אלא
כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר
דרומא

באור

שליבות נכנסו' זו בזו, משלבת תצה אל אחתה, שם לשליבות עצמן, והוא לשון נקבה נכתן, וכן הזכירו לותן מ"ל, ונשמטה שליבה מתחתיו (מכות דף ו' ע"ב) כשולם הלך אחר שליבותיו (שבת דף ס' ע"א), ואף ע"פ שמליבו בין השלבים (מלכים ח' ז' כ"ח וכ"ט), הוא כמו נשים ופלגשים עב"ל, והנה מה שכתוב דמשלבת תצה אל אחתה קאי על השליבות שלא הוזכרו כלל בכתוב גם הוא קלת לדוק. ולולי דמסתפינא הייתי אומר, כמוסיף על דברי הרב ז"ל, שלר' נחמיה אין בלוב ידות (שבת' זה) כמו שת"ל לירין כי שם כמו לד ימין ושמאל, ואמרו שתי ידות לקרש הא' כמו ידות הקרש הא', וכמוהו רבים ומשלבת מוסב על הידות, והשעור שתהיין ידות כל קרש שהן לדיו מימינו ומשמאלו משלבת עם ידות הקרשים הסמוכים אליו מזה ומזה, תצה ל אחתה ולהלן (ל"ו כ"ב), הוא אומר אחת אל אחת הכיונה כל אחת עם חברתה הסמוכה לה, כמו שתרגם יב"ע מכוונין לטר אד גבו אד, וכפ' ויקהל תרגם מכוונין סטר אד בגו סטר אד. והנה ע"פ דרכנו זה רלוי שיתורגם בל"ל (דיה ביידען האנדזייטען איינעם יעדען בראטטעם וואורדען איינגעשוגדעט, יעדע אין דיה אנטגעגענדע האנדזייטע), והוא הנאות לפשטות הכתוב: (יה) לפאת נגב תימנה, יין פאה זו לשון מקלוט, כי שם כל הרוח קרוי פאה, כתרגומו לרוח עיבר דרומא:

תרגום אשכנזי

טע, אונד צוויא פֿיסע אונ־
מער איינעם ברעטטע; (כב)צור
הונטערוואַנד דער וואָהנונג
צור וועסטליכען זייטע מאַכסט
דוא זעכס ברעטטער, (כג)אונד
צווייא ברעטטער צו דען ווינ־
קעלן דער וואָהנונג אַן דער
הינטערוואַנד, (כד) זוא זאָלֿ־
לען אונטען צוזאַממען שליס־
כען, מיסטען אויך אָבען צו־
זאַממען פאַסטען אין איינען
שלוסרינקען; זוֹ זאָלל עס אַן
בוידען זיין, אונד זוא זאָללען
אַן

ר ש ״ י

דרומית: (כב) ולירכתי. לצון סוף כתרגומו ולסייפי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים והמערב לאחוריו והוא סוף שהפנים הולך מהרחב: תעשה שתה קרשים. הרי ט׳ לאמות רחב: (כג) ושני קרשים תעשה למקצעות. ח׳ למקצוע לפונית מערבית ואחד למערבית דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן אחלו שהשתים לוקין בחלל המשכן אחלי לאמה מזו ואחלי לאמה מזו נרחות בחלל להשלים רחבו לעשר ואמה מזה ואמה מזה נחות כנגד לאמת עובי קרשי המשכן הלפון והדרום כדי שיהיו המקצוע מכוון שוה: (כד) ויהיו תואמים מלמטה. כל הקרשים תאומים זה לזה מלמטה. אלא יפסיק עובי שפת שני הלדים ביניהם להרזיקם זו מזו שהוא שפיראתי שיהיו לידי הידות תרולים מלדיהן שיהא רחב הקרש נולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת הלדן וכן הקרש שאלצו ונמלאו תאומים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרון לרחבו בעביו כנגד חרן של כל קרש הלפוני והדרומי כדי שלא יפרידו הלדים ביניהם ויזדו יהיו תמים. כמו תאומים: על ראשו. של קרש: אל הטבעת האחת. כל קרש וקרש היה חרון מלמעלה ברחבו שני חרילין בשני לדיו כדי עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמלא מתאים לקרש שאלצו. אבל לויתן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם

תרומה כו

הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וְשִׁנֵּי אַדְנִים תַּחַת
הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: (כג) וְלִירְכָתֵי
הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה
קְרָשִׁים: (כג) וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה
לְמִקְצֹעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם:
(כד) וְיִהְיוּ תְאֹמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו
יִהְיוּ תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־
הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם
לשני

תרגום אונקלוס

תְּחוֹת דַּפָּא חָד וְחֵרִין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא
חָד: (כג) וְלִסְיָפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָּא תַּעְבִּיד
שְׁתָּא דַּפִּין: (כג) וְחֵרִין דַּפִּין תַּעְבִּיד לְזָוְיָא
מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵהוֹן: (כד) וְיהוֹן מְכַוְּונִין מִלְּרַע
וְכַחֲדָא יְהוֹן מְכַוְּונִין עַל רֵישֵׁיהּ לְעִזְקָתָא
חֲדָא כֵּן יְהֵי לְתַרְוֵיהוֹן לְחֵרִין זָוְיִן יְהוֹן:
ויהון

באור

(כב) ולירכתי, לצון סוף כתרגומו ולסייפי, ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים, והמערב לאחוריו והוא סוף שהפנים הולך מהרחב. (רש״י): העשה ששה קרשים, הרי ט׳ לאמות רחב: (כג) ושני קרשים תעשה למקצעות, אחד למערבית מערבית, ואחד למערבית דרומית. כל שמנה קרשים בסדר אחד הם, אלא שאלו השנים לוקין בחלל המשכן אחלי לאמה מזה ואחלי לאמה מזה נרחות בחלל, להשלים רחבו לעשר, ואמה מזה ואמה מזה נחות כנגד לאמת עובי קרשי המשכן הלפון והדרום כדי שיהיו המקצוע מכוון שוה, (רש״י). וזהו למ״ד קרשים מלמעלה עוקין לאמה, ולמ״ד כלי׳ והולכי׳ עד כאצבע, היו משפעין את קרשי המקצועות עד כדי רוחב ג׳ טפחים ואצבע מלמעלה, וזה הוי המקצוע מכוון שוה. (זב׳ דף ל״ח ע״ב): (כד) ויהיו תאמם מלמטה, כל הקרשים תאומים זה לזה מלמטה אלא יפסיק עובי שפת שני הלדים ביניהם להרזיקם זו מזו, כמשורת למעלה במעשה הידות: תמים, כמו תאומים: על ראשו של קרש: אל הטבעת האחת, כך לי׳ בגמרא׳ דמ״ה פ״ק, הוי חורן את הקרש

לְשִׁנֵּי הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ (כה) וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אַדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים

תרגום אונקלוס

(כה) וְיהוֹן תְּמַנְיָא דַּפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דְּכַסְפָּ שְׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חָד׃

תרגום אשכנזי קעג

אַן ביידען עקקען אַנגעבראַכט ווערדען. (כה) עם זינד אַל= זָא צוואַמען אַכט ברעטטער מיט זילבערנען פֿיסען, נעהכי= ליך זעכצעהן זילבערנע פֿיכע, צווייא פֿיסע אונטער איינעם ברעטטע אונד צווייא פֿיסע

אונ=

ר ש " י

החת

מטולטלות ונקרא שנמקלוע היה טענת נעוני הקרש (ורחה כי מלות הדרומי והלפוני מלמטה קאי. ור"ל שהדרומי ולפוני ורחב קרש וכו' נכנס לתוכו. ומה שכתב היה טענת נעוני קרש ר"ל נעוני קרש המערב ודוק) הדרומי והלפוני ורחב

וחעביד

קרש המקלוע שנסדר מערב נכנס לתוכו נמלאו שני הכתלים מחוברים: כן יהיה לשניהם. לשני הקרשים שנמקלוע לקרש שנסוף לפון ולקרש המערבי וכן לשני המקלועות: (כה) והיו שמנה קרשים. הן החמורות למעלה תעשה שנה קרשים ושני קרשים תעשה למקלעות ומלאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנה מעשה סדר הקרשים במלחמת המשכן היה עושה את החדנים חלולים וחורן את הקרש מלמטה רגיע מכאן ורגיע מכאן והחריץ חלוי בחמלע ועשה לו ג' ידות כמין שני חמוקין. ול"ל שהגרסה כמין שני חמוקין כמין שתי שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופו ליכנס בחלל החלון כשליבה הנכנס' בנקב עמוד הסולם והוח לשון מסולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני חדנים שנאמר שני חדנים חדנים ושני חדנים וחורן את הקרש מלמעלה לחבע מכאן וחבע מכאן ונותן לתוך טענת לחד של זהב כדי שלח יהיו נפרדין זה מזה שנאמר ויהיו תואמים מלמטה וגומר כך היח המשנה והפירוש שלה הלעתי למעלה נסדר המקולות:

נרחים

באור

מלמעלה לחבע מכאן ולחבע מכאן, ונותנו בתוך טענות של זהב, כדי שלח יהיו נפרדים זה מזה, שנאמר ויהיו תואמים מלמטה ויחדו יהיו תמים וגו' שתין ת"ל לל הטענת התחת, ומה ת"ל הטענת התחת מקום שנותנין לת הבדי ח עכ"ל הבריימת, ועל פיה פירש רש"י המקרח שלפנינו ויהיו תואמים וגו' דקאי על כל הקרשי', כל קרש וקרש הי' חרון מלמעלה נרחבו שני חרילין בשני לדיו כדי עובי הטענת ומכניסו בטענת לחת, ומלח מתחים לקרש לחד, וכתב לבל לוחן הטענות לח ידעתי לח קנועות הן לח מטולטלות. ובקרש המקלוע הי' טענת נעובי הקרש הדרומי והלפוני, ורחב קרש המקלוע שנסדר מערב נכנס לתוכו, נמלחו שני הכתלי' מחוברים, כן יהי' לשניהם, לשני הקרשים שנמקלוע, לקרש שנסוף לפון ולקרש המערבי, וכן לשני המקלועות עכ"ל. והרמב"ן ז"ל תמה למה לח פי' נהן הכתוב ויחמר ועשרים טענות זהב תעשה ויזכיר החרין תעשה בקרשים, ועוד היחך לומר לל הטענת התחת בידיעה, וכי' הוח ז"ל ע"פ הבריימת הנזכרת שמה שחמר לל הטענת התחת קחי על טענות הנריחים שיזכור למטה, שיכנס החרן עד מקום הנריח כלשון הבריימת, ולח הקפיד הכתוב נמה יכנרס, לח בטענות כסף לו זהב, קנועות לו מטולטלות, לו נחשוקים, והבריימת לומרה שעשה משה להם טענות, ועל דרך הפשט הכתוב הזה בקרשי המקלוע' לנדן ע"כ דברי הרמב"ן ז"ל בשנוי לשון קלת, ומ"ש שעל דרך הפשט לח ידבר הכתוב הזה כי לם בקרשי המקלועות, הוח נעבור שנהם מדבר המקרח שלפניו ושלחריו (פסוק כ"ג וכ"ה), ואיך יפסיק ביניהם בחמר המוסב על כל הקרשים? ולפי דרכו יחבן לפרש הכתוב שבח להודיע שגם בקלוע לח היו שתי טענות, לחת לנריח הלפוני ולחת לנריח המערבי, כי לם לח היתה גם חלח טענת לחת קנועה על קרן המקלוע, וגם נכנסים שני הנריחים הלפוני והמערבי, ונפגשים זה בזה, והקרשים שנמקלוע היו תמים לקבל הטענת ההיח, שעשה בהם חרן עד מקום הנריח, ותחב גם

הטענת

תרומה כו

תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: (כו) וְעָשִׂיתָ
בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה
לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד:
(כז) וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־
הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
לְקַרְשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתָיִם

תרגום אשכנזי

אונטער איינעם בריעטע.
(כו) דוא מאַכסט פערנער
ריעגעל פאַן שטים־האָלץ,
פינף שטיק פיר דיא איינע זיי־
טענוואַנד דער וואָהנונג,
(כז) אונד פינף ריעגעל פיר דיא
אַנדערע זייטענוואַנד דער
וואָהנונג, אונד פינף ריעגעל
פיר דיא הינטערוואַנד דער
וואָהנ־

רש"י

(כו) בריחים. כתרגומו ענרין ובלע"ז
טראַווערס: חמשה לקרשי צלע המזרח.
ולו חמשה אלא הן לגג שהבריח העליון
והתחתון עשוי מחתי חתיכות זה מגריף עד
חצי הכותל וזה מגריף עד חצי הכותל זה
נכנס בטבעת מלד זה וזה נכנס בטבעת
מלד זה עד שמגיעין זה לזה ונמלא שעליון
ותחתון שוים שהן לרוחבה לגל החלבני
לרכו כנגד כל הכותל ומגריף מקלה הכותל ועד קלהו שוחר והבריח התיכון ונוגר מבריף מן הקלה
של הקלה שהעליונים והתחתונים היו להן טבעות בקרשי ליכנס בתוכן אתי טבעות לכל קרש משלשי
בתוך עשר אמות של גוכה הקרש חלק לחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק ל' מן התחתונה
ולמטה וכל חלק הוא רביע לרך הקרש וג' חלקים בין טבעת לטבעת כדי שיהיו כל הטבעות מכוונין
זו כנגד זו לכל לבריח התיכון לין טבעות לגל הקרשים נקובין בעוביין והוא נכנס בהם דרך הנקבים
שהם

תרומה כו

(כו) וְעָשִׂיתָ בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה
לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד: (כז) וַחֲמִשָּׁה
בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית
וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן
לַיַּרְכָתָיִם

תרגום אונקלוס

(כו) וְתַעֲבִיד עַבְרֵי דְאָעֵי שִׁטִּין חֲמָשָׁא
לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא חָד: (כז) וְחֲמָשָׁא עַבְרִין
לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָנָא וַחֲמָשָׁא עַבְרִין
לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא לְסוֹפְהוֹן מַעַרְבָּא:

ועברא

באור

הטבעת לאיר שם יכנסו שני הבריחים, ובזה היו כותלי המשכן לחזקים ומחוברים יפה, כי
הטבעת הפי' בעלמה היתה מחברת ברוחבה האחד את קרשי הצלעות, כגון המערבי והלפוני,
וברוחבה השני את שני הבריחים, ותבין מזה מדוע הי' החרין על מקום הבריח כמו שנזכר בבריחת
ותבין לאמרו הטבעת האחת, כי היתה בזה ההודעה שלא יהיה שם במקום כי אם טבעת
אחת מספקת לשני הבריחים, ולפ"ז ראוי שיתורגם כך (דיא וויינקעלבראטער זאָלען מיט דען
מיטטעסטען זייטענבראטערן מוטטען לוזאַמען טויעסטן, מוכד חוך חָבען לוזאַמען חויב־
פאַסטען חין חויענן ריגעלרינג), ואולם המתרגם הלשונו תרגם כפי' רש"י ז"ל: (כו) בריחם,
כתרגומו ענרין ובלע"ז לאַפ"רים, (רש"י). והוא עצמו"עם ובל"ת (קווערריגעל), וברש"י כ"י
על קלף מצות רמ"ט מנחתי לאַפ"רז ובלע"ז, והוא עצמו"עם, בל"ת (וואַם דורך גשהט)
הרחבון כפי הכוונה, והשני כפי הורחת המלה, כי בריחים בל"הק לו ענרין בלשון תרמי, דבר
הכורח לו העובר ממקום למקום: חמשה וגו', דעת הרשב"ם ז"ל שהי' בכל קרש מבחון ממזה
לטבעות, זה תחת זה, להכנים בהן חמזה בריחים, מלבד הבריח התיכון הנקרח כן לפי שהוא
עובר בעובי הקרשים מן הקלה של הקלה, שהיו כלם נקובים בעוביין, להכנים הבריח התיכון
בתוך כלם, ואולם יקשה לפירושו זה לאמרו והבריח התיכון בתוך הקרשים מבריח מן הקלה
של הקלה, והרי לף חמשת הבריחים עוברי' מן הקלה של הקלה לדעתי, לכן הנכון
כמו שפירש"י ז"ל ע"פ בריחת דמלאכת המשכן, שלו החמזה שלשה הן, שלש שהבריח העליון
והתחתון עשוי מחתי חתיכות, זה מבריח עד חצי הכותל, וזה מבריח עד חצי הכותל, זה
נכנס בטבעת מלד זה, וזה נכנס בטבעת מלד זה, עד שמגיעין זה לזה, ונמלא העליון
והתחתון שוים שהן לרוחב, והחמישי נקרח תיכון, בעבור שהוא לחלבני ביניהם, לרכו כנגד
כל הכותל, נכנס בעובי הקרשים לרך נקבים מכוונים זה מול זה, ומבריח מקלה הכותל

ועד

תרומה כו

וָמָֽה: (כח) וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ
הַקְּרָשִׁים מַבְרִחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־
הַקָּצֶה: (כט) וְאֶת־הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה
זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב
בָּתִּים לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־
הַבְּרִיחִם זָהָב: (ל) וַהֲקֵמֹתָ אֶת־

המשכן

תרגום אונקלוס

(כח) וְיֵעְבֵּר מְצִיעָאָה בְּגוֹ דַּפַּיָּא מֵעֲבַר מִן
סָיְפֵי לְסָיְפֵי: (כט) וְיָת דַּפַּיָּא חַפֵּי דַּהֲבָא
וְיָת עִזְקָתֵהוֹן תַּעֲבִיד דַּהֲבָא אַתְרָא לְעַבְרַיָּא
וְחַפֵּי יָת עַבְרַיָּא דַּהֲבָא: (ל) וְתָקֵים יָת

משכנא

תרגום אשכנזי קע־

וואהנונג, (כח) דער מיטט־ל־
סטע ריגעל גיט דורך דיא
ברעטטער דורך, ריגעלט
זיא צוואממען פֿאן איינעם
ענדע צום אנדערן, (כט) דיא
ברעטטער מוסט דוא מיט
גאלד בעלעגען, דיא רינגע
מאכסט דוא פֿאן גאלד, דורך
ווילכע דיא ריגעל געשטעקט
ווערדען, דיא ריגעל בע־
דעקסט דוא מיט גאלד.
(ל) אלסדאן ריכטעסט דוא דיא

רש"י

סהם מכוונין זה מול זה וזהו שנאמר בתוך
הקרשים הבריחים העליונים והתחתונים
שבלפון ובנדרום לרך כל אחד ט"ו אמה
והתיכון לרכו שלשי' אמה וזהו מן הקלע של
הקלע מן המזרח ועד המערב ואמנה
בר מי' שבמערב לרך העליונים והתחתונים
עם לאות והתיכון לרכו שתים עשרה כנגד

רחב שמנה קרש' נך היו מפורשת במלאכת המשכן: (כט) ואתים לבריחים. הטבעות שתעשה בהן
יהיו נתים ליבנם בהן הבריחי': ולפית את הבריחים זהב. לא שהי' הזהב מדובק על הבריחים שאין
עליהם שום לפוי אלא קרש היה קובע כמין ג' פיפיות של זהב כמין ג' סדקי קנה חלול וקובען אלל
הטבעת לבאן ולבאן לרכן שמלא את רחב הקרש מן הטבעת לבאן וממנה לבאן והבריח נכנס לתוכו
וממנו לטבעת ומן הטבעת לפה השני נמלאו הבריחים מלופים זהב בשהן תחובין בקרש'
והבריחים הללו מבחוץ היו נולטות הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל הכותל
אלא מבפנים: (ל) והקמות את המשכן. לאחר שיגמר הקימתו:

הרחת

באור

ועד קלהו: (כט) חצפה זהב, בגמרא דמ"ה (פ"ח) שנינו, והקרשים והבריחים והעמודים
והאדנים מקום ענין של קרשים מלופה זהב, שנאמר ואת הקרשים תלפה זהב נתים לבריחם
שאין ת"ל נתים לבריחם, ומה ת"ל נתי' לבריחם מקום שהבריח נכנס עכ"ל, והנה נראה מדברי
הז"ל שמאמר נתים לבריחם מוסב על הקרשים, לפי שבהכרח לפרושו משמע שמן הטבעות ילבר
ויהכן שהקדקו זה מסדר הנחת הטעמים, שאלולי היו תינות נתים לבריחם מוסבות גם על
הקרשים, מהרחוי שיגיע תלפה זהב נטעם זקף, ואחרי שבא נטעם רביע, משמע שאף הקרשים
יצפה זהב במקום שהם נתים לבריחם, דהיינו נעוביים שהוא מקום שהבריח התיכון נכנס. עוד
שם בגמרא סוף פ"ח ויצף את הבריחם זהב (לקמן ל"ו ל"ד), כיצד הי' עושי' הי' מניח שתי
פיפיות של זהב לרכה של כל לחת ולחת לחמה ומחצה, ונותנו בחללו של קרש, מקום שנותנין
את הבריחים ע"כ, ומהאמר בחללו של קרש, משמע שעל הבריח התיכון ילבר, וכן ליתא להדי'
בילקוט מקודי (רמז תכ"ג), וז"ל, הבריח התיכון המובלע בתוך חללו של קרשים מובלע בתוך
שפופרת של זהב שאורך כל לחת ולחת לחמה ומחצה נתונה בתוך חללו של קרש, והבריח התיכון
מובלע בהן מן הקלע של הקלע, ולולם רש"י ז"ל פי' שאף הבריחים לא היו מגופ ס
זהב, כי אם נתונים בשפופרות של זהב עוברות מבעבר לבעבר, וכן הי' בילקוט שם (רמז
ת"כ): (ל) והקמת את המשכן, לאחר שיגמר הקימתו: הראיה בהר, קודם לבן, שאני
עתיד לצמך ולהרחוק מדר הקמתו. (רש"י), כוונת הכתוב ז"ל שהזמן מורכב מעתיד ועבר,

לפי

תרגום אשכנזי

תרומה כו

הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרָאִיתָ בָּהָר: ס (לח) וְעָשִׂיתָ חמישי
פָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב יַעֲשֶׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים: (לג) וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל־אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מצפים

וואהנונג אויף, נאך דע־ווייזע, וועלכע דיר אויף דעם בערגע ווירד געצייגט ווארדען זיין. (לח) רוא זאללסט אויך איינען פאָרהאַנג מאַכען פאָן בלויער, פורפוראטהער אונד האָכראָטהער וואללע אונד זעלם־פאַד גענווירנטעם גארן, מיט פיגורען פאָן כרובים דורכ־ווירקט, קונסטוועבערארבייט זאללסט מאַכען איהן; (לג) דיעזען פאָרהאַנג לעגסט דוא אויף פיער זיילען פאָן שטים־האָלץ, דיא מיט גאָלד בע־

רש"י

הרחית בהר. קודם לכן אתני עתיד ללמדך ולהרחותך סדר הקמתו: (לא) פרכת. לשון מחילה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם: תכלת וארגמן. כל מין ומין היו כפול בכל חוט ומוט אחד חוטין: מעשה חושב. כנגד פירצתי אזו היא תריגה של אתי קירות והליורין שמאני עבריה לתין דומין זה לזה: כרובים. ליורין של ברזות יעשה בה ארבעה עמודין תקועים בתוך ארגע' לדנים וחונקליות קבועין בהן עקומין למעלה להושיב עליהן כלונס ארוך הפרוכת כרוך בה והלונקלי' הן הווין שהרי כמין ווין הן עשויים והפרכת תרכה עשר אמות לרחבו של מזבח ורחבה עשר אמות כנגדהן של קרשים פרוסה בצלעית של מזבח היתה הימנה ולפנים עשר אמות

תרגום אונקלוס

מַשְׁכְּנָא כְּהִילְכְתֵיהּ דִּי אִתְחֲזֵיתָא בְּטוּרָא: (לח) וְתַעְבִּיד פָּרוֹכְתָּא תְּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָ זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָן יַעְבִּיד יָתָהּ צְוַרַת כְּרוּבִין: (לג) וְתִתֵּן יָתָהּ עַל אַרְבְּעָא עמודי

עַמּוּדֵי שִׁטִּין סְמִיכִין דְּהַבָּא קְרֹמֵיהוֹן דְּהַבָּא וְחַשְׁוָנֵיהוֹן דְּכַסְפָּא עַל אַרְבְּעָא סָמְכִין דְּנְחָשָׁא:

באור

לפי שעתה עדיין לא הרחהו, אבל בסיני זמן הקמתו שממנו הוא מדבר, לז תהיה הפעולה עברה, כמו שתרגם המתרגם החשכמי (ווירד גצייגט ווארדען זיין), וכבר בארנו בכמה מקומות שדרך הזמן המורכב כזה לבוא בלשון עבר: (לא) פרכת, לשון מחילה והבדלה: הכלת וארגמן וגו' מכל מין ומין הי' בכל חוט שש חוטין, כמלא החוט כפול כ"ד, (יומא דף ע"ב ע"א). ובילקוט לי' שנם זהב הי' בפרוכת: (לב) ארבעה עמודי שטים, מתמונת העמודי' הללו ומדתן ולופן סדורם לא מצאתי במקרא ולא בברייתא דמ"ה ולא בילקוט, ולולם מחצית העמודים שעל פתח האהל עוביין בעובי הקרש שהוא אמה, כמו שכתי רש"י לעיל בשם ברייתא דמס' מדות וילקוט מקודי לי' שהיו אמה על אמה, ומדקאמר אמה על אמה משמע שהיו בעלי זויות, לא עגולים, ולולם אחצית העמודים הללו, נראה שהיו בעובי אמה ורוחב כאלי הקרש שהם ד' טפחים ומחצה, שכן הי' מדת אחדי כסף אשר בהם היו תאונים. וכן לא נזכר המרחק שבין העמודים, ועל כרחינו לומר שלא הי' המרחק שביניהם גדול, ויתכן שהיו שנים מכאן ושנים מכאן, כדי שיאחז בחמצע רוחב פני יותר משתי אמות ומחצה, דאל"כ היאך

המעמר

(לא) ועשית פרכת, החכם בעזניוה בלר המלה כענין פרק שהוא בערכי הבדלה (טרענגען) ודומה להורלת העברית, ולי נראה כי הוא נהיפך מן כפ"ת, כי המסך יבדיל הדבר את זהו.

תרומה בו

מְצֻפִּים זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב עַל־
אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף: (לג) וְנָתַתָּה
אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים
וְהֵבֵאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶת
אֲרוֹן הָעֵדֻת וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת
לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ
הקדשים

תרגום אונקלוס

עַמּוּדֵי שִׁטִּין מְחַפָּן דַּהֲבָא וְוֵיהוֹן דַּהֲבָא עַל
אַרְבְּעָא סַמְכִין דְּכַסְפָּ: (לג) וְתִתֵּן יָת פָּרוּכְתָּא
תְּחוֹת פּוּרְפַּיָּא וְתָעֵיל תַּמָּן מִגּוֹ לְפָרוּכְתָּא
יָת אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא וְתַפְרֵישׁ פָּרוּכְתָּא
לְכוֹן בֵּין קוּדְשָׁא וּבֵין קוּדְשַׁיָּא:

תרגום אשכנזי קעה

בעלעגט זינד, איהרע הא־
קען אויך פאן גאלד אויף פיער
זילבערנע פיסע; (לג) דוא
ווירסט דען פארהאנג גראדע
אונטער דען שפאנגען דער
טעפפיכע אנברינגען, איננער
האלב דעם פארהאנג
ברינגסט דוא דיא לאדע דעם
געזעטצעם היניין; זא זאלל
דער פארהאנג אייך איין צווי
שענשייד זיין צווישען דעם
היליגען אונד דעם אללערהיי

ר ש "י

לחמות והימנה ולחון עשרים לחם ומלת
בית קדשי הקדשים עשר על עשר שנאמר
ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברים
את שתי חוברות של יריעות המשכן רחב
החוברת עשרים לחם וכשפרשה על גג
המשכן מן הפתח למערב כלה נשתי שלישי
המשכן והחוברת השנית נשתה שלישית של
משכן

באור

היאך היו יכולים להכניס את הארון לתוכו, שהרי לחמתים וחצי, חוץ מן הבדים והטבעות שעל גדיו? (דאלו לרחבו, לף שלא היו אלא לחמה וחצי, וודאי לי לפשר, שגם הבדים יולאי מכאן ומכאן), ומלאון הכתוב משמע שהקימו את העמודים, ואחרי כן הניחו את הארון, ושמו את הפרכת. וכן כתב בעל תכמת המשכן (כמו שהניח בעל מעשה חושב בזמו), שלא היה המרחק שבין העמודים גדול, שלא שהוא סדרם על לופן לחר: וויהם, לונקליות עשויות כדמות ו, קנועות בראשי העמודים, לתבר בהם את הפרוכת, ויתכן שהיו בעין הכותרות שבראשי העמודים לנוי, ולדעת רש"י ז"ל היו של הפרוכת בעוך בלונס, והניחו את הבלונס על הווי' ההם, ולולם בשרייתא דמ"ה פ"ד לי' שעשו לרבעה תוברין בראש הפרוכת, והיו תולין לותה ע"י התוברין ההם בלונקלאות על גבי העמודי', ופי' בערוך (ערך תבר ב') תוברין הם לולאות בגון שעושים למבנסים, ולמר הגאון לאו קורין לותן תופרות מלשון תפירה. וכן משמע, שאל"כ לא היתה שפת הפרוכת מגיעה לארץ. והפרוכת לרכה, שהוא השתי, עשר לחות לרחבו של משכן, ורחבה שהוא הערב, עשר לחות בגבהן של קרסים: (לג) תחת הקרסים, בשליטו של משכן, למערב העמודים, כדי שיהיה הימנה ולפניו עשר לחות, והימנה ולחון עד העמודים שעל הפתח עשרים לחה, נמלא בית קדש הקדשים עשר על עשר: והבאת שמה וגו', לא יכולנו עתה שיעשה כסדר הזה, כי אין עתה הלוחה בהקמת המשכן, כי אם בשעתיתו לכל הענין הוא הודעת התכלית, שיהי' הפרוכת תחת הקרסים, כדי שיהי' הארון שמה מבית לפרוכת

המעמר

(לג) והבדילה, כתב הרשב"ם: מלת והבדילה הפרכת זרה, בשבור היותה מלרע, וכ והכית בלוי ע"כ, ולא הבנתי את דבריו, כי אין בזה הבגינה מלרע כדין בוי"ו ההפוך מעבר לעתיד, חולם והכית בלוי הוא ע"ד זר כי בגל"ה ובל"ח לא ישתנה מושב הבגינה בוי"ו ההפך שבר לעתיד כמבואר זאת בספרי המדקדקים, אך בספרים שלפנינו הוא בלחת מלעיל.

חרגום אישכנזי

תרומה כו

הַקֳּדָשִׁים: (לד) וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת
עַל אֲרֹן הָעֵדֻת בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים:
(לה) וְשַׂמְתָּ אֶת־הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ
לַפָּרֹכֶת וְאֶת־הַמְּנֹרָה נֹכַח
הַשֻּׁלְחָן עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה
וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־צֶלַע צָפוֹן:
(לו) וְעָשִׂיתָ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם: (לז) וְעָשִׂיתָ
לַמָּסָךְ חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּים

וצפית

לינסטען. (לד) דוא לענסט
הערנאך דען דעקקעל אויף
דיא לאדע דעם ציינגניססעם
אין דעם אללערהיילינסטען.
(לה) דען טיש ועטצעסט דוא
אויסער האלב דעם פארא-
האנגם; דען לייכטער, דעם
טיש נענענאיבער, נעמליך
אן דער זיטענוואנד דער וואה-
נונג אויף דער זידליכען זיטע,
דען טיש אבער ברינגסט דוא
אן דיא נערדליכע זיטענוואנד.
(לו) דוא מאכסט איינע דעקקע
צום איינגאנגע דעם נעצעל-
טעם פאן בלויער, פורפורנע-
טהער, האכראטהער וואללע
אונר זעכס-פאך נעצווירנטעם
גארן שטיקעראַרבייט; (לז) דוא מאכסט צו דיעזער דעקקע פינף זיילען פאן שטיב-האלץ,

ר ש "י

מזבח והמזבח תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: (לה) ושמת את השלחן. שלחן בלפון מזוך מן הכותל הפנימי שתי אמות ומחצה. ומנורה בדרום מזוכה מן הכותל הדרומי ג' אמות ומחצה. ומזבח הזהב נתון כנגד חויר שבין שלחן למנורה מזוך קמעא כלפי המזרח וכלם נתונים מן אלי המזבח ולפנים. כילד אלך המזבח מן הפתח לפרוכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנורה מזוכים מן הפתח לגד מערב עשר אמות: (לו) ועשית מסך. וילון שהיה מסך כנגד הפתח כמו שכת בשלו (לעיל ל') לשון מגין: מעשה רוקם.

תרגום אונקלוס

(לד) וְתִתֶּן יָת כַּפּוּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא
בְּקוּדְשָׁא קוּדְשַׁיָּא: (לה) וְתָשַׁוֵּי יָת פָּתוֹרָא
מִבָּרָא לְפָרוֹכְתָּא וְיָת מְנָרְתָּא לְקָבֵיל פָּתוֹרָא
עַל סְטַר דְּמַשְׁכְּנָא דָרוֹמָא וּפָתוֹרָא תִּתֵּן
עַל סְטַר צִיפוֹנָא: (לו) וְתַעֲבִיד פְּרָסָא
לְתָרַע מַשְׁכְּנָא תְּכֶלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי
וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּיר: (לז) וְתַעֲבִיד
לְפָרְסָא חַמְשָׁא עַמּוּדֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן

דהבא

באור

לפרוכת, ותניחל בין הקדש ובין קדש הקדשים, וכן ונתת את הכפרת שבפסוק הבא: (לה) ושמת את השלחן, שלחן בלפון, מזוך מן הכותל הפנימי שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום מזוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה, ומזבח הזהב נתון כנגד חויר שבין שלחן למנורה, מזוך קמעא כלפי המזרח, וכלם נתונים מן אלי המזבח ולפנים. כילד? אלך המזבח מן הפתח לפרוכת כ' אמה, המזבח והשלחן והמנורה מזוכים מן הפתח לגד מערב עשר אמות. (רש"י): (ל) מסך, וילון, הוא מסך כנגד הפתח, כמו שכת בעדו (לעיל ל' י'), לשון מגין, (רש"י): והוא מן הנסולים בתוספת מ"ם, ומשטו מְסָךְ נפלם מִכְלָל (רד"ק בשרשים שרש סכך): מעשה רקם, הלורות עשויות בו מעשה מחט, כשרלוף של ענר זה, כך מרלוף של ענר זה: רקם, שם החומן ולא שם החומנות, תרגומו עובד כייר ולא עובר ליור (וכן מתורגם בל"ת, ויב"ע שתרגם עובד ליור מחשב, תרגם כפי הכוונה), ומרת המסך כמלת הפרוכת עשר על עשר אמות, (רש"י). ולפ"ז לא נאמר המסך כנגד שובי הקרשים מזה ומזה: (לו) חמישה עמודי שטים, כבר זכרתי למעלה (פסוק ל"ב) שנראה מדברי רז"ל שהיו בעלי זויות, ומדאמר אמה

תרומה כו כז

וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְיִהְיֶה זָהָב
וְיָצַקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי
נְחֹשֶׁת: ס ששי כז (ה) וְעָשִׂיתָ
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חֲמֵשׁ
אַמּוֹת אֹרֶךְ וַחֲמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב
רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת
קֹמָתוֹ: (ג) וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל
אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ תִּהְיֶינָה קַרְנֹתָיו
וצפית

תרגום אשכנזי קעז

בעלעגסט זיא מיט גאָלד, איה־
רע העקען פאָן גאָלד, אונד
גיעסעסט דאצו פינף קופפער־
נע פיסע.

כז (ה) דוא מאכסט דען אל־
טאר־הערד פאָן שטים־
האלץ, פינף עללען דיא לענ־
גע אונד פינף עללען בריים,
דער אלטאר־הערד זאלל
פיערעקיג, אונד דיא העהע
דעסזעלבען דרייא עללען זיין,
(ג) אן דען פיער ווינקעלן
מאכסט דוא פיער האהלע עק־
קען, דיא עקקען וועדען אוים
איו־

תרגום אונקלוס

דַּהֲבָא וְיֵיהוֹן דַּהֲבָא וְתֵתִיךְ לְהוֹן חַמְשָׁא
סַמְכִין דִּנְחָשָׁא:
כז (ה) וְתַעְבִּיד יַת מַדְבְּחָא דְּאָעֵי שִׁטִּין
חַמֵּשׁ אַמִּין אוּרְכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִּין
פּוּתְיָא מְרַבַּע יְהֵי מַדְבְּחָא וּתְלַת אַמִּין
רוּמֵיהּ: (ג) וְתַעְבִּיד קַרְנוֹהִי עַל אַרְבַּע
זְוָיְתֵיהּ מִנֵּיהּ יְהוֹן קַרְנוֹהִי וְתֶחֱפֵי יָתֵיהּ

רש"י

הגורות עזויות נו מעשה מחט כפרלוף
של ענבר זה כך פירוף של ענבר זה: רוקס.
שם הלומן ולא שם החורגו ז ותרגומו עובד
פייר ולא עובד ניור מדת המסך כמדת
הפרכת עשר אמות על עשר אמות:

כז (א) ועשית את המזבח וגומר. ושלש
אמות קומתו דכריס בכתבן
דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר נאמר
כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע מה להלן
גבהו פי שניים כארכו אף כאן גבהו פי שניים
כארכו. ומה אני מקיים שלש אמות קומתו משפת סובב למעלה: (ב) מזנו תהיין קרנותיו.

באור

על אמה, ואף כאן לריכין אנו לומר שהי' ביניהם השלחן והאהון עשר טפחים וטענותיו, ולא היו ל"ב המרחקים שביניהם שוים, ואולם לאופן שכתוב אין הכרע מדברי קדמונינו ז"ל, ובעל מעשה חושב הכריע מדעתו, וכת' שהיו שנים מהם מכסי' עובי הקרשים מזה ומזה, והשלשה הנשארים על מרחק שוה, רמוקים זה מזה וכן מצינו לרי הפרת אמה ושלש רביעי', ואין דבריו נראים כמש"ל, דל"ל הי' לריך להקיש העמודים לאחר שהבנים האהון והשלחן:

כז (א) המזבח, מקיש גבוה מיוחד לעבוד' ההקרבה וההקטרה נקרא מזבח, ואין בל"ח מלה מצותית לבתי ההורלות האלו כי אם מלת (חֲלוּטַר) הלקוחה מל' רומי, ושם שרשה מלשון גונה (חֲלוּטוּץ, השך) מענין כמה. והמזבח שדבר בו הכתוב הזה הוא הנקרא מזבח החילון, ונקרא ג"כ מזבח העולה וכן מזבח הנחשת, ולמעלה (כ' כ"ח) קראו הכתוב מזבח לחמה: דבוע, כל לורה בעלת זויות שארכה כרחבה נקראת רבוע: ושלש אמות קומתו, דכריס בכתבן, דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע. מה להלן גבהו פי שניים כארכו אף כאן גבהו פי שניים כארכו (והוא עשר אמות), ומה אני מקיים ושלש אמות קומתו, משפת סובב ולמעלה, (זבחי' דף נ"ט ע"ב), שהסובב והוא הכרכב הנזכר להלן, הגיע עד סוף החמה העשירית של גבהו, ומשם עד השפה העליונה שלש אמות, וחמה אחת לגובה הקרנות, הרי עשר אמות, שפן פי שני' כארכו, ובגמרית' דמ"ה (פי"ח) נזכרה הפלוגתא בשם ר' מאיר ור' יוסי, והרמב"ם פסק כר' יוסי, וכן בגמרית דמ"ה לאחר שהזכיר המשלוקת מתחה כר' יוסי: (ב) ממנו תהיין קרנותיו, שלא יעשה לכדם ויחברם בו, ויב"ע תרגם מניה

יהויין

תרגום אשכנזי

תרומה כז

וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת: (ג) וְעָשִׂיתָ סִּירֹתָיו לְדַשְּׁנוֹ וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו וּמַחְתֹּתָיו לְכָל־כֵּלָיו תעשה

איינעם שטיק מיט דעם הער־ דע נעמאכט, דוא בעלעגסט איהן מיט קופפער. (ג) דוא מאכסט אויך טעפפער, איהן פאן אשע צו רייניגען (מדער מטען־טעפפער), שויפעלן, בעק־ קען, גאבעלן, אונד קאהלפאננען דאצו, אללע זיינע גערעטהע מאכסט דוא אוים

קו־

רש"י

תרגום אונקלוס

שלח יעשם לכדם ויחברם בו: ולפיכך אותו נחשת. לכפר על עגלת מלך שנאמר ומלך נחושה (ישעי' מ"ח): (ג) סיריותיו. כמין יורות: לדשנו. להסיר דשנו לתוכו והוא את"ח למספי קטמיה לספות הדשן לתוכם כי ים מלות בלשון עברית מלה לחת מתחלפת בפתרון לשם בנין וסתירה כמו ותשבר ארזיה (תהלים פ') לויל מזרים (לשון ה') וחלופו וכל תנותתי תשבר (שם ל"ח) וכמוהו בספעיפיה סוריה (ישעי' י"ז) וחלופו מסעף פארה (ישעי' י') מפשך סעיפיה וכמוהו וזה החרון עלמו שבר עלמיו וכמוהו ויסקלוהו באבנים (יהושע ז') וחלופו סקלו מקלן הסירו מבניה וכן ויזעקהו ויסקלהו (ישעי' ה') חף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלעז לדשלנדרי"ר: ויעיו. כתרגומו מגרפות שנוטל בהם הדשן והן כמין כפוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלעז ויל"ל: ומזרקותיו לקבל בהם דם הזבחים: ומזלגותיו. כמין לונקליות בפופיס ומכה בהם בבשר ומתחבין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלע"ז קרוכי"ש ובלשון חכמים לגוריות: ומחתותיו. בית קבול יש להם ליטול בהן גחלים מן המזבח לבחש על המזבח הפנימי לקטורת וע"ש מחתייתן קרוי' מחתות כמו לחתות עם מיקוד (שם למ"ד) לשון שחיטת עם ממקומה וכן היחתה לוים עם בחקו (מצלי ו'): לכל כליו. כמו כל כליו:

באור

יהויין קרנוי זקיפין לעיל, שיהיה זקופין ועולין מן המזבח. והקרנות הללו היו מלולות ומצוקצות, לשה על לשה בגובה לשה: (ג) סיריותיו, כמין יורות: לדשנו, להסיר דשנו לתוכו, והוא את"ח למספי קטמיה לספות הדשן לתוכם, כי ים מלות בלשון עברי' מלה לחת מתחלפ' בפתרון לשם בנין וסתירה, כמו ותשבר ארזיה (תהלים פ' י'), לויל מזרים (לשון ה'ג'), וחלופו וכל תנותתי תשבר (שם ל"ח י"ב), וכמוהו בסעיפיה פריה (ישעי' י"ז ו'), וחלופו מסעף פארה (שם י' ל"ג), מפשך סעיפיו, וכמוהו וזה החרון עלמו (ירמי' נ' י"ז), שבר עלמיו, וכמוהו ויסקלוהו באבנים (מלכים ח' כ"ח י"ג), וחלופו סקלו מקלן (ישעי' ס"ב י'), הסירו מבניה, וכן ויעזקהו ויסקלהו (שם ה' ב'), חף כאן לדשנו להסיר דשנו, בלע"ז לדיזד"ריר, (רש"י), בל"ח (לו עכטסטען, פאן מסט לו רייניגען): ויעיו, כתרגומו מגרפות שנוטל בהן הדשן, והן כמין כפוי הקדרה של מתכת דק, ולו בית יד ובלע"ז ווי"ל, (רש"י), בל"ח (חיין גשפעם לוך מבלעפען): ומזרקותיו, לקבל דמי הקרבנות: ומזלגותיו, כמין מנקליות כפופיס להסוך בהן לחיברי הקרבנות על גחלי המערכה, שיהא ממהר שריפתן, ובלע"ז קרוכי"ש [וב"ח מ:זתי קרול"דש, והוא בל"ח (קרוואהקען, גאבעלן)] ובלשון חכמי' לגוריות. (רש"י): ומחתותיו, לחתות בהן הגחלי', כדכתיב לחתות עם מיקוד (שם ל' י"ד), היחתה לוים עם בחקו (מצלי ו' כ"ז): לכל כליו, כמו כל כליו, (רש"י). וכבר הזכרנו פעמים רבות מעמוד

המעמר

כז (ג) ויעיו, מן ויעה הכ־ד (ישעיה כ"ח י"ז) שענינו הסרה (רד"ק בשרשים). ומזרקותיו, מין ספק כי מזרק הוא מן זרק, וז"ל הוא כלי שנותנים בו לבר לח ונגר, והנה בל

חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת: (ד) וְעָשִׂיתָ לָהּ
מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת
וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת
נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו:
(ה) וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב
המזבח

תרגום אונקלוס

(ד) וְתַעֲבִיד לֵיהּ סְרָדָא עוֹבַד מְצַדְתָּא
דְּנָחָשָׁא וְתַעֲבַד עַל מְצַדְתָּא אַרְבַּע עִזְקִן
דְּנָחָשָׁא עַל אַרְבַּע סְטָרוֹהִי: (ה) וְתִתֵּן יָתָהּ
תחות

תרגום אשכנזי קעז

קופפער. (ד) דוא מאכסט פערנער איין זיעבווערק נעטצפערמיג פאן קופפער, אן דיעזעם נעטצע מאכסט דוא פיער רינגע פאן קופפער אן דען פיער עקקען; (ה) דיעזעם זיעבווערק בעפעסטיגסט דוא אונטערהאלב דער אוים־

לאַ־

רש"י

(ד) מכבר. לשון כברה שקורין קריבל"ש כמין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחושת מעשה רשת: (ה) כרכב המזבח. סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכב כמו שאנו

בהכל שיטעין לתוכו הן גלמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא כמו שעושים חרילין עגולין בקרטי לפני התיבות וספסלי העץ לף למזבח עשה חרין סביבו בדפנו לנוי והוא לסוף שלש (ס"ח לב) לחות של נחושת כדברי האומר גובהו ג' אמות וחצי הא מה לי מקיים שלש לחות קומתו מעשה סובב ולמעלה לכל סובב להלוך הכהנים לף היה למזבח הנחשת חלל על רחבו לפנים מקרנותיו וכן שנינו בזבחים לישהו כרכב בין קרן לקרן והיה רוחב אמה ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים שתי אמות הללו קרוי כרכוב ודקדקנו שם והכתיב תחת כרכב המזבח מלמטה למדנו שהכרכב בדפנו הוא ולנוב המכבר תחתיו. ותירץ המתרגם תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלף ישתרגו זה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלניאו המכבר והגיע רחבו עד חלי המזבח נמלף שהמכבר רחב אמה והוא היה סימן לחלי גובהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים וכנגדו עשו למזבח בית עולמי' דוגמת חוט הסקרא בחמלעו וכבש שהיו עולין בו אע"פ שלא פירשו בענין זה בכר שמענו בפ' מזבח אדמה תעשה לי ולף תעלה במעלות (שמות כ') לף תעשה לו מעלות בכבש שלו חלף בבש חלק למדנו שהי' לו בבש כך שנינו במנילתא. ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקום מנייתן והבבש היה נדרוס המזבח מובדל מן המזבח מלף חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שנדרוס כדברי האומר עשר אמות קומתו. ולדברי האומר דברים בכתבן שלש אמות קומתו לף היה לוכך הבבש חלף עשר אמות כך מצאתי במזבח מ"ט מדות וזה שהוא מובדל מן המזבח חלף החוט במסכת זבחים למדנוה מן המקרא:

באור

הלמ"ד, להורות על הכלל שאחרי הפרט: (ד) מכבר, לי' כברה שקורין קריב"ל (זיעב בל"ח), כמין לבוש עשוי למזבח עשוי חורין חורין, כמין רשת, ומקרא זה מסורס, וכה פתרונו, ועשית לו מכבר נחושת, מעשה רשת. (רש"י): (ה) כרכב, סובב, כל דבר המקיף סביב בעגול נקרא כרכב וכו', והוא כמו שעושי' חרילין עגולין בקרטי דפנות התיבות וספסלי העץ, לף למזבח עשה חרין סביבו, והי' רחבו אמה בדפנו לנוי, והוא לסוף שם חמות של גובהו, לדברי האומר גובהו פי שני' כאורכו. (רש"י), והנה כאן כתב הרב ז"ל שהי' חרין, ובש"ס (זבחים דף נ"ט

המעמר

ידע מה היותה תכלית המזרקות בכלי השלחן כתבר הנין הרמב"ן בפסוק בל"הי (עיין לעיל כ"ה כ"ט) בהמעמר, ותולי לדעתו היו כלים עדונים על השלחן רק לנוי והם על לורות מזרקים. (ה) כרכב, תולי הוא בגזר מן רכב שהוא החגן העליון הסובב והולך על הרחים כמו לף יחבל רחים וכבש (דברים כ"ד ו') והכ"ף למשקל, כי לדעתי כל לותיות השמוש יובשרו למשקל, ולבן נקרא דבר הסובב כרכב, ובפירוש רש"י ורד"ק נשרשים. ולדעת ידידי ר' יוסף ווייסע נ"י שרשו לבב על שם תמונתו הבדורית, והרי"ם נוסף לחבי פ"הם כמו שרף, שרגיע, דרמשק,

תרגום אשכנזי

תרומה כו

לאַדונג אַם אפּעראַלטאַר; דאַז נעטץ זאָלל בײַ אין דיא העלפֿטע דעם אַלטאַרהערדם ריכטן. (ו) דוא מאַכסט אויך שטאַנגען צום אַלטאַר־הערדע שטאַנגען פֿאָן שטים־האָלץ, בעלעגסט זיא מיט קופּפֿער; (ז) דיא שטאַנגען וועלדען אין דיא רינגע געשטעקט, זאָ דאַס דיא שטאַנגען אַן בײדען זייטען דעם אַלטאַר־הערדם זיין, אינדעם מאַן איהן טרעגט; (ח) האָהל, פֿאָן טאַפֿעלן צוזאַממען געוועבט, זאָלסט דוא איהן מאַכען, וויא ער

מִזְבֵּחַ מִלְמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ: (ו) וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת: (ז) וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּשְׂאֵת אֹתוֹ: (ח) נְבוּב לֻחֹת תַּעֲשֵׂה אֹתוֹ

כאשר

רש"י

(ו) נטענית. כל' טענות שנעשו למכנר: (ח) נבוב לוחות. בתרגומו חליל לוחין ליחות עלי עלים מכל לד וחלל באמצע ולא יהא כלו עץ לחד שיהא עביו ה' לחות

תרגום אונקלוס

תְּחוֹת סוֹבְבָא דְמַדְבְּחָא מִלְרַע וּתְהֵי מְצַדְתָּא עַד פַּלְגוּת מַדְבְּחָא: (ו) וְתַעְבִּיד אַרְיַחָא לְמַדְבְּחָא אֲרִיחֵי דְאָעֵי שִׁטִּין וְתַחַפֵּי יַתְהוֹן נְחָשָׁא: (ז) וְיֶעֱיל יַת אֲרִיחוֹהִי בְּעִזְקָתָא וִיהוֹן אֲרִיחַיָּא עַל תְּרֵין סְטָרֵי מַדְבְּחָא בְּמֵיטַל יָתֵיהּ: (ח) חֲלִיל לוּחִין תַּעְבִּיד יָתֵיהּ כְּמָא

דיר

באור

ע"ב וס"ב ע"ח) הזכיר שהיה בליטה, והרב נעל מעשה תוכ הזוה ב' הלשונות, וכת' שהי' באמצע בליטה, ולולם הבליטה הזאת לא היתה עגולה כי אם מרובעת, והבליטה נקראת בל"ח (אוים־האַרונג, בוכט), ואם הי' מרין נריך לתרגמו (האָהל וויסטע): עד חצי המובח, שהוא סוף הקמה התחתונה, והוא חלי גובה המזבח עם הקרנות לדברי ר' יוסי, ועד שם הוא מקום מדמים הנתנין למטה, וי"ש בתרגומו הוסיף בשור ואמר שהי' המכנר הזה לתועלת, שאם יפול עץ או נחלת מעל המזבח יקבלו המכנר, ולא יגיע לארץ, והכהנים לוקחים אותו מן המכנר, ומחזירין אותו על המזבח, משמע שהי' המכנר יוצא קצת מהוץ המזבח, לקבל דבר הנופל מעליו: (ודע שבמקצת הספרים שבדפוס נכתב נרש"י בפסוק ה' בהל והגיע רשנו (אל מכנר) עד סלי המזבח, נמלא שהמכנר רשב לחצי, יהוא הי' סימן ובו', ולולם נשני הכ"י שבידי, וכן בדפוס ווינילי' ובשאר דפוסים יצנים תיבות סללו נפ"ל שהמכ"נר רש"נ לא"ה סיון, ובחמת סיון להם שחר, כי היכן נמלא סלי הי' רשבו בי לא לחצי? אולי כ"ל נמלא שהנרכוב רשב לחצי, שהוא הגיע מן קלה הרשת שהוא סוף הקמה התחתונה, עד סוף הקמה העזית של גובה המזבח, נמלא שהי' רשבו לחצי, לבל חצי שבחוב לא"ל בדברי רש"י והוא הי' סימן ובו' משמע דקאי על המכנר, ויותר נראה שטעות נפל במקצת הספרי'), והוה למעלה על המזבח לפני' מן הקרנות, שהיו לחצי על לחצי המזבח, היה לחצי לחת סביב לדריסת רגלי הכהנים, כשהיו לחצי על לחצי במחנה, והוא הי' מקום העבודה. ובכל חלק ומקום הי' לדרומו של מזבח, שבו היו עולין. והי' הכבש הוא רחוק מן המזבח כמלא חוט השערה, ורגליו מגיעין עד לחצי חמוך לקלעי החצר שבדרום, כדברי האומר עשר אמות קומתו. ולרבי יהודה האומר דברים שבתוך ג' אמות קומתו, לא היה חוץ מכנש, כי אם עשר אמות. (כ"כ רש"י בשם מזבח מם' מדות): (ו) בטבעת, בחרבע טבעות שנעשו למכנר: (ח) נבוב לחת, בתרגומו

המעמר

וכדומה. (ח) נבוב לחת, אין לכנר שרשו; הרד"ק בשרשים הביאו בערך בוב, ואמר שהוא

תרומה מ

כַּאֲשֶׁר הֵרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ: ס (ט) וְעָשִׂיתָ שביעי
אֶת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן לִפְאַת נֶגְבֶּה־
תֵימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר
מֵאָה בָאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת:
(י) וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עשרים

תרגום אונקלוס

דְּאַחֲזֵי יָתָךְ בְּטוּרָא כֵּן יַעְבְּדוּן: (ט) וְתַעֲבֵיד
יַת דָּרַת מַשְׁכְּנָא לְרוּחַ עֵיבַר דָּרוֹמָא סְרָדִין
לְדָרְתָא דְּבוּץ שְׁזִיר מְאָה בְּאַמִּין אוֹרְכָּא
לְרוּתָא חֲדָא: (י) וְעַמּוּדוֹהִי עֶשְׂרִין וְסַמְכֵיהוֹן
עשרין

תרגום אשכנזי קעח

דיר אויף דעם בערגל גע-
ציגט-וואָרדען, וזָ זאלל מאן
איהן מאַכען. (ט) דוא מאַכסט
דען פאָרהאָף צור וואָהנונג
צור זידליכען זיטץ, נעשטרוק-
טע אומהענגע צום פאָרהאָף
פאָן געצווירנטעם גארן הונ-
דערט עללען לאַנג פיר דיא
איינע זייטע, (י) דאַצו צוואַנ-
ציג זיילען נעבסט צוואַנציג
קו-

ד ש י י

על ה' לממת כמין סדין: (ט) קלעים.
עזויין כמין קלעי ספינה נקניס נקניס
מעזה קליעה ולח מעזה לורג ותרגום
סדין כתרגומו של מכנר המתורגם סרדק
לפי שהן מנוקבים ככנרה: לפאה האחת.
כל הרוח קרוי פאה: (י) ועמודיו עשרים.
ממש לממות בין עמוד לעמוד: ואדניהם.
של

באור

חליל לוחין, לוחות עלי שטים מכל לד, וחלל נתמלא, ולח יהי' כלו עץ לחד שיהי' עביו ה'
לממות על ה' לממות, כמין סדין, כי לח חלול, ונמקום חנייתן היו ממלחין לת חללן עפר
עד מקום המערכה: (ט) קלעים, עזוים נקניס נקניס, מעזה קליעה, ולח מעזה לורג,
וכן מתורגם נל"ח, ונכרייתח דמ"ה (פ"ה) שנינו כמין קלע זה של ספינה: לפאה האחת,
כל הרוח קרוי פאה: (י) ועמדיו עשרים, ממש לממות בין עמוד לעמוד. (רש"י ע"פ נרייתח
דמ"ה פרק ה'), והכוונ' מחמלע העמוד החחד עד לחמלע העמוד השני, כי הי' עוני פעמודי'
לחמה, כ"כ הרח"ם ונעל חכמת המזבן ונעל מעזה מוזכ, וכן משמע, לכל לתמונתם לין
הנרע, לם היו עגולי' לו נעלי זויות, ומסתמל היו כמו עמודי המסך, נעלי זויות: ואדניהם,
מוסב

ה מ ע מ ר

חלל כמו נדנרי חז"ל עומדת על פי הגיב, פירוש על החלל ויסים מן הנסעל (והחנס נעוגיהם
רגיל לותו בערך נוב), ונח הסור"ק תמורת החול"ס ולמר שלדעת רבי יהודה יהי' מן הכסולים
נגב, והוי"ו הסבול מן הקל, ופירש מענין הזה ולים נגוב ילבב (לזוב י"ח י"ג), כלומר שהלדם
בתחלת ילדותו הוח כמו שלין לו לב בתוכו וכו' וכענין שילמר הלועז (הָהלוקעפפיג) על לים
נגער מדעת. ולולם יש לפרש ולים נגוב מענין גיב שפה, וענינו לים שפתים, והוח כי נוסף
הוכית לת לזוב על כי הרלזע למלל מלין לגד עלמה ולמר לים המרמה לדבר ילגב, כלומר
יקום לב לדעת חכמה ומוסר, לך לם עיר פרח לדם יולד, ויתורגם: (דָּך דער טוועטלער
ווירד נילט עהער פערשטאנד ערלאנגען, ביז מיין ווילדער שטאם וועגט געבאָרען ווירד).

תרגום אשכנז

קופֿערנען פֿיסען, דיא האַ־
קען אַן דען זיילען אונד איהרע
רייפֿען זילבערן; (יח) זאָ איך
צור נערדליכֿען זייטע אין דער
לענגע הונדערט עללען לאַנגע
אומהענגע, דאַצו צוואַנציג קו־
פֿערנע פֿיסען, דיא האַקען אַן
דען זיילען אונד איהרע רייפֿ־
פֿען זילבערן; (יט) דיא בריי־
טע דעס האָפֿס צור וועסט־
לי־

תרומה כז

עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וְוֵי הָעַמֻּדִים
וַחֲשָׁקֵיהֶם כָּסֶף: (יח) וְכֵן לִפְאַת
צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה אֹרֶךְ
וְעַמֻּדָו עֶשְׂרִים וַאֲדָנֵיהֶם עֶשְׂרִים
נְחֹשֶׁת וְוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשָׁקֵיהֶם
כָּסֶף: (יט) וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־

ועמודיו קרי ים

רש"י

על העמודים נאמר החדנים יוצנים על האדן והעמודים תקועים לתוכן כי' עושה כמין קונדסין שקורין פל"ט אדכן ו' מפזים ורחבן ג' וטבעת נחשת קבועה בו בחמלעו וכורך שפת הקלע סביביו במתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו בחוטלי שבעמוד העגול כמין וי"ו רחבו זקוף למעלה ורחבו ה' תקוע בעמוד בחותן שעושין להכיב דלתות שקורין גונ"ים ורחב הקלע תלוי מלמטה והיל קומת מחילות החלר: ווי העמודים. הם החוטלים: ומחוקים. מוקפין הין העמודים בחוטי

תרגום אונקלוס

עֶשְׂרִין דְּנְחָשָׁא וְוֵי עַמּוּדַיָּא וְכֻבּוּשֵׁיהוֹן
כְּסָף: (יח) וְכֵן לְרוּחַ צִיפּוֹנָא בְּאוֹרְכָּא
סָדִין מְאָה אוֹרְכָּא וְעַמּוּדוֹהִי עֶשְׂרִין
וְסַמְכֵירֹהוֹן עֶשְׂרִין דְּנְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָּא
וְכֻבּוּשֵׁיהוֹן כְּסָף: (יט) וּפוּתְיָא דַּדְרָתָא לְרוּחַ

מערבא

באור

מוסב על העמודים החדנים שעל העמודים נאמר, החדנים יוצנים על האדן, והעמודים תקועים לתוכן. כי' עושה כמין קונדסין שקורין פל"ט [וברש"י כ"י פל"ש, פאל"ש, בל"ט (פפֿהו)], ארכן שלשה טפחים, ורחבן ג', וטבעת נחשת קבועה בו בחמלעו, וכורך שפת הקלע סביביו במיתרי', כנגד כל עמוד ועמוד, ותולה הקונדס דרך טבעתו בחוטלי שבעמוד העגול כמין ו"ו, רחבו זקוף למעלה, ורחבו אחד תקוע בעמוד, כחותן שעושין להכיב דלתות, שקורין גונד"ס (גאָנצרט, ובל"ט טיר־חאַנגעלן), ורחב הקלע תלוי מלמטה, והיל קומת מחילת החלר, (רש"י ע"פ ברייתא דמ"ה שם). ועוד שניהם שהיל הקלע יוכל מן העמוד שתי אמות ומחלה מכל זה ושתי אמות ומחלה מכל זה, הכוונה מחמלע העמוד, שאם היה הטבעת נתונה על החוטלי, ומשם עד מקום הטבעת שבעמוד האמוך חמש אמות. כמ"ש למעלה: ווי העמדים, הם החוטלים, וכבר כתבתי שיהיו דמות ניור, כעין כותרת שעושין לרחבי העמודים לנוי (תמוה דמותי בתוך פליורי חבר בשער הפתר, כשנור ומונח לרגלי העמוד) ועליו היו מניחין את הקונד' בטבעתו: וחשקיהם, חשוק לשון חבורה, שהן מלוין בפילנ בגבעה ועמו כמה תמורים חבוקים (שופטים י"ט י'), תרגומו חבוקים, כך פירש"י ז"ל, וכתב שהיו העמודים מוקפי' בחוטי כסף סביב, ואיני יודע אם על פני כלם אם ברחבם אם בחמלעם עכ"ל. והנה מלחנו לשון חבק נופל על החבור והדבוק, ואף החבק שבנפש הוא מענין הזה, כי האוהב ידבק עם הנאהב, ונפשו קשורה בנפשו, וכן ותדבק נפשו (בראשית ל"ד ג'), כמו חבקה נפשו (שם ח'), ויתכן ה"כ לומר שהיו הווים נדבקים ונחזקים בעמודים ע"י חגורות של כסף המסבבות את העמודים, וכ"כ הרחב"ע, והוא מסכי' עם מה שכתבתי בנפשי, שהיו הווים כעין כותרת שברחבי העמודים, ודרך הכותרות הם להיות נדבקים סביב העמוד ע"י חגורות, וכשורי הבנינים הקדמוניים ימלא שהיו עושין לפעמים את הכותרות מחלק יקרה, או ממתכות יקר, וכן החגורות פעמים יסתרו לותם מחלקי שים לו (גרמניט) וכדומה לנוי, ופעמים יעשו לותם ממיני מתכות, והן מדבקות את הכותרות

עם

תרומה כז

וְחֹם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם
עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה: (יג) וְרֹחַב
הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה
חֲמִשִּׁים אַמָּה: (יד) וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
אמה

תרגום אונקלוס

מַעַרְבָּא תְּרָדִין חֲמָשִׁין אַמִּין עַמֻּדֵיהוֹן
עֲשָׂרָא וְסַמְכֵיהוֹן עֲשָׂרָא: (יג) וּפוּתְיָא
דְּדָרְתָּא לְרוּחַ קִידוּמָא מַדִּינְחָא חֲמָשִׁין
אַמִּין: (יד) וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמִּין תְּרָדִין
לעיבורא

תרגום אשכנזי קעמ

ליבען זייטע פֿינפֿציג עללען
אומהענגע, דאַצו צעהן זיי-
לען נעבסט צעהן פֿיסען,
(יג) דיא בריייטע דעס האָפֿס
צור אָסטליבען זייטע פֿינפֿציג
עללען, (יד) נעהמליך פֿינפֿ-
צעהן

רש"י

כסף סביב וחיני יודע לפי שהן על פני כולן לפי שרחבם לפי קומתם. לפיכך יודע לחני שחסוק לטון מגורה וכך מלינו בפילגש בגבעה ועמו כמד חמורי' מנוזים (שופטי' י"ט) תרגומו חסוקים: (יג) לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קרויה קדם לטון פניס לחור לטון לחורי' לפיכך מזרח קרוי קדם שהוא פניס ומערב קרוי לחור שהוא מאחוריך: חמשים אמה. לותן חמשים אמה לפי שהיו סתומים כלפי חלקים לפי שהפתח חלק חמש עשרה אמה כלפים

באור

עם העמוד, ולחרי שהוים היו מטוענים נמשך הקלעים הנגדים, והיו מתוחין מלמטה ע"י היתדות התחובין בחרן, היו לריכים להדבק היטב עם העמודים, כדי שלא ירופפו, והיו מהדקין לותם ע"י חסוקי כסף: (יג) לפאת קדמה מזרחה, פני המזרח, קדם לטון פניס, לחור לטון לחורים, לפיכך מזרח קרוי קדם, שהוא פניס, ומערב קרוי לחור, כל"ל היס החרון (דברים י"ל כ"ל), ימל מערבה. (רש"י): חמשים אמה, לותן כ' אמה לפי שהיו סתומי' כלפי חלקים, לפי שהפתח, חלק ט"ו אמה קלעי' לכתף הפתח מכאן, וכן לכתף השנית, נשאר רחב חלק הפתח בינתי' כ' אמה, וזהו שנאמר ולשער החלר מסך כ' אמה, ולין למסך כנגד הפתח כ' אמה לרך כרחב הפתח. (רש"י): והנה כדי לעמוד על סדר העמודים והמרחקים שביניהם, ולהבוחם עם מדת לורך ורוחב החלר הנזכר בתורה, נחבל בבריית דמ"ה פ"ה שהנחתי למעלה וז"ל, הקלע יולא מן העמוד שתי למות ומחלה מלד זה, ושתי למות ומחלה מלד זה, וכן לעמוד השני, הא למדת שבין עמוד לעמוד חמש למות ע"כ: ומשמע מזה שהפשט לחד לכל העמודי', ולף לעמודי הזויות ולאותם העומדים על הפתח מזה ומזה, דין לחד להם, שמלם יולא הקלע שתי למות ומחלה מזה ושתי למות ומחלה מזה: ומוכח מכאן שבקרני הזויות ממש לא היו שם עמודים כלל, כי אם מבני עמודי מקלוע דרומית מזרחית הי' החזל מסוך על הדרום שתי למות ומחלה, והשני מסוך על המזרח ג' למות ומחלה וכן לכל המקלו-ות. ולף על שער החלר לא היו העמודים נתונים על הקלוות מימין ומשמאל השער, כי אם מסוכים משם שתי למות ומחלה מזה ומזה, ואלולי כן לא יתכן לומר שיולא הקלע מן כל עמוד ועמוד ג"ל ומחלה מזה ומזה, כמבואר בשחבלות. ולפי זה לך הי' סדר עמודי החלר סביב, לכל מזרח מדרום לכפון שתי למות ומחלה קלעים, עמוד, חמש למות קלעים, עמוד, חמש למות קלעים, עמוד, שתי למות ומחלה קלעים, ימין השער, שתי למות ומחלה מסך, עמוד, חמש למות מסך, עמוד, חמש למות מסך עמוד, שתי למות ומחלה מסך, משמאל השער, שתי למות ומחלה קלעים, עמוד, חמש למות קלעים, עמוד, חמש למות קלעים, עמוד, שתי למות ומחלה קלעים, הרי לך כ' אמה רוחב ונשם עשרה עמודים, ובנגדם עמוד מול עמוד מכוון, עשרה למערב, שלא שחין שם פתח. ולדרום החלר שתי למות ומחלה קלעים כמקלוע המערבי, וכן במקלוע המזרחי, ובניהם כ' עמודים עם י"ט מרחקים כל לחד מהם חמש למות, הרי לך מלה למות לורך וכן לכפון, עמוד מול עמוד, על סדר נלה ומכוון, לכל עמוד מזה ומזה ג' למות ומחלה קלע, ובין עמוד לעמוד חמש

למות

תרגום אשכנזי

צעהן עללען אומהענגע צו
דער איינען זייטע נעבען דעם
איינגאַנגע, דאַצו דרייא זיי-
לען נעבסט דרייא פֿיסען;
(טו) אונד צו דער אַנדערן זיי-
טע נעבען דעם איינגאַנגע אויך
פֿינפֿצעהן עללען אומהענגע,
דאַצו דרייא זיילען נעבסט
דרייא פֿיסען. (טז) צום אויס-
גאַנגע דעם פֿאָרהאַפֿס איינע
דעקקע פֿאָן צוואַנציג עללען
פֿאָן בלויער פורפוראָטהער,
האָכראָטהער וואָלל אונד גע-
צוירנטעם גאַרן, שטיקער-
אַרבייט, דאַצו פֿיער זיילען
נעבסט פֿיער פֿיסען. (יז) אַל-
לע זיילען דעם פֿאָרהאַפֿס
רונדאומהער האַבען זילבערנע רייפֿען, איהרע האַקען זינד זילבערן, אונד איהרע פֿיסע

תרומה כז

אַמָּה קְלָעִים לַכֶּתֶף עַמֻּדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:
(טו) וְלַכֶּתֶף הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה: (טז) וְלִשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ ו
עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה
רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם
אַרְבָּעָה: (יז) כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר
סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כֶּסֶף
ואדניהם

רש"י

קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית
נמצר רבה מלא הפתח בנתיים כ' אמה וזהו
שנאמר ולשער החצר מסך עשרים אמה
וילון למסך כנגד הפתח עשרים אמה לפיכך
כתיב הפתח: (יד) עמודיהם שלשה. ה'
אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שנראה
הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית
עד עמוד שהוא מן השלשה שבמזרח ממש
אמות וממנו לשני ממש אמות ומן השני
לשלישי ממש אמות וכן לכתף השנית ולרבע'
עמודים למסך הרי עשרה עמודים למזרח
כנגד עשרה למערב: (יז) כל עמודי החצר
סביב וגו'. לפי שלא פירש ווין וחשוקים

תרגום אונקלוס

לְעֵיבְרָא עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא:
(טו) וּלְעֵיבְרָא תִּנְיָנָא חַמֵּשׁ עֲשְׂרֵה סָרְדִין
עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא:
(טז) וְלִתְרַע דַּרְתָּא פְּרָסָא עֶשְׂרִין אַמִּין
תְּכֶלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר
עוֹבַד צַיָּר עַמּוּדֵיהוֹן אַרְבְּעָא וְסַמְכֵיהוֹן
אַרְבְּעָה: (יז) כָּל עַמּוּדֵי דַּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר
מְכָבָּשִׁין כַּסְפָּא וְוֵידוֹן דְּכַסְפָּא וְסַמְכֵידוֹן
דנחשא

באור

לחות, שים לבך על זה, ולא תצטרך לכל הלחן לחבר המפרשים בזה הענין. כי הנה
הרמ"ם ז"ל שלא רצה בהקדמתו דמ"ה מצב שהיו שם עמודים בקרני הזויות ממש, ומזה נולדו
לו שאלות רבות, כמ' שהיו לריכי' להעמיד בכל מקלוע שני עמודים תכופים זה בצד זה, כלי
רווח ביניהם כלל, אחד לצורת החוץ ואחד לצורת הרוחב, כדי למלאות מספר העמודים
שזכר הכתוב לכל רוח, ואין הסדר הזה נאה לעין הרואה. והצני שעל הדרך הזה אין בין
עשרים עמודי החוץ כי אם י"ט מרחקים, ובין עשר עמודי הרוחב לא היו כי אם ט'
מרחקים, ואם הי' בין עמוד לעמוד חצי אמות כמ"ש רש"י ז"ל, אין החצנות מכוון עם מדת
החוץ והרוחב שזכר הכתוב. ובדי להתיר הספקות הללו הכניס הרב את עלמו בדוחקים
עלומים, ובבלם אין די לבאר הדברים בכל הכוונ, ולפי מ"ש והוכחנו ממשמעות לשון הכרייתה

אין

תרומה כז

וַאֲדָנֶיהָם נְחֹשֶׁת: (יח) אֹרֶךְ הֶחָצֵר
מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב וּ חֲמִשִּׁים
בַּחֲמִשִּׁים וְקוֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ
מָשְׁזָר וַאֲדָנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: (יט) לְכָל
כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־
יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת הֶחָצֵר
נחשת

געל אונר אַללע נעגעל דעם פָּאָרהאַפּס זאַללען פָּאַן קופּפער זיין.

תרגום אשכנזי קפ

קופּפערן. (יח) דיא לענגע דעס פָּאָרהאַפּס הונדערט עללען, דיא ברייטע פּינפּציג עלען, נעמליך ביז פּינפּציג עלען לען אין דער לענגע, דיא הע־ הע דער אומהענגע פּינף עלען לען פָּאַן געצווירנטעם גאַרן, דאַצו קופּפּערנע פּיסע; (יט) אַללע איבריגען גערעטהע דער וואַהנונג צום דיענסטע דערזעלבען, אַללע איהרע נע־

תרגום אונקלוס

דִּנְהָשָׁא: (יח) אוֹרְכָּא דְּדָרְתָּא מְאָה בְּאַמִּין
וּפוּתְיָא חֲמִשִּׁין בְּחַמְשִׁין וְרוּמָא חָמֵשׁ אַמִּין
דְּבוּץ שְׁזִיר וְסַמְכֵיהוֹן דִּנְחָשָׁא: (יט) לְכָל
מָאנֵי מַשְׁכְּנָא בְּכָל פּוּלְחָנֵיהּ וְכָל סְבוֹהֵי
וְכָל סְבֵי דְּדָרְתָּא דִּנְחָשָׁא:
ואת

רש"י

ותדני נחשת תלת לנפון ולדרום לגבל למזרח ומערב לית ותמר ווין וחצוקים ותדני נחשת לכך נת ולמד כאן: (יח) לרוך החלר. הנפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמה: ורחב חמשים בחמשים. חלר שבמזרח היתה מרוצעת ג' על ג' שבמאן לרכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח פתוח בשפת חמשים החיצונים של לוחך החלר נמלח כלו בחמשים הפנימים וכלה לרכן

ואת

לסוף שלשים ומלאו עשרים אמה ריוח לחלוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של לחורי המשכן ורחב המשכן עשר אמות בחלע רחב החלר נמלאו לו כ' אמה ריוח לנפון ולדרום מן קלעי החלר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חלר לחניו: וקומה חמש אמות. גובה מחילות החלר והוח רחב הקלעים: ותדניהם נחשת. להניח תדני המשך שלח תאמר לח נחמרו תדני נחשת חלח לעמודי הקלעים לכל תדני המשך של מין לחר כך נרחה נעיני שלכך מזר ומנחן: (ט) לכל כלי המשכן. שהיו לריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקנות לתקוע יתדות ועמודים: יתדות. כמין נגרי

באור

אין מקום למסורת הללו (עיין בם' מעשה חושב), (והלילור מזה תמלח בסוף הספר): (יח) ורחב המשים בחמשים, חלר שבמזרח היתה מרוצעת ג' על ג', שהמשכן לרכו ל' ורחבו עשר, העמיד מזרח פתוח בשפת ג' החיצונים של לוחך החלר, נמלח כלו בחמשים הפנימיים, וכלה לרכו לסוף ל', נמלאו כ' אמה ריוח לחלוריו בין הקלעים לחלל המשכן, שהקלעים היו לפניס מן העמודים ומהם עד חלל המשכן כ' אמות (כי עובי הקרשים בכלל חלר, כ"כ רש"י בעירובין דף כ"ג ע"ב). ורחב המשכן עשר אמות בחלע רחב החלר, נמלאו לו כ' אמה ריוח לנפון ולדרום מן קלעי החלר עד חלל המשכן וכן למערב, וחמשים על חמשים חלר לפניו, ויהי' שעור הבחוב ורחב חמשי' בחמשי', שעד חמשי' אמה בלוחך יהי' רחב החלר חמשי' אמה: וקומה חמש אמות, גובה מחילות החלר, והוח רחב הקלעים, (רש"י). ודע שזהו לשטת ר' יהודה בש"ס (זבחים דף נ"ט ע"ב ומ' ע"ח), חבל לר' יוסי הי' רחב הקלעי' ט"ו אמה, וזהו גובה החלר, ומה תלמוד לומר וקומה חמש אמות, משפת המזבח ולמעלה. (יט) לכל כלי המשכן, שהיו לריכין להקמתו ולהורדתו, כגון מקנות לתקוע היתדו' והעמודי': יהדוחיו, כמין נגרי נחשת קטורי' בקלעים ומוקנין לותן בקרקע, שלח יגועו הקלעי' מלמטה לגבון ולבחן ברוח, ויחבן שהיו היתדות הללו בנוקדה החמלעית שבין עמוד לעמוד, שבס הקלעים קלים להתנועע:

ואתה

תרגום אשכנזי

חצוה כז

(כ) דוא זאלסט אבער אויך רעדן קינדערן ישראל בעז פעהלן, דאס זיא דיר דאז רייגע סטע אהל פאן געשטאסענען אליוועז ברינגען צום לייכטען, אום

נָחְשֶׁת: ס (כ) וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר

להעלת

רש"י

נגרי נסכת עצויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קצוריס נמיתריס סניב סניב נסמוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע לס תחוינ בחרן לו קצורין ותלויין וכונדן מכניד שסולי היריעות שלא ינועו ברוח ולומר לגי שנמן מוכיח עליהס שהס תקועין בחרן לנך נקרלו יחדות ומקרח זה מסייענו לחהל בל ילנן בל יסע יחדותיו לונח (ישעיה ל"ג): (כ) ואחה חצוה. זך. בלי שמריס כמו שנינו נמנחות מגרגרו נרחב הזית ני: כחית. הזיתים כותש נמכתש ואינו טוחנן נריחיים כדי שלא יהו בו שמריס ואחר שהולי' טפה רחצונה מכניסן לריחיים

תרגום אונקלוס

(כ) וְאַתְּ תְּפַקֵּיד יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מִשְׁח זֵיתָא דַכְיָא כְּחִישָׁא לְאַנְהָרָא

לאדלקא

באור

(כ) ואחה חצוה, לחזיר נחחלה טעס לדנק הפרשה. כי לחזר הכלים לספר כל כלי הקדש והפרכת והמזנח והחהל והמכסה ומזנח העולה והכלר והמסך, החל לפרש דנר ממזרחי המזנח ועבודתם, שיענלו הס נעלמס לון זר לחס, והחניל שיעלו נרות נשל נשמן זית לל נשמן זר, ולחה המזרחי רלוי' להיות ניכרי' ונגלים נמשפוחיהם גם נמלנושיה' שיהיו לכנוד ולחפלרת, ולח"כ הזכיר שיהיו מייכים ללמד שנעת ימי המלוחים, שילמדם משה וירגילם, ולחר כן ישרתו ויעלו עולות החמיד על מזנח העולה, לל על מזנח הזהב, רק שיקטירו עליו ויכפרו על קרנותיו לחת נשנה, (הרלנ"ע). ונלחה מלת הנוכח לפני הלווי לנכח, ולחה חלוס, לפי שהי' זה לווי לדורות לחת שמן למלור לכל שנה ושנה, כמו שלמר חקת עולם לדרחס, וכל הנלמר למעלה לל הי' חלל לנשה לנורך המשכן, ונמדנר לל הי' להס דרך לעשות לת המנן, רק הנסיחים הניחוהו מן המנור לחת: אליך, הטעס שירלה הוח נעלמו, לס הוח זך וכחית כרלוי: זך, נקי נלי שמריס, (מנחות דף פ"ו ע"נ). ויהי' לפ"ז זך תולר לשמן, והרלנ"ע כתנ שינחרו הגרגרי' שלין נהס עסוק לו שלל נלכלו קלחס, על כן הזכיר הכתוב זך לפני כתית, ויהי' ל"ל זך תולר לזית, והמתרגם החשנזי תרגם כדנרי חז"ל, ולדעת הרלנ"ע רלוי שיתורגם (פאן ריינען געשטאסענען אויפען) [וטעם הנגינה תסכים לפי' חז"ל, כי מלת זית היא נטעם מפסיק (כי עקר הטעם רלוי להיות שמן זית זך, ונשתנה הגרש למרכא נעבור שלין לתניר מזרח פה, לכל לענין ותוח המלמ' הוא נמפסי"ר כנודע" למנינים נטיב פסקי הטעמ'), ואם הי' זך תולר לזית, רלוי להיות שמן נטעם מפסיק [עיין נפי' רש"י, על הכתונה נספר התורה הזה (דנרים כ"ט כ')], והי' רלוי להיות הנגינה נתופן זה, ויקחו אליך זך שמן זית כתית]: כחית, הזיתים כותש נמכתשת, ואינו טוחנן נריחיי', כדי שלא יהיו נו שמרי' ונולר שאהולי הטפ' הרחצונה מכניסן לריחיים וטוחנן והשמן השני פסול למנורה ונשר למנחות שנאמר

המעמר

(כ) ואחה חצוה, כתב הרב המנחר: ונלחה מלת הנוכח לפני הלווי לנוכח ולחה חלוה, לפי שהיה זה לווי לדורות וכו' ע"ש, ולל זכיתי להבין דנריו, לין יכול לנו מהכנוי שהכוונה לדורות והלל משפט הלשון כן, שלם יתחיל ענין חדש נלווי יקדים מלת הגוף, כמו ולחה של קינס (יחזקלל י"ט ל') וכדומה, גם נכונים נזה דנרי הרמנ"ן שלמר לפי ש נד כתן לחר ועזית והוח ג"כ נלווי לחמר עתה, ולחה חלוה לחה נעלמך חלוה ולל ע"י לחריס, וכנר נחר הרב המנחר נעלמו נזה מלמר ולחה הקרב המשוך. ומה שכתב הרלנ"ע ולחה חלוה שהיה מלוה עולמית על הנבור ע"כ, הנה לין כוונתו על מלת ולחה רק על מלת חלוה, וכמ"ש הרשנ"ס ז"ל:

למעלה

תצוה כז

לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: (כא) בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־ הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חקת

תרגום אונקלוס

לְאַדְלָקָא בּוּצִינָיָא תְּדִירָא: (כא) בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מִבָּרָא לְפָרוֹכְתָּא דִּי עַל סַהֲדוּתָא יְסַדַּר יָתֵיהּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי מֵרַמְשָׁא עַד צפרא

תרגום אשכנזי קפא

אום בעשטענדיג ליכט ברענען צו לאסטען. (כא) אים שטיפטסגעצעלטע, אויסער האלב דעם פאָרהאנגם, וועלכער פאָר דעם צייגנים איזט, זאָלל אהרן אונד זיינע זוהנע דאָז ליכט צו רעכט מאכען, דאס עם ברענגע פאָן אבענד ביז מארגען פאָר דעם עוויגען.

רש"י

לריחים וטוחנן והזמן הזני פסול למנורה וכשר למנחות שנאמר כתית למאור ולא כתית למנחות: להעלות נר תמיד. מלמד שד שתהא שלהבת עולה מאליה: תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו שאתה אומר עולת תמיד (נמדבר כ"ח) ואינה אלא מיום ליום. וכן במנחת חנתין נאמר תמיד ואינה אלא מקריבה בבקר ומקריבה בערב. לפי תמיד האמור בלחם הפנים משמע לשבת הוא: (כא) מערב עד בקר. תן לה מדתה שתהא דולקת מערב ועד בקר. ושיעורו מבמיס חלי לוג ללילי שבת האורבין וכן לכל הלילות ואם יותר תן בתך כלום:

באור

שנאמר כתית למאור ולא כתית למנחות. (רש"י מנחות דמנחות (דף ע"ח), והם דברי ר' יהודה, ולרבנן לף השתן כשר למאור, אם אין בו שמרים): להעלות, לפי מ"ש בפ' תרומה לדעת האומר שלא היו הנרות מחוברות אל המנור', והכהן היי מעלה ומניח אות' בראשי הקנים, יתכן שעל שם זה תקרא ההדלקה בשם העלאה, ולפי שמנורת שלמה היתה בעזרה כמשפט (ד"ה ב' ד' כ'), ואולם אם היו הנרות מחוברו' כ"ל כמו שפירש"י (והוא מת"כ), שלפי זה היה לשון העלאה, שידליק ויעמיד בהדלקתו עד שתהא השלהבת עולה מאליה: תמיד, כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר עולת תמיד (במדבר כ"ח ו'), ואינה אלא מיום ליום, (רש"י). ולף שאמרו חז"ל (בפס' תמיד פ"ו מ"ח) שהנר המערבי שהוא הנר שלפני ה' היי דולק לף ביום, שממנו היי מדליק ובו היי מסיים, וא"כ היינו יכולים לפרש מלת תמיד על הנר המערבי, שהוא דולק תמיד, מ"מ הוכיח הרב ז"ל מדכתיב יערך אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד (ויקרא כ"ד ג'), שלף על הנרות שלא דלקו אלא מערב עד בקר יתכן לומר תמיד, ועוד שלף הנר המערבי לא היי דולק כיום אלא ע"פ הנס, ומשמע שמעון הלדיק בנה גם הוא בחביוי, וא"כ גם בפסוק שלפנינו אין לפרש מלת תמיד, כי אם כמו שפירש"י ז"ל (וכן מוכח מגמ' דחגיגה (דף כ"ו ע"ב) דקאמר מנורה לא כתב בה תמיד, עיין בתוספות שם): (כא) על העדת, כמו לפני העדות: יערך, ת"ל יסדר [ויתכן לפרש יערך כפי' יפת שהניח הראב"ע מלשון יעריבנו ובהן (ויקרא כ"ז ח'), כלי שיהי' נופל עליו מערב עד בקר, והכוונה שיערוך שמן שיספיק להיות הנרות מלירים מערב עד בקר, לכל יסדר אין ענייננו שייך אל שעור הזמן, ואולי נשבור שהוא מן הקל ראוי לתרגם כן, כי כל הנאים על ענין השעור נאים בהפעיל]: מערב עד בקר, יערך אתו נא פן שתהיינה הנרות דולקות מערב עד בקר, והכוונה שיתן בו כל כך שמן:

המעמר

למעלה הוא אומר דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה לפי שעה לעורך המשכן, אבל כאן שמצוה זה לכל הדורות לאת שמן למאור לכל שנה ושנה, לכך אמר ואתה תלוה לשי שכל לשון צוואה הוא לדורות ומיד, וכן הוא בת"כ ובספרי כל לשון צוואה אינו אלא מיד ולדורות ע"כ, ועיין בשאור לספר ויקרא בתחלת פרשת צו.

חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: ס כח (א) וְאַתָּה
הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ
וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן:
(ב) וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן
אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: (ג) וְאַתָּה
תְּדַבֵּר אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר
מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת־
בגדי

תרגום אשכנזי

דיעזעס זאָלל איינע איממער ווערענדע פֿערארדנונג זיין פֿיר איהרע נאַכקאָממען פֿאָן דען קינדערן ישראל׳ס.

כח (א) לאַס דיינען ברודער אהרן אונד זיינע זוהנע מיט איהם אוים דען קינדערן ישראל׳ס צו דיר קאָמען, איהן צו מיינעם דיענסטע אינצוויהען, נעמליך אהרן, נדב, אביהוא, אלעזר אונד איתמר, דיא זוהנע אהרן׳ס. (ב) דוא זאָללסט הייליגע קליידער מאַכען לאַססען, פֿיר דיינען ברודער אהרן צום אַנזעהן אונד צור פראַכט; (ג) רעדע דאַ־ער מיט אַללען וויזען קינסטלערן, מיט יערעם, דען איך מיט אייגעם וויזען גייסטע ערפֿילעט האָ־

בע

רש״י

כח (א) וקח אליך. לקחך מתגמור מלאכת המשכן: לקדשו

תרגום אונקלוס

צַבְּרָא קֳדָם יְיָ קָיֵם עֲלַם לְדָרֵיהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

כח (א) וְאַתְּ קָרֵב לְוָתָךְ יַת אַהֲרֹן אָחוּךְ וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁמָּשָׁא קָדָמַי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן: (ב) וְתַעֲבֵיד לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן אָחוּךְ לִיקָר וּלְחוּשְׁבָּנָא: (ג) וְאַתְּ תְּמַלֵּיל עִם כָּל חַכִּימֵי לִבָּאדִי אַשְׁלֵמִית עִמְּהוֹן רוּחַ חוּכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יַת לבושי

באור

כח (א) ואתה הקרב וגו׳, לחת נעלמך תקריבם ותנזרם נמעלה הזנת, (הרמב״ן). ולזה נאה מלת הנוכח לפני הנווי שתינו חלה לנוכח: נדב ואביהוא וגו׳, טעם לזכר בני אהרן, שלא יחשוב כי נהמשך החג לכהנו יהיו גם הנני׳ כהני׳ מלייהם, חבל יכהן לותם לנדב, ולא נתכנהו כי אם חלה הד׳ ומולדתם חשר יולידו לחרי כן, יען פנחס ושאר הנולדי׳ קודם לכן. (הרמב״ן): (ב) ועשיה, נכווי לתכמים העושים: לכבוד ולתפארת, יתרון המעלה והשלימות המיוחסת לעשם מעניל, אם נדנור או נמעשה, יקרת כנוד (עהלע, חַנזעהען), ותמונת הדבר וכללו המורה על נשילות ותשיבות רב, תקרת סתר או תפתרה (פּראַכט). והנה כל חלה הנגדי׳ לנוגי מלכות הם, והם סתר וכנוד ללובשיהם, ומעוררים נלב רוחם ליוד הגדולה והתרוממות: (ג) ואתה תדבר, הוא נעלמו, כי הוא יכיר את תכמתם, וידע המלאכה הראוי׳ להעשר לכל אחד מהם. (הרמב״ן): מלאתיו, שב אל לב: ועשו, שיעשו: לקדשו, (להיינו) להכניסו נכהונה ע״י הנגדי׳, שיהי׳ כהן לי, ולשון כהונה שירות הוא, שנטריכ״ה בלע״ז, (רש״י). ונרמ״י כ״י שירונט׳ יח, והוא סערוועניט״ריח וכל״ח (דיענסט), ויהי׳ לפי פירש״י ז״ל לכהנו פעל יוצא, כי לכך נתב הרב ז״ל להכניסו נכהונה, ודעת הרלב״ע ז״ל שהוא עומד והוי״ו בו מוסף:

תצוה כח

בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי:
(ד) וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ
חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ

מצנפת

אונד איינען מאַנטעל, איין אונטערקלייד, איינען געווירפּעלטען לייבראָק, איינען בונד

אונד

תרגום אונקלוס

לְבוּשֵׁי אַהֲרֹן לְקַדָּשׁוּתֵיהּ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי:
(ד) וְאִלֵּין לְבוּשַׁיָּא דִּי יַעְבְּדוּן חוּשְׁנָא
וְאֵיפּוֹדָא וּמְעִילָא וְכִתּוֹנָא מְרַמְּמָא מְשֻׁבְּצָא

והמיינין

תרגום אשכנזי קעב

בע, דאַס זיא אהרן'ס קלייַדער פַּערפּערטיגען, אין צו הייליגען, אונד צו מיינעם דיענסטע איינצוּ- ווייהען.
(ד) דיעזועם זינד דיא קליידונגם, שטיקקע, וועלכַּע זיא מאַכען זאַללען: איינען ברוסטשילד

אונד

ר ש ' י

(ג) לקדשו לכהנו לי. לקדשו להכניסו בכהונה ע"י הבגדים שיהא נסן לי ולבנו בהונה עירות הוא בלעז סיטרי"ה:
(ד) חשן. תכשיט כנגד הלב: לשמש. לא שמעתי שהוא לבוש ולא מלתי נכריתא פירוש תכניתו ולבי לומר לי שהוא חגורה לו מלחוריו רחבו כרחב גב לוח כמין

סינר שקורין פורלי"נט שחוגרות הנערות בשרוכות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנאמר ודוד חגור לפוד בד (שמואל ב' ו') למדנו שהפוד חגורה היא. ולפי פשוטו לומר לפי גו בלא חגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את הפוד (ויקרא ח') ולא"כ ויחגור לותו בחשב הפוד ותרגם תונקלוס בהמיין לפודא למדנו שהחשב הוא החגור והפוד שם תכשיט לבד וא"ת לומר שעל שם ג' הכתפות שבו הוא קרוי לפוד שהרי נאמר בתי כתפות הפוד למדנו שהפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לפי לומר שעל שם הסינר של מטה קרוי לפוד ע"ש שהופדו ומקשטו בו כמו שנאמר ויפוד לו בו (שם) והחשב הוא חגור שלמעלה הימנו והכתפות קנועות בו. ועוד לומר לי לבי שיש רמיזה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור לפוד בד כרדוט דבוץ. ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין במעשה תמר לפות תונקלוס כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (שמואל ב' י"ג): מעיל. הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון: תשבץ. עשויין משבצות לבוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעת לבנים טובות ומרגליות כמו שנאמר בתכני הפוד מוסבות משבצות זהב ובלעז קוירלין

קוויו

באור

(ד) חשן, תכשיט כנגד הלב, וכתב הרשב"ם כי לפי ענינו ופשוטו כמין נרתק וכיס, שהרי כפול הי': ואפוד, לשון מלבוש שהלבש מתקשט ומכוסה בו למעלה מבגדיו, כ"כ הרשב"ם, וכתב רש"י ז"ל, לא מלתי בנריתא פי' תבניתו, ולבי לומר לי שהוא חגורה לו מלחוריו, רומב כרחב גב לוח, כמין סינר שקורין פורלי"נט (בלשון לשבנו טורן, בודט), שחוגרות הנערות בשרוכות על הסוסים וכו', וכן כתוב הרמב"ם ז"ל (פרק ט' מהל' מ"ה ה"ט) הפוד רחבו כרוחב גבו של אדם מכתף לכתף, וחרבו מכנגד מגילי ידיו' מלחוריו עד הרגלים: ומעיל, הוא כמין חלוק וכן הכתונת, אלא שהכתונת סמוך לבשרו, ומעיל קרוי החלוק העליון, כ"פ רש"י ז"ל, ודעת הרמב"ם (שם ה"ג) והרמב"ן ז"ל שהמעיל נפתח מקיף את כל הגוף, ואין לו בית יד, אלא נחלק לשתי כנפים מסוף הגרון עד למטה, ואינו מחובר אלא כנגד כל הגרון בלבד: ובחשן תשבץ, עשוין משבצות לבוי, והמשבצות הן כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב, למושב קביעות אבנים טובות ומרגליות, כמו שנאמר בתכני הפוד מושבת משבצות זהב (לקמן י"ט), ובלע"ז קוירין לותו קשטו"נ [צושטאַ"נג, ובל"ז (קאַסטען טאָר ווייבפּערזאָנ) (רש"י). ולשון הרמב"ם ז"ל משבצת היתה, שהיו שתי שתים בתריגתה, כמו בית הבובות, כדרך שעושין החורגים בגדים הקצרים (בל"ז שטאַריכטאַרבייט), והכתונת יש לה בית יד, הוא נתרג בשני עלמו, ומחברין לותו עם גוף הכתונת בתפירה, לותך הכתונת עד למעלה

מן

תצוה כח

מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ
לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֲנוֹ־לִי:
(ה) וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־

החכלת

תרגום אשכנזי

אונד איינען גורט, זיא זאל־
לען הייליגע קליידער מאכען
פיר דיינען ברודער אהרן אונד
פיר זיינע זאהנע, איהן צו מיי־
נעם דיענסטע אייניצוויהען:
(ה) היערצו זאללען זיא דאז

ר ש ״ י

לותו קצטוי"ם: [מצנפת. כמין כיפת כובע שקורין קום"יח שהרי במקו' אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין: ואבנט. היא חגורה על הכתונת והחפוד חגורה על המעיל כמו שמלינו בסדר לביאתן ויתן עליו את הכתונת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את החפוד: בגדי קדש. מתרומת המקודשת לשמי יעשו אותם: (ה) והם יקחו

תרגום אונקלוס

וְיִמְעַבְּדוּן לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא
לְאַהֲרֹן אָחוּךְ וְלִבְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָמָי: (ה) וְאִינוּן יְסָבוּן יַת דַּהֲבָא

ויח

ב א ו ר

מן העקב, ולמעלה בית יד שלה עד סם ידו, ורחבו כרוחב היד. (הרמב"ם ה' כלי המקדש פ"ח הלכה ט"ז וי"ז): מצנפת, כמין כיפת כובע שקורין קופי"ח [וברש"י כ"י קויי"פי, והוא קלע"פי, ובל"ח (הזיבע)] שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין עכ"ל רש"י ז"ל. והרמב"ן ז"ל כתב שמצנפת של כ"הג היתה קרוי' מגבעות בשום מקום, ולא נקראת מגבעת אלא של כהן הדיוט, והמגבעת של כהן הדיוט תקרא בלשון חז"ל מצנפת, ואמרו חז"ל המצנפת לרבה שש עשרה אמה והרי היא כמין לגיף שלוף בו את ראשו מגלגל ומחזיר מגלגל ומחזיר סביב ראשו כפל על כפל, כמו שלוף על השבר (כדמות (טירקיטען בוכד) הגודע), ולפ המגבעת מצנפת הי', אלא שהכהן הדיוט קושר בה כל ראשו ומעלה הכפלי' עליו, כעין מגבעת שהוא כובע כדברי לונקלוס, כי מגבעות כמו מקבעות, וכ"ה דעת הרמב"ם (שם הלכה כ' וי"ט), ולדעת הראב"ד ז"ל (שם ה"ב) מצנפת לרוך הרבה וכורך לותה כריכות הרבה ככריכות היטמאלי', אבל מעשה המגבעות כעין כובעין שלנו חדין מלמעלה והן קטרין, וכ"כ הראב"ע: ואבנט, היא חגורה על הכתונת, והחפוד חגורה על המעיל, כמו שמלינו בסדר לביאתן, ויתן עליו את הכתונת ויחגר אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את החפד (ויקרא ח' ז'), (רש"י). והאבנט רחבו כמו שלש אגבעות וארכו שנים ושלשי' אמה, מקיפו ומחזירו כרך על גבי כרך. (הרמב"ם ה' כ"המ פ"ח הי"ט): (ה) והם יקחו, לותם חכמי

ה מ ע מ ר

(ה) והם יקחו, אמר המעמר: לאחרי אשר רציתי כי כל חכמי לב אשר נתן ה' בלבבם להבין במקרא העמיקו שאלות בענין הלוחים והתומים וכן כתב הראב"ע בבאן וז"ל: ויש שאלות וקושיות בדבר החפוד וכו' והניח קושיות עצומות (באשר לבאחרים) והוא לחז את דרכו והשיב עליהן בדרך סוב, את אשר סתרו ולך כאשר הקשו בתוך הענן לך כאשר ילין לנו מבין מרכי דבריו לור האמת, והרדי"ק גלה את סודו עיין בדבריו, לבן אמרתי להגיע לפניך כל הספקות הנופלים בענין הזה, ולשיב עליהם כפי אשר בינותי בספרים הראב"ע הרד"ק והרלב"ג הרמב"ן ודומיהם, ולך מעט לוסיף על דברי קדמם מדעתי, ואם זה המעט לא ימלא מן בעיני הקורא יזרהו הלאה ויבחר לוכל מתוך הספולת. והנה השאלה הז' היא מה שהקשה בשר הרמב"ן והרדי"ק מדוע לא נזכר דבר מעשה הלוריסותומים ולא נתפרש לנו בכלל עצמותם ומהותם, ובכל זאת אמר את הלוריס ואת התומים בה"ק בלא הדעת. הנ' מה שעורר עליו הראב"ע במקום הזה והוא כי מבואר הוא שלוריס ותומים היו בחושן המשפט לקמן (פסוק ל') גם נראה שהיתה השאלה בו במקום החזון לפני ה', כמ"ש ושאל לו במשפט הלוריס לפני ה' (במדבר כ"ז כ"א) ומ"ב לוך שאל דוד בהיותו בעיר קרס בלחוד שהניח

לבאחר

תצוה כח

הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־ תולעת

תרגום אונקלוס

וַיַּת תְּכֶלָּא וְיַת אַרְגְּוָנָא

תרגום אשכנזי קפג

גאלד, דיא בלויע, פורפור־ראטהע, האכראטהע וואל־לע

רש"י

יקחו. לותם מכמי לב שיעשו הנגדים יקחו

באור

מכמי לב שיעשו הנגדי' יקחו מן המתנדבי' לת הזהב וגו' לעשות מהם הנגדי'. (רש"י), הכוונה כמו שכתב הרמב"ן ז"ל שלא יקחו להם הנדבה ולא ימנה, כי בחמונה הם עושי', ולאחר שגמרו

המעמר

לחניתר בידו וה' ענהו (ש"א כ"ג ו') ונפרש כי לדקו דברי הרלב"ע שלא היה זה לפוד של מזה מחובר לחוזן וגו חוריס ותומיס, כי אמר רק לפוד ולא הלפוד, ואף כי לדעת הרד"ק נשרשים ופירושו לם' שמואל שפעל ירד שם היא עומד כמו בכל מקום בקל והלפוד בא במקרה בתוך כליו, איך נחשוב שכלי חמדה כזה יבוא שלא בכוונה בתוך כליו? וכבר הרגיש הרב בעלמו בחולשת הדעת הזאת ואמר, כי מלת ה' היתה הסגה. והספק השלישי, הכי בנד הוא שהתרתו מהרלשונים, והוא על ענין פלגש בגבעה (שופטים כ'), כי נראה שם מבואר שדבר אלהים על פי חוריס ותומיס יען עלה בלתי בכוונה, וכבר נתחבטו בזה כל המפרשי', והסכימו כולם פה אחד כי בפעם הלשונה ושנייה לא נראו ישראל את שאלתם בהוגן, כי בפעם הראשון שאלו מי יעלה לנו בתחלה, ובפעם השני התוסיף לגשת למלחמה וגו'? אך לא שאלו אם ינלחו או לא? ועל שאלתם לא לשם תשובה נכונה כפי מולא שאתם לא נפי כוונת לבנם, רק בפעם השלישי הטיבו לשאול התוסיף עוד לנלות למלחמה עם בני בנימין אחי אם אחדל? גם ה' נתן חומר מבואר נלוח, עלו כי מחר אתננו בידך; חולם בל ידעתי איך תנוח דעתנו בדברים אלה? הן לא לים אלכי יענה בערמה להשנות עור בדבר, אך יבר דבר ה' וכל מעשהו בחמונה, ואם ישראל לא שאלו בראשו ודעת לבנם לא נראו שפתם, הלא אל דעות ה' נוחן בליות ומוקר טוחות ומה לו לדבר שפתימו? ואם שאלו מי יעלה לין לספק כי הכוונה למען נלח, כי לולא זאת מה יוסיף ומה יתן אם זה לו זה יעלה מחלה? וכבר שאלו בה' לחרי מות יהושע (שופטים א' א') מי יעלה לנו אל הבנעני בתחלה להלחם בו, ובלי לשאול הלשונה האם אעלה ואם אחדל, וכבל זאת ה' היודע מחשבות לנוס השיבם יהודה יעלה, הנה נתתי את הארץ בידו. ואין לומר לפי שבמלחמ' א' היו מושבעין ועומדין להלחם ולבן לא שאלו אך מי יעלה, הלא גם כאן מלחמת ה' לחמו, ואם גם לדעת הרמב"ן (בחבר אביך להלן) טעו בזה, מ"מ לפי מחשבתם שאלו בהוגן, ואף כי אמרינו גם ביהושע שאל בה' טרם נלחמו למלחמה עם לנעני כנען כמ"ש ויאמר ה' אל יהושע אל תירא מפניהם (יהושע י' ט') וכמ"ש הרלב"ג שם ו"ל: וידמה שאל יהושע את פי ה' על זה, וכן הוא (שם י"א ו') ובודאי לא היתה שאלתו מי יעלה בתחלה שהרי ידע שהאלון יעבור לפני העם, וגם אין זה מענין התשובה. וגם בשאלה בפעם השנית התוסיף לגשת למלחמה וגו' מבואר הכוונה שענינו האם אלליח? כי למען יפלו שוב חללים לבני בוניהם ע"ז לא היו לריכים לשאלה, וכבר הרגישו בזה גם מז"ל גם יתר המפרשים, ומז"ל אמרו סנהדרין (דף ק"ג ע"ב) שנענשו ישראל על דבר פסל מיכה ע"ם, ולדעת הרמב"ן (בשלח ויראל) לא היו לאבדי גבעה קטל מספט מות, כי לא ענו לפת לים אך פלגש והיא מתה מחליה ולא על ידיהם, ואם גם רלוי ליסר האנשים החטאים החלה, הנה היה המשפט הזה מוטל על שופטי שבט בנימין ולא על כל ישראל, עיין בדבריו. חולם בכל הפירושים החלה עוד לא סרה המבשלה כי אם גם גזרה חכמתו ית' לענוש לת ישראל שיסול ממנו עם רב, ישלח בהם חרון אפו בדרך אחר, והרבה שלוחים למקום ולא יחלל לת שם קדשו שהשוריס ותומיס יתנו לומר המשתמע לתרי לפי, כי זאת היתה דרך קשמי העמים ותרפיהם (מרחקעו) (וכמו שהכחוב לקמן בשם הרמב"ם), וכבר למרו מז"ל שיהושע בקש מעבן שלא להוליא לעז על הגורל (שהיה ע"פ ה"ות) לפי שעתידה הארץ ליחלק בגורל, וא"כ איך נאמר שהקב"ה לא חס על כבוד השוריס ותומיס ויתעה את עמו בדרוש קדשו? להתיר הספקות החלה הגני לומר: הנה תבלית המשכן היתה לעמוד שם ולשרת לפני ה' בקרבנות שונים, ותבלית הקרבנות היתי כמו שכתב הרמב"ם (והרלב"ג בהקדמתו לספר ויקרא, שעדו מכמה מקרואות ומאמרי רז"ל, עיין בהמעמר לם' ויקרא פרשת לחרי מות בענין שעיר העזאזל) להרחיקם

תרגום אשכנזי

לע אונד דאָ גאָרן אין עמ־
פּפֿאַנג

ר ש " י

יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת
התכלת לעשות מהן את הבגדים:

תצוה כח

תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ: פ

ועשו

תרגום אונקלוס

וְיַת צֶבַע זְהוֹרִי וְיַת בּוּצָא:

ויעבדון

באור

שגגה את הכל מנו הס ושקלו ואמרו למשה, כדכתיב ויהי זהב התנופה (לקמן ל"ח כ"ד):

ועשו

המעמר

מע"ז, כי היו רגילין כל עם ועם לנטות היכלים לאלהיהם ולהעלות לו עולות וזבחים והיה מן הנמנע לעקור הרגלה הזאת מבני אדם בימים ההם, ולזה ציוה הקב"ה לבנות לו בית ולהקריב לשמו לבדו ולא יזבחו עוד זבחיהם לשעירים עיין בדבריו. והוה נודע הוא כי לכל העמים היו בעת ההיא בהיכליהם לפודים ותרפים וקוסמים לשר בהם בהגיהם נחש ינחשו להגיד העתידות, ולזה רחמה תכמתו ית' לשר ציותה להכרית מקרב עמו כל מעונן ומכשף וקוסם קסם לתת לעמו משפט התורים ותומים ולילו לבדו ידרשו לדעת מה יעץ לה, ועל פיו ילכו ויבואו, ולא ידרשו עוד לא לגלילים, וכבר רמז הרשב"ם לזאת הכוונה כי לאמר על ונתת אל חושן המשפט את התורים ואת התומים וז"ל: בעין השבעות של שמות בדבר הקב"ה שהיה נותן בחושן להגיד משפט ולריבים, ואם העמים מגידים להם תרפיהם וקסמים שלהם ברוח טומאה להבדיל כמה הבדלות בין טומאה לטהרה ק"ו לקדושה שיגדת עכ"ל, ויען היה דבר הח"ת סוד נעלם מלך לבן לא גלה ה' סודו כ"ז לעבדו נאמן ביתו, ולו לבדו הרשה את מהותו ולזה ציוה בעלמו את התורים והתומים על החושן ועיני זר לא יחזו בהם, ולזה נקרו בה"ת הדעת בלשון יאמר התורים והתומים תהיה אל החושן, ומזה לדונינו הורה להחרן לוי ישמם בהם ובמה יכין את נשיא שחוטל עליו שבט אלהי ותאיר עינו בחור החמת להגיד מיצרים, ולהחרן מסר זה לבניו ובן בנו דור היה הכהן הגדול מוסר זה הסוד לבהן העומד תחתיו. והרמב"ן בתב וז"ל: ולאשר אחר אותן משה בהן השמות הקדושים של התורים והתומים היו נודעים במוסרה ממנו לגדולי חכמי ישראל שמסרם להם עם שאר ספרי תורה עכ"ל. ויען התורים והתומים היו לעורר כוונת הכהן עד כי ישרה עליו רוח ממרום ויתן תמים, לכן היה מן האשר לחיים המוכשר לשבט אלהי לשאול בחפוד אחר שנעשה בתבנית לפוד לשר חושן וח"ת מחובר עמו, וז"ל הרלב"ע ואשר הוא רגיל בדברי התורים והתומים שהיו על חושן המשפט היה יוכל להגיד לשואל החפוד לבדו רק לא בכל עת עכ"ל, וכבר הסכים בדבר הזה גם חיים ריבו הרמב"ן ז"ל שאמר שהחפוד שאול בן דוד היה בד לך כדמות לפוד שעשה משה, לך שלדעתו הי' בו גם חושן רק בלא ת"ת (ואין זה במשמעו) והלביש אותו את הכהן שהיה מבני נביחים ושואלים בו ונענין לפעמים וכמ"ש ר"ת עכ"ל. וחולם בחשר בלחה לפעמים רוח ה' על כהן ובחר להוציא לאור משפט אמת גם בלי ת"ת כן יארע להיפך שלא לא ידע הכהן להשתמש בו ברצוי לו שלא היה בעת ההיא מוכשר לקבל שפע אלהי שהיה שואל ואין קול ואין עונה, וכבר אמרו חז"ל ביומא (דף ע"ג ב') שבשביל דוד מפני מה שלמה שאל לפניהם בת"ת ולא נענה ולפוך נענה ונסתלק לפניהם מכהונה גדולה ועלה לפוך תחתיו, וכן לא מלאנו מימי דוד ואילך כי שאלו את פי ה' בת"ת רק שאלו נביאים, וכן אמרו חז"ל שפסקו ת"ת כי לא ידעו הכהנים להשתמש בו ברצוי. ואם כן היה הוא לינוי רחוק הוא בעיני כי לפעמים שם שאל כהן אחד שלא הבין את כל לנו לקבל השפע האלהית שהשרה עליו רוח ה' רוח עלה וחכמה שיגיע השגה בלתי שלימה רק מגולגלת ועינוי יפזו זרות כי לא ישמע מה ידבר אל ומה יען אלהי ישראל בהשגה חמתי וכרורה, ולכן יצא המשפט מעוקל, וכבר היה קרה גם בשני שאלית רחשונות בפלגש בגבעה, כי אך בפעם השלישית נאמר ושם אהרן בניות ה' ופנחס בן אלעזר ונו', והנה נאמר שאך בו ביום נצא אהרון לפני ארון ושאל פנקם, אך בשני פעמים הראשונים היתה השאלה ע"י לוים לחוד וגם לא לפני ה', וכן בתב הרד"ק וז"ל: והיום הזה עמד לפני הארון והתורים והתומים עמו, וידמה כי בשאלות הראשונות לא שאל הוא ע"כ, והרדי"ק נדר מלנו ותר ואמר, ובהתחנר תשובת העם ופעקתו עם הכנת הכהן הנשאל והמקום אשר בו היה בעת השאלה היתה תשובתו שלמה כי שאר פעמים לא הי'

הכהן

תצוה כח

תרגום אשכנזי קפר

(ו) וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת ה׳

וארגמן

(ו) פּאַנג נעהמען. (ו) דען מאַ־
טעל זאָללען זיא מאַכען פּאָן
גאָלד, בלויער, פורפורנע־

תרגום אונקלוס

ר ש "י

(ו) וַיַּעֲבְדוּן יַת אֵיפּוֹדָא דַּהֲבָא תְּכֵלָא

וארגונא

(ו) ועשו את האפוד. שם נתתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות

הרי פירושן פרקים ויסגה הקורא בלריכן לכך יהי נותב מעזיהם כמות שהוא למען ירון קורא בו ואחר כך לפרש על סדר המקראות: האפוד עשוי כמין סינר של בגיס רוכבות סוסים וחוגר לותו מלחוריו כנגד לבו למטה מלילו רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחזב מחובר ברחבו על פני רחבו מעשה לורג ומלריך לכתן ולכתן בדי להקיף ולחגור בו והנתפות מחוברות בחזב אחד לימין ואחד לשמאל מלחורי הכתף לבני קלות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדות לו על שתי כתפיו והן כמין ב' רלועות עשויות ממין האפוד לריכות בדי שיעור לזקפן אלל לוחרו מכאן ומכאן ונקבלות לבניו לעטה מכתפיו מעט ולבני השם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבלות נתונות ברלשיהם לפני כתפיו ושתי עבותו' הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשן בשני קלות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני רלשי הערשרות תקועין במשבלת לימין וכן שני רלשי הערשרות השמלית תקועין במשבלת שבכתף שמאל נמלא החשן תלוי במשבלות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשני קלות החשן בתחתיתו וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה ברחבו התחתון המחובר בחזב טבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבים זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחזב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך ומוזר: זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר. ה׳ מינים הללו שזורין כגון חוט וחוט

היו

באור

(ו) ועשו את האפד, בתחלה אנהר לך מעשה האפוד והחשן כמות שהוא, למען ירון הקורא בו, ואח"כ אפרש על סדר המקראות: האפוד עשוי כמין סינר של בגי' רוכבות סוסי', רחבו ברוחב גבו של אדם מבחף לבחף, ואורכו מגיע מלוי הידי' מלחוריו עד הרגלים, ויש לו כמו שתי ידות מאחוריו עמי, יוכלות ממנו לבאן ולבאן לאחוז אותו בהם והם הנקראי' חזב האפוד ותופר עליו שתי כתפות כמין רלועות עשויות ממין האפוד, אחת לימין ואחת לשמאל, והן

עולות

ה מ ע מ ר

הנהן הגשאל פנקם אזר רוח ה' דבר בו עכ"ד, הנך רואה כי לדעת החכמים הללה היה הלמת נעדרת בשתי תבונות הרלשונות מפלת פסרון שלמות הכהן הגושל ורחוק החרון, ולבן כל לחשוב זאת לזר לא נאמר שפעם הרלשון והשני שהל כהן אחד לא הבין לבו לבוא בפוד ה', והיה לבוא רק לפוד בד בלא לורים ותומים כמו לכיתר ביער תרת, וא"כ אמר רק על פי הדמיון והלומד (וכמ"ש הרלב"ע והרמב"ן שבזה התופן לך לפעמים הכליף ה' בידם) והוא תשב כי מחזה שדי יחזה וקול אלהי' מדבר אליו, ובאשת רק חזון לבו ותמונת רעיונין רואה כי מי לא ינבא שישראל יעשו חיל בגד בני בנימן כי היה מספר בני ישראל ברבע מאות אלף איש ובני בנימן עשרים ושנה אלף ויושבי גבעה שבע מאות, וגם אחר שנגפו ישראל ביום הראשון עוד לא היו בני בנימן העזירי מן מחזה ישראל, והדעת נותנת שאם יתחזקו ויהיו לבני חיל כי ינלחו, גם לא תחפלל על שאמר יהודה יעלה בתחלה, כי בבר נודע היה שה' אחר נהם ליעבור לפני העם כמו שבא בתחלת ספר שיפטים, ומה שאמר הכתוב ויאמר ה' יהודה יעלה וכן ויאמר ה' עלו אליו (כ"ג) המובנה אלפי מחשבתו ה' השיב בואת והוא נגד לעם בשמו. ואם ירע זאת בעיני הקורא הנעי' לאת דופי בכהן גד עליון, כי אם גם לא נדע אם הוא מהנשארי' הנם בלאשר בעיני כל ישראל עליו להגיד להם מה דבר אל, לא יתכן כי אזה רק משלות שוא ומדוחים, להנבא בשם ה' והוא לא דבר — לכה נא ונעשה פשרה בינינו ונאמר שבאמת השיב דבר מה מעלת עליון אך לא היתה השגתו ברורה כפי הראוי לאיש אשר יגלה סוד קדוש ישראל, ומנה נאמת היתה עלת עליון לאת עוז לישראל אך בתופן שיבאר להלן והוא שישים ישראל תורב לבני בנימן, אך שבכהן השואל לא השיג זה מפשרון מעלתו ומהעדר האחרון והו"ת עד כי עמד פנחס בחיר ה' לאורים ותומים,

שהשיג

תרגום אשכנזי

טהער, האַראָטהער וואָל־
לע, אונד פֿאָן גאַרן גערראהט,
קונסט־

ר ש ״ י

היו מרדדין לת הזהב כמין טסיס דקין וקולקין פתילים מהם ושוין לותו חוט של זהב עם שד חוטין של תכלת וחוט של זהב עם שד חוטין של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בשם שכל המינין חוטן כפול שנה וחוט זהב עם כל

תצוה כח

וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר

מעשה

תרגום אונקלוס

וְאַרְגְּוָנָא צֶבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר

עובד

באור

עולות מלאורי הכהן על שתי כתפיו, ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט, וקובע בכל כתף וכתף לבן שהם מרובע מוזקע בבית של זהב המקיפו מלמטה ומלבע רוחותיו, והבית ההוא נקרא משבלת, והמשבלות נתונות בראשי הכתפות, לפניו של כהן: מעשה החשן מפורש בכתוב ונותן על לבע זויותיו לרבע טבעות של זהב, ונותן שתי הטבעות של מעלה שבחשן נתלה בהם, שתי עבותות זהב, והם הנקראין שרשות, לפי שעל ידם החשן נלאז ונשרש בכתפות האפוד, ונותן בשתי הטבעות של מטה, שהן כנגד הדדים, שני פתילי תכלת: וכן נותן באפוד לרבע טבעות, שתי בכל כתף וכתף, לאת מלמעלה נראת הכתף, ולאת מלמטה לכתף למעלה מן החגר, ונותן שתי עבותות זהב בשתי טבעות שלמעלה, והם הנקראין שרשרות, ולא״כ מבנים קלות העבותות של תחן בטבעות שלמעלה בכתפות האפוד, ומבנים שני פתילי התכלת שבא־לי החשן בשתי הטבעות שלמעלה מבגד האפוד, ומוריד לת השרשרות שבטבעות בכתפות האפוד עד טבעות החשן העליונות, כדי שידבקו זה בזה, ולא יזח החשן מעל האפוד: כמלא כשלובש החשן עם האפוד יהי׳ החשן על לבו בשוה, והאפוד מלאוריו, ובגד האפוד קשור תחת החשן, ושתי הכתפות עולות מעל האפוד ויורדות על כתפות הכהן לפניו, ובהן שרשות החשן תקועות ונלאזות, ושתי שלשלות של זהב יורדות מעל כתפיו מבחן ומבחן על טבעות

המעמר

והזיג כל מה שיש להזיע, כי אין ספק לכלי שהה שנאמר ויהם ישראל (שם כ״ט) היה בעלת פנחס ע״פ דבר ה׳ בלא״ות, ויגיד עליו רשו במלחמת העי שה׳ אמר ליהושע שים לך לאורב (יהושע ח׳ ב׳) וגם שם בא אליו הדבר ע״י לורים ותומים, וכמו שהבאתי לעיל בשם הרלב״ג שבכל מקום שנאמר ויאמר ה׳ אל יהושע הכוונה שעאל לת פי ה׳, וזה היה בא״ות כי בן מפורש הוא בתורה ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה׳ (במדבר כ״ז כ״א), וא״כ החשבון היה רק בחיק מקבל השפע ולא אליה בהשפע עלמה, כי בנוחת ה׳ נרה מחירת עיניים, ולא תבוא ע״ד הספק ובלתי מבחרת בדרך קוסמי העמים שידברו דבר מסופק כל כך עד שאיך יפול הדבר בל נוכל להבחיש האומר על פניו, גם לא אבל ה׳ זה לת שם קדשו כי לא הבטיח בשום מקום שהם יתחשב הכהן באפוד בד בלא א״ות ובלא אורים שיהיה המשפט ע״פ ה׳. וע״פ הדברי׳ האלה יותר לך ספק עלום לשאר עליו ככר בתעוררו המפרשי׳ והוא בשאלות דוד פעמים בשאלים שם ילך להלחם עם פלשתים (ש״א כ״ג ב׳ ד׳), והרלב״ג אמר ז״ל: ויתכן שנאמר, והוא הנכון לדעתי לפי מה שאחשוב, כי הלשון הראשון היה מסופק וכבר היה לפשר שיבין שאם ילך והכה בפלשתים הנה יושיע לת יושבי קעילה לבל לא זולת זה, לבל לא יהיה זה המאמר הבטחה שיכה לת הפלשתים, ולזה ירלו לחנשי דוד מרידת קעילה, הלא תראה בענין פלגש בגבעה מה שקרה ליזרעאל מהרע מפני הספק שיהיה בלשון בחשבו שהלו בשלים בשלא דקדקו בו, ולזה הסכים דוד לשאול בשלים פעם שנית על זה, ובא״ל התשובה בזולת שום ספק שירד אל קעילה, והש״י יתן לת פלשתים בידו ע״ל, ומה יולדקו דבריו ע״פ דרכנו, כי דוד בשבר הפחידו לותו לנשיו ירלו בחמת מולי לניתר שהיה שך חנור לפוד בד, וגם לא היה השאלה במקום האורן מולי לא הזיג הבגד שלימה ויש עוד תנאי בדבר בענין פלגש בגבעה שהיה לריך לשום לרב בשבר בארנו, מולם לחרי שאאל עוד וה׳ השיבו קום רד קעילה וגו׳ הבין שלניתר הזיג השגה שלימה ולין לו רק לקום ולרדת. והנה לת כל זאת רליתי ונתתי אל לבי לפרש בענין העמוק הזה, ושם שניתי, שלהים נטונו יבפר בעד העוגה וינאני בדרך לממת, כי רק לותה תפלתי בעותות.

תצוה כח

תרגום אשכנזי קפה

מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב: (ז) שְׁתֵּי כְתֵפֹת

קונסטוועבעראַרבייט: (ז) עם זאַללען צוויי שולטערשטיק:

חברת

תרגום אונקלוס

ר ש "י

קע

עוֹבַד אוּמָן: (ז) תַּרְתֵּין כַּתְפִין

מלפנן

כל לחד ולחד ולחבר בך יהוה לת כלס בלחד ומלח מוטן כפול עשרים וממנה וכן מפורש במסכת יומח. ולמד מן המקרח הזה וירקעו לת פחי הזהב וקלן פתילים לעשות לת פתילי הזהב בתוך התבלת ובתוך התרגמן וגומר. למדנו שחוט של זהב עשה כל מין ומין: מעשה חושב. כגון פירשתי שהיח לריגת שתי קירות שלין לורת שני עבריה דומות זו לזו: (ז) שתי כתפות וגומר. הסינר מלמטה ומחבר החפוד

באור

טבעות החזן, ושני חוטי תכלת מרוכסין מתחת לתילי ידיו משתי טבעות החזן התחתונות עד שתי טבעות בתפות החפוד התחתונות שהן למעלה מן החשב. (כן נרחה דעת הרמב"ם ז"ל פ"ט מהלכות כלי המקדש (הלכה ח' וט' וי' וי"ח), לחרי הדקדוק בדבריו, והחמת שנספרי הרמב"ם שלפנינו בחוב לף בפעם הרחשון, בטבעות שהזכיר בטבעות החזן, והם הנקרחי' טרשות (שם הלכה ח'), וחולם כפי הנרחה מהמשך לשון הרב ז"ל, ט"ס הוח, ול"ל והם הנקרחים טרשות, כמו שקרחם הבתוב, כי לדעת רבינו ז"ל נרחה שהיו שם לרבע טבעות, שתי' בראש החזן הנזכרות בפסוק כ"ג, ונקרחים שם טרשת, הבחם הרב ז"ל שם הלכה ח', ושתי' לחרות בטבעות שעל בתפות החפוד הנזכרי' בפסוק י"ד לכל המשבלות, והם הנקרחי' שם טרשות, והרב הביחם שם הלכ' ט', וזהו שהזכיר רבינו שמבנים עבותות החזן בטבעות החפוד, ומוריד טרשות שבטבעות החפוד עד טבעות החזן העליונות), ולדעת רש"י ז"ל לח היו שם לחח שתי עבותות תחובות בשתי טבעות החזן העליונות, ושני רחשי הטרשת הימנית תקועים במשבלת שבבתף הימין וכן שני רחשי הטרשת השמחלית תקועים במשבלת שבבתף השמחל, ולפי' הטרשות שבפסוק כ"ב הן הן הטרשת שבפסוק י"ד, ושין בהן הבדל חחד בשם, פעם יקרחם בפי תמונתן, שהיו שלשלות, ופעם בפי תכליתן, שהיו עשויות לדבק בהן החזן עם החפוד מלמעלה. וכן לח זכר רש"י ז"ל לשון הרב שהשלשלות הן תקועים במשבלות, לם היו גם שתי טבעות בבתפות החפוד במ"ש הרמב"ם ז"ל, לו על לופן לחר. ומשמעות הבתוב בפשוטו וחלה פקודי כדברי רש"י ז"ל, שהטרשות הן הטרשות, שלח זכר שם בי לם שתי עבותות, וכן משמע משם שלח היו בבתפות החפוד למעלה טבעות כלל, כי לם משבלת לבד, ובהן היו רחשי השלשלות נתונים וקבועים בחופן שלח נזכר. ודעת הרמב"ם ז"ל כדעת רש"י ז"ל בענין העבותות, שלח היו שם כי לם שתים, וחולם בתמונת החפוד לו דרך לחר, ולדעתו החפוד עשוי כמו חלי מלבוש ממחניו של לדם ולמטה, ומכסהו בין מלפניו בין מלחריו, והכתפות מכסות לת כל הגוף של לדם ולחריו ממחניו ולמעלה, וכתב שהם לח היו חוברות הבתפות יחד, שלח בחלו שתי רלועות עולות על לוחרו, ומתחברות לטרשות החזן מלפניו, ת"כ בשהבין עסוק בעבודה וכופף לת לוחרו למטה יהו נופלות הבתפות ומתפרדות, והחזן נוכל, (הס"ד, וחח"כ מתזיל דבור לחר, של שני קלותיו, שמחריו של כהן, קלות החפוד העליונו' מעל חזב החפוד, כן הוח ברמב"ם כ"י, ונדפס בשגוש, כחלו הכל דביר לחד, ובעל קרן שמואל נלחה לפרשו) עכ"ל הרמב"ם ז"ל, וחולם מלשון הבתוב שקרחם בתפות, ולמר שתהיינה הבתפות של שני קלות החפוד, משמע שלח היו הבתפות מבסות לת כל גבו של כהן, כי לם עולות בעין רלועות, כמ"ש רש"י והרמב"ם ז"ל, ולח הי' רש"י ז"ל מתירלח ליפלו, כי לם בטח בחבורן לטבעות החזן, ובתב שע"י כך הן נחזות מלפניו בנגד לבו, ולחין נופלות: זהב וגו', חמשת מיני' הללו שזורי' בכל חוט וחוט, היו מרדדין לת הזהב במין טסי' דקים וקובלין פתילים מהם, וטווין לותו חוט של זהב עם שם חוטי תבלת, וחוט של זהב עם שם חוטי לרגמן, וכן בתולעת שני וכן בשש, ולח"כ שוזר לת כלס בלחד, נמלח חוטן כפול כ"ח, כן מפורש במס' יומח (דף ע"ב ע"ח), ולמד מן המקרח הזה, וירקעו לת פחי הזהב וקלן פתילים לעשות (לת פתילי הזהב) בתוך התבלת ובתוך התרגמן וגו' (לקמן ל"ט ג'), לזדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין. (רש"י): מעשה חשב,

תרגום אשכנזי

חִבֻּרֹת יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר: (ח) וְחֵשֶׁב אֲפָדָתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר: (ט) וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (י) שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית

כתולדתם

קע דאַראַן נעהעפֿטעט זיין אַן ביידען עקקען, וואָדורך ער בעפֿעסטינט ווירד. (ח) אינ דאַז גירטעלכאַנד דעס מאַנטעלס, וועלכֿעם דאַראַן זיטצט, זאָלל פֿאָן גליכֿער אַרבייט אויס איינעם שטיקקע מיט אויהם זיין, פֿאַן גאָלד, בלויער, פורפוראָטהער, האָכֿראָטהער, וואָללע אונד גאַרן נעדרעהט. (ט) דוא זאָללסט צוויי שהם־שטיינע נעהמען, אונד דאַרין איינשטעכֿען לאַמסען דיא נאַמען דער קינדער ישראל'ס, (י) נעמליך ועכֿם פֿאָן איהרען נאַמען אין דען איינען שטיין, אונד דיא נאַמען דער ועכֿם איבריגען, אין דען צווייטען שטיין, נאַך דער

תרגום אונקלוס

מַלַּפָּפָן יְהוֹן לֵיהּ עַל תְּרֵין סְטָרוֹהִי וְיִתְלָפֵף: (ח) וְהֵמְיָן תִּקּוּנֵיהּ דִּי עֲלוֹהִי כְּעוֹבָדֵיהּ מִנֵּיהּ יְהֵי דַּהֲבָא תְּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר: (ט) וְתִסַּב יָת תַּרְתֵּין אַבְנֵי בוּרְלָא וְתִגְלוֹף עֲלֵיהֶן שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (י) שִׁתָּא מִשְׁמָהָתְהוֹן עַל אַבְנָא חֲדָא וְיָת שְׁמָהָת שִׁתָּא דְּאִשְׁתָּאַרוּ עַל אַבְנָא

תנייתא

רש"י

הפסוד היא הקשורה ולמודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים ומגבו של כהן היו מחוברות בחגב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות לחת כנגד כל כתף וכתף וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חשורן לטענעות החשן נחחזין מלפניו כנגד לבו שהן נופלות כמו שמפורש בענין והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי לחנוי שהם קבועות בהן לחת בכל לחת: על שני קלותיו. על רחבו של לפוד שלא היה רחבו חלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד הלילים שקורין קוד"ם [יחזקאל מ"ד] לין מוגרים במקום זיעה לא למעלה מהליליהם ולא למטה ממתניהם חלא כנגד הלילים: ומחבר. הפוד עם לותן שתי כתפות הלפוד יחבר לותם במחט למטה בחגב ולא יחרגם עמו חלא לורגם לבד ולחר כך מחברם: (ח) וחגב לפודתו. וחגור שעל ידו הוא מלפדו ומתקנהו לבהן ומקשטו: חשר עליו. למעלה בשפת הסינר היא הקשורה: כמעשהו. כלריגת הסינר מעשה חגב ומחשת מינין כך לריגת החגב מעשה חגב ומחשת מינין: ממנו יהיו. עמו יהיה לרוג ולא יחרגנו לבד ויחברנו:

באור

מפורש למעלה בפ' תרומה (כ"ו ח'): (ז) חברת, מחברות לת הלפוד עם החשן: אל שני קצותיו, לל רחבו של לפוד, שלא היו רחבו כנגד גבו של כהן, וגבהו עד כנגד הלילים שקורין קוד"ם (בל"ז עוועבֿגען), שנאמר לא יחגרו בזיעה (יחזקאל מ"ד י"ח), לין מוגרין במקום זיעה, לא למעלה מלילהם, ולא למטה ממתניהם, חלא כנגד לילהם. (רש"י): וחבר, שילרוג הכתפות לבד, ויחברם במחט עם חגב הלפוד: (ח) וחשב אפדתו, ת"ח והמין תקוני, חגור שעל ידו הוא מלפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו: אשר עליו, למעלה בשפת הסינר: כמעשהו, מעשה חגב ומחשת המינין: ממנו יהיה, עמו יהי' לרוג, ולא מחובר ע"י

כִּתְוֹלְדֹתָם: (י) מַעֲשֵׂה חָרַשׁ
אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח אֶת־
שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מְסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב
תַּעֲשֶׂה אֹתָם: (יג) וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי

האבנים

תרגום אונקלוס

חַנְיָתָא כְּתוֹלְדָתְהוֹן: (יא) עוֹבַד אוּמַן אַבֶן
טָבָא בְּחַב מְפָרַשׁ בְּגִלַּף דְּעִזְקָא תְּגִלּוֹף יַת
תַּרְתֵּין אַבְנַיָּא עַל שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מְשַׁקָּעָן מְרַמְּצָן דְּדַהֲב תַּעְבִּיד יַתְהֵן:
(יג) וְתִשַׁוֵּי יַת תַּרְתֵּין אַבְנַיָּא עַל כְּתֵפֵי

אפודא

תרגום אשכנזי קפו

אָרדנונג איהרער געבורט.
(יא) נָאך דער קונסטאַרביט
איינעם שטיינשניידערס, וויא
איין זיגעל געשטאַלטן ווירד,
זאָללסט דוא ריא בידען שטיי־
נע שטעבן לאַססען נאַך דען
נאמען דער קינדער ישראל,
אומרינגט פאַן גאָלדענען איינ־
פאַססונגען זאָללסט דוא זיא
מאַכן. (יג) דיעזע בידען

ר ש " י

(י) כתולדותם. כסדר שנולדו ראובן
שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי על האחת.
ועל השנית גד ואשר יששכר וזבולן ויוסף
ובנימין מלא זבן הוא כתוב במקום תולדתו
כ"ה אותיות בכל אחת ואחת: (יא) מעשה
חרש אבן. מעשה לומן של לחנים. חרש
זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו ולפיכך הוא
נקוד פתח בסופו. וכן חרש עליס נטה קו
[ישעי' מ"ד] חרש של עליס. וכן חרש

גרזל מעלד [שם] כל אלה דבוקים ופתוחים: פתוחי חותם. כתרגומו כתב מפרש בגלף דעזקא
חרוטת האותיות בתוכן כמו שחורלין חותמי טבעות שהם לאחוס לאגרות כתב נכר ומפורש: על
שמות. כמו בשמות: מוסבות משבצות. מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב
כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצת נמלאת המשבצת סובב' את האבן סביב ומחבר המשבצת

נכתפות

באור

מחט: (י) כתולדתם, כסדר שנולדו, ראובן שמעון לוי יהודה דן ונפתלי על האחת, ועל
השנית גד ואשר יששכר זבולן יוסף בנימין מלא, זבן הוא כתוב במקום תולדתו [ואינו קרוי לו
בנימין (בראשית ל"ה י"ח)], כ"ה אותיות בכל אחת ואחת עכ"ל רש"י ז"ל, ופליאה גדולה בעיני
על הרב ז"ל שפי' הכתוב הלא כאן, דכסותה (דף ל"ו ע"ח) נחלקו חז"ל בדבר זה, לת"ק
דבריהם הוא כתולדתם ולא הראשונה כתולדתם, מפני שיהודה מוקדם והיו השמות כתובי'
על הסדר הזה, יהודה ראובן שמעון לוי דן נפתלי, ולר' מאיר בן גמליאל אין כתולדתם
מורה כלל על הסדר, כי אם על השמות, שיהיו נקראים כמו שקראו להם אביהם, ולא
בשמות שקרא להם משה, ראובן ולא ראובני שמעון ולא שמעוני, והיו כתובים כסדר שנזכרו
בתחלת ואלה שמות, ראובן שמעון לוי יהודה יששכר זבולן בתחת מהן, בשני' בני רחל תחד
מהן ותחד מהן, ובני השפחו' בשמלע, כזה, בנימין דן נפתלי גד אשר יוסף, כן פירש"י
ז"ל שם בעלמו, וא"כ דבריו כאן בתומת דלא כאן. והרמב"ם ז"ל (בפ"ג כ"המ הל' ט')
פסק כר' מאיר בן גמליאל, ולא כמו שפירש"י ז"ל את דבריו, כי אם לדעתו על הסדר הזה
היו כתובי' ראובן לוי יששכר נפתלי גד יהוסף בתחת מהן, ובשני' שמעון יהודה זבולן דן אשר
בנימין (מסכת יו"ד שני') (עיין כ"מ והגה"ה שם): (יא) מעשה חרש אבן, מעשה לומן של
לחנים, חרש זה דבוק לתיבה שלאחריו, לכך הרי"ם בפתח, וכן חרש עליס (ישעיה מ"ד
י"ג), חרש ברזל (שם י"ב), וכתב הרשב"ם שמקל דגש הוא כמו גגג, לבן המי"ת קמוצה,
ולא חטופה עכ"ל, כ"ל שקלו הי' הנפרד ע"מ חבש, דבר בשני קמלין, הי' ראוי להיות
נסמיכות בת"ס המי"ת: פתוחי חתם, כתרגומו כתב מפרש בגלף דעזקא, חרוטת האותיות
בתוכן, כמו שחורלין מותמי טבעות, שהם לאחוס לאגרות, כתב נכר ומפורש: על שמות, כמו
בשמות: מסבת משבצות, מוקפות האבנים במשבצות זהב, שעושה מושב האבן בזהב כמין

תרגום אשכנזי

שטיינע זעטצעסט דוא אויף דיא שולטערבלעטטער דעם מאַנטעלס, שטיינע דעם אַנ־ דערנקענם פֿיר דיא קינדער ישראל׳ס. זאָ זאָלל אהרן איהּ־ רע נאַמען טראַגען פֿאָר דעם עוינגען אויף זיינען ביידען אַכסעלן צום אַנדענקען. (יג) דוא מאַכסט אַלזאָ צווייא איינפֿאַסכונגען פֿאָן גאָלד, (יד) אונד צווייא קעטטען פֿאָן ריינעם גאָלדע מיט ענדקנאָ־ טען פֿערוועהען פֿאָן געפֿלאָכ־

ר ש " י

בתפות המכוד: (יב) לזכרון. שיהא רואה הק"בה השבטים כחוכים לפניו ויזכור לדקתם: (יג) ועזית משבלות. מיעוט משבלות ג' ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקלת לרכן ובפ' החזן גומר לך פירושן: (יד) שרשרות זהב. שלשלאות: מגבלות. לסוף גבול החזן תעשה לותם: מעשה ענות. מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקנים וכפלים כלותן שעושין לבורות אלא כלותן שעושין לערדסקאות שקורין מגבל"ירש בלעז. על ענות העבויות

תצוה כח

הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן: ס שני (ג)וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת זָהָב: (יד) וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְבָּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה

אח

תרגום אונקלוס

אֶפּוֹדָא אַבְנֵי דְכָרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת שְׁמָהָתְהוֹן קֳדָם יְיָ עַל תְּרֵין כְּתֵפּוֹהִי לְדִכְרָנָא: (יג) וְתַעְבִּיד מְרַמְּצָן דְּדָהָב: (יד) וְתַרְתֵּין תִּבְּין דְּדָהָב דְּכִי מְהַחְמָן תַּעְבֵּיד יַתְהֶן עוֹבַד גְּדִילוּ וְיָתֵן יָת תַּבָּיָא

גדילתא

באור

ג׳מ׳ל למדת החזן, ומזקעה נמשבלת, נמלאת המשבלת סובבת לת החזן סביב, ומחבר המשבלות בכתפת האפוד, ולהלן בפסוק י"ז נכיל דעת הרמב"ן ז"ל בזה: (יב) לזכרן, להורות שלרקת השבטי' נזכרי' לפניו יתעלה בכל עת, ובזכותם ירוחמו בניהם: (יג) ועשית משבצת, מעוט משבלות שתים, ולא פי' לך עתה בפרשה זו אלא מקלת לרכן, ובפ' החזן גומר לך פירושן, כ"כ רש"י ז"ל, כי לדעתו השרשרות הנזכרות פה הן הן השרשרות המפורשות בפ' החזן, וכבר הודעתיך שדעת הרמב"ם לחינו בן: (יד) שרשרת, שלשלות: מגבלת, לסוף גבול החזן תעשה לותם: מעשה עבת, מעשה קליעת חוטין, ולא מעשה נקני' וכפלים (כל"ל וכן הוא בכ"י) כלותן שעושין לבורות, אלא כלותן שעושין לערדסקאות שקורין מנגל"ירש, עכ"ל רש"י ז"ל, וברש"י כ"י נמתב לנגיל"ייר, וכן הוא ברש"י דגמרת מכת בילה (דף כ"ב ע"ב), והוא בל"ז (רוכפא"ם), וכוונת רש"י שלא היו השרשרות עשויות חוליות חוליות של טבעות תחובות זו בזו, כעין כפלי ברזל שעושין לבורות, כי אם מעשה קליעה, כלותן שעושין לכלי המוגמר הנקראי' לחז"ל ערדסקאות. ולעתיק לך לשון הרשב"ם ז"ל מכ"י, שנשמט קלת לשונו בהדפסה, מעשה ענות, לפי שיש שלשלאות בענין אחר תחובות זו בזו כעין לולאות, לכך לריך לפרש שהיו עשויות כעין חבלי', מעובתין כתלך נעין חבלים שלנו עכ"ל: ונתחה את שרשרת, של העבותות, העשויות מעשה ענות על המשבלות הללו, והנה לשטת רש"י ז"ל לא לוה פה לא על עשיית השרשרות ולא על קניעתן, כי אם בעבור שלוה לעשות משבלות עם החפוד, זכר גם מקלת לרכן, שכאשר תעשה שרשרות מגבלות על החזן, תתנם על המשבלות הללו, ולשטת הרמב"ם ז"ל לוה כאן להת שתי שרשרות בטבעות שבסוף

כתפות

אֶת־שַׁרְשֵׁרֹת הַגְּבֻלֹת עַל־ הַמִּשְׁבְּצֹת: ס (טו) וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: (טז) רָבוּעַ יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת

ארכו

תרגום אשכנזי קפז

טענער ארבייט, דיא ביידען נע־ פלאכטענען קעטטען זאללסט דוא אין דיא ביידען איינפאס־ סונגען בעפעסטיגען. (טו) דוא זאללסט דען שילד דעם אוים־ שפרוכעם מאכען, קונסטווע־ בערארבי ט, ווי א דיא ארבייט דעם מאנטעלם פערפערטי־ געסט דוא איהן, פאן גאלד, בלויער, פורפוראטהער,

האכראטהער וואללע אונד גארן געדרעהט זאללסט דוא איהן מאכען. (טז) ער זאלל פיערעקקיגט זיין, דאפפעלט איבער איינאנדער, זיינע לענגע איינע שפאננע, אונד זיי־ נע

תרגום אונקלוס

גְּדִילָתָא עַל מְרַמְצָתָא: (טו) וְתַעֲבִיד חֹשֶׁן דִּינָא עוֹבַד אוּמָן כְּעוֹבַד אֵפוֹדָא תַּעְבְּרִנֵּיהּ דְּהַבָּא תְּכֶלָּא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר תַּעֲבִיד יָתֵיהּ: (טז) מְרַבַּע יְהֵי עִיף

זרתא

רש"י

העשויות מעשה עבות על מזבלות הללו ולא זה הוא מקום לווחת עזייתן של ארזות ולא לווחת קניעתן ואין תעשה החזור כאן לזון לווי ואין ונתת החזור כאן לזון לווי אלא לזון עתיד כי גם' החזן מוזר ומצוה על עזייתן ועל קניעותן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקלת לוך

המזבלות שלוה לעשות עם הפסוד וכתב לך זאת לומר לך המזבלות הללו יזוקקו לך לכתחלה ארזות מגבלות על החזן תתנם על המזבלות הללו: (טו) חזן משפט. שמכפר על קלקול הדין. דבר אחר משפט. שמכריר דבריו והנטחתו למת דריש"נמט בלעז שהמשפט מזמם אלא לגזונות דברי טענות בעלי הדינים וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש לשון בירור דברים שמפרש ומברר דבריו: כמעשה אפוד. מעשה חושב ומחשבת מיוחן: (טו) זרת ארכו וזרת רחבו. כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנאמר והיו על לב אהרן בהתפות

באור

בתפות הפסוד, והן היורדות מפס עד הטבעות העליונות שבחזן. ולהרשב"ם ז"ל פי' אחר בזה, לשתיק לך לשונו מכ"י, כי נדפס בשגוש: מזבלת זהב טהור, כעין טס של זהב שים גומין בשמלעותיו להכנים בו רחבי הארזות לחתיכה לחת גסה, שדומה לגבול ולסוף בוט"ון בלע"ז (בל"ח קנאפן), שעושין ברחבי הקנורות של מזי, כדי שתכנס במזבלות עב"ל, ובכאור תבת מגבלות נרחין דבריו, כי יותר רחוי שיהי' הפס התואר מורה על תמונת הדבר ותופן עזייתו, מאשר יורה על מקום קניעותו, ולכן מתורגם בל"ח כפי' הזה: (טו) חשן משפט, לפי שנותני' בפס את החורי' והתמי' שמגידי' משפט ישראל ולכריעם, כדכתיב ושאל לו במשפט החורי' (במדב' כ"ז כ"א), לכן קרוי משפט, כ"כ הרשב"ם ז"ל, וקרוב לו פי' הראב"ע והרד"ק בשרשים שרש חזן, וכן פירש"י ז"ל להלן (פסוק ל'), שעל פס הכתב הניתן בתוכו קרוי משפט, ועניינו דבר שע"י נשפטי' ונוכחים אם לעשות דבר אם לא, וכאן כתב חזן משפט, שמכפר על קלקול הדין. ל"ח משפט, שמברר דבריו והנטחתו למת ריסמ"נט בלע"ז (בל"ח גרינדוינג חויסגיהרונג, ערקלערונג), שבמשפט מזמם ג' לשונות, דברי"ט נגות הבעלי דינין (בל"ח רעכטען, זיינע רעכטזאכע חויסגיהרען), וגמר הדין (ריכטען, חורטהייל טפרעכען), ועונש הדין (דאז רעכט וו געריכט בל"ח), אם עונש מיתה, אם עונש מכות, אם עונש ממון, וזהו מזמם לשון ברור דברי, שמפרש ומברר דבריו (חויסגיהרען) שב"ל, והוא קרוב מענין החורים והתמים, על שם שמאיר ומתמים את דבריו: (טז) רבוע יהיה בזול, אחי' תרכו תמה ורחבו זרת שהוא חלי תמה, וכשכופלו לתרכו, נמלא שהוא

תרגום אשכנזי

נע בריישע אויך איינע שפאנ־
נע. (יז) דוא בעזעטצעסט איהן
מיט עדעלנעשטיינען, פֿיער
רייהען ערעלנעשטיינע; איינע

ר ש "י

נכתפות החפוד מלחוריו על כתפיו ונקבלות ויורדות לפניו מעט והחגן תלוי בהן בזרועות וטבעות במו שמפורש בענין: (יז) ומלאת בו. על שם שהאבנים

אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ: (יז) וּמִלֵּאתָ
בּוֹ מִלֵּאַת אֶבֶן אַרְבָּעָה טוּרִים

אבן

תרגום אונקלוס

וְרַתָּא אוֹרְכֵיהּ וְוֶרְתָּא פּוּתְיֵהּ: (יז) וְתַשְׁלֵים
בֵּיהּ אַשְׁלָמוּת אַבְנָא אַרְבְּעָא סְדְרִין דְּאַבֶן

טבא

באור

רבוע זרת על זרת: (יז) ומלאת בו, על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות המחוקות להן, קורא לותן בלשון מלואים, כ"כ רש"י והרשב"ם והרד"ק בשרשים שרש מלא, ולדעת כלם היו האבנים מסוקעות בנתים של זהב הנקראי' משבצות, המקיפות לותן מלמטה ומלרבע רוחותיהן, וכ"כ הרמב"ם ז"ל (בהל' כ"המ פ"ט ה"ו), והרשב"ן ז"ל הסיג על זה בפ' תרומה (לעיל כ"ה ז'), ולדעתו משבצות כדברי האקלוס שתרגם מרמלן, והוא שיעשו מלמטה מוסב כמדת האבן, ומוליאין ממנו מזלג שלש האבנים שיחזו את האבן, מלשון חז"ל ומפקי לי' ברמלא דפרזלא, כגון דבזעיה ברמלא דפרזלא (שבת דף ק"ג ע"ח), וכן יעשו גם היום בכל אבן יקרה בטבעות, כדי שתתרחה מכל לד, ולא יטבע יפי' והדרה (נקרא בל"א דורכזיכטיג געזעצט), וכתב עוד ותדע לך שהוא כן, שהרי שתי שרשרות שהב התחובות בשתי הטבעות שבאחן תקועות במשבלות שבכתפות האפוד, ואם המשבלות בתי' הם למוסב האבנים, היאך יתקעו בהן שרשרות (וכבר כתבנו למעלה דעת הרמב"ם ז"ל, שהיו שם שתי טבעות להאבנים בהן השבלות, וכ"כ יוסיפון בקדמוניות לרומיים פרק ח' ספר ג'), ומה יעשו שם גומות שבהן (הכוונה לאם היו שם משבלות לחרות, שלא למוסב האבנים, כי אם להאבנים בהן השרשרות, איך יכנסו השרשרות בגומות שאינן מפולשות מעבר לעבר?), אבל הן מזלגות כמו שאמרנו, ונקבי השרשרות נכנסי' בהם, וממנו לפי דעתי כי לחזקי האבן (שמואל ב' ח' ט'), לשבי' בידם רמזים, ונראה שהם מזלגות לחפוש הנוקבים, כמו שאמר והנה הרכב ובעלי הפרשי' הדביקהו (שם ו'), ופי' מסגת משבלות, שיעשה רמלי זהב סביב, ועל דעת האקלוס שאמר מתקען מרמלן היו האבני' מסוקעות תוך הנתים, והיו יולאין מהן רמלי' מקיפין לותן ולוחזין בהן מלמעלה עכ"ל, ועינן המלואים הנזכר באבנים על דעתו שתהיינה האבנים שלמות שנברתו בך, ולא תהיינה לבני גזית שנכרתו ממחצב גדול, או שנחצב מהן בלוס, ולבך תרגם האקלוס לשלמותא מלשון שלמות, כי כל מלוי בליס או נומות תרגם מלוי ממש, אבל בלן תרגם המלוי ללשון שלמות, וכן מלא לחם שבמת לב (לקמן ל"ה ל"ה), תרגם לשלים, כי לינגו דבר שימלא כלי, אבל הוא שלמות, שהיו שלמי' בחכמה, ולבך בחבני החפוד לא נזכר ענין המלואי', לפי שהיו מוכלין נהן שנות בני ישראל, כשאר יעשו מרבי האבן, ולא היו ח"ב במלואתם, אבל בחבני החשן לא תלו השמות בבלי, כי אם ע"י שמיר, כמו שאמרו ז"ל בפ' סוטה (דף מ"ח ע"ב), שבני הללו אין כותבי' עליהן בדיו שנאמר פתוחי חותם, ואין מפרשין עליהן בחומל שנאמר במלואתם, אבל מבי' שמיר וכו'. והרמב"ם ז"ל לא הזכיר השמיר כלל, וכבר תמה הל"מ על זה. והנה הכתוב ובחרשת אבן למלאת (לקמן ל"ה ה' ול"ה ל"ג) דחוק קצת לפי' הרמב"ן ז"ל, שמפרש שידעו לפתח פתוחי חותם בחבנים במלואתם, והרי לפי פירושו ענין המלואים הנזכר בחבנים מורה שלא תהיינה מרובו' פתוחי חות' ע"י כלי, כי אם ע"י השמיר, לולי כוונת הרב ז"ל שידעו לפתח ע"י השמיר בחבנים שלמות: [לאמר שלמה, על דעתי אין בדברי הרמב"ן ז"ל תפיסה על רש"י ז"ל, כי מדברי האקלוס שתרגם מסקען מרמלן, אין הכרע, ולדרכה משמעות הלשון שהיו האבנים מסוקעות בנומות, לא בולטות ע"י מזלגו', כמ"ש הרמב"ן, גם לפי זה יפרש הרב לפי דרכו מלות תשבץ וכן ושבצת החמורים בכתונת, וכתנת תשבץ (לעיל פסוק ד'), ושבלת הכתנת (לקמן פסוק ל"ט)? ובעיקר הדבר שלמה פי' של רש"י נאמרו כי לדעתו לפי שהיו שרשרות, וגם המבאר כתב שלדעת רש"י היו קבועי' בשופן שלא נזכר, נראה לי בכוונת רש"י ז"ל

אֶבֶן טוּר אָדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד: (יח) וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם: (יט) וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה: (כ) וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאֹתָם:

תרגום אונקלוס

טָבָא סִידְרָא קַדְמָאָה סַמְקָן יַרְקָן וּבָרְקָן סִידְרָא חַד: (יח) וְסִידְרָא תִנְיָנָא אִיזְמַרְגְּדִין שַׁבְזִיז וְסַבְהָלוֹם: (יט) וְסִידְרָא תְלִיתָאָה קַנְפְּרֵי טַרְקִיָא וְעַיִן עִיגְלָא: (כ) וְסִידְרָא רְבִיעָאָה כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא וּפַנְטִירֵי מַרְמָצָן בְּדַהַב יְהוֹן בְּאִשְׁלְמוּתְהוֹן: (כא) וְאַבְנַיָא

והאבנים

תרגום אשכנזי קפח

רייהע, אדם, פטרה אונד ברקת, דיעזעם איזט דיא אי= נע רייהע; (יח) דיא צווייטע רייהע, נפך, ספיר אונד יהלום; (יט) דיא דריטטע רי= הע, לשם, שבו אונד אחלמה; (כ) אונד דיא פֿיערטע רייהע, תרשיש, שהם אונד ישפה, אין גאלד געפֿאסט זאלען זיא זיין, וואָ זיא איינגעזעטצט וואר=

ר ש "י

שהאבנים ממלאות גומות המשבצות השתוקעות להן קורט לותן בלשון מלואים: (כ) משבצים זהב. יהיו הטורים במלואות' מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעובי האבן זהו לשון במלואתם כשיעור מלוי עניין של אבנים יהיה עומק המשבצות

באור

ז"ל שלשן המשבצות הנאמרות בפסוק ועשית משבצת זהב (לעיל פסוק י"ג), לותן משבצות של ב' לבני האפוד, כי הן היו סמוכו' יותר אל הכותל '(והן לא נזכרו כלל בכתוב, כי די במה שאמר משבצים זהב יהיו במלואתם (לקמן פסוק כ'), ור"ל כדרכן של לומני האבנים שעושים משבצים, ולשן לוקח לפרש יותר, כי נודע הוא ללומנים, כאשר לא פירשה התורה לותן עשיית שמן המשחה, לך הסתפקה באמר רקח מרקחת מעשה רקח (שם ל' כ"ה), ור"ל בלותן הנודע לרוקחים, כמ"ש שם גם הרמב"ן ז"ל), ולולו היו למטה מהן, במקום חבור בתפות הלפוד עם האבן, והיו כמין ב' תחיבות זהב, ובתוכן גומות, ולפשר שהיו מפולשות מעבר לעבר, כעין טבעות, לך הטבעות בעבור שנקניהן גדולות ועבולות, היו השדרות יוצאות שם ברוחב, יולאות ושוזרות הנה והנה, ובמשבצות היו נלחזות בדוחק ומהודקות יפה, דוגמת מה שפי' הרשב"ם, הניחו המנלר בפסוק י"ד, ולפשר שהרמב"ם קרא למשבצות הללו טבעות, כדרכו בספרו, להעתיק השמות לל לשון מובן לכל קורא, ולכך הוסיף שתי טבעות שלא נזכרו בכתוב]: טור אדם וגו', העולה מכל מה שכתבו המתרגמי' והמפרשים לדעת לבני האבן ושמותן, הוא, שלי לפשר לנו לעמוד עליהן בבירור, ולין בידינו אלא סברות דקות ולולאות מהולאות השמות, המסכימו' לפעמי' עם מקרה לבן טוב ילוע, יאמרו המפרשי' כי היא זאת, והדבר ידוע שלין הראיות הללו מכריעות, כי לבן אחת מקרי' מתאלפי' ולאבני' רבות מקרי' משתתפים, ומי יגיד לנו על איזה מקרה לו על מקרה לזה לבן הוא השם ההוא? לזה ראינו שכל ל' מהמתרגמים בלשונות לחרות הראשונים והאחרונים נאר האבני' הללו כפי סברתו ודעתו, וגם המתרגמים בלשון אחרי שהם אונקלוס ויב"ע והירושלמי לא פתרו אותם על אופן אחד, וכן המפרשים לשר רבו לעמוד עליהן, כמו החזקוני והשתי ונעל שלטי גבורי' שהרבה בהם דברים, אחרי לשר הודה בעצמו שהשתיקה בהם יותר טובה מהדבור הנעל, בלא יתנו עליהם שהיגיעה בזה הענין ללא עזר וללא הועיל, על כן יפה עשה המתרגם האשכנזי שלא פתרם כלל, מון מספיר ויספה, שהן לבני' ידועות עד היום בשמות הללו, ולף בספיר הדבר בספק [עיין מ"ש למעלה (כ"ד י')]. והנה בתבנית האבני' הללו כתב הרמב"ם ז"ל (בפ' כ"ה מ פ"ט ה"ו), שהיו מרובעות, ולא נודע מאין יצא לו להרב ז"ל דבר זה: (כ) משבצים זהב, יהיו העולים: במלואתם, מוקפי' משבצות זהב בעומק שעור שיתמלא בעובי האבן, זהו לשון

וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶיןָ עַל־שְׁמֹת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־
שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־
שְׁמוֹ תִּהְיֶיןָ לִשְׁנֵי עָשָׂר שָׁבֶט:
(כב) וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשֹׁת
גַּבְלֹת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר:
(כג) וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי
טבעות

וועדען. (כא) דיא שטיינע זאללען נאך דען נאמען דער קינדער ישראל זיין, צוועלף, נאך אנצאהל איהרער נאמען. וויא איין זיגעל גישטאלטען ווירד, יעדען שטאם נאך זיין נעם נאמען, זאללען דיא שטיינע נאך דען צוועלף שטעממען זיין. (כב) אן דאס ברוסטשילד מאכסט דוא איינ העננזעל מיט ענדקנאטען פאן גאלדענע ארבייט אוים רייגעם גאלדע. (כג) דוא מאכסט נעמליך אן דעם שילד צוויא גאלדענע רינגע, אונד

בע׳

רש״י

המזבלות לא פחות ולא יותר: (כא) לים על שמו. כסדר תולדותם סדר הלבנים לוקט לרחובן פטדה לשמעון. וכן כלם: (כב) על החשן. נזכיל החושן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין: שרשת. לשון שרשי לילן המלחזין לחילן להלחז ולהתקע בהרן לף הלו יהיו מלחזין לחשן שבשם יהיב תלוי בחפוד והן שתי שרשרות החמורות למעלה בעגין

תרגום אונקלום

יְהֹוָיִן עַל שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּי עַשְׂרֵה
עַל שְׁמָהַתְהוֹן כְּתַב מְפָרַשׁ כְּגְלוּף דְּעָזְקָא
גְּבַר עַל שְׁמֵיהּ יְהֹוָיִן לְתַרֵי עֲשַׂר שִׁבְטַיָּא:
(כב) וְתַעֲבִיד עַל חוּשְׁנָא תְּכִין מְחַשְׁבָן עוֹבַד
גְּדִילוּ דְּהַב דְּכִי: (כג) וְתַעֲבִיד עַל
רושנא

המזבלות ולף שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשון שרשים ולמר שהרי״ם יתירה כמו מ״ם שבלשם ומ״ם שבריקם וליני רולה לת דבריו ללף שרשרת בלשלת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה: גבלות. הוף מגבלות החמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן ובל גבול לשון קלה לשי״מייל בלעז: מעשה ענות. מעשה קליעה: (כב) על החשן. לעורך החשן כדי לקבעם בו. ולף יתכן לומר שתהף

באור

במלותם, כשעור מלוי עניין של לבנים יהי׳ עומק המזבלות, לף פחות ולף יותר. (רש״י), ולפשוטו אמנה יקף לו להרמב״ם ז״ל שלף היו הלבנים עגולות, שלף יצלרו הזויות שבין עגולים בלי מלוי לבן: (כא) איש על שמו, כסדר תולדותם סדר הלבנים, לוקט לרחובן, פטדה לשמעון, וכן כלם, (רש״י). וכ״כ הרמב״ם ז״ל (נפ״ט מהל׳ כ״המ ה״ז), והנה כפי הסדר הזה יהי׳ שם דן כתוב על ספיר, שהיף החמישי להולדה, וכמ׳ שופטי׳ (י״ח כ״ט) גבי ויקראו שם העיר דן וגו׳ כתב רש״י ז״ל שהי׳ שם דן על נשם, שהי׳ הלבן השביעית, והוף כסדר שנזכרו בתחלת ולילה שמות (עיין רמ״ם שנדחק לויישב דברי הרב ז״ל), ויב״ע והירושלמי סדרו השמית הללו כל לחד מהם בסגנון לחר, ולדעת כלם הי׳ לוקט על החושם ועל היספם בניהם, וכת׳ הרמב״ם (בה׳ כ״המ פ״ט ה״ז) שלמעלה מרלוקט הי׳ כתוב לנרהם יצחק יעקב, ולמטה מבניהם שבטי יה, כדי שיהיו כל החותות מלויות שם: (כב) על החשן, נזכיל החשן, לקבען בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין. (רש״י): שרשת, לשון שרשי לילן המלחזין לת הילן להלחז ולהתקע בהרן, לף הלו יהיו מלחזין לחשן שבשם יהי׳ תלוי בחפוד, (רש״י), וכן מתורגם בל״ף. ולפ״ז תהי׳ מלת שרשרת בשלת ד׳ לותיות משרש שרר, ושרשת משרש ש״ר. והרלב״ע כתב מלת שרשרות כפול העי״ן, ולפי לף ינפלוהו הוף שרשות, ייהיו ל״ב שהרי משרש שרש, והרד״ק הכי׳ גם שניהם משרש שרר, מענין בלשלת, וכתב שבשרשת הרי״ם חסר: גבלת, הוף מגבלת החמור למעלה, שתתקעם בטבעות, שיהיו בגבול החשן, וכל גבול לשון קלה לשומ״יל בלע״ז [והוף שמ״ל שי״, ובל״ף (זויק)], וכבר הזכרנו פי׳ הרמב״ם בזה (לעיל פסוק י״ל): (כג) על החשן, לעורך החשן, שהרי לל״ב הוף מפרש מקום קביעתן, ושתת

מַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־שְׁתֵּי
הַטַּבָּעוֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן:
(כד) וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב
עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת
הַחֹשֶׁן: (כה) וְאֶת שְׁתֵּי קְצוֹת
שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי
הַמִּשְׁבְּצוֹת וְנָתַתָּה עַל־כִּתְפוֹת
הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו: (כו) וְעָשִׂיתָ

שתי

תרגום אונקלוס

חוּשְׁנָא תַּרְתֵּין עִזְקָן דְּדַהֲב וְתִתֵּן יָת
תַּרְתֵּין עִזְקָתָא עַל תְּרֵין סִיטְרֵי חוּשְׁנָא:
(כד) וְתִתֵּן יָת תַּרְתֵּין גְּדִילָן דְּדַהֲב עַל
תַּרְתֵּין עִזְקָתָא בְּסִיטְרֵי חוּשְׁנָא: (כה) וְיָת
תַּרְתֵּין גְּדִילָן דְּעַל תְּרֵין סִיטְרוֹהִי תִּתֵּן עַל
תַּרְתֵּין מְרַמְּצָתָא וְתִתֵּן עַל כְּתֵפֵי אֵפוֹדָא
לְקֳבֵיל אַפּוֹהִי: (כו) וְתַעֲבֵיד תַּרְתֵּין עִזְקָן
דדהב

תרגום אשכנזי קפט

בעפֿעסטיגסט דיא בוידען רינ־
גע אין דען בוידען עקקי־ן דעם
שילדעם, (כד) זאראן בריננסט
דוא דיא בוידען גע־לאפֿטע־
נען גאלדענען קעטטען אין דיא
בוידען רינגע, דיא אין דען
עקקען דעם שילדעם זינד,
(כה) אינד דיא בוידען ענדען
דער בוידען קעטטען בעפֿע־
סטינסט דוא אן דיא בוידען
איינפֿאססונגען, דיעוע זיט־
צעסט דוא אין דיא שולטער־
בלעטטער דעם מאנטעלס
אויף דיא אויסענזיטע.
(כו) פֿערנער מאכסט דו אך

ר ש "י

תחלת עשיתן עליו שלש כן מה הוא אחזר ואומר ונתת את שתי הטבעות והלא כבר נתונים הן היה לו לכתוב בתחלת המקרא ועשית על קלות החזן שתי טבעות זהב ולמה נאמרות לריך לחתם לפתור כן: על שני קלות החזן. לשתי פאות שכנגד הלוחר לימנית ולשמלית הנתים מול כתפות האפוד: (כד) ונתת את שתי העבותות הזהב. והן הן שרשרות גבלת הכתונות למעלה ולא פי' מקום קטנן בחזן עכשיו מפרש לך שיהא תוחב לותן בטבעות ותדע לך שהן הן הרחצונות שהרי

נפ' הלה פקודי לא הוכפלו: (כה) ואת ג' קלות. של שתי עבותות שני רחציהם של כל אחת: תתן על ג' המשבלות. הן הן הכתונות למעלה בין פרשת החזן ופרשת האפוד ולא פירש את לרכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן רחצי העבותות התחונות בטבעות החזן לימין ולשמאל אצל הלוחר שני רחצי שרשרות הימנית תוקע במשבלות של ימין וכן בשל שמאל שני רחצי שרשרת השמאלית: ונתת. המשבלות על כתפות האפוד לחת זו ואחת זו נמלאו כתפות האפוד מחזיקין את החזן שלא יפול ובהן הוא תלוי ועדיין שפת החזן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה לכך הולרך עוד שתי טבעות לתחתיתו כמו שמפרש והולך: אל מול פניו. של אפוד שלא יהן המשבלות

נעבר

באור

את שתי הטבעות וגו': (כד) שתי עבתת הזהב, הן הן שרשרת הכתונות למעלה, ולא פי' מקום קטנן בחזן, עכשיו מפרש לך, שיהי' תוחב לותן בטבעות. ותדע לך שהן הן הרחצונות, שהרי נפ' הלה פקודי לא הוכפלו. (רש"י): (כה) שתי קצות, של שתי העבותות, ג' רחציהן של כל אחת: על שתי המשבצות, הן הן הנזכרות למעלה (נפסוק י"ג), ולא פירש שם את מקומן ולרכן, עכשיו הוא מכרם שיתקע בהן רחצי העבותות התחונות בטבעות החזן לימין ולשמאל, שני רחצי השרשרת הימנית תוקע במשבלת של ימין, ושני רחצי השרשרת השמאלית בשל שמאל: ונתתה, את המשבלות: אל מול פניו, של אפוד, שלא יהן המשבלות נעבר הכתפות שבלפי המעיל, שלא נעבר העליון שבלפי חון, והוא קרוי מול פניו של אפוד, כי

תרגום אשכנזי

צווייא גאלדענע רינגע, בע= פֿעסטינסט זיא אַן דיא איברי= גען ביידען עקקען דעם שיל= דעם, נעמליך אַן דען זוים נעגען דען מאַנטעל צו אונר צוואַר אַן דיא איננערע זייטע. (כז) דוא מאַכסט נאָך צווייא גאָלדענע רינגע, דיעזע זעט= צעסט דוא אין דיא ביידען שולטערבלעטטער דעם מאַנ= טעלס אונטערהאַלב דעם שיל= דעם אַן דיא אויסענזייטע, אין דיא נענענד, וואָ דער מאַנ= טעל אַנשליעסט, איבער דעם

ר ש ״ י

בעבר הכתפות שכלפי המעיל חלק בעבר העליון שכלפי החוץ והוא קרוי מול פניו של לפוד כי לתוכו עבר שליש ורחב לישו קרוי פנים: (כו) על שני קלות החשן. הן ב׳ פלותיו התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר הלפוד ניתה. הרי לך שני סימנין האחד שיהיה בשני קלות של תחתיתו שהוא כנגד הלפוד שעליונו לישו כנגד הלפוד שהרי סמוך לצוארו הוא והלפוד נתון על מתניו ועוד ניתן סי׳ אחד שיקנעם בעבר החשן שכלפי החוץ חלק בעבר שכלפי פניו שהוא ניתה ולותו העבר הוא לנד הלפוד שהיה הלפוד מוגבו לכהן ויקפל הסינר לפני הכהן על מתניו וקלת כריסו מכהן ומכהן עד כנגד קלות החשן וקלותיו מוכנין עליו: (כז) על שתי כתפות הלפוד מלמטה. שהמשבלות נתונות נרחבי כתפות הלפוד העליונים הנלים על כתפיו כנגד גרונו ונקבלות ויורדות לפניו והטבעות לוה ליהן ברחבן השני שהוא מחובר לחפוד והוא שנאמר לעמת מחברתו ממוך למקום חבורן בחפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחברת לעמת החגורה ולהו נתונים למעט בגובה זקיפת הכתפות הוא שנאמר ממעל לחשב הלפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת בלותן הטבעות ובטבעות החשן ורוכסן בלותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפניו ומוזר לחפוד ונוקב על כריסו ונמלא מיושב על המעיל יפה: ממול פניו. בעבר המילון:

וירכסו

תצוה כח

שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם
עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ
אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה:
(כז) וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב
וְנָתַתָּה אֹתָם עַל־שְׁתֵּי כִתְפוֹת
הָאֵפֹד מִלְמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו
לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֹשֶׁב

האפוד

תרגום אונקלוס

דְּדַהַב וְחִשְׁבֵי יַתְהֵן עַל תְּרֵין סִיטְרֵי חוּשְׁנָא
עַל סִיפְּתֵיהּ דִּי לְעִבְרָא דְּאֵפוֹדָא לְגָיו:
(כז) וְתַעְבֵּיד תַּרְתֵּין עִזְקָן דְּדַהַב וְתִתֵּן יַתְהֵן
עַל תְּרֵין כְּתְפֵי אֵפוֹדָא מִלְּרַע מִלְּקָבֵיל
אַפּוֹהִי לְקָבֵיל בֵּית לוּפֵי מֵעַלְוֵי לְהֶמְיַן

אפודא

באור

לותו עבר שהיו נרחה לישו קרוי פנים: (כו) קצות החשן, הן שתי פלות התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה, הרי לך שני סימנין, האחד שיהיה בשני קלות של תחתיתו, שהוא כנגד הלפוד שעליונו לישו כנגד הלפוד, שהרי הלפוד על מתניו, ועוד נתן סימן שיהיה בעבר החשן שכלפי פניו שנאמר ניתה: מלמטה, שהמשבלות נתונות בכתפות הלפוד, למעלה מן החשן, ולהו הטבעות קבוע בכתפות הלפוד למטה מן החשן, סמוך למקום חבורן עם הלפוד, והוא שנאמר לעמת מחברתו: ממעל לחשב האפוד, למעלה מן החגורה, שהמחברת לעומת החגורה, והטבעות נתונות מעט בגובה זקיפת הכתפות כנגד

סוף

הָאֵפוֹד: (כח) וְיִרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד: (כט) וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־ שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט

מטבעותיו קרי

על

ח גירטעל = באַנדע דעם מאַנטעלס ; (כח) מאַן שניר אַלם = דאַן דאַז כרוסט שילר אַן, אוים זיינען רינגען אין דיא רינגע דעם מאַנטעלס, מיט אייגער שנור פאַן בלויער ואַללע, דאַ = מיט דער שילד פאַסט בלייבע אַן דעם גירטעל דעם מאַנטעלס, אונד זאַ קאַן דער שילד ניכט פאַן דעם מאַנטעל וויבאַען. (כט) אַלוא זאַלל אהרן

ט דיא נאַמען דער קינדער ישראל'ס אין דעם שילדע דעם אוים שפרוכעם אויף זיינעם הער =

אֶפּוֹדָא: (כח) וְיַחֲדוּן יָת חוּשְׁנָא מֵעִזְקָתֵיהּ לְעִזְקָתָא דְּאֵפוֹדָא בְּחוּטָא דִּתְכֶלְתָּא לְמֶהֱוֵי עַל חֵמְיָן אֵפוֹדָא וְלָא יִתְפָּרַק חוּשְׁנָא מֵעַלְוֵי אֵפוֹדָא: (כט) וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחוּשְׁנָא דְּדִינָא עַל לִבֵּיהּ בְּמֵעֲלֵיהּ

לקודשא

(כח) וירכסו . לשון חבור וכן מרונסי לים (תהלים ל"ח) חבורי חבלי רשעים . וכן והרכסים לנקעה (ישעיה מ') הרים הסמוכים זה לזה שלי לפבר ליכד לגיא שביניהם חלק נקודי גדול שמתוך שמיכתן הגיא זקופה ועמוקה יהיו לנקעה מישור ונוחה לילך: להיות על חצב האפוד . להיות החשן דבוק אל חצב האפוד : ולא יזח .

לשון

באור

סוף החשן: (כח) וירכסו, לשון חבור, וכן מרכסי לים (תהלים ל"ח כ"ח), חבורי חבלי רשעים, וכן והרכסי' לנקעה (ישעי' מ' ד'), הרים הסמוכים זה לזה, שח"ת לגיא שביניהם, חלק נקודי גדול, שמתוך שמיכתן הגיא זקופה ועמוקה, יהיו לנקעה מישור ונוחה לילך, כ"פ רש"י ז"ל. והרד"ק כשרשי' שרש רכס פתרו מענין גובה, כלומר יגביהו את החשן לחברו עם האפוד שהוא למעלה ממנו, והוא דבר תימה שהרי הפתיל מחבר החשן עם האפוד למטה, אולי כוונתו על הטבעות, לפי שטבעות החשן כלפי פנים, וטבעות האפוד כלפי חוץ, ולזה כשהוא מחבר אלו הטבעות ע"י הפתיל, נאלו הוא מגביה את החשן לגד חוץ. והרחב"ע פתרו מענין עוות: יוח, לשון נתוק ולשון ערבי הוא, כדברי דונש בן לברט. (רש"י), והרד"ק כשרש זחח כתב שעניינו ולא יגבה, ודומה לו בלשון רז"ל זחוחי הלב, פירוש גבוהי לב וגסי רוח [ולדעתו יהי' יזח שרשו זחח, והוא עתיד נסתר מבנין נפעל לנזרת פָּעַל, כמו לא יָמֹד (הושע ב' ח'), ולשונו חָשַׁק (זכרי' י"ד י"ב), יָדַל כנוד יעקב (ישעי' י"ז ד'), ודגש הזי"ן לחסרון נו"ן נפעל]. והרמב"ן ז"ל פירשו כמו ולא יסח, מן בית גלים יסח ה' (משלי ט"ו כ"ה), ובונדים יסחו ממנה (שם נ' כ"ב), ענין נתילה ונתוק בחלוף הסמ"ך והזי"ן [ולדעתו יהי' שרשו נזח (כמו יסח ויסחו) שרשם נסח גם לדעת הרד"ק), והוא עתיד נסתר מבנין הקל, והדגש לחסרון נו"ן פ"ס, ועכ"ז פירושו כמו נפעל, כי הוא מפעלים שאין להם פעולה ולא הפעלה, והוא כדמות תקר, ושעורו ולא יהי' נזח, וכן הרמב"ן בסוף דבריו שרשי נזח], והענין שמתוך שהחשן מחובר עם כתפות האפוד, למעלה ע"י השרשרות, ולמטה ע"י הפתיל, שעל ידו הוא נלמד ומרוכס לימין ולשמאל, לי לפבר לחשן לנוד ולהנתק מעל האפוד : (כט) ונשא אהרן וג',

המעמר

(כח) וירכסו, דברי הרד"ק (עיין בנחור) מפורשים היטב בפירוש הרשב"ם למעלה (כ"ג) ע"ש כי אין להאריך בדבר שכבר האריכו בו המפרשים.

עַל־לִבּוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לְזִכָּרוֹן
לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: (ל) וְנָתַתָּ אֶל־
חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־
הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ
לִפְנֵי יְהוָה וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־
מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי
יְהוָה תָּמִיד: ס שלישי (לא)וְעָשִׂיתָ
אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת:

הערצען טראַגען, ווען ער
אין דאָז הייליגטהום קאָממט,
צום בעשטענריגען אַנדענקען
פַּאָר דעם עוויגען. (ל) אין
דען שילד דעם אויספרוס
לענסט דוא דיא אורים אונד
תמים, דאַמיט זיא אויף דעם
הערצען אהרן'ס ליגען, ווען
ער פַּאָר דען עוויגען קאָממט;
אלזאָ זאָלל אהרן דען נעטט־
ליכען אויספריך אַן דיא קינ־
דער ישראל בעשטענדיג אויף
זיינעם הערצען טראַגען פַּאָר
דעם עוויגען. (לא) דען אונטערראָק אונטער מאַנטעל מאַכסט דוא גאַנץ פַּאָן

והיה

כלוי

ר ש "י

לשון ניתוק ולשון ערכי הוא כדכתי דונם
וג לנרט: (ל) לת החורים ולת התומים.
הוא כתב המפרש שהיה נותנו בתוך כפלי
החשן שעל ידו הוא מחיר דבריו ומתמם
לת דבריו. ובמקדש שני היה החשן שלי
למפר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים לכל
מוחו השם לת הי'כתומו ועל שם לותו הכתב
הוא קרוי משפט שנאמר ושלל לו במשפט
החורים (במדבר כ"ז): לת משפט בני
ישרלל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על
ידו לם לעשות דבר לו לת לעשות ולפי מדרש לגדה שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרל משפט ע!
שם סליחות המשפט: (לא) לת מעיל האפוד. שהאפוד נתון עליו לתגורה: כליל תכלת. כלו

תכלת

באור

מוזר וכולל מה שאמר למעלה שיהיו שמות בני ישראל על לבני החשן, ולזה מתורגם בל"א (מַוְזָן טרעגט וכו'): (ל) את האורים ואת התמים, לת פירש לנו הכתוב מה הם, לף לת לזה על עצמיתן, כאשר לזה נשאר כלים, כי לם הזכירם עתה נפעם הראשונה נה"מ הידיעה, לת החורי' ולת התמים, וכן במעשה לת נזכר לומן, כי לם משה לבדו, שאמר ויתן לל החשן לת החורים ולת התמים, וירלה מזה שלת היו מעשה לומן חרש, ולת הי' לבעלי המלאכה נהם מעשה, ולת לקהל ישרלל נהם נדבה כלל, אבל הם סוד מסור מפי הגבורה למשה, והוא כתבו בקדושה, והם מעשה שמים, לכך יזכירם שתם ונה"מ הידיעה, כמו ויצבן מקדם לגן עדן לת הכרובים (בראשית ג' כ"ד). והנה לזה השם לת משה שניהם בין כפלי החשן לת כתב החורי' והתמים, ונקרלו כך על שם שעל ידו הוא מחיר לת דבריו ומתמם לת דבריו, וכן נקרל משפט על שם לותו הכתב, שנאמר ושלל לו במשפט הלורי' (במדבר כ"ז כ"ל), לפי שעל ידו הוא מברר ומתמת לת דבריו, כמ"ש למעלה בשם רש"י ז"ל. (מדברי הרמב"ן ז"ל בנתוך דברי רש"י): לת משפט בני ישראל, הם החורים והתמים, דבר שהם נשפטי' ונוכחים על ידו, לם לעשות דבר לם לת. (רש"י): (לא) מעיל, מפורש למעלה (בפסוק ד'), ונקרל מעיל האפוד, לפי שהאפוד נתון עליו לתגורה: כליל תכלת, כלו תכלת, ולין מין

לחר

תצוה כח

(לג) וְהָיָה פִּי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרַע: (לד) וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלָיו רִמֹּנֵי תְכֵלֶת

וארגמן

תרגום אשכנזי קצא

כלויער וואָללע: (לג) דיא עפֿענונג־אָבען אַם אונטער־ראָק זאָלל אייגווערטס אומגע־שלאָגען זיין, אַן דער עפֿענונג זאָלל רונד אומהער איינע בארטע זיין פֿאָן וועבעראַר־בייט וויא אַן דער עפֿענונג אייגענעם פֿאַנצע־העמדעם זאָלל דראַן זיין, דאַמיט ער ניכט ריסע: (לד) אונטען אַם זוימע מאַכסט דוא גראַנאַטעפֿעל פֿאָן

תרגום אונקלוס

כְּפֵיל לְגִוֵּיהּ תּוֹרָא יְהֵי מַקַּף לְפוּמֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר עוֹבַד מָחֵי כְּפוּם שִׁירַיִן יְהֵי לֵיהּ לָא יְחַבָּע: (לד) וְתַעֲבֵיד עַל שְׁפוֹלוֹהִי

רמוני

רש"י

תכלת צמין מין לחר מעורב בו: (לב) והיה פי ראשו. פי המעיל בגבהו הוא פתיחת בית הלואר: בתוכו. כתרגומו כפיל לגויה כפולתו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה לורג ולא נמחט: כפי תחרא. למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול: לא יקרע. כדי שלא יקרע והקורעו עובר בלאו ממין לחוין שבתורה וכן לא יזח החשן וכן לא יסורו ממנו הנאמר בנדי החרון: (לג) רמוני. עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויי' כבילת תרנגולת: ופעמני

באור

לחר מעורב בו, וחוטי המעיל כפולין שנים עשר. (יומא דף ע"ח ע"ב): (לב) פי ראשו, פי המעיל בגבהו, הוא פתיחת בית הלואר: בתוכו, כתרגומו כפיל לגוי', כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו, והי' מעשה לרג ולא נמחט, כ"כ רש"י ז"ל, והוא דמוק בגמ' הכתוב, שאמר שפה יהי' לפיו סביב, ולפי' רש"י יהי' הדבר נהפך שפה ע"י כפילתו יהי' לשפה, והנה יג"ע והירושלמי תרגמו ויהי פום ריפי' בעלמא, וכן פי' הרשב"ם ז"ל בתוכו בעלמיתו למעלה, ולפ"ז הוא אומר שיעשה לפה הזה שפה סביב, ויהי' הלואר כלו חגור בפי המעיל, כי מסוף הגרון עד למטה הוא נחלק לשתי כנפי', כמ"ש למעלה (שם) דעת הרמב"ם והרמב"ן ז"ל, והמתרגם החשבוני פתר מלת בתוכו כדעת הנקלוס, ונאחר מלות שפה יהי' לפיו, כלו הוא מאמר אחד, שיעשה לפה הכפול לתוכו שפה סביב ממעשה לורג, וכן משמע מלשון הנקלוס שבתב פומי' כפיל לגויה תורא יהי מקף לפומי' סחור סחור: מעשה ארג, שלא יהי' השפה עשוי נמחט ותפירה. כפי החרא, כשפת השריון, ורש"י ז"ל למד מזה ע"פ פרושו, שהשריוני' שלהם פיהם כפול. ולדעת המפרשים בתוכו בתמלעיתו, יהי' ענין כפי תחרא שיהי' כל הגרון מגור סביב, כעין שהוא מגור בפי השריון: לא יקרע, כדי שלא יקרע (לזה יהי' לו שפה לרוב), והקורעו עובר בלאו, שזהו ממין הלאוין, וכן ולא יזח החשן (לעי' פסו' כ"ח), וכן לא יסרו ממנו (לעיל כ"ה ט"ו), הנאמר בגדי החרון, (רש"י), כלומר אף שלפי משמעו' פסוטיהן חלו הלילות אינן לזהרו' כי אם כל ז' הוא נתינת טעם למאמר הקודם, אף ע"פ כן נמנו בכלל הלאוין, והעובר עליהן לוקה, וחז"ל (יומא דף ע"ב ע"א) למדו זה מדלא כתיב שלא יקרע, שלא יזח, שלא יסורו. ור"ע ספורנו כתב לא יקרע לא יהי' לו בית קואר נפתח לחרכו לפניו תמיד יהי' עגול, כי לשון יקרע יאמר על דבר פתוח לחרכו כמו וקרע לו חלוני (ירמי' כ"ב י"ד): (לג) רמני, עגולי' וחלולים היו כמין רמונים העשויי' כבילת תרנגולת, (רש"י). ולשון הגמרא דזבחים (דף פ"ח ע"ב), עושה לוחן כמין רמוני' שלא פתחו פיהן (שהרמוני' דרכם להיפתח לחוץ גמר ביסולן, כמו שעושין קליפי החפוזי' החילוניות) וכמין קונטות של קלסות שבראשי התינוקות (פי' בלשון יון תלודי הכובעים), ולא נזכר שם שיהיו חלולים, וגם הרמב"ם ז"ל לא הזכירו, אף לא ידענו לשעת רש"י ז"ל לאיזה לורך היו חלולי', לאחרי שלא נתנו בהם דבר: ופעמני וחב, זגין עם ענבלין המקשקשין בתוכם. (גמרא שם): רמני חכלת וג', הם שלשה

תצוה כח

וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־
שׁוּלָיו סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם
סָבִיב: (לד) פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן
פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן עַל־שׁוּלֵי
הַמְּעִיל סָבִיב: (לה) וְהָיָה עַל־אַהֲרֹן
לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־
הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבְצֵאתוֹ וְלֹא
ימות

תרגום אשכנזי

פֿאָן בלויער, פורפוררָאטהער, האָכראָטהער וואָללע אַם זוי־מע דעם אונטערראָקם אום־הער, אונד צווישען איהנען אויך גאָלדענע שעללען אום־הער, (לד) נעמליך איממער איינע גאָלדענע שעללע אונד איין גראַנאַטאַפּפֿעל, אונד וואָרונד אומהער אַן דעם זוימע דעם אונטערקלייד עם. (לה) די־זעם אונטערקלייד וואָלל אהרן טראַגען בייא זיינער אַמטם־פֿערריכטונג, דאַמיט זיין לויט געהאָרט ווערדע, ווען ער אין דאָס היליגע הינין גענהט פֿאָר דעם עוויגען, אונד ווען ער וויעדער הערוים קעממט, אונד ער ניכט שטערבע. (לו) דוא זאָללסט

רש"י

ופעמוני זהב. זגין עם ענגלין שנתוכם: בתוכם סביב. ביניהם סביב בין שני רמונים פעמון אחד דנוק ותלוי בשולי המעיל: (לד) פעמון זהב ורמון. פעמון זהב ורמון תגלו: (לה) ולא ימות. מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו אלו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים:

תרגום אונקלוס

רְמוֹנֵי תְכֵלָא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי עַל
שְׁפוֹלוֹהִי סְחוֹר סְחוֹר וְזִגִּין דְּדָהָב בֵּינֵיהוֹן
סְחוֹר סְחוֹר: (לד) זָגָא דְדָהָבָא וְרִמּוֹנָא זָגָא
דְדָהָבָא וְרִמּוֹנָא עַל שְׁפוֹלֵי מְעִילָא סְחוֹר
סְחוֹר: (לה) וִיהֵי עַל אַהֲרֹן לְשַׁמָּשָׁא וְיִשְׁתְּמַע
קָלֵיהּ בְּמֵעֲלֵיהּ לְקוּרְשָׁא קֳדָם יְיָ וּבְמִפְּקֵיהּ

באור

שלשה מינים, וכל מין חוטיו כפולים שמנה, לפי שנאמר בשוליים משזר (להלן ל"ט כ"ג), נמצא חוטי השוליים מרובעה ועשרי. (יומא דף ע"ח ע"ב): בתוכם, ניניה' סניג, בין שני רמוני פעמון אחד דנוק ותלוי בשולי המעיל, כ"כ רש"י ורשב"ם וכן הרגס תנקלוס, וכן פסק הרמב"ם והסמ"ג, ודעת הרמב"ן ז"ל שהיו הפעמוני' נתונים בתלל הרמונים, ומקשקשין בתוכו, וז"ל הראב"ע קדמונינו ז"ל אמרו כי הרמון סניג המעיל, ופעמן בין שני רמוני', כי אחרי' אמרו כי הפעמוני' תינם נראים, רק הם בתוך הרמונים, ושם ישמיעו קול עכ"ל, נראה שהכריח דעת קדמונינו ז"ל מהא דתני' בגמ' (זבחי' שם) ומניח ע"ב זגין שנהם ע"ב ענגלין ותולה בו ל"ו מכל זה ול"ו מכל זה, ומקשאמר ותולה בו, משמע שהיו הפעמוני' דבוקי' במעיל, וכן דקדק הרח"ס [וכן דייק ה"כמ ה"ב כ"המ פ"ט ה"ד], ובגמ' שלפנינו הנוסחא ותולה בהן, ומשמע כדעת הרמב"ן ז"ל, והמתרגם האשכנזי הלך בשיטת רש"י והרמב"ם ז"ל: (לד) פעמן זהב ורמון, פעמון זהב ורמון תגלו, כן היא בשטת רש"י והרמב"ם, ולשט' הרמב"ן הכוונה פעמן זהב בתוך הרמון: (לה) ונשמע קולו וגו', ויכנס לפני תדוניו בחלו נדשות, כי אין לבוא אל היכל המלך פתוחים, (מדברי הרמב"ן). גם יתכן לומר לפי שלוה הקב"ה וכל חדם לא יהי' בהאל מועד בבואו לבפר בקדש עד לאחר (ויקרא ט"ז י"ז), לבך לוה ישמע קולו בבואו, ויתרחקו הזומעי', (הרשב"ם). ומבאן נראה כי פשטו הכתוב כדעת רש"י והרמב"ם ז"ל שזכירו בפסוק הקודם, שאם היו הפעמוני' בתוך הלבוש המקיפי' לותם מבל לא בעין הרמונים שלא פתחו פיהן, אין קולם נשמע בל בך, שגוף הרמוני' דק, לרוב מקושין שזורין, ומעבב את הקול: ולא ימות, הוא בלשון למבית הפעמונים, כי מפני שאין בהם לוך בלבישה, ואין דרך

המעמר

(לה) בשמע קולו, עיין בהמעמר לסבר ויקרא תחלת פרשת אחרי מות.

יָמוּת: ס (לו) וְעָשִׂיתָ צִּיץ זָהָב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו
פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה: (לז) וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת
והיה

תרגום אונקלוס

וְלָא יְמוּת: (לו) וְתַעְבֵּיד צִיצָא דְּדָהַב דְּכֵי
וְתִגְלִנֵּף עֲלוֹהִי כְּרַתְבָ מְפָרַשׁ קוּדֶשׁ לַיָי:
(לז) וְתִשַׁוֵּי יָתֵיהּ עַל חוּטָא דִּתְכֶלְתָּא וְיֶהֵי
על

תרגום אשכנזי קצב

זאָללסט פֿערנעד אין שטירנ=
בלעך פֿאָן רייגעם גאָלדע מא=
פֿעז, אונד דאַרין איינשטעפֿען
לאַססען, ווי אין זיענעל גע=
שטאָפֿען ווירד: דעם עוויגען
הייליג! (לז) דיעזעם מאַססט
דוא פֿעסט אַן איינע שנור פֿאָן
בלויער וואָללע איבער דען

ר ש"י

(לו) ציץ. כמין טס של זהב היה רוחב
שני אצבעות מקיף על המצח מאזן לאזן:
(לו) על פתיל תכלת. ובמקום אחר
הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד
כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא
אומר

באור

הנכנדים להעשות להם כך, לכך אמר כי לוה בהן בעבור שישמע קולו, וינקל על ידם ממיתה. (מדברי הרמב"ן ז"ל): (לו) ציץ, כמין טס של זהב היו רוחב ב' אצבעות, מקיף על המצח מאזן לאזן, (רש"י). ולפי שנותנו על המצח נקרא כאן, דבר גרמה, ובכה מצין מן המרגים (ז"ה ג' ט'). (הרשב"ם והרלב"ע): פתוחי חתם, והאותיות היו גולטות בפניו, כילד? תופר את האותיות מאחריו, והוא מודבק על הציצה, עד שגולט, כ"כ הרמב"ם ז"ל (בפ"ט מה' כ"המ ה"ב), והרלב"ד כתב לי מופר, אלא מכה בדפוס צורת האותיות מאחריו, עד שהאותיות גולטות בפניו, ואולם אין לזון בפתוחי חתם נופל על ההכאה בדפוס. (ב"מ שם): קדש לה', בשני שטין, קדש בתחלת הציצה למטה, לה' בסוף הציצה למעלה. (שבת דף ס"ג ע"ב, סוכה דף ה' ע"ח ובתוספות שם, ובקלת ספרי' הנוסח' קדש למ"ל למטה), ולכוונה זאת הקדים המתרגם התרגום הזה: (לז) על פתיל תכלת, לעתיק לשון רש"י מכ"י שנידי, לפי שים קלת שני הניסח בסוף הדבור ז"ל, ובמקום אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת (לקמן ל"ט ל"ח), ועוד כתיב כאן והי' על המצנפת, ולמטה הוא אומר והי' על מצח אהרן, ובשחיטת קדשים שנינו (זבחים דף י"ט ע"ח וע"ב) שערו הי' נראה בין לין למצנפת שהם מניח תפילין, למדנו שהמצנפ' בגובה הרחב למעלה, ולינה עמוקה לכנים בה כל הרחב עד המצח, והלין מלמטה, והפתילים היו נוקבים ותלויין בו בשני רחבי ובחלציתו, שהם בשלש מקומות הללו פתיל מלמעלה מבחון ואחד מבפנים בנגדו, וקושר רחבי הפתילים מאחורי העורף שלאחון, ומשלתו בין תורך הטם ופתילי רחביו מקיפין את הקדקד, והפתיל האמצעי בראשו קשור עם שני רחבי הצניף, הולך על פני רוחב הרחב מלמעלה, ומשלתו עשויין כמין כיבע, ועל הפתיל האמצעי הוא אומר והי' על המצנפת, והי' נותן את הלין על רחבו כמין כובע על המצנפ', והפתיל האמצעי מחזיקו שלינו נופל, והטם תלוי בנגד מצחו, ונתקיימו כל המקראות, פתיל על הלין ולין על הפתיל, ופתיל על המצנפת מלמעל', עכ"ל רש"י, וכ"כ הרלב"ד (בפ"ט מהל' כ"המ ה"ב), והרמב"ם ז"ל (שם) לא הזכיר כי אם פתיל אחד, וכתב שהי' הלין נקיב בשתי קלותיו, ופתיל תכלת למטה ממנו מנקב לנקב, כדי שיהי' נקשר בפתיל בנגד העורף, וכ"כ הרמב"ן ז"ל כי המצנפת כשתה את גובה הרחב, עם כל העורף, ועליה נתן את הפתיל המקיף את הרחב מאחוריו בין שתי קלות הטם, וזהו שאמר ונתת את נזר הקדש על המצנפת (לקמן כ"ט ו'), כי עליה יקשרנו מאחוריו, וכן אמר ויתנו עליו פתיל תכלת לתת על המצנפת מלמעלה, כי שם ינתן בקשר, וכן ויש על המצנפת אל מול פניו את לין הזהב (ויקרא ח' ט'), שהם בקשירתו על המצנפת ואל מול פניו את הלין, והנה הנתינה בכל הכתובי' על המצנפת, כי היא הקשירה, אבל מקום הלין במצח אל מול פני המצנפת, ואין להקפיד בין ויתנו עליו פתיל תכלת ובין ושמת אותו בפתיל תכלת,

תצוה כח

תרגום אשכנזי

וְרָחִיתָ עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מוּל
פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה: (לח) וְהָיָה
עַל־מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־
עון

בינד, נעמ׳יך דאָו בלעך ואָלל
אויף דער פֿאָרדערוי׳טע דעם
בונדעם הענגען, (לח אהרן
זאָלל עם אַן ויינער שטירנע
טראַגען. היערמיט זאָלל אהרן
דיא

רש״י

לומר והיה על מלח להרן. יכפרו׳ קדשים שנינו שערו היה נראה בין לין למצנפת משם מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעל׳ בנוהה הרחב ולינה עמוקה ליכנס בה כל הרחב עד המלח והלין מלמטה והפתילים היו בנקבים ותלויין בו בשני רצועות ובאמצעו משם בני מיקומות הללו פתיל מלמעלה לח־ מבחין וח׳ מבפנים בנגדו וקושר רצועי הפתילים מלחורי העורף שלאחן ונאמלאו בין לחיך הטס ופתילי רצועיו מקיפין לת הקדקד והפתיל האמלעי שברחבו קשור עם רצועי הזני׳ הולך על פני רוחב הרחב מלמעלה ונאמלע־עזרי כמין כיבע ועל פתיל האמלעי הוא לומר והיה על המצנפת והפתיל האמלעי מחזיקו שלינו נופל והטס תלוי כנגד מלחו ונתקיימו כל המקרחות פתיל על הלין ולין על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: (לח) ונשא להרן. לשון סליחה

תרגום אונקלוס

עַל מַצְנַפְתָּא לְקֳבֵיל אַפֵּי מַצְנַפְתָּא יְהֵי:
(לח) וְיְהֵי עַל בֵּית עֱינוֹהִי דְּאַהֲרֹן וְיִטּוֹל
אהרן

באור

כי על פתיל במקום נפתיל, לו יהי׳ במקום לל פתיל, ונתת לותו לל פתיל תכלת, ויתנו לליו פתיל תכלת, כי הפתיל ינתן לל הלין והלין לל הפתיל. (כ״ז מדברי הרמב״ן ז״ל). והיה מהמשך הכתובים שאמר ושמת לותו על פתיל תכלת והי׳ על המצנפת לל מול פני המצנפת יהי׳, והי׳ על מלח להרן וגו׳, משמע שכל המאמר מוסב על הלין, שישימנו על פתיל תכלת, והלין יהי׳ על המצנפת, ויהי׳ לל מול פני המצנפת, ויהי׳ גם על מלח להרן, ולפעת רש״י מאמר והי׳ על המצנפת מוסב על הפתיל, לל על הלין, ומאמר לל מול פני המצנפת יהי׳ חוזר על הלין, והוא דחוק בלשון, לכן תרגם המתרגם האשכנזי כפעת הרמב״ם והרמב״ן, וכ״כ הרחב״ע, ויהי׳ שעור הכתוב והי׳ על המצנפת, שיהיה לותו בפתיל, שלופן שיהי׳ על המצנפת, ואח״כ מבאר דבריו, לל על המצנפת ממש, כי לם מול פני המצנפת, ולולם יקשרנו מלחריו על המצנפת המכסה לת העורף, והוא יהי׳ על מלח להרן, ולפעת רש״י רלוי שיתורגם כך (חן חייבע טנור פֿון בויער וואָלוע, חעלכע חיבער רען בונד וועגגעהעט, דאָז בלעך מבער זאָלל חויך דער פֿאָרדערזייטע דעם בונדעם העגגען). ודע דתני׳ בזבחי רלשית הגז (דף קל״ח ע״ח) כיסה של כמר היתה מונחת ברחב בה״ג ועליה לין נתון לקיים מה שנאמר ושמת לותו על פתיל תכלת, ופי׳ רש״י כיסה כונע קטן פלטר״י עב״ל, יתכן שכוון למ״ש בלן שהיו הפתילי׳ נחגרים נמין כונע, והר״ף ז״ל נמס׳ שבת פרק במה לשה כתב כיסה של כמר חוטי דעמרת דגדילן ו׳ בידין כי הולך (פירוש שבגד ובדר קנים), ורחב שתי לבנעות שעור לין כדלמרינן כיסה של כמר היתה מונחת ברחב בה״ג, וכ״כ הערוך בערך נפת נפי׳ הנ׳, ונפ״ז ה׳ רלוי לתרגמו נל״ח לפירש״י ז״ל (הויבע), ולפי׳ הרי״ף והערוך נפירושו הנ׳ (שטירנבאנד), כי מלת פתיל פעמים תורה על חוט כפול וחזור, כמו הכוף פתיל תכלת (במדבר ט״ו ל״ח), ותרז״ל שיהי׳ טיוי וחזור, לו על הכלתי חזור, כמו פתיל העורת (חופטי׳ י״ו ט׳), וקין פתילם (להלן ל״ט ג׳), שחוטי הזהב נקראי׳ פתילי׳ קודם שזירם עם התכלת והלרגמן וגו׳ (דלח במ״ש הרד״ק בשרשים שרש פתל), והוא נל״ח (שנור) לו (פֿאָדען), וזהו כמו שתירגם לנקלוס כאן חוטח, וכן תרגמו המתרגם האשכנזי, ופעמי׳ הורה על תיכה קטנה מבגד עשוי לשוף לו לכסות בה, כמו חגר לין למיד פתיל (במדבר י״ח ט״ו), וכן פירשו למעלה מלת ופתילך (ברחשית ל״ח י״ח), וכן תרגם לנקלוס שם, ושוניכך, שהוא האדרת, לו הכנוף שעל הרחב, וזהו הכיסה של כמר שזכרו חז״ל, ולפי׳ רש״י היה כ״ין בובע קטן, נל״ח (הויבע), ולדעת הרי״ף ז״ל ועוך לפי׳ האני הי׳ מזיחה רחבה ג׳ לבנעות, ומקפת לת הרחב, נל״ח (שטירנבאנד), ועליה הי׳ הלין נתון, ויתכן שתהי׳ ההורלה הכוללת לאלת פתיל דבר דק וחזוק, הנקל לעקמו ולעוותו כפי הלירך, כי כן הונח שרש פתל על העוות והעקמומית: (לח) ונשא אהרן, לשון נסיאה נעון נפרע נפ׳ כי תשא

עֲוֹן הַקָּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְכָל־מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם
וְהָיָה עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן
לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה: (לט) וְשִׁבַּצְתָּ
הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ
וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רֹקֵם:
(מ) וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת
וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת
תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:

דיא שולד אללער היילינטהי=
מער איבערנעהמען, וועלכע
דיא קינדער ישראל'ס היילי=
גען ווערדען, אונד צוואר אל=
לער איהרער היילינגען גאבען,
עס זאלל בעשטענדיג אן זיי=
נער שטירנע זיין, איהנען צור
פערזיכערונג דער גנעריגען
אננאהמע פאר דעם עוויגען.
(לט) דען לייבראק מאכסט דוא
נעווירפעלט אוים ליינען, דען
בונד אויך אוים ליינען, דען
גורט אבער מאכסט דוא
שטיקקעראבייט. (מ) פיר
אהרן'ס זאהנע מאכסט דוא

והלבשת

לייבראקע, דוא מאכסט איהנען אויך גורטע אונד האהע מיטצען צום אנזעהען אונד צור

פראכט

אַהֲרֹן יַת עֲוָיַת קוּדְשַׁיָּא דִּי יְקַדְּשׁוּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְכָל מַתְּנַת קוּדְשֵׁיהוֹן וְיְהֵי עַל בֵּית
עֵינוֹהִי תְּדִירָא לְרַעֲוָא לְהוֹן קֳדָם יְיָ:
(לט) וּתְרַקֵּמִין כְּתוֹנָא דְבוּצָא וְתַעְבֵּיד
מַצְנַפְתָּא דְבוּצָא וְהֶמְיַן תַּעְבֵּיד עוֹבַד צַיָּר:
(מ) וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעְבֵּיד כְּתוֹנִין וְתַעְבֵּיד
לְהוֹן הֶמְיָנִין וְכוֹבָעִין תַּעְבֵּיד לְהוֹן לְיֻקָּר

ולתושבחא

ולף על פי כן לא היו זז ממצחו להרן נושא את המצח של עון נמלא מסולק העון מן הקדשים: לת עון הקדשים. לרצות על הדם והחלב שקרבו נטומלה כמו שמנינו לי זה עון הוא נושא לם עון פיגול הרי כבר נאמר לא ירצה ולם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ולין לומר שיכפר על עון הכהני' שהקריבו טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא לינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד. ת"ל לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי לינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפי' לינו על מצחו שלא היה כ"ג עובד בתוכה שעה ולדברי האומר עובדו על מצחו מכפר ומרצה ולם לאו לינו מרצה נדרש על מצחו תמיד מלמד שמשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו: (לט) ושבצת. עשה לותם מצנלות וכלס של שש: (מ) ולבני אהרן תעשה כתנות. ד' בגדים הללו ולא יותר כתונת ומגבעות היא מלנפת ומכנסים כתונים

למטה

באור

(לקמן ל"ד ז'), ולעון רש"י ז"ל כאן, הוא לעון סליחה, ואעפ"כ לינו זז ממצחו, להרן נושא את המצח של עון, נמלא מסולק העון מן הקדשים: עון הקדשים, לרצות על הדם ועל החלב שקרבו נטומלה, כמו שמנינו גם' הקומץ רבה (מנחו' דף כ"ה ע"ב): לכל מתנת קדשיהם, שום הלמ"ד עיין בהקדמה: והיה על מצחו תמיד, דרשו בו חז"ל, כי לא היו' על מלמו, כי לם בשעת העבודה, ולפי פשוטו, כאהר יהיו המלנפת על ראשו לעולם יהיו עליה לין הקודם. (הרלב"ע למעלה כ"ו כ'): (לט) ושבצת, עשה לותה בתריגתה מצנלות מצנלות, וכולה של שש: (מ) ולבני אהרן העשה כהנה, ד' בגדים הללו ולא יותר, כהנת וזנגט ומגבעת ומכנסים כתונים למטה בפרשה, ותרגעתן של פשתן לבנים, בין של כ"ה

תרגום אשכנזי

תצוה כח

(מח) וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהֲנוּ לִי: (מט) וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה

ממחנים

פראַכט. (מח) מיט ריעזען בע= קליידעסט דוא דיינען ברודער אהרן אונד זיינע זאהנע מיט איהם, דוא זאלסט זיא זאל= בען, איהנען דיא הענדע פֿיל= לען (דאז הייסט, מוייבעט ישרע= זיין חאט מיבערגעבען), אונד זיא הייליג ערקלעהרען, זאָ זאלסען זיא מיר דיענען.

(מט) מאַכט איהנען אויך ביינקליידער פֿאָן ליינען, דיא שאַאם צו בערעקקען, זיא זאָל= לען

רש"י

תרגום אונקלוס

למטה נפרשה: (מא) והלבשת לותם לת אהרן. לותם המוריס נההרן מתן ולפוד ומעיל וכתונת תשבץ מלנפת ולגנט ולין ומכנסים הכתונים למטה נכולם: ולת בניו לתו. לותם הכתונים נהם: ומשחת לותם. לת להרן ולת בניו בשמן המשחה: ומלאת לת ידם. כל מלוי ידיים ל' חנוך כשהוא נגנס לדבר להיות מוחזק בו מלותו יום והלאה הוא וכל' לעז כשממנין לדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גוות"נטו ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותה מסירה דיוי"סטיר והוא מלוי ידיים: (מב) ועשה להם לאהרן ולבניו: מכנסי בד. הרי ק' בגדים לכהן גדול ולרבעה לכהן הדיוט:

(מח) וְהִלְבַּשְׁתָּ יָתְהוֹן יַת אַהֲרֹן אָחוּךְ וְיַת בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ וְתִרְבֵּי יָתְהוֹן וְתָקְרֵיב יַת קוּרְבָּנֵיהוֹן וְתַקְדֵּשׁ יָתְהוֹן וְיִשַׁמְּשׁוּן קֳדָמָי: (מט) וְעָבֵד לְהוֹן מְכְנְסִין דִּבּוּץ לְכַסָּאָה בְּשַׂר עֶרְיָה מֵחַרְצָן וְעַד

ירכן

באור

בין של כהן הדיוט. מון מן הלבנט, שהי' של כלאים, רקוס עם למר, דהיינו לבנטו של כה"ג בשאר ימות השנה, ולבנטו של כה"ג ני"הכ, דברי הכל של פון, ובלבנטו של כהן הדיוט, מחלוקת, והלכה שהי' של כלאים: (מא) והלבשת אתם את אהרן, פעל יולא לשני פעולי', ורבי' כמוהו, ומלת לתם מוסבה על הנגדי', הנגדים החמורים נההרן, והם, חגן, ולפוד, ומעיל, כתנת תשבץ, מלנפת, ולבנט, ולין, ומכנסים הכתונים למטה נכולם, והם ח' בגדים, הלבש לת להרן לחיך, ולרבעת הבגדים הכתונים בגני להרן, והם כתנת ולבנט ומגבעת ומכנסים תלבש לת בניו: ומשחת אתם, לת להרן ולת בניו (לץ לת הבגדים) בשמן המשחה, (רש"י), שכן כתוב בפרש' הבאה ולקחת לת הבגדים והלבשת לת להרן וגו', ולקחת לת שמן המשחה וגו' (לקמן כ"ט ה' וז'): ומלאת את ידם, כל מלוי ידיים ל' חנוך, כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מלותו יום והלאה הוא (שע"י שהוא תופס הדבר בידו וממלא בו לת כל ידו, הנה הוא בחזקתו), ובלשון לעז כשממנין לדם על פקידת דבר נותן השליט בית יד של עור שקורין גאנט (כל"ז החנדטוה), ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותו מסירה דיוסט"יר [ברש"י כ"י עם רשב"ם רווים"טיר, והוא ריווים"טיר, וכל"ז בעקויידען], והוא מלוי ידיים. (רש"י): (מב) ועשה להם, לאהרן ולבניו: מכנסי בד וגו', ממתני' למעלה מן הטבור קרוב מן הלב,

---

המעמר

(מא) ומלאת, עיין בספר פתרון המלות לרידי מהרמ"ל ני'. והנה בענין מלא יד פירוש נכון יקלוף על פני זכרוני, לולם בל ידעתי לם יליד שכלי הוא לו שלול הוא לתי, והוא כי ידוע שהיה מן המנהג שכל לים עת יעלה על לזיזו שרה [והתמנות ישימו בידו דבר מה, לם מלך הוא שבט המלכות, ולם שר הלבא מטה מושל (קאמאנדאסטאב), גם שאר הפקודים נעת יעמדו לפקודתם ישבעו למלכם והיה זה בנקיטת חפן, ולזה בא המליצה מלא יד.

מִמִּתְנַיִם וְעַד־יֶרֶךְ יִהְיוּ: (מג)וְהָיוּ
עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יִשְׂאוּ ב
עָוֹן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ
אַחֲרָיו: ס רביעי כט (א) וְזֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ
אֹתָם לְכַהֵן לִי קַח פַּר אֶחָד בֶּן־ ק
בָּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם:
(ב) וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת

בלולת

תרגום אשכנזי קצד

לען פֿאַן דען לענדען ביז אַן
דיא שענקעל גהען ׃ (מג)ריע=
זע זאָללען אהרן אונד זיינע
זאהנע טראַגען, וען זיא אין
דאַז שטיפֿטסנעצעלט קאָמ=
מען, אָדער וען זיא זיך דעם
אַלטאַרע נאַהען, אין היול=
גען רינגען איהר אַמט צו פֿער=
ריכטען, דאַמיט זיא זיך קיי=
נע פֿערשולדיגונג צוציהען
אונד שטערבען ׃ דיעזעם איזט
אייניע עוויגע פֿעראָרדנונג פֿיר
איהן, אונד פֿיר זיינען זאַא=
מען נאַך איהם.

כט (א) פֿאָלגענדעס זאָללסט
דוא מיט אהנען פֿאָר=
נעהמען, אום זיא צו הייליגען, דאַס זיא מיר פֿריעסטערליך דיענען: נים אייניען שטיער, נעמליך איין יונגעס רינד אונד צוויא ווירדער, אַללע אָהנע געברעכען, (ב) אונד אונגעזויערטעס ברָאָד, אויך אונגעזויערטע קוכען, אויך אונגעזויערטע פֿלאדען, אלע דרייא מיט אויל גענעצט, אונד פֿון פֿיין ווייצענמעהל זאָללסט דוא זיא בעקאָכען. (ג) אונד אונגעזויערטעס ברָאָד, אויך אונגעזויערטע קוכען, אויך אונגעזויערטע פֿלאדען, אלע דרייא מיט אויל גענעצט, אונד פֿון פֿיין ווייצענמעהל זאָללסט דוא זיא בעקאָכען. (ג)

תרגום אונקלוס

יַרְכָן יְהוֹן: (מג) וְיהוֹן עַל אַהֲרֹן וְעַל בְּנוֹהִי
בְּמֵיעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אוֹ בְּמִקְרַבְהוֹן
לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא וְלָא יְקַבְּלוּן
חוֹבָא וְלָא יְמוּתוּן קְיָם עָלַם לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי
בָּתְרוֹהִי:

כט (א) וְדֵין פִּתְגָמָא דִּי תַעְבִּיד לְהוֹן
לְקַדָּשָׁא יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קָדָמָי סַב
תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי וְדֵיכְרִין תְּרֵין שַׁלְמִין:
(ב) וּלְחֵם פַּטִּיר וּגְרִיצַן פַּטִּירָן דְּפִילִין

במשח

רש"י

(מג) והיו על אהרן. כל הנגדים האלה על אהרן הרחויין לו: ועל בניו. המשורין בהם: בגושם אל אהל מועד. להיכל וכן למזבח: ומתו. הלא למדת שהמזיד מסוסר בגדיס במיתה: חקת עולם לו. כל מקום שנאמ' חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו:

כט (א) לקח. כמו קח וב' גזרות הן לחת אל קיסה ולחת אל לקיסה ולהן פתרון לחד: פר לחד. לכפר על מעשה העגל שהוא פר: (ב)ולחם מצות וחלות מצות ורקיקי מצות. הרי אלו שלשה מינין רבוכה וחלות ורקיקין לחם מצות היא הקרויה למטה בענין

חלת

באור

עד סוף היכך שהוא המרכוב'. והיו עשוי' כמין סיגר, אללו תלוי למטה נרוחב, ולא הי' תיק בין הירכיים, אלא יתעטף האבר ולא יתחשב, ולמעלה יש להם שנלים (והם קמטי' ובניהם מרילים, כעין שעושין לכיס, ומכניסין בהם חוטי רלועה, ובשמותיהן את הרלועה מהדקין את השנלים בלי קשירה), ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה. (נדה דף י"ג ע"ב):
(מג) והיו וגו', כל הנגדים האלו, על אהרן הרחויין לו, ועל בניו האמורין בהם: ומתו, שהמזיד מחוסר בגדי' במיתה:

כט (א) לחם, לאהרן ולבניו: לקח, אין הנדל בין קח, לו לקח, כמו לך לעשׂ ויאכלו (מלכים ב' ד' מ"ב), וגם יבא בו מיס (יחזקאל כ"ד ג'): (ב) ולחם מצות, לאחי

תרגום אשכנזי

נעזייערטע קוכען מיט אהל איינעריהרט, אונד אונגעזויערטע קוכען פלאדען מיט אהל בעשטריכען, אוים פייעם ווייצענמעהל זאללסט דוא זיא מאכען: (ג) דיעזע לעגסט דוא אין אייגען קארב, אונד בריננסט זיא דאר אים קאר בע נעבסט דעם שטיערע אונד דען בירדען ווידדערן. (ד) אהרן אבער אונד זיינע זאהנע זאללסט דוא פאר דען איינגאנג דעם שטיפטצעל

פתח

טעם

תרגום אונקלוס

במשח ואספוגין דטירין דמשיחין במשח כולת דחיטין תעביד יתהון: (ג) ותתן יתהון על סלא חד ותקריב יתהון בסלא ויתת תורא ויתי תרין דיכרין: (ד) ויתי אהרן ויתי

בנוהי

רש"י

חלת לחם זמן על סך שנותן זמן נרבוכה כנגד החלות והרקיקין וכל המינין בחיס עשר עשר חלות: בלולות בשמן. כשהן קמח יולק בהן שמן ובוללן: משוחים בשמן. לאחר שפייתן מושחן בשמן כי כ"ף יוונית שהיא עשויה כג"ון שלנו: (ג) והקרבת לומס. על פני השכן ביום הקמתו:

ורחלת

באור

בתנור קרוי לחם, וגם שמן היה בו (כל"ל ונדפס בשגוש) כי הוא לחם המזור עם חלות ורקיקין בעשיית מלואים כפרשת לו לת לאהרן. (הרשב"ם), וגם כתוב חלת מלה מלה לחת וחלת לחם שמן לחת ורקיק לחד (ויקרא ח' כ"ו), וכן למטה בענין (להלן בפסוק כ"ג) היה הקרוי' חלת לחם שמן. ושלשה מיני לחם היו נרבוכה וחלות ורקיקין, הנרבוכה היי' החלה המלוטה ברותחין בעודה בלק, ולח"כ לומס לומה לחתה בתנור, ולאחר לפייתה מטגנה במחבת, שהוא כלי שהיה נמקדש לחפות בו מנחת המחבת על האור בשמן, ולא היה לו שפה סביב כמנהג הכלים, ולכן החלה הנלפת בו היתה ענה, שלא תשפך מהמחבת, וגם היתה קשה לאחר האפיי', מתוך שאינו יכול לתת בו שמן הרבה, כי היו שולי המחבת לפים, והחלות והרקיקין הן הנאפות בתנור בלבד, בלא חליט' ובלא טגון. וההבדל שבין חלות ורקיקין, שהחלות בלולות בשמן בעודן סולת, והרקיקין משוחין בשמן לאחר לפייתן, ומכל מין ומין הבי' עשר חלות. (מדברי רז"ל בשם' מנחות דף כ' ע"ב וס"ג ע"ח ועי"ד ע"ב ועי"ו ע"ח ועי"ח ע"ח): בלולה בשמן, כשהן קמח יולק שמן ובוללן. (רש"י מגמ' דמנחות דף ע"ה ע"ח): משחים בשמן, לאחר לפייתן משוחן כמין כ"י, כ"ף יוונית שהיא עשויה כגו"ן שלנו, כזה נ. (לשון רש"י כפי נוסח נ' כ"י שבידי), ובגמ' דכריתות (דף ה' ע"ב) בענין משיחת המלכים פי' כמין כ"י, לות יוונית עשוי' בזה (ליירו שם המדפיסים לורה כזו Ω, והיא פ"י יוונית, אבל לא כ"י), דמליק שמן על ראשו, ולח"כ בין ריסי עיניו, ומלרפן בלשונו דרך הפלחת עכ"ל, משמע משם שהי' כתמונת גו"ן שלנו, אלא שרגל יולאה ומשוכת גם לצד ימין, וברמב"ם פ"ח מה' כלי המקדש ה"ט לייירו המדפיסים תמונת לוק"ס לרומי', כזה X, ונלמת שכן לורת כ"י יוונית הרגילה אלצינו, אבל מלופן המשיחה שזכרו רז"ל בגמ' (שם ובהוריות דף י"ב ע"ח), וכן מלשון הרמב"ם ז"ל לא משמע שהיתה על התמונה הזאת, אולי נתחנה לורת האות מכמות שהיתה לפנים, ואם היתה המשיחה על לורת גו"ן שלנו, כמ"ש רש"י, וכמ"ש למעלה, שרגלה נמשכת גם לצד ימין, תהיה קרובה לתבנית כף"י יוונית, כזה ב: (ג) על פל, כמו בכל: והקרבת

אהם

פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם
בַּמָּיִם: (ה) וְלָקַחְתָּ אֶת־הַבְּגָדִים
וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכְּתֹנֶת
וְאֶת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד
וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב
הָאֵפֹד: (ו) וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־
רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־
הַמִּצְנֶפֶת: (ז) וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ
וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ: (ח) וְאֶת־בָּנָיו
תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת:

טעם הינטרעטען, אונד זיך
אין וואַססער בארען לאַסטען,
(ה) זאָלסטו דוא דיא
קליידער נעהמען, דעם אהרן
דען לייבראָק, דען אונטערראָק
דעם מאַנטעלם, דען מאַנטעל
אונד דאַז ברוסטשילד אַנלע־
גען, אונד איהם דען מאַנטעל
אומבינדען מיט דעם גירטעל־
באַנד דעם מאַנטעלס; (ו) זא־
דאַן זעטצעסט דוא איהם דען
בונד אויף דען קאָפף, אונד
בעפֿעסטיגסט דיא הייליגע
קראָנע (נעמליך דאַז טעטירנבלעך)
איבער דען בונד; (ז) ענדליך
ניממסטו דוא דאַז זאַלבאָהל,
גיעסעסט אויף זיין הויפט,
אונד זאַלבעסט איהן. (ח) ער־

וחגרת

נער זאָללסט דוא זיינע ואָהנע הערקאָממען לאַסטען, זיא מיט לייבערקקען בעקליידען, איה־

תרגום אונקלוס

ר ש " י

בְּנוֹהִי תְּקָרֵיב לְחָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַסְחֵי
יָתְהוֹן בְּמַיָּא: (ה) וְתִסַּב יָת לְבוּשַׁיָּא וְתַלְבֵּישׁ
יָת אַהֲרֹן יָת כְּתוּנָא וְיָת מְעִיל דְּאֵיפּוֹדָא
וְיָת אֵיפּוֹדָא וְיָת חוּשְׁנָא וְתַתְקֵין לֵיהּ
בְּהֵמְיַן אֵיפּוֹדָא: (ו) וְתָשַׁוֵּי מַצְנַפְתָּא עַל
רֵישֵׁיהּ וְתִתֵּן יָת כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא עַל
מַצְנַפְתָּא: (ז) וְתִסַּב יָת מְשַׁחָא דְרָבוּתָא
וְתֵרִיק עַל רֵישֵׁיהּ וְתִרְבֵּי יָתֵיהּ: (ח) וְיָת בְּנוֹהִי תְּקָרֵיב וְתַלְבֵּשִׁינוּן כְּתוּנִין: (ט) וְתָזָרֵיז

(ד) ורחצת. זו טבילת כל הגוף:
(ה) והפדת. קשט ותקן המגורה והסיגר
סביבותיו: (ו) נזר הקדש. זה הלין:
על המצנפת. כמו שפירשתי למעלה
על ידי הפתיל התכלת ושני פתילין
שבראשו הקשורין שלשתן מלחורי העורף
הוא נותנו על המצנפת כמין כובע:
(ז) ומשחת לומו. לף משיחה זו כמין
כ"י נותן שמן על ראשו וגין ריסי עיניו
ומקבץ

יתהון

באור

אחם, לל חלר המשכן, כי על המזבח לף הקריב כי לף לחד מכל מין: (ד) ורחצת, זו טבילת כל הגוף, (רש"י). [וכ"ת יכ"ע ותעבול יתהון בחרבעין סחין דמיין מיין], ויורם על זה פחות הכי"ת במים, במים הילועים לשטורם, שבל הגוף עולה בהן, ובחילת ידים ורגלים לף נאמר ללף ירחלו מים. (רש"י): ואפדת, קשט ותקן המגורה והסיגר סביבותיו: (ו) נזר הקדש, זהו הלין: על המצנפת, מפורש למעלה בענין מעשה הלין: (ז) על ראשו, לדעת הרחב"ע היה זה לפני זמנו המלנפת על ראשו, והרמב"ן כתב שהיתה הלניפה סביב סביב, ולמלע הרלש מגולה, ועליו ילק שמן, לו היתה היליקה בחוש הנחת תפילין, שהיה מניח מגולה, ומשם ימשכנו כמין כ"י: ומשחת אחו, לף משיחה זו כמין כ"י, נותן שמן על ראשו

וגין

(ט) וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו: (י) וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר: (יא) וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (יב) וְלָקַחְתָּ מִדַּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ

באצבעך

תרגום אשכנזי

(ט)איהנען גירטעל אומבינדען, אהרן ואָווֹאהל אַלס זיינען זאָה= נען, אונד איהנען ריא האָהע מיטצען אויפֿזועטצען, היער= דורך זאָלל איהנען דאַז פריע= סטערטהום צור עוויגען פֿער= אָרדנונג זיין, אונד דאַדורך האַסט דוא אהרן אונד זיינען זאָהנען איהר אַמט איבערגע= בען. (י) דען שטיער זאָללסט דוא אַלסדאַן הינברינגען לאַס= סען פֿאָר דאַז שטיפֿטסצעלט, אהרן אונד זיינע זאָהנע זאָל= לען איהרע הענדע דעם שטיערע אויף דען קאָפּף לע= גען. (יא) אַלסדאַן זאָללסט דוא דען שטיער שלאַכטען פֿאָר דעם עוויגען, פֿאָר דעם איינגאַנגע דעם שטיפֿטסנעצעלטעס; (יב) אונד פֿאָן דעם בלוטע דעם שטיערעס נעהמען, אונד מיט דיינעם פֿינגער אין דיא ווינקעל דעם אַל=

טאַרס

רש"י

ומחנן נתלנטו: (ט) והיתה להם. מלוי ידיים זה לכהונת עולם: ומלאת. על ידי הבנרים האלה: יד לאהרן ויד בניו. במילוי ופקודת הכהונה: (יא) פתח לאהל מועד. נתלר המזבח שלפני הפתח: (יב) על קרנות. למעלה בקרנות ממש:

ומת

תרגום אונקלוס

יַתְהוֹן הֻמְיָנִין אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי וְתַחֵקֵן לְהוֹן כּוֹבָעִין וּתְהֵי לְהוֹן כְּהוּנְתָּא לִקְיָם עָלַם וְתָקְרֵיב קוּרְבָּנָא דַּאֲהַרֹן וְקוּרְבָּנָא דִּבְנוֹהִי: (י) וְתָקְרֵיב יָת תּוֹרָא לָקֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יַת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ תּוֹרָא: (יא) וְתִכּוֹס יָת תּוֹרָא לָקֳדָם יְיָ בְּתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: (יב) וְתִסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא וְתִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא בְּאֶצְבְּעָךְ וְיָת

באור

ובין ריסי עיניו, ומחנן נתלנטו. (רש"י): (ט) אחם אבנט, ירמוז לאהרן ובניו האמורים לפ"כ נפירוש: וחבשת להם מגבעת, לדעת רש"י ז"ל גם המלנפת קרויה מגבעת, ולדעת הרמב"ן ז"ל מוסב על בני אהרן לבד, כי לאהרן אין לו מגבעת: והיתה להם וגו' ע"י מלוי ידיים זה תהיה להם הכהונה לחקת עולם: ומלאת, ע"י הבנרים הנאמרים למטה בהקרבת המלואים תמלא יד לאהרן ויד בניו לפקודת הכהונה: (י) והקרבת את הפר, אע לפרט מה יעשה בפר, והתחיל בהקרבתו של פתח לאהל מועד מזכר למעלה, כדרך הכתוב: (יא) ושחטה, כל שבעת ימי המלואים היה משה משמש בכהונה גדולה, לפי לו הקב"ה למשה פתח תשמשני עד שילמוד לאהרן, היה משה שוחט ומזה ומקטיר יוצק ומנסך, ואהרן רואה לומד. (ת"כ): פתח אהל מועד, נתלר המזבח שלפני הפתח, כי היתה השחיטה בנפונו של מזבח, כדין החטאת, נגד פתח לאהל מועד, לפי רחוק ממנו, כי היה הכיור בין לאהל מועד ובין המזבח: (יב) על קרנות, למעלה בקרנות ממש, לא תיעמוד למטה ויזרוק כנגד הקרן, כמו שעושה

בקרקן

בְּאֻצְבָּעֹתָ֔ו וְאֶת־כָּל־דַּ֥ם הַפָּ֖ר יִשְׁפֹּ֑ךְ
אֶל־יְסוֹד֙ הַמִּזְבֵּ֔חַ׃ (יג) וְלָקַחְתָּ֞
אֶת־כָּל־הַחֵ֣לֶב ׀ הַמְכַסֶּ֣ה אֶת־
הַקֶּ֗רֶב וְאֵת֙ הַיֹּתֶ֣רֶת עַל־הַכָּבֵ֔ד
וְאֶת־שְׁתֵּ֥י הַכְּלָיֹ֖ת וְאֶת־הַחֵ֣לֶב
אֲשֶׁר־עֲלֵיהֶ֑ן וְהִקְטַרְתָּ֖ הַמִּזְבֵּֽחָה׃
(יד) וְאֶת־בְּשַׂ֤ר הַפָּר֙ וְאֶת־עֹרֹ֔ו
וְאֶת־פִּרְשֹׁ֖ו תִּשְׂרֹ֣ף בָּאֵ֑שׁ מִח֥וּץ
לַמַּחֲנֶ֖ה חַטָּ֥את הֽוּא׃ (טו) וְאֶת־
הָאַ֤יִל הָאֶחָד֙ תִּקָּ֔ח וְסָמְכ֥וּ אַהֲרֹ֖ן
ובניו

תרגום אשכנזי קצו

מאַרס שטרייכען, דאַז איבריגע בלוט אַבער אַללעס אַן דען גרונד דעם אַלטאַרס גיסען (יג) זאָלסט דוא אַללעס פּעטט נעהמען, וועלכעס דיא אייננעווייד בעדעקט, אויך דאַז נעטץ אויבער דער לעבער אונד דיא ביידען ניערען נעבסט דעם פּעטטע, דאַז דאַרויף איזט, אונד אויף דעם אַלטאַר אין רויך אויפּנעהמען לאַססען. (יד) דאַז פּלייש דעם שטיערס אַבער אונד זיין פּעל וויא אויך זיינען מיסט זאָלסט דוא אין פּייער פּערברענען אויסער האַלב דעם לאַגערס. דיזעס

איזט איין זינדאָפּפּער. (טו) דען איינען ווידדער זאָלסט דוא נעהמען, אונד אהרן אונד זיינע

תרגום אונקלוס

כָּל דְּמָא תִּשְׁוֹד לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא׃ (יג) וְתִסַּב
יָת כָּל תַּרְבָּא דְּחָפֵי יַת גַּוָּא וְיָת חַצְרָא
דְּעַל כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כְּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי
עֲלֵיהֶן וְתַסֵּיק לְמַדְבְּחָא׃ (יד) וְיָת בְּסַר
תּוֹרָא וְיָת מַשְׁכֵּיהּ וְיָת אוּכְלֵיהּ תּוּקַד
בְּנוּרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרְיָתָא חַטָּאתָא הוּא׃
(טו) וְיָת דְּכָרָא חַד תְּסָב וְיִסְמְכוּן אַהֲרֹן

רש"י

ואת כל הדם. זיכי הדם: על יסוד המזבח. כמין גליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב, לחזר שעלה ממה מן הארץ: (יג) החלב המכסה את הקרב. הוא הקרום שעל הכרס שקורין טי"לא: ואת היותרת. הוא טרפיצא דכבדא שקורין טיבריי"ש: על הכבד. לפי מן הכבד טול עמה: (יד) תשרף באש. לא מצינו חטאת מלונה בשרפת אלא זו:

חזקת

באור

נקרבן עולה ושאר כל הזבחים: ואת כל הדם, זיכי הדם: יסוד המובח, כמין גליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב, לחזר שעלה ממה מן הארץ. (רש"י): (יג) את כל החלב המכסה את הקרב, הוא הקרום שעל הכרס שקורין טי"לא, (רש"י), כ"ל לילו"ן, ובל"א (קרוסדמ"ץ). ולדעת הרמב"ן כל מקום שנאמר החלב המכסה את הקרב, הוא הקרום הזה שעל הכרס, לכל לשון יאמר כל החלב המכסה את הקרב, יכוון לשני חלבים שיש שם, לחלב הקרום הזה ולחלב הסמוך לשאר על הקרב: היותרת, טרפיצא דכבדא שקורין טיבר"ש, (רש"י), ובכ"י יש לתרו"ם, בל"א (דאָטפּלוייס): על הכבד, ובמקום אחר הוא קורא היותרת מן הכבד (ויקרא ט' י'), לפרו רז"ל שיטול מעט מן הכבד עם היותרת, ונתן על במקום עם, ותרגום אונקלוס תרגם תמיד על הכבד, כפי פשוטו של מקרא: הכליות, יש קומרים שנקראו כן, שענור שיש להם כח בתאות המשגל, מענין כלתה נפשי (תהלים פ"ד ג'), ולפי הזכיר הכליה, כי אין לפר ולשעיר חלב. (הרמב"ן): (יד) פרשו, הוא הזבל שבכרס הבהמה: חשרף באש, הורתה שעה היתה, כי לא מצינו חטאת מיוחדת בשרפה אלא זו, ועגל המתעת שעשה אהרן בשמיני למלואים: המאה הוא, נקרא הקרבן חטאת, שענור שהוא נתן לכפר החטאת, וכן החטאם: (טו) ראיל האחד,

אחד

תרגום אשכנזי

תצוה כט

וּבָנִיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל:
(טז) וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאַיִל וְלָקַחְתָּ
אֶת־דָּמוֹ וְזָרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב: (יז) וְאֶת־הָאַיִל תְּנַתֵּחַ
לִנְתָחָיו וְרָחַצְתָּ קִרְבּוֹ וּכְרָעָיו
וְנָתַתָּ עַל־נְתָחָיו וְעַל־רֹאשׁוֹ:
(יח) וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאַיִל
הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לַיהוָה רֵיחַ

ניחוח

נע זאהנע זאללען איהרע הענ=
דע דעם ווידדער אויף דען
קאפף לענגען, (טז) הערנאך
שלאכטעסט דוא דען ווידדער,
ניממסט זיין בלוט, שפרענגסט
עם אויף דען אלטאר רינגם=
אומהער; (יז) אלסדאן זאללסט
דוא דען ווידדער אין זיינע
שטיקקע צערגליעדערן, זיין
אינגעווייד אונד קניע=שטיק=
קע אבוואשען, אונד זיא צו
דען איבריגען שטיקקען אונד
צו דעם קאפף לענגען; (יח) הייע=
רויף זאללסט דוא דען גאנ=
צען ווידדער אויף דעם אל=
טאר אין רויך אויפגעהען לאססען, דיעזעם איזט איין גאנצעם אבגעאר דעם עווינגען צו

עה=

ר ש " י

(טז) וזרקת. ככלי לוחז במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שירחה לכאן ולכאן ואין קרנן טעון מתנה כאינבע חלק חטאת בלבד אבל שאר זבחים לוקן טעונין קרן ולא לאבע שמתן דמם מחלי המזבח ולמטה ואינו עולה בכבש חלק עומד בקרן וזורק: סביב. כך מפורש בשחיטת קדשים שאין סביב אלא ג' מתנות שהן ד' החוט בקרן זויות זו והחוט שבנגדה בחלבסון וכל מתנה נרחית בשני לדי הקרן לילך ולילך נמלא הדם נתון בד' רוחות סביב לכך קרוי סביב: (יז) על נתחיו. עם נתחיו מוסף על שאר הנתחים: (יח) ריח ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רלוני:

תרגום אונקלום

וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דְּכָרָא:
(טז) וְתִכּוֹס יָת דְּכָרָא וְתִסַּב יָת דַּמֵּיהּ וְתִזְרוֹק
עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: (יז) וְיָת דְּכָרָא
תְּפַלֵּיג לְאֶבְרוֹהִי וְתִחְלֵיל גַּוֵּיהּ וְכָרְעוֹהִי
וְתִתֵּן עַל אֶבְרוֹהִי וְעַל רֵישֵׁיהּ: (יח) וְתַסֵּיק
יָת כָּל דְּכָרָא לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא קֳדָם יְיָ

באור

לחד מהנים הנזכרים, כי זהו נכח ה"ל היעיה, שהוא מוסב על האמור למעלה: (טז) וזרקת, ככלי, עומד בקרן וזורק את הדם במזרק כנגד הקרן, כדי שירחה לכאן ולכאן: סביב, כך מפורש בשחיטת קדשים (זבחים דף נ"ג ע"ב), שאין סביב אלא ג' מתנות שהן ד', החוט בקרן זויות זו, והחוט כנגדה בחלבסון, וכל מתנה נרחית בשני לדי הקרן לילך ולילך, נמלא הדם נתון בד' רוחות סביב, לכך קרוי סביב. (רש"י): (יז) וכרעיו, רגלי הבהמה נקראו כרעים, לפי שהן כורעות בהרעה. (רד"ק בשרשים שרש כרע). וכן תרגם ירושלמי ורוגלוי, וכן כתב המפרש בפס' תמיד (דף ל"ח ע"ח) ותי"ט (שם פ"ד מ"ג) כתב שהירכים עד מקום הבריעה נקראו כרעים ולא יותר, וכן מוכח מלשון המשנה שם, ואולם מפשוטו של מקרא נראה שהכרעים שם כולל לרגלים עם הירכים והירכים, והכלל כל לידני ההליכה הנכפפי' בהמה בעת בריעתה, והרחי' על זה שלא הזכיר בכל מקום חוץ מגוף הבהמה, כי שם הרחם והקרב הכרעים, משמע שמלת כרעים כוללת כל לידני ההליכה. וכן נפסק נאמר כי שם שלי שם רחצו על כרעיו ועל קרבו (לעיל י"ב ט'), ואין ספק שבלאו עם הרגלים, ואולם הירכים והכרכים לבד בשחוך מהם הידים והרגלים, גם הם נקראו כרעים, כמו שמוכח מלשון המשנ' דתמיד: על נתחיו, עם נתחיו, מוסף על שאר הנתחים. (רש"י): (יח) את כל האיל, על כן לא הזכיר החלי' והחלבים. (הרשב"ע): להי', לנקלוס תרגמו קדם ה', ורש"י פי' לשמו של מקום, והמתרגם לשכמי תרגמו לכבוד ה': ריח ניחוח, לנקלוס ויב"ע תרגמו לאתקבלא

נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה הִוא׃ (יט) וְלָקַחְתָּ אֶת הָאַיִל הַשֵּׁנִי וְסָמַךְ
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ
הָאָיִל׃ (כ) וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאַיִל
וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־תְּנוּךְ
אֹזֶן אַהֲרֹן וְעַל־תְּנוּךְ אֹזֶן בָּנָיו
הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית

תרגום אשכנזי קצו

עהרן, איין ליעבליכער גערוך (וואהלגעפעליגעם מנדענקען) איין בראנדאפפער דעם עוויגען צו עהרן. (יט) ענדליך זאללסט דוא דען צווייטען ווידער פאָרנעהמען, אונד אהרן אונד זיינע זאהנע זאללען איהרע הענדע דעם ווידער אויף דען קאפף לעגען: (כ) הערנאך שלאכטעסט דוא דען ווידער, ניממסט פאן זיינעם בלוטע, בריינגסט עס אן דאס הערפאר־ראגענדע קנארפעל אם רעכ־

ועל

טען אהרע אהרן׳ס אונד זיינער זאהנע, אן דען דויטען איהרער רעכטען האנד אונד

אן

תרגום אונקלוס

לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ הוּא׃
(יט) וְתִסַּב יָת דְּכַרָּא תִּנְיָנָא וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ דְּכַרָּא׃ (כ) וְתִכּוֹס
יָת דְּכַרָּא וְתִסַּב מִדְּמֵיהּ וְתִתֵּן עַל רוּם

ר ש "י

לשון קח והיא הקטרת לינריס שעל האש׃ (כ) תנוך. הוא הסחוס החלמעי שבתוך האזן שקורין טנ"רום׃ נתן ידם. סגודל ונפרק החלמעי׃ החלב

אוּדְנָא דְּאַהֲרֹן וְעַל רוּם אוּדְנָא דִּבְנוֹהִי דְּיַמִּינָא וְעַל אִילְיוֹן יְדֵיהוֹן דְּיַמִּינָא וְעַל

באור

נרעוח, וכנה העירותי שחוח הריח כל"ה כנגד הכח הזוכר בנפש, שענין הזכרון הוא הצלר הרושם בנפש לחקרי סור המוחש, וזהו סגולת הריח, לכן יכנה הכחוב הריח והקטרה בלשון זכרון, יחמר מזכיר לנוה (ישעי' ס"ו ג') במקום מקטיר לבונה וכן יזכר כל מנחתיך (תהלי' כ' ל'), כמו ירים, וחלק המוקטר נקרא לזכרה, ומזה הטעם זכרו כיין לבנון (הושע י"ד ח'), ובעל הטיר יחמה שם הלשם שהוח זכרו, עם ריח הטמן, שמן תורק שמך (ש"ה א' ג'), ולזה חמר ריח ניחוח הטעור זכרון נרלה ומקובל לפניו, כל"ח (נוח וואהלגעפעליגען חנדענקען): [ניחוח, שרשו נוח, והיו"ד נמקום הוח"ו ע"פ, והלמ"ד כפולה, ומשקלו פעלול, וכן מזה המשקל ופעלו לגילון (ישעי' ח' ל"ח), משרש נון]: אשה, חלר לקרבן, מגזרת חש, על שם הקטרת האנרים שעל האש: (כ) חנוך, הוא הסחוס, גדר החלמעי שבתוך האזן, שקורין טנ"רום, כן הנוסחח נרש"י כ"י עם רשב"ם, וכן מפרש נספרש, תנוך אזן לחרן, זהו הגדר החלמעי, ולפ"ז הלעז טנדרו"ם נרחה ס"ל טנד"רנס, והוא (קנארפעל) נל"ח, שזהו לשון סחום, וכן תרגמו יב"ע, ואונקלוס תרגמו "רוס" לודנא, משמע מכל זה שחין הכוונה על חלית האזן (אהרלעפליין), כמו שרגילים לפחרו, כי אם על הסחום החלמעי לו על נובה האזן. ונרש"י שבדפוס נשמטה מלת נדר, וכך הנוסחח אם, תנוך, הסחום החלמעי שבתוך האזן שקורין טנר"ום, והמלה הזאת הלועזת הניחה הרד"ק בשרשים שרש תנך, ובחב שהוא הרך לחבר נקלה האזן (אהרלעפליין), ואולם אין הרך ההוא הגדר החלמעי שזכר הספרש, אף אינו סחום כי אם עור רך, לכן נרחה שהנוסחח הנכונה נרש"י טנדרנס נל"ש, ועל פיה תרגם המתרגם החשכנזי, והנה המלה הזאת יחידית ואין לה "ריע" נמקרא: בהן, הגודל

המעמר

כט (כ) חנוך אוז, כתב הרב המנקר ז"ל: והנה המלה הזאת יחידית ואין לה ריע נמקרא

וְעַל־בְּהֹן רַגְלָם הַיְמָנִית וְזָרַקְתָּ
אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: (כא) וְלָקַחְתָּ מִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־
הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזֵּיתָ
עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו
וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וְקָדַשׁ הוּא
וּבְגָדָיו וּבָנָיו וּבִגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ:
(כב) וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל הַחֵלֶב
וְהָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב ו הַמְכַסֶּה
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד
וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב

אשר

תרגום אשכנזי

אן דיא גראָסע צעהע איה־
רע רעכטען פּוסעם, שפּרע־
נעסט דאַז בלוט אויף
דען אַלטאַר רינגסאומהער.
(כא) ניממסט פּאָן דעם בלו־
טע, וועלכעם אויף דעם אל־
טאַר איזט, אונד פּאָן דעם
זאַלבאָהל, שפּרעננסט עם
אויף אהרן אונר זיינע קליי־
דער, וויא אויך אויף זיינע
זאָהנע אונר אויף איהרע קליי־
דער, וואָדורך ער אונר זיינע
קליידער, וויא אויך זיינע זאָה־
נע אונד איהרע קליידער
הייליג זיין זאָללען. (כב) היע־
רויף ניממסט דוא פּאָן דעם
ווידדער דאַז פּעטט אונד דען
שוואַנץ, אונר דאַז פּעטט וועל־
כעם דיא אינגעווייד בע־
דעקט, אויך דאַז נעטץ איבער דער לעבער אונד דיא ביידען ניערען נעבסט דעם פּעטטע,

רש"י

(כב) החלב. זה חלב הדקיס לו הקיבה: האליה. מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנאמר לעמת העלה יסירנה (ויקרא ג') מקום שהכליות יושבות ובחימורי הפר לא נאמר אליה אמין אליה קיבה אלא נכנס וכנסה ואיל אחד אור ועז אין

וְלִבּוּשׁוֹהִי וּבְנוֹהִי וְלִבּוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ: (כג) וְתִסַּב מִן דִּכְרָא תַּרְבָּא וַאֲלְיְתָא וְיָת
תַּרְבָּא דַּחֲפֵי יַת גָּוָא וְיָת חַצַר כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהוֹן וְיָת

שקא

תרגום אונקלוס

אִילַיוֹן רְגְלֵיהוֹן דִּימִינָא וְתִזְרוֹק יַת דְּמָא
עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: (כא) וְתִסַּב מִן
דְּמָא דִּי עַל מַדְבְּחָא וּמִמְשְׁחָא דְּרְבּוּתָא
וְתַדֵּי עַל אַהֲרֹן וְעַל לְבוּשׁוֹהִי וְעַל בְּנוֹהִי
וְעַל לְבוּשֵׁי בְנוֹדֵי עִמֵּיהּ וְיִתְקַדַּשׁ הוּא
וְלִבּוּשׁוֹהִי וּבְנוֹהִי וְלִבּוּשֵׁי בְנוֹהִי עִמֵּיהּ: (כב) וְתִסַּב מִן דִּכְרָא תַּרְבָּא וַאֲלְיְתָא וְיָת
תַּרְבָּא דַּחֲפֵי יַת גָּוָא וְיָת חַצַר כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהוֹן וְיָת

שקא

באור

ובפרק החמישי: (א) וקדש, יהיה קדוש: (כב) החלב, לדעת הרמב"ן החלב המונח פה סתם הוא החלב האסור על הקרב, ולפ"ז הזכיר החלב המכסה את הקרב, והוא הקרוש שעל הכרס, ורש"י ז"ל כתב החלב, זהו חלב הדקיס לו הקיבה, כפי מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא בפ"ב גבי זבח שלמים: והאליה, מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנאמר לעמת העלה

המעמר

עד כאן, והוא תמוה כי מצינו בספר ויקרא שבה פעמים תנוך האזן, ואולם גם הרלב"ע כתב כן, אך שהוא אמר תנוך האין לו רע, ולא אמר האין לו רע במקרא, ולדעתי יפרש כוונתו שאין לו רע אחר כ"ח האזן, כלומר שלא מצאנוהו רק נאמר לאזן האך לא לשם אחר, וגם לא נמצא בנפרד.

תצוה כט

אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְאֶת שׁוֹק הַיָּמִין
כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא: (כג) וְכִכַּר
לֶחֶם אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן
אַחַת וְרָקִיק אֶחָד מִסַּל הַמַּצּוֹת

אשר

תרגום אונקלוס

שַׁקָּא דְיַמִּינָא אֲרֵי דְכַר קוּרְבָּנַיָּא הוּא:
(כג) וּפִתָּא דְלֶחֶם חַדָּא וּגְרִיצְתָּא דְלֶחֶם
מְשַׁח חַדָּא וְאִסְפּוֹג חָד מִסַּלָּא דְפַטִּירַיָּא דִי
קדם

תרגום אשכנזי קצח

דאז דארוף איזט, אונד דאז
רעכטע בוגשטיק, רען עם
איזט דער ווידדער צור איינ=
זעטצונג דער פריעסטער.
(כג) אויך איין לאיב ברא,
איינען אהלקוכען אונד איינען
פלאדען אוים דעם קארבע
מיט אונגעוייערטעם באקווער=
קע

רש"י

לחן טעונים מליה: ואת שוק הימין.
לא מלינו הקטרה בשוק הימין עם החמורין,
מלא זו נלמד: כי איל מלאים הוא.
שלמים לשון שלמות שהושלם בכל מגיד
הכתוב שהמלואים שלמים שמשימים שלוש
למזבח ולעובד העבודה ולבעלים (ס"א
שלם עם המזבח והעובד והבעלים) לכך תני מלריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה
שמשם במלואים והשאר מכלו לאהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: (כג) וככר לחם. מן
החלות: וחלת לחם שמן. ממין הרבוכה: ורקיק. מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין
לא

באור

העלה יסירנה (ויקרא ג' ט'), מקום הכליות שהכליות יועלות. (רש"י): ואת שוק הימין,
לא מלינו הקטרה בשוק הימין עם החמורים, אלא זו נלמד, והוסיף שעה היתה: איל
מלאים הוא, שפר החטאת ואיל העולה הובאו לכפרה, והאיל הזה מיוחד למלואים בו ידי
הכהנים. (הרמב"ן), ורז"ל דרשו אמרו איל המלואים שמושלם על הכל, מלמד שהמלואים
שלמים לאהרן ולבניו, דרשו מלואים לשון השלמה שהיה סוף השלמת קדושתו של אהרן שעל
ידו נשלם ונכשר לעבודה, ואית ספרי' דגרסי שם שלמים לאהרן ולבניו ולמזבח ולמ', ויהי'
מלשון שלום, שמשימין שלוש למזבח ולעובד (שהוא משה) ולבעלים (אהרן ובניו), שהי' לכלם
חלק בו, ורש"י ז"ל הרגיש לתת שניהם לשון השלמה ולשון שלום (עיין רש"מ), והנה איל המלואים
זבח שלמים הי', כי הראה משה לאהרן בקרבנות המלואים תורת החטאת והעולה והשלמים,
וכן אמר הכתוב ותרומה יהיה מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם (להלן פסוק כ"מ), הרי שהשווה
דין איל המלואים עם זבחי שלמים, והשנוי שנפלו בדיניו, הודיעת שעה היו: (כג) וככר לחם,
מן החלות, כ"כ רש"י ז"ל, והוא מן החלות הנלוות בשמן. והרד"ק בשרשים שרש ככר פי'
לחם גדול, כי השאר היו חלות ורקיקים, ולפי דבריו קאי על הרבוכה הנקרא לחם מלות,
וכ"כ הראב"ע, ותרגלום תרגמו פתת דלחמא, ויב"ע תרגמו ועגול דלחים, ע"ש שהוא עגול:
וחלת לחם שמן, לדעת רש"י הוא ממין הרבוכה הנקרא לחם מלות, ולדעת הראב"ע והרד"ק
הוא מן החלות הנלולות, כסדר שנזכרו למעלה (פסוק ב'): ורקיק אחד, מן הרקיקין, אחד
מעשר שבכל מין ומין, לא מלינו תרומת לחם הנחם עם זבח נקטרת חון מזו, שתרומת לחמי
תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק, ומזה לא הי' למשה למנה אלא החזה בלבד.
רש"י

המעמר

(כג) וככר לחם, הנכון כמו שפירש המכס בעשרונים שהיה הלחם בתמונת עיגול וכדעת יב"ע,
וככר הוא מענין כרכר שהוא רקוד בעיגול, וכענין מחוגה מן מגג, ומזה גם ככר הירדן (קרייז)
ותולי מזה גם נקרא משקל מלה ככר לפי שהיה לפנים המשקל למספר מלה עגולה ולשאר המשקלי'
היו הלכנים בתמונות שונות.

קע, דער פאָר דעם עווינען שטעהט; (כד) אללעם דיעזעם לענסט דוא אהרן אונד זיינען זאהנען אויף דיא הענדע, אונד מאכסט מיט איהנען אויף נע וועגדונג פאָר דעם עווינען, (כה) הערנאך ניממסט דוא עם איהנען אוים דען הענדען, לאסטעסט עם אויף דעם אלטאַרע נאך דעם נאנצען אפפער אין רויך אופשטייגען צום ליעבליכען גערוך פאָר דעם עווינען, עם איזט איין בראנדאפפער דעם עווינען צו עהרען. (כו) זאָראן ניממסט דוא דאָז ברוסטשטיק פאָן דעם אייניזעטצונגס־ווידדער, ועלכעם דעם אהרן נעהאָרט, אונד וועגדעסט עם פאָר דעם עווינען; דיעזעם זאָל דיר צום אנטהייל בלייבען. (כז) דוא זאָלסט דאָז גע[ו]וענדעטע ברוסטשטיק אונד דאָז אין דיא העהע גע[ה]אָבענע בוגשטיק

החרומה

הוי־

רש"י

לא מלינו תרומת לחם הנף עם זבח נקטרת חלב זו בלבד שתרומת לחמי תודה וחיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה חלק מזה בלבד: (כד) על כפי אהרן והנפת. שניהם עסוקים בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו לאהרן ובניו בעלים ומשה כהן: תנופה. מוליך ומניף למי שאמרנו רוחו של עולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורענויות ורוחות רעות מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים: (כה) על העולה. על החיל הראשון שהעלית עולה: לריח ניחוח. לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו: לפני. לשמו של מקום: (כו) תנופה. לשון הולכה והוגלה ויעלי"ר בלע"ז: (כז) וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו'. קדשם לדורות להיות

תרגום אונקלוס

קָדָם יְיָ: (כד) וּתְשַׁוֵּי כּוֹלָא עַל יְדֵי דְאַהֲרֹן וְעַל יְדֵי דִבְנוֹהִי וּתְרִים יַתְהוֹן אֲרָמָא קָדָם יְיָ: (כה) וְתִסַּב יַתְהוֹן מִידֵּרֵהוֹן וְתַסִּיק לְמַדְבְּחָא עַל עָלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קָדָם יְיָ קוּרְבָּנָא הוּא קָדָם יְיָ: (כו) וְתִסַּב יַת חַדְיָא מְדַכַּר קוּרְבָּנַיָא דִי לְאַהֲרֹן וּתְרִים יְתֵיהּ אֲרָמָא קָדָם יְיָ וִיהֵי לָךְ לְחוּלָק: (כז) וּתְקַדֵּשׁ יַת חַדְיָא דַאֲרָמוּתָא וְיַת שָׁקָא

דאפרשותא

באור

(רש"י): (כד) על כפי אהרן והנפת, שניהם עסוקים בתנופה, הבעלים והכהן. הא כיצד? כהן מניח ידו תחת יד בעלים ומניף, ובזה היו לאהרן ובניו בעלים, ומשה כהן. (רש"י): (כו) וקדשת את חזה התנופה, קדשם לדורות, להיות נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק שלמים, אבל לא להקטרה, חלב ולא להאכיל ולבניו לאכול. (רש"י): תנופה, לשון הולכה והנפה

תצוה כט

תרגום אשכנזי קצט

הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרַם
מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
וּמֵאֲשֶׁר לִבָנָיו: (כח) וְהָיָה לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הִוא וּתְרוּמָה
יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי
שַׁלְמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה:
(כט) וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו. לְמָשְׁחָה בָהֶם

ולמלא

היליגען, וועלכעם געווענדעט
אונד וועלכעם אין דיא העהע
נעהאבען וואָרדען פאָן דעם
איינזעטצונגסווידדער, פאָן
דעם ווידדער נעמליך, דער
אהרן אונד זיינען זאהנען נע=
האָרט. (כח) דיעזע שטיקקע
זאָללען אהרן אונד זיינען זאה=
נען יעדערצייט פאָן דען קינ=
דערן ישראל'ס אלם איין רעכט
צוקאָממען, דען עם איזט אי=
נע העבע, אונד אלם איינע
העבע פאָן דען קינדערן
ישראל'ס, נעמליך פאָן איה=
רען פריערעננאָפפערן, זאָלל
עם אנגעזאהען ווערדען, איה=
רע העבע דעם עוויגען צו עהרען. (כט) דיא היליגען קליידער, וועלכע אהרן נעהאָ=
רען, זאָללען נאך איהם אן זיינע זאהנע קאָממען, דאם מען זיא אין דעזעלבען זאל=

בע

תרגום אונקלוס

דַאֲפְרָשׁוּתָא דִי אִתָּרֵם וְדִי אִתְפְּרַשׁ מִדְּכַר
קוּרְבָּנַיָּא מִדִּי לְאַהֲרֹן וּמִדִּי לִבְנוֹהִי:
(כח) וִיהֵי לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי לְקָיֵם עָלַם מִן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי אַפְרָשׁוּתָא הִיא וַאֲפְרָשׁוּתָא
יְהֵי מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן
אַפְרָשׁוּתְהוֹן קֳדָם יְיָ: (כט) וּלְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא
דִי לְאַהֲרֹן יְהוֹן לִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי לְרַבְּאָה

בהון

ר ש "י

נוהגת תרומת 'והנפת' כחזה ושוק של שלמי'
לכל לא להקטרה אלא והיה לאהרן
ולבניו לאכל: הורם. ל' מעלה ומוריד:
(כח) לחק עולם מאת בני ישראל.
שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק
יתנו לכהן: כי תרומה הוא. החזה והשוק
הזה: (כט) לבניו אחריו. למי שנמח
בגדולה אחריו: למשחה. להתגדל בהם
שים משיחה שהיא לשון שררה כמו כך
נתתיך למשחה (במדבר י"ח) אל תגעו

במשיחי

באור

והנפה, ויטלי"ר בלע"ז. (רש"י), נרש"י כ"י ווינטלי"ר, והוא ווענטעלע"ר בל"ז (שוויגען):
הורם, לשון מעלה ומוריד, (רש"י). והרשב"ם כ' (נדפס למעלה פסוק ו' בדבור המתחיל וזר
הקדש, שלא במקומו, ושייך לכאן), הוסף והורם שניהם לשון הפרשה, לפי החזה קורין
תנופה, כי לבדו הוסף ונאכל, אבל השוק של כאן נקטר, ואל דורות שניהם נאכלין עכ"ל:
(כח) לחק עולם מאת בני ישראל, שהשלמים לבעלים, והחזה והשוק יהיה חק הכהנים:
כי תרומה הוא, החזה והשוק הזה: (כט) לבניו אחריו, למי שיהיו כה"ג ויבא בגדולה
אחריו: למשחה, להתגדל בהם, שים משיחה שהיא לשון שררה, כמו כך נתתיך למשחה
(במדבר י"ח ח'), אל תגעו במשיחי (תהלים ק"ה ט"ו וד"ה ח' י"ו כ"ב), כ"כ רש"י ורשב"ם,
ואף עפ"כ לינו זז מלשון משיחה ממש, כמ"ש הרמב"ן, כי בענור שררת ישראל למשוחים היא,

למלך

תרגום אשכנזי

תצוה כט

כע, אונד אין דענועלבען אין
איהר אמט אינועטצע. (ל)זיע=
בען טאגע זאלל זיא, דער פאן
זיינען זאהנען, דער איהם אים
דיענ=

וְלִמַּלֵּא־בָם אֶת־יָדָם: (ל) שִׁבְעַת
יָמִים יְלַבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו
אשר

ר ש " י

תרגום אונקלוס

במזימי (ד"ה ג' י"ו): ולמלא גם את
ידם. על ידי הנגדים הוא מתלבש בכהונה
גדולה: (ל) שבעת ימים. רלופים: ילבשם
הכהן. תאר יקים מבניו תחתיו לכהונה
גדולה

בְּרֹהוֹן וּלְקָרְבָא בְּרֹהוֹן יַת קוּרְבָּנְרֹהוֹן:
(ל) שַׁבְעַת יוֹמִין יְלַבְּשִׁינוּן כַּהֲנָא תְּחוֹתוֹהִי
מבנוהי

באור

למלך ולכהן גדול, ישמילו הלשון לכל שררה: ולמלא בם את ידם, על ידי הנגדים הוא מתלבש בכהונה גדילה, ולפי זה רשו' שיתורגם למשחה בהם וגו' (חוץ דוך זיא אין זייגע ווירדע אוכד אין זיין טאט אייגענעטלט זו ווערדען), ואולם יתכן לפרש המקרא כפשוטו שהנגדים הללו תאר לכהן יהיו לבניו לתריו, ולא ילבשם כי אם הכהן הגדול מבניו, ואף הוא לא ילבשם כי אם בעת מנוחו לעבודה, שימשחו לותו כשהוא לבוש בהן וימלאו את ידיו, וכן יעשה שבעת ימים, ולתרי כן יגזם לבגוד הזקן, וכן מתורגם בל"ת: (ל) שבעת ימים, רלופין, כי ז' ימי המלואים רלופים היו, כדכתיב ופתח לפתח מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים (ויקרא ח' ל"ה): ילבשם, בקמץ גדול תחת קטן, וכמוהו כי תמילם (תהלי' קי"ח י' י"ח ו"כ): הכהן תחתיו מבניו, מכאן רתי' כל לשון כהן פועל עובד ממש, לפיכך נקוט תניר נמשך לפניו, (רש"י בדפוס, ובשני כ"י שבידי לינו), והכוונה שמלת כהן פעל בינוני, מורה על הפועל העובד ממש (חיין דיע, כעגדער), לא שם לבעל המקרה ההיא (חיין דיענער) [ובלשון דברי רש"י אלו כ"ה לענ"ד, כי בלי ספק מקרא מסורס הוא, וצעורו, ילבשם הכהן מבניו תחתיו, כי מנהג הנתון לתבר הפעל עם השם, ולהעמיד מלת תחתיו לתרוגמה, כמו ויסגר שנר תחתנה (נרחמית ב' כ"ת), ויבא רשע תחתיו (משלי י"ח ת'), ודומיהם, והפעל עם השם יתוכרו' גם בטע' הנגינה, כאשר הוא בפסוקים) הכ"ל ובדומיהם, כי השם הוא נושא מקרה הפעולה ודבק בה, משל"כ תחתיו הוא ענין לתר והודעה לתרת, וכן לא יבא השם והתאר בלרוף מלת תחתיו, יבאו השם והתאר יחד וגם מתוברים בטעם, ומלת תחתיו לתרוגמה ומופרדת מהם, כמו ויאכל | חנון | בנו || תחתיו (שמואל ב' י' י"ת), חנון בנו מתוברים במרכא טפחא, ומלת וימלך היתה רלויה ג"כ להתחבר עמהם, אלא שלא תבחנה ג' מלות מתוברות בטעם, לכן היא מופרדת קלת בתניר המפסיק פחות מן הטפחה. והרחי' על הסרום שבפסוק שלפנינו, כי בפסוק והכהן המשיח תחתיו מבניו (ויקרא ו' ט"ו), כתב רש"י בפירוש המשיח תחתיו מבניו, המשיח מבניו תחתיו עכ"ל, ורלה בזה לתבר תאר המשיח אל השם מבניו, כדרך הלשון. וירלה לי כי סבת הסרום הוא, שלא לפרש תחתיו על ילבשם, כמו בפסוק וימלך חנון בנו תחתיו שבב על וימלך, לבן הועמד בין הכהן ובין מבניו הפייבים להדדי. ולפי שמלת הכהן יותר דבקה אל מבניו מאל תחתיו לבן תיננה במרכא רק בתניר המפסיק פחות מן הטפחא. והנה ילבשם הכהן דבקים בטעמי דרגא תניר, כמנהג הפעל עם השם או הבינוני, ומעתה תדע שם תהי' מלת הכהן בינוני יבואו הנגינות על נכון, ילבשם הכהן דבקים, והכהן בתניר להורות על הסרום הכהן מבניו תחתיו, ואז תהיה מלת הכהן בינוני במקום עתיד כדרכו, ועניינו לתר יכהן מבניו, אבל שם תהיה שם תאר, ע"כ לריכין להוסיף פעל המקבר ב' הפעמים, בתופן זה, הכהן (לתר יכהן או לתר יקום) מבניו, ואז לריך להיות הכהן בטעם מפסיק יותר מן הטפחא שהוא הז"ק, וילבשם בפשטא מקידו (בעבור שיש ג' תנועות בפלת הכהן לפני הנגינה), ולכן יכ"ע בעבור שתרגם הכהן, בהנא, ולא תרגם דיכהן, ועשאו שם, הולרך להוסיף מלת דיקום, ומעתה תבין דברי רש"י על נכון, והרז"ה בס' ש"ו פ"ה פ"ב נגע קלת בתוך זה, לפע קלהו רשם ובלו לא רשם, ובעל מרכבת המשנה בהגהותיו על סם' הכ"ל (שיש תכלי

אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ: (לא) וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקַּח וּבָשַׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ: (לב) וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסַּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (לג) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־יֹאכַל

כי

תרגום אשכנזי ר

דיענסטע פאלגט, אנציהען, וועלכע נעמליך אין דאז שטיפטסצעלט קאמען ווירד, אים הייליגען זיין אמט צו פערריכטען: (לא) דען איינזעצונגסווידדער נימסט דוא, אונד לאסעסט דאז פלייש אם הייליגען ארטע קאכען. (לב) אהרן אונד זיינע זאהנע זאללען דאז פלייש דעם ווידערס אונד דאז באקווערק, וועלכעס אים קארבע איזט, פערצעהרען פאר דעם אייניגאנגע דעם שטיפטסצעלטעם. (לג) דיעזע דינגע זאללען פאן דענעניגען פערזאנען פערצעהרט ווערדען, וועלכע דורך זיא פערזעהנונג ערהאלטען, דאס זיא אין איהר אמט אייניגעזעטצט אונד גהייליגט ווארדען, קיין געמיינער זאלל דאפאן עס=

תרגום אונקלוס

מְבָנוֹהִי דִּי יֶעוֹל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא: (לא) וְיָת דְּכַר קוּרְבָּנָיָא תִּסָּב וְתִבְשֵׁל יָת בְּסָרֵיהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ: (לב) וְיֵכוֹל אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת בְּסַר דְּכָרָא וְיָת לַחְמָא דִּי בְסַלָּא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: (לג) וְיֵיכְלוּן יַתְהוֹן דִּי אִתְכַּפַּר בְּדִיהוֹן לְקָרָבָא יָת קוּרְבַּנְהוֹן לְקַדָּשָׁא יַתְהוֹן וְחִילוֹנִי לָא יֵכוֹל

ארי

ר ש"י

גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול: לשרת יבא אל להל מועד. לותו כהן המוכן ליכנס לפני ולפנים ביום הכפורים וזהו כהן גדול שמין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו: תחתיו מבניו. מלמד שאם ים לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו: הכהן תחתיו מבניו. מכאן רמיה כל לשון כהן פועל עובד ממש ולפיכך ניתן תניר נמשך לפניו: (לא) במקום קדוש וגו'. בחלר לוהל מועד שהלמים הללו קדשי קדשים היו: (לב) פתח לוהל מועד. כל החלר קרוי כן: (לג) ואכלו לותם לכהן ובניו. לפי שהם בעליהם: לשר כופר בהם. כל זרות ותשוב: למלא את ידם. בחיל ולקח הללו: לקדש לותם. שעל ידי המלואים הללו נתמלא ידיהם

באור

בא"י), רלה להסך כוונת רש"י, ולימו נרלה כן מלשונו]: אשר יבא וגו', זהו תוספת ביאור על הכהן תחתיו מבניו, לותו הכהן המוכן לכנס לפני ולפנים בי"הכ, וזהו כה"ג, וכך הוא שעור הכתוב, שבעת ימיס ילבש לותם הבן ההוא מבניו, לשר יעבוד תחתיו עבודת כהונה גדולה, ויבא לל לוהל מועד וגו': (לא) ובשלת, לא ידענו לס הורות שעה היתה שיהא בשר המלואי' טעון כהן בשבולו, לו יהיה ובשלת בלווי. (הרמב"ן): במקום קדש, בחלר לוהל מועד, שהלמי' הללו קדשי קדשים היו: (לב) פתח אהל מועד, כל החלר קרוי כן: (לג) ואכלו אתם וגו', שעור המשך הכתוב כך הוא, ואכלו לותם (להרן ובניו, לפי שהם הבעלים) לשר (להם) כפר (כל זרות ותעוב) בהם (בחיל ולקח הללו, כדי) למלא את ידם (בהם, וכדי) לקדש לותם (לכהונה)

כִּי־קֹדֶשׁ הֵם: (לד) וְאִם־יוֹתֵר
מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־
הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת־הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ
לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא:
(לה) וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֹתָךְ שִׁבְעַת
יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם: (לו) וּפַר
חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים
וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ
עליו

תרגום אשכנזי

עסעז, דען זיא זינד הייליג.
(לד) וועז פאן דעם איינועט=
צוננפאלייש אָדער פאן דעם
באקוערקע עטוואס בז אם
קינפטיגען מאָרגען איבריג
בלייבט, זא זאללסט דוא דאז
איבריגע אין פייער פערברע=
נען, עס זאלל ניכט גענעם=
סען ווערדען, דען עם איזט
הייליג. (לה) דיעזעם זאללסט
דוא מיט אהרן אונד זיינען
זאהנען פארנעהמען, אללעם
ווייא איך דיר בעפאהלען; זיע=
בען טאגע זאללען דיא פייער=
ליפקייטען דער איינועטצונג
דויערן. (לו) טעגליך זאללסט

דוא אויך איין רינד צום זינדאנפאפער ברינגען אויסער דען פערזוהנונגם= ווידדערן;
דאמיט זאללסט דוא דען אלטאר ענטזינדיגען, אינדעם דוא צור פערזוהנונג דאראויף

ר ש " י

ידיהם ונתקדשו לכהנו: כי קדש הם. קדשי קדשים ונתן המקרא טעם לדבר מצוה דקדש הם: (לה) ועשית לאהרן ולבניו ככה. שנה הכתוב וכפל לעכב שלא חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה: לותכה. כמו לותך: שבעת ימים תמלא וגו'. בענין הזה ובקרבנות הללו נכפל יום: (לו) על הכפורים. בשביל הכפורים לכפר על המזבח מכל זרות ותעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא את ידם יכין לי חלק לדבר הנאת בשבילם כגון החילי והלחם מכל הנאת בשביל המזבח כגון פר שהוא לחטוי המזבח לא שמענו לכך הולרך מקרא זה. ומדרש ת"כ לומר בשרת המזבח הולרכה שמא התנדב אים דבר גזל נמלאכת המשכן והמזבח: ותטהר.

תרגום אונקלום

אֲרֵי קוּדְשָׁא אִינוּן: (לה) וְאִם יִשְׁתָּאַר מִבָּסַר
קוּרְבָּנַיָּא וּמִן לַחְמָא עַד צַפְרָא וְתוֹקֵיד יָת
דְּאִשְׁתָּאַר בְּנוּרָא לָא יִתְאֲכֵיל אֲרֵי קוּדְשָׁא
הוּא: (לה) וְתַעְבִּיד לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי כְּדֵין
כְּכֹל דִּי פַקֶּדִית יָתָךְ שַׁבְעָא יוֹמִין תְּקָרֵיב
קוּרְבַּנְהוֹן: (לו) וְחוֹרָא דְחַטָּאתָא תַּעְבִּיד
לְיוֹמָא עַל כִּפּוּרַיָּא וְתְדַכֵּי עַל מַדְבְּחָא

באור

(לכהנה): וזר, שלוחו מזרע לאהרן: כי קדש הם, קדשי קדשים: (לה) אחבה, כמו לותך (רש"י), וכתב הרלב"ע לחכה, נלחנת מלה מקובלת מן לותך בקמץ גדול תחת התי"ו ומן כי לחך רלוני (נרלזית ז' ל') עכ"ל: שבעת ימים וגו', שבעת ימים לפני יום השמיני שהיתה העבודה בלהרן ובניו, היה מזה מקיש לת המשכן בכל יום ומקריב קרבנות, ולערב היה מפרקו, וביום השמיני, הוא ל' בניסן הוקם המשכן לגמרי, כדכתיב בלה פקודי (לקמן מ' ב' וי"ו), ומכאן ולילך עבודה בלהרן ובניו. (רשב"ם): (לו) ופר חטאת תעשה ליום, בכל יום משבעת ימי המלואים: על הכפורים, בשביל הכפורים, כן פירש"י, והרלב"ע כתב טעם על הכפורים על שני החילים (כלומר מון משני החילים), וכתוב לפני עשה ביום הזה לוה ה' לעשות לכפר עליכם (ויקרל ח' ל"ד) עכ"ל, והסכים עמו הרמב"ן ז"ל, וכן מתורגם בל"ל: וחטאת, תרגומו ותדכי, תסיר הלטל, כמו הכהן המחטל (שם ו' י"ע), ויחטאהו ויקטלהו (שם ט' ט"ו), וכ"ה בנוסחל ישנה של ת"ל, לבל בנוסחלות מדעות של ת"ל וכן בתיב"ע בלסם ותרבי על מזבחל, והוא טעות הדפוס: בכפרך עליו, בהקריבך עליו קרבן הכפורים, וכן וכפר

עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדֵּשׁוֹ:
(לז) שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־
הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ
יִקְדָּשׁ: ס ששי (לח) וְזֶה
אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד:
(לט) אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה
בבקר

תרגום אשכנזי רא

אָפּפּערסט, דוא זאָללסט איהן
אויך זאַלבן, אום איהן צו הייי־
ליגען. (לז) זיעבן טאָגע
זאָללסט דוא אויף דעם אַל־
טאַרע צור פֿערזעהנונג אָ־
פּפֿערן אונד איהן היילינגען.
דאַדורך זאָלל דער אַלטאַר
איין הייליגטהום פֿאָן דעם עד־
שטען ראַנגע ווערדען, וואָס
דען אַלטאַר בעריהרט, זאָלל
הייליג געהאַלטען ווערדען.
(לח) פֿאָלגענדעם זאָללסט דוא
אויף דעם אַלטאַרע צום אָ־
פּפֿער מאַכען: יעהריגע שאָפּ,

צווייא אויף יערען טאָג, אונד דיעזעם בעשטענדיג; (לט) דאָס איינע שאָף נעמליך מאָכסט דוא

תרגום אונקלוס

בְּכַפָּרוּתָךְ עָלוֹהִי וּתְרַבֵּי יָתֵיהּ לְקַדָּשׁוּתֵיהּ:
(לז) שַׁבְעָא יוֹמִין תְּכַפַּר עַל מַדְבְּחָא וְתַקְדֵּישׁ
יָתֵיהּ וְיֶהֵי מַדְבְּחָא קֻדְשָׁא קוּדְשַׁיָּא כָּל
דְּיִקְרַב בְּמַדְבְּחָא יִתְקַדָּשׁ: (לח) וְדֵין דִּי
תַעְבִּיד עַל מַדְבְּחָא אִמְרִין בְּנֵי שָׁתָּא תְּרֵין
לְיוֹמָא תְּדִירָא: (לט) יַת אִמְּרָא חַד תַּעְבִּיד

רש"י

ותדכי לשון מתנת למיס הנתונים בחלבנ
קרוי חטוי: ומשחת קודש. בשמן המשחה
וכל המשיחות כמין כ"י: (לז) והיה
המזבח קדש. ומה היה קדושתו כל הנוגע
במזבח יקדש לפילו קרבן פסול שעלה
עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד
מתוך שנאמר כל הנוגע יקדש שומע אני
בין לחוי בין שאינו לחוי כגון דבר שלא
היה פסולו בקדש כגון הרובע והנרבע

באור

להרן על קרנותיו (להלן ל' י'), וחז"ל למדו כפרת המזבח ממש, שמא התגדב לתוכ גזל
בשלמות המשכן והמזבח, לכך הוצרכה כפרה. (ת"כ פ' לו): ומשחת אותו. בשמן המשחה,
וכל המשיחות כמין כף. (לשון רש"י, וכ"ל כמין כ"י): (לז) תכפר על המזבח, מכל זרות ותעוב:
והיה המזבח קדש קדשים, ומה היה קדושתו? כל הנוגע במזבח יקדש, לפילו קרבן פסול
שעלה עליו, קדשו המזבח להכשירו שלא ירד, והיינו לפי היה לחוי למזבח ונפסל לאחר שהוכח
לעזרה, כגון הלן והיולא והטמא, ונגעו במקצת מהן, וכיולא בהן, כך דרשו חז"ל, (בזבחי'
דף פ"ג ע"ב ופ"ד ע"א ועי"ב). והרשב"ם פי' כל הנוגע, וקרב אל המזבח יקדש ויהי' טהור
מחלה בערב יקרב אל המזבח (כך היה הנוסח' בכ"י, ונשמט מלת לשונו בהדפסה), וכן פי'
הרלב"ע. ויקדש כמו יהיה קדוש, מהפעלים המקריי' שאין בהוראתם לא פעולה ולא הפעלה:
(לח) וזה, הטעם זה קרבן, וכן זה יתנו (לקמן ל' י"ג), זה הדעור, והכוונה מזה יעשה
בכה בשבעת ימי המלואים, ואחר כן להרן ובניו: ליום, לכל יום: (לט) האחד, מה שכתב

המעמר

(לז) קדש קדשים, פירש הרלב"ע קדש בלתי הקדשים ע"כ, והנה לדעתו בל יורה בפילת
הפס בלשון רבים על היתרון המופלג (סופערלאטיק) רק לפי שבוח הפס השני עם ה"ח כמו שיר
השירים, לכל זולת זה יפורש בפשטון מן, וכן תהיה הכוונה עבד עבדים יהיה לאחיו (ברחשית
ט' כ"ה) שיהיה עבד לאחיו בשאר עבדים. (לט) הכבש האחר, הרלב"ע כתב ז"ל: ה' הכבש

תצוה כט

בַּבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: (מ) וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע הַהִין וְנֶסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יַיִן לַכֶּבֶשׂ

האחד

תרגום אשכנזי

רוא דעם מארגענס, אונד דאז צווייטע שאף מאכסט דוא צווישען דען ביידען אבענדס: (מ) איין צעהענטהייל ווייץ צענמעהל אינגעריהרט מיט איינעם פיערטהייל הין גע־ שטאסענען בוימאהל, אונד איין פיערטהייל הין ווין צום

גיעס־

תרגום אונקלוס

בְּצַפְרָא וְיָת אִמְּרָא תִּנְיָנָא תַּעֲבִיד בֵּין שְׁמַשַׁיָּא: (מ) וְעִסְרוֹנָא סוֹלְתָא דְּפִילָא בְּמִשַׁח כְּתִישָׁא רְבָעוּת הִינָא וְנִסְכָּא רְבָעוּת

הינא

רש"י

ומוקלה ונעבד והטרם' וביולץ נהן תלמוד לומר וזה לאבר תעשה הסמוך לחריו מה עולה רחוים לף כל רחוי שנרחה לו כבר ונפסל מזבח לעזרה כגון הלן והיולץ והטמא ונזבחו במזבח חון לזמנו וחון למקומו וביולץ נהן: (מ) ועשרן סלת. עשירית האיפה מ"ג נילים ומומס נילה: בשמן כתית. לף לחובם נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול לפסלו למנחות תלמוד לומר כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין לריך כתית שאף הטחון נריחים כשר נהן: רבע ההין. שלשה לוגין: ונסך. לפסלים כמו שנינו נמסכת סוכה נ' ספלים של כסף היו נראש המזבח ומנוקבי'

באור

הראב"ע כתן שייך לפ' פינחס (נמדבר כ"ח ד'), כי שם נאמר לחד בלח ה"ח, ועניו ה"ח הכתוב אחד, לחד מהשנים האמרים, כמ"ש למעלה על הפר האחד, וכך חית' בספרי את הכתוב האחד למה נאמר? לפי שהוא אומר ועשית את האשה וגו' (נמדבר כ"ח ג'), וזה לאבר תעשה וגו' שומע אני יקריב ארבעה ת"ל הכתוב האחד, שלא להוסיף ולא לגרוע. הכוונה שלו אמר וזה לאבר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד, כבש אחד תעשה וגו' וכבש שני וגו', וכן בפרשת פינחס שלו היה כתוב שם כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עלה תמיד, כבש אחד וגו' וכבש שני וגו', הייתי אומר כבש אחד ושני לבד מהשנים האמרים והן ארבעה, לכך אמר כאן הכתוב האחד והכתוב השני, בה"ח הידיעה, לומר שהוא מוסב על השנים שהזכיר בפסוק הקודם, ובפרשת פינחס נאמר הכתוב בה"ח לכוונה האמרת, ואחד בלא ה"ח, ודרשו בו חז"ל (בחגילה דף כ"ח ע"ב) לא נאמר הכתוב למה נאמר אחד? לומר לך אחד מיוחד שבעולם: (מ) ועשרון סלת, עשירית האיפה, מ"ג נילים ומומס נילה: בשמן כתית, לף לחובם נאמר, כי אם להכשיר בו לף הכתית, ואולם לף הטחון בריחים שהיא פסול למאור כשר למנחות, כך העלו רז"ל (בחגיגות דף פ"ו ע"ח וע"כ): רבע ההין, שלשה לוגין: ונסך,

המעמר

בעבור ה"ח לאחרת נאלו הוא הכתוב האחד, ור"מ נהן אמר כי את הכתוב כבש אחד עכ"ל, וכבר עמד מחותם עליו הרב ר"ח בחיר בהגהותיו לספר המנלול בערך הה"ח; והרב המגיה אמר מה שכתב הראב"ע כאן שייך לפרשת פינחס, ולדעתי אין ספק שחסרו בדבריו לחזהו מלות, ול"ל וכן גם הכתוב אחד וכו', ונאמת אין זה זר אינוח הה"ח הדעת אם נסומך או נסמך ע"ד מוסך עלמו ואחר עמו, עיין מנלול (שם), אולם ראיה את זה מלחתי נכל המשלים שהניח יחסר הה"ח אם נסומך אם נסמך, רק אם יבוא לאחריו עוד אות הגרון (עיין שם). והיה זה בעבור פגיעת אחי אותיות הגרון שכנדיים על המבטא, כי מה שכח וכל המלאכה נמבזה (ב"ח ט"ו ט') גם פה נעדר הה"ח להקל על המבטא, שכבר הוסיפו על הסורם שתי אותיות המ"ס והנו"ן כמ"ש הרד"ק (נשרש זכה), ונפסוק ואיך נהפכת לי סורי גפן נכריה (ירמיה ב' כ"ח) נוכל לפרש כי נכריה היינו תואר לגפן רק לתומה היפראלית, ושעור הכתוב את נכריה, איך נהפכת לי לסורי הגפן שהם הענבים הרעים סרי טעם.

הָאֶחָד: (מא) וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי
תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת
הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ לְרֵיחַ
נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: (מב) עֹלַת
תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־
מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם
שָׁמָּה לְדַבֶּר אֵלֶיךָ שָׁם: (מג) וְנֹעַדְתִּי
שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי:
וקדשתי

ניעסאָפּפֿער בויא דעם איינען
שאַפֿע. (מא) דאָו צווייטע שאַף
מאַכסט דוא צווישען דען בייד־
דען אַבענדען, וויא דאָו מעהל־
אָפּפֿער אונד ג עסאָפּפֿער דעם
מאָרגענם זאָללסט דוא אויך
צום אַבענדאָפּפֿער צו רעכט
מאַכען, צום אַנגענעהמען גע־
רוך, איין בראַנדאָפּפֿער דעם
עווינגען צו עהרען. (מב) דיע־
זעם איזט דאָו בעשטענדיגע
נאַנצע אָפּפֿער פֿיר אייערע
נאַכקאָממען, אַם איינגאַנגע
דעם שטיפֿטסצעלטעם פֿאָר
דעם עווינגען, אַללוואָ איך צו בעשטיממטען צייטען מיך בייא אייך איינפֿינדען ווערדע, אום
מיט דיר צו רערען; (מג) דאָזעלבסט האַבע איך געשטיפֿטעט, מיך בייא דען קינדערן
ישראל'ס אייגצופֿינדען, אונר דאָו נעצעלט זאָלל געהיילינגעט ווערדען דורך מיינע

תרגום אונקלוס

רש"י הערר

הֵינָא חֲמָרָא לְאִימְרָא חַד: (מא) וְיָת אִימְרָא
תִּנְיָנָא תַּעֲבִיד בֵּין שְׁמָשַׁיָּא כְּמִנְחַת צַפְרָא
וּכְנִסְכֵּהּ תַּעֲבִיד לָהּ לְאַתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: (מב) עֲלַת תְּדִירָא לְדָרֵיכוֹן
בְּתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם יְיָ דִּי אֶזְמַנִּין
מֵימְרִי לְכוֹן תַּמָּן לְמַלָּלָא עִמָּךְ תַּמָּן:
(מג) וְאֶזְמַנִּין מֵימְרִי תַּמָּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
ואתקדש

כמין כ' מוטמין דקין נותן היין לתוכו
והוא מקלח ויולך לרך החוטם ונופל
על גג המזבח ומסס יורד לסיתין במזבח
בית עולמים ובמזבח הנחסת יורד מן
המזבח לארץ: (מא) לריח ניחוח. על
המנחה נאמר שמנחת נסכים כולה כליל
וסדר הקרבת האיברים בתחלה ואחר כך
המנחה אבל עולה ומנחה: (מב) תמיד.
מיום אל יום לא יפסיק יום בנתים: לפני
יהוה לכם. כשהקבע מועד לדבר אליך
שם תקבענו לבא. ויש מרבותינו למדים
מכאן שמעל מזבח הנחסת היס הקב"ה

מדבר עם משה מהחוקס המזבח ויש לומרים מעל הכפורת כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפרת
(שמות כ"ה) ואחר יועד לכם החמור כאן לינו לחמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא:
(מג) ונעדתי שמה. אתועד עמם נדבור במלך הקובע מקום מועד לדבר עם ענדיו שם: ונקדש.
המשכן: בכבודי. שתשרה שכינתי בו. ומ"ח אל תקרי בכבודי אלא במכובדים שלי

באור

לספלים, כמו שמצינו במסכת סוכה (דף מ"ח ע"א וע"ב) שני ספלים של כסף היו בראש המזבח,
ומנוקבים כמין שני מוטמין דקין, נותן היין לתוכו, והוא מקלח ויולך דרך החוטם, ונופל על
גג המזבח. (רש"י): (מא) ובנסכה, מה שכתב הרמב"ן שהוא שב אל הנקר, שיך לפ' פינחס
(במדבר כ"ח ח') שסס נאמר וכנסכו נותן: (מב) תמיד, מיום אל יום, לא יפסוק יום בנתים:
אשר אועד לכם, כשהקבע מועד לדבר אליך, שם אקבענו לבא: (מג) ונעדתי שמה, אתועד
עמם נדבור, במלך הקובע מקום מועד לדבר עם ענדיו, וזהו הטעם שנאמר לאהל מועד,
שהוא המקום הקבוע והמזומן לכך, ואונקלוס תרגמו מזכן זמנא, ואזמין מימרי תמן, ובל"א
לשון (טטיפֿטונגסלעהן) נופל על הקביעות והזמון לדבר, לכן תרגם המתרגם האשכנזי לאהל מועד
(טטיפֿטונגסלעהן): ונקדש, המזבח נכבודי, שתשרה שכינתי בו:

(מד) וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי: (מה) וְשָׁכַנְתִּי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם
לֵאלֹהִים: (מו) וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: פ שביעי

ל (א) וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת
עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: (ב) אַמָּה

ארכו

תרגום אשכנזי

הערליִקייט. (מד) איך ווער־
דע דאָז שטיפֿטסנעצעלט היי־
ליגען אונד דען אַלטאַר, אויך
אהרן אונד זיינע זאָהנע היי־
ליגען, מיר אַלס פריעסטער
צו דיענען. (מה) איך ווערדע
אונטער דען קינדערן ישראל'ס
מיינע רעזידענץ האַלטען,
אונד איהר נאָטט זיין; (מו) זיא
זאָללען געווַאָהר ווערדען, דאַס
איך דער עווינע איהר נאָטט
זיא, דער איך זיא אויס דעם
לאַנדע מצרים געפֿיהרט האַ־
בע, דאַמיט איך אונטער איה־
נען רעזידענץ האַלטע. דיע־
זעם מאַכע איך איהנען בע־
קאַננט, דער עווינע איהר
נאָטט.

ל (א) דוא זאָללסט אויך איינען אַלטאַר מאַכען, רייכערציינג דאַרויף צו רייכערן, פֿאָן
שטים האָלץ זאָללסט דוא איהן מאַכען. (ב) דיא לענגע איינע עללע, אונד דיא בריי־

טע

רש"י

כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו
וזהו שאמר משה הוא אשר דבר יי לאמר
בקרובי אקדש (ויקרא יו"ד) והיכן דבר
ונקדש בכבודי: (מו) לשכני בתוכם.
על מנת לשכון אני בתוכם:

ל (א) מקטר קטרת. להעלות עליו
קטורת עשן סמים:

תרגום אונקלוס

וְאֶתְקַדַּשׁ בִּיקָרִי: (מד) וְאֲקַדֵּישׁ יָת מַשְׁכַּן
זִמְנָא וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי
אֲקַדֵּישׁ לְשַׁמָּשָׁא קָדָמָי: (מה) וְאַשְׁרֵי
שְׁכִינְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶהֱוֵי לְהוֹן
לֵאלָהָא: (מו) וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהְהוֹן
דְּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהְהוֹן:

ל (א) וַתַּעֲבִיד מַדְבְּחָא לְאַקְטָרָא עֲלוֹהִי קְטוֹרַת בּוּסְמִין דְּאָעֵי שְׁטִין תַּעֲבִיד

יחיה

באור

(מו) לשכני בתוכם, על מנת לשכון אני בתוכם. (רש"י), הכוונה שתיבת לשכני מקור מהקל
והוא עומד, ואין הכנוי כמו אותי לשכון אותי, כי אם כמו לשכון אני, ולשון על מנת שהזכיר
הרב, הוא כמו כדי או בענוד כמו שכתב הרלב"ע שלנך הולכתי אותם מארץ מצרים, כדי
שאשכון בתוכם, וזהו מעבדון את האלהים על ההר הזה (לעיל ג' י"ב), כן נראה לי כוונת
רש"י ז"ל, ואין מקום לתפיסת הרמב"ן עליו:

ל (א) מקטר קטרת, מקטר שם המפעל כמו ומעלות מנות (לקמן ט' י"ט וכ"ג) ונראה
הטי"ת נפתח מפני הסמיכות, והנפרד נקמן. ונקרא המזבח מקטר קטרת לפי שהוא
מיוחד להעלות עליו קטורת עשן. ושלשה שמות יש לו למזבח הזה, מזבח הזהב, מזבח הקטורת
מזבח הפנימי. (גר"א דמ"ה פי"ח): (ב) אמה ארכו, אמה זקת היתה בת אמה טפחים
כמו

אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ יִהְיֶה וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו׃ (ג) וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ (ד) וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה־לּוֹ מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו תַּעֲשֶׂה עַל־שְׁנֵי צִדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶמָּה׃

ועשית

טע איינע עללע, פֿיערעקקיג זאלל ער זיין, אונד דיא האֶ־הע דעסזועלבען צוויא עללען; דיא עקקען וועדען אוים אייזנעם שטיקקע מיט דעמזועלבען געמאַכט. (ג) דוא בעלעגסט איהן מיט רייגעם גאָלדע, דאַז בלאַטט, דיא זייטען אומהער אונד דיא עקקען, דוא פֿיהרסט אָבען אייגען גאָלדרענען קראַנץ הערום. (ד) אונטער דעם קראַנצע מאַכסט דוא צוויא גאָלדענע רינגע אַן ביידען זיינקעלן, נעהמליך דוא מאַכסט זיא אַן ביידען זייטען,

ועשית

דיעזעם רינגווערק זאָלל דען שטאַנגען צור אויפֿאַסזונג דיענען, דען אַלטאַר דאַמיט צו

יָתֵיהּ׃ (ג) וְאַמְתָּא אוֹרְכֵיהּ וְאַמְתָּא פּוּתְיֵהּ מְרַבַּע יְהֵי וְתַרְתֵּין אַמִּין רוּמֵיהּ מְגֵיהּ קַרְנוֹהִי׃ (ג) וְתַחֲפֵי יָתֵיהּ דְּהַב דְּכִי יָת אֲגֻרֵיהּ וְיָת כָּתְלוֹהִי סְחוֹר סְחוֹר וְיָת קַרְנוֹהִי וְתַעְבִּיד לֵיהּ דִּיר דְּדָהַב סְחוֹר סְחוֹר׃ (ד) וְתַרְתֵּין עִזְקָן דְּדָהַב תַּעְבִּיד לֵיהּ מִלַּרַע לְדֵרֵיהּ עַל תְּרֵין זְוָיָתֵיהּ תַּעְבִּיד עַל תְּרֵין סְטָרוֹהִי וְיֶהֵי לְאַתָּרָא לַאֲרֵיחָיָא לְמֵיטַל

יתיה

(ג) את גגו. זה הי' לו גג לכל מזבח העולם לא היה לו גג אלא ממלאין אלו את אלו לדמה נכל מנייתן: זר זהב. סימן לכתר כהונה: (ד) צלעותיו. כאן הוא לצון זויות כתרגומו לפי שנאמר על שני צדיו שתי זויות שבשני צדיו: והיה. מעשה הטבעות האלה: לבתים לבדים. בית תהיה הטבעת

באור

כמו שלמדו רז"ל בעירובין (דף ד' ע"ב) ובמנחות (דף כ"ז ע"ב ועי"ש): (ג) את גגו, מקום מערכת הקטורת, זה הי' לו גג, לכל מזבח העולה לא הי' לו גג, שלא ממלאי' את אלו לדמה נכל מנייתן: זר, כל שהוא. (סוכה דף ה' ע"ב): (ד) צלעותיו, כאן הוא לצון זויות, כתרגומו (ולא ל' לד), לפי שנאמר על שני צדיו, שתי זויות שבשני צדיו, (רש"י). והרשב"ם כתב על שני צדיו תוספת לבאר: והיה, מעשה הטבעות האלה, (רש"י) [נראה לי שכוונתו לפרש והי' שהוא לצון יחיד הנאמר על הטבעות שהם לצון רבים, ולא שייך כאן לומר שלא היכרי המין, שבגלל שהטבעות מפורשות בכתוב לפני והי', ועליהם נא והי', ובכר הוכרי המין, לכן פי' שנא על מעשה הנחשר בכתוב]: לבתים לבדים, בית תהי' הטבעות לבד, (רש"י). כלומר שאין שמושי הלמ"ד לבתים לבדים שוים, שיהיו הטבעות לבתים ויהיו לבדים, כי אם הטבעות יהיו בתים לעוך הבדים. והנה בעל מעשה מזבח כתב שלא הי' במזבח כי אם שתי טבעות בשתי זויות המקבילות זו לזו בשלכסון, וזהו דקדוק לצון הכתוב לדעתו, ושתי טבעת תעשה לו וגו' על שתי צלעתיו, ר"ל זויותיו, וכדי שלא נאמר דלאו הזויות הם לותם שנרות לחד, לכך הוסיף ופירש על שני כדיו, לומר שהיו על זויות השלכסון, כתב שע"כ לריך אתה לומר כך, לפי שאין במרחק ממזה טפח זי' הלוך רגלי הנושא בין הבדים, לכל שלכסון ממזה על ממזה יעלה לשנים ועוד, ובהכי סגי לאחד לחד ע"ם, וכמ"ש שאלי הכרע לדבריו: בחמה, הה"ח ה לאקרונה נוספת

(ה) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: (ו) וְנָתַתָּה אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה: (ז) וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: (ח) וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה

לדרהיכם

צו טראַגען. (ה) דיא שטאַנ־ גען מאַכסט דוא פֿאַן שטים־ האָלץ, בעלענסט זיא מיט גאָלד. (ו) דען אַלטאַר זעט־ צעסט דוא אויסערהאַלב דעם פֿאָרהאַנגס, וועלכער פֿאָר דער לאַדע דעם צייגניסס־עם איזט, נעמליך גנאַדע פֿאָר דען דעק־ קעל, דער אויף דעם צייגנים־ סע ליעגט, וואָוועלבסט איך מיך צור בעשטימטען צייט איינפֿינדען ווערדע. (ז) אויף דעמזעלבען זאָלל אהרן רויי־ כערצייג פֿאַן שפעצעריין רוי־ כערן, אַללע מאָרגען, ווען ער דיא לאַמפען רייניגעט, זאָלל ער עס רויכערן. (ח) אונד ווען אהרן בעגען אַבענד דיא לאַמפען אַנצינדעט, זאָלל ער עס אַבערמאַהלס רויכערן, עס זאָלל אין בעשטענדיגעם רויכערן ווין פֿאָר דעם עווינען כויא אייערן נאַכקאָמטען.

איהר

תרגום אונקלוס

ר ש ׳ י

יְהֵיהּ בְּהוֹן: (ה) וְתַעֲבִיד יַת אֲרִיחָיָא דַּאֲעִי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יַתְהוֹן דַּהֲבָא: (ו) וְתִתֵּן יָתְהוֹן לָקֳדָם פָּרוּכְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא לָקֳדָם כַּפּוּרְתָּא דִּי עַל סַהֲדוּתָא דִּי אִזְמִין מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן: (ז) וַיְקַטַּר עֲלוֹהִי אַהֲרֹן קְטוֹרַת בּוֹסְמִין בְּצַפַּר בְּצַפַּר בְּאַתָּקְנוּתֵיהּ יַת בּוֹצִינַיָּא יְקַטְּרִנַּהּ: (ח) וּבְאַדְלָקוּת אַהֲרֹן יַת בּוֹצִינַיָּא בֵּין שְׁמָשַׁיָּא יְקַטְּרִנַּהּ קְטוֹרַת בּוֹסְמִין תְּדִירָא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן:

לא

הטענעת לבד: (ו) לפני הפרכת. שמא תאמר מכוך הארון לכפון או לדרום תלמוד לומר לפני הכפורת מכוון כנגד הארון מבחון: (ז) בהטיבו. לי נקוי הנזיכין של המנורה מדתן הפתילות שנשרפו בלילה והיו מטיבן בכל בקר ובקר: נרות. לומ"ד בלעז וכן כל נרות האמורות במנורה חוץ ממקום שנאמר שם העלאה שהוא ל' הדלקה: (ח) והעלו. כשידליקם להעלות להבתן: יקטירנה. אהרן יַת בּוֹצִינַיָּא בֵּין שְׁמָשַׁיָּא יַקְטְרִנַּהּ קְטוֹרַת בּוֹסְמִין תְּדִירָא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן:

ב א ו ר

כי המלה מלעיל: (ו) לפני הפרכת, שמא תאמר מכנגד הארון (לכפון או לדרום), ת"ל לפני הכפרת, מכוון (נלמכע הכפון והדרום) כנגד הארון מבחון, (רש"י), ומזרח המזבח כמוק מפתח האהל עשר אמות, כן משמע מבריית דמס' מדות ומנרייתא דמ"ה, וכ"כ הרמב"ם ז"ל (ס"ג מה' בית הבחירה ה' י"ז), שהי' מונח משלים ההיכל לפנים: (ז) בהטיבו, לשון נקוי הנזיכין של המנורה מדתן הפתילות שנשרפו בלילה, והי' מטיבן בכל בקר ובקר: הנרות, לומ"ד בלע"ז [ובלשון משנה (למשפטן)], וכן כל נרות האמורות במנורה, חוץ ממקום שנ' שם העלאה שהוא לשון הדלקה, (רש"י). ולדברי האומר שהנרות לא היו מחוברים והכתן מעלה קוחם לראש המנורה, כמ"ש מזה בתחלת הפרשה (נ"ז נ'), גם נרות שבשל העלאה הכוונה על הכלי לא על האור: (ח) יקטירנה, בכל יום פרש מקטיר שחרית, ופרש בין

הערנים

לְדֹרֹתֵיכֶם: (ט) לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֵסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו: (י) וְכִפֶּר אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם חַטַּאת הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֶּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה: פ

(יא) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יב) כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

לפקדיהם

(יא) דער עווינג שפראך צו משה, וויא פאלגט: (יב) וואן דוא דיא הויפטצאהל דער

תרגום אשכנזי רד

(ט) איהר זאלט דארויף קיין געמיינעם רייכערציינג אויך קיין גאנצעם אפפער אונד קיין מעהלאפפער ברינגען, אונד קיין גיעסאפפער דארויף גיעמאכט. (י) איינמאהל אום יאהר זאלל אהרן אויף דען עקקען דעסועלבען פערזוהנען, פאן דעם בלוטע דעם זינדענאפפערס, אם פערזוהנונגסטאגע זאלל ער אוינמאהל אום יאהר דארויף פערזוהנען בייא אייערן שפעטעסטען נאכקאמען, עס איזט אין היילינטהום פאם ערשטען ראנגע דעם עווינגען צו עהרען.

(יא) דער עווינע שפראך צו משה, וויא פאלגט: (יב) וואן דוא דיא הויפטצאהל דער

תרגום אונקלוס

(ט) לָא תַסְּקוּן עֲלוֹהִי קְטוֹרַת בּוּסְמִין נוּכְרָאִין וַעֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכִּין לָא תְנַסְכוּן עֲלוֹהִי: (י) וְיִכַּפַּר אַהֲרֹן עַל קַרְנָתֵיהּ חָדָא בְשַׁתָּא מִדַּם חַטָּאתָא דְכִפּוּרַיָּא חָדָא בְשַׁתָּא יְכַפַּר עֲלוֹהִי לְדָרֵיכוֹן קֻדְשִׁין קֻדָּשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ:

(יא) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: (יב) אֲרֵי תְּקַבֵּיל יַת חוּשְׁבַּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

למנייהון

(יב) כי תשא. לשון קבלה כתרגומו כשתחפון לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם אל תמנם לגלגולת אלא

באור

הערנים. (רש"י): (ט) לא תעלו עליו, על מזבח זה: קטרת זרה, שום קטורת של נדבה, כולן זרות לו מון מזו, כן פירש"י ז"ל, ותונקלוס תרגם קטורת בוסמין נוכריין, וכ"פ הרא"ע, קטרת זרה, שתיהנה כמתכונתה, ויב"ע תרגם קטורת בוסמין דעממין נוכריין: ועלה ומנחה, ולא עולה ולא מנחה: עולה, של בהמה ועוף, ומנחה של לחם: (י) וכפר אהרן, במתן דמים: אחת בשנה, ביום הכפורים, הוא שנאמר בחדשי מות וילא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו (ויקרא ט"ז י"ח), לכל בכל השנה כולה לא היו עליו דמים אלא חטאת הכפרים, הם פר ושעיר של י"הכ: קדש קדשים, המזבח מקודש לדברים הללו בלבד, ולא לעבודה אחרת: (יב) כי תשא, לשון קבלה כתרגומו, כשתחפון לקבל סכום מניינם, לדעת כמה הם, (רש"י), ואף הלועז יאמתם בלשון קבלה על הענין הזה (חויפטצאהלען): ראש

המעמר

ל (יב) כי תשא, יש מקום עיון גדול בענין מצות שקלים, כי הנה לדעת תז"ל כל זמן שהמקדש

בכל יום קרם מקטיר שחרית וקרם מקטיר בין הערבים: (ט) לא תעלו עליו. על מזבח זה: קטרת זרה. שום קטורת של נדבה כלן זרות לו מן מזו: ועלה ומנחה. ולא עולה ומנחה עולה של בהמה ועוף מנחה הוא של לחם: (י) וכפר לסרן. מתן דמים: לחת בשנה. ביום הכפורים הוא שנאמר בחדשי מות וילא אל המזבח אשר לפני י"י וכפר עליו (ויקרא ט"ז): חטאת הכפורים. הם פר ושעיר של יום הכפורים המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו: קדש קדשים. המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת:

כי תשא

לְפִקְדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ
ליהוה

תרגום אשכנזי

קינדער ישראל ווירסט אויפּ־
נעהמען וואָללען, זאָ זאָללען
זיא איין יעדער פֿיר זיינע פּער־
זאָן

רש"י

יתנו כל לחד מחצית השקל ותמנה את המניינים — לְמִנְיְנֵיהוֹן וְיִתְּנוּן גְּבַר פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ קֳדָם יְיָ

תרגום אונקלוס

יתנו כל לחד מחצית השקל ותמנה את השקלים — לְמִנְיָנֵיהוֹן וְיִתְּנוּן גְּבַר פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ קֳדָם יְיָ

באור

סכום החשבון וכללו כאלו כלם רשם לחד. והרלב"ע כתב שהי' מנהג בעלי החשבון לכתוב כלל החשבון ברשם האגרת: לפקדיהם, כפי לשר נפקדו ונמנו, והוא כמו כי תשא את רשם פקודי בני ישראל, וכן תרגום המתרגם הלשכנזי: ונחנו, וי"ו דוגמתו הוא וי"ו ההמשך לתשובת החלוי, כלשר תרגם לדעת מניינם, לז אל תמנם לגלגלת, אלא יתנו כל לחד מחצית השקל, ותמנה את השקלים: נפשו, נפש יאמר על רוח הנהמה ועל נשמת האדם

נשתוף

המעמר

קיים כל איש ממישראל משהניח שתי שערות מחויב לתת מדי שנה בשנה מחצית השקל וכמבואר ברמב"ם בחיבורו יד החזקה ובספר המצות, אולם לפי פשטות הכתובים אין הברע כלל שיהיה זה מצוה לדורות, ואם גם נודע שהוא לדורות, יהים הענין לך בחלוי שאם יפקוד אותם יהיה בחופן הזה, למען לא יהיה בהם נגף, כלשר מלינו אצל דוד, ולא שיהיה זאת חובה לכל שנה ושנה. והרלב"ע כתב ז"ל: והנאון אמר כי ספר הכפורים הוא חיוב על כל ישראל בכל שנה בין יספרם מלכם או לא יספרם וכו', והנה העליס הרלב"ע עיניו מרחות, כי זה קבלת חז"ל, ובסיף דבריו כתב: וי"ל כי המגפה שהיתה בימי דוד בעבור שלא נתנו כופר נפשם, ואם זה לאמת היא תשובה על הנאון ע"כ. והרמב"ן אחז בשתי הקצוות, כי לדעתו אחד דוד לפי שמנאם בלי שקלים, ובכל זאת החזיק בדברי חז"ל שמצות שקלים לינה תלויה במספרם אצל הוא חיוב לכל שנה ושנה. ואם זאת כוונת הפסוק ז"ל צריכין לנו לפרש כי בללו בפרשה הזאת מצות שונות, הא' שאם נפקד את ישראל נפקדם רק על פי שקלים (וזה יהים רק על העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה), ועוד להניח כל איש מישראל משהניח שתי שערות מחצית השקל בכל שנה לעורך הקרבנות, וזה נלמד מן לכפר על נפשותיכם, עיין רש"י ורמב"ן ומזרחי, והנה כל אלה למראה עיניו יפשוט, כי לפי פשטות הכתובים הפסוק העשיר לא ירבה וגו' לכפר על נפשותיכם הוא נמשך על הפסוק למעלה כל העובר על הפקודים, וכן כתב רש"י ז"ל בעלמו לפי' הרלשון כי לנפר על נפשותיכם הכוונה שלא תנגפו ע"י מנין, ולפ"ז לא יהבר הכתוב כלל ממחצית השקל של כל שנה ושנה, ונפרט לדעת האומר שלא הקריבו ישראל תמידין במדבר וכמו שהתעורר על זה הרש"ם, ז"ב למה יערב הכתוב התרומות שנאים מיד, עם אותה התרומה שנאה רק נכואם אל המוזבח ואל הנחלה? והרגיות שהניח הרמב"ן שהמצוה הזאת לדורות כל זמן שבי"המק קיים, להניח מחצית השקל מד"י ונחמיה (עיין בנאור) לינן מכריעות לפעמ"ד, כי כל המעיין בד"הי (ב' כ"ד) ובמלכים (ב' י"ב) ירלה שלא היה הכסף הזה לעורך הקרבנות (שלזה מיועד לדעת מז"ל כסף שקלים) רק לחזק את בדק הבית ולא זולת זה, וכבר הרגיש הרד"ק במלכים ודחק את עלמו, עיין בדבריו, וגם הרלב"ג פירש (שם פסוק ה') כי מה שנאמר בסף עובר לינו מחצית השקל לך הוא הכסף שלינו מוגבל בכל שנה ושנה, ולפ לדעת רש"י שבסף עובר הוא מחצית השקל הוא לכל עובר על הפקודים, וכן תרגם יונתן בם והנה העוברים על הפקודים הם רק מבן עשרים שנה כמזבר כאן, ול"ב לינו מחצית השקל הנהוג בכל שנה לכל מי שהניח שתי שערות, גם אם יהי' זה מחצית השקל שממשכנין עליו לינך עבו לינון לאת בם כל הבא אל היכל אלי מתנות ידו, ובלי יודע כמה נתן לבם, הלא במחצית השקל העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט, ובכר אמר הרמב"ן שאחד המרבה ואחד הממעיט מערך הקבוע עובר בלא העשה, ול"ב לינך לא מבו גזבר לקבל מידם השקלים, אלו כולא עלמא דינא גמירי, והלא דבים יאמבו כי לגדקה מחשב להם אם ירבו. אבל הנכון בפירוש הפסוק שבאשר התנדבו בני ישראל בימי משה בסף לאוהל מועד כן ביאלו עתה בנדבת לב אלי אלי בערבו בברכת ה' עליו לבדק הבית, ולזה לא אמר במצות משה רק במצות משה כי עתה אין זאת מצוה

מפורשת

כי תשא ל

לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה
בהם

תרגום אונקלוס

יי כַּד תְּמַנֵּי יַתְהוֹן וְלָא יְהֵי בְּהוֹן מוֹתָא
כד

תרגום אשכנזי רה

זאָן איין לאָועגעלר געבען דעם עוויגען צו עהרען, אינדעם מאַן זיא צעהלעט, דאַמיט קיין שטער־

רשי

הזקלים ותדע מניינם: ולא יהיה בהם נגף. שהמנין שולט בו עין הרע והדבר נלא עליהם

באור

בשחוף, ויאמר על גוף בעל נפש, ובל"ח גוף בעל נשמה יקרא (פערזאָן): בפקד, המוקד והטעם כי אם לא ימנו בפרט נרגע הפקידה, לז יבא הנגף, שהמנין שולט בו עין הרע כמו

המעמר

מפורשת, וכן משמע בלשון בר"ה (דף ט') במשלת משה עבד האלהים על ישראל במדבר, ואם היתה המלוה הזאת חובה לדורות, מה לו להזכיר במדבר מי לא ידע כי כל המלות במדבר נתונות, ולפי הכוונה כי כאשר התנדבו שם במדבר להכין האוהל בן יתנו עתה לחזק בדק הבית, וכבר כתב הרדי"ק בכאן בפירוש הנחוב בר"ה כי כדעתי ז"ל: ולזה נומר שהיה להם ללמוד ממה שעשה משה בנדבת מלית השקל לעבודת לוהל מועד, ובפירושו לספר שמואל (ח' כ"ד) התעורר ג"כ כי ממה שנאמר משלת משה ולא מלות משה מוכח שלית זאת מלוה בלל, והרחיק מספר נחמיה הוא כמעט רחיה לספור כי שם נאמר שליטת השקל, ומה שכתב הרמב"ן נזה ע"פ דברי חז"ל שנימי עזרא הוסיפו, הנה בוודאי שהוספה הזאת ע"ד פסוק לדקה שים ביד הלבור לבוף על פסוק לדקה לברכי הלבור לך לא מלך המלוה עלמה כי הלא מפורש היא העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט, ובפרט לשיטת הרב ז"ל שכתב וז"ל: וא"ב שתיהם מניעות לם שקל העשיר יתירי יותר ושקל הדל נפחות ענהו בלא תעשה ע"ב, (ועיין שם במה שהשתדל ליישב מה שלא נתו הלאוין החלה במנין המלות), וא"ב הוא שהיתה ההוספה רק על דרך תקנת הלבור ולא מלך מלות שקלים, מי יערב לנו שם לא בל השליטית השקל היא מפתח תקנת עזרא, ומקורו לינו במלות התורה, וכן יורה זה פשטות לשון הקרא והעמדנו עלינו מלות לתת עלינו שליטי' השקל בשנה וגו' שמשמע כי עתה נתנו עליהם מלוה חדשה לשר לא לזה ה', ויקשה לפרש שהכוונה רק על ההוספה, ויותר יקשה לדעת המפרשים שעיקר המלוה היא שלא למנות ישראל לגלגלותם רק בשקלים, והמגפה היתה בימי דוד על עון זה ב"ב היה הספור ולזה המונה לשר ימנה הלימור הזה בכלל המלות? ובבר הרגיש הרדי"ק בקושיא הזאת, ולבן לשר הוא שנאמרת לין זאת מלוה מוחלטת רק בשאר ידע האדם שים בנפש משה למנות לת העם בדרך שרי הלבא, וגם היה לריך עוד בסף לצורך המלדנים היה ה' נותן לו עלה טובה, ולשר שלם ירצה לפקוד יפקוד לותם בזה הלופן למען לא ישלוט בהם עין הרע, ובזה הענין עלמו יתסוף בסף רב לצורך המשבן, לבל בשאר נמנו ישראל שנית במדבר לא נתנו שום כופר ונמנו לגלגלותם, כי ע"פ ה' נספרו ושומר מלוה לא ידע רע. ובפירושו לשמואל (שם) בשר זאת ניתר שאת ולשר וז"ל: ומה שפירש"י שנמנו לא ע"י שקלים, כבודו במקומו מוכח ולינו לשת בפירוש הנחובים שב"ל, ודוד לא חטא בלל בשאר לוה לספור בני ישראל, לך העם לשמים היו לפי שמרדו במלבם בענין לניבלוס ושבע בן בברי, ולהעניש הבית ה' לת דוד למנותם ושלטה בהם עין הרע ע"פ דרך טבעי ומתו מהם עם רב, זה תוכן דבריו. לולם בשר פרש הרב בעלמו רשת לדעתו ובלבד שה כי הוא שמר וז"ל: כי העין הרע אין ספק שיזיק אם לא יגן ה' על המקבל ההוא, ואם מלבי העמים מוניס מייליהם בבואם למלחמות גם עליהם תעבר כוס היזק העין הרע, לבל לא יתמייב שיהיו תמיד נזיקין במגפה, כי פעמים יהיה שיפלו הרבה מהם במלחמה מלותה הסבה והמה לא ידעו ולא ינינו מאין נמשבה הרעה ההיא עב"ל; ומי לא ירגיש חולשת התשובה הזאת כי הלא בל שר הבא יוליך במספר בבא, וא"ב מדוע יפלו ממערבה הזאת עם רב וממערבה העומדת לנגדה מתי מספר, וינלמו חלה לת חלה, ומדוע שלט העין הרע רק במחנה הלחת ומחנה האחרת היתה לפליטה? וגם הנסיון יכחישנו על פניו, כי בעת בבל המלבות לשר יתנהגו על פי סדר מדיני (קולטיווירטע רייבע), הנה מידי שנה בשנה יעברו בל יושבי הארץ תחת
ממנם

חרגום אשכנזי

כי תשא לן

שטערבען אונטער איהנען ענטשטעהע, אינדעם מאן זיא צעהלעט. (יג) דיעזעם זאל־

בְּרֹאשָׁם נֶגֶף בְּפָקְדָ אֹתָם: (יג) זֶה

יתנו

רש"י

חרגום אונקלוס

עליהם כמו שמלינו בימי דוד: (יג) זה

בַּד תְּמֶנְיֵי יַתְהוֹן: (יג) דֵּין יִתְנוּן כָּל דַּעֲבַר

יתנו

באור

כמו שמלינו בימי דוד: (יג) וה, כשעור, כמו וזה לשכר תעשה לחם (בראשית ו' ט"ו), ויתכן

המעמר

המונה לותם מנער ועד זקן טף ונשים, ובכל זאת יתרבה מספר העם בכל שנה ושנה פנע, ומדוע עתה ע"ה עלם עיניו מרחות? ואם נאמר כי נפלינו לנמנו עם ה' מיתר הגוים, ורק נגו יצלוט העין הרע לם נהיה נספרים ונמנים (ויהיה זה נאמת בדרך נסי ולא ע"פ תקי הטבע), הנה הדרך הקושית לדוכתיה שלם הדבר בן הוא, לין ספק כי להגיל לת נפשינו יכוה ה' לאסור המנין בלי שקלים, ומדוע יעדר מקום הללו הזה ולא יחד במספר המלוות? ולהסיר המכשלות החלה ירחה הגנון לפי פשטות הכתובים לקבל מהרמי"ק לך הטוב והמקובל, והוא שהמלוה הזאת לך לשעה היתה, רק לא מדרך עלה להגילם מעין הרע כשכר מצד הוא, כי עין רוחה ואוזן שומעת ה' עשה גם שניהם, רק לקבל המוחשים ולא לפעול בהם, והרחיה שהניח הרב מעיני הניחשים (בחוויפקען) הממיתים במנטש, הנה נודע כי שקר וחלו לנותינו בזה וכשל עוזר ונפל עזור, לך הענין הוא לדעתי כי כשכר חטאו בעגל ונפל מהם עם רב בחרב ודבר וה' לאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו ה' שימנם ויתנו כוכבי נפשם מחלית השקל, כי רחוים היו לכלותם וה' נרחמיו הגית עליהם כופר, (ועיין מה שכתבתי לקמן בפרשת פקודי), לבל לא יכלול המלוה הזאת המניעה לספור בני ישראל, ולזה מנחש שחול שתי פעמים לא נשקלים, ולפי הפשוט גם לא נדבר לאחר, כי מה שנתן ויפקדם בנזק (ג"כ י"ל ח') פירשו בו רוב המפרשים ורש"י ויונתן עמהם, שהוא רק שם מקום, וגם על ויפקדם בטלאים (שם י"ג ד') פירש הרל"ק שהוא שם מקום, וזה נכון כי רחוק הוא לנתן מאתים אלף יוצאי לבוא ואיש אין בידו. ומה שכתב רש"י (והוא ממדרש שמואל) כי מלאן המלך היו, הוא ביותר רחוק, כי לא יתכן שיהיה לרך ומצוה למלך במקום אחד מאתים אלף איש, והנה לאיוב שהיה גדול מכל בני קדם היו רק שבעת אלפים איש (איוב א' ג'). ודעת יונתן שם נשגבה מני כל שוכל לה, כי הוא כתב בחימרי דפסחים, וכתב הרל"ק שלדעתו נתן הפסח ונגוב שהיה לו המשכן פקדם שהביאו שם פסחיהם, והוא פלילה מאד כי לוך ידע ממספר הפסחים מספר בני ישראל, הלא הרבה נמנין על פסח אחד נערים וזקנים נשים ועבדים, ולוך יוליח מזה מכסת לנתי הבאת שהם מאתים לוים רגלי? לולם על דבר המגפה בימי דוד, הנה כבר שיבה גם הרמב"ן לת טעמו שנתן בזה, כי כאן פירש כשכר הבחתי שהיה החטא לפי שלא פקדם ע"י שקלים, לבל נפרשת במדבר סיני כתב וז"ל: לבל כפי דעתנו היה הקלף עליו (על דוד) בעבור שמואל שלא לנורך כי לא יצא למלחמה ולא עשה בהם שום דבר בעת ההיא וכו' ע"ש, והניח רחיה לזה מדברי רבה ב' אליעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר כל זמן שבמנו ישראל לנורך לא חסרו שלא לנורך חסרו וכו', וגם הרלב"ג בשמואל (שם) נטה לדעת הזאת ואמר וז"ל: והנה החטא היה בזה המספר כפי מה שאחשוב, כי זה יורה שדוד שם בשר זרועו בבטחו על רוב העם ולא היה לו שיבטח כ"א בה' לבדו עכ"ל. והנה שני המאורות הגדולים החלה המה אור לנתיבתי לחקור מה חטאו ומה פשעו, ולזה אני אומר כי אחרי שהניח ה' לדוד מכל אויביו מסביב והיה מושל ממשל רב וכל לוריו ספו תמו לין שום ולין פנע עוד, היה חפץ ה' שתשוב החרב אל נדבה, ותשקוט הארץ וישבו ישראל בטח תחת גפנם ותחנתם, וכבר נח אליו התוכחה כי דמים רבים שפכת, ובזה הבינהו ה' כי דרכו לא יפר בעיניו, והיה לו ל"כ להשבית מלחמה, אבל רוח דוד שהיה לוץ מלחמה מנעוריו לא שקטה ולא נחה כל ימיו, וגם לעת זקנתו רצה לשלח מטה עזו עד קלוי הארץ להוריש גוים גדירים ולקחת לת ארצם מידם, ולזה בוה למנות לת ישראל כל לוים שולף חרב כנזכר שם למען דעת מספר מילו לשכר יוכל להוציא למלחמה, וירע זאת בעיני ה' שהזהירו בדברי הנביא

שאול

כי תשא ל

יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית

השקל

תרגום אונקלוס

עַל מְנָנְיָא פַּלְגוּת סְלָעָא בְּסֶלְעֵי קוּדְשָׁא עַסְרִין מָעִין סְלָעָא פַּלְגוּת סְלָעָא אַפְרְשׁוּתָא

קדם

תרגום אשכנזי רו

לען זיא נעבען: יעדער, דער דורך היא צעהלונגען נעהט, איינען האלבען שקל, נאך דעם שקל־געוויכט דעם היי־ליגטהומס; דער שקל מאכט צוואנציג גרה, דיא העלפטע

איי"

רש"י

יתנו. הרמב לו נמין מטבע של עם ומשקלה מחלית השקל ואמר לו כזה יתנו: העובר על הפקודים. דרך המונין מעבירין את הנמנין זה לאחר זה וכן כל לאחר יעבור

תחת המנין (ויקרא כ"ז) וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה (ירמיה ל"ג): מחלית השקל בשקל הקדש. במשקל השקל שקלתי לך לשקל בו שקלי הקדש כגון שקלים החמורין בפ' ערכין ושדה אחוזה: עשרים גרה השקל. עכשיו פי' לך כמה הוא: גרה. לשון מעה וכן בשמואל ינף להשתחוות לו לשון נוגע בכף ולכבר לחם (ש"ב ג'): עשרים גרה השקל. משקל השלם מרובע'

זוזים

באור

ויתכן שיה' מוסב על הכפר המזכר בפסוק הקודם: העבר על הפקדים, דרך המונין מעבירין את הנמנין זה לאחר זה, וכן כל לאחר יעבר תחת המנין (ויקרא כ"ז ל"ב), וכן תעברנה הצאן ע"י מונה (ירמי' ל"ג י"ג): בשקל הקדש, במשקל שקל הקדש שקלתי לך, ולשון הרמב"ן, קבע לו משה רבינו מטבע כסף בישראל, כי מלך גדול הי', וקרא למטבע ההוא שקל, נעבור שכל המטבע במשקל שלם לין בו פחת ולא כסף סיגים, ונעבור במשקלי הערכין ופדיון הנכור במטבע ההוא, שהם קדש, וכן כל שקלי המשכן וכן כל כסף קלוב החמור בתורה, יקרא לו בכתוב שקל הקדש עכ"ל, ובחב עוד כי לונקלוס תרגם סילעא, כיון שם המטבע בלעזית, ושעורו ידוע בתלמוד, כל סלע לרנעה דינרין, ושקל המוזכר בדברי רז"ל הוא ד' דינרין חלי הסלע, וטעם זה מפני שהעם קורין שקלים לחלי הסלעים שהיו שוקלין בכל שנה, ויתכן שעשו בזמן בית שני מטבע כסף של ב' דינרין, כדי שיהי' מלוי לתת לגזבר ההקדש, ולא יצטרכו לקלבון, והיו קורין לשקל של משה, שהוא שקל של תורה, סלע כמרגומו, וי"ל כי הטעם ממה שאמרו מנה של קדש כפול הי', וכן כל המטבעות ולינו נכון, כי שקלי עבד ושוגם ומפתה לינם של קדש (ע"כ מדברי הרמב"ן): גרה, תרגם לונקלום מעין, כי הגרה תלוי שם למטבע הנקרא בלעזית מעה, וכן תרגם יב"ע לפנורת כסף (שמואל א' ב' ל"ו), למעה דכסף, ומשקלו לדעת הרמב"ם ז"ל עם עשרה שעורות בינוניות, ויפי' ק"כ מחלית השקל ק"ם שעורות בינוניות: חשקל, השקל השלם הוא

ר'

הימעמר

שאמר כי ה' מאסו לבנות בית לשמו, יען ידיו דמים מלאו, ובכל זאת עוד ילו נטויה להריק חרב וללחום לחם, ולזה נענש. ולם תשאלנו לם הוא חטא מדוע יבואו תחתיו נפשות עמו, דע כי הספק הזה לינו מענין הדרוש שאנחנו בו עתה, כי יתפרש לין יתפרש, יפלו עוד ספקות רבות בערך החטא של העונש, ובכר כתב רש"י על פסוק ויוסף לף ה' לחרות בישראל ולא ידעתי על מה בישראל ע"כ. ואולי לם יהיה ה' עמדי שאלא מקום לבאר הפרשיות האלה בשמואל ובד"הי נאר היטיב, כי כה בבר התמהמהתי יותר מהראוי בפי תוכן החבור הנבחי. לולם לת זאת עוד לזכירך כי כל מה שאמרתי עד כה הוא רק ליצב הבתובים על לפנם בפי פשוטו הגמור, לך שלילה לי מלהחליט הדין נזה כי לאו לין לזוז מקבלת חז"ל, והם אמרו (במדבר רבה) שאר ר"ש כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר לבר לא ימד ולא יספר מרב, לולם לין זה לאו גמור רק הוא בדרך לסמנתא בעלמא, ונעבר מ:ינו כיולא בו בדברי חז"ל, גם קבלו שאמרו עשה היא להניח בזמן שבית המק קייס כל לית

משהניח

כי תשא ל

הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: (יד) כֹּל
הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה:
(טו) הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא
יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת
אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־

נפשתיכם

תרגום אונקלוס

קֳדָם יְיָ: (יד) כֹּל דְּעָבַר עַל מְנְיָנָיָא מִבַּר
עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָא יִתֵּן אַפְרְשׁוּתָא קֳדָם
יְיָ: (טו) דְּעַתִּיר לָא יַסְגֵּי וּדְמִסְכֵּן לָא יְזָעַר
מִפַּלְגוּת סְלָעָא לְמִתַּן יַת אַפְרְשׁוּתָא קֳדָם

"

תרגום אשכנזי

איינעם שקל"ס איוט ריא הע־
בע דעם עוויגען צו עהרען.
(יד) יעדער, דער דורך דיא
צעהלונגען גענט, אונד צוואַנ־
ציג יאַהר אַלט איוט אָדער
דאַריבער, זאָלל דיא העבע
דעם עוויגען צו עהרען ענט־
ריכטען. (טו) דער רייכע זאָל
ניכט מעהר אונד דער אַרמע
ניכט וועניגער געבען צור הע־
בע דעם עוויגען, אייערע פער־

זאָ־

רש"י

זוזים והזוז מתחלתו ממש מעות חלק נתן והוסיפו עליו שתות והעלוהו לבד מעה כסף ומחלית השקל הזהן שאמרתי לך יתנו תרומה לה': (יד) מבן עשרים שנה ומעלה. למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יולח לגבות ונמנה בכלל פקדים: (טו) לכפר על נפשותיכם. שלח תנגפו על ידי מנין. דבר אחר לכפר על נפשותיכם לפי שרמז

באור

ד' זוזים, והזוז מתחלתו ממש מעות (והיו ל"ב השקל עשרים מעות), חלק נתן והוסיפו עליו שתות והעלוהו לבד מעה כסף (ולכך נדברי רז"ל שעור השלש שהוא שקל של משה כ"ד מעה), ומחלית השקל הזה שאמרתי לך (שהוא עשר מעה), יתנו תרומה לה'. (רש"י): (יד) מבן עשרים שנה ומעלה, למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יולח לגבות ונמנה בכלל פקדים. (רש"י): (טו) לחח וגו', תיבת לתת מוסבת על ירבה ועל ימעיט, ושעור הכתוב, העשיר לא ירבה לתת והדל לא ימעיט לתת ממחלית השקל, כמו שתרגם המתרגם האשכנזי: לכפר על נפשתיכם, שלח תנגפו ע"י מנין, ורז"ל למדו שעל תרומת מחלית השקל של כל שנה ושנה נאמר, שהוא לקנות ממנה קרבנות לבור, ועליה אמר לכפר על נפשותיכם, שהקרבנות לכפרה הם באים. וכתב הרמב"ן ז"ל וזה הכתוב ציוהו למלאכת המשכן תרומת מלי השקל לכל העובר על הפקודים מבן כ' שנה ומעלה, ורמז העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחלית השקל לכפר על נפשותיכ' שכל הנריך כפרה שהגיע לכלל חיוב המלות (ר"ל לדורות משהגיע כ' שנים), יניח מחלית השקל לקרבנות, לחד ענין ולחד עשיר עכ"ד, וכתב עוד שבן נרלה שהיו' מלוה לדורות, ממה שאמר הכתוב מדוע לא דרשת על הלויס להניח מיהודם ומירושלם את משלת משה עבד ה' והקהל לישראל לאהל העדות (ד"ה ב' כ"ד ו'), יראה מזה כי משלת משה מלוה לדורות להניחו לבדק הבית, אף על פי שלא ימנס, וכן בקרבנות כדברי חז"ל, וכן כתוב והעמדנו עלינו מלות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבדת בית אלהינו ללחם המערכת ומנחת התמיד ולעולת התמיד השבתות וגו' לכפר על ישראל וכל מלאכת בית אלהינו (נחמי' י' ל"ג ול"ד), מכאן מפורש שהיו מניחים שקלים בכל שנה לקרבנות ולבדק הבית, ואמר שליש' השקל, כי בימי עזרא הוסיפו עליהם, והיה שליש' השקל עשר גרה עכ"ל:

בסף

המעמר

משהגיע ב' שעורות מחלית השקל לצורך הקרבנות, ומשמו זה על הפסוק לכפר על נפשותיכם כאשר אמרנו, ודעתם רקבה מני יס, וקבלתם אמת וקיימת לעד.

כי תשא

נַפְשֹׁתֵיכֶם: (טז) וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ

וידבר

תרגום אשכנזי רז

ואנען צו לאזען, אלם ריא העלפטע איינעם שקל׳ם.
(טז) דיעזעם נעלד נעמ׳ם לאזונגען זאללסט דוא נעהמען פאן דען קינדערן ישר׳ל, אונד עם אנווענדען צום נוץ ברויך דעם שטיפטצעלטעם. דיעזעם זאלל דען קינדערן ישראל צום ערנקציין זיין פערזאנען אויסגעלאזט וינר.

פאר דעם עוויגען, דאס אייערע

תרגום אונקלוס

יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן: (טז) וְתִסַּב יָת כַּסְפָּא דְכֻפּוּרַיָּא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתֵּן יָתֵיהּ עַל פּוּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיֵהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְדִכְרָנָא קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן:

ומליל

רש״י

להס כאן ג׳ תרומות שנכתב כאן תרומת ה׳ ג׳ פעמים לאחת תרומת לדנים שמנאן בשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל לאחד ולאחד מחצית השקל ועלה למאת הכסר שנאמר וכסף פקודי העדה מאת כסר (שמות ל״ח) ומהן נעשו הלדנים שנאמר ויהי מאת כסר הכסף וגו׳ והשנית לפ היא על ידי מנין משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים נאחד לאחד השני בשנה השנית (במדבר ו׳) ונתנו כל לאחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות לכור של כל שנה ושנה והוצרו בהם עניים ועשירים ועל לותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכם שהקרבנות לכפרה הם באין והג׳ היא תרומת המשכן כמו שנאמר כל מריס תרומת כסף ונחשת (שמות ל״ה) ולא היתה יד כלם שוה נה לצלת לים מה שנדבו לבו: (טו) ונתת אותו על עבודת להל מועד. למדת שנלטווה למנותן בתחלת נדבת המשכן לאחר מעשה העגל מפני שנכנס בהן מגפה כמו שנאמר ויגוף י״י את העם (שם ל״ב) משלנלאן האביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק לאמר לו לרועה בנקשה ממך מנה את נאני ודע כמה נותרו בהם להודיעו שהיא מביאה עליו וא״ת לומר שהמנין הזה הוא האמור בתחלת הפקודי׳ שהרי נאמר בו באחד לאחד השני (במדבר א׳) והמשכן הוקם בא׳ לאחד הראשון שנאמר ביום האחד הראשון בא׳ לאחד תקי׳(שמו׳ מ׳)וגו׳ ומהמנין הזה נעשו הלדני׳ משקלים שלו שנאמר ויהי מאת כסר הכסף לצקת (שם ל״ח) וגו׳ הא למדת שתים היו לאחת בתחלת נדבתן לאחר י״הכ בשנה רלשונה ולאחת בשנה שנייה נלייר משהוקם המשכן. ולא תאמר וכי לפשר שנשניהם היו ישראל ביום עד מאות אלף ולשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף כן נאמר כן ויהיו כל הפקודים עד מאות אלף ולשת אלפים וחמש מאות וחמשים (במדבר א׳) והלא בשתי שנים היו ולא לפשר אלא בשעת מנין הראשון בני תשע עשרה שנה אלף ומאתים ובשנייה נעשו בני עשרים תשובה לדבר אלף שנות הלנשים בשנה אחת ומאתים אלף למניין יליאת מלרים היו שתי שנים לפי אליליאת מלרים מונין מניסן כמו שנינו במסכת ראש השנה ובשנה המשכן בראשונה והוקם בשנייה שנתחדשה שנה באחד בניסן לאחר שנות הלנשים מנויין למניין שנות עולם המתחילין מתשרי נמלאו שני המניינים בשנה אחת המנין האחד היה מתשרי לאחר יום הכפורים שנתרלה המקום לישראל לסלוח להם ונלטוו על המשכן והשני באחד בניי: על עבודת להל מועד. הן הלדנים שנעשו בו:

כיור

באור

(טו) כסף הכפרים, כסף כופר נפש: על עבודת אהל מועד, זה תרומת הלדנים, שמנאם בשהתחילו בנדבת המשכן, ונתנו כל לאחד מחצי׳ השקל ועלה למאת הכסר, שנאמר וכסף פקודי העדה מאת כסר (לקמן ל״ח כ״ה), ומהם נעשו הלדנים, שנאמר ויהי מאת כסר הכסף לצקת וגו׳

תרגום אשכנזי

כי תשא ל

(יז) דער עוויגע שפראך צו משה, וויא פאלגט: (יח) דוא זאללסט אויך איין קופפער־נעם בעקקען מאכען אונד איין קיפפערנעם נעשטעלל דאצו צום וואשען; דיעזעם זאללסט דוא זעטצען צווישען דעם שטיפטסצעלטע אונד דעם אלטאר, אונד זאללסט וואססער הינין טהון. (יט) דארוים זאללען זיך אהרן אונד זיינע זאהנע העגדע אונד פיסע וואשען; (כ) ווען זיא הינין גענהען אין דאס שטיפטס־צעלט זאללען זיא זיך וואשען;

רש"י

(יח) כיור. כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים: וכנו. כתרגומו נסיסיה מוסב מתוקן לכיור: לרחצה. מוסב על הכיור: ובין המזבח. מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח לאהל מועד והיה הכיור מזיך קמעא ועומד בנגד לויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל נתתי מזבח העולה שם פתח לאהל מועד כלומר מזבח לפני לאהל מועד ואין כיור לפני לאהל מועד הא כילד מזוך קימעא כלפי הדרום כך שנוויה נזבחים: (יט) את ידיהם ואת רגליהם. נבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו בזבחים כילד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדש: (כ) ובאתם אל לאהל מועד. להקטיר שחרית ובין הערבים

תרגום אונקלום

(יז) ומלליל יי עם משה למימר: (יח) ותעביד כיורא דנחשא וכסיסיה דנחשא לקדוש ותתן יתיה בין משכן זמנא ובין מדבחא ותתן תמן מיא: (יט) ויקדשון אהרן ובנוהי מניהי ית ידיהון וית רגליהון: (כ) במיעלהון למשכן זמנא יקדשון מיא ולא ימותון או במקרבהון

באור

וגו' (שם כ"ז), (מדברי רש"י ז"ל). ורמז בזה גם למחלית השקל שיתנו לדורות לקרבנות: (יח) כיור, כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים: וכנו, כתרגומו נסיסיה, מוסב מתוקן לכיור: לרחצה. מוסב על הכיור: המזבח, מזבח העולה, שכתוב בו שהוא לפני לאהל מועד, והי' הכיור מזוך קמעא, ועומד בנגד הלויר שבין המזבח והמשכן, ואינו מפסיק כלל ניתתי', מזוס שם' ואת מזבח העלה שם פתח משכן לאהל מועד (שם מ' כ"ט), כלומר מוכח לפני לאהל מועד, הא כילד מזוך קמעא לכל הדרום, כך שנוויי' נזבחים. (רש"י): (יט) את ידיהם ואת רגליהם, נבת א' היי' מקדש ידיו ורגליו כמו שנינו בזבחים (דף י"ט ע"ב): (כ) בבאם אל אהל מועד, להקטיר שחרית ובין הערבים קטורת, לו להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי ע"ז. (רש"י והוא בת"כ פ' שמיני): ירחצו מים, הטעם רחילת מיס, כי הידים

המעמר

(כ) ירחצו מים, כתב הרב המנחר: ויתכן שיהיה הפעל יולא לשנים פעולים כמו נשקה את שנינו יין (בראשית י"ט ל"ב), רצה למדתי לתנם חקים (דברים ד' ה'), ולא זכיתי להבין את דבריו

מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה
לַיהוָה: (כא) וְרָחֹץ יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה
לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ
לְדֹרֹתָם: פ שני
(כב) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
(כג) וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ
מר

(כב) רער עוויגע שפראך צו משה, וויא פֿאלגט: (כג) לאַם דיר פֿאַן דען בעסטען געווירצ־
אַר־

תרגום אשכנזי רח

וא זאללען זיא ניכט אומקאָמ־
מען; אדער וועז זיא צום אפּ־
פֿעראלטאַר הינטרעטען איהר
אַמט צו פֿערריכטען, דעם
עוויגען צו עהרען איין בראַנר־
אָפּפֿער אין רויך אויפֿגעהען
צו לאַססען, (כא) זא זאללען
זיא זיך העגרע אונד פֿיסע
וואַשען, אונד ניכט אום־
קאָממען; דיעזעם זאָלל איהר
נען איין עוויגעם נעזעטץ זיין,
איהם אונד זיינעם זאַמען
בייא איהרען נאַכקאָממען.

תרגום אונקלוס

בְּמַקְרֵבְהוֹן לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא לְאַסָּקָא
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: (כא) וְיַקְדְּשׁוּן יְדֵיהוֹן
וְרִיגְלֵיהוֹן וְלָא יְמוּתוּן וְתֶהֵי לְהוֹן קְיָם
עָלַם לֵיהּ וְלִבְנוֹהִי לְדָרֵיהוֹן: (כב) וּמַלֵּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: (כג) וְאַתְּ סַב לָךְ בּוּסְמִין
רישא

רש"י

העבדים קטרת לו להזות מדם פר כהן המשיח ומעירי ענודת לילים: ולא ימותו. הא אם לא ירחצו ימותו שנאמר נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע כן: על המזבח. יכול כשיכנס יחזיר פניו ויחזור מועד לילך בחצר: (כא) ולא ימותו. לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ ידיו ורגליו שהמיתה הרחשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: (כג) בשמים

באור

הידים והרגלים הם הפעולים, וכמוהו רבים, כן כתב הרמב"ן, ויתכן שיהיה הפעל יולא לשנים פעולים, כמו שנקה את לבנו יין (בראשית י"ט ל"ב), למדתי אתכם מקים (דברים ד' ה'), וכן ושמן לא תסוך (שם כ"ח מ'): ולא ימותו, הא אם לא ירחצו ימותו: אל המובח, היכון, שיהיו כהן ניצב להיל מועד אלא בחצר: (כא) ולא ימותו, לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ ידיו ורגלים, שהמיתה הרחשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל מועד. והנה הרחילה הזאת לקדושה, דרך כבוד שלמעלה, לכך תרגמו אונקלוס ויב"ע לרחלה לקדוש, ועקר המצוה הרחילה, לכל הכיור לוה בו להזמנה, ואינו מעכב ולא מלוה, כי בי"ה כהן גדול מקדש ידיו ורגליו מן קיתון של זהב שהיו עושין לכבודו, לכל למדנו מן הכיור כי לריכה כלי. (מדברי הרמב"ן): (כג) בשמים ראש, מצוינים, כדכתיב עם כל

רחצי

המעמר

דבריו, כי במאמר נשקה את לבנו יין בא הפעל בהפעיל המורה על יולא לשלישי ע"י למלעי כי האב הוא העושה והבת היא המשקה, ובמאמר למדתי אתכם הפעל בבנין הדגש, ויורה כי פועל אחד יפעל על שני פעולים כאחד, כי גם דבר הלמוד גם העם המלימד המה פעולים מאתי בכודע זאת לבעלי הדקדוק, לולם כאן שבא ירחצו בקל איך יהיה לו שני פעולים? לכל הנקון כי ירחצו הכוונה שירחצו את עלמם ונאסר הכי"ת בגמלת מיס, וכן הוא הענין בפסוק ושמן לא תסוך (דברים כ"ח מ') לא תסוך עלמך בשמן.

כי תשא ל

מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מְאוֹת וְקִנְמָן־
בְּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם
וּקְנֵה־בֶשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם:

וקדה

תרגום אונקלוס

רֵישָׁא מֵירָא דַּכְיָא מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה וְקִנְמָן
בָּשָׂם פַּלְגוּתֵיהּ מַתְקַל מָאתָן וְחַמְשִׁין וּקְנֵה
בּוֹסְמָא מַתְקַל מָאתָן וַחֲמִשִּׁין: (כד) וְקַצִּיעָתָא
מתקל

רש"י

רחץ. מסוכים: וקנמן בשם. לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהיה טוב ויש גרוע ויש טוב ועשב ויש שאינו אלא כעין לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב: מחציתו מאתים וחמשים. מחצית הכלתו תהא ממאתים וחמשים. מחצית הכלתו תהא ממאתים וחמשים נמצא כלו חמש מאות כמו שעור מר דרור אם כן למה נאמר גו מחצית הכתוב היה להכילו לחלוטין להכתוב גו ג' הכרעות שאין שוקלין עין בעין וכך שנויה בברייתות: וקנה בשם. קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בשם הוצרך לומר בשם: ממאתים וחמשים. סך משקל כולו:

באור

רחץ. בשמים (ס"ה ד' י"ד). (רש"י ורשב"ם): מר, לשרו גו הממרחים שהוא המוס"ק, וכן תרגמו הגלון בתרגומו הערבי, וכ"כ הרמב"ם ז"ל, והוא דס נגרר בנתן חי' הדומה לנבי הידועה בארץ הודו, וזב ממנה נלבותה בין הצורי' בימי הקום הגדול. והרמב"ן העלה שהוא הממרח הנקרא בלשון רומי מיר"ח, וכל הלשונות עברית וארמית וגם הערבית (וכן כל הידועות לנו) שוות בו, ומתקיין בו שמן זית, והוא שמן המור, שמעדן את הבשר ומרבך לותו, וחבו טעם וילי נטפו מור (שם ה' ה'), ושעורו נטפו שמן מור, ויתכן כי יוליחו מן המור עלמו שמן כאשר נעשה במלסטיק"י וזולתו, וכ"כ בעל שלטי הגבורים שהוא המיר"ה, מן ליקה לו מין היולח מלילן הלומח בארלות הערב דומה לקוץ המלרי הנקרא בלשון יון לקלנ"ט, וברומי שפינ"ה ליגיפטי"קח. והלחרונים כתבו שמין החילן ההוא בלתי נודע לנו: דרור, לנקלוס תרגם דניח, שיהיה נקי מכל זיוף, שהיו מזייפין את המור במין אחר נקרא קומום (כמו שזכרנו בספרח) הדומה לו, ויב"ע תרגמו בחיר, וכ"פ הרשב"ם, ובעל שלטי הגבורים כתב הכוונה שנקח המור בשהוא עומד במקום דרור שהוא הפקר לכל ועומד שם בלי שמירה, וזהו לשון דרור כמו שלרז"ל על וקרלתם דרור במדייר בי דיירח וכו' כלומר שדר בכל מקום שהוא דולה, ולינו ברשות לחרים: וקנמן בשם, לדעת רש"י, הוא קליפת עץ, ובעבור שיש ממנה שריפה טוב, ויש בה ריח ועשב, ויש שאינה אלא כעץ, לכך הולרך לומר קנמן בשם מן הטוב, וכן תרגם הלשבנז (ליאטרלהר), ורד"ק בשרש קנס כתב שהוא ליניי"ה אלוח"י, בל"ח (חַוְעָ החָוָן), ולדעת הרמב"ן הוא מין תנן מבושם נקרא בלשון רומי יונקו"ם לרחמח"טיקום, ובספרד פלי"ח די לה מיק"ח, תבן לו קד הבח מעיר מיק"ח, ובל"ח (קמאעהייח) על שם שהוא מרעה לגמלים במקומו, ולמרו בנרחבות דנה ובמדרש חזית קנמון הי' גדל בארץ ישרלל והיו עזים ובהים לוכלים ממנו: מחציתו וגו', לשרו רז"ל (בברייתות דף ה' ע"ח) מחלית הכלתו תהא ממאתים וחמשים, נמלח כלו חמש מאות כמו שעור מר דרור, ק"ל למה נלמר גו מחלין וכו', ולפי זה וי"ו דומחליתו מוסב על קנמן בשם, לח על מר דרור הנזכר למעלה, והטעם מחלית סך קנמן בשם יהי' ממאים וחמשים, והתמה על בעל הטעמים שהעמיד תיבת מחליתו בטפחת ומבבה עם קנמן בשם הקודם לם, והרחוי לדעת רז"ל להעמיד תיבת בשם בטעם זקף גדול, ולחבר תיבת מחליתו עם חמאים וחמשים שלחריו: וקנה בשם, קנה של בשם, לפי שיש קנה שאינה של בשם, הולרך לומר בשם, (רש"י) [והרד"ק בשרש קנה פי' שהוא קַנְיָלָה בלע"ז, והרמב"ן

המעמר

(כג) מר דרור, בענין מעשה שמן המשחה וקטרת, עיין מ"ש ידידי מחרמ"ל בפתרון המלות שלו.

(כד) וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין: (כה) וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ רֹקַח

מרקחת

תרגום אונקלום

מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה בְּסִילְעֵי קוּדְשָׁא וּמְשַׁח זֵיתָא מְלָא הִינָא: (כה) וְתַעֲבִיד יָתֵיהּ מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא בּוֹסָם מְבַסַּם עוֹבַד בּוּסְמָנִי

משח

ר ש " י

(כד) וקדה. סם ערב עצב ובלשון מכמיס קליעה: הין. שנים עשר לוגין ונתלקו בו חכמי ישראל רבי מאיר אומר בו שלקו את העקרין אמר לו רבי יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק אלא ריחוס בעלמא שלא יבלעו את השמן ואחר כך הניף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפאו לשמן מעל העקרין: (כה) רקח מרקחת. רקח שם דבר הוא והטעם

תרגום אשכנזי רט

קאסיא פינף הונדערט שקלים נאך דעם געווי׳כטע דעם הייליגטהומס, אונד איין הין בוים׳ אֶהל, (כה) מאכט דאראוים איין אֶהל צור הייליגען זאלבונג, איינע וואהלפֿערריעכטע

נע

באור

והרמב"ן פי' כי הוא קליפה שנסממני הקטורת, ונתב והוא דרלניני בלשון ערבי וכן בלשון הגמרא (בשנת דף ס"ה ע"ח), והוא קנה כדמות הקנים עכ"ל, ומלת דאלניני"י היא מלה פרסית ומהם הועתקה אל הערבי, ובלועזה בלשון פרס עץ המוגח מארץ קינה (בחלוף לד"י נקוף, כמו ליסאר קיסאר, לוליאנוס לוקיאנוס), כי הם היו מסתחרים בו ומניחים לותו לחלבסנדריאה של מצרים, והעוד שנמין ההוא הוא הנדל בארץ זילילח"ן, ונקרא בלשון חכמי הנרייתא דפטוס הקטרת קליפה, כי הוא קליפת עץ הקנילה, ויהי' לפ"ז אלו הג' הנזכרים בפסוק זה, מר דרור, קנמן בשם, קנה בשם, לדעת הרמב"ן מתורגמי' בל"ח (מירח, קמאעהייוו, לימאטרהה) וכן הסכים בעל אלטי הגבורים, ודקה שנפסוק שלח"ז לדעת ת"ח ויב"ע הוא קליעה, וכן נקרא בערבי, וכ"כ הרמב"ן, ולדעת כל המפרשים הוא הנקרא קאסיא"ה בלשון יון ורומי, ויהיו ח"כ קדה וקנה־בשם, שניהם הקסיא"ה, אך לפי שהם של ג' מינים, יהי' הת' של מין זה, והב' של מין אחר, אולם בעל אלטי הגבורים לא הסכים לזה, כאשר האריך בענין זה בספרו הנזכר (פרק פ"ג) בטענות, (ולדעתי אינן טענות, ויש לי להשיב עליהן ולבטלן כאשר אגיד בקונ"ש אי"ה), והעלה בסוף כי לדעתו הקליעה שבלשון חז"ל וכן בחכמי וגם בלשון המקרא, קליעות כל בגדתיך (תהלים מ"ה ט'), הוא הנקרא (סלוֹעהקוֹן). ולדעת רבינו סעדי' גאון אין הקדה, קליעה, רק הקיזט, ונראה דעתו בענין שהקליעה נקרא גם בלשון המקרא קליעה, כמ"ש בתהלים בפסוק הנ"ל: חמשים ומאתים, סך משקל בלו, כך העלו חז"ל (שם): (כד) וקדה, שם ערב עצב, נקרא בלשון חכמי' קליעה, זהו לשון רש"י, והנה הערוך כתב שקליעה הוא הנקרא בלשון יון קאסיא"ה, וכן נקרא בלשון רומי, וים ממנו ג' מינים המין האחד נקרא קאסיא"ה פיסטו"לה (קאסיערהה), והוא קליפה עגולה וחלוקה, כעוני התגודל, כדמות ערביט שומר הזרע, הנדל בחילן מנרי שמו קאסיאלה, והוא מבשל, והשני קאסיא"ה לינאמא"ע והוא הקנמון שקדם זכרו (לעיל), והשלישי קאסיא"ה לינגע"לה (קאסיעהקוֹן), והוא קליפת חילן הנדל בארץ הודו, דומה בטעמו וריחו אל הקנמון, ובלשון חינ ערב עצב שזכר רש"י ז"ל, ונראה שלדעת רש"י הוא הנושם הנקרא (חינגבער) בל"ח, לינגינ"ר בדומי, שהוא ערב עצב הנדל בארץ הודו, בארץ מאלאנ"אר ובאי ניילו"ן [ונראה שכ"ה דעת מר רב חפץ, כפי מה שהניח הרד"ק בשרשים ערב קלע, שפי' בשמו בענבר, ונראה שכוון לערב העצב הזה]: הין, י"ב לוגין, (כריתות דף ה' ע"ב ובהוריות דף י"ו ע"ב), והלוג שנה בילים: (כה) רקח מרקחה, רקח שם דבר הוא, והטעם מוכיח שהוא למעלה, והרי הוא כמו רקח רגע (בסנהל הרי"ם), ולינו כמו רגע הים (ישעי' נ"ח ט"ו) וכמו רקע הארץ (שם מ"ב ה'), שהטעם למטה (והם פעלים בינוניים לו שמות התואר לפועליהם), וכל דבר המעורב בחבירו

מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ שֶׁמֶן
מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה: (לו) וּמָשַׁחְתָּ
בּוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת אֲרוֹן
הָעֵדֻת: (לז) וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה וְאֶת־
כְּלֵיהָ וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת:
(לח) וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ:
(לט) וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ
קדשים

תרגום אשכנזי

נע צובעריטונג נאך אפא־
טהעקערקונסט; דיעזעם זאלל
דאז אהל צור היליגען זאלבונג
זיין. (לו) דאמיט זאללסט דוא
זאלבען דאז שטיפטסצעלט
אונד דיא לאדע דעס צייג־
נישסעס, (לז) דען טיש אונד
אללע זיינע נערעטהע, דען
ליכטער נעבסט זיינען גע־
רעטהען אונד דען רויך־אל־
טאר; (לח) דען אלטאר דעם
נאנצען אפפערם אונד אללע
זיינע נערעטהע, דאז וואש־
בעקקען אונד זיין געשטעללע,
(לט) דוא זאללסט זיא היילי־
גען, אונד זיא זאללען איין היי־
ליג־
לינג

ר ש " י

והטעם מוכיח שהוא למעלה והרי הוא כמו רקע רגע ולשון כמו רוגע הים (ישעי' כ"ג) וכמו רוקע הארץ (שם מ"ב) שהטעם למעלה וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופץ מזה לורי"ח לו טעם קרוי מרקחת: רקח מרקחת. רקח העשוי ע"י לומנות ותערובות: מעשה רוקח. שם הלשון בדבר: (לו) ומשחת בו. כל המצוות במין כ"י תון מצל מלכים שהן במין מזר: (לט) וקדשת אותם. מצוה זו מקדשתם להיות

תרגום אונקלוס

מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא יְהֵא: (לו) וְתִרְבֵּי בֵּיהּ
יַת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַת אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא:
(לז) וְיַת פְּתוֹרָא וְיַת כָּל מָנוֹהִי וְיַת מְנָרְתָּא
וְיַת מָנָהָא וְיַת מַדְבְּחָא דְּקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא:
(לח) וְיַת מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא וְיַת כָּל מָנוֹהִי
וְיַת כִּיּוֹרָא וְיַת בְּסִיסֵיהּ: (לט) וְתַקְדֵּשׁ יַתְהוֹן
ויהון

באור

עד שזה קולט מזה לו ריח לו טעם, יקרא מרקחת. (רש"י): רקח מרקחת, רקח העשוי ע"י לומנות ותערובת: מעשה רקח, שם הלומן בדבר, ע"כ טעמו למטה. והנה בלופן עשיית הסמרקחת נחלקו בו חכמי ישראל (בהוריות שם ובכריתות שם ע"ש, והנושא שלפנינו הוא ר' יהודה ור' יוסי), לדעת ר"מ שלקו את העיקרין בשמן, ולדעת ר"י לין ספק בהן שמן לסוך את העיקרין, ש"ז שרחוש במים, שלא יבלעו את השמן, ולח"כ הליף עליהם את השמן, עד שקלט הריח, וקשו לשמן מצל העיקרין, כדרך שהשטרין עושין, ופי' בו הרמב"ן ז"ל, שיתנו הבשמים כתושים בכלי מלא מים, והליפו עליה שמן זית הין, ולח"כ נתנו הכלי על פי כלי לחר מלא מים, וגם ו על גם נתה נחלים עוממות, ויבשלו עד יבשת המים, וקלטו השמן מעליו, כי כן מעשה הרקחים: (לו) ומשחת בו, כל המצוות במין כ"י [כ"י יונית, עיין פ"ק דכריתות דף ה' ע"ב ובכריתות דף י"ב ע"ש, ומה שכתבנו מזה בס' תלוה (לעיל כ"ט ב')], תון מצל מלכים שהן במין מזר (מוסף לשון רש"י בכ"י, ונדפס בשנוים). והנה כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתירגם לשון רבוי (וכל"ח וחלבן), לפי שאין לורך משיחתן אלא לגדולה, ושאר המשיחות כגון קרקעי מזבחין, ולחנית שמכיס ימשחו (עמוס ו' ו'), לשון תרמית בהן בלשון עברית, (רש"י) ובל"ח (בעטטרייכען, בעטשיעדען): (לט) וקדשת אתם, במשיחה זו להיות קדש קדשים, ומה היא קדושתן? כל הנוגע בהם יקדש, ולמדו רז"ל שכל הראוי לכלי שרת, משנגע
לתוכו

כי תשא ל

תרגום אשכנזי רי

קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃
(ל) וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשָׁח
וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי׃ (לא) וְאֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן
מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶּה לִי
לְדֹרֹתֵיכֶם׃ (לב) עַל־בְּשַׂר אָדָם
לֹא יִיסָךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ
כמהו

ליגטהום פאם ערשטען ראג־
גע זיין, וואס זיא בעריהרט,
זאלל הייליג געהאלטען ווער־
דען׃ (ל) אהרן אונד זיינע זאה־
נע זאללסט דוא זאלבען, א־נד
דאדורך היילינגען, מיר פריע־
סטערליך צו דיענען. (לא) דען
קינדערן ישראל זאללסט דוא
זאגען, וויא פאלגט: דיעזעם
זאלל מיר אין אהל צור היי־
ליגען זאלבינג בלייבען בייא
אללען אייערן נאכקאממען.

(לב) אויף דאז פלויש איינעם געמיינען מענשען זאלל עם ניכט פערברויכט וועדדען, אונד
אויף

תרגום אונקלוס

ר ש י

וְיִתְקַדָּשׁ׃ (ל) וְיַת אַהֲרֹן וְיַת בְּנוֹהִי תְּרַבֵּי
וְתַקְדֵּשׁ יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי׃ (לא) וְעַם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר מְשַׁח רְבוּחַ
קוּדְשָׁא יְהֵי דֵּין לִי לְדָרֵיכוֹן׃ (לב) עַל בְּסַרָא
דַּאֲנָשָׁא לָא יִתְסַךְ וּבְדִמּוּתֵיהּ לָא תַּעְבְּדוּן
בוותיה

להיות קדש קדשים ומה הוא קדושתם כל הנוגע וגו' כל הרוצה לכלי שרת מזנכנם לתוכו קדוש קדושת הגוף ליפסל ביולא ולינה וטבול יום ולינו נפדה לעלת לעולין לכל דבר שהינו רצוי להם לין מקדשין ומניה היא מצנה שלימה לכל מזבח מתוך שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין רצוי ובין שאינו רצוי תלמוד לומר בנגעים מה בנגעים רצויים אף כל רצוי כל משיחת מצות בהנים

ומלכים מתורגם ל' רבוי לפי שאין טורך משיחתן אלא לגדולה כי כן יסד המלך שזה מנוך גדולתן ושאר משיחות נגון רקיקין משוחין רשות שמני' ימשחו לשון תרמית בהן בלשון עברית: (לא) לדרתיכם. מכאן למדו רבותינו לומר שבולו קיים לעתיד לבא: זה. בני' תריסר לוגין הוו: (לב) לא ייסך. כנ' יודין ל' לא יפעל כמו למען ייטב לך: על בשר אדם לא ייסך. מן השמן הזה עלמו: ובמתכנתו לא תעשו
כמהו

באור

לתוכו קדוש קדושת הגוף, וכן משמעות הכתוב לפי פשוטו, והרשב"ם פי', יקדש, לשהר מחלה קודש שיגע בהם לאחר שנמשחו, והוא דחוק: (לא) יהיה זה, כל הנעשה במתכונת זה למשוח זרע אהרן, כ"ם הרמב"ן, ורז"ל למדו מכאן שכלו קיים לעתיד לבא (הוריות דף י"ל ע"ב וכריתות דף ה' ע"ב): (לב) ייסך, בשני יודי"ן לשון לא יפעל, כמו למען ייטב לך (דברים כ"ב ז'), כ"כ רש"י [ויהי' ייסך יולא ושב על האדם, ושעורו לא ייסך הרוצה לסוך, ושרשו יסך, ויהיו ב' השרשים יסך וסוך מורי' על ענין א']. והרמב"ן כתב בשם רבינו מרינוס כי הוא כמו יוסך, ובמוהו וייסם בחרון (נחמיה ל' כ"ו), כמו ויוסם [ויהי' שרשו סוך ככל מנהיו, ויהיה מן ההפעל, על משקל ויושב את משה (לעיל י' ח'), ושב על השמן]: והטעם כי מנהג ישראל היה לסוך שמן הזכרים גם הנקבות, כי כן כתוב ושמן לא תסוך (דברים כ"ח מ'), ואסר הכתוב לסוך מזה השמן עלמו, לף לכהן או למלך לאחר משיחתו, וגם לעשות כמוהו: ובמתכנתו לא תעשו כמהו, (בכריתות דף ה' עמוד א') נכנוס שמניו לא תעשו לאחר כמוהו, במשקל שמנים הללו, לפי מדת הין שמן, אבל אם אחת או רבה משמנין לפי מדת הין שמן מותר, ואף העושה במתכונת של זה אין הסך ממנו חייב, אלא האוקלוס: ובמתכנתו, לשון תשבון, כמו מתכנת הלבנים (לעיל ה' ח'), וכן
במתכנתם

תרגום אשכנזי

כי תשא ל

כְּמַהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם:
(לג) אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ
וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת
מֵעַמָּיו: ס (לד) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים

נטף

איף עבען דיא וויזע זאלסט
איהר קיינעס נאכמאכן, עם
איזט אין היילינטהום, אונר
זאלל אייך יערער צייט אין
היילינטהום בלייבען. (לג) ווער
איינע זאלבע זאלבע צורעכט
מאכט, אדער פאן דיעזער
זאלבע אן אייגען געמיינען מאן
ברינגט, דער זאלל אויס ווי־
נער נאציאן אויסגעראטטעט
ווערדען. (לד) דער עווינע שפראך צו משה: לאם דיר אויך שפעצעריין ברינגען,

נעמ־

רש"י

כמהו. בשום שמניו לא תעשו לזר כמוהו במזקל שמנין הללו לפי מדת הין שמן לחל אם פחת לו רבה שמנין לפי מדת הין שמן מותר ואף העשוי במתכונתו של זה אין הדך ממנו חייב אלא משקלו: מתכונתו. לשון מזגן כמו מתכנת הלבנים וכן במתכונתה של קטרת: (לג) ואשר יתן ממנו. מלותו של משה: על זר.

תרגום אונקלום

בְּוַחֲיָה קוּדְשָׁא הוּא קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן:
(לג) גְּבַר דִּי יְבַסֵּם דְּכָוָתֵיהּ וְדִי יִתֵּן מִנֵּיהּ
עַל חֵילוֹנָי וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּיהּ: (לד) וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה סַב לָךְ בּוּסְמִין נָטוֹפָא וְטוּפְרָא

וחלבנתא

באור

במתכונתה של קטורת (לקמן ל"ז). (רש"י): (לג) ואשר יתן ממנו, מלותו של משה: על זר, אזינו לורך כהנה ומלכית, כי סי' הזמן המזדה מיועד למזון בו המלכים והכהנים הגדולים, כי ביניהם מזיחי ה'. ולכן לאמר זמן מזדת קדש יהי' זה לי לדורותיכם, וכתב מלחתי דוד עבדי בזמן קדשי מזדתיו (תהלים פ"ט כ"ח), בזמן שהוא מזדת קדש לי, וכל אזינו רלוי לדבר יקרת זר, כל מקים לפי עניני, בתורתה וקרבנות מי אזינו מזרע לאהרן, ביאמה יקרת לים זר כל אזינו יבש, ובמזיחה כל אזינו רלוי למזיחה, לו בשעה אחת לורך כהנה ומלכות למזתו: (לד) סמים, פיכמו למעלה בבדת תרומה (כ"ה ו'): נטף, הוא הלבנ"ס

היקר

המעמר

(לג) על זר, חז"ל קבלו שהבטוחה מי אזינו בזן ילא מלך מזרע דוד, לך לדעת הרלב"ע יהי' הדרת זר כמו בכל מקום לבל מקדש וקדשים לים אזינו מזרע לאהרן, ולאמר כי מה שבמזת אלמה בזמן המזדה היה ע"ד הורלת שעה כמו גדעון שמואל ולליהו שקרינו ע"ם הורלת שעה לף אלל היו בהנים, וכן נמזח אלמה ע"ם נתן הנביא ועד הזמה בזמן המזדה. ובלזת לין הדבת בלל היות הכוונה כמה שנלמר (ז"ח כ"ט) ויקח לזוק לת קרן השמן מן הלוהל על זמן המזדה ולהל מוגד, לולי להל זה לבל לזר שזם היו גנוזים בל הדברים הנלריכים למלך בעת יבא על בסאו, ויהיה גם שם קרן שמן ידוע שבי מוזחין לותו, ולל היה זה שמן מזדת קודש, ובבר לאמרו חז"ל בהלריות שמלכי ישראל מוזחין לותם בשמן לשפרגמן, והרמב"ן העמיד לת דברי חז"ל על תלם ולכוין רלוה להבריחם ממה שלאמר על דוד בשמן קדשי מזדתיו. והנה לם גם לין שבק כי קבלת חז"ל לאמת, בבל זאת בל מבטיל יבין כי לין להכיח רלוה מדברי האמורר לאר מדרבו ללבת בגדולות ונפלאות להסליג הענין, וכמו שבלר זה הרב האורה בנמה מקומות, גם הרמב"ן עשה מיזוק להבריחם ממה שבתוב דוד לת עמו מזית אלהי יעקב, (ז"ב כ"ג ל'), והנה העלים עין ממה שבתוב כה לאמר ה' למזיחו לכורש (ישעי' מ"ה ל').

כי תשא

נָטָף ו וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים

ולבנה

תרגום אונקלוס

וְחֶלְבְּנָתָא בוּסְמִין וְלִבּוֹנְתָא דַכְיָתָא מַתְקַל

במחקל

תרגום אשכנזי ריא

נעמליך באַלזאַם, זעֶנאַגעֶר (חֶדעֶר מַיִך=מוטער) אונד גאַל באַן, דיעזע שפעצעריייען אונד

רש"י

רוי=

שחיט לוך בהונה ומלכות: (לד) נטף. הוא כרי ועל שחיטו חלח ערף הנוטף מעלי הקטף קרוי נטף ובלעז גו"מ והכרי קורין לו תרי"לקה: שחלת. שורש נסס מלך ומלהיר בלפורן ובלעז המצוה קרוי לפורן וזהו שתרגום לונקלוס וטופרא: חלבנה. נסס שריחו רע וקורין לו גלב"נה ומנחה הנתוב בין סמני הקטורת ללמדנו שלח יקל בעיניכם לקרף עמהן בלגודת תעניותיכם ותפלתיכם לח פוטעי ישרחל שיהיו נמנין עמהן: סמים. לחרים: ולבונה זכה. מכחן למדו רבותינו ז"ל סמנין נחמרו לו למשה בסיני מעוט סמים שניש נטף ושחלת וחלבנה ג' הרים' סמים לרבות עוד כמו חלו הרי עשר ולבונה הרי ז"ל וחלו בן הכרי והלפורן החלבנה והלבונה מר וקליעה שבולת ונרד וכרכם הרי שמנה שהשבולת ונרד ק' שהנרד דומה לשבלת הקשט והקלופה והקנמון הרי ז"ל

באור

היקר והמשונח מאד, לילן הנקרח על שמו (בחוזחק=שטוידע), גדל בנקעת ירימו, ובערבי המלוזר, ונקרח למז"ל קטף, על שם שקוטפין לוחו בימות החמה, להוליח משם ערף מצויה, והוח הערף הנוטף מעלי הקטף, ונעבור שלח יוליחו ממנו כי לח מעט הוח נמכר ביוקר מאד, עד שינתן מחירו זהב כמשקלו ויותר, והוח עד היום מסנולת הקיסר והכנסתו, ותולש גם הען והעלה וגרעין הזרע שלו ריחם נודף מאד, ומוליחים ממנו נלפס טוב, והוח הנמכר בחרלות הללו, והוח הנקרח (בלסאם די מיקה), כי משם יגיעו לוחו לנגי הצירות. והנם חז"ל זכרו לנו במקום נטף הנזכר בנחוב, ואמר רשב"ג הכרי הינו שלח ערף הנוטף מעלי הקטף, ולדעת הרמב"ם ז"ל לח לקחו משרף כי לח עץ הבלסמו"ן לקטורת (עיין בכ"מ שם), ואולי שעל שם הערף הנוטף ממנו יקרח גם העץ נטף. ושחלת, הוח הנקרח בלעז סמנה לפורן, והרמב"ם בפ"נ מהלכי' כלי המקדש (ה"ד) קרחו בלעז ערבי לנפאר טוב, והרמב"ן בפי' על התורה זכר שהוח לפורן היולח מן הים ונראה מדבריהם שהוח נרחה רמז הים הנקרח בל"ח (בעענחגעל לו חָיִך מוטער), והוח דומה לנפורן הלדם. והנם רז"ל לחמרו (בבריחות פ"ג דף ו' ע"ב) שהוח גדולי קרקע, ותירן בעל שלטי הגבורים, שהרמב בזה בעבור שלח יתנועע ממקום למקום, כי לם יחשר מהודק לקרקעית המים, יחשב לגדולי קרקע: והלבנה, כמי שכתב וריטו קצה, והוח ערף לילנות נערי יון (הרמב"ם שם), ונקרח (נחלבנם): ולבונה זכה, היח מין לילן הגדל בחרן סיריב, ושוטחין מחתיו מחלקות של עלי תמרים, ומוליחין ממנו חת הערף ע"י הקטיפות שעוטין בו, ושמו בלעז רומי טו"ם לו לליבאנ"ים, נגזר מן לבונה, וכל"ח (ווייהרויך). והערף הנוטף ממנו נחמלע הקין בימי החום ילקט נסוף הקין, והיח הלבונה הזכה. והנם לח נזכר בכתוב כי לם לרבעה סמנין, ותז"ל קבלו הלכה למשה מסיני שיהיו לחד עשר, כי הוסיפו עליהם מר וקליעה שבלת נרד (הנרד דומה לשבולת ולכן יקרח שבלת נרד) וכרכם הקשט והקלופה והקנמון, ועל מנין הסמנין הזה דרשו תיבת סמים שנכפלה בכתוב, סמים נטף וט' סמים ולבונה זכה עיין בבריחות פ"ק (דף ו' ע"ב). והרשב"ם ז"ל כתב וזה לשונו לפי הפשט נחמלה בלל קח לך סמים, ופירש מה הם סמים נטף ושחלת ולבונה הרי חלו סמים שלומי שחקח לך, ועוד קח לבונה זכה (בן הוח הנוסחח הנכונה ברשב"ם כ"י ונדפס בשבוש), לפי הפשט לבונה זכה לינה סמים, וסמים לחר ן הם היו סמים רחשון שנפסוק, וכן דרך המקרחות בכלל ומפרש וחוזר ואומר הרי לך בלל שחמרתי לך ע"כ, וכן כתב הרחב"ע, חלה הסמים ולבונה זכה עמהם, ועל פיהם תרגם בן המתרגם החשכנזי, ונחמת לף חז"ל נשלו ונתנו בזה (פ"ק דבריחות שם), לם ידרש המקרח דרך בלל פרט ובלל, חבל נראה מדבריהם שהלבונה גם היח תקרח סם, והכתוב הזכירה לחרי חלת

סמים

כי תשא ל

וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה׃ (לה) וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ׃ (לו) וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם׃ (לז) וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר

תעשה

טהום פֿאָם ערשטען ראַנגע זאָלל עס אייך זיין. (לז) ראַז רייכערווערק, וועלכעם דוא

מא

תרגום אונקלוס

בְּמַתְקַל יְהֵא׃ (לה) וַתַּעֲבִיד יָתָהּ קְטֹרַת בּוֹסְמִין בּוֹסֵם עוֹבַד בּוֹסְמָנוּ מְעָרַב דְּכֵי קוּדְשָׁא׃ (לו) וְתִשְׁחוֹק מִנַּהּ וְתַדֵּיק וְתִתֵּן מִנַּהּ קֳדָם סַהֲדוּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי אֶיזַמֶּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן קוּדֶשׁ קוּדָשִׁין תְּהֵי לְכוֹן׃ (לז) וּקְטֹרַת בּוֹסְמִין דִּי תַעֲבִיד

בדמותה

ר ש " י

י"ל. בורית כרשינה לינו נקטר אלא גו שפין לת הלפורן ללבונה שתהא נאה: בד בבד יהיה. אלו סד' המזכירים כאן יהיו שוין משקל במשקלו כל זה כך משקלו של זה וכן שנינו הלרי והלפורן החלבנה והלבונה משקל שנעי' שנעים מנה ולשון בד נראה בעיני שהוא לשון יחיד לאחד מד' יהיו זה כמות זה: (לה) ממלח. כתרגומו מעורב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ודומה לו ויירקו המלחים (יונה ג') מלחיך וחבליך (יחזקאל כ"ז) על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמניעים את הספינה כאדם המהפך בכף בלים טרופות לערבן עם המים וכל דבר שאדם רולה לערב יפה יפה מהפכו באלבע לו בכך: ממולח טהור קדש. ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה: (לו) ונתת ממנה וגו'. היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד: אשר לועד לך שמה. כל מועדי דבור שאקבע לך לני קובעם לאותו מקום:

נמתכוונת

באור

לכוונה לאחרת ע"ב: בד בבד יהי', אלו הלרבעה המזכירים כאן יהיו שוין משקל במשקלו של זה כך משקלו של זה, וכן שנינו הלרי והלפורן החלבונה והלבונה משקל שנעים מנה, ולשון בד נראה בעיני שהוא לשון יחיד, לאחד באחד יהיו, זה כמות זה. (רש"י) וכן תרגמו אונקלוס ויב"ע. והראב"ע פי' כל אחד לבדו יזוקק ואח"כ יעורב: (לה) קטרת, העשן המתמר ועולה כמשקל יקרא קטרת. (בריתות שם): ממלח, כתרגומו מעורב, שיערב שחיקתן יפה זה עם זה, ודומה לו ויירקו המלחים (יונה ג' ה'), מלחיך וחבליך (יחזקאל כ"ז כ"ז), על שם שמערבין ומהפכין את מי הים במשוטות כשמניעים את הספינות, (רש"י והרשב"ם). ויתכן שהוליאו הכתוב בלשון ממלח לרמוז גו על מלת סדומית שנתנו בה, כמו שנזכר בכרייתא דפטוס הקטורת (בריתות דף ו' ע"ב): טהור קדש, ממלח יהי', טהור יהי' וקדש יהיה (רש"י), וכן מתורגם בלשון משנה: (לו) הדק, דק בכל יכלתך [ושרשו דקק, והוא מקור מכנין הפעיל]: ונתתה ממנה וגו', היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד: אשר אועד לך שמה, כל מועדי דבור שאקבע לך לני קובעם לאותו מקום, (רש"י) וכן

מתורגם

כי תשא לא

תַּעֲשֶׂה בְּמַחְכְּנָתָהּ לֹא תֵעָשׂוּ לָכֶם
קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה: (לח) אִישׁ
אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָּמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ
וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: ס לא (א) וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) רְאֵה
קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי
בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה: (ג) וָאֲמַלֵּא
אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה

ובחבונה

תרגום אשכנזי ריב

מאַכען ווירסט (אויף עבען ריא ווייוע זאָללט א׳הר איך קיי נעם נאַכמאַכען), זאָלל דיר איין הייליגטהום זיין דעם עווי־גען צו עהרען. (לח) ווער איין זאָלכעס צובעריטען ווירד, דאַראַן צו ריכען, דער זאָלל אוים זיינער נאַציאָן אויסגע־ראָטטעט ווערדען.

לא (א) דער עווינע שפראַך צו משה, ווייא פאָל־גענט: (ב) זיעהע! איך האַבע מיט נאַמען ערנענעט (בעזו־פען) דען בצלאל זאָהן אורי, זאָהן חור אוים דעם שטאַמ־

מע יהודה: (ג) דיעזען האַבע איך מיט גאָטטליכעם גייסטע ערפילט, מיט וויזהייט, מיט פער־

תרגום אונקלוס

בְּדָמוֹתָהּ לָא תַּעְבְּדוּן לְכוֹן קוּדְשָׁא תְּהֵי
לָךְ מִן קֳדָם יְיָ: (לח) גְּבַר דִּי יַעְבֵּיד דְּכְוָתָהּ
לְאַרָחָא בָּהּ וְיִשְׁתֵּצֵי מֵעַמֵּיהּ:

לא (א) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: (ב) חֲזֵי
דְּרַבִּיתִי בְשׁוּם בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַּר

חור לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה: (ג) וְאַשְׁלֵמִית עִמֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּחוּכְמְתָא

רש"י

(לו) במתכנתה. במנין סממניה קדש תהיה לך לה'. שלא תעשוה שלא למשי: (לח) להריח בה. לכל עושה לתשם במתכנתה משלך כדי למכרה לנבור:

לא (ב) קראתי בשמו. לעשות מלאכתי את בצלאל: (ג) בחכמה. שלא

באור

מתורגם בל"ח: (לו) אשר תעשה, למשה ידבר: במתכנתה, במנין סממניה: לא תעשו לכם, לכל ישראל: קדש תהיה לך, לכהן או לכל ישראל, כמו זכר ימות עולם בינו (דברים ל"ג ז'), (הרא"ב). ולדעת המתרגם התכנתו שעור הכיתוב כך הוא, והקטרת תעשה (במתכנתה לא תעשו לכם) קדש תהי' לך לה', והמלות המוסגרות הן לחזרה לכל ישראל, ויתר הכתוב נוגע למשה, ונעשה קדש תהי' לך לה', שלא תעשוה שלא למשי: (לה) להריח בה, לכל עושה לתה במתכנתה משלך כדי למוכרה לנבור:

לא (ב) ראה קראתי בישם, לעשות מלאכתי את בצלאל, כמו שיאמר הלועז (בערופען, נאַטענטליך ערנענענען), ויהי' לפ"ז הענין במקום בינוני, כמו הנה אנכי קורא בשם את בצלאל. ויתכן שהוא ענין ממש, כמו שאמרו רז"ל במדרש הרחה אותו ספרו של לדש הרחמן, ואמר לו כל אחד התקנתיו מלאתה שעה, ואף בצלאל מלאתה שעה התקנתיו ע"כ, כי הוא ית' קורא הדורות מרחש, כדרך שהוא עתיד לנתן ונתרש תלת מרחש הקדשתיך (ירמי' א' ה'): (ג) ואמלא אתו רוח אלהים, פעל ואמלא נעל פעולים שנים, כמו נשקה את אבינו יין (בראשית י"ט ל"ג), ורוח אלהי' תרגם אנקלוס רוח נבואה, ויב"ע תרגמו רוח קודשא, והנכון שיהי' בחכמה ובתבונה ובדעת וגו' נאור לרוח אלהים, וכן כתוב ונאה עליו רוח ה' (ישעי' י"א ב'), ושילושו מה היא רוח ה'? רוח חכמה וביגה וגו' (שם): בחכמה, ידיעת

כי תשא לא

וּבְתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה:
(ד) לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב
וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת: (ה) וּבַחֲרֶשֶׁת
אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֶשֶׁת עֵץ
לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה: (ו) וַאֲנִי

הנה

תרגום אשכנז

פֿערנונפֿט, מיט ווייסענשאפֿט אונד מיט אַללערלייא קונסט־נעשיקליכקייט, (ד) נעראַנקען אויסצורענקען אין גאָלד, זילבער אונד קופֿפֿער צו אַרבייטען, (ה) אויך אין שטיינאַרבייט, צום פֿאַססען אונד אין האלצ־אַרבייט אַללערלייא ווערקע צו פֿערפֿערטיגען.

תרגום אונקלוס

וּבְסוּכְלְתָנוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל עֲבִידָא: (ד) לְאַלָּפָא
אוּמָנָן לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבְנְחָשָׁא:
(ה) וּבְאוּמָנוּת אַבָּן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת
אָעָא לְמֶעְבַּד בְּכָל עֲבִידָא: (ו) וַאֲנָא הָא

יהבית

איך

רש"י

שלשה שומע מלחרים ולמד: תבונה. מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד: דעת. רוח הקדש: (ד) לחשוב מחשבות. לתיגת מעשה חשב: (ח) מרשת. לשון תומנות כמו תרש תכם ותוקלום פי' וזנה בפירושן שתומן לשנים קרוי תומן ומרש עין קרוי נגר: למלאת. להושיבה במשבצת שלה

באור

הדרכים לשר בהם נשיג לת המנוקש ממנו, תקרת חכמה, פעמים שיפי' המנוקש ההוא דבר עיוני, ופעמים שיפי' דבר מעשי, ויפרדו לפ"ז החכמות לעיוניות ולמעשיות. ושם יפי' המנוקש ההוא רע בעלמו, יקרת השלש היודע להשיבו תכם להרע כענין שיאמר חכמים הם להרע (ירמי' ד' כ"ב), תולם תכם בתם, הוא יודע הדרכים לשר בהם ישיג לת הטוב הנרלה בחכמת, והוא התכלי' החמתי: ובחבונה, להבין דבר מתוך דבר, ולהשיג מושכל בלתי מודע על ידי מושכל נודע, והמלה נגזרת מן בין, כי היודע מה בין דבר לדבר, ובמה יבדל כל דבר מזולתו, ישיג המושכלות: ובדעת, ההכנה לקבל הלמות כמות שהן, תקרת דעת, בין שתהיינה הלמות חושיות לו נשגבות מן החוש (עיין נפרשת בראשית ד' ח') בשור מלת ידע: ובכל מלאכה, כשרון המעשה להוליך הדבר הנרלה אל הים, בשופן שיסניס עם התכלי' המכוון, יקרת מלאכה (קונסט, קונסטגעשיקליכקייט), ושם היא מלאכה שלריכה למחשבה עמוקה בחשבון ומדות ועריכים ומשקולת, לו בידיעת ההדר והנעימות, תקרת מלאכת מחשבת. והנה היודע סוד הדבר ותכליתו, ידע לתקנו כראוי לתכלית ההוא וזהו לחשב מחשבת, שהוא החלק העיוני מהמלאכה, והחלק המעשי ממנו היא התומנות והזריזות והכשרון, להוליך המחשבה ההיא אל הים ממש, וזהו לעשות. ונחב הרמב"ן ז"ל והטעם כי היו ישראל נמלרים פרוכים בעבודת קומר ולבנים, לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת לבנים, ולא ראו תותם כלל, והנה הוא שלשה שימלא בהם תדם תכם גדול בכסף וזהב ובחרושת לבן ועץ, ותושב ורוקם ותורג, כי אף בלומדים לפני תכמים לא נמלא בהם נקי בכל התומנות כלם, והיודעים ורגילים בהם, בלא ידיהם תמיד בטיט וחרס לא יוכלו לעשות בהן תומנות דקה ויפה, ועוד שהוא תכם גדול להבין סוד המשכן וכל כליו למה לוו ואל מה ירמזו וכו' וכן לאמרו יודע הי' בשלשה לשרף תותיות שנשרשו בהן שמים וארץ, כי המשכן ירמוז בחלו והוא היודע ומבין סודו עכ"ל: (ד) לחשב מחשבת, יב"ע תרגם למיחשב בשיוניהון היך למעבד בדהבא ובכספא ובנחשא, והוא הנחות למשוטו של מקרא. ותוקלום תרגם לחשב מחשבת לחלפא תומנין, ולא ידעתי טעמו. ובכר פירשתי מהו ענין המחשבה במלאכה. ורש"י פי' לחשב מחשבת, לריגת מעשה חשב, הנראה לדעתו כי לא נזכר מעשה חשב, כי אם בתריגה: לעשות, תקון הדבר והשלמת לורתו על התומן הראוי, יקרת עשיה, בל"ח (פֿערפֿערטיגען): (ה) ובחרשת, לשון תומנות כמו תרש תכם (ישעי' מ' כ'), ותוקלום פירש וזנה בפירושן שתומן לשנים קרוי תומן, וחרש עין קרוי נגר. (רש"י): למלאת, להושיבה במשבצת שלה במלואה, לעשות המשבצת למדת מושב האבן ועניה. (רש"י): לעשות בכל מלאכה, כלל שתחרי הפרט: (ו) ואני הנה נתתי וגו' תחרי תשר נמר ענין הפלא שבשלשל

הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֶת אָהֳלִיאָב בֶּן־
אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־
חַכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת
כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתֶךָ: (ז) אֶת־אֹהֶל
מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי
הָאֹהֶל: (ח) וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־
כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־
כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת:
(ט) וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ: (י) וְאֶת

בגדי

תרגום אשכנזי ריב

(ו) איך האבע אים אבער
אויך דען אהליאב זאהן
אחיסמך אוים דעם שטאט=
מע דן צוגענעבען, אונד אנ=
דערן ווייזען קינסטלערן דיא
וויזהייט אינז הערץ געלעגט,
דיעזע וועלדען פערפערטינען,
וויא איך דיר בעפאהלען,
(ז) דאז שטיפטסצעלט, דיא
לאדע צום צייגנים אונד דען
דעקקעל דאצו אונד אללעם
גערעטהע דעם געצעלטעם,
(ח) דען טיש אונד זיינע גע=
רעטהע, דען לייכטער פאן רוי=
נעם גאלדע, אונד אללע זיינע
גערעטהע אונד דען רייכער=
אלטאר, (ט) דען אלטאר דעם
נאנצען אפפערם אונד אלל
זיין גערעטהע דאז בעקקען
אונד זיין געשטעלל, (י) דיא

גע=

תרגום אונקלוס

יָהָבִית עִמֵּיהּ יַת אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ
לְשִׁבְטָא דָּן וּבְלֵב כָּל חַכִּימֵי לִבָּא יְהָבִית
חוּכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יַת כָּל דִּי פַקֵּידְתָּךְ:
(ז) יַת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַת אֲרוֹנָא לְסַהֲדוּתָא
וְיַת כַּפּוּרְתָּא דִּי עֲלוֹהִי וְיַת כָּל מָנֵי
מַשְׁכְּנָא: (ח) וְיַת פָּתוֹרָא וְיַת מָנוֹהִי וְיַת
מְנָרְתָּא דְכִיתָא וְיַת כָּל מָנָהָא וְיַת מַדְבְּחָא
דְקְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא: (ט) וְיַת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא
וְיַת כָּל מָנוֹהִי וְיַת כִּיּוֹרָא וְיַת בְּסִיסֵיהּ:

רש"י

במלואה לעצות המצנפת למדת מוצב
התבן ועניה: (ו) ובלב כל חכם לב וגו'.
ועוד אחר מכמני לנים נגס וכל לחבר נתתי
בו חכמה ועשו את כל אשר צויתיך:
(ז) ואת הארון לעדות. לשורך לוחות
העדות: (ח) הטהורה. על שם זהב
טהור: (י) ואת בגדי השרד. תומר לחני
לפי פשוטו של מקרא אחי לפשר לומר
שבגדי כהונה מדבר לפי שנאמר לקדש
ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי
בניו לכהן אלא אחי בגדי השרד הם בגדי
התכלת והארגמן ותולעת שני האמורין
בפרשת מסעות ונתנו עליו בגד תכלת
ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם

באור

והיותו נקי בכל החכמות והמלאכות הוסיף לאמר ואני הנה וגו' כלומר ואולם לא עליו לבדו כל המלאכה לגמור, כי אני נתתי אתו וגו', וזהו ענין כפילת הכתוב ואני נתתי, כאן שזכרנו פעמים רבות: ובלב כל חכם לב וגו', ועוד אחר חכמי לב יש בהם וכל לחבר נתתי בו חכמה, ועשו את כל אשר צויתיך: (ז) ואת הארון לעדת, לשורך לוחות העדות: (ח) הטהרה, על שם זהב טהור: (י) ואת בגדי השרד, לשון רש"י ז"ל, תומר אחי לפי פשוטו של מקרא, שאי לפשר לומר שבגדי כהונה מדבר, לפי שנאמר לקדש, ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן, אלא שבגדי השרד הם בגדי תכלת וארגמן ותולעת שני האמורין גם' מסעות ונתנו עליו בגד תכלת, ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד תולעת שני, ונרמזין דברי שנ' ומן התכלת והארגמן ותולעת

השני

תרגום אשכנזי

כי תשא ל

בִּגְדֵי הַשָּׂרָד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן: (י) וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ: פ

וויא עס זאָלן מאַכן די קלייד פון דער שרד, און די הייליגע קלייד פון אהרן דעם כהן, און די קלייד פון זיינע זין, כדי צו כהנען פאר מיר. (י) און דאָס זאַלבאָל פון זאַלבונג, און דאָס רייכווערק פון שפּעצערייען פאר דעם הייליגן, אלץ וויא איך האָב דיר באַפוילן זאָלן זיי עס מאַכן.

ויאמר

ר ש " י

נגד תולעת שני (במדבר ד') וגרסין דברי שנאמר ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש (שמות ל"ט) ולא החזיר פנים עמהם ואם בגדי כהונה מדבר לא מלינו בלחד מהם לארגמן או תולעת שני בלא פנים: בגדי השרד. י"מ לשון עבודה ושירות בתרגומו לנושאי משוחת ואין לו דמיון במקרא. ואני אומר שהוא לשון חרמי כתרגום של קלעים ותרגום של מנסך שהיו תרוגים במחט עשויים נקנים נקנים בלידי"ן בלעז: (יא) ואת קטורת הסמים לקדש. לעורך הקטרת

ויאמר

תרגום אונקלוס

(י) וַית לְבוּשֵׁי שְׁמוּשָׁא וְיַת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיַת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא: (יא) וְיַת מִשְׁחָא דְרְבוּתָא וְיַת קְטוֹרַת בּוּסְמַיָּא לְקוּדְשָׁא כְּכֹל דִּי פַקֵּידְתָּךְ יַעְבְּדוּן:

באור

השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש (לקמן ל"ט ח'), ולא החזיר פנים עמהם ואם בגדי כהונה מדבר, לא מלינו בלחד מהם לארגמן או תולעת שני בלא פנים ע"כ, וכן פי' הרשב"ם והרלב"ע, והוסיף הרמב"ן ז"ל, ולא נוה בתחלה לעשות הבגדים החלה בחשר עשה בכל כלי המשכן ובגדי כהונה, כי לולי לא היתה בהם קפידא ויעשו לאחם בגלוי, והם עשו לאחם מתכלי ולארגמן ותולעת שני, ולא רלו בפנים, כי לינו נגבד כמותם, ולחרי שנעשו כן, רלה השם שיהי' התכלת לאהרן, והארגמן למוכח, והשני לבלחן, ולכן הספיק להם הלוחה בקלרה לבלול לאחם עם שחר המלאכה, כי לדעתם יעשו בגדי השרד. והנה מלת שרד לדעת רש"י והרשב"ם היא לשון קלישה, כתרגום של קלעים ושל מנסך שהיו במחט עשויי' נקנים נקנים בלידי"ן בלע"ז (טוויבען-ווערק בל"ק). ודעת הרמב"ן לינו הגון שיעשו בגד המכסה נקנים נקני', ופי' שרד מלשון שריך בעבור היותם מין לחד, כדברי רחב"ע. והמתרגם הלשונו תרגם לפי הכוונה לדעת המפרשים הנזכרים (געווֶבעדער לוֹן חויכפאַקען), לא כסורלת המלה הנלתי נודעת לי, ואנקלוס ויב"ע תרגמו בגדי השרד לנושי משמח מלשון עבודה ושירות, ואין לו דמיון במקרא. וכוונתינו ז"ל העלו כי בגדי השרד הם בגדי כהונה עלמם, ויהי' שעור הכתוב כאו כלל ולחריו פרט, בגדי השרד שהם בגדי הקדש להכהן הכהן ובגדי בניו לכהן [וכ' הרמב"ן ויהי' לפ"ז פי' בגדי השרד בגדי היחוד, כלו' בגדים שנתיחד בלבישתם לחד העם הגדול מלחיו, מן ובשרילים לחבר ה' קרא (יואל ג' ה'), והשרילים שרדו מהם (יהושע י' כ'), מן פליט ושריד (ירמיה מ"ד י"ד ולחיכה ג' כ"כ), ומה שלמר לחריו ולת בגדי הקדש לאהרן וגו' הוא נלוי לבגדי השרד, והוא"ו יתירה כלשון מלינו רבים כן, ועיין בפי' הרמב"ן]: (יא) לקדש, לעורך הקדש הם:

המעמר

לא (י) בגדי השרד, עיין בפתרון המלות לילידי מהרם"ל כי נתמדות מלונר שם בשם הנלון המפורסם מו"ה יעקנקל לנדא זצ"ל, קרא שם והתענג על טוב טעמם. ועל פיהם נלוי לתרגם: (דיא קלייַדער פֿאַן דער חיבריג ג'עבלויעבענען שטאַפֿען)

(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
(יג) וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי
אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם
לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃
(יד) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ
הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי
כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה

קמץ נ"ק הנפיש

תרגום אשכנזי ריד

(יג) דער עווינע זאגט צו משה: (יג) שפריך דוא צו דען קינדערן ישׂ־אל'ס, וויא פֿאלגט: פֿאר אללען דינגען זאללט איהר מיינע שבת־טאג בעאבאכטען, דען דיעזעם איזט פֿיר אייערע נאכקאממען איין צייכען דער פֿערבינדונג צוישען מיר אונד אייך, דאמיט מען וויסען, דאם איך דער עווינע אייך הייליגע. (יד) בעאבאכטעט אלזא דען שבת, דען דער שבת איזט איין הייליגטהום פֿיר אייך; דער

דען שבת ענטווייהט, זאלל געטאדטעט ווערדען; דען ווער אם שבת איינע האנדווערקס־ארבעט

תרגום אונקלוס

רש"י

(יג) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר: (יג) וְאַתְּ
מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּרַם יַת יוֹמֵי
שַׁבָּיָא דִּי לִי תִּטְּרוּן אֲרֵי אָת הִיא בֵּין
מֵימְרִי וּבֵינֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן לְמִידַּע אֲרֵי אֲנָא
יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן: (יד) וְתִטְּרוּן יַת שַׁבְּתָא אֲרֵי
קוּדְשָׁא הִיא לְכוֹן דְּיַחֲלִנָּהּ אִיתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל אֲרֵי כָּל דְּיַעֲבִיד בָּהּ עִיבִידְתָּא

הקערת היכל שהוא קדש: (יג) ואתה דבר אל בני ישראל. ואתה אף על פי שמקדמיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: לך את שבתותי תשמרו. אף על פי שהיו כרופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה. כל אלין ורקין מעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן: כי אות היא ביני וביניכם. אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה: לדעת. סלומות גה כי אני ה' מקדשכם: (יד) מות יומת. סם יש עדים והתרלה: ונכרתה.

באור

(יג) אך את שבתתי, למילו מלאכת המשכן לא תעשו בשבת, ועשם שבתותי, משמע כי שבתות השנה רבים: אות הוא ביני וביניכם, שאתם שונאים יום השביעי כמוני, לפי שאתם עמי ואני מלהיכם מחוקקיכם, כמו שאמר וכרית כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלהיך משם וגו' על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דברים ה' י"ב), והוא לדעת כי אני ה' מקדשכם, המבדיל אתכם מכל העמים ומייחד אתכם לעם נחלה, בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה: (יד) כי קדש היא לכם, על ידם יוכר קדושתכם: מחלליה, הנוהג בה חול בקדושתה: מות יומת, כולל מיתה בידי שמים ומיתה בידי אדם, כפי התנאים והדיונים שנזכרו במקום

המעמר

(יג) לדעת, כתב רש"י לדעת הלומות גה כי אני ה' מקדשכם ע"כ, וא"כ יהיה לדעת כמו להודיע, וכן תרגם הרמב"ן (דאם אתן ויסתע) בדרך בני נסתר למען דעת היודע, וכוון בזה לפי שמלת לדעת היא רק מקור נקל, וחולי נוכל לפרש כפשוטו כי עיקר כוונת השבת כמו שאמרו כל המפרשים למען ניום הזה אם נוח מעלמן ידינו, נשוא לבננו אל אל מי להבין ולהשכיל בדברי ה' ולחקור במצותיו הנגמדים ולדרוש בתורתו היקרה, ועי"ז נזוח אל הברת הנורא ית"ש שהוא תכלית הבריאה בחבר הלריכו בזה כל החוקרים מבני עמנו, וא"כ תהיה כוונת הפסוק תשמרו את השבת למען השכל וידוע לותי שאני ה' מקדשכם.

כי תשא לא

תרגום אשכנזי

הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃ (טו) שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת׃ (טז) וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃ (יז) בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת

וינפש

ארבייט פערי5טעט, דעם סען פערזאָן זאָלל פערטילגט ווערדען אויס איהרער נאַצי־אָן. (טו) זע5ס טאַגע זאָלל האַנדוועדקסארבייט פערי5־טעט ווערדען קאָננען, אַם זיעבענטען טאַגע אַבער איזט איינע פֿייער דער רוהע, איין הייליגטהום דעם עוויגען צו עהרען; ווער אַם שבת איינע האַנדוועדקסארבייט פערי5־טעט זאָלל געטעדטעט ווערדען. (טז) דיא קינדער ישראל'ס זאָללען אַלוּ דען שבת בע־אַכ5טען, דאַס זיא נעמליך דען שבת בייא אַללען איהרען נאַ5קאָממען האַלטען אַלס איינען עוויגען בונד; (יז) צווישען מיר אונד דען קינדערן ישראל'ס זאָלל דער שבת אייך עוויג, דען אין זע5ס טאַגען האַט דער עוויגע דען הימעל אונד דיא ערדע גענאַכט, אַם זיעבענטען טאַגע אַבער האַט ער גע־

פיי׳

רש"י

נלח התורה: מהלניה. הנוהג בה סול בקדושת׳: (טו) שבת שבתון. מנוחת מרגוע ולח מנוחת ערעי: [שבת שבתון. לכך נסלו הכתוב לומר שחסור נכל מלחכה לפילו לוכל נסס וכן י"הכ שנחמר בו שבת שבתון היח לכס לחסור נכל מלחכה לכל י"ט לח נחמר בו כ"ח ביום הרלשון שבתון וביום השביעי שבתון לסורים נכל מלחכת עבודה ומותרים נמלחכת לוכל נסס]: קדש לה'. שמירת קדושתה לשמי

תרגום אונקלום

וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ: (טו) שְׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבִיד עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת שְׁבָתָא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ כָּל דְּיַעְבִּיד עֲבִידְתָּא בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל: (טז) וְיִטְּרוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת שַׁבְּתָא לְמֶעְבַּד יַת שַׁבְּתָא לְדָרֵיהוֹן קְיָם עָלָם: (יז) בֵּין מֵימְרִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָת הִיא לְעָלַם אֲרֵי שְׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ יַת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת וְנָח:

ויהב

באור

לחר: (טו) יעשה מלאכה, נלח יעשה נלעון זכר עס מלכה שהיח ל"נ, כמו שזכרנו פעמים רנות משפט הפעל הקדם לנושלו: שבת שבתון, מנוחת מרגוע ולח תנוחת ערעי: קדש לה', שמירת קדושתה לשמי ונמלוותי: (טו) ושמרו, שיעמרו ימי השנוע, שלח יזכחו לי זה יום הוח שבת, ויתקן לרכיו ודרכיו ביום השני, להיות יום השביעי שמור מכל מלכה: לעשות את השבת, לעשות לותו יום שביתה, ויב"ע תרגם למעבד תפנוקי שנתח: [לדרתם, נלח נפי׳ רנוי הנקנות לנד, שלח כמנהג, ונפי המנהג רלוי להיות לדורותיהם:] (יז) כי ששת ימים

וגו׳

כי תשא לא

וַיִּנָּפַשׁ: ס (יח) וַיִּתֵּן
אֶל־מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ
בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת
אֶבֶן כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים:

וירא

תרגום אונקלוס

(יח) וְיָהַב לְמֹשֶׁה כַּד שֵׁיצֵי לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ
בְּטוּרָא דְּסִינַי תְּרֵין לוּחֵי סַהֲדוּתָא לוּחֵי
אַבְנָא כְּחִיכִין בְּאֶצְבְּעָא דַיְיָ:

וחוא

תרגום אשכנזי רטו

פֿייערט, אונד זיין ציעל ער־
רייכט. (יח) אַלס ער אויסגע־
רעדעט האַטטע מיט משה
אויף דעם בערגע סיני, גאַב
ער איהם צווייא טאַפֿעלן דעם
צייגניססעס, שטיינערנע טאַ־
פֿעלן מיט דעם פֿינגער גאָט־
טעס בעשריעבען.

רש"י דאז

ונמלותי: (יז) וינפש. כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשמתו כהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע (ישעיה מ') וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעלמו לשבר החזון מה שהיה יכולה

לעמוע: (יח) ויתן אל משה וגו', אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי כ"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל למחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן (ל"ע טובא דילמא הכל בסדר וצווי הקב"ס למשה היה בארבעים ימי' הראשוני' טרם עשותם את העגל וקודם רדתו מן ההר עשו את העגל ומשה לא הגיד לישראל לצווי המשכן עד למחרת י"כ שהיו ישראל מרובין להקב"ה. וכן הוא בהדיא בזוהר ויקהל שבר על כן בצווי הקב"ה כתיב מחצית גם ערב רב כמו שדרש"ל לית לית מלמד וכו' ומשה בצווי לומר לישראל קחו מאתכם דייקא ולא מערב רב לפי שהם גרמו בניזקין וק"ל: בגלתו. בגלותו כתיב מסר שנמסרה לו תורה במתנה בגלה לאחן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה. ד"ח מה בלה מתקיעת בב"ד קציטין הן החמורין בספר יצעי' לף ת"ח לריך להיות נקי בב"ד בספרים: לדבר אתו. החקים והמשפטים שבועלה המשפט': לדבר אתו. מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה ושונין את ההלכה שניהם יחד: לוחות. לאחת כתיב שהיו שתיהן שוות:

באור

וגו', על כן ישראל העושה מלאכה בשבת, כמכחיש במעשה בראשית: וינפש, כתרגומו ונח, וכל לשון נופש הוא נפש, שמשיב נפשו ונשימתו מטורח המלאכה, ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע (ישעי' מ' כ"ח), וכל פעלו במאמר, הכתיב מנוחה לעלמו לשבר החזון מה שהיתה יכולה לעמוע, (רש"י). ובכר הודעתיך בפ' בראשית (ב' ב') מה הוא ענין המנוחה במעשה בראשית, כי מעשי השם ליכם בתנועה, כי אם בדבור לו בראון גרידא (כי ענין הדבור בצווי הוא הגלות הראון והודעתו לאוץ), ובאחר התחילו הבראים להתנועע על פי החקים אשר קבע להם יוצרם, לז יאמר עליו ב"ה שהוא נח. ומז"ל אמרו וינח לעולמו ביום השביעי, עשהו פעל יולא, המשיך המליאות כפי מה שהוא, ביום השביעי, והניח מנוחה לעולם. וענין וינפש שנפלא רבונו, לאחרי אשר היו הדברים כאפלו, כי לאוץ נפש יאמר גם על הכוונה והראון, ובאדם יאמר לאוץ נופש על המרגוע מטורח ועמל, כאשר תנוח הנפש מרגזה ועולם השתדלות, להגיע את מחויה, ונפש יתעל' על הויות כל אפלו, כפי אשר גזר, וכן מתורגם בל"ח: (יח) ויתן אל משה, נמשך לפניו אל אלהי' הנזכר בסוף הפסוק. וכתב רש"י ז"ל אין מוקדם ומאוחר בתור', מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים הי', שהרי כ"ז בתמוז נשתברו הלוחות, וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל, ולמחרת התחילו בנדבת המשכן: לדבר אתו, החקים והמשפטים שבועלה המשפטים, כי לא הוה עדיין על מלאכת המשכן: באצבע אלהים, דבר הכתוב על מנהג המלך, כי כל חפן הוא בדבר פיו יקוים, ופי' דבר

המעמר

(יח) ויתן, כתב רש"י ז"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה, מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים

תרגום אשכנזי

לב (ח) דאז פאלק זאה, דאס משה לאנגע ווימט,

כי תשא לב

לב (ח) וַיַּרְא הָעָם כִּי־בוֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה

לרדח

פאם

רש"י

לב (א) כי בשש משה. כתרגומו לשון לימור וכן בשש רכבו (שופטים ה')

תרגום אונקלוס

לב (ח) וַחֲזָא עַמָּא אֲרֵי אוֹחַר מֹשֶׁה

למיחח

באור

פה גם הוא דרך משל, כמשפט מלכי האדמה, כי לא יבער מחומה מחפצו ורצונו בלבד. והכוונה בחמרו בלבנע אלהים, ליתן מכתב הלוחות אל העם יתעלה לבדו, שלא נעשה לא על ידי מלאכה, ולא על ידי פועל טבעי, כי אם בדבור העם וחפלו לבד, וכן לחמרו החרטמי' לבנע אלהים הוא (לעיל ח' ט"ו), בדלותם להודיע שהמכה ההיא נלקה להם מאת העם גרידא בלי למבעי כלל, וכן נקראו העמים מעמי הלבעות העם, לפי שלא נעשו לא על ידי מלאכה ולא ע"י פועל טבעי, כי אם בדבר ה' וחפלו, כמו שנאמר בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג ו'), אף כאן כתבים בלבנע אלהים, שהי' המכתב ההוא בדבור האזין, ולא השתתף בו לא פעולת אדם ולא פעולת שום כח מהכחות הנבראות, וכבר זכרו רבותינו ז"ל מכתב הלוחות בכמה מספר הדברים שנבראו בע"ש בין השמשות:

לב (א) וירא וגו', לשון המבאר כל מה שאפשר במעשה העגל לכל לקיח מדברי החבר למלך הגוזר (ממאמר ח' סימן ל"ב עד סי' ל"ח) והרמב"ן והרלב"ע, בקלור ושנוי הלשון קלת ע"ם הרבי, ולא לזכיר לת שמות הגדולים הללו בכל מקום ומקום, לחרי שהקדמתי לך בכלל כי לא מלבי יכלו הדברים, כי אם שלושים הם לתי: בשש, כתרגומו לשון לימור, וכן בשש רכבו (שופטים ה' כ"ב), ויחילו עד בוש (שם ג' כ"ה). (רש"י), ויש הבדל דק בין לחר לבשש, כי המלריך וממתין יותר מן המועד המוגבל לו הרלוי יקרא מלחר, והמלחר כל כך עד שיגוש המקום עליו ויתיאש ממנו, יקרא בשש. והנה משה הלך מלחש ולא לקח לידה, גם רלו שהמן לינו יורד על הר סיני, ולא נפרד מהם אלא על מנת שיש ב ליומו, כי גם הוא לא ידע מתי יבוא, והשם לומר לו עלה אלי ההלה וכב שם עד שאתן לך לוחות הנרית, והיו ממתינים למשה ומלפים לרדתו לרבעים יום, אז רלו כי הוא מלחר כל כך, עד שיגושו המקוים אליו מסנרים ותקוחם, והתיאשו ממנו, בחשבם שלא יבוא עוד [ומלת בשש פעל עבר

מן

המעמר

ימים רבים וכו' ע"ש, וקלת האפרשים ונתוכם הרמ"ק (בכאן כי במ"ח הסכים עם רש"י) רלו לפרש שהדברים כסדרן, לפל הנמון בדברי רש"י ז"ל, והוא הדבר לפני זה פעמים בשם הרמב"ם שהכלית מעשה הקרבנות היה להרחיקם מע"ז, ולולי חטלו ישרחל והמרו כניד חל התנית אור, והרלו בזה כי עוד לא הכינו לנם להשיג לחמיתת הנורח ית' השגה שלמה, ולין לחל ידם לנחת נפשם חל ה' כ"ח בתחלעות היכל ומעשים מיוחדים, לח היה להם לח היכל ולח קרבנות, וזה כוונת הפסוק בירמי' (ז' כ"ב) כי לא דברתי לת לבותיכם ולא לויתי ביום הוליחי לותם מלרן מלרים על דברי עולה וזבח, פירוש כי בהוליחו לותם לא לום על הקרבנות רק בלחר חטלו בעגל, וכן נרחה דעת הרל"ק בפסוק הזה כי ז"ל שם: והתמידים גם בנין הבית לעבודה לפבר שהיה כמו שבתב מורה הנדק רבינו משה ז"ל להעתיק הדעות הזרות ובנין ההיכלות שהיה לשם ע"ז, ורלה להעתיקם לעבודת החל ושמחה שם ע"ז מהם עכ"ל. וגם הרדי"ק בהקדמתו לספר ויקרח ובפירושו לספר ירמיה נטה לדעת הזחת עיין בדבריו, ובין חבין מה שפירש"י על פסוק בימים ההם נחם ה' לא יחמרו עוד לרון ברית ה' ולא ישלה על לב ולא יזכרו ולא יפקדו ולא יעשה עוד (ירמיה ג' ט"ז) וז"ל כי כל בניסתכם תהח קדושה ותשכן גם בחילו היח לרון. ומה שבח מקדם ה' כוונו ידיך בשירת הים, בבר פירשנו שם שהכוונה על החרן הקדושה שבילה מקדם מלך ושיני ה' דורש לותה תמיד, גם לין טענה ממלות הנחות נפרשת משפטים שהם מעניני הקרבנות ונחת השקדם, כי בבר בחרנו שם בהמעמר (כ"ג כ"ה) שגם הם לא נכתבו במקומן, וגם עליהן יקול הכלל לין מוקדם ומלוחר בתורה ע"ש.

לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־
אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם ו עֲשֵׂה־
לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־
זֶה ו מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה
לוֹ: (ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ
נומי

תרגום אשכנזי רט"ז

פֿאָם בערגע העראַב צו קאָמ־
מען, דאַ ליעפֿען דיא לייטע
איבער אהרן צוזאַממען, אונד
שפראַכען צו אים: אויף!
פֿערפֿערטיגע אונז גאָטטל פֿע
ווען, דיא פֿאָר אונז הער־
געהען (דאָז מיזט: מוזט מכפֿיה־
רען זיין), דען דיעזער מאַן
משה, וועלכער אונז אוים
דעם לאַנדע מצרים הערויף
געפֿיהרט האַט, ווייסען וויר

ניכט, וואַס אים צוגעקאָמען. (ב) אהרן שפראַך צו אים הען: זאָ ניממט דען הע־
רוים

תרגום אונקלוס

לְמֵיחַת מִן טוּרָא וְאִתְכַּנִּישׁ עַמָּא עַל אַהֲרֹן
וַאֲמָרוּ לֵיהּ קוּם עֲבֵיד לָנָא דַּחֲלָן דִּי יְהָכוֹן
קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵּין מֹשֶׁה גַּבְרָא דִּי אַסְקָנָא
מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לָא יָדַעְנָא מָה הֲוָה לֵיהּ:
(ב) וַאֲמַר לְהוֹן אַהֲרֹן פְּרִיקוּ קְדָשֵׁי דְּדַהֲבָא
די

רש"י

ה') ויחילו עד בוש (שם ג') כי כשעלה משה
ליהר אמר להם לסוף מ' יום לתי בח
בתוך שם שעות כשנוכים הם שלותו יום
שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם
שלמים לרבעים יום ולילו עמו ויום עלייתו
אין לילו עמו שהרי בשבעה בסיון עלה
נמלא יום לרבעים בי"ו בתמוז בי"ו בח
שעון וערבב את העולם והרלה דמות
חנך ולפלה וערבוביא לומר ודאי מת
משה לכך בא ערבוביא לעולם לומר להם מת משה שבשר בלו שם שעות ולא בא וכו' כדאיתא בפסכת
שנת ולא"ל לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חלות בין לאחר חלות שהרי לא ירד משה עד
יום המחרת שנאמר ויבכימו ממחרת ויעלו עולות: לאזר ילנו לפנינו. שלוהות הרבה ליוו להם: כי
זה משה האיש. כמין דמות משה הרלה להם השטן שנתחזק לותו בחויר רקיע השמים: לאזר העלנו
מארץ מלרים. והיה מורה להו דרך לאזר נעלה בה עתה לריכין אנו לאלוהות לאזר ילנו לפנינו:

באור

מן המרובע בשקל כוכן]: ויקהל, כל קהלה שלאריה על היות למריבה: עשה לנו אלהים וגו', רלה והתכוון שלא לאמרו עשה לנו אלהים לאזר ימיו וימיתו ויגזימו ויעשו לנו נסים וגפלאות, כי לא היתה כוונת העם לעבודת אלהי השמים, כי אם בקשו משה לאזר לאזר ילך לפניהם. לאמרו זה משה האיש לאזר הורה לנו הדרך ממלרים ועד הנה, שהיו כל המסעים על פי ה' ביד משה, הנה לאבד ממנו ולא ישוב אלינו עוד, עתה נעשה לו מורה דרך לאזר במקומו, והיו בוחרי' במעשה ידי לדם, כעין תרפי' לאזר עשו להם נימים ההם להגיד להם לרכיהם, כי הי' הדבר הזה מפורסם בימים ההם שידבק ענין אלהי בלורות התרפים ההם, וינבא לותם: לא ידעני מה היה לו, מה מקרה קרה לאיש הזה שהלך ולא שב אלינו עד כה, אין זה כי אם לסון קרלהו ומת, עתה נעשה לנו דבר קייס ונלתי עתיד להפסד ומות כמוהו: (ב) פרקו, ל' לווי מגזרת פרק ליחיד, כמו נרכו מגזרת נרך: באזני נשיכם, אמר להרן נלנו הנשים והילדים חסים על תכשיטיהן, שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה, והם לא המתינו ופרקו מיד על עלמן, (רש"י). ידע להרן שאין כוונתם הרשעונה לעבודת אלילים,

לכן

המעמר

לב (ב) פרקו, אין ספק שהוא הלווי מן הפיעל, והקמ"ץ לתשלום הדגש וכמו שכתב הרשב"ם והרד"ק (בשרשיו), והסכים בעזעניום שגם כי הביא הפסוק הזה בנגין הקל (עיין ס"ם שלו).

תרגום אשכנזי

כי תשא לב

נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי: (ג) וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן: (ד) וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה

רויס ריא גאָלדענע אָהרענרינ־ גע, וועלכע אין דען אָהרען אייערער ווייבער, זאָהנע אונד טעכטער זינד, אונד ברינגעט זיא מיר. (ג) אַללעם פֿאָלק נאַהם ריא גאָלדענען אָהרענ־ רינגע הערויס, וועלכע אין איהרען אָהרען וואַרען, אונד בראַכטען זיא דעם אהרן: (ד) ער נאַהמס אוים איהרער האַנד, בילדעטע עס אין אייזער פֿאָרם, אונד פֿערפֿערטיגטע אין געגאָסענעם

ויאמרו

רש"י

קאלב

תרגום אונקלוס

דִּי בְּאוּדְנֵיהּ נְשֵׁיכוֹן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְאָיתוֹ לִי: (ג) וְאִתְפְּרִיקוּ כָּל עַמָּא יָת קִדְשֵׁי דְּדַהֲבָא דִּי בְּאוּדְנֵיהוֹן וְאֵיתְיאוּ לְוָת אַהֲרֹן: (ד) וּנְסִיב מִידֵיהוֹן וְצַר יָתֵיהּ בְּזוֹפָא וַעֲבָדֵיהּ

עגל

(ב) נזמי זהב. אמר להרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך ינחו משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו. לשון מגזר פרק ליחיד כמו נרכו מגזר ברך: (ג) ויתפרקו. לשון פריקת משא בשטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מזמיהם דיסקרייר בלעז: את נזמי. כמו מנזמי כמו כלאתי לת העיר (שמות ט') מן העיר: (ד) ויצר אותו בחרט. ים לתרגמו בשני פנים האחד ויצר לשון קדירה בחרט כמו המטפחות והמריטין (ישעי' ג') ויצר בכריס כסף בשני חריטין (מלכים ז' ה'). והשני ויצר לשון צורה בחרט כלי לומנות הצורפין שחורתין בו לורות בזהב כעין סופר החורת לותיות בלוחות ופנקסין כמו וכתוב עליו בחרט לחנוס (ישעי' ח') והוא שתרגם לונקלום ולא יתיה בזיפא לשון זיוף הוא כלי לומנות שחורתין בו בזהב לותיות' ושקידים שקורין בלעז נייל"ש ומזייפין על ידו חותמות: עגל מסכה. כיון שהשליכו לתוך כבור נלוז מבשפי ערב רב שעלו עמהם ממלרים ועשלוהו בשפי' וי"ל מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמעך בו במלרים והיה בידו שם ושם שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות תרומה של יוסף מתוך בילום והשליכו לתוך הכור ויצא העגל: מסכה. לשון מתכת

באור

לכן לא התאמן למחות בידם, ולמסור את נפשו לקדושת ה' לבדות, כאשר הי' עושה בלי ספק אלו ידע שכוונתם לבדות מעבודת אלהי ישראל (וח"ו שהחרון קדום ה' יעשה ע"ז, כאשר יחשבו קלת המפרשים). ואולם בעבור שהי' ישראל מעורבים בערב רב כאשר אמר לעיל, לחם ידעת את העם כי ברע הוא (לקמן כ"ב), חשב שתגבר עליהם המחשבה הרעה ויטעו בע"ז, כאשר לירע בעמת, לכך רלה לבחנם ולעכב הדבר עד שינח לחיו: (ג) ויתפרקו, לשון פריקת משא, בשטלום מאזניהם נמלאו הם מפורקים מזמיהם דיסק"רייר בלע"ז, (רש"י), והוא דעם"תרעער, בל"ל (ענטלאדען): (ד) ויצר, לשון צורה כמו ויצר את שני העמודים (מלכים ז' ז' ט"ו): בחרט, כלי לומנות הלורפים, שחורתין בו לורות בזהב, כעין סופר החורת לותיות בלוחות ופנקסין, כמו וכתב עליו בחרט לחנוס (ישעי' ח' ל'), והוא שת"ל ולא יתיה בזיפא, לשון זיוף הוא כלי לומנות שחורתין בו בזהב לותיות ושקידים, שקורין בלע"ז נ"יל [נילי"ש או ניט"ל, מלה נוסדת בל' לרפת, וענינה (קווינער כאָגען בל"ל), ויותר נרחה שנ"ל ניז"ל, והוא שם הכלי ההוא, בל"ל (אייזען לו גראַבשטיכעל)] ומזייפין (כלומר מורלין ורושמין) על ידו חותמות, (רש"י). והרלב"ע פי' בחרט כמו דמות, וכן בחרט לחנוס, בדמות לחנוס, וכן כתב הרד"ק בשרשים שרש מרט שים מפרשים בחרט בדפוס, הכונה שעשו דפוס של חמר

כדרך

וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ה) וַיַּרְא
אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא
אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר:

וישכימו

תרגום אשכנזי ריז

קאלב דאדוים. דא שפראכען זיא: ישראל! דיזעם זינד דיינע גאטטער, וועלכע דיך אוים דעם לאנדע מצרים העראוף גע׳הירט האבען. (ה) אלם אהרן דיזעם זאה, (דאס זיט כעהאוף דאז קאלב כיכט נוף מכ׳הירעד זיכדערן פיר גאטם מכ׳כאהאוטן), בויעטע ער אי״נ נען אלטאר פאר איהם. אהרן ריף אוים: מארגען איוט איין פעסטטאג דעם עווינגען

צו

תרגום אונקלוס

עֲגַל מַתָּכָא וַאֲמַרוּ אִלֵּין דַּחֲלָתָךְ יִשְׂרָאֵל
דִּי אַסְקוּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: (ה) וַחֲזָא
אַהֲרֹן וּבְנָא מַדְבְּחָא קֳדָמוֹהִי וְקָרָא אַהֲרֹן
וַאֲמַר חַגָּא קֳדָם יְיָ מָחָר: (ו) וְאַקְדִּימוּ

ביומא

ר ש ״ י

ל״ק כ״ם קיטרין זהב היה בו בגימטריי׳ של מסכה: אלה אלהיך. ולא נאמר אלה אלהיהם מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשו אותו ואחר כך הטעו את ישראל אחריו: (ה) ויבן לפניו. שהיה בו רוח חיים שנאמר בתבנית שור לוכל עשב (תהלים ק״ו) ולפי שהלילי מעשה שטן ולא היה לו פה לדחותם לגמרי: ויבן מזבח. לדחותם: ויקרא וגו׳ חג לי״י מחר. ולא היום שמח יפה מעשה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו. ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה דרשה תורה בן לחותו שהיה מוכיחם והרגוהו וזהו ויבן מזבח לפניו ויבן מזבח לפניו. ועוד דרשה ואמר מושב שיתלה בי הסרחון ולא נחם. ועוד דרשה ואמר להם הם בונים לחותו המזבח זה מביא לברור וזה מביא לבן ומלאכת מלאכתן נעשית בבת אחת מתוך שאני ביגשם לחותו אני מתעכל במלאכתו וכין כך וכין כך מעשה נפל: חג לה׳. גלגו היה לשמים בעוף היה שיבא מה

ויעבדו

באור

כדרך המתיכין, ועשו בו צורת העגל והשליכו הזהב בתוכו ונעשה העגל, וכן תרגם המתרגם האשכנזי: אלה אלהיך ישראל וגו׳, לפי שעם בעולם שיחשוב, כי הזהב הזה לבד הי׳ בחזיונם עד היום, והיום נעשה עגל מסכה, הוא לבד הוליכם ממצרים, לכך אמרו כי כח הצורה הזאת, והרוח שים בו העלום מעם, ונאמת זה שעות כל העובדים עץ ואבן מעשה ידי אדם: אלהיך ישראל, ולא נאמר אלה אלהיהם, מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן, והם שעשוהו ואחר כך הטעו את ישראל, (רש״י). וכן משמעות הכתוב לפי פשוטו, שהתיאל העון העם להחלק למחלוקות ומרגים העלות והמחשבות, וקלקם נדו מן הכוונה הראשונה שהיתה להם, לעשות להם לודם ההולכת לפניהם, ושמוהו מקביל מוחץ לכונן אלין בזיספרו נפלאות אלהיהם, כאשר עשו הפלשתים באמרו כי האלהים סם, וכן נעתקו מ׳ין לענין, וממחשבה למחשבה, עד שהחזילו לבינן אלין העבודה והתפלה, ולהקריב לפניו, בכל עובדי ע״ז, והנה ענינו על לא יהי׳ לך אלהים אחרים על פני (לעיל כ׳ ג׳), כמו שבארנו שם, שנאמר ליזראל האחוק, והעבודה לזולת השם, זהו שנאמר ויאמרו את אלהיך בתבנית שור אכל עשב, שכאו אל מוציעם וגו׳ (תהלים ק״ו כ׳ וכ״א), שכאו דברו אשר לוס: (ה) וירא אהרן, רצה שבא לו הפחד אשר פחד, וכבר נעתקו קלקם מן המחשבה הראשונה אל עבודת האלילים התחכם לבנות שם מזבח, להזיד מחשבות העם מן הענבד ההוא אל השם יתעלה, וזהו שאמר חג לה׳ מחר, שיהיו העבודות והזבחים לשם המיוחד, להפיק ממנו רצון אל בעל הצורה, שבהיותם עובדי׳ שם לאל יערה עליו רוח מאתו, כאשר נאכל על מזבח, אבל לא תהי׳ כוונתם בזבחים ועבודות בלתי לה׳ לבדו. וכן אמרו בויקרא רבה, אשר לאהרן מתוך

שהני

תרגום אשכנזי

כי תשא לב

(ו) וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק: פ (ז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ח) סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ

אשר

צו עהרען. (ו) זיא שטאנדען דעם מארגענס פריה אויף, בראכטען גאנצע אפפער, פיהרטען אויך פרייד־נאפפער הינצו, דאס פאלק זעטצטע זיך הין צום עסען אונד טרינקען, אונד שטאנדען דאפאן אויף, מוטהווילליגען צו טייבען. (ז) דער עווינע שפראך צו משה: געהע הינונטער, דען דיין פאלק, וועלכעם דוא אוים מצרים גע־יהרט, האט זיך שוער פערוינרינגט, (ח) זיא וינר ועהר באלד פאן דעם וועג

גע

תרגום אונקלוס

ר ש י

ויעבדו לת המקום: (ו) ויכ־מו. השטן זרזם כדי שיחטאו: לצחק. ים נמצא הזה גלוי ערות כמו שנאמר לצחק בי ועפיכות דמים כמו שנאמר יקומו הנערים וילחקו לפניהם (שמואל ב' ב') לף כתן נהרג מור: (ו) וידבר. לשון קוצי היח כמו וידבר לתם קצות (ברחשית מ"ב): לך רד. מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא־בשביל בחותה שעה נתנדה משה מפי ב"ד של מעלה: שחת עמך. שחת העם לא נאמר אלא עמך, עדב רב שקבלת מעלמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו:

בִּיוֹמָא דְּבַחְרוֹהִי וְאַסְּקוּ עֵגְלָן וְקָרִיבוּ נִכְסִין וְאַכְחַר עַמָּא לְמֵיכַל וְלִמְשֵׁתֵי וְקָמוּ לְחַיָּכָא: (ז) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אֵיזֵיל חוֹת אֲרֵי חַבִּילוּ עַמָּךְ דִּי אַסֵּיקְתָּא מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם: (ח) סָטוּ בְּפַרְיַע מִן אוֹרְחָא דִּי פַּקֵּידְתִּינוּן

עבדו

באור

שחני בונה לותו, לחי בונה לותו לשמו של הק"בה, שני חג לה' מחר, חג לעגל מחר לין כתוב כאן, אלא חג לה'. ויתכן שחמר מחר להחריך להם, לולי יבח משה ויעזבו לת העגל: (ו) ויעלו עלח וגו', לח לחמר ויעלו לו עולות ויגישו לו שלמי', כי היו בהם מכוונים לשם הקב"ה כלשר לחמר לחרן, ומהם משחיתים וזובחים לעגל, ועל ללה לחמר השם למשה וישחתו לו ויזבחו לו, כי הם החטלים: לאכל וישתו, ישבו כלם לחכול לשנעה ושתו לשכרה, כלשר יעשו בחגים ובמועדים, ולחרי כן קמו לשחק בעלביהם, ולחמרו חז"ל בים במסעות הלשון הזה ע"ז וגלוי ערות ושפיכות דמים: (ז) וידבר, לשון קוצי היח, כמו וידבר לתם קצות (ברחשית מ"ב ז'), (רש"י). ורלה שהוליף זה מדכתיב וידבר בלח מלת לחמר לף שהוח מדבר לף"כ לל הנוכח, לך רד, ומלינו בדברים כמות שילחו מפי לומרם, ולין זה מנהג הלשון כמו שכתבתי לך פעמים רבות. וגם מזה רחי' למה שפירשנו, שלח היתה ההחבנה הרחשונה לשוף נע"ז, כי לף לחמר למשה לך רד ביום שעשו העגל, שנלי שפק הי' יורד מיד, לפני כשובתו העם והשתחוו לו וקמו לשחק, לז לחמר למשה לך רד כי שחת עמך: לך רד, מגדולתך, שלח נתתי לך גדולה אלא בשבילם, (רש"י), והוא מנמר' דברכות (דף ל"ב ע"ח). וברש"י שבדפוס הוסיף, בחותה שעה נתנדה משה מפי ב"ד של מעלה. והוא מכ"ר, והיכח שם מעל נכנד משלית המדינה שנתף למלך בחטח שולחין, לע"פי שהוח לף חטח מחוזה. וברש"י כ"י לינו, ויש במקומו תוספת נפסוק שלמעלה, וידבר, לשון קוצי וכו' וידבר לתם קצות, בחותה שעה נתף משה על שדבר הקב"ה קצות נגדו ע"כ, וה"ל ממדרש תנחומח: כי שחת עמך, שחת העם לא נחמר, אלא שחת עמך, עדב רב שקבלת מעלמך וגיירת לותם, ולא נמלכת בי, ואמרת טוב שידבקו גרי' בשכינה, הם שחתו והשחיתו. (רש"י): [שחת עמך, פי' שחת דרכו ומעשיו]: (ח) מן הדרך אשר צויתם, שלא לעשות להם תמונה, ולא לעבוד לזולתי לף בשתוף,

כי תשא לב

אֲשֶׁר צִוִּיתִם עֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה
וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ
אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה
וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא:
(י) וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר־אַפִּי
בָהֶם וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי
גדול

תרגום אשכנזי ריח

גע, וועלכען איך איהנען גע־
באטען, אבנעווי׳כען, ויא האב־
כען זיך איין נעגאסטענעם
קאלב נעמאכט, האבען עם
אנגעבעטעט, האבען איהם
אפפער נעשלאכטעט, אונר
דאביא נעשפראכען: ישראל׳
דיעועם זינר דיינע נאטטער,
וועלכע דיך׳אויס מצרים הערויף
געפיהרט האבן. (ט)דער עווי־
גע שפראך ווייטער צו משה:
איך האבע דיעועם פאלק
וואהרגענאממען, עם איזט
איין הארטנעקקיגעם פאלק
(דאס הייסט: ווידערשפענסטיג,

חוכבעגריג). (י) לאם אלוה אבגערנער פיי־ ויא צו׳ ביטטען, דאם מיין צארן איבער זיא ענט־
ברענגע, אונר איך ויא אויפרייבע, זא ווילל איך דיך צו איינער גראסען נאציאן מא־
כען

תרגום אונקלוס

עַבְדוּ לְהוֹן עֵגֶל מַתְכָּא וּסְגִידוּ לֵיהּ וְדַבְחוּ
לֵיהּ וַאֲמְרוּ אִלֵּין דַּחֲלָתָךְ יִשְׂרָאֵל דִּי אַפֵּיקוּךְ
מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: (ט) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה
גְּלֵי קֳדָמַי יַת עַמָּא הָדֵין וְהָא עַם קְשֵׁי קְדָל
הוּא: (י) וּכְעַן אַנַּח בָּעוּתָךְ מִן קֳדָמַי וְיִתְקַף רוּגְזִי בְּהוֹן וַאֲשֵׁיצִינוּן וַאֲעֲבֵיד יָתָךְ לְעַם
סגי

ר ש י

(ט) קשה עורף. מחזירין קדי ערפם לנגד מוכיחים ומלינים לשמוע: (י) הניחה לי. עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי חלה כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל

באור

כמעשה העומות עע"ז, כי אם ליחד כל העבודות והתפלות והכבוד לי לבדי: (ט) קשה ערף, מחזירין קדי ערפם לנגד מוכיחים ומלינים לשמוע, כלומר ההולך לדרכו, ולא יפנה עורף לקרוא לחבירו, וזה המשל בענין שהיו ישראל נחשלי מלרים עובדי ע"ז, והשם אלה להם נביאים לאמר להם שקולי עיניו השליכו ובגלולי מלרים אל תטמאו, כי בן נאום (יחזקאל כ' ז') ועתה שבו לגלוליהם ולעבדיהם: (י) ועתה הניחה לי, עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם, והוא אומר הניחה לי, אלא כאן פתח לו פתח, והודיעו שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם, לא יכלם. וחז"ל מלו הדבר למלך שכעס על בנו והי' מכהו מכה גדולה, והי' לוחצו ויוצא לפניו ומתירא לומר לו דבר, אמר המלך אלמלא לוחצי זה שיוצא לפני הרגתיך, אמר דבר זה תלוי בי, מיד עמד והלילו. (ברכות דף ל"ב ע"ח). [ויתר אף בהם ואכלם, אין טעם שיאמר הניחה לי ואכעס, כי אם לא תרה לאו עדיין, לוך ימרה לאו אחרי שיניאנו משה, אבל דרך הפצר שיאחז הניחה לי ואכלם בחזון לאי כדרך הוף ממני ואשמידם (דברים ט' י"ד). (הרמב"ן)]: ואכלם, יפול הקלף על כלם, כי כרגם כן חטאו והשם יודע תעלומות לב, וגלוי וידוע לפניו שעתה

המעמר

(י) ואעשה אותך, ההבטחה הזאת כמו זר יחזב, כאלו אמר ה' מה לך ולעם הזה אשר לא

תרגום אשכנזי

כי תשא לב

גָּדוֹל: (יח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֵת־כְּבֹדֶךָ
יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה
יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד
חֲזָקָה: (יג) לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם
לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג
אֹתָם בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי
האדמת

גרויסער ווי דו ביסט, האב איך דיר נאך נישט געוויזן. (יח) דא פלעהטע משה פאר דעם עוויגען זיינעם נאמען, שפראך: וואהרום, א עווי־גער! זאלל דיין צארן איבער דיין פאלק ענטבראננען, דאז דוא מיט גראסער מאכט אונד געוואלטינער האנד אוים מצרים נעפיהרעט האסט? (יג) וואהרום זאללען דיא מצרים שפראכען: צו איהרעם אונ־גליקקע האט ער זיא הערוים געפיהרט, אום זיא אוף דען נעביירגען אומצובריננען, אונד פאן דעם ערדבאדען צו פערטילגען!? לאס פאן דיינעם ענט־

ר ש י

יתפלל עליהם לא יכלס: (יא) למה ימ' יחרה לפך. כלום מתקנא אלא מכס נחכס

תרגום אונקלום

סַגִּי: (יח) וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ אֱלָהִיהּ וַאֲמַר
לְמָא יְיָ יִתְקֵף רוּגְזָךְ בְּעַמָּךְ דִּי אַפֵּקְתָּא
מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּחַיִל רַב וּבִידָא תַּקִּיפָא: (יג) לְמָא יֵימְרוּן מִצְרָאֵי לְמֵימַר בְּבִישָׁא
אַפֵּיקִינוּן לְקָטָלָא יַתְהוֹן בֵּינֵי טוּרַיָּא וּלְשֵׁיצָיוּתְהוֹן מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא תּוּב מְתָקוֹף

באור

רגם נמחנה רעה, ולולי זה לא ה' הכעם נכלם לכלותם: (יא) ויחל, לשון תחנה ובקשה, ודרכו על הרוב לבא על פניס, כמו יחלו פני נליב (מלכי י"ט ו'), ולדעת הרל"ק בזרעים שרש לחל גם לחלי לדני (מלכים ב' ה' ג'), לחלי יכמו דרכי (תהלים קי"ט ה') מזה הלשון: יחרה אפך בעמך, לכלות לת כלס, לף לותס שהס עמך ולא עמי: אשר הוצאת, ולא לני, וזהו לשון רז"ל בב"ר לא כך לומרת לי כי אם שחת עמך, ולא עמי, לם עמי מטלו, לא עמך מטלו, הוי למה ה' יחרה לפך בעמך. ועוד לומרו שם מליצה מפוארה, בשעה שעשו ישרלל לותו מעשה עמד לו משה לפיים לת הדס, למר רבון העולם עשו לך סיוע ולתה כועס עליהס, העגל הזה שעשו יהי' מסייעך, לתה מזרית לת החמה והוח הלבנה, לתה הכוכבים והוח המזלות, לתה מריד הטל והוח מזיב רוחות, לתה מוריד גשמים והוח מגדל למחים, למר לו הקב"ה ולף לתה טועה בדותס והלא לין בו ממש, למר לו לא כן למה לתה כועס על בניך, הוי למה ה' יחרה לפך בעמך: מארץ מצרים, שהס כלס עובדי טלילים, ומהם למדו בניך. (ב"ר): (יב) למה יאמרו, עשה למען שמך, שלא יתחלל: ברעה, בנוונה

חמעמר

יכא ממעיך, ימותו המה ולתה ובניך תקיו ותרבו ותעלמו, ולילה לחשוב מדה גרועה כזאת בשנד ה', ולא רלוני מי שהרגיש בזה, זולת הרלי"ך שלמר לל תחשוב שתפסיד בזה מעלתך ובנודך לפני, כי לעשה לותך לגוי גדול בכמות ומעלה עכ"ל. לכל גם זה לא יתכן כי הלא גלוי וידוע לפניו כי הלים מטה עניו מלד לא יחסון בגדולה ולא יבקש בנוד, ולכן ירלה לי, שהיתה כוונת הדס לל תלמר שהס למחה לת זכר ישרלל הנה לדס לין בלרן לחר יקרת בעס ה' (כי התמונה בחל ית' היתה נחלת שבטי יה מני לז, ולס גם סרו רבים מהס עוד בשלרו שרשי התמונה הלמתית בלב השרילים) ומי יעמוד בימים סנלים לאור עמים למען ימלא כל הארץ דעת לת ה' שזה תכלית גריאת לדס עלי לדמה, לל תלמר כזאת, כי לעשה לותך לגוי גדול וממך ומזרעך יתעשר אור התמת בעולם, ומשה הלינ בעוד טיס כי מה יוסיף ומה יתן זאת לס גם ישלחו מנשים להסיר לור התמונה הלא שמך הקדוש מחולל בגויים, כי יאמרו מלרים ברעה הוליאס וגו'. (יב) בהרים, הרמב"ן תרגם (אויף דען געבירגען), ולא ידעתי

כי תשא לב

הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם
עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ: (יג) זְכֹר
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל
עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ
וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם

כְּכוֹכְבֵי

תרגום אשכנזי ריט

ענטבר אַנטעך צאָרנע אַב,
אונד ענדערע דען רַאָטהשלום
וועגען דעם איבעלם, דאָזדוא
דיינעם פֹּאָלקע דראָהעסט.
(יג) געדענקע דיינען דיענערן
אברהם, יצחק אונד יעקב,
וואָם דוא איהנען בייא דיר
זעלבסט צוגעשוואָרן האַסט,
אונד האַסט איהנען צוגעזאַגט:
איך ווילל אייערן זאַמען זאָ

פֹּיעל

תרגום אונקלוס

רוּגְזָךְ וְאֶתְחֲיב מִן בִּשְׁתָּא דְּחַשִּׁיבְתָּא לְמֶעְבַּד
לְעַמָּךְ: (יג) אִדְכַּר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדָּךְ דִּי קַיֵּמְתָּא לְהוֹן בְּמֵימְרָךְ
וּמַלֵּילְתָּא עִמְּהוֹן אַסְגֵּי יַת בְּנֵיכוֹן כְּכוֹכְבֵי

שמיא

רש"י

נחם גבור בגבור: (יב) והנחם. התעצת
מחזבה לחרת להטיב להם: על הרעה.
לחר מחבת להם: (יג) זכור לאברהם.
לם ענבו על עבירת הבבות לאברהם
לבניהם נתנסה בי' נסיונות ועדיין לא
קבל שבבו תנהו לו וילאו עבר בעבר:
לאברהם ליצחק וליעקב. לם לאברהם

הם זכור לאברהם שמסר עלמו ליזרק עליך בלור בשדים לם להריגה זכור ליצחק שפשט לולרו לעקידה לם לגלות זכור ליעקב שגלה לחרן ולם לינן נלולין בזכותן מה לתה לומר לי ולעשה לותך לגוי גדול ולם בפח של שלש רגלים לינו עומד לפניך בשעת בעסך ק"ו לבפח של רגל לחד: לחר נשבעת להם בך. לל נשבעת להם בדבר שהוח בלה לל בשמי' ולל בחרן לל בהרי' ולל בגבעות שלל

בך

באור

רעה: והנחם, התעצת מחזבה לחרת להטיב להם, וכן מתורגם בל"ל: על הרעה, לחר
מחבת להם: (יג) נשבעת להם בך, לל נשבעת להם בדבר שהוח בלה, לל בשמים ולל
בחרן, לל בהרים ולל בגבעות, שלל בך, שלתה קיים ושבועתך קיימת לעולם, שנלמר בי
נשבעתי נלם ה' (ירמיה כ"ב ט"ז), ולילחק נלמר והקמתי לת השבועה לחר נשבעתי לחברהם
לביך (שם כ"ו ג'), ולילעקב נלמר לני לל שדי פרה ורבה (שם ל"ה י"ל), נשבע לו בשל שדי. (רש"י
מגמ' בבכות דף ל"ב ע"ל): והדבר אלהם ארבה וגו' אשר אמרתי, דבור שלל לשירה, ולחריו
הלעת הדברים כמות שהן, והרלוי לפי דרכי הלשון ותדבר לליהם לשמר לחרגם וגו', לו ותדבר
לליהם להרגות וגו' וכל החרן הזלת לחר לשרת שתן לזרעם: והנם נגדר זמן החפלה הזלת
מתי היתה, לם קודם שירד משה מן ההר, לו לחרי עלותו שנית, מלתתי לרז"ל דעות שונות,
בילמדינו פרשת שלח לך לישתל, לל תרלה לת שבוך בשעת בעסו, ממי לתה למד, ממשה,

בשעה

המעמר

מדוע זה סר מהעתקת לונקלוס שתרגם ביני טוריל, ויונתן הוסיף תבור וחרמון וסיני,
וזה לפי דעתי החלוקה הנכון כי ישרחל חנה נתחתית ההר בחדבר ולל על ההר, ורלוי לפ"ז
לתרגם: (חין דען גשבירגען); לולם דברי יונתן תמוהים, כי מלבד שתבור וחרמון רחוקים
המה מסיני, הנה גם חרמון ושריון לחד המה, כמפורש בספר (דברים י"ג ט') לידונים יקרלו
לחרמון שריון, וחולי יש להגין בשלו במה שבלו שם והלמורי יקרלו לו שניר, ובכל זלת מלינו
כי חרמון ושניר שני שרים המה, כי נלמר בל"הי (ל' ה' כ"ג) ושניר והר חרמון, עיין מ"ש
שם בידידי רי"ו בניקורו שם; והנכון שהכוונה על סיני ובורב שהם שני הרים סמוכים (עיין
שפר המלים להחכם בעזשריס).

ויחר

תרגום אשכנזי

כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם: (יג) וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: ס

(טו) וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עִבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם

פֿיעל ווין לאַסטען, אַלס שטערנע אַם הימעל, אונד דיעזעם גאַנצע לאַנד, וואָפֿאָן, איך נעשפראָכֿען, ווילל איך אייערעם זאַמען אייננעבען, אונד זיא זאָללען עם עוויג אַלס איהר ערבגוט בעזיטצען. (יד) דער עווינע ענדערטע זיך נון ראַטהשלוס וועגען דעם איבעלם, וועלכֿעם ער זיינעם פֿאָלקע נערראָהט האַטטע. (טו) משה אַבער וועגדעטע זיך אונד גינג הינונטער פֿאָם בערג, דיא בוידען ציינניסטאַפֿלען האַטטע ער אין דער האַנד, טאַפֿלען, דיא פֿאָן בוידען וויטען בעשרייבען וואַרען, זיא וואַרען אויך דיעזער אונד אויך יענער

כתבים

רש"י

וי"ו

כך אתה קיים וצבאך קיימת לעולם שנאמר כי נשבעתי נאם ה' (בראשית כ"ב) וליצחק נאמר והקמותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם לנוכח (שם כ"ו) וליעקב נאמר לחני כל אדם פרה ורבה (שם ל"ה) נשבע לו בכל אדם: (טו) מצד עצמם. היו הלוחות נקראות ומעשה

תרגום אונקלוס

שְׁמַיָּא וְכָל אַרְעָא דָּא דִּי אֲמָרִית אֶתֵּן לְבָנַיכוֹן וְיַחְכְּנוּן לְעָלַם: (יד) וְתָב יְיָ מִן בִּישְׁתָּאדִּי מַלֵּיל לְמֶעְבַּד לְעַמֵּיהּ: (טו) וְאִתְפְּנֵי וּנְחַת מֹשֶׁה מִן טוּרָא וְתַרְתֵּין לוּחֵי סָהֲדוּתָא בִּידֵיהּ לוּחִין כְּתִיבִין מִתְרֵין עִבְרֵיהוֹן מָכָּא

ומכא

באור

בשעה שעשו ישראל את העגל, אמר לו הקב"ה לך רד, אמר משה שעת כעס הוא ליני לריך לדבר עכשיו, ירד מן ההר, ובדקן ג' בדיקות כמפורש שם, ואחר שהמתין כל כך שב להקב"ה ונגלה לו ע"כ, (הועתק מתוספת רפ"י כ"י שבידי). ותהי' ל"כ התפלה הזאת היא בעלמה הנזכרת במשנה תורה (דברים ט' כ"ו), בשוי לשון קלה, לולם הטעם בהם שוה, ושם נזכרם לאחרי רדתו מן ההר, ובזה הדרך נאחר הראב"ע, כי לדעתו לא יתפלל משה בעד ישראל כל זמן שהיתה עבודה זרה ביניהם (וזהו מתק מלילת תו"ל שקראו שעת כעס), אלא ירד ויעיר העגל, ואח"כ שב להתפלל בארבעים יום, ואין מוקדם ומאוחר בתורה. ולולם בוללה שמות רבה שנינו, אמר משה אם מניח אני את ישראל ואזיל לי, אין ליישראל תקומה בעולם, אלא ליני זו מכאן עד שאנקוט עליהם רחמים, מיד התחיל משה ללמד עליה' סניגורין וכו', וזהו הדרך שנאחר בו הרמב"ן ז"ל, ולדעתו היו שם שתי תפלות, האחת קודם רדתו מיד כשאמר הקב"ה הניחה לי ויאחר אפי בהם, ונחם השם על הרעה אשר דבר לעשות, אבל לא נתרלה להם עדיין, רק אמר נחמתי על מעשה בהם בלה, וכיון שהי' לו פנאי ירד משה ושרף את העגל והרג עובדיו, ואח"כ אמר לעם אתם חטאתם חטאה גדולה ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בעד חטאתכם שימחול לכם לגמרי, וכן משמע מפסוקות הכתובים [והתפלה הנזכרת שם גם הרמב"ן יודה שהיא התפלה הנזכרת פאן שהיא הראשונה, בשבור הטעם והענין שוה בשתיהן, אף כי יש בהן קלת שנוי בלשון, והתפלה השנית לא נזכרה שם, כי מי יוכל לכתוב כמה תחנונים ובקשות אחר התנפל עליהם ארבעים יום], ובאור מה שנזכר מן התפלה הזאת במשנה תורה תמלא שם לי"ה: (טו) לחת כתבים, בשבור הלוחות הנכתבות על הלוחות שקראו הלוחות כתובים: מזה ומזה הם כתבים,

כי תשא לב

כְּתֻבִים: (טז) וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה
אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב
אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת:
(יז) וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם
בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה קוֹל

ברעו קרי מלחמה

תרגום אשכנזי רכ

זייטע בעשריעמען. (טז) דיא טאפֿלען וואַרען איין וועדק גאָטטעס, אונד דיא שריפֿט וואַר איינע שריפֿט גאָטטעס, איינגענראַבען אין דיא טאַפֿלען. (יז) יהושע האָרט דיא שטימע דעס פֿאָלקעס אין זייענעם יוכצען: ער שפּראַך צו משה: עס איזט קריענמגע־ שרייא

תרגום אונקלוס

וּמְבָא אִינּוּן כְּחִיבִין: (טז) וְלוּחַיָא עוֹבָדָא
דֵּיְיָ אִינּוּן וּכְתָבָא כְּתָבָא דַּיְיָ הוּא מְפָרַשׁ
עַל לוּחַיָא: (יז) וּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ יָת קַל עַמָּא
בַּד מְיַבְּבִין וַאֲמַר לְמֹשֶׁה קַל קְרָבָא
במשריתא

רש"י

גסים הוא: (טז) מעשה אלהים המה. כמשמעו הוא ננגודו עשׂאן. ד"ת כתרס המומר לחניכו כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית כך כל שעשועיו של הקדוש ניוך הוא נתורה: חרות. לשון חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון חקוק לעט"ליר בלעז: (יז) ברעה. מגזרת תרועה,

---

באור

ירושלמי דשקלים נחלקו רבותינו ז"ל, כילד היו הלוחות בתוכים, יש לומרו מעשה על לוח זה ומעשה על לוח זה, והגרסה לדעתם זאת היו הלוחות מסולעות מעבר לעבר, וזהו כתבים משני עבריהם, והיו נקראות מלד האחד כסדרן, ומלד השני למפרע, ועל כן לומר רב מסדא (נשבת דף ק"ד ע"ח וכמגילה דף ג' ע"ב) מ"ס ומס"ך שבלוחות גמם היו עומדין, ולומר (שם בשבת) כתב שבלוחות נקרא מנפנים ונקרא מבחוץ כגון נוגע נוגע רהב נהר סרו ורם. יש לומרו עשרה על לוח זה ועשרה על לוח זה, ויתכן לפי הדעת הזאת שהיו מעשה מהן כתובים על העבר האחד ומעשה על העבר שבנגדו, וזהו כתבי משני עבריהם וגו'. ולדעת ר"ש בן יוחאי היו עשרי' על כל לוח, ונכתבו כל עשרת הדברים על כל עבר ועבר, וזהו כתבים משני עבריהם, הוסיף לומר מזה ומזה הם כתבים, להגיד שכל מה שהי' כתוב בעבר הזה, הי' כתוב גם בעבר שבנגדו. ועוד שם לדעת ר' סימאי שהיו חרטים על כל לוח, והצעור לדעת ר' סימאי שהיו עשרת הדברים כתובים פעם אחת מלמעלה למטה ופעם השנית מלמטה למעלה, וכן בעבר שבנגדו. נמלאו חרטים על כל לוח, וזהו שכפל הכתוב כתבים משני עבריהם, מזה ומזה הם כתובים, ענין משני עבריהם, על שני שטחי הלוחות, ומזה ומזה על ב' הקלוות מעלה ומטה, ולפי מעשה השכל נכפלו הדברים כל כך לדעת ר' סימאי, כדי שמכל לד שיקח משה את הלוח בידו יוכל לקרות בהבטה רחבונה כל עשרת הדברים, מבלי שילטרך להסבו מלמטה למעלה, או מעבר לעבר. (מדברי בעל עין יעקב נמס' שקלים): (טו) מעשה אלהים המה, הוא ננגודו עשׂאן, לא כלוחות השניות שפסלן משה, והזכיר פה מעלת הלוחות לומר שעם כל זה לא נמנע משה מלשברם, כי חרה לו: חרות, לשון חרת וחרט לחד הוא [רצה לומר בחלוף לותיות דטל"ת], שניהם לשון חקוק לעט"ליר בלע"ז, (רש"י), ובלשון לשבט (חייגהויזן, חייגטכיידען): (יז) ברעה, מגזרת תרועה, כמו קול שופר (ליוב ל"ו ג'), שהוא מן ידע, ככה יאמר מן רעש ירע וכמוהו למה תריעי רע (מיכה ד' ט'). (הרשב"ם), [וי"ל שהוא מגזרת תרועה, מענינו ולפ שהם ב' שרשים, כי תרועה שרשו רוע, ונרעה שרשו ירע, כמו נפשו ירעה לו (ישעי' ט"ו ד), כמו שמפרש הרשב"ם שם שהוא מענין נעקה ותרועה, והניח רשי' מן ידע שנגזר משנו שם ד"א, ונרחה להגיה בלשון הרשב"ם ככה יאמר מן ירע ר"ש, קולס לדעת הרד"ק בשרשים שרש רע, שרשו רוע ותסי' היו"ד הנמשכת מן הלירי נשקים הוא"ו עי"ן הפעל, כמנהגן להתחלף זה בזה], והטעם בהנמת קולו, שהיו מרעים ושמחים

כי תשא לב

מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה: (יח) וַיֹּאמֶר אֵין
קוֹל עַנּוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עַנּוֹת
חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ:
(יט) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה
וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־
אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו אֶת־הַלֻּחֹת

מידין קני וישבר

תרגום אשכנזי

שרייא אים לאגער. (יח) משה
שפראך: עס איזט קיין אוים־
רופונגסגעשרייא דעם זיעגעם,
אויך ניכט דעם אונטערליע־
גענם, דיא שטימע איינעם
וועטטגעזאנגעם הארט איך.
(יט) אלס ער נעהער צום לא־
גער קאם, דאו קאלב אונד
טענצע זאה, דא ווארד משה
צארניג, ווארף דיא טאפלן
אוים דער האנד, אונד צער־

ר ש "י

ושמחים לולוקים: (יח) לין קול ענות
גבורה. לין קול הזה נראה קול ענייתן
גבורים הלועקין נלחון ולא קול מלבים
שלועקים ווי לו ניסה: קול ענות. קול
מרופין וגדופין המענין לת נפש שומען
כשנלחמין לו: (יט) ויהלך מידו וגו'. לאמר
מה פסח שהוא לחד מן המלות לאמר תור'
כל בן נכר לא יאכל בו התור' כלה כאן יכול

באור

ושמחים ילועקים: (יח) אין קול ענות גבורה, לין הקול הזה נראה קול עניית גבורים הלועקים
נלחון, ולא קול מלבים הלועקים ווי לו ניסה. (רש"י): חלושה, שם כמו גבורה: קול ענות, כמו על
מחלת לענות (תהלים פ"ח ח') קול המזוררים יהעונים זה לעומת זה, ומגביהים קולם: אנכי שמע,
הניר בנגוני הקולות שקול ענות הוא היושע אלין, וכך לאמרו בהגדה לאמר לו משה, מי שעתיד לנסוג
ברוח על ישראל לינו מבחין בין קול לקול: והנה משה בענותנותו הגדולה לא הגיד הענין
ליהושע, כי לא רצה לספר בגנותן של ישראל, אבל לאמר לו כי קול משחק הוא שומע.
(מדברי הרמב"ן): (יט) העגל, שזכר למעלה, ומחלת, שלא נזכרו: [ומחלת, שרשו מחל,
ולא נדגש בקמץ, והיו' רשום להיות מְחֹלוֹת בדגש, שלא שבא בו הנח תמורת הכפל, להבדיל
בינו ובין ומחלות עפר (ישעי' נ' י"ט), ומפסר שיהיו זה מנחי העי"ן, ויהי' מחיל בפלם
מקום שרשו קוס, והרבוי מקומות, ויהיו שני שרשים בענין זה, חלל, שממנו הכלי הנקרא
חליל, וחול, שממנו מחול ומחולות]: וישלך מידו, מרוב קנאתו שכר לת העדות שהי' בידו,
כלומר לין שלו רשות לעדות, כמו שאמרו חז"ל, ומה פסח שהוא לחד מן המלות, לאמרה
תורה כל בן נכר לא יאכל בו (לעיל י"ב מ"ג) וכו' (שבת דף פ"ז ע"ב ויבמות דף ס"ב ע"ב):

רחח

המעמר

(יט) ויחר אף משה, לין פסק שהם גם חרה לפשה מאד, גלי פסק עכ"פ היה שליט נרות
ממתו לגלתי השחית מעשה ידי עלין, רק לכוונה מיוחדת שברם לעיניהם כמה שנת ומשברם
לעיניהם (דברים ט' י"ז), ולכן הסכים הקב"ה על ידו כמו שאמרו חז"ל לשר שברת ישר כחך
ששברת, והיה כדי לעורר לת העם בהשתוממות הפתלומית (חיבערנטשונג), לו לת יכנע לנפש
הערל נרלותם כי ה' הפר לת נריתו לתם ומפסם מהיותם עוד לו גוי קדוש ולא יהא עוד
בלנלותם, וזהו לת היתה כוונתם כלל לשוב מלחרי ה' לגמרי מרשותו כאשר בלרו זה המפרשי'.
וכשר עלתה בידו מנמת לבו, כי כמעט רגע רפתה רוחם הקשה, והניחו לת משה לשרוף
לת העגל לשר השתחוו לליו, ולשר עברו בני לוי משער לשער והרגו לים לחיו לא עמד

לים

וַיִּשְׁבֹּר אֹתָם תַּחַת הָהָר: (כ) וַיִּקַּח
אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ
וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דַּק וַיִּז�ר עַל־פְּנֵי
הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
(כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מֶה־
עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ

עלו

תרגום אונקלוס

לוּחַיָּא וְרַתַּבַר יַתְהוֹן בְּשִׁפּוֹלֵי מוּרָא:
(כ) וְנָסִיב יַת עֵיגְלָא דִּי עֲבָדוּ וְאוֹקִיד
בְּנוּרָא וְשָׁף עַד דִּי הֲוָא דַּקִּיק גּוּרָא עַל
אַפֵּי מַיָּא וְאַשְׁקִי יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (כא) וַאֲמַר
מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן מָה עֲבַד לָךְ עַמָּא הָדֵין אֲרֵי
איתיתא

תרגום אשכנזי רכא

בראך זיא אונטען אם בערג.
(כ) דאז קאלב, וועלכעם זיא
געמאכט האטטען, נאהם ער,
קאלצינירטע עם אין פייער,
צערריעב עם, ביז עם נאנץ
פיין ווארד, שטרייעטע דען
שטויב אויף דאז וואססער,
אונד ליעם דיא קינדער
ישראל'ם דאפאן טרינקען.
(כא) משה שפראך צו אהרן:
וואם האט דיר דיעזעם פאלק
געטהאן, דאם דוא איהם דיע-

רש"י

ישראל מומרי' ותחנה להם: תחת ההר. לרגלי ההר: (ב) ויחר. ל' נפיון וכן יזורה על נוהו גפרית (תיוב י"ח) וכן כי חנם מזורה הרשת (משלי ו') זזורין בה דגן וקטנית: ויצק לת בני ישרל. נתנן לנודקן נסוטות. ג' מיתות נדונו בם לפ יש עדים והתרחה נסייף כמשפט לנזי עיר הנדחת שהן מרובין עדים בלת התרחה נמגפה שנאמר ויגוף ס' לת העם לת עדים ולת התרחה נסדרוקן שנדקוס המים ולנו נטוניהם: (כא) מה עשה לך העם הזה. נמה יסורים קנלת עיסרוך עד שלת תניח עליהם חטת זה:

כי

באור

תחת ההר, לרגלי ההר: (כ) ויקח את העגל, י"ל כי ויצרף כמו ויתך נחש, ומין לורך כי יש דנר שיוצא נחש עם הזהב, ומיד יצרף, ויהי' שחור ולעולם לא יפוג זהב, וזהו דנר מנוסה וחמת הוא, (הרחב"ע), וכן עמדו בעלי הכימ"יא הדור הלחרון על הנסיון הזה, וחמרו שכשתערב מלח טר"טרי עם גפרית, תוכל לפרר לת הזהב נחש עד שנר דק כעפר, וחמרו שהנתר (נחט"רום מין מלח חלק"לי מסוג הדומם, ונמלח נחרלות המזרח) גם הוא יהפוך לת הזהב לאבק. וחקון המחכוח נחש ופרוד הרכנת חלקים', עד שיקבלו הטחינה והפרור, יקרא (קאלצינאציון), וכן מתורגם בל"ח: ויזר, לשון נפון, וכן יזרה על נוהו גפרית (תיוב י"ח ט"ו), וכן כי חנם מזורה הרשת (משלי ו' י"ז): וישק את בני ישראל, חז"ל אמרו נתנן לנדקם כסוטות ובאתה בטנם ונפלה ירכם, ואמר הרחב"ע שע"י זה הכירו בני לוי לת עובדי העגל, מי היו, ובנר אמרנו כי היו מעטים שהיתה מחשבתם רעה, ומחשבת רובם נתחל לטובה היתה כפי סבוחם, וגם זה רחי' לדבר שלת הסכימו כלם לע"ז, כי בחשר שב חליהם ענד ה', הניחו לו לשרוף לת העגל, ולת מחנו כלל, ואלו הי' לבנם לחלהים אין דרך העם לעזוב לת חלהיו לשרפת חש: (כא) מה עשה לך וגו', רחה שלת החטיאו משה על חטחתו

המעמר

לים בנגדם לף שהיה שבט לוי המעט בכל שבטי ישראל. (כ) וישק, על דרך הכתוב ירחה לי שעשה משה זאת למען נסותם כי בחים לשר יחטוב בים בח חלוה בעגל, ימחן למעול מעל ולשתות המים החלה ולהניח לת חלהיו בחוך מעיו, ויולדק לפ"ז המאמר שנדק לותם כסוטות כי גם ע"י המים החלה נחנרר מי הוח חשר חטח לה' ומי נקי לנבי, גם לדעת הרמ"ח היה זה לך להבחות הע"ז בעיניהם.

כי תשא לב

עָלָיו חַטָּאָה גְדֹלָה: (כג) וַיֹּאמֶר
אַהֲרֹן אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה
יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע הוּא:
(כג) וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים
אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה משֶׁה
הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ: (כד) וָאֹמַר
לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי
וָאַשְׁלִכֵהוּ בָּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה:
(כה) וַיַּרְא משֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ
הוּא כִּי־פְרָעָה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה

בקיהם

זע גראָסע זינדע צוגעצאָגען האַסט? (כד) אהרן שפראַך: מיין הערר! צירנע ניט, דוא קענסט דאָז פֿאָלק, דאַס עס מיט כאָטן דינגען אומגעהט. (כג) ויא שפראַכן צו מיר: מאַכע אונז גאָטטער, וועלכע אונז אַנפֿיהרען זאָללען, דען דיעזער מאַן משה, וועלכער אונז אויס דעם לאַנדע מצרים הערויף גענפֿיהרט, וויסען ווער ניט, וואַס איהם צוגעקאָמטען. (כד) אַלס איך נון צו איהנען שפראַך: ווער האַט גאָלד? דאַ ריסען זיא עס אויס איהרעם שמוקקע, אונד גאַבען עס מיר; איך וואַרף עס אינז פֿייער, אונד זאָ ענטשטאַנד דיעזעס קאַלב.

(כה) משה זאה דאָז פֿאָלק, דאָז עס פֿערוויילדערט ויא, דאַס אהרן זעלבסט עס פֿערויל.

רש"י

(כב) כי ברע הוא. נדרך רע הם הולכין תמיד ונסיונות לפני המקום: (כד) ואומר להם. דבר אחד למי זהב לבד והם מהרו והתפרקו ויתנו לי: ואשלכהו באש. ולא ידעתי שילא העגל הזה ויצא. (כה) פרוע. מגולה נתגלו שמלו וקלונו כמו ופרע את ראש האשה (נמדבר ה'): לשמצה

בקמיהם

תרגום אונקלוס

אַיתֵיתָא עֲלוֹהִי חוֹבָא רַבָּא: (כג) וַאֲמַר
אַהֲרֹן לָא יִתְקַף רוּגְזָא דְרִבּוֹנִי אַתְּ יְדַעְתְּ
יַת עַמָּא אֲרֵי בְּבִישׁ הוּא: (כג) וַאֲמָרוּ לִי
עֲבִיד לָנָא דַּחֲלָן דִּי יְהָכְנָן קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵין
משֶׁה גַּבְרָא דִּי אַסְקָנָא מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
לָא יְדַעְנָא מַה הֲוָה לֵיהּ: (כד) וַאֲמָרִית
לְהוֹן לְמָאן דַּהֲבָא פְּרִיקוּ וְיַהֲבוּ לִי וּרְמֵיתֵיהּ בְּנוּרָא וּנְפַק עֶגְלָא הָדֵין: (כה) וַחֲזָא משֶׁה
יַת עַמָּא אֲרֵי בְטִיל הוּא אֲרֵי בַּטִּילִינוּן אַהֲרֹן לַאֲסָכוּתְהוֹן שׁוּם בִּישׁ בְּדָרֵיהוֹן:

באור

לשבר מטה הוא בעצמו לתלותו לעשות תלוי מסכה, ולא הזכיר לו רק מכעול העם כי ידע משה ולבו נטוי בלבקת לחיו שלא היתה כוונתו לרעה, לכל על לשמת העם הוכיחו, לומר מה רעה עשה לך העם הזה, מה פשעו ומה חטאתו לך, כי הבשלת לותם והנחת עליהם חטאה גדולה: (כב) כי ברע הוא, נדרך רע הם הולכים תמיד ונסיונות לפני המקום. (רש"י): (כד) ויצא העגל הזה, כלומר יצא להם הענין הרע הזה לשבר לדוני רוחה, ואני לא ידעתי לת מחשבת הרעה, כי מתחלה לומרו לעשות להם מורה דרך במקום לדוני, ועתה כשתשוו לו ויזכרו לו, ובכלל יצא העגל הזה. (כה) פרע חוא, כל לשון פרע הוא נטול הסדר וסתירתו, כמו ופרע לת ראש האשה (נמדבר ה' י"ח), יסתור קליעת שערה, וכן בלין מזון יפרע עם (משלי כ"ט י"ח), יבטל הנימוס והחק המדיני, ולזה שכל העם כמו עדת

מורדים

בְּקִמְיֵהֶם: (כו) וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר
הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי
וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי:
(כז) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ
עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר
לָשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־
אחיו

תרגום אשכנזי רכב

ווילדערט געמאַכט, צור שמאַך בייא איהרען וויערזואַלערן: (כו) דאַ שטעלטע ער זיך אים טהאָר דעם לאַגערס, שפראַך: ווער דעם עוויגען טרייא איוט, קאָממע צו מיר! דאַ פֿער־זאַממעלטען זיך צו איהם אַל־לע קינדער לוי'ס. (כז) ער שפראַך צו איהנען: זאָ האָט דער עוויגע, דער גאָטט ישראל'ס געשפראָכען: יערער לענג זיין שווערדט אָן זיינע

היפֿטע, גיהט הין אונד הער, פֿאָן טהאָר צו טהאָר אים לאַגער, ברינגט אים, מאַנפֿער
ויי"

תרגום אונקלוס

(כו) וְקָם מֹשֶׁה בִּתְרַע מַשְׁרִיתָא וַאֲמַר מָאן
דַּחֲלַיָא דַיְיָ ייתוּן לְוָתִי וְאִתְפַּנְּשׁוּ לְוָתֵיהּ כָּל
בְּנֵי לֵוִי: (כז) וַאֲמַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל שַׂוּוּ גְּבַר חַרְבֵּיהּ עַל יַרְכֵיהּ
עִבִירוּ וְתוּבוּ מִתְּרַע לְתְרַע בְּמַשְׁרִיתָא

רש"י

נקמיהם. להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם: (כו) מי ליי' אלי. יבא אלי: כל בני לוי. מכאן אכל השבט כשר: (כז) כה אמר וגו'. והיכן אמר זאת לשלחי יחרס (שמו' ל"ב) כך שנוי במכילתא:

לקמן

באור

מורדים הפוגעים מוסר ועלה, ונכר בטל מהם הנימוס המדיני והסדר הנמון, לין מהם שומע למי שגדול ממנו, ולין נותן פניס לזקן לו לנכבד: כי פרעה אחרן, גרס להם לחרן בטול הסדר הזה, על ידי שהי' נראה גם הוא כמסופק לם יבוא לקיו לם לא, ועשה להם מורה למרן במקומו, ועל ידו נשחת ונתבלבל ענין העם, והם כלגזים הוללים ומשתגעים, נלבד מהם עלה ומוסר: לשמצה בקמיהם, להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם (רש"י), ותונקלוס תרגמו בדריהון, כמו בקמים תחתיהם, בדרך והנה קמתם תחת לחתיכם (במדבר ל"ב י"ד), ומעתה ראוי שלא יבא לם יבנה לדבר שליהם תוכחות, לא ישמעו לו ולא יטו לוזן לדבריו, כדרך קהלת מורדים ופורעי מוסר, ואיך יגבר בקולו על קול העם נדעה, המלחקים ומתוללים בהמון רב כאשרי לב? אמר לא יוסרו שלה נדברים, את לעשות בהם תוכחות ולקדש את השם הגדול נדרים: (כו) ויעמד משה, ככה המנהג בכל מחנה לם יעמוד במקום לחד ויתעכב כמו שנה, לעשות סבות ולהיות שערים למחנה, ועמד משה בשער המחנה, שיתקבלו המקולים אליו: מי לה' אלי, יבא אלי: כל בני לוי, מכאן אכל השבט כשר: (כו) כה אמר י' אלהי ישראל, נגד מחשבות עובדי עגל. והיכן אמר? זבח לאלהים יחרם (לעיל כ"ב י"ט), כך שנוי במכילתא, והרמב"ן כתב שלא היו מיוחין מיתה מן הדין, כי לא היתה בהם התרלה, ואולם היתה הורלת שעה, נלטוה בה משה לשעתו מפי הגבורה, ולא בתבה, והנה זאת המלוה כמלות כה אמר ה' אלהי העמד ממנו (שם ט"ז ל"ג), ונמלאו עוד מלות כן: שימו איש הרבו על ירכו, היו עובדי העגל רגים, ולא יכלו להביאם לב"ד, לכך נזה לכל בני לוי לאגור מרבם, והיו בני לוי מבירים בהלו הנהרגים שהם עובדי ע"ז. (מדברי הרמב"ן): איש את אחיו וגו', לם יביר בו שהוא מעובדי ע"ז, שלא יחמול ושלא יכסה עליו, שלא לם יהי' לחיו או רעו או קרובו, על דרך האמר לאביו ולאמו לא רליתיו ואת לחיו לא הביר ואת בניו לא

ידע

תרגום אשכנזי

אֲחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־
קָרְבּוֹ: (כח) וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי־לֵוִי כִּדְבַר
מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא
כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפֵי אִישׁ: (כט) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה מִלְאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי
אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם
הַיּוֹם בְּרָכָה: * (ל) וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם
חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה
אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי אֲכַפְּרָה

זיינען ברודער, מאַנ5ער זיי־
נען פֿריינד אונד מאַנ5ער זיי־
נען פֿערוואַנדטען. (כח) דיא
זאָהנע לוי טהאַטען, וויא משה
נעשפּראָ5ען, דאַ פֿיעל פֿאָם
פֿאָלקע אַן דעמזעלבען טאָגע
אונגעפֿעהר דרייא טויזענד
מאַן. (כט) משה האַטטע נעמ־
ליך נעשפּראָ5ען, היערמיט
מרעטעט אייער אַמט צום
דיענסטע דעם עווינען אַן, אינ־
דעם מאַנ5ער זאָגאַר ווידער
זיינען זאָהן אונד ווידער זיינען
ברודער זיין מום; דאַדורך
בריננט איהר אויך הייטע רען
זעגענען אויף אייך. (ל) דעם
מאָרגענס דאַרויף שפּראַך משה צום פֿאָלקע: איהר האַבט אייניע גראָסע זינדע בע־
גאַנגען! איך ווילל נון צו דעם עווינען הינויף גאָהען, פֿיעללייכט קאַן איך פֿערגעבונג

רש"י

לאיו. מלאו והוא ישראל: (כט) מלאו
ידכם. לאת ההורגים לומס נדבר זה
תתאנבו להיות כהנים למקום: כי איש.
מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו: (ל) לכפר'
בעד חטאתכם. לחנים כופר וקנוח וסתימה
לנגד חטאתכם להבדיל ביניכם ובין החטאת:

תרגום אונקלוס

וּקְטוֹלוּ גְּבַר יַת אָחוּהִי וּגְבַר יַת חַבְרֵיהּ
וְאֶנָשׁ יַת קְרִיבֵיהּ: (כח) וַעֲבָדוּ בְּנֵי לֵוִי
כְּפִתְגָמָא דְמֹשֶׁה וּנְפַל מִן עַמָּא בְּיוֹמָא
הַהוּא כְּחַלְתָא אַלְפִין גַּבְרָא: (כט) וַאֲמַר
מֹשֶׁה קָרִיבוּ יְדְכוֹן קוּרְבָנָא יוֹמָא דֵין קֳדָם
יְיָ אֲרֵי גְּבַר בְּבְרֵיהּ וּבְאָחוּהִי וּלְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן יוֹמָא דֵין בִּרְכָן: (ל) וַהֲוָה בְּיוֹמָא
דְּבָתְרוֹהִי וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא אַתּוּן חַבְתּוּן חוֹבָא רַבָּא וּכְעַן אֶסֵּק קֳדָם יְיָ מָאִים אֲכַפֵּר

באור

ידע (דברים ל"ג ט'): (כט) מלאו ידכם, כמו כי מלאו לחדי ה' (במדבר ל"ב י"ג), לשעבר
היום תינכו (כן הוא הנוסחת הנכונה בדפוס"ס ב"י) כל יד ויד שלכם בקרבן לה', שהרי חיש
בנו ובאחיו שלאתם ידיכם לשמים, (הרשב"ם), וכן ת"ל ויבו"ע, ויהי' לפ"ז פי' ולתת עליכם
היו' נרכה, על ידי הקרבן לשר תביאו לכפרה על שפיכת דם הנגיש והלחים, תיתן עליכם
ברכה, כמו שתרגם יב"ע. ועל דעת רש"י ורלב"ע נלחור ויאמר משה, ובשר לשר קידש ההריגה,
ורגיש ככה: מלאו ידכם, לאת ההורגים לוחם, בדבר זה תתחנבו להיות כהנים למקום:
כי איש, מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו, והשכר הוא שיתן עליכם ברכה, והוא בעת ההוא הבדיל
ה' לת שבט הלוי וגו' (דברים י' ח'), וכן מתורגם נל"ק: (ל) אכפרה בעד חטאתכם, לחנים

המעמר

(כח) ויעשו בני לוי, כתב הרלב"ע ולא כל בני לוי ע"כ, כוונתו שגם מבני לוי נהרגו, וע"ז
נאמר הרגו איש לת אחיו (כי לא ייתר בעיניו לפרש על החנים מגד החסס), אבל לא נגזר
כן ממה שבא ויתבפו אליו כל בני לוי.

בְּעַד חַטַּאתְכֶם: (לא) וַיָּשָׁב מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם
הַזֶּה חַטָּאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם
אֱלֹהֵי זָהָב: (לב) וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא

חטאתם

תרגום אונקלוס

עַל חוֹבֵיכוֹן: (לא) וְתָב מֹשֶׁה לְקֳדָם יְיָ
וַאֲמַר בְּבָעוּ חַב עַמָּא הָדֵין חוֹבָא רַבָּא
וַעֲבָדוּ לְהוֹן דַּחֲלַן דְּדָהָב: (לב) וּכְעַן אִם

שבקת

תרגום אשכנזי רכג

ערהאַלטען פֿיר־אייערע זינדע.
(לא) ער קעהרטע צו דעם עווי=
גען צוריק, אונד שפראַך: אַך!
דאַז פֿאָלק האַט אייניע גרא=
סע זינדע בעגאַנגען, זיא האַ=
בען זיך גאָטטער אוים גאָלד
געמאַכט: (לב) ווען דוא דאָך
איה.

רש"י

(לא) אלהי זהב. לשון הוה שנרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפלס מה יעשו אלא יחטאו מגל למלך שהיה מזכיל ומשקה את גנו ומקצהו ותולה לו כים בלוחרו ומעמידו בפתח בית זונו מה יעש' הגן אלא יחטא: (לב) ועתה אם תשא חטאת'. הרי טוב

באור

כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם, להבדיל ביניכם ובין החטא, זהו לשון רש"י, והנה גם' ויאלח יעקב (בראשית ל"ב כ"ו), כתב שכל לשון כפרה שאינו על עון וחטא ואינו פניס נלס לשון קנוח והעברה, וכאן הוסיף לשון סתימה, כדי לפרש מלת בעד, שלדעתו כל נעד הוא לשון כנגד, כמו שכתב גם' נח (שם ז' י"ו). ולדעת הרד"ק בשרשיס שרש כפר כל כפרת העון, הוא לשון הסרת העון, וענין חולי לכפרה בעד חטאתכם, הוא לסיר חטאת' שהתפללי בעד חטאתכם, לו לסיר כעס המקום שכ גם עליכם בעד חטאתכם, ובכר נתבאר לשון כפרה גם' ויאלח (שם ל"ב כ"ו): (לב) אם חשא חטאתם, הרי טוב, ליני לומר לך מקני, ולס לין מחני, וזה מקרא קצר

המעמר

(לב) ועתה, לדעת האומר כי כבר טרס ירד משה מן ההר נחס ה' על הרעה (עיין לעיל י"ג בנחור), יש דרך יפר לפני לבאר תוכן התפלה האנייה, והוא כי כבר הודעתיך בשס הרא"ע והרשב"ס (עיין בהמעמר תחלת פרשת בשלח) כי בשלח ישראל ממצרים היו רבי לבב ובאלפי רוח, ולא יכלום ע"פ הטבע ללחום לחס רב עס גוים גדולים ועצומים ממנו, והרא"ע כתב בפירוש שמות ה' היתה נסיבה שמתו כל העם היולד ממצרים ע"ש, לולס לדעתי לו מכמו האכילו לור המדבר כי לה' המלחמה ואין מעצור לו להושיע ויסימו בחלהים כשלס לבטוח בו בכל נפשם ולבבם, לו יהיו לבבי חיל, לס גם לא היו מלומדי מלחמה מנעוריהם, כי החלב יחמר גבור אני לס החמונה לחזור מלכיו ומי שימשין בנלות הוא יבלח בחמת, והנה מודעת זאת בכל הגויס הקדמוניס, כי הזהדל אר הלבח להפיל בקרב לחבירו רוח גבורה ע"י החמונה ובהגיע יום המלחמה לא נוה לבשר לבבותיו ע"י מעוננים ובהגים כי לל מעוזם יפחס להם, ובזה נלחו ועזו חיל כי בבטחונם חרפו את בפשם למות, וא"כ הוא בחמונת חלול והבלי תרפים בחמונת הקב"ה ית"ש עלב"ו, ולזה עתה כאשר חטאו בעגל והרחו כי לא יחיחו בה' מבטחם, לס גם התנחם עליהם ה' מלבלותם כרגע טף ונשים ביום לחד ולהכחיד בשס ישראל, הנה היתה דעת עליון להעניסם כדרך בעשה בפעשה מרגלים להפיל את כל הדור ההוא במדבר, ובניהם לשר יקימו לחריהם המה ירשו את הלרן, כי להם יהיה לומן לבב ורוח נכון בחתי בשס הרא"ב, וע"ז בקש משה כי יפח לישראל בלומר גם לאנשים החטלים בנפשותם החלה, וע"ז השיב ה' הנה בעת חסלח להם לך ואה וגו', לולס עוד יבואו ימי הפלוס ימי הפקודה ביום פקדי ואז לחחה מספרי לשר חטא לי, וכמ"ש הרד"ק שזה רומז על מעשה מרגלים, ולזאת נלחר ויגוף ה' את העם, כי במעשה שגל לא מלינו מגפה במדבר מורה (עיין בדבריו), וכן נראה דעת הרא"ע שלמר ויגוף ה' לולי לא היתה המגפה בשנה הראשונה רק שפר הכתוב

תרגום אשכנזי

איהרע וינרע צו גוט האַלטען
וואָללטעסט ! וואָ אַבער ניכט,
זאָ לעשע מיך אויס דעם בוכע,

כי תשא לב

חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא

מספרך

ר ש " י

לויני לומר לך מחני: ומס לין מחני. וזה מקרא

תרגום אונקלום

שַׁבְקַת לְחוֹבֵירוֹן וְאִם לָא מְחֵינִי בְּעַן

מספרך

באור

קלר וכן הרבה, כ"פ רש"י ז"ל והנה לף הלועז לאכנזי ישתמש בלשון מס, ברלותו לומר מי יתן

המעמר

מה שהיה לאחרי נסעם מהר סיני ע"כ, וזה נכון יען היתה כלה ונאולה מאת ה' לנאות שלם עוד ישובון לכסלה ובל יאמינו בה' ובמשה עבדו להפיל פגריהם במדבר, ולדעת הרלב"ע הקב"ה בעלמו הסב לת הדבר הזה ע"י מרגלים, והנה לאמר ה' לך נחם וגו' וכן עלה מזה וגומר כי לל יעבב עוד ומיד יוליכם לל הלרן כגרלה מפסטות הכתובים רק בתנלי כי לך מלאכו ישלח לפניך לת העמים היושבים בה, והכוונה בזה שלם גם לל בכחם ייכבו לרן וזרועם לל תושיע למו כלזר פרשנו, וגם לין לקוות שהלמונה תחלזר עוד בנפשם, הנה לנני לעמיד לת הלמרי לפניהם ע"י מלאכי רעים, לם בדבר לכנו והכלדתיו לו תהיה חרב לים בלחיו, לכל כל זה בדרך טבעי, ולל לעשה נסים ונפלאות לעיניהם ליבש נהרות ולהפיל חומות בלורות בתרועות קול שופר ולהעמיד לפם הלמם בחלי הלמים (כלזר עשה בלמת) להרלותם לת גדלי ולת ידי החזקה למען יאמינו בי לעולם, לכל ע"פ השתלשלות הסבות כפי מקי הטבע לנאילם לת הלרן ולקיים לת שבועתי ללבותיהם ולז לשלחם בדרך לנם לם יאמינו ולם יחללו, וכ"כ הרמב"ן ז"ל: לכל לחר שירבו לת הלרן לל הבטיחם לפילו במלאך לעזור להם ע"כ, ולזה לומר כי לל לעלה בקרבך, ונתן סבה כי עם קשה עורף וגו' כלומר לם לוסיף להנהיג לותם ע"י השגחה פרטית לעשות עמהם נסים ונפלאות לשר לל נשרלו, ובכל זלת ימרו לת כבודי לל לוכל להלות להם (וכענין שנלינו בשערה מלך) רק לכלה לותם כרגע, לולם לדוגמו משם לשר כל חפלו וישעו היה שלמות הלומה הזלת בעניני הלמונה לל חפץ בשלימות המלך (ולומר לם לין פניך הולכים) [ובפירש"י ויתר המפרשים שלין הכוונה על פנים של כעס רק כמשמעו] וע"ז לומר כי במה יודע לימוך וגו' הלל כל יושבי תבל וברולי חלל ע"פ חקי הטבע תנהיג ובמה נפלינו לני ועמך? ונתרלה לו השם ב"ה גם בזה וכרת עמו ברית חדש ונתן לו לעדות הלוחות השניות כמבולר בפרשה הנלז', ועתה לוה לותו לעשות המשכן כלשר לומרנו למען יהיה העם ונפעלים ע"י השגחה חוסית כי עוד לל נלרמו ונתלכנו להשיג רק בהשגחה שכלית כדברי הרב המורה. והנה היתה במלחמת המשכן עוד כוונה שנית לדעתי והיא: כי לחרי מלאת ה' למשה כל מפלולת לנו להיות בעוד ה' הוא ההולך לפניהם, לל חפץ ה' להניחם מיד לל הלרן כלשר עלתה במחשבתו תחלה, כי יען עתה לל יספיק מלאך להפלית לת כנען רק המה בחרבם ובקשתם יקחו בעזרת חלקי לבלות לת הלרן מיד לומרי, לזה גמר לומר להניחם עוד במדבר שנה תמימה (כי בי"ז בתמוז בשנה רלשונה נשברו הלוחות וכט' באב בשנה הבאה שבו המרגלים בנודע) כי לשר חלכים לם ירלו הלנשים החלה כי מדי יום ביומו בכל השנה ה' ממטיר עליהם לחם מן השמים וענני עומד עליהם לשמרם הלל יפוץ בקרבם רוח חדש לבטוח בה' בישועתו ובזלת יתעורר בהם רוח גבורה והיו לבני חיל כלשר לומרנו, לך יען לל היתה זלת על לד הנוגע המוחלט, לבן לל רלה החל להניעם במדבר להיותם נעים ונדים, רק הוסיפם במנוחה ימים רבים במקום לחד למען יוסיפו לקח מלת לדון הנביחים, לולם יען שהבטלה לם כל מרי ומטלת כנודע, לבן התחכם ה' בלווי מלחכת המשכן, ובזה גם הלנשים ובנים יהיה עוזים מלחכת ה' בלמונה ולל יעשו עוד בדברי שקר. וגם היתה המלחכה קלה

ונעימה

כי תשא לב

מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ: (לג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא־ לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי: (לד) וְעַתָּה לֵךְ וְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לְךָ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם

פקדי

תרגום אונקלוס

מִסִּפְרָךְ דִּי כְתַבְתָּא: (לג) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה מָן דִּי חַב קֳדָמַי אֶמְחִינֵיהּ מִסִּפְרִי: (לד) וּכְעַן אֵיזֵיל דַּבַּר יַת עַמָּא לַאֲתַר דִּי מַלֵּילִית לָךְ הָא מַלְאָכִי יְהָךְ קֳדָמָךְ וּבְיוֹם אַסְעָרוּתִי

ואסיגר

תמיד כשפקוד עליהם עוונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ופן פורענות נפלה על ישראל שהן הן קלת מפרעון עון העגל:

ויגוף

תרגום אשכנזי רכד

וועלכעם דוא גערייעבען האסט, אוים. (לג) דער עווי= גע שפראך צו משה: ווער מיר געזינדיגט האט, דען ווילל איך אוים מיינעם בוכע אוים= לעשען. (לד) אלזא געהע הין, פיהרע דאז פאלק, וואהין איך דיר געזאגט האבע, סיין ענ= געל זאלל פאר דיר הערציע= הען צו דער צייט, וועז איך היים=

רש"י

מקרא קלר וכן הרבה: מספרך. מכל התור' כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדי לבקש עליהם רחמים: (לד) אל שאר דברתי לך. יש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו על לדבריהו (מלכים ח' ב'): הנה מלאכי. ולא אני: וביום פקדי וגו'. עתה זמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד

באור

יתן (וועז דאך!), ולזה תרגמו המתרגם התכנזי בחופן שלא נלטרך לומר שהוא מקרא קלר: מספרך, ספר החיים: אשר כתבת, כדכתיב כל הכתוב לחיים בירושלם (ישעי' ד' ג'), והטעם לפי פשוטו, לפי ערך מעשיו מחיי: (לג) אמחנו מספרי, ולא תותך שלא מטעת לי: (לד) דברתי לך, יש כאן לך אצל דבור במקום אליך, וכן לדבר לו על לדבריהו (מלכים ח' ב' י"ט), עכ"ל רש"י, וכפי מה שכתבנו למעלה גם' חיי שרה (בראשית כ"ד ז') לין זה יוצא מן הכלל שזכר רש"י שם, כי אל שאר דברתי לך, הוא כמו אל האדון או המקום שאר דברתי לך, כמו את"ל ויכ"ע לאתר די מלילית לך, ויהי' המקום הפעל המדובר, ושאר יחובר פעל הדבור עם הפעול המדובר עליו אז דרכו לבוא עם הכנוי לו ולהם, לא עם אלי ואליו, ותולם לדבר לו על לדבריהו הוא ודאי יוצא מן הכלל ההוא, כי לא נזכר שם הפעול המדובר עליו כלל, והטעם כמ"ש הרמב"ן ז"ל, אמר לו השם אחרי שנאמתי מלכלותם, נאם אתה אל שאר דברתי לך, אל מקום הכנעני וכו', אבל לא ירצה להזכיר כן, שזה דרך כעס, שאומר מה שדברתי אעשה לכעודך (ויתכן שרמז לזה במלת לך, דהיינו למעך ולכעודך, ולכך לא אמר אליך), אבל לא תשוב מטעתם לגמרי: הנה מלאכי, ולא אני, שלא תזרה את שכינתי בתוכם, כי לא נוהו עדיין על מלאכת המשכן כמ"ש למעלה: וביום פקדי וגו', תמיד כשפקוד עליהם עוונותיהם, ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ופן פורענות נפלה

המעמר

ונעימה ועוזיה התענגו עדן רב, בידעם כי מעתי ידיהם יכונו לפאר את משכן אלהינו, הוך רואה כי כל זאת פעל אל רק ליתר מחמדותם, ולהכין לבנם אל האמונה השלמה.

כי תשא לב לג

פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם:
(לה) וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר
עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה
אַהֲרֹן: ס לג (א) וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה
אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר
לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה: (ב) וְשָׁלַחְתִּי
לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־

הכנעני

עם איינגעבען. (ב) איך ווילל איינען ענגעל פאָר דיר הערזענדען, אונד דורך איהן דאָז

פאָלק

תרגום אשכנזי

הייסזען ווערדע, ווערדע איך אויך דיעזע זינדע היימזוכען. (לה) דער עווינע ליעס איין שטערבען אונטער דאָז פאָלק קאָממען, ווייל זיא דאָז קאַלב געמאַכט האַטטען, וועלכעס נעמליך אהרן מאַכען מוסטע.

לג (א) דער עווינע שפראַך צו משה, ציעהע פאָן היער ווע אונד הינויף, דוא אונד דאז פאָלק, וועלכעס דוא אוים מצרים הערויף געפיהרעט, אין דאָז לאַנד, וועלכעס איך אברהם, יצחק אונד יעקב צוגעשוואָרען, אונד נעשפראָכען: דיינעם זאַמען ווילל איך

ר ש י

(לה) ויגוף ה' את העם. מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה:

לג (א) לך עלה מזה. לארץ ישראל גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה. ד"א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד ת"ל בשעת רצון לך עלה: אתה והעם. כאן לא נאמר ועמך: (ב) וגרשתי את הכנעני וגו'. שזה לומות הס והגרגשי עמד ופנה ממניהם

חרגום אונקלום

וְאַסְעַר עֲלֵיהֵן חוֹבֵיהוֹן: (לה) וּמְחָא יְיָ יָת
עַמָּא עַל דִּי אִשְׁתַּעְבַּדוּ לְעִיגְלָא דִי עֲבַד אַהֲרֹן:
לג (א) וּמַלֵּיל יְיָ עִם משֶׁה אֵיזִיל סַק מִכָּא
אַתְּ וְעַמָּא דִי אַסֵּקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם
לְאַרְעָא דִי קַיֵּימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
לְמֵימַר לִבְרָךְ אֶתְּנִנַּהּ: (ב) וְאֶשְׁלַח קֳדָמָךְ

מלאכא

באור

נלחה על ישראל, שאין בה קנאת מפרעון עון הענל. (רש"י): (לה) ויגף ה' את העם, למות בלא עתם, כעין שכתוב לא ה' יגפנו לו יומו יבא (שמואל ב' כ"ו י'): על אשר עשו את העגל, לנקלות תרגם על די אשתעבדו לעגלא, ירבה למר כמ"ש הרמב"ן ז"ל כי הזונים והמשתחוים לו נפלו בחרב בני לוי, והמגפה והמשקים וחפני' גו הס שמתו במגפה, כענין שאמרו רז"ל במסכת יומא (דף ס"ו ע"ב), ליתמר רב ולוי חד אמר זנח וקטר בסייף גפף ונסק במיתה שאר בלבנו בהדרוקן, וחד אמר עדים והתרלה בסייף עדים בלא התרלה במיתה לא עדים ולא התרלה בהדרוקן, ולפי מ"ש לעיל בפס הרמב"ן ז"ל שלא היו בכל זה לא פס הורלת שעה, יפי' שעור הכתוב על לשון עזות את העגל, שהיו מן הנקהלים על אהרן, והניאו לו לת הזהב, והכריחוהו לעשות להס מסכה, ונוסף לכנות ידע לת העולה על רוחס, ונגף לת לשון חטא לו כמשנכה, כמו שאמר, מי לשון חטא לי לאמנו מספרי, וכן מתורגם בל"ל:

לג (א) וידבר ה' אל משה, דבור בלי לשויה, להניד שעליין לא עברה שעת הזעם, והרמי' על זה שאמר הפס לשון הבלית, ולא לאמר ועמי, או בני ישראל: לך עלה מזה, שהולך לארץ ישראל נקרא עולה: אל הארץ אשר נשבעתי וגו, לאחרי המגפה נתרלה להס מעט

להזכיר

הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי
הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: (ג) אֶל־אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ
כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה פֶּן־
אֲכַלֶּךָּ בַּדָּרֶךְ: (ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם
אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ

ולא

תרגום אשכנזי רכה

פֿאלק כנעני, אמרי, חתי, פרוז, חוי אונד יבוסי, פֿער־
טרייבען. (ג) אין איין לאנד
ווא מילך אונד האָניג פֿליסט;
דען מיינע ערשיינונג זאלבסט
זאָלל ניכט בייא אייך בלייבען,
דען דוא ביזט איין האַלו־
שטאַרריגעס פֿאָלק, איך
מעכטע דיך אויף דעם וועגע
אויפֿרייבען. (ד) אַלס דאַז
פֿאָלק דיעזע שליממע נאַכ־
ריכט האָרטע, טרויערטע

זיא

תרגום אונקלוס

מַלְאָכָא וֶאֱתָרֵיךְ יָת כְּנַעֲנָאֵי אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי
וּפְרִזָּאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי: (ג) לְאַרְעָא עַבְדָא
חָלָב וּדְבָשׁ אֲרֵי לָא אֵסַלֵּיק שְׁכִינְתִּי מְבֵינָךְ
אֲרֵי עַם קְשֵׁי קֻדָּל אַתְּ דִּילְמָא אֲשֵׁיצִינָךְ
בְּאוֹרְחָא: (ד) וּשְׁמַע עַמָּא יָת פִּתְגָמָא

בישא

ר ש "י

מפניהם מלעיו: (ג) לא ארן זבת חלב
ודבש. לפי שומר לך להעלותם: כי לא
אעלה בקרבך. לפיכך אני אומר לך ושלחתי
לפניך מלאך: כי עם קשה עורף אתה.
וכשאניתי בקרבכם ואתם ממרי' כי מרגע
אני עליכם ושם: אכלך. לשון כליון:
(ד) הדבר הרע. שתין השכינה שורה
ומהלכת

באור

להזכיר זכות אבותם, והזכועה לשר נשבע להם: (ג) אל ארץ זבת חלב ודבש, מוסב למעלה,
לך עלה מזה אל הארץ אשר נשבעתי וגו', אל ארץ זבת חלב ודבש: לא אעלה בקרבך, לא
יעשה משכן, כי לא לשכון בתוך בני ישראל, לכך תשלח מלאך לפניך, ותרגום אונקלוס תרגם אדי
לא אסלק שכינתי מביניך, עשה ממנו הכתוב טובה לישראל [והנה נראה שמפרש כי לא אעלה
בקרבך כמו מקרבך, כמו והנותר בבשר ובלחם (ויקרא ח' ל"ב), שפירושו מהבשר ומהלחם,
בקדשים לא יאכל (שם כ"ב ד'), ר"ל מן הקדשים, והי' ביום השמיני והלאה (יחזקאל מ"ג
כ"ז), כלו' מיום השמיני והלאה, ועוד רניס שהניח הרד"ק בפלגול (ד' קטן דף נח ע"ח),
אבל הוא רחוק מאד, כי כל לותם שהניח הרד"ק יש לפרש כמשמעם, כמ"ש שם הרד"ק
בסוף דבריו, משא"כ שם, אבל יב"ע תרגם לית אסתר דאסתלק שכינת יקרי מביניכון
ברם לית יכלי יקרי ארי במדור משריתיהון, נרא' מלשונו שסוף דבריו הוא תרגום הכתוב ברם
וכו', ולשנית דבריו לתרום וכו' הוסיף לתוספת באור, ונראה כוונתו שמפרש ושלחתי לפניך
מלאך לא על מלאך שליח השם לאחד מבני המרום, רק על מדת הדין הרשה לאחר על ידה
הנהגת העולם, עיין בכי' הרמב"ן על פסוק הנה אנכי שלח מלאך לפניך (לעיל כ"ג כ'):
כי עם קשה ערף אתה, וכשאכזון בקרבכם ואתם ממרי' בי, מרגע אני עליכם זעם: אכלך,
לשון כליון, ובא בתת קטן (הוא הסגול) תחת פתח גדול, ולא נדגש הלמ"ד, כי המשפט להיותו
כן, כמו לחוך שמע בי (לעיל ט"ו י"ו): (ד) הרע הזה, שתין השכינה שורה ומהלכת עמהם,
(רש"י). והרלב"ע פירש שהוא הכתוב לפניו ויאמר ה' אל משה וגו', וכמוהו ויאמר ה' אל

משה

תרגום אשכנזי

כי תשא לג

וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו׃
(ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־
עֹרֶף רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ
וְכִלִּיתִיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ
מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מֶה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃
(ו) וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־

עדים

זיא, אונד ניעמאַנד לעגטע זייַנ
נען שמוק אַן. (ה) דער עווי
גע האַטטע נעמליך צו משה
געזאַגט: זאַג דען קינדערן
ישראל: איהר זיד איין האַלס
שטאַרריגעס פֿאָלק, וועז איך
נור איינען אויגענבליק כייא
דיר בליעבע, זאָ ווירדע איך
דיך אויפֿרייבען, לעגע אַלזאָ
דיינען שמוק אַב, איבריגענס
ווערדע איך וואָהל ווייסען,
וואַס איך דיר טהון ווערדע.
(ו) אַלזאָ לעגטען דיא קינדער

רש"י

ומהלכת עמם: לים עדיו. מהר חורב כתרים שנתנו להם בחורב כשחטאו בעגל ונטמע: (ה) רגע אחד לעלה בקרבך וכליתיך. קס לעלה בקרבך ואתם ממריס בי בקטיות ערפכם לזעום עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמי שנאמר כבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעי' כ"ו) ואגלה לחכם לפיכך טוב לכם שאגלה מלאך: ועתה. פורענות זו תלקו מיד שתורידו עדיכם מעליכם: ואדעה מה לעשה לך. בפקודת שאר העון לבי יודע מה שבלבי לעשות לך: (ו) את עדים מהר חורב. את העדי

תקון

באור

משה נמדין (לעיל ד' י"ט): עדיו, לונקלוס תרגם תקון זיבי', ויב"ע מוסיף דאתיהב להון בסיני דבי' שמש רבא וקדישא מקיק ומפרש עלוי, והוא מבראשית רבה, והראב"ע והרשב"ם פי' בגדי תפארת ותכשיטים, ונהגו מנהג תכלות על דבר העגל: (ה) וכליתיך, לכך טוב לכם שאגלה מלאך לפניכם: ועתה הורד עדיך מעליך, פורענות זו תלקו מיד שתורידו עדיכם מעליכם: ואדעה מה אעשה לך, בפקידת שאר העון לבי יודע מה שבלבי לעשות לך:
(ו) את עדים מהר חורב, את העדי שבי' בידם מיום שעמדו בהר חורב:

המעמר

לג (ד) ולא שתו, כבר אמר הראב"ע שזה נמשך על פסוק הבא אחריו שמעו מה שאמר ה' אל משה הורד עדיך מעליך לך אתו וגו' ויהיה הוי"ו של ויאמר ה' וכבר אמר, ורבים כמוהו (עיין מבלול לרד"ק הורלת הוי"ו) ובפסוק ו' בארו מה היה העדי הזה שהוא עדים מהר חורב. ובעיקר הענין ירחה שיען שבמעמד ההוא היה כל העם גוי קדוש וממלכת כהנים, כי הנכורים היו כהנים לאל עליון לבית לבותם כי לא היתה מכוונת הכורח לא לעבות לו מקדם אל בחזר פרצנו, ואך הנכור מהנניס היה הכהן להורות ליתר הנניס את דרך ה', לזה לנשו הנכורים נגד פאר כדרך הכהנים, ועל זה נתן הצווי כי יורידו את עדיס (פירוש הנכורים יסירו את בגדי הקודש מעליהם כי מפסק ה' מכהן לו), וע"ז אמר ואדעה מה לעשה לך כלומר אנכי אדע את הקדום אשר אקריב אלי להשימו לכהן לך.

עֵדִים מֵהַר חוֹרֵב: (ז) וּמֹשֶׁה יִקַּח
אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ ו מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא
לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ
יהוה

תרגום אונקלוס

תִּקּוּן זֵינֵיהוֹן מִטּוּרָא דְּחוֹרֵב: (ז) וּמֹשֶׁה
נְסִיב יָת מַשְׁכְּנָא וּפַרְסֵיהּ לֵיהּ מִבָּרָא
לְמַשְׁרְיָתָא אַרְחֵיק מִן מַשְׁרְיָתָא וְקָרֵי לֵיהּ
מַשְׁכַּן בֵּית אוּלְפָנָא וְהֵוֵי כָּל דְּבָעֵא אוּלְפָּן
מן

ישראל איהרען שמוק אַב,
זייט דער צייט זיא אַם בערגע
חורב ווארען. (ז) משה אַבער
נאַהם דאַז נעצעלט, שלוג עם
אויף אויסערהאַלב דעם לאַ-
גערס, וויט פֿאַם לאַגער וועג,
אונד נאַננטע עם שטיפֿטס-
צעלטן, ווער אונטערריכט פֿאַם
עווי.

רש"י

העדי שהיה נידס מהר חורב: (ז) ומשה.
מלותו עון והלאה: יקח לת האהל. לשון
הווה הוא לוקח לאהלו ונוטהו מחון למחנה
לאמר מנודה לרב מנודה לתלמיד: הרחק.
לפיס לאמה כענין שנ' לך רחוק יהי' ביניכם
וביניו כלפיס לאמה במדה (יהושע ג'):
וקרא לו. והיה קורא לו לאהל מועד הוא
בית ועד למבקשי תורה: כל מבקש ה'.

באור

(ז) ומשה, מלותו עון והלאה: יקח את האהל, לשון הווה הוא, לוקח לאהלו ונוטהו מחון למחנה, לאמר מנודה לרב מנודה לתלמיד, ויתכן שלפי שהיו לאהל נקרב המבקש לפי שהיו לו הדבור מפס, כי לא רלה הפס להזהרות שבינתו בתיכם: וקרא לו אהל מועד, קרוי לאהלו לאהל מועד, כי הפס נועד לו
שם

המעמר

(ז) ומשה יקח, כתב הרשב"ע: וזה היה לאחר שהוריד הלוחות השניים וכו', וכן דעת רש"י והוא הנכון לדעתי, כי לאחר שעלה משה שנית אל ההר, וירד רק לגוותם שיסירו את עדיים ומיד חזר אל ה' וזב אל תפלתו (לקמן י"ב), ולו נתרלה לו ה' לאחר לחברו נמה שיבח. לולם לנאחר הסנה לאחר הגריחתהו לשבת בלהל חון למחנה, לקדים לך הקדמה לאת, והוא: הנה כל קורח בחמת נסיפורי תורתינו הקדושה, נלבנו יבין גם בעיניו ירחה, כי מיום ההוא בלאחר חטאו ישראל בעגל והלאה, לבם משה רוח לאחרת ושינה את טעמו, גדע את מקל נועם גו רעה את נאן מרעיתו מאלרים ועד הנס, ולאז נשבע מוסר ליסרם ברוח פיו על כל דבר פשע. גם קדוש ישראל לאחר עד עתה אל נושע היה להם, מצתה נעשה נוקם על עלילותם. (ובאבר פירש הרמב"ן פני ילכו והניחותי לך שיתנהג עמהם במדת הדין בלולה במדת הרחמים ע"ש). הנך רולה כי המרו על ים סוף ולמרו המבלי אין קברים במלרים וגו' (לעיל י"ד י"ל) לאחרי לאחר עשה לעיניהם נפלאות לאין מספר. ובמדבר סיני שלמרו מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מלרים (שם ט"ז ג') וה' מלא את תאוותם מלבד שהמטיר להם לחם מן השמים גם נתן להם בשר לשובע ולא לרצון כי לזעת התאוה כאחר לפרו בשניתו על סיר הבשר, גם בפידים הלינו על משה ולמרו למה זה העליתנו ממלרים וגו' (שם י"ב ג') ומשה הכה לור ויזובו מים, ובכל התלונות האלה לא מרה לף ה' בהם ובעיני משה לא היה רע, ולף בפידים לומר אל ה' עוד מעט וסקלוני, אבל לא מלינו שדבר קשות אל העם; לולם מהיום לאחר עבו עגל במורב, כמעט סרו מן הדרך והרימו קול תלונה שפך עליהם משה בלא חמתו, וגם יד ה' היתה בהם להעניש באחר נרחה בהתאוותם בקברות התאוה במרגלים ובמעשה קרח ובמי מריבה; לולם אין ספק כי ה' לא יאבדה ולדקתו עומדת לעד, גם משה איש האלהים לא הפך לשנות את עמו מלילה, רק ישן הרחה העם עתה בעגל את ערפו הקשה ודעתו האלוזה, כי לאחרי לאחר רחו עין בעין את כבוד ה' במעמד הנבאר, עוד הוסיפו סרה וילבו לאחרי ההבל ויהבלו,

תרגום אשכנזי

יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: (ח) וְהָיָה כְּצֵאת משֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי משֶׁה עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: (ט) וְהָיָה כְּבֹא משֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם־משֶׁה: (י) וְרָאָה כָל־

העם

עוויגען פֿערלאַנגטע, דער מוסטע הינוים נעהען אין דאַז שטיפֿטסצעלט, וועלכֿעם אוי׳ סערהאַלב דעם לאַנגערם ויאר. (ח) ווען משה הינוים גינג אין דאַז נעצעלט, שטאַנד דאַז נאַנצע פֿאָלק אוף, יערער מאַן בליעב אַן דער טהירע זיינעם צעלטעם שטעהען, אונד זאָ זאַהען זיא דעם משה נאַך, ביז ער אין דאַז צעלט הינין געגאַנגען וואַר. (ט) זאָ באַלד משה אין דאַז נעצעלט הינין געגאַנגען, קאַם דיא וואָלקענזייל הערַאַב, שטאַנד אַן דער טהירע דעם נעצעל. טעם, אונד דיא ערשיינונג אונטערדעטע זיך מיט משה. (י) ווען נון דאַז נאַנצע פֿאָלק

דיא

רש״י

מכאן למנקס פני זקן כמקבל פני שכינה: יצא אל האהל מועד. כמו יולא. דבר אחר והיה כל מבקש ה׳ לפילו מלאכי השרת כשהיו עולים מקיש שכינה מכיריהם׳ לומרים להם הרי הוא בלהלו של משה: (ח) והיה. לשון הווה: כלאת משה מן המחנה. ללכת אל האהל: יקומו כל העם. עומדים מפניו ואין יושבין עד שיכנסה משה: והביטו אחרי משה. לשבח אחרי יולד לשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו: (ט) ודבר עם משה. כמו ומדבר עם משה תרגומו

תרגום אונקלוס

מִן קֳדָם יְיָ נָפֵק לְמַשְׁכַּן בֵּית אוּלְפָנָא דְּמִבָּרָא לְמַשְׁרְיָתָא: (ח) וַהֲוָה כַּד נָפֵק משֶׁה לְמַשְׁכְּנָא קַיְימִין כָּל עַמָּא וּמִתְעַתְּדִין גְּבַר בְּתָרַע מַשְׁכְּנֵיהּ וּמְסַהֲדִלִין אֲחוֹרֵי משֶׁה עַד דְּעָלִיל לְמַשְׁכְּנָא: (ט) וַהֲוָה כַּד עָלִיל משֶׁה לְמַשְׁכְּנָא נָחִית עַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָאִים בְּתָרַע מַשְׁכְּנָא וּמְחַמַּלִיל עִם משֶׁה:

והון

באור

שם, עד שנעשה המשכן: (ח) כצאת משה, מן המחנה ללכת אל האהל: יקומו, כן עשו תמיד, או היו רגילים לעשות, כמו ככה יעשה ליוב (חיוב ת׳ ה׳): (ט) ודבר עם משה, כמו ומְדַבֵּר עם משה, תרגומו ומתמלל עם משה, שהוא כבוד השכינה, כמו ויִשמע את הקול מְדַבֵּר אליו (במדבר ז׳ פ״ט), ולינו קורא מְדַבֵּר אליו, כשהוא קורא מְדַבֵּר, פתרונו הקול

מדבר

המעמר

לכן ראיתי חכמתי הנב״ת, כי לך טוב ליזהר הוא למען הסיר לב האדם ממנו להגיע עמהם נמ״ה הרפה (כמ״ש הרב המבאר בשם הרמב״ן) אולי אז יבוא לבשם הערב, וגם משה עבד ה׳ הבין כי הכל יפה בעתו ועת לרצות ועת לעשות, לכן הסיר עתה העננה ולבש בגדי גאות והדרה לעמו קשות למען תהיה ירחתו על פניהם וישמעו בקולו ולא יוסיפו למרות את עליון, ואחרי ההבעה הזאת הנני לומר כי בעבור זה תקע משה את אהלו עתה מחוץ למחנה כדרך המושל שלא ישכון בתוך העם, ואולי לזה אמר האהל בה״א הידיעה לומר שהיה זה אהל נאמד ונאה יאות לשבת שם שר הלבא ומושל עם, ובזה רמזתי לזה הענין במבוא לספר יהושע ע״ב.

הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ: (ט) וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ

כן

תרגום אשכנזי רכז

דיא וואלקענזייל אן דער טהירע דעם געצעלטעם שטע־הען זאה, זא מאכטען זיא זיך אוף, אונד יערער ווארף זיך פאר דער טהירע זיינעם צעלטעם צום אנבעטען ניע־דער. (ט) דער עוויגע אונ־טערערעטע זיך מיט משה פאן אנגעזיכט צו אנגעזיכט, וויא איין מענש זיך מיט זיינעם פרײנדע אונטערערעט. אלס־דאן קעהרטע משה אין דאז לאגער צוריק; זיין בעדיענטער אבער, יהושע בן נון'ס

זאהן

תרגום אונקלוס

(ט) וַחֲזָן כָּל עַמָּא יָת עַמּוּדָא דַעֲנָנָא קָאֵם בְּתָרַע מַשְׁכְּנָא וַקְיִימִין כָּל עַמָּא וְסָגְדִין גְּבַר בְּתָרַע מַשְׁכְּנֵיהּ: (י) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה מְמַלַּל עִם מְמַלַּל כְּמָא דִי מְמַלֵּיל גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ וְאָתֵיב לְמַשְׁרְיְתָא וּמְשׁוּמְשָׁנֵיהּ

רש"י

ומתמלל עם משה שהוא כנוד שכינת כמו ויצמיח הקול מדב' אליו (במדב' ז') ולימו קורח מדבר (כאו"ח המ"ס) אין כשהוא קורח מדבר (בחיק המ"ס) פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו והדיוט שומע מאליו וכשהוא קורח מדבר (כאו"ח) משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט: (י) והשתחוו. לשכינה: (יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים שדבר עמו הי' משה נב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מי"הכ עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי כי"ז בתמוז נשתברו הלוחות וכי"ט שרף את העגל ודן את החיטאים וכי"ט עלה שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' (שמות ל"ב) עשה שם מ' יום ונקב רחמים שנ' ואתנפל לפני ה' וגו' (דברים ט') וכר"ח שלח ואמר לו ועלית אתה והר סיני לקבל לוחות האחרונות ועשה שם מ' יום שנאמר ואהי שם עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' (שם י') מה הראשונים נתלוו לך הלוחות נתלוו לך אתה תמצא היו נשנים. כי' נחשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי ומסר לו לוחות אחרונות וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד לחד בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד: וגב אל המחנה. תרגומו ותלך לשכינתך לפי שהוא לשון הווה

באור

מדבר בינו לבין עצמו, והדיוט שומע מאליו, וכשהוא קורא מְדַבֵּר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט, (רש"י), ועיין מה שכתוב על זה בפ' נשא (במדבר שם): (י) והשתחוו, לשכינה: (יא) ודבר יי אל משה, ומתמלל עם משה, (רש"י), ובת"ח שלפנינו הנוסח ומלל ה' עם משה, ויב"ע תרגם ומתמלל: פנים אל פנים, אין זה סותר למה שהוא אומר להלן (בפסוק כ"ג) ופני לא יראו, לפי שהכוונה פה שבא אליו הדבור בהקיץ ובמראה לא, לא בחלום חזיון לילה, לא במשל ולא בחידות, כי לפי כתר היטב כתוב ידבר הים אל רעהו, פנים אל פנים, פה אל פה, וכן הוא אומר במקום אחר אל כל ישראל פנים בפנים דבר ה' עמכם (דברים ה' ד'), וגם שם אין הכוונה שראו רחיית הפנים, כמנואר: ושב אל המחנה, לאחר שנדבר עמו הי' משה נב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד: ומשרתו יהושע בן נון נער, הרמב"ע פירש ומשרתו שירות נער, כי יהושע כבר הי' לאיש ואיך יקראהו שכתוב נער, והרמב"ן כתב שכן דרך ל"הק שיקרא כל משרת נער, כי בעל השרה הנכבד הוא

הלוים

תרגום אשכנזי

כי תשא לג

בֶּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: פ רביעי

(יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ ידעתיך

זאהן, דער איהם אלס יונג־ליג אויפֿוואַרטעטע, ענט־פֿערנטע זיך ניט פֿאן דעם גע־צעלטע. (יג) משה שפראך צום עוויגען: זיהע! דוא שפריסט צו מיר: פֿיהרע דיע־זעם פֿאלק הינויף! דוא האסט מיר אבער ניכט בעקאננט גע־מאכט, וואס פֿיר איינען גע־זאנדטען דוא מיט מיר שיק־קען וויללסט, אונד דאך האסט

דוא

רש"י

תרגום אונקלוס

הוום וכל הענין ורלה כל העם ותן ונלנו וקיימין והביטו ומסתכלין והזתמוו וסגדין. ומדרשו ודבר י"י אל משה שיעור אל המחנה לאמר לו לכי נכנס ולאת נכנס אם כן מי יקרנס: (יב) ראה אתה אומר אלי. ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה אומר אלי וגומר ואתה לא הודעתני וגו' ואתה אמרת אלי הנה אתה אומר לי הנה לכני שולח מלאך (שמות כ"ג) לין זו הודעה שאין לכי מסן נה: ואתה אמרת ידעתיך

יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עוּלֵימָא לָא עָדֵי מִגּוֹ מַשְׁכְּנָא: (יב) וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ חֲזֵי דְּאַתְּ אָמַר לִי אַסֵּיק יַת עַמָּא הָדֵין וְאַתְּ לָא הוֹדַעְתַּנִי יַת דִּי תְשַׁלַּח עִמִּי וְאַתְּ אֲמַרְתְּ רביתך

באור

הלים והמזרת לו יקרא נער, וכן גחזי נערו (מלכים ב' ד' י"ב וכ"ה), יקומו נא הנעריס (שמואל ב' ב' י"ד), והנה לדבריו נער תואר כמו פעל בינוני, והטעם ומזרתו יהושע בן נון נער לו מזרת תמיד שלא ימים מתוך האהל והוא דחוק, והנראה שהוא כמו מזרת מזג מנעוריו, שהי' מזרת לותו בעודו נער: בן נון, מירק תמורת סגול, וכן דברי לגור בן יקה (משלי ל' ח'), שבין לילה הי' ובין לילה אבד (יונה ד' י'). והנה כאשר התחיל הכתוב לספר ענין האהל שנטה לו משה הרחק מן המחנה, השלים לספר כל מה שהי' נעוד האהל עם, עד שהוקם המשכן, והתמיד זה עד אחד נניסן על דעת רז"ל, ומשהוקם לא נזכר עמו עוד מאהלו של משה, כי עם מאהל מועד מבין הכרובים, ועתה שב הכתוב לספר מה שהי' בי"ט בתמוז, כאשר עלה משה אל ההר: (יב) ראה אתה אמר אלי, תן עיניך ולבך על דבריך: את אשר תשלח עמי, לת מי תאבר תשלח עמי, אם הוא המלאך הראשון, שכתוב בו כי שמי בקרבו (לעיל כ"ג כ"א). (הרשב"ע והרמב"ן): ואתה לא הודעתני וגו' ואתה אמרת, כפל

הורלת

המעמר

(יב) ויאמר משה, שכבר נאמרו שזה רק השבר מהדבור המוכר בראש הפרשה, כי הנה ה' אמר לו ושלחתי לפניך מלאך, וכבר אמרנו שהכוונה בו שיגרש הגוים האלה ע"י מקרה טבעית ולא יודע לעם כי יד ה' עשתה זאת (ואין זה המלאך המוכר בסוף משפטים הנה אנכי שולח מלאך לפניך, שכבר נאמרנו שם כי שם הכוונה על נביא ה', ולאנס לאלו המפרשים בענין הזה ע"ש בדברי), וע"ז אמר ולא הודעתני את אשר תשלח עמי כלומר שלא רלית להודיע לעמך כי אתה עשית זאת, ולכן כל תחפון שידעו מקודם נאיזה פנים יהיה למען יחשבו שאך יד הטבע פעלה זאת, והלא אתה אמרת ידעתיך בשם כלומר להבנתי לותך להנה נפלאה ע"ד כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו (בראשית י"ח י"ט) ע"ש בבאור, ולכן הודיעני אתה בעלמך את דרכיך ולא

בזמנעית

יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן
בְּעֵינָי: (יג) וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי
חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ
וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ
וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה: (יד) וַיֹּאמֶר
פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ: (טו) וַיֹּאמֶר
אליו

דוא געשפראכן, איך האבע דיך נאמענטליך אויסערזעהען, אונד דוא האסט אויך וואהל געוואגענהייט בייא מיר נע־פונדען. (יג) האבע איך נון וואהלגעוואגענהייט בייא דיר נעפונדען, זאג מאכע מיר דיי־נע וועגע בעקאננט, דאמיט איך דיך ערקעננע, דאמיט איך פערנער וואהלגעוואגע־

הייט בייא דיר פינדע; ערווועגע, דאס דיזעס פאלק דיינע נאציאן איזט! (יד) דער עוויגע שפראך: מיין אונווילליג ווירד זיך לענגן, זאג ווילל איך דיר ווילליגהערן. (טו) יע־

נער

תרגום אונקלוס

רבית בשום ואף אשבחתא רחמין קדמי:
(יג) וכען אם כען אשבחית רחמין קדמך
הודעני כען ית אורח טובך ואדע רחמך
בדיל דאשבח רחמין קדמך וגלי קדמך
ארי עמך עמא הדין: (יד) ואמר שכינתי
תהך ואניח לך: (טו) ואמר קדמוהי אם
ליח

רש"י

ידעתיך בשם. הכרתיך משאר בני לדם בשם מזינות שהרי לומרת לי הנה לונכי נשא לליך בעב הענן וגו' (שם י"ט) וגם בך יאמינו לעולם: (יג) ועתה. אם לומת שמלאתי חן בעיניך הודעני נא לת דרכיך מה שכר לתה נותן למולאי חן בעיניך: ולדעך למען לומלא חן בעיניך. ולדע בזו מדת תגמוליך מה היא מליאת חן שמלאתי בעיניך ופתרון למען לומלא חן למען לכניו כמה שכר מליאת החן: והלה כי עמך הגוי הזה. אלא תאמר ולעשה לותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב הלה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאם לויני סומך על היולאים ממלכי שיתקיימו ואת תשלום השכר אלי בעם הזה תודיעני ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות ואני לייש המקראות על לופניהם ועל סדרם נאתי: (יד) ויאמר פני ילכו. כתרגומו אין אלאך עוד מלאך אלי בעלמי אלך כמו וסניך הולכים בקרב: (טו) ויאמר אליו. זו

באור

הוראת הגופים כמשורר על ההפך ודמות סתירה שבדברים הללו: ידעתיך, הכרתיך משאר בני אדם בשם מזינות, שהרי אמרת לי הנה אנכי שא אלך בעב הענן וגו' וגם בך יאמינו לעולם (שם י"ט ט'). (רש"י): (יג) ועתה, אם אמת שמלאתי חן בעיניך: הודעני נא את דרכיך, דרכי טובך ורחמיך, שאתה מתנהג עם עם ברויותיך, כמה נקדם פניך לרלותך בעת הזעם: ואדעך, ע"י ידיעת דרכיך ומדת הנהגתך: למען אמצא חן בעיניך, בחמת ובתמים, לעת הלורך לעורר הרלון בעת הסתר פנים, וע"י זה תוכל לעלות בקרבנו ולא תכלה אותנו בדרך כמו שאמרת, כי אם תלוך עמנו, נדע להבדיל לאך: וראה וגו', זכור כי הגוי הזה, אשר אני מתפלל בעדו, הוא עמך ונחלתך, אשר בחרת בם להיות לך עם נחלה, ועתה אל תשליכם מלפניך ואל תעזבם ביד זולתך: (יד) ויאמר פני ילכו, פנים יאשר על הכעס כמו

המעמר

בחמלעית חקי הטבע, וכמ"ש הרשב"ם אתה בעצמך תהי' מודיע לנו את הדרך שתרלוני את דרכך ואלך לאחריך עכ"ל, כלומר הלא עמך אשר קנית המה, ולכן מן הראוי לעשות עמהם נפלאות למען יאמינו בך. (יד) פני ילכו, כת"י וכפירש"י ויתר המפרשים שנתרלה לו ה' גם לזה

תרגום אשכנזי

כי תשא לג

אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־
תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה: (טז) וּבַמֶּה יִוָּדַע אֵפוֹא
כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ
הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי
וְעַמְּךָ מִכֹּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה: פ
(יז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם

אח

נער שפראך: זאָ לאַנגע דיין אונווילליג זיך ניכט לעגט, לאַס אונז ניכט פֿאָן דיעזעם אָרטע וועגציעהען. (טז) וואָדורך זאָללטע וואָהל ערקאַננט ווערדען קאָננען, דאַס איך אונד דיינע נאַציאָן וואָהלגעוואָגענ הייט אין דיינען אויגען גענֿונד דען? איזט עס ניכט, ווען דוא מיט אונז גאַהסט? דאַדורך ווערדען ווירד אונז אונטערשיידען, דען, איך אונד דיינע נאַציאָן, פֿאָן יעדער אַנדערן נאַציאָן, וועלכע אויף דעם ערדבאָדען איזט. (יז) דער עווינע שפראַך צו משה: אויך דיעזעם, וואַס

דוא

תרגום אונקלוס

לֵית שְׁבִינְתָּךְ מְהַלְכָא בֵּינָנָא לָא תַּסְקִינָנָא
מִכָּא: (טז) וּבְמָה יִתְיַדַּע הָכָא אֲרֵי אַשְׁכַּחְתְּ
רַחֲמִין קֳדָמָךְ אֲנָא וְעַמָּךְ הֲלָא בְּמֵימְרָךְ
שְׁבִינְתָּךְ עִמָּנָא וְיִתְעַבְּדָן לָנָא פְּרִישָׁן לִי
וּלְעַמָּךְ מְשַׁנֵּי מִכָּל עַמָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא:
(יז) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַף יַת פִּתְגָמָא הָדֵין

רש"י

לכי חפץ כי על ידי מלאך לא תעלני מזה: (טז) ובמה יודע ליפרט. יודע מליצות התן הלוט בלבבך עמנו ועוד דבר אחר לכי שואל ממך שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם עובדי אלילים: ונפלינו לכי ועמך. ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו והפלה ה' בין מקנה מלכים וגו': (יז) גם את הדבר הזה.

שלא

באור

כמו ופניה לא היו לה עוד (שמואל ב' ו' י"ג), והכוונה כמו שתרגם יב"ע, לחתין עד שיעברו פניס של זעס, ואחר כך אניח לך, לעשות בקשתך, שאלך אני בעלמי עמכם: (טו) אם אין פניך הלכים, כל עוד שלא יעברו פניס של קלף: אל תעלנו מזה, וטוב לנו לשבת פה, עד שוב קמתך ממנו, מלעלות על ידי שלים: (טו) ובמה וגו', הנה נודע ונתפרסם חעל העם הזה ועגלו בפרסום גדול, עתה כאחר יצוב לפך וחמתך מעמך ותרלה לותם, רלוי שיוודע גם הרלון בפרסום וגלוי, ובמה יודע זה? כי לם כאחר תלך עמנו, ע"י היתרון הזה לבד, ידעו כל הגויס כי מלאנו חן בעיניך, כי על ידי זה נהי' נפלאים ומעולים ומובדלים מכל העם לאחר על פני האדמה: (יז) גם את הדבר הזה וגו' שלא תעלנו מזה, כי לם לאחרי

שלא־לה

המעמר

לזה ללכת בעלמו ובנבודו עמהם, ובמה שהקשה ל"ב מה זה לאמר מזה עוד לא מין פניך וגו' והלא כבר הבטית לותו ה' על זה? יראה לי שבוונת משה היתה על העתיד, ובקש שלא עוד יוסיפו בני ישראל למרות עליון בליה, ושניאם ה' בחיזהו לותן הטוב בעיניו לך לא יהיה לל מפתיר ולשלוח לותם כיד מלאך שהוא הטבע, כי לז טוב שלא יעלנו מזה, כי לם יתהנם רק ע"פ הטבע במה יודע ליפוע וגו' הלא כל העמים ילכו לאור הטבע. והנה קורא הנעים לא רלית להלאותך בספקות העלומות והשאלות (אשר בבר הרבו המפרשים לדבר שהם) הנופלות בענין סעמוק הזה, ואתה למראה עיניך תשפוע מן שמתי לך דרך, ואתה תחזה לם הלליח ה' בידי לסקל האסילה ולהסיר כל לבן נגף ובלא רכב על דבר לחת, ולם לא ייעב לך דרכי לאחר שלותי, לז שטה מעליו ועבור.

כי תשא לג

אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי
וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם: (יז) וַיֹּאמֶר הַרְאֵנִי
נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ: (יח) וַיֹּאמֶר אֲנִי
אַעֲבִיר כָּל־טּוּבִי עַל־פָּנֶיךָ
וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי
אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־
אשר

תרגום אשכנזי רכט

דוא נעזאגט האסט, ווילל אך טהון, דען דוא האסט געוואנעהמט גנאדע אין מיינען אויגען גע־פונדן, אונד איך האבע דיך נאמענטליך אויס ערזעהען. (יח) משה שפראך היערויף: לאס מיך דיינע העררליכקיט שוין! (יט) יענער שפראך: איך ווילל אללע מיינע גיטע פאר דיר פארביבער ציעהען לאססען, אונד מיט דעם נאמען דעם עווינען פאר דיר
אשר

אויסרופען, וויא איך געוואנען בין, ווען איך בעוואגען בין, אונד מיך ערבארמע,
דעם

תרגום אונקלוס

רש"י

דִּי מַלֵּילְתָּא אַעְבִּיד אֲרֵי אַשְׁכַּחְתָּא רַחֲמִין
קֳדָמָי וְרַבִּיתָךְ בְּשׁוּם: (יח) וַאֲמַר אַחֲזִינִי
כְעַן יַת יְקָרָךְ: (יט) וַאֲמַר אֲנָא אַעֲבִיר כָּל
טוּבִי עַל אַפָּךְ וְאֶקְרֵי בִשְׁמָא דַיְיָ קֳדָמָךְ
וְאֶחוֹן לְמָאן דִּי אֶחוֹן וְאֶרַחֵם עַל מָאן דִּי
ארחם

שלח תשרה שכינתי רק על ישראל לעשה וחין דבריו של בלעם ע"י שריית שכינה שלח נופל וגלוי עינים בגון ואלי דבר יגונב (ליוב ד') שומעין ע"י שלית: (יח) ויאמר הראני נא את כבודך. רחה משה שהיה עת רצון ודברו מקובלי' והוס' לשאול להראותו מרחית כבודו: (יט) ויאמר אני אעביר וגו', הגיעה שעה שתרחה בבודי מה שחרם' לוחך לרחות לפי שאני

רולה ובריך ללמדך סדר תפלה שבשנרכת לנקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות בסבור אתה שלא תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הנור ואתה נתון במערה: וקראתי בשם ה' לפניך. ללמדך סדר בקשת רחמים שלא תבלה זכות אבות וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן וע"י שיזכירו לפני רחום וחנון [יהיו נענין] כי רחמי לא בלים: וחנותי את אשר אחן. לותן פעמים שראוי לחון: ורחמתי. את שלאמרין לרחם ע"כ לא הבטיחו אלא עתים לאנה שאנה

באור

שאתרלה לכם להשרות שכינתי בתוככם: (יח) הראני נא את כבודך, רחה משה שהי' עת רצון לפניו והוסיף לשאול, שירחה לו בתסתקלרי' המאירה את בבודו, ועל ידי זה ידע את דרכיו, בחדם הרואה את פני חברו ומביר בקלסתר פניו את דרכיו ומדותיו, את הזעם ואת הרצון, את הדין ואת הרחמים, כן בקש לדעת ע"י ראיית הכבוד ממש, את דרכי השם ומדות הנהגתו עם בריותיו, בכל שעה ושעה, והי' עקר בקשתו לפי עומק פשוטו של מקרא לטובת הקומה אבל הוא עוסק בהנהגתה, למען ידע לעת הצורך אם הוא שעת רצון לפניו, אם לא, ובמה לעורר רחמיו ותסדיו בדבר החף ובלף הקלף, בחבר יחטאו בניו לו: (יט) אני אעביר כל טובי על פניך, שתשיגני ותתבונן במדת טובי יותר מכל אדם, ועל זה נאמר בכל ביתי נאמן הוא (במדבר י"ב ז'), כי טוב האדם ביתו: וקראתי בשם ה' לפניך, שתקרא לפניך

המעמר

(יח) ויאמר, כפי דרכי הענין הוא, כי לזרי שהבטיח ה' כי פניו ילך עמהם בקש ממנו להראות לו

אֲשֶׁר אֲרַחֵם: (כ) וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל
לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי
הָאָדָם וָחָי: (כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה
מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר:
(כב) וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ
בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ
עד

תרגום אשכנזי

דעמסען איך מיך ערבארמע.
(כ) דער עוויגע פֿיהר פֿארט:
דוא קאַננסט מיין אַנטליטץ
ניכט שויען, דען קיין מענש
שויעט מיך, אונד בלייבט אַם
לעבען. (כא) דער עוויגע
שפראַך פֿערנער: היער איזט
איינע שטעללע בייא מיר, דאַ
קאַננסט דוא אויף דעם פֿעל-
זען שטעהען. (כב) וען נון מיי-
נע העררליכקייט פֿאָריבער
ציעהען ווירד, ווערדע איך דיך אין דיא האָהלע דעם פֿעלזענס טהון, אונד מיינע האַנד

רש"י

לעגה לכל בשעת מעשה לומר לו הנה לנכי כורת ברית הכטיחו שלין מחרות ריקם: (כ) ויאמר לא תוכל וגו'. לף כשתעניר כל טובי על פניך ליני נותן לך רשות לראות לת פני: (כא) הנה מקום אתי. נהר אצל מדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי לשורכך שאטמינך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה' זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ולומר המקום אתי ולינו לומר לני במקום שהקב"ה מקומו של עולם ולין עולמו מקומו: (כב) בשעבור כבודי. כשתעבור לפניך: בנקרת הצור. כמו העיני המגשים הסם תנקר (במדבר ט"ז) יקרוה ערבי נחל (משלי ל') לני קרתי ושתיתי מים (ישעי' ל"ז) גזרה אחת להם: נקרת הצור. כריית הצור: וסכותי כפי. מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו ואגין במימרי כדוי הוא לדיך

באור

לפניך בשם הגדול ומזכור לת מדותי, וע"י הקריאה ההיא וזכר המדות תדע ותשיג דרכי המניוה והרחמים, לין יכולן בשמי מי שתרלה לחון וירוחם כטובי הגדול עת שיחפון לרחם: (כ) ויאמר לא תוכל וגו', כי רלויית הפני' שמלת במרת' ממש לא תוכל לרלותם, כעובד מי: [יראני, בא בפתח גדול תחת קמץ קטן (זהוא הלירי), והרלוי יִרְאֵנִי, וכמוהו פן תדבקני הרעה (בראשית י"ט י"ט), יהכני חיצי (שם כ"ט ל"ב), הנחל ינחילני (ישעי' כ"ו ג'), ודומיהם]: (כא) הנה מקום אתי, נהר אצל מדבר עמך תמיד יש מקום מוכן לי לצלכך, שאטמינך שם שלא תזוק, ומשם תראה מה שתראה, זהו פשוטו. ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר, ולומר המקום אתי, ולינו לומר לני במקום, שהקב"ה מקומו של עולם, ולין העולם מקומו, (רש"י). שמקום יאמר על הענין אצל נו קיום הדבר והתמדת מליאותו, והשם מקיים לת כל נמלא בזאתר פיו שהוא הגלות רלונו וחפלו, לנן הוא מקימו של עולם: (כב) בעבר כבודי, כשתעניר כל טובי לפניך: בנקרת הצור, כתרגומו, במערת טנרא, והוא מגזרת העיני המגשים הסם תנקר (במדבר ט"ז י"ד), יקרוה ערבי נחל (משלי ל' י"ז), לני קרתי ושתיתי מים (מלכי' ב' י"ט כ"ד וישעי' ל"ז כ"ה), כלם לשון כריי' הם: ושכתי כפי, לונקלוס תרגם ולגין במימרי, כלוי הוא לדיך כלוד של מילה שלינו לדיך לשוכך

המעמר

לו כבודו כלומר המדות שנהם יתנהג עמהם, וכאשר העניר ה' לת טובו על פניו ולמר: על רמוס ומנון וגו' השתחוה משה ולמר לם כן הוא הדבר כוודאי לאפון כי ילך לתני בקרבנו, שאם גם עם קשה עורף הוא הלא לתה נשא עון וסלחת לעוניני וגו' לף אם נקה לא תנקה.

עַד־עָבְרִי: (כג) וַהֲסִרֹתִי אֶת־
כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא
יֵרָאוּ: פ חמישי
לד (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים
כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־
הלחת

איבער דיך דעקקען (רמז
הייסט: דיך מין מייכען חמ"ו אעכ"ם
טיגען טוטן נעהאען, חונר פער"ם
היטען, רמ"ח דוח נילט רמ"ח מ"ח
(יט"ן טויעמט), ביז מיינע הערר"ם
ליכקייט פאריבער זיין ווירד.
(כג) ווען איך דען מיינע האנד
פאן דיר נעהמע (רמז הייסט:
דייכען בוקקען מיהוע פרייהייט
(מ"מ), זאלווירסט דוא מיינער
ערשיינונג פאן הינטען נאכ"ם
שויען, מיין אנטליטץ אבער
קאן ניכט געשויעט ווערדען.

לד (א) דער עוויגע שפראך צו משה: הויע דיר צווייא שטיינערנע טאפלען וויא דיא
ערשטען ווארען, זאלווילל איך אויף דיא טאפלען דיא ווארטע שרייבע, דיא
אויף

חרגום אונקלוס

דְּאֶעְבַּר: (כג) וְאַעְדֵּי יַת דְּבַרַת יְקָרִי וְתֶחֱזֵי
יַת דִּבַתְרָי וְדִקְדָמַי לָא יִתְחֲזוֹן:
לד (א) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה פְּסַל לָךְ תְּרֵין
לוּחֵי אַבְנָיָא כְּקַדְמָאֵי וְאֶכְתּוֹב עַל
לוּחַיָא יַת פִּתְגָמַיָא דִּי הֲווֹ עַל לוּחַיָא
קדמאי

רש"י

כנוד של מעלה אחינו לריך לנחך עליו
נכף ממש: (כג) והסירותי את כפי.
ולעדי יח דברת יקרי כשתסתלק הנהגת
כנודי מכנגד פניך ללכת מסס ולהלן:
ורחית את אחורי. הרחהו קשר של תפילין:
לד (א) פסל לך. הרחוהו מחלב ספרינון
מתוך לחלו ואמר לו השכולת
יהי' שלך מסס נחשבר משה הרנה: פסל
לך. לחה שברת הרחשונות לחה פסל לך

לחרון' משל למלך שהלך למדינת הים והניח לרושתו עם השפחות מתוך קלקול השפחון' יצא עליה שם
רע עמד שושנינה וקיע בחובתה לומר שם יאמר המלך להורגה לומר לו עדין חינה לשתך נדק
המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרלה לה לומר לו שושנינה בחוב לה בחיבה לחרת
שנקרעה

באור

עליו נכף ממש, כי שם נאמר פיו שהוא הרצון. והנה הכף כדמות סתר, כאדם המסתיר
עצם השמש נכפו שלא יראנו, ויזק מזהרו, כן לשתיר נעדך, שלא תהרוס להניט נמה שלא
הורשת: עד עברי, עד שתסתלק הנהגת כנודי מכנגד פניך ללכת מסס ולהלן: (כג) והסרתי
את כפי, לחרי שכר לשנור מכנגד פניך, שלא תוכל עוד לרחות רחיית הפנים, לז לסיר
לת כפי מעליך, כתרגומו ולעדי ית דברת יקרי, שלא לסתירך עוד נסתר הכף לשון תוכל
להניט לת לחרי, כי פני לא יראו: ושנין רחיית החמוריים, היא השגת דרכי השם מלד
פעולותיו הנכנדות, כי זה הוא תכלית מה שלפשר לנשרת להשיג מעלם כנודו יתנרך, והשיג
משה רבינו ע"ה ממנו יותר מכל אדם, לפניו לא קם ויחריו לא יהי' אדם שהניע אל מעלתי
הנכנדת בהשגת השם יתעלה וידיעת הדרכים והמדות שכר נהם ינהיג לת הנשרחים, ורחית
הפנים היא השגת השם וידיעת דרכיו מלד עלמותו, והיא נאתי לפשרית לכל נשרח, כי
העלם יתעלם ע"י מוגיו, ואין מוגג מלד עלמותו נשגב ממשיגו, לכן לא יוגג לת עלם השם
יתעלה מלד עלמותו, כי שם הוא בעלמו, וכבר דברנו מזה למעלה נפרשת שמות (ג' ט"ו):

לד (א) פסל לך, לחה שברת הרחשונים, לזה פסל לך לחריס: כראשנים, כמדתם:

הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: (ג) וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר: (ג) וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא: (ד) וַיִּפְס�ֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים: (ה) וַיֵּרֶד

יהוה

תרגום אשכנזי

אויף יענעם טאָפּלען וואַרעם, וועלכע דוא צערבראָכען האָסט. (ג) זייא אויף מאָרגען דאָמיט פֿערטיג, דוא זאָללסט נעמליך מאָרגען דען בערג סיני הינויף געהען, אונד דאָרט אויף דער שפיטצע דעם בערגעס מיך ערוואַרטען. (ג) ניעמאַנד זאָלל מיט דיר הינויף געהען, אויך זאָלל ניעמאַנד געזעהען וועדרען אויף דעם גאַנצען בערג, זאָגאַר דאָז קלייע פֿיעה אונד רינד־פֿיעה זאָלל ניכט וויידען געגען דען בערג הין. (ד) משה הויעטע צוויי שטיינערנע טאָפּלען וויא דיא ערשטען וואָרען, שטאַנד פֿריה מאָרגענס אויף, שטיעג אויף דען בערג סיני, וויא אים דער עווינע בעפֿאָהלען, אונד נאַהם דיא ביידען שטיינערנען טאָפּלען מיט. (ה) דער עווינע ליעס

ר ש י

זנקרעה הילחמה אמר לו המלך לחה קריעת לוחה קנס לה נייר לחר ולחי לכתוב לה נכתב ידי כך המלך זה הקדוש ברוך הוא הזכות לנו ערב רב והזונין זה משה לרוסתו של הקדוש ברוך הוא ישבר לכך נאמר פסל לך: (ב) נכון. מזומן: (ג) ילים לח יעלה עמך. הרחמנות על ידי שהיו נתזוחות וקולות וקהלות שלטה בהן עין

רעה

תרגום אונקלוס

זד

קַדְמָאֵי דִּי תְבַרְתָּא: (ב) וֶהֱוֵי זָמִין לְצַפְרָא וְתִסַּק בְּצַפְרָא לְטוּרָא דְסִינַי וְתִתְעַתַּד קָדָמַי תַּמָּן עַל רֵישׁ טוּרָא: (ג) וֶאֱנָשׁ לָא יִסַּק עִמָּךְ וְאַף אֱנָשׁ לָא יִתְחֲזֵי בְּכָל טוּרָא אַף עָנָא וְתוֹרֵי לָא יִרְעוּן לֶקֳבֵיל טוּרָא הַהוּא: (ד) וּפְסַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא כְּקַדְמָאֵי וְאַקְדֵּם מֹשֶׁה בְצַפְרָא וּסְלֵיק לְטוּרָא דְסִינַי כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָתֵיהּ וּנְסֵיב בִּידֵיהּ תְּרֵין לוּחֵי

אבניא

באור

על חלחח, כפל הסס נמקום הכנוי, כי כן דרך לשות הלשון: (ב) נכון, זיכלה מלאכתו היום, ויהי' מזומן למחר: ונצבח לי, שיהי' נלב שם וימתין עד שיגלה עליו ממ"ה הקב"ה: (ג) ואיש לא יעלה עמך, שלח יעלו עמו זקני ישרחל, כאשר עשו בלשות הרחצונים: בכל ההר, לף בתחתיתו מקום מעמד העם ברחצונה: אל מול ההר ההוא, מנגד הרחק ממקום הכבוד, כי ברחצונים לח קוזהרו רק על הגניבה, והחמיר במתן הלשות החלו יותר ממעמד הרחשון, כי קי' המעמד הזה למשה לבד בזכותו ובזמלתו, וגדול יפי' הכבוד הנגלה

יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם
וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה: (ו) וַיַּעֲבֹר
יְהוָה עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה יְהוָה
אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־

חסד

איין אַללמעכטיגער נאָטט, אַללבאַרמהערציג אָונד אַללגנעדיג, לאַנגמיטהיג, פּאָן אונ׳

תרגום אונקלוס

אַבְנָיָא: (ה) וְאִתְגְּלִי יְיָ בַּעֲנָנָא וְאִיתְעַתַּד
עִמֵּיהּ תַּמָּן וּקְרָא בִּשְׁמָא דַּיְיָ: (ו) וְאַעְבַּר יְיָ
שְׁכִינְתֵּיהּ עַל אַפּוֹהִי וּקְרָא יְיָ יְיָ אֱלָהָא
רַחֲמָנָא וְחַנָּנָא מַרְחִיק רְגָז וּמַסְגֵּי לְמֶעְבַּד

טבון

מחריך לפו ולינו ממהר ליפרע שמת יעשה מצוה: וכב חסד. לנריכים חסד שלין להם זכיות

תרגום אשכנזי רלא

זיך אין איינער וואָלקע הערַאב, שטעללטע זיך ביא איהם היז, אונד ריעף אים נאַמען דעס עוויגען, (ו) נעמליך דיא ער- שיינונג דעס עוויגען צאָג פַּאר כישה פַּארבייא, אונד ריעף: דער עוויגע איוט אונפַּערגע- דערליך! דאַז עוויגע וועזן!

רש״י

רעה לין לך יפה מן הנניצות: (ה) ויקרא בשם ה׳. מתנמינן ויקרא בשמת ה׳: (ו) ה׳ ה׳. מדת רחמים היא לפני קודם שיחטא יהא לאחר שיחטא ויצוב: אל. אף זו מדת רחמי וכה״א אלי אלי למה עזבתני (תהלים כ״ב) ולין לומר למדת הדין למה עזבתני אך מנת שי נמכילתא: ארך אפים. ארך לפיס.

באור

על ההר האחרון יותר מן הראשון: (ה) ויתיצב, יש מפרשים הענן נתילב, כי השם הי׳ עונר, ולין צורך לזה, כי לאחרי שאמר וירד, יתכן לומר נתילב על הפסקת הירידה, כי שם עמד עד שעבר לפ״נ: עמו, עם משה שהי׳ נלב שם, כדנתיב ונלבת על ההור: ויקרא בשם ה׳, נעל הסנמים העמיד תיבת בשם נטעם מפסיק, ויהי׳ לדעתו כאלו כתוב ויקרא ה׳ בשם, ואולם לין כן דעת לונקלוס שחרגם וקרא בשמת ה׳, ורש״י ז״ל הסכים עמו: (ו) ויעבר ה׳ על פניו, לקיים מה שאמר לו אני אעביר כל טובי על פניך, ולונקלוס תרגם ואעבר ה׳ שכינתיה על אפוהי: ויקרא, ת״י וללי משה ואמר, הי׳ רמוז בעיניו שיהי׳ השם קורא השם, וכבר נאמר למעלה וקראתי בשם ה׳ לפניך, והנכון כפשוטו שהשם הוא הקורא המודיע דרכיו ומדותיו למש׳ עבדו, ומלמדו הלוך יקרא: והנה הקריאה הזאת היא הנוכרת בפסוק הקודם ויקרא בשם ה׳, והוא על דרך כלל ופרט, שעתה הוא מפרש, הלוך היתה הקריאה ההי׳ ומה קרא: ה׳ ה׳, השם הראשון הוא נושא המאמ׳ והשני הנשוא, כלומר השם הוא השם, והטעם שתכלית כל מה שיסופר על הנושא הנכנד הזה, וכל מה שעתיד לבעל בספתים לו לשם ב בפתיחה מעלמותו, הוא השנות הנושא ההוא בעלמו, הוא הוא, וכן אמר להי׳ אשר אהיה, אני אני הוא, והציון הזה עמוק עד מאד, ולפי פשוטי כך ענינו, העלם ההיה והוה ויהיה הנמלא ליעראל בעת לרותם, הוא העלם ההוא נלי שנוי ותמורה ונמלא לקוראיו תמיד, אני אני הוא, אני הוא קודם שיחטא האדם, ואני הוא אחר שיחטא ויצוב: אל, תקיף ויכול על כל: רחום, המרגיש עלבון ונפשו הומי׳ בנרת זולתו יקרא מרחם, ואם יתעורר ע״י זה להושיע, נלי תקות גמול, כי אם להטיב לנושע, יקרא חנון, כי התינה היא התכונה בנפש להטיב לזולתו למענו, לא לטובת המטיב. והנה השם לבדו הוא רחום וחנון ולא יאמר על שום נברא שהוא רחום וחנין, כי אם מרחם וחונן, וכן יאמר עליו לבדו שהוא ארך אפים, ועל זולתו יאמר שהוא מאריך אף, ומה נכבד הטעם בזה למניניו: ארך אפים, הינו ממהר ליפרע מעושה הרע, לולי יצוב אליו וירחמהו: ורב חסד ואמת, ת״ח ומסני למעבד טבון וקשוט כי מלת ורב תצרת בעבור לחברת, כאלו אמר ורב חסד, ורב אמת, והחסד הוא הטובה הנאה מגדול לקטן ממנו ונריך אליו ובל״ח (גמרא)

לו

כי תשא לג

חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ (ז) נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים
נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא
יְנַקֶּה פֹּקֵד ׀ עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים

תרגום אשכנזי

אונ ענד ליבער הולר אינד
טרייע, (ז) דער זיינע הולד
דעם טויזענדסטען געשלעכט
נאך אויפבעהעלט, דער מיט
סעטהאט, אבפאלל אינד זינ
דע פערגיבט, דער אבער
ניכטס אהנע אהנדונג הין נע
הען לעסט, פיעלמעהר דיא מיסטעטהאט דער עלטערן היימזוכט אן קינדערן אונד
קינ

רש"י

זכיות כל כך: ואמת. לשלם שכר טוב לעושי רצונו: (ז) נוצר חסד. שהקדים עושה לפניו: לאלפים. לשני אלפים דורות: עונות. אלו הזדונות: פשעים. אלו המרדים שהקדים עושה להכעיס: ונקה לא ינקה. לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט וכשהוא מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים: פוקד עון אבות על בנים. כשהולכי' מעשה

תרגום אונקלוס

טָבָן וּקְשׁוֹט׃ (ז) נָטַר טִיבוּ לְאַלְפֵי דָּרִין
שָׁבִיק לַעֲוָיָן וְלִמְרוֹד וּלְחוֹבִין סָלַח
לְדַחַיְבִין לְאוֹרַיְיתֵיהּ וְלָדְלָא חַיְבִין לָא
מְזַכֵּי מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין וְעַל בְּנֵי
בנין

מנקה הוא לשבים ולא ינקה לשאינן שבים: פוקד עון אבות על בנים. כשחוזרי' מעשה
לאבותיהם

באור

לו (הולר), והאמת הוא האמונה (טרייע) בל"ח, לקיים דברו ולשלם שכר טוב לעושי רצונו, ויאמר עליו ית' שהוא רב חסד ואמת, שהוא מקור החסד והאמת, והמדות הללו בלי שעור ותכלית הם עצמותיות לו, וכן מתורגם בל"ח: (ז) נצר חסד, שומר וזוכר חסדו, כענין שיאמר זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים ק"ח ג'): לאלפים, לשני הדור הראשי יקראו שלשים, והדור הרביעי יקראו רבעים, ולשני הדור החלף יקראו אלפים, כן פי' הרשב"ם נפ' יתרו (לעיל כ' ו'). ורש"י ז"ל פי' לאלפים, לשני אלפים דורות: עון, מדרש עוה, מעשה מעוות יקרא עון (בל"ח מיספעטהאט), ונושא לו סובל העון ההוא, אם הוא החוטא, או הגורם לחטוא, עליו לתקן המעוות, או לסבול עונש, כמו ולכליו עונו ישא (ויקר' י"ט ח'), הענין יסבול עונשו ונשא את עונה (במדבר ל' י"ו), העונש יסור מעליה ויהי' עליו, כי הוא הגורם לחטוא, ואם הנושא את העון הוא מי לשר חטאו לו, אין המעוות צריך לתקון כלל, וזה הוא מענין הסליחה והמחילה: ופשע, כמו שתרז"ל פשעים אלו המרדים, וכן הוא לומר מלך מואב פשע בי (מלכים ב' ג' ז'), לו תפשע לננה (שם ג' ח' כ"ב וד"ה ב' כ"ח י'), והיא הילילה בשרד מרשות המושל בלדק, בל"ח (מבפאון): וחטאה, כוללת כל מחשבה וכל מעשה בשגגה, כי הקולע ואינו כוון אל המטרה לשר הילג לו לירות אליו, הוא חוטא, כמו קלע בחבן אל השערה ולא יחטא (שופטים כ' י"ו), וכן העושה מעשה או חושב מחשבה בלתי נכונה אל התכלית, שהוא לשרי הלדם הנלחי', הוא חוטא (פאהלן בל"ח), והמעשה או המחשבה ההוא תקרא חטא, חטאת או חטאה (פאהלטריט, זינדע) [ומלת וחטאה היא שם המקרה כמו חטאת, לף שהטי"ת דגושה, כמו וכענות העגלה חטאה (ישעיה ה' י"ח), ואינה כמו בחמלנה החטאה (עמוס ט' ח'), שהיא שם תאר, ושאר שמות המקרה בשרש זה הנאים בה"ח בסוף, החי"ת נהם נז"פ והטי"ת רפוי']: ונקה, על דרך הפשט ונקה הוא שם הפועל כמו שם ענה תענה (לעיל כ"ב כ"ג), והכוונה שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט, וכן מתורגם בל"ח, כי פרעון העון בל"ח (מהנדונג), רק למדו חז"ל ממלות ונקה לא ינקה, מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים, על כן הוסמה מלת ונקה ממספר המדות: פקד עון אבות, גם היא מדת רחמי', שאינו נפרע מן החוטא בפעם אחת, אף שאינו מוותר לו לגמרי כי אם פוקד עוונו להפרע ממנו בלדק ובמשפט, אחת אחת, על בנים ועל בני בני' וגו', והכוונה כשחוזרין מעשה לאבותיהם בילדיהם, כמו שפיר' במקרא לאחר
לשנאי

וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־
רִבֵּעִים: (ח) וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד
אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ: (ט) וַיֹּאמֶר אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא
אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף
הוּא וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ
ונחלתנו

תרגום אשכנזי רלב

קינדעס, קינדערן אים דריטן אונד פֿיערטען געשלעכט.
(ח) משה אילטע, נייגטע זיך צור ערדע, ווארף זיך הין צום אנבעטען, (ט) אונד שפראך: דא איך גנאדע אין דען אויגען מיינעס העררן געפֿונדען, זא מאג דאך מיין הערר זעלבסט מיט אונז גען העז, עם איזט צוואר אין האלושטארריגעם פֿאלק, אל־

ליין פֿערגיב אינזערע מיסעטהאטען אונד זינדען, אונד נים אונז צו דיינעם אייגענ־
טהום

תרגום אונקלוס

רש"י

בְּנִין מָרְדִין עַל דַּר חֲלִיתָאֵי וְעַל דַּר
רְבִיעָאֵי: (ח) וְאוֹחִי משֶׁה וּכְרַע עַל אַרְעָא
וְסָגִיד: (ט) וַאֲמַר אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין
קֳדָמָךְ יְיָ תְּהָךְ כְּעַן שְׁכִינְתָּא דַיְיָ בֵּינָנָא
אֲרֵי עַם קְשֵׁי קָדָל הוּא וְתִשְׁבוֹק לְחוֹבָנָא
ולחטאנא

לבנותיהם נידס שכנר פי' במקרא לאחר לבנתי: על רבעים. דור רביעי נמלאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות לאחת לאלפים מלות שבמדה טובה הוא לומר ונכר חסד לאלפים: (ח) וימהר משה. כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד ויצתחו: (ט) ילך נא ה' בקרבנו. כמו שהנטית מלאר שאתה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא וימרו בך ואתרת על זאת כן תלכך בדרך אתה תסלח לעוונינו וגו' ים

כי

באור

לבנתי, והנה אלו הם שלש עשרה המדות שזכרו חז"ל, כי ה' ה' הם שתים, כי הפס הנכנד לף הוא ממספר המדות, ומלת אל שלישית, ורחום רביעית, וחנון חמישית, ואחר לאלפים שתית, ורב חסד שביעית, ורב אמת שמינית, נצר חסד לאלפים תשיעית, נשא עון עשירית, ונקה פשע עשתי עשרה, נשא אתה שתים עשרה, כי הנשיאות לינו הוא בעון ופשע וחטאה, לכל נכל לאחד ענין מיוחד לו, לכך יקרוא כל אחד מדה בפני עלמה, ונקה שלש עשרה, וכל הנאמר לאחר כך הוא פירוש לנשיאות העון, כי על הדרך הזה הוא נושא, כי הוא פוקד עון אבות על בני' וגו': (ח) וימהר משה, כשראה שכינה עוברת ושמע המדות הנכנדות האלו מפי הגבורה, שהם כלם חסדים ורחמים לף על העושה בזדון ופושע במלכו ואלהיו, הבין מזה שכבר עברה שעת החרון, ושנתרלה הפס לישראל נרלוי גמור, מיד נפל על פניו והשתחוה, בהודות והלל לה', והתחנן לו כמו שיבא, וכ"ת היכושלמי ואקד על לרעת ואודי ואנא: ויקד, מפעלי הכפל מגזרת קדקד, שפס קדקדו בארץ, על משקל ויתם הכסף (בראשית מ"ז ט"ו), ויקדו כמו ויתמו (דברים ל"ד ח'): (ט) כי עם קשה ערף הוא, כשטוטו מלשון דהף, התפלל לפניו שילך בקרבם, בעבור שהם עם קשה ערף, כי לאחר שנתרלה להם הקב"ה, הי' הוא טוב לקושי ערפם יותר ממלאך, ומבקש להגדיל טובם יותר, כי הם עמו ונחלתו, ובאחר בשעת הכעס הי' נוח להם שישלח לפניהם מלאך, בעבור שהם עם קשה ערף, כמו שאמר בן אכלך בדרך (לעיל ל"ג ג'), כן בשעת הרצון טוב להם שכינה, בעבור שהם עם קשה ערף, שהחל החנון והרחום יחונן וירחם על עבדיו. (הרמב"ן): וסלחת לעוונינו ולחטאתנו, מרוב הענוה שהיתה במשה הכניס נפשו עם ישראל, ואמר לעוונינו ולחטאתנו, ולא הזכיר פשעינו, בעבור

גודל

וְנִחַלְתָּנוּ׃ * (י) וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי
כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה
נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־
הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־
הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־
מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר

אני

עורקענע, וויא ערשטוינליך דיא טהאטען דעם עוויגען

וועלט

תרגום אונקלוס

וּלְחַטָּאנָא וְתַחְסִנָּנָא׃ (י) וַאֲמַר הָא אֲנָא
גָּזַר קְיָם קֳדָם כָּל עַמָּךְ אַעְבִּיד פְּרִישָׁן
דִּי לָא אִיתְבְּרִיאוּ בְּכָל אַרְעָא וּבְכָל עַמְמַיָּא
וְיֶחֱזֵי כָּל עַמָּא דִּי אַתְּ בֵּינֵיהוֹן יָת עוֹבָדָא
דַּיְיָ אֲרֵי דְחִיל הוּא דִּי אֲנָא עָבֵיד עִמָּךְ׃

רש"י

טהומע אן. (י) יענער שפראך: זיהע! איך מאכע איינען בונד (רמז הייסט: נעבע דיר דיא פערזיכערונג), פאר דען אוינען דיינעם נאנצען פאלקעם ווילל איך ווונדער טהון, דערגלייכען אויף דער גאנצע ערדע אונד אונטער אללען נאציאנען ניכט נעשעהען זינד, דאמיט דאז גאנצע פאלק, אונטער וועלכעם דוא ביזט,

כי תשא לד

רש"י

כי במקום חס: ונחלתנו. ותננו לך לנחלה מיוחדת זו היא בקשת ונסלחנו לחני ועמך שלח תזרה שכינתך רק על ישראל: (י) כורת ברית. על זאת: לעשות נסלחות. לשון ונסלחנו שתהיו מובדלים מכל האומות עובדי אלילים שלח תזרה שכינתו עליהם:

לת

באור

גודל מעלתו שלח יתכן שיפצע. (הרשב"ע): ונחלתנו, יג"ע תרגמו כמו ותנחלנו, ותחסיננו ית לרעיא דקיימית לאהתותך [וכן פי' הרשב"ע בפסוק לחנו ינחלו לכם (במדבר ל"ד י"ג), על דעת המדקדקים], ורש"י ז"ל פי' ותתננו לך לנחלה מיוחדת, זו היא בקשת ונסלחנו לחני ועמך, שנהי' מובדלים מזה מכל האומות, שלח תזרה שכינתך עליהם [וכן פי' הרד"ק בשרשים שרש נחל שכל שהם מפעל הקל הם פעלים יוצאים אל פעול לאחד לכך והוא הנחלה וכו', ופירוש וסלחת לעוונו ולחטאתנו ונחלתנו, תנחל לותנו שנהי' נחלתך כמו שתאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (דברים ל"ב ט'), והם עמך ונחלתך (שם ט' כ"ט), וכו' והכבד יולף לשנים פעולים ע"ש, ור"ל בין מבנין פָּעַל ובין מבנין הפעיל, כפי הרגילות שהניח שכ], וכן מתורגם נל"ח: (י) כרת בריח, כמו שיאמר בפרשה הבאה (פסוק י"ג), כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית, והם התנאים הכתובים מתחלת שמר לך עד סוף הפרשה, ונענול זה תכתוב לך הלוחות השניים, ויהו' בשטר עדות, לנטחון על זאת שאלך עמכם, ואסלח לכם ואנחול אתכם לעם נחלה, נאשר התפללת לפני, וגם את הדבר הזה שדברת אעשה, נגד כל עמך אעשה לך הפלאה, שיתמהו עליו כל רואיך, וידעו כי נתתי מהודי עליך, שלח עשיתי כן מיום שנבראתי שמים וארץ, וזהו דבר קרינות הפנים, ובתוב במותו לח נהתה עינו ולח נס לחה (דברים ל"ד ז'), פסק תולדת כל הזקנים, ועשם תאר לח נברלו בכל הארץ, לח נשמע זה בגויים. ולח יתכן לפרש שינטיח לעשות עם ישראל עתה נפלאות תאר לח נברלו מקודם בכל הארץ ובכל הגויים, כי לח נעשו להם נפלאות גדולות לאחרי זה יותר ממה שנעשה עמהם מתחלה בהברים ועל הים, לבל נברלו ונעשו עמהם מתחלה יותר גדולות, שלח שה שנאמר ירמוז על הפלח שיעשה עם משה נגד כל העם: כי נורא הוא, כהכתיב ויירלו מגשת

המעמר

לך (י) הנה אנכי, מעתה מלח ה' למשה לת כל משלולות לנו וכרת עמו ברית לעשות עמהם נפלאות לתר לח נברלו, ורלו כל העם לת מעשה ה' כי נורא הוא ויאמינו בו, ואת היתה כל תוק נפש משה כאשר הבטתי למעלה.

אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ׃ (יא) שְׁמָר־לְךָ אֵת
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם הִנְנִי גֹרֵשׁ
מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי
וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃
(יב) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית
לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא
עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ׃
(יג) כִּי אֶת־מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־
מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרָיו
תְּכָרֹתוּן׃ (יד) כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה
לְאֵל אַחֵר כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל
קַנָּא הוּא׃ (טו) פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית

לְיוֹשֵׁב
ר׳ רבתי

תרגום אשכנזי רלג

זינד, וועלכע איך פֿיר דיך טהון וועדע; (יא) בעאַכטע צו דיינעם אייגענען בעסטען, וואַס איך דיר היוטע גיבע! איך טרייבע פֿאָר דיר אויס דאַז פֿאָלק אמרי, כנעני, חתי, פרזי, חוי אונד יבוסי. (יב) היטע דיך, דאַס דוא קיינען בונד מאַכסט מיט דעם בעוואָהנער דעם לאַנד דעם, וועלכעם דוא מיט קריעג בעציעהעסט, ער מעכטע דיר איינע שלינגען וועדען (דאַז הייסט: דיך מיט פֿערדערבען טטילגען). (יג) איהר זאָללט פֿיעלמעהר איהרע אַלטאָרע נייעדערריסען, אַיהרע בילדזיילען צערברעכען, אונד איהרע אַיגע נייעדערהויען; (יד) דען דוא זאָללסט פֿאָר קיינעם אַנדערן גאָטטליכען וועזען פֿערנהרונג נייעדערפֿאַללען, דען דער עווינע פֿיהרט אויך דען נאַמען אייפֿערער, ער איזט אין איפֿערפֿאָללער גאָטט, (דער קיינען כעבען זיך ווידען קאַן). (טו) וועז דוא נון איינען בונד

תרגום אונקלוס

ר ש י

(יא) טָר לָךְ יַת דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין
הָא אֲנָא מְתָרִיךְ מִן קֳדָמָךְ יַת אֱמוֹרָאֵי
וּכְנַעֲנָאֵי וְחִיתָאֵי וּפְרִיזָאֵי וְחִיוָאֵי וְיבוּסָאֵי׃ (יב) אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תְגַוַּר קְיָם לְיָתְיָב
אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלַיִל עֲלָהּ דִּילְמָא יְהֵי לְתַקָּלָא בֵּינָךְ׃ (יג) אֲרֵי יַת אֲגוּרֵיהוֹן תְּחָרְעוּן
וְיַת קָמָתְהוֹן תְּחַבְּרוּן וְיַת אֲשֵׁירֵיהוֹן תְּקַצְּצוּן׃ (יד) אֲרֵי לָא תִסְגּוֹד לְטַעֲוַת
עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ קַנָּא שְׁמֵיהּ אֵל קַנָּא הוּא׃ (טו) דִּילְמָא תְגַזַּר קְיָם לְיָתְיָב אַרְעָא

(יא) לית הלמורי וגו'. עם לומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם: (יג) לחצריו. הוא לילן שעונדים לותו: (יד) קנא שמו.

באור

תלוי (לקמן פסוק ל'): (יא) שמר לך, לטובתך, כי בכל מלות העם טובה לעוסיהם: גרש, מהכנין הקל, והיה פעל יולא, וכמה תלאובה וגרושה (ויקרא כ"א י"ד), והנה זאת הפרשה דומה לפרשת הנה אנכי שלח מלאך (לעיל כ"ג כ'), עם הפרש שהיה למעלה ממנה, והכוונה שיזהרו מל התנאים הרעותי, לבד התנה עמהם בלותות הרעותים: (יב) השמר לך, זה כמו לא תשתחוה לאלהיהם (שם כ"ד): (יג) כי את מזבחתם, כמו כי הכם תהרסם (שם): [מזבחתם, והן מבנתם, נתים בינוי הנקבות לבד, שלא כמנהג, ועל המנהג מזבחותיהם מנחתיה': אשרי, כל עץ שעובדי' תחת לו נוטעי' לותו לבנוד מי שעובדי' לותו נקרא תאשרה]: (יד) קנא שמו, מקנא ליפרע ולינו מוותר, וזהו כל לשון קנאה, לותו בנקמתו ופורע מעוזניו, (רמ"י). וכבר בארנו נמקו' לחר (שם כ' ה') ענין הקנאה, שהוא הקלף על החולק כבוד והבנה לבלתי ראוי, ומונע לותם מן הרעוי להם: (טו) פן הכרה, כמו לא תניח להם ולאלהיהם ברית

תרגום אשכנזי

לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ: (טז) וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לִבָּנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן: (יז) אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ: (יח) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם:

כל

מאכסט מיט דעם בעוואהנער דעם לאנדעם, אונד זיא דען מיט איהרען גאטטערן אונצוכט טרייבען, אונד איהרען גאטטערן אפפער שלאכטען, זא מאנכער קאננטע דיך איני לאדען, אונד דוא פאן זיינעם אפפער עסכען, (טז) דוא ווירדסט אויך פאן זיינען טעכטערן פיר דיינע זאהנע אוים זוכען, אונד ווען דען זיינע טעכטער מיט איהרען גאטטערן אונצוכט טריעבען, זא ווירדען זיא אויך דיינע זאהנע אונצוכט מיט איהרען גאטטערן פערפיהרען. (יז) מאכסט דיר איבערהויפט קיינע גאטטער פאן מעטאלל גענאסכען. (יח) בעאבאכטע דאס פעסט דעם אונגעזויערטען ברא דעם! זיעבען טאגע זאללסט דוא אונגעזויערטעם ברא עסכען, וויא איך דיר געבאטען האבע, צור בעשטימטען צייט אים אהרענמאנאט, דען אים אהרענמאנאטע ביזט דוא אוים

מצרים

תרגום אונקלוס

ר ש י

מקנח ליפרע ולישנו מוומר וזהו כל לשון קנאה לוקח בנקמנו ופורע מעוזניו: (טו) ואכלת מזבחו. כשנזר תאמין עונג בתאכילתו ואני מעלה עליך כמודה שעונדתם שמתוך כך תאמר בא ולוקח מבנותיו לבניך: (יח) חדש האביב. תדש

וְיִטְעוּן בָּתַר טָעֲוָתְהוֹן וְיַדַּבְּחוּן לְטָעֲוָתְהוֹן וְיִקְרוֹן לָךְ וְתֵיכוֹל מִדִּבְחֵיהוֹן: (טז) וְתִסַּב מִבְּנָתְהוֹן לִבְנָךְ וְיִטְעַיְן בְּנָתְהוֹן בָּתַר טָעֲוָתְהֶן וְיַטְעַיְן יַת בְּנָךְ בָּתַר טָעֲוָתְהֶן: (יז) דַּחֲלַן דְּמַחְצָא לָא תַעְבֵּיד לָךְ: (יח) יַת חַגָּא דְּפַטִּירַיָּא תִּטַּר שַׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא דִּי פַקֵּידְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַּאֲבִיבָא אֲרֵי בְיַרְחָא דַּאֲבִיבָא נְפַקְתָּא

ממצרים

באור

(שם כ"ד ל"ב), והוסיף לפרש פן תכרת ברית וגו' וזנו בנתיו: ואכלת מזבחו, כשנזר תאמין עונג בתאכילתו, ואני מעלה עליך כמודה שעונדתם, שמתוך כך תאמר בא ולוקח מבנותיו לבניך, (רש"י). ולדעת הרמב"ן זהו מזהרה לחוכל תקרובת ע"ז, וכן פירושו, פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם, כי יזנאו להם תמיד, ופן יקרא לך ואכלת מזבחו, ופן תקח מבנותיו לבניך, והנה כלן לאזהרות נמשכות בלאו הראשון שבהן' פן תכרת ברית: (יז) אלהי מסכה, הוסיף פה אזהרה, שעבור מעשה העגל, שלא יעשו לפי' במחשבת שמים לותו תייר לפניהם: (יח) את חג המצות, הזכיר ענין שלש הרגלים, כמו שזכר בפרשה העליונה, ומטעם ידוע כי בא לאחר לאזהרת ע"ז, כאשר בארנו שם: [אשר צויתיך, תמסר הכ"ף כאשר לעיל, וכן ת"ל ויכ"ע]: חדש האביב, שם הנכון, שהתנוחה מגזרת גיאולה:

כל

כי תשא לה

(יט) כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה: (כ) וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם:

ששת

תרגום אשכנזי רש"י

מצרים געגאַנגען. (יט) אַל לעם ערשטלינג דער געבערה מוטטער געהאָרט מיר צו, אויך וואַס דיין פֵּיעה אַן מענט ליבען יונגען ווירפט, דאַז ערשטלינג פֵּאַן איינעם אֶכסען אונד פֵּאַן איינעם שאַפֵּע. (כ) דאַז ערשטלינג איינעם עזעלם זאָללסט דוא מיט איינעם שאַפֵּע לאָזקויפֵּען, ווען דוא עם אַבער ניכט לאָזקויפֵּעסט, זאָ מוסט דוא איהם דאַז גענוק צערבראָכען. דיא ערשטגעבאָרנען דיינער זאָהנע זאָללסט דוא לאָזקויפֵּען; מאן זאָל ניכט פֵּאָר מיר ערשיינען לעער (וְהנע חָפּפער).

תרגום אונקלוס

מִמִּצְרָיִם: (יט) כָּל פָּתַח רַחַל דִּילִי הוּא וְכָל בְּעִירָךְ דִּיכְרִין תַּקְדִּישׁ בְּכוֹר תּוֹר וְאִמָּר: (כ) וּבוּכְרָא דַּחֲמָרָא תִּפְרוֹק בְּאִמְּרָא וְאִם לָא תִפְרוֹק וְתִנְקְפֵיהּ כָּל בּוּכְרָא דִּבְנָךְ תִּפְרוֹק וְלָא יִתְחָזוֹן קֳדָמַי רֵיקָנִין: (כא) שָׁתָּא יומין

רש"י

הנכור שהתנולה מנכרת נביזולה: (יט) כל פטר רחם לי. נחלם: וכל מקנך תזכר וגו'. וכל מקנך לאו תזכר נפטר שור ושה לאו יפטור זכר את רחמה: פטר. לשון פתיחה וכן פוטר מים רחצית מדון (משלי י"ז) ת"יו של תזכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת: (כ) ופטר חמור. ולא שאר בהמה טמאה: תפדה בשה. נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים: וערפתו. עורפו נקופין הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יוסף ממונו: כל בכור בניך תפדה. ה' סלעים פדיונו קלוב שנ' ופדויו מבן חדש תפדה: ולא יראו פני ריקם. לפי פשוטו שלמקרא

באור

(יט) כל פטר רחם לי, נחלם, והנה זכר הנכורות, לפי שגם הם זכר ליליות מלרים, כמו המועדים: וכל מקנך תזכר וגומר, וכל פטר שור ושה לאו תזכר תזכר מקנך, לאו יפטור זכר את רחמה: פטר, לשון פתיחה, וכן פוטר מים רחצית מדון (משלי י"ז), כן פירש"י, וכן ת"י ויב"ע, ולחרי הדקדוק במקומות לחרים מהנחוב שגת נהם הלשון הזה, וכן נמם שהרגילו חז"ל להשתמש בפטור הפך החיוב, ירלה שהורלתו הכוללת ענין שלוח הדבר המעובב, ופתיחת המסגר לאו עלרו, לו הסרת המונע לאו על ידו נתעבב לבלתי עשות מה שנטבעו לעשו', לאמר כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות (ד"ה ב' כ"ג ח'), לא התירם לנבת לאכל עבנם, פוטר מים הוא המשלח ומסיר העקולים המעכבים לותם לבל יהיו נגרים בדרכם. יפטירו בשפה (תהלים כ"ב ח'), ישלחו בשפה כל מה שבלבם לדבר. ולאחרי שהמחוייב בדבר אין לו רשות לעשות הפך מובו, הנה הוא כמו בלוח ועלור ע"י החיוב ההוא, והסכו שלוח ואפשי מן החוב, והוא פטור. וכן יתפרש פטורי' כי יומם ולילה עליהם במלאכה (ד"ה א' ט' ל"ג), פי' פטורי' מאחר מלאכות כי במלאכת העיר היו מתעסקים יומם ולילה, כל"ח (פרייח, נחז, נחז, נעזעסטען), וכן פטר רחם, שלוח הרחם, כאשר נפתח עליהם תחלה: חוכר, בנין נפעל, וכח כאן מקנה בלשון נקבה, כלומר תהי' נזכרת, שיהיו נפרטים ממנה הזכרים. ולדעת המתרגמים לונקלוס ויב"ע מלת תזכר לווי לנוכח, דכרין תקדים: (כ) ופטר חמור, ולא שאר בהמה טמאה: תפדה בשה, נותן שה לכהן, והוא חולין ביד כהן, ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים. (רש"י): וערפתו, תהרגהו נקופין ממול ערפו: כל בכור בניך תפדה חמש סלעים פדיונו קלוב, שנאמר ופדיו מבן חדש תפדה (במדבר י"ח י"ו): ולא יראו פני ריקם, כשתעלו לרגל

המעמר

(יט) כל פטר, אין ספק כי דברי הרב המבאר נכונים מאד, ומסכימים עם דעת הרד"ק בשרשים ע"ש,

תרגום אשכנזי

כי תשא לך

(כא) זעקס טאגע קאנסט דוא
ארבייטען, אבר זיעבענטען טאג
נע אפער זאללסט דוא פייערן,
זעלבסט צור צייט דעם פפלי
גענם אונד דער ערנדטע
זאללסט דוא פייערן. (כב) דאז
וואכענפעסט זאללסט דוא
האלטען, דאז פעסט דער
ערשטלינגע פאן דער וויצענ
ערנדטע, וויא אויך דאז פעסט
דעם פרוכטאיינברינגענם, וועו דאז יאהר זיינען קרייזלויף בעשליעסט. (כג) דרייא מאהל

(כא) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר
תִּשְׁבֹּת: (כב) וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה
לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף
תְּקוּפַת הַשָּׁנָה: (כג) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים

בשנה

ים

חרגום אונקלום

ר ש י

יוֹמִין תִּפְלַח וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תָּנוּחַ
בְּזִרוֹעָא וּבַחֲצָדָא תָּנוּחַ: (כב) וְחַגָּא
דְשָׁבוּעַיָא תַּעֲבִיד לָךְ בְּבוּרֵי חֲצַר חִטִּין
וְחַגָּא דְכֹנָשָׁא סְיָפָקָא דְשַׁתָּא: (כג) תְּלַת

לבר נפני עלמו הוא ולימו מוסב על הנכור
אלון נמלות נכור רחיית פניס לגל לזכרת
לזרת היא וכאשלו ל־גל לרחות לא ילדו
פני ריקם מנוה עליכם לזכיר עילה
רחיית פניס. ילפי מדרש נרייתא מקרא
יתר הוא ומופנם לנזרה שוה ללמד על
הענקתו של עבד ענרי שהוא ה' שלעים מכל מין ומין בסדרון נכור במסבת קדושין: (בא) בחרים
ובקציר תזכיר. למה נזכר חרים יקציר ים מרכיתיהו לומרים על חרים של ערב שביעית הנכנס לשביעית
וקציר של שביעית היולך לשלקי שביעית ללמד שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו שבת ימים
תעבוד וביום השביעי תשבות ושבות' שבת היתה שהרי לך יש שנה שהחרים והקציר לשור ולחן
לריך לומר חרים וקציר של שביעית שהרי כבר נלמד שדך לא תזרע ונומר (ויקרא כ"ה) וי"ת שלישו
מדבר שלא בשנת וחרים וקציר שהזכר בו לומר לך מה חרים רשות אף קציר רשות יולך קציר העומר
שהיה מנוה ודוחה לת השבת: (כב) בכורי קציר חטים. שלתה מביא בו שני הלחם מן החטים:
בכורי. שהיה מנחה ראשונה הנלקה מן החדש של חטים לשקדש כי מנחת העומר הנלקה בשבת מן
השעורים היה: וחג השבועות. בזמן שלתה לוסף תבואתך מן השדה לבית לשיפה זו לשון הכנסה
לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך: תקופת השנה. שהיה בראשית השנה בתחילת השנה הנלקה:

תקופת

באור

לרחות, לא ירלו פני ריקם, כי אם תניאו עולה לרחיית הפני': (א) ששת ימים תעבד,
כתוב בתורת כהנים (לעיל כ"ג י"ב), ושמך השבת לזה המלות ולקדוש בכורות, שהם זכר ליליאת
מלרים, וכן השבת, כמו שנאמר בדברות השמרות וזכרת כי עבד היית וגו' על כן לוך ה'
אלהיך לעשות לת יום השבת (דברי' ה' ט"ו): בחריש ובקציר תשבת, ע"ל השבת הזכר
חרים וקציר שהם עקר חיי האדם וכ"ש לזכר מלחמות: (כב) וחג שבעת, הוא חג הקציר
שזכר למ"ל (לעיל כ"ג ט"ו): בכורי קציר חטים, חג שלתה מביא בו בכורי קציר חטים
לשתי לחם, והיא המנחה הראשונה הנלקה מן החדש חטים לשקדש, כי מנחת העומר הנה'
בשבת מן השעורים היה: וחג האסיף, כשלסוף תבואתך מן השדה לבית, כמו ואספתו אל
תוך ביתך (דברים כ"ד י'): תקופת השנה, לשון מזיכם וה קשה, והנה כת"י ורשב"ם פירשו

תקופת

ה מ ע מ ר

ע"ש, לך לשמה מלוע לא הניח גם מעיין הוה פשוטי לילים (מ"ת ו' י"ח) שלפ"ם הכוונה
שהחרמים יפשטו וילקו למון.

בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי
הָאָדֹן ו יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
(כד) כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ
וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד
אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת
אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׃ (כה) לֹא־תִשְׁחַט
עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין

לבקר

תרגום אשכנזי רלה

אים יאהרע זאלען אללע דיינע מאננספערזאנען ערשיינען פאר דעם העררן, דעם עוויגען, פאר דעם גאטטע ישראל'ס; (כד) דען איך ווערדע דעלקער פאר דיר אויסטרייבען, אונד דיינע גרענצען ערווייטערן; דעננאך זאלל זיך ניעמאנד דיין לאנד גלוסטען לאססען, ווען דוא הינוף גאהעסט פאר דעם עוויגען דיינעם גאטטע צו ערשיינען דרייא מאהל אים יאהר. (כה) שלאכטע מיין אפפער גילט בייס געוויערמען ברא,

דע, אונד פאן דעם אפפער דעם איבער שרייטונגספעכטעם זאלל ניכטס דיא נאכט הינ׳

תרגום אונקלוס

רש״י

זְמִנִין בְּשַׁתָּא יִתְחֲזוֹן כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל׃ (כד) אֲרֵי אָתֵרֵיךְ עַמְמִין מִן קֳדָמָךְ וְאַפְתֵּי יָת תְּחוּמָךְ וְלָא יְחֲמֵיד אֱנָשׁ יָת אַרְעָךְ בְּמִסְקָךְ לְאִיתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא׃ (כה) לָא תְכוּם עַל חָמֵיעַ דַּם נִכְסַי וְלָא יְבִיתוּן

לצפרא

תקופת. לשון מסינה והקפה: (כג) כל זכורך. כל הזכרים שבך. הרגה מלות נתורה ולמדו וקבלו ויש בהם שלש פעמי' ולרבע לחייב ולענוש על מנין לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהם: (כד) מוריש. כתרגומו לחריך וכן בחל רם (דברים ג') וכן ויורש את הלמורי (במדבר ל"ב) לשון גרושין: והרחבתי את גבולך. ואחה רואה מג׳ת הנחירה ולהיך ימול ליחות לפני חמיד לכך אני קושע לך שלש רגלים בלנה: (כה) לא תשחט וגו׳. לא תשחט את הפסח

ועדיין חמן קיים לזבוח לו לזרק לו לאחד מבני חבורה: ולא ילין. כתרגומו אין לינה

באור

תקופת השנה תחלת השנה הבאה, ולמעלה הוא לומר בגלות השנה (כ"ג ט"ז), והטעם לפי' כי תקופת השנה מתדבקת, וסוף השנה העברה הוא תחלת השנה הבאה. ותונקלוס ויב"ע תרגמו כמשקי דשת', לפי הכוונה. ויתכן לפרש תקופת השנה, כשתלים השנה את הקפתה, וכן מתורגם בל"ח: (כג) את פני האדון ה' אלהי ישראל, הוסיף בפרשה הזאת אלהי ישראל, בענין דבר הענל: (כד) כי אוריש, כתרגומו לחריך, וכן החל רם (דברים ג' כ"ד ול"ח), וכן ויורש את הלמרי (במדבר ב"ח ל"ג), לשון גרושין: והרחבתי את גבולך, ושמא תחמר ערי הגבול ויחוקים המה מניח הנחירה, ולהיך לעזנם לעלות לירושלים, לעפ"כ לחי מנטייהך שלא יחמד חיש את חרלך: ולא יחמד וגו', כל כך לחלה חימה בלב הזכרים, עד שלא יחמדו לקחת את הערי' הנעזבים מיושביהם, כחשר יעלו כל הזכרים לירושלים. וכבר הודעתיך (לעיל כ' י"ג) ענין החמדה, ונמה יבדל מענין התחוה. שהתחוה בלב ותחמדה מקושרת עם המעשה, כי הנה לחן ספק שיתחוו הלומות ליבם את החרן הטובה ההיא, ולולם בעבור הלימה והספק שתהי' עליהם, יבקשו ולא יחמדו לקחתה במעשה: (כה) לא תשחט על חמץ וגו', לא תשחט את הפסח ועדיין חמן קיים נבית לחד מבני החבורה: [דם זבחי, לא תזבח הזבח ולא תזרוק דמו על חמן, ולחז המקיח דרך קלרה, וכן במקימות רבים]: ולא ילין וגו', כפי פשוטו יהיה בכל החג שלא ילין עד הבקר מן הבשר, כי הבותר ממנו עד בקר

לַבֹּקֶר וְעֲלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר: (ג) וְאִישׁ לֹא יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־נֹכַח הָהָר הַהוּא: (ד) וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים: (ה) וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: (ו) וַיַּעֲבֹר יְהוָה עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: (ז) נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים: (ח) וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ: (ט) וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: (י) וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ: (יא) שְׁמָר־לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: (יב) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ: (יג) כִּי אִם־מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרָיו תְּגַדֵּעוּן: (יד) כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא: (טו) פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ: (טז) וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לִבְנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן: (יז) אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ: (יח) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם: (יט) כָּל־פֶּטֶר רָחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה: (כ) וּפֶטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: (כא) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת: (כב) וְחַג שָׁבֻעוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה: (כג) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדוֹן יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (כד) כִּי אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה: (כה) לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח: (כו) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ שביעי

(כז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל: (כח) וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת

את

שריעב אויף דיא טאַפֿעלן דיא וואָרטע דעם בונדעם, נעהמליך דיא צעהן געבאָטע.

אלס

תרגום אונקלוס

לְצַפְרָא בַּר מְמַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חִגָּא דְּפִסְחָא: (כו) רֵישׁ בְּכוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתֵי לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב: (כז) וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּתַב לָךְ יַת פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין אֲרֵי עַל מֵימַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין גְּזַרִית עִמָּךְ קְיָם וְעִם יִשְׂרָאֵל: (כח) וַהֲוָה תַמָּן קֳדָם יְיָ אַרְבְּעִין יְמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן לַחְמָא לָא אֲכַל וּמַיָּא לָא אִישְׁתִּי וּכְתַב עַל לוּחָיָא יַת פִּתְגָמֵי קְיָמָא

עשרא

רש"י

מועלת נרחם המזבח ואין ליתה חלב בעמוד השחר: זבח חג הפסח. לתוריו ומכלן לחתה למד לכל הקטר חלבים ואברי: (כו) ראשית בכורי אדמתך. מצוות המינין החמורים בצבת תרלך תרן מטה ושעורה וגפן וגו' ודבש הוא דבש תמרים: לא תבשל גדי. לזהירה לבשר בחלב ובלשה פעמים בתוב בתורה לחד לאכילה ולחד להנאה ולחד לאיסור בישול: גדי. כל ולד רך במשמע ולף ענל וכבש ממה שהולרך לפרש בלמה מקומות גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע: בחלב אמו. פרט לעוף שאין לו חלב שאין לאסורו מן התורה חלק מדברי סופרים: (כו) את הדברים האלה. ולא לתה רשאי לכתוב תורה שבעל

באור

בחם יצרף ומן החלב שלא יקריב לותו חלק עד הבקר, ותרגום תרגם על החלב העולה לגבוה (וכן פירש"י ז"ל על החמורין), כי הוא החב, כאשר אמר שם (כ"ד י"ח), ולא ילין חלב חגי עד בקר, כי כל המלות החלו שנויות. (הרמב"ן): (כו) ראשית וגו', פירשתי למעלה בס' משפטים (שם י"ט): (כז) כתב לך וגו', לוה שיכתוב בספר תורי הברית החדשה לחר ברת עתה עם ישראל והם הדברים החמורים בפרשה זו הגני גרת מפניך וגו': כי על פי הדברים האלה, שלא תלכו תחרי אלהים תחרים ולא תכרתו ברית ליושב הארץ, ולא תתחתנו בם וגו': (כח) ויכתב על הלחת, לינו חוזר על משה, כי אם על השם, כי כן אמר, וכתבתי

על

אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים:
(כט) וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי
וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה
בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע
כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ:
(ל) וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו
ויראו

תרגום אשכנזי רלו

(כט) אַלס משה הערונטער גינג פֿאָן דעם בערגע סיני, דיא ביידען טאַפֿלען דעם צייג־ניססעם האַטטע משה אין דער האַנד, אַלס ער פֿאָן דעם בערגע הערונטער גינג, וָאָ וואוסטע משה ניכט, דאַס דיא הויט זיינעס אַנגעזיכטעס שטראַהלען וואַרף, וויל דער עוויגע מיט איהם גע־שפראָכען האַטטע. (ל) אַלס אהרן אונד אַללע קינדער ישראל'ס משה

וויראו

אַנזאַהען, אונד זיהע! זיין אַנגעזיכט וואַרף ליכטשטראַהלען פֿאָן זיך, דאַ פֿירכטע־טען

תרגום אונקלוס

עַשְׂרָא פִּתְגָמִין: (כט) וַהֲוָה כַּד נְחִית מֹשֶׁה
מְטוּרָא דְּסִינַי וְתַרְתֵּין לוּחֵי דְסַהֲדוּתָא בִּידָא
דְמֹשֶׁה בְּמֵיחֲתֵיהּ מִן טוּרָא וּמֹשֶׁה לָא יְדַע
אֲרֵי סְגֵי זִיו יְקָרָא דַאֲפוֹרֵי בְּמַלָּלוּתֵיהּ
עִמֵּיהּ: (ל) וַחֲזָא אַהֲרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת מֹשֶׁה וְהָא כְּגֵי זִיו יְקָרָא דַאֲפוֹהִי וְדַחִילוּ
מלאתקרבא ׃

רש"י

פה: (כט) ויהי ברדת משה. כשהניח לוחות שחרותות ביום הכפורים: כי קרן. לשון קרנים שהאור מנהיק ונולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני הוד הללו אמרו מן המערה שנתן הקדוש ברוך הוא

ידו

עמיה: (ל) וחזא אהרן וכל בני ישראל. את משה והא כגי זיו יקרא דאפוהי ודחילו

מלאתקרבא ׃

באור

על הלחת (לעיל פסוק ז'), וכן במשנה תורה ועל ההרה ושני הלחת בידי, ויכתב על הלחת (דברים י' ג' וד'): (כט) ברדת משה, כשהניח לוחות שחרונים ע"הכ: קרן, לשון קרנים, כמו קרנים מידו לו, שהוא כפל לשון אל ונגה כאור תהי' (חבקוק ג' ד') שניהם לשון היולא מגוף המאיר נקרא קרן, על שם שהוא מנהיק ונולט כמין קרן, והכוונה שהזהירו פניו כזהר הרקיע, מהוד ה' לשבר האליל עליו בדברו אתו, וכן תרגם לנקלום לכי סגי זיו יקרא דאפוהי: בדברו אתו, הטעם בדבר אתו הטעם: (ל) וירא אהרן, שהוא הרחם:

וכל

המעמר

(כט) ויהי ברדת, כבר התעורר הרמב"ן מדוע לא נעשה לו היקר הזה כאשר עלה בתחלה להר ה' ירקה? ותירץ הוא מה שתירץ עיין בדבריו, לולם גם פה לך במסלה לשוטי לי ולומר: הנה קודם מעשה העגל לא חסן משה כלל ניקר הזה לשבר יביא ירקה בלב העם, (כמו שנאמר ויירקו מגשת אליו) כי רק בהתחתם לא בירקתם פשקה נפשו, אבל עתה כאשר למדנו הבין כי נכון הוא להניח ירקת הכבוד בלבבם למען ישמעו ויירקו, ולבן נתן ה' עליו מהוד קדשו. ואולי יש לשבר הדעת הזאת עם דעת הרשב"ץ שהניח בשם המפרשים ז"ל: ויש לומרים שהאור היה מתחדש בפני משה בכל עת שהיה בא אל אהל מועד וידבר עם ה' והיה יולא ונאור עומד כל זמן שהיה מדבר אל ישראל דברי השם ובכלותו יפיס המסוה שידע שיקוד האור ויעשנו פניו כאשר היה, וזה יהיה גרעון למשה שם ירקו ישראל פניו בלי אור ע"כ היה משים המסוה. עכ"ל.

תרגום אשכנזי

וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו: (לא) וַיִּקְרָא
אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן
וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
אֲלֵהֶם: (לב) וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ כָּל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ בְּהַר סִינָי:
(לג) וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן

טען זיא זיך, צו אים הין צו טרעטען. (לא) משה אבער ריעף אים נען צו, דא קעהרט טען זיא צו אים צוריק, אהרן אונד אללע פירשטען אונטער דער נעמיינע, דא רעדעטע משה מיט אים נען. (לב) הער נאך אבער טראטען אללע קינד דער ישראל'ס הינצו, אונד ער בעפאהל איהנען אללעס, וואס דער עווינע מיט אים נערעדעט האטטע אויף דעם

על

בערגע סיני. (לג) אלס משה מיט איהנען אויסנערעדעט האטטע, טהאט ער אינע

בע

רש"י

ידו על פניו שנאמר ונכותי כפי: (לא) וייראו מגשת אליו. נח ורחם כמה גדול כחם של עניות שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהי לומר ומרחם כנוד ה' כחם תוכלת נרחם ההר לעיני בני ישראל (שמות כ"ד) ולא ירחים ולא מזדעזעים ומשעבו לת העגל אף מקרני הודו של משה היו מרחיעים ומזדעזעים: (לא) הנשיאים בעדה. כמו נשיאי העדה: וידבר משה אליהם. שליחותו של מקום ולשון הוא הוא

כל הענין הזה: (לב) ואחרי כן נגשו. אחר שלמד לזקנים חזר ומלמד המשנה או ההלכה לישראל. תנו רבנן כיצד סדר המשנה משה היה לומד מפי הגבורה ובא אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן ויושב לו לשמאל משה ובנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הן יושב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן ונכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לגדדין ונכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ניד כל העם אחד ניד הזקנים שנים ניד בני אהרן שלשה ניד אהרן לרבעה וכו' כדאיתא בעירובין: (לג) ויתן על פניו מסוה. כתרגומו בית אפי לשון ארמי הוא בגמרא סוי לכת ועוד בכתובות היה קל מסוה לאשה לשון הבעה היה מסתכל בה אף כאן מסוה נגד הניתן כנגד הפרלוף ובית העינים ולבעוד קרני ההוד שלא יזוזו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום מדבר עמו עד לאחו ובלאת יצא בלא מסוה:

ודבר

באור

וכל בני ישראל, שילחו לקרות משה נדולתו: (לא) ויקרא אלהם משה, שהיו שנים לתורנית מרוב הפחד, וקרא להם שישובו אליו: הנשאים בעדה, כמו נשיאי העדה: וידבר משה אלהם, בשרם נסליחות עונם, ובלוחות שהיריד: (לב) ואחרי כן, כאחר רחו כל בני ישראל כי הוא מדבר עם הנשיאים, נגשו כלם: ויצום וגו', בהר סיני, והוא עשרת הדברות השניות שניתן לו, וכל תנאי הברית מתחלת שבר לך עד סוף הפרשה: (לג) ויכל וגו' ויתן, כאחר כלה

עַל־פָּנָיו מַסְוֶה: (לד) וּבְבֹא מֹשֶׁה
לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֶּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת־
הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יְצֻוֶּה:
(לה) וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי
מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה
עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֶּר
אִתּוֹ: ס לה (ה) וַיַּקְהֵל

משה

תרגום אונקלוס

(לד) וְכַד עָיֵיל מֹשֶׁה לָקֳדָם יְיָ לְמַלָּלָא
עִמֵּיהּ מַעְדֵּי יַת בֵּית אַפּוֹהִי עַד מִפְּקֵיהּ
וְנָפֵיק וּמְמַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דִּי
מְתַפַּקְד: (לה) וַחֲזַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת אַפֵּי
מֹשֶׁה אֲרֵי כְּנֵי זִיו יְקָרָא דְּאַפֵּי מֹשֶׁה וּמֵתִיב
מֹשֶׁה יַת בֵּית אַפֵּי עַל אַפּוֹהִי עַד דְּעָיֵיל
לְמַלָּלָא עִמֵּיהּ:

תרגום אשכנזי רלז

בעדעקונג פֿאָך זין נעזיכט.
(לד) ואָ אַפֿט אבער משה פֿאָר
דען עווינען קאָם, מיט איהם
צו רעדען, נאָהם ער דיא בע־
דעקונג אָב, ביז ער וויעדער
הינוים גינג; אַלכדאן גינג ער
הינוים, אונד רעדעטע מיט
דען קינדערן ישראל'ס, וואָס
איהם געבאָטען ווארדען.
(לה) דאָ זאָהען דיא קינדער
ישראל'ס דאָז אַנגעזיכט
משה'ס, דאָס עם שטראָהּ־
לען וואַרף; הערנאָך אַבער
טהאָט משה וויעדער דיא בע־
דעקונג פֿאָר דאָז נעזיכט, ביז
ער וויעדער הינין גינג מיט
דעם עווינען צו שפרעכען.

רש"י

(לד) ודבר אל בני ישראל. ורזו קרני
ההוד בפניו ובזהות מסחלק מהם והזיב
לת המסוה על פניו: (לה) עד בואו לדבר
תו. ובשבת לדבר תתו נוטלו מעל פניו:

לה (א) ויקהל משה. למחרת יום
הכפורים כשירד מן ההר
והוא לשון הפעיל שאינו לוסף לנשים
בידי' שלח הן נלמדין על פי דבורו ותרגומו
ותכנים

באור

כלה לדבר לתם הענין החזר ונתן וגו': מסוה, כתרגומו בית לפי, בנד הייתן בנגד הפרלוף ובית העינים (ומרפא בל"ן), ויב"ע והירושלמי תרגמו סודרא, וכ"פ הרשב"ם והרלב"ע, ולמדו כי כמוהו ובדם ענגים סיתה (נרלזית מ"ט ו"ן), ובתב הרלב"ע כי הוי"ו פעמים נרלית ופעמים נסתרת, כמו עֹלָתָה (תהלים ל"ב י"ו), וְעוֹלָתָה (ליוב ה' י"ו); עול ימים (ישעיה ס"ה כ'), גם עוליס (ליוב י"ט י"ח); לל תוך המתנה (דנרים כ"ג י"ג וי"ב), גם ויתר לותם בְּתָוְךָ (נרלזית ט"ו י'); ולדעת הרשב"ם והרד"ק הם שני שרשים. ולכשוב קרני ההוד, שלא יזוז הכל מהם, פי' ניתן המסוה כנגד', ונוטלו בשעה שהי' מדבר עם ישראל, ובשעה שהמקום מדבר עמו: (לד) ובבא משה, לשון הווה, כן הי' משמעו תציל, וכן מתורגם בל"ן: לשני ה', לל לתהל מועד: יסיר את המסוה, לדבר עם הקהל פנים לל פנים: עד צאתו, מן התהל, ונלתתו יהי שלח מסוה: ויצא ודבר וגו', שגלוי הפנים דבר שליהם לת דבר ה', ורזו קרני ההוד המזהירים בפניו: (לה) וראו בני ישראל ונומר, לחרי שרזו בני ישראל לת קרני ההוד בפניו בעודו מדבר עמהם, הזיב לת המסוה על פניו, כשהוא מסתלק מהם, עד שתו לדבר לתו, ובשבת לדבר לתו, עם השכינה, נוטלו מעל פניו:

לה (א) ויקהל משה, למחרת י"הכ, כשירד מן ההר, וכ"כ הרמב"ן שיתכן שהי' זה ביום מחרת נדתו, לחרי שנתרלה להם הקב"ה, ונתן לו הלוות השניות, ובכת עמו

תרגום אשכנזי

ויקהל לה

לה (א) משה ליעם דיא גאנצע געמיינע דער קינדער ישראל׳ס פֿערזאמלען, שפּראך צו איהנען: דיעזעם זינד דיא דינגע, וועלכע דער עוויגע צו פֿערפֿערטיגען בעפֿאהלען האט. (ב) זעכס טאגע אבער דארף נור האנדערקארבייט גענאכט וועדען, אבער דער זיבענטען טאג זאל אייך היילינגטהום

שבת

זיין

רש״י

תרגום אונקלוס

ואכנים: (ב) שבת ימים. הקדיש להם לזהרת שבת לגזוי מלאכת המשכן לומר שחינו

לה (א) וְאַכְנֵישׁ מֹשֶׁה יַת כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אִלֵּין פִּתְגָמַיָּא דִּי פַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד יַתְהוֹן: (ב) שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבִיד עֲבִידָתָא וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְהֵי לכין

באור

ברית מדשה שילך בקרנם, הנה חזרו לקדמותם ולחכת כלותם, ובידוע שתהי׳ שכינתו ביניהם, כענין שלוהו תחלה, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (לעיל כ״ה ח׳), לכן הקהילם עתה לגותם על מלאכת המשכן: כל ערך, לף הנושים, כי כלם התנדבו במלאכת המשכן: אלה הדברים, המשכן וכל כליו וכל עבודתו, על כן אמר לעשת לתם, כמו שתרגם התשכנזי (זיא נופֿערפֿערטיגען), וזהו שאמרו רז״ל במכילתא רבי אומר להגיד שלשים ושנע מלאכות שנאמרו למשה על סה, לפי שכל המלאכות החלה היו במשכן, וכיון שפרע להם לת כלם נאמרו אלה הדברי׳ וגומר, והזהירם לת״כ שלא יעשו בשבת, הרי הזהירם על סה על כל ל״ט מלאכות: (ב) ששת ימים, הקדיש להם לזהרת שבת למלאכת המשכן, לומר שאינו דוחה לת השבת, (רש״י). וכתב הרמ״ם י״מ הקדיש לאו דוקא, אלא קישטא דמלתא קאמר, דהא לפי׳ אלא הקדיש נמי מצינו למידק זה, מדסמך לזהרת שבת למלאכת המשכן, דכה״ג דרשו רז״ל בפ״ק דיבמות (דף ה׳ ע״ב), ומייתי לה רש״י בפרשת קדשים (ויקרא י״ט ג׳), סמך שמירת שבת למורא האב לומר לא״פ שהזהרתיך על מורא האב, אם אמר לך חלל לת השבת, אל תשמע לו, ואלו הי׳ הקודש הוא הדוחה, ה״ל למדרש לישנא אחרינא אם אמר לך לניך חלל לת השבת, תשמע לו. ע״ש שהאריך על דבריהם, וחזר וכפל לת דבריו בפרשת קדשים, ועל פי דרכיו אין למיון בין שני אלו הדרשות כלל, ואלא יפיל אם ענין הקדימה, כמו שאלא יפול כאן ענין הסמיכות, לפי אשם כלל שני הלוויי׳ נאמר אחד ונפסוק אחד וחברם עם וא״ו העטוף, לים אמו ואביו תיראו ולת שבתתי תשמרו, משא״כ כאן לאחרי שהזהירם על השבת, התחיל בפסוק ד׳ נאמר בפני עלמו, ויאמר משה וגו׳, ולווה על מלאכת המשכן, וא״כ אין הסמיכוי׳ הללו דומות כלל, ואף אם לא מענין הסמיכות לבד דרים, כמ״ש הרא״ם ז״ל, אלין בסמיכות לבד הכרע מי ידחה לת מי, ואולם מסיפא דקרא הי׳ למפיק לה, דקאמר אני ה׳, כלכם מיניס נכבודי, אתה ואניך ואמך, כמ״ש רש״י אם מנרייתא דיבמות, וכן כאן מענין הקדישה גרידא לא ידענו אם הקודם דוחה לת המאוחר, או המאוחר לת הקודם, אלא לאחרי שהקהילם על דבר מלאכת המשכן, לפרע להם המלאכות הנריכות לעבודתו, כמ״ש למעלה בפי׳ אלה הדברים אשר ציוה וגו׳, והתחיל בזהרת השבת, אלא היתה כלל מענין הכוונה והתכלית, אשר בעבורה הקהילם, אין זה כי אם לומר אשת ימים תעשה מלאכת אלה הדברים בעבודת המשכן, אשם ל״ט המלאכות, ולא ביום השביעי, שהוא קודש לה׳. וכ״כ הרמב״ן והרא״ש ז״ל, הטעם שהשם ציוני שתעשו מה שתומר לכם והוא הזהיר אתכם, אע״פ שמעשה שמים

אתם

ויקהל לה

שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה
בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת: (ג) לֹא־תְבַעֲרוּ
אֵשׁ בְּכָל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת: פ
(ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר: (ה) קְחוּ מֵאִתְּכֶם
תרומה

תרגום אשכנזירלח

זיין, איין פֿייערטאַג דער ערשטען קלאַסע דעם עווינגען צו עהרען, ווער אַן דעמזעלבען טאָג דער האַנדווערקסאַרבייט פֿערריכטעט, זאָלל געטערטעט ווערדען. (ג) איהר זאָללט אין אַללען אייערן ווינטערוואָהנונגען אַם שבת קיין פֿייער אַנצינדען. (ד) משה שפּראַך פֿערנער צו דער גאַנצען געמיינע דער קינדער ישראל'ס, וויא פֿאָלגט: דיעזעם האַט דער עווי-

גע בעפֿאָהלען, אייך צו זאַגען: (ה) נעהמט פֿאָן דעם אייעריגען איינע העבע אויף

דעם

תרגום אונקלוס

ר ש "י

לְכוֹן קוּדְשָׁא שַׁבָּא שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ כָּל
דְּיַעֲבֵד בֵּיהּ עֲבִידְתָּא יִתְקְטֵיל: (ג) לָא
תְבָעֲרוּן אֵישָׁתָא בְּכָל מוֹתְבָנֵיכוֹן בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא: (ד) וַאֲמַר מֹשֶׁה לְכָל כְּנִשְׁתָּא
דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר דֵּין פִּתְגָמָא דִי פַקִּיד יְיָ לְמֵימָר: (ה) סָבוּ מִנְּכוֹן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם

שלום מיניס לעצות, הזמרו לכם שלא תעשו מעשה בשבת, והעובר בפני עדים ימיתוהו בית דין, ובמקום לחר יפרש שהוא בסקילה: (ג) לא תבערו אש, בענין שנאמר בחג המצות לא תעשה מלאכה (דברים ט"ז ח'), ואין לוכל נפש בכללו, לחר עשה בשבת לא תבערו גם לאפות לחם ולבשל בשר, כי האש לורך כל מאכל, ורז"ל לחמרו במדרש לאסור להם הדלקת הנר, הטמנת החמין ולעשות מדורה בשבת, לפי שהאפי' והבשול בשר נאסר להם כמה שנאמר את לחר תאפו את ולת לחר תבשלו בשלו (לעיל ט"ז כ"ג), לכל המלאכות הללו הן הנאות לגוף, והן מעונג השבת, ולפי לאסר לעשותם מבעוד יום, ויעלה על הדעת שיהיו מותרות, לכך נאמר לא תבערו גם, לאסור את הכל. ולרבותינו עוד בו מדרש בתלמוד, מפני שלא לאמר כל העושה בו כל מלאכה יומת, להניח לא לורך לוכל נפש או הנאת הגוף, או שיאמר כל המבעיר גם בכל מושבותיכם ביום השבת יומת, לאמרו שילמה הבער' להקל להיותה בלתו לחוד, ויש לומרים שילמה לחלק, שייייב העובר על כל מלאכה ומלאכה בפני עלמה: (ד) ויאמר, עמה החל לפרש לכל העדה מה שלומו הפס: זה הדבר אשר לוה ה', לי לאמר לנס, (רש"י), וכן מתורגם בלשון תשבחה, והוא מדוקדק מאד בלשון הכתוב לפי שלי לאפשר לפרש לאר לוה ה' לנס, ובלור מלת לאמר בלאשר תבואר בכל מקום, כמו בדברים החלה (ויק פֿוֹלגט) שהרי לאמר לא"כ קשה מלתנס, והם דברי משה לקהלונלים, לא דבר הפס אל משה, כדלוי לאמרי מלת לאמר, שיסודרו הדברים כמות שנאמרם המדבר אל השומע, לכך הולרך רש"י לזכרנו לברכה להוסיף מלת לי לאמרי הלוי, ולפרש לאמר לנס: (ה) קחו, הפך תנו, רק בהיות מ"ם לאמרי גזרת לקיחה, הנה היא כמו נתינה, קחי נא לי

מעט

הסעמר

לה (ה) קחו, עיין בלאור. והנה אין ספק לדעתי שנפל טעות בדברי הראב"ע וכ"ל: רק בהיות למ"ד לאמר גזרת לקיחה ולא דבריו אין לריכין בלאור, כי נאמת אין מן הלורך

ויקהל לה

תרגום אשכנזי

תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: (ו) וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: (ז) וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: (ח) וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר

דעם עוויגען צו עהרען, וואס יעדער אויס דער מילדע זיינעם הערצענס בעווילליגט, זאלל ער ברינגען, דיא העבע נעהמליך, דיא דעם עוויגען נעווייהט ווירד, נאלד, זילבער אונד קופפער, (ו) אויך בלויע, פורפורראטהע אונד האכרא, טהע וואללע, ליינען, גארן אונד ציעגענהאארע, (ז) ראטה, געפערבטע ווידדערפעללע, פעללע פאן תחשים אינד שטיב, האלץ, (ח) אהל צום

ובשמים

ליכט,

רש"י

תרגום אונקלוס

ה'. לי לומר לכם: (ה) נדיב לבו. על מס שלבו נודבו קרוי נדיב לכ. כנר פי' נדבת המזבח

יְיָ כֹּל דְּיִתְרְעֵי לִבֵּיהּ יֵיתֵי יַת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וּנְחָשָׁא: (ו) וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי וּבוּץ וְמַעֲזֵי: (ז) וּמַשְׁכֵי דְּדִיכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי דְּסַסְגּוֹנָא וְאָעֵי שִׁטִּין: (ח) וּמְשְׁחָא לַאֲנָהָרוּתָא וּבוּסְמֵיָא

למשח

באור

מעט מים (מלכים ח' י"ז י'), פירש כי הלקיחה לי היא בענווי ובנה קחו מלחכם תרומה לה', (לשון הרחב"ע). ולפי הלשון הזה מדוקדק, והכוונה שהלקיחה הפך הנתינה, כי הלקיחה תלמד על מה שמנו, והנתינה על מה שלקו, לכן תבא על הרוב הלקיחה עם מ"ם והנתינה עם למ"ד, ולולם נלמד תבא גזרת הלקיחה עם למ"ד, הנה היא מענין הנתינה, כמו קחה לי עגלה משלשת (בראשית ט"ו ט'), קחי נא לי מעט מים, ופירושו הלקיחה תהיי לחת לי, וכן כאן קחו מלחכם תרומה לה': נדיב לבו, על שם שלבו נדבו קרוי נדיב לב, (רש"י). הנה לפ"ז נדיב תואר הלים, והיי רלוי להיות כל נדיב לב, והוא"ו ניסף. ולחב"ע נחת מלת כל נדיב לבו זרה, כל לחבר נדבו לבו, כמו בגדל זרעך (לעיל ט"ו ט"ז), בזרועך הגדול, זכר רב טובך (תהלים קמ"ה ז'), זכר טובך הרב עב"ל, ומשמע מתוך דבריו שנדיב תואר ללב, ולא כן כ' נפ' ויחי (בראשית מ"ט י"ב). ודעת המתרגם האזכוזי שנדיב תואר הלים, ולעם"כ לפי הוא"ו נוסף, כי הכוונה כל נדיב לב מה שידבנו לבו: יביאה את תרומת ה', כמו יביי לת תרומת ה', לבל יבנה ולח"כ יפרש, יכן ותפתח ותראהו לת הילד (לעיל ב' ו') והוא לוסף לי לחי (שמואל ב' כ' כ"ט), וכיוצ כמוהו. והנה נכר בלרנו נדבת המזבח ומלאכתו

ומלאכת

המעמר

כלל שיבוא לחבר הפעל לקח מ"ם, שם לא הכוונה ליחד המקום ממנו לוקח, כמו קחו לת המיחה (ויקרא י' י"ב), ולת לחיכם קחו (בראשית י"ג ג') ועוד רבים לפי מנהג שיבואו ביחם הם ולא לבד. כל נדיב לבו, עיין בלחור. והנה מה שכתב הרב על הרחב"ע: ולא כן כתב בפ' ויחי (בראשית מ"ט י"ב) עב"ל, בקשתי ולא מלאתי שם דבר מזה, רק שם (כ"ו) על גזיר לחיו לחמר וז"ל: מגזרת גזר והוא שחוך כמו נדיב לב עב"ל, לולם גם מזה לין רחיה לפחות כלל, כי מלבד שם כוונתו רק שגזיר הוא על משקל פְּעִיל, כמו נָדִיב מן נָדַב, לבל לא שיהיה הורלת הפעיות, מלבד זה נלמד שגם הרחב"ע מודה שנדיב לב שם תלר לפים רק כלן שבא לו בנגוי, לריכין לפרש לנו הנדיב.

וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת
הַסַּמִּים: (ט) וְאַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי
מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן: (י) וְכָל־
חַכַם־לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ וְיַעֲשׂוּ אֵת
כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: (יא) אֶת־
הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־מִכְסֵהוּ
אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו אֶת־
בְּרִיחֹו אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אַדְנָיו:
(יב) אֶת־הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־
הַכַּפֹּרֶת וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ:

בריחיו קרי — את

תרגום אשכנזי רלט

לייכטען, געווירצע צום זאלבען אהל, אונד צום רייכערווערק, (ט) שהם־שטיינע אונד איינגעפאסטע עדעלשטיינע צום אבערמאנטעל אונד צום ברוסטשילד, (י) אונד יעדער קונסטפערשטענדיגע אונטער אייך זאלל קאממען אונד דאס יענינע פערפערטיגען, וואס דער עווינע בעפאהלען האט, (יא) דיא וואהנונג, דאס צעלט אונד דיא דעקקע דאצו, דיא שפאנגען, דיא בריעטער, דיא ריעגעל, דיא זיילען אונד דיא פיסע דאצו, (יב) דיא לאדע, דיא שטאנגען אונד דען

דעקקעל דארויף אונד דען פארהאנג צור אבשיידונג דעם אללערהיילינסטען, (יג) דען

תרגום אונקלוס

לְמִשַׁח רְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוּסְמָיָא: (ט) וְאַבְנֵי
בוּרְלָא וְאַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָּעָא בְּאֵפוֹדָא
וּבְחוֹשְׁנָא: (י) וְכָל חַכִימֵי לִבָּא דִּבְכוֹן יֵיתוֹן
וְיַעְבְּדוּן יָת כָּל דִּי פַקִּיד יְיָ: (יא) יָת
מַשְׁכְּנָא יָת פְּרִיסֵיהּ וְיָת חוֹפָאֵיהּ יָת פּוּרְפּוֹהִי
וְיָת דַּפּוֹהִי יָת עַבְרוֹהִי יָת עַמּוּדוֹהִי וְיָת
סַמְכוֹהִי: (יב) יָת אֲרוֹנָא וְיָת אַרֵיחוֹהִי יָת כַּפּוּרְתָּא וְיָת פָּרוֹכְתָּא דְּפָרְסָא: (יג) יָת

המשכן ומלאכתו נמקום לוחתס: (יא) את המשכן. יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן: את אהלו. הוא לשון יריעות עזים העשוי לגג: ואת מכסהו. מכסה עורות אלים ותחשים: (יב) ואת ארנת העסך. פרוכת המחילה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן שכת בעדו (לעיל ח') הנני סך את דרכך

באור

ומלאכת כליו ונגדי הקודש למעלה נמקום לוחתס, נפ' תרומה ותלוה: (יא) את המשכן, ספר עתה על כל העלה דרך כלל את המלאכה לחבר לזה הפס, להודיע להם כי המלאכה גדולה, ולריכה גדנה רבה, ולכך נת נה"ק הידיעה, כלומר את המשכן ואת הכלים תחבר נגיד לחבמים העושים נפרטים ונצעור'. (מדנרי הרמב"ן). והוה יריעות התחתונות הנראות נתוכו עם הכלל שתחתיהן בין הקרסים על חמשת העמודים שעל הפתח נקרלו משכן, ומן הקרסים והעמודים ונכלל כמ"ש נפ' תרומה: את אהלו, הוא לשון יריעות עזים העשוי לגג, שהוא לנד נקרא אהל, כמ"ש ועשית יריעת עזי' לאהל על המשכן (לעיל כ"ו ז'), ועורות החילים והתחשים נקרלו מכסה, כדכתיב ועשית מכסה לאהל ערת חילים מלמעלה ומכסה ערת תחשים מלמעלה (שם י"ד): (יב) פרכת המסך, פרכת המחילה כל דבר המגין בין מלמעלה, בין מכנגד, קרוי מסך וסכך, וכן שכת (לעיל ח' י'), הנני שך את דרכך

(יג) אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים:
(יד) וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־
כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֶת שֶׁמֶן
הַמָּאוֹר: (טו) וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת
וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת
קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח
לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן: (טז) אֶת מִזְבַּח
הָעֹלָה וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־
לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־
הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ: (יז) אֶת קַלְעֵי
הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אַדְנֵיהֶם

ואת

תרגום אשכנזי

טיש, דיא שטאַנגען, אונד
אַללע זיינע געריטהע דאַצו
אונר דאַז שויבראַד, (יד) דען
לייכטער, זיינע גערעטה ג
אונד לאַמפען, אונ־ דאַז
אֶעל, (טו) דען רייכעראַל,
טאַר זיינע שטאַנגען, דאַז
זאַלבאֶזל אונד דאַז רייכער־
צייג פאַן ערלען שפעצעריין
אונד דיא דעקקע פאַר דעם
איינגאַנגע, נעמליך פאַר דעם
איינגאַנגע דער וואהנונג,
(טז) דען אַלטאַר דעם גאַנ־
צען אפפערם, דאַז קופפערנע
זיעבווערק דאַצו, דיא שטאַנ־
גען אונד אַללע דיא גרעהטע,
דאַז בעקען אונד זיין גע־
שטעלל, (יז) דיא געשטריק־
טע אומהענגע דעם פאַרהאַפּם,
דיא זיילען אונד דיא פיסע,

אונד

רש"י

(הושע נ'): (יג) לחם הפנים. כנר פירשתי
על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהוא
עשוי כמין תיבה פרולה: (יד) ואת כליה.
מלקחים ומחתות: נרותיה. לוכי"נוש
בלע"ז נזיכין שהשמן והפתילות נתונין בהן:
ואת שמן המאור. אף הוא לריך תכשיר לב
שהוא משונה משאר שמנים כמו שפירש
במנחות מגרגרו נרקח הזית והוא כתית
וזך: (טו) מסך הפתח. וילון שלפני המזרח
שלא היו שם קרשים ולא יריעות: (יז) את
עמודיו ואת אדניה. הרי מלר קרוי כאן
לשון זכר ולשון נקבה וכן לשרים הרבה:

ואת

תרגום אונקלוס

פְּחוֹרָא וְיָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת
לַחְמֵי אַפָּיָא: (יד) וְיָת מְנָרְתָּא דַּאֲנָהוֹרֵי
וְיָת מָנָאָה וְיָת בּוּצִינָהָא וְיָת מִשְׁחָא
דַּאֲנָהֲרוּתָא: (טו) וְיָת מַדְבְּחָא דְּקְטוֹרֶת
בּוּסְמַיָּא וְיָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת מְשָׁחָא דְּרְבוּתָא
וְיָת וְקְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא וְיָת פָּרְסָא דְּתַרְעָא
לְתָרַע מַשְׁכְּנָא: (טז) יָת מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא
וְיָת סָרְדָּא דְּנָחָשָׁא דִּי לֵיהּ יָת אֲרִיחוֹהִי
וְיָת כָּל מָנוֹהִי יָת כִּיּוֹרָא וְיָת כֻּבְסֵיהּ:
(יז) יָת סְרָדֵי דַּרְתָּא יָת עַמּוּדוֹהִי וְיָת

סמכא

באור

(הושע נ' ז'). (רש"י): (יד) נרתיה, לוכי"ש בלע"ז (וחפתין בל"ז), כזיכים שהשמן והפתילות
נתונים בהם. (רש"י): ואת שמן המאור, אף הוא לריך תכשיר לב, שהוא משונה משאר שמנים, כמו
שפורש במנחות מגרגרו נרקח הזית, והוא כתית וזך. (רש"י): (טו) את הכיר, הנה לזן לכיור
ולכנו נדיס, לולי על העגלות היו נסוקים. (הרלב"ע): (יז) את עמדיו ואת אדניה, הרי

מלר

ויקהל לה

וְאֶת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר: (יח) אֶת־
יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת הֶחָצֵר
וְאֶת־מֵיתְרֵיהֶם: (יט) אֶת־בִּגְדֵי
הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי
הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי
בָנָיו לְכַהֵן: (כ) וַיֵּצְאוּ כָּל־עֲדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה: ס
(כא) וַיָּבֹאוּ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נְשָׂאוֹ
לִבּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נְדָבָה רוּחוֹ אֹתוֹ
הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה ב
לִמְלֶאכֶת אֹהֶל מוֹעֵד וּלְכָל־

עבדתו

תרגום אשכנזי רמ

אונד דיא דעקע פאר דעם
טאהרע ודעם פארהאפס.
(יז) דיא נעגעל דער וואה־
נונג, דיא נעגעל דעם פאר־
האפס א־נד איהרע שטריקקע,
(יט) דיא געיוענדער צום
איינפאקקען, צום דיענסט
אים הייליגטהומע, דיא הייי־
ליגען געוועגדער פיר אהרן
דען פריעסטער אונד דיא גע־
ווענדער זיינער זאהנע בייא
איהרעם פריעסטערדיענסט.
(כ) היערויף גינגען דיא געמיי־
נע דער קינדער ישראל'ס פאן
משה ווע. (כא) זאדאן קא־
מען זיא, יעדערמאן, דען זיין
הערץ אנטריעב, אונד דען
זיין געמיטה בעוואגען, דיא
בראכטען דיא העבע דעם

עווינגען צור פערפערטיגונג דעם שטיפטסצעלטעם אונד דען דאצו גע־העריגען ווערקען,

תרגום אונקלוס

סְמָכָהָא וְיָת פַּרְסָא דְּתָרַע דַּרְתָּא: (יח) יָת
סְכֵּי מַשְׁכְּנָא וְיָת סְכֵּי דְּדַרְתָּא וְיָת
אַטּוּנֵיהוֹן: (יט) יָת לְבוּשֵׁי שְׁמוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא
בְּקוּדְשָׁא יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא
וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא: (כ) וּנְפָקוּ כָּל
כְּנִישְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן קֳדָם מֹשֶׁה:
(כא) וַאֲתוֹ כָּל גְּבַר דִּי אִיתְרְעִי לִבֵּיהּ וְכֹל

רש"י

וליח מסך שער החלר. וילון פרוס לכל המזרח כ' למה למלעית של רוחב החלר שהיה ממשים רחב וסתומין היתנו לכל לפון ט"ו למה וכן לדרום שנאמר ממש עשרה למה קלעים לכתף: (יח) יתדות. לתקוע ולקשור בהם סופי היריעות בחלן שלש ינועו ברוח: מיתריהם. חבלים לקשור: (יט) בגדי השרד. לנסות אהרן והשלמן המנורה והמזבחות בשעת סילוק מסעות:

על

ולכל

באור

חלר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה, וכן דכריס הרבה. (רש"י): (יט) בגדי השרד, לשרך הנסיעה, לנסות אהרן והשלחן והמנורה והמזבחות בשעת סלוק מסעות: (ב) ויצאו וגו', למדנו מזה שכל עדת בני ישראל בחו של אהל מועד בת אחר בת: (כא) אשר נשאו לבו, הם חכמי לב העושים במלאכה, כי גבה לבם בדרכי ה', לקרבה אל המלאכה ולעשותה, ולא הי' בהם מי שלמדה ממלמד, אלו מי שיחכם בה ידיו, כי אם התעורר מלבו, ומלא נדבו כל התחבולות העמוקות וכשרון המעשה המלטרכות לכל מלאכת חרש וחושב. מדברי הרמב"ן: וכל אשר נדבה רוחו אחו, הם המתנדבים לתת תרומת ה'. ותרגום אונקלוס תרגם כל גבר דאתרעי לביה

ויקהל לה

עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ: (כג) וַיָּבֹאוּ
הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כֹּל נְדִיב
לֵב הֵבִיאוּ חָח וָנֶזֶם וְטַבַּעַת וְכוּמָז
כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף
תְּנוּפַת זָהָב לַיהוָה: (כד) וְכָל־אִישׁ

תרגום אשכנזי

אויך צו דען הויליגען קליי־
דערן; (כג) עם קאמען מענ־
נער אינד ווייבער, ווער ט־ל־
דעם הערצענס ווילַ, דיא
בראַכטען אָהרענרינגע, נאַ־
זענרינגע, פֿינגערינגע אונד
אַרמבענדער, אַללערליי גיל־
דען געשמיד, אונד יעדער
כאַן, דער דעם עווינגען צו

רש"י

(כב) על הנשים. עם הנשים וסמוכין
אליהן (ומה שתרגם הניח על כפשוטו
מצוס דלא מתרגם וינוקא התינוקות ולתו
גבריא כמו שתרגם לעיל מינים רק מתרגם
ומייתין וקא לומר שהביאו מתיחס בעודן
על הנשים כמו שנאמר גם רש"י על טוו את
העזים): חח. הוא תכשיט של זהב ענגל
נתון על הזרוע והיא הנמיד: כומז. כלי
זהב הוא ניתן בנגד לתיתו מקיס לחזה
וכבותינו כיוצא שם כימז נתן מקיס ומה: (כג) וכל איש אשר נמצא לתו. תכלת לו תרגמן

ויקהל לה

עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ: (כג) וַיָּבֹאוּ
הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כֹּל נְדִיב
לֵב הֵבִיאוּ חָח וָנֶזֶם וְטַבַּעַת וְכוּמָז
כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף
תְּנוּפַת זָהָב לַיהוָה: (כד) וְכָל־אִישׁ

תרגום אונקלוס

וּלְכָל פּוּלְחָנֵיהּ וְלִלְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא: (כד) וּמֵיתַן
גַּבְרַיָּא עַל נְשַׁיָּא כָּל דְּאִתְרְעֵי לִבֵּיהּ
אֵיתָיאוּ שֵׁירִין וְשִׁבְכִין וַעֲזָקִין וּמָחוּךְ כָּל מָן
דְּדַהֲב וְכָל גְּבַר דִּי אֲרִים אֲרָמוּת דַּהֲבָא
קֳדָם יְיָ: (כה) וְכָל גְּבַר דִּי אִשְׁתְּכַח עִמֵּיהּ

רש"י

(כב) על הנשים. עם הנשים וסמוכין
אליהן (ומה שתרגם הניח על כפשוטו
מצוס דלא מתרגם וינוקא התינוקות ולתו
גבריא כמו שתרגם לעיל מינים רק מתרגם
ומייתין וקא לומר שהביאו מתיחס בעודן
על הנשים כמו שנאמר גם רש"י על טוו את
העזים): חח. הוא תכשיט של זהב ענגל
נתון על הזרוע והיא הנמיד: כומז. כלי
זהב הוא ניתן בנגד לתיתו מקיס לחזה
וכבותינו כיוצא שם כימז נתן מקיס ומה: (כג) וכל איש אשר נמצא לתו. תכלת לו תרגמן

באור

לנשים, וכל לי לתלמיד רואיה יהיה, וכן תיב"ע, כלנו כתוב כל איש אשר נדבו לבו וכל אשר
מלאו רוחו לחוץ, ולא ידעתי כוונתם: (כב) ויבאו האנשים על הנשים, לונקלוס תרגם ומיתן
גבריא על נשיא, הנה הוראה מן הקל אל הסבניל, כדי לבאר מלת על במשמעו, והכוונה
שהביאו התכשיטים שעל הנשים, ויב"ע תרגם ולתו גוברייא עם נשיא, על במקום
עם, כמו על לחם הנכריס תנופה (ויקרא כ"ג כ'), וכיוצא בכה, וכן פי' רש"י ורלב"ע.
והרמב"ן כתב ט"ס על הנשים שהן נרלבוגה ופרקו נזמיהן ותכשיטיהן, והתכשיטים אשר
נמלאו להם נטבלו להן, וכן נתה לרס על לפרים (ישעיה ז' נ'), כי המלחמה היתה לאפרי',
ולא שתס על כתן לבן (בראשית ל' מ'), ועליו מטה מנשה (במדבר ג' כ'), והדומים להם:
כל נדיב לב, כתב הרלב"ע לו נדיבת לב בדרך השבח שור שה בשנים עב"ל, הכוונה לחזרי
שהזכיר שנתו התכשיטים עם הנשים, הנה בכלל נדיב לב גם נדיבת לב, כי הנקבה בכלל זכר,
וכן כתב בפ' שמיני (ויקרא י"ח ה'), על מלת השבת, שהנקבה בכלל, וכן שור שה בשני'
(דברים י"ד ד'), והוא הדין לפרה ולכשבה: חח, פירש"י הוא תכשיט של זהב ענגל נתון על
הזרוע והוא הנמיד, ורלב"ע כתב שהוא תכשיט התחון וכן כתב הרד"ק בשרשים שרש חח, בשם
רבי יונה, וכן מתורגם בל"ת, וכתב עוד ולפי דעתי שהוא התלי שהוא כמין מחט שנוקבין
ומתברין בו שתי שפתות התליק תחת הגרון (הח"ו שפתגע), וכן נקרא הכלי שמעלים בו
הדגים, לפי שנוקב לתיי הדג וכו', לבל ויכיחהו בתחים של תרן מלרים (יחזקאל י"ט ד')
הס מוסרות וכבלים, וכן לתר התרגום נשלשלן, וכן וילכדו את מ שה בתוחים (ל"ה ב' ל"ג
י"ח), בבלים, וכן לתר לתרי זה ויתשרהו בנחשתים (שם) עב"ל, ולפ"ז יתכן שגם כתן פירושו
תכשיט עשוי כעין שלשלת: ונום, הוא תכשיט הלף: וטבעת, בלבנ: וכומז, פי' הרלב"ע
שהוא זרוע, וכן מתורגם בל"ת, ובפ' מטות (במדבר ל"ו נ') פי' הוא בעלמו שהשלשלה
על הזרוע, ושם נזכרו שתיהן שלשלה וכומז, ורז"ל פי' שהוא לפוס של נית הרתס, וב"כ הרד"ק
בשרשים

ויקהל לה

אֲשֶׁר־נִמְצָא אִתּוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים וְעֹרֹת
אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים
הֵבִיאוּ: (כג) כָּל־מֵרִים תְּרוּמַת
כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת הֵבִיאוּ אֶת תְּרוּמַת
יְהוָה וְכֹל אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי

שטים

תרגום אונקלום

תְּכֶלָּא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי וּבוּץ וְמַעֲזֵי וּ מִעֲזֵי תולעת זני או עזרות אלים או תחזיס
וּמַשְׁכֵי דְּדִכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי סַסְגּוֹנָא אַיְתִיאוּ: (כד) כָּל דַּאֲרִים אֲרָמוּת כְּסַף וּנְחָשׁ
אַיְתִיאוּ יַת אַפְרָשׁוּתָא דִּקְדָם יְיָ וְכֹל דִּי אִשְׁתְּכַח עִמֵּיהּ אֲעֵי שִׁטִּין לְכָל עִיבִידַת

פולחנא

תרגום אשכנזי רמא

נעם פֿערמאָגן האַטטע בלויע,
פורפוררראָטהע אונד האַרעָ,
טהע וואָללע, ליינען. גאַרן
אונד ציעגענהאַארע, ראָטה,
געפֿערבטע ווידדערפֿעללע,
פֿעללע פֿאָן החשים, דיא
בראַכטען עם. (כד) ווער איי,
נע העבע פֿאָן זילבער אָדער
קופֿפֿער אויפֿגעבראַכט האַט,
טע, בראַכטען דיא העבע דעם
עווינען. אויך ווער שטים,
האָלץ אין זיינעם פֿערמאָגען

ר ש "י

תְּכֶלָּא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי וּבוּץ וּמַעֲזֵי או תולעת זני או עזרות אלים או תחזיס
וּמַשְׁכֵי דְּדִכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי סַסְגּוֹנָא אַיְתִיאוּ: (כד) כָּל דַּאֲרִים אֲרָמוּת כְּסַף וּנְחָשׁ
אַיְתִיאוּ יַת אַפְרָשׁוּתָא דִּקְדָם יְיָ וְכֹל דִּי אִשְׁתְּכַח עִמֵּיהּ אֲעֵי שִׁטִּין לְכָל עִיבִידַת

פולחנא

באור

נתרגים שרש כמז: (כג) אשר נמצא אתו, כי לא נמלאו מחלה רק למקלתם לא כן כלי התכשיט שנזר בפסוק הקודם, שנמלאו לכלם: הביאו, לשון רבים, כי מלת כל תים מוללת לחיבי רבים, וכן דרך שם העליס הכולל, כמו עם וקהל ודומיהם, שיחובר אליו לפעמים הפעל בלשון רבים: (כד) התרומת כסף ונחשת, כתב הרמב"ן לא היתה הרמת הזהב מרובה ככסף ונחשת, על כן תקרוא זו תנופה וזו תרומה, כי המניח זהב ינופף ידו לתזיזות הנדבה או הלוקחים יניפו הזהב להרחותו לשנת המניח על נדבתו, ושם אלה פקודי יקרא הזהב גם הנחשת תנופה, כי לא הזכיר שם תרומה כלל רק כסף פקודי העדה, ויתכן שיקרא גם הנחשת תנופה, שהיה תשוב להם מפני שלא היו נמלאו בידם ממנו, או שהיה תשוב מאד, נענין שנאמר כל נחשת מלבב טובה שנים תמודות כזהב (עזרא ח' כ"ז) עכ"ל. ויחולם לחזרי שמלאנו (יחזקי' ס' י"ז) תחת הנחשת לניח זהב ותחת הברזל לניח כסף ותחת העליס נחשת ותחת הלבנים ברזל, משמע שיחם לחד להם, וכמו שהנחשת והברזל יקרים מעליס ולבנים, כן הזהב והכסף יקרים מנחשת וברזל: אשר נמצא אתו עצי שטים, מכאן מוכח שלא היתה השטה מצוי' במקום ההוא, עיין בפ' תרומה (לעיל כ"ה ה'), ובח הפעל בלשון יחיד על העליס שהם רבים

המעמר

(כד) תרומת כסף ונחשת, הנה מה שטען הרב המגיה על הרמב"ן מן תחת הנחשת לניח זהב עיין בדבריו, לדעתי אין מזה ראיה מכרעת כי נודע שערך כל דבר חבן מיוחם כפי רב מניחתו במקום ההוא, ולכן בח"י שנאמר ומהרריה תחלוב נחשת (דברים ח' ט') ולא נזכר שם כסף וזהב אין ספק שהיה הכסף נכזר מן הנחשת וכן הוא בכל תרגומי היסוד, לולם בכל זאת אין מן הנמנע כי במדבר היה להם הנחשת יקר מן הכסף, יען כאשר נגלו את מלריים לא לקחו בידיהם רק כסף וזהב, וכמו שבח ובחלה תזה משכנתה כלי כסף וכלי זהב שהוא עובר לסוחר, וגם לא תכבד עליהם המשא כמו בנחשת, כי הכסף מעט הכמות שוה יותר מנחשת וחם רב הוא, ולזה לא נמלא בידיהם נחשת הרבה, והיה יקר בעיניהם. ויש קצת רחיה לדברי הרמב"ן

ויקהל לה

שִׁשִּׁים לְכָל־מְלֶאכֶת הָעֲבֹדָה
הֵבִיאוּ: (כה) וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־
לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה אֶת־
הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן אֶת־
תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ: (כו) וְכָל־
הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה
בְּחָכְמָה טָווּ אֶת־הָעִזִּים:
(כז) וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי
הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים

לאפוד

תרגום אשכנזי

האַטטע, צור פֿערפֿערטיגונג
דעם ווערקס, דיא בראַכטען
עם. (כה) קונסטפֿערשטענ-
דיגע ווייבער שפֿאַננען מיט
איהרען הענדען, אונד בראַכ-
טען דאַז געשפֿוננסט, אַן בלוי-
ער, פֿורפֿוראָטהער אונד
האַכראָטהער וואַללע אונד
ליינענגאַרן. (כו) דיאיענינען
ווייבער, דיא איהר הערץ
אונד קונסטגעשיקליכקייט דאַ-
צו אַנטריעב, שפֿאַננען דיא
צ ענענהאַארע. (כז) דיא פֿיר-
שטען בראַכטען שהם-שטיינע
אונד אויננעפֿאַסטע ערדעל-
שטיי-

רש"י

כולם הניאו: (כו) טוו את העזים. היו היתה לומנות יתירה שמעל גבי העזי' טווין לותם: (כו) והנשיאים הניאו. למר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המשכן בתחילה וכמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך למדו נשיאים יתנדבו לנדור מה שמתנדבין ימה שמחסרין למו מצלימין לותו ניון שהצלימו לנדור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים (שמות ל"ו)

תרגום אונקלום

פּוֹלְחָנָא אֵיתִיאוּ: (כה) וְכָל אִיתְתָא חַכִּימַת
לִבָּא בִּידָהָא עָזְלָא וּמַיְתַן כַּד עָזַיל יָת
תְּכְלָא וְיָת אַרְגְּוָנָא יָת צָבַע זְהוֹרִי וְיָת
בוּצָא: (כו) וְכָל נְשַׁיָּא דִי אִתְרַעֵי לִבְּהֶן
עִמְּהֶן בְּחוּכְמָא עָזְלָן יָת מַעְזָיָא: (כז) וְרַבְרְבַיָּא
אַיְתִיאוּ יָת אַבְנֵי בוּרְלָא וְיָת אַבְנֵי

אשלמותא

באור

רגיס, כדרך הלשון, כאשר יקדים הפעל לנושא, הרי שזכרו פעמים רבות: (בה) חכמת לב, אשה חכמה לכל חכמת תפר קמן היו שם דבר, כמו חכמת מצרים, (מלכים ג' ה' י'), תרגם: ביריה טו, כל אתת ואתת טו: (כו) והנשאם, כי נכלאם ממצרים וגלוס, כל לים שהל בתי מעלתו, והוה דבר גדול הי' שומלין שמן למאור ביד הנשיאים, לאר מקדים רגיס שילוי מצרים, כ"כ הרמב"ע, והרשב"ם כתב והנשאם הניאו את לבני העדה, שהרי שמות שבטיהם כתובים

המעמר

הרמב"ן מזה שהקדים נשף לנשות כי בשמות העשים מדרך הכתוב להתחיל בהשחות גמו שבח ברב כלי כסף וכלי זהב, ועיין מ"ש בזה בת"ע דפים פרשת תקל"ב בערך דרכי הלשון (סינטאקס). (כו) והנשיאים הביאו, עיין בנאור מה שהביאו בשם הרמב"ן, לולם בנר אמרתי בתהלת פ' תרומה שלרוות השוחרים שהיו מסעים דרך המדבר היו מניחים מנחה לבני ישראל כי פחדו מהמונם פן יגזלו לותם כדרך העמים השונים בלילים, וז"כ אין לפשק כי לנשיאי העדה שרי הלבע הקדימו פניהם בשגולת מלכים וכל דבר יקר כמו לבני חבן ושבח הטוב ובשמים רבים.

לָאֶפֹוד וְלַחֹשֶׁן: (כח) וְאֶת־הַבֹּשֶׂם
וְאֶת־הַשָּׁמֶן לְמָאוֹר וּלְשֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:
(כט) כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם
אֹתָם לְהָבִיא לְכָל־הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד־
מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נְדָבָה
לַיהוָה: פ שלישי שני

(ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־
אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה:
(לא) וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים
בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־
מְלָאכָה: (לב) וַלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת
לעשת

תרגום אשכנזי רמב

שטיינע צום אָבערמאַנטעל
אונד ברוסטשילדען (כח) אויך
דאַז געווירץ אונד דאַז אֵהל
צום צינדען, צום זאַלבאֵהל
אונד רייכֶערצייגע פַּאַן עהלען
שפּעצערייען. (כט) יעדער
מאַן אונד פַּרוֹיא, וואַס איהר
הערץ פַּרייאווילליג זיך ענט־
שלאָסען, צו דעם גאַנצען
קונסטווערקע צו ברינגען, וועל־
כֶעם דער עוויגע צו מאַכען
דורך משה בעפֶאֵהלען האַט־
טע, בראַכטען דיא קונדעה
ישראל'ס איינע פַּרייאווילליגע
שטייער דעם עוויגען צו עה־
רען. (ל) משה שפּראַך צו דען
קינדערן ישראל'ס: זעהט!
דער עווינע האַט נאַמענטליך
ערנאַנענט בצלאל, זאהן אורי,
זאהן חור אוים דעם שטאַמע
יהודה, (לא) ער האַט איהן
מיט גאָטטליכֶעם גייסטע, מיט
וויזהויט, מיט פֶערנונפֶט,
מיט ווִיסענשאַפֶט אונד מיט

אַללערלייא קונסטגעשיקליכקייט ערפֶיללט, (לב) גערַאנקען אויסצודענקען, אין גאָלד
זיל־

תרגום אונקלוס

ר ש "י

אַשְׁלְמוּתָא לְשַׁקָּעָא בַּאֲפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא:
(כח) וְיָת בּוּסְמָא וְיָת מְשָׁחָא לַאֲנָהֲרוּתָא
וּלְמִשְׁחָא דְּרְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא:
(כט) כָּל גְּבַר וְאִתְּתָא דִּי אִתְרְעֵי לִבְהוֹן עֲמְהוֹן לְאַיְתָאָה לְכָל עִיבִידְתָּא דִּי פַקִּיד
יְיָ לְמֶעְבַּד בִּידָא דְמֹשֶׁה אַיְתִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נְדַבְתָּא קֳדָם יְיָ: (ל) וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ דְּרַבִּי יְיָ בְּשׁוּם בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה: (לא) וְאַשְׁלֵים
עִמֵּיהּ רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּחָכְמְתָא בְּסוּכְלְתָנוּ וּבְמַדָּע וּבְכָל עִיבִידָא: (לב) וּלְאַלָּפָא
אומנון

ל"ו) למדנו נסיונות מה עלינו לעשות הניתן
לת מכני המשכן וגו' לכך התנדבו נחשוכ
המשכן תחלה ולפי שנתעצלו מתחלה
נתקשה להם מעשה והעגל כתיב: (לו) חול־

באור

כתונים עליהם: (לב) ולחשב, נלמד מחשבות שלח גרמו כמותן, כי יש לומן זהב ולא כסף
תרגי מנן ולא עץ, ובכלם הי' שלם, ועוד ולהורות, כי יש חכמים רבים שהם קשים להורות
תקרים

ויקהל לה

לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ (לג) וּבַחֲרֶשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֶשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־ מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃ (לד) וְלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן׃ (לה) מִלֵּא אֹתָם חָכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־ מְלֶאכֶת חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם

בתכלת

תרגום אונקלוס

אוּמָנָן לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבְנְחָשָׁא׃ (לג) וּבְאוּמָנוּת אֲבַן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא לְמֶעְבַּד בְּכָל עִיבִידַת אוּמָנָן׃ (לד) וּלְאַלָּפָא יְהַב בְּלִבֵּיהּ הוּא וְאָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְּדָן׃ (לה) אַשְׁלֵים עִמְּהוֹן חַכִּימוּת לְבָא לְמֶעְבַּד כָּל עִיבִידַת

נגר

רש"י

נגם של מרים היה׃ (לד) להליאב. מצנט דן מן הירודין שבשבטים מבני השפחות והזהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנאמר ולא נכר שוע לפני דל (חיוב ל"ד)׃

מדי

באור

לחרוס. (הרלב"ע)׃ (לד) הוא, כן דרך הכתוב בנפילת הכוונ להזכיר בשם היצר תחת השם הנושה, ונמוהו ופגריכם לחם (במדבר י"ד ל"ג), יסמך לבני גם לחני (משלי כ"ג ט"ו), וכבר העירונו על זה במקום לחר׃ (לה) וחשב ורקם וגו' וארג, תיבות ורקם וחרג וכן עשו, כלן רדופי על מלאכת, מלאכת המרג, מלאכת המחב, מלאכת הרקם ומלאכת החרג, וחת"כ כלל מלאכת עשי כל מלאכה ומחבי מחשבת, ובעל הטעמים העמיד תיבת ומחב בטעם סגולתא, ולא ידעתי כוונתו. והרלב"ע כתב שעל בצלאל והליאב אמר עשי כל מלאכה ומחבי מחשבת, ולא משמע כן מהמשך המקרא׃

לקרבה

המעמר

(לד) הוא, הרב המנקר רצה להשוות זה עם ופגריכם לחם, יסמך לבני גם לחני, עיין בדבריו, לולם נכר מלתי לתורה בתל"ב (בערך דרכי הלשון) כי מקומות המלה הכתוב ביחס הקריאה (וואקאטיו), ולזה יבוא תמיד ביצר ג"ע, תבלן כתן לא שייך זה, לכן יראה לי שכתן הוא מקרא קצר, וכשלומו: הוא והליאב וגו' יורו את הלויך להורות, וזין זה זר כל כך כנודע לבעלי הלשון, ות"כ יבא יחס היצר על נתן בי (ו) מנת המעמר והנשוא במוכן.

בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי
וּבַשֵּׁשׁ וְאֹרֶג עֹשֵׂי כָּל־מְלָאכָה
וְחֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבֹת: לו (ו) וְעָשָׂה
בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל ו אִישׁ
חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה
וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה לָדַעַת לַעֲשֹׂת
אֶת־כָּל־־־מְלֶאכֶת עֲבֹדַת
הַקֹּדֶשׁ לְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה:
(ג) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־בְּצַלְאֵל וְאֶל־
אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ חֲכַם־
לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה בִּלְבּוֹ
כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ לְקָרְבָה
אֶל־הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ:
(ג) וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־
הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת

אתה

קינסטלערס, אויך דעם קונסט־
שטיקקערס אין בלויער, פור־
פורראָטהער אונד האַרָאָ־
טהער וואָללע אונד ליינען־
גאַרן, אונד דעם וועבערס,
אַללער האַנדווערקער אונד
זיננרי־ער קינסטלער.

לו (ו) נון מאַכט בצלאל
אונד אהליאב אונד
יעדער קונסט־ערשטענדיגע
מאַן, דעם דער עווינע וויז־
הייט אונד פֿערנונפֿט אין דאַז
הערץ נעגעבן, אום צו בע־
גריי־פֿען, וויא דיא גאַנצע
קונסטאַרבייט צום דיענסטע
דעס הייליגטהומס נעמאַכט
וווערדען מיסטע אין אַללען
שטיקקען, וויא דער עווינע
עס בעפֿאַהלען. (ג) משה
ליעס רופֿען דען בצלאל אונד
אהליאב אונד יעדען קונסט־
פֿערשטענדיגען מאַן, דעם
דער עווינע וויזהייט אין דאַז
הערץ נעגעבען, וועלן זיין הערץ
אַנטריעב, זיך אַן דיא אַרבייט
צו מאַכען, וויא צו פֿערפֿער־
טיגען. (ג) זיא נאַהמען פֿאָן
משה אין עמפֿאַנג דיא גאַנצע

העבע, וועלכע דיא קינדער ישראל'ס געבראַכט האַטטען, דיא קונסטאַרבייט דעם הייי־

תרגום אונקלוס

נַגַּר וְאוּמָן וְצַיָּיר בְּתְכֶלָא וּבְאַרְגְּוָנָא בְּצִבְעָא וְהוֹרְמִי וּבְבוּצָא וּמַחֲיֵי עֲבִידֵי כָּל
עִיבְדָא וּמַלְפֵי אוּמָנִין:

לו (ו) וַעֲבַד בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכָל גְּבַר חַכִּים לִבָּא דִּי יְיָ חָכְמָא וְסוּכְלְתָנוּתָא
בְּהוֹן לְמִידַע לְמֶעְבַּד יָת כָּל עִיבִידַת פּוּלְחַן קוּדְשָׁא לְכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ:
(ג) וּקְרָא מֹשֶׁה לְבְצַלְאֵל וּלְאָהֳלִיאָב וּלְכָל גְּבַר חַכִּים לִבָּא דִּי יְהַב יְיָ חָכְמָא בְּלִבֵּיהּ
כֹּל דִּי אִיתְרְעֵי לִבֵּיהּ לְמִקְרַב לְעִיבִידְתָּא לְמֶעְבַּד יָתָהּ: (ג) וּנְסִיבוּ מִן קֳדָם מֹשֶׁה
יָת כָּל אַפְרְשׁוּתָא דִּי אַיְתִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעִיבִידַת פּוּלְחַן קוּדְשָׁא לְמֶעְבַּד יָתָהּ וְאִינוּן

באור

לו (כ) לקרבה, סס"ת נוסף כמו ולדנקה כו (דנרים י"ח כ"ג ול' כ' ויהושע כ"ב ה')

ה אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה
בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר: (ו) וַיָּבֹאוּ כָּל־
הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֶת כָּל־
מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ־אִישׁ
מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים:
(ז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר
מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה
לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת
אֹתָהּ: (ו) וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל
בַּמַּחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־
יַעֲשׂוּ־עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת
הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא:

והמלאכת

ליגען דיענסטעם צו פֿערפֿער־
טיגען, זיא אבער פֿוהרען
פֿארט נאך, אללע מארגען צו
ברינגען. (ז) ענדליך אבער
קאמען דיא קונסטלער, וועל־
כע דיא קונסטווערקע דעם
הייליגטהומס פֿערפֿערטיגטען,
יעדער פֿאן זיינעם קונסטווער־
קע, וועלכעם ער פֿער־פֿער־
טיגטע, (ה) שפֿראכען צו משה:
דיא לייטע ברינגען מעהר,
אלס הינרייכענד איזט צום גע־
ברויך דעם ווערקעם, דאז דער
עוויגע צו פֿערפֿערטיגען בע־
פֿאהלען האט. (ו) דא בעפֿאהל
משה, דאם מאן אים לאגער
אויסרופֿט, וויא פֿאלגט: מאן
אדער פֿרויא זאלל ניעמאנד
עטוואס מעהר אנשאפֿען צור
הייליגען העבע, אונד דאז
פֿאלק האֶרטע אויף צו ברינ־

רש"י

לו (ה) מדי העבודה. יותר מכדי צורך העבודה: (ו) ויכלא. לשון מניעה

תרגום אונקלוס

מַיְתַן לֵיהּ עוֹד נְדָבְתָּא בְּצַפְרָא בְּצַפְרָא: (ד) וַאֲתוֹ כָּל חַכִּימַיָּא דְּעָבְדִין יַת כָּל עִיבִידַת קוּדְשָׁא גְּבַר גְּבַר מֵעִיבִידְתֵּיהּ דִּי אִנּוּן עָבְדִין: (ה) וְאָמְרוּ לְמֹשֶׁה לְמֵימַר מַסְגֵּן עַמָּא לְאֵיתָאָה מִסַּת פּוּלְחָנָא לְעִיבִידְתָּא דִּי פַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד יָתָהּ: (ו) וּפַקִּיד מֹשֶׁה וְאַעְבָּרוּ כְרוֹז בְּמַשְׁרְיָתָא לְמֵימַר גְּבַר וְאִתְּתָא לָא יַעְבְּדוּן עוֹד עִיבִידְתָּא לְאַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּפְסַק עַמָּא

באור

(ח) מדי העבדה, יותר מכדי צורך העבודה. (רש"י), ויפי' לפ כן מ"ס מדי להורות היתרון (קאָפּפּערטיל) וכ"כ הרלב"ע שהמ"ס נותר כמ"ס מכל מלאכי השבלתי (תהלים קי"ח כ"ט). ור"ל שהמ"ס להורות היתרון, וכן פי' הרלב"ע בפי' בתהלים ע"ב. ותרגום תרגמו מיסת כתלו המ"ס נוסף, כי כל לשון די בפתח ודי בצירי, תרגומו מיסת: (ו) ויצו משה ויעבירו, עניינו וילו משה להעביר, ויעבירו, וכן דרך הלשון: ויעבירו קול, כמו ויעבר הרנה (מלכים ח' כ"ב ל"ן): מלאכה, שהיו עוסים בכתיב בדכתיב ויניחו מעוט (לעיל ל"ה כ"ה), (הרשב"ם). ומין לורך נזה לרמיה מהכתוב, שאין שתק שכל הדברים המוכחים לתרומת ה' היו לריכים הכנה רבה בין המתנדבים, עד יניחום כל החכמים העושים במלאכה, וההכנה ההיי תקרא מעשה ומלאכה. ויתכן כמ"ש הרמב"ן שכל הממון והרכוש יקרא מלאכה, וכן אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שם כ"ב י'), לפיכך המלאכה אחר לפני (בראשית ל"ג י"ד), וכל המלאכה

ויקהל לו

(ז) וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל־הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר: ס רביעי (ח) וַיַּעֲשׂוּ כָּל־חַכַם־לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה את

תרגום אונקלוס

(ז) וְעִיבִידְתָּא הֲוַת מְסַח לְכָל עִיבִידְתָּא לְמֶעְבַּד יָתָהּ וְיָתֶרֶת: (ח) וַעֲבָדוּ כָּל חַכִּימֵי לִבָּא בְּעָבְדֵי עִיבִידְתָּא יַת משכנא

תרגום אשכנזי רמד

(ז) דער פֿאַרוַאַטה צַן אַרבייט וואַר הינרייַכענד צור פֿערפֿערטיגונג דעם גאַנצען ווערקעס, אונד בליעב דאַפֿאַן נאָך איבריג. (ח) דיא קונסט־פֿערשטענדיגען אונטער דען האַנדווערקערן פֿערפֿערטיגטען

רש"י

מניעה: (ז) והמלאכה היתה דים לכל המלאכה. ומלאכת ההנחה היתה דים של עודי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותה ולהותר: והותר. נמו והנבד את לבו (לעיל ח'). והנות את מותב (מלכי' ב' ג'):

באור

נמצה ונמס (שמואל ב' ט"ו ט'), וגם ההנחה תקרא מעצה, ומנע מהם את הכל, וכתב עוד הרמב"ן, הזכיר הכתוב מרגיש העם להביא, לצנח את העם המביאים בנדבתם ולפחד החכמים בגלמותם, וגם הגיד עליהם משובת זנה, שהעניר קול במחנה למנעם, כי אין לו סוף בנפשם והבנם, כאשר המושלים נעשים, כענין שאמר לא חמיר לחד מהם נשלחי (במדבר ט"ז ט"ו) עכ"ל: ויכלא, לשון מניעה: (ז) והמלאכה, שהיתה עשויה בניתם, או שהיתה מונחה: דים, מ"ם דיים שב אל עודי המשכן, וכן השמיטו דיים (ירמי' מ"ט ט'), תרגומו מכילו מיספתהון, יגננו דיים (עובדיה ג' ה'), גנבין מיספתהון, כן פי' רש"י והרלב"ע, והרשב"ם כתב שהמ"ם כמו מ"ם מן ריקם, ותהי הנסם (לעיל ח' י"ג), וכן תרגם לנקלום פה הות מיסת: לכל המלאכה, שהיו לריכים לעשות: והותר, מלשון רש"י משמע שהוא כמו ולהותר, שהיתה די לעשות ולהותר, שכן כתב, מלאכת ההנחה היתה דיים של עודי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותם ולהותר. וכתב עוד והותר כמו והנבד את לבו (לעיל ח' י"ח), והנות את מותב (מלכים ב' ג' כ"ד), ופי' בו הרל"ם שגם שם הוא כמו ולהנבד ולהנות. ולולם המדקדק במקומות הנה, יראה שאין מקום לפרשם בתוספת למ"ד, כי לא שם במ"ם רש"י בעלמו והנבד את לבו, לשון פעול הוא הלך הלוך (ירמיה מ"ח ו'), וכן והנות את מותב (מלכים ב' ג' כ"ד), ושאול לו בחלהים (שמואל ב' כ"ג י"ג), הנה ומצוע (מלכים ב' כ' ל"ז) עכ"ל, ואין כוונתו כאן רק להביא ראיה שהוא מקור כמוהם. ויתכן לפרש כאן כמ"ש הרלב"ע פה והותר שם הפועל ועשם והותר והותירה עד כאן לשונו, ויהי' לא כן והותר שב על המלאכה שהיתה דיים והותירה, ויהיה והותר מקור במקום ענר לנסתרת, כי המקור יעמד בענור כל הזמנים והגופים, והמלאכה היתה שם נקבה, וכן תרגם לנקלום ויתרת, וכן משמע מסדר הגמת הטעמים שתיבת לחה מעומדת בטעם לתחת, ולולי היתה תיבת והותר רלופה אל תיבת לעשות, אין דרך להבדילם בטעם [ולי נראה שאין דעת הרלב"ע כנזכר זה, לפי שאם שב והותר על המלאכה, א"כ הוא כופל, ולא מלאנו ההפעיל משרש זה שיהיה עומד ומכוון לו ג' מנרים ושניהם יוצאים, כי כה אמר ה' אכול והותר (מלכים ב' ד' מ"ג), לאכול ושנוע והותר (ד"ה ב' ל"ח י'), ואם שב על המלאכה הי' כ"ל ונותרה, ולולי יאמר הרלב"ע שהוא מקור מנוין הפעל, ונח הכולם נמקום השורק, כמ"ש בפירושו הח' על אל תותר (נרחמית מ"ט ד'), והלירי נח נמקום הפתח נענור הס"פ, כמ"ש על מלת ואכל (שם ג' י"ב).

המעמר

לו (ז) והותר, הרמב"ן והרש"ר התריכו בנקור המלה הזאת ע"ש, ולדעתי יתפרש כפשוטו שהוא ענר מהופך לעתיד, וע"ד כנוי סתמי ושעורו והותר המותר, ונח הלירי' במקום החיר"ק, אין זה זר בנודע, וא"כ גם הנגינה תבוא על מקומה, ויתורגם: (אתן ליעם כאך דאפלין מיבריג).

תרגום אשכנזי

ויקהל לו

טען צו ערשט דיא וואהנונג
אויס צעהן טעפּיכען, פּאן
זעכסהאך געצווירנטעם גארן,
בלויער, פורפורראטהער אונד
האכראטהער וואללע, מיט
פּיגורען פּאן כרובים דורכ-
וירקט, נאך קונסטוועבער-
ארבייט וואורדען זיא גע-
מאכט. (ט) דיא לענגע יעדעס
טעפּיכס וואר אכט אונד
צוואנציג עללען, אונד דיא
בריייטע יעדעס טעפּיכס פּיר
עללען, אללע טעפּיכע האט-
טען איינערלייא מאס. (י) מאן
פּינטע פּינף טעפּיכע איינען
אן ידען אנדערן, אונד פּינף
טעפּיכע איין שטיק אן דאז
אנדערע. (יא) מאן מאכטע

וְיַקְהֵל לוֹ

אֶת־הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ
מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה
אֹתָם: (ט) אׇרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת
שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת
מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת:
(י) וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת
אֶל־אַחַת וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חִבַּר
אַחַת אֶל־אַחַת: (יא) וַיַּעַשׂ לְלֻאֹת

תכלת

תרגום אונקלוס

מַשְׁכְּנָא עַשַׂר יְרִיעָן דְּבוּץ שְׁזִיר וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי צוּרַח כְּרוּבִין עוֹבַד
אוּמָן עֲבַד יַחֲהוֹן: (ט) אוֹרְכָּא דִּירִיעָתָא חֲדָא עַסְרִין וּתְמָנְיָא אַמִּין וּפוּתְיָא אַרְבַּע
אַמִּין דִּירִיעָתָא חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְכָל יְרִיעָתָא: (י) וְלָפֵיף יַת חֲמֵשׁ יְרִיעָן חֲדָא
עִם חֲדָא וְחֲמֵשׁ יְרִיעָן לָפֵיף חֲדָא עִם חֲדָא: (יא) וַעֲבַד עֲנוּבִין דִּתְכְלָא עַל סְפַת

דירי׳ תא

באור

י"ב), לכל הוא דקוק, גם לפ"ז נריכים להניח בלשון הרמב"ן והותרה במקום והותירה, לכל לדעת רש"י שמלת והותר רלופה לל לעשות, היא מוזרת על עושי המלאכה, ות"כ היא יוצאה, ונראה כי כ"ה דעת יב"ע שתרגם לעשות לתה והותר, ועכדו יתה ונרס שיירו, עשה משני המקורים פעלים ענריס, לנאר הכוונה שחזרים על העושים]: (ט) שמנה, כתב הרמב"ן דע כי דקדוק מספר החד (ס"ת החדים, ר"ל כל המספרים עד עשר) בחשבון משונה מדרך לשון הקודש, גם ככה הוא בלשון כשדים משונה, גם בלשון ישמעאל, כי לעולם הה"ח בסוף השמות סימן לנקבה, ולשון זכר בלא סימן, והנה בחשבון שלשה נה"ח סימן הזכרים, וככה בחשבון ארבעה גם שמונה גם עשרה, ומשם ולמעלה עד עשר והזכר (כ"ל ומשם והלאה עד עשרים הזכר) בלא ה"ח לאחד עשר שנים עשר תשעה עשר, והנקבה בה"ח, רק בשנוי מלת עשרה (ר"ל שיבא העי"ן בסגול השי"ן בשבא והרי"ש בלירי, והעשרה הנאמר על זכר יבא בו העי"ן בח"ם, השי"ן בקמץ וכן הרי"ש) שלא תתערב עם לשון זכר, לאמרו שתים עשרה, וככה כלם, והנה לשון נקבה שלש וארבע ועשר, ואם היתה מלת החשבון סמוכה תהיה בתי"ו לזכרים ולנקבות, ושלשת החשבים החלה (יחזקאל י"ד י"ח), ושלשת נבי בניו (בראשית ז' י"ג) (כי לו הוא שם המקרא, לא תואר המסופר), והנה שמונה לזכרים (בקמץ הנו"ן) כחשבון, ושנוי לנקבה לומר שמונה (בסגול הנו"ן) כדרך עשתי עשרה עב"ל:

לברח

תִּכֶּלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת
מִקָּצָה בַּמַּחְבֶּרֶת כֵּן עָשָׂה בִּשְׂפַת
הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת
הַשֵּׁנִית: (יג) חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה
בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת
עָשָׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר
בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת
הַלֻּלָאֹת אַחַת אֶל־אָחֹת: (יג) וַיַּעַשׂ
חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר אֶת־
הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אַחַת בַּקְּרָסִים
וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד: פ
(יד) וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־
הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת
עָשָׂה אֹתָם: (טו) אׇרֶךְ הַיְרִיעָה
הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע
אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה
אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת:
(טז) וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת
לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד:

אויך שלייפען פאן בלויער וואלל'ע אם זוימע רעם איינע טעפפיכם, וועלכער אן דעם צוואמטען געהעפטעטען רער אייסערסטע איזט, אונד עבען זא פיעל מאלטע מאן אם זוימע רעם טעפפיכם, וועלכר אן דעם אנדערן העפטע רער אייסערסטע איזט. (יג) פינפציג שלייפען מאלטע מאן אן דעם אייננען טעפפיך, אונר פינפציג שלייפען אן דעם ענרע רעם טעפפיכם, וועלכער אן רעם אנדערן העפטע איזט; דיא שלייפען ווארען גראדע איינע רער אנדערן גענאיבער זיטצענר; (יג) מאן מאלטע פינפציג גאלדענע שפאנגען. וועו מאן נון פערמיטטעלסט רער האקען דיא טעפפיכע אן איינאנדער פיגטע, זא ווארד דיא וואהנונג איין גאנצעם. (יד) מאן מאלטע אויך טעפפיכע פאן ציעגענהאר צום געצעלטע איבער דיא וואהנונג, אילף שטיקקע מאלטע מאן. (טו) דיא לענגע יעדעם טעפפיכם דרייסיג עללען, אונד דיא בריייטע יעדעם טעפפיכם וואר פיער עללען, דיא איילף טעפפיכע האטטען איינערלייא

ויעש

מאאם. (טז) מאן העפטעטע דיא פינף טעפפיכע בעזאנדערם אונד דיא זעכם בעזאנ-

דערם

תרגום אונקלוס

דִּירְיָעֲתָא חֲדָא מִפְּטָרָא בֵּית לוּפֵי בֵּן עָבַד בְּסִפְתָּא דִּירְיָעֲתָא בְּסִטְרָא בֵּית לוּפֵי
חִנְיָנָא: (יג) חַמְשִׁין עָנוּבִין עָבַד בִּירְיָעֲתָא חֲדָא וְחַמְשִׁין עָנוּבִין עָבַד בְּסִטְרָא דִּירְיָעֲתָא
דְּבֵית לוּפֵי חִנְיָנָא מְכַוְּנָן עָנִיבְיָא חֲדָא לְקָבֵל חֲדָא: (יג) וַעֲבַד חַמְשִׁין פּוּרְפִּין
דְּדָהָב וְלָפֵיף יַת יְרִיעָתָא חֲדָא עִם חֲדָא בְּפוּרְפַּיָא וַהֲוָה מַשְׁכְּנָא חָד: (יד) וַעֲבַד
יְרִיעָן דְּמָעִזֵי לְפָרְסָא עַל מַשְׁכְּנָא חֲדָא עַסְרֵי יְרִיעָן עָבַד יַתְהֵין: (טו) אוֹרְכָא
דִּירְיָעֲתָא חֲדָא תְּלָתִין אַמִּין וְאַרְבַּע אַמִּין כּוּתְיָא דִּירְיָעֲתָא חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לַחֲדָא
עַסְרֵי יְרִיעָן: (טז) וְלָפֵיף יַת חֲמֵשׁ יְרִיעָן לְחוֹד וְיַת שִׁית יְרִיעָן לְחוֹד: (יז) וַעֲבַד

(יז) וַיַּעַשׂ לְלָאֹת חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת וַחֲמִשִּׁים לְלָאֹת עָשָׂה עַל־שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית: (יח) וַיַּעַשׂ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים לְחַבֵּר אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד: (יט) וַיַּעַשׂ מִכְסֶה לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה: ס המישי (כ) וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים: (כא) עֶשֶׂר אַמֹּת אָרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: (כב) שְׁתֵּי יָדֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אֶחָת כֵּן עָשָׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן: (כג) וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קְרָשִׁים לִפְאַת נֶגְבָּה תֵּימָנָה: (כד) וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף עשה

תרגום אשכנזי

דערם, (יז) מאַכטע פֿינפֿציג שליפֿען אַן דעם זוימע דעם אייסערכטען טעפּיכם אַן דעם איינען העפֿטע, אונד פֿינפֿציג שליפֿען אַן דעם זוימע דעם טעפּיכם אַן דעם אַנדערן העפֿטע. (יח) מאַן מאַכטע אויך פֿינפֿציג קופּפֿערנע שפּאַנגען, דאַז געצעלט צוזאַממען צו פֿיגען, דאַמיט עס אין גאַנצעם זייא. (יט) מאַן מאַכטע אויך איינע דעקקע איבער דאַז געצעלט אויס רָאטהגעפֿערבטען ווידער, פֿעללען, אונד איינע דעקקע פֿאַן התחשים־פֿעללען אָבען דאַרויף. (כ) מאַן מאַכטע דיא ברעטטער צור וואָהנונג פֿאַן שטיב־האָלץ אויפֿרעכט שטעהענד. (כא) דיא לענגע יעדעם ברעטטס וואַר צעהן עלן, אונד דיא בריייטע יעדעם ברעטטס אַנדערטהאַלב עללען. (כב) איין ברעטט בעקעמעט צוויי צאַפּפֿען אייניגעאַסט (זין דיא פּיסע נעמליך) אי׳נער וויא דער אַנדערע; מאַן מאַכטע עס אַלזאָ אַן אַלען ברעטטערן דער וואָהנונג. (כג) עס וואורדען אַלזאָ ברעטטער צור וואָהנונג פֿערפֿערטיגט, צוואַנציג ברעטטער צור זודליכֿען זייטע, (כד) פֿיערציג זילבערנע פּיסע קאַמען

תרגום אונקלוס

עָנוּבִין חַמְשִׁין עַל סְפָתָא דִירִיעָתָא בְּסִמְרָא בֵּית לוּפֵי וְחַמְשִׁין עָנוּבִין עָבַד עַל סְפָתָא דִירִיעָתָא דְּבֵית לוּפֵי תִּנְיָנָא: (יח) וַעֲבַד פּוּרְפִין דִּנְחַשׁ חַמְשִׁין לְלַקָּפָאֵית מַשְׁכְּנָא לְמֶהֱוֵי חַד: (יט) וַעֲבַד חוֹפָאָה לְמַשְׁכְּנָא דְּמַשְׁכֵי דִכְרֵי מְסַמְּקֵי וְחוֹפָאָה דְּמַשְׁכֵי סַסְגּוֹנָא מִלְּעֵילָא: (כ) וַעֲבַד יָת דַּפֵּיָא לְמַשְׁכְּנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין קָיְמִין: (כא) עֲשַׂר אַמִּין אוּרְכָּא דְּדַפָּא וְאַמְתָא וּפַלְגוּת אַמְתָא פּוּתְיָא דְּדַפָּא חַד: (כב) תְּרֵין צִירִין לְדַפָּא חַד מְשַׁלְבִין דָּא לְקֳבֵל חַד כֵּן עֲבַד לְכָל דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא: (כג) וַעֲבַד יָת דַּפֵּיָא לְמַשְׁכְּנָא עֶשְׂרִין דְּפִין לְרוּחַ צִיבְיָא דָּרוֹמָא: (כד) וְאַרְבְּעִין סַמְכִין דְּכַסְפָּא עֲבַד

עֲשָׂרָה חֲמֵשֶׁת עֶשְׂרִים הַקְּרָשִׁים
שְׁנֵי אֲדָנִים חֲמֵשֶׁת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים חֲמֵשֶׁת־
הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃
(כה) וְלִצֶּלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת
צָפוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים קְרָשִׁים׃
(כו) וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי
אֲדָנִים חֲמֵשֶׁת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי
אֲדָנִים חֲמֵשֶׁת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃
(כז) וְלִירְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה עָשָׂה
שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ (כח) וּשְׁנֵי קְרָשִׁים
עָשָׂה לְמִקְצַעֹת הַמִּשְׁכָּן
בַּיַּרְכָתָיִם׃ (כט) וְהָיוּ תוֹאֲמִם
מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים אֶל־
רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן
עָשָׂה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת׃
(ל) וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם
כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי

אדנים

תרגום אשכנזי רמו

אונטער דען צוואַנציג ברעט־
טערן, צוויא פֿיסע אונטער
דיעזעם ברעטע צו זיינען בייי־
דען צאַפֿפֿען, אונד צוויא פֿי־
סע אונטער דיעזעם ברעטע
צו זיינען בוידען צאַפֿפֿען.
(כה) צור אַנדערן וייטענוואַנד
דער וואָהנונג, צור נערדלי־
כען וייטע נעכליך, מאַכטע
מאַן אויך צוואַנציג ברעטטער.
(כו) אונד פֿיערציג זילבערנע
פֿיסע, צוויא פֿיסע אונטער
דיעזעם ברעטע, אונד צוויא
פֿיסע אונטער דיעזעם ברעט־
טע. (כז) צור הינטערוואַנד
דער וואָהנונג, צור וועסטלי־
כען זייטע מאַכטע מאַן זעכס
ברעטטער, (כח) אונד נאָך
צוויא ברעטטער צו דען ווינ־
קעלן דער וואָהנונג אַן דער
הינטערוואַנד. (כט) זיא שלאָס־
סען אונטען צוזאַממען, אויך
אָבען פֿאַסטע מאַן זיא צוזאַמ־
מען אין אייגען שלוסרינקען;
זאָ מאַכטע מאַן עס אַן בוידען
אין בוידען עקקען. (ל) עס
וואַרען צוזאַממען אַכט ברעט־
טער אונד דאַצו זילבערנע פֿי־
סע, זעכצעהן שטיקקע, איט־

מער

תרגום אונקלוס

תְּחוֹת עַבְרִין דַּפִּין תְּרֵין כַּמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לְתְרֵין צִירוֹהִי וּתְרֵין
כַּמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לְתְרֵין צִירוֹהִי׃ (כה) וּלְסִטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָנָא לְרוּחַ
צִיפוּנָא עֲבַד עַבְרִין דַּפִּין׃ (כו) וְאַרְבְּעִין סַמְכֵיהוֹן דְּכָסֶף תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת
דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד׃ (כז) וְלִסְיָפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָּא
עֲבַד שִׁתָּא דַּפִּין׃ (כח) וּתְרֵין דַּפִּין עֲבַד לְזָוְיַת מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן׃
(כט) וַהֲווֹ מְכַוְּונִין מִלְּרַע וְכֻחֲדָא הֲווֹ מְכַוְּונִין בְּרֵישֵׁיהוֹן בְּעִזְקְתָא חֲדָא כֵּן עֲבַד
לְתַרְוֵיהוֹן לְתַרְתֵּין זָוְיִן׃ (ל) וַהֲווֹ תְּמָנְיָא דַּפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דְּכָסֶף שְׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין

תרין

אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: (לו) וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־ הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת: (לג) וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה: (לג) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה: (לד) וְאֶת־הַקְּרָשִׁים צִפָּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתָם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וַיְצַף אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב: (לה) וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים: (לו) וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שטים

מער צוויא פֿיסע אונטער איי־ נעם ברעטטע. (לה) מאַן מאַכט ריעגעל פֿאַן שטיב־האָלץ, פֿינף שטיקקע פֿיר דיא איינע זייטענוואַנד דער וואָהנונג, (לג) אונד פֿינף שטיק ריעגעל פֿיר דיא אַנדערע זייטענוואַנד דער וואָהנונג, אונד פֿינף שטיק ריעגעל פֿיר דיא הינ־ טערוואַנד דער וואָהנונג צור וועסטליכען זייטע. (לד) מאַן מאַכטע דען מיטטעלסטען ריעגעל, דער דורך דיא ברעט־ טער גינג פֿאַן איינעם ענדע צום אַנדערן. (לד) דיא ברעט־ טער בעלעגטע מאַן מיט גאָלד, דיא רינגע מאַכטע מאַן פֿאַן גאָלד, דורך וועלכע דיא ריע־ געל געשטעקט וואורדען, אונד אויך דיא ריעגעל וואורדען מיט גאָלד בעלעגט. (לה) מאַן מאַכטע אויך איינען פּאַרהאַנג פֿאַן בלויער, פורפורראָטהער, האָכראָטהער וואַללע אונד זעכס־פֿאַך געצווירנטעם גארן מיט פֿיגורען פֿאַן כרובים דורכ־ ווירקט, קונסטוועבערארבייט מאַכטע מאַן ויא. (לו) דאַצו פֿיער זיילען פֿאַן שטיב־האָלץ, בע־

תרגום אונקלוס

תְּרֵין סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חָד: (לה) וְעָבַד עַבְרֵי דְאָעֵי שִׁטִּין חַמְשָׁא לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא חָד: (לג) וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָנָא וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי מַשְׁכְּנָא לְסוֹפְהוֹן מַעַרְבָּא: (לג) וְעָבַד יָת עַבְרָא מְצִיעָאָה לְאַעָבָרָא בְּגוֹ דַּפַּיָּא מִן סָיְפֵי לְסָיְפֵי: (לד) וְיָת דַּפַּיָּא חַפָּא דַּהֲבָא וְיָת עִוְקָתְהוֹן עֲבַד דַּהֲבָא אַתָּרָא לְעַבְרַיָּא וְחַפָּא יָת עַבְרַיָּא דַּהֲבָא: (לה) וְעָבַד יָת פָּרוּכְתָּא דְּתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אוּמָן עֲבַד יָתָהּ צִוּרַת כְּרוּבִין: (לו) וַעֲבַד לָהּ אַרְבְּעָא עַמּוּדֵי שטין

באור

(לג) לברח, מסקל והטעם כמו מברית שכתוב בכנפי היונה ויונים נכרים (ירמיה ט):

שִׁטִּים וַיִּצַּפֵּם זָהָב וַיִּיהֶם זָהָב וַיִּיצֹק
לָהֶם אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף: (לו) וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם: (לז) וְאֶת־
עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וָוֵיהֶם וְצִפָּה
רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם זָהָב
וְאַדְנֵיהֶם חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת: פ
לז (א) וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן
עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ
וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי
קֹמָתוֹ: (ב) וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר
מִבַּיִת וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב
סָבִיב: (ג) וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת
זָהָב עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי
טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי
טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: (ד) וַיַּעַשׂ

בדי

תרגום אשכנזי רמז

בעלענטע זיא מיט גאלד, איהר האקען וואַרען גאלד, מאן גאם צו דען זיילען פיער זיל בערנע פיסע. (לו) מאן מאכטע איינע דעקקע צום איינגאנגע דעם געצעלטעם פאן בלויער, פורפורראטהער, האכרא טהער וואללע אונד זעכספאך געצווירנטעם גארן, שטיקקער ארבייט; (לז) דאצו פינף זיי לען נעכסט האקען, איהרע קנויפע אונד איהרע רייפען מיט גאלד בעלעגט, דאצו אויך פינף קופפערנע פיסע.

לז (א) בצלאל מאכטע דיא לאדע אוים שטים-האלץ; דריטהאלב עללען דיא לענגע, אנדערטהאלב עללען דיא בריייטע, אונד אנדערטהאלב עללען דיא העהע; (ב) בעלע:טע דיא לאדע מיט רייגעם גאלדע, אינוועניג אונד אויסוועניג, מאכטע דאצו אייגען גאלדענען קראנץ הערום. (ג) גאם דאצו פיר גאלדענע רינגע, אן דען פיר עקקען, אלזו דאם אויך דער אייגען זייטע צוויא רינגע

אונד אויך דער אנדע־ן זייטע וויידערום צוויא רינגע וואַרען. (ד) מאכטע שטאנגען פאן

חרגום אונקלוס

שִׁטִּין וַחֲפָנוּן דַּהֲבָא וְוַיהִין דַּהֲבָא וְאַתִּיךְ
לְהוֹן אַרְבְּעָה סַמְכִין דִּכְסַף: (לו) וַעֲבַד
פָּרְסָא לְתָרַע מַשְׁכְּנָא תְּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע
זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צְיוּר: (לז) וְיָת עַמּוּדוֹהִי חַמְשָׁא וְיָת וָוֵיהוֹן וַחֲפֵי רֵישֵׁיהוֹן
וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דַּהֲבָא וְסַמְכֵיהוֹן חַמְשָׁא דְנְחָשָׁא:

לז (א) וַעֲבַד בְּצַלְאֵל יָת אֲרוֹנָא דְאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתִּין אַמִּין וּפַלְגָּא אוֹרְכֵיהּ וְאַמְתָא
וּפַלְגָּא פּוּתְיֵהּ וְאַמְתָא וּפַלְגָּא רוּמֵיהּ: (ב) וַחֲפָהִי דַהֲב דְכִי מִגַּיו וּמִבָּרָא
וַעֲבַד לֵיהּ דִּיר דְדַהֲב סְחוֹר סְחוֹר: (ג) וְאַתִּיךְ לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקָן דְדַהֲב עַל
אַרְבַּע זְיוָיתֵיהּ וְתַרְתִּין עִזְקָן עַל סְטַרֵיהּ דָד וְתַרְתִּין עִזְקָן עַל סְטַרֵיהּ תִּנְיָנָא: (ד) וַעֲבַד

ר ש " י

לז (א) ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר מכולם נקראת על שמו:

בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב:
(ה) וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל
צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן:
(ו) וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם
וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ:
(ז) וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה
עָשָׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת:
(ח) כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־
אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת
עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים מִשְּׁנֵי קְצוֹתָיו:
(ט) וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם
לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־
הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־
אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת הָיוּ פְּנֵי
הַכְּרֻבִים: פ
(י) וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים
אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה

וחצי קצותיו קרי

שטים־האָלץ, בעלענטע זיא מיט גאָלד, (ה) כראַפּטע דיא שטאַנגען אין דיא רינגע, אויף דען זייטען דער לאַדע, דיא לאַדע דאַמיט צו טראַגען. (ו) כאַפּטע אויך אייז־נען דעקקעל פּאָן ריינעם גאָלד, דריטהאַלב עללען דיא לענגע, אינר אַנדערטהאַלב עללען דיא בריימע. (ז) מאַפּטע פּערנער צוויא גאָלדענע כרובים פּאָן געטריבענער אַרבייט מאַפּטע ער זיא אויס דען ביידען ענדען דעקקעלס, (ח) נעמליך איינען כרוב אויס דעם איינען ענדע, אונד איינען כרוב אויס דעם אַנדערן ענדע; אויס דעם דעקקעל זעלבסט פּערפּערטיגטע ער דיא כרובים, אָן ביידען ענדען. (ט) דיא כרובים ווארען זאָ געמאַפּט, דאַס זיא איהרע פּליגעל אין דיא העהע אויסבריטעטען, אינדעם זיא דאַמיט דען דעקקעל איבערדעקטען, מיט דעם אַנגעזיפּט אויינער גענגען דען אַנדערן גענעהרט; יערפּאָר נייגטען זיא איהרע געזיפּטער גענגען דען דעקקעל ניעדער. (י) פּערפּערטיגטע אויך דען טיש פּאָן שט׳ם־האָלץ, צוויא עללען דיא לענגע, אייגע עללע דיא בריימע אונד אַנדערטהאַלב

תרגום אונקלוס

אֲרִיחֵי דְּאָעֵי שִׁטִּין וַחֲפָא יַתְהוֹן דַּהֲבָא: (ה) וְאָעֵיל יַת אֲרִיחָיָא בְּעִוְקָתָא עַל סְטָרֵי דַּאֲרוֹנָא לְמֵיטַל יַת אֲרוֹנָא: (ו) וַעֲבַד כַּפּוּרְתָּא דְּדַהֲב דְּכֵי תַּרְתִּין אַמִּין וּפַלְגָּא אוֹרְכָּהּ וְאַמְתָא וּפַלְגָּא פּוּתְיָהּ: (ז) וַעֲבַד תְּרֵין כְּרוּבִין דְּדַהֲב נְגִיד עֲבַד יַתְהוֹן מִתְּרֵין סְטָרֵי כַּפּוּרְתָּא: (ח) כְּרוּבָא חַד מִסְּטָרָא מִבָּא וּכְרוּבָא חַד מִסְּטָרָא מִבָּא מִן כַּפּוּרְתָּא עֲבַד יַת כְּרוּבַיָּא מִתְּרֵין סְטָרוֹהִי: (ט) וַהֲווֹ כְרוּבַיָּא פְּרִיסִין גַּדְפֵיהוֹן לְעֵילָא מַטְלִין בְּגַדְפֵיהוֹן עַל כַּפּוּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד לְקָבֵיל חַד לְקָבֵיל כַּפּוּרְתָּא הֲווֹ אַפֵּי כְרוּבַיָּא: (י) וַעֲבַד יַת פָּתוֹרָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתִּין אַמִּין אוֹרְכֵיהּ וְאַמְתָא פּוּתְיֵהּ וְאַמְתָא וּפַלְגָּא

רומיה

וְחַצְיֵי קְמָתוֹ: (יח) וַיִּצֹק אֹתָו זָהָב
טָהוֹר וַיַּעַשׂ לֹו זֵר זָהָב סָבִיב:
(יט) וַיַּעַשׂ לֹו מִסְגֶּרֶת טֶפַח סָבִיב
וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב:
(כ) וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב
וַיִּתֵּן אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע
הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו:
(כא) לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ הַטַּבָּעֹת
בָּתִּים לַבַּדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן:
(כב) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
וַיְצַף אֹתָם זָהָב לָשֵׂאת אֶת־
הַשֻּׁלְחָן: (כג) וַיַּעַשׂ אֶת־הַכֵּלִים
אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־קְעָרֹתָיו
וְאֶת־כַּפֹּתָיו וְאֶת מְנַקִּיֹּתָיו וְאֶת־
הַקְּשָׂוֹת אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֶן זָהָב
טָהוֹר: פ ששי שלישי
(כד) וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב טָהוֹר
מִקְשָׁה עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה יְרֵכָהּ

וקנח

תרגום אשכנזי רמח

האלב עללען דיא העהע;
(יח) בעלענטע איהן מיט ריי-
נעם גאלדע, מאלטע איינען
גאלדענען קראנץ אומהער.
(יט) מאלטע איינען ראנד
דראהן, איינע האנד ברייט,
רינגם אומהער, אונד אן דיע-
זען ראנד פיהרטע ער דען
גאלדענען קראנץ אומהער.
(כ) גאם דאצו פיר גאלדע-
נע רינגע, אונד זעצטע דיא
רינגע אן דיא פיר עקקען זיי-
נער פיער פיסטע. (כא) אונ-
טערהאלב דעם ראנדעם וואא-
רען דיא רינגע, אלם איין
געהייזע פיר דיא שטאנגען
(חן וועלכע נעמליך דיא טטאב-
גען געטטעקט וואורדען), דען
טיש צו טראגען. (כב) מאן
מאלטע דיא שטאנגען פאן
שטים-האלץ, בעלעגטע זיא
מיט גאלד, דען טיש צו טרא-
גען. (כג) פערנער דיא גע-
רעטהע אויף דען טיש, נעמ-
ליך ש׳טסעלן, שאלען, שטיפ-
צען אונד האלבראהרען, וואא-
מיט דאן בראד בעדעקט וואארד
פאן רייגעם גאלדע. (כד) מאל-
טע אויך דען לייכטער פאן
רייגעם גאלדע, פאן גענטריע-
בענער ארבייט, פוס, שאפט,
קעל-

תרגום אונקלוס

רוּמְיָה: (יח) וְחַפָּא יְתֵיהּ דַּהֲב דְּכִי וַעֲבַד לֵיהּ דִּיר דְּדַהֲב סְחוֹר סְחוֹר: (יט) וַעֲבַד
לֵיהּ גְּדַנְפָּא רוּמְיָה פּוּשְׁכָא סְחוֹר סְחוֹר וַעֲבַד דִּיר דְּדַהֲב לְגַדַנְפֵּיהּ סְחוֹר סְחוֹר:
(כ) וְאַתִּיךְ לֵיהּ אַרְבַּע עִזְקִן דְּדָהֲב וְיַהֲב יָת עִזָקָתָא עַל אַרְבַּע זְוָיָתָא דִּי לְאַרְבַּע
רַגְלוֹהִי: (כא) לֶקֳבֵיל גַּדַנְפָּא הֲוָאָה עִזָקָתָא אַתָּרָא לַאֲרִיחָיָא לְמֵיטַל יָת פְּתוֹרָא:
(כב) וַעֲבַד יָת אֲרִיחָיָא דְּאָעֵי שִׁטִּין וַחֲפָא יָתְהוֹן דַּהֲבָא לְמֵיטַל יָת פְּתוֹרָא: (כג) וַעֲבַד
יָת מָנָיָא דִּי עַל פְּתוֹרָא יָת מְגִיסוֹהִי וְיָת בַּזִיכוֹהִי וְיָת מְכִילָתֵיהּ וְיָת קַשְׁוָתָא דְּמָנַסְכִין
בְּהֵין דַּהֲב דְּכִי: (כד) וַעֲבַד יָת מְנָרְתָּא דַּהֲב דְּכִי נְגִיר עֲבַד יָת מְנָרְתָּא שֵׁידָהּ

וקנה

וְקָנָה גְּבִיעֶיהָ בַּפְתֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ
מִמֶּנָּה הָיוּ: (יח) וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים
מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה וְקִנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ
הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ
הַשֵּׁנִי: (יט) שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה
גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד
כַּפְתֹר וָפֶרַח כֵּן לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים
הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה: (כ) וּבַמְּנֹרָה
אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹרֶיהָ
וּפְרָחֶיהָ: (כא) וְכַפְתֹר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹר תַּחַת־שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים
הַיֹּצְאִים מִמֶּנָּה: (כב) כַּפְתֹרֵיהֶם
וְקָנֹתָם מִמֶּנָּה הָיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה
אַחַת זָהָב טָהוֹר: (כג) וַיַּעַשׂ אֶת־
נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וּמַלְקָחֶיהָ

קעלבע, קנעפּפּע אונד בלומען וואַרען אויס איהם הערויס נעאַרבייטעט. (יח) זעקס אַרמע גיננען אויס דען זייטן הערויס, נעמליך דרייא אַרמע דעם לייכטערס אויס דער איינען זייטע, אונד דרייא אַרמע דעם לייכטערס אויס דער אַנדרן זייטע. (יט) דרייא מאַנדעל פּערמיגע קעלבע, אַן דעם איינען אַרמע, איין קנאָפּף אונד איינע בלומע, אונד דרייא מאַנדעל פּערמיגע קעלבע אָן דעם אַנדרן אַרמע איין קנאָפּף אונד איינע בלומע; זא אַן אַלע לען זעקס אַרמען, דיא אויס דעם לייכטער הערוים געהען. (כ) אַן דעם לייכטער זעלבסט וואַרען פּיער קעלבע, ווויא מאַנדעלן געשטאַלטעט, קנעפּפּע אונד בלומע. (כא) פּער נער איין קנאָפּף, אין וועלכעם איין פּאַר אַרמע זאַס, נאָך איין קנאָפּף, אָן וועלכעם דאַז צוויטע פּאַר אַרמע זאַס, אונד נאָך איין קנאָפּף, אָן וועלכעם דאַז דריטטע פּאַר אַרמע זאַס, זא אַן אַללען זעקס אַרמען דיא אויס דעם לייכטער הערוים געהען. (כב) קנעפּפּע אונד אַרמע וואַרען אויס איהם זעלבסט הערוים געאַרבייטעט; גאַנץ אויס אייניעם שטיקקע רייגען גאָלדעם געטריבען. (כג) פּערפּערטיגטע אויך דאַצו זיעבען לאַמפּען, נעבסט צויהנען.

ומחתתיה

תרגום אונקלוס

ליין

וְקָנָה בַּלִּידָהָא חַוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא מִנָּהּ הֲווֹ: (יח) וְשִׁתָּא קְנִין נַפְקִין מִסְּטָרָהָא תְּלָתָא
קְנֵי מְנָרְתָּא מִסְּטָרָהּ חַד וּתְלָתָא קְנֵי מְנָרְתָּא מִסְּטָרָהּ תִּנְיָנָא: (יט) תְּלָתָא כַלִּידִין
מְצַיְּרִין בְּקָנְיָא חַד חַוּר וְשׁוֹשָׁן וּתְלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין בְּקָנְיָא חַד חַוּר וְשׁוֹשָׁן כֵּן
לְשִׁתָּא קְנִין דְּנַפְקִין מִן מְנָרְתָּא: (כ) וּבְמְנָרְתָּא אַרְבְּעָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין חַוּרָהָא
וְשׁוֹשַׁנָּהָא: (כא) וְחַוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנָּהּ וְחַוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנָּהּ וְחַוּר
תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין דְּמִנָּהּ לְשִׁתָּא קְנִין דְּנַפְקִין מִנָּהּ: (כב) חַוּרֵיהוֹן וְקְנֵיהוֹן מִנָּהּ הֲווֹ כּוּלָּהּ
נְגִידָא חֲדָא דְּדָהַב דְּכִי: (כג) וְעָבַד יָת בּוּצִינָהָא שַׁבְעָא וְצָבְיָתָהָא וּמַחְתְּיָתָהָא דְּדָהַב

וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר: (כד) כִּכָּר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת כָּל־כְּלֵיהָ: פ

(כה) וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו: (כו) וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וַיַּעַשׂ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: (כז) וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב עָשָׂה־לּוֹ מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו עַל שְׁנֵי צִדָּיו לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם: (כח) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב: (כט) וַיַּעַשׂ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה רקח

(כד) מאַכטע אויך איינען רייכער־אַלטאַר פֿאָן שטיב־האָלץ, דיא לענגע איינע עללע, דיא ברייטע איינע עללע, פֿיער־עקקיג, אונד דיא העהע צוויי עללען, דיא עקקען וואַרען אוים איינעם שטיקקע מיט דעם הערדע געמאַכט; (כו) בעי לעגטע איהן מיט רייגעם גאָלדע, זיין בלאַט, אונד זיינע זיטען אומהער, אונד זיינע עקקען; פֿיהרטע אָבען איי־נען גאָלדענען קראַנץ הערום. (כז) מאַכטע אונטער דעם קראַנצע צוויי גאָלדענע רינ־גע אַן ביידען ווינקעלן, נעבי־לין אַן ביידען זייטע; דיעזעם רינגווערק דיענטע דען שטאַנ־גען צום גהייזע, דען אַלטאַר דאַמיט צו טראַגען. (כח) פֿער־פֿיערטיגטע דיא שטאַנגען פֿאָן שטיב־האָלץ, בעלעגטע זיא מיט גאָלד. (כט) מאַכטע פֿער־נער דאַז אֶעל צור הייליגען זאַלבונג, אונד דאַז רייכערצייג פֿאָן עדלען שפּעצערייען, נאַך אַפּאָטעקער קונסט. מאַכ־

תרגום אונקלוס

דְּכִי: (כד) כִּכָּרָא דְּדַהֲבָ דְּכִי עֲבַד יָתָהּ וְיָת כָּל מָנָהָא: (כה) וַעֲבַד יָת מַדְבְּחָא דְּקְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא דַּאֲעֵי שִׁטִּין אַמְתָא אוּרְכֵּיהּ וְאַמְתָא פּוּתְיֵהּ מְרַבַּע וְתַרְתֵּין אַמִּין רוּמֵיהּ מִנֵּיהּ הֲוָאָה קַרְנוֹהִי: (כו) וְחַפָּא יָתֵיהּ דְּהַב דְּכִי יָת אֵיגְרֵיהּ וְיָת כּוֹתְלוֹהִי סְחוֹר סְחוֹר וְיָת קַרְנוֹהִי וַעֲבַד לֵיהּ דִּיר דְּדַהֲב סְחוֹר סְחוֹר: (כז) וְתַרְתֵּין עִזְקָן דְּדַהֲב עֲבַד לֵיהּ מִלְּרַע לְדִירֵיהּ עַל תַּרְתֵּין זְוָיָתֵיהּ עַל תְּרֵין סְטָרוֹהִי לְאַתְרָא לְמֵיטַל בָּהֵן: (כח) וַעֲבַד יָת אַרְיָחָא דְּאַעֵי שִׁטִּין וַחְפָּא יָתְהוֹן דַּהֲבָא: (כט) וַעֲבַד יָת מִשְׁחָא דְּרְבוּתָא קוּדְשָׁא וְיָת קְטוֹרַת בּוּסְמַנּוּ:

רֻקָּחַ: ס שביעי רביעי לח (ח) וַיַּעַשׂ
אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים
חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ־אַמּוֹת
רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ:
(ב) וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו
מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו וַיְצַף אֹתוֹ
נְחֹשֶׁת: (ג) וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי
הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים
וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת אֶת־הַמִּזְלָגֹת
וְאֶת־הַמַּחְתֹּת כָּל־כֵּלָיו עָשָׂה
נְחֹשֶׁת: (ד) וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר
מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ
מִלְמַטָּה עַד־חֶצְיוֹ: (ה) וַיִּצֹק
אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע הַקְּצָוֹת
לְמִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לַבַּדִּים:
(ו) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
וַיְצַף אֹתָם נְחֹשֶׁת: (ז) וַיָּבֵא אֶת־
הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ

לשאת

לח (ח) מאַכטע אויך דען אַלטאַרהערד דעם גאַנצאָפּפֿערס, פֿאָן שטים־האָלץ; פֿינף עללען דיא לענגע, פֿינף עללען דיא בריי־טע, פֿיערעקקיג, אונד דיא הע־הע דרייא עללען. (ב) מאַכ־טע אַן דען פֿיער ווינקעלן פֿיער האָהלע עקקען, דיא עקקען ווארען אוים אייניעם שטיקק מיט דעם הערדע נעמאַכט, בעלענטע איהן מיט קופּפֿער. (ג) פֿערפֿערטיגטע אַללע גע־רעטהע דעם אַלטאַרס, נעמ־ליך דיא טעפּפּע, דיא שוי־פֿלען, דיא בעקקען, דיא נאַ־בעלן אונד דיא קאָהלפּפֿאַנ־נען, אַללע נערעטהע דעם־זעלבען מאַכטע מאַן אוים קו־פּפֿער. (ד) מאַכטע אויך אַן דיזעם אַלטאַר אין זיעבווערק, נעמצפֿערמיג פֿאָן קופּפֿער, אונטערהאַלב דער אויסלאַ־דונג, ביז אין דיא העלפֿטע. (ה) גאָם פֿיער רינגע צו דען פֿיר עקקען, אַן דעם קו־פּפֿערן זיעבווערק, דען שטאַנ־גען צום געהייזע. (ו) מאַכטע אויך שטאַנגען פֿאָן שטים־האָלץ, בעלענטע זיא מיט קיפּפֿער. (ז) בראַכטע דיא שטאַנגען אין דיא רינגע, אַן דען זייטען דעם אַלטאַרהער־דעם

תרגום אונקלוס

לח (ח) וַעֲבַד יַת מַדְבְּחָא דַּעֲלְתָא דְּאָעֵי שִׁטִּין חֲמֵשׁ אַמִּין אוֹרְכֵיהּ וַחֲמֵשׁ אַמִּין
פּוּתְיֵיהּ מְרַבַּע וּתְלָתָא אַמִּין רוּמֵיהּ: (ב) וַעֲבַד קַרְנוֹהִי עַל אַרְבַּע זְוָיָתֵיהּ מִנֵּיהּ
הֲוָאָה קַרְנוֹהִי וְחַפָּא יָתֵיהּ נְחָשָׁא: (ג) וַעֲבַד יַת כָּל מָנֵי מַדְבְּחָא יַת פַּסַכְתָּרָוָתָא וְיָת
מַגְרוֹפָיָתָא וְיָת מְזָרְקָיָא וְיָת צִינּוֹרְיָתָא וְיָת מַחְתְּיָתָא כָּל מָנוֹהִי עֲבַד נְחָשָׁא: (ד) וַעֲבַד
לְמַדְבְּחָא כְּרָדָא עוֹבַד מְצַדְתָּא דִּנְחָשָׁא תְּחוֹת סוֹבְבֵיהּ מִלְּרַע עַד פַּלְגֵיהּ: (ה) וְאַתִּיךְ
אַרְבַּע עִזְקָתָא בְּאַרְבַּע זְוָיָתָא לְכָרְדָא דִּנְחָשָׁא אַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא: (ו) וַעֲבַד יַת
אֲרִיחַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין וְחַפָּא יָתְהוֹן נְחָשָׁא: (ז) וְאָעֵיל יַת אֲרִיחַיָּא בְּעִזְקָתָא עַל סְטָרֵי

בדבחא

לְשֵׁאת אֹתוֹ בָּהֶם נָבוּב לֻחֹת
עָשָׂה אֹתוֹ: ס (ח) וַיַּעַשׂ
אֶת הַכִּיֹּר נְחֹשֶׁת וְאֶת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת
בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ס (ט) וַיַּעַשׂ
את

דעם, איהן דאַמיט צו טראַגען דאָס האָהל, פֿאָן טאַפֿעלן צוזאַממען נעזעטצט וואַרד דער אַלטאַר נעמאַכט. (ח) מאַטע אויך איין קופֿפֿערנעם בעקקען, אונד איין קופֿפֿערנעם נעשטעלל דאַצו, אוים דען מעטאַלנען שפיגעלן דער פֿערזאַממעלטען וויַבם־

פערזאָנען, וועלכע זיך אַן דעם איינאַנג דעם שטיפֿטסצעלטעם פֿערזאַממעלטן. (ט) פֿער־

מַדְבְּחָא לְמִיטַל יְהֵיה בְּהוֹן חֲלִיל לוּחִין
עֲבַד יְהֵיה: (ח) וַעֲבַד יַת כִּיּוֹרָא דְנְחָשָׁא
וְיַת בְּסִיסֵיהּ דִנְחָשָׁא בְּמַחֲזַיַת נְשָׁיָא דְאָתְיָן
לְצַלָּאָה בְּתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: (ט) וַעֲבַד יַת
דרתא

לח (ז) נבוב לוחות - נבוב הוא חלול וכן ועניו תרגם לענעו' נבוב (ירמי' נ"ב): נבוב לוחות - הלוחות של עלי שטים לכל רוח והחלל באמלע: (ח) במראות הצובאות. בנות ישראל היו נותן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ולפי שהיו לא עכבו מלהביא לנדב' המשכן והיה מואס

משה בהן מפני שעשויים ליצר הרע אמר לו הקב"ה קבל כי חלו תביבין שלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים לצבאות רבות במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות לותם ומוטלות המראות וכל אחת רואה עלמה עם בעלה במראה ומדליקו בדברים לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנ' תחת התפוח עוררתיך (שיר ח') וזהו שנאמר במראות הצובאות • ועשה הכיור מהם שהוא לצוש שלוש בין שים לאחתו להזקות ממים שתיכו למי שקנא לה בעלה ונסתרה ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחושת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה ונאמר וכיור ובנו לא הוזכרו שם למדת שלא היו נחשת של כיור מנחשת התנופה כך דרש רבי תנחומא וכן תרגם לונקלוס במחזית נשיא ובן תרגום של מרקו' מידורי"ם בלעז. וכן מלינו (ביצעי' ג') והגליוני' מתרגמינן מחזייתא: לשון נביט להביט נדבתן:

באור

לח (ח) במראת, בנות ישראל היו נותן מראות מנחשת קלל ממורט שרואות בהן כשהן מתקשטות, ולפי שהיו לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן, וכתב רש"י ותדע לך שהן מראות ממש, שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו', ויעש בה וגו' (לקמן פסוק ל' וגל"ח) וכיור ובנו לא הוזכרו שם, למדת שלא היו נחשת של כיור מנחשת התנופה, כך דרש רבי תנחומא וכן תרגם לונקלוס במחזית נשיא וכן תרגום של מראות מידורי"ם בלע"ז (ובל"ז טפיגעל), וכן מלינו ביצעי' (ג' כ"ג) הגליונים מתרגמינן מחזייתא עכ"ל, וכתב הרלב"ע נו"ת במראות תחת מ"ס, כי נכון הוא בלשון הקדש, כמו והנותר בנשר ובלחם (ויקרא ח' ל"ב), ובכה בלשון ישמעאל עכ"ל, וכבר הודעתיך ההבדל החמתי שבין שמוש הכי"ת לשמוש המ"ס, כי המ"ס ישמש על הגבול לשר ממנו התחיל הדבר להתפעל, והכי"ת על הגבול לשר בו התפעל, ופעמים שההורלה בהם לחת, לולי שהנחינות נבדלות, יתבן לומר והנותר מבשר ומלחם, בנחינת הבשר והלחם לשר מהם נשאר, ויתבן ג"כ לומר והנותר בבשר ובלחם, על הבשר והלחם הנשאר, וכן כלן בנחינת התמונה לשר היתה לבליס טרם נשתנו ונעשו כיור, יאמר ממראת הלבנת, ובנחינת התמונה שלהם נעודם מקבלים הצוני, יאמר במראת הלבנת, ולבן חלו לאמר ממראת, הי' לפשר לומר שלא שם בי כל המראות חלק מקבלן והותר מהם, לכך נאמר במראת לומר שמכלם נעשה הכיור וכנו, כמו שכתוב לקמן בפ' פקודי (סי' זה פסוק ל'), בשם הרמב"ן: הצובאת, שהיו נוספות ונשות לבשות לתת מראותיהן, להעשות בהן כל הכיור וכנו, כי התנדבו בשמחה לעבודת ה': פתח אהל מועד, לא נעשה עליון לחל המשכן, לולי על

את־החצר לפאת ו נגב תימנה קלעי החצר שש משזר מאה באמה: (י) עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ויו הטעמודים וחשקיהם כסף: (יא) ולפאת צפון מאה באמה עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת ויו העמודים וחשקיהם כסף: (יב) ולפאת־ים קלעים חמשים באמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה ויו העמדים וחשוקיהם כסף: (יג) ולפאת קדמה מזרחה חמשים אמה: (יד) קלעים חמש־עשרה אמה אל־הכתף עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה: (טו) ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה עמדיהם שלשה

נער דען פאַרהאָף, צור זיד־ליכען זייטע, געשטריקטע אימהענגע צום פאַרהאָף, פאַן נעצווירנטעם גארן, הונדערט עללן. (י) דאַצו צוואַנציג זיילען, נעבסט צוואַנציג קופּפּערנען פיסען; דיא האקען אַן דען זיילען אונד אירע ריפּפען וואַרען זילבערן. (יא) צור נערדליכען זייטע הונדערט עללן, דאַצו צוואַנציג זיילען, נעבסט צוואַנציג קופּפּערנען פיסען; דיא האקען אַן דען זיילען אונד אירע ריפּפען וואַרען זילבערן: (יב) צור וועסטליכען זייטע פינפציג עללן אומהענגע, דאַצו צעהן זיילען, נעבסט צעהן פיסען; דיא האקען אַן דען זיילען אונד אירע ריפּפען וואַרען זילבערן. (יג) צור אסטליכען זייטע, פינפציג עללן; (יד) נעמליך פינפצעהן עללן אומהענגע צו דער אינען פאַרדערזייטע, דאַצו דרייא זיילען נעבסט דרייא פיסען; (טו) אונד צור אנדערן פאַרדערזייטע אַן דעם טארע דעס פאַרהאָפס, ווי־דערום פינפצעהן עללן אומהענגע, דאַצו דרייא זיילען

ואדניהם

תרגום אונקלוס

דרתא לרוחַ עיבר דרומא סרדי דדרתא דבוץ שזיר מאה באמין: (י) עמודיהון עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ויו עמודיא וכבושיהון כסף: (יא) ולרוחַ צפונא מאה אמין עמודיהון עסרין וסמכיהון עסרין דנחשא ויו עמודיא וכבושיהון כסף: (יב) ולרוחַ מערבא סרדין חמשין אמין עמודיהון עסרא וסמכיהון עסרא ויו עמודיא וכבושיהון כסף: (יג) ולרוחַ קדומא מזיניחא חמשין אמין: (יד) סרדין חמש עסרי אמין לעברא עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא: (טו) ולעברא תנינא מכא ומכא לתרע דרתא סרדין חמש עסרי אמין עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא:

כל

וְאַדְנֵיהֶם שִׁלְשָׁה: (לז) כָּל־קַלְעֵי
הֶחָצֵר סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר:
(יז) וְהָאֲדָנִים לָעַמֻּדִים נְחֹשֶׁת וָוֵי
הָעַמּוּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי
רָאשֵׁיהֶם כֶּסֶף וְהֵם מְחֻשָּׁקִים
כֶּסֶף כָּל עַמְּדֵי הֶחָצֵר: (יח) וּמָסַךְ
שַׁעַר הֶחָצֵר מַעֲשֵׂה רֹקֵם תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְקוֹמָה בְּרֹחַב
חָמֵשׁ אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר:
(יט) וַעַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וַאֲדָנֵיהֶם
אַרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וָוֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי
רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף: (כ) וְכָל־
הַיְתֵדֹת לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר סָבִיב

נחשח

תרגום אשכנזי רנא

נעבסט דרייא פֿיסען. (לז) אַלע אומהענגע דעם פֿאָר הָאפֿס אומהער וואַרען פֿאַן זעכספֿאַך געצווירנטעם גאַרן. (יז) דיא פֿיסע צו דען זיילען וואַרען קיפֿערן, דיא האַקען אַן דען זיילען אינד איהרע ריידען וואַרען זילבערן, דיא בעלענונג איהרער קניפֿע וואַר פֿאַן זילבער, אַללע זיילען דעם פֿאָרהאָפֿס וואַרען מיט זילבערנען ריידען פֿערזעהען; (יח) פֿערפֿערט גטע ענדליך דיא דעקקע פֿאָר דעם איינגאַנג דעם פֿאָרהאָפֿס שטיקערארבייט פֿאַן כלויער, פורפורראָטהער, האָכראָטהער, אינד געצווירנטעם נארן; דיאז לענגע צוואַנציג עללען, דיא העהע, נעמליך אין דער בריידע דער דעקקע, פֿינף עללען, זאָ האָך אַלס דיא אומהענגע דעם פֿאָרהאָפֿס. (יט) דאַזו פֿיער זיילען נעבסט פֿיר קופֿפֿערנען פֿיסען, דיא האַקען, אונד דיא בעלענונג איהרער קניפֿע אינד שטאַנגען וואַרען זילבערן. (כ) אונד אַללע נאַגעל צור וואָהנונג אונד צום פֿאָרהאָף

תרגום אונקלוס ר ש "י

(לז) כָּל סְרָדֵי דַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר דִּבּוּץ (יח) לעומת קלעי החלר. כמדת קלעי
שְׁזִיר: (יז) וְסַמְכַיָּא לַעַמּוּדַיָּא דִּנְחָשָׁא וָוֵי ואלה
עַמּוּדַיָּא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף וְחִפּוּי רֵישֵׁיהוֹן כְּסַף וְאִנּוּן מְכַבָּשִׁין כְּסַף כָּל עַמּוּדֵי דַרְתָּא:
(יח) וּפָרָסָא דִּתְרַע דַּרְתָּא עוֹבַד צַיָּר תְּכֶלְתָּא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר
וְעַסְרִין אַמִּין אוֹרְכָא וְרוּמָא בְּפוּתְיָא חֲמֵשׁ אַמִּין לְקֻבֵּיל סְרָדֵי דַרְתָּא: (יט) וְעַמּוּדֵיהוֹן
אַרְבְּעָא וְסַמְכֵיהוֹן אַרְבְּעָא דִּנְחָשָׁא וָוֵיהוֹן כְּסַף וְחִפּוּי רֵישֵׁיהוֹן וְכִבּוּשֵׁיהוֹן כְּסַף:
(כ) וְכָל סְכֵיָא לְמַשְׁכְּנָא וּלְדַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר דִּנְחָשָׁא:

באור

להל מזה ידבר שקילו לקל מועד, ויאמר שלשם הכיולו נדבותיהן והוא קבל מהן, (מדברי הרמב"ן). ותרגום דתרגם דלחיין לגללה בתרע משכן זימנא, ולא תרגם תיבת הנגלת כלל, ויב"ע תרגם נסי' לניעותא, ובעידן דלחין לגללה בתרע משכן זימנא וכו', והירושלמי תרגם נחזית נסיון לניעותא דהוון לניעין וכו', יתכן שתרגומו הוא מלשון עבודה, יאמר שהיו נא ת לחר כך יום יום ל מקום נדבתן, לעבוד לת ה', להתפלל שם ולשמוע דברי המלו': (יח) לעמת קלעי הרצר, כמדת קלעי החלר

פקודי לח

נְחֹשֶׁת׃ ס (כא) אֵלֶּה
פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת
אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה עֲבֹדַת
הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן
הַכֹּהֵן׃ (כב) וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־
חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
(כג) וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ

למטה

תרגום אשכנזי

אומהער וואַרען קופּפֿערן.
(כא) דיעזעס זינד דיא בערעכ־
נונגען פֿיר דיא וואָהנונג, נעמ־
ליך דיא וואָהנונג דעס צייג־
ניסעס, דיא אויף משה'ס
בעפֿעהל בערעכנעט וואָרדען,
דאַז נעשעפֿט דער לוים, דורך
איתמר, דען זאָהן דעם פּריע־
סטערס אהרן. (כב) בצלאל,
זאָהן אורי, זאָהן חור, אוים
דעם שטאַמעם יהודה, פֿער־
פֿערטיגטע אַללעס וויא דער
עוויגע דעם משה בעפֿאָהלען.
(כג) מיט אים, אהליאב
זאָהן אחיסמך אוים דעם

רש"י

(כא) אלה פקודי. נפרשה זו נאמרו כל
מעקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב
ולנחשת ונאמרו כל כליו לכל עבודתו: המשכן
משכן. נ"ם רמז למקדש שנתמשכן בעוני
מורגנין על עונותיהן של ישראל: משכן
העדות. עדות ליעקב שויתר להם הקב"ה
על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו
ביניהם: עבודת הלוים. פקודי המשכן
וכליו היו עבודה המסורה ללוים במדבר
לשאת ולהוריד ולהקים לים לים למשאו
המופקד עליו כמו שאומר בפרשת נשא: ביד לאיתמר. הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית לב
עבודה שעליו: (כב) ובצלאל בן אורי וגו'. עשה את כל אשר צוה ה' את משה. אשר לזה אין בתיב כאן
אלא כל אשר צוה ה' את משה אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסניפה דעתו למה שנאמר למשה בסיני
כי משה לזה לבצלאל לעשות תחילה כלים ואחר כך משכן אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחלה
בית ואחר כך מביאים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה אמר לו משה בצל אל היית כי
צוואני כך צוה לי הקב"ה וכך עשה המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים:

ככר

תרגום אונקלוס

(כא) אִלֵּין מְנְיָנֵי מַשְׁכְּנָא מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא
דִּי אִתְמְנִיאוּ עַל מֵימְרָא דְמֹשֶׁה פּוּלְחַן
לֵיוָאֵי בִּידָא דְאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כָּהֲנָא:
(כב) וּבְצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַּר חוּר לְשִׁבְטָא
דִיהוּדָה עֲבַד יַת כָּל דִּי פַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה:
(כג) וְעִמֵּיהּ אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא
דדן

באור

(כא) פקודי, חשבון הכסף והזהב והנחשת, כמו שאמרו רז"ל מתנגמרה מלאכת המשכן לאמר להם משה
ליעקב כוחו ותשה לפניכם חשבון: עבדת הלוים, פקודי המשכן וכליו היו עבודה המסורה ללוים
במדבר לשאת ולהוריד ולהקים, לים לים למשאו המופקד עליו, כמו שאמור בפ' נשא (רש"י). ולהם
מסר משה את המשכן וכליו במספר ובמשקל: ביד איתמר, הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית לב
עבודה שעליו (רש"י), ויתכן שעל הפקודי' ועשיית החשבון לאמר שהי' עבודה מסורה ללוים על פי משה,
ונעשה ע"י איתמר, שהוא קבל הכל בחשבון ומנין ומשקל מיד הלוחשים הרחשיים והם בצלאל
ואהליאב ושיזכור, כי הם היו בוחני' בכל יום מה שהניאו העם על לב הנדבה, ונתנו את החשבון
הזה, וכן כת' הרי"ם, וכן מתורגם בל"ם: (כב) את כל אשר צוה ה' את משה, אשר לזה
לותו משה אין כתיב כאן (כפ"ל וכן הנוסחת נב"י שבידי), אלא אשר לזה ה', לפי' דברים שלא
שמע מרבו הסניפה דעתו למה שנאמר למשה בסיני, ע"כ נוסח לשון רש"י בשני כ"י שבידי,
והוא מירושלמי דפאה, ובנוסחת שבדפוס נוסף עליו מימרת דר' יונתן בגרסת (דף נ"ה ע"ם)

שלב

פקודי לח

לְמַטֵּה־דָּן חָרֹשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם
בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת
הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ: ס (כד) כָּל־
הַזָּהָב הֶעָשׂוּי לַמְלָאכָה בְּכָל
מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי זְהַב
הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר
וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: (כה) וְכֶסֶף פְּקוּדֵי
הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע
מאות
מֵאוֹת וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ:

תרגום אשכנזי רנב

שטאַמעדן, וועראַמייסטער, זיננרייַער קינסטלער, אוּך קונסטשטיקקער אין בלויער, פורפוראָטהער, האַראָטהער וואָללע אונד ליינען גאַרן. (כד) אַללעס גאָלד וועלכעס צור אַרבייט פּער־ברויכט וואָרדען אין דער אַרבייט צום היילינטהום, אַלעס אויפּגענאָממענע גאָלד נעמליך וואָר צוזאַממען, נין אונד צוואַנציג ככר, אונד זיעבן הונדערט אונד דרייסיג שקל, נאַך דעם געווי־כטע דעם היילינטהומס. (כה) דאַז זילבער פּאָן דען מוסטערונגען־דער בעמיינדע, הונדערט ככר, טויזענד, זיעבן הונ־דערט

תרגום אונקלוס

דְּדָן נַגָּר וְאוּמָן וְצַיָּיר בְּתְכֶלָא וּבְאַרְגְּוָנָא
וּבְצִבְעָא זְהוֹרִי וּבְבוּצָא: (כד) כָּל דַּהֲבָא
דְּאִתְעֲבִיד לְעִיבִידַתָּא בְּכֹל עִיבִידַת קוּדְשָׁא
וַהֲוָה דַּהֲב אֲרָמוּתָא עֶסְרִין וּתְשַׁע כִּכְּרִין
וּשְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין סְלָעִין בְּסֶלַע קוּדְשָׁא:
(כה) וְכֶסֶף מְנָיְנֵי כְנִישְׁתָּא מְאָה כִּכְּרִין

רש"י

(כד) ככר. שנים מנה ומנה של קדש בפול היה הרי הככר ק"כ מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפותין במניינם מג' אלפים שמין מגיעין לככר:

נקע

באור

שלף נמקום שנזה משה ממה שנאמר לו, הי' נגלגל יודע דעת עליון, ועשה כאשר ציוה ה' את משה: (כד) ככר, שנים מנה, ומנה של קודש כפול הי' (כן הוכיחו רז"ל נבכורות (דף ה' ע"ל) מקרא דיחזקאל (מ"ה י"נ), שנאמר עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלי' עשרה ותמשה שקל המנה יהי' לכם, עשרים וחמשה ועשרים הרי מ"ה ועשרה וחמשה הרי שנים, ומנה של חול מלה דיננין שהם כ"ה סלעים, לו שקלים החמורים בתורה, וחכמי' הוסיפו עליו שחות מלבר, ונעשה שלשי' שקלים, ולחרי שהכתוב לומר שמנה של קודש שנים שקלים הרי הוא כפול), הרי הככר (של קדש) מלה ועשרים מנה (של חול), והמנה (של חול) כ"ה סלעים, הרי ככר של קודש שלשת אלפים שקלים, לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפותין במניינם משלשת אלפים, שמין מגיעין לככר עכ"ל רש"י ז"ל. והכוונה על מה שאמר הכתוב וכסף פקודי העדה מאת ככר ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל, ונחשת הוא לומר ונחשת התנופה שבעים ככר ואלפים וארבע מאות שקל, שכל השקלים הפחותין במנין משלשת אלפים נמנין בפרוטרוט בפני עלמן ולא עלו בסכום ככרי הקודש, ואלו הי' ככר הקודש אלף וחמש מאות שקל כנגד חול, הרי אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל עולי' לככר ושני מאות וחמשה ושבעים שקל, וכן אלפים וארבע מאות שקל עולים לככר ותשע מאות שקל (ואף שחז"ל (נבכורות שם) למו הרחי' הזאת וחמרו ולמחי כללי ופרטי רבני דבני קחזיב, פרטי זוטי דבני לא קחזיב, כלומר שלא תצא ככרי' לחדי', כי אם העולים לעשרה, הנה לא היתה

כוונתם

תרגום אשכנזי

דערט פֿינף אונד זיבענציג שקל, נאך דעם געוויכטע דעם הוילינטהומס; (כו) נעמליך אין בקע אויף יעדען קאפֿף נערעכנעט, דיעזעם איזט איין האלבער שקל, נאך דעם געוויכטע דעם הוילינטהומס, פֿיר יעדען דער דורך ריא מוסטערונג גינג, פֿאן צוואנציג יאהר אונד דריבער, אונד צוואר פֿיר זעכסמאל הונדערט אונד דרייא טויזענד, פֿינף הונדערט

פקודי לח

מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: (כו) בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ

מאות

תרגום אונקלוס

וְאַלְפָּא וּשְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וְחָמֵשׁ סַלְעִין בְּסֶלְעֵי קוּדְשָׁא: (כו) תִּקְלָא לְגוּלְגַּלְתָּא פַּלְגוּת סַלְעָא בְּסֶלְעֵי קוּדְשָׁא לְכֹל דְּעָבַר עַל מְנָיָנָיָא מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵילָּא לְשִׁית מְאָה וְתַלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה

וחמשין

ר ש " י

(כו) בקע. הוא סם משקל של מקלי'השקל: לשם מחות אלף וגו'. כך היו ישראל וכך עלה מנינם לאחר שהוקם המשכן נספר וידבר ולף עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין מחלי השקלים של שם מחות אלף עולה מחת כנר כל אחד של שלשת אלפים שקלים כילד שם מחות אלף מנאין הרי הן שלש מחות

באור

כוונתם אלף שמשם לבד אין רש' מבריחת שהמנה של קודם כפול, ואולם לאחרי שהוציאו שם מקרא דיחזקאל שהדבר כן הוא, ח"כ אין השקלים הפותחין במנינם מג' אלפים עולים לככר, ומעתה אין ספק שלכך מנאם הכתוב בפני עלמם ולא ונלטרך עוד לתוק דפרטי זוטי לא קשיב, כנ"ל בכוונת רש"י ז"ל להסיר מעליו תמיהת הרמ"ם ז"ל). והנה שם מחות אלף מנאים הרי הן ג' מחות אלף שקלי' שלמים, הרי מחת ככר, והשלשת אלפים וחמש מחות וחמשים מנאי עולים אלף ושבע מחות וע"ה שקלים: (כו) בקע, הוא מחלית השקל, לפי שנאמר מהשקל: לשש מאות אלף וגו', כך הי' מספר בני ישראל בפי מנין מחלי השקלים שנתנו לתרומת האדנים. והנה במנין האמור בתחלת חומש הפקודים (במדבר ל' מ"ו), גם שם היו במספר הזה, וח"ל לומר שהמנין המוכר כאן הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו בפחד לאחד הזכי (שם ל' ל'), והמשכן הוקם בפחד הראשון, שנאמר ביום החדש הראשון בפחד לאחד תקי' וגו' (לקמן מ' ב'), ומשקלי המנין המוכר פה נעשו האדנים, הא למדת שתים היו, אחת בתחלת נדבתן אחר מעשה העגל, וזה הי' אחר י"הכ בשנה ראשונה, ואחת בשנה שני בעייר משהוקם המשכן. (רש"י פ' כי תשא לעיל ל' ט"ז). ודע שהמספר הנאמר בחומש הפקודים הי' חוץ משבט לוי שלא נמנה עמהם, כדכתיב שם והלוי' למטה לבחם לא התפקדו בתוכם (במדבר ל' מ"ג), ופה בתרומת האדנים הדבר נספק לם הי' מטה לוי מן הנותנים והנמנים, ולא נאמר לך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל (שם מ"ט) כי שם לאחר הקמת המשכן, או שם נאמר השבט ההוא מקודם לכן

הערה

לח (כו) בקע, הרב המאיר הראיב לבאר ענין מספר בני ישראל כאן (ובחומש הפקודים שהיה בשנה שנייה, ובכל זאת לא נמנו אלא שנה אחת לפני כן ולא נוסף על מספר הראשון, ונגר

התעוררו

פקודי לח	תרגום אשכנזי רנג

מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: (כז) וַיְהִי מְאַת אונד פינפציג. (כז) הונדערט
ככר ו ככר

תרגום אונקלוס	ר ש ״ י
וְחַמְשִׁין: (כז) וַהֲוָה מְאָה כְּכָרֵי כַּסְפָּא לאחבא	חלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת חלפי' ומעט מאות וחמשים שקלים עולים חלף ושבע

באור

לכן וכל הכווי ההוא גם נמנין הראשון, ותלוי בפלוגתת דתנאי (זבחים דף קט״ו ע״ב), מתי פסקה העבודה בבמות, וכך אי' שם: יתיב רב הונא בר רב קטינא קמי' חסדא, וקא קרי ויצא את נערי בני ישראל וגו' (לעיל כ״ד ה') [ומפרש דאלו הבמות (כך הוסיף בו רב״י)], אמר לי' הכי אמר רב אסי ופסקו, פי' רב״י אותו היום פסקה העבודה מן הבמות. שמסיני ונטוו על הכהונה, כדיליף לקמן, ושמשו נדב ואביהוא כל אותה שנה ראשונה עד שהוקם המשכן ומתו, לישנא לאחרינא הכי אמר רב אסי ופסקיה, לריך להפסיק בין גוינית טעם המקרא באתנחתא, ולא יקרא בטעם פשוט כמו שאנו קוראים אותו, דבשהוא וקרא בטעם פשוט, משמע שקריאת נערי בני ישראל דנק על ויעלו עולות, משמע שהם העלו, אבל בשאתה קורא באתנחתא עומדת התיבה לבדה, ואינה דבקה על ויעלו, ויש לומר שלא שלחם אלא להניח הקרבנו' ולעמוד עליהם, ויעלו עולות אותם שבאו' להעלותם, דהיינו נדב ואביהוא, שמשמשו לסיני הופרשו הכהנים כדיליף לקמן שם״ל. ומסיק תנאי היא דתני' וגם הכהני' הנגשים אל ה' יתקדשו (שם י״ט כ״ב), ר' יהושע בן קרחה אומר זו פרישות בכורות (הזהיר את הבכורות להפרש מן ההר), רבי אומר זו פרישת נדב ואביהוא (כלומר לא נקראו הבכורות כהנים. אלא מי הם הכהנים הנגשים אל ה' שהוזהרו בתן לפרוש מן ההר, זה נדב ואביהוא שנעשו נסיכי כהנים, והם הנגשים אל ה' להקריב קרבנות. רש״י) עכ״ל. מעתה לדעת ר״י בן קרחה, דסתם מתני' כוותי' (שם דף ק״כ ע״ב), עד אלא הוקם המשכן העבודה בבמות, ומשהוקם המשכן העבודה בכהנים, והי' ל״כ שנט לוי מכלל הנותני' נקע לגלגלת לגורך תרומת הלדנים, והנמנים ע״י חלקי השקלים ההם, כי עדיין לא נבחר ולא ילא מכלל העם עד לאחר הקמת המשכן, ומשנבחר השבט ההוא נת המנין על המנין השני, ונאמר לו אך את מטה לוי לא תפקד כמו שאר״ל כדי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו, וגם המנין השני הי' ע״י נקע לגלגלת, והיו אומרי' חלקי השקלים ההם לקנות נהם קרבנות לבור, שם יעטרכו, והיתה הנגי' ההיא דומה לתרומת חלקי שקלים של חובה שנהגו בה ישראל לאחר שבאו לארץ, ולכך קראוה חז״ל בשם תרומת חלקי שקלים של חובה, אף שאין הדמיון מכל וכל, לפי שבכל זמן שהיו ישראל במדבר לא הקריבו עולה וזבחים [שם שלא הקריבו בלל, כמ״ש

ר'

המעמר

התעוררו על זה כל המפרשים), גם לדעת ריב״ק גם לדעת רבי, עיין כ״נריו כי נכנדות ידבר, קושם בכל זאת לא נמלט גם לדברי שניהם ליתם שווי שני המשפרים לעשותם רקוקים בדרך גם ופלא בחבר כתב בסוף דבריו, קושם לפי חלך לדרכי לחבר נחרתי נו בתחלת פרשת כי תשא והוא הדרך לחבר הכין לפני הרדי״ק, ולזה לפי אומר שם גם דעת ריב״ק היא המקבלת יותר כפי פשטות הכתובים, כי בבר אמרתי פעמים, שלולי חטאו ישראל בענל לא היה להם לא מקדש של ולא קרבנות (עיין מה שכתבתי לעיל ל״ח י״ח על פסוק ויתן אל משה) ומשפט הבכורי' יהיה רק להורות לאנשי ביתם את דרך ה' נו ילכו ולזה יקראו נהנים, לך בבל זאת נראה לי שגם בפעם הזאת לא נמנו הלוים בתוך בני ישראל, והענין בך הוא, בחבר עשה משה המשכן ואת כליו ראה כי תם בסף הנדבה ולא היה לו בסף לאדנים (וכמו שכתב הרדי״ק בריש פרשת כי תשא) ונוה לו ה' לקחת בסף הנפורים לבפר על מעשה ענל בחבר נאמרנו שם, ולא מנה אותם עתה לגלגלותם, רק בפו שאמר הרמב״ן (שם) שבל איש שהיה יודע בעלמו שהוא מבן עשרים שנה ומעלה הניח את מחלית שקלו, והיה זה בחדש אדר בסוך לר״ח ניסן, ולא תתמה

מיך

תרגום אשכנזי

כאשר זילבער וואורדען אַנגעפֿילט ווערט, דאַרף מען אויך אַזוי טאָן מיט גאָלד

פקודי לח

כְּכֶסֶף הֻפַּךְ לְעֶשֶׂת אֶת אַדְנֵי

חקרש

היו

רש"י

תרגום אונקלוס

וזהב מלות וע"ה שקלים: (כו) לקת. כתרגומו לחתכת: לת אדני הקדש. של

לְאַתְכָא יַת סַמְכֵי קוּדְשָׁא וְיַת סַמְכֵי פָּרוֹכְתָּא

מאה

באור

ר' אליעזר (חגיגה דף ו' ע"ב) מקרא דהזבחים ומנחה הנאחם לי במדבר (עמוס ה' כ"ה), לו שלח הקריב שלח שנטו של לוי שלח עבד ע"ז, כדברי ר' עקיבא (שם)], ולא היתה הגבי' ההיא מבני שלם עשרה שנה ומעלה כמובת מחלית השקל של כל שנה ושנה, ולא משבט לוי כלל, כי לא היתה שלח לצורך המנין (כן העלה רש"י בתחלת פ' כי תשא). ולפי הדעה הזאת לריכי' לנו לומר שנתרבה מספר בני ישראל בין מנין הראשון לשני כמספר השנט שילא מכללם, מלבד המתים שמתו מהם ממכרת י"הב עד ח' בחייר, ול"ל שנא להם הרבוי ההוא ע"י הלבשים שהשלימו שנחם תוך כך ונלו לכלל עשרים, ולידע הדבר שהי' מספר המשלימים ההם מלומלם עם מספר שבט לוי והמתים מהעם בשנעה מאות, והי' מספר מלאי השקל בשני המניינים זהה. ואף שהכלל לחתנו שלילאת מלרי' מונין מניסן ולשנות עולם מתשרי, ול"ב למנין שנות עולם לא נתרבה מנין השנים בין י"הב של השנה הראשונה למאה לייר של השנה השנית לילילאת מלרים, וכל הנולדים מתשרי ועד לייר לא השלימו שנחם עד תשרי שהוא החדש השביעי של השנה השנית לילילאת מלרים, מ"מ יתכן לומר כמ"ש הרמב"ן ז"ל בריש פ' כי תשא שמנין שנות בני אדם לינו לא מניסן ולא מתשרי, כי אם לכל אחד מיום הולדו, וכן בכל מניני התורה בשנות האדם כך הם נמנים מעת לעת, בערכין ובנחי ערי חומה ובשדה אחוזה וגם שבעבד עברי, כמ"ש חז"ל בפ' ערכין (דף י"ח ע"ב), ול"ב הכא המניעי' לכלל עשרים בין מנין למנין: כל זה לשיטת ר"י בן קרחה:

ולשטחה רבי היתה העבודה בלוים מבעת מתן תורה ואילך, אם שפקחה העבודה בנבולות מיום ההוא והלאה לאחרי שהקריבו נערי בני ישראל תחת הבר עולות ובחים (והוא לשון ראשון של רש"י), או שלח נשלחו נערי בני ישראל גם ביום ההוא כי אם להניח הקרבנות ולעמוד עליהן, ומעלי' היו נדב ואביהוא (והוא לשון שני של רש"י, ודברי הרא"ם שכתב בשם חז"ל שנערי בני ישראל הם נדב ואביהוא תמוהים), כי מסיני נלטוו על הכהונה, ול"ב כבר נאחר שבט לוי להיות לגיון של מלך, ושלח לבא במספר העם, והלווי של אך את מטה לוי לא תפקד כבר נלטוה בו במנין הראשון, שלא שמפני שלא נכתב המנין הראשון בתורת כפירה, לא הי' מקום לכתב הלווי ההוא עד המנין השני:

מעתה מספר השם מאות שלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים המוזכרים פה במנין הראשון גם הוא מון משבט לוי, ובאו המשלימים את שנחם במקום המתים מהעם בין מנין למנין כמ"ש הרמב"ן ז"ל בתחלת פ' כי תשא, או נאמר כמ"ש רש"י ז"ל, וכפי מה שנאמר הרא"ם ז"ל את דבריו, שלשנות בני אדם מונין מתשרי, ודוקא לערכין ויתר הדיני' המוזכרים הוא דהוי מעת לעת, אבל מנין שני נם ושנות הדורות מתשרי מונין, כמ"ש חז"ל בפ"ק דר"ה (דף י"ב ע"א), ובמדרש רבה אמרו בפירוש גבי ויהיו כל הפקדים שש מאות אלף (במדבר א' מ"ו), שאין מונין להם אלא מתשרי שהוא ר"ה לנריאתו של אדם הראשון, ול"ב לא הי' שם אדם שנח לבלל עשרים בין מנין למנין, ועל כרחינו לומר שלא מת מבני ישראל אף אחד בין מנין הראשון לשני, ויהי' זה נם ופלא גדול, אלא שבל עניני דור המדבר היו שלא כמנהג העולם, ואין להתפלא אם יהי' גם זה יוצא מון מנדר התולדות: (כו) לקת, מקור מנעלי היו"ד כמו לרדת, וענינו כתרגומו לחתכת: אדני הקדש ואת אדני הפרכת, יקרא הכתוב

המשכן

המעמר

איך בזמן קלר בזה (שהרי בחד בניסן הוקם המשכן) השלים מלאכת מאה אדנים? כי היו נבר מוכיעים מונים, והיקשה לא לריכה מלאכת אדן ב"כ, גם היו עוזי המלאכה רבים,

ובאחד

פקודי לח

הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת מְאַת
אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר לָאָדֶן:
(כח) וְאֶת הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת
וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה וָוִים
לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק
אֹתָם: (כט) וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה
שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע
מֵאוֹת שֶׁקֶל: (ל) וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת

אדני

תרגום אונקלוס

מְאָה סַמְכִין לְמְאַת כִּכְּרִין כִּכְּרָא לְסַמְכָא:
(כח) וְיָת אַלְפָּא וּשְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וַחֲמִשָּׁא
עֲבַד וָוִין לְעַמּוּדַיָּא וְחַפֵּי רֵישֵׁיהוֹן וְכַבֵּשׁ
יַתְהוֹן: (כט) וּנְחָשׁ אֲרָמוּתָא שַׁבְעִין כִּכְּרִין
וְתַרְתִּין אַלְפִּין וְאַרְבַּע מְאָה סְלְעִין: (ל) וַעֲבַד

תרגום אשכנזי רנך

יהויליגטהום אונד אם יננערן
פֿאַרהאַנג צו גיעסען, הונ־
דערט פּיסע אוים הונדערט
ככר זילבער, צו יערעם פּום
איין ככר. (כח) פֿאָן דען איין
טויזענד זיבען הונדערט פֿינף
אונד זיבענציג ככר פֿערפֿער־
טיגטע מאַן דיא האַקען צו
דען וויללן, בעלעגטע איה־
רע קנייפֿע דאַמיט, אונד מאַכ־
טע דיא ריידען דאַפֿאָן.
(כט) דאַז אויפֿגענאַממענע
קופֿפֿער זיבענציג ככר צווייא
טויזענד פֿיר הונדערט שקל.
(ל) דאַרוים פֿערפֿערטיגטע

רש"י

קרסי המזבח שהם מ"ח קרסים ולהן נ"ו
לדנים ולדני הפרכת ד' הרי ק' וכל אחר
הלדנים נחשת כתוב בהם: (כח) וצפה
ראשיהם. של עמודים מהן שנכולן כתיב
וצפה ראשיהם ומשוקיהם נסף:
ומן

באור

המזבח קדש, והבדיל הפרכת בעבור היותו מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים, כאלו אמר
את לדני הקדש ואת לדני קדש הקדשים. (הרמב"ן): (כח) וצפה ראשיהם,
של עמודים מהם, שנכולם כתוב וצפוי ראשיהם ומשוקיהם נסף (לעיל פסו' י"ט). (רש"י):
(ל) ויעש בה וגו', לא הזכיר הכיור וכנו, כי לא נעשה במשקל, אבל כל המרחות שהניחו
הנשיאים עם נהם, ולא ידע משה משקלו, (הרמב"ן). וכבר כתבנו למעלה סוף פ'
ויקהל (עם פסוק ס') שזהו טעם אמרו במרחת הנחשת, ולא כמ"ש הראב"ע שהוא כמו ממרחת
הנחשת, כי יש הבדל בין הורחת הני"ת להורחת המ"ם, ע"ש. והנה בפסוק כ"ד כתן כתב
הראב"ע: אמר הגאון למה הזכיר מה עשו בכסף ולא הזכיר מה עשו בזהב התנופה, והוא
הזיב הנה הזכיר כי המנוכה היתה ככר זהב, גם ככה הכמורת וזהב הלרון ומזבח הקטורת.
ואין

המעמר

ובאחד לחדש השני בא הצווי לפקוד אותם לגלגלת בתחלת מושב הפקודים ואז לא הניחו
שקלים (כדעת קלת מחז"ל בחסר הנחתי לעיל) ואוה ה' לעשות כזאת להרחות לדקות ישראל
שאים לא מנע מלהניח את שקלו, ובפעם הראשון לא היה אפשר למנותם לגולגלותם על פי
הנשיאים כי היה הדבר נחון, ומ"כ לא היה בין הפקודה הראשונה לבנייה רק כמו חדש ימים,
ולכן אין זה מן התימה כ"כ אם בזמן קצר כזה לא נוסף ולא נגרע, ואם גם יעדרו לו יעדיפו
ליזהו הנשיאים הנה מדרך הנמיכ כי בשעת הכולל לא יצית לבו לאחדים, כי לולי זאת הלא
יכלה איך קרה כזה שגם במספר בהר סיני גם בערבות מואב לא מלינו באחד מן השבטים שלא
יהיה מספר לנשיו נשלם תמיד בשיעורות ולא אחדים כלל? וזה נאמן בפשט מן הנמנע.

תרגום אשכנזי

פקודי לח לט

מאן דיא פֿיסע צום איינאַנג דעם שטיפֿטסצעלטס, דאַז קיפּפֿערנע אַלטאַר אונד דאַז קופּפֿערנע זיעבווערק דאַראַן, אויך אַללע נערעטהע דעם אַלטאַרס. (לח) דיא פֿיסע דעם פֿאָרהאָפֿס אומהער, אונד דיא פֿיסע צום איינאַנג דעם פֿאָרהאָפֿס, אויך אַללע נעגעל דער וואָהנונג, אונד אַללע נעגעל דעם פֿאָרהאָפֿס אומהער.

אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ: (לח) וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאֶת־אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר סָבִיב: לט (א) וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִּגְדֵי־שָׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ

לט (א) פֿאָן דער בלויען, פּורפּורראָטהען אינד

ויעשו

האָלדאָטהען וואָללע מאַלטען וא טיפֿער צום איינפֿאַקקען, צום דיענסטע דעם הייליגען

רש"י

לט (א) ומן התכלת והארגמן וגו'. אע"פ שלא נאמר כאן מכאן אני אומר שאין בגדי שרד אלו בגדי כהונה. שבגדי כהונה היה אע"פ שלא הם בגדי שמכפרים בהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות שלא היה

תרגום אונקלוס

בֵּהּ יַת מַסְכֵּי תְּרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַת מַדְבְּחָא דִּנְחָשָׁא וְיַת סְרָדָא דִּנְחָשָׁא דִּי לֵיהּ וְיַת כָּל מָנֵי מַדְבְּחָא: (לח) וְיַת מַסְכֵּי דַרְתָּא חְחוֹר סְחוֹר וְיַת מַסְכֵּי תְּרַע דָּרְתָּא וְיַת כָּל סְכֵּי מַשְׁכְּנָא וְיַת כָּל סְכֵּי דַרְתָּא חְחוֹר סְחוֹר:

לט (א) וּמִן תְּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי עֲבָדוּ לְבוּשֵׁי שְׁמוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא

בקודשא

באור

ולפי זה נכון, כי המנורה היתה כלה זהב, ולא כן המרים רק לפוי זהב הוא מבית ומחוץ, וכן מזבח הקטורת והשלחן והגדי' והקרסים והטבעות מלופים זהב הם כלם, והכפורת היתה זהב כלה, וכפי מה שקבלו מבותינו בכר אחד היתה כי ארכה רב ורחבה רב, ולפי דעתי שהזכיר מה עזו בכסף שהוא כסף הכפורים, והנה הזכיר כי על כסף החיוב הי' עומד המשכן שהוא הכולל לכל הכלים, וזה לזכרון לבני ישראל, ומי יוכל לשער כמה זהב לפוי כל כלי המשכן עכ"ל. וכ"כ הרמב"ן ז"ל שלא ספר בפרשה מה נעשה מזהב, כי הזהב ממנו ניד ליתמר לפוי הקרסי' והטבעות', וממנו ניד לשאר הלחון והכפורת והמנורה והשלחן ומזבח הזהב, והנה בעבור שלא ידע לפוי כל כלי כמה זהב יש בו לא ספר שנתנו משה להם במנין ובמשקל עכ"ל. ובילקוט (רמז תכ"ד) נתנדבו זהב בכריים (ל"ל תשע ועשרים ככר) ושבע מאות ושלשים שקלים, מזו עשו את הלחון ואת הכפורת ואת הכרובי' ואת המנורה וכל כליה, שלחן וכליו, ולפו את המזבח, ועשו את כל כליו זהב, וקללו ממנו לעשות לפרוכת ולפו את הקרסים והטיחין ועשו שכנעות והקרסים של יריעות התחתונות ע"כ. והנה כל זה נכלל במאמרו כל הזהב העשוי למלאכה בכל מלאכת הקדש (לעיל פסוק כ"ד):

לט (א) ויעשו את בגדי הקדש וגו', כלל ופרט"כ יפרט לותם:

וירקעו

פקודי לט

וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
משֶׁה: פ שני חמישי
(ג) וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר:
(ג) וַיְרַקְּעוּ אֶת־פַּחֵי הַזָּהָב וְקִצְּץ
פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת
וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת
הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב:
(ד) כְּתֵפֹת עָשׂוּ־לוֹ חֹבְרֹת עַל־שְׁנֵי
קְצוֹתָיו חָבֻר: (ה) וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ

קצויהיו קרי אשר

תרגום אונקלוס

בְּקוּדְשָׁא וַעֲבָדוּ יַת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא דִּי לְאַהֲרֹן
כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יַת משֶׁה: (כ) וַעֲבַד יַת
אֵיפוֹדָא הַהֲבָא תְּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי
וּבוּץ שְׁזִיר: (ג) וְרַהִידוּ יַת טַסֵּי דַּהֲבָא
וְקַצִּיצוּ חוּטִין לְמֶעְבַּד בְּגוֹ תְּכְלָא וּבְגוֹ
אַרְגְּוָנָא וּבְגוֹ צְבַע זְהוֹרִי וּבְגוֹ בוּצָא עוֹבַד
אוּמָן: (ד) כְּתֻפִּין עֲבָדוּ לֵיהּ מְלַכְּפִין
עַל תְּרֵין סְטָרוֹהִי מְלַכְּפִין: (ה) וְהֵמְיָן

תרגום אשכנזי רנה

ליגטהומס, אויך ריא הייליגען קליידער פֿיר אהרן, זאָ
וויא דער עוויגע דעם משה באָ־
פֿאָהלען: (כ) מאַן מאַכטע דען
מאַנטעל פֿאָן גאָלד, בלויער,
פורפורראָטהער, האָכרא־
טהער וואָללע אונד געצווירן־
טעם גארן: (ג) זיא פלעטטעטען
נעמליך גאָלדבלעכער, אונד
שניטטען פֿאַדען דאַרויס, אום
זאָלכע צוויישען דער בלויען,
פורפורראָטהען אונד האָכרא־
טהען וואָללע, וויא אויך דעם
לייענען גארן צו פֿעראַרבייטען
נאַך זיננרייכער קונסטאַרביים.
(ד) שולטערשטיקקע האַבען
זיא דאַראָן געמאַכט, דאַרורך
איזט ער אָן ביידען עקקען באָ־
פֿעסטיגעט וואָרדען. (ה) אונד
דאָ גירטעלבאַנד דעם מאַנ־
טעלם

רש"י

כיה נהם שם: (ג) וירקעו. כמו לרוקע
הארץ (תהלים קל"ו) כתרגומו ורדידו
טסין היו מרדדין מן הזהב לשטר"ח
בלעז טסין דקות. כאן הוא מלמדך היאך
היו טווין את הזהב עם החוטין מרדדים
הטסין דקין וקולפין מהן פתילים לחורך
הטס לעשות אותן פתילים תערובת עם
כל מין ומין בחשן ואפוד שנאמר בהן זהב
חוט אחד של זהב עם ו' חוטין של תכלת
וכן עם כל מין ומין שבל המינין חוטין
כפולו' והזהב חוט שניעי עם כל ח' וח':

באור

(ג) וירקעו, כמו לרוקע הארץ (תהלים קל"ו ו'), כתרגומו ורדידו, טסין היו מרדדין מן הזהב, לשטר"ח בלע"ז (וכל"ח מויסדרהנען), טסין דקות, כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטין, מרדדין טסין דקין וקולפין מהן פתילים לחורך הטס לעשות אותן פתילין תערובת עם כל מין ומין בחשן ואפוד, שנאמר בהם זהב, חוט אחד של זהב עם שבה חוטין של תכלת, וכן עם כל מין ומין, שבל המינין חוטין כפול שבעי, הזהב חוט שביעי עם כל אחד מהן, (רש"י). וכתב הרמב"ן לא הוסיף בכל מלאכת הקדש לפרש דרך התחמנות לפי שעשה זולתו בנחן, והרחיו שיאמר ויעשו את האפוד זהב תכלת וכו' מעשה חושב כתפות עשו לו וגו', כי כן הדרך בכלם ויתכן שספר בנחן המשכנ שנקרא בקודש בחוטי הזהב, כי הי' תמה בעיניהם להיות זהב טווי וחוזר,

שׁ אֲשֶׁר עָלָיו מִמֶּנּוּ הוּא כְּמַעֲשֵׂהוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־ משֶׁה: ס (ו) וַיַּעֲשׂוּ אֶת־אַבְנֵי הַשֹּׁהַם מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב מְפֻתָּחֹת פִּתּוּחֵי חוֹתָם עַל־ שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ז) וַיָּשֶׂם אֹתָם עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־משֶׁה: פ

(ח) וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר: (ט) רָבוּעַ הָיָה כָּפוּל עָשׂוּ אֶת־ הַחֹשֶׁן זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ כפול

מעלם, וועלכעם דראז זאם, מיט איהם פאן גלייכער אר= בייט אויס איינעם שטיקק פאן נאלד, בלויער, פורפור= ראטהער, האכראטהער וואל= לע אונר געצווירנטעם גארן, זא וויא דער עויגע דעם משה בעפאהלען. (ו) זיא מאכטען פערנער צווייא שהם=שטיינע, אומרינגט פאן גאלרענען איינ= פאססונגען, אויסגעשטאכען וויא איין זיעגעל געשטאכען ווירד, נאך דען נאמען דער קינ= דער ישראל'ס. (ז) דיעוע זעטצטע מען אויף ריא שול= טער=בלעטטער דעם מען= טעלם, שטיינע דעם אנרען= קענם פיר דיא קינדער ישרא, זא וויא דער עויגע דעם משה בעפאהלען. (ח) מאן מאכטע דאז שילר קונסטוועבערי= בייט וויא דיא ארבייט דעם מאנטעלם פאן גאלד, בלויער, פורפורראטהער, האכרא= טהער וואללע אונר געצווירנ= טעם גארן. (ט) פיערעקקינ, דאפפעלט איבער איינאנדער מאכטען זיא דאז שילד, דיא לענגע איינע שפאננע, אונר דיא בריייטע אויך איינע שפאננע, דאפפעלט איבער איינ=

תרגום אונקלוס

תִּיקוּנֵיהּ דַּעֲלוֹהִי מִנֵּיהּ הוּא בְּעוֹבָדֵיהּ דַּהֲבָא תְּכֶלְתָּא וְאַרְגְּוָנָא וְצִבְעָא זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: (ו) וַעֲבָדוּ יָת אַבְנֵי בוּרְלָא מְשַׁקָּעַן מְרַמְצָן בְּדַהֲבָ גְּלִיפַן כְּחַב מְפָרַשׁ עַל שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ז) וְשַׁוִּי יָתְהוֹן עַל כְּתֵפֵי אֵפוֹדָא אַבְנֵי דוּכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: (ח) וַעֲבַד יָת חוּשְׁנָא עוֹבַד אוּמָן כְּעוֹבַד אֵיפוֹדָא דַּהֲבָא תְּכֶלְתָּא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר: (ט) מְרַבַּע הֲוָה עִיף עֲבָדוּ יָת חוּשְׁנָא זַרְתָּא אוּרְכֵּיהּ וְזַרְתָּא פוּתְיֵהּ עיף

באור

כלאכ יעצו נגמר ופצתים, כי לא נגמ נ עד היום הסוף לעצות כן עכ"ל: (ו) ויעשו את אבני השהם, כלך תקון, כמו וימהר לעצות לתו (כלקוטים י"ג ז'). (הלאכ"ע):

כָּפוּל: (י) וַיְמַלְאוּ־בוֹ אַרְבָּעָה
טוּרֵי אָבֶן טוּר אֹדֶם פִּטְדָה
וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד: (יא) וְהַטּוּר
הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם (יב) וְהַטּוּר
הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה:
(יג) וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם
וְיָשְׁפֵה מוּסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב
בְּמִלְאָתָם: (יד) וְהָאֲבָנִים עַל־
שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵנָּה שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי חֹתָם
אִישׁ עַל־שְׁמוֹ לִשְׁנֵים עָשָׂר
שָׁבֶט: (טו) וַיַּעֲשׂוּ עַל־הַחֹשֶׁן
שַׁרְשְׁרֹת גַּבְלֹת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב
טָהוֹר: (טז) וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבְּצֹת
זָהָב וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־
שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת
הַחֹשֶׁן: (יז) וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת

הזהב

תרגום אשכנזי רנו

איינאנדער. (י) זיא זעטצטען
היניין פּיער רייהען ערעלגע־
שטיינע, איינע רייהע: ארם,
פטדה אונד ברקת, דיעזעס
איוט דיא איינע רייהע;
(יא) דיא צוויייטע: נפך, ספיר
אונד יהלום; (יב) דיא דריט־
טע: לשם שבו אונד אחלמה;
(יג) אונד דיא פּיערטע: תרשיש,
שהם אונד ישפה, פּאן גאָלד־
דענען איינפּאַססונגען אומגע־
בען, וואָ זיא איינגעוועטצט
וואורדען. (יד) דיא שטיינע
וואַרען נאַך אַנצאַהל דער נאַ־
מען דער קינדער ישראל'ס,
צוועלף נאַך אַנצאַהל איהרער
נאַמען, וויא איין זיעגעל גע־
שטאָכען וויירד, יערען שטאַם
נאַך זיינעם נאַמען, זאָ נאַך
דען צוועלף שטעממען. (טו) זיא
מאַכטען אַן דען שילד קעטטען
אַן דען עגרען פּאָן גע־פּלאָכטע־
נער אַרבייט, פּאָן רייגעם
גאָלדע. (טז) מאַכטען צוויייא
איינפּאַססונגען פּאָן גאָלד אונד
צוויייא גאָלדענע רינגע, בע־
פּעסטיגטען דיא ביידען רינגע
אַן דען ביידען עקקען דעם
שילדעס: (יז) בראַכטען דיא

תרגום אונקלוס

עיף: (י) וְאַשְׁלִימוּ בֵיהּ אַרְבְּעָא סִדְרִין דַּאֲבָן טָבָא סִדְרָא קַדְמָאָה סַמְקָן יַרְקָן
וּבָרְקָן סִדְרָא חָד: (יא) וְסִדְרָא תִּנְיָנָא אִזְמָרְגְּדִין שַׁבְזִיז וְסַבְּהַלוֹם: (יב) וְסִדְרָא
תְּלִיתָאָה קַנְפִּירֵי טַרְקִיָּא וְעִין עִיגְלָא: (יג) וְסִדְרָא רְבִיעָאָה כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא
וּפַנְחִירֵי מְשַׁקְעָן מַרְמָצָן בְּדַהֲב בְּאַשְׁלְמוּתְהוֹן: (יד) וְאַבְנַיָּא עַל שְׁמָהָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אִינִין תְּרֵיסַר עַל שְׁמָהָתְהוֹן כְּחַב מְפָרַשׁ כְּגְלוּף דְּעִזְקָא גְּבַר עַל
שְׁמֵיהּ לְתֵרֵי עַסַר שִׁבְטַיָּא: (טו) וַעֲבָדוּ עַל חוּשְׁנָא תִּיכִין מִתַּחֲמָן עוֹבַד גְּדִילוּ
דְּהַב דְּכִי: (טז) וַעֲבָדוּ תַּרְתֵּין מַרְמְצָן דְּדַהֲב וְתַרְתֵּין עִזְקָן דְּדַהֲב וְיָהֲבוּ יָת תַּרְתֵּין
עִזְקָתָא עַל תְּרֵין סְטַרֵי חוּשְׁנָא: (יז) וְיָהֲבוּ תַּרְתֵּין גְּדִילָן דְּדַהֲב עַל תַּרְתֵּין

עוקתא

הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־
קְצוֹת הַחֹשֶׁן: (יח) וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת
שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת נָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי
הַמִּשְׁבְּצֹת וַיִּתְּנֵם עַל־כִּתְפֹת
הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו: (יט) וַיַּעֲשׂוּ
שְׁתֵּי טַבָּעֹת זָהָב וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁנֵי
קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר
אֶל־עֵבֶר הָאֵפֹד בָּיְתָה: (כ) וַיַּעֲשׂוּ
שְׁתֵּי טַבָּעֹת זָהָב וַיִּתְּנֵם עַל־שְׁתֵּי
כִתְפֹת הָאֵפֹד מִלְמַטָּה מִמּוּל
פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל
לְחֵשֶׁב הָאֵפֹד: (כא) וַיִּרְכְּסוּ אֶת־
הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת
הָאֵפֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל־
חֵשֶׁב הָאֵפֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל
הָאֵפֹד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה: פ שלישי ששי

בײדען געפֿלאָכטענען גאָלדע־
נען קעטטען אין דיא בײדען
רינגע אין דען עקקען דעם
שילדעס. (יח) אונד דיא בײ־
דען ענדען דער בײדען קעט־
טען בעפֿעסטינטען זיא אַן דען
איינפֿאַססונגען, דיעזע זעטצ־
טען זיא אין דיא שולטער־
בלעטטער דעס מאַנטעלס
אויף דיא פֿאָרדערזיטע.
(יט) מאַכטען נאָך צוויי גאָל־
דענע רינגע, אונד בעפֿעסטי־
טען זיא אַן דען איבריגען בײ־
דען עקקען דעס שילדעס, נעמ־
ליך אַן דעם זוים, אַן דער אינ־
נערן זײטע נעגען דעם מאַנ־
טעל צו. (כ) אונד אַבערמאַלס
צוויי גאָלדענע רינגע, דיע־
זע זעטצטען זיא אַן דיא בײדען
שולטערבלעטטער דעס מאַנ־
טעלס אונטערהאַלב דעס
שילדעס אויף דיא פֿאָרדער־
זײטע, אין דיא נעגענד, וואָ
דער מאַנטעל בעפֿעסטנעט
ווירד, איבער דען גירטעל־
באַנד דעס מאַנטעלס. (כא) זיא
שנירטען דאַו ברוסטשילד אַן

אוים זיינען רינגען אין דיא רינגע דעס מאַנטעלס מיט איינער שנור פֿאָן בלויער וואָללע, דאַמיט דער שילד פֿעסט כלייבע אַן דעם גירטעל דעם מאַנטעלס, אונד דער שילד ניכט וויכע פֿאָן דעם מאַנטעל, זאָ וויא דער עוויגע דעם משה בע־

תרגום אונקלוס

עִזְקָתָא עַל סְטָרֵי חוּשְׁנָא: (יח) וְיַת תַּרְתֵּין גְּדִילַיָּן דְּעַל תַּרְתֵּין סְטָרוֹהִי יְהַבוּ עַל תַּרְתֵּין מְרַמְצָתָא וְיָהֲבִינוּן עַל כַּתְפֵּי אֵיפוֹדָא לְקֳבֵיל אַפּוֹהִי: (יט) וַעֲבָדוּ תַּרְתֵּין עִזְקָן דְּדָהַב וְשַׁוְיוּ עַל תְּרֵין סְטָרֵי חוּשְׁנָא עַל סְפָתֵיהּ דִּי לְעִבְרָא דְּאֵיפוֹדָא לְגָיו: (כ) וַעֲבָדוּ תַּרְתֵּין עִזְקָן דְּדָהַב וְיָהֲבִינוּן עַל תַּרְתֵּין כַּתְפֵּי אֵיפוֹדָא מִלְרַע מִלְקֳבֵיל אַפּוֹהִי לְקֳבֵיל בֵּית לוּפֵי מֵעִילַוֵּי אֵיפוֹדָא: (כא) וְאָחַדוּ יַת חוּשְׁנָא מֵעִזְקָתֵיהּ לְעִזְקָתָא דְּאֵיפוֹדָא בְּחוּטָא דְּתְכֶלְתָּא לְמֶהֱוֵי עַל חֵמְיָן אֵיפוֹדָא וְלָא יִתְפָּרֵק חוּשְׁנָא מֵעִילַוֵּי אֵיפוֹדָא כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה:

(כב) וַיַּעַשׂ אֶת־מִעְיל הָאֵפֹד מַעֲשֵׂה אֹרֶג כְּלִיל תְּכֵלֶת: (כג) וּפִי־הַמְּעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי תַחְרָא שָׂפָה לְפִיו סָבִיב לֹא יִקָּרֵעַ: (כד) וַיַּעֲשׂוּ עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמֹּנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר: (כה) וַיַּעֲשׂוּ פַּעֲמֹנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ אֶת־הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים: (כו) פַּעֲמֹן וְרִמֹּן פַּעֲמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס (כז) וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַכָּתְנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֹרֶג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו: (כח) וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת

בעפֿאהלען. (כב) מאַכטען אונטער דעם מאַנטעל פֿאַן בלויער וואָל= בייט, גאַנץ פֿאַן בלויער וואָל= לע. (כג) אָבען אַם אונטער= ראָק איינע עפֿענונג, ווי א דיא עפֿענונג איינעס פאַנצעס= העמדעס, אַן דיעזער עפֿע= נונג איינע באָרטע אומהער, דאַמיט ער ניכט צערריסען. (כד) זיא מאַכטען אונטען אַם זוימע דעם אונטערראָקס גראַ= נאַטאַפפֿעל פֿאַן בלויער, פור= פורראָטהער אונד האַכראָ= טהער וואָללע נעצווירנט. (כה) מאַכטען שעללען פֿאַן רייגעם גאָלדע, בעפֿעסטיג= טען דיא שעללען צווישען דען גראַנאַטאַפפֿעלן, רונד אום= הער אַן דעם זוימע דעם אונ= טערראָקס צווישען דען גראַ= נאַטאַפפֿעלן, (כו) נעמליך שעללע אונד גראַנאַט, שעל= לע אונד גראַנאַט, אַם זויטע דעם אוטערראָקס אומהער, צור אַכטסאַפֿערריכטונג, זאָ

ששׁ

ויא דער עווינע דעם משה בעפֿאהלען. (כז) זיא מאַכטען דיא לייבערקקע אוים לי= נען, וועבעראַרבייט, פֿיר אהרן אונד זיינע זאהנע. (כח) דען בונד אוים ליינען, דיא

תרגום אונקלוס

(כב) וַעֲבַד יַת מְעִילָא דְאֵיפּוֹדָא עוֹבַד מָחֵי גְּמִיר תְּכֶלָּא: (כג) וּפוּמֵיהּ דְּמְעִילָא כָּפִיל לְגַוֵּיהּ כְּפוּם שִׁרְיָן תָּרָא מַקַּף לְפוּמֵיהּ כְּחוֹר כְּחוֹר דְּלָא יִתְבְּזַע: (כד) וַעֲבָדוּ עַל שִׁפּוֹלֵי מְעִילָא רִמּוֹנֵי תְּכֶלָּא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי שְׁזִיר: (כה) וַעֲבָדוּ זִגִּין דְּדָהַב דְּכֵי וִיהַבוּ יַת זִגַּיָּא בְּגוֹ רִמּוֹנַיָּא עַל שִׁפּוֹלֵי מְעִילָא כְּחוֹר כְּחוֹר בְּגוֹ רִמּוֹנַיָּא: (כו) זִגָּא וְרִמּוֹנָא זִגָּא וְרִמּוֹנָא עַל שִׁפּוֹלֵי מְעִילָא כְּחוֹר כְּחוֹר לְשַׁמָּשָׁא כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה: (כז) וַעֲבָדוּ יַת כְּתוּנִין דְּבוּצָא עוֹבַד מָחֵי לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי: (כח) וְיַת מִצְנַפְתָּא דְבוּצָא וְיַת

באור

(כב) כליל תכלת, כלו תכלת, וסוף פסוק:

תרגום אשכנזי

דיא פראַכט דער האָהען מיט־
צען אויס לוינען, אונד דיא
כיינקלידער אויס נעצווירנ־
טעם נאַרן, (כט) אויך דיא
נורטע אויס נעצווירנטעם
נאַרן, בלויער, פורפוררָא־
טהער אונד האָכראָטהער
וואַללע נאַך שטיקקערַארבייט,
זאָ וויא דער עוויגע דעם משה
בעפאָהלען. (ל) זיא מאַכטען
דאַז שטירנבלעך, דיא הייל־
נע קראָנע, פאָן ריינעם גאָלדע,
שריעבען דאַרויף אין דער
שריפט דער געשטאַלטענען זיע־
געל: דעם עוויגען הייליג!
(לא) מאַכטען דאַראַן איינע
בלויע שנור, זיא אָבען אי־
בער

ר ש ״ י

(כח) ואת פתחי המגבעות. תפארת המגבעות. המגבעות המפוארין: (לא) לתת על המגבעת מלמעלה. וע״י הפתילים היה מוציאו על המגבעת כמין כתר ות״ח לומר הנין על המגבעת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין נין למגבעת שם מניח תפילין והנין היה נתון על המלח הרי המגבעת למעלה והנין למטה ומהו על המגבעת מלמעלה. ועוד הקשיתי כה כאן הוא לומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הנזקה הוא לומר ושמת אותו על פתיל תכלת (שמות כ״ח) ולומר לעי פתיל תכלת זה מוטין הן לקשרו שהן במגבעת

פקודי לט

שֵׁשׁ וְאֶת־פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ
וְאֶת־מִכְנְסֵי הַבַּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃
(כט) וְאֶת־הָאַבְנֵט שֵׁשׁ מָשְׁזָר
וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
מַעֲשֵׂה רֹקֵם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ ס (ל) וַיַּעֲשׂוּ
אֶת־צִיץ נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר
וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב פִּתּוּחֵי חוֹתָם
קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ (לא) וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל
תְּכֵלֶת לָתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת

מלמעלה

תרגום אונקלוס

שְׁבַח כּוֹבְעַיָּא דְּבוּצָא וְיָת מִכְנְסֵי בוּצָא
דְּבוּץ שְׁזִיר׃ (כט) וְיָת הֵימְיָנָא דְּבוּץ
שְׁזִיר וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי
עוֹבַד צַיָּיר כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
(ל) וַעֲבָדוּ יָת צִיצָא דְּקוּדְשָׁא דְּדָהַב
דַּכְיָי וּכְתָבוּ עֲלוֹהִי כִּגְלוּף דְּעִוְקָא כְּתַב
מְפָרַשׁ קֻדְשָׁא לַיְיָ׃ (לא) וְיָהֲבוּ עֲלוֹהִי חוּטָא
דִּתְכֵלָא לְמִתַּן עַל מַצְנַפְתָּא מִלְּעֵילָא כְּמָא

די

לפי שהיו לריכין שלח מלוזן לחוזן וכמה יקשרנו במלמו והי׳ קנועין בו מוטי תכלת לשני לדדיו ובלמלעיתו שנפן קושרו ותולהו במגבעת כשהיא בראשו ושני מוטין היו בכל קלה וקלה לחת ממעל ולחת מתחת לבד

מלאו

באור

(כח) פארי המגבעה, תפארת המגבעות, המגבעות המפוארין, (רש״י). והכוונה שפארי הוא שם המקרה בשמיכות הרבים, ובא תחת שם התואר ועניינו מגבעות מפוארין, כי כן דרך ל״הק להשתמש בשם המקרה בשמיכות תחת שם התואר ועל הדוב יהי׳ השם ההוא נשמר, כמו לחנני חנן (ישעי׳ כ״ד י״ב), והוא לבנים נחפלים, ולים תבונות (משלי י״ח כ״ב), עניינו לים מבין, ופעמים יהי׳ השמוך, כמו מקבר רוח (לעיל ו׳ ט׳), תפארת עזמו (תהלים פ״ט י״ח), תכלית שנאה (שם קל״ט כ״ב), כלילת תכלת (לעיל פסוק כ״ב), וכן כאן, יתכן לומר תפארת המגבעות, ומגבעות התפארת, לפי שים הבדל ביניהם, אלו לומר מגבעות התפארת הי׳ כמשמע שים מגבעות אחרים על תפארת, והבדיל אלו שהן תפארת, לכך לומר תפארת המגבעות, או פארי המגבעות,

שכל

מְלֶאכָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה: ס (לג) וַתְּכֻל
כָּל־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד
וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן
עָשׂוּ: פ רביעי
(לג) וַיָּבִיאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶל־מֹשֶׁה
אֶת־הָאֹהֶל וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו קְרָסָיו
קְרָשָׁיו בְּרִיחָו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו:
(לד) וְאֶת־מִכְסֵה עֹרֹת הָאֵילִם
הַמְאָדָּמִים וְאֶת־מִכְסֵה עֹרֹת

בריחיו קרי

התחשים

בער דען בונד אַנצוברינגען, זא
וויא דער עוויגע דעם משה בע־
פֿאָהלען. (לג) אַלס נון דיא
אַרבייט אַן דער וואָהנונג דעם
שטיפֿטסצעלטעס פֿעללינג
פֿערטיג וואַר, אונד דיא קינ־
דער ישראל'ס זאָלטן פֿער־
פֿערטיגט האַטטען, נעמליך
אַללעס פֿערפֿערטיגט האַט־
טען, וויא דער עוויגע דעם
משה בעפֿאָהלען, (לג) בראַכ־
טען זיא דיא וואָהנונג פֿאָר
משה, דאַז צעלט אונד אַללע
זיינע גערעטהע, שפּאַנגען,
בערטטער, ריענעל, זיילער
אונד פֿיסע, (לד) דיא דעקקע
פֿאָן ראָטהגעפֿערבטען ווידּ־
דערפֿעללען, דיא דעקקע פֿאָן

תחשים

תרגום אונקלוס

דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: (לג) וּשְׁלֵימַת כָּל
עִיבִידַת מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא וַעֲבָדוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ:
(לג) וְאַיְתִיאוּ יָת מַשְׁכְּנָא לְוָת מֹשֶׁה יָת
מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי פּוּרְפּוֹהִי דַּפּוֹדֹהִי
עַבְרוֹהִי וְעַמּוּדוֹהִי וְסַמְכוֹהִי: (לד) וְיָת
חוּפָּאָה דְּמַשְׁכֵי דְּדִכְרֵי מְסַמְּקֵי וְיָת חוּפָּאָה

דמשכי

רש"י

מלאכו וכן בלמלבו שכך הוא נוהג לקשור ותין
דרך קצירה בספות מצני מוטין לכך נאמר
על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת וקושר
בחמיה' הצני' כולן יחד מלמוריו למול
עורפו ומוציאו על המלבסת ולל תתמה
שלא נאמר פתילי תכלת הולכל ומרובין
הן שהרי מלינו בחצן ולפוד וירכבו לת
החצן וגו' וע"כ פתות מג' לא היו שהרי בג'
קלות החצן היו ג' טבעות הלפוד שבגגדן ולפי
הלפוד היו ג' טבעות החפוד שבגגדן ולפי
דרך קצירה ל' מוטין היו ומכל מקום פחות
מצנים ט"ו: (לב) ויעשו בני ישראל. לת
המלאכה ככל אשר צוה ה' וגו': (לג) ויביאו לת המשכן וגו'. שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה
משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרסי'
שתין

באור

שכל המגבעות הן פחר לחדם, כשהן עולות על הרחב: (לב) ותכל, כמו ותבל מלאת שנאמן
(ירחזקאל מ"ג ל"ד): ויעשו בני ישראל, לת המלאכה, ככל אשר צוה ה' וגו', (רש"י),
כלומר שהפעול מסר והוא המלאכה: (לג) המשכן, יריעות שש משזר, כמו שאמר ולת המשכן
תעשה עשר יריעת שש משזר (לעיל כ"ו ו'), ואמר כאן ותברת לת היריעת וגו' והי' המשכן
לחד (שם ו'). (הרמב"ן): את האהל, כמו ולת החבל, והוא יריעות העזים שנאמר יכאן
ועשית יריעת עזים לחהל על המשכן (שם ז'), ומברת לת החבל (שם י"ח): כל כליו, כלל
ופרט"כ יפרטם:

החשים: פּעללען, דען פּאר־
האנג ציר אבשיידונג דעם אל־
לערהיילינסטען, (לה) דיא
לאדע דעם ציינניססעם נעבסט
שטאנגען אונד דעקקעל,
(לו) דען טיש, אללע גערע־
טהע דאזו, אויך דאז שוי־
בראד, (לז) דען לייכטער פּאן
רייגעם גאלדע, דיא דאראוף
צו זעטצענדען לאמפען, אל־
לע נערעטהע דאזו אונד דאז
אהל, (לח) דען גאלדענען אל־
טאר, דאז זאלבאהל אונד
דאז רייכערצייג פּאן עדלען
שפעצערייען, אונד דיא דעק־
קע פּאר דעם אייננאנגע דעם
צעלטעם, (לט) דען קופּפּער־
נען אלטאר, דאז קופּפּערנע
זיעבווערק דאזו, שטאנגען
אונד אללע נערעטהע, דאז
בעקקען אונד דאז נעשטעלל,
(מ) דיא נעשטריקטען אום־
הענגע דעם פּארהאפּם, דיא
זיילען אונד דיא פּיסע, דיא
דעקקע פּאר דעם טהאר
דעם פּארהאפּם, שטריקקע

אונד

שמין נח נלמס לזקפן ומשה העמידו למר
משה למני הקנ"ס לוך לפנוי הקמתו ע"י
לדם ג"ל עסוק פתה נידך נרלה כמקימו
והוא נזקף וקס מקליו ו"ם הוקס המשכן
היקס מקליו מדרש רבי תנחומא:

ויכרך

דְמַשְׁכֵי דְסַסְגוֹנָא וְיָת פָּרוּכְתָּא דְפָּרְסָא:
(לה) יָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וְיָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת
כַּפּוּרְתָּא: (לו) יָת פָּתוֹרָא יָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת לְחֵים
אַפַּיָּא: (לז) יָת מְנָרְתָּא דְכִיתָא יָת בּוֹצִינָהָא
בּוֹצִינֵי סִדְרָא וְיָת כָּל מָנָהָא וְיָת מִשְׁחָא דְאַנְהָרוּתָא: (לח) וְיָת מַדְבְּחָא דַדְהַבָּא וְיָת
מִשְׁחָא דְרִבּוּתָא וְיָת קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא וְיָת פָּרְסָא דְתָרַע מַשְׁכְּנָא: (לט) יָת מַדְבְּחָא
דְנְחָשָׁא וְיָת סְרָדָא דְנְחָשָׁא דִי לֵיהּ יָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת כָּל מָנוֹהִי יָת כִּיּוֹרָא וְיָת
בָּסְיֵיסֵיהּ: (מ) יָת סְרָדֵי דְדַרְתָּא יָת עַמּוּדָהָא וְיָת סַמְכָהָא וְיָת פָּרְסָא לְתָרַע דַּרְתָּא יָת

וְאֶת כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן
לְאֹהֶל מוֹעֵד: (מח) אֶת־בִּגְדֵי
הַשָּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי
הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי
בָנָיו לְכַהֵן: (מט) כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה:
(מ) וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה
וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֹתָם
מֹשֶׁה: פ חמישי שביעי
מ (מ) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר: (ב) בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
באחד

מ (מ) רער עווינע שפראך צו משה, וויא פאלגט: (כ) אם ערשטען טאג דעם ער=

תרגום אונקלוס

אַטּוּנוֹהִי וְסַבָּהָא וַית כָּל מָנֵי פוּלְחַן מַשְׁכְּנָא
לְמַשְׁכַּן זִמְנָא: (מח) וַית לְבוּשֵׁי שְׁמוּשָׁא
לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא וַית לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן
כַּהֲנָא וַית לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא: (מט) כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יַת כָּל פּוּלְחָנָא: (מ) וַחֲזָא מֹשֶׁה יַת כָּל עִיבִידְתָּא וְהָא עֲבָדוּ יָתַהּ כְּמָא דִּי פַקִּיד
יְיָ כֵּן עֲבָדוּ וּבָרִיךְ יַתְהוֹן מֹשֶׁה:
מ (מ) וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: (ב) בְּיוֹמָא דְּיַרְחָא קַדְמָאָה בְּחַד
לירחא

תרגום אשכנזי רנט

אונד נענעל דאצו, אללע צום
דיענסטע דער וואהנונג דעם
שטיפטסצעלטעס געהעריגען
נערעטהע, (מח) דיא נעווענ=
דער צום אויפאקקען, צום
דיענסטע אים הויליגטהום, דיא
הויליגען נעווענדער פיר אהרן
דען פריעסטער אונד דיא נע=
ווענדער זיינער קינדער בייא
איהרעם פריעסטערדיענסטע,
(מ) וויא דער עווינע רעם
משה בעפאהלען, זא האט=
טען דיא קינדער ישראל'ס דיא
נאנצע ארבייט פערפערטינט.
(מג) משה בעטראכטעט דיא
קונסטארבייט, אונד זיהע!
זיא האטטען זא פערפער=
טינט, וויא דער עווינע בע=
פאהלען, זא האטטען זיא
פערפערטינט, רא זענגעטט
זיא משה.

רש"י

(מג) וינרך מיתס מזה. למי לסס י"ר
מתורה שבינה במעשה ידיכס ויהי נועם ה'
אלהינו עלינו וגו' (תהלים ל') והוא לחד
מי"ח מזמורים שבתפלה למשה:

באור

מ (ב) ביום, על דעת רז"ל נת"כ הי' זה בשמיני למלואים, ומשלשה ועשרים יום לחדש
שלאר התמילו ימי המלואים, והי' משה מקים את המשכן בכל יום וסותרו להרגיל הלוי'
בעבודתם, ובר"ח ניסן שהוא השמיני למלואים לזהו הזה זיקימנו ולא יורידנו עוד, כי בנסוע
המחנות הלויים יורידו ויקימו לותו, ובתב הרלב"ע והנה מלחלו בספרי כי מישאל ואלצפן היו
הטמאים לנפש לחדש, והנה יום שמיני למלואים הוא שמיני לחדש עכ"ל, וכן הרא"ם בפ' לו
כתב וז"ל בספרי אמרו ויהי מטמאים לחבר היו טמאים לנפש לחדש (במדבר ט' ו'), מי היו?
נושאי

תרגום אשכנזי

פקודי מ

בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד: (ג) וְשַׂמְתָּ שָׁם אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכֹתָ עַל־הָאָרֹן אֶת־הַפָּרֹכֶת: (ד) וְהֵבֵאתָ אֶת־

ערשטען מאנאטס, זאללסט דוא ריא וואהנונג דעם שטיפטסצעלטעם אויפריכטען. (ג) ריא לאדע דעם ציינניסעם הינין ועטצען, פאר דער לאדע איינע שיידעוואנד מיט דעם פארהאנג מאכען. (ד) זא דאן זאללסט

השלחן

תרגום אונקלוס

לְיַרְחָא תְּקִים יָת מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא: (ג) וּתְשַׁוֵּי תַּמָּן יָת אֲרוֹנָא דְּסָהֲדוּתָא וְתַסְתֵּיל עַל אֲרוֹנָא יָת פָּרוֹכְתָא: (ד) וְתָעֵל יָת

רש"י

מ (ג) ושמת על הארון. לצון הגנה שהרי מחילה היה:

וערכת

באור

נושאי תרונו של יוסף היו דברי ר' ישמעאל, ור' עקיבא אומר משאל וחלקפן היו שנטמאו לנדב ואביהוא, שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא (שם), ביום ההוא לא היו יכולים לעשות אבל יכולים היו ביום שלאחריו, ומניין למדין שהשביעי של נדב ואביהוא הי' בע"פ"כ יום מיתתן של נדב ואביהוא הי' בשמיני לניסן, וכיון שיום מיתתן ה' בשמיני למילואים, דקרוי דויהי ביום השמיני (ויקרא ט' א'), שבו מתו נדב ואביהוא, ללעיל מיני' קאי דכתיב ופתח לאהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימי' (שם ח' ל"ה), נמלינו למדין שהשמיני למלואים הי' בשמיני בניסן, וא"כ תחלת המלואים הי' בר"ח ניסן, ולכן עכ"ל להחיות דת"כ פליגא אדר' עקיבא עכ"ל, וכן בפסחים פרק האשה (דף ל' ע"ב) לית ספרים דגרסי סבר לה כר' עקיבא דאומר משאל וחלקפן היו שאל שביעי שלהם להיות בערב פסח, ולפ"ז לשטת רבי עקיבא ביום החמישי הרצון בחמישי לחדש היתה תחלת הקמת המשכן ומשה וחילק לא סתרו עד שנעשו המחנות, והרלב"ע הביא כדמות ראיה על זה, מדכתיב ופתח לאהל מועד תשבו יומם ולילה, ואנה יהי' פתח לאהל מועד לאחר שיהי' נסתר, ובת' הרי"ס שבריך לפרש ופתח לאהל מועד ומקום לאהל מועד והוא דאמרי, לאהל הרמב"ן כתב שבכל שבעת ימי המלואים הי' מקים לותו בנק' בנקר, ועוזר כן כל היום וכל הלילה, וכעלות השחר הי' מוריד לותו ומקימו מיד וכו', ובויקרא רבה אי' (וכן הוא בתנחומא) הי' משה מפרקו ומעמידו בכל יום שני פעמים, ר' חנינא הגדול אומר שלש פעמים בכל יום וכו' וייתכן שכל זה לגילות להודיע ענין הקמתו והסדר עכ"ד: והנה רש"י ז"ל פי' הכתובים כאן וכפ' לו וכפ' שמיני וכפ' נשא לקיחת דת"כ, וכתב הרמב"ן ז"ל [וכ"כ רש"י והרלב"ע בפ' נשא (במדבר ז' ו')] שים כדמות ראי' לדבריהם ממה שכתוב ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן (שם), ולפ"ז הוריד לותו משה ביום כלות, כי ביום לחד החל וכלה, והרלוי אומר ביום הקים משה את המשכן, ואנחנו נעיר על כל זה מהכתובים הנזכרים בנוחנו להם לי"ה, ונפרש לקיחת דתרי השעות. ולולם דע שבספרי שבידנו (דפוס ווינציא שנת רנ"נו) אין הגירסא כמו שהביא הרלב"ס, אבל כך היא הנוסחא שם, מי היו? נושאי תרונו של יוסף היו דברי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר משאל וחלקפן היו שנטמאו לנדב ואביהוא, ר' יצחק אומר אין לריך לפ נושאי תרונו של יוסף היו יכולים ליטהר, ולפ משאל וחלקפן היו יכולים ליטהר, למי היו? למת מצוה נטמאו, שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, לא היו יכולים לעשות בו ביום אבל היו יכולים לעשות ביום שלאחריו, נמלינו למדים שאל שביעי שלהם להיות בערב פסח, וכן התוס' בפ' כ' דסוכה (דף כ"ה ע"ב) דזו אותה הגירסא דפסחים שזכרנו למעלה, וכתבו דגרסינן התם ר' יצחק, והיא כנוסחת הספרי שבידינו, ולפ"ז אין הכרח שיחלוק ר' עקיבא לחלק דת"כ, ולפשר שיודה ר' עקיבא שהיו יכולים ליטהר, כמ"ש רש"י בפסחים גיטין (דף ס' ע"ח) לקיחת דר' לוי, שהיו יכולים ליטהר ולא נזקקו לפסח שני אלא לפי שלא יטהרו: (ג) ושבח על הארן, לצון הגנה, שהרי מחילה הי', וכן מתורגם בל"ח:

וערכת

הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ אֶת־עֶרְכּוֹ
וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה וְהַעֲלִיתָ
אֶת־נֵרֹתֶיהָ: (ה) וְנָתַתָּה אֶת־
מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת לִפְנֵי אֲרוֹן
הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח
לַמִּשְׁכָּן: (ו) וְנָתַתָּה אֶת מִזְבַּח
הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־
מוֹעֵד: (ז) וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־
אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ
שָׁם מָיִם: (ח) וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר
סָבִיב וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר
הֶחָצֵר: (ט) וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ:
ומשחת

זאללסט דוא דען טיש הינין
שטעללען, אונד דען אויפ־
זאטץ דארויף צורעכט לעגען,
דען לויכטער הינין ברינגען,
אונד דיא לויכטער אנצינדען.
(ה) דוא זעטצעסט דען גאלד־
דענען אלטאר צום רייכערן
פאר דיא לאדע רעם ציינגנים־
סעם, אונד מאכסט דען פאר־
האנג דעם אינגאנגם פאר דיא
וואהנונג. (ו) דען אלטאר צום
גאנצען אפפער, זעטצעסט דוא
פאר דען אינגאנג דער וואנונג
דעם שטיפטס־צעלטעם. (ז) דאז
בעקען צווישען דעם שטיפטס־
צעלטע אונד דעם אלטאר,
אונד טהוסט וואססער הי־
נייו. (ח) שטעללסט הערנאך
דען פארהאף אומהער א"ף,
אונד טהוסט דיא דעקקע פאר
דאז טהאר דעם פארהאפס.
(ט) ניממסט דאז זאלבאהל,
זאלבסט דיא וואהנונג אונד
אללעם וואס דארינגען איז,

היליגעסט זיא, אונד אללע איהרע נערעטהע, וואדורך זיא אין היליגטהום וירד.
אויך

תרגום אונקלוס

ר ש "י

פָּחוֹרָא וּתְסַדַּר יָת סִדּוּרֵהּ וְתָעֵיל יָת (ד) וערכת את ערכו. שתים מערכות של לחם הפנים:
מְנָרְתָּא וְתַדְלֵק יָת בּוּצִינָהָא: (ה) וְתִתֵּן יָת ויפרש
מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא לְקָטוֹרַת בּוּסְמַיָּא לָקֳדָם אֲרוֹנָא דְּסַהֲדוּתָא וּתְשַׁוֵּי יָת פָּרְסָא
דְּתַרְעָא לְמַשְׁכְּנָא: (ו) וְתִתֵּן יָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא לָקֳדָם תְּרַע מַשְׁכַּן מַשְׁכְּנָא
זִמְנָא: (ז) וְתִתֵּן יָת כִּיּוֹרָא בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָּא:
(ח) וּתְשַׁוֵּי יָת דַּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתֵּן יָת פָּרְסָא דְתָרַע דָּרְתָּא: (ט) וְתִסַּב יָת
מְשִׁחָא דְרְבוּתָא וּתְרַבֵּי יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל דִּי בֵיהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ וְיָת כָּל מָנוֹהִי

באור

(ד) וערכת את ערכו, מערכת של לחם הפנים, (רש"י). והנה לא מצא משה את המשכן וכליו ואת אהרן ואת בניו עד שסיים כל ההקמה ונלטוה נהם פעם שנית קח את אהרן כמו שמפורש בפ' נו (ויקרא ח' ב'), ועכשו שנמשחו לא נתקדשו לעבודה, כמו שנאמר ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו וקדשת אתו ואת כל כליו (לעיל ט'), והכוונה כמה שאמר וערכת את ערכו שיעשה כן אחר המשיחה. (מדברי הרמב"ן):

(י) אויך זאלבסט דוא רען אַל־
מאַר צום גאַנצען אָפּפֿער,
אינד אַללע גערעטהע; הייי־
ליגעסט רען אַלטאַר, וואָדורך
ער איין הייליגטהום פֿאָם ער־
שטען ראַנגע ווירד. (יא) דוא
זאַלבעסט דאַז בעקען נעבסט
דעם געשטעללע, אונד הייל־
געסט עם. (יב) אהרן אונד
זיינע זעהנע לאַססעסט דוא
אַלסראַן פֿאַר רען איינגאַנג
דעם שטיפֿטסצעלטס הינ־
טרעטען, אונד זיך אין וואַס־
סער באדען. (יג) בעקלוי־
דעסט הירויף אהרן מיט רען
הייליגען קלייד‌ערן, זאַלבעסט
איהן הייליגעסט איהן אונד זאָ
זאָלל ער מיר דיענען. (יד) פֿער־
נער זאָללסט דוא זיינע זאָה־
נע הערקאָממען לאַססען, זיא
מיט לייבערעקקען בעקלייד‌ען,
(טו) זיא זאַלבען, וויא דוא
איהרען פֿאַטער געזאַלבט
האַסט, אונד זאָ זאָללען זיא
מיר פּריסטערליך דיענען; דיע־
זעם זאָלל געשעהען, דאַמיט
איהנען דיא זאַלבונג צום עווי־
גען פּריעסטערטהום אויף אַל־
לע איהרע נאַקאָממען געריכט. (טז) משה טהאַט דיעזעם, אין אַללען שטיקען מאַ־
טע ער עם, וויא איהם דער עווינע בעפֿאָהלען האַטטע. (יז) אַם ערשטען טאַגע דעם
ער־

תרגום אונקלום

(י) וּמָשַׁחְתָּ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים: (יא) וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ: (יב) וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם: (יג) וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִהֵן לִי: (יד) וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם כֻּתֳּנֹת: (טו) וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ לִי וְהָיְתָה לְהִיֹּת לָהֶם מָשְׁחָתָם לְכְהֻנַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם: (טז) וַיַּעַשׂ משֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה: ס ששי (יז) וַיְהִי

בחדש

תרגום אונקלום

וְיֶהֵי קוּדְשָׁא: (י) וּתְרַבֵּי יָת מַדְבְּחָא דַּעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וּתְקַדֵּשׁ יָת מַדְבְּחָא וְיֶהֵי מַדְבְּחָא קוּדְשׁ קוּדְשִׁין: (יא) וּתְרַבֵּי יָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ: (יב) וּתְקָרֵיב יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי לְתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתַסְחֵי יָתְהוֹן בְּמַיָּא: (יג) וְתַלְבֵּישׁ יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא וּתְרַבֵּי יָתֵיהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵיהּ וְיִשַׁמֵּשׁ קָדָמָי: (יד) וְיָת בְּנוֹהִי תְּקָרֵיב וְתַלְבֵּשׁ יַתְהוֹן כְּתוּנִין: (טו) וּתְרַבֵּי יַתְהוֹן כְּמָא דִּי רַבֵּיתָא יָת אֲבוּהוֹן וְיִשַׁמְּשׁוּן קָדָמָי וּתְהֵי לְמֶהֱוֵי לְהוֹן רִבּוּתְהוֹן לִכְהֻנּוּת עָלַם לְדָרֵיהוֹן: (טז) וַעֲבַד משֶׁה כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָתֵיהּ כֵּן עֲבַד: (יז) וַהֲוָה בְּיַרְחָא

קרסאת

בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד:
(ג) וְשַׂמְתָּ שָׁם אֶת־אֲרוֹן הָעֵדֻת וְסַכֹּתָ עַל־הָאָרוֹן
אֶת־הַפָּרֹכֶת: (ד) וְהֵבֵאתָ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ
אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה וְהַעֲלֵת אֶת־נֵרֹתֶיהָ:
(ה) וְנָתַתָּ אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת לִפְנֵי אֲרוֹן
הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן: (ו) וְנָתַתָּ
אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד:
(ז) וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ
וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: (ח) וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב
וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר: (ט) וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ
וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ: (י) וּמָשַׁחְתָּ
אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים: (יא) וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַכִּיֹּר
וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ: (יב) וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן
וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם:
(יג) וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמָשַׁחְתָּ
אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִהֵן לִי: (יד) וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִב
וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם כֻּתֳּנֹת: (טו) וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר
מָשַׁחְתָּ אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ לִי וְהָיְתָה לָהֶם מְשׁחָתָם
לִכְהֻנַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם: (טז) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה: (יז) וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן:
(יח) וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן
אֶת־אֲדָנָיו וַיָּשֶׂם אֶת־קְרָשָׁיו וַיִּתֵּן
אֶת־בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־עַמּוּדָיו:
(יט) וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן
וַיָּשֶׂם אֶת־מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו
מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה: ס (כ) וַיִּקַּח
וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֶל־הָאָרֹן וַיָּשֶׂם
אֶת־הַבַּדִּים עַל־הָאָרֹן וַיִּתֵּן אֶת־
הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה:
(כא) וַיָּבֵא אֶת־הָאָרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן
וַיָּשֶׂם אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וַיָּסֶךְ עַל
אֲרוֹן הָעֵדֻת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: ס (כב) וַיִּתֵּן

את

טיש

תרגום אונקלוס

קַדְמָאר בְּשַׁתָּא תִנְיָנָא בְּחַד לְיַרְחָא
אְתָקֵם מַשְׁכְּנָא: (יח) וַאֲקֵים מֹשֶׁה יַת
מַשְׁכְּנָא וְיָהַב יַת סָמְכוֹהִי וְשַׁוִּי יַת דַּפּוֹהִי וְיָהַב יַת עַבְרוֹהִי וַאֲקִים יַת עַמּוּדוֹהִי:
(יט) וּפְרַס יַת פְּרָסָא עַל מַשְׁכְּנָא וְשַׁוִּי יַת חוּפָּאָה דְמַשְׁכְּנָא עֲלוֹהִי מִלְּעֵילָא כְּמָא דִי
פַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה: (כ) וּנְסִיב וְיָהַב יַת סַהֲדוּתָא בְּאָרוֹנָא וְשַׁוִּי יַת אָרִיחַיָּא עַל
אָרוֹנָא וְיָהַב יַת כַּפּוּרְתָּא עַל אָרוֹנָא מִלְּעֵילָא: (כא) וְאָעֵיל יַת אָרוֹנָא לְמַשְׁכְּנָא
וְשַׁוִּי יַת פָּרוּכְתָּא דִפְרָסָא וְאַטִּיל עַל אָרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה:

ויהב

ר ש"י

(יט) ויפרס את האהל. הן יריעות העזים:
(כ) את העדות. הלוחות:

על

באור

(כ) ויקח ויתן וגו', לקח הלוחות מתרון עץ שהיו שם בתוך ארון של מצה, והניח קודם על המכסה. (הרמב"ן):

על

אֶת־הַשֻּׁלְחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ
הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת:
(כג) וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי
יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
משֶׁה: ס (כד) וַיָּשֶׂם אֶת־
הַמְּנֹרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן
עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן נֶגְבָּה: (כה) וַיַּעַל
הַנֵּרֹת לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־משֶׁה: ס (כו) וַיָּשֶׂם
אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד
לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת: (כז) וַיַּקְטֵר עָלָיו
קְטֹרֶת סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

את

תרגום אישכנזי

טיש אין דאז שטיפטסצעלט, צור נערדליכען זייטע דער וואהנונג, אויסערהאלב דעם פארהאנגם, (כג) דען אויפזאטץ פאן בראדטע דארויף צורעכטע צו לעגען פאר דעם עווינען, זאָ וויא דער עווינג דעם משה בעפאהלען. (כד) דען לייכטער זעטצטע ער אין דאז שטיפטסצעלט, דעם טישע נענען איבער, צור זודליכען זייטע דער וואהנונג, (כה) דארויף מאן דיא ליכטער אנצינדעטע, פאר דעם עווינען, זאָ וויא דער עווינג דעם משה בעפאהלען. (כו) ער זעטצטע דען גאלדענען אלטאר אין דאז שטיפטסצעלט, פאר דען פארהאנג, (כז) דארויף מאן רייכערצייג פאן ערלען שפעצעריין רייכערטע, זאָ וויא דער עווינג דעם משה בעפאה־

פקודי מ

רש"י

(כב) על ירך המשכן לצפון. נחלי הלפוני על רוחב הבית: ירך. כתרגומו לידך כיוצא הזה שהוא נגדו של אולם: (כו) ויקטר עליו קטורת. שחרית וערבית כמו שנ' נגקר נגקר בהטיבותלת הנרות וגו' (שמות ל'): ויעל

תרגום אונקלוס

(כב) וְיָהַב יַת פְּתוֹרָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא עַל צִידָא דְמַשְׁכְּנָא צְפוּנָא מִבָּרָא לְפָרוֹכְתָא: (כג) וְסַדַּר עֲלוֹהִי סִדְרִין דִּלְחֶם קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יַת משֶׁה: (כד) וְשַׁוִּי יַת מְנָרְתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לֻקְבֵיל פְּתוֹרָא עַל צִידָא דְמַשְׁכְּנָא דְרוֹמָא: (כה) וְאַדְלִיק יַת בּוּצִינַיָּא קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יַת משֶׁה: (כו) וְשַׁוִּי יַת מַדְבְּחָא דַהֲבָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם פָּרוֹכְתָא: (כז) וְאַקְטַר עֲלוֹהִי קְטוֹרַת בּוֹסְמִין כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יַת משֶׁה:

ושוי

באור

(כב) על ירך המשכן צפונה, נחלי הלפוני על רוחב הבית: ירך, כתרגומו לידך, כיוצא הזה שהוא נגדו של אולם (רש"י): (כג) ויערך עליו וגו', בזמנה לחדי המצוות וכן ויעל הנרות (לקמן כ"ג) והנה הם כתיב לעשות כן, לערך עליו ערך לחם, להעלות הנרות, (מדברי הרמב"ן), וכן מתורגם נ"ל: (כז) ויקטר עליו קטורת סמים, משה הקטיר עליו כל ז' ימי המלואים וחף שלא חמר ב יוחה ותקטיר עליו קטרת סמים, הבין זה משאר הענודות כלן, שהרי לוה אותו לסדר הלחם ולהעלות הנרות, כי הי' הוא הכהן הראשון, ולפיכך הקטיר גם הקטרת, ואולי נכלל ונתתה לת מזבח הזהב לקטרת (לעיל פסוק ה'), שתקטירנו עליו מיד, ומה שאמר בלוחה ונתתה

לתו

פקודי מ

אֶת־מִשְׁכַּן הָעֵדֻת: ס שביעי (כח) וַיָּשֶׂם
אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לְמִשְׁכַּן: (כט) וְאֶת
מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן
אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה
וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
את

תרגום אשכנזי רסב

לען. (כח) בראַכטע דען פּאר־
האַנג דעם איינגאַנגם פּאָר דיא
וואָהנונג, (כט) דען אַלטאַר
דעם גאַנצען אָפּפּערם זעטצטע
ער פּאָר דען איינגאַנג דער
וואָהנונג דעם שטיפּטסצעל־
טעם, דאַרויף מאַן גאַנצע
אָפּפּער אונד מעהלאָפּפער
בראַכטע, זאָ וויא דער עווי־
גע

תרגום אונקלוס

(כח) וְשַׁוִּי יָת פָּרְסָא דְּתַרְעָא לְמַשְׁכְּנָא:
(כט) וְיָת מַדְבְּחָא שַׁוִּי בְּתָרַע
מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאַסֵּיק עֲלוֹהִי יָת
עֲלָתָא וְיָת מִנְחָתָא כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת
משה

רש"י

(כט) ויעל עליו וגו'. לפי ביום הח'
למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמת
משה והקריב קרבנות לבור חון מלותן
שנלטוו בו ביום שנאמר קרב אל המזבח וגו'
(ויקרא ט'): את העולה. עולת התמיד:
ואת המנחה. מנחת נסכים של תמיד כמו
שנאמר

באור

לתו לפני הפרכת וגו', והקטיר עליו לאהרן קטרת סמים (שם ל' ו' ז'), הוא להורות על ענינו מיום זה ואילך, מעת שיתחיל לאהרן בנהגתו, שכך אמר ובהעלת לאהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה (שם ח'), ובכאן לוה למשה בפירוש והעלית את נרתיה (לעיל פסוק ד'). (מדברי הרמב"ן): (כט) ויעל עליו וגו', עדיין לא הקים החלר סביב למשכן, ואין מקריבין בלא קלעים, כי יהי' שחוטי חון, והכוונה כמ"ש מדברי הרמב"ן שעשה בן בזמנו אחר גמר ההקמ' והמשיחה: ויעל, משה הוא המעלה, שכן נלטווה, וזה אחר תעשה (שם כ"ט ל"ח), שיתחיל הוא לעשות בן בעבדו בימי המלואים, כי הלוחות נלן שם על עבודת משה, ואמר לאחרי בן עלת תמיד לדורותיכם (שם מ"ב), שיעשו בן הבהנים לדורות. (הרמב"ן): והנה לף ביום השמיני למלואים, שהוא יום הקמת המשכן, שנו התחיל לאהרן לשמש בבהנה גדולה, לא הקריב לאהרן בלא הקרבנות שנלטוו לבו ביום, שנאמר קרב אל המזבח וגו' (ויקרא ט' ז'), אבל שמת גם משה עדיין והקריב קרבנות הבור: את העלה, עולת תמיד: ואת המנחה, מנחת נסכים של תמיד, שהיו בכלל עולת התמיד, כמו שאמר את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, ועשרן סלת בלול בשמן וגו' (לעיל כ"ט ל"ט ומ'), ומיום ההוא והלאה עבודה בלאהרן ובניו, ולא שמת משה בלל לף בקרבנות לבור: והרשב"ם פי' ויעל עליו, לאהרן ובניו את העלה ואת המנחה בל הימים, ולדעתו לא שמת משה כי אם בשבעת ימי המלואים [ולדעתי לא יקשה הרשב"ם על זה שמשה שמת ביום השמיני והקריב קרבנות הבור, דאל"כ למה לומה ה' לרחון ידיו ורגליו מן הכיור, כמ"ש להלן (פסוק ל"ח) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם? ומי היבן מלינו זר רוחן מן הכיור? אלא ודאי שהכתוב ההוא נאמר על יום השמיני, שבו הוצרו משה ואהרן ובניו לעבודה, משה הקריב קרבנות הבור, ואהרן ובניו קרבנות שנלטוו לבו ביום, וכמ"ש בס"י על הכתוב ההוא ואף שאהרן לבד הקריבם ולא בניו, כמ"ש בפ' שמיני, עכ"ז הם סייעו לו בעבודתו, כמ"ש ויקרבו בני אהרן את הדם אליו (ויקרא ט'), וימלאו בני אהרן אליו את הדם (שם י"ב), ואת העלה המליאו אליו (שם י"ג), וימלאו בני אהרן את הדם אליו (שם י"ח), ושמו את הזלבים על החזות (שם כ') ויקבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל אתמר בניו הנותרים קרו את המנחה הנותרת מאשי ה' ואכלוה מצות אצל המזבח כי קדש קדשים הוא, ואכלתם אתה במקום קדוש וגו' (שם י' י"ב וי"ג), אבל פסוק שלפנינו ויעל עליו וגו' נראה לו יותר לפרשו

על

נע דעם משה בעפאהלען.
(ג) ער זעטצטע דאז בעקען צווישען דאז שטיפטסצעלט אונד דען אלטאר, אונד טהאט וואססער דאריין צו וואשען.
(לא) משה, אהרן אונד זיינע זאהנע וואשען איהרע הענדע אונד פיסע דאפאן: (לב) ווען זיא אין דאז שטיפטסצעלט גינגען אונד זיך דעם אלטאר נאהעטטען, וואשען זיא זיך, זא וויא ער עויגע דעם משה בעפאהלען. (לג) ער ריכטע= טע דען פארהאף אויף, אום דיא וואהנונג אונד דען אל= טאר, אינד טהאט דיא דעק= קע פאר דאז טהאר דעם פאר= האפס. אלס נון משה דאז ווערק פאללענדעט האטטע, (לד) בערעקטע דיא וואלקע דאז שטיפטסצעלט, אונד דיא העררליכקייט דעם עויגען ער= פילטע דיא וואהנונג.

משה

את־משה: ס (לה) וַיָּשֶׂם
אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין
הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה:
(לא) וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם:
(לב) בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
וּבְקָרְבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחָצוּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
משה: ס (לג) וַיָּקֶם אֶת־
הֶחָצֵר סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן
אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה
אֶת־הַמְּלָאכָה: פ
(לד) וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן:

ולא

רש"י

אכ'ועזרון סלת נלול בשמן וגו'(ויקרא כ"ט):
(לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו. יום
מ' למליאים הוצרו כולם לכהונה ותרגומו
ומקדשין מיניה בו ביום קדם משה עמהם:
(לב) ובקרבתם. כמו ובקרבם בזיקרינו:

ולא

תרגום אונקלוס

משה: (לה) וְשַׁוִּי יָת כִּיוֹרָא בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא
וּבֵין מַדְבְּחָא וְיָהַב תַּמָּן מַיָּא לְקַדּוּשׁ:
(לו) וּמְקַדְּשִׁין מִנֵּיהּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת
יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן: (לב) בְּמֵיעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא וּבְמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא מְקַדְּשִׁין כְּמָא דְּפַקִּיד יְיָ יָת משה: (לג) וְאָקִים יָת דַּרְתָּא
סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא וּלְמַדְבְּחָא וְיָהַב יָת פָּרְסָא דִּתְרַע דָּרְתָּא וְשֵׁיצִי משה יָת
עִיבִידְתָּא: (לד) וַחֲפָא עֲנָנָא יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וִיקָרָא דַּייָ אִיתְמְלִי יָת מַשְׁכְּנָא: (לה) וְלָא

יכיל

באור

על כל הימים שמיום הח' והילך, שלח הקריב עוד משה בהם, ונראה כוונתו בענין שלח נאמר ויעלו עליו משה ואהרן ובניו, כמ"ש לקמן ורחצו]: (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו, יום שמיני למליאים הוצרו כלם לכהונה, ותרגומו ומקדשין מיניה, בו ביום קדם משה עמהם (רש"י). (לב) [ובקרבתם, כמו ובקרבם בזיקרינו, (רש"י), כוונתו לבאר כי בא כאן הפסוק שהוא קרוב (והה"ק תמיהה לת"ו בכתוב) במקום המקור שהוא קרוב, ועם הכתוב הוא בקרבם

ופירושו

פקודי ם

(לה) וְלֹא־יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן
וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן:
(לו) וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן
יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם:
(לז) וְאִם־לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ
עד

תרגום אונקלוס

יָכִיל מֹשֶׁה לְמֵיעַל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אֲרֵי שְׁרָא
עֲלוֹהִי עֲנָנָא וְיֵקָרָא דַיְיָ אַתְמְלֵי יַת מַשְׁכְּנָא:
(לו) וּבְאִסְתַּלָּקוּת עֲנָנָא מֵעִילַּוֵי מַשְׁכְּנָא
נָטְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְּלָנֵיהוֹן: (לז) וְאִם
לָא מִסְתַּלַּק עֲנָנָא וְלָא נָטְלִין עַד יוֹמָא

תרגום אשכנזי רסג

(לה) משה קאננטע ניכט הי־
נייַן נעהען אין דאַז שטיפטס־
צעלט, דען דיא וואָלקע רו־
העטע דאַרויף, אונד דיא
העררליכקייט דעס עווינען ער־
פֿיללטע דיא וואָהנונג. (לו) זאַ
באלד זיך דיא וואָלקע ערהאָב
פֿאָן דער וואָהנונג, בראַכען
דיא קינדער ישראל אויף,
אויף אַללען איהרען ציגען.
(לז) זאָ לאַנגע אַבער דיא וואָל־
קע זיך ניכט ערהאָב, בראַ־

ר ש "י

(לה) ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד.
וכתוב לאחר לאמר ובבא משה אל אהל מועד
בא הכתיב האליזי והכריע ביניהם כי זכן
עליו הענן לאמר מעתה כל זמן שהיה עליו
הענן לא היה יכול לבוא נסתלק הענן נכנס
ומדבר

באור

ופירושו הוא כשיקרבו, כי דרך המקור לבוא במקום כל הזמנים]: (לה) ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד, בשעת הקמתו: כי שכן עליו הענן, מיד להרחיק חבתו של הקב"ה על ישראל, לא"כ הי' מסתלק הענן מתוך האהל ושכן על האזרן, כדכתיב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים (שם כ"ה כ"ב), ואין בא משה אל אהל מועד כדכתיב בזבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול וגו' מבין שני הכרובים וידבר אליו (במדבר ז' פ"ט), וכן אתה מוצא בבית עולמים ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה' (מלכים ח' ח' י"א), בשעת השלמת הבית הי' הקב"ה מקדשו בענן, ואח"כ היה מלמדם שבינתו על האזרן בין הבדים, (הרשב"ם). וכן אתה מוצא בכל זמן שהי' עליו הענן לא הי' יכול לבוא, נסתלק הענן, נכנס ומדבר עמו: והנה לדעת רז"ל הי' זה ביום השמיני, כי אמרו שלא שרת השכינה על המשכן לעיני כל ישראל, שלא ע"י מעשה אהרן, וכן משמע ממה שנ' שם ויהי ביום השמיני זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירח אליכם כבוד ה' (ויקרא ט' ו'), ונאמר אח"כ וירד כבוד ה' אל כל העם (שם כ"ג), כי משמעות זה שלא נשא הענן את האהל מועד ולא מלא כבוד ה' את המשכן עד היום ההוא, ויתכן לדעתם שכל הפרשיות שמתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני נאמרו למשה מן האהל ברחצון למלואים, ועדיין לא נשא הענן את האהל, וכן דרך הכתוב התחיל במלות השם-למשה שהי' כלות הקמת המשכן בחדש לחדש הראשון, ואמר כי משה עשה כן וכלה את כל המלאכה, ואז נשא הענן את האהל, וכן הי' תמיד, ואח"כ חזר אל תחלת הדבור אשר הי' למשה מן האהל נימי המלואים ואמר ויקרא אל משה וגו', וכל זה בסדר נכון, כדרך הכתוב לגמור הענין שהתחיל בו, ולחזור להתחלתו: ואולם במדרש חזית נמלא, ויהי ביום השמיני, זה היה ראוי להיות תחלת הספר, ולמה נכתב כאן? אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ולמי זה יהיה ויקרא אל משה, אחר וירח כבוד ה' אל כל העם, אלא היה משה רוצה לבוא בתוך הענן אלא רצות, אבל יקרא לאותו ובוא בתוך הענן, אחר עשה בהר סיני ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן, ואמר ובוא משה בתוך הענן, ובאחר נסתלק הענן מלכסות

את

תרגום אשכנזי

פון זיא איך ניכט אויף, ביז זיא זיך וויערער ערהאָב. (לח) דען דעם טאָגס וואָר אייגע וואָלקע דעם עוויגען אויף דער וואָהנונג אונד דעם גאַנצען היזעס ישראל'ס, אויף אַללען איהרען ציגען.

פקודי מ

עַד־יוֹם הֵעָלֹתָו׃ (לח) כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְּעֵיהֶם׃

חזק

סכום פסוקי דספר ואלה שמות אלף ומאתים ושעה. ארט סימן: וחציו אלהים לא הקלל: ופרשיותיו י"א. אי זה בית אשר תבנו לי סימן: וסדריו כ"ט. ולילה ללילה יחוה דעת סימן: ופ־קיו מ'. תורה אלהיו בלבו סימן: מנין הפתוחות חשע וששים והסתומות חמש ותשעים הכל מאה וששים וארבע פרשיות. ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך סימן:

רש"י

ומדבר עמו: (לח) לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם. בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן סובן בצדיהם לזר יחנו שם מקו' מניחין לף הוץ קדוי מסע וכן וילך למסעיו (בראשית י"ג) וכן אלה מסעי לפי שמקים החניי' מזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות:

תרגום אונקלוס

אִסְתַּלָּקוּתֵיהּ׃ (לח) אֲרֵי עֲנַן יְקָרָא דַיְיָ עַל מַשְׁכְּנָא בִּימָמָא וְחֵיוָו אֶשְׁתָּא הֲוָה בְּלֵילְיָא בֵּיהּ לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְּלָנֵיהוֹן׃

ועתה לפרש מעשה הלפוד לפי שפרשתי הלפוד והחנן פרקים פרקים על פירושי המקראות ויש לשנות בגירסן לכן לתי כותב מעשיהן יחד. הלפוד היה עשוי כמין סיגר של נחשת רוכבות סוסים וחוגרו מלחוריו כנגד לבו למטה מלליליו רחבו כרחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחנב מחיבר ברחבו על פני רחבו ולף במחט אלף מעש' לורג ומחריך לכתן ולכתן כדי להקיף ולחגור בו והחפות מחוברות בחנב לחת לימין ולחת לשמאל מרוחקות זו מזו שיעור הגדלות כתפים מלחורי הכתן לשני קלות רחבו של סיגר שבשזקבן עומדות לו על שתי כתפיו והן כמין שתי רלועו' עשויות ממין הלפוד לרוכו' כדי שיעור לזקבן לזכל כוחרו מכתן ומכתן ונקבלת לפניו למטה מכתפיו מעט ולחבי השוהם קבועות בהן לחת על כתף הימין ולחת על כתף שמאל והמשבלות נתונות ברחשיהן לפני כתפיו של כהן. ורחבי שתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות החנן בשני קלות רחבו העליון לחת לימין ולחת לשמאל ושני רחבי הארכות תקועין במשבצו' לימין. וכן רחבי ארכות השמלית תקועין במשבלות שבכתף שמאל נמלל החנן תלוי במשבצ' הלפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשתי קלות החנן בתחתיתו וכנגדן שתי טבעות בשתי כתפות הלפוד מלמטה ברחבו הפתחון המחובר בחנ' וטבעות החנן מול טבעות הלפוד שוכנין זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות הלפוד והחנן שיהא תחתית החנן דבוק לחשב הלפוד ולף יהא נד ומוכדל והולך וחוזר:

באור

לח כל האהל נאמר ובנוף משה לא נלף קריאה. (כ"ז מדברי הרמב"ן ז"ל), ובספר ויקרא נדבר עוד מזה לי"ה: (לח) לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם, בכל מסע שהיו נוסעים היו הענן סובן בצדיהם לזר יחנו שם. מקום מניחין לף הוץ קדוי מסע, וכן וילך למסעיו (בראשית י"ג ג'), וכן אלה מסעי (במדבר ל"ג א'), לפי שמקום החניי' מזרו ונסעו, לכך נקראו כולן מסעות. (רש"י), ולכך מתורגם בל"ח (ליגען), הכולל גם החניי':

והנה נגלם ספר גאולת מלרים ומתן תורה ומעשה המשכן וכליו ובגדי הכהונה, וקדמוניו ז"ל הערו בצקומות מפוזרים מהתלמוד והמדרשים על תכלית המעשים והמלאכות הנעשות במשכן, מהו הנרל' והנכבד בהם, ומדוע היו הדברים הנכבדים הללו על זה הסדור

ועל

ועל זאת התמונה ולא על זולתה, כדאי' בילקוט בקודי (רמז תי"ט) הי' ר' נחמיה אומר לוהל מועד שעשה משה במדבר כנגד מעשה בראשית יריעות כנגד שמים וארץ, כיור וכנו כנגד שאת ימי בראשית, מזבח העולה כנגד כל הנבראות, מזבח הקטורת כנגד כל הנשמים, מנורה כנגד חמה ולבנה, שנאה נרותיה כנגד ז' כוכבים המשמשים את העול', ואלו הם אל"ף מנ"ל ע"ב, ואמרו בגמר' תנלת דומה ליס וכו', ובדרך הזה הלכו גדולי האחרונים ה"ה הרמב"ם בפרקי ההלאה, והריאב"ע והרמב"ן והרמ"א והרי"א והרלב"ג, כלם העמיקו סוד לדבר על כוונת הבנין ההוא ומעשיו, כל אחד לפי דרכו, ואנחנו שמרנו את הכלל המונח לפנינו בתכלית כוונת התבור הזה, שלא לזוז מפשטות הכתובים, ובן עשה רש"י ז"ל בכל מלאכת המשכן וכליו, עזב את הרמזים והסודות הכלולים בהם, ולא בחר כי אם פשוטו של מקרא, כפי העולה מדברי חז"ל ומהתבוננות וההשתלשלות בדברי ה', מלבד שהתקירה בעיוני' ההם תרוכה ורחבה עד מאד, ועלינו חוכת הקלור ולמעט בדברי' פפי הספר, שלא להטריד את נפש הקורא בתורה ולהלאותו בתקירות שאין לורך בהן להבנת הכתוב, ואם נפשך תשקה בעיונים ההם, תדרשם מעל ספרי גדולי המחברים שזכרנו, ותמלא מרגוע, ואם תרלה שאין דבריהם הולכים על דרך אחד, זה ילך בשבילי תקירת התולדות, וזה יעלה במסלת החכמה הטעלמה, פעם יאמר הת' שהדברים מרמזים על גלגלי השמים ותנועת הכוכבים, והשני יאמר שהם מורים על ענייני האדם, והשליפי יבין מהם דברים רוחניי' נשגבים, אבל עין לא ראתה, אל יפלא בעיניך, ולא תרחיק דברי אחד מהם בשביל החלוף הזה, ושמור ההבדל שבין חלוף וסתירה, אבר עליו העידונו בהקדמת החבור, ובראש פרשת משפטים, כי יתבן שילדקו כל דבריהם יחדו, אף אם הם שונים ומתחלפים, כל עוד שאין בהם סתירה בעיון, כי הנה ידוע מדברי הוכמה העליונה ומדותיה לכוון בפעולה אחת אל תכליות רבות, שונות ומתחלפות בבחינה ומסכימות בעיון: הנה רואים בחוש בפלאות הילירה שחכמת תמים דעים תכלול כוונות ותכליות אין מספר במעשה אחד, יכאבר יוסיף האדם להתבונן במעשי ה', כן ירבה לו מספר הכוונות אבר עמד עליהם בראש מבינתו: ואם במעשי הילירה ותולדות בראשית כן, מדוע נרחיק הדבר במעשה התורה והעבודה? הלא הכל מרועה אחד נתנו ואל מקום אחד הכל הולך:

ואולם לאחרי אבר הורגינו להתבונן בתכליות המעשים הנבחרים הללו ולהוסיף עליהן כל אחד כפי כחו, אף אנו לאחרי אבר כלינו לבאר הכתובים על פי פשוטם, נוסיף על דברי הגדולים הנזכרים בחיבה אחת בתכלית מעשה המשכן והמלאכות שנלטוו בו, ואפשר שלא יכריח אחד מהמחברים ההם לרוב פשטותה והיות' גלויה וידוע' בפעט ההתכלות: והיא, שבאשר בחר ה' בעם קרובו להיות לו סגולה מכל העמים, רלתה החכמה העליונה שהיותם מקובלים על לדמתם בקבון מדיני, יבקבו תשבוני' רבות ותומנות שונות בכל מלאכת תרש ומושב, כידוע שבלעדם לא יתקיים הקבון הכללי ולא יתוקן ענינו בראוי, אף אם אמת הדבר שהעודף בהם אך לבאסור: כי אם תתבונן בכל מלאכת עבודה ותרש ומושב למיניהם, תמלא שיפרדו למינים הללו: (א) קלתן הכרחיות, לי אפשר שיהיה האדם לנפש חי' מלושרת זולתן, כגון לותן שהן לצורך המזון והכסות והמדור ודומיהן, ואלו נקראות מלאכות הלורך: (ב) וקלתן מביאות עזר ותועלת, אם למדינה בכללה ותקון הקבון או לפרטיה, כגון תקון הדרכים והגשרים, מלאכת המתכות והכלים הנעשים מהם, מלאכת הכתיבה וכיולא בהן, ונקראו מלאכות התועלת: (ג) ויש מהן מביאות עונג ועדן לחיי האדם, אין בהן תועלת אחר, כגון מלאכת הלניע' ומעשה הרוקם והחושב והלייר והמסחת ולפוי הזהב, ומה שידמה להם, ונקרא מלאכות ההדר פעמים שלא תהיינה כי אם מלאכות משמשות, על ידיהן יתייפו הדברים הנלרכים והמועילים לבני האדם, כדי שיהיו עריבים ומקובלים ונעימים לנפש, ופעמים שתשובתה מלאכות רחשיות ולא תשמשנה לשום לורך או תועלת, כי אם לתענוג ועדן לבד, כגון מלאכת כלי שיר והמחול והליור והדומה: והנה בכל אלו המלאכות יש בהן חלק העיון וחלק המעשה: החלק העיוני מהן נבנה על מוסדי חכמות עמוקות, כחכמת התולדות והמספר והמדה והמשקל, ויש בהן תקירות רבות ותחבולות נפלאות, המתבונן בהן יתפלא ויתחומם על תבונת הממציא הרחבן ורוח חכמתו: והחלק המעשי מהן פעמים שיושלם ע"י פעולות הגוף וחיכריו לבד, ולא יצטרך כי אם אל לומנות היד וכשרון המעשה, והן מלאכות החומנות, או מלאכות העבודה, ועל הרוב לאחרי אבר מתאבו ונתפרסם עניינם בדבר', הן מסורות להספותים מבני האדם, רק אם יהיו שלמים בחברים המלטרכים להן: ופעמים שילטרכו גם לפשלת הנפש אם רב ואם מעט, ונקרא מלאכות תרש ומושב, ונאלו גם חלק המעשי מסור לחכמי לב אבר להם רוח חכמה,

באור לפרשת פקודי

ויש מהן שחושבים נפישל הנפש ודקות השכחה לגד, מבלי לזוך לתנועת לישרי הגוף, כגון מלאכת ההגיון והצירים, הנהגת הספינה והלומם והבית, מלאכת החשבון והרפואה ודומיהן: וזה לם החמת שאלו לא מקראנה עוד בל"ק בשם מלאכה, לחרי שאין בהן לומנות היד וכשרון תנועת הגוף: לחה תראה שמלאכה מו לא נאמרה בשבת, לפי שבל"ק נקראת חבמה ולא מלאכה, לבל המעתיקים האחרונים הלכו בזה לחרי לשונות העמים, לשר כללו בשם משותף (חרס, קונסט) בל פעולות מסודרו לשר על ידיהן יגיע הפועל לל תכלית נרלה, בין שתהי' עמהן תנועת הגוף, בין שלא תהי'. וידיעת הפעולות המסודרות ההן, ולופן קשירן, ולין יגיע על ידיהן לל התכלית הנרלה, והוא חלק העיון ממנו, הכניסו בגדר החכמה, ולין בדרי לשונו הקדושה מסכימים עמהם: והנה בל המלאכות הללו משובחות ומועילות להצלחת האומה, בל עוד שלא תגיע נהן מן גבול השווי והממולע ותהרום לל המותרות: ולין הגבול ההוא שוה בכל לומה ולשון, כי לם יתחלף בפי הצלחת האומה, ורבות לגביה, וברבת הארץ, ובפי היחס שביניה עם לומות הסובבות לותה כידוע: נתחלה ראוי לה שלא להרבית בי לם במלאכות הנוהך, ובלשר תגדל ותצליח במעשיה תעסיק גם במלאכות התועלת ותפנה גם לל מלאכות ההדר והתענוג, בפי הענין: ובבל ללה המדרגות המותר מסוכן ומזיק, ולולם המותר והחריסה מן הגדר במלאכות ההדר והתענוג מחרבת ומהרסת מהרה לת לוזר המדיני ורבים חללים בפילה, בי היא נורמת לחבת התענוגים, חולשת הגוף עם תוקף התשוקה לרבוש וחמדת ההון והדברים המפונקים ומענגים, ותוליד קנלת לוש מרעהו, ופרוד הלבבות הקרובות, ותעורר מלחמה בין יושבי הארץ בעלמם, מלה ומריבה בין לוש ובין שבנו הקרוב לליו, וע"י זה יתבלבל הסדר, וישוב העם פרוע ומשחת, וכמעט שלין עוד מזור לחליו: מעחה יחבן לומר שבאשר נוה השם ב"ה לת עמו שיקדישו לת נחלתם בני בטנם ולדמתם ובהשתם לשמו הגדול, ואמרו חז"ל לין לך דבר שלין לחליתו מקודם לשמים, בן רלה שיורישו בני ישראל לת נחלת בני מחשבותיהם ועשתונותיהם ובל כשרון מעשיהם נדבריס המוגבים לתקון המדינה והקנון, ויקדישום לעבודתו, יעשו מהם דגר לעבודת ה' במשבן וכליו ובגדי משרתיו, וע"י זה יהיו בל עניניהם מקודשים לשמים, בי יזברו לת ה' בבל מעשיהם, ולא יתורו לבקש המותר ולילך לחרי ההבל, בי מלאכה שלא היתה למשבן לינה חשובה מלאכה

ולין רחוי לאדם מישראל עובד לת ה' שיעסוק בה וישריד לת מחשבתי בהבליה:

ומה שלא נח הלווי על זה מלתו ית' בפירוש להתיר המותר ולאסור האסור להם, הוא לפי שרלה הקב"ה שלא ישאר הענין על שעור מסוים, ומדרגה לחת מבוללת, בי לם יחתנה בשנות הזמנים, ויתחלף בחלוף הקונות, ובשר יגלו לל תרבם ולל לדמתם, וינוחו מבל לויניהם מסביב, ותרבה הצלחתם ועשרם, בן ירבו להשתדל ולעסוק בחבמות ומלאכות שונות, ולא ירחיקו לת עלמם גם ממלאכות ההדר בפי הרלוי לעניניהם: הוך רואה שעד ימי שלמה יצב לרון ה' בתוך היריעה, ובשר היתה התמלבה נכונה ביד המלך החבם הזה, יהודה וישראל רבים בחול לשר על שפת הים לרוב, יושבים לבטח לים תחת גפנו ותחת תחנתו מדן ועד באר שבע, והבסף והזהב בירושלים בחבנים, והלרזים בשקמים לשר בשפלה לרוב, לז לוה השם ב"ה שיבנו בית לשמו, וגם בנה המלך בית למלבותו, בניני מבוארים ומהודרים בבל מיני הוד והדר, ועשה לו מלחים לנה, ושלש מלות מנים זהב, ובסא שן גדול, וכלי משקה וכלי בית יער לבנון הבל זהב סגור, ויעץ לו לזיות להניח מלופיר עני למנים ולבן יקרה, ומהם עשה מסעד לבית ה' ולבית המלך וכנורות ונבלים לשרים: הנך רואה עד היבן הגיעו הדברים בבר בימים ההם, והלוחי שלא היו יולחים מן השעור הזה, בי הי' לז מיוחם ונערך עם הצלחת האומה ולשרה, אבל לחר בך גדלה לחבת התענוג והסלסול במלך ובעם, ופרלו לל היותר יקרה להם מה שקרה, בידוע מספרי נביאנו: והבלל שהדברים בחלו הרחיבו להשתנות בפי הזמן והקריות, לין לנדור גדר מסוים ולהגביל לת האדם לאמר עד פה תבא, בי מה יגביל הדבר המתשיד והמדונק? ומי יתן קבנה לדבר שלין לו קבנה? ולולם הדרך היותר נכון להשמר מן המוקש הוא במ"ש חז"ל ובל מעשיך יהיו לשם שמים, בי ע"י זה יתן האדם לל לבו תמיד להבחין בין הטוב ובין הרע, בין התועיל והמזיק, ולא יזנה לחרי שרירות לבו הזונה למען ספות הרוה לת הלמחה, ולזה לא נדר להם השם ב"ה גדר, ולא קבע להם גבול וקבנה, בי לם לוה שייחדו לת בל מעשיהם ומחשבות לבם לשמה, ויקדישו לת רחשיהם לעבודתו. ב"ה וברוך שמו הגדול לשר הבדילנו מן העמים עובדי בוברים ומולות ונתן לנו תורת למת וחקים טובים ומשפטים ישרים למען תהיה להבתו וירלתו על פנינו בל הימים, ת"ש:

הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים ויראו העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו

פ שיטה שלישית

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו
לאמר אשירה ליהוה כי גאה גאה סוס
ורכבו--רמה--בים עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה זה--------אלי--------ואנוהו אלהי
אבי--וארוממנהו יהוה איש מלחמה יהוה
שמו מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר
שלשיו טבעו בים סוף תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו
אבן ימינך יהוה נאדרי בכח ימינך
יהוה תרעץ----אויב וברב----גאונך-----תהרס
קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש וברוח
אפיך נערמו מים נצבו----כמו-----נד
נזלים קפאו תהמת בלב ים אמר
אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו
נפשי אריק חרבי תורישמו ידי נשפת
ברוחך---כסמו---ים צללו כעופרת במים
אדירים מי כמכה באלם יהוה מי
כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה
פלא נטית ימינך תבלעמו ארץ נחית
בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה
קדשך שמעו--עמים----ירגזון חיל
אחז ישבי--פלשת אז--נבהלו--אלופי
אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו
כל ישבי-----כנען תפל--עליהם אימתה
ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד
יעבר--עמך--יהוה עד--יעבר--עם--זו
קנית תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון
לשבתך פעלת יהוה מקדש--אדני--כוננו
ידיך יהוה ימלך לעלם ועד כי
בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עלהם את מי
הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים

פ שיטה שלישית

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים
אחריה בתפים ובמחלת ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה
סוס ורכבו רמה בים ס ויסע משה את ישראל מים סוף
ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים
ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם על כן קרא

קריאת עשרת הדברות

בפ' יתרו ובפ' ואתחנן עדיין לא זכו רוב העולם לקרות הטעמים שבתוכם כתיקונם ע"פ אור תורה ז"ל לחלק שני טעמים אלה בין יחיד לצבור. ע"ש. ותרלה כל דבריו נכונים ואין דבריו לריכין חיזוק. ע"כ אמרתי להביא כל אחד ואחד בטעמים מדויקים לקרות אחד לצבור ואחד ליחיד:

לצבור

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶּסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּמִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם וּמִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל־קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: ס זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת וּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס לֹא תִרְצָח: ס לֹא תִנְאָף: ס לֹא תִגְנֹב: ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: ס לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: ס

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶּסֶל
וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר
בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים
וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי: וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי
מִצְוֹתָי: ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי
לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: פ
זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־
מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ
יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: ס כַּבֵּד
אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס לֹא תִרְצָח ס לֹא
תִנְאָף ס לֹא תִגְנֹב ס לֹא־
תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: ס לֹא תַחְמֹד בֵּית
רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ
וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

לאחרי לאחר כבר נדפסו כמה פרצויות בלתי מגילה שלוחה מאת הרב המחבר מו"ה יוסף פלעש נ"י כולל נתוספים והערות על ליקוי פסוקי תנ"ך, והדפסתים במקום הראוי, לך הערה לאחת על פסוק כל הבן הילוד (שמות א' כ"ב) לא היה בתפוצות להדפיסה במקומה בעבור שבבר נדפס הפסוק ההוא טרם נתו ההערות הנ"ל לידי, לבן הדפסתי לותה עתיה בסוף הספר.

כל הבן הילוד, כבר הבדלתי בעלה לאחת המיוחד בשם תולדות לדם הבדל קלת בין שמות והפועלי' שנמלאים ונדפסים לענין התולדה, והם יָלַד יֵלִיד יְלוּד יָלוּד נולד, ועתה לך מה שנוגע לניקור פסוק הנ"ל לקבר ואומר: ילוד במשקל הדגוש הוא מבנין פעל, תוקר ע"מ גבור שבור יסור כמו שפי' בעזעניים הרוב עם שלי יסור (וויז נור איט דעק חזוּאעבטיקען העבטען דער טחַרוֹער) ונופל בפני עצמו על קוצק פעולת הילד, בדגש שיבוש לעולם יתפעל לְהָוָלֵד, יפרוץ פטרת רשם לחמו להרות לעולם, ומטעם זה יאות לו שם זה על כח פעולתו הבבדה כדרך בנין הבבד, וכמו שהתב עת לדת בנו יהוה המוליד מפני שהוליד לת לחזקו בן, כי לפני הלידה יסופר ממנו בקל ילד בלשון פירוש רש"י על עיר ילד לת מחויקל בשהות לומר ילד מדבר בזריעת החיים בשהות לומר הוליד מדבר בלידת התבה ע"ב, והשם נקרות תז יוֹלֶדֶת, בן הבן יתבן שיהוה עת זו בשם יָלוּד, וזה מפורש בלתות לחל שבירמי': כה לחמר ה' על הבניים ועל הבנות הילודים (תוקר על זבר ונקבה לכוונה זו) במקום הזה ועל לחמות היולדות לותם ועל לבותם המולידים לותם בלרץ הזלת, ירלה מזה שלשה תוקרים בלחד, ולפ"ז בבין היטב לת הבתוב הנזבר וילו פרעה לבל עמו בל הבן הַיְלוּד היקורה תשליכוהו, כי הטעם שלל לחמר בל הבן הנולד מפני שלל כוון בלל על זמן מה מזמנים שבר לו עתיד, כ"ל כוונתו רק לתוקר בתוקר עצמותו, לת הבן לבבר נקרל בן בעת הָוָלְדוֹ, שעה לחרי בן נקרל ג"כ נולד. ודבר המלך הי' נתון שמיד שהות הַיְלוּד היקורה תשליכוהו מבלי שיתעבבו להיות נקרל בשם נולד, וע"פ זה נקרל בל לד נולד, יהיה מת לו מי, רק במובן תבלית התולדה, וילוד לל יתבן לחמר על ילד שבל מת לעולם, בי הבי נקרל שמו ילוד בעבור שהות בבח פעולת הזי, ולזה השביל ג"ב הרמ"ד בתרגומו לתרגם: הבן הילוד יערער נייהגעבאָהרענע ולל סתם געבאָהרענע כמו שיתולגם נולד, בי בהרבבת מלת נייה כוון למה שלמרנו, לו שיתורגם לור געבורט הערפאָרדרינגענדע, לו בקלור ווינגסטגעבאָהרענע, ובתלמוד ובד"ל מלת וָלַד דומה למלת ילוד בל"ע, והוי"ו במקום יו"ד כמנהג מילוף זה לרוב ורלוי לקרות וָלַד במקום יָלַד שהות המקור בבנין הבבד. ומלורף להורלה זו נופל ג"כתוקר נולד מבד התב והשם לחזר נדבקי יחדו בדת ורק תבלית תולדתם לקיום המין, ותוקר ילוד נופל בין שנתהוה בדת ע"י חזקת יציאו בלחמור ובין שנתהוה שלל בדת ע"י דביקת יזרלל והמבירית לו מבדי ויזרללית לו ע"ד הבילוף וזימה יהיה בלזה לופן שיהיה הדת נתון מלת המלך שלל יחוסו בלל על הילוד, בי לן גזר פרעה על עמו לם רק מתוקר בשם ילוד היקורה תשליכוהו (ולולי לבוונה זו פסוק הנ"ל שבירמיה בה לחמר ה' על הבניים הילודים במקום הזה, בי המקום מקים ע"ז פרבי הדור מלחי זימה במבוקר בפרשה זלת) וכן כוון נתן הנביה בהוביחו לת דוד לחמר גם הבן הילוד לך מות ימות ולל לחמר הנולד לך בעבור שבח לל לחזת לוריה שלל בדת ע"ב לל רלה לתוקר הבן בשם נולד מבד הלבוהם, ומטעם זה נבין היטב שינוי הבותב ד"ה מן הבותב ספר שמואל, שברחבון נמלל בתוב וללה שמות הַיְלוּדִים לתר היו לו בירושלים, ובשמואל בתוב וללה שמות הַיְלוּדִים לו בירושלים, לפי שבשמואל הקדים הפסוק לחמר ויקח דוד עוד פלגשים ונשים, ורבוי הפלגשים מורה שלב דוד היה נוטה יותר לזו לל תחות הגופני מלקיום המין ע"ב מתוקר לחריו בשם ילודים לבל בד"ה בתוב לפניו ויקח דוד עוד נשים בהשמטת מלת פלגשים ויולד דוד עוד בנים ובנות משמע שהוליד לתבלית קיום המין ע"ב לל בתב ילודים ב"ק הַיְלוּדִים, והיה מן הרלוי לבתוב הנולדים רק מפני שם' ד"ה מתוקר בזמן מס' שמואל ע"ב גם לרך הסיפור של תולדה זו בפעול שבורה על משך זמן יותר מהנפעל וכן העיד מה שבתוב לחריו לתר היו לו ל"ל שהיו לו בבר.

סדר

הפטרות

לספר שמות

והפטרות למחר חדש לשבת ראש חדש ולארבע פרשיות

עם פירוש רש"י ובאור ותרגום אשכנזי

והוספנו גם

קריאת המפטיר לשבת ראש חדש ולארבע פרשיות.

שנת ת'ק'צ'ו לפ'ק.

HAPHTAROTH.

פראג
דרוק אונד פערלאג דעס משה הלוי לבדא.

איינלייטונג.

צור

הפטרת שמות (ישעיה כ"ז ו' עד כ"ח כ"ג).

אהנע היער פֿון דער איבערזעטונג דיזעם פּרָפֿעטען איבערהויפּט דעֿלעטאַפּט אַבצולעגען, אַדער דיא פֿאַסט אוכאיבערווינדלידֿען טווירקייטען חופֿלינלאהלען, דיא זיך יעדעֿם איבערזעט־צער אין דען וועג טטעלען, בעגינגע אַך איך היר איינינע וועניגע אַנמערקונגען פֿאַרהער גההען צו לאַסטן, וועלכע זאַמוֹאהל צור פֿערטטענדליכקייט דער פֿאלגענדען פֿערדייטונג אוכ־מוּגענגליך ערפֿאַרדערליך זיכר, אַלס אוך דאַנן דיענען מעגען, דעם גלעזהרטען זעזר צור וויטערן כאַרעקטן פֿערטאַנדנאַסוג צו גהבען.

דיא אַלגאַמיינע פֿאַרק דער גטטליכען לעדען דער פּרָפֿעטען איזט פֿאַסט איבעראַל דיא־זעלבגע. גזוואהלטיך טרעטען זיא בייא אויסערדענטליכען גזעלבענהייטען אויך. צור לייט דעם וואַהלטאַגדעם אוכר דער גרעסטען רוהע, וען דאַז פֿאלק זיך דעם וואַהלוועבען איבער־לעפֿערט, זיך צום גטטלענדיגסט אוכר דער איבערטרעטונג אַלזער אַרַליטען גזעטצע היר־לייטען לעסט, אוכר זייבען גראַסטען אייליגען צוויגען גאַט פֿערגיסט, דראַהט אוכר טטראַפֿט דער גטטליכע רעכטער אין גענֿלייגלטען טפּריכען, גלייכניסטען אוכר בילדערן, דיא אין זייגעם לייטאַלטער אוכר אין דען פֿאַרטטעלונגען דעם אַלגענוֹאַרטעם בעגריפֿען זיכר; אויך־אַער אין כעליהונג דער הערטענדען לאַסטער אוכר אוגטרטען. דיא כעדע ענדעט איט אייר־פֿאַלגען גענֿלדט דעם פֿאַלק, דאַס דיא איבערטרעטונג הערבייא רוזט, וועל־כעם גענֿלדט אויך דיא גענאדע דעם פֿאַלק צוהערענדען אייגען טיפֿען אייגרוק אַלכען, אוכר לייט בעווירקען זאַל; היגענגען אין לייטען דעם אוגלויק, אין פֿערגוויפֿלטען לאַגען, וואַ אַלגאַמיינע אוטהוזיאַטיק הערטט, בערוהיגט דער הייליגע אַן, טרעטטט, וועקט ער־אינערונגען אוים דער גלויבלכען פֿרוועלט, אוכר פֿערטפּריכט גאַנדענע טאַגע דער רוהע אוכר גלויקזעליקייט כאַך אויסגעטאַנדענען לייבען.

אַן קען אַנוֹאַ לייכט אייגזעהען, דאַס, וען וויר דיא פֿעראַלטאַסוגען כיכט וויסטען, דיא דיעזע גטטליכען לעדער בייא דיעזער אַדער יענער לעדע גענאַכט האַבען; וען אוכ דיא לייט אוכבעקאַנגט איזט, אין וועלכער זיא גענאַלטען וואַרדען; וען זיא אויך בעזאַנדע־רע אוטטענדע, אויך בעזאַנדערע לאַגען דעם פּרָפֿעטען אַדער דעם פֿאַלקע זיך בעליהען; וען זיא אויך גענויסע פֿערבינדוגגען דער כאַליאַן איט אַנדערן פֿעלקערן אַנטפּיעלען, אוכר דיעזע אַלע כיכט אַנגענעבען וואַרדען זיכר, דאַס וויר, זאַגע אויך, טאַן דעסוועגען איה־רע לעדען כיכט גאַנץ פֿערטטאַנען וועדרן, וען אויך דאַז אַלטער דער ספּראַכע, איהר בע־זאַנדערע בויא, איהרע איט פֿלייס פֿעראַנדערטע קאַנטטרוקציאַן, איהרע בעזאַנדערן זי־זאַטצוגען, דיא קיהניט דעם אויסדרוק אוכר גלייכניסטע אוכר טויזענר אַנדערע אוגזאַכען אַבאַר, דיא טווירקייטען כיכט כאַך זאַ אוכענדליך פֿעראַבטטן. בעזאַנדערם רוהעט אוים אַלען דיעזען גרינדען אויך אַבאַרען לעדען דעם ישעיה אין אוגדרוכדרוגליכעם רוכ־קען, דיא כאַך קיין איבערזעטצער אַדער ערקלערער אויפֿגאַבען האַט, אוכר טוואַהליך יע־אַנאַם גאַנץ אויפֿהעלטען וויכר.

דיא ביידען לעדען דיעזעם פּרָפֿעטען, דיא דיא גענעווארטיגע הפּטרה אויסאַכען, גע־הערען איט זו דען רוקקאַלטטען, אוכר וואַם איך דאַריבער זו זאַגען וויים, איזט כיכט אַלען בעפֿרידיגענד, זאַנדערן איך בעטיידע איך גערנע, דאַס זיא איט פֿאַלגענדען אַנאַר־קוגגען כאַך אויאַער רוקקאַלטטען גענוג בלייבען.

אנמערקונגען

צור ערשטען רעדע.

דיא ערשטע רעדע פענגט אייגענטליך אין ישעיה פיכל פערזע פריהער אן אום מוצוערע הפטרה, אוכד דיעזע זיכד פאסט כאך דוקלער אום דיא פאלגענדען.

דער גענטליכע רעדנער טריסט אין אייכער מוכגליקספאלען לייט אויך אוכד פערבייטעט פרעה ליכע מוסזיכטען דער לוקופט, פערהייסוכג דער וועדערקעהר אוים דער פערבאכגוכג אוים אישור אוכד מצרים. דאז ביוד אייכעם וויכגבאכטעכם, וואמיט ישראל פערגליכען וויכד, קאמעט אפהרערע אתהוע פאר; אוכד אויז בעזאכדערם ישעיה'ס ליעבליכגסביוד, דער עם פאסט, מבער אויאער אין כייער גענטאלט בריכגט.

פסוק ב' הכמכת וגו', אויז פאסט אוכאיבערטראגבאר. אויך אייגיכהאל האבען דיא וואלטע אייכעם יערען האלבפערזעם אייכען גענוסטען גליכען קלאנג, וועלכעם עכטוועדער פיל מיי כע בעזאכדערע טעהגהייט דער ספראכע גענהאלטען וואלדען, וואלריבער וויר ניכט אפהר טהיילען קעככען; אבער עם דיעכטע פיעליכט דעך גערעכטיגסטע דוך דען עהליכען טאן זו הילפע זו קאמען. אין קאפיטעל (כ"ד פסוק ט"ז) האבען זאגאר פיכל וואלטע נאך אייכאכ דער אייכען קלאנג אוכד דאז אין: בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו; דאך אויז דער ענטשטערע גרוכד דאמוך ניכט וואהרשייכליך, וויל עם זאכסט עפטער פארקאמען וירדע.

פסוק ו, אין דען אייסטען גענעכדען דעם אריענטם זיכד דיא בראככאטאריאלען זאהר זעלטען. דיא וואלוכג אוכד דאז בעטייטען דער וויכטטעקע פערטאפפט אינכען אייכען קליידען פאלכאטה, וועלכער בעזאכדערם כיא בעלייטוכג דער טפיזעכ גענוליכט וויכד, וויבער אוכד קיכדער אפסען דיא לייזער זאמעלן, זו אויז עם כאך גענעכוערטיג כאך דעך בעליכטע כיי כער רייזענטרייבער; דער פראפעט זאגט, דאם אויך דיא טטעקקע דעם גענעבטען וויכ טטאקם זו דיעזעך גענוליכע בעטטיאט וועדען, וועלכעם אין זיכגליכעם כיוד דעם פאסט עלענדם אין דיא פאלטטעלוכג דער לוהערער הערפאהרבריגגען אוסטע.

אנמערקונגען צור צוויייטען רעדע

פסוק א', *) דאז אלטע שומרון יטלט (זענאסטע) ליגט אויך דען גיפפעל אייכעם זוכדען בער געם, אן וועלכען פרובטטעלע טהעולער אוכד אין קרייז קליינער היגעל טטאסטען, דיעם גאב וואהרשיינליך דיא אידעך אייכעם בלוענקאכגעם וואמיט עם דער היליגע רעדנער פערגליך. ביז (פסוק ה') בעליהעט זיך דיא וויסזאגוכג אויך ישראל, אוכד פערקינדיגט אוהכען דען אוכטערגאכג דוך שלמנאסר. דער רעדנער וועכדעט זיך דאזוך אן דיא אובריגען טטעמ מא, דערען רייך כאך יענער וועגפיהרוכג כאך רויערטע, אוכד וועהרענד חוקיה'ס רעגיערוכג גליקליך וואר; מבער אוהכע אוכאעטיגקייט אוכד וועדערטעעטטיגקייט לוויכגט דען פראפעטען זו כיין דאהוכגען אוכד פאלוירפען, נאכדעך ער (פסוק ה' אוכד ו') אוהכע גליקזעליגקייט אוכטער דעם גאטטעפליכטיגען קעניגם רעגיערוכג קולן, מבער אוט קרעפטיגען וואלטען געטילדערט האט.

פסוק ד', דער פיינעכבוים אוך אריענט טרעגט דריימאהל דעם יאהרם; דיא זעלפע פרוכט רייפט אויך דעך בויטע, וען אויך דאז לויב טאן מבגעפאלען אויז, אוכד וויכד אום אייכע טאקקאפטע כאכ דריכגט אוהכע פריהלינגפרוכט גענוכמען. דאז ביוד בעליכעט אוט גראסעך כאכ דרוק, זאוואהל דיא לייכטיגקייט, אום דיא האבזוכט, אוט וועלכער דאז קעניגרייך וויכד אייכ גענוכמען וועכדען.

פסוק ז' ח' טילדערט דיא אוכאעטיגקייט אוכד טרונקענהייט אין קולען פאסט אוכאיבער זעלזליכען זאטלען, זו וויא

פסוק ט' י', דיא רעדע דער טרונקענען: זיא זאגען, דער פראפעט בעהאנדעלט אוכז וויא קינדער, אייכע פאהרטיפט יאגט דיא אנדערע, כיכגענדם אויז לוזאמענהאנג, אז"ו דא"

---

*) אין דער הפטרה אויז דיעם פסוק ט' אז. ז. ו.

אנמערקונגען

דאָבייא שייגען זיא דיא קראָפּטפֿאָלע קינדע דעסזעלבען טפֿאָטטוויזע כאָראַקטעריזיר צו ווערען. מוכר האָטען נאָך גלייכקוינגעדרען מוסדריקען. צו גלייכער צייט אָבער דריקקען דיעזע כאָראַקטעריזיר אויך פֿיגיכאָל דאָז לאָגען מוכר טאָטטערן בעריושטער מענטער אויס, וועלכעם קיינע חיבערזעטצונג וויערער גענען קאָן.

פסוק י"א י"ב אז"ו, וועגרעט דער פראָפּעט דיעזע ווערטע אויך זיא אָם זיאכאָ אָן: אין אייניגע פֿרעמדרן לאָגדע וועדרען מיהר אעהר זאָלכע פֿרעמדע מוכר אויפֿערגעהויכע טפֿראָכע הערען אינטען. (דיעזע פֿיעלייכט צו טאָרפֿוינג טיינעדע ערקלעהרונג, דיא אייניגע זעהר גלעהרטען מוסלעגער גענערט, טיען דאָך דעם חיבערזעטצער דיא וואָהרטיינליכקייט צו זיין).

פסוק ט"ז*) ערטיינעט גאָטט אָם ריכטער: אויך (ציון) זאָגט אויך אייגען שטיין — זאָגט ער — רעכטפֿעלעגע מוכר טוגענד אָם אפֿטמאָל מוכר זענקבויים אין דער האָכר דאָז אָאָם דער זיכדען צו אפֿטען. וואר צו גאָטט צוטרויען האָט, דרינגט כיכט דאָרויך דיא ערפֿילונג אויליגסט צו זעהען.

פסוק כ', אויט אייגע טפֿריכוערטליכע רעדענסאָרט וועלכע שבערהאָהם אין דער חיבערזעטצונג פֿעליהרט; דער זין אויט: אָלע זיכערהייט פֿאָן אייגען, אָלזער טוטן פֿאָן אויפֿע וויר גענען דאָז אייכערגעגדע חיבעל אוכלועכליך זיין.

פסוק כ"א, דער בערג פרצים מוכר דאָז טהאָל גבעון זיכר לוויא, דורך גראָפֿע דאָרט ערפֿאָכטענע זיעגע דער כאָליען וויכטיגע גענעגדען. אויך לעטטען אָרט טוג יהושע דיא כנענים. אויך ערטטען דוד דיא פלשתים.

* * *

ענדליך טויסט דיא חפטרה אין לוויא פֿערזען אויס קאָפּיטעל כ"ט, פֿערוואטהליך אוך כיכט אין אוכליך צו עכדען.

דוד פריעדלענדער.

---

*) פֿאָן פסוק י"ד ביז כ"כ גהעהרט כיכט צור חפטרה.

ברכות ההפטרה

ברכה קודם קריאת ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

ברכות לאחר קריאת ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם. שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשְׁבוּ זָר. וְלֹא־יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד: ע"כ בתענית במנחה.

בשבת מוסיפין זה

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ
בִּנְיָמִן: אֲשֶׁר הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ
יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם
תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ: וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵלֵךְ וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ תְּדַבֵּר: אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּילֶךָ
נְאֻם־יְהוָה: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיִּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ: רְאֵה הפְקַדְתִּיךָ ו הַיּוֹם הַזֶּה עַל־
הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת
וְלִנְטוֹעַ: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ
וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת
כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ו אֵלַי שֵׁנִית
לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי
צָפוֹנָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ: כִּי ו הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־
יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ו שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל־
חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה: וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם
עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עָזְבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם: וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ צַ־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם: וַאֲנִי
הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־
כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ: וְנִלְחֲמוּ
אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ ו אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ: וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: הָלוֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה
אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי
בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ
כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה:

° יחיו ו

(ניצבים סימן כ"ז כ"ח).

(ו) הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ
וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־
תֵבֵל תְּנוּבָה: (ז) הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ
הַכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הָרָג:
(ג) בְּסַאסְאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה
הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים:
(ד) לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה
כָּל־פְּרִי הָסֵר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ ו
כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר

מנצפוח

תרגום אשכנזי

(ו) איינסט שלענט יעקב וויע־
דער וואורצעל, גרינט
ישׂראל, אונד בליהעט וויע־
דער אויף, פֿיללט דיא וועלט
אויפֿם נייע מיט זיסער פֿרוכט.
(ז) דען שלוג גאָטט איהן
וואָהל, וויא ער זיינע טיראַננען
שלוג? טעדטעטע אונטער
איהם, וויא אינטער זיינען
מערדערן? (ג) ניין! מיט נאַ־
זיכטסאָללעם מאַאסע אים־
מער — זעלבסט אַלס ער האַ־
דערנד איהן צערשטרייעטע,
זעלבסט אם שטירמישען טאַג,
אַלס מיט פֿורכטבארעם גיסט'
ער הייסזכטע. (ד) פֿירוואַהר!
זיא וואָרען פֿערזאָהנט יעקב'ס זינדען, וואָרע דיעס דער שטראַפֿע פֿרוכט, דאַס ער
נון אַבלעגטע זיינען פֿרעפֿעל, דער אַלטאָרע געשטיינע צערטרימערטע, צערברעכלי־
כען

ר ש "י

(א) הבאים ישרש יעקב. הלא ידעתם מה עשיתי בראשונה הבאים למלרים לשבר השבים יעקב
ללו ופרחו שם עד מלאו פני תבל תנובה: (ב) הכמכת מכהו הכהו. הרשיעם
בגבורתו שכמכת המנה יעקב הכיתיו הם שבעוס נמים ולחני טבעתים נמים. יש תמיהות שהם
מתקיימות בגון זו וכגון הגגלה גגליתי לל בית לביך. הרואה לאתה מה המה עושים: לא כהיג.
ישראל שהיו הרוגין על פרעה הורג ועמו: (ג) בסאסאה. בלותה מדה: בשלחה מריבה.
בשעילחה מלרים לת ישראל תריבנה המדה בסאסה שלה: הגה ברוחו הקשה. הגה דיבר בלינורו
הקשה: ביום קדים. ביום ויולך ה' לת היס ברוח קדים עזה: (ד) לכן. גם עתה בזאת הי'
מתכפר עון יעקב לזכות להגאל במהר: וזה כל פרי. הטוב לו להסיר חטאתו לא יעיס כל לבניו
מזבחות כאותיו כאבני גיר מנופלות מדוקדקות וכן ונפן לת עוללין וכן ונפלתים לים בתורו.

ב א ו ר

(א) ענין המשך הטעמים בכלל כבר מבואר לעיל בשם שקדם בפתיחה האשכנזית, ולא נעמוד
עתה כי לא על פרטיהם ועל בקור המלות: הבאים, כלומר הימים הבאים (רד"ק);
(ב) הכמכת מכהו הכהו, כלומר הלא הכה הלל לת ישראל כאשר הכה לת מכהו, פרעה וסנחריב
וזולתם, כי לא יסרו למשפט לגד: כהרג הרוגיו הורג, לומרו המעתיקים הנכון מפתח הכפל
אם כהרג הורגיו הרגו, וכפי הנקוד עתה נכתוב הטעם כמו שלמר הרלב"ע ז"ל על הכנענים
הנהרגים בקצת ישראל לת לרבם: (ג) בסאסאה, ענינו סלה והוא כפעל הפ"ל והעי"ן, כמו
ירקרק והדומה, וטעם כמויי הנקבה לדעת המפרשים על כנסת ישראל: בשלחה, לשון שלוחין
וגרושין: תריבנה, היא המדה היתה מריבה בה לא יותר: הגה, לשון הסרה כמו הגו סיניס
מכסף להייגו נגד מה שלמר ומלאו פני תבל תנובה, לומר בעת הכעס הסיר הפרי ברוחו
הקשה שמביל נהס, ביום קדים, יום שנושבת רוח קדים עזה מרד"ק: (ד) לכן, לשון שבועה:
בואת, כמדה הזאת: וזה כל פרי, מעבס ופרי מעלליו יאכל, כלומר כי זה יהי' כל פרי העונש
שיסיר קטאתו ויחזור למיטב, לא לעשותו כלה: מובח, מזבחות האלילים: גיר, הוא סיד.

מִנְפָּצוֹת לֹא־יֻקְמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים: (ה) כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֶגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶּיהָ: (ו) בִּיבֵשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֵנוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ: (ז) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרַיִם

ואתם

פֿון קאַלקשטיינען נלייך, ניט אייגען • האינע אַנבעטטע מעהר, ניט זאָנענזוילען. (ה) דאַרום וואַרד יאַ פֿעסטע שטאַדט צור איינאַרע, בע• וואָהנטער אָרט פֿערלאַסטען, איינזאַם וויא וויסטע, דאַס נון דער יונגע שטיער דאַרט וויי• דעט, הין זיך לאַגערט, אונד דיא יונגען רייזער פֿערצעהרט: (ו) דאַס צוויינע קוים פֿער• דאַרט, אַבגעבראַכען וער• דען, פֿאַן אויפֿלאָזענדען וויי• בערן צום פֿייער פֿערברויכט. וואַהרליך! איין פֿאָלק פֿאָלל אונ• פֿערנונפֿט איזט דיעס, זיין שע• פֿפֿער קאַן זיך זיינ־ט ערבאַר• מען, דער איהן בילרעטע, מום אונגענעריג איהם זיין — (ז) אַבער אינסט זאַמטעלט איהן דאָך דער עוויגע פֿאָם איבערשוועללענדען שטראָמע אַן בין צום באַך מצרים — איהר

וער•

ר ש י

גיר מין נגע הוא: לא יקומו לאזרים וחמנים. למען לא יקיימו להם ע"ז: (ה) כי עיר בצורה בדד. כי בעבותם זאת עיר בצורה של עצו תהיה בדד והנוה יהיה משולח מיושבין ועזוב כמדבר: שם ירעה עגל. לפרים יורצו שקרוי עגל שנאמר כעגל לא למוד: וכלה סעיפיה. ענפיה: (ו) ביבש קצירה. קציר הגפן כשתכלה זכות מעט מעט שכיבד את הבין לז תשברנה סעיפים: נשים באות מאירות אותה. עם חלש כנשים ידליקום כך תרגם יונתן. מאירות כמו לא תאירו מזבחי חנם וכן פתר דונש מחמת שהעליס יהיו יבשים יהיו נוחים להדליק לכל מנחם פחר מלקטות כמו תריתי מורי • ותרוה כל עוברי דרך. השיב לו דונש והלא כתיב ביבש קצירה ובענפים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותינו שאסרו לקבל מהן צדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבבא בתרא פ"ק לית ליה ביבש קצירה תשברנה: (ז) יחבט ה'. תרגם יונתן יתרמין קטילין. ואני אומר כ' לשונות הללו חיבוט ולקיטה נופלין זה על זה כשובט זיתיו ומוזר ומלקטן ואחריס מלקטין אותן מן האילן כך הקב"ה יתחיל האסיפה כמו שנא' יתקע בשופר גדול: משבולת הנהר. הם האונדיס באילן תאור: עד נחל מצרים. הם הנדחים

ב א ו ר

ובתרמי' על גירת די על נוחל היכלח: מנפצות, תאר בטנען להנפץ ולהזנר מהר: לא יקומו, לא יעמדו (ה) כי, עתה שיעבדו עבודה זרה כל עיר בצורה בעונותם היתה בדד וגו' (רד"ק): וכלה סעיפיה, כל זה בנחינת שהמשיל ישראל לכרם, וכן: (ו) ביבוש קצירה, קציר הוא ענף העץ כמו תשלח קלירה עד ים, וקלירה הוא לשון יחיד דרך כלל ואומר על הפרט דרך רבוי תשברנה (רד"ק): מאירות, יש לומרים מגזרת תריתי מורי והטעם לוקטות, ויש לומרים מגזרת ולא תאירו מזבחי חנם והטעם מבעירות (מרא"ע), ואולי שכון הנגיח על ב' המנות יחד, וכזה לדרך הוא מתורגם בל"ע. וטעם המשל כמו שאמר הרד"ק ז"ל, כי כל לומה, אפילו יהיו מלאים בנשים, ירעו לבנסת ישראל ויבחיתו לותה: (ז) יחבוט, כמו שחובט לוז חטים מן הקב, שילקוט המיטב הוא הפרי והניח הנמנה ונמס, כן יחבוט הלל ית' לת ישראל מהאומות (מרד"ק): משבולת חנהר, שבולת הוא חוזק מרוצת הנהר, וכאילו לומר הנהר הגדול הוא נהר פרת,

וְאַתֶּם תְּלֻקְטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: (ח) וְהָיָה ו בַּיּוֹם הַהוּא
יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים
בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר
הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָם: (ט) הוֹי עֲטֶרֶת
גְּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי
תִּפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־
שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן: (י) הִנֵּה חָזָק
וְאַמִּיץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד שַׂעַר
קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שְׁטְפִים
הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד: (יא) בְּרַגְלַיִם

הרמסנח

תרגום אשכנזי ה

וועדעט אויפֿנעלאָזט — איינ־
צעלן — קינדער ישראל׳ס!
(ח) אַן יענעם טאָג, וועט דיא
גראָסע פּאָזוינע ערשאַללט,
דאַן קעהרען וויעדער אויס
אשור דיא פֿערלאָרענען, אוים
מצרים דיא פֿערשטאָסענען,
בעטען אַללע אַן דעם עווינען
אויף זיינעם היילינען בערג
אין ירושלים. (ט) וועהע דער
שטאָלצען קראָנע! אייך־טרונ־
קענען אין אפרים! וועהע דער
אין פראַכטפֿאָללער שענהיט
וועלקענדען בלומע, דיא אויף
דעם פֿרוכטריידען טהאַלעם
הויפּטע פראַנענט! וועהע אייך
פֿאָם וויינע טוימעלנדען!
(י) נאָטטעם מאַכט אונד גע־
וואַלט, וויא האַגעלוועטטער,
וויא פֿערדערבענדער שטורם,

ווא פֿלוטה נראָסער שטרעמענדע־ געוועסער, ווירפֿט מיט שטערקע צור ערדע
הין

ר ש ׳ י

בארץ מצרים: הנהר. פרת הם בני לחזור היושבים על פרת: עד נחל מצרים. הם יושבי מצרים יחבוט לותם כחובט זתים: ולחם תלוקטו. מן הגליות: לאחד לאחד. המובן לחד מכם יביאהו מנחה: (ח) האובדים בארץ לחזור. לפי שנפזלו מארץ רחוקה לפנים מן הנהר סמנטיון קרוים לובדים: (ט) שכורי אפרים. שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פורגיתא כדאמר מיוח דדרמסקית וחמרא דפורגיתא קפתו׳ השבטים: וציץ נובל לבי תפארתו. מלב מטע תפארתו יהי ליון הפרח של נובל הם תלוים המתקלקלות כמו שזמינו נברכות על הנובלות ופי׳ רבותינו בובלי נומרא ולין נן כלמתרגמינן וילן כין ולינן נן: תאר נטועים על רחב גיא שמנים. היא בגרת שפירותיה מתוקים ונם הם הולמים עלאם ביין: הלומי יין. כתיבי חמר. וים עוד לפתור לבי תפארתו לאר על וגו׳ לבי התפארת שעל רחב עמרת השבטים המשוחין בנאות רחבי שמנים כמו שנאמר רחבי שמנים ימשחו גיא ל׳ גאוה כמו מוהב גיא מלד ואותו הכין הוא לפני בכילת נובל תהיה בכבודה וגו׳: הלומי יין. כך קורהן על שם שכרותן שנאמר בהם השותים במזרקי יין: (י) הנה. יש רוח חזק ואמיץ לה׳ שהוא כזרם ברד ושער קטב מריבי: הניח לארץ ביד. יניחהו על ארלם בידו החזקה ויפיל הנובלות מן התאנים:

בכבודה

ב א ו ר

והטעם על האובדים בארץ לחזור שזוכר בהמות שלאחריו, וכן על נחל מצרים הם הנלחים בארץ מצרים, (מרס"י): (ח) וחיה וגו׳, כפל עוד הענין לחזק (רל"ק): (ט) צבי, פירושו חפץ ומחמדה ופאר, כמו לבי היה לבל האחרות (רל"ק): הלומי יין, מוכי יין, שהיין מכה אותם לארץ (הג"ל): (י) הנה חזק ואמיץ לה׳, הנה הבא והגבורה אשר לאדוני הניח, כלומר יפיל לארץ ביד חזקה כמו זרם ברד ושער

קטב

תֶּרְמַסְנָה עֲטֶרֶת גְּאוֹת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם: (ג) וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֶל צְבִי תִּפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כִּבְכוּרָה בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה: (ג) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ: (ד) וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שְׁעָרָה: (ט) וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ

הין — (ה) צערטרעטען ווירד דיא שטאלצע קראנע, ווער דען דיא טרונקנען אין אפרים. (ב) דיעזע אין פראכטפאללער שענהייט וועלקענדע בלומע, דיא אויף דעם פרוכטריידען טהאלעם הויפטע פראנגט, גלייך ווירד זיא זיין דעם פאר זאממערס צייטיגער פרוכט, קוים ערבליקט, קוים פאן דער האנד ערריידט, פערשלונגען שאן. (ג) זיינעם איבריגען פאלקע אבער ווירד אן דיעזם טאג דער עווינע צבאות זיין קראנע דער הערליקייט, פראכטפאללעם דיאדעם; (ה) ער הולט גייסט דעם רעכטם דעם ריכטער, גייסט דער טאפפערקייט דעם לאנדעם פערטהיידיגער איין. — (ט) דאך וויא! אוך זיא טויען מן מעלן דעם ווייגעם פאלל, וואנקען פאן בערוישענדעם געטרענק, פריעסטער אונד פראפעט, זיא שוואנקען בעטרונקען, פאם ווייגע איבערנאממען, טוימעלן בעצעכט, שוואנקען

ר ש " י

(יב) נבוכה נטרס קין. נביזולה של תקנת לין נוכל: נטרס קין. עת ניזולבאר התקנים לסר מתוך שהיא נבוכה קופין עליה וכולעה בעודה נבפו כך ויבקר על הרעה ויביאה עליהם: (יג) ניום ההוא. כהתם הפוסעים: יהיה ה' לנאות לעטרת לבי. לפדיקים הנשארים בה: (יד) ולרוח משפט. יהיה הקב"ה להורות משפטו: ליושב על המשפט ולגבורה. יהיה לאותן שהם מביבי מלחמה מלחמתה של תורה: (טו) וגם אלה. יושבי משפט ומביבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים ומשובים

באור

קטב וגו': (יב) כבכורה, מפיק ס"ת ואינה כנוי רק לתפארת הקריאה ורגיש בן (מרד"ק): בטרם קיץ, טרם קין לך לומר, כי אם נטרס, כלומר בעת שהיא טרם קין, ועיין בתרגום לשכנזי: כאשר יראה הרואה אותה, הכבורה שתבוא בתקלה בני אדם קופלין עליה לקחתה והרואה אותה בתקלה לוקח אותה (רד"ק): בעודה בכפו יבלענה, כלומר בזמן שהיא בכפו תיכף יבלענה מרוב חמדתו אותה, כן עושר לפרים וטובם יבלעם החויב במהרה (הנ"ל). והרי"קס פי' בנפו ענף, כמו וכפתו לך רעננה כלומר כשירקה אותה בענף יבלענה מרוב תקוותו לה: (יג) ולצפירת, כפל ענין של עטרת, וכן תפארה כפל ענין של לבי, ועשם כפירה לשון סבוב בלשון הפשנה ונקרא הבטרה או המכנפת בן לפי שהיא סביב הרוש (מרד"ק): לשאר עמו, יהודה ובנימין שנשתיירו על אדמתם בעת גלות עשרת השבטים

מִן־הַשֹּׁכֵר שָׁגוּ בָּרֹאֵי פִּקּוּ
פְּלִילִיָּה: (טז) כִּי כָל־שִׁלְחָנוֹת
מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם:
(יז) אֶת־מִי יוֹרֶה דֵּעָה וְאֶת־מִי יָבִין
שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי
מִשָּׁדָיִם: (יח) כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו־לָקָו
לָקָו־קָו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם:
(יט) כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת
יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה: (כ) אֲשֶׁר ו
אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ
לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא
שמוע

קען אים ווייסזאגען, שוואַנ־
קען אים רעכטשפּריך ?
(טז) ווידריגען אינפּלאַטם
פּאָלל זינד איהרע טאַפּלען,
נירגענדם ריינע שטעטטע.
(יז) ,,יוען ווילל ער ווייזהייט
לעהרען? ווען דיא לעהרע
פּערשטענדיגען ? ווייא מילך
ענטוועהנטען, ברוסט ענט־
נאַממענען קינדערן, (יח) הייפּט
ער אינז נעבאָט אויף נעבאָט,
נעבאָט אויף נעבאָט, ריכט־
שנור אויף ריכטשנור, ריכט־
שנור אויף ריכטשנור היער
איין ווענינ, דאָרט איין ווענינ.
(יט) פּירוואַהר! מיט שטאָט־
טערנדער צונגע, אין דיעזער
אונפּערשטענדליכען שפּראַכע

ואלל מאן פּערנער איך מיט דיעזעם פּאָלקע רעדן. (כ)אומזאָנסט שפּראַך ער צו איהנען: היער פּינדעט איהר רוהע! גאָננט זיא דאָך דעם מידען! היער איזט ערקווייקקונג! אומזאָנסט, זיא

ר ש " י

ומזויים שנהן ניין שנו כי עתה לין טוב נס: שנו נרוקה. הלעיגו נדנרי הנניאים. וי"ת מלכל מעדנים שרלוהי עונג להס: פקו פלילים. הכשילו המשפט: פקו. ל' פוק נרכים. פוקה: (טו) כי כל שולחנות. שלהם של זכוי מתיס הס שהס נקיא לוחה. נלי מקוס. לין הדעת סובלתן: (יז) לת מי יורה דעה. שמא לתינוקות שלין יודעין להנין כי הגדולים פנו לדרך רעה: גמולי מחלב. נדולי מחלב: עתיקי משדיס. ל' ויעתק משס. ד"ת גמולי מן התורה שנקראת חלב ועתיקי משדיס מוסרים מלפני תלמידי חכמים: (יח) כי צו לצו. נניא מלוה להס מלת הקב"ה והס יש להס לו של עובדי ע"ז כנגד לו זה ומוזר הנניא ומוכיחס והס תמיד לומרי' יש לנו לו לנו שלנו חזוק משלך: קו לקו. יש להס קו משקולת משפטי רשע כנגד קו הכלקל: זעיר שס. הנניא לומר להס עוד מעט תנא לליכס רעה והס לומרים זעיר שס ימהר יהיס מעשהו לימים מועטין: (יט) בלעגי. כל לשון לעגים ועלגים שניהס לשון דבור הפוך שהיו מוזר להשמע: ידבר אל העם הזה. כל המדבר עליהס דבר נגוהה ותוכחה קומה להס ללשון נלעג שלין יכולין להבין בו: (כ) אשר אמר. הנניא להס לזת המנוחה להיותכס נשלוה הניחו לעיף

באור

השבטים ומלך עליהם חזקיה שעשה היטר בעיני ה' (מהנ"ל): (טו) ברואה, שם נפלם יוכה ומלקוח, ופי' שנו נגרוחה, כדכתיב לי נזה הרוחה, ועשם פקו, כשלו מן ופיק נרכיס שהוא לשון מכשול, ומלת פלילים שם מן ונתן נפלילים (מהנ"ל): (טו) כי וגו', כדרך השכורים כמו שלומר בהתעות שכור בקיאו, והנה הס מקיאים דרך פיהס ויולחים דרך נקניהס ממעל ומתחת (מהנ"ל): בלי מקום, עד שלין מקוס נקי במקוס משתיהס (הנ"ל): (יז) את מי וגו', דנרי השכורים, לת גמולי מחלב יורה כדנרים החלה לת לותנו, ועיין נפתיחה החשכנזית: עתיקי משדים, מוסרים מן השדים כמו שלמר ויעתק משס ולמר גמולי עתיקי נדרך סמיכות על לות השמוש כמו השכורי נתהלים (הנ"ל): (יח) צו, הוח שס כמו מלוה, ולח נלמרה נזה הלשון נמקוס לחר, ורולה נו מלוה קטנה וכמו שילוה מדס לנערים שלין להס לב לקנל חלח דנרים מעטים, וילמדס מעט מעט, וזה פי' קו לקו זעיר שס זעיר שס (מהנ"ל) (יט) ידבר, כנוי הנסתר מעין שס שלח נודע (מצן), כמבוחר נה שתיכה: (כ) אשר אמר אליהם, הנניא

שְׁמוּעַ: (כח) וְהָיָה לָהֶם דִּבֶּר־יְהוָה
צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו
זְעִיר שָׁם וְזְעִיר שָׁם: לְמַעַן יֵלְכוּ
וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבְּרוּ וְנוֹקְשׁוּ
וְנִלְכָּדוּ: (כט) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֲשֶׁר־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־
אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב
וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחְוָרוּ: (ל) כִּי
בְּרֹאתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ
יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ
יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ:

כה

תרגום אשכנזי

וואָללען ס ניכט האָרען. (כח) זאָ
זייא איהנען רען אימטערהין
נאָטטעס וואָרט, נעבאָט אויף
נעבאָט, נעבאָט אויף נעבאָט,
ריכטשנור איף ריכטשנור,
ריכטשנור אויף ריכטשנור,
הייר איין וועניג, דאָרט איין
וועניג, אויף דאָס וויא וואָנ=
דעלן אונד צוריק שטרויכעלן,
אונד צערשמעטטערט אונר
פערשטריקט אונר נעהאָשט
וועררען. (כט) פירוואָהר! זאָ
שפריכט רער עוייגע צום הויז
יעקב'ס: ער, רער אברהם
ערלאָוטע, ניכט מעהר זאָלל
יעקב זיך שעמען, ניכט לענ=
גער שאָאם זיין אַנטליטץ ענט=
שטעללען; (כג) רען, ווען ער
זיעהט זיינע קינדער, אונד מיינע געטטליכען טהאָטען אונטער איהנען מיינען נאָמען
פערהערליכען, זאָ פערעהרט אַללעס רען אַללע־הייליגסטען יעקב'ס, אַללעס בע=
טעט עהרפורכטספאָלל אַן, ישראל'ס גאָטט!

זאָ

ר ש י

שלח תגזלוהו וחלת תהיה לכם המרגעה: (כא) והיה להם דבר ה' וגו'. כמדתם ימדוד להם יגזור בדבר שליהם לו של חומות המשתעבדים בם על לו פקודה על פקודה ענודה על ענודה קו של סורענות כנגד קו של ענירות שבידם קו לקו תקוס מילוף תקוס יקוו לאור והנה חשך: זעיר שם זעיר שם. לימים מועטין תנוח שליהם והם יתמעטו שם בחרן לויניהם: (כב) לאשר פדה את אברהם. מלור כזדים: לא עתה יבוש יעקב. מלניו: ולא עתה פניו יחורו. מלני שניו שחין נמלא פסול במטתו ומטתו שלימה: (כג) כי בראותו ילדיו. לשר יהיו מעשה ידי יקדישו שמי כגון מנניס מישחל ועזריס לכך לא יחוורו פניו:

לעבדי

ב א ו ר

זאת המנוחה, ואל נביאי השקר אמר הניחו לעיף ישראל שהוא עיף בדרך תועה שהולכתם לחותו (מרד"ק): אבוא, אלף יתירה בסוף התיבה: (א) והיה להם וגו', כאשר אמרו על דבר ה' כן יהיה להם בחמת אבל נמוכן אחר כי ידבר שליהם הנביא בשם ה' בלעני שפה זאת, ויגזור עליהם לו לנו פקודה על פקודה של חומות המשתעבדים גם ענודה על ענודה, קו של סורענות נגד קו של ענירות זעיר שם לימים מועטין תנוח עליהם, זעיר שם והם יתמעטו בחרן לויניהם (מרש"י): (ב) בראותו, בגלות יעקב (רד"ק):

הפטרת וארא

(יחזקאל נסי' כ"ח כ"ט)

ואם הוא שבת ראש חדש מפטירין כה אמר וגו' השמים בסאי תמלא לקמן לאחר הפטרת פקודי.

(ו) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי
אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים
אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם
לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם
אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃
(ז) וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים
וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח
בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכָל הַשָּׁאטִים
אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ (ג) בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית
בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ (ד) בֶּן־
אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ
מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם
כֻּלָּהּ׃ (ה) דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל
הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי
יארי

(ו) זאָ שפּריכט גאָט דער עוויגע: ווען איך ישראל אויס דען פֿעלקערן, אונטער דענען עם צערשטרייעט איזט, צוזאַממען כרינגע, אונד דאַ= דורך פֿאָר דער נאַציאָנען אויגען האָבּגעהיילינט ווערדע, ווען עס וויערדען זיין לאַנד בעזיטצט, דאַז איך מיינעם דיענער יעקב געשענקט, (כ) זאָ זאָללען זיא רוהיג דאַ וואָהנען, הייזער בויען, ווייגבערגע אַנ= לעגען, אונד אונבעקימערט לעבען, נאַבדעם איך שטראַפֿ= גערי כט אויסגעאיבט איבער דיא, וועלכע זיא רונד אום זיך הער פֿערטריעבען, אונד דיעזע אינזעהען געלערנט, דאַס איך דער עוויגע איהר גאָטט זייא. (ג) אים צעהנ= טען מאָנאַט דעם צעהנטען יאַהרעם אַם צוועלפֿטען טאַגע דיעזעם מאָנאַטם וואַר דעם עוויגען וואָרט מיר, וויא פֿאָלגט: (ד) מענשענזאָהן! וועגדע דיין אַנגעזיכט נאַך פּרעה, קעניג פֿאָן מצרים, ווייסזאַגע אויף איהן אונד אויף גאַנץ מצרים. (ה) רעדע אַלוֹ, אונד זאַגע:

זאָ שפּריכט גאָט דער עוויגע: איך קאָממע נון איבער דיך פּרעה קעניג אין מצרים! דוא גראָסעם קראָקאָדיל, דאַז שטאָלץ אין זיינען פֿלוסען שוויממט, אונד זיך ריהמט:

מיין

ר ש "י

(א) לעבדי ליעקב. כמו שניתנה ליעקב נחלה מלרים ופרלת ימה וקדמה לפונה ונגבה:
(ה) התנים הגדול. לפי שכל גדולתה של מלרים וכל שונא שכה ע"י יאורי נילוס

באור

(א) כה, ספור גאולת ישראל ומשפט מלכות מלרים נאותים להפטרת הסדרה הזאת: (ב) השאטים, כמו הקמים, ועניני הגלות והרדיפה: (ה) התנים, תאר למלכות מלרים כי התנים

יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי: (ו) וְנָתַתִּי
חַחִיִּים בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־
יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ
מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ
בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק: (ז) וְנָטַשְׁתִּיךָ
הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת
יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא
תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ
וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה:
(ח) וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי
יְהוָה יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה
לְבֵית יִשְׂרָאֵל: (ט) בְּתָפְשָׂם בְּךָ
בַּכַּפְּךָ תִּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־
כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר

חַחִים קרי בַּכַּף קרי

מיין איזט דער פֿלום, איך האָ־
בע איהן מיר געשאַפֿען!
(ו) איך ווערפֿע דיר דען האָ־
טען אַן דיא באַקקען, העננע
דיא פֿישע דיינער פֿליססע
פֿעסט אַן דיינע שופּפּע, ציע־
הע דיך הערויף אויס דיינען
פֿליססען, אונד אַללע פֿישע
דיינער פֿליססע בלייבען אַן
דיינען שופּפּען האַנגען,
(ז) שלעפּפּע דיך וואַסט אַל־
לען פֿישען דיינער פֿליסע אין
דיא ווּסטע, דאָרט זאָללסט
דוא הינפֿאַללען אויף דיא
פֿלור, וועדער אינגעטראַגען
נאָך אויפֿבעוואַהרט ווערדען,
זאָנדערן דען טהירען דעם לאַנ־
דעם אונד דען פֿעגעלן דער
לופֿט צום פֿראַס ווערדען;
(ח) ויא זאָללען איינזעהען, דיא
אייגוואָהנער פֿאָן מצרים, דאַס
איך דער עווינע בין, זיא,
דיא ביז יעטצט דעם הויז
ישראל איין ראָהר ווּאַרען,
אויף וועלכעם עס זיך שטּיצטע. (ט) אַבער ווען זיא זיך מיט דער האַנד ערנרייפֿען,
צערשפּליטטערסט דוא אונד דורכּבאָהרסט איהנען דיא שולטער; ווען זיא זיך אויף
דיך

ר ש ״ י

הוא לפיכך הנביא מוכיח את מלכה לתנין ואת עמה לדגת יאור: לי יאורי. לימי לריך לעליונים כי ים לי יאור מספיק כל לרכי: ואני עשיתני. בגבורתי וכחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי: (ו) חחיים. כמין טבעות ברזל לויי"ם בלע"ז (איזן; פיסחאקען): דגת יאוריך בקשקשותיך. לינטי"חאיקלרדים בלע"ז (חֵ"ת ט"ס עטחל"דעס; חֵן דייגע סטחלען). כלומר אתן בלב כל גבוריך לנאת עמך למלחמה ויפלו בלס: (ז) ונטשתיך המדברה. לימטיע"דריטו בלע"ז (וֶי וָטחַנדרע טחָן; חיך וועדע דיך וויסרעהנען, ד. ה. לערטרייבען). זו היתה לובדו' של דנ"ס כיון שנטבו על פני היבשה מתים: (ח) משענת קנה. כמה פעמים סמכו עליהם בימי סנחרב ובימי נבוכדנלר ולא הועיל להם בקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנשען עליו: (ט) בתפשם בך בכפך. בכף קרי בלשם המהלך ונשען על מקלו: תרוץ. תירכן: ובקעת להם כל כתף. כתפיהם בלשם הנסמך על קנה ונשבר והלשם נופל עליו והקרומיות נכנסות לו בכתיפיו:

והעמדת

ב א ו ר

הנמלא בגילום הוא מירלחם של המלרים: עשיחני, כמו עזיתיו לי והוא מוסב על היאור: (ט) בחפשם, לאמר משענת קנה הלון ליעקל כמו שאמר הנה בטחת על משענת הקנה הרלון

וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנַיִם: (י) לָכֵן
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵבִיא
עָלַיִךְ חֶרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם
וּבְהֵמָה: (יא) וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם
לְשִׁמָּמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי
יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי
עָשִׂיתִי: (יב) לָכֵן הִנְנִי אֵלַיִךְ וְאֶל־
יְאֹרֶיךְ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם
לְחָרְבוֹת חֶרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל
סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: (יג) לֹא
תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה
לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים
שָׁנָה: (יד) וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם
שְׁמָמָה בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת
וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מְחֻרָבוֹת
תִּהְיֶיִן שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה
וַהֲפִיצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם

דיך שטיטצען, צערבריכסט
דוא אונד מאכסט איהרע לענ־
דען וואנקענד. (י) דען, פיר־
וואהר! שפריכט נאטט דער
עווינע, איך ברינגע דאז
שווערדט איבער דיך, ראט־
טע מענשען אונד פיעה אוים
פאן דיר. (יא) דאז לאנד מצרים
זאלל צור וויסטע אונד איינ־
אדע ווערדען, אונד זיא זאל־
לען איינוהעהן, דאם איך דער
עווינע בין, דא עם זאגסט
זיך ריהמטע: מיר גהאדרט
דער פלום, איך האבע איהן
געשאפפען. (יב) זיהע אלזא
איך קאממע איבער דיך אונד
דיינע פלוסען, שאפפע גאנץ
מצרים אום צור אדען דירדען
וויסטע, פאן מגדול סונה אן ביז
דיא גרענצע פאן כוש. (יג) קיי־
נעם מענשען פום זאלל דורכ־
גהען, אויך קיינע קלויע דעם
פיהעם זאלל עם בעטרעטען,
אונבעוואהנט בלייבט עם נאנ־
צע פיערציג יאהרע. (יד) אך
מאכע דאז לאנד מצרים אדע
ווייא אנדערע אדע לענדער,

וויניע שטערטע פערווויסטעט אונטער אנדערן צערטרימערטען שטערטען, פיערציג
יאהרע בלייבען ויא אדע; אונטער נאציאנען צערשטרייע איך מצרים, וועדפע זיא אום־

הער

ר ש ״ י

והעמדת להם כל מתנים. מלחר שתצבר יכטרכו לחזק לת מתניהם ולעמוד עליהם והרי לתה כולדם שתניהו נשען עליו והוח חלש ולומר לו החזק על מתניך כי לל תסמוך עוד עלי וכן תרגמו יונתן ולל תהל להון לבית סימכון. ויש מלליפין והעמדת להם לו המעדת וליני רולה לת דבריהם. ומנחס מנכרו עס מעמד רגלים כמוני: (יג) ולל תצב לרבעים שנה. לרבעים ושתים שני רעבון נגזרו בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב החלום שנע פרות ושנע שבלים רעות רלה וספרו ליוסף הרי שני פעמים ויוסף ל״ל שנע הפרות הדקות והרעות ושנע השבלים הרקו' הרי לרבעים ושתים לרעב ולל פיה לפס ללל שתים שנלמר כי זה שנתים הרעב ומצרך יעקב למלריס פסק הרעב שהרי בשנה השלישי' זרעו שנלמר וחן

זרע

ב א ו ר

הכלון הזה על מלרים (יעש' ל״ו ו'): והעמדת, כמו והמעדת:

וְזָרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ (טו) כִּי כֹה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה
אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים
אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה׃ (טז) וְשַׁבְתִּי אֶת־
שְׁבוּת מִצְרַיִם וְהֵשִׁבֹתִי אֹתָם
אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם
וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה׃ (יז) מִן־
הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־
תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם
וְהַמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃
(יח) וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל
לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בְּפָנוֹתָם
אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוִה׃
(יט) וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה
בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ (כ) בֶּן־אָדָם
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד
אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדֹלָה אֶל־צֹר
כָּל־רֹאשׁ מְקֹרָח וְכָל־כָּתֵף

מרוטה

הער אין אַנדערע לעגדער׃ (טו) נאַך פֿיערציג יאָהרען
אַבער, שפּריכט גאָטט דער
עוויגע, פֿערזאַמלע איך
מצרים וויעדער אוים דען פֿעל־
קערן, אונטער דענען זיא צער־
שטרייט וואַרען, (טז) פֿיהרע
דיא געפֿאַנענשאַפֿט מצרים׳ס
וויעדער צוריק, זעטצע זיא אין
אי׳הר ערבלאַנד פּתרוס וויע־
דער איין, אונד זיא ווערדען
דאָ איין קלייניעס רי׳ך אויסמא־
כען. (ז) גערינגער, דען איר־
גענד איינע מאַכט זאָלל עס
זיין, זיך ניכט מעהר איבער
נאַציאָנען ערהעבען, איך מא־
כע עס זאָ קליין, דאַס עס ניכט
מעהר איבער נאַציאָנען וואַל־
טע. (יח) ניממער מעהר זאָלל
עס ישראל׳ס שוטצווערהר זיין,
דאַס עס דורך אומגאַנג מיט
איהם ניכט וויערער אַן אַלטע
לאַסטער עראיננערט וועדרע.
יאָ זיא זאָללען ערקעננען, דאַס
איך דער עוויגע בין. (יט) אים
זיבען אונד צוואַנציגסטען
יאָהרע, אַם ערשטען טאָגע
דעם ערשטען מאָנאַטס וואַרד
מיר גאָטטעס וואָרט, ווייא
פֿאָלגט: (כ) מענשענזאָהן!
נבוכדראצר, קעניג פֿאָן בבל,
האָט זיין העער אייגע גראָסע אַרבייט פֿאָר צור פֿערריכטען לאַסטען, אַללע קעפּפֿע וונד
קאָהל, יערע שולטער ערשלאַפֿפֿט, אונד ער האָטטע פֿיר אַללע דיעזע שווערע אַר־

ר ש "י

זרע ונחים וגומר והקריבים נפרעו להם עכשיו: תצב שר"ת חזיגי"ה בלע"ז (פערח חזיי"ט; ווירד בעזעטלט זיין, וזין עוד כוונה זו לזה הפעל בל"ל נזמנו וטעמו עתה: ווירד בעזאַגעדרט זיין): (טו) מכורתם. מגורת׳. ל"ת כמו תולדותם וכן קברו מנחם: (יז) לבלתי רדות בגוי׳. ל׳ משלה כמו ורדו בדגת הים: (יח) ולא יהיה. מכריס לבית ישראל עוד למבטח המזכיר להם עון את׳ר להם הקב"ה לז׳ תוסיפו לרשותם עוד: (יט) ויהי בעשרי׳ ושבע שנה. למלכות נבוכדנצר לותם שנה נתנה מכריס בידו כך שמינו בספר עולם ויש בספר הזה הרבה נבואות בתובות מוקדם ומאוחר: (כ) העביד את חילו. על כר עבודה גדולה: כל רחצ. לז׳ חיילותיו: מקרח וכל כתף מרוטה. כדרך הנכרים על הציר ימיס רגיס

מְרוּטָה וְשָׂכִר לֹא־הָיָה לָהּ וְלֹחֵילוֹ
מִצְרַיִם עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד
עָלֶיהָ: (כח) לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם
וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז
בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ:
(כט) פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי
לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ
לִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: (כג) בַּיּוֹם
הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל
וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

הדבר

תרגום אשכנזי ט

בייט, דיא ער פֿערריכטעט, פֿאַן צור קיינע צעלאָהנונג. (כח) דאַרום, שפּריכט גאָטט דער עווינע, געבע איך דעם נבוכדראצר, קעניג פֿאַן בבל דאַז לאַנד מצרים, ער פֿיהרט זיין פֿאָלק וועג, פֿלינרערט זיין פֿערמעגען, מאַכט זיינע גיטער צור בייטע, דיעם זייא דער לאָהן זיינעם העערעם; (כט) זיינען לאָהן, אום דען ער געאַרבייטעט, האַבע איך איהם בעצאַהלט מיט דעם לאַנדע מצרים, דאַז פֿיר מיך געאַרבייטעט האַט, שפּריכט גאָטט דער עווינע. (כג) צו דערזעלבען צייט לאַסטע איך האָרן וואַכסען ישראל'ס האָרן, דיך לאַסטע איך דאַז וואָרט אונטער איהנען פֿיהרען, דאַמיט מאַן וויסטע, דאַס איך דער עווינע בין.

רש"י

וטורמים ויגיעים בשלח מצות עליס וחבנים והוא לבד את לור בעזרים ושלם למלכותו כמו שמלינו בסדר עולם. מוקרח קלל"ו בלע"ז (טאוו ובלאי"ט קאוואך; קאהן): מרוטה פלי"לה בלע"ז (וואוכדיג): ושכר לא היה לו. לאחר שזללו שלל עלה היס ושטפו מהס לפי שנגזר עליה ועל שלשה ליחבד ניס: (כב) פעולתו אשר עבד בה. שכר פעולה לשר עבד במלחתי בלור לתן לו את ארץ מלרים: לשר עשו לי. מלרים רעה במעשיו שהבטיחו את עמי בעזרת הבל: (כג) ביום ההוא לשמיח קרן. לא מלאתי פירוש מקרא זה מה הוא למת קרנ' של ישראל במפלת מלרים שהרי ישראל גלו שמנה שניס לפני מפלת מלרים. ולומר לני ניוס ההיא מוסב על פרשה של מעלה מקן לרבעים שנה לקבן את מלרים ולותו תשבון כלה בשנת שמלך בלשלר. ומליו בדניאל שבחותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק ונגזרה מפלה על בבל שנאמר בשנת חדש לבלשלר דניאל חלם חזון וגומר קדמיתה כאריה היה בבל וכתיב חזה הויתי עד דלחמריטו גפחה וגומר ולהרו חויה לחומרי תנייני דמיה לדוב היה פרס וכתיב וכן לאמרין לה קומי לכולי בשר שגיא כלומר תפשי המלוכה ומלכות פרס היה למיתת קרן ליחזקאל שנאמר בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ומניין שלרבעים שנה על מלרים כלו בלותו הפרק מלרים ותנה ביד נבוכדנלר בל"ז לנבוכדנלר בשנה שנאמרה נבואה זו ליחזקאל הוסף לרבעים שנה הרי שמים ושנע לת מהס לרבעים וחמש לנבוכדנלר ועשרים ושלש לאויל מרודך כדאמרינן במסכת מגילה ושנה אחת מהס עלתה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקיטעות היו: ולך אתן פתחון פה בתוכם. ולך יחזקאל יהא פתחון פה בגירלו נבואתך מתקיימת:

באור

(כב) אשר עשו לי, זה דרך המשל, כלומר המלרים החומרים שהם עשו לת הארן, עתה אתנה למלך נבל, ולהם עשלו לת הארן, לי הוא ובידי לעשות עמה כחפלי: (כג) קרן, הוא תאר לתוקף ועוז:

הדבר

הפטרת בא אל פרעה

תרגום אשכנזי

(נירמיס סימן מ"ו).

(ח) הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת
אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם: (ג) הַגִּידוּ
בְמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ בְמִגְדּוֹל
וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ
הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לָךְ כִּי־אָכְלָה חֶרֶב
סְבִיבֶיךָ: (ג) מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ
לֹא עָמַד כִּי יְהוָה הֲדָפוֹ: (ד) הִרְבָּה
כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנָשׁוּבָה אֶל־עַמֵּנוּ
וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב
הַיּוֹנָה: (ה) קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה מֶלֶךְ־
מצרים
לְעַנְדָם אוּנְז צוּרִיק קְעהֶרְעָן, פְּלִיעהֶעָן אִין אוּנְזֶער פַּאטֶערלַאנְד פַּאר דֶעם אַלֶפֶערְדֶער־
בַּעְנְדֶען שְׁוֶוערְדְטֶע. (ה) נֶאךְ דֶאר רוּפְען שְׁפֶּעטֶער זִיא: פַּרְעה, מִצְרַיִם גְּרָאסְפֶּרַאהֶ־

(ח) דִּיא רֶעדֶע, וְוֶעלכֶע דֶער
עְוִויגֶע דֶעם פְּרָאפֶעטֶען
יִרְמִיה אֵיינְגֶענֶעבֶען, אַלְס
נְבוּכַדְרָאצַּר, קֶעניג פַּאן בָּבֶל,
הֶינְצָאג, דַאז לַאנְד מִצְרַיִם צוּ
עֶרָאבֶערְן: (ג) זַאגְט אַן אִין
מִצְרַיִם! פַּערְקִינְדֶעט צוּ מִגְדוֹל!
פַּערְקִינְדֶעט צוּ נוֹף, צוּ
הַחְפַּנְחֵס! רוּפְט לְוִיט: עֶר־
מַאנְנֶע דִיךְ! בֶּעְרַייטֶע דִיךְ
פַּאר, דֶען שׁוֹן פְּרִיסְט דַאז
שְׁוֶוערְדְט אוֹם דִיךְ הֶער.
(ג) וְוָארוּם שְׁוֶוינְדֶען דִיינֶע
הֶעלְדֶען אַללֶע? בֶּעשְׁטֶעהְט
קִיינֶער? — וְוַייל דֶער עְוִויגֶע
זִיא נִיעדֶערְשְׁטֶעסְט; (ד) עֶר
הַייפְט דִיא פַּאללֶענְדֶען — שְׁוֶוען
שְׁטִירְצְט אִיינֶער אִיבֶּער דֶען
אַנְדֶערְן הֶער, שְׁוֶוען רוּפְען דִיא
פְּרֶעמְדֶען זִיךְ צוּ: קוֹמְט,
לַאסְט צוּ אוּנְזֶערֶם פַּאלְקֶע אִיי־

בֶּעְנְדֶען שְׁוֶוערְדְטֶע. (ה) נֶאךְ דֶאר רוּפְען שְׁפֶּעטֶער זִיא: פַּרְעה, מִצְרַיִם גְּרָאסְפֶּרַאהֶ־

רש"י

(א) לבוא נבוכדרצר. זו מכה שנייה שהקריב נבוכדנצר את מלכי מצרים בשנת עשרים ושבע למלכו כמו שמנינו בסדר עולם: (ב) התילכ והכן לך. לנגד המלחמה. והכן והתקין: (ג) נסחף. נשטפו והחליקו גבוריך כמו מטר סוחף נסתפקה שדהו בלשון משנה. ומנחם מנאו לצון כליון וכן מבר מטר סוחף. ודונש פתר מטר סוחף כמו מטר סוער סוחף פתרה בערבית: (ד) הרבה כושל. הקנ"ה שהפיל והרבה לו מכשול: גם נפל. נתקבלו איש על רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמנו ממקום שילחנו משם להלחם: מפני חרב היונה. מפני חרב המחר מרוץ. היונה לשון יין ל"ת ל' לונלה: (ה) קראו שם. במלחמה הכריזו משל של מרפה: פרעה מלך מצרים שהיה

באור

(א) הדבר וגו', לאחר לאבר נבר נאו שלרית ירמיהו עם יואכין בן קרח וחביריו, בשרפה מתוך הספר ומסוף הדבור הזה: לבוא, שעתיד על נוף נבוכדרצר: (ב) מגדול, וכן נוף ותחפנחס וגוא מדינות ושונות בארץ מצרים: סביבך, כי כבר אכלה החרב כל האדמות אשר בגבולך, ועתה מוכנת לבוא גם אליך: (ג) מדוע נסחף וגו', והתשובה כי ה' הדפו, נסחף, מן מטר סוחף, כלומר מטר ולא יוכל לעמוד בעלמו, ועשה לא עמד כל אחד ואחד מאבירין (מרד"ק): (ד) הרבה כושל, ה' שהר הרבה בהם כושלים (הכ"ל): גפל איש אל רעהו, מחמת המהירות לנוס: ויאמרו, הגרים במצרים מאדמות נכריות בעבור דשנה וטובה, יקומו ונתה קומה וגו': היונה, החונסת, כי אין מי שיעמוד בנגדה, וכן והאכלתי את מוניך בניך, וכן לא יונו עוד נשיקי את עמי (הכ"ל): (ה) קראו שם, הכריזו משל של

מִצְרַיִם שְׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃
(ו) חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי כְתָבוֹר בֶּהָרִים
וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא׃ (ז) כְּלֵי גוֹלָה
עֲשִׂי לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־
נֹף לְשַׁמָּה תִּהְיֶה וְנִצָּתָה מֵאֵין
יוֹשֵׁב׃ (ח) עֶגְלָה יְפֵה־פִיָּה מִצְרָיִם
קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָא׃ (ט) גַּם־
שְׂכִרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק
כִּי־גַם־הֵמָּה הִפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו לֹא
עָמָדוּ כִּי יוֹם אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם
עת

לעריישער קעניג האט אונגע־
ניטצט דיא קריעגסצייט פאר־
איבער נעהען לאסטען .
(ו) אבער , זא וואהר איך לע־
בע! שפריכט דער קעניג ,
דעם נאמע איזט : עווינער
צבאות ! זא פעסט תבור אונ־
טער דען בערגען איזט , זא זי־
בער כרמל אן דעם מעערע
ליענט , זא נעווינט קעמפט ער
צו דיר ; (ז) שאפע דיר נור
פילנערקלייד ער , זיכערע
בעוואהנערין מצרים'ס ! דען
נוף ווירד איינע וויסטענייא ,
פערפעללט אוים מאנגעל אן
בעוואהנער . (ח) שענעם , פיי־
סטעם קאלב , מצרים ! דער
מעטצגער אוים נארדען , ער
קעמפט ! ער קעמפט ! (ט) יא
זעלבסט איהרע מיעטהלינגע ויטצען נעמעסטעטען קעלבערן נלייך אין איהר , אויך זיא קעה־
רען אום , פליעהען אינסגעזאמט , שטעהען ניכט , אויך ויא איבערפעללט איהר אונ־
גליקס׃

ר ש ״ י

מגיה קול שמונו תשועות להתהלל בחיילותיו : העביר המועד . שייעד יום מלחמה קבוע לנקת ולהלחם ולא יגע ועבר יום זמן המועד : (ו) כי כתבור בהרים . כי כאשר דבר למת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן בלמת יבוא הדבר הזה על מלרים : (ו) כלי גולה . לדם יולא לדרך מתקן לו חמת ומקדה של חרס לשתות בה : ונלתה . ל׳ ניח : (ח) עגלה יפיפיה . מלנותה יחייל : קרץ . עממין קטולים . קרץ לשון חתוך וכן מחומר קרלמי : מלפון . מבבל : (ט) שכיריה . שריה כמו בחער השכירה : מרבק . קופל״ח בלע״ז (עיין הערוך ובלור מלות לועזיות לתרי עשר עמוס ו׳ ד׳ , ומרפא לשון בנ״מ ל׳ ק׳ ד״ה הכניסה לרפקה) : הפנו .

ב א ו ר

מרפם (רש״י) , וטעם שם יתכן כדעת הרד״ק ז״ל במלרים , כלומר בעודם היותם על אדמתו בבר התלו בו וחרפוהו , כן יבל המלך הזה מגדולתו : מלך מלרים שאון , שהי׳ מגיה קול שמונו תשועות להתהלל בחיילותיו (רש״י) , ומלת מלך מוסבת עמה : העביר המועד , שנתן למלך בבל לנלות להלחם עמו העביר לומו מפחד ומורך לבב ולא יגע (רד״ק) , לשבל יוסיף הנגיע בשם ה׳ , מה יועיל לו זה , כי לם גם הוא לא יבוא שמה הנה החויב יבוא חליו : (ו) כי כחבור בהרים , כאשר דבר למת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן בלמת יבוא הדבר הזה על מלרים (רש״י) , ונמו שפרשנו לעיל טעם יבוא כמשמעו על החויב : (ח) יפה פיה , שתי מלות ועניינו מלה אחת ונכפלה העי״ן והלמ״ד לרוב היופי (רד״ק) , ודמה לותה בעבור דשנה לענל מרבק המוכנת לטבח ואין לה שבל וכח לעמוד על נפשו נגד הקמים עליו , ואמר עוד , כי גם שכיריה , הם ניסות שבבבו לעזרם , יושבים בקרבה כענלי מרבק , לוכלים ושותים מטובה , ולא יבלו להלחם , ובעת בוא החויב הפנו עורף לא עמדו מהתענג ומרוך . ועל השנות ענין בא בא לאמור כי נכון הדבר וממהר לבוא : מצפון , מבבל שהיא

לבושית

עֵת פְּקֻדָּתָם: (י) קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ
כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמוֹת בָּאוּ
לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים: (יא) כָּרְתוּ יַעְרָהּ
נְאֻם־יְהוָה כִּי לֹא יֶחְקָר כִּי רַבּוּ
מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר:
(יב) הֹבִישָׁה בַת־מִצְרַיִם נִתְּנָה
בְּיַד עַם־צָפוֹן: (יג) אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד
אֶל־אָמוֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל־
מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ וְעַל־מְלָכֶיהָ
וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל הַבֹּטְחִים בּוֹ:
(יד) וּנְתַתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם
וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל

וביד

גליקסטאנ, דיא שטונדע דער
אהנדונג; (י) מיט שלאנגען=
נעציש רוישט זיא הערבייא אין
מעסטינען העערעסציינען; מיט
עקסטען נזר בעוואפֿנעט
קאממען זיא, האלץ פֿעללערן
גלייך; (יא) ה׳יען ניעדער איה=
רען וואלד, שפריכט דער עווי=
גע, דאס קיינע שפור פֿאן
איהם נאך איבריג בלייבט,
רען מעהר זינד איהרער אלס
היישרעקקען, איינע אונצעהל=
בארע מענגע. (יב) בעשעמט
שטעהט זיא דא, דיא טאכ=
טער מצרים׳ס, דעם נאדי=
שען פֿאלקע פריין גענעבען,
(יג) שפריכט דער עווינע
צבאות, דער נאטט ישראל׳ס:
איך, איך האבע זיא היימנע=
זוכט דיא שטאלצע מענגע צו
נוא, פרעה אונד מצרים אונר
איהרע גאטטער, איהרע פֿיר=
שטען אללע, יא פרעה אונד אללע, דיא איהם פֿערטרויעטען, מיט איהם. (יד) איך
איבערגעבע זיא דען העגדען איהרער פֿיינדע, אין נבוכראצר׳ס קעניגם פֿאן בבל

אונד

ר ש " י

פנו עורף לנוס: (י) קולה כנחש ילך. הרי הנחש נח ללמד על מלרים ונמלח למד למדנו מכאן שכשאמר הקב"ה לנחש על גחונך תלך קיטע את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנויים בשלשים ושתים מדות דר' אליעזר בנו של ר"י הגלילי: כי בחיל ילכו. אליה: (יא) כרתו יערה. כח ים נהן לכרות כל יערה: כי לא יחקר. מספר לנחש: (יג) אל אמון. על הצר אמון ים שהוא לשון גדולה כמו החטני מנח אמון אלכסנדריא רנחש לפציניוס"ה דאלי"שנדרח בלע"ז

דיא

ב א ו ר

לפוגית למלרים: (י) קולה כנחש ילך, אמרו המפרשים טעם הכתוב על מלרים, והוא החוק, ולינו מתיצב לפי המשך הכתובים, ולכן היותר נראה לע"ד הוא, כי טעם הכתוב על עת פקודתם הסמוך, דהיינו לאחר שזכר כי בא עת פקודתם, וכוונתו על החיל הבא להלחם נגדם, דמה ניחת החיל הזה בקול המון רב, לקפילת נחש לפעוני בקול שחון על טרפו, וזה את׳ וונתן קל נקום זיניהון כחון זחלין: ובקרדמות באו לה, דרך גנאי, כי לא יבואו עליה בכלי זיין כדרך לנשי מלחמה הלוחמים נגד גבורי עם, כי אם בקרדומות לבד כמוטבי עלים, כל כך נטומים הם כי יפלו תחת ידם, וכיון שהעלה בידו זה המשל הוסיף לאמור כרתו יערה: (יא) כי לא יחקר, שיהנך כלו ואם יחפש עוד לא ימלא מקומו, כן נראה לי הכוונה, וטעם כי במקום אחד ורבים כנם: (יג) אמון, ים שהוא לשון גדולה (רס"י), ויונתן ת׳ אמון

רמו

וּבְיַד עֲבָדָיו וְאַחֲרִי־כֵן תִּשְׁכֹּן
כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־יְהוָה: (טו) וְאַתָּה פ
אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת
יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק
וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב
יַעֲקֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד:
(טז) אַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב פ
נְאֻם־יְהוָה כִּי אִתְּךָ אֲנִי כִּי אֶעֱשֶׂה
כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם וּ אֲשֶׁר הִדַּחְתִּיךָ
שָׁמָּה וְאֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה
וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא־
אֲנַקֶּךָּ:

ודבורה

תרגום אשכנזי יא

אונד זיינער דיענער האַנד; דאַן זאָלל דיעזעם לאַנד וויע= דער רוהע האַבען וויא אין פֿאָרינען צייטען, שפּריכט דער עוויגע. (טו) דוא אַבער פֿירכט= טע ניכטס, מיין קנעכט יעקב! פֿערצאַגע ניכט, ישראל! דען איך העלפֿע דיר אויך אים פֿערנען לאַנדע נאָך, דיינען קינדערן אים לאַנדע דער נע= פֿאַנגענשאַפֿט. יעקב קעהרט צוריק אונד וואָהנט רוהיג אונד פֿריעדליך, אונד ניעמאַנד שטערט. (טז) פֿירכטע דיך נור ניכט, מיין דיענער יעקב! שפּריכט דער עוויגע, דען איך בין מיט דיר, אונד זאָללטע איך אַללע פֿעלקער אויך פֿער= טילגען, וואָהין איך דיך פֿער= שטאָסען האַבע, זאָ פֿערטיל= גע דיך איך דעננאָך ניכט; צוכטיגע דיך צו דיינער בעסטערונג וואָהל, אַבער ריכטע פֿעללינ צו גרונדע דיך ניכט.

דבורה

ר ש " י

(דיא העררשאַפֿט, דיא העררלוכקייט פֿון מענטשענדערהאַנד): (יד) ואחרי כן. מקץ לרבעים שנה כמו שאמר יחזקאל: (טו) ואתה אל תירא. לדיקים שבתוך מלרים שגלו עם על כרחם: (טז) למשפט. בדין תסוך מעט מעט: ונקה. לי טיהוט והשמד וכן ת"י לשון כלייה:

אשח

באור

כמו המון, ואני הרכבתי אלו ג' הכוונות יחד בתרגומי: (יד) ואחרי כן תשבון, גם זה קללה ונאלה למלך המוכה, שתהיה ארלו בשלוה תחת יד לויבו ואין מחריד לותו: (טו) מרחוק, כפל ענין על מארץ שבים: (טז) אתה אל תירא, הכפיל בדבור הנחמה, כדרך המדבר על לב רעהו ורולה לחזקו ולאמלו: כי אעשה, עם לעשה: ונקה לא אנקך, לשון טיהוט והשמד, וכן תרגמו יונתן, לשון כלייה (רמ"י), וכן תרגמתי אני. ואל מן מקריאי אמר שהוא כעין ונקה לא ינקה די"ג מדות, והוא כפל ענין על ויסרתיך למשפט, והרלשון יותר נכון כפי המשך הכלל:

הפטרת ויהי בשלח

תרגום אשכנזי

(כצופטים נסימן ד' וכסימן ה')

(ו) וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שְׁפְטָה אֶת־ יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא: (ג) וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט: (ג) וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק בֶּן־ אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר אֵלָיו הֲלֹא־צִוָּה ו יְהוָה אֱלֹהֵי־ יִשְׂרָאֵל לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן: (ד) וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן

(ו) דבורה, איינע פראָפעטין, פֿרויא דעם לפידות, פֿיהר־ טע אום עכען דיא צייט דאָז ריכטעראָמט אין ישראל, ה׳ (ג) אונד האָטטע איהרען זיטץ צווישען רמה אונד בית אל אויף דעם בערגע אפרים, אונטער אייגעם פאָלטבוימע, דער נאָך איהר דען נאָמען ה׳מר דבורה פֿיהרטע. דאָ־ הין קאָמען דיא קינדער ישראל׳ס צו איהר צום גערכט. (ג) זיא שיקטע, אונד ליעס דען ברק, זאָהן אבינועם׳ס רופֿען אויס קדש נפתלי, אונד זאָגטע צו איהם: זיעהע! דיר טרעגט דער עוויגע, דער נאָטט ישראל׳ס, פֿאָלגענדעס אויף: גיעהע הין, אונד ציע־ הע דיך אויף דעם בערגע תבור צוואַממען מיט צעהן טויזענד מאָן, דיא דוא אוים דען קינדערן נפתלי׳ס אונד זבולון׳ס מיט דיר ניממסט. (ד) איך מאָכע, דאָס סיסרא, דער העער־

אח

ר ש ״ י

(א) אשת לפידות. שהיתה עושה פתילות למקדש: (ב) תחת תומר. תמרים היו לה בירימו: בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים. לפי תרגומו של יונתן ים ללמוד שאין מקרא זה כמשמעו. ואין לנו סימני מקום ידועים אלא למדנו שאשה עשירה היתה ומן המקומות אלו היתה פרנסתה והיו יושבת בעירה עטרות שמה: תחת תומר. תמרים היו לה בירימו וכרמים ברמה וזיתים נטועים בית אל שהוא מקום שמן ושפר מיור בהר אפרים בטור מלבח לומר לני שמוכרין לוחה ליולדי מרע. ויש פותרין עפר מיור שדה זרע כמו שדה הלבן: (ג) הלא לוה.

ב א ו ר

(א) הנה ההפטרה הזאת נחלקת מפאת תכונתה לשני חלקים בלתי דומים כלל. החלק הראשון הוא ספור מעשה על דרך הגדה פשוטית, והחלק השני שיר נעים על דרך מליצה נשגבה מאוד, והשיר הזה מתורגם בנר מפי נר דורנו הרב ר׳ משה בן מנחם זצ״ל, ומבואר ע״י תלמיד מורי ר׳ יוחל נרי״ל נ״י, הלא המה נספר המלקט למדע לחיי ותמוז מאנת מ״ק. ואין עוד להוסיף כי אם תרגום החלק הראשון ובאור המלות קצת פרטי ענינים: אשת לפידות, לדעת רוב המפרשים זהו שם בעלה, ובן תרגמתי. והר״י קרבנאל אמר, הורה שהיתה אשת חיל׳ גדולה בבה ומעשיה מיוחים וחריזים מאוד עד שהיתה כמו לפיד אש, ויתורגם לפ״ז (ועב־ האפטען פייערטעם) או (האהען אוטהעם): (ג) הלא, שם הקריאה לזרוז: ומשכת, הפעול ממנה או המיל, ושוא נלתי מפורש, ובן הדרך גם בל״א, וכדמתורגם: (ד) ומשכתי, תשלח

אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא יָבִין וְאֶת־
רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וְנָתַתִּיהוּ
בְּיָדֶךָ: (ה) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק
אִם־תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא
תֵּלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ: (ו) וַתֹּאמֶר
הָלֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה
תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אַתָּה
הוֹלֵךְ כִּי בְיַד אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה
אֶת־סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ
עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה: (ז) וַיְזַעֵק בָּרָק
אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה
וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ
וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה: (ח) וְחֶבֶר
הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב
חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן
בצענים

העערפֿיהרער יבין'ס, זיינע
שטרייטוואגען אונד זיינע
פֿאלקסטענגע דיר ענטגענען
אם שטראמע קישון צוואמ־
מען ציעהט, אינד געבט איהן
דאָרט אין דיינע האנד. (ה) ברק
אנטוואָרטעט איהר: ווען דוא
מיט מיר גיעהען ווילסט, זאָ
גיעהע איך אויך; גיעהסט דוא
אבער ניכט מיט מיר, זאָ גע־
הע איך אויך ניכט. (ו) זיא
ערווידערטע: וואָהלאן! איך
ווילל מיט דיר גיעהען, נור
ווירד דיר דיעס קיינען רוהם
בריינגען אויף דעם וועגע, דען
דוא בעטריטטסט דען אימצט
(ווילד עם הייסען) בעוויגט דער
הערר דען סיסרא דורך אי־
נעם ווייבעס האנד. דאַרויף
מאַכטע זיך דבורה אויף, אונד
גינג מיט ברק נאַך קדש.
(ז) ברק ענטבאָט זבולון
אונד נפתלי נאַך קדש, אונד
בראַכטע צעהן טויזענד מאַן
צוואַממען, דיא איהם נאַך

דעם בערגע חבור פֿאָלגטען, וואָהין אויך דבורה מיט איהם הינויף צאָג. (ח) חבר דער קניטע לעבטע דאַמאַלס אַבגעזאָנדערט פֿאָן דער פֿאַמיליע קין (איינער פֿאָן דען זאָה־
נען חובב'ס, דער משה'ס שוואָגער ואַר), אונד האַטטע זיין צעלט אין דעם האַינע

צו

ר ש "י

ביד משה כי החרם תחרימם כך שנויה במכילתא: (ז) ויעל ברגליו. עמו: (ח) לילין בלעגניס.

באור

מצלח נו רוח שקר לפתותו לסע נגדך אל נחל קישון, ונזה יהי' לך יתרון גדול במערכתך, כמו שהעיר הרלנ"ג ע"ז, להיות ברק ועמו עליונים ברוח ההר, וסיסרא וחילו מתחוננים בעמק והנחל מלחריחם המלח על כל גדותיו כמשמע מכתיב נחל קישון גרפס: (ו) לא תהיה, כיוי לנסחרת על הדבר הנלתי מפורש בלחוזו המלמד במקום שיזתמש הלועז בטומטוס (עם ווירד ניכט זיין): כי ביד אשה, י"מ יעל שנמסר סיסרא בידה וע"פ הנבואה למרה זה וחינו נכון לענין הפסוק, אלא פירושו כך אם אתה הולך לא תהיה תפארתך כי על ידי תהיה התשוע' ויאמרו כי ביד דבורה ימכור ה' את סיסרא ולא תהיה התשועה הזאת נקראת על שמך (רל"ק): (ז) ויעל, העלה (הנ"ל): ברגליו, עמו (רש"י), כלומר חנשים שהלכו אחריו וסרים למשמעתו. וטעם עליה על הר תבור, והעד ותעל דבירה עמו: (ח) וחבר הקיני, מלמד מוסגר בענין הנח מניסת סיסרא לאוהל יעל, להורו' שהיה קרוב למקום המלחמה: חותן משה, תרגמתי (טוואַגער) על פי בלור הרמב"ן ז"ל בספר נתיבות השלום (נתיב י' כ"ט):

בְּצַעֲנַנִּים אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ׃ (ט) וַיִּגְּדוּ
לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־
אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃ (י) וַיִּזְעַק
סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע
מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם
אֲשֶׁר אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־
נַחַל קִישׁוֹן׃ (יא) וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה
אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדֶךָ הֲלֹא
יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וַיֵּרֶד בָּרָק מֵהַר
תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ
אַחֲרָיו׃ (יב) וַיְהָם יְהוָה אֶת־
סִיסְרָא וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־
כָּל־הַמַּחֲנֶה לְפִי־חָרֶב לִפְנֵי בָרָק
וַיֵּרֶד סִיסְרָא מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס
בְּרַגְלָיו׃ (יג) וּבָרָק רָדַף אַחֲרֵי
הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד חֲרֹשֶׁת
הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא
לְפִי־חָרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד׃
(יד) וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל

בְּצַעֲנַנִּים קרי יעל

צו צעננים אויפֿנעשלאַגען,
אונפֿערן קדש. (ט) אַלס מאַן
דעם סיסרא בעריכטעט,
דאס ברק, זאהן אבינועם'ס
דען בערג חבור בעזעטצט הא-
בע, (י) בריאַכטע ער אַללע
זיינע קריענסוואַגען צוזאַמען,
נייַן הונדערט אייזערנע
שטרייטוואַגען, אונד אַללעם
פֿאָלק, דאַז ער בייא זיך האַט-
טע, אינד פֿיהרטע זיא פֿאָן
חרושת הגוים צום שטראָמ
קישון. (יא) דא זאַגטע דבורה
צו ברק: אויף! דען הייטע
נאָך איבערגיבט דער עווינע
דען סיסרא אין דיינע האַנד.
זיהה! ער זעלבסט ציהטט
פֿאָר דיר הער, דער עווינע.
אונד ברק צאָג פֿאָם בערגע
חבור הערונטער, אונד דיא
צוהן טויזענד מאַן איהם נאָך.
(יב) דער עויגע אַבער זענדע-
טע פֿערווירונג איבער
סיסרא, איבר אַללע שטרייט-
וואַגען אונד דאַז גאַנצע העער,
דאַם זיא אין דאַז שווערדט
פֿיעלען פֿאָר ברק הער, אונד
סיסרא פֿאָן זיינעם וואַגען
הערונטער שטיגג, אונד צו
פֿום עגטפֿלאָה. (יג) ברק פֿער-
פֿאָלגטע דיא שטרייטוואַגען
אונד דאַז העער בי׳ז צו חרושת
הגוים, אונד דאַז גאַנצע העער דעם סיסרא פֿיעל דורך דיא שערפֿע דעם שווערדטם, ניכט
איין איינציגער ענטקאַם. (יד) סיסרא אַבער וואַר צו פֿום נאָך דער וואָהנונג יעל׳ם

ר ש " י

מיצר לגניח מקום מיצור של בלעיס מריש"ק בלע"ז (בל"ש זומפֿ, איין מיט טומפֿ מגבעפֿיולטער
גרחבען, עיין מרפח לשון ב"ק ס"ח ב' ד"ה בלגני). והוא לגניח גביס בשין גומות שהמים
נקבצים שם לגני דלרעת מקרין: (י) מחרושת הגוים אל נחל קישון. הוציקס שילבו אל נחל

באור

(יא) כי זה היום וגו', לחדי כי פתחה רוח שקר וייפת להכיר לו יד במקום גדול לערוך
מלחמה, הלא מ' יגיח הכבר ודבר הוא יולח לפייך להומם ולהנדם: (יב) ויהם ה', כאשר

יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי שָׁלוֹם
בֵּין יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר
הַקֵּינִי: (טו) וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת
סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי
סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא וַיָּסַר אֵלֶיהָ
הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה:
(טז) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא
מְעַט־מַיִם כִּי צָמֵתִי וַתִּפְתַּח אֶת־
נְאוֹד הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ:
(יז) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל
וְהָיָה אִם־אִישׁ יָבֹא וּשְׁאָלֵךְ
וְאָמַר הֲיֵשׁ־פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ אָיִן:
(יח) וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־
יְתַד הָאֹהֶל וַתָּשֶׂם אֶת־הַמַּקֶּבֶת

בידה

הינגעפֿלאָהען, דיא פֿרויא
דעם קניטען חבר׳ס דען עם
וואָלטעטע איין פֿרייגד־
שאַפֿטסבינדנים צווישען יבין,
קעניג צו חצור, אונד דעם
הויזע חבר׳ס דעם קניטען.
(טו) יעל גינג דעם סיסרא
ענטגעגען, אונד זאַגטע צו
איהם: קעהרע איין, מיין
הערר! קעהרע איין צו מיר,
פֿירכטע ניכטס! ער קעהרטע
צו איהר איין אין דיא היטטע,
אונד זיא בערעקטע איהן מיט
אייגער מאַנטעל. (טז) ער
שפּראַך צו איהר: גיב מיר
דאָך איין וועניג וואַסער צו
טרינקען, דען מיך דירשטעט
זעהר. זיא עפֿפֿנעטע דען מילך־
שלויך, גאַב איהם צו טרינקען,
אונד דעקטע איהן דאַן וויע־
דער צו. (יז) ער זאַגטע פֿער־
נער צו איהר: שטעללע דיך
אין דיא טהירע דער היטטע.
וועו דאַן אייגער קאָממען,

אונד דיך פֿראַגען זאָללטע: איזט יעמאַנד היער דריין? זאָ זאַגע: ניין! (יח) יעל דיא פֿרויא
דעם חבר אַבער נאַהם איינען פֿאָן דען נעגעלן דער היטטע, ערגריף דען האַממער מיט
דער

ר ש "י

קיסון מחרוזת הגוים שהוא יושב שם: (טו) בשמיכה. ת"י בגונלא ופירש רב האי גאון גלופקין קוע"ח (בל"ח קאטלא, עיין מרפח לשון שבת כ"ח ע' ד"ה גלופקית): (טז) נאד החלב. שהחלב מכניד את הגוף להיות נרדם: (יז) עמד פתח האהל. זרזי עלמך בדבר. ויש פותרים עמוד כמו לעמוד: (יח) יתד האהל. קנליי"ח בלע"ז (פפלוק, טפיטלפפלוק) שתוקעין בארץ עם ציפולי האהל לפושטו: המקבת. תרגמתה מרטי"ל בלע"ז (האמער, ועיין הכלל שבוריתי

באור

רד עליהם נרק פתאום מן ההר נפלה עליהם מהומת ס': (יד) ומיסרא גם, לא אל מקום שנם מחנהו כי הם נסו אל נוכח מרכס שהיא תרוצת הגויש, והוא ידע שלא יוכל להמלט נגושו כי ידביקוהו, ונם למקום אחר קרוב למקום המלחמה אל אהל יעל להמלט שם עד יעבור המלחמה, כי שלום וגו': (טו) בשמיכה, כסות עב יוצאין ממנו ליליות מן הצמר שכל פני הכסות, ונראה כי מפני זה נקרא שמיכה, שדבריהם שמיכתא דגר עב (רד"ק), וכדעה הזאת תרגמתי (מאַטרַצע). או אולי שענינו הסוך שמסיכה, מלשון מסך פתח האוהל, ותבינו בישעיה (כ"ג כ'), והמסכה כרה בהתכנם: (טו) ותשקהו ותכסהו, לאחר שהזקתה לותו תזכה ונפתהו שיישן מהרה ולא יבגוד במה שתעשה: (יו) עמוד, מקור,

ויאמר

תרגום אשכנזי

הפטרת בשלה

בַּיְּדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע
אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ
וְהוּא־נִרְדַּם וַיָּעַף וַיָּמֹת: (ט) וְהִנֵּה
בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא
יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה
מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא
נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ: (י) וַיַּכְנַע
אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יָבִין
מֶלֶךְ־כְּנַעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
(כ) וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ
וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן עַד
אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֶת יָבִין מֶלֶךְ־
כְּנָעַן:

(א) וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־
אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר:
(ב) בְּפָרַע פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל

הספרדיים מתחילין כאן. בהתנדב

דער אַנדערן האַנד, שלידז
לייזע הערבייא, אונד טריעב
איהם דען נאַנעל דורך דיא
שלעפֿע, דאַס ער אין דען
באָדען שטעקקען בליעב. ער
וואַר בעטייבט אונד ערמאַט־
טעט, אונד פֿערשיעד.
(יט) נון זעטצטע ברק דעם
סיסרא נאַך; דא קאַם איהם
יעל ענטגענען, אונד זאַנטע
צו איהם: קאָם! איך ווילל
דיר דען מאַן צייגען, דען
דוא זוכֿסט. ער טראַט צו
איהר הינין, אונד זיהע! דא
לאַג סיסרא טאָדט הינ־
געשטרעקט, אונד דער נא־
געל שטעקטע אין זיינער שלע־
פֿע. (כ) זאָ דעמיטה־נטע
גאָטט אַן דיעזעם טאַגע דען
יבין קעניג פֿאָן כנען פֿאָר דען
קינדערן ישראל׳ס. (כא) דיא
האַנד דער קינדער ישראל׳ס
וואַרד אַבער איממער שווע־
רער אונד שווערער אויף
יבין, קעניג פֿאָן כנען, בי־
זיא איהן פֿעלליג צו גרונדע
גערי־טעט האַטטען.

(א) דאַמאַהלס שטיממטען
דבורה אונד ברק זאָהן
אבינועם׳ס פֿאָלגענדען זיעגעסגעזאַנג אַן: (ב) צערריטטונג וואַר אין ישראל, אונד קיהן
ער־

ר ש " י

במרפק לשון שנת ס"נ ג' ד"ה כלכל בדבר מלות לועזיות שסופן י"ל): בלאט. גרז מרז:
נרקתו. בלעזים ניל"ה טימפי"ה בלע"ז (בלשון ליטליח והוא בל"ן (אין דיוו טועפע), עיין
מ"ל שנת פ' ג' ד"ה כלכל לידעת) ותחנה ברקתו ונאקן: ותצנח בארץ. ונעצת בארעא:
(ב) בפרוע פרעות ביזראל בהתנדב עם. כשבאו פרצות על ישראל שפרעו נפש לויביהם

ב א ו ר

ויאמר אליה לעמוד פתח האהל (רד"ק). ולפי זה מסכים להמשך הכתוב, אבל נמצא חלוף
מן כזה לרוב בכתובים: (יח) ותצנח בארץ, היתד עברה רקתו ונתקעה בארץ (רד"ק):
נרדם, עיין מה שכתב הרב ר' הירץ וויזל נר"ו על זוהר חדש במוסף לחדש תשרי תקמ"ל:
(ב) בפרוע פרעות, מלשון כי פרוע הוא (שמות ל"ב), ענינו בעול הסדר: בהתנדב עם,
בהתלבש

בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרֲכוּ יְהוָה: (ג) שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רוֹזְנִים אֲנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (ד) יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־עָבִים נָטְפוּ מָיִם: (ה) הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (ו) בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֶלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת: (ז) חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדָלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל:

יבחר

ערהעבט זיך פֿרייאמוטה וויע־ דער, זאָ דאַנקט דעם העררן דאַפֿיר! (ג) פֿערנעהמט, קע־ ניגע! פֿירשטען מערקט אויף! איך ווילל דעם עוויגען, איהם ווילל איך זינגען, דעם רעט־ טער ישראל'ס איין דאַנקליעד זינגען: (ד) אַלס דוא פֿאָן שעיר אויסגיענגסט, הערר! איינהערצאָגסט פֿאָם געפֿיל־ דע אדום'ס, ערבעבטע דיא ערדע, דיא הימעל טריעפֿ־ טען, גיעוסער טריעפֿטען דיא וואָלקען הראַב; (ה) דיא בערגע פֿלאָסען פֿאָר דעם עוויגען דאַהין, יענער סיני פֿאָר דעם עוויגען, דעם גאָטטע ישראל'ס. (ו) אין שמגר'ס, זאָהן דעם ענת טאַגען, אין טרויערפֿאָללען טאַגען יעל'ס, פֿערֶאדעטען געבאַהנטע שטראַסען, אונד וואַנדערער זוכֶטען קרוממע פֿפֿאַדע. (ז) פֿערֶאדעט לאַ־ נען ישראל'ס געפֿילדע, ביז איך דבורה אויפֿשטאַנד, איך אויפֿשטאַנד מוטטער אין ישראל

ר ש ״ י

על עזנם לת ה' והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה ברכו לת ה' על התשועה שעשה: (ג) לנכי לנכי. כפול. שמעתי מדרש תגדה לן קפץ הקדוש ברוך הוא שכר תבור וכרמל שבאו למתן תורה לתת עליהם לת התורה וקזרו בבשת הפנים לומר להם הקדוש ברוך הוא סוף שלני פורע לכם כפלים נאמר בסיני לנכי ה' ללהיך בתבור יאמר לנכי לנכי נאמר בסיני לנכי ה' ללהיך בכרמל יאמר כפול ה' הוא הללהים ה' הוא הללהיהו: (ד) ה' בלאתך משעיר. זה מתן תורה כמה שנאמר וזרח משעיר למו. ומה ענייגה לכאן לך אמרה דבורה קשה היא התורה לפרוש ממנה וטובה היא לידבק בה שהרי במורח ובגבורה ניתנה ולכך נמשלו ישראל ביד לויגיהם על פריצתם הימנה וכשהתנדבו לעשות בה נושעו כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן: נטפו. הזילו טל תחייה: (ה) הרים נזלים. כימים נוזלים ונמוגו: זה סיני. כבר מפורש הם נראה בו עצם בולו וקול ולפידים ואת מפני ה' והרי זה מקרא קלר זה סיני מה לירע בו מפני אשר ירד עליו ה': (ו) בימי שמגר בן ענת בימי יעל. מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימים: חדלו ארחות. היו ירלים ישראל לנאת לדרכם מפני האויבים והיו הולכים דרך עקלתון ונהפכת: (ז) חדלו פרזון. ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני האויבים ונאספו אל ערי המבצר: עד שקמתי. כמו שאמרתי וכן שאתה מדבר

ב א ו ר

בהתלבשם רוח נדיבה: (ג) אנכי לה' וגו', הכפל ליופי המליצה ולהפלגה: (ו) והולכי נתיבות, שהיו מוכרחים לזה בע"כ, הלכו ארחות עקלקלות: (ז) פרזון, שם כלל לבקעות

תרגום אשכנזי

ישראל. (ח) נייע געטטער האַטטען זיא געוועהלט, דאַ ווער אַן טהאָרען קריעגם= וואָטה; מאַן זאַה ניכט שילד, ניכט לאַנצע, בייא פֿיערציג טויזענדען אין ישראל. (ט) א״ך, וואַקרע מענגער ישראל׳ס! דיא קיהנער פֿריימיטה וויעדער בעזעעלט, אייך ווייהט זיך מיין מוטטער ־ הערץ! לאָב= פֿרייזעט דען העררן מיט מיר. (י) דיא איהר אויף שימערנ= דען עזעלינגען רייטעט, דיא איהר אויף ריכטערשטהלען זיטצט, אונד איהר, וואַנדע= רער אויף בעפֿרייעטען שטראַ= סען! (יא) שטיממט אייַן צום זיעגסגעזאַנג! שטיממט אייַן,

(ח) יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם
שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח
בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל: (ט) לִבִּי
לְחֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים
בָּעָם בָּרֲכוּ יְהוָה: (י) רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת
צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מְדִין וְהֹלְכֵי
עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ: (יא) מִקֹּל
מְחַצְּצִים בֵּין מַשְׁאֲבִים שָׁם יִתְּנוּ
צְדָקוֹת יְהוָה צִדְקַת פְּרָזוֹנָו
בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־

יהוה

צום פֿרייד־ענגעזאַנג דער הירטען, דיא צווישען טרענקען זיכ־ער דיא העערדען פֿער= טהיילען, דאָרט פרייזען זיא דעם עוויגען וואָהלטהון, זיין וואָהלטהון אַן דען גע־פֿילדען ישראל׳ס; דאַ פֿאָן דען העהען, דעם עוויגען פֿאָלק, הערַאב אַן דיא טהאָרע זיך וואַג=

ר ש "י

עמי: (ח) יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים. כשבחר לו ישראל אלהים חדשים. אז הוזקקו למלחמ׳ בשעריהם ראו עתה כהתנדב עם אלף ישראל מגן ורומח שלריך להלחם בחרגעים אלף רחצי גייסות שהניח השונא עליהם וכולם הממם המקום במלחמת הכובשים ונחל קישון גרפם: שערים. כמו כי ימלא נקרבך בחוך שעריך עיירות: (ט) לבי. לתי דבורה לחוקקי ישראל להודות את חכמי ישראל שהתנדבו נעם לומר ברכו את ה׳ וזהו חלין: (י) רכבי אתונות. הסוחרים והשרים שיכבו מעתה על אתונות לכבוד החשובות מכלי ירחה ולחת לויב ולחתן שיושבין על מדין לשון דינים שהיו ירחים לעשות משפט כפרפסיח וכן ת״י דהוו מתחברין למיתב על דינא ולחתן שהולכין רגלים על דרך שיהו וספרו את התשובה הזחת לחבר מקול המחללים לחתם תורגים לשטים ומוכסין היושבין גדודים במערכות לחרוב בעברי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על דרך את לבקות ה׳ ומה הן הלדקות לבקות פרזונו בישראל שהשקיט את ישראל לשכון פרזון ולשחת מפוזרים ניקודי שלא בחסיפת עם אז ירדו לשערים חזרו לערי מושבותם שנבחו מהם ליחסף אל ערי המבלר: (יא) מחללים. פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב וחברו עם מלך אין לחרבה

ויצא

באור

ושדות שלינן מוקפות בהרים (געפֿילדע, עבבען), וכן ערי הפרזי (אָפֿפֿענע לאַנדשטערטע) כל זה לשון פרלה, שהוא מענין פתיחה: עד שקמתי, עד שחבר קמתי: (ח) לחם, שם, ענינו מלחמה: אם יראה, לשון שלילה, כמו שם ירחו את הארץ (במדבר י״ד): (ט) לחוקקי ישראל, יש לנחרו על המתנהגים ע״פ חקי הטוב, ובתרגום הרמב״ן ז״ל (וואָהקערע מענשען): (י) צחורות, מענין צהר ווהר: שיחו, ספרו תהלות ה׳ ושיחו לו: (יא) מקול מחלצים בין משאבים, כלומר מחוחן השרים לחבר יהיו עתה הרועים, לחבר לחרי לספס

כל

יְהוָה: (יג) עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי
עוּרִי דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק וְשָׁבְךָ
שְׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם: (יג) אָז יָרַד
שָׂרִיד לְאַדִּירִים עַם יְהוָה יָרַד־
לִי בַּגִּבּוֹרִים: (יד) מִנִּי אֶפְרַיִם
שָׁרְשָׁם בָּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין
בְּעַמֶּיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים
וּמִזְבּוּלֻן מְשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר:
(טו) וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה
וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק שֻׁלַּח

ברגליו

ווּאַגטע. (יג) וואָהל אויף, דבורה! וואָהל אויף! ער־ווועקע דען גייסט צום קריעגם־געזאַנג! צייך הין, ברק! פֿיהרע זיא פֿאָרט, דוא בייטע רעם קריעגם, זאָהן אבינועם׳ס! (יג) שוואַכער רעסט צערטריט מעלט־נעם פֿאָלק, אין הייפֿליין גאָטט־געווייהטער, טריט העלדען ניערער. (יד) עמלק׳ם בע־זיעגער קאַם פֿאָן אפרים; דיר פֿאָלגטע בנימן אויף העערעסציגען. נעזעטץ־ער־פֿאַהרענע וייזען קאַמען פֿאָן מכיר, אונד פֿאָן זבילון שרי־בע־קונסט פֿערשטענדיגע.

(טו) אַבער מיט־דבורה צאָגען פֿירשטען ישששכר׳ם; ברק׳ם פֿעסטע אונד שטיטצע, וואַר

ר ש " י

ויקח־חלק כולו לשון גדולים. ד"ח מקול מחלקים בין מזחנים כשהיתם הולכים בין מזחנים לשחוב מים הייתם ירחים מקול לחנים חלוקי הנחל קיזל"ם בלע"ז (קיעזעלטטיינע) שהעובר עליהם נשמע קולם והייתם ירחים שלח ירגישו בכם לויניכם מעכשיו לין לחוש על זאת ומצ"ה מלוה עליכם ליתן הודיה לשמו: מחלקים. ל׳ לחני חלוקי הנחל כמו ויגרם בחלן שני: (יב) עורי עורי דבורה. לשון שנא כפשוטו התגברי בשירתך. ורבותינו למדו מפני שנתהללה ואמרה עד שקמתי לבורה נסתלק הימנה רוח הקדש: (יג) אז ירד שריד לאדירים. ירד ירדה כמו לרד לפניו גויס שרידי ישראל רדו בחדירי שונאיהם: ה׳ ירד לי בגבורים. ירדה לי את גבורי האומות: (יד) מני אפרים. מן אפרים ילח את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ליקלע לותו לפי חרב ומחובר מקרא זה לעליון לפרש ה׳ ירד לי בגבורים את יהושע הקים לרד בעמלק: אחריך. יקום מצבע בנימן אחול בן קיש שיגמרנו ויעמד לותו בגחלים עוממות. ויש לפחוד בעממיך נחיל של מחתים חלף רגלי שבא אחול עליהם: מני מכיר ירדו מחוקקים. שרים גדולים שבבבו את החמורי לחר בבבו שרים עיר כל חבל לרגע שבבם יחיר: (טו) ושרי ביששבר. שרים שביששבר הם סנהדרלות עוסקין בתורה יודעי בינה לעתים הם תמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט: ושרי ביששבר. יו"ד זו שפילה היח ואינה מבמבת כלום והרי היח כיו"ד בהמות שדי. וקרא לו חלוני: וביששבר כן ברק. ואחר העם של יששבר כן גם הם עם ברק לבל לחר לבל יחוה: בעמק שלח

ב א ו ר

כל העדים להשקותם, יצובו ויחלקום ביניהם, ויזמנו למנוח כל אחד שך עדרו בלי נעדר מהם אחד, תחת אחר מלפני' נאו עליהם השודדים ולוקחו מהם רע, ונזכרם זה יוכו לאלהים ויתנו לדקות ה׳ אחר עשה לעמו ולאדמו: (יג) שריד, קרחתם כן לפי שלח יאחו למלחמה כי אם עשרת אלפים איש: עם ה׳ ירד לי בגבורים, כן הוא הפסק המאמרים לדעת הר"י אבן־בנאל, ואמרה אף שקראתיו שריד להיותם מתי מספר, מ"מ הוא עם ה׳ כי רוח ה׳ בקרבם. ונעם לי להגאתי: (יד) מני אפרים, לותן שרשו בעמלק שרשם היה מן אפרים, על הא דכתיב ויאלוש יהושע וגו׳: אחריך בנימין, שזה הצבע היה בדגל מאנה לאפרים ונסע מיד לאחריו: (טו) ושרי, נעם הכתוב לאמור אחר אם נאהבים לי: כן ברק, מלשון הכיוור

תרגום אשכנזי

הפטרת בשלח

בְּרַגְלָיו בְּפִלַּגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים
חִקְקֵי־לֵב: (טז) לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין
הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרֵקוֹת
עֲדָרִים לְפִלַּגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים
חִקְקֵי־לֵב: (יז) גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר
יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו
יִשְׁכֹּון: (יח) זְבֻלוֹן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ
לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה:
(יט) בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ
מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ
בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ: (כ) מִן־שָׁמַיִם

נלחמו

וואַר ישׂשכר. — וויא שטירצ׳ טען ריא פֿיסע אינס שלאַפֿט׳ טהאַל! ט׳ עפֿגריבעלנדע בע׳ דענקליכקייט היעלט ראובן אַב, אונז בייא צו שטעהען. (טז) וואַם לויערסט דוא צווי׳ שען הירדען, האַרפֿענד אויף דער העערדע בלעקען? — צוירערנדע בערענקליכקייט צאָג ראובן אַב אונז בייא צו שטעהען. (יז) גלעד ווילט אַן דעם ירדן׳ס אופֿער; אונד דן! וואַם פֿליפֿטעט דער אויף שיפֿען? אשר זיטצט אַן דעם מעערעם קיסטע, נעניסט דער רוה אין זיכערען האָפֿען. (יח) זבולן, קיהנעם פֿאָלק, זאָ וויא נפתלי, שטעללט דעם טאָרע זיך דאַר אים האָהען שלאַכטגעפֿילדע. (יט) דאָרט קאַמען דיא קעניגע צום שטרוי׳ טע; דער קאַנאַניטען הייפֿטער טראַטען אינם פֿעלד, בייא תענך, אַם שטראָמע מגידו; — אַבער זיא טרוגען ניכט זילבער צור בייטע דאַפֿאָן. (כ) פֿאָם הימעל הער׳

אַב

ר ש "י

ברגליו. שלחם בכל שליחותו לחסוף את העם ולכל כרכי המלחמה: בפלגות ראובן. שכל נחילותי לבו של ראובן רבו חקקי לב וכלי ליבת ערמומית ומה היה ערמומיתו יאב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נוטל ויהיה עמו: (טו) שריקת עדרים. לשמוע קול עדרי המלחמה למי קול עגות נכוחה ולמי קול עגות קלוסה: (יז) בעבר הירדן שכן. ולא כח אל המלחמה. וכן דן הכנים ממונו בספינות לעבור ולגרוח: ועל מפרציו. לשמור פרצות חרלו: (יח) זבולן עם חרף ונו׳. בזה נפשו והסקיר עלמו למות במלחמה עם נרק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר תבור: (יט) בתענך על מי מגדו. ת״י בתענך הוו שרן ומטן על מי מגדו רתם המחנה בתענך ומגיע עד על מי מגדו: בלע כסף לא לקחו. חנם נתו לעזרת סיסרח לח נקצו ממנו שכר: (כ) מן שמים

באור

ולח כנו, כלומר סמיכת נרק: שלח ברגליו, שמהירתו היתה גדולה כל כך, כחלו מסר כל גופו אל הרגלים להוסילו מהר אל השמק, יובן מזה כוונת הר״מ: גדולים חקקי לב, כלומר מחשבות ותלנות רבות מקוקות בלבם: (יז) יגור אניות, מתגורר בזניות לארץ אחרת: מפרציו, כפל ענין אל תוף הים, ונקראו המוסים כן בעבור שהם פרלות בארץ אחר על שפת הים כאלי עגול לו יותר, כי יותר שהפרלה היא גדולה יותר תהיה מסוגלת למנוחת האניות. ומפי הכבי כ׳ הירץ ווייל נ״י שמעתי, שלדעתו הונח שם מפרץ על כרכת סנוס רב בחוך מן הקוניי׳, כדכתיב ומקוהו פרץ בארץ, ותירוש יקניך יפרולו, ולפ״ז יתורגם המאמר ועל מפרליו יסבון בל״ח (עי׳ רוהעט ווירד זייגען טעטלען): (יח) חרף נפשו למות, מגלה נפשו להתרחות פנים עם הסבנה לתועלת הכלל, כל חרפה לשון.

נִלְחֲמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא: (כא) נַחֲלָ
קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל
קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז: (כב) אָז
הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת
דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו: (כג) אָרוּר מֵרוֹז
אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אָרוֹ אָרוֹר
יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה
לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים: (כד) תְּבֹרַךְ
מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי
מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ: (כה) מַיִם

שאל

אַב ווּאַרד פֿיר אוּנז געשטריט,
טען; פֿאָן איהרער לויפֿבאַהן
שטריטטען דיא שטערנע כּייט
כּיסרא. (כא) דער שטראָם
קישון שוועמטע ויא פֿאַרט;
דער קישון, אוראַלטער
שטראָם! — טריטט אונאוּפֿ־
האַלטזאַם ווי־טער, מיין גייכט!
(כב) זאָ שלאַגען דיא הופֿען
דעם האָבסעס אים טראַבע,
אים טראַבע ראַשער פֿעָר־
דע, בעצווינגער. — (כג) פֿער־
פֿלוכט מרוז, שפריכט דעם
עוויגען באָטע, פֿערדאַמימע־
דער פֿלוך אויף זיינע בעוואָה־
נער! זיא קאַמען ניכט צור
הילפֿע דעם העררן, צור געטט־
ליכען הילפֿע, אונטער דיא
העלדען. (כד) געזעגנעט יעל,
אונטער דען פֿרויען; דעם

קנישען חבר'ס עהעגענאָם אונטער היטטען־ בעוואָהנערינגען געזעגנעט. (כה) ער
היישט

ר ש " י

זמים נלחמו. ולפ הקנ"ה שלח גם לנחל שחיפם רוצים שום שכר: ממסילותם. רחק הכוכב בזמים וסופו נחזר מכאן לחזרו עוניו של רקיע כלויר שנין זמים לחזק שהכוכב מקוע נרקיע כעין נגר בדלת מדת תרכו כעניו של רקיע ומן המקרח שמעיד ממסילותם נלחמו לנו שומעין שעוניו של רקיע בנוגה זמים על החרן: (א) גרפם. טחטס מן העולם כמגריפה זו שגורפת לת החפר מן הכירה: נחל קדומים. שנעשה ערב ליס על זה מימות מלרים כדחיתת נפסחיכז תדרכי נפשי. נרגלים לת עוז גבורי כנען: (כב) הלמו עקבי סוס. נשחלפו טלפי סוסיהם שהיה שום הנוגע מרתיח לת הטיט והלפורן נשמטת כמו שמולגין לת הרגלים נרותחין והטלפי' נשמטין ומתוך שנשחלפו נהלמו הרגלים: מדהרות דהרות לניריו. שהיו מרקידים לת סוסיהם נמלחמה ל' סוס דוסר הוח לשון הרקדת הסוס: (כג) לורו מרוז. למרי לה כוכנת הוה ולמרי לה גבורת תשיבת הוה והיה סמוך למקום המלחמה ולח נח: למר מלחך ה'. למר נרק נשליחותו של הקנ"ה: יושביה. היושנים נד' למות שלו נד' מלה שופרי שמתיה נרק למרוז: לעזרת ה'. כניכול שמי שהוח עוזר לת ישרחל כעוזר לת השכינה: (כד) מנשים נאהל. שרה שנאמר ונה

ב א ו ר

לשון גלוי הוח: (כ) הכוכבים וגו', לומר הרלב"ג ז"ל הטעם שהיה לזר הטמש ובח פני סיסרח ועמו והיה מטיס סנורים נהם, גם סנב הטם נ"ה שרטו וגנרו לז מי נחל קישון, ולכן כשירד עליהם נרק ועמו פתלום מהר תנור הובהלו לל הנחל לשר לח יוכלו להשמר ממנו מנ' טעמים הנזכרים, וטנעו שם, וזה שלומר נחל קישון גרפם: (כא) גרפם, טחטס, לשון מגרפה שגורפת לת החפר (מרש"י): נחל קדומי'. כחלו נשרח שם מקדש להקים נחויני ה' (מרד"ק): תדרכי וגו', תדמה נמשל הליכות נפשה נשיר קודם להרגת הסוס כשמרים רגלו נעוז ויך נחומו עפר החרן: (כב) אבירין, גבורים רוכבי סוסים: (כג) מרוז, שם עיר ניזרחלי קרובה למקום המלחמה: מלאך ה', רוח ה' לשר בקרבה: ארו ארור, מקור לשר

תרגום אשכנזי

היישט וואַסער, זיא רייצט מילך; ברינגט איהם ראַהם אין קעסטל־ער שאַלע; (כו) ערגרייפֿט מיט איהרער האַנד דען נאַגעל, דעם האַמער מערם לאַסט מיט איהרער רעכטען; שלעגט איהן דעם וויטהעריך אינם הויפט, טרייבט הינין, דורכבאָהרט זיינען שלאַף. (כז) הא! וויא קרוממט ער זיך צו איהרען פֿיסען, פֿעללט, ליעגט הינגעשטרעקט צו איהרען פֿיסען — אונד קרוממט זיך — אונד פֿעללט — אונד קרוממט נאָכמאַלס זיך — אונד שטירצט נון הין ענטזעעלט. (כח) אַם פֿענסטער שויעט דיא מוטטער סיסרא'ס, אונד יאַמערט צום גיטטער הינוים: „וויא וויילעט זיין וואַגען, קעממט נאָך ניצט! וואַם צוידערן דיא ראָללענדען ראָדער?" (כט) וויזע קאַממער, פֿרויען טרעפֿטען; זיא

הפטרת בשלח

שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסַפֶּל אַדִּירִים
הִקְרִיבָה חֶמְאָה: (כו) יָדָהּ לַיָּתֵד
תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת
עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה
רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ:
(כז) בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב
בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע
שָׁם נָפַל שָׁדוּד: (כח) בְּעַד הַחַלּוֹן
נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד
הָאֲשְׁנָב מַדּוּעַ בּוֹשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא
מַדּוּעַ אֶחֶרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו:
(כט) חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶנָּה אַף־

היא

זועדערן דיא ראָללענדען ראָדער?" (נט) וויזע קאַממער, פֿרויען טרעפֿטען; זיא
זעלבסט

ר ש "י

הנה נתהל. רבקה שנאמר בה ויניחוה יצחק אמה ואלוה שנאמר בהן וילך מלאך לפניה ויצא נתהל רחל: מנחים נאוהל תבורך. למה הן ילדו וגדלו ואם לא יעל הרי הרצע הזה בא ומאכלן כך היא בגרמנית רבה. ד"ק אף יעל היתה יושבת אוהלים לפיכך הזכיר אותה בנרבת אוהלים: (כה) חלב נתנה. לדעת אם לבו עליו שיניק בין טעם מיס לטעם חלב בן ת"י: בספל אדירים. בספל שעותין בו מיס שהמיס נקראו אדירים שנא' במיס אדירים: (כו) להלמות עמלים. סיסרא שהיה עמל ויגע: מחקה. לשון חיקוי: ומחקה לשון מחץ: וחלפה. יולא מבד למר: (כח) ותיבב. ל' היבור כמו ניב שפתים. ובנותינו פירשוהו ל' גניחה כתרועה דמתרגמינן יבבא. ואני אומר ל' רחייה כמו בבת עינו וכן מבכרו מנחם: החזנג. חלון: (כט) חכמות שרותיה תענהו. החכמות שבשרותיה לבך נקוד חי"ת פת"ח חכמות שהוא שם דבר נקוד קטף קמ"ץ כמו רחמות לחויל חכמות וכן חכמות בנתה ביתה הא נקוד חכמות וכן חכמות נשים בנתה הכמות שבנשים: תענהו. דגשות של ו"ן ממשת במקום ו"ן שליבית ופתרונו תעננה לותה דגשות הנו"ן ממשת במקום לותה כמו מרנבת תביאנה: אף היא תשיב לאמריה. תנחומין לעלמה

באור

הלווי למזק הענין: (כו) תשלחנה, תשלח לותה, כמו ותרחהו את הילד: להלמות עמלים, שם מדת המוסד על לימה מעיני הדבר תחת השם הנודע, והוא דרך נקה בפליטה, והטעם כאן על המקבת המכה על היתדי' שהם נעמלים תחת משלו: מחקה, לשון חקוי (חויינגרין בען, דורכבוהרען): (כו) בין רגליה וגו', ענין יופי המליצה בזה הכתוב עיין במחסף הנ"ל: שדוד, מחייתו: (כח) ותיבב, לשון גניחה כתרועה דמתרגמינן יבבא (רש"י): האשנב, הוא

הֲיֹא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ: (ג) הֲלֹא. יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתָיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שָׁלָל צְבָעִים לְסִיסְרָא שָׁלָל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל: (ל) כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה:

זעלבסט בעשטראַפֿט דען אי־טעלן קוממער: (ל) „זאַ זאָללען זיא ניכט בי־טע האָלען? בי־טע טהיילען? יעדעם שטרי־טער איין, צוויא מערכען צום לאָהנע; ביסוס אונד פֿירפור דעם סיסרא, בונט געשטיק־טעם צייג, צור זיענעסבייטע, קעסטליכען געוואַנד, רייך געשטיקט אום דען האַלז ערא־ בערטער שאַנען?" (לא) אַללע דיינע פֿיינדע הערר! מיססען זאָ צו גרונדע גהען! דא־

איהן אַבער ליעבען, שטראַהלען, וויא דיא זאָננע, האָך אַם פֿירמאַמענט! * *
אונד דאַז לאַנד האַטטע רוהע פֿיערציג יאַהרע לאַנג.

ר ש "י

מה לוי מתמהת על עינוב בנו: (ל) הלא ימצאו יחלקו שלל. והוא מענהו: רחמתים לרחם גבר. ומעניס נשים יפות שבישראל כל אחד מהם יש לו צמטתו שתים ושלש נשים: (לא) כן יאבדו. דבורה לסרס תגחומין של הגל הן לה: כן יאבדו כל אויביך ה'. כאשר לכך הוא: ואוהביו כלשת השמש בגבורתו. לעתיד לבא שבאחים כאור שבעת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כמספר ארבעים ושבע שבועות: ותשקט הארץ. אין זה מדברי דבורה אלא מדברי כותב הספר:

באור

יש הסוגר את החלון, שהוא סוף החלל הפתוח: (ל) לצווארי שלל, חוזר על לוקחי שלל הן הנקבות שזכרו, כלומר שנזו שרות רבות והן הנה שפחות לסיסרא:

פארבעריכט צו הפטרת יתרו.

אהנע אויסלייטונג ווירדע אויך דיעזע הפטרה אונפֿערטשענדליך זיין. זיא בעשטעהט אויס אפהערען ערצען.

אין דער ערשטען העלפֿטע, קאַפּיטעל ו' ביז זו ענדע, ווירד דיא אויסווייהונג דעם פֿרופֿע־ טען ישעיה זוס פֿאָלקספֿיהרער בעטרייבונג ענטשפריכט גאַנץ אויהרער האָ־ לען ווירדע. ווער זיך אין דען גייסט יענעם לייטאַוטערס אונד דעם פֿרופֿעטען היניין פֿער־ זעטצען קאַן, ווירד דיא ערהאַבענע אויספֿאַלט דעם טטיזוס, דיא דונקעלהייט אין דעם אָרי־ קעלטפֿוך, אונד דיא פֿייערליכקייט דעם גאַנצען, פֿאַן זעלבסט בעשטער אופֿפֿיכדען, אַלס עם אין וואָרטען אויסלודריקקען אונגליך אויז.

דער לוויטע טהייל דער הפטרה, אויז היסטאָריטען אויהאַלטס, דען דאַז וואָרט דער פרא־ פֿעטיע שהיילּ אַנפֿענגט, האַט דער אָרדנער דער הפטרות זיא אַבלוכרעכען פֿיר גוט בעפֿונ־ דען, אונד אויט לוויין פֿערזיכן אויס דעם כיינטען קאַפּיטעל זו טויעסען, וועלכע אויט דעם פֿאָר־ הערגעהעדען וויא כאַטילוך כור אין אייגער עגטפֿערנטען פֿערבינדונג טטעהען קענטען. וואַרונם דאַז גטעהען, קאַן אוך ניכט אייגזעהען אָדער ערקלערען. דיא סאַדדיים טויעסען וויא בילוג אויט דער ערטטען רעדע.

דוד פ"ל.

הפטרת וישמע יתרו

תרגום אשכנזי

(ניצעים סימן ו').

(ו) בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל: (ב) שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָּנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף: (ג) וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: (ד) וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא

(ו) אים טאָרעס־יאָהרע דעם קעניגם עוזיהו, זאָה איך נאָטט, ־ז׳טצענד אויף האָהעם ערהאָבענעם טהראָן, דעם טעפּ־לם זוים ערפּ־ללטע דען טעמפּעל. (ב) שרפים שטאַנ־דען אי׳בער דען טהראָן, זעלם פּליגעל, זעלם פּליגעל, איין יערער, צו פּערהיללען מיט צוויין דאַז אַנטליטץ, מיט צוויין דיא פּיסע אונד מיט צוויין זיך אויפּצושווינגען. (ג) אונד אי׳נער ריעף דעם אנדערן צו: הייליג! הייליג! הייליג איזט דער עווינע צבאות! דיא גאַנצע ערדע פּאָלל ווינער מאי׳נסטעט! (ד) דיא ווילען דער האַללע ערבעבטץ, אָב דער שטימע דער רופּענדען,

והבית

ר ש ׳ י

(א) בשנת מות. כזנלטרע: ומוליו. כמו שולי המעיל. תחתיתו רחיתיו יוצא על כסאו נסמים ורגליו בהיכל הדוס מרגלותיו נבית המקדש לדון על עזיהו שנח ליטול כתר כהונה: (ב) שרפים עומדים ממעל. נסמים: לו. לשמשו כן ת׳י שמעין קדישין נרומ׳ קדמוהי: נשתים יכסה פניו. שלא יביט לכד השכינה: ונשתים יכסה רגליו. לכניעות שלא ירחה כל נופו לפני נוראו. ונתנומת רחיתי ניסוי הרגלי׳ לפי שהם נכף רגל עגל שלא להזכיר לישראל עון העגל: ונשתים יעופף. ונחרין משמש: (ג) וקרא זה אל זה. נוטלין רשות זה מזה שלא יקדיש האחד ויתחיל ויתחייב שרפה שלא ת״כ פתחו כולם כאחד והרי שיסד ניולר לור קדושה כולם כאחד עונים נו׳. ומדרש לגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק״ק נ״ש כתרגומו: (ד) וינועו אמות הסיפים. לילות סיפי הס מזוזות הפתח שנמדדין נמדות אמות לגובה ולרוחב והן מזוזות ההיכל: מקול הקורא. מקול המלאכים הקורחים הוא היה יום

הרעש

ב א ו ר

(א) בישנת מות עזיהו, כמשמעו ולין טענה נימי עזיה לאחרי שהיו מדמים וחלת היא תחלת נבואת ישעיה (רחנ״ע): את אדני, כנוד ה׳, וכן ת׳ יוחן יקרא דה׳, וכן וירד ה׳ על הר סיני, ותרגם ג״כ לונקלוס את ולחגלי יקרא דה׳, והוא הוא דמות נמרחה הנבואה (מרד״ק): ושוליו מלאים את החיכל, שולי הנסח כי מנהג המלכים להיות נגדים על נסחם (רחנ״ע), והחיכל הוא היכל נית המקדש, והטעם לומר לך כי ישיגתו נרוס מ״מ השגחתו למטה נזרן: (ג) קדוש וגו׳, טעם הכפל לחזוק המליצה, ויונתן ת׳ קדיש נשמי מרומא עלאה נית שכינתיה, קדיש על ארעא עובד גבורתיה, קדיש לעלם ולעלמי עלמיא: (ד) וינועו אמות הספים, הסיפים הם מזוזות הפתח ואמות הם החלים לחגר על הסיפים מבית ומחון שהם עשויים כמין כפה (נל״ח געזועלב), ונסמכו אמות אל הספים ר״ל כי האמות נעו עם סנים (מרד״ק), ומתורגם נכי הענין, וכפי הנראה נל״ח: מקול הקורא, טעם תוקר הקורא

דרך

וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן: (ה) וָאֹמַר אוֹי־
לִי כִּי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־
שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא
שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ
יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי: (ו) וַיָּעָף
אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ
רְצָפָּה בְּמֶלְקָחַיִם לָקַח מֵעַל
הַמִּזְבֵּחַ: (ז) וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר
הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר
עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְכֻפָּר: (ח) וָאֶשְׁמַע
אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי

אשלה

תרגום אשכנזי יח

דער טעמפעל וואורדע פֿאלל רויכֿם. (ה)אונד אידְ שפּראַך: וועהע מיר! איך פֿערנעהע! איין מאַן ענטווייהעטער ליפּפען בין איך, לעבע אינטער פֿאלק ענטווייהעטער ל פּפען, אונד מיינע אויגען זאהען דיא ערשיינונג דעם קעניגם, דעם עווינגען צבאות. (ו) דאַ פֿלאָג צו מיר דער שרפּים איינער, אין דער האַנד אויע גלוי העגדע קאָהלע, (מיט איינער צאַנגע האַטטע ער פֿאַם אָ פּפֿראַלטאַרע זיא גענאַממען) (ז) בעריהרטע דאַמיט מיין נען מונד אונד שפּראַך: זאָ וויא דיעזע דיינע ליפּפען בעריהרט, איזט דיא זינדע דיר ענטנאַממען, דיין פֿערנעהען פֿערזעהנט. (ח) נון הערטע איך דיא שטיממע גאָטטעס ערשאַללען: וועז שיקקע איך?—

וער

ר ש " י

הרעש שנאמר בו ונסתם בחצר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו בו ביום עמד עוזיהו להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בצרפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומחתים חיץ וזהו שקראם שרפים שאתו לשורפו רעשה הארץ לבולעו כסנורה דינו לבלעו בקרח שערער על הכהונה יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגומר ולא יהיה עוד לדם המעורב על הכהונה כקרח בגליע' ונעדתו בצרים' אלא כחצר דבר ה' ניד משה נסנה הנח נא ידך בחיקך והולידו מצורעת כשלג לף כאן לרעת פרחה במלחו: והבית ימלא עשן. היה נמלא עשן: (ה) כי נדמיתי. הריני מת שלא הייתי כדי שתרחה פני השכינה ודוגמתו מלינו במנוח מות נמות כי אלהים ראינו: נדמיתי. כמו כי נדמה כל עם כנען: טמא שפתים. דמגעל בחוצין: (ו) רצפה. נחלת וכן עוגת רצפים כמו עוגת רצפים ונאמרו בישעיה ונאליהו בגד"י רצפה מפני שאמרו דילטוריא על ישראל זה קראם עם טמא שפתים וזה אמר כי עזבו בריתך אמר הקב"ה למלאך רצון פה שאמר דילטוריא על בני: במלקחים. בצבת: לקח מעל המזבח. שבעזרה: (ז) ויגע על פי וגו' וסר עונך. זה ליסרך לכפר עונך שהירפת את ישראל וגדול כתו שהמלאך יודע לקחתה כי לא במלקחים והניע על שפת הגביע ולא החק נחנומית וזהו שנאמר כי רב מאד מתנהו אלו מלאכים ועלומים מהם עוזי דברו הם הגביעי'. ויותן תירגם ונידו רצפה ונפומיה ממלא ולצון רצפה דבר הרלוף נפה ובלצון: מעל המזבח. קבל הדיבור מפי הקב"ה מכסאו בשמים שהיה מכוון נגוד מעל המזבח שבהיכל: (ח) את מי אשלח. להיכן

ב א ו ר

דרך יחיד על הקול, ושעורו מקול הקורא של הצרפים הקורחים: והבית ימלא עשן, זה היה משל על חרון האף על ישראל, כמו לא יעצן אף ה', וכמו שרפה תנהם לחניני ע"ה במרפה הנבואה שנאמר והנה תנור עשן ולפיד אש (מרד"ק): (ה) נדמיתי, הריני מת שלא הייתי כדי שתרחה פני השכינה, ודוגמתו מלינו במנוח מות נמות כי אלהים ראינו נדמיתי, נכרתי כמו כי נדמה כל עם כנען (רש"י): טמא שפתים, ת"י דמגעל בחוצין: רצפה,

אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֵךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנֵּנִי
שְׁלָחֵנִי: (ט) וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ
לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־
תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ:
(י) הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו
הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה
בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין
וְשָׁב וְרָפָא לוֹ: (יא) וָאֹמַר עַד־מָתַי
אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ
עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין
אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה:
(יב) וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה

וואר [ווילל] דער באָטהע זיין? — אונד איך ערוויע, דערטע: היער בין איך! שיקקע מיך! (ט) דאַ שפראַך ער: זאָ געהע הין אונד זאַגע דעם פֹּאָלקע: איהר האָרכט אויף — אונד דענקט ניכט נאַך, איהר זעהט — אונד מערקט ניכט דאַרויף. (י) פֹּער, שטאָקט זייא דאַז הערץ דיע, זעם פֹּאָלקעם דען, טויב דאַז אָהר, געבלענדעט דאַז אויג, דאַם עם יאַ ניכט זעהע, ניכט הערע, אים הערצען נאַכדענקע, רייענד וויעדערקעהרע, אונד גענעזע — (יא) דאַ זאַגטע איך: וויא לאַנגע נאָך? אָ עוויגער! אונד ער ערוויע, דערטע: ביז אֶדע זינד דיא

העווכה

שטעדטע פֹּאָן איינוואָהנער, דיא הייזער מענשענלעער, דאַז גאַנצע לאַנד איינזאַם אונד ווי, סטע, (יב) ביז דער עוויגע דיא מענשען עגטפֹּערנט, אונד דער פֹּערלאַסענען פֹּיעל זינד

אים

ר ש " י

את ישראל שלחתי את עמוס והיו קורין לזה פסילום לפי שהיה כבד לשון והוא נתנבא שנתים לפני הרעש והיו ישראל לומרים הגיח הקב"ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע ליכא כו' כדאיתא בפסיקתא: (ט) שמעו שמוע. לגי לומר לכם שמעו שמוע ואתם אין אתם נותנין לב להבין ורואו נסים שעשיתי לכם ואינכם נותנין לב לדעת לותי: (י) השמן לב העם הזה. נמו והכבד את לבו לי הלוך פעול לנפש הולך הלוך והשמן לנגרייב"ט בלע"ז (מַכגרעסטנג; פֹּעטט וועדדענד): ואזניו. הולכים הלוך והכבד משמוע: ועיניו השע. טחים כענין שנאמר כי טח מראות עיניהם הטוח מתרגמינן דאיתעב: פן יראה בעיניו. נתנו לנפש שלא ישמעו דברי נביאי שהם יראים שמא ייטבו בעיניהם דבריו ויבינו בלבם ויעשו תלי והיא רפואתם: (יא) עד מתי. יכנידו את לנפש ולא ישמעו: ויאמר. ידעתי כי לא יעשו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה ואלו ערייהם מאין יושב: שאו תשאה. לי גלמוד מאין יושב: (יב) ורבה העזובה. שהארץ

ב א ו ר

גמלת, וכן עוגת רצפים כמו עוגת רצפים (רש"י), ויונתן ת' הכתוב הזה ושלאחריו עד"מ, ואתתדי לותי חד מן שמשיה ובפומיה ממלל דקבל מן קדם דשכינתיה על בורסי יקרא וגו', וסדר נפומי ואמר הא אתי פתגמי נבואתי נפומך וגו': (ח) הנני שלחני, לאחרי שהרו שפתי לגי רצוי להיות שליח ולא הייתי כן נימים הראשונים, על כן אמרתי מזאת הפרשה תחלת נבואת ישעיה (רשב"ע): (ט) שמעו שמוע וגו', כלומר לאחרי שאתם שומעים דבור לאחר דבור מתוכחותי ורואים לאחר לאיה ממעשי ונפלאותי, ובכל זאת אינכם שמים לב עליו, הנני גוזר עליכם שילך לב העם הזה הלוך והשמן, ואזניו הלוך והכבד, עד שיתמלא סאתו: (י) ועיניו השע, כענין שנאמר כי טח עיניהם מראות, הטוח מתרגמינן דאיתעב (רש"י): (יא) עד מתי, לא יבינו ולא ישובו: (יב) ורבה העזובה, שהארץ תעזב

מהם

הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: (יג) וְעוֹד
בָּהּ עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעַר
כְּאֵלָה וְכְאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת
מַצֵּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצֵּבְתָּהּ:

(ו) וַיְהִי בִימֵי אָחָז בֶּן־יוֹתָם בֶּן־
עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עָלָה רְצִין
מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם לַמִּלְחָמָה
עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ:
(ז) וַיֻּגַּד לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה

כספרדים מפיימן כהן — ארם

אים לאַנדע; (יג) דער צעהנטע טהייל בלייבט — ענדליך ווירד אויך ער פֿערניכטיגט — אַבער וויא פֿריה, אונד שפעט, אייכען דיא בלעטטר אַבווערפֿען, אונד דער שטאם בלייבט, זאָ דווערט איהר שטאַם, דיא הייליגע נאַכקאָממענשאַפֿט!

(ו) צור צייט דעם אחז, זאָהן יותם'ס, ענקעל דעם עזיהו, קעניג פֿאָן יהודה, צאָג רצין, קעניג פֿאָן ארם אונד פקח, זאָהן רמליהו'ס, קעניג פֿאָן ישראל גען ירושליב, אום זיא צו בעקריעגען, קאָנגן,

טען דיא שטאַרט אַבער ניכט עראָבערן. (ג) אַלס דעם הויז דוד'ס הינטערבראַכט וואור,

ר ש "י

חעזב מהם וכך הלשון ירבו מקומות עזובים בקרב הארץ: (יג) ועוד בה עשיריה. גם לויתה האחרית תשוב ידי עליה בגירוף לאחר גירוף והיתה לבער עד שלח ישאלו לשלח לדיקים גמורים שישובו אלי בכל לבם: כאלה וכאלון. לאחר בעת זמן שלכת שלהן שהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו שילוך לאחר שילוך עד שאין נותר בה זולתי המצבת לף הם זרע הקודש הנשלחין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למצבת. ד"ח מצבתה נטיעתה לכך לימי מכלה לותם שאני נטעתים זרע קודש. וים פותרין שער שלכת היתה בירושלים כמו שאמור בעזרת והיו שם אלה ואלון נטועי':

(א) ויהי בימי אחז. מה ראה הכתוב ליחסו אלא מפני שסופו של הכתוב לומר לא יכול להלחם עליה ולימדך שזכות אבות עמדה לו לומרו מלחמי השרת לפני הקב"ה ווי הוא זה שמלך רשע זה אמר להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו היו לדיקים לפיכך אי אפשר לפשוט ידי בו הדא הוא ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו בב"ר: (ב) ויגד לבית דוד. לפי שרשע היה לא הזכיר שמו: נחה ארם על אפרים. נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבוא עליך. נחה לי נקבה על שם שהמלכות נחה פוטו"ר בלע"ז (פאזער; לאגערן, בעזעטצען) לי ויבא בכל

באור

מהם וכך הלשון ירבו מקומות עזובים בקרב הארץ (רש"י): (יג) לבער, ענין כלין כמו ונערת הרע: אשר בשלכת מצבח בם, כלומר למנם בעורם יהיה כבעור האלה והאלון לאחר בעת זמן שלכת עלין שלהן בימי החורף, נראין שהם יבשים, ואף על פי כן מלבת בם, ובימי ניסן ישובו ויפרחו העלים, כן מלבתה של הען ההוא הבח מזרע קודש אף על פי שיגלו בלם לא תאבדו כי יבלו בגלות, כי עוד יפרחו וישובו לארלם. פירוש מלבת כמו מטע (טטצק) בתרגום ומטע ונטיב (מדש"י ורד"ק):

(א) ולא יכול, לא מפני חוזק יהודה וירושלי', שהרי הם פחדו, אלא כי רלה החל לתתה בידם (מרד"ק). ולפ"ז טעם ויגד ובכר הוגד, כלומר מ"ש בשמתחלה הוגד לבית דוד שבח

אֲרָם עַל־אֶפְרַיִם וַיִּינַע לְבָבוֹ וּלְבַב
עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי־רוּחַ:
(ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא־
נָא לִקְרַאת אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב
בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס:
(ד) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִשָּׁמֶר וְהַשְׁקֵט
אַל־תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי
זַנְבוֹת הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה
בָּחֳרִי־אַף רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־
רְמַלְיָהוּ: (ה) יַעַן כִּי־יָעַץ עָלֶיךָ
אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ
לֵאמֹר: (ו) נַעֲלֶה בִיהוּדָה וְנָקִיצֶנָּה

דע, ארם האבע מיט אפרים
זיך פאראיניגט, דא ערבעב-
טע זיין הערץ אונד דאז הערץ
דעס פאלקעס, ווי א ביי-
מע דעס וואלדעס ערבעבן
פאר איינעם שטורם. (ג) דער
עווינע שפראך אבער צום
ישעהו: גיעהע דעם אחז ענט-
גענען, דוא אונד דיין זאהן
שאר ישוב נאך דעם ענדע
דער וואסערלייטונג דעס
אבערטיילם, דיא שטראסע,
ווי עלבע צום בלויען פעלד
פיהרט, (ד) אונד זאגע איהם:
זייא רוהיג אונד שטילל, זייא
אהנע פירכט, דיין הערץ פער-
צאגע ניכט פאר דיזעזען בוידען
שטומפפען נור רויכענדען פיי-
ערברענדערן, פאר דעם גרימ-
מיגען צארנע דעם רצין אוים
ארם אונד דעם רמליהו זאהן,
(ה) ווייל ארם בעזעם אויף דיך
אים ווענע פיהרט, אפרים אונד רמליהו'ס זאהן שפרעכען: (ו) אויף ווידער יהודה!

ונבקיענה

ווער

ר ש "י

גבול מלרים: ויגע לבבו. לפי שכבר נלקח נס כל אחד מהם נפני עלמן ויכלו לו שנת ויתנהו ה' ביד מלך ארם וגו' ואומר ויהרג פקח בן רמליהו ק"כ אלף ימים שניהם בד"ה: כנוע עלי יער. קול לילני סרק נשמע יותר מכל לילני פירי כדאיתא בב"ר: (ג) ושאר ישוב בנך. שארית מעט שיהנו אלי על ידך והם כנגיך: אל קצה תעלת. שם תמלאהו: שדה כובס. שדה שהכובסי' שוטחים שם בגדיס לנגנס כך ת"י. ורבותינו דרשו נכנס אחז לסני ישעיהו ושם על רחבו לוכלא דקלרי כפה עליו כלי: תעלת. סוגי"ר בלע"ז (פאסטע; דער גראבען): הברכה. נעין מקוה מים שעוזין לדגים: העליונה. נמורד ההר ויש ברכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו: (ד) השמר. שב נשלים ניין על שמריו: זנבות האודים העשנים. יהיו נעיניך כזנבות לודים שכבתה שלהבת. לודים טילוני"ש בלע"ז (פייערברענדער; עיין העתקה ונאור מלות לועזיות לתרי עשר עמוס ד' י"ח): (ו) ונקיענה. נעורכם נמלחמה: ונקיענם אלינו. נשוה לוחם עמנו בנקעם זו

שהיא

ב א ו ר

לרס עליו מרד מרדה נדולה: (ב) על אפרים, כטעם ועליו מטה מנשה: (ד) זנבות האודים העשנים האלה, החוד הוא עץ שמנדלין בו האש, ואינו עשוי להדליק אלא שנשרף מאליו מעט מעט כשמנדלין בו האש תמיד וכשנשרף עד שאינו קטן אלין רחוי לאוחזו ביד משליכין אותו לנד אחד והוא עשן ויקרא זנב האוד, ומשו שאין בו הכח להבעיר דבר אלא שהוא עשן ומלער בני הבית מעט, כן אלו המלכים אחו באחרון אחם אבל אין בח בם לנלות, ובמעט זמן יבלה עצמן ויסובו להם (מרד"ק): (ו) ונקיענה, נכנם בה בחזקה, כלון זה המכוים ביד:

ונבקיענה

וְנַבְקִיעֶנָּה אֵלֵינוּ וְנַמְלִיךְ מֶלֶךְ
בְּתוֹכָהּ אֶת בֶּן־טָבְאַל: (ז) כִּי־יֶלֶד
יֻלַּד־לָנוּ בֵּן נִתַּן־לָנוּ וַתְּהִי
הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ
פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר־
שָׁלוֹם: (ח) לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה
וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד
וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ
וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה
וְעַד־עוֹלָם קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת
תַּעֲשֶׂה־זֹּאת:

לְמַרְבֵּה קרי

ווער דרינגען איין, ערָאבערן
עם פֿיר אונז, ערנעננען דאַן
איינען נייען קעניג דען זאָהן
טבאל'ס; — (ז) דען אונז
איזט איין קינד געבאָרען, איין
זאָהן אונז גענעבען! הערר,
שאַפֿט רוהט אויף זיינען שול,
טערן, זיין נאַמע איזט: וואונ,
דער־פֿאַללער! ראַטה דעם
מעַטיגען גאָטטעם! דעם עוויג
גען פֿאַטערס, דעם פֿריע,
דענם פֿירשטען! (ח) דער
הערשאַפֿט ערווייטערונג,
דעם עוויגען פֿריעדען איזט
קיין צ׳יל געוועטצט, ער
הערשט אויף דוד׳ס טהראָן,
גרינדעט אויפֿם נייע זיין רייך,
בעפֿעסטיגט זיא מיט רעכט

אונד גערעכטיגקייט פֿאָן נון אַן אויף עוויגע צייטען הין; דער אייפֿערגייסט דעם עוויגען צבאות פֿאַללברינגט דיא טהאַט.

ר ש " י

שהיה שום וכן ת"י ונצוינון עמנו שיהיו שוין עם עשרת שבטיס נמלך לחד: לית בן טבאל. כן הטיב תלינו כן ת"י ויש לפרש טב לא לאבר לית טוב נעיני סמקום ובגימטריה של לותיות תלב"ס טבאל הוא רמלך ט"ר ב"ס ת"ל בן טבאל בן רמלך: (ז) כי ילד יולד לנו. לע"פ שלחז הרשע הוא בנו הנולד לו זה כמה שניס להיות לנו תחתיו למלך לדיק יהיה. ותהיה משרת הקב"ה ושולו על שכמו שיהא עוסק בתורה ובומר מלות ויטה שכם למשלו של הקב"ה ויקרא שמו הקב"ה שהוא מפליא עלה ולל גבור ולחני עד קרא שמו של חזקיהו אר שלוס כי שלוס ולמת יהיה בימיו: (ח) למרבה המשרה. למי יקרא השם הזה למלך המרבה המשרה של הקב"ה על עלמו לירת מפניו משרה ל' שררה לך יש לומר שלף אר שלוס משמותיו של הקב"ה וקריאת שם זה לינו לשם ממש חלף לשם גדולה ושררה כמו וקרא שם בנית לשם וכמו ועשיתי לך שם לף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה: ולשלום. הניתן לו אין קץ שהיה לו שלוס מכל עבריו ואין קץ זה לשון הפסק עולמית חלף אין קץ לסניבו: על כסא. מלכות דוד יהיה שלוס זה במשפט ובלדקה שעשה יחזקיהו. ולשלום וי"ו זה תיקון המלה הוא הרבה משרה על שכמו ומה גמול יעלם לו הלה לשלומו אין קץ ואין קלבה: מעתה ועד עולם. עולמו של חזקיהו כל ימיו וכן מלינו שאמרה חנה על שמואל ויעב שם עד עולם: קנאת ה' לנאות. שקנא לציון על לאבר יען עליה לרס ופקר: תעשה זאת. ולא לאז רלוי לכך ולף זכות לאבות תמה. תוספתא. ולמרו לרבותינו

ב א ו ר

ונבקיענה אלינו, נבקיע חומותיה ונכנס בה ותהיה ברשותנו (רד"ק): בן טבאל, הנכון שהיה לויז מבני לפרים שהיו מוכנים להמליכו בירושלים, ויונתן ת' ית מלן דכאר לנח, עשה מלת טבאל ועריקין הטוב תלינו (מרד"ק): (ז) כי ילד ילד לנו, נראה טעם ההמשך לדעת מסדרי ההפטרה כזה, לאמר לל תירא מפני רלין ובן רמליהו, לאר לאמרו נמליך בירושלי' לת בן טבאל, כי ילד ילד לנו בן ונתן למלכנו לאר על שכמו 'תהי' המשרה והטעם על חזקיה בן לחז: ויקרא שמו, של הילד הזה, פלא ויועץ לל גבור שהוא לחני עד ואר שלוס, טעם פלא על הנפלאות שיעשו לו, וטעם יועץ לל גבור, כי עלת ה' תקוים לו: (ח) למרבה, הוא שם והוא סמוך לפיכך הוא נקוד בלי"י, לאמר לרוב המשרה ולשלום אין קץ שיהיה על כסא דוד ועל ממלכתו (רד"ק):

הפטרת משפטים

(נימוקי סימן ל"ד).

ומס חל נו פ' שקלים מפטירין בן שבע שנים יהיש. ומס הוס ר"ח אדר הראשון מפטירין כה אמר וגו' חשמים כסאי. ומס הוס ער"ח אדר הראשון מפטירין מחר חדש. וכל אלו נדפסות לקמן אחר ההפטרות לסדר הפרשיות.

(ח) הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לִקְרָא לָהֶם דְּרוֹר: (ט) לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ: (י) וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ: (יא) וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּישׁוּם לַעֲבָדִים

ויכבישום קרי.

(ח) דאָז ווָארט, דאַז דעם ירמיהו פּאָם עוויגען ווַארד, נאַכדעם דער קעניג צדקיהו איין בינדנים מיט אַללעם פּאָלק אין ירושלים איינגענאַנגען ווַאר, איהנען איין אַללגעמיי נעם פּרייהייטסיאַהר אויס צו רופֿען, (ט) דאַס יעדער זיי נען עבֿרישען קנעכט אונד זיינע עבֿרישע מאַגד פּרייא אויסשיקע, אונד ניעמאַנד בעהר זיינען יידישען מיט ברודער אַלס שקלאַפּע בע האַנדלע; (י) אויך אַללע פּירשטען זאָ ווָאהל אַלס אַל לעם פּאָלק דיא דאַז בינדנים איינגענאַנגען ווַארען, דאַרין ווילינגטעו, יעדער זיינען קנעכט אונד זיינע מאַגד פּרייא אויס צוגעהען, אונד ויא ניכט מעהר דיענען צו לאַסטען, דיעזעם בעפּעהלע גענאָרכען, אונד זיא ווירקליך ענטליעסטען. (יא) נאַכהער אַבער אימקעהרטען, אונד דיא קנעכטע אונד מענרע וויעדער צוריק נאַהמען, דיא זיא פּרייא אויסגעשיקט האַטטען ו אונד זיא צוואַנגען, וויעדרום איהרע קנעכטע אונד מענרע צו זיין.

רא

ר ש "י

נקט הקנ"ה לעשות חזקיהו מופת וסימן גוג ומגוג אמרו מלאכי השרת לפני הקנ"ה מי שקלן דלמות ההיכל ויגרון למלך אשור ועשה מופת מיד סתמו הכתוב:

(א) אחרי כרות המלך. בשנה השביעית למלכו כך מניתי בסדר עולם ויסי בשנה השביעית בלו אנשים מזקני יהודה לדרום לת ה' אמרו ליחזקאל ענך כהן שמנרו רבו מהו שיאכל בתרומה

ב א ו ר

(א) הדבר אשר היה וגו', ויהי דבר ה', כיון שהפסיק הנסיל: (ג) וישמעו כל השרים, וישמעו ויגלא, הרגמן תרגי יונתן כמשמע ושמעו, והבני תרג' וקבילו, וכדך הזם

וּלְשִׁפְחוֹת: (ה) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר:
(ו) כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: (ז) מִקֵּץ
שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־
אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ
וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי
מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי
וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם: (ח) וַתָּשֻׁבוּ
אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר
בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ
וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־
נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: (ט) וַתָּשֻׁבוּ
וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־
שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים
לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אוֹתָם לִהְיוֹת
לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: (י) לָכֵן

תרגום אשכנזי כא

(ה) דאַ זוּאַרד דאַז וואָרט
גאָטטעס דעם ירמיהו, אים
נאַמען דעס עוויגען צו פּער־
קינדיגען: (ו) זאָ שפּריכט
דער עוויגע, דער גאָטט
ישראל'ס: איך האַבע איין
בינדנים מיט אייערן פּאָר־
פּאַהרען ערריכטעט, אַלס
איך זיא אים דעם לאַנדע
מצריב, דעם שקלאַפּענהויז
הערוים פּיהרטע, אונד גע־
שפּראָכען: (ז) צו אַנפּאַנג
דעס זיעבענטען יאָהרעס
זאָללט איהר יעדער דען
עבריישן ברודער ענטלאַססען,
דער זיך דיר צים קנעכטע
ווירדע פּערקויפּט האַבען;
נור זעכס יאָהרע זאָלל ער
דיענען, אונד דאַן מוסט דוא
איהן פּרייא אויסגעהען לאַס־
סען, עס גאָהאַרבּטען מיר
אַבער אייערע פּאָטער ניכט,
אונד נאַבען (מיינען וואָרטען)
קיין גאָהער; (ח) איהר אינ־
דעסען קאָהרטעט איטצט
אין אייך, אונד טהאַטעט
וואָס וואָהלגעפּעלליג אין מיי־
נען אויגען איזט, דאַ איהר
פּרייהייט אויסריפּט, יעדער
פּיר זיינען נעכסטען, אונד
דאַריבער אין בינדנים איינ־
גינגט פּאָר מיר, אין דעם
הויזע, אויף וועלכעם מיין
נאַמע גענאַננט איזט. (ט) דאָך
קאָהרטעט אויך איהר וויעדער אום, ענטווייהטעט מיינען נאַמען, אונד נאַהמט
יעדער זיינען קנעכט אונד זיינע מאַגד צוריק, דיא איהר ענטלאַססען האַבט, איהר
אייגענער הערר צו זיין, אונד צוואַנגט זיא וויידרום אייערע קנעכטע אונד מעגדע צו זיין.

וואָהל־

באור

שניתי גם לפני בתרגומי: (ה) ויהי דבר ה', לאמור קומו הנבר מלת ה' על בני ישראל, כן נראה לי מעור הכתוב: (ו) מביח עבדי', לאמור כמו שהולקתי אתכם לחפצי, כן תצלחו וחיה עבדיכם לחפצי: (ט) וחחללו את שמי, כשהרכם את הבריח אשר כרתם לפני בנית עגל

כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם
אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו
וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם
דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־
הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם
לְזַוְעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ:
(יח) וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים
אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־
דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנָי
הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ
בֵּין בְּתָרָיו: (יט) שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי
יְרוּשָׁלַם הַסָּרִסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל
עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי
הָעֵגֶל: (כ) וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד
אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם
וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ:
(כא) וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה

לְזַוְעָה קרי׳

(י) וואָהלאַן דען! זאָ שפריכט
דער עוויגע: איהר האָבט
מיר ניכט גענאָרכט וואָללען,
פֿרייהייט אויסצורופֿען פֿיר
דען מיטברודער, פֿיר דען
נעכסטען; נון זאָ ווילל איך
פֿרייהייט איבער אייך אויס=
רופֿען, פֿיר דאַז שווערדט,
דיא פּעסט, אונד דיא הונ=
גערסנאָטה, אונד אייך צום
שרעקבילדע מאַכען פֿיר אַללע
רייכע דער ערדע; (יח) איך
גענבע דיא לויטע, דיא מיין
בינדניס איבער־טרעטען האַ=
בען, יאַ דיא וואָרטע דעס
בונדעס ניכט גענאַלטען הא=
בען, דען זיא זעלבסט אין
מיינער גענענוואָרט ערריכ=
טעט, אַלס זיא איין קאַלב
אין צוויא טהיילע צערלעג=
טען, אונד דורך דיעזע שטי=
קע הינדורך גינגען; (יט) דיא
פֿירשטען יהודה'ס, אונד
ירושלים'ס, דיא האָבעדיענ=
טען אונד אַללעם פֿאָלק דעס
לאַנדעס, דיא זעמטליך צווי=
שען דען שטיקען דעס קאַל=
בעס דורכגענאַנגען זינד;
(כ) זיא אַללע אובערגעבע
אוף דער האַנד אויהרער
פֿיינדע, אין דיא האַנד דע=
רער, דיא איהנען נאַך דעם לעבען שטעהען, דאַס איהר אַאם דען פֿענעלן דעם הימ=
מעלס אונד דען טהיערען דער ערדע צור שפייזע דיענע. (כא) אויך צדקיהו, דען

קע=

ר ש ״ י

כלומר לפי שהיו רוצין לומר לה נענשו על העגלות שהחזירו את העבדים: (י) הנני קורא לכם דרור. מלחי שחיני תלון לכם להניל ותהיו הפקר לחרב ולחרב והרעב: (יא) העגל חצר כריתו לשנים. כשחזרו וכשעשו כריתו כולם ברית למרוד במקום וכריתו ענגל לשנים ועברו בין בתריו

ב א ו ר

נקרא שמי עליו: (י) הנני קורא לכם דרור, כשהלוון יקרא דרור לעבדו הנה בידו לעשות כרצונו וכטוב בעיניו, כן תנכי תקרא דרור אל החרב ואל הדבר ואל הרעב לרדות בהם כרצונם, ותן מביל: (יא) העוברים את בריתי, אשר כרתי את אבותיהם בהוליאי אותם מארץ מצרים, ולא זו בלבד אלא שעברו גם את הברית אשר כרתו הם בעצמם לפני: העגל

וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם: (טו) הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפוּהָ בָאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יוֹשֵׁב: (טז) כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי: (יז) גַּם־זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׁחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשִׁוב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים:

אָשִׁיב קרי.

קעניג יהודה'ס, אונד זיינע פֿיר־ שטען איבערגעבע איך דער האַנד איהרער פֿיינדע, דיא איהנען נאַך דעם לעבען שטע־ הען, אונד אין דיא האַנד דעם העערעם דעס קעניגס צו בבל, דאַז איטצט ציהאַר פֿאָן אייך גע־ צאָגען. (טו) אַבער זעהט! איך בעפֿעהלע נור, שפריכט דער עווינע! זאָ ברינגע איך זיא וויעדער צוריק נאַך דיעזער שטאַדט, זיא בעשטרייטען זיא, עראָבערן זיא, אונד לאַססען זיא אין פֿייער אויפֿ־ געהען, וועהרענד איך אויך דיא אַנדערען שטעדטע יהודה'ס פֿעראָדען לאַססע אוים מאַנגעל אַן בעוואָהנער.

* *

(טז) דאָך האַט אויך אַלזאָ דער עווינע געשפראָכען: זאָ ווע־ניג מיין בינדניס מיט טאַג אונד נאַכט ניכט בעשטעהט, איך דיא געזעטצע פֿיר היממעל אונד ערדע ניכט אַנגעאָרדנעט האָבע, (יז) עבען זאָ ווענינ ווערדע איך דיא נאַכקאָממע־ שאַפֿטען יעקב'ס אונד מיינעס דיענערס דוד פֿערווערפֿען, אום ניכט אוים דיעזען רעגע־ טען איבער דיא קינדער אברהם'ס, יצחק'ס אונד יעקב'ס צו ערנעננען, ווען איך איהרע גע־פֿאַנגנשאַפֿט צוריק ברינגע, אונד מיך איהרער ווידער ערבאַרמע.

ר ש "י

למרוד בו והיה היחה ברית חזקה וגמורה לומר ככה יתתר ויחלק העונר עליה: (יד) העולים מעליכם. מפני חיל פרעה שילך ממנרים כמו שמפורש בספר זה: (טו) הנני מלוה. וגם חיל פרעה לחרבו והכנדים ישובו עליכם: (טז) לולי בריתי וגו'. לולי לפנר שלך יתקייס הברית

באור

וגו', כן היה דרך כריתת הברית, וכן ברית לבדהם לבינו בין הבתרים (רד"ק): (יד) העולים מעליכם, מפני חיל פרעה שילך ממנרים, כמו שמפורש בזה הספר: (טו) כה אמר יי, כדי שלא לפייס בקללה חזר מסדר ההפטרה לתחורינ. לקחת עוד ג' הכתובים התחרונים מפרשה הקודמת, לחמור לכל גס זה בכר לחר ה', שלא ימלם בזרע יעקב לגמרי: אם לא וגו', כלומר לם זה חמת שלא יהי' בריתי יומם ולילה, ולא שמתי חוקות שמים וחרן להיות חק עולם, גם זה חמת שחמלם זרע יעקב ודוד, למנם כמו שהתנחי שקר בחמת לבל בריתי קיומת עם יומם ולילה, וחני שמתי חוקות שמים וחרן, כן זה שקר שחמלם זרע יעקב מלהיות גוי וזרע דוד מלהיות מושל, וכן ת' יונתן לא לרמיק, וכן תרגמתי לעני: (יו) מזרעו, של דוד הנזכר: ישחק, כתוב בזי"ן כמו בכל"י, כי שני השרשים שויס בענין ושתי החותיות ממולם לחד (רד"ק): כי אשיב, בעת שחשיב: אשוב, כתוב בוי"ו וקרי ביו"ד והענין לחד, כי נמלם מקל יולם כמו ושב ה' לת שבותך (הנ"ל):

הפטרת תרומה (מלכים א' פרק ה').

ואם אל נו פ' שקלים מפטירין בן שבע שנים יהואש. ואם אל נו פ' זכור מפטירין כה אמר וגו' פקדתי. ואם הוא ר"ח אדר הראשון מפטירין כה אמר וגו' השמים כסאי. וכל אלו נדפסות לקמן אחר ההפטרות לסדר הפרשיות.

(ה) וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם: (ו) וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ: (ז) וַיְשַׁלָּחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס: (ח) וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר: (ט) לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים

(ה) דער עווינג גאב שלמה וויהו"ט, וויא ער עם איהם צוגעוואגט האט, אויך וואר צווישען חירם אונד שלמה בעשטענדיג פריערע, אונד זיא שלאסען איין בינד. נים מיט איינאנדער. (ג) דער קעניג שלמה ליעם אוים גאנץ ישראל דרייסיג טויזענד מאן אויסהעבען צום פראהנדיענ. כטע. (ג) פאן דיעזען שיקטע ער וועסעלווייז צעהן טוי. זענד מאן יעדען מאנאט נאך לבנון, זא דאס אימער איין יעדער איינען מאנאט אוים לבנון, אונד צוויא מאנאטע צו הויז וואר. איבער דיעזען פראהנדיענסט וואר ארונירם געוועטט. (ז) אויך האטט שלמה זיעבענציג טויזענד לאסטטרעגער אונד אכטציג

לשלמה

טויזענד דיא שטיינע הויעטען אויף דעם געבירגע, (ה) אהנע דיא בעאמטען, וועלכע דיא אויפ=

ר ש "י

שכרתי ליום ולילה להיות נעתס ומי לחסר לחוקות שמים וחרן ליבטל בחילו לא שמתים גס זרע יעקב וגו'. ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה והמילה ללמוד מכאן שבשביל נכרתו שמים וחרן לא חין המקרא מיושב על סדר המקראות:

(ב) ויהי המם. עולה לשבר של אלפים לחש: (ג) חליפות. כמו שמסיים ואומר חדש יהיו בלבנון כשהיו עשרת אלפים לחש בחצרי בלבנון והעשרים אלף לחש בביתו ונמרחצין מתחלפים י' אלפים השניים ויולאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם וכשנלו יולאים עשרת אלפים השלישיים ויולאים ללבנון ואלו חוזרים לביתם ובעבת יולאין הרחשונים וחוזרין ללבנון וכן חוזרין חלילה נמלאו כל עשרת אלפים שנהם חדש בלבנון ושנים חדשים בביתם: על המם. לנבותו: (ד) שבעים אלף נושא סבל. להניח החלנים מן ההר לעיל ושמנים אלף החולנים אותם בהר הרי מלה ומחלים אלף וכולם גרים גרורים היו שנתגיירו מחמת גדולת שלמה ושולחנו וכן כתיב בד"הי ויספר שלמה את כל הגרים ויחלאם מלה ומחלים אלף ויעד מהם שבעים אלף וגומר: (ה) משרי הנלבים. מוגזים ונלינים על עושי המלאכה: שלשת אלפים ושלש מאות. ובד"הי

באור

(א) ויהי שלם בין חירם, שלום קיים וחוק בברית שביהם (רד"ק): (ב) מס מכל ישראל, המס הזה הי' השלשי' אלף איש לעבודה, כמשפט המלוכ' וכן דעת רד"ק וכלב"ג, ואולם התרגום ורס"י פרשוהו שהי' מעלה מספון תגר הי' עולה לשכר שלשים אלף איש, והרחקין י' אלף בכון לפי פשוטו: (ג) חדשים בביתו, בתרגומו תרין יחין בגבר

לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה
שִׁלְשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת
הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה:
(ו) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים
גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבַּיִת
אַבְנֵי גָזִית: (ז) וַיִּפְסְלוּ בְּנֵי שְׁלֹמֹה
וּבְנֵי חִירוֹם וְהַגְּבָלִים וַיָּכִינוּ
הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת:
(ח) וַיְהִי בִּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע
מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית

בחרש

תרגום אשכנזי כג

אויפֿן־כּט איבער דיעזעם גע־
שעפֿט האַטטען, אונד דיא
אַרבייטסלייטע צור אַרבייט
אַנטרייבען מוסטען; דיעזע
וואַרען נעמליך דרייא טויזענד
אונד דרייא הונדערט אַן דער
צאַהל. (ו) נון וואורדען אויך
דעם קעניגם בעפֿעהל גראָסע
אונד שווערע שטיינע אויסגע־
בראָכען אונד געהויען, אום
דען גרונד דעם טעמפּעלם
רַאַמוט צו לעגען, (ז) אונד
דיא בויאַלייטע שלמה'ס אונד
חירום'ס וויא אויך דיא גבלים
בעאַרבייטעטען אַללעם, אונד
שאַפֿטען האָלץ אונד שטיינע
אַן צום בויא דעם טעמפּעלם.
(ח) אים פֿיער הונדערט אונד
אַכטציגסטען יאָהרע נאַך דעם
אויסצוגע דער קינדער ישראל'ס אויס מצרים אונד אים פֿיערטען יאָהרע דער רע־
גיע־

ר ש ״ י

הוא לומר וגם מאות לומר לפי שלשת אלפים ושלש מאות היו ממונים על קנ"ה אלף שכל אחד ממונה על ארבעים וחמשה ויותר והשלם מאות שנוספים בד"ה היו ממונים על כולם שכל ח' ממונה על חמש מאות ויותר ותדע שהרי ים עוד שני כתובים בדבר זה מכחישין זה לת זה שנא' בו בספר זה ואלה שרי הנציבים אשר לשלמה ה' מאות ושמשים ובד"ה הוא לומר מאתים וחמשים הרי ד' מקראות מכחישין זה לת זה אבל יש לנו לפרש שבמקראות האחרונים ממונים על כולן ולשלמה היו אלו הגדיס להיות נוגש אבל ולאלף חנניס בהר וייהו לו שאר עובי המלאכה לערי המסכנות שהם חוזקיים שאלו הכתובים לומרים שם ובספר מלכים מנה לת הנלוים הגדיס שני מניניס שרי הארבעים והחמשה לבדם והג' מאות החסובים לירף עם מאתים וחמשים שהיו ממונים על עובי ערי המסכנות ומנה חמש מאות וחמשים שריס ובד"ה מנה כל נלוי הגדיס לעלמן הגדולים עם הקטנים שלשת אלפים וגם מאות וכולן גדיס וגלוי ערי המסכנות שהיו יורדין מאתים וחמשים מנה לעלמן: הרודים בעם העושים במלאכה. הנוגשים לת העם עושין המלאכה: (ו) ויסעו. מן ההר לשון עקירה: חנניס יקרות. כבדות: לחני גזית. נפסלות ומסותתות וח"ת והרי כבר נאמר ומקנות והגרזן לא נשמע בבית בהבנותו פי' כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אלא שהיה מסתת מבחוץ ומכניס ובונה מבפנים כך נדרש בסוטה: (ז) ויפסלו. בהרים: והגבלים. לומה שנאמר גבל וקיילים לשתי חנניס ולבנות במה שנא' בעור זקני גבל וחכמים היו בך מחזיקי בדקך: ויכינו. לי הזמנה:

ב א ו ר

בגיחה: (ו) אבני גזית, החנניס הגדולות והיקרות אלה היו נפסלות ומסותתות, כן פשוטו, והגירסה מסכמת לסירוש זה, ואולם רד"ק פרשוהו שהיו שני מיני חנניס, חנניס גדולות ויקרות, ועוד חנניס קטנות כמדה לשר נקראים בשם חנני גזית, ולקחו הגדולות ליסוד, והקטנות לשאר הבנין מלמעלה: (ז) והגבלים, לומה שנאמר גבלי (יחזקאל סמוך ללבנון) ויקראם

תרגום אשכנזי

ניערונג שלמה'ס, אים מאָנאַט זיו, דאָז איזט דער צוויי־טע מאָנאַט, פֿינג מאַן אַן דעם עווינען צו עהרען דען טעמפּעל צו בויען. (ט) דיע־זער טעמפּעל אַבער האַטטע זעכציג עללען אין דער לענגע, צוואַנציג אין דער בריים אונד דרייסיג עללען אין דער העהע; (י) פֿאָר דעם היכל (הייליגטהום) דעם טעמפּעלם צור מאָרגענזייטע וואַר איינע האַלע צוואַנציג עללען לאַנג (דאַמיט זיא דיא נאַנצע בריי־טע דעם טעמפּעלם איינניממט) אונד צעהן עללען בריים; (יא) דיא פֿענסטער אַם טעמפּל וואַרען פֿאָן אויסען ווייט אונד פֿאָן איננען ענגע, (יב) רינגס־העדום אַן דיא וועגדע דעם טעמפּעלם, דעם היילינגען זאָ

הפטרת תרומה

בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ
שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת
לַיהוָה: (ט) וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־
אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ
וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ: (י) וְהָאוּלָם
עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה
אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבַּיִת עֶשֶׂר
בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת:
(יא) וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חַלֹּנֵי שְׁקֻפִים
אֲטֻמִים: (יב) וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת
יָצוּעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת

יָצִיעַ קרי

סביב

ר ש " י

(ח) נמדם זיו. הוא חדש לייר דלית ניה זיוא לעילני וכן ת"י זיו ניליח: הוא החדש השני. למניין החדשים שהרי ניסן ר"ה לחדשים: למלך שלמה. מוסב על השנה הרביעית רביעית למלכות שלמה וכן הוא לומר במקו' לאחר ויחל לבנותו בחדש השני בשנת ארבע למלכותו: (ט) שש אמה. ההיכל והדביר יחד: (י) והאולם על פני. לפני ההיכל בכניסתו: ארכו על פני רוחב הבית. לורך האולם לרחבו של ההיכל מן הלפון ולדרום כל מדה היתירה קדוייה לורך והפחותה קדוייה רוחב לפי שבהיכל מדת מן המזרח למערב יתירה קדוים לורך ובאולם שמדת מן הלפון לדרום יתירה בו קדוייה לורך מן הלפון לדרום ומן המזרח למערב קדוייה בו רוחב: על פני הבית. לפני הבית לכד מזרח: (יא) שקופים אטומים. רבותינו פירשו שקופים לשון רחייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחון ואטומים מבפנים קלרים מבפנים שלא כדרך חלונות לחברות העבודות למאור להרחות שאינו לריך לאורה: (יב) יציע. לפנטי"ן בלע"ז (מפחכטים; דער ניעדערע מכבוח חן חייבער העהערן מויער עיין מרפח לשון נ"ב ס"ח ק' ד"ה קפחתח) וג' שמות יש לה יציע תח כלע כך מפורש בנבח בתרח

ב א ו ר

ויקרחם לפתות לבנים ולבנות (רש"י): (י) והאולם על פני היכל, לפני היכל בכניסתו (רש"י): על פני הבית, לפני הבית לכד מזרח (הנ"ל): (יא) שקופים אטומים, כתרגומו פתחן מלגיו וסתימן מלגרח. וחז"ל פרשוהו להסך פתוחים מבחון וסתומים מבנים, ועיין בחלב"ג מה שכתב בזה הענין, ולכן תרגמתיו כמתרגם הקמני, ולדעת התוכני הרב ר' הירן וויזל נר"ו, טעם שם שקף על החלל הנקרח ג"כ חלון שבו יקקף המזקיף, וטעם לפח הוא הדבר הסותם לת החלל, שהי' מזכוכית, והי' ח"כ שקף לפח כמו חלונות שלנו, ויתורגם לפ כן כל"ח (פענסטערע דורכזיכטיגע פענסטער): (יב) יציע, (לפנטין בלע"ז, מהחנג, לוזחטן) ושלש שמות יש לה יציע תח כלע (רש"י). ולדעתו מה שחמר תח"כ ויעש כלעות סביב הוא כפל, ולכן כתב בעלמו על ויעש כמו עשה וכו' תכל לדעתי שם יציע הוגף על הקרקע וגם כלע

הפטרת תרומה

סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב: (יג) הַיָּצוּעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לִבְלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת: (יד) וְהַבַּיִת בְּהִבָּנְתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסַּע גִּבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנְתוֹ: (טו) פֶּתַח

הַיָּצִיעַ קרי — הצלע

תרגום אשכנזי כר

וואהל אלס רעם אללערהיי־ליגסטען, כויעטע מאן גאל־לעריען מיט גאלענדער פער־זעהען; (יג) דיא אונטערשטע גאללעריע וואר פינף, דיא מיטטעלסטע זעקס אונד דיא דריטטע זיעבען עללען בריים, דען מאן מאכטע פאן אויסען אן דער מויער אבזעטצע (וואהריך דיא בחוקען, וועלכע דיא גאללעריע טרוגען, רוהטען) דאס־מיט זיא ניכט אין דיא וואנד דעם טעמפעלס איינגעפוגט ווערדען מוסטען. (יד) דער נאנצע טעמפעל וואורדע פאן לויטער גאנצען שטיינען, זא וויא זיא הערגעבראכט וואור־דען, גיבויעט, זא דאס מאן בייא דעסטען בויא וועדער הערטע. (טו) דער איינגאנג

האממער נאך כיל נאך זאנסט איין אייזערן גערעטה

צו

ר ש "י

נתרץ: לת קירות הבית סביב. כנגד ההיכל ובית קדשי הקדשים הוח הדביר עשה לצעות מבחון לדרום ולמערב ולצפון. וסוף המקרח הוח פירוש לרחבו ויבן על קיר הבית סמוך לקיר הבית יליע סביב ביכד עשה לת קירות ההיכל ולדביר עשה לצעות: ויעש. כמו עשה ובן עזי וזמרת יה ויהי לי ליזועה כמו היה לי ליזועה: (יג) היליע התחתונה. נכל רוח ורוח היו התחים שלשה זה על זה ומדת תרכו לת נחמרה כאן ובמס' מדות שניהו שלשים ושמונה תחים היו ט"ו נלפון חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהן ובן בדרום וזמנה במערב שלשה ע"ג שלשה ושנים על גביהן התחתונה חמש והזמצעית שש והעליונה שבע למה כי מגרעות נתן לבית סביב הולה קומת התח חמש לחות וכשלה כותל ההיכל חמש לחות גורע לת עוביו וכנס בו חמה לפנים והניח על לותה כניסה רחבי קירות גג עליית התח שהיח קרקעית לחמלעית וכשלה עשר ככם לחה להניח רחבי קירות עליית החמלעית שהיח קרקע העליונה נמלחת חמלעית רחבה מן התחתונה לחה והעליונה רחבה מן התיכונה לחה: לבלתי לחוז בקירות. שלח לדנק רחבי הקורות דרך נקבים בקירות הבית שקילקול החומה הוח וחינו דרך נוי: (יד) לבן שלימה מסע. כמו שהסיעוה מן ההר על ידי הזמיר כמות שהיח בלה מבס נחומת הבנין ולח סתתוה נכלי בחל ולבני גזית שלמור למעלה מלוקת היח בסוטה: (ט) פתח הכלע התיכונה

לל

באור

כלע על הכותל, ותרגום יליע (גאללעריע), ותרגו' כלע (גאללענרער). ולפי לריכים לומר שהכניל המקרח לת דבריו פעמים ושלש שלח לעורך. ועשה לת קירות הבית סביב וגו' הוח פרט לחר הכלל: (יג) בי מגרעת נתן, לין כאן מקומו להרחיב בזה הענין, ולולם לגיד בקלרה מה שלחזוב בו: כותלי הבית היו ענים יותר לעטה מלמעלה דרך דמיון למטה היו ענים לחה ולמעלה מזה רק שני שלשי לחה ולמעלה מזה רק שלים לחד בחמה, ולפי

תרגום אשכנזי	הפטרת תרומה
צו דער מיטטעלסטען גאַל־	הַצֵּלָע הַתֵּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת
לעריע וואַר צור רעכטען	הַיְמָנִית וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל־
(זידלינ) זייטע דעם הויזעס,	הַתֵּיכֹנָה וּמִן־הַתֵּיכֹנָה אֶל־
אונד פֿערמיטטעלסט אייניר	הַשְּׁלִשִׁים: (ט) וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת
ווינדעלטרעפּפע קאַם מאַן צו	וַיְכַלֵּהוּ וַיְסַפֵּן אֶת־הַבַּיִת גְּבִים
דער־ מיטטעלסטען, אונד פֿאַן	וְשִׂדֹּרֹת בָּאֲרָזִים: (י) וַיִּבֶן אֶת־
ריעזער צו דער אַבערשטען	הַיָּצוּעַ עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת
גאַללעריע. (טו) נאַכדעם ער	

קומתו הַיָּצִיעַ קרי

צ׳ערד־נהאַלט. (י) אום דען גאַנצען טעמפּעל בויעטע ער איינע גאַללעריע פֿינף עללען

ר ש ״ י

על כתף הבית הימנית. ת״י תיכונה זו כמו תקתונה ותיכונה בין עליונה לתחתונה שכחתם תלי׳ שכ־רוס היה לה פתח אל החון בשורה התחתונה וזה התרגום ובלולים יעלו אל התיכונה ת״י מליצתה התלים הללו לא היו פתוחים אל החון אלא שבשה פתחים היו לכל אחד כך היה שנוים בחם׳ מדות אחד לתת מן הימין ואחד לתת מן השמאל ואחד לתת שעל גביו ולימד כאן אחד מן התחתונים שבנותל דרומי היה לו פתח אל החון ודרך אותו פתח נכנסין לכולם: ובלולים יעלו. ממנה אל התיכונה שלמעלה ובלולים ת״י מסיבתא והוא שקורין בלעזנו ווי״ן בלע״ז ובל״ח ווינדל״ם שטיין (הבלע״ז כ״ל וו״ם ובל״ח כ״ל ווינדעלשטייג) והוא בנין עמוד לבניס עגול מגלות מגלות וההולך בהן דומה כמקיף סביבות עמוד ועולין בו כמה וכמה לחות גבוה ואין קרוי לשבע כאחר פולם כי היקפו הוא שיפוע: אל הצלעים. כמו אל הצלעיים: (טו) ויספן. לשון כפוי תקרה: גבים ושדרות בארזים. שתי תקרות ת׳ עשויה לנוי מלמטה ואחת של לוחי ארזים מלמעלה שלא גבים היא התחתונה ות״י הנתונין ולא ידעתי מה הן ושמעתי משמו של ר׳ יונה ז״ל שהם נסרים ארוגים נתים כאין לורה וקורין לו בלשונו גילי״ר ובל״ח הימל״י והיא לשון שמים שמי קורה. ולעני לומר שהם לבנים מלולות כמלי קנה ענול שעושין לכסוי בתים: גבים. ל׳ ארמי גובתא דקניא והם היו לשלשה והשדרות לשתה והשדרות לוחי ארזים סדורים לשלשה מן הגבים לדריסת הרגל כשעולין לרחות בגדר הבית וכן תרגם שדרות בארזים ושילת מלשון סידרא דריכפת ריגלי שריתא לרחון ריכפת ל׳ תביסת ומגירו עבי שתקים מריכפת עגנין קלילין: (יו) חמש אמות קומתו. של כל אחד ואחד הרי גוהן ט״ו אמות לגד עובי התקרה: ויאחז את הבית. הוא כיסוי הגג העליון והספון האמור למעלה היא תקרת העליה:

אחה

ב א ו ר

זה היו מונחים קורות היציע על עובי הכותל אחד מי׳ פוסט לחון, ולא היו לריכים לתחוב הקורות בתוך הכותל כי ע״י זה הזיקו יופי הבית. ואחרי שהיציע התחתונה לריכים ליחז מחז יותר מהתיכונה ומן התיכונה יותר מהשלישית, על כן היתה עובי החומ׳ הפולטת לחון אחד מהם מונחים קורות היציע התחתונה עב יותר מלמעלה וכן בתיכונ׳ וכן בשלישית והכן זאת, ועל פירוש זה נוכל לאחר שהיו רוחב כל היציע שווים: (טו) ובלולים, תרגם יונתן ובמיבתא והוא שקורין בלשונינו ווין בלע״ז (לריך להיות ווים) ובלשון משנה (וועגרעלשטייג) כו (רש״י): (טו) גבים ושדרות בארזים, מה שתחזור בו הוא זה, גבים מוסב על התקר׳ אחר הי׳ עשוי כמין כפה (גשווע״ב) והוא על מה שהוא גבים גבים (מ״ב ג׳ט״ז), ג׳ בזה גם הכפה גם הכותלים סתן בארז: (יו) ויבן את היציע, הפסוק הזה לומר לשבחו, כי לכל האפשרים לך למותר הוא:

אחה

קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אַרְזִים: (יח) וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: (יט) הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ: (כ) וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

האָך, אופֿר בעפֿעסטיגטע זיא אַן דאַז הויז, דורך באַלקען פֿאָן צעדערנהאָלץ. (יח) היעי רויף ערגינג אַן שלמה דאַז וואָרט דעם עוויגען, ויא פֿאָלגט: (יט) דיעזעם הויז בויעסט דוא מיר! ווירסט דוא נאַך מיינען געזעטצען וואַנדעלן, מיינע רעכטע בעפֿאָלגען, אונד מיינע געבאָטע האַלטען, אַלסדאַן ווערדע איך אויך דיר מיינע פֿערהייסונג ערפֿיללען, דיא איך דיינעם פֿאַטער דוד געגעבען האַבע; (כ) איך ווערדע נעהמליך שטעטס מיינע רעזידענץ

אונטער ישראל האַלטען אונד זיא אַלס מיין פֿאָלק ניעמאַלס פֿערלאַססען.

הפטרת תצוה (יחזקאל סי' מ"ג)

ואס קל נו פ' זכור מפטירין כה אמר וגו' פקדתי.

(ז) אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֶּד אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית: (ז) וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וְתָכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמְבוֹאָיו וְכָל־צוּרֹתָיו וְאֶת כָּל־חֻקֹּתָיו

צורתיו קרי

(ז) דוא אָ מענשענזאָהן! ערצעהלע דעם הויזע ישראל'ס פֿאָן דעם טעמפּעל, דאַס זיא זיך איהרער זינדען שעמען, דאַן לאַססע זיא דע גרונדרים אויסמעסטען. (ז) וועז זיא זיך נון שעמען וועגען אַלעס, וואַס זיא געטהאַן האַבען, זאָ צייגע איהנען, אונד צייכנע פֿאָר איהרען אויגען, דיא אַבבילדונג דעם טעמפּעלס, זיינע אַנלאַגען, אויס אונד אייגענגע, צייכנונגען, רים־

רש"י

(א) אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם. בהרהורי לבו מחשבי מחשבה בעונם. מכלתי: ומדדו את תכנית. ומדדו על ידיך שתהם מורה את תוכן מבנין הבנין: (ב) ואם נכלמו. שיתביישו ויכנסו פניהם מכל אשר עשו אז הודע להם את שאני עתיד לעשות להם: צורת הבית. גבול הבנין היאך הוא מלפניו ועד לאחוריו סדוריך לתרבע רוחות: ותכונתו. מבנין תקיו ולשכותיו: וכל צורותיו. כרובים ותמורים ואילים ולמי'

מלחתי

באור

(א) אתה, לאחר שהראה ליחזקאל תכונת בנין הבית ותפארתו בזה להגיד לישראל ויכלמו

חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְכָל־תּוֹרָתוֹ
תּוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם
וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ וְאֶת־
כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם: (ג) וְאַתְּ
תּוֹרַת הַבַּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר כָּל־
גְּבֻלוֹ סָבִיב וְסָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים
הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת: (ד) וְאֵלֶּה
מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה
וְטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב
וְגֵבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת
הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ: (ה) וּמֵחֵיק
הָאָרֶץ עַד־הָעַזָּרָה הַתַּחְתּוֹנָה

צורותיו קרי תורותיו קרי

שחים

רוימען בריטען ראַנד בענרענצט ווירד, אונד דיעם איזט דער אייסערע אומפֿאַנג דעם אַלטאַרס. (ה) פֿאָן דעם איננערן רוימע דעם פֿוסבאָדענס ביז צום אייסערסטען פֿאָר-

שפרונג

ר ש ' י

מלחתי. וכל צורותיו בתרגום לשון פירם: ושמרו. ילמדו ענייני המדות מפיך שידעו לעשותם לעת קץ. מלחתי. רחוייה היתה בניהה שנייה על עזרת כניהה רחטונה של יהושע לפי שרוע ובנס בדברייגן עד יעבר ובנין זה מאז היה רחוי להם כשעלו מן הגולה וגחולת עולם תלת שנרס החטא לפי היתה תשובתם הוגנת ע"מ שלא לחטוא וילחו ברחמי כורש ובנו לעלמין וי"ל בגבל ובשלו בנבריות: (ד) ואלה מדות המזבח. שמפרש למטן י"ד אורך בתרגום עשרה רוחב: אמות אמה אמה ושופח. בחמה בת אמה שהיה בת אמה ושופח בחמה בת אמתה: וחיק החמה. לכל היסוד שלו ומדד בחמה של חול שהיה בת אמתה חיק ל' מיקוי קניעות והוא היסוד החמה אמת חול ולח אמה ושופח שהיה אמה בת אמה ובן שניהו במנחות שהיסוד והסובב והקרנות נמדדין בחמה בת ה': וחיק החמה. זה היסוד: ואמה רוחב. זה הסובב: וגבולה של אמתה סביב זרת האחד. אלו הקרנות זרת אחד מאמציתו מודדו זרת לכל רוח הרי אמה על אמה: וזה גב המזבח. ובאמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב אמה אחרו ואמה ראשו ואמה רחבו כך מפורש בערובין ובמנחות מפירש יותר לפי המצבון חיק האמה בגובהה עלה אמה ואמה רחב כנסה כניסת הסובב אמה בת אמתה לכל עלייתו שנתנו עלה אמת ובנס אמה חינו בחמה בת אמתה: וגבולה של אמתה. הקרנות בין לרוחבן בין לגובהן בחמה בת אמתה: (ה) ומחיק האחן. מן היסוד מקרקע האחן: עד העזרה התחתונה. עד גג מלבן הראשון: שתים אמות. ולא היה

ב א ו ר

מעונותיהם נרחותם את אחר לאבדו בעונותם עד הנה: (ד) מדות, אמות המזבח היו של אמה וטפח: וחיק, הוא הפנים, כי כל גוף מלול יש לו שני מדות אחר יקיף עליהם המודד, ו) האחד, וזה אחר יקראו לו בעלי המלאכה בלשון אחצנו (חין ויכטען) והוא הנקרא בלשון הכתוב חיק, ב) כל גוף הכלי עם חלולו וזה יקרא גב בלשון הכתוב, והבן. זה ותבין סירוש הכתוב, והיו ל"ב אומות וקירי המזבח עניים זרת וזה גב המזבח: (ה) ומחיק האחן,

שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת
וּמֵהָעֻזָּרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעֻזָּרָה
הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב
הָאַמָּה: (ו) וְהָהָרֵאִל אַרְבַּע אַמּוֹת
וּמֵהָאֲרִאֵיל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת
אַרְבַּע: (ז) וְהָאֲרִאֵיל שְׁתַּיִם
עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה רֹחַב
רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו:
(ח) וְהָעֻזָּרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ
בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת
רְבָעֶיהָ וְהַגֹּבוֹל סָבִיב אוֹתָהּ חֲצִי

וּמֵהָאֲרִיאֵל קרי · וְהָאֲרִיאֵל קרי האמה

שפרונג צוויא עללען אונד איי־
נע עללע בריית, אונד פאן
דעם קלייגען פאַרשפרונג ביז
צום גראסען פאַרשפרונג פיער
עללען אונד איינע עללע בריית;
(ו) דער אריאל פיער עללען
האך, פאן דיעזעם אריאל
גיהען פיר האַרנפערמיגע
עקען אין דיא העהע. (ז) דער
אריאל צוועלף עללען לאַנג
אונד צוועלף עללען בריית,
וף דאם ער דורך זיינע פיער
רעבטע ווינקעל איין פיערעק
אויסמאַכט; (ח) דיא גאַנצע
קאַמער פיערצהן עללען
לאַנג אונד פיערצהן עללען
בריית, נאך איהרען פיער
ווינקעלן, דער איינפאַנג
רונדאומהער אייגע האַלבע
עללע

ר ש ' י

כן נביית עולמים שם שניהו מביא מלבן של ל"ב על ל"ב ונובהו לאמה וכלן גובהו שתים: ורחב לאמה לחת. כשהיה מלבן הב' עליו היה מלבן הג' על ל' על ל' ומלא כניסה לו סביב סביב רחב לאמה והוא היסוד הרי עלה שתים ובנה לאמה והוא היסוד י"ת עזרה מסתמתת ל' רלפה שהיה ממלא את המלבן חליקי לבנים וזפת וסיד וקוניא וממקה וטופך ומחליקו למעלה והרי הוא כמין רלפה: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע לאמות. מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעליו ד' לאמות גובה: ורחב האמה. היא כניסת הסובב עליה ארבע ובנה לאמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שלין גובהו אלא שתים והעליון גובהו ד': (ו) וההרלל. הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובנית עולמים לא היה אלא שבע וי"ת לף הוא ומדבחא ד' לימין: (ז) והלריאל שתים עשרה לוכך. מקום המערכה היה עשרים ואחד על כ"ל וזהו שתים עשרה בשתים עשרה: על ארבעת רבעיו. שמלבעיתו הוא מודד שתים עשרה לכל רוח הרי כ"ל על כ"ל כך מפורש בזבחים וכן שניהו בשם' מדות המזבח היה ל"ב על ל"ב עלה לאמה ובנה לאמה זה היסוד ומלא שלשים על שלשים עלה אחת ובנה לאמה זה הסובב ומלא כ"א על כ"א מקום הקרנות לאמה מזה ולאמה מזה מלא עשרים ושש על כ"ו מקום הלוך רגלי הכהנים לאמה מזה ולאמה מזה ומלא כ"ל על כ"ל מקום המערכה: (ח) והעזרה ארבע עשרה לוכך. גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מקום רגלי הכהנים כ"ל על כ"א ואחד עשרה האמורים כאן מלמעיתו מודד כמו שמפורש על ארבעת רבעיה: והגבול סביב לותה. י"ת גדנפא ורבותינו פירשוהו על הקרנות: חלי

האמה

ב א ו ר

שהי' עומד עליה עד העזרה התחתונה, וזה כי המזבח הי' נחלק לעזרות זו ע"ג זו בגובהו והעליונה גדולה מהתחתונה והאריאל גדול מכלן. ואם לא יתנאר לך תכונתו ע"י העתקתי זאת עיין נמשפט לשנם זו שם יבא ביור ומבחר להבנת הכתובים האלה: (ח) והעזרה, עזרה זו לינה מעין עזרות הנזכרות למעלה כי אם שדר או מקום מוגבל מסביב להעמדת המזבח. והנה

להיות

תרגום אשכנזי

עללע אונד דער איננערע רוים רונד אומהער איינע עללע, אונד זיין שטופּענגאנג געגען מאָרגען. (ט) ער שפּראַך פּערנער צו מיר מענשענזאָהן! זאָ שפּריכט גאָטט דער עוויגע: דאָז זינד דיא געזעטצע דעס אַלטאַרס צור צייט, וועו ער פּערטיג זיין ווירד, גאנצע אָפּפּער דאַרוף צו לעגען אונד בלוט דאַרוף צו שפּרענגען. (י) רוא גיבסט דען פּריעסטער אונד לעוויטען דיא פּאָן צדוק אבשטאַממען, אונד מיר נאהע זינד מיך צו בעריענען, שפּריכט גאָטט דער הערר, איין יונגעס רינד צום זינדענאָפּפּער, (יא) ניממסט פּאָן זיינעם בלוטע, אונד לעגסט עם אויף דיא פּיער ווינקעל דעס אַלטאַרס אין דיא פּיער עקען דעם פּאָרשפּרונג אונד אַן דעמאיינפּאַנג רונד אומהער, רייניגסט אונד פּערזעהנסט איהן; (יב) דאָן ניממסט דוא דען שטיער צום זינדענאָפּפּער פּערברענגסט איהו אויף דעם פּלאַטצע דעם טעמפּעלס אויסערהאַלב דעם הייליגטהומס. (יג) אַם צוויטען טאָגע

הפטרת תצוה

הָאַמָּה וְהַחֵיק־לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֶהָ פְּנוֹת קָדִים: (ט) וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתָם לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם: (י) וְנָתַתָּה אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֵבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת: (יא) וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנוֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ וְכִפַּרְתָּ עָלָיו: (יג) וְלָקַחְתָּ אֶת הַפָּר הַחַטָּאת וּשְׂרָפוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ: (יג) וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב

שעיר

ר ש " י

האמה. מאמציעיתו מודד נמצא אמה על אמה: והחיק לה אמה. זו כניסת היסוד: ומעלותהו פנות קדים. וכבר שעולים בו היה בדרום כדי שיהא העולה בו פונה למזרח שכל הפינות היו דרך ימין וכשחתה נותן הכבש בדרום העולה בו ופונה דרך ימין פונה למזרח: (י) הכהנים הלוים. לאחר משבט לוי: מזרע לדוק. לפי שהיה כהן גדול שמשמש ביוה"כ בשמונה בגדים שלמה ונקרא על שמו: (יא) על ארבע קרנותיו. של מזבח: פנות העזרה. גג המזבח: וכפרתהו. תקנת חוטו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו ראוי לכפר עליו מזה ולהלן: (יב) במפקד הבית. ת"י בדחזי לבית"כלומר במקום קדוש ולשון במפקד הבית מקום שהבית כלה כמו לא נפקד ממנו איש והוא פר המלואים כדרך שעשו במשכן ונשרף חוטו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה: (יג) תקריב שעיר עזים. זה לא היה

באור

להיות. החריגל י"ב על י"ג, והגבול המקיף את העזרה אמר עמד נא מלי אמה מכל לד הרי אמה אחת והחיק שהוא הפנים מקום מהלך הכהנים אמה, הרי י"ד על י"ד:

שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת
וְחִטְּאוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ
בַּכִּפֻּר: (יז) בְּכַלּוֹתְךָ מְחַטֵּא תַּקְרִיב
פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־
הַצֹּאן תָּמִים: (יח) וְהִקְרַבְתָּם
לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים
עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה
לַיהוָה: (יט) שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה
שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר
וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִם יַעֲשׂוּ:
(כ) שִׁבְעַת יָמִים וְכִפְּרוּ אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדוֹ:
(כא) וְיִכַּלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַּיּוֹם
הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים
עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עֹלֹתֵיכֶם וְאֶת־
שַׁלְמֵיכֶם וְרָצִיתִי אֶתְכֶם נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה:

יְכַפְּרוּ קרי. יָדָיו קרי

טאַג בריינגסט דוא איינען באָק
אָהנע פּעהל צום זינדענ־
אָפּפֿער דאַר, אונד רייניגסט
דען אַלטאַר, זאָ וויא דוא
איהן דורך דען שטיער ריי־
ניגטעסט. (יז) וועז דוא מיט
דעם ריניגען פּערטיג ביזט,
בריינגסט דוא איין יונגעס
רינד אָהנע פּעהל אונד איינען
שאַפּבאָק אָהנע פּעהל דאַר.
(טו) דיעזע אָפּפּערט איהר
פּאָר דעם עוויגען, אונד דיא
פריעסטער שטרייען זאַלץ
דאַרויף, אונד בריגען זיא
אַלס גאַנצע אָפּפּער דעם עוי־
גען דאַר. (טז) זיעבען טאַג בע־
רי טעט איהר טענליך איינען
זינדענבאָק, איין יונגעס רינד
אונד איינען שאַפּבאָק אָהנע
פּעהל. (יז) זיעבען טאַג פּער־
זעהנען זיא דען אַלטאַר, ריינען
איהן, אונד וויהען איהן אין־
(יח) דיעזע טאַג וועדען
אַלזאָ פּאָללבראַכט, אונד
פּאָם אַלטען טאַג אונד ווי־
טער בעריטען דיא פּריע־
סטער איהר דעם אַלטאַר אי־
ערע גאַנצע אָפּפּער אונד
פּרייד ענאָפּפּער, אונד איך נעהמע איהר וואָהלגעפּעלליג אָן, שפּריכט דער הערר דער עוויגע.

ר ש "י

נמצאן ומלוקים של לעתיד לבא כך הם ע"פ הדבור: (יד) מחטא. מלשון: (טו) תמימים יעשו לעולה: (יח) וכלאתי. לשון רגן:

הפטרת כי תשא כמנהג האשכנזים

(במלכים ח' נסימן י"ח).

וחס על נו פרשת פרה מטהרין ויהי דבר ה' וגו' בן אדם.

(א) וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר יְהוָה
הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה
הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֶה אֶל־
אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה: (ב) וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ לְהֵרָאוֹת
אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן:
(ג) וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ
אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה
יָרֵא אֶת־יְהוָה מְאֹד: (ד) וַיְהִי
בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֶת נְבִיאֵי יְהוָה
וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִיאִים
וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה
וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם: (ה) וַיֹּאמֶר
אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ לֵךְ בָּאָרֶץ
אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם וְאֶל כָּל־
הַנְּחָלִים אוּלַי נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֵּה

(א) עס פֿערשטרײַך אײַנע לאַנגע ציט, דאָ ווערט ענדלעך דעם אליהו אים דרײַטטען יאָהרע (דער הונגערסנאָטה) פֿאָלגענדערמאַסען: נעהע, זייגע דיך דעם אחאב, איך ווילל וויעדערום רעגען געבען דעם גאנצען ערדרייַך. (ב) אליהו מאַכטע זיך אויף דען ווענג, אום פֿאָר אחאב צו ערשיינען. דיא הונגערסנאָטה אַבער ווער דאַמאַלס זעהר שטאַרק צו שומרון. (ג) דאַרום ריעף אחאב דען עובדיהו צו זיך, דער זיין הויזפֿערוואַלטער ווער, דיעזער עובדיה ווער איממער אײַן אײַפֿריגער פֿער־ עהרער דעם עוויגען; (ד) אונד אַלס איזבל אײַנמאָל דיא פּראָפֿעטען דעם עוויגען אויסראָטטען ווָאלטע, נאַהם ער הונדערט זאָלצער פּראָפֿעטען, אונד פֿערבאַרג זיא, יע פֿינפֿציג אין אײַנער האָהלע, אונד פֿערזאַה זיא דאָרט מיט בראָד אונד ווַאַססער. (ה) אי־טצט

סוס

שפּראָך אחאב צו איהם: קאָם! ווײַר מיסטען דאַז לאַנד דורכציעהען, אונד אַללע ווַאַססער־ קוועללען אונד בעכע אויפֿוכען, פֿיעללייכט פֿינדען ווײַר אירגענדוואָ גראַז, אום פֿערד אונד

ר ש "י

(ד) ויהי כהכרית לזכל. להגיד כח לזך היה עובדיה ירא לת ה': חמשים חים כמערה. מי וג'

באור

(א) בשנה השלישית, לימי הרעב: (ג) היה ירא את יי, אלו הי' כתוב ירא לת ה', הייתי אומר שעורו שהי' ירא לאלהים וסור מרע, עכשיו שאתה אומר הי' ירא, שעורו שהי' עובד לת ה' ולא הי' מעורבי הבעל כשאר לחאב, וכן מצאנו מתוך הכתוב וכן תרגומו: (ד) חמשים איש במערה, לחת וחמשים חים במערה לחרת (רש"י), וכדכתיב לקמן (פ' י"ג) חמשים חמשים חים במערה: (ה) לך בארץ, חינו לשון נוי לו לבדו ללכת, כי הרי כתיב ויחלקו

להם

סוּם וָפֶרֶד וְלוּא נִכְרִית מִן־בְּהֵמָה׃
(ו) וַיַּחֲלֹק לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבֹר־
בָּהּ אַחְאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ
וְעַבַדְיָהוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־אֶחָד לְבַדּוֹ׃
(ז) וַיְהִי עַבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה
אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־
פָּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאַתָּה זֶה אֲדֹנִי
אֵלִיָּהוּ׃ (ח) וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי לֵךְ אֱמֹר
לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ (ט) וַיֹּאמֶר
מֶה חָטָאתִי כִּי־אַתָּה נֹתֵן אֶת־
עַבְדְּךָ בְּיַד אַחְאָב לַהֲמִיתֵנִי׃
(י) חַי ו יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־גּוֹי
וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח אֲדֹנִי
שָׁם לְבַקֶּשְׁךָ וְאָמְרוּ אָיִן וְהִשְׁבִּיעַ
אֶת־הַמַּמְלָכָה וְאֶת־הַגּוֹי כִּי לֹא
יִמְצָאֶכָּה׃ (יא) וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר

מֵהַבְּהֵמָה קרי לך

אונד מוילטהיער ראַמיט צו
ערהאַלטען, אונר ווער דאָך
נישט אַללעס פֿיעה פֿערל־ע־
רען. (ו) זיא טהיילטען אַלזא
דאָז לאַנד אונטער זיך, אום
עס צו דורפֿרייזען, אחאב
בעריזטע דען איינען, אונד
עוברייהו דען אַנדערן וועג,
יערער פֿיר זיך אַללין. (ז) אַלס
נון עובדיהו אויף דעם וועג
וואַר, זיהע! דא קאַם איהם
אליהו ענטגענען. ער ערקאַנ־
טע איהן אַלסבאַלד, פֿיעל
אויף זיין אַנגעזיכט ניערער,
אונד זאַגטע צו איהם: ביזט
דוא עם ווירקל ך, מיין הערר
אליהו? (ח) ער אַנטוואָרטע־
טע איהם: איך בין עס!
גיהע, זאַג דיינעם העררען:
אליהו איזט דא. (ט) יענער
ערווייערטע: ווּאַס האַבע
איך פֿערברָאַכען, דאַס דוא
דיי־ען דיענער אין דיא האַנד
דעס אחאב איבערליעפֿערן
ווילסט, דאַס ער מיך אום־
ברינגע? (י) זָא ווּאַהר ער

עווינג דיין נאָטט לעבט! עס איזט פֿאַסט קיין פֿאָלק אונד קיין רייך מעהר,
ווּאָהין מיין הערר ניכט גישיקט העטטע, דיך אויפֿצוזוכען; אויבערַאַלל אַבער
ווּאַר דיא אַנטוואָרט: דוא זייעסט ניכט דא, ווּאָרויף ער זָאגאַר דאַז רייך אונד
דאַז פֿאָלק ערעסטאַהל שוואָרען ליעס, דאַז מאַן דיך ניכט פֿינדען קענגע. (יא) נון זאַגסט

ר ש " י

ונ' לית בשערה לחדת: (ה) ולא נכרית מן בהמה. לא תכרת כל בהמתנו ממנו: (ט) להמיתני.

באור

להם וגו', גם לזה נתן זרוז, כי לא יחסר הפעולה שיזרז עליו המדבר כי לא הוא עם הפועל
גרידא. כלומר לריכים לחתן לנחת בארץ חולי נמלא וגו': ולוא נכרית מן בהמה, כתיב,
וקרי מהבהמה והענין לחד, ופי' לא נכרית עירנו לו ניתנו לו עלמנו מן הבהמה, שתהי'
נמנעת לגלנו מכל וכל: (ו) האחה זה אדוני אליהו, לא שהי' מסופק בזה, כי הרי כתיב
ויכירהו, כי לא כדרך הרואים מה שלא קוו לראות ומשתוממים עליו, ושעור המאמר לדוני
אליהו האתה הוא זה נאמת שאני רואה עתה, וכדרך הזה תרגמתי: (י) לבקשך, לחולי
שעורו שיבקשו הם לוחך בארלם, ועל זה השיבו כי לא ימלוך: והשביע את המלכה, דרך
אהבה ונקשה לא דרך ירלה וגערה (רד"ק), כלומר לחרי שחמרו לון, השניע לותם לא
שחמת דברו, כדרך כל המבקשים דבר מה בנפש מלא: לא ימצאכה, המולא, והוא לשון

לְךָ אֱמֹר לַאדנֶיךָ הִנֵּה אֱלִיהוּ׃
(יג) וְהָיָה אֲנִי ו אֵלֵךְ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ
יְהוָה ו יִשָּׂאֲךָ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע
וּבָאתִי לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ
וַהֲרָגָנִי וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה
מִנְּעֻרָי׃ (יג) הֲלֹא־הֻגַּד לַאדנִי אֵת
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת
נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבֵּא מִנְּבִיאֵי יְהוָה
מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ
בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם׃
(יד) וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר
לַאדנֶיךָ הִנֵּה אֱלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃
(טו) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת
אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם
אֵרָאֶה אֵלָיו׃ (טז) וַיֵּלֶךְ עֹבַדְיָהוּ
לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֵּלֶךְ
אַחְאָב לִקְרַאת אֵלִיָּהוּ׃ (יז) וַיְהִי
כִּרְאוֹת אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר
אחאב

דוא איטצט וואָהל: געהע, זאַג דיינעם העררן: אליהו איזט דאַ! (יג) ווען איך אַבער פֿאָן דיר געגאַנגען בין, זאָ טרעגט דיך פֿיללייכט איין ווינד פֿאָם העררן אַבערמאַלס אַן איינען אָרט הין, דען איך ניכט ווייס; איך קאָממע אינ׳ דעסטען, אונד ברינגע יענע נאַכריכט דעם אחאב; דיע׳ זער פֿינדעט דיך ניכט מעהר, אונד לעסט מיך געווים אומס לעבען ברינגען; דאָך ווער איך, דיין דיענער, איין פֿערעהרער דעם עווינען פֿאָן מיינער יוגענד אַן; (יד) זאָלל׳ טע עס מיינעם העררן ניכט בעריכטעט ווערדען זיין, ווען איך געטהאָן, אַלס איזבל דיא פראָפֿעטען דעם עווינען ער׳ שלאַגען ליעס? דאַס איך הונדערט דערזעלבען, יע פֿינפֿציג אונד פֿינפֿציג אין איי׳ נער האָהלע פֿערבאַרג, אונד זיא מיט ברָאד אונד וואַסער פֿערזאָרגטע? (יד) נון זאַגסט דוא: גענע, זאַג דיינעם העררן: אליהו איזט דאַ! ער טערטעט מיך געווים.

(טו) אליהו אַבער זאַגטע: זאָ ווער דער עווינע צבאות לעבט, פֿאָר דעם איך יערערציי׳ט גערינעט האַבע! דאַס איך מיך הייטע נאָך דעם אחאב צייגען ווערדע. (טז) עובריהו גינג דען אחאב אויפֿצוזוכען, אונד בראַכטע איהם דיא נאַכריכט, ווָארויף אחאב דעם אליהו ענטגעגען רייזטע. (יז) אַלס אחאב איהן ערבליקטע ריעף ער איהם צו:

ב׳זט

ר ש ״ י

כמו שמפרש ואומר: (יב) ורוח ה׳ יסחך על מקום לא אדע. כי לא ימלוך שתין הגוי יכול למלוך תוכך:

ב א ו ר

הוא תמידית (כתובות העיר ע״ז העניין מורי ר׳ יואל נרי״ל נסקרו זמירות ישראל), כלומר שהי מסתר למלוך תוכך, וכן תרגמתי: (יב) ורוח יי ישאך, היו קוסבים בשלח מלאו תורת ה׳ נשאו על לחד ההרים, כמו שמצינו בני הנביאים לאליסע בן נשאו רוח ה׳ ויטלינהו בלחד ההרים (רד״ק): (טו) אשר עמדתי לפניו, ת״י די משמשנא קדמוהי, וכן העומדים לפניך תמיד (מ״ל י׳): (טו) לקראת אחאב, למלוך תוכו מלבון כי תקרתנה מלחמה, ולין הטעם

אַחְאָב אֵלָיו הֲאַתָּה־זֶה עֹכֵר
יִשְׂרָאֵל: (יח) וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־אַתָּה וּבֵית
אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים: (יט) וְעַתָּה
שְׁלַח קַבֵּץ אֵלַי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל
אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי
הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת
אֹכְלֵי שֻׁלְחַן אִיזֶבֶל: (כ) * וַיִּשְׁלַח
אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְקַבֵּץ
אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל:
(כא) וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם
וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים
עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה
הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל

לכו

הספרדים והתימניים מתחילין כאן.

תרגום אשכנזי כט

ביזט דוא עס, אונהיילשטיפֿטער אין ישראל? (יח) יענער אַנטוואָרטעט: ניכט איך האַבע אונהיל אין ישראל געשטיפֿטעט, זאָנדערן דוא אונד דיין פֿאָטערלי־כעם הויז, דאַ איהר דיא געבאָטע דעם העררן פֿערלאַססען האַבט, אונד דען בעלים נאַכגענאַנגען זייד. (יט) דאָך שיקע נור פֿאָר איטצט, אונד לאַססע גאַנץ ישראל צו מיר צוזאַממען קאָמען, אויך דעם בערגע כרמל זאַממט דען פֿיער הונדערט אונד פֿינפֿציג פּראָפֿעטען דעם בעלים, אונד דען פֿיער הונדערט פּראָפֿעטען דער האַינע, דיא אַללע פֿאָם טישע דער איזבל עססען. (כ) אהאב שיקטע צו אַללען קינדערן ישראל'ס אומהער אונד ליעס אויך דיא פּראָפֿעטען אויף דעם בערגע כרמל צוזאַממען קאָמען. (כא) דאַ טראַט אליהו פֿאָר דאַז פֿאָלק הין אונד שפּראַך: וויא לאַנגע וואַנקט איהר נאָך אונטשלאָססען הין אונד הער? איזט דער עוויגע דער וואַהרע גאָטט, זאָ גיהט איהם נאַך; איזט'ס אַבער דער בעל, נון

זאָ

ר ש "י

(כא) שתי הסעפים. כ' המחזנות שתינכם מניעים להכריע מי האלהים: ואם הבעל. האלהים לכו אחריו: ולא ענו העם לותו דבר. שלא היו יודעין להבחין:

תזכר

באור

כאן לקראתו ממש לנוכחו, כי אחרי שהלך אחזב ממנו הי' בחמת לריך לילכת אחריו ולא למולו, (ועיין כס' יריעות שלמה בסורות מלת לקראת): (יו) האחה זה עוכר ישראל, לא שאלו אם הוא עוכר ישראל, כי אם שעור המחמר בשעור אחלת עובדיה לאניל (פ' ז'), וכן תרגמתי: (יט) ועתה וגו', כלומר הין כאן המקום והזמן לדבר מזה הענין, כי אם שלא עתה וקבון אלי וגו': אובלי שלחן איזבל, כלומר שהיו תפרנסס מביתה: (כ) ויקבון, לותם ולת הנביאים: (כא) אתם פוסחים על שתי הסעפים, הנה הפסק יעה פעם אל רגלו האחת

ופעם

לְכוּ אֲחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ
דָּבָר: (כג) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם
אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה לְבַדִּי
וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים אִישׁ: (כד) וְיִתְּנוּ־לָנוּ
שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם הַפָּר
הָאֶחָד וְיִנַּתְּחֻהוּ וְיָשִׂימוּ עַל־
הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וְאָנִי
אֶעֱשֶׂה אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי
עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אָשִׂים:
(כה) וְקָרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וַאֲנִי
אֶקְרָא בְּשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים
וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר:
(כו) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל
בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ
רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ
בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ:

זא פֿאַלגט דיעזעם. דאַו פֿאָלק
אַנטוואָרטעט היערויף מיט
קיינעם וואָרטע. (כג) אונד
אליהו פֿוהר פֿאָרט: זעהעט,
איך בין אַלס פּראָפֿעט דעם
עוויגען איבער געבליבען, איך
גאַנץ אַלליין. דער פּראָפֿע-
טען דעם בעל זינד פֿיר
הונדערט אונד פֿינפֿציג.
(כג) מאַן גיבט אונז צוויי
שטיערע; זיא מעגען זיך דען
איינען פֿאָן דיעזען אויסזוכען,
א הן צערשטיקען, אויף דאַז
האָלץ לעגען, אַבער קיין פֿיער
דאַרונטער ברינגען; איך ווילל
דען אַנדערן שטיער צובע-
רייטען, אויף דאַז האָלץ
לעגען, אונד עבענפֿאַללס
קיין פֿיער דאראַן ברינגען;
(כד) דאַן רופֿט איהר דען
נאַמען אייערעם גאָטטעס אַן,
אונד איך רופֿע דען נאַמען
דעם עוויגען אַן; דער גאָטט
גון, דער דורך פֿיער אַנט-
וואָרטעט, דיעס איזט דער
וואַהרע גאָטט. דאַרויף אַנט-
וואָרטעט אַללעס פֿאָלק אונד
שפּראַך: דער פֿאָרשלאַג איזט
גוט. (כה) אליהו זאַגטע צו
דעם בעלס פּראָפֿעטען,
וועהלט אייך דען איינען שטיער, אונד נעהמט צו ערשט אַנס ווערק, דען איהר זייד
דיא מעהרערן, רופֿט אַבער דען נאַמען אייערעם גאָטטעס אַן, אונד לעגט קיין פֿיער

ויקחו

באור

ומעם לל רגלו הנ״י וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות ופעם יחמינו כי ה׳ לבדו הוא
האלהים, ופעם יחמינו כי הבעל הוא האלהים (רלנ״ג): ולא ענו העם אותו דבר, מפני
שהיו נכונים בזה העיון, כי מסתי שרצו שנעלה הטל והמטר בסבת הרעות שעשו לבעת לחרי
אלהים לחרים היתה נוטה מחשבתם כי ה׳ הוא האלהים, ולרוב הסתות נביאי הבעל והאשרה
היתה מחשבתם נוטה כי הבעל הוא האלהים, ולכן לא רצו לומר לו לא כן ולא לחו, אבל
כשמעו הנחיגה ענו ואמרו טוב הדבר (רד״ק ורלנ״ג): (כה) ועשו, מעציכם: כי אתם

(כו) וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרָאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה: (כז) וַיְהִי בַּצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל כִּי־אֱלֹהִים הוּא כִּי־שִׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא וְיֵקָץ: (כח) וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם: (כט) וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין־קוֹל

ק' רפי ואין

ח דאַרונטער. (כו) זיא נאַהמען דען שטיער, דען מאַן איהנען גענעבען, בעריטע, טעו איהן צו, אונד ריעפֿען דען נאַמען דעס בעל אַן, פֿאַם פֿריהען מאָרגען ביז צור מיטטאַגסצי ט, אונד שפּראַכען: אָ בעל! ערהאָרע אונז! עס ערפֿאָלגטע אַבער וועדער שטיממע נאָך אַנטוואָרט; אונד זיא טאַנצטען איממער אום דען אַלטאַר הערום, דען מאַן ערריכטעט האַטטע. (כז) אַלס עס מיטטאַג וואַר, שפּאָטטעטע איהרער אליהו אונד שפּראַך: איהר מיסט פֿיעל לויטער רופֿען, ער איזט יאַ אין גאָטט, האָלט וואָהל ראַטהסאַרזאַמטלונג, אָדער האַט צערשטר יאונג, איזט פֿיעללייכט אויף דער רייזע, אָדער שלעפֿט אויך וואָהל; וועקט איהן אויף! (כח) זיא ריעפֿען ווירקליך מיט לויטער שטיממע, אונד פֿערוואונדעטען זיך נאַך איהרער וויזע, מיט שיערדטערן אונד דאָלכען, דאַס דאַז בלוט אַן איהנען הערַאַבשטרעמטע. (כט) נון וואַר אויך דער מיטטאַג פֿאַרבייגען, אונד זיא רַאַזטען נאָך איממער פֿאָרט ביז דיא פֿעספֿערצייט הערַאַנקאַם, עס ער־

ר ש "י

(כג) תזר נתן להם. שהיה נשמט מהם שלח יקרב לע"ז וכרח לו תחת נפיו של אליהו ח"ל לך נשניכם יתקדם המקום: ויפסחו על המזבח תזר עשה. ת"י ותשתתו היו מרקדין כמשפטן על מזבחותם: ויפסחו. כמו ויפסעו: (כו) כי אלהים הוא. תרי לתון למרין דשלח הוא: כי שיח וכי שיג לו. שמא יש לו דבר עם יועציו עכשיו (רמ"י), וכן תרגמתי: וכי שיג לו, מענין נסוג לאחור, כלומר שהוא פונה עתה מכל עסקיו לנוח מעט לו להשתעשע, וכמו שאומרים בל"א (ער האַלט זיך צערטטרייהונג): שיג, שרשו נשג, ומשקלו מפ יעלה לשמים שיחו שרשו נשא: (כט) ויתנבאו, ת"י ותשתטילו ל' שטות ושגעון, וכן ויתנבא בתוך הבית דשאול (ז"א י"ח י'), וכדכתי' (ירמי' כ"ט כ"ו) לכל איש משגע ומתנבא: עד לעלות המנחה, עד זמן

וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב: (ג) וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם לְכָל־הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ
כָּל־הָעָם אֵלָיו וַיִּרְפָּא אֶת־מִזְבַּח
יְהוָה הֶהָרוּס: (ד) וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כְּמִסְפַּר
שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־
יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה
שְׁמֶךָ: (ה) וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים
מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה
כְּבֵית סָאתַיִם זָרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ:
(ו) וַיְעָרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח אֶת־
הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־הָעֵצִים: (ז) וַיֹּאמֶר

מלאו

ערפֿאלגטע אבער וועדער
שטימע נאך אנטוואָרט נאך
ערהערונג. (ל) דא שפראך
אליהו צום פֿאלקע, טרעטעט
הער צו מיר, אונד אללעם
פֿאלק טראט צו איהם הין,
אונד ער שטעללטע איינען
אלטאר דעם עוויגען וויעדער
הער, דער אומגעשטאסען
וואר. (לא) ער נאהם נעהמ-
ליך צוועלף שטיינע נאך אנ-
צאהל דער שטעממע דער
קינדער יעקב'ס, דעם דאז
וואָרט גאטטעס וואר פֿאל,
געגנדערמאסען: ישראל זאלל
דיין נאמע זיין! (לב) אונד
בויעטע פֿאן דיעזען שטיינען
איינען אלטאר, אים נאמען
דעם עוויגען, אונד פֿיהרטע
איינען גראבען רינגסאומהער,
פֿאן איינער ווייטע דיא אונ-
געפֿעהר צוויא מאסס ריינעם קאָרן ענטהאלטען קאָננטע, (לג) לענטע דען האלצשטאם
דאַרויף אין אָרדנונג, צערשטיקטע דען שטיער, אונד לענטע איהן אויף דאז האלץ.
דאַרויף

ר ש"י

(ל) וירפא את מזבח ה' החרוס. בנה מזבח והזכיר ליזרעאל להיות מזבח ה' עולה על לבם ושגור בפיהם שהיה החרוס ונפגר ובטל שמו והזכרתו מפי כל עשרת השבטים כך שמעתי פשוטו. ומדרשו שמעתי שאחול בנה מזבח בהר הכרמל וזהו שאמר בת שאול הכרמלה והנה מליב לו יד ולהלן הוא אומר ויולב שם מזבח ומלכי יזרעאל הרסו כל המזבחות שבארלס שנעשו לשם שמים ובנה אליהו מזבח זה של שאול שהיה החרוס: (לא) לאמר היה דבר ה' אליו לאמר יזרעאל יהיה שמך. למה נאמר כאן לפי שניוס שנגלתה שכינה על יעקב בבית אל וקראו יזרעאל בן ביום מ"ל גוי וקהל גויים יהלו ממך עתידים בניך להקהל כאחר הגוים ולבנות מזבח ולהקטיר עליו בשעת ליסור הבמות ואני מתרלה בדבר בנרחצית רבה: (לב) תעלה. פוחל"ו בלע"ז (עיין בהפטרת יתרו פסוק ט"ז) מלת תעלת): בבית סאתים. רחבו בית סאתים אמות על אמות בחלר המזבח:

בדים

באור

עת המנחה, וכמו השחר עלה: ואין קשב, דבר יתבאר אים שם מקדיב לקולם (רלב"ג), והכוונה שלח בא שחקבו עליה, וכפי הענין הזה תרגמתי (עהערונג): (ל) וירפא, דרך השאלה לאמר לשון רפואה לבנות הריסת הבנין, וכן כי עלתה חרוכה לחומת ירושלים, ויואב יקים את שאר העיר (רד"ק): את מובח יי החרוס, לאמר כי מזבח הי' שם מקדם שבנוה לשם ה', והיה זה המזבח החרוס כי הרסו עובדי הבעל לכל המזבחות שבנו לשם ה' בשנת היתר הבמות כמו שאמר אליהו (י"ט י') את מזבחותיך הרסו (שהנ"ל): (לב) ויעש תעלה, עשה סביב למזבח שילבו בה המים ורוחב התעלה בשיעור מקום זריעת סאתים ושעורו חמשים אמה על חמשים אמה (רד"ק), וזה ענין רחוק מאוד, ולפע"ד נופל שם זרע על גרעיני הזבוחה

הגבדלים

מִלְּאוּ אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ
עַל־הָעֹלָה וְעַל־הָעֵצִים וַיֹּאמֶר
שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁכְּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ:
(ה) וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ
וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם:
(ו) וַיְהִי ו כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ
אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם
יִוָּדַע כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל
וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי אֶת
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (ז) עֲנֵנִי
יְהוָה עֲנֵנִי וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־

יתיר י׳ אתה

תרגום אשכנזי לא

(ד) דאַהויף זאַגטע ער: פֿיל
לעט פֿיער קריעגע מיט וואַס
סער אַן. אונד ליעס זיא דאַן
אויף דאַז בראַנדאָפּפֿער אונד
אויף דאַז האָלץ אויסגיעסען.
ער זאַגטע: נאָכמאַלס! אונד
זיא טהאַטען עס נאָכמאַלס;
ער זאַגטע: צום דריטטען
מאַל! אונד זיא וויעדערהאָל
טען עס צום דריטטענמאַל,
(ה) זאָ דאַס דאַז וואַסער
רינגס אום דען אַלטאַר פֿלאָס;
דאַן ליעס ער אויך דען גראַ
בען מיט וואַסער פֿיללען.
(ו) אַלס נון דיא פֿעספֿער,
צייט העראַן געקאָממען ווער,
טראַט דער פּראָפֿעט אליהו
הינצו אונד שפּראַך: עוויגער!
גאָטט אברהם׳ס, יצחק׳ס
אונד ישראל׳ס, לאַס דאָך
הייטע בעקאַננט ווערדען, דאַס
דוא גאָטט אין ישראל ביזט,
אונד דאַס איך דיין דיענער בין, אונד אויף דיין גהיים אַללעס דיעזעס גטטהאַן האַ
בע! (ז) ערהערע מיך, אָ עוויגער! ערהערע מיך! דאַמיט דיעזעס פֿאָלק ערקעננע, דאַס
דוא

ר ש " י

(לד) כדים מים. להגדיל את הנס: שלשו ויצקו. ויקו שיצע על ידיו ונעשו שלשעותיו כמעיינות ונתמלאה התעלה הוא שנאמר פה שיצע בן שפע יצר יקר מים ע"י שליהו ונעשה גם נמים על ידיו רצוי הוא שיעשה הנס נמים על ידיו: (לו) ובדברך עשיתי. שהקרבתי נבמה נשעת ליסור הנמות: (לו) ענני ה׳ ענני. ענני נתג ענני נמטר כך מ"י. ורבותינו למדו ענני נתג ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם: וידעו וגו׳ כי אתה ה׳. ואני עבדך וכשבשלמני
לנשרס

באור

הגדלים נגר מהתגן, וטעם המאמר שהיתה התעלה מלאה עומק ורוחב שהיו יכולין להכניס נה סאתים זרע: (לד) ארבעה כדים מים, להגדיל הנס, והמקרא הזה מן המקראות הקלרים ושעירו, ויאמר מלאו ארבעה כדים מים וימלאו ויאמר שקו על העולה ועל העצים ויקו וגו׳: (לה) מלא מים, לזה שליהו למלאות מים, והמים החלה מלבד השנים עשר כדים (מרד"ק): (לו) ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה, ר"ל בשליחותך ובמצותך כי ידעה שלוהו על זה, ואע"פ שנעיד שלא לוהו על זה הנה יתכן שיאמר כי בדברו עשה זה מפני שאמר לו שירצה לל לאחב ויתן מטר על פני האדמ׳ והי׳ זה בלתי נכון בעודם מחזיקים בדעתם, כי לז יסור מעלירת המטר התועלת לאר בעבודה הי׳, והוא כדי שיזובו מדרכם הרעה, הנה מן ההכרח הי׳ שיעשה תחלה מה שיהי׳ סבה להחזירם למוטב לפי מה שאפשר (מרלנ"ג). ורד"ק אמר
ז"ל

אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֵסַבְתָּ
אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית: (לא) וַתִּפֹּל
אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה
וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־
הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה
לִחֵכָה: (לט) וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ
עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא
הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

דוא, עוּיגער! דער וואַהרע נאָטט ביזט, אונד דוא איהר עט הערצען ביז יעטצט פאָן דיר אַבגעוואַנדעט האַבעסט. (לא) דאַ פּיעל אין פּיער פאָם עוויגען, אונד פערצעהרטע דאַז בראַנראָפּפער אונד דיא העלצער אונד דיא שטיינע אונד דיא ערדע, אונד לעקטע זעלבסט דאַז וואַסער אים נראַבען אויף. (לט) אַלס דאַז פאָלק דיעזעם זאַה, פּיעל עם זעמטל ך אויף זיין אַנגעזיכט ניעדער אונד ריעף: דער עווינע איזט דער וואַהרע נאָטט! דער עווינע איזט דער וואַהרע נאָטט!

הפטרת ויקהל כמנהג הספרדים

(נמלנים ח' סימן ז').

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר: בֶּן־אִשָּׁה
אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא
אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָה
בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ: וַיְצַר
אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד

האחד

ר ש "י

לבסרס לעתיד לבא יחמיון בי חס היוס תעניי: ואתה הסיבות את לבס. נתת להס מקום לסור מאחריך וכיון היה להבין לבסך לגיך. ומדרש אגדה אס לא תעניי לא לגי להיה כופר ואומר אתה הסיבות את לבס וכן אמר משה אס כמות כל האדס ימותון אלה לא לגי כופר ואומר לא ה' שלחני לדבר את התורה והמלות וכן אמר מיכיהו אס שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי: (לט) ה' הוא האלהים. ולא הבעל האלהים:

באור

ז"ל וטעם ובדבר שלא יאמרו מדעתי עשיתי כל מה שעשיתי ומה שאני עושה בכל זמן מדברי הנסים הם דברי בשים לו קשמי', יאס תעניי בחם שירד מן השמים יודע בי כל מה שאני עושה ברצונך ובשתוני בך לאני עושה ע"כ: (לו) ואתה הסבות את לבם אחורנית, הגבין גמו שפי' הרמב"ם ז"ל, מנעת מהם התשובה לרוב פשעם בדי שיקבלו עונשם על דרך ויחזק ה' את לב פרעה, וכן בי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו והדומים להם: (לח) לחכה, דמיון אבילת הלהבה בלשון הלשון המלקק ומלחך את האוכל: (לט) יי הוא האלהים, הבפל לרוב ההתפעלות שנתהוה בלבם על ידי רפיות הנס:

הָאֶחָד וְחוּט שְׁתִּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסַב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי: וּשְׁתֵּי
כְתָרוֹת עָשָׂה לְתֹת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מְצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ
אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת
הַשֵּׁנִית: שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשָׁרוֹת לַכֹּתֶרֶת
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת
הַשֵּׁנִית: וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה
הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתֶרֶת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה
לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: וְהַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשַׁן
בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת: וְהַכֹּתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל
לִלְעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר *שַׂבָּכָה וְהָרִמֹּנִים מָאתַיִם טֻרִים
סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית: וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל
וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד
הַשְּׂמְאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז: וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה
שׁוֹשָׁן וַתִּתֻּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים: וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר
בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל וְסָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ
וְקָוֶה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב: וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ
סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי
טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בְּיִצְקָתוֹ: עָמֹד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר
שְׁלֹשָׁה פְנִים וְצָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פְנִים יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה וְפְנִים נֶגְבָּה
וּשְׁלֹשָׁה פְנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם
בָּיְתָה: וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן
אֶלְפַּיִם בַּת יָכִיל:

*שַׂבָּכָה קרי וָקָו קרי

הפטרת ויקהל כמנהג האשכנזים

(מלכים א' סימן ז') *.

וס"ת מל נו פרשת שקלים מפטירין בן שבע שנים יהואש. וס"ת מל נו פ' פרה מפטירין ויהי דבר ה' וגו' בן אדם.

(א) וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: (ב) עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגָלֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: (ג) וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גְּלֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: (ד) וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרֵה עַל־הַמְּכֹנוֹת: (ה) וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: (ו) וְאֶת־

(א) חירום פֿערפֿערטיגטע פֿערנער דיא אַשטעפֿע, שויפֿעלן אונד בעקקען, אונד היערמיט בעשלאָס ער דיא גאַנצע אַרבייט, וועלכע ער פֿיר דען קעניג שלמה אים טעמפּעל דעס העררן צו מאַכען האַטטע. (ב) (דיעזע מכייט וואַך) צוויי זיילען מיט צוויי קראָנאַרטיגען קנייפֿען דאַרויף, נעכסט דען ביידען לויבווערקען, אום דיא קנייפֿען צו בעדעקקען, (ג) פֿיער הונדערט גראַנאַטאָפֿפֿעל צום לויבווערק, וואָפֿאָן צוויי רייהען נראַנאַטאָפֿפֿעל אויף איין לויבווערק קאָממען, אום דיא קנייפֿען, וועלכע אויף דען זייהלען וואַרען, צו בעדעקקען; (ד) צעהן נעשטעללע אונד צעהן וואַשבעקקען, דיא אויף דיא נעשטעללע רוהעטען; (ה) איין נראָסעס וואַסער־בעהעלטנים אונד צוועלף רינדער, דיא דאַסועלבע טרוגען.

אש־

* הספרדים והאיטליאני מפטירין לותה בסדר פקודי הסירות

ר ש "י

(ג) שני טוריס רמונים. מלה רמונים בטור מכוונים בצורות:

הסירות

באור

(א) הכיורות, הרבה בו הסירות וכן אמר אמר זה ואת הסירות ואת היעים (מלכ"ג), וכן סוף כל"ה (ב' ד' י"ח): ויכל חירם, כפי הנראה ממשמעות המקרא לא עשה חירם למלך רק הכלים מנחושת, ולכן אמר פה ויכל חירם לעשות את המלאכה: (ה) הים, כיור גדול

מחוד

הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מָמְרָט: (ז) בְּכִכַּר
הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה
הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן:
(ח) וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים
מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל
הַנְּחֹשֶׁת: (ט) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֶת
כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֶת
מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר
עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: (י) וְאֶת־
הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ
מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב
סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם
והב האלה קרי

(ו) אַשטעפּפּע, שויפּעלן אונד
בעקקען, אונד אַללע דיעוע
נערעטהע, דיא חירום רעם
קענינע שלמה פּיר דען טעמ־
פּעל מאַכטע, ויאַרען אוים
פּאַליערטעם קופּפּער: (ז) אים
קרייוע רעם ירדן'ס ליעם דער
קענינ זיא אין דער האַהלען
ערדע גיעסען, צווישען סכות
אונד צרתן. (ח) שלמה לעגטע
אַללע דיעוע נעפּעמע וועג
אָהנע זיא פּאַרהער צו וויע־
גען, וועלכעם וועגען דער
גאַר צו גראָסען מענגע קו־
פּפּערס ניכט גוט געשעהען
קאָננטע. (ט) נון ליעם שלמה
אַללע איבריגען נערעטהע,
דיא צום טעמפּעל רעם עווי־
גען נעהאַרטען פּערפּערטיגען;
דען גאָלדענען אַלטאַר, דען
גאָלדענען טיש, וואָרויף דאַז
שויאברראָד לאַג, (י) דיא לוי־
טער פּאָן דענען פּינף צור
רעכטען אונד פּינף צור לינ־
קען פּאָר רעם קאָהר שטאַנ־
דען, אוים פּיינעם געריגענען גאָלדע, זאַממט איהרען גאָלדענען בלומען, לאַמפּען אונד
צוועגע.

ר ש "י

(ו) הסירות. של נחשת לקבל את המזבח: היעים. מגרפות של נחשת שקורין ווי"ל בלע"ז (לקמ"ט בחריוע, טויפּעל, טיפּפּע, עיין מרפק לשון מגיפה כ"ת ד"ם ומ ג ר י פ ה) למשות בהן דשן לתת בתוך הסירות: (ז) יצקם. התיכם והליקם בחבניתם: במעבה האדמה. בעובי גרגיסתן: (ח) וינח שלמה. מלשקול את משקל הכלים האלה מרוב מאד ומדל לספור משקלם: (י) חמש מימין וחמש משמאל. ק"ת לומר חמש מימין הפתח וחמש משמאל הפתח ק"כ מלינו מנורה בלפון והתורה אמרה על ידי המשכן תימנה תלה של משה בחמש חמש מימינה וחמש משמאלה: והפרח. של מנורה: והנרות. נזיכין שמותין בהן השמן והפתילה: והמלקחים. שמרימין בהן את הפתילה מתוך השמן

באור

מלוד לרמלה נו: (ז) במעבה האדמה, חפר בעובי האדמה לורת הדפוסים להתיך כל הכלים האלה, כי מרוב גדלם לא היו יכול לעשות דפוסים בתוכן אחר להם: (ח) וינח שלמה, נחסר במקרא בנית ה', ובעורו הניחם בנית ה'. ואח"כ ספר מרוב הנחושת לא נחקר משקלם, ורב"י ונחסר מפרשים פרשוהו, שלמה הניח ומדל מלשקול הכלים האלה: נין כך ובין כך הכוונה זהה
במלוד

זָהָב: (יח) וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפְּתוּחוֹת לִדְלָתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

צווענגליין: (יח) שאלען, מעס- סער, בעקען, לעפֿעל אונד פֿאננען, אללעס אויס רייִ- נעם גאלדע; יאַ זאנאַר דיא טהיר־אַננעלן, אַם היילינען זאָ- וואהל אַלס אַם אללערהיילינ- סטען, וואַרען פֿאָן נאלד.

הפטרת פקודי כמנהג האשכנזים

(מלכים ח' סימן ז')

ואס חל נו ס' שקלים מפטירין בן שבע שנים. ואס חל נו פרשת פרה מפטירין ויהי הבר ה' וגו' בן ארם. ואס חל נו פרשת החדש מפטירין כה אמר וגו' בראשון באחד לחדש.

(ח) וַתְּשַׁלֵּם כָּל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי דָוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה: (ג) אָז יִקָּהֲלוּ שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת

(ח) אַלס נון דיא נאנצע אַר- בייט, וועלכע דער קעניג שלמה אים טעמפעל דעס עוו- נען אונטערנאַמען האטטע, צו ענדע וואַר, בראַכטע ער ציואמטען אַללעס, וואס זיין פֿאַטער דוד אַן זילבער, אַן גאָלד אונד גערעטהען נע- היילינט האַטטע, אונד לעג- טע זאָלכעס אין דיא שאַטץ- קאַמטער דעס טעמפעלס ניע- דער. (ג) היערויף בעריף שלמה אַללע עלטעסטען ישראל'ס אונד אַללע הייפטער דער שטעמע אונד פֿאַמילי-

נשיאי

ען

רש"י

השמן: (יא) והספות. כלי של מיני זמר הוא וכן מזמרות: והמזרקות. לקבל דם: והכפות. לבזיכי לבונה: והמחתות. לחתות בהן תרומת הדשן וגחלים להוליך ממזבח החיצון למזבח הפנימי להקטיר קטורת: והפתות. מפתחות שמעתי שמפתיחים הם המנעול: לדלתות הבית. שהוא קדש קדשים: לדלתי הבית. שהוא להיכל כל פתחיהן היו זהב:

(א) את קדשי דוד אביו. מה שנשתייר מכסף וזהב שהקדיש אביו. ומדרש אגדה שלח רבה שלמה לחת מלואו הקדש לבנין הבית. ושמעתי מחכמי ישראל שהיו אומרים לפי שהיה יודע שם פי ליקרב כדי שלא יהו החומות אומרים קשה ירחתם שלקחו נקמתם מן הבית שנגנה מן גזילות ונחלות שגזל מהם דוד. ויש אומרים כך אמר שלמה בעת היה נימי אביו שלם שנים שנה

לחר

באור

במלוד פה. ובד"מ נכתב הפסוק הזה בלוטן לחר: (יא) ספות, כמו זמרי הסף: מזמרות, לדעתי לחר שנכתב לכל הכלים התלה פרושו נמו וכרת הזלזלים במזמרות (ישעיה י"ח ה'), ועינינו סניים:

האיתנים

נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־
הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלַ͏ִם לְהַעֲלוֹת
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד
הִיא צִיּוֹן: (ג) וַיְקָהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח
הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי: (ד) וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן:
(ה) וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־
אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ
אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים
וְהַלְוִיִּם: (ו) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־
עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ
לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר
אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב:

ויביאו

ען ישראל'ס שו זיך נאך
ירושלים, אום דיא בונדעס־
לאדע דעם עווינען, אויס
דוד'ס שטאדט, דאז איז
ציון, הערויף צו ברינגען.
(ג) אם מאנאט אתנים, דאז
איז אם זיעבענטען מא־
נאט. פערזאממעלטע זיך נאנץ
ישראל צום קעניג שלמה,
אום דאז לויכהיטטען = פעסט
צו פייערן. (ד) אלס נון דיא
עלטעסטען ישראל'ס אנגע־
קאממען ווארען, הובען דיא
פ־יעסטער דיא לאדע אויף,
(ה) אונד טרוגען זיא הינויף
נאך ירושלים, נעבסט דעם
שטיפטסצעלטע, אונד אללען
הייליגען גערעטהען דיא
דארין ווא־ען, דיעס פער־
ריכטעטען דיא פריעסטער
מיט ביאהילפע דער לוים.
(ו) דער קעניג שלמה אבער,
אונד דיא נאנצע פאן איהם
צוואממען בערופענע נאצי־אן
מיט איהם גינגען פאר דער

לארע איינהער, אונד אפפערטען איינע אונצעהלבארע מענגע פאן רינדערן אונד שא־

ר ש ״ י

לחבר שנה והיה לו לנזכו ההקדמות הללו להחיות בהן עניי ישראל: (ב) נשיאי האבות לבני ישראל על בני ישראל: מעיר דוד. שנתנו עם דוד כשהביאו מבית עובד אדום: (ג) בירח האיתנים. תרגם יונתן בירחא דעתיקיא דקרן לה ירחא קדמאה בחגא וכען הוא שניעאה משניתנה תורה ובתוב בניסן שהוא ראש חדשים נקרא תשרי שניעי: (ה) ואת אהל מועד. שעשה משה וגנזו שלמה משנכנה בית ראשון במו שנגנזו בתוספתא דסוטה: לחבר נשא. לחבר נטה דוד לאהרן: כנפי

ב א ו ר

(ג) האתנים, לדעת המפרשים נקרא החודש השניעי נשם זה, לפי שנו חוספים הפירות והתבואות, והם חיי וחזק האדם, וכן איתנים לשון חזק הוא, ולדעת חז״ל בשבור שנולדו בו האבות, ולדעתי לפי שנו האדמה קשה ואין הזמן לזרוע ולעבוד, ויהי׳ טעמו כטעם נחל איתן וכו׳, ויתורגם לפ״ז (ברחכאתקחט): בחג, הנ׳ נמקיס בשבור, והוא חג הסכות, וע״י פירוש זה יתורץ קושית המפרשים: (ה) הכהנים והלוים, הכהנים לאהרן, והלויס לאהל, רד״ק

(ז) וַיָּבִיאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן
בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־
דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים
אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים: (ח) כִּי
הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־
מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־
הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה:
(ט) וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי
הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר
וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד
הַיּוֹם הַזֶּה: (י) אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי
לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּיחַ שָׁם
מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם: (יא) וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים
מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית

יהוה

(ז) וויבראכטן דיא כהנים דאס ארון דער ברית יהוה אין זיין אורט אין דאס דבֿיר הבית אין דאס אלרהיליגסטע הויז אונטר דיא פליגל דער כרובים: (ח) וואס דיא כרובים ברייטעטן אויס דיא פליגל איבר דעם ארון אונד בעקלטן דאס ארון אונד זיינע שטאנגן פון אובן: (ט) אונד דיא שטאנגן זיינען זא לאנג גיווען דאס מען דיא שפיצן דער שטאנגן האט גיזעהן פור דעם הייליגן אין דער פורדר זייטע פור דעם דבֿיר אבר זיא זיינען נישט גיזעהן ווארדן פון דרויסן אונד זיא זיינען דא גיווען בז אויף דעם היינטיגן טאג: (י) אין דער לאדע ווארן נישט אלס דיא צוויא שטיינערנען טאפלן, ווען משה אם חורב הינין גילעגט, ווען זי דער עוויגע אינען בונד גימאכט מיט דען קינדערן ישראל׳ס, נאך איהרם אויסצוגע אוים מצרים. (יא) ווי נון דיא פריעסטער אוים דעם הייליגטהום ווידער הערוים גינגען, דא ערפילטע דיא וואלקע

ר ש " י

(ז) כנפי הכרובים. מותן שעשה שלמה העומדים על רגליהם בקרקע ופיהן פלוי כרובים של כפורת שעל הארון: (ח) על מקום הארון. מקיר אל קיר כמו שאמר למעלה נעגין: (ט) וירחו ראשי הבדים. כפרוכת שבנגד הפתח נתמת טרקסין יכול יהיו מרקעין בה ויולפין ת"ל ולא ירחו המוכה הא כיצד דוחקין וכולטין כמין שני דדי תאה כענין שנאמר בין שדי ילין (שיר ח' י"ג): (יא) נצאת הכהנים מן הקדש. הכהנים שנשאו הארון בדביר כשילאו שלחה שכינה בהיכל:

באור

(יל"ק ושאר מפרשים): (י) דביר, למעלה פרשה ו"ו פסוק י"ט כתב הרד"ק ושאר מפרשים, הדביר קודש קדשים הוא, וע"ש: (ט) ויאריכו, עצו לותם יותר לכוונים משל משה, כי לכל משה היו' שיעור קודש קדשים עשר אמות וכה עשרים אמות (רלב"ג): (י) אין בארון, לשל ל שכרי לוקות: אשר כרת, שעוכו לשכר שם כרת, להיינו נשוכב שזכר, כלכתיב (דברים ה' ב')

יְהוָה: (יג) וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים
לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־
מָלֵא כְּבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה:
(יג) אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר
לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: (יד) בָּנֹה בָנִיתִי
בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ
עוֹלָמִים: (טו) וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־
פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל
וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: (טז) וַיֹּאמֶר
בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ
מִלֵּא לֵאמֹר: (יז) מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְּעִיר מִכֹּל
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת
שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת
עַל

קע דען גאַנצען טעמפּעל,
(יג) זאָ דאַס דיא פריעסטער
ווענען דער וואָלקע איהר
אַמט נישט פֿערריכטען קאָנ־
טען: דען דיא הערליכקייט
דעס העררן ערפֿיללטע דאַז
גאַנצע הויז. (יג) דאַ שפּראַך
שלמה: עוויגער! דער דוא
פֿערשפּראַכסט אין דיעזער
וואָלקע צו טהראָנען, (יד) דיר
צור וואָהנונג האַבע איך דיר־
זען טעמפּעל געבויעט, גע־
וירמעט צור רעזידענץ אויף
עווינג צייטען. (טו) דאַרויף
וואַנדטע דער קענג זיין אַנ־
געזיכט צום פֿאָלקע, אונד
זענענטע עס, וועהרענד וועל־
כער צייט דיא נאַנצע פֿער־
זאַמלונג ישראל'ס אויפֿגעשט
שטאַנד. (טז) אַלסדאַן שפּראַך
ער: געלאָבט זייא דער עווינג,
דער גאָטט ישראל'ס, דער
דורך זיינע אַללמאַכט אויסגע
ערפֿיללט, וואָס ער מיינעם
פֿאַטער דוד פֿערהייסען האַט,
אונדעם ער שפּראַך: (יז) פֿאָן

דער צייט אָן, דאַ איך מיין פֿאָלק ישראל אוים מצרים צאָג, האַבע איך מיר נאָך
נית איינע שטאַדט אונטער אַללען שטעממען ישראל'ס אויסערוועהלט, אום מיר
דאַועלבסטן אייגען טעמפּעל בויען צו לאַסטען, וואָרויף מיין נאַמע געגאַנגט ווערדע,
[חוכח חויך כיע מייכען [אחן ערקאָהרען, נוך פֿירטטען חיבער מיין פֿאָלק, חיטלט חבער החבע
חיך מיר ירושלים ערוועהלט, דחם מיין כחמע חויך זיא גענעגנט ווערדע], אונד האַבע דוד

ר ש "י

(יג) לז אמר שלמה. כשראה הענן אמר עתה רואה אני שהשכינה שורה בבית שבניתי שהרי כך הבטיח לבא ולשכון בו מתוך ענן וערפל והיכן אמר כי בענן אראה על הכפורת (ויקרא ט"ז ב') כך שנוייה בספרי: (יד) לשבתך עולמים. שמשנאמרה לא הותרו הבמות ולא שרתה שכינה במקום אחר: (טו) אחר דבר בפיו. שיתן לו בן שיבנה בית: ובידו מלא. קיים את דבריו בידו הטובה: (יז) מן היום וגו'. את זו דבר אל דוד אבי:

ב א ו ר

ה' אלהינו כרת עמנו ברית בחורב, שמוסב בהדיא על העשרת הדברות (עיין שם): (יג) ה' אמר, לדעתי נאסר יקם המלטרף, ועשרו אשר אמר וכו' כמו שנאמר כי בענן אראה וגו': (טו) ויברך, פה לא נתכוון הברכה רק מפורשת להלן, ואחר הברכה אמר ברוך ה' אלהי ישראל וגו'. ויש מפרשים את כמו עם, ועשרו ויברך עם העם את ה': (טו) לאמר, מלת לאמר מוסב למעלה על דבר נפיו (מרל"ק): (יז) ואבחר בדוד, כתב הרל"ק למה שהקדים

תרגום אשכנזי

ערקאָהרען, איבער מיין פֿאָלק צו הערשען; (יח) אונד אַלס מיין פֿאטער דוד דאַמאַלס ווילללענם וואַר, דעם נאַמען דעם עווּיגען, דעם נאטטעם ישראל'ס, איינען טעמפעל צו בויען, (יט) איהם, מיינעם פֿאַטער דוד, זאַגען ליעם: דיעזער נעפֿאַסטע פֿאָרזאַטץ מיר אייגען טעמפעל צו בויען, איוט צוויאר זעהר גוט, (כ) נור דוא זאָללסט איהן נאָך ניכט אויספֿיהרען, זאָנדערן דיין זאָהן, דער דיר ווירד נעבאָרען ווערדען, ער ווירד מיר דען טעמפעל בויען! (כא) אונד זאָ איוט נון אויך אַללעם ערפֿיללט, ווּיא דער עווּיגע נעשפּראָכען. איך בין אַן מיינעם פֿאטערס שטאטט נעקאָממען, אונד זיטצע אויף דעם טהראָן ישראל'ס, ווּיא דער עווּיגע פֿערהייסען; האַבע אויך ווירקליך דיעזען טעמפעל, צו עהרען דעם עווּיגען, דעם נאָטטעם ישראל'ס, ערבויעט, (כב) אונד דאַזעלבסט אינען אָרט פֿיר דיא לאָדע אַננעווייזען, אין ווועלכער דער בונד דעם עווּיגען אויפֿבעוואַהרט ווירד, דען ער מיט אונזערן פֿאָהרפֿאַהרען נעמאַכט, אַלס ער זיא אויס דעם לאַנדע מצרים נעפֿיהרט האַט.

הפטרת פקודי

עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ (יח) וַיְהִי עִם־
לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יט) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה
עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי
הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם לְבָבֶךָ׃ (כ) רַק
אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־
בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה
הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ (כא) וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־
דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר וָאָקוּם תַּחַת דָּוִד
אָבִי וָאֵשֵׁב וּ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת
לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
(כב) וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־
שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־
אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃

באור

לא בחרתי בעיר הי' לו לומר ולבחר בירושלים וכו' ע"ש. ובחמת הכותב ספר דברי הימים הצלים את המסרון כי גם נאמר לא בחרתי בעיר וגו' ולא בחרתי באיש להיות נגיד על עמי ישראל, ולבחר בירושלים להיות שמי שם, ולבחר בדוד וגו' (ד"הי ב' ו' ה' ו"ו). וגם בתרגומי הצלמתיו: (כ) היוצא מחלציך, לדעתי בא לאמר לו בנך אשר ילד לך, ולא בנך אשר נולד לך, כי רמז לו על שלמה אשר נולד לו אחר הדברים האלה:

(שמואל א' סימן כ'.)

(ה) וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: (ו) וְשָׁלַשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: (ז) וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים הָהֵמָּה אוֹרֶה לְשָׁלַח־לִי לְמַטָּרָה: (ח) וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ

כצא

(ה) יהונתן זאגט צו איהם (דוד): מארגען, אלם אם נייאמאנדסטאג, ווירסט דוא פערמיסט ווערדען, דא דיינע שטעללע אפען בלייבט; (ו) איבערמארגען נון געהע נאך טיעפער הינאב, ביז דוא אן דען ארט קאממסט, וואו דוא שאן אם טאג יענער בענעבענהייט דיך פערבארגען געהאלטען, אונד ווילע דאזועלבסט בייא דעם שטיינע אזל. (ז) איך ווערדע אן דעסטען זייטע דרייא פייל אבשיעסען, אלם

וואללטע איך מיך אים ציעלטערעפפען איבען, (ח) אונד דען קנאבפען אבשיקקען, אום דיא

פפיו=

ר ש "י

(א) **מחר חדש**. ודבר כל לוכלי שולחן המלך לנוח ביום מועד על השולחן: ונפקדת. לחני יפקדך ויאחל היכן אתה: כי יפקד מושבך. שיהיה מושבך חסר אותה יושב נו וכן תרגם יונתן ותיתבעי קרי יהא בית אסחרותך: ונפקדת. לשון זכרון: כי יפקד. לשון חסרון: (ב) ושלשת. שלשת ימים ואז תרד מאד כלומר לכאחריונ ביום השלישי תרד במקום סתר ותחבא הרבה כי מאז יבקשוך ובאת אל המקום הזה אשר אתה נסתר בו היום שהוא יום מעשה מלחמה וכן תרגם יונתן ביומא דחולקא שלותו היום נסתר כמה שנאמר ויסתר דוד בשדה מיד ויהי החדש מחר: האבן האזל. לחני שהיא לות להולכי דרכים. האזל. ה לחני הדרך וכן תירגם יונתן לחני לחת לחני הלות: (ג) לדה מורה. לא מפיק ה"א ופתרון לדה כמו לדד כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה בדד לוחה לחני לוחה חצים למטרה כדי שלא יזין הנער וזה סימן יהיה לך לניחוש אם לחתה לריך לברוח: (ד) והנה השלח וגומר. ודבר המבקש מן הירוי הולך עד מקום שרוחה שהחץ הולך ולחני יכול לבוין יפה פעמים שהוא

מחטאו

ב א ו ר

(ב) ושלשת, תספור שלשת ימים ואז תרד מאד להחבא יותר במקום סתר מאשר אתה בו בשני הימים הראשונים, כדכתיב ואלחתני ונסתרתי בשדה עד הערב השלישית (ש"א כ' ה'), ולהלן נאמר ויסתר דוד בשדה מיד ויהי החדש מחר, ויונתן ת' תתבעי לחדש, כאלו כתיב תפקד מחר, ולחני נכון לפי ההמשך: ביום המעשה, כלומר יום שהיה מעשה המבוקש שנשנע שאול ליהונתן שלא יומת דוד שהיה שם נסתר דוד בשדה (רד"ק) כנזכר בפרשה י"ט: האבן האזל, לחני שהיא לות להולכי דרכים, וכן ת"י לחני לחת (מרג"י): (ג) צדה, הגדלה שהיה יהונתן עומד מלד החני, והיה מורה החלים משם והלאה, ובזה היה נקל לדוד לשמוע הקריאה לאחר יקרא יהונתן לנערו, ולא כמו שחשבו המפרשים, שהחני היתה המטרה, כי לא היה מן הדחוי כלל לשלוח הנער סמוך למקום המחבא, פן בחפשו החלים יעבור את המקום וירחה את הנסתר ובפרט בשהוא אומר הנה החלים ממך והלאה, שלא הנחן כמו שאמרנו, וטעם לדה בשדה של החני, ואם שחשבו המפיק, הנה אין זה מן הנמנע כידוע למדקדקים. ולדעת קלת המפרשים לדה מורה בטעם תרגה שעיר. ולחינו נחון, כי אין לא יאוה לא יוחה, והרבה לדדים ים, ויונתן לא ת' כלת לדה בלל ובחב תחתיה מלה אחרת, שלחת גירין בקשתך לחצי: לישלח

מְצָא אֶת־הַחֲצֵים אִם־אָמֹר אֹמַר
לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ו מִמְּךָ וְהֵנָּה
קָחֵנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין
דָּבָר חַי־יְהוָה: (ה) וְאִם־כֹּה אֹמַר
לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה
לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: (ו) וְהַדָּבָר
אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאַתָּה הִנֵּה יְהוָה
בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: (ז) וַיִּסָּתֶר
דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב
הַמֶּלֶךְ עַל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל:
(ח) וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ
כְּפַעַם ו בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר
וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד
שאול אל קרי

פֿײַילע וויערער אויפֿצוזוכן. שפּרעכט איך נון צום קנאַפּ־פּען, אונד זאַגט: „דיא פֿײַילע ליעגען יאַ נעהער הייער־הער", זאָ נים דיעם פֿיר איין צײַכן, דאַס דוא קאָמטען קאַננסט, דען דוא ביזט ניכט, אונד האַסט, ביא גאָטט! ניכטס צו פֿירכטען. (ה) שפּרעכט איך אַבער צום קנאַפּפּן אַל־זאָ: „דיא פֿײַילע ליעגען יאַ ווייטער הין", זאָ נעהע, רען דער הערר האַט דיך ענטקאָמטען לאַססען. (ו) אונד דיא זאַכע, דיא וויר מיט איינאַנדער פֿער־אַבערעט האַבען — זיעהע דער עוויגע איזט צייגע צווישען אונז ביידען — בלייבט עוויגליך. (ז) דוד היעלט זיך אַלזאָ אים פֿעלדע פֿערבאָרגען, דער נייאָמאָנדסטאָג קאַם הערבײַ, אונד דער קעניג זעטצטע זיך צום עססען הין. (ח) דער קעניג זעטצטע זיך אויף זיינע גע־וועהנליכע שטעללע אָבען אַן, אַן דער וואַנד; יהונתן בליעב שטעהען, ביז אבנר נעבען שאול

ר ש "י

מחפצו והמן להלן ממנו פעמים שהוא הולך להלן מן המן ומחפצ והנחם הזה יהיה לך: אם תמור תומר לנער וגו' קחנו ובואה. לח תחס בעצמך ממקום מחבואך וקחנו ובוא אלי כי אין לך ליתן כי שלוס לך הקב"ה חפץ שתהא כאן ולא תירח ותפילו שמעתי מלחך רעה: (ה) ואם כה אמר וגו' לך כי שלחך. הקב"ה אומר לך לברוח ולהמלט: (ו) והדבר אשר דברנו. ברית שכרתנו יחד הנה ה' ביני וביניך עד עולם ועד לזרעי ועד: (ח) על מושב הקיר. ברוח המטה אצל הקיר: ויקם יהונתן. עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מיסב אצל אביו שדרכן היה לאכול

ב א ו ר

לי, להנאתי, וכמו שתרגמתי: (ד) קחנו ובואה, פירש הריק"ס, קח זה הסימן ובוא, וכן תרגמתי: ואין דבר, רע וכת"י ולית מדעם נים: (ה) כי שלחך ה', נלומר יש לך להודות לה' שכבר נתן בלבבך העצה הזאת לנסות את לבי, ולהמלט טרם נלחה עליך הרעה מאתו: (ו) והדבר אשר דברנו, דהיינו הברית שכרתנו היא תקוים עד עולם, כן נראה לי שעור הכתוב, ומאמר הנה ה' וגו' שכוונה שכן תקוים עד עולם, ומאמת חוזק ההתפעלות יבוא בלאמצע הדבור בין הנושא והנשוא כעין מאמר מוסגר: הנה ה' וגו', כת"י הא מימרא דה' ביני וביניך סהיד עד עלמא: (ח) ויקם יהונתן, עמד ממקומו לפי שאין דרך הבן להיות מיסב אצל אביו, ודוד היה מיסב בין יהונתן ובין שאול עכשיו שלא בא דוד לא הסיב יהונתן עד שיצא אבנר מלד שאול ואמר כך יצא יהונתן מלד אבנר, ואם תאמר לא יצא כלל הרי הוא אומר להלן ויקם יהונתן מעל השולחן

שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: (ט) וְלֹא־
דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא
כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר
הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: (י) וַיְהִי
מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד
מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי
גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם:
(יא) וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נָשֹׂא
נָשָׂא דָוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם:
(יג) וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־
לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן

בעיניך

שאול פלאַטץ נענאָמען, אַבער
וואָ, דאַס דור'ס שטעללע אָפּ־
פֿען בליעב. (ט) שאול זאָגט
אַן־דיעזעם טאָג ניכט דאָס מיט־
דעסטע היערובער; דען ער
דאַכט, עס איז אים פּיעל־
ליכט אויף אונריינקייט צו־
געשטאָסען, פֿאָן דער ער זיך
נאָך ניכט נעריינגט האָט.
(י) אַלס אַבער אויך אַם מאָר־
גענדען טאָג דאָרוף, אַלס
דעם צווייטען נייאָמאָנדסטאָג־
גע, דור'ס שטעללענאָך אים־
מער אונבעוועטצט בליעב, דאָ
זאָגט שאול צו זיינעם זאָהנע
יהונתן: וואָרום קאָם דער זאָהן
ישי'ס וועדער געסטערן נאָך
הייטע צום מאָהלע? (יא) יהונתן
אַנטוואָרטעטע דעם שאול:
דוד האָט זיך פֿאָן מיר אורלויב
נאָך בית לחם אויסגעבעטען,

(יב) אונד געזאָגט: לאָם מיך דאָך הינרייזען, דען ווייר האָבען איין פֿאַמיליענפֿעסט אין דיעזער שטאָדט, וועלכעם מיר מיין ברודער אַנזאָגען לאָססען, וועז איך נון גנאָדיג אין דיינען אויגען גע־
פֿונ־

ר ש "י

לאכול מסובין על המטות והיה דוד מיושב בין יהונתן ובין שאול ענדזיו שלא נח דוד לא הסיב יהונתן עד ש סב לכנור מלד שאול ולח"כ יסב יהונתן מלד לכנור ולפי תלמר לא יסב כלל הרי הוא לומר ויקם יהונתן מעל השולחן מכלל שיסב: (ט) מקרה הוא. קרי רלה בלתי טהור הוא ועדיין לא טבל לקריו שחילו טבל לקריו חין לריך הערב שמש לחולין: כי לא טהור. זו הוא נתינת טעם לדבר ולפי שחינו טהור לפיכך לא בא אלל יטמא לת הסעודה: (י) ממחרת החדש. ממחרת תילוד הלבנה: השני. ניסן שני לחדש: (יב) והוא צוה לי לחי. גדול הבית לוה

באור

השולחן נחרי לף מכלל שיסב (מרש"י). למנם טעם ויקם יהונתן כאן לינו שעמד ממקומו, כי הלא ידע שדוד לא ינוח אל השולחן, ול"ב למה יסב מתחלה? לאכל הטעם שעמד במקומו על רגליו עד שיסב לכנור, כי כן מלינו לשון ויקם שהוא ענין התמדה בדבר (בלייבען), כמו ויקם שדה עפרון (בראשית כ"ג): וישב אבנר מצד שאול, למנם בלומן שהיה נפקד מקום דוד, וטעם אל, נעבור אלא הי' לים מפסיק בינו ובין שאול, לאכל היה הדיוט ביניהם: (ט) מקרה הוא וגו', כלומר אולי מקרה בלתי טהור קרה לו, כי לא טהור כלומר והוא לא טהור עדיין מלוחה הטומלה: (י) ממחרת החדש השני, ר"ל ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש, ויונתן תרגם ניומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא תניינא (רד"ק), ונראה בדעת יונתן מלכתיב להלן ביום החדש השני, ולא ניום השני לחדש: (יב) והוא צוה לי אחי, כלומ' הדבר הזה שים לנו זבח משפח' בעיר לוה לי לחי כלומ'לוה חלי לחמ'לי, כדי שחנוח שם, וכן וילוו

בְּעֵינֶיךָ אֶמְלְטָה נָּא וְאֵרְאֶה אֶת־
אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן
הַמֶּלֶךְ: (יג) וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת
הַמֹּרְדוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בְחֹר
אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת
עֶרְוַת אִמֶּךָ: (יד) כִּי כָל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה
לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה
שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת
הוּא: (טו) וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל
אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת
מֶה עָשָׂה: (טז) וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן

כי

פֿונדען האָבע, זאָ מעכטע איך
איין וועניג הינאיילען. אונד
מיינע אַנפֿערוואַנדטען בעוו=
לען; דאַהער איזט ער ניכט
צום קעניגליכען טישע געקאָמ=
מען. (יג) דאַ ענטברַאַנטע
דער צאָרן שאול'ס איבער דען
יהונתן, אונד ער זאַגטע צו
איהם: אויסגעאַרטעטער, ווי=
דערשפענסטיגער זאָהן! וויים
איכ'ס דען ניכט, דאַס דוא אַן
דען זאָהן ישי'ס געפֿאַללען פֿינ=
דעסט צו דיינער שאַנדע, אונד
צור שאַנדע דיינער לייבליכען
מוטטער? (יד) וואַהרליך! זאָ
לאַנג דער זאָהן ישי'ס לעבט,
ווירסט וועדער דוא נאָך דיינע
רעגיערונג בעשטעהען קענ=
נען; דאַרום שיקקע נאַך איהם,
אונד שאַפֿע מיר איהן צור
שטעללע, דען ער האַט דען
טאָד פֿערשולדעט. (טו) יהונתן
אַבער ערוויעדערטע זיינעם
פֿאַטער שאול, אונד שפראַך:
וואַרום זאָלל ער שטערבען? וואַס האַט ער דען פֿערברָאַכען? (טז) דאַ וואַרף שאול
דען שפיעס נאַך איהם, אום איהן צו טרעפֿען. יהונתן מערקטע נון, דאַס עס פֿאָן

ווי=

ר. ש. י

לוה לי שלהיה שם והוא לחי לליבה: למלטה. ליסקמולי"ר בלע"ז (מלה נוזנת עמיסער ענטשוויפֿען
הויסווייבען, עיין בנאור החדש לס' שופטים ג' כ"ו ובהמעמר לס' בראשית י"ט י"ז) חלך יוסף לחד
ולכוח: (יג) נעות המרדות. לשון נוע לחזה נעה ונדה יולאנית כחבר תאמר זעוה מן זע כן
תאמר נעוה מן נע והתי"ו מן הדיבוק שהוא דבוק למרדות: המרדות. שהיה רלוים לרדות ולייסר.
ד"ח כשחטפי בני בנימן מבנות שילו שילחו לחול בכרמים היה שחול בייתן ולח רלה לחטיף עד
שנלחה היח עלמה והעיזה פניה ורדפה לחריו: נעות. ע"ם הכרמים והוח גח כמו נעוה לרחתו.

יטופין

באור

לל יוסף לחמר (בראשית ג' ט"ז), פי' שלוו לל שלוחם לחמר ליוסף, וטעם והוח לוה במקום ולוחו
לוה, כטעם ולבח גם הוח במקום ולבח גם לו, שבח היבר במקום הנוטה: אמלטה נא, פי'
ר' יצחי' לחמר ללכת ולחזור: (יג) בן נעות המרדות, בן סמוך לנעות ונעות סמוך למרדות,
וטעם בן כטעם בן מות הוח, וטעם נעות ל' עווי ועקוש, כלומר מצוה מדרך הטוב, דהיינו
שלוחו המרדות שהוח נוהר בנן יפי לוינו הוח מצוה מב' טעמים, ל' במה שהבן מורד בהלב,
ב' שלין לחדם מורד בללונו בי חס להסב המלוכה לעלמו, ולחדבה מלנותו לל תנון כל הימים

לחבר

כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית
אֶת־דָּוִד: (ז) וַיִּקַּח יְהוֹנָתָן מֵעִם
הַשֻּׁלְחָן בְּחָרִי־אַף וְלֹא־אָכַל
בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֳם כִּי נֶעְצַב
אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: (ח) וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה
לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ:
(ט) וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא
אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מוֹרֶה
הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחִצִּי
לְהַעֲבִרוֹ: (י) וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־
מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן
וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר

ויאמר

זי׳נעם פֿאַטער בעש׳אָסטן
זייא, דוד צו טערטלען, (ז) שטאַנד
פֿאלל פֿערדרוסעם פֿאָם טישע
אויף, אונד נאַהם ריוען נאַנצען
צוויטען נייאָמאָנדסטאָג קיינע
שפיזע צו זיך, וויל עם איהם
דוד׳ם וועגען זעהר לייד וואַר,
אונד איהן זיין פֿאַטער זאָ בע־
שימפֿט האטטע. (ח) אַם אַנ־
דערן מאָרגען גינג יהונתן
אויפֿם פֿעלד הינוים נאך דעם
אויפֿגענטהאלטע דוד׳ם הין,
אונד איין קליינער קנאַבע בע־
גלייטעטע איהן. (ט) צו דיעזעם
זאַגטע ער: לויף, האָלע מיר
דיא פֿייל וועלע וויערער, דיא איך
אבשיעסע. דער קנאַפּע ליעף,
אונד ער שאָם דען פֿייל איהם
פֿאָרבייא (י) וויא נון דער קנאַפּ־
פע אַן דיא שטעללע דעם
פֿייל׳עם קאַם, דען יהונתן אב־
גע׳שאָסטן, ריף איהם דיזער
נאַך

רש״י

יטופין נשוהי בחמר ולח מן הצד: (ז) נעצב על דוד. נצטיל דוד: כי הכלימו אביו. נצטיל דוד: (יח) למועד דוד. למועד תצר קבע לו דוד: (י) להעבירו. החלי עבר את הנער:

מחכל

באור

לצר בן יצי חי, וזה שלמר לבשתך, שילמרו עליך שתתה עוזה מעשה שנעון, ולבושת ערות למך שילמרו שוכתם תחת לבוך, ולין לתה בני, וזה שתרגם יונתן בר סרבניתך דמרדותך קשיח: (טו) כי כלה, נגמר הדבר בלב לביו להמית את דוד (רל״ק): (יז) ולא אבל וגו׳, מג׳ סנוח, ל׳ כי נעלב בעבור דוד ובעבור שהכלימו לביו בדבור ובמעשה (מרל״ק): (יח) למועד דוד, רבים פרשו למועד תצר קבע לו דוד, ולימו נתון, כי הוח לתר חליו בערב והוח הלך בנקר, חלח טעם למועד למקום המיועד תצר נסתר שם דוד, ורבים כן: (ט) להעבירו, לתרו הטעם להעביר החצן שהיח המטרה, וזה לימנו נכון, כי חז ירחה בהכרח הנסתר מלחוריה, וכמו שכבר הערנו לעיל, ועוד יש בזה לימו תעמונת, מתחלה לתר מכח את החלים, משמע ברבים ירה, ולח״כ לתר והוח ירה החלי לבון יחיד, ולח״כ ויבוח הנער עד מקום החלי, משמע שהיי שם בלמת, ויהונתן לתר הלח החלי ממך והלחה ולח״כ סוב וילקט את החלים לבון רבים. ולבן נרחה לע״ד שהבינן כך הוח שמתחלה לתר לנערו שירון פעם לתר פעם למלוח את החלים שירה, והנה הוח מורה חלי לחד והנער בן לקחהו, וירה יהונתן מיד עוד חלי לחר להעביר את הנער ממקום החלי הרחשון, ולבן כשבח הנער עד מקום החלי הרחשון ויתר יהונתן הלח החלי ממך והלחה על השני שירה, ויקח הנער את שניהם וינוח לל לדיניו, ולולי שבלשת החלים ירה בזה הלופן זה לתר זה, שיעבור תמיד הלחרון את הרחשון ותמיד כשבח הנער עד

הקודם

הפטרת מחר חדש

וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֻצִי מִמְּךָ וְהָלְאָה:
(כא) וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט
נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֵא אֶל־
אֲדֹנָיו: (כב) וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה
אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר:
(כג) וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־
הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
ג הָבִיא הָעִיר: (כד) הַנַּעַר בָּא וְדָוִד
קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו
אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
וַיִּשְׁקוּ ו אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ
אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל:
(כה) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ
לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ
אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה
יִהְיֶה ו בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין
זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

החצים קרי

תרגום אשכנזי

נאַך, אינד זאַגטע: דער
פֿײַל ליעגט יאָ ווייטער הין;
(כא) אונד ריעף אי֯ם פֿער־
נער נאַך: פֿאָרט! אוילע!
האַלטע דיך ניט אויף. דער
קנאַפּע יהונתן֯ס לאַז דיא
פֿײַלע אויף, אונד קאַם דאַ־
מיט צו זיינעם העררן. (כב) דער
קנאַפּע וואוסטע פֿאָן ניטס,
נור יהונתן אינד דוד וואוסטען
אום דיא זאַכע. (כג) יהונתן
גאַב דעם קנאַפּפען פֿײַל אונר
באָגען, אונד זאַגטע צו איהם:
געהע! ברינגע דיעזעם נאַך
דער שטאַדט. (כד) דער קנאַפּ־
פע גינג, אונד דוד קאַם הינ־
טער דעם שטיינע הערפֿאָר,
פֿיעל אויף זיין אַנגעזיכט צור
ערדע, אונד ביקטע זיך
דרייאַמאַהל. זיא קיסטען
אײנער דען אַנדערן, ווײנטען
אײנער מיט דעם אַנדערן,
בעזאָנדערס אַבער ווײנטע דוד
זעהר. (כה) ענדליך זאַגטע
יהונתן צו איהם: ציעהע אין
פֿריעדען! וואַס ווײר בײדע בײם
נאַמען דעם עווינען בעשוואָ־
רען האַבען, אונד געזאַגט:
גאָטט זייא צווישען מיר
אונד דיר, צווישען מיינען נאַכקאָמען אונד דען דיינען! דאַז בלייבט עווינליך.

ר ש " י

(כד) מאצל הנגב. מסטר מבן לתת לקניל דרומית: עד דוד הגדיל. הרבה לנכות: (כה) לך לשלום. והשבועה תהר נשבענו ה' יהיה עד עליה עד עולם:

באור

הקידם במקום קרא יהונתן הלא וגו'. נזה יתיישבו כל הספוקים על נכון: (כג) כליו, קשתו וחציו (רד"ק): (כד) מאצל הנגב, ת"י מסטר מבן לתת לקניל דרומית, ויהיה ל"נ העיקר חסר מן הכתוב, גם לא ידעתי לכון הטעם למה נכנס לו מלפנין, ואמרתי לפי גלגי, לולי שם הנגב כמו למבן נעבור יבשותו, ע"ד מרן הנגב נתתני, ועניני כמו מאצל האבן: עד דוד הגדיל, לנכות יותר מיהונתן (רש"י ורד"ק): (כה) אשר נשבענו וגו', הוא יהיה עד עולם, וכדלעיל, לפי שהשבועה נתן על השבועה, ולעיל על הברית:

קריאה למפטיר בשבת וראש חדש לט

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־ עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנָיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

הפטרת שבת וראש חדש

(כיצד סימן ס"ו.)

(ח) כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: (ג) וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה ידי

(ח) זאָ שפריכט דער עווינע: דער הימעל איז מיין טהראָן, דיא ערדע מיי= נער פֿיסע שעמעל. וואָצו איי= נען טעמפעל מיר ערבויען? וואָצו איינען אָרט, וואָ מיינע העררליכקייט רוהען זאָלל?

(ג) פֿירוואָהר מיינע מאַכט ער= שוף

רש"י

(א) השמים כסאי. מיני לריך לבית המקדש שלכם: לי זה בית. לאשר הוא כדאי לשכינתי: (ב) ואת כל אלה. השמים והארץ ידי עשתה ואת אשר לימלמתי שכינתי בתוככם בהיותכם נשמעים לי לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אבל עתה אין לי

מפן

באור

(א) השמים כסאי, ע"ד שאמר שלמה הנה השמי' ושמי השמי' לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי, ולא יהיה הוא"ת גוף יושב בנפש, אלא ד"מ כמלך יושב על הכסא ורגליו בארפרף ומלוה על עמו מה יעשו (מרד"ק): אי זה בית אשר תבנו לי, כלומר וכי מצורים אתם שהבית אשר אתם מניחים שם הזבחים שאני שוכן בו ושיכילני הבית כמו שמכיל הגוף, אלא אני לא צויתי על הבית כ"א כדי שיכינו ישראל לבם אלי ויהיה להם מקום מיוחד לבוא שם להתפלל ולהעלות

תרגום אשכנזי

הפטרת שבת ראש חדש

שיף דיעם נראַסע אַלל, דורך מיין נעטטליך וואָרט ענט־ שטאַנדען אַללע וועזען. דאָ־ רום כליקקע איך הולרריך אויף דען דעמוטהם־אַללען נור, דער צערשלאַגנען נע־ מיטהם מיינן אויסשפריך ציט־ טערנד עה־ט. (ג) וויא! היער שלאַטעט מאַן איינען שטיער — דאָרט ווירד אין מענש נעוורנט; אָפּפּערט היער אין שאַאף — בריכט דאָרט איינעם הונדע דאָן נע־ ניק; ווייהט שפייזע־אָפּפּער היער — דאָרט דער זויען בלוט; רייַערט וויהרויך היער — בעטעט דאָרט דען

יְדֵי עָשְׂתָה וַיִּהְיוּ כָּל־אֵלֶּה נְאֻם־ יְהוָה׃ וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ (ג) שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בִּדְרָכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ (ד) גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם וּמְגוּרָתָם אָבִיא

להם

נעטצען אַן? וועהלען ויא זאָ איה־ץ וועגע, האַט אַן זאָלצעם נרייל איהרע זעעלע לוסט? (ד) אָ זאָ וועהלע איך אין פּערהענונג, דער איהרינען גלייך, בריגנ' אונגליק

אי־

ר ש ־י

ממן נכם שהרי שוחט השור הנה לח בעליו ונזלו ממנו לפיכך זוכח השה דומה לפני נעורף לח הכלב והמעלה לח המנחה הרי היח לפני כלם חזיר. והמזכיר לבונה מקטיר לבונה כמו מזכרתה והיתה ללחם לאזכרה: (ג) מברך חון. מברך לותי בתפורת לונם מברך חון מתניר לונם זהו פירוטו ולחון ברכה נופל בתפורה שהיח להקנלת פנים כמו קח נח לח ברכתי עטו לתי ברכה ולקו ללי: גם המה נחרו בדרכיהם. הם תפלים בדרכים הללו הרעים וגם לחי לבחר ולחפזן באעלוליהם ולח תלמר מהו גם. כן דרך לשון עברית לומר שני גמין זה לחלל זה כמו גם נמור גם נתולה גם לי גם לך גם להבה גם שנאה לשון לח ימותו גם הם גם לתם לף כחן גם הם בחרו וגם לחי לבחר: (ד) בתעלוליהם. להתעולל גם לשון כי התעללת בי: ומגורתם. מה שהם

ב א ו ר

הקרנות לעורר לנם לבער המחשבות הרעות ולשרפם בדמות הדבר הנשרף על המזבח, ל"ב לתם לתם עושים הרע וכאים לניתי וזובחים לפני הפסלתם הכוונה ולין לתם עושים בזה רלוני לללת ההיפוך, וזה לתם מבעיסים לותי (מהנ"ל): (ב) ויהיו כל אלה נאם ה', נרלה טעם הכתוב לאמר, הוית כל אלה הדברים הי' נאום ה', כלומרו בדבר ה' שמים נעשו: וחרד על דברי, ממהר ומחתל לעשותו, כמו הנה מרדת אלינו לת כל החרדה הזאת (מ"ב ד' י"ג): (ג) שוחט השור, כלומר הכי זה ירלה לפני לתם על מזבחי יאמר שור, ועל מזבח האלילים זובח גם אדם, ולתם הוא מקריב שה לשמי, ועורף כלב לשם ע"ז, מעלה מנחה על אולחני הטהור ומעלה דם חזיר על במות השקולים, מזכיר לבונה לפני, ומברך און, שם עבודה זרה, על דרך הכתוב, ואון וחרפים הפלר, הנה נזה יחלל שמי כ' פעמים, ת) נמה ניתן כבודי לפסילים, כ) נמה שיחית כוונת הקרבן ויחזוב בלבו לתת לי שומד בהם, כלומר יתן לתלילו: גם המה, מוסב למטה כלומר גם המה בחרו, גם אני לבחר: (ד) בתעלוליהם, להתעולל גם, לשון כי התעללת בי (רש"י), ושעור הכתוב על דרך הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם, וזה הענש הוא מתורגם: ומגורתם, מה שהם יראים ממנו, והוא החרב

והרעב

לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה
דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמְעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע
בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃
(ה) שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים
אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שְׂנֵאֵיכֶם
מְנַדִּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחָתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃
(ו) קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל
קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃
(ז) בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם
יָבוֹא חֶבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃
(ח) מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה

איבער זיא, דאַז לאַנגע זיא געפֿירלטעט; דען אומזאָנסט ריעף איך, קיינער ווילל פֿער־נעהמען, איך ערעטע אום־זאָנסט, ניעמאַנד האָרכט אויף; איממער טהאַטען זיא, ווען מיר מיספֿיעל, ערוועהלטען איממער דאַז, ווען איך פֿער־ווארף. (ה) הערט גאָטטעס אויסשפרוך, דיא איהר זיין וואָרט עהרפֿורכטסאָלל פֿער־עהרט! אייערע ברידער נעה־נען זיך אייערע פֿיינדע, פֿער־שטאָסען אייך אום מיינעס נאָ־מענס ווילללען. אַבער פֿער־העררליכט ווירד דער עוויגע זיין! ווירד זיכטבאַר זיין צו אייער פֿרייד, אונד זיא — טיף בעשעמט! (ו) האָרך, וועלך געטיממעל פֿאָן דער כאלה

שטאַדט? וואַם האַללט פֿאָם טעמפּעל וויעדער? יאַ! עס איזט דעס עוויגען שטיממע, ער פֿערנילט זיינען פֿיינדען! — (ז) זיא אַבער (ציון) קוים האַט זיא וועהען — אונד זיא געבעהרט; אָהנע געבורטסעמפּפֿינדונג — גענעזעט זיא מאַנלי־כער קינדער. (ח) וועסטען אָהר האַט עס פֿערנאָממען? וועסטען אויגע האַט עס געזעהען? וואור־

ר ש "י

שהם יראים: יען קראתי. שמעו שמוע ושובו אלי: ואין עונה. לומר שמעתי: (ה) החרדי' אל דברו. הלדיקים הממהרים בחרדה להתקרב אל דבריו: אמרו אחיכם. פושעי ישראל הנזכרים למעלה: שונאיכם מנדיכם. החומרים קרב אליך אל תגש בי. ד"ק אמרו אחיכם בני עמו מנדיכם לשר אמרו לכם סורו טמא: למען שמי יכבד ה'. בגדולתנו הקב"ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם: ונראה בשמחתכם והם יבושו. הנביא לומר אחר לא כן הוא כדבריהם כי בשמחתכם נראה והם יבושו. למה: (ו) כי כל שאון שלהם בא לפני הקב"ה ממה שעשו בעירו וקול יולא מהיכלו ומקטרג על מחריבו ואחרי כן קול ה' משלם גמול לאויביו: (ז) בטרם תחיל. ליון חיל היולדת ילדה את בניה כלומר יתקבלו בניה לתוכה בשר היתה שוממה מהם ושכולה והרי הוא נאילו ילדתן עכשיו בלא חבלי יולדה כי כל האומות יביאום לתוכה: והמליטה זכר.

כל

ב א ו ר

והרעב, מלשון ויגר מואב: (ה) אמרו וגו', שעור הכתוב לפעתי כך הוא, הנה אמרו אחיכם שהם שונאיכם ומרחיקים אתכם למען שמי, ע"ד הכתוב כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מ"ד כ"ג), אמנם תבוא את שיכבד ה' בגלוי ונראה לכל בשמחתכם והם יבושו לז: (ו) קול שאון, בתוני הנביא בהלו כבר בזה את הישועה הזאת: (ז) בטרם תחיל, ליון חיל היולדת ילדה את בניה כלומר יתקבלו לתוכה אחר היתה שוממה מהם ושכולה, והרי היא כאלו יולדתן עכשיו בלא חבלי יולדה, כי כל האומות יביאום לתוכה (רמ"י): והמליטה, כל יכולת דבר בלוע קרוי המלטה

תרגום אשכנזי

הפטרת שבת ראש חדש

כְּאִלֶּה הֵיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד
אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה
גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: (ט) הַאֲנִי
אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה
אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר
אֱלֹהָיִךְ: (י) שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם
וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ
מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ:
(יא) לְמַעַן תֵּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד
תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֻצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ: (יב) כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה
הִנְנִי נוֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם
וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם
עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם

חשעשעו

ווארד איין לאַנד יע נע־
ציינט אין איינעם טאָג? איזט
יע איין פֿאָלק מיט איינעם
מאַהלע ענטשטאַנדען? אַבער
ציון, אָהנע שמערצען ברינגט
קינדער זיא הערפֿאָר. (ט) וויא!
איך פֿיהרטע זיא צום ענטבין־
דונגסשטוהל, אונד זיא זאָלל־
טע ניט נעבעהרען? שפריכט
דער עווינע; איך בעשטימ־
טע זיא צום קינדערציינען,
אונד העמטע דיא נעבורט?
שפריכט דיין גאָטט. (י) פֿרוי־
עט אייך איטצט מיט ירושלים,
פֿראָהלאָקט מיט איהר, דיא
איהר זיא ליעבט! נעהמט אַנ־
טהייל אַן איהרער וואָננע,
דיא איהר זיא זאָנסט בעטרוי־
ערט! (יא) נעהערט אייך אין
גאַנצער פֿילע פֿאָן דיעזער
ט־אָסטאָללען ברוסט, גע־
ניעסט גאַנץ דער זעליגקייט
דער וויעדערגלענצענדען וויר־

ל

רע; (יב) רען זעהט! זאָ שפריכט דער עווינע: איך לייטע נליקזעלינקייט וויא אייגען באַך נאַך
דיעזער שטאַדט, וויא איבערשוועללענדען שטראָם, דער פֿעלקער רייכטהום הין, דאַס
אייער וויא דער גענוס, אויף דען אַרמען זאָללט איהר ראָרט געטראַגען ווערדען, זאַנפֿט גע־
וויעגט

ר ש "י

כל יכולת דבר בלוע קרוי המלטה. והמליטה לשון קומלי"ר בלע"ז (מלה נוספת עיין בהפטרת
מהר מדם פסוק י"ב): (ח) היוחל ארץ ביום אחד. היכן מיל ליולדה לילד מלת ארץ בניס
ביום אחד: (ט) האני אשביר ולא אוליד. האני אניח את התאנה על המשבר ולא אפתח
רחמה להוליד עוברה כלומר שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור והלא אני המוליד את כל
היולדת ועכשיו שמא עצרתי בתמיה: (יא) מנד. ל' שדים: תמולו. שמוליי"ר בלע"ז. (זוסע"ר,
שוויסזויגען, חיינזויגען): מזיז כבודה. מבנוד גדול הזז וממשם לבוש לנו. זיז לישמוביימנ"ט
בלע"ז (עיין למטה בבאור): (יב) ובנחל שוטף. לשון נוטה אליה כבוד גוים: על כד.

על

באור

(הג"ל): (ח) היוחל ארץ, היכון מיל ליולדת לילד מלות ארץ בניס ביום אחד (הג"ל): כי
חלה, כמעט שחלה גם ילדה: (ט) האני אשביר ולא אוליד, כלומר שמא אתחיל בדבר ולא
אוכל לגמור (הג"ל): (י) שמחו את ירושלים, עם ירושלים, ולולי כן היה הפ"פ נקודה פת"ח,
והעד שיהו אתה: (יא) משד, כמו ושוד מלכים תינקי, והוא כמו שד נפת"ח, ועל ד"מ ר"ל תענוג
(רד"ק): חמוצו, מפעלי הכפל, ועשם מליצה כפל ענין של תינקו נמדרגה יתירה מעט: מויז
בבודה, מבנוד גדול הזז וממשם לבוש לה: ויז, לישמוביימנ"ט בלע"ז רס"י, ל"ל (עוספעחינג,
ובל"ח

תְּשָׁעֲשָׁעוּ: (יג) כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ
תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אֲנֹכִי אֲנַחֲמְכֶם
וּבִירוּשָׁלַ͏ִם תְּנֻחָמוּ: (יד) וּרְאִיתֶם
וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וַעֲצָמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִּפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־
עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו: (טו) כִּי־
הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה
מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ
וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: (טז) כִּי בָאֵשׁ
יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־
בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה:
(יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים

אל

חרגום אשכנזי מא

וויענט וויא אויף מיטטערלי־
כעם שאָסט. (יג) פֿירוואַהר!
וויא איינע מוטטער איהרען
זאָהן טרעסטעט, זאָ טרעסטע
איך אייך, יאַ אין ירושלים
זאָלט טראָסט איהר פֿינדען.
(יד) איהר זאָלט עס איננע
ווערדען, וויא פֿרייד עייער
הערץ ערפֿילט, וויא יעדע
קראַפֿט גלייך צוֹאַרטעם גרא־
וע אויפֿס נייע בליהט, זאָ ווירד
גאָטטעס מאַכט אַן זיינען
קנעכטען, זיין גרים אַן זיינען
פֿיינדען אָפֿפֿענבאַר. (טו) זעהט,
וויא דער עווינע אין פֿלאַממען־
דעם פֿייער ערשיינט, זיין
פֿראַטוואָגען אין דיסטערן
וועטטערוואָלקען, אַללעס
הויכט דעם צאָרנעם גלוטה,
זיין שעלטען קינדען ליכט
פֿלאַממען אַן. (טז) יאַ דער עווינע ריכטעט דורכם פֿייער, ריכטעט דורכם שווערדט אַללע
וועזען — דער נאָטט גערִיכטעטען זינד פֿיעלע. (יז) יענע, דיא הייליגקייט ערהייכלען, מיט
פֿער־

ר ש "י

על נדי לומניכס. על ניסטין: תשעשעו. תהיו משועשעים כדרך שמשעשעין את התינוק ליטבניי"ר בלע"ז. (וזה פעל נופל בל"ל עסבאַנקיער, ערגעטצלען, בעלוסטיגען, קורלוויל מאַכען, ועיין בהמעמר לס' במדבר י"ל מ', ועיין בגלוסי לס' יעפי'): (יד) ונודעה יד ה'. בעזותו נקמותיו ונוקמותיו ידעו עבדיו את כח גבורת ידו: (טו) בלהבי אש. בחמת לב יבא על הרשעים: להשיב. לגריו בחימה את חמתו: (טו) כי באש. של גיהנם ה' נשפט עם כריו ולפי שהוא בעל דין ודיין נופל בו לשון נשפט אחר הוא טוען טענותיו למלות עונס ופשעם וכן ונשפטתי אתו. הנני נשפט לותך לשון וויכוח הוא דורבניי"ר בלע"ז (וזהו דיסקערנע"ר מונטערטיידען, בעטטיאטען, מורטהיילען, ועיין בהמעמר לס' שמות כ"ח ט"ו, ועיין יעפי' ט"ז ג'). ופשוטו כי בלהב ה' וחרבו נשפט כל בשר וכן רבים מסורסים במקרות: (יו) המתקדשים. המזדמנים לני ולתה נלך ליוס פלוני לעבוד עבודת אלילים

באור

ובל"ל בעוועגונג), וכענין הזה הוא מתורגם: (יב) חשעשעו, תהיו משועשעים כדרך שמשעשעין את התינוק, ליטבנייר בלע"ז (רש"י), ל"ל (עסבאַנקיער) ובל"ל (מונטער מאַכען) ומתורגם (זאָגפֿט וויעגען) כפי ענין השעשוע ההוא על הנרכים: (יד) ועצמותיכם כדשא תפרחנה, היפך ורוח נכאה תיבש גרס, כי כמו שהלשון והיגון יבשו עלמותיכם נגלות, כן כשתשוב לירושלים השמחה והשעון יפריחו עלמותיכם (רד"ק): את עבדיו, עם עבדיו שתהי' יד ה' עמהם לטובה ועם לויכיו לרעה (הל"ל): (טו) להשיב, פי' הריק"ס להבעיר מן שביב לא, והוא על משקל להקל כל נכבדי ארץ, ואם זה במירק וזה בניקי לאד הוא כנודע למדקדקים: (טו) נשפט, נפעל עומד, כטעם ונשפטתי אתו נדבר ובדם דיחזקאל, ועניני שיכנס עמו במשפט, וכן נלחום נלחמתי: (יו) המחקדשים, מרחיק עלמן מקדושים והם עמלים, כן הוא הענין בהתפעל, כמו והתנהך בלבבו, מתנבל ומסר לאם (רד"ק): והמטהרים, לינו מתטהרים, כי הוא ג"כ מבנין

הפטרת שבת ראש חרש

אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אֶחָד בַּתָּוֶךְ
אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃
(יח) וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם
בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃
(יט) וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ
פּוּל וְלוּד מְשְׁכֵי קֶשֶׁת תּוּבַל וְיָוָן
הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי
וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃
(כ) וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־
הַגּוֹיִם ו מִנְחָה ו לַיהוָה בַּסּוּסִים

אחת קרי וברכב

תרגום אשכנזי

פֿערשטעללטער ריינהייט אין געריכטען שליכֿען, דאָרט אין איהרער מיטטע (רעם אונ־ווועזען) צו פֿרעהנען, יענע, דיא אם פֿלייש דער זויא, אַן גרייעל. אַן מייזע איהרע ליסטע בישען, אַללע זאַללען זיא פֿער־געהען, שפריכֿט דער עוויגע.
(יח) איך דער טהאַט אונד גערַאַנקע דורכֿשויעט, (פֿער־קינדע), עס איזט צייט פֿעלקער אונד נאַציאָנען צו זאַממעלן, דאַם זיא קאָממען, אונד דיא מאַיעסטעט ערקענענ(יט)איך מאַכֿע זיא דורך צייכֿען קענענט־לך — פֿאַן דען עררעטטעטען אונטער איהנען זענדע איך צו דען פֿעלקערן נאַך תרשיש, פול אונד לוד — דען באָגענ־שיטצען, נאַך תובל אונד יון, נאַך דען פֿערנסטען קיסטען, דיא פֿאַן מיינעם רופֿע ניע גע־הערט, ניע דיא מאַיעסטעט נעשויעט, דאַם זיא מיינע הערליכֿקייט ; יענען נאַציאָנען פֿערקינדען. (כ) אוים אַללען פֿעלקערשטעממען פֿיהרען זיא דאַן אייערע ברידער הער — איינע אָפּפֿערגאַבע דעם עוויגען ! — אוף רָאס אונד וואַגען

ר ש " י

פלוגות: אל הגנות. מזורעין שם ירק ושם היו מעמידין ע"ז: אחר אחד, כמה שתרגם יונתן סיעה אחר סיעה מתקדשים ומטהרים לענוד סיעה אחר שגמרה קנירתה את ענודתה: בתוך. בחמלע הגינה כך היה דרכם להעמידה: (יח) ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם באה וגומר. ואנכי מה עלי לעשות מעשיהם ומחשבותיהם באה אלי ויש תזקיקי לקבץ את כל הגויים ולהודיע מעשיהם הגל ומחשבותם שהם מוזנין למען שמי יכבד ה' יבינו שהוא שקר והיכן הוא אותו קיבון הוא החסיף שנתן זכריה וחספתי את כל הגוים אל ירושלים: ורחו את כבודי. בהלחמי בהם במכת המק בשרו ועיניו ולשונו: (יט) ושמתי בהם אות וגו'. פליטים יגלו מן המלחמה ואני אשלחם כדי ליתן לבשר רחו במלחמה ותף בחוסם פליטים אחז' אחת מן האותות שנידונו מצריים בהם כדי להודיע לרחוקים במגפה זו נגפו הבונאים על ירושלים: ובכבים

ב א ו ר

פתפעל, ש"ש רחים עמים טהורים ותמים, שהם מטהרים גופותם ורוחותם עמם תמיד, והם טמאים במעשיהם הרעים ומטונפים (הנ"ל): אחר אחת בתוך, אחר אחת החגרות בתוך הגן (מהנ"ל): החויר והשקץ והעכבר, אשר הוקרבו לאלילים: (יח) ואנכי וגו', מקרא קצר

וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפָּרָדִים ׀ וּבִכְרָכוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם
אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר
בֵּית יְהוָה: (כא) וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה:
(כב) כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ ש
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים
לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם
וְשִׁמְכֶם: (כג) וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ
בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא
כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר
יְהוָה: (כד) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי
האנשים

נען, אין ענפֿמען, אויף מול־
טהירען אונר דראָממעראַרען,
הין צו מיינעם הייליגען בערגע,
נאַך ירושלים, שפריכט דער
עוויגע. — זאָ ברענגטען דיא
קינדער ישראל'ס פֿאָרמאַהלם
אָפּפֿערגאַבען אין אונענטווי־
העטען גע‍ֿעפֿעסען דעם עוויגען
דאַר. — (כא) אונד אויך פֿאָן
דיעזען וועהלע איך אוים, זאָ
פריעסטער אַלם לעוויטע,
שפריכט דער עוויגע; (כב) דען
וויא דער הימעל איממער
נייא אונד דיא ערדע איממער
נייא, נאַ‍ֿדעם איך זיא ערשאַ‍ֿ־
פֿען, פֿאָר מיר דויערן, שפריכט
דער עוויגע, זאָ דויערט אייער
שטאַם אונד אייער נאַמע אימ־
מער פֿאָרט. (כג) מיט יערעם
זיך ערנייענדען מאָנדע, מיט
יערעם וויעדערקעהרענדען רו־
העטאָג ערשיינען אַללע וועי־

ען, מיך אַנצובעטען, שפריכט דער עוויגע. (כד) זיא נעהען דאַן, אונד בעטראַ‍ֿטען דיא לייכ־
נאַ־

ר ש " י

(כ) ובצבים. הם עגלות מטוקסות בחיות ואהל ודומה לו בב עגלות לב: וכרכרות. נסיר מזחקים ומכרכרים כמו ודוד מכרכר. טריפי"ר בלע"ז (בל"ח טפריינגען, ועין מרפח לשון עירובין כ"ח ח' ד"ה מעשם). ומנחם פירשו ל' כבד כמו שלחו כר מובל לרן: כאשר יביאו. מימה נכלי טהור לרלון כן יביאו את לחיכם למנחת רצון: (בא) וגם מהם אקח לכהנים ללויס. מן הגויס המביאים אותס ומן המובאים אקח בהנים ולויס שמטמעים עתה בגויס מחמת אונס ולבני גלויים הכהנים והלויס שנהס ואכרור אותן מתוכן ויהיו שמשין לבני אמר ה' והיכן אמר הנסתרות לה' אלהינו כך מפורש בגמרא תהלים:

תולעתם

באור

קלר ושעור הכתוב לאכי אחר ידעתי כל מעשיהם ומחשבותיהם הנני אומר כי בזה את לקבץ וגו', וכת"י וקדמי גלן עובדיהן ועשתויהן עתידנא לכנשא וגו': (ב) ובצבים, מלשון בב עגלות לב, והם כלים מחוברים מעצים שונאים בהם בני אדם ועושים אותה מבפנים בבגדים נאים (רד"ק): ובכרכרות, הם הגמלים או אחר בהמה שהם קלים בהליכתם עד שמרוב מרוצתם ידמו שהם מרקדים, לפיכך נקראו כרכרות, כמו ודוד מכרכר (הג"ל): (בא) וגם מהם, מאותן הגויס המביאים זכר יקח לכהנים וללויס, כי בלס יהיו קדושים לה', וזה שקראם לעיל בלי טהור, ודמה בני ישראל המובאים בידי חלו הגויס לה', כמנחה שהביאו בני ישראל לפניס בכלי טהור, ומאחר המשל הזה הוא כעין מאמר מוסגר: (כב) השמים החדשים והארץ החדשה, קראס חדשים כי הס עומדים בחדושס ולא יבלו כמו שהיו ביום שנבראו בן הס היום (רד"ק): (כג) מדי חדש בחדשו, כמו מקדם לחדש, ומלת די מורה על התמדת הדבר בלא הפסק (הג"ל):

תרנום אשכנוי

נאַמע יענער אַבטרינינען מענ־
שען, דערען וואורם ניט ער־
שטירבט, דערען פֿייער ניט
ערלישט, איין ש׳יואל יעדעם
שטערבליכען!

הפטרת שבת ראש חדש

הָאֲנָשִׁים הַפְּשִׁעִים בִּי כִּי תְוֹלַעְתָּם
לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ
דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר
לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

קריאה למפטיר בשבת פרשת שקלים

ואם חל ראש חדש אדר (ונשנת עבור ר"ח אדר השני) בשבת, קורין לאחרון גם"ת
מנים-וביום השבת ובראשי חדשיכם לעיל קף לט ולמפטיר קורין גם"ת שליחית פרשה זאת

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם
וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם: זֶה וְיִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־
הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל
מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: הָעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה
וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה
לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם:

הפטרת פרשת שקלים

(מלכים ב׳ סימן י"ב).

הספרדים מתחילין כאן

וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם
לִהְיוֹת לָעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם: (ג) וַיָּבֹאוּ כָל־עַם

הארץ

ר ש "י

(כד) תולעתם. רמה האוכלת את נבלה: ודאון. בגיהנם: דראון. לשון בזיון ויונתן תרגם כמין שתי תיבות די רחיי' עד דיימרון עליהון לדיקיא מיסת חזיתי:

באור

(כד) חולעתם, רמה האוכלת את נבלה (רש"י): דראון, ענין מאוס, וכן לדראון עולם (רד"ק): לכל בשר, תצר יבואו להשתחות לפני ה', כמו שזכר בספוק הקודם:

הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצוּהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ
הֵיטֵב וְאֶת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן
פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה: וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי
וְאֶת־הָרָצִים וְאֶת כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיּוֹרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה
וַיָּבֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים:
וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ
בַּחֶרֶב בֵּית *הַמֶּלֶךְ: מְזֻבְּחוֹתָיו קרי הַמֶּלֶךְ קרי

נפרשה ונחזרנו מתחילין כאן

(ו) בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ:
(ז) בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ
יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ
בִּירוּשָׁלָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר
שָׁבַע: (ג) וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה כֹּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ
יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן: (ד) רַק הַבָּמוֹת
לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים
וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת: (ה) וַיֹּאמֶר
יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף
הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבָא בֵּית־יְהוָה
כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת

(ו) זיבען יאָהרע וואָר יהואש אַלט, אַלס ער צור רע־ גיערונג קאָם. (ז) (וועלכעס וואָר אים זיבענטען רעגיע־ רונגסיאָהרע דעס יהוא) אונד רעגיערטע פֿיערציג יאָהרע צו ירושלים; זי נע מוטטער היעס צביה, אונד וואָר אוים באר שבע. (ג) יהואש טהאט אַללעס, וואָס אין דען אויגען דעס עוויגען געפֿעלליג וואָר, זא לאַנג ער פֿאָן דעם פריע־ סטער יהוירע אונטערריכט ער־ היעלט. (ד) נור וואורדען דיא העהען ניכט אַבגעשאַפֿפט, אונד דאָו פֿאָלק אָפּפֿערטע אונד רי כערטע אויף רענועל־ בען. (ה) יהואש שפראַך צו דען פריעסטערן: אַללע נע־ הייליגטען געלדער, דיא אין

ערכו

דען טעמפעל געבראַכט וועדרען, קאָפּף־ געלדער זאָוואָהל אַלס שאַטצונגם־ געלדער,

ויא

ר ש " י

(ג) כל ימיו אשר הורהו יהוידע. לפי מסמת יהוידע לז נלו שרי יהודה להשתחות למלך ועשתה חלוה למרו לו הנכנס לבית הקדשי הקדשים שנה אחת מסוכן למות ואחה נחלשת נו שם שנים בדאי אחה להיות חלוה לז שמע המלך אליהם נד"ה: (ה) כסף עובר איש כסף נפשות ערכו. שני כספים יש כאן כסף עובר הוא כסף השקלים שנכל שנה הנאמר נו כל

ב א ו ר

(ג) כל ימיו אשר הורהו, כלומר כל זמן שיהוידע הי' חי, וכן כתוב בדברי הימים כל ימי יהוידע הכהן (רל"ק), וכן כתב רש"י ורלב"ג, לפי הנראה לומר מקבמת לפירוש זה: (ה) כל כסף הקדשים, נתחלה כלל הכל ואחר כך פרט, והוא כסף עובר, כסף ערך,

עֶרְכּוֹ כֶּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל
לֵב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃
(ו) יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת
מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת
לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בֶּדֶק׃
(ז) וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה
לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים
אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ (ח) וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ
יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם
מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה
אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם
כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ (ט) וַיֵּאָתוּ
הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קַחַת־כֶּסֶף מֵאֵת
הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת׃ (י) וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן
אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֶב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן
אֹתוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ בִּימִין בְּבוֹא־
מִימִין קרי
איש

וויא אויך דאַויעניגע, וואַס
אויך יערער פֿרייאווילליג דאַר־
ברינגען ווירד, (ו) זאָללען דיא
פריעסטער, יערער פֿאַן זיי־
נעם בעקאַננטען, אַן זיך נעה־
מען אונר דאַפֿיר אַללעס,
וואַס שאַדהאַפֿט אים טעס־
פֿעל איזט אויסבעסערן,
וואַס עס אויך זייא. (ז) אַלס
אַבער אים דרייא אונר צוואַנ־
ציגסטען יאַהרע דעס קעניגס
יהואש דיא פריעסטער דאַז
שאַדהאַפֿטע נאָך ניכט פֿער־
בעסערט האַטטען, (ח) ליעס
דער קעניג דען אָבער־
פריעסטער יהוידע אונר דיא
אַנדערן פריעסטער רופֿען,
אונר שפּראַך צו איהנען: וואַ־
רום בעסערעט איהר דאַז
שאַדהאַפֿטע אים טעמפּעל
ניכט? איהר זאָללט אַלזאָ
פֿאַן נון אַן קיין געלד מעהר
פֿאַן אייערען בעקאַננטען אַן
אי׳ך נעהמען, זאָנדערן עס
גלייך צור פֿערבעסערונג דעס
טעמפּעלס פֿערוועגדען. (ט) דיא
פריעסטער אַבער ענטשלאָ־
סען זיך וועדער גאַלר פֿאַן דעס
פֿאָלקע אין עמפּפֿאַנג צו נעה־
מען, נאָך דיא פֿערבעסערונג אים טעמפּעל צו בעזאָרגען. (י) דאַהער ליעס דער
אָבערפריעסטער יהוידע אייגע לאַדע פֿערפֿערטיגען, מאַכטע אים דעקעל אייגע עפֿ־
נונג, אונדר שטעללטע זיא, נעבען דען אַלטאַר צור רעכטען וויטע דעס אייננאַננס,
אונד

ר ש "י

העונר על הפקודים וחיים שיתנדב ערך נפשו החומר ערכי עלי: כל כסף יעלה. כגון
החומר הרי עלי מנה לבדק הבית: (ו) יקחו להם הכהנים. שיהיה שלהם והם יקבלו עליהם
לחזק את בדק הבית משלהם: מאת מכרו. מאת מכיריו הרגיל אצלו: בדק. נקיעה וסדק
בחומה: (ח) ועתה אל תקחו כסף. עוד ואל תחזקו הבית משלכם: כי לבדק הבית תתנוהו. אם
פחות יפחות ואם יותיר יותיר: (י) לנכל המזבח. בעזרה: מימין בניאת הפתחים:

ב א ו ר

וכסף נדבה, כך משמעות ופשט המקרא, ואחר להם המלך שהכהנים יקחו להם כל הכסף
הזה יהי' כך או מעט, ותמורת זאת יחזקו מכספם בדק הבית: (ח) כי לבדק חבית, פשוטו

הפטרת פרשת שקלים

אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה
הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־
הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: (יח) וַיְהִי
כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן
וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וַיָּצְרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בֵּית־יְהוָה: (יט) וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף
הַמְתֻכָּן עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה
הַפְּקֻדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ
לְחֹרְשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית
יְהוָה: (כ) וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן
וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק
אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־
יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה: (כא) אַךְ
לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף
מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־
כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כֶסֶף מִן־הַכֶּסֶף

ידי קרי הַמְפֻקָּדִים קרי המובא

תרגום אשכנזי מד

אונד דיאיעניגען פריעסטער,
וועלכע דיא טהיר = וואכע
האטטען, וואר פאן אללעם
געברעכטע געלד אין דיא
לאדע. (יח) וועז זיא נון מערק=
טען, דאס פיעל געלד אין
דער לאדע וואר, דא קאם
דער קעניגליכע שרייבער, אונד
דער אבערפריעסטער, צעהל=
טען דאז פארגעפונדענע געלד,
באנדען עס (הין כיטטען) איין,
(יט) אונד איבערגאבען עס
דען געשעפטס=פערוואלטערן,
דיא דיא אויפזיכט איבער דען
טעמפעל האטטען אונד דיעוע
צאהלטען עס דען אים טעמ=
פעל ארבייטענדען ציממער=
לייטען, בויליטען, (יג) מוי=
עררען, אונד שטיינהויערן,
קויפטען אויך דאז הולץ
אונד געהויענע שטיינע, דאז
שאדהאפטע אים טעמפעל צו
בעסערן, ארער וואנדטען
עם זאנסט צור ערהאלטונג
דעם טעמפעלס אן. (יד) אבער
דיא זילבערנען שאלען, מעס=
סער, בעקען, טראמפעטען
ארער זאנסט זילבערנע אונד
גאלדענע גערעטהע וואורדען
פאן

ר ש "י.

שומרי הסף. כיפי העזרה הממונים על מפתחות העזרה שהרי תרגמו יונתן למרכלי והלמרכלי' שנעה היו לשנעה שערי העזרה נתוספתא דשקלים: (יא) ויהי. מיום אל יום כילותם כי רב הכסף ויעל סופר המלך וגומר: (יב) ונתנו את הכסף המתוכן. היו נותנין לתוכן הכסף המנוי לאחר שהוליאוהו מן התרון ושקלוהו ומנוהו היו נותנים לתוכו על ידי הגזברין הממונים על עושי המלאכה: המתוכן. ל' מניין כמו ותוכן לבניס תתנו: המופקדים. הממונים: ושליחותו. לשון הולכה לשכור חרשי העץ: ולבונים. הם לטרכלין חורשי האבן שחניותיהם עושים על פיהם רחבי החומות: (יג) ולגודרים. נוטי החומה תלמידי הארובלין ולחוצבי האבן מן ההר: (יד) ספות נסף מזמרות. הם כלי שיר:

באור

אל מקיש לך הוא, המלך אמר להם אתם לקחתם עד עתה הכסף ותתנוהו בגזברותיכם, ומעתה אל תתנו בגזברותיכם, כי אם תחזקו ממנו את בדק הבית. אבל הכהנים לא רצו זאת כי אם גמרו והתקינו שלא יהי' יתר נעשה זה, ולכך לקח הכהן הגדול ארון לחד וכו':

תרגום אשכנזי

הפטרת פרשת שקלים

הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה׃ (טו) כִּי־לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה יְתֻנָּחוּ וְחִזְּקוּ בּוֹ אֶת־
בֵּית יְהוָה׃ (טז) וְלֹא יֵחָשְׁבוּ אֶת־
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף
עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה
כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים׃ (יז) כֶּסֶף
אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית
יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃

פֵּאן דיעזעם איינגעבראַכטען געלדע ניט פֵּערפֵּערטיגט; (טו) זאָנדערן מאַן גאַב אַל־לעם דען אַרבייטסלייטען וועל־כע דען טעמפעל רַאמיט וויע־דער אין שטאַנד זעטצטען. (טז) אויך וואורדע פֵּאן דען מענערן, דורך וועלכע רַאז געלד דען אַרבייטערן אויס־געצאַהלט וואורדע, קיינע רעכ־נונג אַבגעפֵּארדערט, דען מאַן וואוסטע, רַאס זיא מיט רער־לִיכקייט צו ווערקע גינגען. (יז) רַאז געלד פֵּאן שולד־אונד זינדענאָפֵּערן אַבער וואורדע ניט אין דען טעמפעל געבראַכט, דיעזעם גע־הערטע דען פריעסטערן.

קריאה למפטיר בשבת פרשת זכור

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃
אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחְשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף
וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃ וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ
מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה
לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃

ר ש "י

(טו) ולא יחשבו את האנשים. לא היו הממרכלין נתין לחשבון עם האנשים הגזברין לפי שהיו מעמידין נאמנים כי בלמונה הם עושים: (יז) כסף אשם וכסף חטאות. המפרים מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותרו מן המעות לא יובא בית ה' לבדק הבית לכהנים יהיה והם לוקחין מהם עולות קין למזבח הכתוב לעולה והעופות שלהם כך מצינו בתמורה זה מדרש דרש יהוידע הכהן כל הנשך ממותר חטאת וממותר אשם יקח בהן עולות:

(שמואל א' סימן ט"ו).

(ו) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אוֹתִי שָׁלַח
יְהוָה לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־
יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה:

נפרקג ובחצרו מתחילין נמן

(ז) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי
אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ
בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם: (ז) עַתָּה לֵךְ
וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו
וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעוֹלֵל
וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל
וְעַד־חֲמוֹר: (ד) וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל אֶת־
הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים מָאתַיִם
אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־
אִישׁ יְהוּדָה: (ה) וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־
עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל: (ו) וַיֹּאמֶר
שאול

ר ש "י

(א) ועתה שמע לקול דברי ה'. פעם לחת נסכלת עתה הזהר נעלמך: (ג) מצור עד הנה. שהיו נעלי כשפים ומבטין עלמן ודומין לנהמה: (ד) ויפקדם בטלאים. ל' הכרזה כמו ויזעק שאול: ויפקדם בטלאים. לומר לכל לחד ולחד מיקח טלה מלחמו של מלך ולחר כך מנה לת הטלאים לפי שחסור למנות לת ישרחל שנחמר נם לח יספר מרוב: (ה) וירב בנחל. וילחם

(ו) שמואל שפראך צו שאול:
זיעהע, מיך האט דער
הערר נעזאנדט דיך צום קעניגע
צו זאלבען איבער זיין פאלק, אי=
בער ישראל; נעהאר כ ע נון אויך
דער שטימע דעם עוויגען.
(ב) זאג שפריכט דער הערר
צבאות: איך ווילל אהנדען,
וואס עמלק אן ישראל גע=
טהאן, וואס ער איהם צוגע=
פיגט, אלס ער הערויפצאג
אוים מצרים. (ג) ציהע אל=
זא הין, שלאג דען עמלק,
פערבאננע אללעם זיינינג,
אהנע שאנונג, טערטע אל=
לעם, מעננער אונד ווייבער
אונד קינדער אונד זיגלינגע,
אכם אונד שאף אונד קא=
מעל אונד עזעל. (ד) שאול
ענטבאט הירויף ראז פאלק,
צעהלטע זיא מיט לעממערן,
(חוכד פחנד) צוויימאל הונ=
דערט טויזענד מאן פוסאלק,
אוגד נאך צעהן טויזענד פאן
דען לייטען יהודה'ס. (ה) שאול
ריקטע גענען דיא הויפט=
שטאדט עמלק'ס אונד גריף
זיא אן אים טהאלע. (ו) ליעם

באור

(ב) פקדתי, עתה לני רוצה לפקוד ולנמול על עמלק לת חזר עזה לישרחל (רד"ק): (ד) וישמע, השמיע לת העם שיקבלו חליו למלחמה, כל"ח (חויפביעטען, ענטביעטען): בטלאים, ולח יפי' נהס נגף בפקוד לותם: ועשרת אלפים אח איש יהודה, שעורו ולת לים יהודה פקד עשרת חלפים, כי כן הוח לומר ויפקדם מחתים חלף, שהוח במקום ויפקוד לותם, ולולי שחים יהודה היו פרטים, ולכן מנה לותם בפרט, כי הקחטוני' היו רגלי כנזכר נהדיק: (ה) וירב, ל' מלחמה כתמרו הרוב רב עם ישרחל חם נלחוף נלחם נם, כ"ל שהוח נלחם עם עמלק במיזור כי שם ילחו להלחם (מרלנ"ג), ורד"ק הניח נשם ת"י וטעים מצריתיה בנחלף ולגף קרבף בנחלף, ובנוסחחות חלפנינו נמלח לבד כזה וטעים מצריתיה בנחלף: (ו) ויחמר

הפטרת פרשת זכור

שְׁמוּאֵל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סְרוּ רְדוּ
מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי פֶּן־אֶסְפְּךָ עִמּוֹ
וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר
קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק: (ז) וַיַּךְ שָׁאוּל
אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם: (ח) וַיִּתְפֹּשׂ
אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־
כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב:
(ט) וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל־
אֲגַג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר
וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־
הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם וְכָל־
הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ

החרימו

תרגום אשכנזי

אַבער פֿאַרהער דעם קיני זאַגען: מאַכט אונר- ט־ענגט אויך פֿאָם עמלק, אין קענגטע אויך זאָנסט מיט פֿערטילגען, דאַ איהר דאָך יש־אל ניטע ערציינט האַבט, אַלס זיא הער־ אויפֿצאָגען פֿאָן מצרים. אונר קיני טר־ענגטע זיך פֿאָם עמלק. (ז) שאול שלוג דען עמלק פֿאָן חוילה ביז נאַך שור הין, דאַז אַן מצרים שטעסט. (ח) אגג, דען קענג עמלק'ס נאַהם ער לעבענדיג געפֿאַנ־ גען, דאַז זעממטליכע פֿאָלק אַבער מאַכטע ער מיט דעם שווערדטע ניעדער. (ט) שאול, זאָווהל אַלס דאַז פֿאָלק שאָנטען דען אגג, אויך דאַז בעסטע אונטער דען שאַפֿען אונר רינדערן, דאַז מאַסטפֿיה, דיא פֿייסטען לעממער, אונר איבערהויפֿט אַללעם וואַס גוט וואַר, אונר וואָללטען עס ניכט פֿערבאַננען, אַללעם פֿעראַכטליכע אונד גערינגשעטציגע אבער פֿער־

ר ש "י

בנחל. וכנותינו לומרו על עסקי נחל רנ ודן לח עלמו ומה בזניל נפש לחת לומרה תורה ערוף עגלה בנחל בזניל כל הנפשות החלו לח כל בן לוס לחס חטח בהמה מה מטחה: (ו) לל הקיני. בני יתרו שהיו יושבין במדבר יהודה בנגב ערד שהלכו לחל יענן ללמוד תורה וערד הוח עמלק הכנעני מלך ערד עמלק היה שנחמר יושב הנגב ועמלק יושב בחרן הנגב: עם כל בני ישרחל. שנהנו מסעודתו משה וחהרן וכל זקני ישרחל והרי מעלה עליו כילו עשה חסד עם כל בני ישרחל: (ט) והמזנים. לין לו לרמיון והס הנרילים. ולומר לתי לזון מזנים כמו כסף מזנה על שם שהוח כפול בנבר ובזומן וכן ופר הזני שנע שנים: נמבזה ונמס. כמו נבזה והמ"ס טפילה

באור

שאול אל הקיני, הרלון בו וכבר לומר קודם שנלחם בעמלק (רלב"ג). ולומר הרד"ק ז"ל ולע"ם שרלינו בנבוח החרן כי הקיני עלו מעיר התמרים ויבלו עם בני יהודה במדבר יהודה, הלמו להם כלם לו מקנחם לשנת עם העמלקי כי יושבי לוהלים היו והיו נוסעים ממקום למקום כפי שהיו מזדמן להם ע"כ: (ט) ויחמול שאול, מעיד הכתוב שגם שאול חמל בעלמו על מיטב הלחן והבקר, ולח כמו שלומר לם"כ לשמוחל שהעם לבד חמל: והמשנים, ת"י כמו הסוך והשמנים (רד"ק): וכל המלאכה, כטעם לרבל המלחכה חשר לפני: נמבזה, בתוספת מ"ם: ונמס, בחסרון לל"ף, ענינו ונמחק, והעובו ימחקו כמו מים, שהוח במקום

הַחֲרִימוּ: (י) וַיְהִי דְּבַר יְהוָה אֶל־
שְׁמוּאֵל לֵאמֹר: (יא) נִחַמְתִּי כִּי־
הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־
שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים
וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה
כָּל־הַלָּיְלָה: (יב) וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל
לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד
לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל
הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב
וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל: (יג) וַיָּבֹא
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל
בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־
דְּבַר יְהוָה: (יד) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
וּמָה קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל
הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ:
(טו) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי

הביאום

פֿערבאַנטען זיא וואהל.
(י) דאַ וואָרד דאָז וואָרט
גאָטטעס דעם שמואל פֿאָל=
גענדערמאַסען: (יא) עס רי=
עט מיך, דאַס איך שאול צום
קענינג איינגעזעטצט האַבע;
ער איזט פֿאָן מיר אַבגעוויי=
כען, אונד האַט מיינען בע=
פֿעהל אונערפֿיללט געלאַס=
סען. דיעזעס קרענקטע דען
שמואל, אונד ער פֿלעהטע
צום עוויגען דיא גאַנצע נאַכט.
(יב) דעם מאָרגענס מאַכטע
ער זיך פֿריה אויף אום שאול
ענטגענען צו גיהען, אינד
מאָן בערִיכטעטע איהן, שאול
זייא נאַך כרמל גיקאָממען,
האבע דאַזעלבסט אין זיינס=
צייכען ערריכטעט, זיך דאַר=
אויף ווייטער גיוועגדעט, אונד
זייא נאַך גלגל הינאַבגיגאַנ=
גען. (יג) אַלס שמואל ענדליך
דען שאול טראַף, רעדע=
טע איהן דיעזער פֿאָלגענ=
דערמאַסען אַן: גיזעגנעט
זייסט דוא דעם העררן!
איך האַבע דעם העררן וואָרט

ערפֿיללט. (יד) יענער אַבער ערוויעדערטע: וואָהער דען דיא שטימע פֿאָן שאַפֿען
אונד רינדערן, דיא אין מיינע אָהרען דרינגט? (טו) אונד שאול אַנט־וואָרטעטע: כאַן
כראַכ=

ר ש "י

טפילה נו: (יא) נחמתי. מחזכה עלתה בלבי על מלכות שאול שהמלכתי: (יב) מציב לו
יד. נוטה לו מזכה הוא המזכה שנאמר בחליהו וירפא לה מזכה ה' הכרוס ויונתן תרגם
והא

ב א ו ר

ימסו: (יב) מציב לו יד, ת"י מתקן ליה תמן לחר לפלגא ניה בזתא, ולפ"ז יהי' העקר
חסר מן הספור, ולכן נרחה העצם שהי' מציב לו שם חות לזכר הנלחון במלחמה, כי כן
מלינו בדברי הימים הקדמונים שהיו שרי הלבא מכינים להם לותות בחלה על מקומות גבוהות
ירמות, והקימו נרחב הנס תמונת יד למימן הבא והחוק: ויסוב ויעביר, שאול: (יד) ומה
קול הצאן, מדבתיב ומה נוי"ו ונרחה שהוא כתשובה על דברי שאול ולא בשאלה בפני עלמה,
כלו' אם בחמת הקימות לת דבר ה', אין לפשר שחשמע קול הלאן במחנה: (טו) מעמלקי

הביאום

תרגום אשכנזי

הפטרת פרשת זכור

הַבִּיאוֹם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־
מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר
הֶחֱרַמְנוּ: (ט) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְךָ אֵת אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמְרוּ
לוֹ דַּבֵּר: (י) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא
אִם־קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה
לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: (יא) וַיִּשְׁלָחֲךָ
יְהוָה בְּדֶרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה
אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עַמָּלֵק
וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם:
(יט) וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה
וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה: (כ) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל

וַיֹּאמֶר קרי

יהוה

בראַכטע זיא פֿאָם עמלק מיט,
וואָועלבסט דאַז פֿאָלק דאַז
בעסטע אונטער דעם קלוי־
נען אונד גראָסען פֿיעה פֿער־
שאָנטע, אום עס דעם עווי־
גען דיינעם גאָטטע צו אָפּפֿערן;
דאַז איבריגע האַבען וויר אַל־
לעם פֿערבאַננט. (ט) דאַר־
אויף זאַגטע שמואל צו שאול:
האַלטע אין! איך ווילל דיר
זאַגען, וואַם דער הערר דיע־
זע נאַכט צו מיר געשפּראָ־
כֿען; ער זאַגטע צו איהם:
רערע! (י) שמואל שפּראַך:
וואַהרליך, דוא זאָללטעסט
ניכט זאָ נעריגג אין דיינען
אויגען זיין, אָבער הייפּט דע־
שטעמע ישראל'ס, פֿאָם
עוויגען צום קאָניגע איבער
ישראל אייננעזעטצט! (ח) ער
זאַנדטע דיך אויף דיעזען ווע,
אונד שפּראַך: נעהע, פֿער־
טילגע יענע פֿרעפֿלער, עמלק,
בעקעמפּפֿע זיא, ביז דוא זיא
פֿעללינג פֿערניכטעט האַסט.
(יב) וואַרום נעהאָרכטעסט
דוא נון דער שטימע דעם
עוויגען ניכט? זאָנדערן פֿיעלסט
בעניעריג איבער דיא בייטע הער, אונד האַנדעלטעסט מיספֿעללינג אין דעם עוויגען
אויגען? (כ) שאול אַנטוואָרטעטע: וואָהל נעהאָרכטע איך דער שטימע דעם עווי־
גען

ר ש " י

והא מתקן ליה חמן לחר לפלגח ניה ניזתח: (טו) הרף. בתרגומו לוריך המתן:
(יז) רחץ זבטי ישרחל לחתה. ת"י זבטח דבנימין עבר בימח נריס כל עמח כמה זנלחמר בנימין לעיר
רודס: (יח) עד כלותם אותם. העם לחבר לחתך יכלו לותם: (יט) ותעט. כמו ותעף לעון עיט:

באור

הביאום, המניחים, ובאלו לח ידע הוח ממנו מלומה, כי חם הניחום נרעון העם לחבר חמל
וגו': (טו) הרף, לדבר חלי בדברים החלה לחבר לח כן, כי חם חנכי חניד לך חת לחבר דבר
ה' חלי מהדבר הזה זהחטח חלוי בך יותר מהעם, כי ה' לך למחות בהם, ולח לעזות
נרלונם, כי חם קטן בעיניך לחתה, מ"מ רחץ זבטי ישרחל לחתה, לחבר ה' משחו למלך,
לזות לעמו ישרחל ולהסגם בחקי ה', ולח לשמוע בקולם להעבירם עליהם, ולכן מלחך ה'
ממלך, כי לריך רחוי לזה בעבור מורך לבבך: (ב) חשר שמעתי, כן הוח שנמעתי בקול ה',

יְהוָה וְאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי
יְהוָה וְאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק
וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי: (כא) וַיִּקַּח
הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית
הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל:
(כב) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה
בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה
הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב
מֵחֶלֶב אֵילִים: (כג) כִּי חַטַּאת־קֶסֶם
מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן
מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ
מִמֶּלֶךְ: (כד) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־

שמואל

געז, אונר גינג אויף דעם וועגע דען ער מיך געשיקט האַטטע, אגג, דען קאָניג עמלקם בע־ינגע איך (געפֿאַנ־גען) העה, עמלק זעלבסט אַבער האַבע איך אויפֿגעריע־בען; (כא) דאַז פֿאָלק נאַהם אויך עטוואָס פֿאָן דער בייטע, אַן שאַפֿען אונד רינדערן, דאַז פֿאָרצינגליכֿערע אוים דעם פֿערבאַננטען גוטע, אים זיא דעם עוויגען דיינעם גאָטטע אין גלגל צו אָפּפֿערן. (כב) שמואל אַבער שפּראַך: זינד דען דעם עוויגען בראַנר־ אונד שלאַכ־טאָפֿער זאָ וואָהלגעפֿעלליג, וויא געהאָרזאַם פֿיר דעם עוויגען שטיממע? ניין! געהאָר־כֿן איוט בעסער דען אָ־פֿפֿער, געהאָרזאַם זיין בעסער

דען דער וויידער פֿעטט. (כג) וויידערשפענסטיגקייט אַבער וויא צויבערזינדע שטראַפֿ־כאַר, וויידערוועטצליכֿקייט וויא אַבגאָטטעריא אונד בילדערדיענסט, דוא האָסט דעם עוויגען בעפֿאהל פֿערוואָרפֿט דיך, דען קאָניג. (כד) שאול אַנטוואָר־טע־

ר ש " י

(א) רחזית החרם. מיטב החרם. וכן רחזית הנך כזה שנאמר בהרימכם את חלבו ממנו. ויונתן תירגם קדם די מרמון: (כב) הנה־שמוע. בקולו: מזבח טוב להקריב מחלב לילים. זה מוסב על הנה שמוע מזבח טוב ולהקשיב מחלב לילים: (כג) כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפלר. וכעונש של און ותרפים כן עונש של הפלר. וי"ת לרי כחוב גברת דשלין נקסמת כן חובת כל לינם דמסרב על מילי נבייא: הפלר. לשון תוספת וכן ויפלר בו הרבה עליו דברים:

ירחתי

באור

יש כי שתנות במקום אחר, ויש אחר שתנות במקום כי: ואביא את אגג, כלומר אם לא המיתיו עם יתריים לא שלחתיו לנפשו כי אם הניחותיו ויומת: (א) ראשית החרם, ממיטב החרם כמו רחזית שמנים ימצאו (רד"ק), ולדעת מורי ר' יוחל נ"י יתכן שאול שתפילו העם לא עברו את פי ה' נלקחם מיטב הלאן והנקר לזבוח לה', כי זה ג"כ חרם, אלא שהוא רחזית החרם, כלומר חרם מובחר, כי כן מלינו שנקרא הקרבן חרם, כדכתיב (ויקרא כ"ז כ"ח) כל חרם קדש קדשים הוא לה'. ויתורגם ת"כ (דאז פֿאָלק נאַהם פֿון דער בייטע שאַפֿע אונר רינדער, אונ אַלם חיין פֿאָרליגליכֿערעם בען. גוט דעם עוויגען געאָפֿפֿערט לו וועדרען): (כג) כי חטאת קסם מרי, יחסר כ"ף הדמיון להיות על הסדר, וכת"י לרי כחוב גברית דשלין נקסמת וגו', וכבר נודע שמלת חטאת כולל כן החטא כן העונש, ולכן הרכבתי אלו כ' הענינים בתרגומי: ואין, לשון ע"ז, כדכתיב מזכיר לבונה מביך לון (ישעי' ס"ו), וכן תרגם ת"ח מורי נ"י (עיין לעיל בהפטרת שבת ורלח חדש): הפגר, ענין מוחק במעשה לו בדברים,

תרגום אשכנזי

הפטרת פרשת זכור

שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־
פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי
אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃
(כה) וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי
וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃
(כו) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא
אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר
יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ
עַל־יִשְׂרָאֵל׃ (כז) וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל
לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ
וַיִּקָּרַע׃ (כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל
קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל
מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב
מִמֶּךָּ׃ (כט) וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא
יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא

להנחם

טעטע דעם שמואל: איך האַ־
בע געוונדינט דאַס איך דעם
עוויגען בעפֿעהל אונד דיינע
וואָרטע איבערטרעטען, דאַס
איך דאַז פֿאָלק נעפֿירכטעט,
אונד זיינעם פֿערלאַנגען גע־
האָר געגעבען האַבע. (כה) פֿער־
צייהע דאָך דיעסמאַל מיינען
פֿעהלטריטט, אונד קעהרע
מיט מיר צוריק, דאַס איך
דען עוויגען אַנבעטהע.
(כו) שמואל אַבער זאַגטע צו
שאול: איך קעהרע נימט מיט
דיר צוריק. דוא האַסט דעם
עוויגען וואָרט פֿעראַכטעט,
אונד דער עווִגע העלט דיך
פֿיר אונווירדיג פֿערנער קא־
נִג איבער ישׂראל צו זיין.
(כז) שמואל וועגדעטע זיך אום
וועג צוגעהען, דאַ ערגְ־יף ער
דיא עקע זיינעס געוואַנדעס,
אונד עס צעררים. (כח) דאַ
זאַגטע שמואל צו איהם:
זאָ האַט דער הערר דיר הייטע
דיא הערשאַפֿט ישׂראלים
ענטריסטען, אונד ויא דיינעם גענאָסטען גענעבען, דער בעסטער איוט אַלס דוא.
(כט) אונד ישׂראלים צופֿערוימט ליגט נימט, בערענקט זיך נימט, איוט קיין מענש,
ער

ר ש " י

(כד) ירחתי את העם. דוקא החזומי שהיה חזוק ככולם: (כו) ויחזק בכנף מעילו. לפי פשוטו מצאנו שכשפנה שמואל ללכת מחזרי שאול לתז שאול בכנף של שמואל לפי שהיה שאול מנקף ממנו שיצא עד שיסתוה בגלגל שהיה שם לחל מועד. ומדרש חגדה חולקים לאומרים שאול מעילו של שמואל קרע שאול וים שאומרים מעילו של שאול קרע שמואל ומשר לו סימן זה מי שיכרית כוף מעילו הוא ימלוך תחתיו והוא שאמר לו שאול לדוד ניום שברת את המעיל ידעתי כי מלך תמלוך:
(כט) וגם נצח ישראל לא ישקר. לפי שאומר לפנינו לא יועיל עוד ליטול את המלוכה

ממי

ב א ו ר

כלומר שיעשה נחזקה נגד כלון הנשי יתעלם: (כד) חטאתי, כאן הודה שאול על הלמת. ועשה כי ירחתי כעם כי עברתי, להיינו תעלתי בפי שעברתי וגו' ובפה שירחתי וגו': (כו) ויחזק, שאול בכנף מעילו של שמואל לגל ילך מאתו, וכיון שנקרע אמר שמואל זהו לשון שקרע ה' ממלכות ישראל מעליך: (כט) נצח ישראל, שהו יגאנו על תוביהם, ובאר

לעון

לְהִנָּחֵם: (יב) וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד־זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: (יג) וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה: (יד) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת: (טו) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסַּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגַג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל: (טז) וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל:

תרגום אשכנזי מח

רער רייע פֿיהלט. (יג) יענער זאַגטע: איך האַבע געוינדיגט, אַבער עהרע מיך נור איטצט פֿאָר דען עלטעסטען מיינעס פֿאָלקעס אונד פֿאָר נאַנץ ישראל, אונד קעהרע מיט מיר אום, דאַס איך דען עוויגען דיינען גאָטט אַנבעטע; (יד) דא פֿאָלגטע שמואל דעם שאול, אונד דיעזער בעטעטע דען עוויגען אַן. (טו) דאַרויף זאַגטע שמואל: ברינגט מיר דען אגג, קאָניג פֿאָן עמלק, הער. אגג גינג געלאַססען צו איהם הין, אונד שפראַך: וואַהרליך! רער טאָד האַט ויין ביטטערעם פֿיר מיך פֿאר־לאָהרען. (טז) שמואל ערוויעררטע: האַט רוין שוועררט זאָ מאַנכען מיטטערן דיא קינדער געוויבט, זאָ וויא אויך דיינע מוטטער, וויא דיעזע פֿרויען, רער קינדער בעוויבט, אונד טעדטעטע איהן פֿאָר דעם עוויגען אין גלגל. (יד) שמואל גינג דאַרויף נאַך רמה, אונד שאול צאָג היים נאַך גבעה שאול.

ר ש " י

ממי שנתנה לו כי הקב"ה שהוא נלחמו של ישראל לא יפקר מליתן הטובה שאמר ליתן: (לב) אגג מעדנות. יונתן תרגם אגג מפנוקי: אכן סר מר המות. בחמת ידעתי כי סר וקרב עלי מרירת המות: (לג) כאשר שכלה נשים חרבך. להושיבם אלמנות מנעליהן שהיית מזנב בחורי ישראל: ויפסף. חתכו לחרבעה וחין לתיבה זו דמיון ותרגום ויפסף ופצם ונגמרת אלנו יש הוה מפצם ויהיב לן אלותא כלומר בוקע:

ב א ו ר

לשון נגלת, לפי שהוא ענין קיום והתמדה, ואמר אגלא יצוה לעולם בשום ענין: (לב) מעדנות, הלך אליו בתענוג, כי נמר מותו מחייו (רד"ק), וזה ת"ל טעם כי סר מר המות, כלומר כי סר מרירותו ונהפך למתיקות: (לג) וישסף, ענין בקיעה בדברי חז"ל:

קריאה למפטיר בשבת פ׳ פרה

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ
פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ
עֹל: וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו: וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ
וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים: וְשָׂרַף
אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ
יִשְׂרֹף: וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־
תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה: וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם
וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב: וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ
יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב:
וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה
חַטָּאת הִוא: וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא
עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת
עוֹלָם: הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים: הוּא
יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא
יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר: כָּל־הַנֹּגֵעַ
בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה
טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק
עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ: זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־
יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא
שִׁבְעַת יָמִים: וְכָל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פְּתִיל עָלָיו
טָמֵא הוּא: וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חָרֶב אוֹ
בְּמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בַּקֶּבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: וְלָקְחוּ
לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי:
וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־
כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בָּעֶצֶם אוֹ
בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר: וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטָּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו

קריאה למפטיר בשבת פ' פרה מט

וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעֶרֶב: וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא
מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא: וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם
וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־
הָעָרֶב: וְכָל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת
תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב:

הפטרת פרשת פרה

(יחזקאל סימן ל"ו).

(א) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
(ב) בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל
יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ
אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם
כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם
לְפָנָי: (ג) וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ
וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ: (ד) וָאָפִיץ
אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיְזָרוּ בָּאֲרָצוֹת
כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים:
(ה) וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ
שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר
לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ

(א) גאָטטעס וואָרט וואַרד מיר וויא פֿאַלגט: (ב) מענ־
שענזאָהן! דאַז הויז ישראל זיצט אין זיינעם רייכע אונד
פֿעראונרייניגט עס דורך זיינע זיטטען אונד האַנדלונגען;
אַבשיליך וויא אונרייניקייט איינער אַבגעזאָנדערטען, זינד
מיר איהרע זיטטען. (ג) דאַ־
רום שיטטע איך מיינען גרים
איבער זיא אוים, וועגען דעס
בלוטעס, דאַז זיא אים לאַנדע
פֿערגאָסטען, אונד דיעזעס
דורך איהרע גרייעל פֿעראונ־
רייניגט האַבען. (ד) איך צער־
שטרייע זיא אונטער פֿעלקער,
וועראָפֿע זיא אין לענדער אום־
הער, ריכטע זיא נאַך איהרען זיטטען אונד האַנדלונגען. (ה) דיעזעס ווירד קונד אונטער דען פֿעלקערן אונ־

יצאו

טער וועלכען זיא געקאָמטען, דיעזע ענטווייהעטען נון מיינען היילינען נאַמען, אינדעם זיא פֿאָן איהנען זאָגטען: דעס עוויגען פֿאָלק אייזט דיעס, אוים זיינעם לאַנדע זינד זיא גע־

קאָמ־

ר ש "י

(א) ויהי דבר ה' אלי לאמר: (ב) בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו' בטומאת הנדה. המשילה הכתוב לנדה שנעלה מלפה מתי תטהר ותחל לשוב אליה: (ה) ויבוז. לפי שאמר בית ישראל ברחת הפרשה קרח כל הפרשה בלשון יחיד, ומדבר אגדה הקנ"ה בח עמהם בגולה ומטה לזון מה היו אומרים השבחים הרי אלו עם ה' ולא היה לו יכולת להלילם נמדבר לזה רבתי: ויחללו את שם קדשי. השמילו את בנודי ומהו החילול באמר לויהם

עליהם

יָצָאוּ: (ו) וְאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי
אֲשֶׁר חִלְּלוּהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם
אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה: (ז) לָכֵן אֱמֹר
לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל
כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם
בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם:
(ח) וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל
הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם
בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם
לְעֵינֵיכֶם: (ט) וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־
הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל־
הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־
אַדְמַתְכֶם: (י) וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם
מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם
אֲטַהֵר אֶתְכֶם: (יא) וְנָתַתִּי לָכֶם

קאַמען! (ו) איך אבער ווילל שאָנען מיינעם הייליגען נאָמענס, דען ראָז הויז ישראל'ס ענטוייהט האַט אונטער דען פֿעלקערן, אונטער וועלכען זיא געקאָמען. (ז) דאַרום זאָגע דעם הויזע ישראל'ס: זאָ שפריכט נאָטט דער עווינע: ניכט אייערנטוועגען, הויז ישראל! זאָנדערן מיינעם הייליגען נאַמענס ווענען, דען איהר ענטוייהט האַבט אונטער דען פֿעלקערן, וואָהין איהר געקאָמען זיינד, טהוע איך דיעם. (ח) אונד הייליגע מיינען גראָסען נאַמען, דער אונטער דען פֿעלקערן ענטוייהט איזט, דען איהר אונטער אוהנען ענטוייהט האַבט; דאַמיט זיא עם ווייסען דיא פֿעלקער, דאַס איך דער עווינע זיא, שפריכט נאָטט דער הערר, ווען איך דורך אייך פֿאָר איהרען אויגען נעהייליגט ווערדע. (ט) איך נעהמע אייך ווענ פֿאָן דען פֿעלקערן, זאַממלע אייך אויס אַללען לענדערן, אונד ברינגע אייך נאַך אייערם ערדרייך. (י) שפרענגע אויף אייך רייניגונגסוואַסער, דאַס איהר ענדליך רין ווערדעט פֿון אַללען אייער־ער אוגרייניגקייט אונד אַללן אייערן גרייעלן ווילל איך אייך רייניגען. (יא) איך געבע אייך אין

לב

נייע

עליכם עם ס"ן אלה ומחרפו יגאו ולקן היה יכולת בידו להגיל את עמו ואת ארצו: (ו) על למענכם אני עושה. התבושו ונכלמו: (ח) וקדשתי את שמי. ומה הוא הקידוש ולקחתי אתכם מן הגוים: (י) מים טהורים. לכפר עליכם ולטהר טומאותיכם כהזיית מי חטאת המעבירין טומאת המת:

לב

באור

(ח) בהקדשי בכם לעיניכם, ת"י כד אתקדש בכון לעיניהן, ובמסורה קטנה כתיב, בספר מוגה

לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן
בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן
מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר:
(יג) וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם
וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ
וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם:
(יג) וְיָשַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי
אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים: (יד) וְהוֹשַׁעְתִּי
אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי
אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן
עֲלֵיכֶם רָעָב: (טו) וְהִרְבֵּיתִי אֶת־
פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן
אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב
בַּגּוֹיִם: (טז) וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם
הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־
טוֹבִים וְנִקְטַרְתֶּם בִּפְנֵיכֶם עַל
עֲוֹנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבֹתֵיכֶם: (יז) לֹא
לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי
יהוה

נייעם הערץ, אונד לאַססע איי־
נען נייען נייסט אין אייך וואַל־
טען; זאָנדערע דאַז שטיינער־
נע הערץ אוים אייערעם קער־
פער, אונד נעבע אייך אין
הערץ פֿאָן פֿלייש, (יג) אונד
לאַססע מיינען נייסט אין אייך
וואַלטען, אונד ווילל מאַכען,
דאַס איהר מיינען נעזעטצען
פֿאָלגט, אונד מיינע בעפֿעה־
לע בעאָבאַכטעט, אונד דאַר־
נאַך האַנדעלט. (יג) איהר בע־
וואָהנט דאַן דאַז לאַנד, וועל־
כעם איך אייערן עלטערן גע־
געבען, אונד זייד מיין פֿאָלק,
אונד איך בין אייער נאָטט.
(יד) איך בעפֿרייע אייך פֿאָן
אללען אייערן אונרייניגקייטען
בעפֿעהלע דעם נעטרייד, אונד
פֿערמעהרע עם, לאַססע אייך
קיינען הונגער ליידען. (טו) איך
פֿערמעהרע בוימפֿרוכט אונד
פֿעלדעספֿרוכט, דאַמיט איהר
נייעמאַהלס מעהר דעם
פֿאָרוואורף דעם הונגערליי־
דענס אונטער דען פֿעלקערן
אויסגעזעטצט זייד. (טז) דאַן
מענט איהר צוריק דענקען אַן־
אייערע בעזע זיטטען אונד אונ־
ערלע האַנדלונגען, אונד אייך
זעלבסט פֿעראַכטען וועגען

אייערער זינדען אונד אייערער גרייעל. (יז) דאַס איכם נילט אייערנטוועגען טהוע, ווער־
דעט

ר ש י

(יא) לב חדש. יכר שנתחדש לטובה: (טו) ונקיטתם נפשיכם. דמוני"ר בלע"ז (דעמעגע"ר זיך קווע־
לען, העפטיג ערטיטטערט ווערדען) תמקו נעלמיכם נגזחכם על הגמול הרע תגר גמלתם לפני
ותני גומל לכם טובה:

והארץ

באור

מובה דנכם לעיניהם קרי, וכן מתורגם בל' לשנה: (יב) אשר בחקי הלכו, פעול ועשיתי
בלו' ע"י שתחן את רוחי בקרבכם תעשה שתלכו בחקי וגו', ולכן הוא מורכב בשימן יחם
הפעול את:

יְהוָה יוֹדֵעַ לָכֶם בֹּשׁוּ וְהִכָּלְמוּ
מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: (יז) כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם טַהֲרִי
אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי
אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנְוּ הֶחֳרָבוֹת:
(יח) וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת
אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־
עוֹבֵר: (יט) וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלָּזוּ
הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים
הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְּשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת
בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ: (כ) וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי
יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי
הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי
וְעָשִׂיתִי: *(כא) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן
אָדָם: (כג) כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן
יְרוּשָׁלַם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה

*הספרדיים מסיימין כאן הערים

דעט איהר דאַן וואָהל איינוע־
הען, שפריכט גאָטט דער
הערר! שעמט אייך אונד עה־
ראָהעט דאַן אייערע זיטטען
וענען, הויז ישראל׳ס! (יח) זאָ
שפריכט גאָטט דער הערר: צור
צייט, וען איך אייך פאָן אַל־
לען איערן זינדען רייניג,
ווילל איך דיא שטעדטע וויע־
דער בעוועזען, אונד דיא
טרימער זאָללן אויפגעבויעט
ווערדען; (יט) דער ארץ באָ־
דען זאָלל אַנגעבויעט ווערדען,
דאַ ער זאָנסט דעם פאָראי־
בערגעהענדען איינער וויסטע
גליך. (כ) דאַן ווירד מאַן זאַ־
גען: וויא דיעס וויסטע לאנד
איינעם גאַרטען ערן׳ס נון גלייך
געוואָרדען! דיא ווייסטען, אֶדען
אונד פֶּערפַאַללענען שטעדטע,
וויא פֶּעסט נון וויעדערום אונד
וויא בעוואָהנט! (כא) דיא
פֶּעלקער, דיא רונד אום אייך
הער איבריג בלייבען, ווערדען
איינזעהען, דאַס איך דער עווי־
גע דיא פֶּערהעערטען שטער־
טע אויפגעבויט, דען אֶרדען באָ־
דען בעפפלאַנצט, איך דער
עווינע עס פֶּערהייסען האַבע,
אונד אוך פֶּאָללבראַכט. (כב) זאָ
שפריכט גאָטט דער הערר:
איך דאַרין ווערדע איך פאָן דעם הויז ישראל׳ס מיך ערביטטען לאַססען, אונד איה־
נען טהון, דאַס איך איהרע מענשענמענגע וויא דיא שאַפֶּע פֶּערמעהרע, (כג) וויא דאַז
קלייניפֶּיה צום הייליגען אָפפֶּער, וויא דיא שאַפֶּסמענגע צו ירושלים אין דען פֶּעסטאַנען,

זאָ

ר ש " י

(יט) והארץ הנשמה תעבד. הארץ אשר היתה שממה עד הנה תהיה נעבדת ונזרעת:
(כ) היתה כגן עדן. עכשיו נהפכה לסיות כגן עדן: והערים החרבות. זה ימים רבים עכשיו
בלורות יצאו: (כב) אדרש לבית ישראל. אתפתה להם שיפללחם בדורכם לוחי על זאת: ארבם
לוחם. לשון כאלן לרוב: (כג) כצאן קדשים. שהיו בא לירושלים במועדי פסחים. לפון אחר
כתרגומו לשניהן בחיבוש וחללוהן בעבירה בלומר שלא יהו עונותיכם מבדיל עליהם:

הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן
אָדָם וְיֵדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

זאָ ואללען דיא צערטרימטער־
טען שטערטע פֿאלער מענ־
שען וועלדען, אונד איינזעהען,
דאס איך דער עווינע זייא.

קריאה למפטיר בשבת פרשת החדש

ואם חל ר"ח ניסן בשבת קורין למחרון בפ"ת שניה וביום השבת
ובראשי חדשיכם ליגיל דף לט ולמפטיר קורין בפ"ת שליחי פרשה זאת.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי
הַשָּׁנָה׃ דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה
וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃ וְאִם־יִמְעַט
הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת
נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכְסוּ עַל־הַשֶּׂה׃ שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן־
שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃ וְהָיָה לָכֶם
לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל
קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־
שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ
בָּהֶם׃ וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־
מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם
כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ׃ וְלֹא־תוֹתִירוּ
מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃ וְכֹה
תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֲלְכֶם
בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃ וְעָבַרְתִּי
בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי
יְהוָה׃ וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם
וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף
לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן
וַחֲגַגְתֶּם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תָּחֳגֻּהוּ׃ שִׁבְעַת
יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם

קריאה למפטיר בשבת פרשת החדש

כִּי ו כָּל־אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי: וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב: שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי ו כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת:

הפטרת פרשת החדש

(יחזקאל סימן מ"ה).

(ז) אללעם פֿאלק דעם לאנד דעם טום ריעוע העבע דעם פֿירשטען אין ישראל נעבען: (ב) דער פֿירשט אבער ניממט איבער זיך ריא נאנצע אפּפּאר, ריא שפּיז־אונד טראנקאפּפּאר פֿיר ריא פֿייערטאגע, נייאמאנדע אונד שבת־טאגע, איבערהויפּט פֿיר אללע פֿעסטצייטען דעם הויז ישראל, ער שאפֿפֿט אויך

(ז) כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל: (ב) וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֶּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחָדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל:

כח

ריא זינדענאפּפּאר אן, אונד ריא מעהלאפּפּאר, וויא אויך בראנד־ אונד שלאכטאפּפּאר, צור פֿערוועהנונג פֿיר דאן הויז ישראל.

וא

ר ש "י

(א) אל התרומה הזאת. המורה למעלה לדעת כל עם הארץ תהיה: (ב) ועל הנשיא. לומר לנשיא שהנשיא הזה נכנס גדול מדבר וכן כל הנשיא שנענין ושמעתי משמו של רבי יוחנן שכמלך

באור

(א) כל עם הארץ וגו', ת"י כל עמא דארעא יהון עבדין ית פרישותא הדא לרבנא ניסראל, ונענין

(ג) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־
בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־
הַמִּקְדָּשׁ: (ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם
הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת
וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ
וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית:
(ה) וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַּחֹדֶשׁ
מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־
הַבָּיִת: (ו) בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר
יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חַג
שָׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל:
(ז) וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בְּעַדּוֹ

ובעד

דאז איבערשרייטונגסאפפער, אונד דאַרויף איין זיבענטענינעם פעסט, אַן וועלכעם אונגעזייערטעם בראָד געגעסטן ווירד. (ז) דער פירשט ברינגט אַן דיעזעם טאַגע פיר זיך אונד

פיר

תרגום אשכנזי נב

(ג) זא שפריכט גאָטט דער הערר: אם ערשטען טאַגע דעם ערשטען מאָנאַטס נימסט דוא איין יוננעם רינד אָהנע פעהל, אינד רייניגסט דאַז היילינטהום; (ד) דער פריע־סטער נעמליך נימסט פאָן דעם בלוטע דעם ענטוינדיגונגס־אפפערס, אינד ברינגט עס אַן דיא פפאָסטען דעם הויזעם, אונד אַן דיא פיער ווינקעל אם פאָרשפרונגע דעם אלטאַרס, אונד אַן דיא פפאָסטען דעם מהאָרעם אם איננערן האָפ. (ה) עבען זא מאכט דוא עם אויך אם זיבענטען דעם מא־נאַטס (מאַנכעם אונפאָרזיכטי־גען אָדער אונבעוואָננענען מען־שען וועגען) אונד פערזעהנסט דען טעמפעל. (ו) אם פיער־צעהנטען טאַגע דיעזעם ער־שטען מאָנאַטס האַבט איהר

שנמלך מדבר: (ג) כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחדש וגו' תקח פר בן בקר תמים. הוא פר המלואים האמור בראש הענין ולימד כאן שיהו המלואים באחד בניסן: וחטאת. וטהרת: (ה) וכן תעשה בשבעה בחדש. י"ל כן תעשה כל שבעה וכן הוא לומר למעלה שבעת ימים יכפרו על המזבח. וכבותינו כך פרשוהו בתוספות וכן תעשה פר אחינו באחד בשבעה שבטים אחדו דבר והורה ג"כ שלהם אחד מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב לבור על פיהם שמניחין פר העלם דבר: מאיש שוגה ומפתי וגו'. הרי זה מקרא מסורס וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי לאחר שבעת ימי המלואים שיהא מזבח מחוך יניחו חטאותם ואשמותם ויתכפרו שבשמל שיקרבו מכופרים הבית מכופר: (ו) שבועות ימים. ע"פ שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועות. מלאתי: מלות יאכל. ומלות יאכלו גו בחג: (ז) ועשה הנשיא ביום ההוא וגומר. רבותינו למדו שבקשו

באור

וכענין הזה תרגמתי, והתרומה הזאת מנוחרת בפרשה הקודמת: (ג) תקח, נגד כלל העם מדבר: (ד) ולקח הכהן, פרט לאחר בלל בדרך הכתוב, וכדמתורגם: מדם החטאת, מעצם וחטאת את המקדש שכתוב, וכדמתורגם בל"ח: (ה) מאיש שוגה ומפתי, שמרוב שמחה על חנוכת המזבח שמח שנתם לקדש בשוגג במקום שאין לו רשות להכנס, או לקדש שהי' פתי ולא ידע שאסור להכנס, ובענור זה יעשו בפרה ג"כ בשבעה לחדש (רל"ק): (ו) הפסח, שחיטת הפסח (הג"ל): שבעות ימים, כמו שבעת ימים, וכן לעומות לאחד הפלקים כמו לעומת בפת"ח,

וכן

תרגום אשכנזי

הפטרת פרשת החדש

וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת:
(ח) וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עֹלָה
לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת
אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת
הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם:
(ט) וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל
יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה:
(י) בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָּאֵלֶּה שִׁבְעַת
הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה
וְכַשָּׁמֶן: (יא) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה

פֿיר אַללעם פֿאלק דעם לאַנ־
דעם איינען שטיער צום וינ־
דענאפֿפֿער; (ח) ריא זיעבען
פֿעסטאַגע הינדורך אַבער
כרינגט ער טענליך אַלס
בראַנראָפֿפֿער, דעם עוויגען
צו עהרען, זיעבען שטיערע
אונד זיעבן ווירדער אָהנע
פֿעהל, אויך יערען טאַג אייר־
נען ציענעבאָק צום וינדענ־
אָפֿפֿער; (ט) אונד צום כיעהל־
אָפֿפֿער, איין איפה פֿיר יע־
דען שטיער, אונד איין א פה
פֿיר יעדען ווירדער, אינד צו
יערעם איפה איין הין אהל.
(י) אַם זיבפֿצעהנטען טאַג דעם
זיעבענטען מאָנאַטם איזט
אַבערמאַלם פֿעסט, אונד עס
ווערדען וויערערום זאָלבע זיע־
בען טאַגע פֿאָללבראַכט, זאָ־

קדים

וואָהל אין אַנזעהונג דער זינדען - אונד בראַנראָפֿפֿער, אַלס אויך דער מעהלאָפֿפֿער אונד דעם אָהלם. (יח) זאָ שפריכט גאָטט דער הערר: דיא פֿפֿארטע דעם איננערן האָפֿעס, דיא

צור

ר ש " י

לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין ל"ת גרס זכור לטוב מנניס בן חזקיהו בן גוריון שיצא בעליה וקרעו וכעונינו נעלם ממנו מה שדרש בקרבנות החלה פר בתרגעה עבר בניסן למה. ואומר לוי שמא בתרגעה עבר בניסן של פסח רחזין שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בח תחת עגל בן בקר שהקריב לחרן בשמיני למלואים ומניד שחס לח הקריבו בשמיני למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קידם י"ט לפי שעליו קרבנות ועולת המועד לעשות כמו שחמר למעלה ועל הנשיח יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים וגומר: (ח) שבעת פרים ושבעת חילים תמימים ליום. והתורה חמרה פרים בני בקר שניס וחיל לחד חין לי להעמיד מקרח זה חלח שבעה פרים ושבעה חלים לשבעת הימים פר ליום וחיל ליום וכח ללמד שחין הפרים מעכבי' זה חת זה ולח החילים מעכבין זה חת זה וכן שנינו במנחות לך לח הביחו מן המקרח הזה רחי' חלח ממקרח שנחמר למטה וביום החדש פר בן בקר תמים ושנת כבשים וחיל שמח לף זה נח ללמד בן וכן פירושו שבעה פרים ושבעה חילים ליום לירוף דבר יום ביומו עולה שבעה פרים לשבעת ימים: וחטחת שעיר עזים ליום. שעירי הרגלים: (ט) ומנחה חיפה לפר. מנחת הנסכי' חיפה לפר לימי יודע מה הוח שהרי למרה תורה שלשה עשרונים וים לומר חיפת קמח להוליח שלח עשרון מן הסלה שהחיפה שלש סאין: וחיפה לחיל. לף זו קמח להולי' ממנה שני עשרונים שלח מנוסה כל לרכה כמו שנינו שתי הלחם שתי עשרונות משלשה סאין. וחיפה לפר לפרך שחס לח מלח שלח מנוסה כל כך יניח משל עשרון לסלה: הין לחיפה. לח ידעתי למה וי"ל לח ש"ק הין מולו חלח שנחות היו בהין ויקריב שמן לפי הסלת במשפט הזבח לפר כמשפטו ולחיל כמשפטו לפי שנחות של הין: (יא) שער החלר הפנימי הפונה קדים וגו'. שמו רבותינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו לשער ההיכל לחד בדרום ולחד בלפון שבדרום

קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ: (יג) וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שַׁלְמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב: (יד) וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה: (טו) וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִיב הַנָּשִׂיא לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים: (טז) וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן

הין

תרגום אשכנזי נג

צור מארגענזייטע ליעגט, יאלל פערשלאסטען בלייבען וועה, העגה דען זעכס וועכען ווערקעטאגען; אבער אם שבת-טאגע ווירד זיא געעפנעט, אונד זא אויך אם נייאמאנדסטאגע; (יג) דער פירשט קאמט דאן דיא האללע העריף ביז פאר דיא פפארטע, אונד בלייבט אן דע פפאסטען דעהזעלבען שטעהען, וועהרענד דאס דיא פריעסטער זיין בראנדאפפער אונד זיינע פרידענאפפער צו, בעריטען, אלסדאן ביקט ער זיך אן דע שיועללע דער פפארטע, אונד גענט וויעדע, רום וועג; דאך ווירד דיא פפארטע ביז אויף דען אבענד נילט וויעדערום פערשלאסס. (יג) זאנדערן דאס פאלק בעטעט אן דען שבת-טאגען אונד נייאמאנדסטאגען אם אינגאנגע דיעזער פפארטע צום עוויגען. (יד) דאס בראנד, אפפער, דאס דער פירשט דעם

עוויגען צו עהרען אם שבת-טאגע דארבריינגט, בעשטעהט אין זעכס שאפפען אהנע פעהל אינר איינעם ווידדער אהנע פעהל; (טו) דאס כעהלאפפער צים ווידדער איזט איין איפה, צו דען שאפפען אבער, זא פיעל ער נאך זיינעם פערמעגען געבען ווילל; אונד צו יע,

דעם

ר ש ' י

עליו מסירם נקבלה לים לח יבח בו והיה סגור: (יב) דרך לולם הזער מזרח. כמו שחמור למעלה ולולמיו לל החלר החלונה. דרך לולם הזער לל עזרה כלומר יבנם בדרך זער מזרחי שהוח מזמח כניסה ויליחה ובח לו לדיותו הפחם: ועמד על מזוזת הזער. לוחו זער הקדן הוח הפחם: לח עולתו ולח שלמיו. עולת רחייה ושלמי תגיגה ומקרח זה מוסב על ".ט. (כך מלחתי בפירושים מקוייקים): ועמד על מזוזת הזער. זער הפנימי הוח לחר בחר. מלחתי. הפחם כדחמר מר לידבר קרבנו של לדם קרב ולימו עומד על גביו: לל יסגר עד הערב. ולמה לל יסגר: (יג) והשתחוו עם הלרן בל היום וגם בל הבח ול גרב יסבירוהו: (יד) ביום השבת שמה בפרש. לל ידעתי למה שהרי לממה תורה תני בפרי' וביום השבת משמע שבת בדחבית ומשמע יום טוב ולומר לני שבת זו לינה שבת בדחבית חלל י"ט שעשון שבשה בפשים ושני לילים ובח ולמדך שלין מעבבין זה לת זה ולם לל מלל שבעה יביל שמה שבעה ולם לל יחלל שבחילים יפיל לחד כמו שדרשו חבמים לענין רחם לדם: (טו) מתת ידו. לימד שלין המנחות מעבבות זו לת זו:

ב א ו ר

ובן ת"י שבעת יומין (הג"ל): (טו) מתת ידו, כמו שחמר לים כמתנת ידו, כלומר בפי הזבח

הפטרת פרשת החדש

הֵין לָאֵיפָה: (יג) וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר
בֶּן־בָּקָר תְּמִימֶם וְשִׁשֶּׁת כְּבָשִׂים
וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ: (יד) וְאֵיפָה לַפָּר
וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה
וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן
הִין לָאֵיפָה: (טו) וּבָבוֹא הַנָּשִׂיא
דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ
יֵצֵא: (טז) וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי
יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר
צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר
נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא
דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ
הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בּוֹ כִּי נֹכַח יֵצֵאוּ:

יֵצֵא קרי

והנשיא

תרגום אשכנזי

דעם איפה איין הין אהל.
(טז) אם נייאמאנדסטאג, איין
יונגעס רינד אהנע פעהל, אונד
זעכס לעמטער אונד א־נען
ווידדער, אויך זעמטליך אהנ־
נע פעהל; (יז) צום שטיער
איין איפה, אונד צום ווידדער
איין איפה אלס מעהלאפפער,
צו דען שאפען אבער נאך
פערמעגענס, אומשטענדען,
אונד צו יערעב איפה איין הין
אהל. (יח) ווען דער פירשט
קעממט, זאל ויא ער דורך דיא
האללע צור פארטע הינצו
געהט, זאל גענט ער אויך אויף
עבען דיעזעלבע וועג צוריק.
(יט) אן פעסטאגען אבער,
ווען דאס פאלק פאר דען עוו־
גען קעממט, זאל מום דער,
ווען צום נערדליכען טהא־
ר צום אנבעטען איינגעגאנ־
גען איזט, צום זידליכען טהא־
ר ווידער הינוים גענען,
אונד דער צום זידליכען טהארע איינגעגאנגען, מום צום נערדליכען טהארע ווידער
הינוים גענען; מאן קאן נ כט דורך דאס וועלבע טהאר ווידער אומקעהרען, דורך ווע־
כעם מאן גענאממען א־זט, זאנדערן מום דורך דאס גענאיבער שטענדע הינוים גענען.

זא

ר ש ׳ י

(טו) וניום החדש פר בן בקר תמימים. מקרא זה לכאו רבותינו במנחות פר מה ת״ל לפי שנא׳ בתורה
ובנחלי חדשיכם פרים בני בקר שניים מניין שאם לא מלא שניים יביא אחד לכך נאמר פר ושנית בכשים
מה ת״ל לפי שנאמר בתורה שבעה מניין שאם לא מלא שבעה יביא שנה לכך נאמר ושנית בכשים ומניין
לפילו אחד ת״ל ולכבשים מאשר תשיג ידו. מלחתי: (יח) ובבא הנשיא. ניום החדש ובשבת
ברחשית שאין ישראל מלווין על הרחיה והוא בא להשתחוות: דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא.
נאותו שער עלמו יבא ואינו מלווה לעשות השורה קפנדריא לכל במועדים שנאמר בהם ירחם
כל זכורך זקוק הוא לעשות קפנדריא בשאר העם היינו דניא׳ בתוכם בנוחם יבא ובלחתם יצא:
(יט) ובבוא עם הארץ וגו׳ דרך שער לפון וגו׳ כי נכחו יצא. מלוה עליהם שיתרלו בתוך העזרה

יפה

באור

ידו וכדמפורש להלן בשאר תשיג ידו, כן פירשו המפרשים. ואל מן הנביא אמר, שזה יתכן
בכל הדיוט המקריב אבל לא מכל הנביא, ולכן אמר טעם מתת ידו וכפי אשר תשיג ידו, כפי
שאפשר להכניס בה. ויתורגם בלשון אשכנז (מיינע האנד פאהן, זו פיעזו עך מ״ט דער האנד
פאסמען קאן) והכיאור יבאר: (יח) ובבא הנשיא, בשבת ובראש חדש: (יט) והבא וגו׳,
הכהן שהטעם בעבור רבוי העם, למנוע הבלבול והצבוב ושלא יזיקו זה לת זה:

והנשיא

(כ) וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא
וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ: (כא) וּבֶחַגִּים
וּבְמוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה
לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת
יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: (כב) וְכִי־
יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־
שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ
אֶת־הַשַּׁעַר הַפּוֹנֶה קָדִים וְעָשָׂה
אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר
אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ:
(כג) וְכֶבֶשׂ בֶּן־שָׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה
עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
תגשה

(כ) זאָ אויך דער פֿירשט, דער
אַלסדאַן מיטטען אונטער איה־
נען איזט, אונד מיט דען קאָמו־
מענדען קאָממט, אונד מיט
דען וועגעהענדען אויך וויע־
דערום וועגעהט. (כא) אויך
אַן פֿעסט־ אונד פֿייערטאַגען
איזט דאַז מעהלאָפּפֿער צו יע־
דעם שטיר אין איפה, צו יע־
דעם ווידדער איין איפה, אונד
צו דען שאַפֿען נאָך מאַאס־
גאַבע דעם פֿערמעגענס, אונד
צו יעדעם איפה איין הין אֶהל.
(כב) ווילל דער פֿירשט איין
פֿרייאווילליגעם אָפּפֿער דעם
עווינגען צו עהרען ברינגען, עס
זייא בראַנדאָפּפֿער אָדער פֿרי־
דענאָפּפֿער, זאָ ווירד איהם
גלייכפֿאַללס דאַז טהאָר גע־
עפֿפֿנעט, דאַז צור מאָרגענזוי־
טע לייגט, וועהרענד מאַן זיין
תגשה

בראַנדאָפּפֿער אָדער פֿרידענאָפּפֿער צובערייטעט, זאָ וויא אַם שבת געשיעהט; וועז ער אבער וועגעהט, ווירד דאַז טהאָר וועהרעהרום הינטער איהם פֿערשלאָססען. (כג) פֿער־
נער ברינגסט דוא טעגליך דעם עווינגען צו עהרען איין יעהריגעם לאַם אָהנע פֿעהל
צום

ר ש " י

יכה יפה: (ב) והנשיא. גם הוא כשנכנס לעזרה לבוא בפתח ההיכל הדרומי להשתחוות גם הוא מלוה עליו לעשות העזרה קפנדריא ויכא דרך שער לפון ויצא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ ויכנס ויצא נכחו דרך שער החכר וזהו נתיבם בנותם יבא ובצאתם יצאו כלם הנשיא עם שאר העם ולא יבא דרך שער המזרחי כדרך שהוא בא ביום החדש וביום שבת בתחלת שהשער מזרחי הוא נכחו שער נמערב: (כב) וכי יעשה הנשיא נדבה. בשבת ימי המעשה: ופתח לו את השער וגומר. לא לכנס בו להיכל אלא עומד שם והכהנים יעשו את עולתו ואת שלמיו והשתחוה ויצא שנאמר כאשר יעשה ביום השבת ומה להלן יוצא השבת ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו וגו': לאחרי צאתו. ולינו לומר נתן והשער לא יסגר עד הערב כמו שאומר ביום השבת שביום השבת הוא אומר והשתחוו עם פתח השער ההוא לפיכך מניחו פתוח לכל נקוד הוא דרכם לבוא להשתחוות שכל אחד עסוק במלאכתו לפיכך וסגר את השער לאחרי צאתו: (כג) ובכבש בן שנתו. עולת התמיד:

שבת

ב א ו ר

(ב) והנשיא, מועמד שעתיד למלוך, כלומר והנשיא כמותם לא יצא בפועד במקום שיצוי, כי במועדים הוא בתוך העם, ולכן בבואם יבוא ובצאתם יצא, מעשה שהיה: (א) ובחגים ובמועדים, כלו' לכל מה שיהיו שם: (כב) ועשה, העושה, הוא הכהן, וכמו שאומר לעיל ועשו הכהנים:

חקוה

תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ (כג) וּמִנְחָה תַּעֲשֶׂה
עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה
וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרַךְ אֶת־
הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם
תָּמִיד׃ (כד) וַעֲשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־
הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
עוֹלַת תָּמִיד׃ * (כה) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ
מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה
אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ (כו) וְכִי־
יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד
מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לוֹ עַד־שְׁנַת

יַעֲשׂוּ קדי ° כתן מסיימין הספרדיים הדרור

צום ב־אַנדאָפּפֿער; אונר דיע־
זעם סום א׳ממער דעם מאָר־
נענם געשעהען; (כד) דאַנו
בעריטעכט רוא יערען מאָר־
נען איין מעהלאָפּפֿער פֿאָן אייר־
נעם זעלסטעל איפה, אונר אייר־
נעם זעלסטעל הין אֶהל דאַנו,
אום דאַז מעהל דאַמיט אַנצו־
קנעטען, דיעזעם מעהלאָפּפֿער
דעם עווינען צו עהרען איזט
איין בעשט׳ממטער טהייל אויף
אי׳ממערוועהרענדע צייטען.
אונאונטערב־ראָכען (כה) זאָל־
לען זיא דאַז לאַם, דאַז מעהל־
אָפּפֿער אונר דאַז אֶהל מיט יע־
דעם מאָרגען צובעריטען, דיע־
זעם איזט דאַז בעשטענדינג
אָפּפֿער. (כו) זאָ שפריכט נאָטט
דער הערר: יוענדער פֿירשט יע־
מאַנדען פֿאָן זיינען זאֶהנען איין
נעשענק מאַכט, זאָ איזט עם זיין ערבאייגענטהום, אונר בלייבט זיינען קינדערן; עם
איזט אי׳הר אייגענטהום דורך דאַז ערב־רעכט; (כז) שענקט ער אַבער פֿאָן זיינעם ערבגו־
טען אייגעם זיינער דיענער, זאָ געהערט עם דיעזעם ביז צום אַללגעמיינען פֿרייהייטסיאָהר;
פֿעללט

ר ש " י

(כד) מזבח החיצה. ירושלמית מהיכן תומצ של מדברית והן שני עשרונים האחד לנסכי התמיד ואחד
לחביתין ותע"פ שהחביתין קריבין לחנוכין מניין הוא נוקר עשרון שלם וחילקו כמו שבנינו במנחות:
לרוס את הסלת. תיחברי"ש בלע"ז. (תספער"ען, לו בעטפרענגען). לשון לחר תימלי"ר
בלע"ז (והיא מעלע"ר, לו מאנגען, לו מישען). לרס את הסלת לכתת ולגלול בו את הסלת
לשון רסוס כמו והנה הבית הגדול רסיסים ונלשון מזנה אם היה ענבה לו מרוסס:
(כז) שנת הדרור. שנת היובל: וכתב. כמו ונתנה: אך נחלת בניו לבם תהיה. כמו אך לבניו
תהיה נחלתו ולא תינתן לבמיתות לאחר:

באור

(כד) חקות עולם, מטעם כי חקך וחק בניך (ויקרא י"ב): תמיד, מוסב לכתוב שלאחריו,
תמיד יעשו את הכבש בבקר, ולבן נקרא עולת תמיד בכתוב נתורה: (כה) כי יהן וגו',
המפרשים לא נאמרו אלו הכתובים כראוי. ולע"ד הטעם בזה כי יתן הנשיא מתנה לאחד מבניו,
הנה לו תהי' המתנה הזאת נחלת הבן הזה וקיימת לבניו של זה הבן, ואין לאחיו חלק בה,
כי לאחזתם היא נחלת לבניהם, אמנם כי יתן הנשיא מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו, לא יעשיל
הענד המתנה הזאת לבניו, כי אם תשוב ביובל לנשיא או ליורשיו, לך נאמר לבדה, כלומר
מה שנקל הענד מלנותיו היא נחלת בניו ולהם תהי', וכן לא יקח הנשיא מנחלת העם וגו':
ושבת, כמו ונתנה והת"ו נמקום ה"א כמו כי לחזלת יד והלומים להם (רד"ק). ואל מן תכריח
לומר טעם ונתת לנשיא, שיהי' דין יובל לנשיא, כי היובל נקרא שנת כמו השמטה:

הַדְּרוֹר וְשַׁבַּת לַנָּשִׁיא אַךְ נַחֲלָתוֹ
בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה: (כו) וְלֹא־יַקַּח
הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנָתָם
מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ
מֵאֲחֻזָּתוֹ:

פּעללט אבער אלסדאן וויערט רום דעם פירשטען צוריק; נור זיין ערבאיגענטהום איזט פיר זיינע נאכקאמען, אונד בלייבט דיעזען. (כו) זאָ קאן אויך דער פירשט ניכטס פאן דעם ערבגוטע דעס פאלקעס נעהמען, אונד זיא אום איהר אייגענטהום כרינגען, זאנדערן קאן נור זיין אייגענטהום זיינען קינדערן פערערבען, דאמיט ניעמאנד פאן מיינעם פאלקע פאן זיינעם בעזיטצע פערטריבען ווערדע.

מגלת אסתר

עם

פירוש רש"י ותרגום אשכנזי ובאור

מתורגם ומבואר

מאת

אהרן בן־וואלף מהאללי.

שנת ת"ק"צ"ו לפ"ק.

MEGILATH ESTHER

פראג

דרוק אונד פֿערלאַג דעם משה הלוי לנדא.

מבוא הספר.

ראיתי נכון להקדים למגלה הזאת חיזה חקירות ופקות הצייכים ונלוחים פה, להעיר הקורא עליהם, ולברכם כפי יד ה' הטובה עלי, ואומר: חכמי התלמוד אמרו (ב"ב ה') חכמי כנסת הגדולה כתבו מגלת אסתר, ומה איכסו כתיבת המגלה לחכמי כל"ה הג ולא לעזרא, אף שלדבריהם הי' המעשה הזה בזמן עזרא והוא הי' סופר מהיר והאחרון בכותבי ספרי הקדש? אולי קבלה היתה זאת בידיהם. והנה גם לדעת קלת האומרים מעשה אסתר מאוחר ממה שהוא לדעת חז"ל כאשר אבאר לקמן, מ"מ יכול להיות שחכמי כל"ה הג כתבוה, כי החכמים האלה לא בזמן אחד ובדור אחד היו, רק בזמנים שונים ולכל הפחות בשנים או בשבעה דורות זה אחר זה א), וא"כ אף אם נאמר שהמעשה הי' בזמן המלך האחרון לפרס, הלא שמעון הצדיק הי' מגדולי כל"ה הג כאמרם (אבות פרק ג'), וידענו ששמעון הצדיק הי' בימי אלכסנדר מוקדן (יומא ס"ט ע') וע"י אלכסנדר נאבד מלכות פרס כנודע, וא"כ ע"כ הי' המעשה בימי חיזה מחכמי כל"ה הג, ולכן שפיר נוכל לאמר שהם כתבוה:

אולם הס גם אמרו (מגלה ז' ע') אסתר בר"ה נאמרה, ובאר הר"י ערחמה את דבריהם וז"ל: חכמי כל"ה הג העתיקוה מספר דברי הימים למלכי פרס, ובאמצע התלבטות ר"ה בדרו האמת מן השקר מהכתוב כמנהג הכתובים, ויען כי העתיקוה מספרי עכו"ס לא נמצא שם קדושה בתוכה עכ"ל. ובאמת נמצא גם עתה בידינו מגלת אסתר לאחרת בלשון יוני, ונוסף בה דברים רבים ממה שנמצאו במגלת אסתר שבידינו, כמו חלום מרדכי, תפלת אסתר ודומיהם, ורבים מהדברים האלה נמצאו גם בשבי התרגומים על אסתר, גם בספר יוסיפון בן גוריון לרומיים. ועכשו מאחד דברי הר"י ערחמה הנ"ל נאמרו שנעתקה מספר ד"הי למלכי פרס, כי כל אלה מסכיל לאסר יעיס על לבו לעיין במגלה הזאת, ירחה בהסתכלות מעט, איך היא כשתהה מכל שאלי ספרי ל"ה, הן בלשון ובדקדוק הלשון, הן בחבור המליצה, היותר טובים ונכונים בשאלי ספרי תנ"ך כמו במגלה הזאת, ולעיגה הנה חיזה דברים להוכחת ומהם נקים על האמר: מליצו בה חיזה מלי' אשר לא נמצאים עוד בשאלי

ספרי

א) ולא כדעת רמב"ם ז"ל האומר שחכמי כל"ה הג כולם בזמן אחד היו, ובאחר העיר ע"ז הר"י אברבנאל בהקדמתו לנחלת אבות.

ספרי תנ"ך, ולקוחים המה לפי הנראה מאחר לשונות כמו **אנם**, המלה הזאת לינה נמצאת עוד רק פה, ופעם ג' בדניאל בל' ארמית; **פחשגן** היא מלה ארמי', ודומיהם, גם לא מצאנו בכל המגלה מלת **לאמר** אשר רגילה מאד באחר ספרי תנ"ך וטובה מאד לנחות הלשון כנודע, וכאשר העיר על טובה ויפיה מדוכינו הרמב"ן בפתחו על התורה. גם לפי נחות לשון העברי צריך להיות בפרשה ג' פסוק ט"ו, ויאמר כה מה וכו' כי אחר שהפסיק הענין באמצע מוסגר הארוך מאד, צריך לכפול עוד פעם ויאמר כדרך ל"הק, וכאשר מצאנו דוגמתו כמה פעמים בתנ"ך, ועוד אשר דברים קצים מתנגדים מעט לדרכי הלשון והתלילה, אשר לא יעלמו מעיני החוקר, אין זאת כי אם הועתקה מספת אחר, וכודע שיש לכל שפה ושפה סגולה מיוחדת בדרכי התלילה, מה שאין לזולתה, ולכן המעתיק והמתרגם הנאמן, צריך לדקוק לפעמים בהעתקתו, ומשתמש בדברים זרים מעט (ובלבד שלא יהיו מתנגדים לגמרי נגד הלשון) מה שאין רצוי ונאות להכותב מעצמו בשפה ההיא, לפי שעין ולב המעתיק גם על הלשון אשר ממנו מעתיק. ובלעדי זאת, הלא ידענו מאז אשר נגלו לבבל יתערבו בין העמים בגלל מדי פרס ושאר המדינות, שכחו הרבה מלשונם העברי, כמו שהתאונן ע"ז נחמיה באמרו ובניהם חצי מדבר באשדודית וגו', ולא ידעו עוד לדבר ביהודית בלשון העברי, רק התערבו אותה בלשונות אחרות, וכשאר דובר נחות אחד בעיר ושנים במשפחה, וחולי בעבור זאת יחסו כתיבת המגלה לאנשי כנ"הג המאוחרים בזמן מעזרא, ולא יחסוה לעזרא, לפי שהוא הי' סופר מהיר, ובוודאי אם הוא כתב המגלה הזאת, העתיקה כפי דרכי נועם התלילה, ולא השתמש במלות שונות וזרות:

ואחר נגותי בספרים רבים זה מלאתי שכל חכמי התלמוד אשר נשאו ונתנו בדיני המגלה, בדיני פורים, ובמעשה מרדכי ואסתר, כולם חיו מימות רבן יוחנן בן זכאי ואילך, ולא מצאתי שום חכם אשר הי' קודם זמן הזה ודבר דבר מה בענינים האלה, גם מצאנו המחלוקת בין ב"ש וב"ה לענין טומאת ידים אחר ויקהלת (ידים פרק ג', עדיות פרק ה') אבל לא רצינו שנחלקו ג"כ אחר אשר כאשר נחלקו בזה הדורות האחרונים האמוראים (מגלה ז' ח'), ומה שנמצאו במגלת תענית בתוך את יום ארבעה עשר ואת יום חמשה עשר יומי פוריא ליכון וכו' (תענית י"ח ב', מגלה ה' ב'), והמחבר של מגלת תענית הי' חכמים בן חזקיה כמאמרם (שבת י"ג), וכבר כודע שחכמים הי' בזמן ב"ש וב"ה? מ"מ אין רצוי שזאת, כי בלא"ה אנו מוכרחים לאמר שלא חכמים לבדו חבר כל המגלה, רק הוא התחיל, ומיעתו המה דורות הבאים אחריו גמרוה והשלימוה, שהרי נכתב בה המעשה מר"י בן שמוע אשר בטל השמד, וידענו שר"י בן שמוע הי' תלמיד ר"מ (ר"ה י"ב ב'), אשר הי' זמן רב מאד אחר חכמים הנ"ל, כאשר העיר ע"ז בעל ספר יוחסין ובעל ס"ה תוס חי"ת, ויש לעיין בזה היטיב:

מבוא למגלת אסתר

ועל זמן המעשה הזה, מתי הי' לאחשורוש ומי הי'? כבר נתפשטו בו מפרשים רבים הן מחכמי ישראל והן מחכמי ח"הע, גם חז"ל גלו לנו דעתם בזה, ואני לא להכריע ביניהם בחתי, לא מרחק ולא קרב, רק לודיע דעתם בקלרה, והמשכיל יבחר ויקרב - חז"ל אמרו שזה אחשורש הי' מלך השני למלכות פרס הכללית (דהיינו מיום שנתאחד מלכות מדי עם פרס, והוא מיום שתת דריוש המדי אחר מלך ג"כ על מלכות בבל) כי לדעתם מלך בתשובה כורש אחר הרשה לבנות הבית, אחריו מלך אחשורוש הזה אחר בטל בנין הבית, ואחריו דריוש הפרסי בן אחשורוש ואסתר אחר בימיו בנו הבית, ובימיו עלה עזרא ונחמיה לבנות חומת ירושלים, כי לדעתם, אף שמלאכו (עזרא ז' ח') אחר הדברי' האלה במלכות ארתחשסתא וגו', ומשמע מזה, שהמלך ארתחשסתא אחר בימיו עלה עזרא לא הי' המלך הנזכר קודם, אחר בימיו נבנה הבית: מ"מ החליטו שבלשה שמות היו לו, דריוש, ארתחשסתא וכורש, (עיין מזה ר"ה ג' ב', מגלה י"ח ב') ומלאכו עוד מקרא מפורש בעזרא (פרשה ד' פסוק ה' ו' ז') שנאמר וסוכרים עליהם יועצים כל ימי כורש עד דריוש וגו', ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה וגו', ובימי ארתחשסתא כתב וגו', ונאמר בסוף הפרש' בחדין בטלת עד שנת שתתין לדריוש, הרי מפורש שהיו שני מלכי' בין כורש לדריוש הפרסי ושתות' אחשורוש וארתחשסתא' אחר שניהם בטלו בנין הבית, אך המפרשים נלחמו ונדחקו לפרש כי אחשורוש נקרא ג"כ ארתחשסתא', והשטנה שנכתב' פעמי' אחת היא, ע"ש הרחב"ע א). הנה נדחה לעין כל, הלחץ הגדול לדבריהם בפסוקים שהבאתי, ועוד מלאתי דבר תימה בדבריהם, שאמרו (מגחות ס"ט ע' שקלים ז' ח') פתחי' על הקינין פתחיה זה מרדכי וכו' וספרו ממנו מעשה מהכהו שלא נעשה דחייתו קינין וכו', נדחה ומוכח מדבריהם שמרדכי הי' בירושלים אחר בנין ב"המ, והלך משופן אחר המעשה אחר קרא לו עם המן, ותמיה לי, מדוע לא נמלא ממנו דבר מה מוזכר בנחמיה? ב) מדוע שתקו מהלים הזה אחר הי' גדול ליהודים ומשנה למלך? וגם כאשר בתו על החתום כמוזכר בנחמיה פרשה יו"ד, למה לא נמלא שגם מרדכי הזה בא על החתום? וכבר הרגישו דבר מה בעין זה חכמי תום' (ב"ק ס"ח) יעויין שם מה שהוקשה להם על המאמר הזה:

ולהוציא את עלתו מן הלחץ הזה יאמר בפרקי ר"ח, שהיו מלכי פרס יותר ויותר ממה שחשבו רז"ל בשם' הכ"ל, ובעקבותיו דרכו רוב המפרשים מבני עמינו,

גם

א) ורש"י בשח"כ שנה בזאת, כי היה ז"ל הבית ראיה שאחשורוש נקרא ארתחשסתא ממאמרם בשם' ר"ה הכ"ל הוא כורש הוא דריוש וכו', ונאמת שם לא דברו כלל מאחשורוש הזה רק מדריוש הפרסי ע"ש:

ב) כי מה שאמרו מרדכי בלשן זה מרדכי חומן לפחר, הרי לא הזכירו לותו עזרא ונחמיה רק בעלות בימי כורש, אך בעלותו שנית לא הזכירוהו כלל, ולא מצאנוהו בשאר העולים כשם שנית לירושלים.

גם מלות הגולה רש"י כתב (דניאל י"א ג') וז"ל רז"ל אמרו בס"ע ופו' אבל בספר יוסיפון נכתב שהי' לו לכורש בן אחד ושמו קאמביסה וכו' עכ"ל, ועיין שם בהרחב"ע דעת ר' משה כהן הספרדי, שכולם חשבו הרבה מלכי פרס, ממה שקשבו רז"ל, גם דביבו זרחים הלוי (נפ"ק דר"ה) כתב שהיו שבי מרחשתא לחד שבטל בגין הבית (והוא שנכתב שטנה בימיו בעזרא ד') ולחד שהרשה לבנות (והוא שמוזכר בעזרא ז' ח') וכתב עוד לעפ"י שנאמר עוד שלשה מלכים עומדים לפרס וגו' אין כוונת הכתוב שלא יהי לפרס רק ארבעה מלכים (כדעת ס"ע, וכדעת ר"ס הנזכר) רק חשב הכתוב הגדולים והתקיפים וכו', גם הר"י אברבנאל בספרו מעייני הישועה האריך בזה:

מן הדברים האלה אשר הבאתי נראה לכל, שיש לכל אחד ואחד מן המפרשים דרך מיוחד במנין המלכים, זה הרבה וזה המעיט, כפי אשר חשבו למלות דרך האמת והנכון, לך בכולם לא מצאתי מנוח לפרש הפסוקים הנ"ל אשר הקשיתי לעמוד, ורציתי בספ' למח דוד שהניח בשם בעל מ"ע שכתב"ל **מן המפורסמות שאין צריך ראיה עליה, שאחשורש ועד דריוש האחרון, מלכי פרס ארבעה עשר הם** עכ"ל, וכן כמלאים בדברי הימים בלשונות העמים, ולכן מודיעם בשמותם. וגם מניגה לפני הקורא דעת חכמי האומות בזה, ועליו לשפוט איזה מהם יוכשר יותר להיות אחד מהשורש הנזכר במגלה, ואומר:

המלך הראשון למלכות פרס הכללית, הי' כורש וימלוך על מדי ופרס, בבל, אשור וכנען ושאר מדינות, ימי מלכותו היו ז' שנים, וימלוך תחתיו בנו קאמביזעס, הוא נלחם עם מצרים וילכדה, גם העמים בחלק אפריקא ליביע ניגריע היו לו לעבדים, וממשלתו עד כושיען וחבשיניען, ימי מלכותו ז"ן שנים. אחריו קם איש אחד ויאמר כי הוא את קאמביזעס, ויפח שמו זמערדים (כי לקאמביזעס הי' אח ושמו זמערדים והוא כרצח) ולכן לו יאחה המלוכה וימלוך ז"ן חדשים עד כי יודע הדבר, ונחגלה כי לא מזרע המלוכה הוא רק בן כהן אחד [א]) ויקומו עליו שבעת שרי וגדולי פרס ויהרגו אותו. אחריו מלך איש אחד משבעת שרים הנ"ל ושמו דאריוש היסטאספיס (זה דריוש הנזכר בעזרא ובנחמיה) והוא נמלך על ידי נחרת הסוס, כי בימים ההם אחר מות בן כהן הנ"ל ומלך איש לפרס, כרתו יחד שבעת גדולי פרס הנ"ל ברית והסכימו פה אחד לאמר, שכל אחד מהם יהי' מזומן ומעותד ליום מועד בעת עלות השחר עם סוסו לרכוב עליו, והסוס אשר ישמיע קולו בראשונה מכל שאר הסוסים הנה הרוכב הסוס הזה יהי' למלך, ויקר שסוס דאריוש הנ"ל נאר בראשונה, ע"י תחבולות עבדו מעבאריעס [ב]), ולכן הומלך עליהם. דאריוש היסטאספיס

א) דער זאהן מיינעס מחנגיערס.

ב) לשבחרעס הזה הי' שומר לוחות סוסיו (איין סטאלמייסטער) ובשמעו הברית אשר נכרת ביניהם, לקח סוסה אחת ויאסר לוחה במסתרים לעץ אחד, במקום אשר ידעבו שם שבעת שרים הנזכרים, ונערב לפני יום המועד לקח הסוס אשר ירכב עליו דאריוש, וינהגהו אל מקום אשר סוסה הנ"ל אסורה ליחמנו אל הסוסה, והנוקר לוך והחגרים החלה עומדים עם סוסיהם פני המקום הזה, ויחס הסוס של דאריוש בחמול, ויתן קול בנחירה אל הסוסה.

היסטאספים הזה הי' איש טוב ויפה, אוהב צדקה ומשפט, הוא הרשה לבנות הבית בירושלים, לקח בנות כורש ובת זמרדים בן כורש לאשה, גם בת אחשורוש אחר מגבעה שרים הכ"ל לקח על נשיו, הוא לכד טרסי (טרַנְיָען) בחירחפל, ושאר מדינות בארץ יון, הוא הלך להודו (הינדיען) וילכוד שם עשרים רבים תחת רגליו, וימי מלכותו ל"ו שנים. ומעת אשר הושת בן כהן הכ"ל על ידי שבעת השרים, הותקן ביניהם שיהיו תמיד אצל המלך ז"ן יועצים וגדולים משרי פרס אשר עמהם ישב ויתן בדבר המלוכה, ולאלה שבעת השרים הרשות נתונה לבוא בכל עת שירצו אל המלך מה שלא הורשה לכל איש זולתם. והנה בזה רוב חכמי האומות מודים פה אחד, שלא הי' אחשורוש בעל אסתר, אחר מן ארבעה המלכים שזכרתי, כי המלכים לפני דריוש היסטאספים לא מלכו י"ב או י"ג שנים, ובמגלת אסתר כתוב בפשיטות שתים עשרה למלך אחשורוש; גם לא יתכן לאמר שהי' דריוש הכ"ל, כי ממעשה אחשורוש הזה נראה שהי' טפש ומלך הפכפך, כאשר כתוהו חז"ל, ודריוש הי' איש טוב ויפה, לא טפש ולא הפכפך, גם לא הי' דריוש בפשיטות י"ב למלכותו בשושן הבירה א):

אחר דאריוש הכ"ל מלך בנו קסערקסעס, הוא הי' איש תהפוכות, וכל התכונות אשר יקשו חכמי התלמוד לאחשורוש כמלאים בזה האיש, פעם הי' נדיב, פעם כילי, פעם אכזרי, פעם רחמני, ומטפשותיו ספרו לנו רושמי הקורות, בהליכתו לארץ יון להלחם עם אכסי לטונש (אַטהענן), בא אל איש אליאה הנקרא העללעספאנט (אשר יקרא היום דאַרדאַנעלען) ורצה לעבור בחיות עם העם אשר בדגלו, והיס הלך וסער, ומעבריו וגליו הפרידו החיות אנה ואנה, אז המלך הטפש הזה נזוף בקשתו להכות היס, ולהשליך בתוכו כבלים ושלשלאות, להכריחו לנוח מזעפו. אחר המלכו הלך מיד לארץ מצרים אשר מרדה בחיי אביו, וישימה למס, ובשנת שלש למלכו חזר לאחרו, אח"כ הלך להלחם עם טהעסאליען בארץ יון, אבל לא הגיע במלחמה

א) ומעתה מסוב ותתבונן פירוש המקרא בעזרת ד' ה', וסוכיים עליהם יועצים וגו' אשר הקשיתי לשקול לעיל, כי בימי כורש סכרו יועצים לבטל הבנין, ואמר הכתוב ובמלכות אחשורוש כתבו שטנה לדעתי הוא קאמביזעס, ואמר בתחלת מלכותו, לפי שלא הי' רק זמן מועט בתחלת מלכותו בארצו, ושאר השנים הי' בארצות אחרות להלחם נגד שונאיו, ואמר אח"כ וכימי אחשורוש כתב וגו' הוא בן כהן הכ"ל ובימיו נ"כ נבטל בנין הבית והוא בטלה עד שנת שתים לדריוש הוא דאריוש היסטאספים. ואל תתמה על שנוי השמות בלשון העמים ממה שהם בלשון העברית, ולאמר שיהי' אחשורוש זמרדים, או אחשורוש קאמביזעס? כי לולי ברוב העתים וימים, וע"י רוב העתקות נשנו השמות בלשון העמים ונתבלבלו, או יאמר, הלא כודע שהי' למלכי פרס לפעמים שני שמות ויותר וכאשר הניח זאת יוסיפון בן גוריון בספרו. והנה עוד הספרים מגמלת בתגרת השטנה, בעזרת ד' נאמר די יבקר בספר דברי הימים אשר לפניך וגו', ובעזרת ה' נאשר כתבו השטנם לדריוש, נאמר פסוק י"ז יתבקר בבית גנזיך די מלכא וגו', ושם לא נאמר די להבתך, אין זאת כי אם אחשורוש הזה הוא היסטאספים, והוא לא הי' מזרע המלוכה, ולכן לא יוכלו לאמר לו די להבתך, אבל בתגרת הרשעים אשר שלחו לאחשורוש או זמרדים אשר אמר שהוא בן כורש, אייך שפיר ניה די להבתך ודע זאת!

במלחמה הזאת, כי נפל מעתו עם רב, ויעוד לארנו בעגב וכלחה לבב בשנת שם למלכותו, ומן היום ההוא ומעלה, לא השגיח שאר על ממשלתו ומלכותו, ויעזוב לחתה ביד יועציו ושריו, והוא פנה לתענוגות בני החדש, יין ותירוש לקחו לבו, ונרגע מצר לבתו, וימי מלכותו היו כ"ח שנים. והנה רוב מחכמי החומות הסכימו, שזה הי' לחשורוש הנזכר במגלת לסתר, כי ממנו נדע שהי' בשנת שלש ובשנת שם וגם מלז והלאה תמיד בשובן הבירה, גם מעשיו מוכיחים עליו שהי' לחשורש הזה, כי היצר מלים התפוכות כזה לעשות לת לחתו קשה על לחר לא בלה לפניו ולפני עדת שבורים? היצר מלים כזה, למשור עם רב עדת בני ישראל ביד לוהבו על לא חמס בכפם? לו לנוות להשר הגדול מכל השרים, להלבים מרדכי היהודי ולהרכיבהו נרכובות, תחת לשר הרשהו לפני ימים מעטים להשמיד כל היהודים? (א

אחריו מלך בנו לרטלקסערקסעס לאנגימנום והוא לרתחשסתא לשר בימיו עלה עזרא ונחמיה, לבנות חומת ירושלים, ימי מלכותו היו ל"ה שנים, ולדעת קצת מסכמי החומות, וגם לדעת יוסיפון בן גוריון, היה המלך הזה לחשורוש בעל לסתר, (ולם יוקש לית יתכן שהי' לחשורוש קסערקסעס לו לרטלקסערקסעס הנ"ל, הלא מרדכי הגלה מירושלים ומלז עד עתה הוא זמן רב, ולית יהיה מרדכי שנים רבות כלה? כמיב ע"ז היקף מפורש בקרא שמרדכי הגלה מירושלים, הלא נוכל לומר מה שנכתב במגלה לשר הגלה יוסב על קיש, ולא על מרדכי; ולם בכל זלת יפלא בעיניך, שלא יהי' בזמן רב כזה רק לרבעה דורות מקיש עד מרדכי? נלמר בלמת היו מן מרדכי עד קיש יותר מד' דורות והכתוב לא ספר לנו רק החשובים והנודעים, כדרכו תמיד; זהרי לדעת חז"ל, הי' קיש הנזכר במגלה לבי שאול המלך, ולפ"ז בוודלי נלסר במקרא כמה וכמה דורות). לחריו מלך בנו קסערקסעס השני מ"ה ימים ונרגע מן לחיו זלגדילנום בן פלגש לחזיו. הוא מלך ז' שנים ונרגע מלחיו דלריוש לכום לשר מלך כ' שנים. לחריו מלך בנו לרטלקסערקסעס מנעמלן וימי מלכותו היו מ"ו שנים, ומיזה מפרשים חשבו לומר שזה הי' לחשורוש. ולחריו מלכו עוד שלשה מלכים, ולא נרגה להלריך עמהם עוד, כי בזמן מלוחר כזה בוודלי לא הי' המעשה, כי לא נמלא בדברי הימים שום דבר, לו שום התדמות לשר יורה על למיתת הדעה הזאת:

ועתה הנה הנלחתי דברי המכמים בכלל, והנלבתים מערכה לקרלת מערכה, למען הרלות כי כולם נכונים בעיני הזה, ובכל עיון והסקפה והתבוננות, לא נוכל להרלות דבר מה במופת חותך ונרלין' ברורות, לך מה שידענו ממנו הוא לו ע"ד קבלת רז"ל, לו ע"י דעות הפשריות, ויתר פרטי הדברים יתבררו ויתלבנו בשלורי בעזרת החונן לאדם דעת:

בערלין בחודש שבט חקמ"ח לפ"ק.

אהרן בהרבני הרופא

מו"ה וואלף זצ"ל מהאללי.

א) ועיין עוד מזה רליות נכוחות בספר מגוף התורה לחכם פרופעסאר חייהמן לשר הלריך בזה.

תרגום אשכנזי

א (א) וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֹּלֵךְ מֵהֹדּוּ
וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמְאָה
מְדִינָה: (ב) בַּיָּמִים הָהֵם כְּשֶׁבֶת
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כִּסֵּא
מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה:
(ג) בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה

א (א) פֿאלגענדעם עראיינ־
נעטע זיך אין דעז צייט־
טען אחשורש, דעם אחשורש,
ועלכער, פֿאן הודו ביז כוש,
איבער הונדערט אונד זיעבען
אונד צוואַנציג פראָווינצען רע־
גיערטע. (ב) אום דיא צייט
נעהמליך, דא דער קעניג וויע־
דער רוהיג זאַם אויף זיינעם
טהראָנע אין דער רעזידענץ
שושן: (ג) אונד דיעם וואַר אים
דריטטען יאָהרע זיינער רעגיע־

משתה

רש"י

א (א) ויהי בימי לחשורוש. מלך פרס הי' שמלך תחת כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל: הוא לחשורוש. הוא בנשעו מתחילתו ועד סופו: המולך. שמלך מעלמו ולא היה מזרע המלוכה: מהודו ועד כוש וגו'. המולך על מאה ועשרים ושבע מדינות כמו שמלך מהודו ועד כוש שעומדים זה לגבי זה וכן כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסת ועד עזה (מלכי' ד' ה') שהיה רודה בכל עבר הנהר כמו שהוא רודה מתפסח ועד עזה: (ב) בשבת המלך לחשורוש וגו'. בשנתקיים המלכות

באור

א ויהי, כתב הרד"ק בתחלת ספר יהושע, מלת ויהי תמלא בהתחלת הדברים ולפי הרוחות הספרים כגון זה, ויהי בימי שפוט השופטים ודומיהם. ובלחת לינו שפת יתר לגמרי, כי פעמים הוא מחובר למה שלאחריו בסבה או בזמן, ופעמים בלוזו כמו שתרגמתי פה כלנו לומר זאת היה לו לכתב בימי זה, ולפ"ב מפרש מה לכתב ע"ד כלל ופרט: הוא אחשורש, לפי שהיה לחשורוש לבד מלך ג"ב על מדי ופרס, והוא לבד נלמר בעזרא ד' ובמלכות לחשורוש בתחלת מלכותו יגו' לכן לומר פה שזה היה המולך מהודו ועד כוש, ולולם לחשורוש האחר לא מלך מהודו, כי בימיו לא נכבשה עדיין ארץ הודו תחת מלך פרס, כאשר בארתי כל זאת היטיב במבוא הספר. ולולם לדעת מז"ל האומרים רק שלשה מלכים מלכו בפרס כריגים לנמני לדחוק ולפרש המקרא הזה כמו שכתב הראב"ע, שכתב ויתכן שהי' במלכי פרס הקדמונים מלך שמו לחשורוש ושניהם היו מלכים על פרס ומדי וכו' ודברי נביאות המה, כי לא רחינו ולא שמענו מזאת. ואין לומר שבא הכתוב לגלול את לחשורוש לכי דריוש המדי, לבד מלך קודם כורש, כי בלא"ה ידענו זאת, שהרי לכי דריוש לא מלך רק על מדי, ומזה נראה שמלך גם על פרס כמו שלומר חיל פרס ומדי, וגם לבד בסוף הכרה, והיה במלכות פרס. המלך, שמלך מעלמו ולא היה מזרע המלוכה (רש"י) ולפ"ז יהיה לחשורוש דריוש היסטספים שזכרנו בס"ם (עיין שם), לומנם אין מזה רלי' כי פשוטו של מקרא שהיה מלך על לכל המדינות שזכר, ואין התימה מכרעת כלל אם בלולי נירושה או בכבישה: מהודו, יקרא בלשון העמים (אינדיען) וכוש יקרא (עטיאפיען) ומלך לפ"ז גם על מלרים שבין הודו לכוש, (ועיין בס"ם): שבע, כפי לבד מלינו בדניאל (ו' ב') בכר חלק דריוש המדי המלכות למאה ועשרים מדינה, ועתה נוסף עליהן עוד שבע מדינות לבד לא הוכנסו לז תחת מלך פרס ומדי, כמו ארץ הפתים מלנים ויון ועוד. ולפ"ב לו יהי' טעם המולך בכבישה דוקא עדן יהי' הכונה על לותן המדינות הנוספות שלא ירם מלכותיו, כי גבול המלכים הראשונים לא הגיע עד כוש והוא מלך מהודו ועד כוש: (ב) כשבת, שבקש מלחמות כמו שכתב הראב"ע, וגם לדעת רש"י נאמרו בשתקיים המלכות בידו, תהיה הכונה דוקא על מלחמה מה מלינו בברי כי לא מלינו שמרדו עבדי דריוש היסטספים נגדו להסירו מן המלוכה: חבירה, העיר לבד המלך יושב בה תקרא בירה, ולדעת הראב"ע פרושו ארמון: (ג) בשנת שלש, חזר ובאר שבשת על כבלו דהיינו שבקש מלחמות היה בשנת שלש למלכו, ומקודם לכן לא היה לו פנאי

לעשת

מגלת אסתר א

תרגום אשכנזי ם

מִשְׁתֶּה לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל׀
פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי
הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו: (ד) בְּהַרְאֹתוֹ
אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת־
יְקַר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים
שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם: (ה) וּבִמְלוֹאת

ובמלאות קרי הימים

רונג, גאַב ער איין גאַסטמאָהל
אַללען זיינען פֿירשטען אונד
שטאָאטס = בעריינטען, דען
בעאַהלסהאָבערן דעם פער=
זישען אונד מערישען העע=
רעם אונד דען פֿאָרשטעהערן
דער פראָווינצען, וואָבייא ער
זעלבסט צוגענען וואַר, (ד) אום
דיא פֿיללע זיינעס קעניגליכען
רייכטהומס, אונד דיא זעל=
טענע פראַכט זיינעס גראָסען
האָפֿשטאָאטס צו צייגען, אייניג לאַנגע צייט, הונדערט אונד אַכטציג טאָגע: (ה) אונד אַלס

ריע=

ר ש " י

המלכות גילו ורבותינו פירשוהו בענין לאחר גמסכת מגילה: (ג) הפרתמים. שלטונים בלעזן פרס: (ד) ימים רבים. עשה להם משתה:

גינת

ב א ו ר

לצנת נהשקט רק נלחם עם שונאיו: עשה משתה, לדעתי היה טעם המשתה בענור שנלח לת לויביו, ולקח מהם מלקוח ושלל סגולת מלכים, ועשה להם משתה נעבור שמחתו, ונענור הרחות לת השלל והנזה: הפרתמים, הרלב"ע כתב שפרושו מזרע המלוכה, ולזינו נכון, כי בדניאל (ז') נאמר להניח מבני ישראל ומזרע המלוכה ומן הפרתמים, הרי מפורש שפרתמים לינם מזרע המלוכה. ולדעתי פרושו חשובים וגדים בעלת המלחמה, וזה הוא מה שכתב רש"י שלטונים בלעזן פרס, שהולטים על לנבי המלחמה, כמו שרי ללפים שרי מלות וכו' וכאלו לאמר פה הפרתמים של מיל פרס ומדי, ומלאתי לון לי, כי המתרגם האני תרגם פרתמים, לימתרתיגין, וכן תרגם המתרגם הרלשון על הפסוק ונתון בלבוב והסום וגו' (להלן ו"ו טי"ת) ותרגום יונתן בנתוב ויבא מלב פלצתים וגו' (ב"ל י"ג) תרגום גם כן על מלב לסתרתיג. והנעור חיל פרס ומדי כלל, הפרתמים פרט, כלל ופרט לין בכלל אלא מה שנפרט, ולא היה שם מלנטי חיל כי לם הפרתמים, וכן תרגמתי. והנה לפי הנמת הנגינה גם לכל שריו ועבדיו כלל, ולח"כ פרט מי הם דהיינו חיל פרס ומדי וגו', ולזינו מן הנמנע שיהי' כלל מה חלק פרטי בכלל לאחר יותר ממנו, כנודע בחלכת הבניון: לפניו, שגם הוא היה מיסב על השולחן עמהם, וזה יחשב להם לבבוד גדול שרלו פני מלכם לאחר כפי המנהג והדת לא היה למנה כי לם לשנעת השרים היושבים רחשונה במלכות שזוכר להלן (פ' י"ד), ויש מפרשים לותו לפי שנאמר להלן חלל המשתה של שבעת הימים, שהיה בחלר גינת וגו' וזה המשתה היה בבית ולפניו, והרחבון נרחה יותר נכון: (ד) בהראותו, הני"ת תשמש במקום בשבור, וכמו שזכרנו שזה היה סבת המשתה: עושר כבוד מלכותו, טעם כבוד בטעם ומחשר לחבינו עשה לת כל הכבוד הזה (בראשית ל"ל ל') ועשם עושר קטון רב, והוא סמוך על סמוך, וכן יקר תפחרת גדולתו, טעם יקר דבר המעולה מחד, ונקרח כן להיות לזינו נמלח כל כך בשחר הדברים, מלבון הוקר רגלך מבית רעך (משלי כ"ה) ודבר ה' היי יקר בימים ההם (ש"ל ג') וכן כאן שלח היי עוד בתפחרת גדולתו בשחר המלכים: ימים רבים, יש פותרין לותו בהראות ימי' רבים, או יאמר כמו שכתב רש"י ימים רבי' עשה להם משתה ויהי' מן בהראותו עד ימים רבים כמו מלמר מוסגר, לך שהנגינה לינה מסכמת כ"כ לזה הפירוש: שמונים ומאת יום, נאה לפי מעשה השבלי לאמר, שלח כל השרים היו בכל יום ויום על שלחן המלך, כי לין ירחקו כל השרים המנהיגים זמן רב כזה ממדינותיהם ומשמרתיהם בלי שיזיק לסדר ותקין קבון המדיני, לינו כי לם ביום הזחד היו לזה שרים ממדינה זאת, וביום לחר לזה שרים ממדינה לחרת, עד כי ענר הבים על כל לקד ולקד משריו ועבדיו במלכותו, ונענור זאת נמשך הזמן עד ק"פ יום:

הנמצאים

תרגום אשכנזי

מגלת אסתר א

דיעזע ציים צו ענדע וואר, שטעללטע ער נאך איין זיע־ בענטענינעם גאסטמאהל אן, פֿיר אללעם פֿאלק, ראז אין דער רעוידענץ שושן פֿארהאנ־ דען וואר, פֿאם פֿארנעהמ־ כטען ביז צום נערינגסטען אין דעם פֿארהאף דעם קע־ ניגל פֿען שלאסגאר־טענס.

(ה) הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־ הָעָם הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ:

(ו) חָוּר וְ כַרְפַּס וּתְכֵלֶת אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ וְאַרְגָּמָן עַל־גְּלִילֵי

ח' רבתי

כסף

אונר הימעלבלויא, דורך שניר פֿאן ביסום אונד פורפור, אן זילבערנען שטאנגען אונד

מאר־

ר ש ' י

(ה) גינת. מקום זרעוני ירקות: ביתן. נטוע בחילנות: (ו) חור כרפס ותכלת. מיני בגדים לבעונים פרס להם למלעות: לחוז בחבלי בין וארגמן. מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן לותן פרס להם על גלילי כסף ועל עמודי שש:

ב א ו ר

(ה) הנמצאים, מלה זרה בדקדוק, כי ראוי להיות הל"די נקמץ (הרא"ע) ומלתו לה רעותם לתם נִטְמְאִים (יחזקאל כ'): ביתן, כמו בית והנו"ן נוסף והוא סמוך, וכתב הרד"ק בשורש בית, וכתו כתן שלשה סמוכים ולופים: (ו) חור, לבן, ותרגום לבן חיוור, ומזה נאמר עתה פניו יחורו (ישעי' כ"ט) בהרות עי"ן הפעל, כנה הכתוב זה הלשון, כי המ ויש יחלבנו פניו, וכן בלשון חז"ל המלבין פני חבירו ברבים, ומזה הענין חורי יהודה (ירמיה כ"ז) והמה ערים גדולים, לולי הלבו לפניהם הערים במלבושי לבן. ורבי יוחל בספרו זמירות ישראל (סיר ע"ד) נתן טעם לחר זה הענין בלשון חירות (פרייההייט) המתנגד לענין לסירה וקשור. והנה נקב יקרת ג"כ חור (חייטע עפֿענונג) כדכתיב ויקוב חר בדלתו (מ"ב י"ב) לפי שכל נוף ענור מיכל מלחוריו, לך בדומתך גו נקב יבנסו בו קרני הלור ויחלבן לותו המקום, והוא ג"כ ענין פתיחה המתנגד אל הסתום, וכן שאין מלות (אפֿען, פרייא, חוכגעבונדען) נרדף בל"ק: כרפס, ירוק. והוא מורכב מן כר, מקום מרעה הנהמות מלא דשאים וירקות, מן פס, שהוא לשון לבע כמו שתרגם המתרגם כתונת פסים פרגוד מלוייר וכו'. וטעם תכלת ידוע. ונאמר לפ"ז עלם הדבר, והרלוי יריעות של חור וכו' היו לחוזים ומדוקים על ידי חבלי בוץ בגלילי כסף וכו', ומלת לחוז בלשון יחיד, מוסב על כל לחד ולחד. ולדעת הרל"בג מלת לחוז מוסב על חלר במקרא שלפניו דהיינו שהחלר היה לחוז ביריעות של חור וכו', ולדעת קלת וכן דעת רב במגלה, טעם חור כמו חרי חרי, בגדים העשויים נקבים נקבים ממעמד מחט, ולפ"ז לא נחסר פה עלם הדבר, אבל לין הנגינה מסכים לפירושם, כי לדבריהם מרלות כרפס ותכלת נשולים על חור ולריך לפ"ז להיות מלת חור בטעם המפסיק יותר מטעם לגרמי, כי טעם לגרמי הוא רק ממולע בין מפסיק למשרת. ולע"פ שלדברי האומרים שחור הוא לבן, לריך להיות מלת חור בטעם משרת כדין שלשה שמות רלופים ושויס בנושא לו בנשוא שיהוא הרלשון בטעם משרת, כמו אדם שת אנוש ודומיהם, מ"מ נוכל לומר לפי שמרלה הכרפס מתיחס יותר לתכלת ממה שמתיחס למרלה הלבן בנודע לבעלי התולדות, לבן בא חור בטע' לגרמי המפסיק קלת, והדומה לזה נמלא בפסוקים רבים (כמו שכתב הרד"ה בשערי זמרה שער חמישי ע"ב): בחבלי, בפתח, כי הנפרד בשם נקודות כמו ותורידם בחבל (יהושע ב'), וחולם חבלי יולדה (הושע י"ג) בסגול, כי הנפרד בחמש נקודות כמו בטרם יבוא חבל לה (ישעי' ס"ו), והוא לשון מכאוב: בוץ וארגמן, דבר מבואר הוא שהבוץ הין פשתן יקר מאד הנמלא במלרים והוא לבן וחינו לבוע, והארגמן הוא למר לבוע לדום וירוק (פורפור), ועיין בם' נתיבות השלום להרמב"ן (שמות כ"ה), והיו ח"כ החבלים נתרגים יחד מחוטי בין וחוטי ארגמן ליופי המרלה: גלילי, כלונסלות עגולות, והגלילים החלה היו מונחים בין עמוד לעמוד על רחשם, ובהם

נתמלים

מגלת אסתר א

כֶּסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת זָהָב
וְכֶסֶף עַל רִצְפַת בַּהַט־וְשֵׁשׁ וְדַר
וְסֹחֶרֶת: (ז) וְהַשְׁקוֹת בִּכְלֵי זָהָב
וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת
רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ: (ח) וְהַשְׁתִּיָה כַּדָּת
אין

תרגום אשכנזי סא

מאַרמאָרעגען ווייַלען בעפֿע־
כטינט; דיא זאָפֿאַס גאָלדען
אונד זילבערן, רוהענד אויף
עסטריך פֿאָן בהט, שש, דר
אונד סוחרת; (ז) דאַז גע־
טרענק דאַרגעריכט אין גיל־
דענען שאַלען אונד פרעכטיגען
נעפֿעסען מאַנכערלייא; דעם

קענינגס מונדווין פֿאָלל אויף וויא נור דער קענינ איהן געבען קאָנטע. (ח) דאַז מאַהל
גאַנץ

ר ש ״ י

מטות זהב וכסף. ערך ליצב עליהם לסעודה: על רצפת. קרקעות של נהט וגם וגומר מיני מגנים טובות כיוצו בנותינו. ולבי משמעות המקרא כך אמת: (ז) והשקות בכלי זהב. כמו ולהשקות: שונים. משונים זה מזה וכן ודאיתיהם שונות. ונתותינו לדעתו מה שדעתו: ויין מלכות רב. הרבה. ונתותינו למדו שהשקה לויתם כל אחד ואחד יין שהיה זקן ממנו: (ח) כדת. לפי שיש סעודות שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כי אם נקובי לכל כאן
אין

באור

נלמדים היינות: שש, כמו שיש וככה עם ועיש (הרלב״ע): רצפת, ענינו הולעת מגנים בקרקע, והמתרגם תרמי תרגם נהט קרוסטליכין (קריסטאל), גם מרמרין (מארמאר), דר דורך דבריי ימי, הוא מה שקורין בל״ה (פערלמוטטער), וסוחרת תרגום מלמון סחור, כי תמר לשונין מלירין מקפין להון חזור, ולשונין פרושו בוץ והוא (ביסום) הנזכר לעיל בלבושיב מטוניות לשון מלירים (משלי ז׳), וכן חכמי התלמוד פרשו המגנים הללו, ומעתיקי התומות לוזרים שתרגמה הלו המה מיני שיש רק נשתנו במרחיקם ובלבעם ולומרים (גריכען, ווייסען, געלבען וזונד טוזאלען אחרמאך). ולחר שהין בידינו לברר הדבר על מכונו לח תרגמתים כלל, כדרך המתרגם המצייל הרמב״ן ז״ל בחכני החוטן: (ז) והשקות, כמו ולהשקות (רש״י) ולין לריך לזה כי הוא גם המקרא, שעורו ההשקלה היתה בכלי זהב: שונים, משונים זה מזה במרחיקם, והכל להרחות בנוד עשרו: ויין מלכות, להפלגת עושרו נתן לכלם מיין המלכות והוא היין היקר שהי׳ שותה ממנו המלך בעלמו והיתה גם ממנו לרוב (מדברי הרלב״ג), וכן הוא מתורגם לחכמי, ולדעת חד מן מנריח שעורויין יין מלכות הפך והנגוחה עודד הנניח וטעם מלכות על המעולה מחד כאו ותלבם מסתר מלכות, ויתורגם לפ״ז בל״ח (דער ווייז קעניגליך חוזך פֿוֹן חוף): כיד המלך, לחמר חד מן מנריח טעם ה״ח הידיעה על המלך הנזכר כלומר שהי׳ לו עושר רב כמוהו, ויתורגם ל״כ: (וויא נור זיין חויז קענינ וגו׳): (ח) והשתיה כדת אין אונס, רש״י מפי חכמי התלמוד ולזה תרגומים וקלת מפרשי הפשט, פרשו מקרח זה, לפי שמנהגם היה לכפות בעלי הסעודה לשתות מכוס לחד גדול רחב ידי׳, יותר ממה שיכולין לשתות (והמנהג הזה נהוג עוד חללם, כחשר ספרו לנו רוזמי המסעות), לכן לחמר הכתוב פה שהיתה השתיה בזין לונס לשתות. לך לדבריהם יוקשה מלת כדת, כי לין לחמר שתיה היתה כדת, ובלחמת היתה הפוך הדת של פרס, כי לין לונס? ולם נלחמר לפרשו כמקרח מסורס, והרחוי והשתיה לין לונס כדת שלין מי שיכונס הקרואים לשתות כדת הנהוגה חללם, זה לחוק, ונל עוד שלפשר לפרשו כפי הסדר שלפנינו הרי הוא מגוכן ממנו, והנה הרל״נג כבר עזב זה הדרך ופירש לין לונס שלא היה גם שום דבר ילנוס לת הקרוח מלשתות גם הי׳ רלונו בכך, זטעם כדת כמנהג כל לים ולים, וכדמתרגם התרמי הרחזון בהלכתיה וכמנהג גופא, וכן הוא לעת מצין יחיח ור״י ערחמה, והלחרון מוסיף ולומר שטעם השתיה כולל כל הסעודה לף המחלים כטעם גם משתה, ז״ל ולין דעתנו נוחה נמה שפירשו המפרשים שתיה על היין עלמו כדעת רש״י ז״ל ע״כ. והרב מצין יחיח לחמר ההיפך, שטעם גם יין בפ׳ הקודם
על

אֵין אֹנֶס כִּי־כֵן יִסַּד הַמֶּלֶךְ עַל
כָּל־רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן
אִישׁ־וָאִישׁ: ס (ט) גַּם
וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׁתֵּה
נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: (י) בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן אָמַר
לִמְהוּמָן בִּזְתָא חַרְבוֹנָא בִּגְתָא
וַאֲבַגְתָא זֵתַר וְכַרְכַּס שִׁבְעַת

הסריסים

תרגום אשכנזי

נאַנץ אויף דיעוועלבע וויינ;
אונד איבעראַלל קיין צוואַנג
דען דער קעניג האַטטע עם
אַללען אויפֿזעהערן זיינעם פּא=
לאַסטעם צום גרונדגעזעטץ
געמאַכט, יעדערמאַן נאַנץ נאַך
זיינעם ווילען צו בעדיענען.
(ט) אויך דיא קענינין ושתי
נאַכ איין גאַסטמאַהל פֿיר דאַז
פֿרויענצימער אין דען קענינ=
ליכען געמעכערן. (י) אם ויע=
בענטען טאַגע, אלס דער קע=
ניג דורך דען ווין בעזאָנדערס
וואֹהלגעמוטה ווער. בעפֿאַהל
ער דען זיעבען פֿערשניטטע=
נען: מהומן, כוזא, חרבונא, בגתא, אבגתא, זתר אונד כרכס, וועלכע דיא אויפֿוואַר=
טונג

ר ש " י

לין לוגם: יסד. לשון יסוד כלומר כן תקן וכוה: על כל רב ביתו. על כל שרי המעודה שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים: לעשות כרצון לים ולים. לכל מ' רצונו: (י) ביום השביעי.

רבותינו

ב א ו ר

על כל המעודה וטעם שתיה על המשקה נפרט, יהי' לין שיהיה לדעת כלם יוקצה טעם ה"ת הידיעה בתיבת כדת, שהיה מן הרקויה שתנוח נשו"ת הכ"ף, סיות הטעם לית על לכך מיוחד כי לם על מנהגים שונים נלוים רגיש? ולמר ידידי כ' יואל ז"ל, ידוע שענין דת נרדף לענין חוק ומשפט, ומלתו מקרית מלת נתורה ויעזה כמשפט (ויקרא ט') שהכוונה נהדיא על סדר העבודה, וכתרגום הרמב"ן שם (נשך פֿאָרגעשריעבענער וויינ), וכן ענינו נלן, כי לחר שפרט סדר המשקה שהוא עקר הסעודה, לחר לדך כלל והשתיה, ר"ל כל הסעודה (דאז גאַנ=
צע אחהן) וכמו שנלקרו הר"י ערלמה, היה ג"כ כדת הזלת זכר, שמערכות המלכים היו ג"כ נכלי זהב וכלים מכלים שונים ומעדני מלכות רגיש כיד המלך, ולמר הנתוב עוד על דרך יותר כללי לין לוגם, מעין שנלקרו הרב לבן יחייל, שלח לי' שוס מניעה לו הכרח לו דקק, לח נשתי' ולח נלילה ולח נשוס דבר לחר, כי לם לים כל היבר בעיניו יעשה וכל חפלו ימלח כי כן יסד המלך וגו' כל זה נכלל במלת לין לוגם, לף מה שלמרו חכמינו ז"ל מהעדר הנפיה לשתות, שיתכן לומר שסמכו המעוט על מלמר לין לוגם בלבד מבלי לגרף עמו והשתיה כדת לחר הוא מלמר נפני עלמו עד כאן לשונו, ועל פי פרושו תרגמתי המקרית: יסד, עשה המלך הלווי הזה ליסוד הנהגת כל רב ביתו, ועל פי הלווי הזה יהיה כל הנעשה במשתה שיעשה רלון לים ולים למען ישמחו כולם עמו: (ט) גם ושתי המלכה, לף שלמלכי מזרח ים נשים רבות הנה לחת המבינה על נעלה מרעותיהם היא המלכה, ושעם בנית המלכות ולח בנית הנשים להגדיל הכבוד והתפלרת, וכי"ת בנית נחשר, ורגיש כן. למנם לדעת חד מן חבריה חשר הנשמך, והשעור משתה נשים בתי בית המלכות, יכלול זה מלבד בתי המלך לף כל לחר השרות ממשפחתו ובית יבנה לך ה', וכן לומרים בל"ת (דאז קעניגליכע הויז), לבל יוקשה מעט לחר למלך לחשורוש: (י) כטוב, פעל ענר ליחיד על משקל

פעול

הַפָּרִיסִים הַמְשֻׁרָתִים אֶת־פְּנֵי
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: (יא) לְהָבִיא אֶת־
וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר
מַלְכוּת לְהַרְאוֹת הָעַמִּים וְהַשָּׂרִים
אֶת־יָפְיָהּ כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִיא:
(יב) וַתְּמָאֵן הַמַּלְכָּה וַשְׁתִּי לָבוֹא
בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּיַד הַפָּרִיסִים
וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה
בּוֹ: ס (יג) וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יֹדְעֵי הָעִתִּים

כי

ר ש " י

רגותינו לומרו שבת היה: (יב) ותמאן המלכה ושתי. רגותינו לומרו לפי שפרשה זה לרעת כדי שתמאן ותהרג לפי שהיתה מפשטת ידיה בעבודה זרה ועושה בהן מלאכה בשבת נגזר עליה שתצטרע בשבת: ויקצף. שאלתה לו דברי גנאי:

כי

באור

פעול: הסריסים, העבדים המסורסים, כלכתיב ואל יאמר הסריס הן לחני עץ יבש, וכידוע שלרוב קנאת לבבי המזרח על נשותיהם, לא יקנו הגדולים למשרתי ביתם כי אם עבדים כאלו: (יא) להביא, רבים תתרו לתת טעם על לשון לתשורת מדוע בקש להביא המלכה לפניו, אף שהוא נגד הנמוס בפרס? וחכמי התלמוד לומרו מפני שהלכו לומרים מדיות נאות וכו', וי"ל שבשת בשתי בשעה הפעם, ולכך עשה משתה ורצה להראות החשה החשבה לתשר לבבו, לבל לדעתי מה לנו לחקור לחבר דעת ומחשבת בן החדש המלחר על היין, לשר לא ידע בין ימינו לשמאלו, הלא עיניו יראו זרות, וגם קולי מה' היתה נסבה לסבב הדבר כדי שתגיע לתסתר למלוכ':
(יב) וחמאן המלכה ושתי, רבותינו דרשו מה שדרשו, ואני לפרש פשוטו של מקרא בשתי, והוא כמו שתמר הרלב"ג, כי לגאותה היתה רוצה שיבלה לה לתשורת שרים ונבדים לא סריסים, וכוון הכתוב לזה בלומרו לשר ביד הסריסים, והרלב"ע לתר ויתכן היות ושתי ממלכות שמנהג הנשים להסתתר, לו תשבה כי הוא שכור ע"כ, ובלתת נרתה מסוף הפרשה שושתי היתה מחדינה לחרת לשר אין החשה מוכרחת כשפתה לעשות בכל העולה על רוח בעלה, כמו בחרלות המערב שהנשים שם לוקן נכנעות ובזויות בחרלות המזרח, ואף לדעת חז"ל שתמרו ושתי בת לויל מרודך היתה, עיר מולדתה בבל בחרן כשדים, ושושן הוא בחרן פרס: ויקצוף המלך מאד, רז"ל לומרו שבלתה לו דברי גנאי וקנטורין בר לחורי' לחבא וכו', וכל זה בפי הבינה שתשורת לא היה מזרע המלוכה, ויש דמיון קלת בין בר לחורי' לספור הסוס לשר על ידו הומלך דריוש היסטאספים, כמו שזכרנו במבוא הספר, גם רלינו שם כי הוא נשא בת מלכות, לומם בת כורש לא בת לויל מרודך (עיין שם), והבתוב עלמו פתח לת דבריו ולין ממנו רלי' כלל:
(יג) יודעי העתים, יודעים הזמנים פי' הקורות והשתורעות לשר ענדו על כל הדורות ועל כל החרלות בכתיב (דברי הימים א' כ"ט) והעתים לשר ענדו עליו ועל כל ממלכות החרלות, והמה יועלי המלכות לדעת מה כשר לעשות, הן בדברים השייכים לל המדינה

עלמה

כִּי־כֵן דְּבַר הַמֶּלֶךְ לְפָנָיו כָּל־יוֹדְעֵי
דָּת וָדִין: (יד) וְהַקָּרֵב אֵלָיו
כַּרְשְׁנָא שֵׁתָר אַדְמָתָא תַּרְשִׁישׁ
מֶרֶס מַרְסְנָא מְמוּכָן שִׁבְעַת
שָׂרֵי פָּרַס וּמָדַי רֹאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ
הַיֹּשְׁבִים רִאשֹׁנָה בַּמַּלְכוּת:
(טו) כְּדָת מַה־לַּעֲשׂוֹת בַּמַּלְכָּה
וַשְׁתִּי עַל־אֲשֶׁר לֹא־עָשְׂתָה אֶת־
מַאֲמַר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בְּיַד
הַסָּרִיסִים: ס (טז) וַיֹּאמֶר
מְמוּכָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים לֹא

תרגום אשכנזי

טהען, ראַס איינע זאָלכע פֿער־
לעטצונג דער מאַיעסטעט אַל־
לען נעוועטע־ אונד רעכטסקינ־
דיגען פֿאַרנעלענט ווערדען
מיסטע. (יד) [אום איהן וואַ־
רען נעהמליך: כרשנא, שתר,
אדמתא תרשיש, מרס, מרסנא
אונד ממוכן, דיא זיעבען עד־
לען פער זיענם אונד מעריענם,
דיא פֿרייען צוטריטט צ׳ם קע־
ניגע אינד רעז ערשטען ראַנג
אים רייכע האַטטען]: (טו) רַא
מיט מאַן נעוועטצמעס׳ג נעגען
דיא קענינין ושתי פֿערפֿאַהרע,
דאַפֿיר דאַס זיא רעז בעפֿאַהל
דעס קענינס ניכט בעפֿאָלגט,
דעז איהר דיא פֿערשניטטענען
איבערבראַכט. (טז)היערויף
זאַגטע ממוכן פֿאָר דעם קע־
ניגע אונד רעז עדלען: ניכט

ממוכן קרי

על

ר ש ׳ י

(יג) כי כן דבר המלך. כי כן מנהג המלך נכל מקום לעשות את הדבר לפני כל יודעי דת ודין: (יד) והקרוב אליו. לערוך דבריו לפניהם אלו הם כרשנא שתר וגו׳: (טו) כדת מה לעשות מוסב על ויאמר המלך לחכמים:

ב א ו ר

עלמה, הן נדברים הנוגעים בין מלכות למלכות, וכן הוא מתורגם בלשון אשכנז: כי כן דבר המלך, רגיל ממפרשי המקרא ללכת בפירוש זה המאמר, ולע״ד נראה כי הוא זה דבור המלך, שאמר אל יועציו כי דבר כזה הוגע בכבוד המלך עצמו (זעוע אמיעסטאטים בלע״ז), יש להבין לפני כל יודעי דת ודין לעשות עליו, דהיינו לף כי יהי׳ מלך שלט בכל, הנה לפי שהיה ניגע בדבר לא היה רוצה לסמוך על דעתו: דת ודין, ההכדל ביניהם כזה, שם דת הוא מה שיקרא בשאר ספרי תנ״ך חוק (חיין געזעטץ), ככל מה שיסדו מנהיגי מדינה ומדינה לתקין הקנון, ודין הוא לו זכות מה (חיין רעכט), לו התחייבית מה (חיינע פֿפליכט), שנותנו על לחת מדתי המדינה, ומלטרף בין שני פרטים לו בין לרטי לחד והכלל, הוא מענין מלון, בענור הריב שתעמוד ע״י בלבול הזכיות והחיובים בשפונעין זו בזו (חיין רעכטס־ טטרייט): (יד) והקרוב אליו, לערוך דבריו לפניהם (רש״י) והוא מאמר מוסגר, יאמר נו שחלה החכמים יודעי הבתים היו שנעת שרי פרס ומדי היושבים ראשונה במלכות, וכבר ידענו מהחוק שחבר היה במלכות פרס שהיו תמיד אלל המלך שנעת גדולים אחר אחרתי זאת במנות הספר, וזה טעם רואים פני המלך שיכלו לראות המלך בכל זמן ובכל עת שירלו, תחת כי כל איש אחר יצטרך אל המלך ולא יקרא לתו למות: (טו) כדת מה לעשות, שעורו לעשות דבר מה שהוא כדת, ומוסב למעלה שיאת הדבר לפני יודעי דת ודין כדי שיעשו הם דבר עונש מה במלכה ושתי כפי הדת החקוקה על מרידה במלך כזאת: (טז) לא על המלך וגו׳, וא״כ היה לריך להעריך הדברים לפני כל יודעי דת ודין כמו שאמרנו, אבל יצא דבר מלכות מלפניו, ואף כי יהי׳

עַל־הַמֶּלֶךְ לְבַדּוֹ עֲוָתָה וַשְׁתִּי
הַמַּלְכָּה כִּי עַל־כָּל־הַשָּׂרִים וְעַל־
כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: (יז) כִּי־יֵצֵא
דְבַר־הַמַּלְכָּה עַל־כָּל־הַנָּשִׁים
לְהַבְזוֹת בַּעְלֵיהֶן בְּעֵינֵיהֶן
בְּאָמְרָם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אָמַר
לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לְפָנָיו
וְלֹא־בָאָה: (יח) וְהַיּוֹם הַזֶּה
תֹּאמַרְנָה וְשָׂרוֹת פָּרַס־וּמָדַי
אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת־דְּבַר הַמַּלְכָּה
לכל

דען קעניג אַלליין האַט דיא
קעניגין ושתי בעלידינט, ואָנ־
דערן אַללע פֿירשטען, אַללע
אונטערטהאַנען דעם גאַנצען
קעניגליכֿען רייכֿס; (יז) דען
דיא געשיכֿטע דער קעניגין
ווירד בייא אַללען ווייבערן דען
ערפֿאָלג האַבען, דאַס עס
איהרע עהעמענער אין איה־
רען אויגען העראַבועטצט, ווען
עס הייסען ווירד: דער קעניג
אחשורוש בעפֿאַהל דיא קעני־
גין ושתי פֿאָר איהן צו ברינגען
אונר זיא קאַם ניכֿט. (יח) נאָך
הייטע ווערדען דיא פֿירשטי־
נען פֿאָן פרס אונר מרי, דאַז,
וואַס זיא מיט אַנגעהערט,
דיעזע שפראַכֿע דער קעניגין,
געגען

ר ש ' י

(טו) עותה. לשון עון: (יז) כי יצא דבר המלכה על כל הנשים. זו שניתה את המלך על כל הנשים להבזות אף הן את בעליהן: (יח) תאמרנה שרות פרס ומדי. לכל שרי

באור

יהי' מעט שלח כדת, הנה הוא לריך לטובת הכלל: (יז) כי יצא, מלת כי נתינת טעם כלומר בעבור זאת עותה נגד כל העם, לפי שמעשה המלכה לכלתי שמוע לפי המלך יגרום ויהי' סבה לכל כל הנשים מגדולן ועד קטנן, שתבזינה גם הן את בעליהן, וטעם יצא, שימשך ויתגלגל מזה, כמו"ש בפומי דלישנא לשון יולא מזה שימשך ממנו, וכן דרך ל"ק לומר (עם ויפֹּל דם היכוים), וטעם על כל הנשים לפי הנשים כמו ועליו מטה מנשה: באמרם, הלומרים, דהיינו פי יודע הדבר ויתפרסם שהמלך צוה להביא את ושתי והיא לא באה. ויש לומרים שהמ"ס תחת נו"ן כדרכו לפעמים והרלוי נלמרן, ומוסב על הנשים, שתבזינה את בעליהן בלמירתן גם המלך לוה והיא לא שמעה לליו, לכן גם אנחנו לא נשמע בקולכם, והרלוון הוא יותר נכון כפי המשך הענין וכפי דקדוק המלה: (יח) והיום הזה, יהי' לשון הוה והוא הפעול (הרלב"ע), ורש"י כתב שנאמר הדבר הזה ושעורו תאמרנה הדבר הזה ומוסב על המלמר הלמור בפ' הקודם המלך לאחשורוש וגו'. ויתכן לפרש המקרא כפשוטו, שהשרות לבר היו על מעשה ושתי, ובאזניהן שמעו דבר המלכה כלומר תשובתה לל המלך, הן הנה תאמרנה עוד היום הזה את לבר שמעו, דהיינו דבר המלכה, לכל שרי המלך, שתשיב כל אחת לבעלה כפי תשובת המלכה לל המלך, ויהי' לבר שמעו פעול הלמירה בחסרון סימן הפעול לת כדרכו לפעמים, וכן הוא לשון לבר שמעתי הגדתי לכם (יצעי' כ"ח) ועוד. ותרין מן מכריח לשון טעמים לחרים בשעור הכתוב, חד לשון טעמו הפוך, לת דבר המלכה לבר שמעו, וחד לשון טעם לת דבר המלכה עולה ויורד, תאמרנה שרות פרס ומדי לבר שמעו לת דבר המלכה, לת דבר המלכה לכל שרי המלך, וכיון שהוא שוה שוך שוך עליו ולא פירש, ויש כשוהו בלשון. והמשכיל יבחר:

וכדי

לְכָל שָׂרֵי הַמֶּלֶךְ וּכְדֵי בִזָיוֹן וָקֶצֶף׃
(יט) אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יֵצֵא
דְבַר־מַלְכוּת מִלְפָנָיו וְיִכָּתֵב
בְּדָתֵי פָרַס־וּמָדַי וְלֹא־יַעֲבוֹר אֲשֶׁר
לֹא־תָבֹא וַשְׁתִּי לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וּמַלְכוּתָהּ יִתֵּן הַמֶּלֶךְ
לִרְעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה׃
(כ) וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־
יַעֲשֶׂה בְּכָל־מַלְכוּתוֹ כִּי רַבָּה הִיא
וְכָל־הַנָּשִׁים יִתְּנוּ יְקָר לְבַעְלֵיהֶן
לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן׃ (כא) וַיִּיטַב

הדבר

תרגום אשכנזי

נענען אללע ערעלן דעם רייכם פּיהרען, אונד זאָ ווירד דער שמעהונגען אונר ערגערניססע קיין ענדע זיין. (יט) ווען עם דעם קעניגע אלזאָ געפּעללינ, זאָ ערגעהע איין קעניגל כעם ווארט, (דאָז מאן צוגליך אין דאָז געזעטצבוך דער פערזער אונר מערער איינטראָגע, דאָס מיט עם אונפּערבריכליך בליי־בע), דאָס ושתי נוכט מעהר פּאָר דעם קעניגע ערשיינען דאַרף, אונר דער קעניג איהרע ווירדע איינער איהרער גע־שפילינען שענקען ווירד, דיא בעססער איזט אלם זיא. (כ) ווירד דאָז דיא פּאָללפּיה־רונג דיזעם קעניגליכען אוים־שפרוכם אין זיינעם גאנצען רייכע, זאָ גראָס עם איזט, בעקאננט, זאָ ווערדען אללע פּרויען איהרען עהעמענערן עהרערביעטונג בעצייגען פּאָם פּאָרנעהמסטען ביז צום גערינגסטען. (כא) דיזעער פּאָר־

שלאג

ר ש "י

מרי המלך. לת הדבר הזה והרי זה מקרא קצר: וכדי בזיון. וים בדבר הזה הרבה בזיון וקלף: (יט) דבר מלכות. גזרת מלכות של נקמה שלוח להורגה: ויכתב בדתי פרס ומדי. בספרי חוק ומנהג המלכות: ולא יעבור. חוק זה מביניהם שיהא זה חוק ודת לכל הבוזה לת בעלה: לחבר לת תנח ושתי. ולכך נהרגה:

באור

וכדי, וכן יכי' תמיד די בזיון וקלף בין לים לחבתו, שלח יחסר כלל, ולדעת רבי ר' יוחל הטעם וכדי בזיון מהשתה כן יכי' די קלף מהלים: (יט) ויכתב וגו', ולח יעבור מלמר מוסגר הוח, כפי מה שתעיד עליו הענינה, ושעור הכתוב ילח דבר מלכות חשר לח תבוח ושתי וגו' כלומר שלח תבוח ושיתן המלך וגו', כי זה לחד מהורחות מלת חשר בלקמן (ב' יו"ד) לוה עליה חשר לח תניד: ולא יעבור, כדי שלח יעבור הדבר הזה עוד לעולם, ככל לת פרס ומדי די לח תעדה בנזכר בדניחל: (כ) ונשמע פתגם, דבור וכן נקהלת ונחרמית (הרחב"ע), ושעור הכתוב להודיע בכל המדינות העוכם הזה למען תירחנה הנשים לת בעליהן, וטעם כי רבה היח, לף שהיח רבה, מ"מ רחוי הפתגם הזה להודע לף במדינות הרחוקות מחד, ומוסב היח על מלכותו, ולולם המתרגם לחמר תרוס גזרתח רבח היח, ולדעתו מוסב על פתגם, ולזינו נכון כי פתגם לשון זכר, ול"ל כי רב הוח, וכמו שהעיר כבר על זה חדונינו הרמב"ן ז"ל בקהלת על הפסוק חשר אין נעשה פתגם, לבל לח מטעמו, כי חדונינו ז"ל לחמר שם להניח רחיה שפתגם לשון זכר מן הכח ונשמע פתגם וגו' וחזינו רחיה כי הוח ז"ל בעלמו העיר על הכלל לם יבוח הפעל קודם השם לח יסמוך לת המין והמספר, חולם רחיה לחברת ים שנחמר (דניחל ג' י"ו) על דנח פתגם וגו' ומלת דנח הוח לשון זכר בחרמית, כמו שמלינו ודניחל דנח וגו', ולדעת רבי ר' יוחל שני ווי"ן ונשמע וכל יחבדו המלמרים בטבה. דהיינו כשיכי' נשמע פתגם המלך בכל

מלכותו

הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים
וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּדְבַר מְמוּכָן׃
(כג) וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת
הַמֶּלֶךְ אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ
וְאֶל־עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנָם לִהְיוֹת
כָּל־אִישׁ שֹׁרֵר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר
כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ׃ ס ב (א) אַחַר
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּשֹׁךְ חֲמַת
המלך

שלאג געפֿיעל דעם קענינע
אונד דען פֿירשטען, אונד דער
קענינ טהאט וויא ממוכן גע=
ראטהען האטטע. (כב) ער שיק=
טע אויך בריעפֿע אב נאך אל=
לען לענדערן ויינעם רייכם, אין
אללען שריפֿט= אונד מונדאר=
טען דער פֿערשיעדענען לענ=
דער אונד פֿעלקערשאפֿטען,
אויף דאם דער מאן הערר אים
הויז זיין, אונד זיך נאך דער
וויזע זיינעם פֿאלקעם פֿיהרען
קעננע.

ב (א) אלס דיעזעם איינינע ציים פֿארביא וואר, אונד דער צארן דעם קענינם
אחשורוש

ר ש "י

(כב) ומדבר כלשון עמו. כופה את אשתו ללמד את לשונו אם היא נתונה לשון אחר:
זכר

באור

מלכותו, כי אף שהיה רגיל מ"מ יתפעל שם חדוש גדול כזה מעונג המלכה, אז כל הנשים וגו' וכן הוא מתורגם, וגם לדעת הרב לכן יקיים לא הי' עונת ממונן דוקא להודיע הדבר הזה, אבל לאחר זה יבוא ממילא: יחבו, בא כמו רבים נסתרים, והרחוי תתנהג: (כא) ויעש המלך כדבר ממוכן, גזר לכתוב בדתי פרס ומדי אשר לא תעבור ושתי וגו': (כב) וישלח ספרים, אחר ר' יוחל אם היה הודעת הפתגם ג"כ בדבר ממוכן, למה פרט שליחת הספרים דוקא, אבל הטעם שעשה כדבר ממוכן, וגם הרחיב דברו בזה שאלא הוא בעצמו ספרים אל כל המדינות לפרסם זה הדבר. ואל מן הנראה אחר שטעם ושאלא השולחים, לא המלך כי אם אנשים רבים היו מפרסמים החדוש הזה בכל המדינות, והרחי' אל מדינות המלך, אך לזה מזה רחי' כי בן כתיב ואל מזה אחר עלה אל ה', ורבים בן: להיות כל איש, רבים ובן שלמים אחרו שזה היה פתגם הכתב, והזציקוהו בעבור זה לשוטה, שמלוה על דבר זה, אחנם אף שאין לכחוש שהיה מלך שוטה, הנה בזה טעו, ולו היה כדבריהם, היה בתוב פתגם הכתב להנתן דת להיות וגו' כלקמן (ג' י"ד וח' י"ג), אבל תוכן הכתבים הי' אבר עשתה ושתי ואבר נגזר עליה, וכונת הפרסום היתה כדי שיתנו הנשים יקר לבעליהן ויהי' עי"ז כל איש שורר בביתו, ולמ"ד להיות למ"ד התכלית: ומדבר כלשון עמו, דרך מליצה, והכוונה כמו שאחר הלבנ"ג שיוכל להתנהג עם אשתו כמנהג עמו אף שאינו ממנהג עם אשתו, שהי' להם נשים רבות ממדינות שונות וכנהוג עוד בארצות המזרח, וכמו שזכרנו לעיל, וטעם המליצה להיות הדבור יסוד כל קנין מדיני, ולשון כל אומה ואומה אבן נוחן אבר בה נוכל להקיש על דעותיה ודרכיה ומדרגתה במעלות השלמות, כמו שהעיר ע"ז החוקר החלהי רבינו משה בן מנחם ז"ל במקום אחר:

ב (א) אחר, לפי הכלל שכ"מ שנאמר אחר אמוך, יתבן לאמר זמן מועט אחר שנזר על ושתי נהקילו מיינו, שנכנה ממתו, ויתנו לו נערים העלה לקחת בתולה אחרת, והאריכו ימים רבים עם קנון הבתולות, כי מלינו שזמן לקיחת אסתר היה בשנת שבע ומעשה ושתי היה בשנת שלש, ואפשר שבין הזמנים החלו לא היה המלך בשושן, רק נלחם עם לוביו, ועיין מזה במגוף הספר: כשך, המקור מנעלי הכפל והוא לשון מנוחה מזעף הקודם: זבר, נפה, ויתבן שזכר
את

מגלת אסתר ב

הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת־וַשְׁתִּי
וְאֵת אֲשֶׁר־עָשְׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר־
נִגְזַר עָלֶיהָ: (ב) וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי־
הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו יְבַקְשׁוּ לַמֶּלֶךְ
נְעָרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מַרְאֶה:
(ג) וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל־
מְדִינוֹת מַלְכוּתוֹ וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־
נַעֲרָה־בְתוּלָה טוֹבַת מַרְאֶה אֶל־
שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים אֶל־
יַד הֵגֵא סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים

ונחזן

תרגום אשכנזי

אחשורוש זיך נעלעגט האַטטע, ערוועהנטע ער דיא ושתי, וואַם זיא בעגאַנגען, אונד וואַם איבער זיא בעשלאָסען וואָרדען. (ב) דאַרויף זאַגטען דיא לייב־בעדיינטען דעם קעניגס: דאַ מאַן פֿיר דען קעניג שענגעשטאַלטעטע יונגפֿרויליכע מעדכען אויסזוכען ווירד, (ג) וואָ זאָללטע דער קעניג בעפֿעהלס האַבער אין אַללען לענדערן זיינעם רייכס אַנועטצען, דאַם זיא יעדעם שענגעשטאַלטע יונגפֿרויליכע מעדכען נאַך דער רעזידענצשושן אויפֿברינגען, אונד אין דאָ קעניגליכע האַרעם אין דיא האַנד דעם אַגאַ (דער פֿערשניטטענע דעם קעניגס, דער דיא אויפֿזיכט איבער דאָ פֿרויענצימער האַט) אַבליעפֿערן, וואָ איהר

ר ש " י

ב (א) זכר לת ושתי. לת יפיה ונעלבה: (ג) ויפקד המלך פקידים. לפי שכל פקיד ופקיד ידועות

באור

לת יפיה ע"כ וי"ו ושת לשבר עשתה (הרשב"ע). ולדעתי שני הוי"ן מחנרים המאמר ומפרטים המאמר זכר לת ושתי, ושעורו, כי זכר גם לשבר עשתה גם לשבר נגזר עליה בעבור זאת, התבונן ושקל במאזנו שכלו כי ענשה היה גדול מחטאה והלטער על מהירות גזרתו, ולכן יעלו נעריו ומשרתיו לבקש לשה לאחרת, כי לולי תגרם תמונת לשם החדשה לת תמונת ושתי מנגד עיניו ומקרב לבו ויזכרה, ולם תבין במאמרם (במגלה י"ב ב') שאמרו בשם שעשתה כך נגזר וכו', תרתה שגם המה לדעתו שני הוי"ן. לך נאופן לאחר: (ב) יבקשו, כשר נודע הוא לכל הקורא בספרייהם שמנהג יפן ונוהן לכל מלכי המזרח, ונוהג עוד היום לאנשי, להקנין מדי שנה בשנה סך מסוים מן נערים יפים להיות סריסי המלך, ומן נערות יפות להיות פלגשיו בבית הנשים, והדבר הזה כשר נכלל בהמסים והתרומות שיקח המלך מעבדיו, וכאשר שמואל לבני ישראל (ש"א ח'). ואמרו הנערים, בשתבוא העת הקבוצה שיקבצו נערות בתולות אל המלך, יפקד המלך פקידים, לשבר יקבלו עתה כל נערה בתולה טובת מראה, לף יותר מהסך המסויים, והעם לא יצעק לשם על זה, לבל גם יתענגו בו, בהיות הנערה לשבר תיטב בעיני המלך תמליך תחת ושתי. ובעבור שלא נכתב ויאמרו אליו, לשר אחד מן מבריח שבבו הנערים שם שבבו בינם לבין עלמם לבל בחופן שיובל המלך לשמוע ובדי שישמע: ויקבצו, הורחת זה השורש בשתבוא לשריו מלת אל גם על לקיחת כל אחד מהשרטים גם על הלטרפותם במקום אחד, ויכלול ש"כ בתן, גם הנגייה (דאַ זאַמעלן) גם המסירה (דאַ אַבליעפֿערן): בית הנשים, כשבר נודע ממלכי מזרח גם בימינו שים לכל אחד מהם נשים רבות והנה יושבות יחד בבית גדול הנקרא בלשונם הַרעם או זערַיל, וכל העבדים המשרתים לותן, וגם האומרים לשבר עליהן, מסורסים המה לבלתי יוכלו לחלל כבוד הנשים, וכל אלה מאחרי הנשים, לשבר יבוא עליהן הביתה, לאחת דתו להמית, ולכן תרגמתי במגלה בכ"מ מלת סריסים (פֿערשניטטענע) ועיין בם' נתיבות השלום להרמב"ן (בראשית ל"ז י"ו): הגא, לין זה שם ענם פרטי שהיה

לזה

וְנָתַן תַּמְרוּקֵיהֶן: (ד) וְהַנַּעֲרָה
אֲשֶׁר תִּיטַב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ
תַּחַת וַשְׁתִּי וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי
הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן: ס (ה) אִישׁ
יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וּשְׁמוֹ
מָרְדְּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶּן קִישׁ
אִישׁ יְמִינִי: (ו) אֲשֶׁר הָגְלָה
סגול גלח מקף מירושלים

נען דיא פֿאַרגעשריבענע זאַל־
בונג נעריי"ט ווערדע ז(ד)דאַז
מערצען נון, דאַז דעם קענינע
אַם בעסטען נעפֿיעלע, ווירדע
קענינין שטאַטט ושתי. דיעזער
פֿאַרשלאַג נעפֿיעל דעם קעני־
נע, אונד ער טהאַט אַלזאָ.
(ה) אין דער רעזידענץ שושן
לעבטע אין מאַן יידישער נא־
ציאָן, אוים דעם שטאַממע
בנימין, מיט נאַמען מרדכי;
איין זאָהן יאיר'ס זאָהן דעם

שמעי, זאָהן דעם קישי; (ו) וועלכער אוים ירושלים אין דיא נעפֿאַנגענשאַפֿט גינג, אונטער
דע־

ר ש "י

ידועות לו נשים היפות שבמדינתו: תמרוקיהן. הם דברים המלטלטלין כמו ומורק ושוטף שמן ערב ומיני סמנים ובשמים המטהרין ומעדנים לח הבשר: (ח) לוי יהודי. על גלה עם גלות יכולה כל לותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודים בין הגוים ולפילו משבט לחר הם: לוי ימיני. מבנימין היה כך פשוטו ודכותיה דרשו מה שדרשו:

לו

ב א ו ר

לחים לחד כמו שחשבו רבים, כי לם שם כללי לכל סרים הממונה על בית הנשים של מלך, ותחתיו סריסים רבים פחותי המדרגה הסרים למשמעתו לעשות כל מלחכת הבית, ועליו לשמור על הנהגת הנשים, גם לתת להן כל לרכיהן, והוח מכונה בלשון ישמעלי (שגז) ולחומרו סרים המלך וגו' לינו ממאמר הטוענים, כי הם לח יכלכו לפרוע של המלך מי זה הגח שזכרו, לכל הם דברי כותב הספר הרולה לבחר שם זה לחמר שהוח שם סרים המלך שומר הנשים, ודינו ל"כ כמאמר מוסגר: חמרוקיהן, הן דברים המלטלטין כמו ומורק ושוטף, מרק הנעשה משמן ערב ומיני סמנין ובשמי המטהרים ומעדנין לח הבשר, והטעם שלמדו הנערים לחבי הקבלה של בית הנשים שם יהי' נתון להם תמרוקיהן כדלעיל ונפי הנזכר למעלה (פ' י"ב) וכן משמע מפסקי הנגינה. למנס לדעת רבי ר' יוחל, גם זה יהיה למותר בדברי הנערים, לכל הוח חלק מהמאמר המוסגר המבחר משמרת הגח, לחר שהוח שומר הנשים ושומר נתון תמרוקיהן, כלומר נתינת תמרוקיהן שיהיה כדת, ויתורגם בל"ל (דער דיא חויפֿזילט חיבער דאַז פֿרויען־ צימער האַט, מוכר זיא דיא פֿאַרגעטריעבענע זאַלבונגען בעאַבחאַכטען לעסט), ונכון לפ"ז שם הפועל ונתון, שהוח זר מלד בפיהם הכתוב. וחל מן תבריל לחר שטעמו הפוך כמו ומתן תמרוקיהן, ומי יתן והיה כדבריו: (ה) איש יהודי, כל לותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרולים יהודים ולפילו משבט לחר (רש"י). ונכון הוח כי לם נלחר כדעת קלת שהשם יהודי לח נלחר רק לם הוח ממשפחת יהודי מה נלחר במלת מתיהדים? בן ימיני, משבט בנימין, ולם מרדכי הזה היה מעולי ירושלים בימי כורש כדעת חז"ל, לריכין לנו לומר שמרדכי חזר עוד מירושלים לגולה לחר לחזר עלה כמו שכתב הרלב"ע ועיין בם"ם, ובתרגום השני נלחרו הדברים לחזר לח לוכל להבינם כי כתב ו"ל מרדכי ולסתר הוין מירושלים בגלותלה וכו' וחזר וסליק מרדכי לירושלים עם עמח דיתגדין וכו' (והוח בימי כורש) ותוב לתבי נבוכדנלסר מלכ זימנין תרתין וכו', ולח ידעתי למה רלה כי הגלה נבוכדנלסר פעם שני לחר מיתת בלשלר בן בנו, ולמה שכתב לסתר הות מגלוי ירושלים וכזלת כתב גם המתרגם הרלשון, תהיה לפ"ז בלקיחתה של המלך לכל הפחות בת שמוך לע"ה שנים, הלמור נלחר בתולה זקנה מע"ה שנים תיטב עוד בעיני המלך מכל הבתולות? הלח הבתוב כבה לותה בשם נערה, וזה יורה על היותה בבה

בשנים

מִירוּשָׁלַ֔יִם עִם־הַגּוֹלָ֖ה אֲשֶׁר
הָגְלְתָ֑ה עִם יְכָנְיָ֣ה מֶֽלֶךְ־יְהוּדָ֗ה
אֲשֶׁ֤ר הָגְלָה֙ נְבוּכַדְנֶאצַּ֣ר מֶֽלֶךְ־
בָּבֶ֔ל: (ז) וַיְהִ֗י אֹמֵן֙ אֶת־הֲדַסָּ֔ה
הִ֖יא אֶסְתֵּ֑ר בַּת־דֹּדׇ֔ו כִּ֣י אֵ֥ין לָ֛הּ
אָבְוָ֥אם וְהַנַּעֲרָ֖ה יְפַת־תֹּ֣אַר וְטוֹבַ֣ת
מַרְאֶ֑ה וּבְמ֨וֹת אָבִ֧יהָ וְאִמָּ֛הּ לְקָחָ֥הּ
מָרְדֳּכַ֖י לׇ֥ו לְבַֽת: (ח) וַיְהִ֗י בְּהִשָּׁמַ֤ע
דְּבַר־־־הַמֶּ֙לֶךְ֙ וְדָתׇ֔ו וּבְהִקָּבֵ֥ץ
נְעָר֖וֹת רַבּ֑וֹת אֶל־שׁוּשַׁ֣ן הַבִּירָ֗ה
אֶל־יַ֙ד֙ הֵגַ֣י וַתֻּלַּ֔קַח אֶסְתֵּ֖ר אֶל־
בֵּ֣ית הַמֶּ֑לֶךְ אֶל־יַ֖ד הֵגַ֥י שֹׁמֵ֖ר
הַנָּשִֽׁים: (ט) וַתִּיטַ֤ב הַנַּעֲרָה֙ בְּעֵינָ֔יו

וחשא

תרגום אשכנזי

דענען, דיא נבוכדנצר קעניג פֿאָן בבל מיט דעם יכניה קעניג פֿאָן יהודה געפֿאַנגען וועגע־פֿיהרט האַטטע. (ז) דיעזער מרדכי וואַר פּפֿלעגעפֿאַטער דער הדסה (דיא נאַכמאַהלינע אסתר), דיא זיינעם אָהיימס טאָכטער וואַר, אונד איטצט וועדער פֿאַטער נאָך מוטטער האַטטע. דאָז מערכען וואַר היפש פֿאָן בילדונג אונד שעהן פֿאָן פֿארבע, אונד מרדכי האַט־טע זיא נאַך איהרער עלטערן טאָד אַן טאָכטערס שטאַטט אַנגענאָממען. (ח) וויא נון נאַך בעקאַננטמאַכונג דעם קעניג־ליכען עדיקטס פֿילע יונגפֿרויען נאַך דער רעזידענץ שושן אונ־טער דיא אויפֿזיכט דעם אַגאַ צוואַממען געבראַכט וואָרדען, וואַרד אונטער אַנדערן אויך דיוע אסתר אין דען פֿאַללאַסט אַן דען אַגאַ, דען אויפֿזעהער

איבער דאָז פֿרויענצימער, אַבגעליעפֿערט. (ט) דיעזעם געפֿיעל דאָז מערכען, אונד

זיא

ר ש "י

(ז) לו לבת. רבותינו פירשו לבית לאכה:

באור

נשים: (ז) הדסה, לפי הכלל שאם נמלח בין שתי שמות מלת הוא לו היה, לו השם המחרון נתקדם, יתכן גם פה שנתחלה היה שמה בל"ק הדסה וחת"כ נתתנה בלשון הפרסי לאסתר, כי כן קראו לותה הפרסים על רוב יפיה, כמו שאמרו חז"ל והמתרגם, שמלת אסתר בלשון פרסי כוכב, כלומר שמחירה ככוכב, לו יתכן שהיא בעלמה הסבה לת שמה לשם פרסי לאסתר, כדי שלא יבינו שהיא ישראלית ע"י השם העברי הדסה, בהיות כי מרדכי לוה עליה שלא תגיד לת עמה: יפת תואר וטובת מראה, מבואר גם' נתינות השלום להרמב"ן ז"ל (בראשית כ"ט י"ז): לבת, לולי שהית' בתולה לא היה מרדכי מסכן גה כי לא יסמך על מעשה נס, לולי דבר לבת שהיה במחשבתו בעבור יופיה לקחתה לאשה (הרשב"ם) ואין המקרא יולא מידי פשוטו, בטעם ויהי לה לבן (שמות ב') : (ח) ויהי בהשמע וגו', מלשון הכתוב משמע שקובצי הנערות לקחו כל מה שעלתה בידם מנשים יפות בלי להסגיח כלל על יחוסה ומעמדה, וגם הפקידים לא היו מוסגין לשאול להקובצים מאין לקחתם זאת, בעבור הרבוי העלום, ולכן לא ידעו ג"כ כלום ממשפחת אסתר חוץ לא מקורבתה עם מרדכי, וכודאי שלאח"כ שאלו לכל אחת ואחת לת שמה ולת מולדתה, והנשים האחרות הודיעו לת כל זה, אבל באסתר מעיד הכתוב שהיא לא הגידה מטעם שזוכר: אל בית המלך, כוונתו אל בית הנשים, ויקרא ג"כ בית המלך, לולי הי' בית הנשים אלא מבית המלך, או כמו שנכנה עתה כל הבנינים השייכים למלך בשם בית המלך:

ויבהל

וְתִשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו וַיְבַהֵל אֶת־ ח זיא טרוג זיינע גונסט דאַפֿאַן
תַּמְרוּקֶיהָ וְאֶת־מָנוֹתֶהָ לָתֶת לָהּ ט זאָ דאַס ער איהר דיא זאַל־
וְאֶת שֶׁבַע הַנְּעָרוֹת הָרְאֻיוֹת י בוננען אונד זאָנסטינען נאַבען
לָתֵת־לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁנֶּהָ פֿערדערטע, אונד דיא זיעבען
וְאֶת נַעֲרוֹתֶיהָ לְטוֹב בֵּית הַנָּשִׁים: מערבען, דיא איהר אוים
(י) לֹא־הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת־עַמָּהּ דעם קענינליבען הויזע גע־
וְאֶת־מוֹלַדְתָּהּ כִּי מָרְדְּכַי צִוָּה ביהרטען, באַלדיגסט צוקאָמ־
עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא־תַגִּיד: (יא) וּבְכָל־ מען ליעס; אויך זיא אונד איה־
יוֹם וָיוֹם מָרְדְּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי רע מערבען אימער דורך דאַז
חֲצַר בֵּית־הַנָּשִׁים לָדַעַת אֶת־ בעסטע אים נאַנצען זערליל
שלום אויסצייבנעטע. (י) אסתר
האַטטע וועדער איהר פֿאַלק
נאָך איהרע נעבורט אַנגענע־
בען; דען מרדכי האַטטע איהר
בעפֿאַהלען, נילטס דאַפֿאַן
אויסצואַגען. (יא) דיעזער נינג
טאַג פֿיר טאַג פֿאַר דעם פֿאָר־

האָף דעם האַרעמס אויף אונד אַב, אום דאַז וואַהלבעפֿינדען אסתר'ס צו ערפֿאַהרען,
אונד

ר ש " י

(ט) ויבהל את תמרוקיה. זריז וממהר בשלה משל כולן: הרחיות לתת לה. לשרתה וכן עושין לכולן ורבותינו דרשו מה שדרשו: ושנה. שינה לותה: (י) אשר לא תגיד. כדי שיחמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה שלא ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מקוזקים בה:

ומה

באור

(ט) ויבהל, זריז וממהר בשלה משל כולן (רש"י) למען שימלאו לה ימי מרוקיה כמהרה, ולא תקדמנה לחרת במלכות: מנוחיה, הרחויה המ"ס בשו"ת כי הנפרד מָנָה בפלס שָׁנָה וכנויים יחתנו לשוח כמו שְׁנוֹחֲיָה ודומיה, והטעם על כל דבר הניתן להן מבית המלך, הבגדים והתכשיטים והמזונות והמגדנות, וכדמתורגם בל"ח: הראויות, מלה ידוע מדברי חז"ל: הראויות לתת לה, לשרתה וכן עושין לכולן ורבותינו דרשו מה שדרשו (רש"י): ושנה, שנה לותה (רש"י) כונתו לומר טעם הכתוב, שבשנה הגי לותה ולת נערותיה מכל שאר הבתולות שם ו לתה בנית הבתים, להיינו שהי' הזנוי הזה לטוב להם, שניתן להם בגוד יותר גם המנות הטובות מכלן, וטעם בית הנשים מסר כי"ת וכתים כן, והנגינה מסכמת נמה שתעמיד מלת לטוב בטפחא ומחברה עי"ז לפעל ושנה, וכדרך זה הוא מתורגם בל"ח. ולפ הרמב"ע כוון מעט לזה הפירוש, אבל דחוק בלישנא שלא לצורך: (י) כי מרדכי, לפי דעת יש אומרים שהניח הרמב"ע בחר בן לא יקחנה המלך אם ידע שהיא מהגולה. ואין נוחת לחם למרדכי, כי חולי לנו אמר לו שתהיה על ידה תשועה לישראל ולכך התאמץ יותר ונקע להיותה לשת המלך. ולאחר שכבר מלכה לריכין לומר שבחר שמא יגרשנה בעבור עמה בזיונה, וזה רחוק מעט. אמנם לדעת התרגום ירח בן יבעוס עליה המלך פעם אחת ויהרגה עם עמה, ואין זה מן הנמנע אבל מלך טפש כזה, ול"ב הטעם במקומו עומד אף קודם שנשאה אף לאחר שנשאה: (יא) מתהלך, ידוע שהוכלת זה הוצרך בענין התפעל על הטיול והשליכה הנה ואנה בלי כונה למקום מיוחד דוקא, וכן תרגמתי (חוץ חוצר חב). גם יתכן טעם בהתפעל פה ע"ד הכתוב יש מתעשר ואין כל, בלומר שהרחה מרדכי את עלמו בחלי לריך לילכת לדרכי

מגלת אסתר ב

שְׁלֹם אֶסְתֵּר וּמַה־יֵּעָשֶׂה בָּהּ׃
(יג) וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה
לָבוֹא ו אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדַת הַנָּשִׁים שְׁנֵים
עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵן יִמָּלְאוּ יְמֵי
מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן
הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים
וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים׃ (יג) וּבָזֹאת
הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־
אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנָּתֶן לָהּ לָבוֹא עִמָּהּ
מִבֵּית הַנָּשִׁים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃

בערב

תרגום אשכנזי

אונד ווּאָס אוים איהר וועדרע.
(יב) אימטער זוען דיא בע־
שטימטע ציים דאָ וואָר, דאָז
איין מעדכען פּאָר דען קעניג
קאָממען זאָללטע, נאָכדעם
זיא נעמליך נאָך אַרט דער
פּרויענצימער צוועלף מאָנאַ־
טע פּערברענגט האָטטע (דען
זא פּיעל ציים מוסטע אונטער
דעם נעבריך דער וואָהלנע־
רוכם. בערער פּערשטרייכען,
זעכס מאָנאָטע מיט מירראָנע־
אָהל, אונד זעכס מאָנאָטע מיט
שפּעצערייען אונד אַנדערן פּיר
דאָז פּרויענצימער פּערפּער־
טיגטע זאָלכען. (יג) דערנע־
שטאָלט פּאָרבערייטעט קאָם
זיא דאָן צום קענינע). זא וואור־
דע איהר אַללעם צוגעגעבען,
וואָס זיא צו איהרער בעגליטונג פּאָם !האָרעם צום פּאָלאָסטע פּערלאָנגטע. (יד) דעם

אַבענדס

ר ש ׳ י

(יא) ומה יעשה בה. זה לשון מצוי לדיקים שניתן להם רמז ישועה דוד ומרדכי. דוד שנאמר גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך (שמואל א׳ יו״ד) לשון לקח נתן לידי דבר זה שלא לסמוך עליו להלחם עם זה וכן מרדכי לשון לקח לירע לנדקת זו שתלקח למשכב ערל שלא שעתידה לקום להושיע ליזרעאל לפיכך היה מצוי לדעת מה יהא בסופה: (יב) תר׳ זמן: (יג) כל אשר תאמר. כל

שחוק

ב א ו ר

לרך חגר בית הנשים לכל נפה והמתין עד לשר ירקה לאחד מעבדי לסתר לדעת וגו׳, והיה גם היה הערימה לשלוח שליו בסתר נערותיה לו מצרתיה, לשר נטתה בהם להודיע לו את כל. ורלב״ע כתב לולא שהי׳ מרדכי קודם מעשה לסתר ממצרתי המלך לא עזבוהו לנגת וכו׳, ולינו נכון כי נודע הוא גם שאר המצרתים לשר היום מסורסים המה, לינם יכולים לבוא אל נשי ופלגשי המלך. לכל החלר הזה היה מקום גדול ורחב ידים לפני בית הנשים, ודרך לכל עובר ושב. וסרה בזה טעות מעתיקי התומות: (יב) חור, זמן לו שורה (דיוו רייהע) כמו תורי זהב נעשה לך (ז״ה י׳) ומתדמה מאד למלת טור שפרושו ג״כ שורה, כמו טור אודם סטדה וגו׳, ובלשון התלמוד נמלאים הרבה כמו לעמידנו כנגד רחב תור (סוכה ז׳ ב׳): מקץ, סוף, מקן שנע שנים תחלה (הראב״ע), ועיין בספר נתיבות השלום לתדוניהו הרמב״ן ז״ל (דברים ט״ו): כדת הנשים, נשי המלך, לו יתכן שהיו נותנים בימים ההם לכל נתולה הניחלת לחים גדול ושר שנים עשר חדש לימי מרוקים: המור, יקרא ג״כ בלשון העמים (מירהע), והוא שרף הנוטף מפרקים ידועים נמלאים בחלק חזיע, ובלשת השרף לחון נתקשה ונעשה גדעינים גרעינים וריחם טוב: (יג) ובזה, ר״ל בעידון ופנוק הזה לשר על ידו נעשה ריחה כריח לוי בשמים שים דרומי, נחה אל המלך להתענג בה: את כל אשר תאמר, מוסב לעיל, ובהגיע תור נערה יתן לה את כל לשר תאמר ממיני תכשיטות לקשט הגוף ושאר דברי תפארת, גם כל מיני שחוק ושמר ללות לותה אל בית המלך, כדי להרגות בזה מנה בעיני

רואיה

(יד) בָּעֶרֶב וְהִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא
שָׁבָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים שֵׁנִי אֶל־יַד
שַׁעַשְׁגַּז סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר
הַפִּילַגְשִׁים לֹא־תָבוֹא עוֹד אֶל־
הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־חָפֵץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ
וְנִקְרָאָה בְשֵׁם: (טו) וּבְהַגִּיעַ תֹּר־
אֶסְתֵּר בַּת־אֲבִיחַיִל וְדֹד מָרְדְּכַי
אֲשֶׁר לָקְחַ־לוֹ לְבַת לָבוֹא אֶל־
הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְּשָׁה דָּבָר כִּי אִם
אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הֵגַי סְרִיס־
הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר
נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ:
(טז) וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ

אחשורוש

אַבענדעס גינג זיא הין, אונד
דעס מאָרגענס קאָהרטע זיא
אין אירן אַנדערעס האַרעם צו־
ריק, וועלכעס אונטער דער
אויפזיכט דעס שעשגז שטאַנד
פֿערשניטטענער דעס קעניגס
אונד אויפֿוועהער דער קעבס־
וויבער. זיא דורפֿטע ניכט
מעהר פֿאָר דען קעניג קאָמ־
מען, ביז ער זועלבסט פֿער־
לאַנגען נאַך איהר טרוג אונד
זיא נאַמענטליך גענאָרדערט
וואורדע. (טו) אַלס אַבער דיא
רייהע אַן אסתר, טאָכטער
אביחיל'ס אָהיים דעס מרדכי,
דיא ער אַן טאָכטערס שטאַטט
אַנגענאָממען, וואַר, פֿאָר דען
קעניג צו קאָממען, זאָ פֿאָר־
דערטע זיא ניכט דאַז מינדע־
סטע איבער דעם, וואַס דער
האַרעם־אַגע אַנגענאָרדנעט
האַטטע; אונד איהרע פערזאָן
זועלבסט וואַר עס, דיא וואָהל־

געפֿאַללען ערריעגטע בייא אַללען, דיא זיא זאַהען. (טז) אים מאָנאַטע טבת, אַלס דען צעהנ־

ר ש י

שחוק ומיני זמר: (יד) אל בית הנשים שני. השני:

ב א ו ר

רוחים. ועשה לה כמו ויעזב לה משה להיות הנוסע גם המקבל הפעולה כמו שנתב לדעינו הרמב"ן נם' נתיבות השלום: (יד) ובבקר היא שבח, לא אל בית הנשים שהיתה בו קודם ניחתה, כי אם אל בית נשים שני, להיינו בית הפלגשים. יאמר זה, כי כאשר לא מלאה תן בעיניו כדאי להמליכה תחת ושתי, לא יטלאה מניתו כלל וכלל, כי תין זה מכנוד המלך, אבל גם לא רצה להרבות נשיו בכל אלו הנערות, שזה יהיה לו למשא מלד, לחת לכל אחת די כנודו וכבודה, אלא נעשתה סלנתו, שתינו לריך לכבד כל כך כאשתו. ועשה שני יאמר רש"י ז"ל השני כוונתו לומר שהיו לו כ' בתי נשים וכמו שזכרנו, אבל הה"ת לא תאסר בחמת כלל, לפי שסבית השני לא הוזכר עדיין, וכדאמרינן בל"ח. והנה חסרון הה"ת הנ"ל הניח הרא"ע לפרש שני פעם שני, אמנם לריך יתבן זה על פעל שנה שהי' בחמת נאשת הראשון: שעשגז, שם לכל שומר פלגשי המלך: ונקראה בשם, טעם הוי"ו או לאחור נתרגומו (אונד זיא וגו') או לאחוזת התנאי, כי אם אחרי נה המלך ואז היתה נקראת בשם, ויהי' זה טעם שנוי הענין מקל לנפעל, ותרגומו (דא זיא דען וגו'): (טו) לא בקשה, אמר הכתוב הנאולות הלאחרות בקשו דברים הרבה לקחת ולפאר אותן בהן ולעורר עיני הרואים למנות תן, אבל אסתר לא היתה לריכה לכך, כי כל כנודה פנימה, והיא בעלמה ונגופה נאשה תן בעיני כל רואיה, ודייק הכאוב באמרו ותהי אסתר נושאת תן: (טו) והלקח אסתר, ת"י ואדברת אסתר לות מלכא אחשורוש למתרתא, ואעל יתה לבית לידרת בית מלכותיה, רמה לפרש הכאוב כזה מכ' טעמים, (א) כי נאחרות אומר אמיל לשון נישה, שענינו על כל אבור לף שלא בנשיקין כידוע, וכאן הוא אומר ותלקח שהוא

אַחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל־בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא־חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ: (יז) וַיֶּאֱהַב הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר מִכָּל־הַנָּשִׁים וַתִּשָּׂא־חֵן וָחֶסֶד לְפָנָיו מִכָּל־הַבְּתוּלוֹת וַיָּשֶׂם כֶּתֶר־מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ וַיַּמְלִיכֶהָ תַּחַת וַשְׁתִּי: (יח) וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֶּה גָּדוֹל לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו אֶת מִשְׁתֵּה אֶסְתֵּר וַהֲנָחָה לַמְּדִינוֹת עָשָׂה וַיִּתֵּן מַשָּׂאת כְּיַד הַמֶּלֶךְ: (יט) וּבְהִקָּבֵץ בְּתוּלוֹת שֵׁנִית

טען מאנאט דעם ויעבענטען רעניערונגם. יאהרעם דעם אחשורוש, ווארד אסתר ענר־ליך צום קענינע אחשורוש נאך דען קענינגליכען געטעכרן געהיהרט. (יז) (דען דער קע־ניג ליעבטע זיא מעהר אלם אללע אנדערע פרויען, אונד זיא האטטע זיינע גונסט אונד גע־וואגענהייט פאר אללען אנ־דערן יונגפרויען), דאזעלבסט זעטצטע ער איהר דיא קראנע אויף, אונד ערקלעהרטע זיא צור קענינין שטאטט ושתי. (יח) דאכייא גאב ער אללען פירשטען אונר שטאאטסבע־דיענמען איין גראסעם גאסט־מאהל, דאז האכצייטמאהל אסתר'ס, ענטליעם דען פרא־פינצען פאן איהרעם טריבוטע, אונד טהיילטע געשענקע אוים נאך קענינגליכעם פערמעגען. (יט) וועהרענד דאס מאן אבערמאלם יונגפרויען זאממעלטע, ווער

ומרדכי

ר ש ״ י

(מז) נחדם העזירי. עת לינה שהנוף נהנה מן הגוף זימן הקדוש ברוך הוא לוחו עת לינה כדי לחננה עליו: (יז) מכל הנשים. הבעולות שלף נשים בעולות קנן: (יח) והנחה למדינות עשה. לכנודה הניח להם מן המס שעליהם: וייתן משאת. שלא לורונות להם והכל כדי לפתותה לולי תגיד מולדתה. ולף על פי כן:

לין

ב א ו ר

שהוא לשון לקיחה בתירוסין כיוצא ג״כ. (ג) בתחרות לומר בית המלך, וכאן הוא לומר בית מלכות שהוא לשון מלוכה, ויתכן שהי' זה חדר גדול מונן של המלך להתעסק שם בכל הענינים הנוגעים למלכות, ושם בית נופל גם על כל חדר וחדר בפני עלמו, כי תרגום חדר לדרון, וכמו שנכתוב עוד (לקמן ה' ג'), ולפ״ז לא הי' זה בתוחו הזמן שהגיע לה התור, כי אז לא היו עדיין יודעים שם תיטב בעיני המלך, לכן נאמר לף שלא שנה לבית הפלגשים כהתחרות בעבור שמלאה מן בעיניו, מ״מ המתין המלך עד שרלה גם הבתולות הנשתרות עוד, ואחר הזמן הזה כשלא מלא יעלת חן יותר ממנה אז הובלת אל בית המלכות לתת שם כתר מלכות ברלונה בקנון שרי פרס ומדי. ויהי' ויהב טעם מאמר ותלקח ושעורו וכבר אהב, וטעם מכל הנשים לותן שנאו לפניה אל המלך, ותשא גם חן וחסד מכל הבתולות שנאו לאחריה, וכמו שאמר הרלב״ג כי לא יתכן שתהי' היא האחרונה בהיות שמהר שומר הנשים את תמרוקיה: (יח) משתה אסתר, למתנותה ושמחת לפריונה: והנחה, שהניח לכל עמו ממסים ותרנויות בעבור שמחתו עם אסתר למען שישמחו כולם עמו, וטעם משאת מנחה, כמו משאת בנימין: כיד המלך, אשר התבאר היותה בתכלית הרבוי (הרלב״ג) מטעם אד מן תבריח שהנחנו לעיל (פ' ז'): (יט) ובהקבץ, ככר זכרנו לעיל שבן ההרגל בתולות הללו, וטעם הכתוב לפי שרולה

וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ׃
(כ) אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מֽוֹלַדְתָּהּ
וְאֶת־עַמָּהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה עָלֶיהָ
מָרְדֳּכָי וְאֶת־מַאֲמַר מָרְדֳּכַי
אֶסְתֵּר עֹשָׂה כַּאֲשֶׁר הָיְתָה בְאָמְנָה
אִתּוֹ׃ ס (כא) בַּיָּמִים
הָהֵם וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ
קָצַף בִּגְתָן וְתֶרֶשׁ שְׁנֵי־סָרִיסֵי
הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף וַיְבַקְשׁוּ
לִשְׁלַח יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃

ווּאַר מרדכי אַן דען קענִיגלי־
כען האָף געקאָממען. (כ) נאָך
איממער אבער פֿערשוויעג
אסתר איהרע געבירט אונד
א־הר פֿאָלק, וויא עס איהר
מרדכי בעפֿאָהלען האַטטע,
דעסטען וואָרטע זיא נאָך עבען
זאָ בעפֿאָלגטע, אַלס רא
זיא אונטער זיינער אויפֿזיכט
שטאַנד. (כא) אום דיעזע צייט
נון, אַלס מרדכי אַם קענִיגלי־
כען האָפֿע וואַר, וואַרען בנתן
אונד תרש, צוויא פֿערשניט־
טענע דעם קענִיגם פֿאָן דען
טהירוועכטערן, אויפֿגעב־אַכט
ווידער דען קענִיג. אונד וזכטען
האַנד אן איהן צו לענען.

ויודע

דיעזעס

ר ש ״ י

(כ) אין אסתר מגדת מולדתה. לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כך:
(כא) לשלוח יד. להשקותו סם המות:

באור

שרוצה לספר מעשה דבגתן ותרש, שהוא התחלת הגאולה, לפיך גם לזכור שמרדכי הי׳ יושב בשער המלך, לפי ע״ז נודע לו הדבר, ומפרש שהי׳ זה בזמן קנון בתולות פעם שנית לאחר הפעם שזכר עתה, לפכל בזמן לותו הקנון שהי׳ לפתר בו, לא הי׳ עדיין בשער המלך, אלא כדעת הרמב״ע, וכן הוא לומר לים יהודי הי׳ בשושן הבירה ולא בשער המלך, ומה שאמר הרמב״ן שטעם הבירה על הלרמון הוא רחוק מאד, כי ידוע היות שושן סם עיר המלוכה בארץ פרס בעילם המדינה: (כ) אין אסתר מגדת, לפכלתי יפצוא הקולא שאחר המלכה גלתה סוד מולדתה, ובפעבור זה לא מרדכי לבבת בשער המלך, ובפרט בפבדעתו לאמר שהגידה לאסתר דבר מה למלך בשם מרדכי, לפי ע״ז יש לטעות שבבר נתפרסם הקורבה ביניהם, לכן הקדים להעיר גם עתה לין לאסתר מגדת וגו׳, ורבים מהמעתיקים שאלו לין היתה יכולה להסתיר הדבר לאחרי שגלתה תמיד שלושים לשנה עמו? הכי שבאו שימלאו בדברי הימים כמה וכמה ספורים בזה, לפי לירעו בנתי הבעים למלכי המזרח שהרילו לגרות רבות לאוהביהם ומלהביהם, ולא נודע הדבר זמן רב, ואף כי היה שהיתה יכולה תמיד לגלות הפערפותה בינה לבינו כבודע הדבר: עושה, עתה, בשלותו הזמן לפר היתה בתמנה לתו; או טעם כאשר היתה בחלו היתה עדיין בתמנה לתו, ויתורגם בל״ת (חלם וואָרע זיא נאָך חוכטער זייבער חויפֿזיכט). וגם לתמנה מגזרת ויהי לומן ע״מ מכמה עלמה: (כא) בימים ההם, שזכרתי לעיל שהי׳ מרדכי יושב בשער המלך, לירע המעשה שקלף בגתן ותרש וגו׳ כן הוא שעור הכתוב, והולרך לכפול זה המאמר, בפעבור שהפסיק במאמר לין לפתר וגו׳, ולכן מוטעם המלך בשתנאת בדין מאמר מוסגר: משמרי הסף, שרשו ספף והוא מוזת השער תרגום על משקוף ושתי המזוזות, שקפף ועל תרתין ספין, וכן מצאנו הך הכפתור וירעשו הספים, ולכן מתורגם בל״ת (טהיר = וועלטער). ורש״י לאמר מפי חז״ל שרצו להשקות המלך סם המות ירלה שפרשו סף מלשון מן הדם לפר בסף (שמות י״ב) והוא שם כלי מה (אין בעקקען). והכתוב לא הודיע סבת הקלף בפעבור שאין זה מעלמות ספור הנס. ואם הים לפתורש הזה (קעראקטער) הנזכר בא״ם

נוכל

מגלת אסתר ב ג

(נג) וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכָי וַיַּגֶּד
לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר
לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי: (נד) וַיְבֻקַּשׁ
הַדָּבָר וַיִּמָּצֵא וַיִּתָּלוּ שְׁנֵיהֶם עַל־
עֵץ וַיִּכָּתֵב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: ס ג (א) אַחַר ו
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת־הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא
הָאֲגָגִי וַיְנַשְּׂאֵהוּ וַיָּשֶׂם אֶת־כִּסְאוֹ
מֵעַל כָּל־הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ:
(ב) וְכָל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר
המלך

תרגום אשכנזי

(כב) דיעזעס ערפֿוהר מרדכי, אונד צייגטע עס דער קעניגין אַן; אונד דיעזע בעריכטעטע עס דעם קעניגע אין מרדכי'ס נאַמען. (כג) דיא זאַכע וואַרד אונטערזוכט, אונד וואַהר בעפֿונדען, זיא וואורדען ביידע אַן איינען פּאַהל גענאַגלט, אונד דיא בענעבענהייט אין דיא קראָניק איינגעטראַגען, דיא צו דעם קעניגם נעברויך בעשטיממט וואַר.

ג (א) נאַך דיעזער בענעבענהייט ערהאָב דער קעניג דען המן זאָהן דעס המדתא אויס דעם נעשלעכטע אגג צו אייניגער גראָסען ווירדע, אונד זעטצטע זיינען ראַנג נאָך אים בער אַללע דיא עדלען דיא פֿאָר איהם קאַמען. (ב) אַללע קעניגליכע בעריענטען, זאָ פֿיעל איהרער אַם האָפֿע וואַרען

ר ש " י

(כב) ויודע הדבר למרדכי. שהיו מספרים דבריהם לפניו בלשון תרגום ולא יודעים שהיה מרדכי מגיד בשבחים לשונות שהיה מיוחדי לשבח הגזית: (כג) ויכתב בספר דברי הימים. הטובה שעשה מרדכי למלך:

ג (א) לאחר הדברים האלה. שנגררת רפואה זו להיות לתשועה ליזרעאל: גדל המלך את המן. שהקנ"ם

באור

נוכל לומר, שהיה המעשה הזה לאחרי שובו ממלחמות יון, וכאשר נודע בשובו רגזו עליו כל עמו וילונו עליו על כי נפל מעמו עם רב, ועל אלה הסגיח עוד על ממלכתו רק עזבה ביד יועציו, לולי בעבור זאת היה ג"כ הקלף מצני סומרי הסף: (כב) ויודע, בספר יוסיפון לרומיים נכתב שהיה יהודי לאחד עבד לסריסי המלך, והוא שמע מה שנקשו לעשות והגיד זאת למרדכי, וז"ל אמרו שהיו מספרים בלשון טרסי ולא היו יודעים שמרדכי מגיד וכו' והכתוב סתם כל זה מטעם הנ"ל: ואחשר אסהר וגו', למה יהיה זר בעיני המלך שיסוב לאחד מעבדיו לגזר בשער על המלכה בדבר נתון כזה, ונפרע להיות לו לאבד לכוח לכל המלך עלמו ולא יקרה ולכן לין זה ראוי כלל על פרסום הקורבה שביניהם, כאשר תשבו קלת: (כג) ויכתב, הטובה שעשה מרדכי למלך (רש"י): לפני המלך, ח"י מלחקרי תהירת קדם מלכת, ומזה הטעם היו מונחין תמיד בבית המלך בגורלה מדלקמן (ז' ל') שהיו נמלטים עם בלילה, ועד עוד לאחרים שהיו מונחים בלשבת בתי הדת (מרכיעך) בלע"ז:

ג (א) אחר, מוסב על מעשה בגתן ותרש שזכר, ולאבר שהיה זה סמוך לשנת שתים עשרה למלכות אחשורוש, ומשך זמן מה בין הנעשה לאסתר למלכות וביאת מרדכי אל שער המלך גם בין הביאה הזאת ומעשה הסריסים, והרמב"ן אמר לאחר חמש שנים, והוא נגד הכלל שכתב הוא בעלמו כמה פעמים, כ"מ שנאמר לאחר סמוך לאחרי מופלג: וישם את כסאו, מטעם היושבים לתשובה בשלבות, ונשא לוחו לף מעבעת שרי פרס ומדי הידועים, וזה טעם לאבר לאחו, כלומר את המלך ורוחי פניו, לו שנבר היה לאחד מאלי השבעה ועשם לאבר לאחו על

המן

מגלת אסתר ג

תרגום אשכנזי סט

הַמֶּלֶךְ כְּרֵעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן
כִּי־כֵן צִוָּה־לוֹ הַמֶּלֶךְ וּמָרְדֳּכַי לֹא
יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה: (ג) וַיֹּאמְרוּ
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ
לְמָרְדֳּכָי מַדּוּעַ אַתָּה עֹבֵר אֶת
מִצְוַת הַמֶּלֶךְ: (ד) וַיְהִי בְּאָמְרָם
אֵלָיו יוֹם וָיוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם

כאמרם קרי ויגידו

רען, בייגטען דאָס קניע, אונד
פֿיעלען ניערער פֿאָר המן, דען
זאָ האָטטע עם דער קעניג זיי־
נעטוועגען פֿעראָרדנעט; נור
מרדכי פֿיעל ניכט ניערער, נאָך
ביינטע ער דאָס קניע. (ג) דאָ
שפראָכען דיא קעניגליכען
האָפֿבעריענטען צו איהם: וואָ־
רום איבערטריטטסט דוא דען
בעפֿעהל דעס קעניגס? (ד) אָלס
זיא איהם דיעוועס טאָג טענליך
פֿאָרשטעללטען, אונד ער איה־
נען דאָך ניכט פֿאָלגטע, זאָ
צייג־

ר ש "י

שהקב"ה נותן רפואה למכתן של ישראל קודם שיגיח המכה עליהם: (ב) כורעים ומשתחוים. שעשה עלמו חלוה לפיכך ומרדכי לה יכרע ולה ישתחוה:

היעמדו

באור

המן, ולפי יקשה הדוחק הלה זה נגד התקון שהתקינו שבעת הזרים לחר מות (זמערדים) הנזכר במ"ם, ובפרט כשיהיה המן הזה מחרן לחרת מזרע עמלק ולה פרסי לו מדי כדעת חז"ל? הנה ידוע שהמלך השפע הזה עשה ככל מה שעלה על רלונו, והעד שחין מזה קושיה כלל הלה מרדכי היהודי מנהג למלך לחשורוש: (ב) כורעים ומשתחוים, ידוע להקורית נדברי הימים שגם היום המנהג הלל מלכי פרס להשתחוות ולפול לפיס תרלה לפני המלך לבל מי שיבח לליהם, ולזה עתה המלך שיעשה גם זאת לפני המן, בהבטתו לותו ומפן ניקוי: צוה לו, בעבורו, כטעם לתרי לי לחי הוח: ומרדכי לה יכרע, טעם המניעה הזאת סתום מאד. לדעת חז"ל שלורת הלס היתה בעולמו, העקר חסר מן הספר. והמתרגם הרחשון לתר על דרוה שנדיה דלחדבן ליה בטולמת לחס, וכן יש מרז"ל האומרים זאת, הסבה הזאת מגונה ולה תכשר לחיש הולך משרים. והמתרגם השני כתב שלה רלה להשתחוות לפני בן חדם, ול"ב טעה בחסידות, כי ההשתחויה לפני בני חדם הגדולים ממנו לה יחסור לנו דתנו בלל ובלל, ונהפוך הוח, שכמה ישרים ותמימים השתחוו לפני מלכי חרץ ומברהם תניגו השתחווה לעם החרץ, ותמרו גדול בנוד הבריות שדוחה וכו'. ולזה מהמעתיקים לתרו נהדיח, שהיתה שנחה טמונה בין המן למרדכי בקנלת היש מרעהו בשנור התנשלו, והכותב סתם לת הסבה בשנור כנוד מרדכי. לתנם בכל החופנים החלה, תהיה הסבה גדולה לו קטנה, הגונ' לו בלתי הגונה, לה יוקשה לין יתתרה במלכים דרכו, כי נאמר לו שחשב שלה יגניח המן עליו, כנראה ג"כ ממשמעות הנחונים שלה רלה והרגיש העבר השתחוית מרדכי קודם שהעיזוהו ע"ז עבדי המלך הולכי רכיל, לו שחשב להסתר לז בשיודע הדבר בכל המלכה, ולה יתרע לו טוס היזק לו לבד, וזה לה היה יכול לדעת כי יקח הבליעל הזה נקמתו מכל היהודים, ובנראה מהכתוב שלה ידע זה עד כי היתה הדת נתנה בשושן, ולז לה היתה עוד עת לתקן המעות, בהיות שהנכתב בשם המלך לין להשיב: (ד) ויהי באמרם אליו יום ויום, לתר הרב מבן יחיח כי לף הם היו מקנחים להמן ובריעתם לו לה היה מלב טהור רק לשמור מלות מלכם, ולהיותם מוכרחים על הבריע', ובדות רבות מבי נתתה רלו שיתחוו בלם בבך, ולבן היו מקנחים במרדכי הבלתי כורע, ומזריזים לותו על עברו לת מלות המלך, ובשלח שמע מליהם הגידו לותו להמן, לת להכחים לותו ולבקשם בנודו, מבל לרחות היעמדו דברי מרדכי שהגיד להם: ולא שמע אליהם, כתרגומו ולח קבל

מנהון

מגלת אסתר ג

וַיַּגִּידוּ לְהָמָן לְרְאוֹת הַיַּעַמְדוּ דִּבְרֵי מָרְדְּכַי כִּי־הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר־הוּא יְהוּדִי: (ה) וַיַּרְא הָמָן כִּי־אֵין מָרְדְּכַי כֹּרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמָּלֵא הָמָן חֵמָה: (ו) וַיָּבֶז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ יָד בְּמָרְדְּכַי לְבַדּוֹ כִּי־הִגִּידוּ לוֹ אֶת־עַם מָרְדְּכָי וַיְבַקֵּשׁ הָמָן לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַם מָרְדְּכָי: (ז) בַּחֹדֶשׁ

הראשון

תרגום אשכנזי

צייגטען זיא עם ענדליך דעם המן אַן, אום צו זעהען, אָב מרדכי'ס ריידען אויך בעשטע־ העז ווירדען, דער איהנען צור אורזאַך אַנגעגעבען: ווייל ער איין יהודי וואָרע. (ה)המן זאַה נון זעלבסט, דאַס מרדכי ניכט ניעדערפֿיעל, נאָך דאַז קניע פֿאָר איהם בייגטע, אונד נעריעטה דאַריבער אין צאָרן; (ו) היעלט עס אַבער פֿיר צו נעריגנ,אַן מרדכי אַללין האַנד צו לעגען, דא מאַן איהם דעס־ סען פֿאָלק נעגאַננט האַטטע, זאָנדערן דאַכטע דאַרויף,דיע־ זע גאַנצע נאַציאָן,אַללע יהודים דער זעמטליכען לאַנדע דעס א ח ש ו ר ו ש אויסצוראָטטען.

ר ש י

(ד) היעמדו דברי מרדכי. הלומר שלא יסתפוה עולמית כי הוא יהודי והוסיר על ע"ז:

ב א ו ר

מנהון: ויגידו להמן, חסר פעול ההגדה, ומלתו לו רעיס במקרא, ונעורו ויגידו להמן הדבר הזה, לומנס יש לפרשו שפעל ההגדה הוא כי הגיד להם וגו', ומלמר לרחות וגו' מלמר מוסגר המבאר סבת למירתם, ויתורגם כי הגיד להם נל"ף (דתם על מיהנען נור מַכטוווָרט גע־ געבען). ותרין מן מכריח נתנו עוד טעמים לחריס, חד לומר ויגידו להמן לרחות, כלומר שהוא יהיה היעמדו דברי מרדכי, וחד לומר ויגידו להמן דברי מרדכי לרחות היעמדו, כזה ויגידו להמן (לרחות היעמדו) דברי מרדכי וגו' והמבכיל יבחר: היעמדו דברי מרדכי, הלומר שלא יסתפוה כי הוא יהודי (מדברי רש"י) וא"כ מלות כי לומר הפוכות נמקומותם ללמונותם זו תחת זו: אשר הוא יהודי, לפי שהוא יהודי לכן לא יסתפוה, והמקרא לא כתב לעיל תשובת מרדכי כי סמך על המבין מזה הכתוב, שלא להכפיל הדברים, והנה לא ידענו לם היתה זאת הסנה הלומתית, ושעם מרדכי כמו שזכרנו לעיל, לו שלא הגיד זאת כי לם לרחותם, מ"מ ולמד מזה לילך רחוי ביצניע הלדם על מולת שפתיו, כי גמה שהגיד על שאלתם מדוע לתה עובר לת מלות המלך, לומר לומר הוא יהודי, הלא גזה הלטדק המן לומר ולת דתי המלך לינם עושים. לומנס לדעת לד מן מכריח שהגידו להמן לרחות וגו', יתכן לומר שלא הגיד להם כלל, לבל הם נדו כל המלמר הזה מלנם, ויתורגם כי הגיד להם (דען על הַטָטע מיהנען געשַׂגט), וטעם ולא שמע להיהם כמשמעו (על הערטע מיהנען ניכט לו), והמבכיל יבחר: (ה) וירא המן, כי נתפלה לא סס על לבו להתנוגן לם מרדכי כורע לו לא, וכמו שזכרנו לעיל, ולכן לומר וירא ולא לומר וישמע: (ו) כי הגידו לו את עם מרדכי, מהכתוב הזה לינו מובן כלל, לם הכיר המן לת מרדכי מקודם לזה המעשה כנראה לקלת המעתיקים, לו לא הכירו כנראה לחריס, לבל טעם הכתוב לחרי כי הגידו לו בדגורם והעלו נרעיונו עם מרדכי בא על מפגתו לקחת נקמתו מכל העם, ולולי מלת לת היה רחוי לפרשו על מה שהגידו לו היות עם מרדכי סנה למניעת כריעתו לפניו, כלומרו לשר הוא יהודי. ויש מפרשים שהודיעו לו מהותם ולינתם, הה דרך דרש ובדרך המתרגם הזמי שהתריך לדבר נעניניס כלנו, ולין מקרא יולא מידי פשוטו: עם מרדכי, כפול הענין לומר שכל זלנו לא העוו נגדו מלומה כי לם בהיותם עם מרדכי ולכן

הָרִאשׁוֹן הוּא־חֹדֶשׁ נִיסָן בִּשְׁנַת
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי
הָמָן מִיּוֹם ו לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ
לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ
אֲדָר: ס (ח) וַיֹּאמֶר
הָמָן לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ יֶשְׁנוֹ עַם־
אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים
בכל

(ז) אים מאנאט ניסן, אלס דעם ערשטען מאנאט אים צוועלפטען רעניערונגס־יאהרע דעם אחשורוש, ליעס ער פור (דאז הייסט לאזט) ווערפען, פאן איינעם טאג אויף דען אנדערן, אונר פאן איינעם מא־נאט אויף דען אנדערן, אונר עם פיעל אויף צוועלפטען מאנאט, דען מאנאט אדר. (ח) אלסדאן זאגט ער צום קע־ניג: דא לעבט איין פאלק פערוואר־פען אונר צערשטרייט אונטער אללען פעלקערן דער זעממט

ר ש י

(ז) הפיל פור. הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קצר הוא: הוא הגורל. הכתוב מפרש ומהו הפור הוא גורל הפיל הגורל בחיזה חדש יצליח: מיום ליום. בחיזה יום בחדש יצליח: ולחדש

ב א ו ר

בקש מפלתם, וזה יורה על התפעליות נפשו הרעות, ולחד מן המעתיקים רצה למעט הכפול ולומר טעם עם בחירק, והוא נגד המסורה: (ז) הפיל, מי שהפיל ולא פי' (רש"י), ויתכן שמפיל הגורל היה קוסם לחד לצד שהל לו המן בחיזה את יתכן יותר להשמיד התומה הזאת, כי הקסם והניחוש היה מורגל בימים ההם, וזה טעם לפני המן: פור, פירושו בלשון הוא מה שקורין בלשון עברי הגורל, והכותב העמיד גם הדם הפרסי בעבור שם פורים שיזכור לקמן (ט' כ"ו): מיום ליום וגו', הרי זה מקרא קצר, והרחוי מיום ליום ומחודש לחודש ויצא הגורל לשלשה עשר יום לחדש שנים עשר הוא חודש אדר, והנה הגורל הזה לא מפי ה' יצא, כי אם על ידי קסם וניחוש שאין בו ממש, וכמו שאמר הרמב"ם בס' המורה, אלו היו בו ממש לא היתה התורה לוסרתו, ונפל ל"ב על פי קרי והזדמן, לכן אין להקשות למה יצא בזה היום וכזה החודש דווקא, והרשב"ע אמר כי מהדם היה מספטו והוא החריך הזמן כדי שיעשו ישראל תשובה, ואמנה הוא שיצא מפי חכם גדול דבר כזה, הכי לא ידע הדם שכבר תבוא התשועה בחדש השלישי? (ח) ויאמר המן למלך אחשורוש, יתכן שבעת התיעצו עמו בדבר הנהגת המלכות אמר למלך שיעשה זה לטובת מלכותו להשמיד עם שאינו מועיל כלל לקנין המדינה לכל לדרכה מזיקו ומסרבו: ישנו עם אחד, יש להתבונן שלא זכר המן בשנאתו את יהודי כלל, כי אם אמר לחד בלתי מפורסם ונודע, ובתחבולה עשה זאת, כי בלחמת היו היהודים נחשבים בעת ההיא בשוה לגלות, בגרלה מספרי קודם שהיו בהיכלי המלכים, וכן מרדכי בבר היה בשער המלך, ויירא המן לולי לב המלך טוב עליהם, ובפרט שהיה כתוב על ספר דברי הימים לפני המלך, כי מרדכי היהודי הגיד טוב עליו במעשה בגתן ותרש, ולא שלחת שנחהו בבר המלך, כמובא מלקמן (ו' ג') הנה המן לא היה יכול לדעת זה, ולפשר שנעלות על זכרונו שם יהודי יזכור גם לת הטובה הזאת, בעבור זה שלח לת דבריו, ולחשורום לסכלותו לא שת לבו לחקור לחריהם היטב, לכל החמין מיד לחובנו בהחזיקו לותו מחובבי שלום המלכות, בחבר בבר העיר ע"ז הרב לבן יחייא, ולולי לא ידע עוד שום ענין פרטי מכל הדבר עד היום השני למשתה לחשתר, ובפרט לם היה זה לחשורום (קעערקעס) שהיה פונה מכל עסקי המלוכה בנזכר בם"הם: מפוזר ומפורד בין העמים, יכוון בזה לבמה בחינות, בחבר העיר ע"ז הרב

לבן

בְּכָל מְדִינוֹת מַלְכוּתֶךָ וְדָתֵיהֶם
שְׁנוֹת מִכָּל־עָם וְאֶת־דָּתֵי הַמֶּלֶךְ
אֵינָם עֹשִׂים וְלַמֶּלֶךְ אֵין־שֹׁוֶה
לְהַנִּיחָם: (ט) אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב
יִכָּתֵב לְאַבְּדָם וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים
כִּכַּר־כֶּסֶף אֶשְׁקוֹל עַל־יְדֵי עֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה לְהָבִיא אֶל־גִּנְזֵי
המלך

זעמטליכען לענדער דיינעם
דייכם, דיא וין דורך איהרע
זאנדערבאַרען נעזעטצע פאָן
אללען אַנדערן פעלקערן אינ־
טערשיידען, דיא קעניגליכען
לאַנדעם־נעזעטצע הינגעגען
ניכט בעפאָלגען, אונד עם
פאָרטהיילט דעם קעניגע ניכט
זיא צו דולדען. (ט) ווען עם אל־
זאָ דעם קעניגע גefעלליג, זאָ
זאָללען שריפטליכע בefעהלע
צו איהרער פערטילגונג אוים־
גefעפערטיגט ווערדען, וואָדורך איך צעהנטויזענד ככר ווילבער אין דיא הענדע דער פערוואל־
טער ווערדע צו־ וויעגען קענגען, אום עם אין דיא קעניגליכע שאַטצקאַממערן צו ברינ־
גען

ר ש "י

(ח) ודתי המלך. לתת טם לעבודת המלך: לין שוה. לין טעם כלומר לין נכון: (ט) יכתב לאבדם. יכתב ספרים לגלות לשרי המדינות לאבדם:

באור

לכן יחייל, שלין לפחוד פן ביום לאבדתם יעשו המיה במלכות וילחמו נגד הקמים עליהם, כי לל יזמע קול הברה באבדתם להיותם מפוזרים שניר שם זעיר שם, גם לין לפחוד שלותו המעט מהמפורד יעשה רושם העדרו לו קרמה במלכות; גם ע"י שנתפזרו בכל המדינות לם מיזיקתם בארץ יולד נזק, יהיה הנזק כללי ולל ימלט לפילו עיר לחת מפנעם, ולין ספק שיולד נזק מיזיקתם בלין, כי: דתיהם שונות מכל עם, הרי זה מלמר קכר, והרלוי ודתיהם שונות מדתי כל עם, לו מכל דתי עם, ומד מן מנריח לומר שטעם שונות יולל, כלומר ודתיהם שונות לותם מכל עם, הכוונה בכל זה כמו שכתב הרלב"ג כי במה שלין לכלם מגונה מה שהוא מגונה לאחד מלאר העמים לין להם מה שימנעם לעשות בנגד המלכות וכנגד העמים לאר הם בניהם, גם ידוע הוא שלינם עושים לת דתי המלך ולת"כ דינם כדין מורד במלכות, לומנם לדעת הרב לכן יחייל לל תאסר מלה, כי לומר הטעם ודתיהם שונות יותר מכל עם, כי כל לומות מלכותיך, לף כי הם שונים זה מזה בכמה דברים, מ"מ בזה יתלחדו לעשות רלונך בכל מה שתלוה עליהם, לל כן ללו שלינם עושים דתי המלך: ולמלך אין שוה, לין זום תועלת מהם שיהיה שוה לל המזק שיגיע לו על ידם, לאר בעבורו יהיה רלוי להניחם, וטעם למלך, כי נכע המלך הוא נכע הכללי ובלרתם גם לו לר: (ט) ועשרת אלפים ככר בסף, לומר הרלב"ג וז"ל ידמה שהמן מאב כי מכלם יפרע זה הסך למלך, ולזה רלה לחתום נפש המלך שיהיה שלם לניו לעוזי המלחמה והם יביאו לו וממנו יפרע לותו הסך ע"כ. והרב לכן יחייל לומר וז"ל יכתב לאבדם, וכל ממונם יהיה למלך, וזולתו ביאור תזקיל מכלי שם כה תעזה י' ככרי כסף להניח לל גנזי המלך ע"י עושי המלחמה כי לל רלה לדור נתינתה לאחרי העזות המעזה ע"כ, לומנם יש לבחול מיך יתכן שיומר המן לתת כל כך לאבד היום הזה, הלל בזה יתעורר החשד אצל המלך שיתאבל יותר לטובת עלמו מלטובת הכלל? ולכן רלוי נכון מה שלומר אצם אחד שלין טעם לזקול לכלם מניסי, לכל לומר המן למלך ע"י שיהרגו היהודים ויהיה שלם לנו לסבב לזקול לל גנזי המלך י' ללף ככר בסף, כי עשיר יעלה בוודלי לסכום הזה ולומר זלת לעור עיני המלך מהעושר שיגיע לו ע"י הריגתם: על ידי עושי המלאכה, כמו לידי, וטעם לזקול לגזן פרעון ובל"ח (לז = וויעגען) וכמו שהוא מבואר בם' נת"ם להרמב"ן ז"ל (בראשית כ"ג ט"ו), וטעם עושי המלחמה כתרגומו דעבדין עבידתא, פירוש הממונים על מלחמת המלך להכניע ולהוכיח בל"ח (געטעפטם פערוואלטער), והמתרגם האזני לומד על ידוי דעבדין מטבעת, ות"כ

לינו

הַמֶּלֶךְ: (י) וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת־
טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהָמָן בֶּן־
הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר הַיְּהוּדִים:
(יא) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן הַכֶּסֶף
נָתוּן לָךְ וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ: (יב) וַיִּקָּרְאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ
בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר
יוֹם בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה
הָמָן אֶל־אֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי־הַמֶּלֶךְ
וְאֶל־הַפַּחוֹת אֲשֶׁר וְעַל־מְדִינָה
וּמְדִינָה וְאֶל־שָׂרֵי עַם וָעָם
מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם
כִּלְשׁוֹנוֹ בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ

נכתב

גען. (י) דער קעניג צאָג זיינען
זיענעלרינג פֿאָן דער האַנד,
איבערגאַב איהן דעם המן,
זאָהן דעם המדתא אוים דעם
געשלעכטע אגג, פֿערפֿאָלגער
דער יודען, (יא) אונר שפראַך
צו איהם: דאַז געלד זייא דיר
געשענקט, זאָ וויא דאַז פֿאָלק,
דאַמיט צו מאַכען, וואַם דיר
גוט דינקט. (יב) נאָך אין דעם
ערשטען מאָנאַטע, אַם דרייצעהנטען טאָג דעסועלבען,
וואורדען דיא קענינלי־כען גע־
היימשרייבער צוזאַמטען בערו־
פֿען, אונד בעפֿעהלע אויפֿגע־
זעטצט, גאַנץ זאָ וויא עם המן
פֿערלאַנגטע, אָן אַללע סא־
טראַפֿען דעם קעניגם, אָן אַל־
לע פֿאַשאַם דער פראָווינצען
אונר אָן אַללע בעפֿעהלסהא־
בער יעדעם פֿאָלקעם זיר
יעדעם לאַנד אין זיינער שריפֿט

אונר פֿיר יעדעם פֿאָלק אין זיינער שפראַכע מיט דעם נאַמען דעם קעניגם אחשורוש
אונ־

ר ש " י

(י) ויסר המלך את טבעתו. הוא מחן כל דבר גדול שיצאנו מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר המלך:

באור

לימו בטעם עוזי המלאכה בספר מלכים ודברי הימים לאחר להם נתנו בסף מלוייר הנעשה בכר למטבע, לחנם לדברי הרלב"ג והרב לחן יקויח שהבאתי יהיה טעם עוזי המלאכה על ההריגה שזכר, כאחר יבין הקורא המשכיל מדבריהם, ולא"כ טעם ע"י כשמעו (דורב), לכל הראשון הוא יותר נכון, והעד ועוזי המלאכה לאחר למלך (לקמן ט' ג'): (י) את טבעתו, לאחר נה חותם המלך כדי שיוכל המן לחתום כטוב בעיניו: (יא) הכסף נתון לך, וגם העם שמרת, לעשות בכל לאחד מהם כטוב בעיניך: (יב) בחדש הראשון, מהר המן לכתוב ולחתום הגזירה, לף שהיו לו עוד י"ב חודש לזמן ההריגה, כדי שלא יוכל המלך להחזרה. וים שלו איך לא ירא המן שיגרמו היהודים תוך הזמן הזה נהודע להם הפורענות? לכל כי לא מחכמה שלו על זה הכי לא ידעו ולא יבינו, שהי לאחר למחות לגף היש עם טף ונשים לגרום מהרן רחמנא ידיס כשנא ועזרים ומאה מדינה, כמו שהוא לאחר לנ' או לנ', לף לאיזה מאות אנשים, ואם ימלטו כאלה והיה הנשאר לנקמה די והותר: בשלשה עשר יום בו, ירצה שנאר דרך ניחוש בזה היום בשנכר נפל הגורל עליו ליום ההריגה: אחשדרפני, מלה פרסית, וכלשון יוני ורומי (זאטראַפּען) ולחותיות ת"ח הנוספות מדרך לשון פרסי הם, יכל"ת (זאַטראַפּענער, שטאטהאַלטער): הפחות, הנפרד פחה, והוא מה שקורין אל כל השמעאלים (פּאַשאַ): בשם וגו', לאחר אך מן שנויית בשם לוקח, שהי' כתוב בסוף כל אגרת המלך לאחשורש, ונאחם אל כשם בטבעת המלך,

נִכְתָּב וְנֶחְתָּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ׃ (יג) וְנִשְׁלוֹחַ סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים
אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד
לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים
מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם
אֶחָד בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ
שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר
וּשְׁלָלָם לָבוֹז׃ (יד) פֻּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב
לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה
גָּלוּי לְכָל־הָעַמִּים לִהְיוֹת עֲתִדִים
לַיּוֹם הַזֶּה׃ (טו) הָרָצִים יָצְאוּ

דחופים

תרגום אשכנזי

אונטערשריעבען, אונד מים דעם קענינליכען אינזיגעל בע־
זיעגעלט, (יג) וואורדען דיעוע כריעפֿע דורך אויילבאָטען אין
אַללע פּראָווינצען פֿערשיקט,
אום אַללע יהודים פֿאָן יונג ביז
אַלט, זאַמטט ווייבער אונד
קינדער אַן איינעם טאָגע, אַלס
אם דרייצעהנטען טאָג דעס
צוועלפֿטען מאָנאָטס, דעם מָא־
נאָטס אדר, אומצוברינגען,
צו פֿערטילגען אונד אויסצו־
ראָטטען, אונד איהרע גיטער
צו פלינדערן. (יד) איינע אב־
שריפֿט דיעזעס שרייבענס
זאָללטע דאָרום אין יערעם
לאנדע אַלס איין קענינליכעס
ערִיקט אַללען אונטערטהאַנען
עפֿפֿענטליך מיטגעטהיילט
ווערדען, אויף דאָס זיא אויף דיעזען טאָג בעריט זייען. (טו) דיא באָטען ווארדען טיט
דען

ר ש ״ י

(יג) ונשלוח ספרים. ויהיו נשלחים ספרים ע״י שטרחטרמי״ם בלעז והוא מנזר׳ נלחום נלחס (שמואל ח׳ ג׳) נגלה נגליתי נדמה נדמתי (שם): נשלשה עשר לחדש שנים עשר. ביום י״ג לירחו חדש שהוא י״ב לחדש השנה: (יד) פתשגן. לשון ארמי ספור הכתב ברי״זמנט בלע״ז (חולי ל״ל דיסערנעמענט, ווי׳סחוייזמַכדערזעטצונג, חוכטערטיידונג, יעיין בערש״י ס״ו ט״ו בנקודו למלת נשבט): להנתן דת. לווי הכתב שהיה חומר להנתן חוק גזירת המלך: גלוי לכל העמים. דבר זה:

ב א ו ר

כמנהגנו עוד עתה: (יג) ונשלוח, ויהיו נשלחים ספרים ע״י שטר״ם בלעז (צריך להיות עטרע טרחנסמים בל״ח ווי׳בערשיקט וועדרען), מנזרת לם נלחום נלחס נגלה נגליתי נדמה נדמתי (רש״י), והוא מקור מכנין נפעל וכן הוא לדעת הרד״ק, לכל לדעת הרא״ב הוא תואר מכנין נפעל, וידמה בזה לתיבות נכתב ונחתם הקודמות, ושם ספרים מוסב לדעת רעי׳ יואל על כל ג׳ הפעלים שבזר, ובחר בזה הלשון להורות על מהירות העשיה והשתדלות המן להרע, כי הכתיבה והחתימה והשליחות נעשה הכל מיד זה לאחר זה וכמעט בעת אחת: (יד) פתשגן, לשון ארמי ספור הכתב בלע״ז דרים״ממנט, (פ״ל דרעסעמענט, בל״ח דער ווי׳פֿזאַטץ, ווי׳הַלט), ומעבר הכתוב שהיה טופס הכתב להנתן בכל מדינה ומדינה דת גלוי לכל העמים להיות עתידי׳ ליום הזה, כ״ה לדעת רש״י. לכן יוקשה ע״ז בהיות שנשלח כתב לכל מדינה ומדינה בפני עצמה ליכה יתנהגו, איך יהיה כתוב גו להנתן דת בכל מדינה ומדינה? גם אין למחוז שבע״כ היה טופס הכתב להשמיד להרוג וגו׳? לכן היותר נראה שהוא מוסב על הקודם, דהיינו פתשגן הכתב שזכר עתה מלבד שהיה נכתב לכל הסגניס והפחות היה גם מזומן ומלווה עליהם להנתן דת בכל מדינה ומדינה, כלומר שיפרסמוהו להיות תק מלכות כדי שיהיו כלם עתידים ליום הזה, למנם וכתב לו לת מצנה התורה (דברים י״ז י״ח), תרגם תונקלוס ית פתשגן תורייתא הא״כ ענינו העתק, בל״ח (חַבטרִיפט), וכן הוא דעת הרמב״ע, אמר כאן מוסיף ואמר להלן בתורה נוספה שנית, וכן נראה דעת הרלב״ג, וכן הוא מוכח מדלקמן (ד׳ ח׳) כמו שנבאר, וכן הוא מתורגם תאבנזית: (ט) הרצים, כפי שנפסר לנו יוסיפון בן גוריון היו הפרשים הרכובים מזומנים ומעותדים

דְּחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת
נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ
וְהָמָן יָשְׁבוּ לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוּשַׁן
נָבוֹכָה: ס ד (ג) וּמָרְדֳּכַי
יָדַע אֶת־כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיְקָרַע
מָרְדֳּכַי אֶת־בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שַׂק
וָאֵפֶר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק
זְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה: (ג) וַיָּבֹא
עַד לִפְנֵי שַׁעַר־הַמֶּלֶךְ כִּי אֵין לָבוֹא

אל

תרגום אשכנזי עב

רעז קעניגליכען בעפעהלען אויילענדס אבנעשיקט, אונד דיעזעם ערזיקט דאראוף אין דער רעזידענץ שושן אויסגעגעבען. דער קעניג אונד המן זאסען נון אונד צעטטען אינדעם דיא גאנצע שטאדט אין גראסער בעשטירצונג וואר.

ד (ג) אלזו מרדכי ערפוהר, וואס פאר גענאנגען, צעררים ער זיינע קליידער, הילטע זיך אין זאק אונד אשע, גינג הינוים מיטטען אין דיא שטאדט, אונד שריע לויט אונד יעממערליך.

(ג) וא קאם ער ביז פאר דיא פפארטע דעם קעניגליכען שלאסעס; דען היניין קאננטע

ר ש "י

(טו) והדת נתנה בשושן. מקום שהיה המלך שם ניתן החוק בו ביום להיות עתידים ליום י"ג לחדש אדר. לכך: והעיר שושן נבוכה. היהודים שבה:

ד (א) ומרדכי ידע. בעל החלום למר לו שהסכימו העליונים לכך לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר ומנהגו מסעורת לחשורוש: (ב) כי אין לבוא. אין דרך אדם לבוא אל שער המלך בלבוש

באור

להוליך לגזרות ודתי המלך ממקום למקום ואינם רגילים ברגלים רק רוכבים על הסוסים מהר ומים, ונקרא בל' פרסי (חַנגחַרָם), וכן הוא בלשון יוני, ובלשון לרפת (עסטחַפּעט, קוריר) ובל"ח (חיילבאטען): דחופים, כדמות דחופים במהירות, (הרמב"ן), ואמר אד מן מנריח שמתחלה מהר את הרגלים לנחת ואח"כ נתנה הדת בשושן, כדי שלא יתמהו היהודים אשר בה לבטל הגזירה לכל הפחות מצאר המדינות: בדבר המלך, עם הכתבים שבתוכם דבר המלך, וי"מ בדבר כמו על דבר המלך פי' שהמלך לוה שיהרגו כפי יכולתם, ויתורגם לפ"ז בל"ח (חויך בעי פיהוֹ דעם קעניגם), ויותר נכון שהיה כל זה פעולת המן, וכמו שזכרנו לעיל: והמלך והמן ישבו לשתות, שמחים בפעולתם, זה במה שעשה טוב לתרבו כפי רמיונו, וזה בעבור נקמתו: נבוכה, עבר מנפעל מנ"ע ענינו בלבול כאדם שהשתבע ולא ידע מה לעשות (רשב"ע), וכ"י כתב היהודים שבה ואין לריך לזה, כי יתכן שגם העמים האחרים היו נבוכים כי לא ידעו טעם וסבה לדת הזאת, שהיתה שלא כדת, ואם מאד ייטב בעיני הבעיל הזה להמית מהם יהיה מה שיהיה, או כמה שיהיה, מי או מה ימנעהו מזה, ואולי היה גם ליהודים לוהבים רבים בשושן מעמי הארץ:

ד (א) ומרדכי ידע, כ' הוויי"ן מחברים בזמן כאשר ידע קרע את בגדיו וגו', ויש עוד לפרש בהמשך הזה, אחר שאמר והעיר שושן נבוכה כמו שבארנו, שלא ידעו לתת טעם וסבה לגזירה הזאת, לאמר לכל מרדכי ידע מיד שבא מחמת הבגידה, בעבור שלא כרע להמן, ולכן קרע את בגדיו על שסבב לעמו סכנה גדולה כזאת, ויתורגם ח"כ בל"ח (מרדכי מערקטע וואהז וואס פאהרגיבג, דאהרוף וגו'): וילבש שק ואפר, לפי הענינה המפסקת במלת זק לח יוסב הפעל על ואפר, לפי שלא שייך בו ענין לגיזה, לאמנם יוסב לפ"ז פעל העבי' באפר, והענין

אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שָׂק׃
(ג) וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה מְקוֹם
אֲשֶׁר דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ
אֵבֶל גָּדוֹל לַיְּהוּדִים וְצוֹם וּבְכִי
וּמִסְפֵּד שַׂק וָאֵפֶר יֻצַּע לָרַבִּים׃
(ד) וַתָּבוֹאינָה נַעֲרוֹת אֶסְתֵּר
וְסָרִיסֶיהָ וַיַּגִּידוּ לָהּ וַתִּתְחַלְחַל
הַמַּלְכָּה מְאֹד וַתִּשְׁלַח בְּגָדִים
לְהַלְבִּישׁ אֶת־מָרְדְּכָי וּלְהָסִיר
שַׂקּוֹ מֵעָלָיו וְלֹא קִבֵּל׃ (ה) וַתִּקְרָא
אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ מִסָּרִיסֵי הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ וַתְּצַוֶּהוּ עַל־
מָרְדְּכַי לָדַעַת מַה־זֶּה וְעַל־מַה־
זֶּה׃ (ו) וַיֵּצֵא הַתָּךְ אֶל־מָרְדְּכַי

יתיר ו׳ אל

תרגום אשכנזי

טע ער אין איינעם זאַק גע־
הילט ניט קאָממען. (ג)(זא
וואַר אויך אין אַללען לענדערן
וואָהין דער בעפֿעהל דעם קע־
ניגס אונד זיין געזעטץ געלאַנג־
טע, גראָסעם טרויערן אינטער
דען יהודים, פֿאַסטען וויינען
אונד וועהקלאַגען. זעקקע אונד
אַשע וואַרען דיא פֿאָלסטער
דער פֿאַרנעהמען). (ד) אסתרס
קאַממערפֿרויען אונד
איהרע דיענער קאַמען אונד
ערצעהלטען עם איהר, דאַ ער־
שראַק דיא קענינין העפֿטיג,
אונד שיקטע זאָגלייך קליי־
דונגסשטיקקע, זיא דעם מרדכי
אַנצולעגען, אונד איהם זיינען
זאַק אַבצונעהמען, ער וואָלל־
טע אַבער ניכטס אַננעהמען.
(ה) דאַ ליעס אסתר דען התך
רופֿען, (אייניער פֿאָן דען פֿער־
שניטטענען דעם קענינם, דען
ער איהר צור בעדיענונג גע־
געבען) אונד גאַב איהם דען
אויפֿטראַג, זיך בייא מרדכי צו
ערקונדיגען, וואַס דיעזעם וואָרט, וואַרום עם וואָרט? (ו) אונד התך גינג הינוים צו

רש״י

כלנוס שק: (ג) דבר המלך ודתו. כשהגלוחים נושאי הספרים עוברים שם נותנה הדת בעיר:

פרשת

באור

ענין לגיסה דכאן לימו חלק ענין עטוף, וכ״ה מתורגם: (ג) ובכל מדינה ומדינה וגו׳, הכתוב הזה מפסיק בענין ולכן דימו במאמר מוסגר: אשר דבר המלך ודתו, להשמיד היהודים, וטעם מקום וגו׳ נכל מקום שהגיע מיד נתפרסם והי׳ לכל גדול ליהודים, ויש גם לפרשו מקום לשר דבר המלכות לשטורם וגזרת תקותיו מגיע שם, כלומר על לשר ידו וממשלתו מגעת, ויתורגם לפ״ז נל״ק (זאָ וויים דיא במטהאעפיקייט דעם קעניגם מוכד דיא געזוחלט זיינער גזעזעלע רייכטע): יצע, היו״ד שרש כיו״ד לשר ילד לו מכנין הכנד שלח נקרא שם פועלו (הרלב״ע) והטעם למשנב: לרבים, לגדולים, כלומר החשובים בעם לנשו שק, והקמן שחת הלמ״ד לחסרון ה״ק הידיעה מוכיח כזה הפירוש, וכן תרגמתי: (ד) והתחלחל, שרשו חול וכפלה הפ״ק והלמ״ד, וגם השם ממנו נמלת זה החופן וחלחלה נכל מתנים (הוש ג׳): והשלח בגדים, חשנה לולי שללוהו שוללים, וכאשר שמעה שלח רלה לקבל לז ידעה כי זה על לנל גדול ולער חזק ושלחה התך למקור ממנו על מה זה (מדברי הרלב״ג) ולין לספק שכל זה הי׳ נשתר: קבל, ענינו לקיחה, והטעם על הבגדים, לו שהוא מוסב על להסיר לת שקו מעליו, וטעם לז קבל לז שמע לליסם: (ה) על מרדכי, נענור מרדכי, והכפל מה זה ועל מה זה כפי מנהג הל׳ ולשות

המלילם

לְרַחֹב הָעִיר אֲשֶׁר לִפְנֵי שַׁעַר־
הַמֶּלֶךְ: (ז) וַיַּגֶּד־לוֹ מָרְדֳּכַי אֵת
כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וְאֵת | פָּרָשַׁת
הַכֶּסֶף אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לְשָׁקֹל
עַל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ בַּיְּהוּדִים לְאַבְּדָם:
(ח) וְאֶת־פַּתְשֶׁגֶן כְּתָב־הַדָּת אֲשֶׁר
נִתַּן בְּשׁוּשָׁן לְהַשְׁמִידָם נָתַן לוֹ
לְהַרְאוֹת אֶת־אֶסְתֵּר וּלְהַגִּיד לָהּ
וּלְצַוּוֹת עָלֶיהָ לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
לְהִתְחַנֵּן־לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל־
עַמָּהּ: (ט) וַיָּבֹא הָתָךְ וַיַּגֶּד לְאֶסְתֵּר
אֵת דִּבְרֵי מָרְדֳּכָי: (י) וַתֹּאמֶר
אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ וַתְצַוֵּהוּ אֶל־
מָרְדֳּכָי: (יא) כָּל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ
וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר

יתיר ו׳ כל

מרדכי אויף דען גראָסען פּלאַטץ פֿאָר דעם שלאָסטהאָ־
רע. (ז) דאַ ערצעהלטע איהם מרדכי אַללעס, וואַס איהם
ווידערפֿאַהרען, אויך פֿאָן דער בעשטיממטען סומאַ גע־
דעס, דיא המן פֿיר דיא אוים־
ראָטטונג דער יהודים אין
דיא קעניגליכע שאַטצקאַמ־
מער צו ליעפֿערן פֿערשפּרא־
כען. (ח) גאַב איהם אויך דיא
אַבשריפֿט פֿאָן דעם עריקט צו
איהרער פֿערטילגונג, דיא אין
שושן אויסגעטהיילט וואָרדען
אום עם אסתר צו צייגען, אונד
איהר פֿאָרצושטעללען, אַלס
איינען בעפֿעהל איהר אויפ־
צוטראַגען, צום קעניגע הין צו
גאהען, אונד איהן פֿלעהעגט־
ליך אום שוטץ אונד גנאַדע
פֿיר איהר פֿאָלק צו ביטטען.
(ט) התך קאַם צוריק, אונד
בעשטעללטע אַן אסתר, וואַס
מרדכי גאַזאַגט האַטטע. (י) דאַ
ערווידערטע אסתר דעם
התך, אונד בעפֿאַהל איהם
עם אויך דעם מרדכי צו זאַ־

נען: (יא) אַללע דיענער דעם קעניגס אונד אונטערטהאַנען דער קעניגליכען לאַנדע וויס־
סען

ר ש ״ י

(ו) פרשת הכסף. פירוש הכסף:

באור

המליצה, ומפשר לומר שנשלחה על הסנה הגזרת ועל הסנה התכלית: (ו) רחוב, מקום גדול ורחב ידים: (ז) את כל אשר קרהו, לו בעצמו עם המן שלח רמה לכרוע, ולומר לשר הוא יהודי, ועשל זה כעס המן ונקם להשמיד כל היהודים (מדברי רלב״ג). פרשת, נחור סך הכסף (הנ״ל) וכן הוא מתורגם: ביהודים, חלף היהודים, כמו ויענוד יחזקאל נחשה, ומפשר שנשבר מרדכי כי מכיסו רמה לתת כל הסך הזה, לו טעם לתנדס ע״י תנדס: (ח) ואת פתשגן, נתן לו להקרות, ואם הי׳ העופס קריך להיות לומר לו, גם היה רחוי לומר פתשגן הדת לת כתב הדת, גם מוכח מפסקי הנגינה שטעם לשר נתן בשוגן על הפתשגן, והעופס הי׳ בלומת שוה נכל מקום, אלא שטעם פתשגן העתקה, וכמו שנתקרנו לעיל, וכזה יתורן הכל, וכן לומר הרלב״ג רוצה לומר העתקת הכתב ההוא, וכן הוא מתורגם: ולהגיד לה, כי בעבור מפקתה נלה הסכנה הזאת על שרקל, ולכן מוטל עליה להושיעם ובעבור זה רוה עליה לבוא וגו׳:

כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר־יָבוֹא
אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית
אֲשֶׁר לֹא־יִקָּרֵא אַחַת דָּתוֹ
לְהָמִית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־
לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־שַׁרְבִיט הַזָּהָב
וְחָיָה וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא
אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם׃
(יב) וַיַּגִּידוּ לְמָרְדְּכָי אֶת דִּבְרֵי

אסתר

סען, דאָס יעדער, עס זייא
מאַן אַרער פֿרויא, דער אונ־
געפֿוּפֿען זיך דעם קעניגע
אים איננערסטען פֿאַרגעמא־
לע נאָהט, נאָר דעם אַללגעמיי־
נען געזעטצע שטערבען מום
עם מיסטע איהם דען דער קע־
ניג זיינען גאָלדענען צעפּטער
רויבען, אין וועלכעם פֿאללע
אַלליין ער דאָס לעבען בע־
העלט; אונד וואָס מיך בע־
טריפֿט, זאָ בין איך שׁאָן זייט
דרייסיג טאָגען ניכט צום קע־
ניגע גערופֿען וואָרדען. (יב) אַלס
מאַן ריעוע אַנטוואָרט דער

אסתר

באור

(יא) ועם מדינות, לפילו העם יודעים זה (הרלב"ע): החצר הפנימית, ידוע שבכל הארמנות הגדולות, וכפרט בהיכלי מלך ים כמה וכמה חדרים חוצים זו מזו לפני נוח לכל החדר לחדר בו יושב הסר לו המלך, בל"ת (פאַרזאַמערן, פֿאַרזשלוס), ויש מהם בנויים בעמודים רבים (זייללע־ נאַנג, גאַלעריע) כל חלו נקראים בל"ע בשם חצר, ובנוה התיבה הזאת לדעת אל מן מבריח מן מון ולר, כי בנחינת היותו מלפנים והלאה יקרא חון, ובנחינת שהוא מוסגר בכותלים יקרא לר, היפך רחוב העיר, וזה טעם כל שם חצר, לפי מה שקורין בל"ע (חיין הָף): אשר לא יקרא, שעודו והוא לא נקרא: אחת דתו להמית, לחת נגזר עליו דתו להמיתו ואין להשיב, לו לחת היא דת המלך לבלם ואין לחד יולא מן הכלל: לבד מאשר וגו', לחר הרלב"ע לעולם לבד יבוא עם מ"ס שלפניו לו שלאחריו לבד מלחד והוא לבד בא בניר שמך ע"כ, ובגנם היא היולאת מלפני השליט, כחצר ירלה כל אים מתוך הקהל לרלון בהכתובים הנרשמים שב. ולחר ר' יוחל שים־ הפרש רב על פי ההגיון בין לבד במבור מ"ס ובין לבד בלי מ"ס, כי הרלב"ן מלטרף הדברים המיוסדים על ידו בדרך ההוספה, ר"ל לו שיורה הוספת החרון על הרלשון ולו תבוא המ"ס לחר המלה, דמיון זה לבד מטף (שמות י"ב) שהוא נוסף על סך הנגרים הנזכר מקודם, ובן כלם; לו שיורה על הוספת הרלשון (דהיינו הנזכר רלשון) על הלחרון, ולו תבוא המ"ס קודם המלה, כמו מלבד עולת הבקר (ויקרל ט') לחר עליה יוסיף המנחה הנזכרת מקודם, ובן כלם, ותרגומם תמיד בל"ת (וויסענר); לבל לבד הבני בלי מ"ס יפריש תמיד הדברים זו מזו ויבדיל ביניהם, ומזה הטעם חלק בחלק יחכלו (במתנות קדשים) לבד ממכרו על החנות דהיינו ממכר בל לחד שירד מחבותיו, שזה יחכל בפני עלמו ואין לריך לחלק לחותו עם לחיו הכהנים, ובן כלם, ותרגומם (חוץ־ין, נור) ע"כ. ולפ"ז יהי' המחמר שלפנינו הזר היולא מן הכלל, והזרים חינן זרות בלשון. ולחד מחכמי הלומות לחמר שעור הכתוב לבדם לחבר יובים לו כטעם המה לבדם יגללו (יחזקלל י"ד) וטעם לו על כל ל' מהם וכן ומיה, והוא נגד המסור: ואני לא נקראתי וגו', כפילת הכתוב לחמר זה הוא בנחינת הכללי, ומה שהוא בנחינת הפרטי לחי (וואָס מיך בעטרי־פֿט), הנה כבר לח נקרלתי שלשים יום לבוא לחל המלך, ויש לריך שחיני להודיעה לו כמקדם וח"כ יתן לקוות שיושיט לי לת שרביט הזהב. ולחד מבריח לחמר הטעם בהיות שכבר לח נקרלתי מן הירלה שחקרא לליו בזמן מועט, ולכן טוב הוא שלחתין עד הזמן הזה בלי תת לותי בסבנה, ולבלתי הקביפו בעברי על דתו: (יב) ויגידו למרדכי, יש בדברי יחיד שהרך הוא לניחל, והקרוב חלי כי לח נמצכו יחיו עד מלוך לחשורוש ומעלות המבחם לח תמור (הרלב"ע), ולחבר שלח רלתה לסתר להרבות שבוח החך חל מרדכי שהי'- מפורסם

למזרחה

אֶסְתֵּר: (יג) וַיֹּאמֶר מָרְדְּכַי
לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אַל־תְּדַמִּי
בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־הַמֶּלֶךְ
מִכָּל־הַיְּהוּדִים: (יד) כִּי אִם־
הַחָרֵשׁ תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח
וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם
אַחֵר וְאַתְּ וּבֵית־אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ
וּמִי יוֹדֵעַ אִם־לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ
לַמַּלְכוּת: (טו) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר
לְהָשִׁיב אֶל־מָרְדְּכָי: (טז) לֵךְ כְּנוֹס
אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים
בְּשׁוּשָׁן וְצוֹמוּ עָלַי וְאַל־תֹּאכְלוּ
וְאַל־תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה

ויום

אסתר דעם מרדכי איבער־
בראַכטע, (יג) ליעס ער איהר
וויעדער צוריק זאגען: בילדע
דיר ניכט אוין, דאס דוא אים
קענגליכען פאלאסטע אללויין
פאן אללען יהודים דער גע־
פאהר ענטגעהען ווירסט!
(יד) יא, ווען דוא אויך יעטצט
שווייגסט, זא ווירד דען יהודים
דאך וואהל פאן איינער אנ־
דערן זייטע הער הילפע אונד
רעטטונג קאממען; דוא אבער
אונד דיין פאטערליכעס הויז
איהר ווערדעט זעממטליך
אומקאממען; ווער ווייס דען
אב דוא ניכט אום דיעזעס
צייטפינקטעס ווילען צור קע־
נינליכען ווירדע געלאנגט
ביזט? (טו) אסתר ליעס דא־
רויף דעם מרדכי ערווידערן:
(טז) זא נעהע דען, אונד
פערואממלע אללע צו שושן
בעי־נדליכע יהודים, פאסטעט

מיינעטווענען, עסעט אונד טרינקעט ניכטם כיז דריא טאנע, וועדער דעם טאנם נאך
דעם

ר ש ״ י

(יג) אל תדמי בנפשך. אל תחזבי כמו והיה כאחד דמיתי (במדבר ל״ג): אל תדמי בנפשך. אל תהי סבורה להמלט ביום ההריגה בבית המלך אחין את רולה לסבן עלמך עכשיו על הספק לבא אל המלך שלח ברשות: (יד) ומי יודע אם לעת כזאת הגעת. ומי יודע אם יחפין כיך למלך למנה הגלה שהוא זמן ההריגה: לעת כזאת. שהוא היה עומד בניסן וזמן ההריגה בחדר למנה הגלה: הגעת למלכות. אם תגיע לגדולה שאת בם עכשיו:

תגר

ב א ו ר

למזרתה כדי שלא לגלות הסוד, ולכן שלחה לה״כ שלומים מחריש בלתי נכריס: (יג) אל תדמי, אל תחזבי כמו והיה כאחד דמיתי (רש״י) והטעם בספר זמירות ישראל לר׳ יואל (סיר ג׳). וטעם בית המלך כמו בבית המלך, או על ידי בית המלך. ואמר אל תהי סבורה שתמלט את לבד מכל היהודים אבל תדבקה יגוף הסיפך, את תאבדי והם ינצלו, כי נטוח אני שלף אם את תחריטי יסובבו סבות אחרות להצלת, כי לא יטוש ה׳ את עמו, ואז את ובית אביך תאבדו כמו שאמר המתרגם הרחמן תובדין על ההיא חובתה, את על שלא השתדלת בתשועתם, ובית אביך לבד ממנו בשתלשלה הגרה הזאת ליזרעאל: (יד) ומי יודע, שמא לא הגעת למלכו׳ אלא בעבור העת הזאת כדי שתושיעי את ישראל (הרשב״ם), ולכן מן הרחוי שתשלימי כונת הסם ב״ה, ותענם אם לא תעשי זאת, וכן הוא דעת הרלב״ג. ולדעת אד מן מבריח שהכינו ליעול אמר את רולה להמתין עד שתקרא אל המלך, מי יודע אם לעת כזאת המשוחדת ליום רעה בגר הגעת למלכות, שמא לא תקרא עד העת ההיא, והמתרגם אסר אין לשתוק דאתיא בשוחדא הדא, וכן הוא דעת רש״י והרשב״ם יקויה, והרשב״ן הוא יותר נכון: (טו) שלשת ימים, תרגמתי

ע״פ

וְיוֹם גַּם־אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם כֵּן
וּבְכֵן אָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא־
כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי׃
(ז) וַיַּעֲבֹר מָרְדְּכָי וַיַּעַשׂ כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר׃
ה (א) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ
אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר

תרגום אשכנזי

דעם נאכטס; אויך איך ווער
דע מיט מיינען מערכען זאָ
פאסטען, אונד דאן ווערדע
איך ווידערגעזעטצליך צום קע־
ניג גאהען. בין איך דען אונ־
גליקליך, נון זאָ בין איך אונ־
גליקליך! (ז) מרדכי גינג (מין
דער טטאדט) אומהער, אונד
בעווערקשטעלליגטע, וואס
איהם אסתר אויפגעטראגען.
ה (א) אלס דער דריטטע
טאג דאָ ווער, צאָג
זיך אסתר קעניגליך אן, אונד
שטעלל־

ביח

ר ש י

(מו) לחזר לך כדת. שתין דת ליננס לחזר לך יקרת. ומדרש חכמים לחזר לך כדת שעד עתה בחונס ועכשיו ברצון: וכאשר אבדתי אבדתי. וכאשר התקלתי לילך לחצות מלך וחמות. ומדרש אגדה כאשר אבדתי מבית אבא ממך שמעכשיו שתני ברצון נכעלת לגוי אחי אקורה לך: (ז) ויעבור מרדכי. על דת להתענות בי"ט של פסח שהתענה י"ל בניסן וט"ו וט"ז שהרי ביום י"ג נכתבו הספרים:

ה (א) מלכות. בגדי מלכות ורבותינו למדו שלבשתה רוח הקדש כמו דלית לחמר ורוח לבשה את עמשי (ד"ה א' י"ב):

עד

באור

ע"פ דעת הרמב"ן שכתב עד יום השליש והשעה ב' ימים וב' לילות (ואפשר רק ב' ימים ולילה אחד) וכן מלאנו בעוד שלשת ימים יצא פרעה וגו' וחק"כ כתוב ויהי ביום השלישי, הרי רמינו כי טעם שלשת עד יום השלישי, כאשר הביא הראי' הזאת הרמב"ן (בשמות י"ט) על פסוק והיו נכונים לשלשת ימים וגו'. ועוד לפ"ז נאמר שהלוים היה ג' ימים ואסתר לחודה גם היא ונערותי לחוש כן, וח"כ התענה גם היא שלשה ימים, והרי נאמר ביום השלישי תלבש למלך יבוא המלך והמן אל המשתה, ונאמר ויהי המן ביום השני שמח, ח"כ מוכרח שלא התענה ביום השלישי כי אכלה עם המלך והמן, משנד שהינו מן הראוי לגשת ולדבר אל המלך ברוח רע של זהמה מפני התענית, הכי זה יעורר חנה, ולכן הנכון כדעת הרמב"ן. ואף שמדברים (יבמות קכ"ו ב') משמע שהתענו שלשה ימים ע"ש, מ"מ בכר נאמר הדרשה תדרש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו: ובכן, כלומר בזה שתתענו ותבקשו רחמים מלפני ה' תכוף לפניו אף שהוא נגד הדת, כי לנשוא בה' שיחנני לחסד בעיני המלך, לחסם לם ה' לא ישמרני, ותאות, הנני! ותהי זאת נאמתי שלבשתי בעבור עמי. ומזה מן מבריח אמר, שמצאם ע"י הזעקות מרקים בעבור התענית תעורר רחמי המלך עליה, והרשון יותר נכון: וכאשר אבדתי אבדתי, כטעם כאשר שכלתי (בראשית מ"ג): (ז) ויעבור, על דת להתענות בי"ט של פסח שהרי בי"ג נכתבו הספרים (רש"י), חס לשיטת רב (במגלה ט"ו ע"ח), כי לדעת שמואל שם פרש שעבר עקומת דמיון לתוף היהודים לחזר בעבר השני ולכות להם דברי אסתר. ויתכן גם כן לאמר שהרואי ויעבר מרדכי בעיר, כמו ויעבר לנרס בתרן, שהלך לנה ולנה לבית לחזר שם יהודי, וכן מתורגם בל"ח:

ה (א) מלכות, בגדי מלכות (רש"י ורמב"ן). ויתכן לפרש שזות תואר הפעל שלבשתה היה מלכות (קעניגליך) וכן תרגמתי: בחצר בית המלך הפנימית, מענין שהנחתי לעיל (ד' י"ח) ולפי שיש בקצר כזה לשתות רבות לבתים שונים לאמר שעמדה נוכח בית המלך, כלומר דירת המלך, כי כל מה שהוא מדור לדבר אחר הכתוב בתוכו נקרא בית, כטעם בתים לגדים

ומז

בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית
הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא
מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת נֹכַח
פֶּתַח הַבָּיִת: (ב) וַיְהִי כִּרְאוֹת
הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה
עֹמֶדֶת בֶּחָצֵר נָשְׂאָה חֵן בְּעֵינָיו
וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת־
שַׁרְבִּיט הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַתִּקְרַב
אֶסְתֵּר וַתִּגַּע בְּרֹאשׁ הַשַּׁרְבִּיט:
(ג) וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ
אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ
עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְיִנָּתֶן לָךְ:
(ד) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ
טוֹב יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן הַיּוֹם אֶל־

המשתה

שטעלטע זיך אין דיא איננע־
רע גאַללעריע דעם קעניגלי־
כען שלאָסטעם הין, נעגען דיא
וואָהנציממער דעם קעניגס,
דער עבען אים אוידיענצואַא־
לע אויף זיינעם קעניגליכען
טהראָנע זאַם, דעם איינגאַנ־
גע דעם נעמאַכם גענעגאי־
בער. (ב) וויא נון דער קע־
ניג דיא קעניגין אסתר אים
פֿאָרזאַאלע שטעהען זאַה. ער־
שיען זיא זיך האָלדזעליג אין
זיינען אויגען, דאַם ער איהר
דען גאָלדענען צעפטער הינ־
רייכטע, וועלכען ער אין העג־
דען האַטטע; דאַ טראַט
אסתר הינצו, אונד בעריהר־
טע דיא שפיטצע דעם צעפ־
טערם. (ג) דער קעניג פֿראַג־
טע זיא הירוף: וואַם איזט
דיר, קעניגין אסתר? וואַם
דיין גענזוך? פֿאַרדערטעסט דוא
אוך דאַז האַלבע רייך, עם
זאָללטע דיר גענעבען וער־
דען. (ד) אסתר ערווידערר־

טע: מעכטע דער קעניג דאָך, וועז עם איהם זיך גענעלליג, מיט המן הייטע צו איינער

ר ש "י

(ג) עד חצי המלכות. דבר שהוא בחמלע ובחצי המלכות הוא בית המקדש שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזר בו ולוה לבטל המלחמה ולחזרוה שעמד לחריו גם הוא ביטל המלחמה ופשוטו של מקרא לך אם תשאלי ממני חצי המלכות לתן לך: (ד) יבא המלך והמן. רבותינו למדו טעמים הרבה בדבר מה רצתה אסתר שזמנה את המן כדי לקנותו במלך ובשרים שהמלך יקשוב שהוא משוק אליה ויהרגהו ועוד טעמים רבים: אל המשתה. כל שעודהמלכות על שם היין

באור

ומזה הטעם יפול ג"כ שם בית על כל חדר בפני עצמו, כמו שהערנו בבר לעיל בשם התרגום הקדמי, ובהיות הדבר הזה בזה בגזר מן בנה, ידמה בזה קלת לתיבת (בעמחך) בל"ת: בביח המלכות, זה החדר לחבר שם בשת המלכות עומד, שם עשתה ושתי משתה מלכות לנשות פרס ומדי, ושם נתן כתר מלכות בראש אסתר, ושם יצב המלך על כסא מלכותו, הכתר בראשו והשרביט בידו, כשיעסוק בענייני מלכות, לו עם עבדיו ויועציו, לו עם מלאכי מלכים אחרים, לבל בשהוא עוסק בצרכי עלמו, לבל חבר יעזה הלדם, יהי' בחזה מחדריו שיהי', אין לו לא בסא מלכות ולא כתר ולא שרביט, וזה טעם שם מלכות תמיד על הדברים השייכים אל המלוכה לבד: נוכח פתח הבית, רואה המלך את המלכה דרך הפתח, וזה משייע שיהי' טעם חבר וכית על דרך שאמרנו: (ג) מה לך, כתרגומו מה לרוך אית לך, והרלב"ג אמר ז"ל, ואפשר כי בעבור הלעג והפחד קרה לה כדמיון עלוף כמו שנאמר בפ' יוסיפון ולזה התעורר המלך במהירות להגילה מפחד המות ע"כ: עד חצי המלכות, אם תשאלי וינתן לך, והטעם שתרלי לחלק עמי במלוכה: (ד) יבוא המלך וגו', ודאי שלח יעלה על לב המלך שתסנן

הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתִי לוֹ׃ (ה) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַהֲרוּ אֶת־הָמָן לַעֲשׂוֹת אֶת־דְּבַר אֶסְתֵּר וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר׃ (ו) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֶן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ׃ (ז) וַתַּעַן אֶסְתֵּר וַתֹּאמַר שְׁאֵלָתִי וּבַקָּשָׁתִי׃ (ח) אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ

טוב

מאַהלצייט קאָמטן, דיא איך פֿיר רענזעלבן האַבע צובע־רייטן לאַסטן. (ה) דאַרויף זאַגטע דער קעניג: טאָן איילע דען המן אסתר'ס ווילן צו פֿאָללציהן! אונד זאָ קאָמן דער קעניג אונד המן צו דער מאַהלצייט, דיא אסתר צובעריטן לאַסטן. (ו) בייס וויינע זאַגטע דער קעניג וויידערום צו אסתר: וואָס דיינע פֿאָרדערונג אויך זייא, עס זאָלל דיר גענעבן ווערדן; וואָס דיינע ביטטע אויך זייא, אונד בעטראָפֿע עס דאָס האַלבע רייך, זיא זאָלל ערפֿילט ווערדן! (ז) מיינע פֿאָרדערונג? — ערוויעדערטע דיא קעניגין, מיינע בית־טע? — (ח) אָ! ווען איך דיא גנאַדע דעס קעניגס האַבע, ווען עס דעם קעניג געפֿעללט, מיר מיי־

באור

עלמה נדי להבינו אל המשתה, אבל הבין בונתה, נהיות שתין לו עתה פנתי בעבור עסקיו, כי לף לדעת התומר שלא עסק לתזורוע בארבי מלוכה, כוונתו לבד שעשה ככל העולה על רצון יועציו בלי לבקוט עליו הנכון הוא טם לא, אלא שבכל זה יש לבעמים על בסא מלכות כאלו עסק, והם הודיעו לו בלבד מה שיעשו, בנרתה ממעשי המן. והנכון נטעם שהזמינה המן, כדי שלא יעלה במחשבתו לולי היא ישראלית ושלא בסכנה בעבור עמה, ויקדמנה בדעתו אבל המלך בבר קודם שילך אל המשתה, וזה שאמרו חז"ל בדי שלא יטול עלה וימרוד. או שידמה אסתר כי מלך הסבוך הוא וחוזר בדבורו, וירא' אם לא יהי' מזומן תעבור השעה ויחזור בה, ועוד טעמים רבים עיין בשם' מגלה: (ה) מהרו, מהפעלים העומדים והיוצאי', מהר המלט שמה עומד, מהרה מיכהו בן ימלא יואל, ובנוסה דעת הרשב"ע שבאופן הא' יהיה בו מענין פעולה מוצרת, וכן פעל (איילען) בל"א עומד ויואל ורבים כן: (ו) במשתה היין, בל הסעודה נקראת על שם היין שהוא עקר (רש"י), ואד מן מבריאי אמר הטעם בלן בהיות הסדר שיצאו לבתות יין אחרי שבבר נגמרה האכילה, ונאותה שעה אחרי אבלם הזכיר המלך שתאמר בקשתה: מה שאלתך, לדעת אד מן מבריאין הטעם כיון שרתה אותה נפעמת רוח ומספקת להוציא מחשבתה מפיה, דבר על בנה ואמר אל תיראי, כי מה שיהיה שאלתך וינתן לך, ויוסף פעל וינתן על תיבת מה ולכן בא על משקל זכר שלא בחבירו ותנתן לך (ז' ח'), וכן הוא מתורגם: (ז) שאלתי ובקשתי, מפרשי הפשט תשבו המקרא הזה לשפת יתר, או למחוסר תיבות, והנכון לפי שאסתר היתה בבושה על שתי סעיפים, ולא הסכימה עדיין להגיד מבוקשה, ומדרך המספקים אבר לא ידעו מה יאמרו, וגם אין את לחשות לגמרי, שיבלו העניינים וימאיבו הדברים, לבן גם היא הכפילה לשאול, שאלתי ובקשתי אתה רואה לדעת וגו', וזה טעם כימני סתימת הכונה שהנתי בתרגומי לתרי ג' המלות האלה. והט"ם שבתב הרשב"ע בעבור שלא ראתה סוס אות שאדם השם יתעלה בעבור תענית ישראל ובאזר עשה ניסים הגי דבר גדולת מרדבי מזק לבה, נראה נאון, אם לא נאמר שידעה שיתאדם בין היום ההוא ולאחרתו

טוֹב לָתֵת אֶת־שְׁאֵלָתִי וְלַעֲשׂוֹת
אֶת־בַּקָּשָׁתִי יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן
אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לָהֶם
וּמָחָר אֶעֱשֶׂה כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ׃
(ט) וַיֵּצֵא הָמָן בַּיּוֹם הַהוּא שָׂמֵחַ
וְטוֹב לֵב וּכְרְאוֹת הָמָן אֶת־
מָרְדְּכַי בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְלֹא־קָם
וְלֹא־זָע מִמֶּנּוּ וַיִּמָּלֵא הָמָן עַל־
מָרְדְּכַי חֵמָה׃ (י) וַיִּתְאַפַּק הָמָן
וַיָּבוֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַח וַיָּבֵא אֶת־
אֹהֲבָיו וְאֶת־זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ׃
(יא) וַיְסַפֵּר לָהֶם הָמָן אֶת־כְּבוֹד
עָשְׁרוֹ וְרֹב בָּנָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר נִשְּׂאוֹ עַל־
השרים

מיינען וואונש צו געווהרען,
אונד מיינע ביטטע צו ערפיל־
לען, זאָ בעליעבע רער קעניג
נאָכמאַלם מיט המן צו איינער
מאַהלצייט צו קאָממען, דיא
איך איהנען ווערדע צובערייי־
טען לאַססען, אונד מאָרגען
ווילל איך דאַן רעם קעניגליכען
בעפֿעהלע נאַכלעבען׃ (ט) המן
גינג דיעזען טאַג פֿרעהליך
אונד ווהלגעמוטה הינוועג:
וויא ער אַבער רען מרדכי אַן
דער פֿאָרטע רעם קעניגלי־
כען שלאָססעם ערבליקטע,
אונד דיעזער ווערער פֿאָר
איהם אויפֿשטאַנר, נאָך זיך
אים מינרעסטען רעגטע, ראַ
ווארד ער פֿאָללער ווהוטה׃
(י) היעלט אַבער נאָך אַן זיך
ביז ער צו הויז קאַם, ווא־
זעלבסט ער אַללע זיינע פֿריינ־
רע אונר זיינע פֿרויא זרש
קאָממען ליעס. (יא) דיעזען
רעכנעטע ער זיינען אונערמעסליכען רייכטהום פֿאָר, וויא גיעל קינדער ער האַבע, וויא
זעהר איהן רער קעניג ערהאָבען, רא ער איהם רען ערסטען ראַנג אונטער אַללען
פֿיר־

רש"י

שהוא עיקר: (ח) ומחר אעשה כדבר המלך. מה שנקשת ממני כל הימים לגלות לך את עמי
ואת מולדתי: (י) ויתאפק. נתחזק לעמוד על כעסו כי היה ירא להנקם בלא רשות: ויתאפק.
לישטני"ר בלעז (נדפוס פרנק רל"ח כתוב לישרטינ"ט (עט סע רעטיינט), חוכד ער היעלט זיך לזריק):

באור

ולמחרתו דבר מה, ע"ד שנאמר לקמן (ו' ח'): (ח) ובחר אעשה כדבר המלך, להגיד שאלתי
והנה לדעת אד מן חנריח טעם מחר כפול, תחר לעשה להס מחר ומחר לעשה וגו': (ט) זלא
זע, לשון תנועה כמו ביום שיזעו, ושרשו זוע, ואמר הרב לחן יתייח שזה נוסף על הריאשון כי עד
כה כעסי רוחה לותו היה קס ממקומו נרחת ונהלה והלך לו למען לא יוכרח להשתחות לו
ועתה לח קס ולח זע ממנו והיה עומד בעזות מלח כנגדו ע"כ, ובודחי שכבר ידע מרדכי שלסתר
מלחה מן בעיני המלך ושהוח בח לל המשתה לחר עשתה: (י) ויתאפק, נתחזק לעמוד על
כעסו, לישטני"ר בלע"ז (רש"י) נ"ל ט"ס טע טעניר, וכל"ח (מן זיך האלטען): (יא) ויספר,
לחמרו המדקדקים כי פירוש ורוב בניו, גדולת בניו, כי לוך יגיד לדס לשתו שים לו בנים רבים,
ולפי דעתי שכן הוח, ספר לשוחכיו ולשתו מזלו הטוב כי ים לו עושר רב ובנים רבים והמלך
גדלו ומרוב גדולתו שתה עם סמלכה ויושתה עוד מחר וכל זה לח יעזוב לו (ריקב"ע) וכן תרגמתי
ויספר

פֿירשטען אונד שטאַטם כע־
דיענטען נעגעבען: (יב) יאַ,
פֿוהר ער פֿאָרט, זעלבסט
דיא קעניגין אסתר ליעם ניע־
מאַנדען מיט דעם קעניגע צו
דעם פֿאָן איהר אַננעשטעלל־
טען גאַסטמאַהל קאָמטען,
אַלס נור מיך, אונד אויך אויף
מאָרגען בין איך שאָן וויעדע־
רום מיט דעם קעניגע בייא
איהר אייננעלאַדען. (יג) אַל־
לעם דיזעם אַבער האַט קיינען
ווערטה פֿיר מיך, זאָ לאַנ־
גע איך נאָך דען יודען מרדכי
אים קעניגליכֿען האָפֿע זעהע.
(יד) היערוף אַנטוואָרטעטע
איהם זיינע פֿרויא זרש, וויא
אויך אַללע פֿרוינדע: לאַססע
איינען גאַלגען בויען פֿינפֿציג
עללען האָך, אונד מאָרגען
זאַגסט דוא דעם קעניגע, דאַס
מאַן מרדכי דאַראַן העננען
ווירד; אַלסדאַן קאָמטסט דוא
מיט דעם קעניגע פֿערגניגט

העץ

צור מאַהלצייט. דיעזער ראַטה גע֯יעל דעם המן, אונד ער ליעם דען גאַלגען בויען.

אין

ר ש ״ י

(יג) חיננו שוה לי. חיני חס לכל הכנוד תזר לי: נכל עת ונומר. לומרו רבותינו שהיה מרוה לו שער שמכר עלמו לעבד על מוסר מזונות כשנתמנו רקצי גייסות מרדכי והמן נמלחמה לחת:

נדדה

ב א ו ר

ויספר (פֿאָרעלכען), ועיין הטעם נספר זמירות ישראל לר' יואל (זיר מ'): (יג) שוה, ר"ל שכל זה הכנוד ותת הגדולה לח יהוה לי לכעם תזר חני כועם על מרדכי (הרלב"ג), ורש"י לומר חיני חס לכל הכנוד: יושב בשער המלך, ודרך מעלה הוח וזה מכעים לותי (הרמב"ע): (יד) אמר למלך ויחלו וגו', כלומר דבר קטן הוח כל כך, עד שחין לריך לבקשו מחת המלך, כי חס תחמר לו בזמזום היד שיתלו המולים לת מרדכי, ושעם גדוה מחמים לומה, שירחו הכל לותו תלוי על עץ, ולהכעים לת היהודים, והדרשה תדבק בקופן לתר:

בלילה

הָעֵץ: ס ו (א) בַּלַּיְלָה
הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר
לְהָבִיא אֶת־סֵפֶר הַזִּכְרֹנוֹת דִּבְרֵי
הַיָּמִים וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ: (ב) וַיִּמָּצֵא כָתוּב אֲשֶׁר
הִגִּיד מָרְדֳּכַי עַל־בִּגְתָנָא וָתֶרֶשׁ
שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף
אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: (ג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־

נעשה

ו (א) אין דיעזער נאַכט וואַר דער שלאַף פֿאָם קענינ= גע געווי3ען, אונד מאַן שלוג פֿאָר, דאַז כוך צו האָלען, וואָ= רין דיא מערקווירדיגסטן צייט= פֿאַרפֿעללע אויפֿגעצי3נעט וואַרען. אַלס מאַן זיא דעם קענינע פֿאַרלאַז, (ב) פֿאַנד זיך אויך איינעטראַגען, דאַס מרדכי גענגען בגתן אונד תרש צוויא פֿערשניטטענע דעם קע= נינם פֿאָן דען טהיר=וועכטערן אויסגעזאַגט האַבע, דאַם זיא האַנד אַן דען קענינ אחשורש לענגען וואָללען. (ג) דא זאַג= טע דער קענינ: וועלכע עה=

רע

ר ש " י

ו (א) נדדה שנת המלך. נס היה. וי"ל שם לבו על שזמנה לאסתר לת המן שמא ינתנה עיניה בו ויהרגהו: להביא לת ספר הזכרונות. דרך המלכים כשנתן נודעת לומרים לפניהם מצלים ושיחות עד שנתם מוזרת עליהם. ורבותינו למדו מתוך שנתן לבו על המן ולאסתר למר לי לאסתר שלח ידע לדם עלתם שהוא לוהבי ויגלה לי וחזר לומר שמא עשה לי לדם טובה ולא גמלתיו ואין מוצאין עוד לי לפיכך ויאמר להביא לת ספר הזכרונות:

ב א ו ר

ו (א) בלילה ההוא, רז"ל למדו מתוך שנתן לבו על המן ולאסתר כי לא ידע מדוע הזמינה לאסתר להמן, לכך מכל שחרי שרי המלך וגו'. הנרמה מדבריהם שלא רלו לפרש שהיתה זאת לכך ע"י נס ופלא מאת השם יתעלה, רק למדו לף שהיה המסובב מלתו, פעל זאת ע"י למצעי והוא הדרך הטבעי, שלא היה יוכל ליתן בעבור רעיוניו העולים בקרבו לומר מה זאת בין לאסתר ובין המן? לפי שכל עוד שנוכל לבאר הנהגתו ע"י הדרך הטבעי (להיותו פועל הטבע ועושה בה כרלונו) הוא יותר נאות ממה שניחס אליו מופת למעלה מן הטבע, כמאמר אדונינו הרמב"ם ז"ל שלימות המופת הוא מעוטו, ולפ"ז נוכל ג"כ לומר שהיה הלמצעי בדרך יותר נאות לפעמות הכתוב, והוא לפי שכיוס שלפניו היה על מאמה לאסתר לולי לכל לו שמה יותר ממדתו ולכך נדחה שנתו מעיניו, ובכל זאת מה' יצא הדבר ונסיבה היא ממנו לסבב גדולת מרדכי. וזה מן מבריח לומר, שלאסתר נתנה בכוס מלך דבר מה המעמם מאד ומעכיר העינה, והסכימה בעלה עם לאד מסריסי המלך, ולולי שהיה זה מרבונה, להביא לז ספר הזכרונות לפני המלך ולקרות לפניו מעשה דבגתן ותרש, כדי להסיב לת לב המלך לטוב על היהודים, ולכן המתינה בשאלתה עד היום השני, וה' היה נעזרה לגלגל לת הדברים לטובתה ולטובת עמה יותר ממה שחשבה, ור"ל טעם ויאמר המומר, דהיינו הסרים שזכרנו: ספר הזכרונות, של דברי הימים כמו והנחוה עודך הנביא, וכדמתורגם לחכנזית: ויהיו נקראים, מלמר בפני עלמו, כי לם היה מוסב לל הקודם להביא כדי שיהיו נקרלים, הי' מן הרלוי להנקד הוי"ו בשוא, עכשיו שהיא מנוקדת פתח, הטעם שיהיו נקרלים לחרי שהוא הספר לפני המלך, והכתוב מקלר ומסך על המנין. לו ג' הוי"ן זיהיו וימלא מחברות בזמן כאשר היו וגו', וכן הוא מתורגם לחכנזי: וימצא כתוב וגו', הפסק הנגינה בזה הכתוב נרלה לנקודה זו כמה שהועמד טעם

לתנח

נַעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָה לְמָרְדֳּכָי עַל־
זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו
לֹא־נֶעֱשָׂה עִמּוֹ דָּבָר: (ד) וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ מִי בֶחָצֵר וְהָמָן בָּא לַחֲצַר
בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה לֵאמֹר
לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת אֶת־מָרְדֳּכַי עַל־
הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לוֹ: (ה) וַיֹּאמְרוּ
נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵלָיו הִנֵּה הָמָן עֹמֵד
בֶּחָצֵר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבוֹא:
(ו) וַיָּבוֹא הָמָן וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ
מַה־לַּעֲשׂוֹת בָּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ
חָפֵץ בִּיקָרוֹ וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ
לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר
יוֹתֵר מִמֶּנִּי: (ז) וַיֹּאמֶר הָמָן אֶל־
הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ

ביקרו

תרגום אשכנזי

רע אינד ווירד איזט דעם מרדכי דאַפֿיר אַנגעטהאַן ווארדן? דיא קאַמערדיענער אַנטוואַרטעטן, עם איזט אימם ניכט דאַז מינדעסטע ערציינט ווארדן. (ד) דער קעניג פֿראַגטע: ווער איז אים פֿאַרנעמאַך? אינדעם וואַר הָמָן אין דיא איסערע גאַללעריע דעם פּאַלאַסטעם נעקאַמען, אים דעם קעניגע צו זאגען דאַס מאַן מרדכי אַן דען גאַלגען העננע, דען ער פֿיר איהן אויפֿריכטען לאַססען. (ה) דא זאַגטען דיא בעריענטטען דעם קעניגס, המן וואַרטעט אים פֿאַרצימער; אונד דער קעניג זאַגטע: ער זאָל הערין קאָממען. (ו) אַלס המן הינין קאַם, פֿראַגטע איהן דער קעניג: וואַס וואַרע וואָהל מיט דעם מאַננע פֿאַרצונעהמען, דען דער קעניג בעזאַנדערס גערן געהרט האַבען וואָללטע? — נון דאַכטע המן בייא זיך זעלבסט: וועם אַנדערס אַלס מיר וווירדע דער קעניג זאָללען עהרע ערצייגען וואָללען? (ז) אונד זאַגטע דאַם דער צום קעניגע: דער מאַן וועלכען דען קעניג אויסערזעהען גענהרט האַבען וואָללטע

באור

לתנך נמלת הסף, למנס הוא נכון מאד, כי הצעור וימצא כתוב לפני הגיד מרדכי כלומר שהגיד על בגתנא ותרש וגומר, ומה הגיד לפני כלומר שנקשו לשלוח יד במלך, וכנר הערנו שזה לחת מהורחות מלת לפני (דחם) בלשון לחכנו. ויש עוד לנקרו, וימצא כתוב לת לפני הגיד וגומר, וזה שנקשו לשלוח יד, לכל הרחבון הוא יותר נכון בהיות עקר הכונה כי מרדכי הוא המגיד: (ד) מי בחצר, נכל נקר ונקר יבואו לחיה ערים לל המלך לדבת מה יבוה על ענדיו ועל עמו ונכלל עסקי המלוכה, והם עומדים בחכר החילונה על זיסיו נקרוים לל המלך; והנה נאותו הנוקר בא גם המן מטעם הידוע ושלח כמנהגו, כי זה היה לכד מצמית ערים ממדרגה שניה לו שליטית, ולכן כחצר שלל המלך מי מהצרים בחצר הפנימי הנעריס דרך חדוש הנה המן עומד בחצר, ואמר המלך מיד שיבוא כדי לטול ממנו עלה על מה שעלה במחשבתו: (ו) ויאמר המן בלבו, יש נדברי יקיד שמזה נלמוד כי בנטוחה נכתבה זאת המגלה, ולקרים לומרו כי היה דרך סנרון, והלמת כי זאת המגלה נרוח הקודש נכתבה (הרמב"ן) ועיין מה שכתבנו על זה בס"ם: למי, יותר ממני יחפון המלך לעשות יקר, כן הוא שעור הכתוב, על פי עדות פסקי הטעמים: (ו) איש וגו', גם הוא הנסיל השאלה מעשם

בִּיקָרוֹ: (ח) וַיָּבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת
אֲשֶׁר לָבַשׁ־בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוּס אֲשֶׁר
רָכַב עָלָיו הַמֶּלֶךְ וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר
מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ: (ט) וְנָתוֹן
הַלְּבוּשׁ וְהַסּוּס עַל־יַד־אִישׁ מִשָּׂרֵי
הַמֶּלֶךְ הַפַּרְתְּמִים וְהִלְבִּשׁוּ אֶת־
הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ
וְהִרְכִּיבֻהוּ עַל־הַסּוּס בִּרְחוֹב
העיר

וואללטע? — (ח) מאן בריי־
נע דען קענינליכען מאנטעל
אין וועלכעם דער קענינ נע־
קליידעט ווארר, אינד ראו
פפערד אוף וועלכעם דער
קענינ נעריטטען אלם איהם
דיא קענינליכע קראנע אויפנע־
זעטצט וואורדע: (ט) דיעזעם
קלייד אינר פפערד איבערנע־
בע מאן איינעם דער פאר־
נעהמסטען קריינסאבערן דעם
קענינם, דאס ער דען מאן,
וועלכען רער קענינ עהרען
ווילל, אנקליידע, איהן אוף
דעם פפערדע אוף יערעם נראסען פלאטצע דער שטאדט הערום פיהרע, אונר פאר
איהם

ר ש ״ י

(ט) ונתון הלבוש והסוס על יד איש. ולא הכתר לפי שהיה שרוי עדיין על ראש המלך רעה על
זלמר

ב א ו ר

שהערנו לעיל (ה׳ י״ז) עד שיהיה מוסכם לכולו מה להשיב: (ח) יביאו, המניחים (וועריוען
חידאפערסאכען) בלע״ז: אשר לבש בו, פעל עבר, וכן לחזר רכב עליו, ואם יהיה הכוונה
לחזר המלך רגיל ללבוש בו ולרכוב עליו, היה מן הראוי להכתב לחזר ילבש ולחזר ירכב, כי כן
הוא מדרך הלשון, כמו ככה יעשה ליוסף כל הימים, עכשיו שהוא מדבר בלשון עבר יהיה הטעם
בהכרח על זמן מחלט מה, דהיינו לחזר נתן הכתר מלכות בראשו, לחזר נודע לכל הקורא בדברי
הימים, כי כן מנהג הפרסיים שירכוב המלך החדש שישימו עליהם על הסוס, ונרכבו ינתן
כתר מלכות בראשו, וכן לשון המתרגם הלשוני פעמים בהדיא ביומא די על למלכותא, לפי
שהוא מבאר מאמר ולחזר נתנוהו בעוון לחזר, וכמו שנזכור: ואשר נתן בחר מלכות בראשו,
שעורו בלחזר נתן מטעם שזכרנו, וכן הוא דעת לבן יחייא שהוסיף ג׳ תיבות ללשון לחזר ביום לחזר
המלך ולחזר נתן וג׳, וכן דעת הש״ה לרלב״ג. לשון לדעת שהביא בשם ר׳ לליעזר הגדול
הטעם יביאו לבוש וסוס ולחזר נתן בראשו של מלך שהוא כתר מלכות, סתם הענין תחילה ולחזר
כך בראו, על דרך ותרחקהו לת פילג. ולדעת הרד״ק הוא מקרא מסורס, והראוי ונתר מלכות
לחזר נתן בראשו, הנה לשניהם יחסר הכתר בהפסוק שלאחריו, וכן הוא דעת רש״י, שנתן
טעם לזה. והרלב״ע לחמר וז״ל והלבוש בעיני שוי״ו בראשו שב אל הסוס, כי יש סוס של מלך
שישימו כתר מלכות בראשו כלחזר ירכב עליו המלך, ואין לחד מעבדי המלך רשאי לרכוב עליו,
וזה דבר ידוע ע״כ. וכן הוא דעת כעל הטעמים, וכן נראה דעת המתרגם הלשוני למעיין
בדבריו. ואם לחשורם הזה היה דרוש היסטאספים בנזכר נמ״ה, נוכל עוד לומר שהכוונה
על הסוס לחזר על ידו נבחר למלך, וטעם נתן עבר מבנין הכבד הדגוש היוצא לגליזי בהיות
הקל יוצא לפני (עם החם אחבען גענבען), לכל לינו בראה הגון שיזכור למלך הניעו למלוכה ע״י
סום. הנה הגענתי לפני הקורא הנעים כל הסידושים שעלו בידי, והנושר ינחר, לך לפע״ד
הנראה יותר בפשטות הכתוב הוא מה שהוכחנו מטעם לחזר לבש בו המלך וכדמתורגם לאנגזית:
(ט) והלבישו, לחזר הרלב״ג וז״ל רוצה לומר שילבוש האיש ההוא בעלמו שהוא משרי המלך
הפרתמים לת האיש לחזר המלך חפץ ביקרו והוא בעלמו יכניסהו על הסוס בחוב העיר ע״כ.
יראה לדעתו נקוד והלביש בחול״ם וי״ו הכנוי על הלבוש והרכיבהו בליר״י הכנ״ת, ועל פי נקוד
הפסוקה יהיה הטעם בשעם יביאו (אתן זאלן), ובכל זה לא ימעט האיש משרי הפרתמים

הָעִיר וְקָרְאוּ לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה
לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ:
(י) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן מַהֵר קַח
אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ וַעֲשֵׂה־כֵן לְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי
הַיּשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אַל־תַּפֵּל
דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (יא) וַיִּקַּח
הָמָן אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס
וַיַּלְבֵּשׁ אֶת־מָרְדֳּכָי וַיַּרְכִּבֵהוּ
בִּרְחוֹב הָעִיר וַיִּקְרָא לְפָנָיו כָּכָה
יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ
בִּיקָרוֹ: (יב) וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי אֶל־
שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְחַף אֶל־
בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ: (יג) וַיְסַפֵּר
הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֹהֲבָיו
אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ
חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע

היהודים

תרגום אשכנזי

איהם הער אויסרופֿע: דיע־
זעם געשיעהט דעם מאַננע,
וועלכֿעם דער קעניג אויסער־
אָרדענטליכֿע עהרע ערציינען
ווילל! (י) דאַרויף זאַגטע דער
קעניג: זאָ נים דען אַלסבאַלד
דאַז קלייד אונד פֿערד, וואָ־
פֿאָן דוא געזאַגט האַסט, אונד
פֿערפֿאַהרע אַלואָ מיט דעם יו־
דען מרדכי, דער אַן מיינעם
רָאפֿע איזט; אונטערלאַססע
ניכֿט דאַז מינדעסטע פֿאָן אַל־
לעם, וואַס דוא פֿאַרגעשלאַ־
גען; (יא) אונד המן נאַהם דאַז
קלייד אונד פֿערד, קלייד־
טע דען מרדכי אַן, אונד פֿיהר־
טע אִהן אויף דעם פֿערדע
דורך יעדען גראָסען פלאַטץ
דער שטאַדט, אונד ריעף פֿאָר
איהם הער: זאָ געשיעהט דעם
מאַננע, דעם דער קעניג אוי־
כערָאַרדענטליכֿע עהרע ער־
ציינען ווילל! (יב) היערויף
קעהרטע מרדכי וויעדער נאַך
דעם שלאָססע דעם קעניגס;
המן אַבעֿר איילטע בעשטירצט
נאַך הויזע, טרויריג אונד מיט
פֿערהילטם הויפֿטע, (יג) אונד
ערצעהלטע זייגער פֿרויא זרש אונד אַללען זיינען פֿרייגדען, וואַס איהם ווידערפֿאַהרען.
דיא ערפֿאַהרנען אונטער איהנען, זאָ ווי אויך זיינע פֿרויא זרש ערוויעדערטען איהם:
אזט מרדכי, פֿאָר דעם דוא צו פֿאַללען אייגמאַל אַנגעפֿאַנגען, ווירקליך פֿאָן יידישער

הער־

ר ש "י

שחמר זיתנו הכתר נרקם לקס: (יב) ויצב מרדכי. לצקו ולתעניתו: לכל ותפוי ראש. רכוזתינו
מיכאו

באור

מהמזמרת ההיא, וכן וקרלו: (י) מהר, תאר הפעל, וקא לווי, לו מהר לווי וקא שם הפועל.
למרדכי היהודי, ככר הערנו שתחזרם לך ידע כי מחצת המן על היהודים, וא"כ
לס טעם הי', מ"מ מזה הכתוב לימו מוכח כאשר תצנו קלת: אל תפל דבר, לל תחסיר:
(יב) וחפוי ראש, כדרך המתביישים: (יג) חכמיו, לותן מלוהביו שהיו חכמים יודעי העתים
וקיוותיהן: אם מורע היהודים, לין הטעם שיספקו לכותיו, למנם כי כן דרך הלשון לס לומת
הדבר כמו שהוא. וכעי י' יוקל לומר הטעם, בהיות לס לסימן התגלי והוא נמלס על כ' לופנים,
המומן

הַיְהוּדִים מָרְדְּכַי אֲשֶׁר הַחֲלוֹתָ
לִנְפֹּל לְפָנָיו לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־
נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו: (ד) עוֹדָם
מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ
הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־הָמָן
אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה
אֶסְתֵּר: ז (ה) וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן
לִשְׁתּוֹת עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה:
(ו) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם
בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מַה־
שְּׁאֵלָתֵךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֶן
לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי
הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ: (ג) וַתַּעַן אֶסְתֵּר
הַמַּלְכָּה וַתֹּאמַר אִם־מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ
טוֹב תִּנָּתֵן לִי נַפְשִׁי בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי
בְּבַקָּשָׁתִי: (ד) כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי

הערקונפט, זאָ ווירסט דוא
אידם ניכט בייקאָממען, זאָג־
דערן נאָך איממער טיעפער
פאָר אידם פאַללען. (ד) ווע־
רענד דאַס זיא זאָ מיט אידם
רעדעטען, קאַמען דיא קענינ־
ליכען פערשניטטענען אַן, אונד
אויילטען, דען המן צום נאַסט־
מאָהלע צו בריננען, וועלכעם
אסתר צובעריטטען לאַססען.
ז (ה) דער קעניג אונד המן גינ־
גען אַלזאָ, מיט דער קע־
ניגין אסתר צו שפייזען. (ו) אַס
צווייטען טאַגע זאָגטע דער קע־
ניג ווידערום בים ווינע צו
אסתר: וואַס דיינע ביטטע
אויך זייא, קענינין אסתר!
זיא זאָלל דיר געווהרט ווער־
דען; וואַס דיין וואונש אויך
זייא, אונד בעטראָפע עס דאַז
האַלבע רייך, ער זאָלל ער־
פילט ווערדען! (ג) דיא קעני־
גין אסתר ערווידערטע: דאַ
איך גנאַדע אין דיינען אויגען
געפונדען האַבע, אָ קעניג!
אונד דאַ עס דעם קעניג זאָ
געפעללט, זאָ ווערדע מיר
אויך מיינע ביטטע מיין לעבען

להשמיד

אויך מיינען וואונש מיין פאָלק געשענקט. (ד) דען מאַן האַט אונז פריז געגעבען, מיך אונד

מיין

ר ש " י

מיהו הדבר במסכת מגילה: (יג) אשר התילות לנפול וגו'. לומרה לומה זו נמצלו לכוכבים ולעפר כשהם יורדים יורדים עד לעפר וכשהם עולים עולים עד לרקיע ועד הכוכבים:
ז (ג) תנתן לי נפשי. שלח להרג בשלשה עשר בחדר שנזרת הריגה על עמי ומולדתי: ועמי. ינתן לי בבקשתי שלח יהרגו ולא תחמר מה לחיכפת לך כי לחיכפת לוכל ורחיתי

באור

לחופן הכ' התנחי הלפצרי (וען דישעם זאָ חו. ז. וו.) והחופן הכ' התנחי המחלט (דאָ דישעם זאָ חו. ז. וו.). ומזה החופן הכ' עניני כאן, ותרגומו ת"כ כל"ח דאָ מרדכי ח. ז. וו.).
ז (ג) אם מצאתי חן, נטעם לפ מזרע היהודים שהנחנו לעיל, וכן תרגם הרמב"ן ז"ל לפ מכחתי חן למשה (שמות ל"ג י"ג): תנתן לי, הטעם חין שאלתי כי לפ נפשי (רחב"ע) ומלת תנתן מוסבת על נפשי ועל־עמי ודבר נמשקל הזה הסמוך, וטעם בשאלתי ובבקשתי כטעם

מיין פֿאָלק, צום אויסראָטטען, ניעדערמעטצעלן אונד פֿער־
טילגען; יַא! וואָרען וויר נור
צור שקלאַפֿערייא פֿערקויפֿט
וואָרדען, אין ווירדע נעשווי־
גען האַבען; וואַהרליך! דער
רַאַזויַטיגע אַטטע זעלבסט
רען שאַדען זיינעם קעניגם
ניטט. (ה) ווער איזט דער?
ווער איזט דער? ריעף דער
קעניג העטיג, וואָ איזט ער,
דער זָא פֿערוועגען זיין דורפֿטע,
דיעזעם צו טהון? (ו) אסתר
אַנטוואָרטעטע: איין גרויזַא־
מער אונד רַאַזויַטיגער פֿיינד!
דיעזער בעזעוויכט המן! — דַא
ערשרַאק דיעזער פֿאָר דעם קעניגע אונד דער קענינין! (ז) דער קעניג שטַאנד צָאָרניג
בחמתו
פֿאָם

ל לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וְלְאַבֵּד וְאִלּוּ
לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ
הַחֲרַשְׁתִּי כִּי אֵין הַצָּר שׁוֶה בְּנֶזֶק
הַמֶּלֶךְ: ס (ה) וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר
הַמַּלְכָּה מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא
אֲשֶׁר־מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן:
(ו) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב
הָמָן הָרָע הַזֶּה וְהָמָן נִבְעַת מִלִּפְנֵי
הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה: (ז) וְהַמֶּלֶךְ קָם

ר ש ״ י

וגו׳: (ד) כי אין הצר שוה בנזק המלך. לימנו מוסב בנזק המלך שאילו רצף לאחר הנחתך היה לו לומר מכור לאחס לעבדים ולשפחות וקבל הממון או היה לאחס להיות לך לעבדים הס וזרעס: (ה) ויאמר המלך לאחשורוש ויאמר לאסתר המלכה. כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר

ב א ו ר

ויעבוד ישראל בפזה: (ד) ואלו, כמו ואלו היה לנו אנים, והא׳ נוסף (הרא״ש), והוא מורגל בפי חז״ל, ואמר מר מן מבריה שהוא מוכרח מן לין לו (יח זוטן), וזה טעם הדגש לאסרון הגו״ן: הצר, תואר ופעור הכתוב כמו שכתב רש״י לימנו מוסב בנזק המלך, אס יגיע היזק למלך ע״י זאת, כי אס היה לך מכר אותנו להשמיד, רק לעבדים ולשפחות, לעבוד את המלך או עמו, וכסף מקנתנו יקבל המלך, לכל עתה תרלה כוונתו רק לאבדות ושטף חימה, מלבד ומכלה הכל רק בעבור נקמתו, וטעם כי לאחת הדבר, ורבים כמוהו. וי״מ הלר שס כמו לר ומלוק מלאוני, ופרושו הזכרתי מטעם כי לין הלרה הנלה עלי ע״י זאת שוה בעיני מחומה, כדי שלא יהיה נזק למלך וטעם בנזק בעבור נזק. ויתכן גם לפרש שוה בנזק וגו׳ כדרך וכל חפלין לא יהיו בה (מגלי ג׳ ט״ו), כלומר כל הלרה שתוכל לבוא עלי, לא תדמה ותשוה עס הלרה הזאת שהוא לנזק המלך: (ה) ויאמר המלך, בא ויאמר פעמים, להורות שהמלך בעס, ומרוב בעסו לאמר במהירות מי הוא זה לאמור! מי זה לאמור מהרה! (רא״ש). ואל מן מבריה לאמר שטעס האמירה הרא׳שונה היה נגד המן שהיה יועצו ועל פיו ילאו ויבואו כל דברי המלכות ושאל לו אס הוא לא ידע מי הוא זה ואיזה הוא וגו׳, ובוודאי שכבר התחיל המלך להרגיש דבר מס מרעת המן, וכשהתק זה ולא ענהו שאל עוד לאסתר המלכה מי הוא וגו׳: מלאו לבו, נבעיונות זרות בחלה לעשות דבר רע כזה. והנה חרה לף המלך על המן לכ׳ סבות (ח) לפי שרמהו בחלקלקות דבריו לבלתי לאמר לו שבונתו על עס גדול ורב ליהודים, והיה נזה לו כמצענת קנה רלין לאבד בנטאו עליו שיסיר הכל לתועלת הכלל, ונהפוך הוא שלינו מוסב בנזק המלך; (ב) על מה שחלקו לבו לשלוח יד במלכה לאבד לההנה להכעיסה בחבדן עמה, לף כי בחמת הסנרת מועה שלא ידע המן סוס דבר ממשפחת לסתר ועמה, כי לולא כן, לו שלא בקש כלל לנקום נקמתו, לו שהחדל ולחי לסנב הדברים בלופן לאחר, וכן לא ידעו כל בחי שער המלך עמה ומולדתה עד המעשה הזה, כמו שזכרנו נבר לעיל, ומרה זה תלונת המעתיקים: (ו) והמלך

קם

בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל־גִּנַּת
הַבִּיתָן וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־
נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה
כִּי־כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת
הַמֶּלֶךְ: (ח) וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת
הַבִּיתָן אֶל־בֵּית מִשְׁתֵּה הַיַּיִן
וְהָמָן נֹפֵל עַל־הַמִּטָּה אֲשֶׁר
אֶסְתֵּר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם
לִכְבּוֹשׁ אֶת־הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת
הַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַמֶּלֶךְ וּפְנֵי הָמָן
חָפוּ: (ט) וַיֹּאמֶר חַרְבוֹנָה אֶחָד מִן־
הַסָּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה־

העץ

פּאָם מאַהלע אויף, אונר גינג
אין רעזן שלאָסגאַרטען; המן
אַבער בליעב, אום בייא דער
קעניגין אסתר פּיר זיין לעבען
צו ביטטען; דעזן ער זאַה וואָהל
דאַס זיין אונגליק פּאָם קעניג
גע בעשלאָסטען וויא. (ח) אַלס
דער קעניג אוים דעם שלאָס־
גאַרטען וויעדער אין דעזן שפּיי־
זעוואַאל צוריק קאַם, שטירצ־
טע המן אויף דאַז זאָפּע ניע־
דער, אויף וועלכעם אסתר
זאַס. דאַ זאַגטע דער קעניג,
ווילל מאַן זאָגאַר דער קענינין
אין מיינעם אייגענען גענאַדע
געוואַלט אַנטהון? זאָ וויא דיע־
זעם וואָרט אוים דעם מונדע
דעם קעניגס געקאָממען וואַר,
פּערהילטע מאַן המ'ס אַנגע־
זיכט. (ט) אונר חרבונה איינער

פּאָן דעזן פּערשניטטענען זאַגטע, זאָ דאַס עם דער קעניג הערען קאָננטע: שטעהט דאָך

אויך

ר ש "י

ג' פעמים חזנו חלק למדרש ומדרשו של זה בתחלה היה מדבר עמה על ידי שליח עבדיו שידע שמשפחת מלכים היא דבר עמה הוא בעצמו: (ז) כי בלתה. וגמירה הרעה והשגלה והנקמה: (ח) והמן נופל. המלך לחפו: על המטה אשר אסתר עליה. דרכן היה ליזב בסעודה על כרע ע"ג המטות כמו שאמר בריש הספר מטות זהב וכסף לבני המשתה: הגם לכבוש. לזון תימה הוא לכבוש לתנוס בחזקה כמו ונכבשה הארץ: (ט) גם הנה העץ. גם רעה לאחרת עשה שהכין עץ לתלות לוהבו של מלך שהציל המלך מפס המות:

מה

ב א ו ר

קם, הרעוי וילך אל גינת הניתן בתרגום הארמי, קס נרתחיה וגו' וחזל לגנתא וכו': כי כלתה, וגמרה הרעה והשגלה והנקמה (רש"י), וכן הוא מתורגם לשגגו': (ח) והמן נופל, שהיה מתחנן ומשתחוה לרגליה וברחותו כי שב המלך נפל מרוב פחדו, ודרך הדרם ידוע (רמב"ע), והמלך אמר גם לכלל כעס גם לכלל טעות, וסבר כי רוצה לשכוב עם אסתר ולאנסה בחזקה: על המטה, דרכן היה ליזב בסעודה על גבי מטות כמו שאמר בריש הספר מטות זהב וכסף לפני בני המשתה (רש"י): הגם לכבוש, ירחה מדברי המלך רוב בעסו כי לא אמר הגם תבעם כמדבר להמן, כי מרוב רגזו וכעסו לא עבדהו עוד לדבר עמו, רק אמר אלת למשרתיו הסובבים, הגרחה עזות מלא כזה, ולכן הדבר וגו': חפו, המשרתים, וכמו שכתב הרמב"ן כי כן המנהג לכל מלכי פרס שיכסו את פני מי שבעם עליו המלך, כדי שלא יראנו עוד המלך: (ט) לפני המלך, לא אמר הדבר אל המלך עצמו, רק דבר לחבריו בלופן שישמעהו אדוניו, ואמר: גם הנה, נלומר אין לתמוה על רעתו כי מורגל הוא בכך, וגם עשה עוד רעה אחרת שהכין עץ לתלות לוהבו של מלך. ומזה נראה שגם אחר עבדי המלך לא אהבוהו בעבור

הָעֵץ אֲשֶׁר־עָשָׂה הָמָן לְמָרְדֳּכַי
אֲשֶׁר דִּבֶּר־טוֹב עַל־הַמֶּלֶךְ עֹמֵד
בְּבֵית הָמָן גָּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה
וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תְּלֻהוּ עָלָיו:
(י) וַיִּתְלוּ אֶת־הָמָן עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־
הֵכִין לְמָרְדֳּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ
שָׁכָכָה: ס ח (א) בַּיּוֹם
הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה אֶת־בֵּית הָמָן
צֹרֵר הַיְּהוּדִים וּמָרְדֳּכַי בָּא
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי־הִגִּידָה אֶסְתֵּר
מָה הוּא־לָהּ: (ב) וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ
אֶת־טַבַּעְתּוֹ אֲשֶׁר הֶעֱבִיר
מֵהָמָן וַיִּתְּנָהּ לְמָרְדֳּכָי וַתָּשֶׂם
אֶסְתֵּר אֶת־מָרְדֳּכַי עַל־בֵּית
הָמָן: ס (ג) וַתּוֹסֶף אֶסְתֵּר

יתיר י׳ ותדבר

ר ש " י

ח (א) מה הוא לה. לית הוא קרוב לה:

תרגום אשכנזי

אויך איין גאַלגען פֿינפֿצין על־
לען האָך אין דעם היוּע המן׳ס,
דען ער פֿיר מרדכי אויפֿריכטען
לאַסטען, דער צום פֿאָר־
טהיל דעם קעניגם נעשפּראָ־
כען. דאַ זאַגטע דער קעניג:
מאַן העננע איהן זעלבסט דאַ־
ראַן; (י) אונד מאַן העננטע
המן אַן דען גאַלגען, דען ער
פֿיר מרדכי ערריכטען לאַס־
סען, וואָדורך דער צאָרן דעם
קעניגם זיך וויעדער לענטע.
ח (א) נאָך אַן דיעזעם טאַגע
שענקטע דער קעניג
אחשורוש דער קעניגין אסתר
דאַס היוּז המן׳ס, פֿערפֿאַלגער
דער יהודים, אונד מרדכי
קאַם פֿאָר דען קעניג, דען
אסתר האַטטע איהם געזאַגט,
וואָס ער איהר אַננעהאָרע.
(ב) דער קעניג צאָג אויך זיינען
זיעגעלרינג אַב, דען ער דעם
המן אַבנעהמען לאַססען, אונד
גאַב איהן אַן מרדכי; אונד
אסתר זעטצטע דען מרדכי אי־
בער דאַס היוּז המן׳ס. (ג) זיא
אַבער פֿוהר נאָך איממער

באור

נאותו, ולכן כנוי הזכר עליו גם המה היו בעוכריו. לו נאמר זה הסרים היה נעלה עם המלכה, כדעת מי שכתב שהכלוהו לעיל:

ח (א) כי הגידה אסתר, שהוא דודה, מכאן אנו למדים הזכירה מולדתה עד עתה, ולא היתה מעלמת עותה לו גלתה בכך את עמה: (ב) ויסר המלך, מעל ידו, ויתנה למרדכי והעלהו עי"ז על כל הסרים ועבדי המלך, כדיתוב כי מרדכי היהודי תצנה למלך לעזוכום: על בית המן, כי עוכר רב היה לו גם עכדים ושפחות כי לא לחר המלך גדול מאנו (רלב"ע): (ג) ותוסף אסתר וגו', הנה הזדמנה עתה לעזר עלת המן ועל זה הוכרכה להתיר עלמה למות להכנס לל החלר הפנימית ולא לא נקרלת, כי כשולת זה לא הינילו לה מעשיה כלל להכלת יפרלל (הרלב"ג). וכן לחר הרב לכן יהיית לדעת כי היה הדכר קשה מסנה וכמעט נמנע להזיב לחור דתי פרס ומדי והלנות הלחומות חיב המלך, הוכרכה להוסיף לבוח לפני המלך פעם לחר פעם, וזה טרם ויוצו המלך, ככל פעם שהוכרכה לבוח בלי רשות ע"כ. הנה לדעת זניהם ותוסף לימו כמשך שוב לל ביום ההוח, וחוח נתן לחד, כי לחה יוציע לה הזדמנית

הזהב

וַתְּדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל לִפְנֵי
רַגְלָיו וַתֵּבְךְּ וַתִּתְחַנֶּן־לוֹ לְהַעֲבִיר
אֶת־רָעַת הָמָן הָאֲגָגִי וְאֶת
מַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב עַל־
הַיְּהוּדִים: (ד) וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ
לְאֶסְתֵּר אֶת שַׁרְבִּט הַזָּהָב וַתָּקָם
אֶסְתֵּר וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:
(ה) וַתֹּאמֶר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב
וְאִם־מָצְאָתִי חֵן לְפָנָיו וְכָשֵׁר
הַדָּבָר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְטוֹבָה אֲנִי
בְּעֵינָיו יִכָּתֵב לְהָשִׁיב אֶת־
הַסְּפָרִים מַחֲשֶׁבֶת הָמָן בֶּן־
הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי אֲשֶׁר כָּתַב לְאַבֵּד
אֶת־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת
הַמֶּלֶךְ: (ו) כִּי אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי
בָּרָעָה אֲשֶׁר־יִמְצָא אֶת־עַמִּי
וְאֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בְּאָבְדַן
מוֹלַדְתִּי: ס (ז) וַיֹּאמֶר
המלך

פָּארט, פַּאר דעם קעניג צו
רעדען, וואַרף זיך צו פיסען,
וויינטע אונד פלעהעטע פָּאר
איהם, דאס ער דיא באָזהייט
דעם אגגיטען המן אונד דען
אַנשלאַג, דען ער געגען דיא
יהודים געפאַסט האַט, פער־
ניכטע. (ד) דער קעניג רייכטע
אסתר דען גאָלדענען צעפ־
טער הין, אונד זיא ריכטע־
טע זיך אויף, שטאַנד פָּאר
דעם קעניג, (ה)אונד שפראַך:
וען עס דעם קעניג בעליעבט,
אונד איך ווירקליך גענאָגענ־
הייט פָּאר איהם געפונדען הא־
בע, דער פָּארשלאַג איהם
אויך רעכט שיינט, אונד איך
איניגען וועלטה אין זיינען או־
גען האַבע, זאָ שרייבע מאַן,
דאַס יענע בריעפע, נאַך דעם
גוטדינקען דעס אגגיטען המן
זאָהן דעם המדתא געשריע־
בען, אַללע יהודים אין דען
קעניגל כען לאַנדען אומצו־
ברינגען, צוריק גענאָממען
וועדען. (ו) דען וויא קאָנג־
טע איך דאַז אונגליק מיט אַנזע־
הען, דאַז מיינעם פָּאָלקע וו־
דערפָּאהרט! וויא דען אונ־
טערגאַנג מיינער פַּאַמיליע זעהען, אונד עס ערטראַגען! (ז) דא זאַגטע דער קעניג

אחשורוש

ר ש "י

(ג) להעביר את רעת המן. שלא תתקיים עלתו הרעה:

הגה

ב א ו ר

הזהב נזכר היתה לפניו: (ה) אם על המלך טוב, לשמוע נקשתי: ואם מצאתי חן, לתת לי שאלתי: וכשר הדבר, העלה שתני רוצה לתת לו: ואם טובה אני בעיניו, להסגיר על שלומי: להשיב את הספרים, דהיינו לאו להשיב המגרות בעצמן אל סוכן, כי לא להסיג התוכן שנהפך שלא יעשה, וזה שאמרה מחשבת המן וגו', או יתכן גמ"ש מחשבת המן, שתוכן הספרים הי' מחשבתו לגד, ולא מחשבת המלך, ולכן מן הראוי להסיגם, ולזין זה נגד דתי פרס ומדי שלא יעבור: אשר כתב, הכותב על פיו, ותרגומו בל"ע (דיו מען גשטריעבען האָט): (ו) כי

איככה

הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר
הַמַּלְכָּה וּלְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי הִנֵּה
בֵּית־הָמָן נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר וְאֹתוֹ
תָלוּ עַל־הָעֵץ עַל אֲשֶׁר־שָׁלַח
יָדוֹ בַּיְּהוּדִים: (ח) וְאַתֶּם כִּתְבוּ
עַל־הַיְּהוּדִים כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם
בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְחִתְמוּ בְּטַבַּעַת
הַמֶּלֶךְ כִּי־כְתָב אֲשֶׁר־נִכְתָּב
בְּשֵׁם־הַמֶּלֶךְ וְנַחְתּוֹם בְּטַבַּעַת
הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב: (ט) וַיִּקָּרְאוּ
סְפָרֵי־הַמֶּלֶךְ בָּעֵת־הַהִיא
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא־חֹדֶשׁ סִיוָן
בִּשְׁלוֹשָׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכָּתֵב
כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה מָרְדֳּכַי אֶל־

יתיר י׳ היהודים

אחשורוש צור קענינן אסתר
אונד צו דעם יודען מרדכי: איך
האבע שאָן דאָז הויז המן׳ס אַן
אסתר געגעבען, נאָכדעם מאַן
איהן אַן איינען גאַלגען גע־
הענקט, בלאָס דאָרום, דאַס
ער זיך אַן דיא יהודים פּער־
גריפֿען. (ח) איהר אַבער
שרייבט אים נאָמען דעם קע־
ניגס, וואָס אייך פֿיר דיא
יהודים גוט דינקט, אונד בע־
זיעגעלט עס מיט דעם קענינ־
ליכען אינזיעגעל; דען יענעס
שרייבען, דאָז איינמאָהל אים
נאָמען דעם קעניגס געשריע־
בען, אונד מיט דעם קעניגלי־
כען אינזיעגעל בעלעגט איזט,
איזט נון שאָן ניכט צוריק צו
נעהמען. (ט) אַלסבאַלד וואור־
דען דיא געהיימשרייבער דעם
קעניגס גאָך אום דיעזעלבע
צייט, אַלס אַם דרייא אונד
צוואַנציגסטען טאָג דעם דרי־
טען מאָנאַטס, דעם מאָנאַטס
סיון בעריפֿען, אונד אַללעם ניעדערגעשריעבען, וואָס מרדכי אויפֿטרוג אַן דיא יהודים, סאַ־

טראַ־

ר ש "י

(ז) הנה בית המן וגו׳. ומעתה הכל רואים שחני חסן בכס וכל מה שתאמרו יעמינו הכל שמאתי הוא לפיכך אין לריכין אתם להזיכם אלא כתבו ספרים לחרים כטוב בעיניכם: (ח) אין להזיק. אין נאה להזיקו ולעשות כתב המלך בזיוף:

ככתבה

ב א ו ר

איככה וגו׳, אלא ודאי לחמת מחמת לער, ולכן אם טובה אני בעיניו וגו׳: (ו) הנה נחתי וגו׳, כלומר מה שהיה בידי לעשות כבר עשיתי, כמה שנתתי בית המן לאסתר ואותו תלו וגו׳, כי עי"ז מפורסם ונגלה שחינו מרצון המלך לגרור את היהודים, לחנם יותר אין בידי לעשות, כי הכתב הראשון אשר נכתב וגו׳ אין עוד להזיק, כי כן דתי פרס ומדי ולא יעבור: (ח) ואתם כתבו, נפילת הכנוי לעורר על ההיפך, כידוע מס׳ נתיבות השלום להרמב"ן ז"ל, כלומר אני לא אוכל לעשות עוד דבר, אבל אתם כתבו כתב אחר וגו׳, ובודאי שזה יועיל לכם, עי"מ שהקדמתי לעשות בעבורכם: (ט) בעת ההיא בחדש השלישי, לאחר הרלב"ג ז"ל ילמה לרוב בעסו של המלך על דבר המן לא השתדלה אסתר לבוא לפניו עד לאחר זמן יתכן בו שתעוך חמת המלך, או אולי המתינה עד ראותה אם תקרא לפני המלך, וכאשר ראתה שעבר זמן רב ולא נקראה הוכרחה להתיר עלמה למיתה להזיק מחשבת המן, או נתקנלו אלו אחי הסבות ע"כ, או שבאותך הזמן בעבור שהיתה לריכה ללכת פעמים רבים אל המלך, מטעם שזכרנו לעיל (פ׳ ג׳):

הַיְּהוּדִים וְאֶל הָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים וְהַפַּחוֹת וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת אֲשֶׁר מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעַם כִּלְשֹׁנוֹ וְאֶל הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם׃ (י) וַיִּכְתֹּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיַּחְתֹּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים בַּסּוּסִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים בְּנֵי הָרַמָּכִים׃ (יא) אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיְּהוּדִים ׀ אֲשֶׁר בְּכָל עִיר וָעִיר

טראַפען, פּאַשאַם אונד פּאָר, שטעהער דער לענדער, פּאָן הידו ביז כוש, הונדערט אונד זיעבען אונד צוואַנציג לענדער, פּיר יעדעם לאַנד נאַך זיינער שריפֿטאַרט, אונד פּיר יעדעם פּאָלק נאַך זיינער שפּראַכע, אויך אַן דיא יהודים נאַך איהר רער שריפֿט אונד מונדאַרט, (י) כיט דעם נאַמען דעם קעניגס אונטערשריעבען, אונד מיט דעם קעניגליכען אינזיגעל בעזיעגעלט, וואורדען דיעזע בריעפֿע אַבגעשיקט דורך רייטענדע באָטען אויף שנעלל־פֿיסיגען ראָסען, דראָטעראַרען (יא) דאַס דער קעניג נעהמליך אַללען יהודים אין יעדער שטאַרט

פֿרייא

להקהל

ר ש "י

(ט) ככתבה. נלחוליות שלה: כלשונו. היא הכתב: (י) ביד הרצים. רוכבי סוסים שלוח להם לרון: האחשתרנים. מין גמלים הממהרים לרון:

ושלח

באור

נ'): (י) ויכתוב, ויחתום וישלח ספרים, כדלעיל (ג' י"כ): הרצים בסוסים וגו', הנה זכר הכתוב ד' שמות של חיות, ולדעת המפרשים לומר כי לא כ' לו ג' מינים. כי לדעת הרלב"ג רוכבי הרכב מנאר הרצים בסוסים, להיות הרכב ממין הסוסים יותר קלי המרוץ כמוכח בספר מלכים, וכן לדעת הרלב"ע שאמר טעם הרכב מרכוב המלך שהיו כמותם, ולדעת הרב תהן יהיה הוכחו על שני מיני סוסים, גם המלומדים לכך הם הרכב, גם שהיו מלומדים, כי לרוב הנחילה לקחו מכל הנה בידם. ובשם האחשתרנים נני הרמכים הסכימו שלשתן שהם הפרדי, בני הסוסיה, כי רמכת בלשון ערבי היא הסוסיה בל"ק; ולמרו עוד שבני הסוסיות חזקים מבני הסוסיה, ומתמידים מלך בהליכה בלי עיפות, והרב לבן יהיה לאמר עוד שטעם לחם נדול הערך ותרין תרגום שנים, והוא הפרד היולד מן' מינים הסוס והחמור ע"כ. למנם לדעת רש"י ז"ל הוא מין גמלים הממהרים לרון, והם מלוים בחרן פרס ונקראו בלע"ז (דרומעדאר). ויתכן לפרש המאמר כזה, הרלים בסוסים הוא שם כלל, לומר שהיו הרלים רוכבים ולא הולכים, וכן נראה דעת רש"י, בלומרו ניד הרלים, רוכבי סוסים שלוח להם לרון ע"כ, ולא"כ פרש ג' מינים, דהיינו שהיו רוכבי הרכב, ורוכבי האחשתרנים, ורוכבי בני הרמכים, וכן הוא מתורגם לשכנזי': (יא) אשר נתן המלך, רשות ליהודים לעמוד על נפשם, כי מתחלה לחר סדת הרשעה לא עמד בהן רוח כלל לעמוד נגד תויביהם, אף כי לא עמדו לו היה מועיל להם, בעבור רוב עמי המלך גם מילו הרב שיהיו קמים נגדם, לכל עתה לחרי שנתלה המן בעבירה עלתו ונודע שחתם לכוד היהודים בטבעת המלך שלח מרעתו, ולסתר ומרדכי נושאי חן בעיני המלך, הנה מיל המלך ורוב עמו ימציאו לח ידם מדבר הזה, ויקל להם לשלוח בהמעטים לשר מזלחתם לותם יעשו בפרהסיה נגד רצון המלך, ויתלו פרסונם בהדת הנתנה ע"י המן, וביותר בשם

לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד עַל־נַפְשָׁם
לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־
חֵיל עַם וּמְדִינָה הַצָּרִרִים אֹתָם
טַף וְנָשִׁים וּשְׁלָלָם לָבוֹז: (יג) בְּיוֹם
אֶחָד בְּכֹל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ
שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר:
(יג) פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת
בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה גָּלוּי לְכָל־
הָעַמִּים וְלִהְיוֹת הַיְּהוּדִים עֲתִידִים
לַיּוֹם הַזֶּה לְהִנָּקֵם מֵאֹיְבֵיהֶם:
(יד) הָרָצִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ
הָאֲחַשְׁתְּרָנִים יָצְאוּ מְבֹהָלִים
וְדְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה
בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה: ס (טו) וּמָרְדֳּכַי
יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ

יתיר ו' עהידים קרי מלכוח

פֿרייא נעגעבען, צור עהאל־
טונג אהרעם לעבענס צוואמ־
מען צו טרעטען, אונד דיא
ציוואממען־ נעראטטעטען יע־
דעם פֿאלקעם אונד לאנדעם,
דיא זיא פֿיינדזעליג בעהאנ־
דעלן, זאממט ווייבערן אונד
קינדערן אומצוברינגען, צו
פֿערטילגען אונד אויסצוראט־
טען, אונד איהרע גוטער צו
פלינדער־ן, (יג) אויף אייניגן טאג
אין אללען לאנדען דעם קעניגס
אחשוריש; נעהמליך דען דריי־
צעהנטען טאג דעם צוועלפֿטען
מאנאטס, דעם מאנאטם אדר.
(יג) אייניג אבשריפֿט דיעזעם
שרייבענס זאללטע אין יעדעם
לאנדע, אלס אייו עדיקט, עפֿ־
פֿענטליך פֿיר אללע אונטער־
טהאניגן אויסגעגעבען ווער־
דען; אונד דאמיט אויך דיא
יהודים אויף דיעזען טאג פֿער־
בעריטעט זיין מאגען, פֿאן
איהרען פֿיינדען ראַך צו נעה־
מען. (יד) דיא אייליגאטהען
אויף מויל אונד ראס, גינגען
אויסערסט שנעלל מיט דען
קעניגליפֿען בעפֿעהלען אב, אונד דאז עדיקט וואורדע אין דער רעזידענץ שושן אויסגי־
געבען. (טו) אויך קאם מרדכי פֿאם קעניגע הערוים אין אייניעם קעניגליפֿען געוואנדע,

הימ־

ר ש " י

(יא) ונללם לנוח. כאשר נכתב בדאשונות ובנזה לא שלמו את ידם שהרגו לכל שלא נעשה לשום ממון: (יגן) פתשגן. לשון מפורש: (יד) מבוהלים. ממהרים לותם לעשות מהרה לפי שלא היה להם פנאי שהיה להם להקדים הרגים והעניים: ותכריך

ב א ו ר

כשהם מובטחים שהמלך שלח יענשו על הריגתם, לכך גם הורשה להם לעשות גם ברכוש אף שלשם לבוז להיותם מוכדים במלכות, לחכי שנודע להם שחינו נחמת מרדכי המלך לגרול את היהודים: (יג) גלוי לכל העמים, כדי שלא יסמכו עוד על הכתב הראשון, ולהיות גם היהודים וגו': (יד) דובבי הרכש האחשתרנים, לא יזכור הכתוב כאן כי אם ג' מיוחד, ויראה מזה כפילו שם בני הרמכים דלעיל הוא ת אר לאחשתרנים, כשעשו שהנאתו לעיל מפי

קלת

מַלְכוּת תִּכֶלֶת וְחוּר וַעֲטֶרֶת זָהָב
גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן
וְהָעִיר שׁוּשָׁן צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה:
(טז) לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה
וְשָׂשׂוֹן וִיקָר: (יז) וּבְכָל־מְדִינָה
וּמְדִינָה וּבְכָל־עִיר וָעִיר מְקוֹם
אֲשֶׁר דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ
שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים מִשְׁתֶּה
וְיוֹם טוֹב וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ
מִתְיַהֲדִים כִּי־נָפַל פַּחַד־הַיְּהוּדִים

עליהם

היממעלבלויא אונד וויים, אייא
נעם ברייטען גאָלדענען גורט,
אונד איינעם בונד פאָן ביסום
אונד פורפור, אונד דיא
שטאַרט שושן פראָהלאָקטע
אונד יויכצטע. (טז) כייא דען
יהודים וואַר ערלייכטונג אונד
פֿרייידן, פֿעסטע אונד וואָננע
אונד הערלי־קייט פֿאַללאויף.
(יז) זאָ אייך אין יערעם לאַנדע
אונד אין יערער שטאַרט,
וואָהין דער קעניגליכע ווילע
אונד זיין בעפֿעהל געלאַנגטע,
וואַר פֿרייד אונד וואָננע בייא
דען יהודים, אונד וואָהללע־
בען אונד פֿעסטטאַגע. יא,
פֿיעלע פֿאַן דען פֿעלקערן רעם
לאַנדעם היעלטען זיך צו דען
יהודים, דען דיא פֿורכט פֿאָר דענזעלבען וואַר איבער זיא געפֿאַללען.

אם

ר ש "י

(טו) ותכריך בוץ. מעטה בון טלית העשוי להתעטף: (יז) מתיהדים. מתגיירים:

ועוד

באור

קלת המפורשים, ולפשר שגם הגמלים שזכר רש"י היו מורגלים עם סוסיות, לו שהכתוב מקלר ולא זכר בחמת כי לם קלתם: (טו) ועטרת זהב גדולה, יש להתבונן שבכל הספר כשהוא זוכר עדי המלך שנרחבו יכולתו בשם כתר, וכאן לתר עטרת, גם לם התכריך הוא לדרת (כדעת רש"י והרא"ש), מה רלה להגיע העטרת בין הלבוש והתכריך, לכל יהיה מקומה לחרי שניהם, ולם שהתכריך הוא קשוט הרחב כדעת הרלב"ג לין שם מקום לעטרת זהב כלל. והרב לבן יחייא לתר שלין לחשוב כי העטרת היתה נתונה על רלשו כי לכבודה לא יכולנה, לכל היה בלוהל הוקרת בלשונם (בחלדאלין), לשר לה ד' עליס מד' רלשותיה ומוליכים לותה ד' לנשי מד' קלותיה, והיתה מכוסה מנוץ ולרגמן, ועל הלוהל ההיא היתה תקועה עטרת זהב גדולה, לשר היתה סובבת ועוטרת לת כל הלוהל ע"כ, ויתורגם ת"כ עטרת בל"ח (קרחך), לומנם לא משמע תולר התכריך הזה מלשון הכתוב והוא דחוק מלד, ולכן יותר נכון לפרשו על המתנורת האובב לת כל הגוף (דער גילטען), לו נטעם סומרת שהניח המתרגם הלרמי לעיל, ומוסב על הלבוש שהיה מוקף זהב על כל סוליו, ויתורגם בל"ח (מיט בריייטען גאָלדענען טרעפֿטען), וטעם שם תכריך נכון כדעת הרלב"ג וז"ל לחשוב שזה התכריך היה על רלשו והיה מצב ובגד לדום ע"כ, וכמו המלנסת שיעטפו בו יובני המזרח לת רלשיהם, ונקרל בלע"ז (טוכטן, בונד): והעיר שושן צהלה ושמחה, לף שלר העמים שנה מן מהיהודים, כי לם גם לא היו שמחים בלמת, היו מרלים עלמם כשמחים כי נפל פחד מרדכי עליהם: (טז) ליהודים היתה אורה, לומרו שהוא לשון להלה כי בעת הלרות ידמה לאדם כלו הוא בחושך, וחד מן מנריח לומר שענינו לורה ממש שהליקו לנוקות גם נרות רבות לפרסומי ניסא, וכמו שהמנהג עוד בימינו בעת שמחה גדולה, וכן הוא מתורגם לשכנזי ויקר, שהיו מנדלים לותם העמים בענור גדולת מרדכי בעת המלך (הרלב"ג): (יז) מתיהדים, קלתם פרשוהו מתגיירים, וקלתם לומרו טעמו בטעם יש מתעבר ולין כל,

עֲלֵיהֶם: ט (ו) וּבִשְׁנֵים עָשָׂר
חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר בִּשְׁלוֹשָׁה
עָשָׂר יוֹם בּוֹ אֲשֶׁר הִגִּיעַ דְּבַר־
הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ לְהֵעָשׂוֹת בַּיּוֹם אֲשֶׁר
שִׂבְּרוּ אֹיְבֵי הַיְּהוּדִים לִשְׁלֹט
בָּהֶם וְנַהֲפוֹךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ
הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶם:
(ג) נִקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם
בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
לִשְׁלֹחַ יָד בִּמְבַקְשֵׁי רָעָתָם וְאִישׁ
לֹא־עָמַד בִּפְנֵיהֶם כִּי־נָפַל פַּחְדָּם
עַל־כָּל־הָעַמִּים: (ג) וְכָל־שָׂרֵי
הַמְּדִינוֹת וְהָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים
וְהַפַּחוֹת וְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר
לַמֶּלֶךְ מְנַשְּׂאִים אֶת־הַיְּהוּדִים
כִּי־נָפַל פַּחַד־מָרְדְּכַי עֲלֵיהֶם:

תרגום אשכנזי

ט (ו)] אם: דרייאצעהנטען
טאג דעם צוועלפטען
טען מאנאט, דעם מאנאט
אדר, דאס דער ווילל דעם
קעניגס אינד זיין בעפעהל צור
אויסאיבונג געלאנגען זאלל,
טז; דער טאג, אן וועל
כעם דיא פיינדע דער יהודים
געהאפפט, נאך ווילל־קיהר
איבער זיא צו שאלטען, אונד
עם דאהין אומגעקעהרט וואר=
דע, דאס דיעזע מיט איהרען
פיינדען נאך ווילל־קיהר שאל,
טען קאננטען: (נ) פערזאמ,
מעלטען זיך דיא יהודים אין
איהרען שטעדטען, אין אל=
לען לאנדרען דעם קעניגס
אחשורש, האנד צו לענגען אן
אללע, דיא איהר אונגליק
וואללטען; אונד ניעמאנד בע,
שטאנד פאר איהנען, דען
א־הרע פורכט וואר איבער אל,
לע פעלקער געפאללען; (ג) אויך
אללע פירשטען דער לענדער,
דיא סאטראפען, דיא פא,
שאם, אונד אללע דיא דען
קעניגליכן עמטערן פארשטונ,
דען, ערהאבען דיא יהודים, ווייל דיא פורכט פאר מרדכי איבער זיא געפאללען וואר;

כי
דען

ר ש "י

ט (ג) ועושי המלאכה. לותם שהיו ממונים לעזות נרכי המלך:

עזרת

באור

והטעם הנכון שהיו מרחים עלמם בשמחתם כללו הם יהודים, וזה שאמר הכתוב שמחה ושמון ליהודים משתה ויום טוב, וגם רבים מעמי הארץ מתיהדים, כלומר מתנהגים בזה הדרך, עשו שמחה ומשתה ויום טוב וכמו שאמרנו לעיל:

ט (א) ונהפוך הוא, הדבר, על משקל ונשלום ונחתום: (ב) ואיש לא עמד בפניהם, קלתם משנו היות הטעם שלא קם לים נגדם והם הרגו כל מי העולה על רוחם שהוא מלויניהם, לפי שאחת לא היה להם רשות כ"א להקהל לעמוד על נפשם, ולא להשמיד כי אם הנרים לותם, וע"ם האומר שמן הקמים נגדם לא עמד לים זמן רב כי אם נפל במלחמה, כי אף שאנשי' הסכימו ללחום נם, מ"מ לא היה נהם עוד רוח כי נפל פחד היהודים עליהם, וכן כתיב (יהושע כ"ו) ולים לא עמד בפניהם מכל לויניהם, שמן הילוע שלחמו נגדם: (ג) ועושי

המלאכה

(ד) כִּי־גָדוֹל מָרְדֳּכַי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ
וְשָׁמְעוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל־הַמְּדִינוֹת
כִּי־הָאִישׁ מָרְדֳּכַי הוֹלֵךְ
וְגָדוֹל: (ה) וַיַּכּוּ הַיְּהוּדִים
בְּכָל־אֹיְבֵיהֶם מַכַּת־חֶרֶב
וְהֶרֶג וְאַבְדָן וַיַּעֲשׂוּ בְשֹׂנְאֵיהֶם
כִּרְצוֹנָם: (ו) וּבְשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ
הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת
אִישׁ: (ז) וְאֶת
פַּרְשַׁנְדָּתָא וְאֶת
דַּלְפוֹן וְאֶת
אַסְפָּתָא: (ח) וְאֶת
פּוֹרָתָא וְאֶת
אֲדַלְיָא וְאֶת
אֲרִידָתָא: (ט) וְאֶת
פַּרְמַשְׁתָּא וְאֶת
אֲרִיסַי וְאֶת
אֲרִידַי וְאֶת
וַיְזָתָא: (י) עֲשֶׂרֶת

(ד) דען מרדכי וואר זעהר
אנגעזעהען אים הויז דעם קע־
ניגס, אונד זיין רוף פערברי־
טעטע זיך דורך אללע לאנדע,
דאס דיזער מאן איממער גרע־
סער ווערדע: (ה) וא דאס דיא
יהודים איבעראלל איהרע
פיינדע שלוגען, זיא מיט דעם
שווערדטע ניערערמעטצעל־
טען אונד אויסראטטעטען,
אונד מיט אהרען ווידערזא־
כערן נאך ווילקיהר פערפוה־
רען. (ו) אין דער רעזידענץ
שטאדט שושן האטטען דיא
יהודים אומגעבראכט אונד
ניעדערגעמעטצעלט פינף הונ־
דערט מאן, (ז) וואמט
פרשנדתא,
דלפון אונד
אספתא;
(ח) פורתא,
אדליא אונד
אריד תא;
(ט) פרמשתא,
אריסי,
אריד י אונד
ויזתא,
(י) דיא צעהן זוהנע המן׳ס

ש זעירא

ח׳ זעירא. ו׳ רפויה. ז׳ זעירא. בסוף הדף
ר ש ״ י

(י) עשרת בני המן. נקוד על פי הסדר עולם לפי עשרה שנתנה שנתה על יהודה וירושלים כמו שכתוב בספר עזרא

באור

המלאכה, לפיכך שהיו ממונים לעשות לרצוי המלך (רש״י), וכן הוא מתורגם: (ד) כי גדול מרדכי וגו׳, אין הטעם כפול, לפי שעור הכתוב שנמל פחדו על הקרובים לפי ערכו גדולתו בבית המלך, כן נפל גם על הרחוקים, כי שמעו הולך בכל המדינות שהיה מרדכי הולך וגדול, וידוע זה לפי מהורשת מלת כי: וגדול שם הפועל מבנין הקל, והנה הוא בשם התואר (הרא״ב) ולשון נרדם, כי לולי כן היו׳ כתוב הלוך וגדול כמו הלוך וחסור, לפי הוא תואר נרדף בשם הקודם: (ה) ויכו היהודים, לפי שמטעם הכתוב לשון מוכת המיתה דוקא כי אם הנזכר לבד, וכמו תיבת (טשטגען) בל״ת, לכן הוסיף לבאר שהכוונה מכת חרב והרג ואבדן

בְּנֵי הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא צֹרֵר
הַיְּהוּדִים הָרָגוּ וּבַבִּזָּה לֹא שָׁלְחוּ
אֶת־יָדָם: (יז) בַּיּוֹם הַהוּא בָּא
מִסְפַּר הַהֲרוּגִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: (יג) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה
הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת
אִישׁ וְאֶת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי־הָמָן בִּשְׁאָר
מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ מֶה עָשׂוּ וּמַה־
שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֶן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ
עוֹד וְתֵעָשׂ: (יג) וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר
אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִנָּתֵן גַּם־

זאָהן המדתא'ס, פֿערפֿאָלגער
דער יהודים; אַבער אַן דיא
בייטע לעגטען זיא ניכט האַנד
אַן. (יז) נאָך אַן דיעזעם טאָ־
גע קאַם דיא אַנצאָהל דער אין
דער רעזידענץ שושן ערשלא־
גענען פֿאָר דעז קעניג. (יב) דאַ
זאַגטע דער קעניג צור קעני־
גין אסתר: אין דער רעזידענץ
שושן האַבען דיא יהודים אום־
געבראַכט אונד ניעדערגע־
מעטצעלט פֿינף הונדערט מאַן,
זאַממט דען צוהן זאָהנען
המן'ס; וואַס האַבען זיא ניכט
ערשט אין דען אַנדערן פּרא־
פֿינצען געטהאַן? — וואַס פֿער־
לאַנגסט דוא נון פֿערנער?
עס זאָלל בעווילליגט ווערדע;
וואַס ווינשעסט דוא נאָך? עס
זאָלל געשעהען! (יג) אסתר

מחר

ערוויעדערטע: ווען עס דעם קעניגע זאָ גע־פֿעלליג, זאָ ווערדע אויך אויף מאָרגען דען

יהודים

ר ש "י

עזרת ונמלכות לחזורים בתחלת מלכותו כתבו שטנה על יהודה וירושלים. ומה היה השטנה לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו לבנות את הבית והלבינו עליהם הכותי' והחדילום וכשמת כורש ומלך לחזורוש והחבאל המן לקג שלח יעסקו לותן שבירושלים בנין ושלמו נפש לחזורוש לשרי עבר הנהר לבטלן: ובנפש לא שלחו את ידם. שלא יתן המלך עין לרוה נממון:

ואת

באור

ר"ל שלא שנקו חיים לאחד מהאנולחים, כי לפי שערי המדינות היו מנחלים לותם ולוגם מוחים בידם כלל, ולפעמר שגם מעמדים לותם נאנשי לבא, היו לאל ידם לעמו' באנשיה' כרלונם, כי לולי כן לפעמר שהיו השרים עוזים פשרה ביניהם לאחרי הנלוח, וזה טעם ההמשך וכדמתורגם לאחשורוש'. וטעם בכל לוויהם, בכל מקום שנקהלו: (י) ובבזה לא שלחו את ידם, יתכן שכתבו שהי' כתוב לל המחשדפנים ושרי המדינות ושלשם לנוח, כן לוה מרדכי לכתוב לל היהודים שלא לשלוח יד בהבזה, כדי שלא יחשדו שהרגו גם לחנשים נקיים שלוים מלויהם רק לביז ממונם וכבושם, לבל עתה ירלה בנפשר שלין כוונתם כי אם לעמוד על נפשם. גם לא מלינו שהרגו טף ונשים מלוריהם לף שהורשה להם לעשות כן, וקבלתם לאמרו שזה טעם הרגו ולבד, ולשנו מוכח, ולולי הי' כן לא פתחו הכתוב: (יב) מה שאלתך וגו', לדעת מד מן חבריך הטעם, מה שאלתך עוד שינתן לך, ומה בקשתך עוד שתעש, ויהי' ל"כ תרגומו בל"ל (וותם פֿערוואַנגסט דוז כאָך דאַז דיר גע־טטטטעט ווערדע? וותם ווינטעסט דוז נאָך דאַז גע־טעהע?): (יג) ינתן גם מחר, ירלה מתוכן הדברים שנעיר הניכה עלמה לבר שם מובב המלכות לא העיז לים לרוס לת ידו נגד היהודים, ולותן החנשים שהרגו היו ממשפחת המן וקרובין ומיודעין, ונודעים כלם לגיורי יהודים, לבר לא ינוחו ולא ישקטו עד שינקמו נקמת לותיהם, ולכן היתה לריכה לאסתר לבקול מלת המלך מיתת כלן. וכן לתר המתרגם החכמי ממש מלות גוברין כלהון קטילין

מדנית

מָחָר לַיְהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשָׁן
לַעֲשׂוֹת כְּדָת הַיּוֹם וְאֶת עֲשֶׂרֶת
בְּנֵי־הָמָן יִתְלוּ עַל־הָעֵץ׃
(יד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהֵעָשׂוֹת כֵּן
וַתִּנָּתֶן דָּת בְּשׁוּשָׁן וְאֶת עֲשֶׂרֶת
בְּנֵי־הָמָן תָּלָוּ׃ (טו) וַיִּקָּהֲלוּ
הַיְהוּדִים אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁן גַּם בְּיוֹם
אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וַיַּהַרְגוּ
בְשׁוּשָׁן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ וּבַבִּזָּה
לֹא שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם׃ (טז) וּשְׁאָר
הַיְהוּדִים אֲשֶׁר בִּמְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ
נִקְהֲלוּ וְעָמַד עַל־נַפְשָׁם וְנוֹחַ
מֵאֹיְבֵיהֶם וְהָרוֹג בְּשֹׂנְאֵיהֶם
חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וּבַבִּזָּה לֹא
שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם׃ (יז) בְּיוֹם־שְׁלוֹשָׁה
עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֶּה

יהודים פֿרייא געגעבען נאך
הייטיגער ווייזע צו פֿערפֿאה־
רען; אונד דיא קערפֿער דער
צעהן זעהנע המן׳ס הענגע
מאַן אין יענען גאַלגען. (יד) דער
קעניג זאַגטע, דאַס זאָ גע־
טהאַן ווערדען קעננע. דאַרויף
ווארדע דאַז ערזיקט אין שושן
אויסגענעבען, אונד דיא צעהן
זעהנע המן׳ס ווארדען אויפֿ־
געהענגט. (טו) דיא יהודים
צו שושן פֿערזאַמעלטען זיך
אַלזאָ אויך אַם פֿיערצעהנטען
טאַג דעם מאָנאַטס אדר, אונד
טעדטעטען דאַזעלבסט נאָך
דרייא הונדערט מאַן, אַן דיא
בייטע אַבער לעגטען זיא ניכט
האַנד אַן. (טז) דיא איבריגען
יהודים אין דען לענדערן דעס
קעניגס פֿערזאַמעלטען זיך,
צור ערהאַלטונג אירהרעס לע־
בענס, אונד זיך רוהע פֿאָן אירה־
רען פֿיינדען צו שאַפֿען, (זיא
ערשלוגען פֿאָן אירהרען פֿיינדען
פֿינף אונד זיעבענציג טויזענד
מאַן, אָהנע יעדאָך אַן דיא
בייטע האַנד אַנצולעגען),
(יז) נור אַם דרייצעהנטען דעם
מאָנאַטס אדר, אונד פֿיי־

ושמחה יתיר י׳

ערטען אַם פֿיערצעהנטען טאַגע דעסזעלבען, אונד מאַכטען איהן צו אייגעם טאַגע דעם וואָהל־

ר ש " י

(יג) ואת עשרת בני המן יתלו על העץ. לותן שנהרגו: (יד) ותנתן דת. נגזר חוק המלך:

הפרוש

באור

מדינת עמלק, ולהלן תלת מאה גוברין מדינת עמלק. גם לא מלינו בהנצי שומן מחמר לעמוד על נפשם, אבל בשאר המדינות נקהלו ועמוד על נפשם, בלבד נגד הקמי׳ עליהם לנגרו: כדה היום, כמנהג וסדר היום, וכמבואר לעיל (ח׳ ח׳): יתלו על העץ, נה"ח הידיעה, כלומר על העץ שהכין למניהם, כי שם מקום לכלן בהיות גבוה חמשים אמה, והטעם להפחיד הלויים הנשארים, שם נשארו עוד לויה מהם: (טו) ושאר היהודים, נקהלו ביום שלשה עשר לבד למלחמה ונחו ביום ארבעה עשר כן הוא המבך הכתובים, ותמר אבל גרסת שהם בכלל הרגו בשונאיהם וגו׳, ודינו שם כן כמאמר מוסגר, וכן הוא מתורגם: ועמוד, ונוח, והרוג, ועשה, כלם שמות פעלים הם:

וְשִׂמְחָה׃ (יח) וְהַיְּהוּדִיִּים אֲשֶׁר־
בְּשׁוּשָׁן נִקְהֲלוּ בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר
בּוֹ וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְנוֹחַ
בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם
מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה׃ (יט) עַל־כֵּן
הַיְּהוּדִים הַפְּרָזִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָרֵי
הַפְּרָזוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה
עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר שִׂמְחָה
וּמִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת
אִישׁ לְרֵעֵהוּ׃ (כ) וַיִּכְתֹּב מָרְדֳּכַי
אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁלַח
סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר
בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים׃ (כא) לְקַיֵּם
עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם
אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֶת
יוֹם־חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה

יתיר י' יתיר ו' ושנה

תרגום אשכנזי

וואָהללעבענם אונד דער פֿריי־
דע. (יח) דיא יהודים צו שושן
הינגעגען, דיא זיך אַם דרייי־
צעהנטען אונד פֿיערצעהנטען
טאַג דעסזעלבען פֿערזאַמ־
מעלט האַטטען, רוהעטען גונ־
מעהר אַם פֿינפֿצעהנטען טאַג
דעסזעלבען אויס, אונד מאַכ־
טען דיעזען צום טאַג דעם
וואָהללעבענם אונד דער פֿריי־
דע. (יט) דאַהער נור דיא
לאַנד־יהודים (ראַז הייסט:
דיא אין דען אָפֿפֿענען לאַנד־
שטעדטען וואָהנען) דען פֿיער־
צעהנטען טאַג דעם מאָנאַטם
אדר אַלס אייגען פֿעסטטאַג
דער פֿרייד אונד דעם וואָהל־
לעבענם פֿיערן, אַן וועלכעם
זיך אויך פֿרייגדע וועכסעלוי־
טיג מיט געשענקען ערפֿרייען.
(כ) מרדכי שריעב אַללע דיעזע
אומשטענדע נידער, אונד
שיקטע בריעפֿע אַן אַללע
יהודים אין דען זעמטליכען
לאַנדען דעם קעניגם אחשורש,
נאַהע אונד פֿערן, (כא) אויף
זיך צו נעהמען, דען פֿיער־
צעהנטען אונד דען פֿינפֿצעהנ־
טען טאַג דעם מאָנאַטם אדר
צו פֿייערן, יאַהר פֿיר יאַהר;

ר ש " י

(יט) הפרזים־אלונים יושבים בערי חומה נתרבעה עשר ומוקפין חומה נט"ו כשושן והיקף זה לריך שיהי' מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רבותינו: ומשלוח. שם דבר כמו משאר משלוח לפיכך הש"י נקולה רפי: (כ) ויכתוב מרדכי. היא המגילה הזאת כמות שהיא:

באור

(יט) על כן, לאחר הכותב לפי שהיהודי' לאחר בשושן לא נחו כ"ח נחשבה עשר על כן עתה היהודים הפרזים לבדם עושים את יום לרבעה עשר יום טוב, לכל ליושבי ערים המוקפות חומה הוחקן לח"כ שיעשו יום אחד עשר יום טוב לזכר המעשה בשושן שהיתה ג"כ מוקפת חומה. ומשלוח, שם על משקל נמשעול הכרמים. ואמר הרלב"ג וז"ל תקנו ג"כ להרבות השמחה שיעלה כל איש לרעהו מנות ע"כ, ולפעמי שהיה זה רגיל לעלם נימים ההם בכל יום טוב לשלוח מנות לרעיהם ומתנות לאביונים: (כא) להיות עושים, את יום י"ד וט"ו ימי משתה ושמחה, כן הוא שעור הכתוב, אלא ניון שהפסיק בשאמר מרסנר גדול בימים אשר נחו וגו', לאמר שעם אלו הימים דוקא, הוסיף עוד מלות

לעשות

וְשָׁנָה: (נג) בַּיָּמִים אֲשֶׁר־נָחוּ בָהֶם
הַיְּהוּדִים מֵאֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר
נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה
וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם
יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלוֹחַ
מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת
לָאֶבְיוֹנִים: (נג) וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים
אֵת אֲשֶׁר־הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת
אֲשֶׁר־כָּתַב מָרְדֳּכַי אֲלֵיהֶם: (כד) כִּי
הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר
כָּל־הַיְּהוּדִים חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים
לְאַבְּדָם וְהִפִּל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל
לְהָמָם וּלְאַבְּדָם: (כה) וּבְבֹאָהּ לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם־הַסֵּפֶר יָשׁוּב
מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר־חָשַׁב עַל־
היהודים

(כה) אַלס זיא (דיא קעניגין) אַבער פַּאר דען קעניג קאַם, וואורדע בעשלאַסען, טראַטץ יענעם ערשטען בריעפֿעס, זיינען באָזען אַנשלאַג, דען ער געגען דיא יהודים געפֿאַסט, אויף

תרגום אשכנזי פו

(נג) (אַלס דיא טאַגע, אַן וועלכען דיא יהודים רוהע ער, לאַנגטען פֿאַן איהרען פֿיינדען, אונד דער מאָנאַט, אין וועל, כּעם זיך איהנען קוממער אין פֿרייד, אונד טרויער אין פֿעסטליכקייט פֿערוואַנדעלטן) אונד זיא צו פֿאַללברינגען, אַלס טאַגע דעס וואַהללעבענס אונד דער פֿרי דע, דער וועל, סעלוייטגען שענקונגען אונד דעם אַלמאָזען, שפענדענס. (נג) אויך נאַהמען דיא יהודים געוענע אַן, וואַס זיא שאָן פֿאָן זועלבסט צו טהון אַנגעפֿאַנגען, אונד וואַס איהנען נון אויך מרדכי געשריעבען האַטטע; (כד) דען המן זאָהן המדתא'ס דער אגגיטע אונד פֿערפֿאָל= גער אַללער יהודים האַטטע דען אַנשלאַג געפֿאַסט אַללע יהודים אומצוברינגען, אונד פּור (דאַז הייסט לאָאָז) גע= וואָרפֿען צו איהרער פֿערני= טונג אונד אויסראָטטונג.

ר ש "י

(כד) כי המן בן המדתא חשב להומם ולאבדם: (כה) ובבאה. לאסתר על המלך להתחנן לו: לחזר עם הספר. לחזר המלך בפיו ולזה לכתוב ספרים שתשוב מחשבתו הרעה בראשו: על

באור

לעשות לותם בעבור ההשבך: (כג) וקבל היהודים, ידוע שהפעל הבא לפני השם לא יאמר לת המפעל: את אשר החלו לעשות, מעלמם בשנה הראשונה יום המנוחה ליום משתה ושמחה ולהיות הדבר הזה גם עתה לת לחבר כתב עליהם מרדכי, שהיה תשוב בעיניהם. והרלב"ג לחבר שהם החלו לעשות יום משתה ושמחה, ומרדכי כתב לגלות מנות ומתנות לאביונים ע"כ, ויותר נכון לפרש בזה הדרך, שהם החלו כלם לחוג יום י"ד ניום מנוחתם, ומרדכי חקן יום הט"ו לכל הערים המוקפות חומה. לחבל פשוטו נראה כמו שאמרנו: (כד) כי המן וגו', הטעם דין הוא שיקבלו זה כי לולי זאת התשובה ומחה שהם ושם זרעם, ויזכרו לותה בכל שנה להודות לשם לחבר לו ותכנו עלילות (הרלב"ע): (כה) ובבאה, ובעבור ניאתה של המלכה לפני המלך נתהפכו הדברים: אמר עם הספר, לדעת רש"י ז"ל לחבר המלך בפיו ולזה לכתוב ספרים שישוב, וכן הוא דעת הרלב"ע, ויהי' תרגומו בל"א (וואורדע בעטאַסטען אוכ געזעטצליך ניעדערגע= טריע,

הַיְּהוּדִים עַל־רֹאשָׁם וְתָלוּ אֶת־
וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ׃ (יו) עַל־כֵּן
קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פוּרִים עַל־
שֵׁם הַפּוּר עַל־כֵּן עַל־כָּל־דִּבְרֵי
הָאִגֶּרֶת הַזֹּאת וּמָה־רָאוּ עַל־
כָּכָה וּמָה הִגִּיעַ אֲלֵיהֶם׃ (כז) קִיְּמוּ
וְקִבֵּל* הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל־
זַרְעָם וְעַל כָּל־הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם
וְלֹא יַעֲבוֹר לִהְיוֹת עֹשִׂים אֶת־שְׁנֵי
הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם
בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ (כח) וְהַיָּמִים
הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל־

וקבלו קרי

דור

תרגום אשכנזי

אויף זיין אייגענעם הויפט צו־
ריק צו וועלצען; אונד מאן
הענגטע איהן אונד זיינע זעה־
נע אן דען גאלגען. (כו) דא־
רום האט מאן דיעזע טאגע
פורים גענאננט, וועגען דעס
פור (דא זחז); אונד דא־
רום וועגען אללע אין דיעזער
שריפט ערצעהלטען פאראל־
לע, וואס זיא דאראוים ערזע־
הען, אונד וואס ענדליך פיר
זיא דאראוים געוואָרדע, (כז) הא־
בען דיא יהודים בעשלאססען,
אונד אלם איין אונפע־ברי־כלי־
כעם געוועטט אויף זיך גענאמ־
מען, אויף זיך, א־הרע
קינדער אונד אללע, דיא זיך
צו איהנען האלטען, דיעזע ב־י־
דען טאגע, יאהר פיר יאהר נאך
פאראגעשריעבענער ארט אונד
צייט צו בעגעהען. (כח) אויך
זינד דיעזע פורים־טאגע נאך איממער אים אנדענקען ערהאלטען אונד גע־ייערט ווא־
רען

ר ש "י

(כו) על כן על כל דברי האגרת הזאת. נקבעו הימים האלה ולכך נכתבה לדעת דורות הבאים: ומה ראו. עוני המעשים הללו שעשתם: ומה הגיע אליהם. מה ראה לחשורוש שנשתמש בכלי הקדש ומה הגיע עליהם שבא עמן ורקד ביניהם והרג את ושתי. מה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה הגיע אליו שתלו ואת בניו. מה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה ומה ראתה אסתר שזימנה להמן: (כו) הנלוים עליהם. גרים הנתוספים להתגייר: ככתבם. שתהא המגילה כתובה כתב אשורית: (כח) מזכרים ונקראים מגילה: ונעשים. שמחה ומשתה וי"ט לתת מנות ומתנות: משפחה

ב א ו ר

טריעבען). למנס הנראה הוא בדעת הרלב"ג, לומר שעם קיום הספר הראשון, נלמוד לפי על פי שהי לאסתר להזהיר מה שכבר נקדם לכתוב בשם המלך, בכל זאת יהוה מחשבותו הרעה על ראשו, על דרך שנכתב בזה הספר, וכן הוא מתורגם: (כו) על כן קראו וגו', מהקדמת כי המן וגו' שהניח, הוליד ב' תולדות, הראשונה על כן קראו לימים האלה וגו', והתולדה השניה על כן היהודים על כל המודע מדברי האגרת הזאת, ומה הזכר ראו מהשחתת הגם במה שהיה להם נזכרם הזאת, והזכר הגיע אליהם מהנס שנעשה להם בסוף, על כל זה קיימו וקבלו וגו' (מדברי הרלב"ג והרב לבן יחיא), וכן הוא מתורגם לשכוזי: האגרת, מגזרת תגרה בקליר מלכלה והטעם מחברת המלים (הראב"ע) כמה שקורין בל"ז (חייגע זשאוולונג), והכוונה כאן על פרטי המעשה הנכתבים פה, ולא על מה שקורין בל"ז (בריף ג) כי הם נקראים ספרים בכל הספר הזה: (כו) כל הנלוים, הגרים והמתוספים: ככתבם, הטעם על ההנהגה בשמחה ומשתה וגו', וכזמנם, בי"ד לפרזים וט"ו למוקפות: (כח) והימים האלה, יאמר הכותב המגלה הזאת בל"ה, אזי הראוי שניה יאמר המעשה הזה, בהזכר בם"ה (עיין שם), שכאשר קבלו היהודים זה הדבר עליהם כן הי' בחמת בעתים שעברו לפניו, הימים הללו נזכרים ונעשים בכל דור ודור וגו' וגם על העתיד הוא בטוח ומבטיח, שלא יעברו ימי הפורים לעולם מתוך היהודים: נזכרים, יאמרו

דּוֹר וְדוֹר מִשְׁפָּחָה׃ וּמִשְׁפָּחָה
מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וָעִיר וּמֵי
הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ מִתּוֹךְ
הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא־יָסוּף
מִזַּרְעָם׃ ס (כט) וַתִּכְתֹּב
אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בַּת־אֲבִיחַיִל
וּמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי אֶת־כָּל־תֹּקֶף
לְקַיֵּם אֶת־אִגֶּרֶת הַפֻּרִים הַזֹּאת
הַשֵּׁנִית׃ (ל) וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־
כָּל־הַיְּהוּדִים אֶל־שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים
וּמֵאָה מְדִינָה מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
דִּבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת׃ (לא) לְקַיֵּם

ת׳ נכתי את

דען, אין יעדעם צייטאַלטער
אונטער יעדעם פֿאָלקע, אין
יעדעם לאַנדע אונד יעדער
שטאַדט; וועלכען אויך ניע
אונטער דען יהודים אַבקאָמ-
מען, אונד איהר אַנדענקען
ניע בייא איהרען נאַכקאָמען
פֿערלעשען; (כט) דען דיא
קענינין אסתר, טאָכטער
אביחיל'ס, אונד מרדכי דער
יהודי, האַטטען אום דיעזעם
בעשלוסס אַללע מעגליכע
קראַפֿט אונד פֿעסטינקייט צו
געבן, דיזע צווייטע שריפֿט דעם
פורים אויפֿנעזעטצט, (ל) אונד
אין בריעפֿען אַן אַללע יהודים
אין דען הונדערט אונד זיעבען
אונד צוואַנציג פראָווינצען דעם
קענינרייכס אחשורש געשיקט,
וואָרטע דעם פֿריעדענס אונד
דער וואַהרהייט, (לא) דאַס

ר ש ״ י

ומשפחה. מתחספין יחד ותוכלין ושותין יחד וכך קבלו עליהם שימי הפורים לא יעברו: וזכרם. קריאת מגילה: לא יסוף. תרגום שלא יתום. דמתרגם על תום עד דסף וח״ת לו להיות מגזרת פן תספו מגזרת עתה תספה יום לאחד שאם כן היה לו לכתוב לא יספה מזרעם: (כט) את כל תוקף. תוקפו של גט של לתשורות ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר: השנית. לשנה

ב א ו ר

זהו רמז על מקרא מגלה: משפחה ומשפחה, ענינו לומה מלשון משפחות עמים (תהלים נ״ו), ונטעם שהניח את רעי נספרו זמירות ישראל, ולכן לאחריו מדינה ומדינה עיר ועיר, לפי שיש לומה לאחת נפזרת בכמה מדינות, כמו שבמדינה לאחת יש ערים רבות, ורלונו לומר שבכל לומה ולומה שהיו שם יהודים, היו עושים ימי הפורים: יסוף, יכלה כמו יאחז יסופו והם מהגיים כי תמצא בעלומי הלמ״ד (רלב״ע) והם ג׳ שרשים מענין לאחד ורבים כן: (כט) ותכתוב אסתר ומרדכי, משקל הפעל כמשקל הנושא הסמוך, והטעם וכבר כתבו, כלומר מה שהנטיף מקיום פורים לא הי׳ על ידי לגרת מרדכי הראשונה כאמור ויכתוב מרדכי את הדברים האלה, כי יראה מה שאמר הרלב״ע לפי שאמרו ישראל המלוה הזאת לימה שנים, נעשוה לאחר כך, והולרך מרדכי לכתוב שנית עם אסתר בענור היותה מלכה ע״כ, וכתבו את כל תוקף לקיים, כלומר כל הטעמים המועילים לחזק הקיום ההוא, ובדמותרגם לשנותה, דהיינו שבתבו את לגרת הפורים הזאת השנית, היא הכתב שלפנינו עתה, יתכן שמפורשים בו הדברים יותר מבלגרת מרדכי הראשונה, וגם כתבו ספרים מלאים דברי שלום, כמו שאמר הרלב״ע שלא יפחדו בענור שעזבו מלות פורים, ולמת שהם מייבים לשמור הפורים בשאר כחר קבלו על נפשם, וזה שאמר

אֶת־יְמֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה בִּזְמַנֵּיהֶם כַּאֲשֶׁר קַיָּם עֲלֵיהֶם מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכַאֲשֶׁר קִיְּמוּ עַל־נַפְשָׁם וְעַל־זַרְעָם דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם: (לג) וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קַיָּם דִּבְרֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר: ס י (א) וַיָּשֶׂם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מַס עַל־הָאָרֶץ וְאִיֵּי הַיָּם: (ב) וְכָל־מַעֲשֵׂה תָקְפּוֹ

אחשורוש קרי וגבורתו

מאן דיעזען פורים • טאגען איממערוועהרענדן בעשטאנד נעבע נאך איהרען בעשטיממטען צייטען, זא וויא עס איהנען דער יהודי מרדכי אונד דיא קעניגין אסתר שאן אויפגעטראגען, אונד זא וויא זיא אויף זיך אונד איהרע נאכקאמען יענע פאכטען • אונד בעטהטאגע בעשטעטיגעט האבען. (לג) זא וואורדען דיע זע רעכטע דעס פורים דורך דאז קעניגליכע ווארט אסתר'ס בעשטעטיגט, אונד דיא געשיכטע דעסזעלבען אין דער הייליגען שריפט אויפגענאממען.

ו (א) דער קעניג אחשורוש האטטע זיך דאז גאנצע פעסטע לאנד זאממט דען אינזעלן דעם מעערעם צינזבאר געמאכט • (ב) דיא גאנצע געשיכטע זיינער מאכט אונד

ר ש " י

לזנם הזנייה חזרו ושלחו ספרים שיעשו פוריס: (לב) ומאמר אסתר קיס וגו'. אסתר נקבה מלת חכמי הדור לקנעס ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו ונכתב בספר:

באור

שאמר ומאמר אסתר קיס וגו' לא מאמר מרדכי לבדו: (לא) קים מרדכי ואסתר, היפך ותכתוב מטעם הידוע, וטעם עליהם על היהודים: וכאשר, הם בעלמם בכר קימו על נפשם ועל זרעם עצמית הפוריס, וכאשר קיימו גם דברי הצומות וזעקתם, ומאמר וכאשר קיימו כפול נטעם, וכא לא"כ האתנחתא במקומה ברחוי: דברי הצומות וזעקתם, על דעת רבים על יום תענית אסתר, ולפי דעתי שחכמינו ז"ל קבעו יום התענית הזה, וטעם דברי הצומות על הנזכרים בספר זכריה שהן בתמוז ואב ותשרי וטבת, והטעם שרחוי שיקיימו היהודים עליהם לצמות בימי הפוריס כאשר קיימו על נפשם ועל זרעם להתענות בימי אבלם כאשר הובקעה העיר ונשרף הבית ולזעוק אל השם בימי התענית (מדברי הראב"ע), וכן הוא דעת הרלב"ג: (לב) ומאמר אסתר, כמו שנאמרו להיות מלכה ומלת האלה שב על דברי לא על פוריס (הראב"ע): ונכתב, נקמן הע"ן ל' הוא, כלומר כמו שמאמר אסתר קיס דברי הפוריס כן הסב שמעשה ההוא נכתב עתה בספר: בספר, נפתחות הכי"ת הוא הידוע בימיהם ואבד הספר, כאשר לא מצאנו מדבר עדו וספרי שלמה וספרי ד"הי למלכי ישראל וספר מלחמות ה' וס' היסר (הראב"ע). והיותר נכון נראה בדעת רש"י שנכתב עם שאר הכתובים בספרי קודש, וכן הוא מתורגם בתרגום, ומענין כתיבת המגלה וכותבים עיין בא"ם:

ו (א) וישם וגו', אמר הראב"ע ז"ל, זה הכתוב להודיע כי הגלית בכל דרכיו וגבורתו שאר היות מרדכי לו למשנה ע"כ, והיותר נכון שטעמו וכבר שם, וזכר גדולת המלך נדי להעיר על גדלת מרדכי שהיה משנה למלך התקיף הזה, ובכל זאת היה עניו ורצוי לרוב אחיו וגו': הארץ, זה החלק מהיבשה שבו מחוברות מדינות וחומות רבות אז בלי פרוד ימים יקרא ארץ, בל"ח (דאז פעסטע לאנד). והחלק הקטן מיבשה המוקף ים מכל צד יקרא אי (איינע אינזעל): ואיי הים, יתכן היותם אלי לציה בחלק איירופא האמונים בלע"ז (חאלבינזעלאנד העלעספאנטום), שהם יותר מן אל"ף ות"ק ליים ממוך לתורכיה, כנזכר גם' בת"ם להרמב"ן ז"ל (נחלות יו"ל), וירחה מזה היות מחזורם המלך קשרקסעם כמבואר בם"ם: (ב) וכל

וּגְבוּרָתוֹ וּפָרָשַׁת גְּדֻלַּת מָרְדְּכַי
אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ הֲלוֹא־הֵם
כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים
לְמַלְכֵי מָדַי וּפָרָס: (ג) כִּי וּמָרְדְּכַי
הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ
וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו
דֹּרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדֹבֵר שָׁלוֹם
לְכָל־זַרְעוֹ: פ

תרגום אשכנזי פח

געוואלט אבער, זאָ וויא דיא
אויסערארדענטליכע גרעסע
מרדכי'ס, צו וועלכער איהן
דער קעניג ערהאבען, שטעהן
בעשריעבען אין דען טאגעבי-
כערן דער קעניגע פאן מעריען
אונד פערזיען. (ג) דאָך וואר
מרדכי דער יהודי, דער צוויי-
טע נאך דעם קעניג אחשורוש
אונד דער גרעסטע זיינער נא-
ציאן, געפעלליג געגען דיא
מענגע זיינער פרייונדע, וואהל-
וואללענד געגען זיין פאלק,
אונד הוילברינגענד פיר איהר
רע גאנצע נאכקאממענשאפט.

ר ש י

ו (ג) לרוב לחיו. ולא לכל לחיו מלמד שפירבו ממנו מקנת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות והיה נטל מתלמודו: לכל זרעו. מוסב על עמו לכל זרע עמו:

באור

מעשה חקפו וגבורתו, כלו' שימת השם הנזכר עתה הוא לבד פרט לחד מדברי מלכותו למנם כל מעשה תקפו וגבורתו וגו': ופרשת, למרו עצמו ובחור גדולת מרדכי, והיותר נכון שהוא על המוסרם מן המורגל (דאז חויסערארדענטליכע) כמו שם פלא הנגזר מן והפליתי ביום ההוא (שמו' ח') שהוא ג"כ לשון הפרשה, ולפשר זה גם טעם פרשת הנסף דלעיל, דנוי הנסף העלום שחמר המן לשקול על גנזי המלך: (ג) כי מרדכי היהודי וגו', מד מן מבריח למר טעם כי לחמת פרשת גדולת מרדכי הן למלכו והן ליהודים ולחמר שנכל זה הנהיג לת עלמו בחופן שהיה רלוי לחיו וגו', ומד לחמר טעם כי לף על פי ורגיש כן: וגדול ליהודים, ולף על פי שהיה הגדול שביהודים מ"מ היה רלוי וגו', וידוע שלפעמים תבוא הלמ"ד בעבור יתם המלטרף, ומד מן מבריח לחמר למ"ד ליהודים היא למ"ד התכלית ומוסב למטה, שלף כי היה משנה למלך לא שמש בגדולתו כי לם לטובת היהודים, והי' רלוי בעבור זה וגו', והרלשון יותר נכון: לרוב אחיו, לחמרו הטעם לרוגם ולא לכלם, לדעת רש"י לפי שנעשה קרוב למלכות והיה נטל מתלמודו, ולדעת הרמב"ן לפי שחין יכולת בחדם לרבות הכל בעבור קנלת החיים. למנם לא יתכן היות כונת הכותב כאן למעט כי לם להפליג, וטעם לחיו מצפקתו, כי לח"כ זוכר לת עמו וטעם לרוב לרבוי, ונהפוך הוא, שלא"פ שרגיש היו לחיו מ"מ היה לחוב לכלם בעבור מדותיו הטובות, וכן היה לכל עמו כי הי' תמיד דורש לעשות טוב להם: ודובר שלום לכל זרעו, על עמו הנזכר, כי לף לחרי מותו הטיבו מלכי פרס ליהודים בעבורו. וטעם דובר, לו כמשמעו שהיה מליץ טוב להם, לו שהוא לשון הנהגה כמו דבר לחד לדוב, כלומר שהניח לכל זרעם שלום:

31 dros. 1925
K6006